LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
RÉdaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ .... 140 ֆրանք 70 ֆրանք 35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա ..... 250 » 130 ֆրանք —
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ .... 200 ֆրանք 100 ֆրանք —

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 1 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3052
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄՌԱՅԼ ԿԻՐԱԿԻ»Ն ԻՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՎ

Թերթերը կը գրեն թէ Փեշթայի մէջ անձնասպան եղեր են 18 հոգի, իբրեւ հետեւանք հոգեկան փլուզման մը որուն պատասխանատուն է ... սիրահարական երգ մը, «Մռայլ կիրակին»։

Ահարեկ՝ այս համաճարակէն, Հունգարական ոստիկանութիւնը արգիլեր է երգը, իսկ Փեշթայի արքեպիսկոպոսը հովուական թուղթ մը ուղղեր է, դարձի բերելու համար մոլորած հօտը··

Անշուշտ պիտի ուզէիք իմանալ այդ չարաբաստիկ երգը, արձակ թարգմանութեամբ·

— «Քեզի սպասեցի երէկ, հարիւր ճերմակ վարդերով·
Սպասեցի աղօթք մը հոգւոյս մէջ·
Սպասեցի մտալլկիչ երազներով, կիրակի առտու մը:
Տխրութեանս կառքը վերադարձաւ առանց քեզի,
Այդ պահէն ի վեր բոլոր կիրակիներս մռայլ են:
Արցունքներն են միակ ըմպելիքս, եւ տրտմութիւնը՝ հացս:
(Կրկնել):
վերջին կիրակիս, ո՛վ սիրականս, դուն պիտի գաս ինծի·
Պիտի գտնես դագաղ մը, մահարձան մը եւ պատանք մը:
Դագաղը ծածկուած պիտի ըլլայ ծաղիկներով, ծաղկազարդ ծառի մը տակ:
Ես այնտեղ պառկած պիտի ըլլամ վերջին ճամբորդութեան համար:
Աչքերս պիտի բացուին քեզ տեսնելու համար:
Բայց, մի՛ վախնար այդ աչքերէն·
Որովհետեւ նոյն իսկ մահուան մէջ ես պիտի օրհնեմ քեզ,
Իմ վերջին կիրակիս»:

Դարձեալ թերթերը կը գրեն թէ երգը Փարիզ փոխադրուած է, բայց փոխանակ անձնասպանութեան մղելու, գինի պարպել տուած է, «բաժակները լիքը – լիքը»։ Չեն ազդուած նոյն իսկ Փարիզ հաստատուած Հունգարները, որոնք միշտ վառ կը պահեն իրենց հայրենիքին յիշատակները, աշուղական երգերն ու եղանակները։

Իսկ Փեշթայի լուրերը կ՚ըսեն թէ համաճարակը չէ դադրած տակաւին, հակառակ ոստիկանական արգելքին։

Երգին եղանակները կը շարունակեն շրջիլ բերնէ բերան, հոգ չէ թէ առանց նուագածուներու, թմրեցնելով ջիղերը եւ դարձնելով գլուխները։

Չարը խափանելու համար, խորհրդատու դիւան մը կազմուած է անձնասպանութեան դէմ եւ ուրիշ զգուշութիւններ ձեռք առնուած են։ Բայց, «Մռայլ Կիրակի»ն կը շարունակէ իր աւերը, իբրեւ նորագոյն արտայայտութիւն մը ժամանակակից բարքերու։

×

Մասնագէտներուն ձգելով ուսումնասիրել այս հոգեկան – ախտաբանական երեւոյթին պատճառները, բնազդաբար մեր աչքերը կ՚ուղղենք դէպի հայկական միջավայրը։ Ու կը կարծենք տեսնել հայկական «Մռայլ Կիրակի» մը, շատ աւելի վրդովիչ։

Բաղդատութիւնը կատարելով այլաբանօրէն, չէ՞ք ընդունիր թէ թմրեցուցիչ երգի մը կամ եղանակի մը ազդեցութեան տակ, բազմութիւններ կը հալին, դէպի անձնասպանութիւն կը մղուին Արտասահմանի մէջ, այստեղ եւ ամէն տեղ։

Անձնասպանութիւն մը՝ բարոյական, որ կ՚ամբողջանայ, կը ծաւալի տարուէ տարի, ամէնէն առաջ զարնելով երիտասարդութեան գլխուն։

Եթէ սիրահարական երգ մըն է որ պատանքներ եւ դագաղներ կը ցցէ սիրահալ Հունգարներու աչքին, կտրել տալով անոնց կեանքի թելը, այստեղ ալ մռայլ կամ տժգոյն կամ ինքնագոհ տրամադրութիւնները չէ՞ն որ նոյն աւերը կը գործեն։

Կրցա՞ծ էք, երբեք փորձուա՞ծ էք հաշուել, թէ քանի հազարներ տարուէ տարի խաչ կը քաշեն իրենց գոյութեան վրայ, հետզհետէ թմրելով, ուծանալով, մեկուսանալով կամ խրտչելով հանրային կեանքէն։

Չենք ուզեր գործածել սովորական բառը,— այլասերում, որ այս անգամ ուղղակի կապ չունի մեր քննած հարցին հետ։

Այլասերման երեւոյթներ չէին պակսեր Թուրքիոյ կամ Կովկասի մէջ ալ, երբ կը գտնուէինք հայրենի հողին վրայ կամ անոր շուրջը։

Միշտ փոխաբերաբար խօսելով, գործօն կեանքէն քաշուելու, իր պատեանին կամ պատանքին մէջ ամփոփուելու համաճարակն է որ կը մատնանշենք։

Եթէ անձնասպանութիւն չէ այս որ եւ է ժողովուրդի երիտասարդութեան համար, այն ատեն փնտռեցէք եւ գտէք բուն բառը։

«Մռայլ Կիրակի» մը նստեր է հազարներու սրտին ու մտքին մէջ, բոլորովին տարբեր պատճառներով, բայց նոյն եզրակացութեամբ,— մեկուսացում կամ անհետացում՝ «Ծաղկազարդ ծառի մը տակ»։ Եւ «աչքեր» որ թերեւս կ՚օրհնեն քեզ, բայց կը բացուին միայն հանդիսաւոր առիթներու մէջ, կամ կը սիրեն մնալ կիսախուփ ...

Իսկ երբ նկատի առնենք՝ թէ մեր հանրային կեանքն ալ սրընթաց կը մաշի այս պողոտաներուն վրայ, իր բովանդակութեամբ, արտայայտիչներով կամ գործիչներով, պատկերը կը դառնայ շատ աւելի մռայլ։

Պարապներ եւ բացեր՝ որքան կ՚ուզէք։

Ի՞նչպէս կը յուսանք լեցնել այդ բոլորը, եթէ ամէն մէկը իր «Մռայլ Կիրակի»ն երգէ, առանց հետաքրքրուելու մնացեալով։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋ

Մէկ միլիառ փրանք վարկ Մոսկուայի

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ ՊԻՏԻ ՓՈՒԹԱՑՆԷ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՄԸ

Կառավարութիւնը քաջալերուելով Երեսփ. Ժողովին վաւերացումէն, անմիջապէս Ծերակոյտին քննութեան յանձնեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը։ Կասկած չկայ թէ ան ալ պիտի վաւերացնէ։ Արտաքին Նախարար Պ. Ֆլանտէն ուրբաթ օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ծերակոյտին արտաքին գործերու յանձնաժողովին հետ, զանազան թիւրիմացութիւններ հարթելու համար։ Յետոյ ներկայացաւ Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբին, քննելու համար նախկին նախարարի մը առաջարկը։ Այս նախարարը կը պահանջէ որ Խ. Միութեան վարկ մը տրամադրուած ատեն, կարգադրութիւն մը ըլլայ ցարական պարտքերու մասին, որոնց գումարը կը հասնի 75,000,000,000 ֆրանքի եւ որոնց փոխարէն որ եւ է վճարում չէ եղած։ Պ. Ֆլանտէն բացատրեց թէ խորհրդային իշխանութիւնը նոր վարկ չի պահանջեր, այլ Ֆրանսայի գործարանատէրները եւ առեւտրական հաստատութիւնները կը խնդրեն օգնել իրենց, աւելցնելու համար արտածումները, ապահովելով իրենց առնելիքները։ Այս առթիւ խոստովանեցաւ թէ յոյս չկայ որ եւ է կարգադրութիւն ապահովելու հին պարտքերու մասին։ Ելմտական Նախարարը բացակայ ըլլալով, առեւտրական նախարար Պ. Պօնէ մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց առաջադրուած վարկի մասին, որուն գումարը պիտի ըլլայ մէկ միլիառ ֆրանք։ Իր կարծիքով դիւրին է տրամադրել այս գումարը, քանի որ կառավարութիւնը անոր եռապատիկը ստացաւ Լոնտոնէն։

Ֆրանսացի գործարանատէրները կ՚ուզեն որ կառավարութիւնը երաշխաւորէ այդ վարկին 80 առ հարիւրը, 800,000,000 ֆրանք, իսկ մնացեալ 200,000,000ը իրենք պիտի ճարեն։ Վարկը պիտի տրուի կարճ կամ չափաւոր պայմանաժամով եւ այստեղ պիտի ծախսուի, մեծ մասով զինուորական պիտոյքներու համար։ Առեւտրական Նախարարը հաւաստեց թէ Խ. Միութիւնը մինչեւ հիմա կատարած է իր արտաքին բոլոր յանձնառութիւնները եւ թէ կառավարութիւնը բան մը չի կորսնցներ երաշխաւորելով նոր վարկը։ Այս առթիւ յիշեց թէ նմանօրինակ վարկեր տրամադրուած են Պուլկարիոյ (15 միլիոն ֆրանք), Յունաստանի (11 միլիոն), Ռումանիոյ (157 միլիոն), Եուկոսլավիոյ (168 միլիոն) եւ Թուրքիոյ (38 միլիոն)։ Կ՚ըսուի թէ այս վերջինը (Թուրքիա) բանակցութիւններ կը կատարէ նոր վարկի մը համար, որ պիտի ծառայէ զինուորական նպատակներու։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, նախկին նախարար Պ. տը Մոնզի տեղեկութիւններ հաղորդեց 1927ի բանակցութեանց մասին։ Այն ատեն Ռուսերը առաջարկեր էին տարեկան 40 միլիոն ֆրանք վճարել, մինչեւ 62 տարի, իբրեւ հատուցում ցարական պարտքերու պահանջատէրերուն։ Բայց այսօր յոյս չկայ այդքան նպաստաւոր պայմաններ ձեռք բերելու։ Ի վերջոյ յանձնարարուեցաւ ընկերվարական երեսփոխան Պ. Վէնսան Օրիոլի, որպէսզի տեղեկագիր մը պատրաստէ։ Նախկին նախարար Պ. Լաթէօի կը սպառնայ հրապարակային վիճաբանութիւն յարուցանել Երեսփ. Ժողովին մէջ, եթէ գոհացում չտրուի իր պահանջին՝ հին պարտքերու մասին։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ԱՄՊԱ ԱԼԱՃԻՆ

Լուծելով 1895ի պարտութեան վրէժը

ՃԱՄԲԱՆ ՀԱՐԹՈՒԱԾ Է ԴԷՊԻ ՏԷՍԻԷ

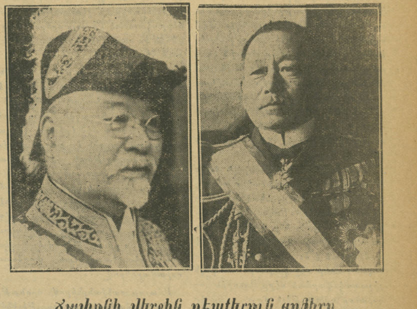
Իտալական բանակը նոր յաղթանակ մը տարաւ փետր. 28ին, գրաւելով ամեհի լեռ մը, Ամպա Ալաճի (կամ Ալակի), որ ունի 12,000 ոտք բարձրութիւն եւ ճամբան կը բանայ դէպի Տէսիէ։ Այս յաղթանակը ունի նաեւ բարոյական նշանակութիւն, որովհետեւ այնտեղ էր որ Մենելիք ջախջախեց իտալական բանակը, 1895ին։

Նոր յաղթանակը մեծ խանդավառութիւն պատճառեց Իտալիոյ մէջ։ Տակաւին յայտնի չէ թէ յաղթանակը ճակատամարտո՞վ շահուած է, թէ Հապէշները լքած են լեռը։ Մուսոլինի մասնաւորապէս գոհ է որ սրբուեցաւ 1895ի եւ 1896ի պարտութեանց վրէժը։ (Այն ատեն Իտալացիները զոհ տուին 14,000 հոգի)։

1895ին Ամպա Ալաճիի կռիւը վարեց հազարապետ Թոզէլլի, 2350 բնիկ զինուորներով եւ 22 իտալացի սպաներով։ Այս ջոկատը իբրեւ յառաջապահ ձգուած էր դէպի Աշիանկիի լիճը տանող ճամբուն վրայ, ուր Մենելիք 35,000 զինուոր համախմբած էր։ Իտալացի զօրավար Արիմոնտի կը գտնուէր Մաքալէ, 2500 զինուորներով, Զօր. Պարաթիէրի Ատիկրաթը գրաւած էր 5000 զինուորով։ Հազարապետ Թոզէլլի լուր առած էր իր թէ Զօր. Արիմոնտի օգնութեան պիտի հասնի, բայց վերջին պահուն յանձնարարուեցաւ պարպել իր յառաջապահ դիրքը։ Թոզէլլի չստացաւ այս հրամանը եւ միշտ օգնութիւն սպասելով, կռիւի բռնուեցաւ Հապէշներուն հետ որոնք տասնապատիկ աւելի զօրաւոր էին։ Ճակատամարտը տեւեց վեց ժամ։ Թոզէլլի պաշարուած էր իր 2500 զինուորներով, բայց կռուեցաւ քաջաբար, եւ ջոկատին նահանջը ապահովելէ յետոյ, յուսահատական փորձ մը կատարելով, սպաննուեցաւ 18 սպաներու հետ։ Հապէշ հրամանատարը, ռաս Մաքոնէն, գնահատելով Թոզէլլիի քաջութիւնը, Իտալացիներուն յանձնեց անոր դիակը։ Այս պարտութիւնը առաջինն էր շարք մը ձախողանքներու, որոնք յանգեցան Ատուայի ճակատամարտին (1896)։

Իտալական թերթերը կը շեշտեն թէ Փաշական իշխանութիւնը կրցաւ հինգ ամսուան մէջ մաքրել այդ պարտութեանց արատը։ Զինուորական յաղթանակին հետ, թերթերը տնտեսական յաղթանակ մըն ալ աւետեցին. ծանուցանելով թէ այսուհետեւ 20 առ հարիւր ալքօլ պիտի խառնուի Իտալիոյ մէջ գործածուած կազոլինին։ Ըսել կ՚ուզեն թէ կարելի եղած է ճար մը գտնել, քարիւղի եւ ուրիշ ներածելի վառելանիւթերու պակասը լրացնելու համար։

** Վերջին հեռագիրներու համաձայն, կատաղի ռմբակոծութիւն մը տեղի կ՚ունենայ երկու ճակատներու վրայ, իտալական օդանաւերու կողմէ։ Իսկ ռաս Այալու կը ծանուցանէ թէ յաղթանակ մը տարած է Աքսումի մօտ, սպաննելով հինգ հազար հոգի։

Ճափոնի վերջին դէպքերուն զոհերը

Ելմտական նախարար Թաքահաշի, սպաննուած — Ծովակալ Օկատա, վարչապետը, որ ողջ գտնուեցաւ վերջին պահուն։

Ճափոնական ապստամբութիւնը կը վերջանայ

Զինուորական դիկտատուրա կը պահանջեն

Խիստ գրաքննութիւն հաստատուած ըլլալով Ճափոնի մէջ, հակասական լուրեր իրարու կը յաջորդեն։ Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, բանակցութիւնները դեռ չեն վերջացած ապստամբներուն հետ, որոնք ամրացած կը մնան իրենց գրաւած շէնքերուն մէջ։ Ապստամբներուն միացած են ուրիշ զօրագունդեր ալ եւ զինուորական դիկտատուրա կը պահանջեն, նախագահութեամբ Զօր. Արաքիի։

** Վերջին լուրերու համաձայն, կայսրը հրաման տուած է բռնի հեռացնել ապստամբները, իրենց գրաւած շէնքերէն։ Սպաներու եւ զինուորներու մեծ մասը անձնատուր եղան կայս. անձնապահ գունդին։ Կայսրը ինք արձակած ըլլալով հրամանը, չի կարծուիր որ դիմադրութիւնը երկար տեւէ։ Որոշ պայմանաժամ տրուած է այս հրամանին գործադրութեան համար։ Բոլոր ապստամբները զինաթափ եղած են։ 18 հոգի անձնասպան եղան ըստ հրամանի։

Վանի երկաթուղին

Վանի երկաթուղիին անցնելիք վայրերը որոշուած են հետեւեալ գիծով·

— Երկաթուղին Ելազիզէն պիտի երկարի Բաու, անկէ Ճապաղջուր եւ Մուշ ու Մուշի դաշտը կտրելէ վերջ պիտի հասնի Վանի լիճին արեւմտեան անկիւնը եւ լիճի եզերքը քերելով պիտի հասնի Վան եւ մինչեւ սահմանը։

Որոշուած է շինել նաեւ Տիարպէքիր - Սղերդ գիծը։ Այս երկու գիծերը ելմտական նոր տարիին պիտի սկսին շինուիլ, 936ի պիւտճէին ցոյց տուած կարելիութեանց սահմանին մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

48 ԱԼԺԵՐԻԱՑԻՆԵՐ ձերբակալուեցան մօտակայ արուարձանի մը, Տրանսիի մէջ, ամբաստանուելով թէ գործազրկութեան նպաստ կը ստանային խարդախութեամբ եւ երկար ատենէ ի վեր։ Կ՚ըսեն թէ մինչեւ հիմա 600,000–700,000 ֆրանք վճարուած է այս Արաբներուն։ Գլխաւոր պատասխանատուն է Մուհամմէտ Կէթաֆ, որ թաղապետական պաշտօնեայ եղած էր, առանց հպատակ ըլլալու, եւ շռայլ կեանք կը վարէր։ Իր գործերէն մէկն էր պահակներ ճարել քաղաքական միթինկներու առթիւ, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար։ (Տրանսիի քաղաքապետութիւնը ընկերվարականներուն ձեռքն է)։ Այս պահակները յետոյ կ՚արձանագրուէին իբրեւ գործազուրկ եւ կանոնաւորապէս կը ստանային օրական 9 ֆրանքը։ Թերթերը կ՚ըսեն թէ նպաստընկալներէն մէկը բանտէն նոր ելած էր, թէ ուրիշ մը սրճարան կը բանեցնէ եւ իր սպասուհին ալ արձանագրած էր հոն։ Աջակողմեան թերթերը անխնայ կը շահագործեն այս գայթակղութիւնը։

12 ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՂԱՅ ՄԸ, ՄՈՒՇԵՂ ՍԱՀԱԿԵԱՆ, ինքնաշարժին տակ մնաց Առնուվիլի մէջ, ուրբաթ իրիկուն։ Խեղճ տղան անիւներուն տակ ջախջախուած ըլլալով, մահը վայրկենական եղաւ։

ՇԱՐԺԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ մը անխուսափելի կը հա –

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Մնացորդաց» (Վէպ մեր ժամանակներէն)

Գ. «ԱՐԻՒՆԻ ՃԱՄԲՈՎ»

«Արիւնի ճամբով»ը նուիրուած է Թրքական բանտին, Թուրքերուն, Հայերու տառապանքներուն, հայ դրական և բացասական դէմքերու ուսումնասիրութեան։

Վէպը կը բացուի տեսարանովը բանտէն արձակուած գեղացի երիտասարդներու խումբի մը, որ կը մօտենար ծննդավայրի սահմաններուն։ Ցուցիչ նկարագրութիւնը Սողոմին մօրը, սպասումի եւ տառապանքի մէջ սպառած, տառապանք, զինքը խենթեցնելու աստիճան, անոր լեզուին կապերը քակելով, անէծքի եւ հայհոյութիւններու տեղատարափը թափելու համար Նալպանտենց գերդաստանին գլխուն։ Սերոբէ Էֆէնտին կը վարէ գեղը, եւ իբրեւ գիւղապետ, «կը հրամայէր հինէն աւելի հեղինակաւոր» կերպով։

Սողոմին վերադարձը սակայն տակն ու վրայ կ'ընէն Նալպանտենց տունը, իսկ բովանդակ գեղը, անակնկալ դէպքերու կը սպասէր։ Սողոմին առջեւ կը փակուի Նալպանտենց տան դուռը, եւ լուր կը ղրկուի, որ ծառայութենէ արձակուած է եւ տեղը ուրիշ մը առնուած։ Անոր մէջ կը խօսի սակայն յիշատակ դարձած սէրը Աղաւորին,— զօրաւոր զգայութիւն մը,— որ կը հրապուրէր զինքը, հակառակ արգելքներուն, հակառակ բանտին մէջ կերած ահաւոր ծեծին, ու սպառնալիքներուն։

Իր ծառայութեան իբրեւ փոխարինութիւն, գիւղին պահակը, Ուստիան, տոպրակ մը ոսկի եւ չուխան առած, կը դիմաւորէ Սողոմը, որ կ'ապրի միջավանջին մտրակին տակ բոլոր այն զգայութիւններուն, որոնք իր քունը կը խռովեն այլ եւս եւ կեանքը դժոխք կը դարձնեն։ Իրողութիւնն այն էր, որ Սողոմը կը զգար Աղաւորէն վռնտուած ըլլալը նոյն իսկ։ Պահակ Ուստիանը Նալպանտենց տունէն ձեռնունայն կը դառնար, կը մերժէին կրկին ներս առնել Սողոմը, իբրեւ ծառայ, եւ մանաւանդ կը հերքէին զրոյցը, որ ամէնուն լեզուին ծայրն էր։ Հարուածը շատ ծանր էր Սողոմին համար, որ կարօտէն կ'այրէր։ Սկիզբը կատակի տեղ առեր էր Ուստիանին պատմածը, ինչ որ ականջներովը լսեր էր հարս ու կեսուրին, Հաճի Աննային եւ Աղաւորին բերնէն։ Սակայն «քիչ քիչ կատակին երանգը հալածուեր, տեղը տալով ամէնէն նուաստ ստուգութեան։ Ծրթունքը ծամելով անիկա մրտիկ ըրաւ զրոյցը։ Խղճին խորագոյն խորանին մէջ անիկա կը տանջուէր սուտէն, կիներուն յրութենէն։ Մեղքը դեռ առած չէր իր չաղախին մէջ անոր հոգին ու պարմանի միամտութիւնը։ Անոր դիւրագրգիռ զգայութիւնը չէր ենթարկուած նման փորձի»։

Հոս կը սկսի Արիւնի ճամբով վէպին ողբերգութիւնը։ Սողոմը տարփանքի եւ վտանգի զոյգ խռովքներու տակ կը տառապէր հաւասարապէս։ Ոճիր մը գործելու որդը բոյն կը դնէր անոր սիրտին մէջ։ Եւ սօսիի մը բունին մէջ բնակող Սամիկ Սամոուն գուշակին քովէն մեկնելէ յետոյ, որուն դիմած էր խորհուրդի մը համար, լեռնէն դէպի գեղը կ'իջնէր, հպատակելով ոճիրի մը մտասեւեռումին, գրեթէ խանգարուած հաւասարակշռութեամբ։ Երդում ըրեր էր.

— «Հունտէն հատցնել Նալպանտենց տունը»։

Մինչ այս մինչ այն, ահաւոր հրդեհ մը, մէկ գիշերուան մէջ աւերակի կը վերածէ, երկրորդ անգամ ըլլալով Նալպանտենց ընդարձակ բնակարանը։ Հրդեհին մէջ կ'այրին Հաճի Սերոբն ու Հաճի Աննան։ Հարս Աղաւորը կը գտնուի նուաղած վիճակի մէջ ու կը փոխադրեն մօրը տունը։ Ի տես այս վիճակին, մայրը, Սարիկենց Բաբէթը յանկարծամահ կ'ըլլայ։ Գեղին աղաները ժողովի կը նստին, նախ քան կառավարական - ոստիկանական միջամտութիւնը, գտնելու յանցաւորը։

Սողոմենց Սողոմն էր, մոլեգնած ու խենդեցած հոգիով, որ հրդեհած էր Նալպանտենց բնակարանը, մորթելէ յետոյ Հաճի Աննան ու Սերոբը, եւ հարս Աղաւորն ալ հրդեհէն հեռու անկիւն մը տանելով, զայն ազատելու մտահոգութեամբ։

Սողոմը փախստական է։ Եւ սակայն այս զոյգ ոճիրները կը բաւէին, որ կառավարութեան ներկայացուցիչը քօմիթէին մատը տեսնէ այս դէպքին մէջ եւ գեղին բոլոր ծանօթ դէմքերը բանտ նետել տայ, իբրեւ թէ յեղափոխական կազմակերպուած դաւադրութիւն մը հետապնդելու եւ երեւան հանելու բոլոր պատրաստութիւններով։ Սողոմ կը պահուի թաքստոցի մը մէջ, եւ խուզարկութեան մը հետեւանքով կը վիրաւորուի ու կը փոխադրուի կեդրոնի բանտը, մարդասպաններուն վիճակուած նկուղներէն մէկուն մէջ։ Հոն կը գտնէ Մաթիկ Մելիքխանեանցը, յեղափոխական, որ ձերբակալուած էր նոյն օրերուն, հրդեհին եւ սպանութեան կասկածներուն հետեւանքով։

Վէպին այս մասին մէջ կը գտնենք Գերմանիա ուսում առած հազարապետին եւ յեղափոխական Մաթիկ Մելիքխանեանցի խօսակցութիւնը, մանրամասն, որուն մէջ երեւան կուգայ հայկական հարցին եւ անոր հանդէպ Թուրք մտայնութեան համադրական պատկերը։ Հազարապետ Մէհմէտ Սիւրէյյա փաշան ի զուր կը փորձէ գաղտնիք մը կորզել յեղափոխականէն այն հարցերուն մասին, որոնց կորիզը կը կազմէր Պոլսոյ վրայ յարձակում մը գործելը գիւղացիներով եւ Կովկասէն յատկապէս ղրկուած փորձառու զօրավարներով ...

Ահաւոր տանջանքներով, որոնք Թրքական բանտերու տարեգրութիւններէն այնքան նշանաւոր դարձուցեր են, յեղափոխական Մաթիկ Մելիքխանեանցն ու իր ընկերը կը սպաննուին Սողոմի աչքերուն առջեւ։ Այս վերջինին պայմանաժամ կը տրուի, մինչեւ արշալոյս, խոստովանելու մեռնողներուն յեղափոխական գաղտնիքները, ազատուելու համար։

Գիշերը բանտը կ'այցելէ գօմանտան փաշային աղջիկը, տասնըհինգ տարեկան, կանխահասօրէն զգայուն Եղնիկ, որ անգամ մը բանտին մէջ լսեր էր Սողոմին երգը, եւ սիրահարած անոր ձայնին։ Անոր շղթաները քակել կուտայ սեւամորթ պահակին։ Եղնիկը եկեր էր մահէն փրկելու Սողոմը, եթէ իսլամին արդար եւ իրաւ հաւատքը ընդունէր ... Լուրը կը հասնի Ս. գեղը, ուրկէ պատուիրակութիւն մը բաղկացած Սողոմին մօրմէն, Թաղականութեան ատենապետէն ու տանուտէրց քահանայէն, կուգայ Պրուսայի Հայոց առաջնորդարանը եւ անկէ դէպի բանտ, Սողոմը վերջին անգամ իր հաւատքին կանչելու նպատակով։ Եղնիկի դէմքը սակայն, «առանց սանուի ու խոպոպի յարդարանքին, ճիշդ ու ճիշդ կը պատմէր իր մեղքը աշխարհին, կրկնելով Հաւատիսին (գօմանտան փաշային հայ խոհարարը), չէնքըն ու գիծերը»։ «Եղնիկին աչքերն ու Հաւատիսին աչքերը նոյն գոյնն ու յատակը ունէին»։

Ուրիշ խօսքով, Եղնիկը խոհարար Աւետիսին հարազատ աղջիկն էր, իր տարփուհիէն։

Արիւնի ճամբովը ... աննպատակ ու անիմաստ խօսք մը չէ, որ բովանդակութիւն կ'առնէ։ Նոյնը նաեւ Հաւատիսին եւ Սարայլըին յարաբերութիւններուն համար։ Այսպէս, ցեղային, կրօնական ու դիրքի բոլոր արգելքներէն անկախաբար եւ անկաշկանդ կերպով, երկու տարբեր հոգիներ իրարու գիրկը կը նետուին։

Սողոմը կը տանկնայ ... Անոր հաւատուրացութիւնը, Հայերու հոգիին բռնի տանկութեան խորհուրդը կը մարմնաւորէ։

Հոս կը վերջանայ երկրորդ մեծ վէպը, Արիւնի ճամբով, վէպին հերոսը, Սողոմենց Սողոմը նետելու համար մեծ ԴԺՈԽՔԸ, որ դժոխքը պիտի ըլլար բովանդակ հայութեան, կազմելու համար Մնացորդացներու շարքին Գ. եւ վերջին հատորը, տակաւին անտիպ։

Այս երկու մեծ վէպերուն բովանդակութիւնը շատ խտացուած ձեւով տալով, կը հրաւիրեմ ընթերցողները դիմելու զոյգ հատորներուն եւ իրական վայելքը զգալու անոնց մանրամասնութիւններուն, հոգեբանական վերլուծումներուն, նկարագրութիւններուն, մարդկային կիրքերուն եւ նկարագիրներուն պերճախօս վկայութիւններուն, որոնցմով ա՛յնքան հարուստ են անոնք։

ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՊԱՐՈՆ ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ՀԱՅԿՈՒՆԻ

Խելօք ու պատուական ազգային մըն է իմ բարեկամս Պ. Հայկազուն Հայկունի։ Ունի մէկ թերութիւն միայն. — կ'ուշանայ։ Այո՛, իբրեւ աւանդապաշտ Հայկազուն կ'ուշանայ երբ ժամադրութիւն մը ունենայ եւ կամ երբ որոշած ըլլայ ներկայ գտնուիլ կնունքի մը, հարսանիքի մը, յուղարկաւորութեան մը, հանդէսի մը եւ կամ ճաշասեղանի մը, հակառակ բաւականաչափ որկրամոլ ըլլալուն։ Կ'ուշանայ յաւիտեան կ'ուշանայ, կամայ - ակամայ կ'ուշանայ։

Կ'ուշանայ կամայ։ Քանզի քաջ գիտէ որ եթէ ժամանակին ներկայ ըլլայ հաւաքոյթի մը, զինքը պիտի կարծեն հասարակ մահկանացու մը որ ուրիշ բան գործ չունի՝ եթէ ոչ գտնուիլ հաւաքոյթներու մէջ։ Զինքը պիտի դասեն այն անհատներուն տեղը որոնք զբաղում չունին, բարեկամներ չունին, ժամադրութիւններ չունին, ու կրնան որոշեալ ժամուն ներկայ ըլլալ։ Վերջապէս զինքը պիտի կարծեն միջակ կամ աւելի խեղճ մարդ մը, աւելի ճիշդ խամաճիկ մը, որ օրուան յայտագիրին հլու հպատակ որոշեալ ժամուն փութացեր է ներկայ ըլլալ։

Կ'ուշանայ նաեւ ակամայ։ Քանզի կամայ ուշանալը երկրորդ բնութիւն մը եղած է իրեն համար։

Ի մի բան.— Բարեկամս պարոն Հայկազուն Հայկունի նշանաւոր ուշացող մըն է։ Այս յատկութենէն զատ աչքի զարնող ոչինչ ունի։ Շնորհիւ իր այս ունակութեան ծանօթ անձնաւորութիւն մը եղած է։ Այս*ուշացողներուն թագաւորը, երբ ներս մտնէ սկսուած երգահանդէսէ մը կամ որ եւ է հանդէսէ մը, ամէնուն ակնարկները իր վրայ կը հրաւիրէ։ Վերջապէս կը տեղաւորուի ու կ'ըլլայ բարեկամի մը քով որ կ'ըսէ իրեն.

— Ուշացեր էք ...

— Այո՛, սիրելի բարեկամներէս Պ. Արզումանեանը վար դրաւ զիս։ Անկարելի էր մերժել։

Եւ կամ.

— Ուշ մնացեր էք ...

— Այո՛, չափազանց զբաղած էի։ Հազիւ կրցայ գալ։ Հրաշքմըն է ներկայ ըլլալս։

Ու կամ.

— Շատ ուշ եկաք. կէս ժամէ ի վեր սկսած է.

— Անկարելի էր որ կարենայի գալ. եկայ պարզապէս չվշտացնելու համար զիրենք...

Իր կամայ - ակամայ ուշացումները անհուն հրճուանք մը կը պատճառեն իրեն։

Ոմանք կ'ըսեն իրեն համար.

— Ձեռքը չէ ...

Իսկ ինքը, ուրիշներու առջեւ, կ'ըսէ ինքզինքին համար.

— Ինծի համար կ'ըսեն թէ «ձեռքը չէ», անշուշտ ձեռքս չէ յանցաւորը, գլուխս է պատճառը որ զբաղած է հազար բաներով։

Ձեռքը չէ՛ ...

Իսկ իր մէկ բարեկամը կ'ըսէ.

— Ձեռքը չէ երբ կ'ուշանայ բաժնեգին մը վճարել, ձեռքը չէ երբ կ'ուշանայ տոմսակի մը փոխարժէքը վճարել։ Ձեռքն է երբ կ'երթայ առնելիք մը գանձել, ձեռքն է երբ կ'երթայ ստանալ իր ամսականը։ Ահա թէ ինչ բան ձեռքը չէ ու ի՛նչ բան ձեռքն է։

Վերջապէս զգայուն ձեռք մը ունի բարեկամս պարոն Հայկազուն Հայկունի։

Իր նոյն բարեկամը կը պատմէ թէ անգամ մը ժողովրդական հանդէսի մը — երբ տակաւին տնտեսական տագնապը չէր սկսած— ազատ մուտք նշանակուած էր։ Ուշ մնացողները անշուշտ պիտի ունենային յետին տեղերը եւ կամ պիտի մնային ոտքի։ Պարոն Հայկազուն առաջին մտնողն էր, սրահէն ներս։

Պ. Հայկունի, որ եւ է հաւաքոյթի մէջ, երբ հարց մը ծեծուի, թեր ու դէմ կարծիքներով, կ'ուշանայ յայտնել իր սեփական կարծիքը։ Այդ պատճառով յարգանք կը պարտադրէ։ Եթէ շուտով յայտնէ իր կարծիքը՝ պիտի համարուի խենթ մը, անհամբեր, տաքարիւն, լուրջ դատողութենէ զուրկ։

Պ. Հայկունի անոնցմէ է որոնք եթէ տան մը մէջ գտնուին ու տեսնեն որ տունը կը վառի՝ առաջիններէն կ'ըլլան տունէն դուրս նետուող։ Իսկ եթէ տեսնեն որ տունին մէջ մարդիկ է որ սպասելով կը վառին՝ վերջիններէն կ'ըլլան տունէն ներս մտնող։

Ուշանալ եւ Պարոն Հայկազուն Հայկունի, հոմանիշ բառեր են։ Իսկ Պ. Հայկազուն Հայկունի եւ հայ ժողովուրդ նոյնպէս հոմանիշ բառեր են։

Հայ ժողովուրդն ալ կ'ուշանայ, կ'ուշանայ ... Բազում գործերու մէջ կ'ուշանայ։ Հայ ժողովուրդը ունի սեփական ժամացոյց մը։ Եւրոպական ժամը 2ը, այդ ժամացոյցով կ'ըլլայ 4 ու դեռ աւելի ալ։ Հայ ժողովուրդը կ'ուշանայ երբ տալիք կայ, կը փութայ երբ կայ առնելիք։ Հայ ժողովուրդը կ'ուշանայ մանաւանդ երբ պարտականութիւն կայ, երբ զօրակոչ կայ, նոյն իսկ երբ հանդէս կայ։

Դառնանք կրկին մեր Պ. Հայկունիին։

Բարեկամներէս մին այս Պ. Հայկունին հրաւիրած էր իր հարսանիքին, որ կատարուեցաւ կարճ կերպով, թաղապետութեան մը սրահին մէջ։

Պ. Հայկունի ուշացաւ։ Հասաւ երբ ձեւակերպութիւնը լրացած էր։ Ամուսնացող բարեկամս տարի մը վերջ ունեցաւ մանչ զաւակ մը։ Իր նորածին որդւոյն կնունքի արարողութեան հրաւիրեց մեր մէկ հատիկ Պ. Հայկունին որ կրկին ուշ հասաւ, մկրտութիւնը լրանալէն վերջը միայն։

Ես վստահ եմ սակայն որ Պ. Հայկունին ճշդապահ պիտի ըլլայ բարեկամիս յուղարկաւորութեան։

Մենք ճշդապահ ենք մեր ազգակիցները գերեզման առաջնորդելու ժամանակ միայն։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՏԵՒԵԼՈՒ ԿԱՄՔԸ

(Ձ.Ո. Մ.Ի ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Նախ, իմացէք էականը։ Այս տասնամեակը լաւագոյն ապացոյցն է Ձ.Ո.Մ.ի ապրելու, տեւելու կամքին։

Ապացոյցը անոր հեւքին, հրայրքին եւ կենսունակութեան։

Ցառաջացէք հիմա։

Հայ հանրային կարծիքը կը հաւատայ թէ ուժեղ է այս կազմակերպութիւնը։

Անտարակոյս։ Անհիմն չէ այդ հաւատքը։ Ու այդ հաւատքը փքուռոյց ռէքլամի մը արտադրոյթը չէ երբեք։

Ուժեղ է, այո՛։ Վասնզի, տարրերը որ կը կազմեն Ձ.Ո.Մ.ը, տառապանքի սալին վրայ կռանուած են։

Վասնզի, զոհերու զաւակ՝ զոհողութեան ոգւով կը խայտան անոնք։

Վասնզի տալը պահանջն է անոնց։ Եւ ստանալը անոնց մտահոգութեան առանցքը չէ երբեք։

Կրնա՛ր շատ աւելի ուժեղ ըլլալ սակայն։ Ու կրնայ ըլլալ տակաւին։ Հոծ, ստուարաթիւ, համատարած եւ պատկառազդու։

Որովհետեւ, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս չընդունիլ որ թիւը կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ հայութեան համար։

Հայկական հարցը թիւի հարց է։

Երկիրը ուր կը բնակինք, քառասուն միլիոնէն աւելի հոգի կը համրէ, եւ սակայն, կը տառապի թիւի պակասէն։ Ու կ'ահաբեկի։

Մե՞նք ենք որ պիտի յօժարինք անտեսել թիւը։

Նման տրամադրութիւն մը ժխտումը պիտի ըլլար տոկալու մեր կամքին։

Ո՞ւր են, այն ատեն, մեծ ու փոքր տարագրութեան զաւակները։ Ինչո՞ւ չեն գար։

Ինչո՞ւ կ'ապրին տարուբեր, տարտղնուած, մոռցուած եւ մոռցուած։

Ո՞ւր մնացին որբանոցներու բազմութիւնները։ Ոմանք անոնցմէ արդեօք համայնավարական ձուլածոյ քանի մը խօսքե՞ր սերտեցին։ Կ'ըմբռնե՞ն գոնէ այդ վարդապետութիւնը։

Եւ ի՞նչ կը բանին երկրորդականներու սա կիսաւարտ կամ ընթացաւարտ ուսումնականները։ Կամ համալսարանականները։ Ինչո՞ւ չէ։

«Որբ» բառը կը խրտչեցնէ՞ զիրենք։ Ուրեմն, իրե՞նք ալ բառին կը կառչին։ Ու բառի մը համար, բառի մը պատրուակով, սակարկութեան կ'ելլեն։

Ի՛նչ յիմար եւ տղայամիտ յենաբան արդարացնելու համար իրենց պատենաւոր եսասիրութիւնը, պատնէշուած անտարբերութիւնը եւ չքե՛ղ մեկուսացումը։

Թող հաճին ցոյց տալ թէ՝ ինչո՞վ կը տարբերին երէցներէն, զորս այնքան կը քաշկռտեն, եթէ ծիծաղելի եւ արգահատելի ըլլալու աստիճան բծախնդիր են բառի մը համար։

Հինի եւ նորի, երէցի եւ կրտսերի, պահպանողականի եւ յառաջդիմականի հակադրութիւններով ամկայարոյց հրապարակ կը նետուին երիտասարդ այդ իմաստունները, մերթ ընդ մերթ։ Թող բարեհաճին յայտարարել թէ՝ իրենք ի՞նչ բանով հին չեն։ Եւ ի՞նչ բանով նոր են։

Կը պոռան թէ՝ խօսքը այլ եւս երիտասարդութեան է։ Եւ չեն ուզեր որ ծերերը խօսին իրենց տեղ եւ որոշումներ տան իրենց համար։

Պայքար ունին հին գաղափարներուն դէմ։ Հին ձեւերուն դէմ։

Ու անոնց դէմ, որոնք անցեալ դարերու լեզուով կը շարունակեն խօսիլ իրենց, քաներորդ դարու, օդանաւային դարու սերունդին։

Բոլոր այս գանգատները լաւ։ Բոլոր այս դժգոհութիւնները լաւ։

Բայց, ո՞ր օրուան կը սպասեն։ Ինչո՞ւ չեն նետեր իրենց պատեանները։ Ինչո՞ւ օտար կին մը պատճառ կ'ըլլայ որ, անոնք կտրուած ապրին ամէն ինչէ որ հայկական է։ Եւ կապուած ապրին ամէն ինչի որ հայկական չէ։

Ինչո՞ւ չեն կազմակերպուիր եւ ինչո՞ւ գործի հանրային փորձադաշտը չեն իջներ։

Կը սպասեն որ իրե՞նք ալ ծերանան։ Հիննան։ Պահպանողական դառնան։ Եւ իրենց կարգին չըմբռնեն սերունդը որ պիտի յաջորդէ։

Պիտի չհանդուրժէի բառին ես ալ, կարեւորութիւն տալու պայմանաւ սակայն անոր, եթէ «որբ»ը, ըստ իր սովորական իմաստին, միտքիս պատկերէր վիզը ծուռ, գլխահակ, երկչոտ, վարանոտ, ծնողազուրկ արարածը։

Այդ չէ որբը այս սերունդին։ Այլ այն, որ հայրենազուրկ է։ Եւ հայրենիքի կրակով կը տոչորի։ Որուն համար հայրենիքը նպատակ է։ Կուռք է։ Անոր համար ծնած է։ Եւ անոր համար կ'ապրի։

Ան որ խիզախ է, չխտակ է եւ չեչտակի կը նայի։ Տոկուն է եւ կամքի տէր։

Եւ խորապէս կը հաւատայ որ կամքով միայն ազգերը մեծ կ'ըլլան։ Ու կ'անհետանան երբ կը կորսնցնեն իրենց կամքը։

Ան որ համոզուած է թէ ոչինչ կրնայ դիմանալ կամքին։ Ուժեղ եւ տեւական կամքին։

Ոչ բնութիւնը, ոչ մարդիկ եւ ոչ ճակատագիրը։

Ան որ կը դաւանի թէ ինք լոկ անհատ մը չէ, այլ բովանդակ ցեղը։

Եւ չի վախնար պատասխանատուութիւններէ։ Ու իր եսը կը նոյնացնէ ցեղային եսին հետ։ Անոր կը ստորադասէ ինքզինքը։

Ու վերջապէս, խորունկ համոզումով կ'ընդունի թէ իր ազգը կը տեւէ եւ կը մեծնայ, եթէ փոխանակ թուլնալու, սաստկանան իր ճիգերը։

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՅԱՆԵԱՆ

Ցրանց վէ՛ փ.իրն

Այս երեկոյ կ'ուզենայի մեծարել քեզ, իմ օտար եղբայր, Մուսա լեռան կրակի թափորով,

Որով, մի օր, հրդեհեցին հորիզոնը իմ օրհասի եղբայրները տառապած քոյրերիս պատւին ի խնդիր։

Բայց դա՝ թող մնայ իբրեւ սրբազան պատմութիւն,

Որ դու երգեցիր յանուն մի բուռ ըմբոստների արդար ընդվզումի եւ հպարտութեան համար։

Թո՛ղ, այս գիշեր, շրջապատենք քեզ կրակի թափորով,

Որ վառւում է մեր հոգիների մէջ նոյն թափով եւ նոյն նուիրումով ...

Գինի եմ բերել սիրտս քամելով, խունկ ու բո՛յր եմ բերել իմ հոգու մեհեանէն,

Ծաղիկների փոխարէն որոնք թօշնեցան հազիւ փունջ կապած,

Ճակատդ կնքեմ արնոտ դրոշմով համբոյրի, որպէսզի դէպ քառասուն օրեր դիմանայ ...

Բայց, ի՛նչպէս անեմ որ վիրաւոր հոգիս չնսեմանայ ու խօսքերս լինեն չափաւո՛ր, անկե՛ղծ ու առնակա ն...

Գիտեմ, որ քո հպարտ հոգին կը մթագնի ճոռոմ ու սին խօսքերի առջեւ,

Երբ նա ապրել է մի բուռ հոգիների անմահ գործն ու վերասլաց թռիչքը,

Երբ նա նոյնացել է հոմերոսեան հերոսների հետ ամբողջ քառասուն օրեր,

Գիտեմ որ դու կը սպասես, որ քառասուն օրերի ներշնչման բոցէն մեր ճակատները հպարտանքով փայլեն և,

Ոչ թէ ամօթի, ստրկութեան բեռով խոնարհուեն մինչեւ գերեզմաններէն աւելի վար։

Ասա՛, ինչպէս անեմ որ, արնոտ սիրտս հպարտ մնայ ու խօսքերս լինեն չափաւոր, անկեղծ եւ առնական...

Բնազդաբար՝ իմ մեծ եղբայրս ընտրել էր ածխաբարութիւնն իբրեւ արհեստ,

Որպէսզի, մի օր, դիւրաւ նոյն ածուխէն չինէր վառօդ,

Իմ փոքր եղբայրս դարձել էր
րան լանջքին՝ ուլարած,

Որպէսզի մարտի օրին՝ Աստուծ
խորանին զոհ բերէր ուլն իր.—

Իսկ քոյրս որ գլուպայ կը հ
սրբի ոտքերին,

Մարտի համար դրօշ հիւսեց
յանձնեց եղբայրներիս,

Իսկ մարտէն յետոյ՝ դափնի
գած հերոսների շիրմին համար.

Ասա՛, ինչպէս անեմ, որ իմ վի
ւոր հոգին չնսեմանայ ու խօսքեր
նեն չափաւո՛ր, անկե՛ղծ եւ առն
կան...

Տարօրինակ է ճակատագիրը մ
ինչպէս տարօրինակ է եւ զմայլ
հայրենիքը մեր,

Մենք միշտ երկունքի մէջ են
ինչպէս փոթորիկի եւ հրաբուխի
են լեռները մեր.

Բուք ու բորանի եւ հրաբխի
մենք մեզ համար տառապալից
կեանք ենք վարում.

Ով որ մեզ հետ եղբայրանայ՝
րան փառք չի սպասում,

Ով որ մեզ հետ տառապի մենք
րան ենք սիրում։

Թող խարոյկը նետեն գրքերը

Թող հալածեն քեզ՝ քո արի եր
համար.

Մենք երգը շրթնքին գողգոթ
բարձրացող հերոսն ենք սիրում.

Ասա, ինչպէս անեմ, որ արն
սիրտս հպարտ մնայ, ու խօսք
լինեն չափաւոր, անկեղծ եւ առն
կան ...

Մեր իւրաքանչիւրի սրտում մի Ս
սունցի Դաւիթ է ապրում,

Կեանքը մեզ չի յափշտակում,
մեզ չի տանջում,

Երբ այս աշխարհում արիւն են
տեսնում, գիտենք որ երկնքում մեզ
սուգ է սպասում.

Ով որ մեզ չմոռնայ մենք նր
ենք սիրում ...

Ո՛չ ոք մեզ նման հայրենիքի
տով չի վառւում,

Մեր պանդխտի երգերը լեցուն
վշտով անպատում։

Ո՛չ ոք, մեզ նման, խաղաղ ա
տանքին չի երկրպագել

Մեր հօրովելները այդ են ապա
ցանում ։

Մեր մարտիկների շիրիմները Ա
բատի բուքն է ծածկել,

Մենք անյայտ դիւցազների ողբ
երգող՝ գուսանն ենք սիրում...

Ինչպէս անեմ, որ հեւքոտ հոգ
հովանայ ու խօսքերս լինեն չափ
ւո՛ր, անկե՛ղծ եւ առնակա՛ն։

Շատերը մեր դարաւոր անցեա
գովքը հիւսեցին,

Եւ յափշտակեցին մեր աւերակ
րով եւ զմբէթաւոր տաճարներով,

Բայց երբ եկան հասան արնոտ
կային,—

Նրանք մեզ լքեցին, մեզ ուրաց
մեզ մոռացան ...

Մենք, այս արնոտ ներկան մեզ
քայլող քաջն ենք սիրում։

Եթէ դեռ կայ մեր հոգու մէջ
կի թափօրէն մի շող,

Թոյլ չպիտի տանք որ մեզ հա
գրեն.

— «Ափսո՜ս, խելացի մի ցե
ւէտ կորաւ» ...

Ներկայում մեզ հետ՝ եւ մեր
գային հաւատացող ուխտեալն
ենք սիրում ...

ՏՈՔԹ. Ե. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՀԱԼՔ ԷՎԻՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Փետրուար 23ին մեծ հանդիսա
րութեամբ տօնուեցաւ Թուրք
Հալք Էվլերու 5րդ տարեդարձը։
առթիւ ընդհ. քարտուղարը
Փէքէր անթելով կարեւոր ճառ մը
սեցաւ։

Միայն անցեալ տարի,— ըստ
2 միլիոն 1000 հազարէ աւելի հայ
նակիցներ յաճախած են 103 Հալք
վլեր եւ օգտուած անոնցմէ։ Ու
ընդամէնը 25,000 անգամ, 5 հազա
կին ըլլալով։

Բանախօսը յետոյ բացատրեց
Հալք Էվլեր կոչուած են ամրա
դելու ազգային միութիւնը, երե
բերելով նոյն հաւատքը, նոյն յոյ
մը, նոյն մտածումը ունեցող հայր
նակիցներու զանգուած մը։ «Ու
կ'ուզէ թող հով փչէ, կեանքը
փուլեր կ'ուզէ թող երեւան բերէ
դէպքերը ուրկէ կ'ուզեն թող փ
եւ լայն փոթորիկներու ձեւով իջ
մեր երկրին վրայ։ Քամալական վ
չափը ունի այս բոլորին դիմադ
լու կենսունակութիւն մը։ Ազգ.
ութեան ճակատը ամէն օր քիչ մը
աւելի կը զօրանայ։ Մեր նշանաբանը
է. «Բաժնուողը կը կքի. միշտ մի
միշտ հաւաքարար»։

ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՃԱՇԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

Հինգշաբթի գիշերուան ճաշասեղանը նշանակալից էր ոչ միայն իբրեւ մեծարանքի խանդավառ ցոյց մը, այլ եւ իբրեւ արտայայտութիւն մը ներքին համերաշխութեան։

Ժամը 8ին սկսան հասնիլ կոչնականները, մեծ մասով երիտասարդներ եւ հիւրասիրուեցան յանձնախումբին կողմէ, Մարկըրի մեծ դահլիճին յարակից սենեակներուն մէջ։ Շուտով մտերմական մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ։ Հոն էին հրամանատար Փրնուա տ'Ազի, երեսփոխան Մ. Մութէ եւ Պ. Փան, Նանսէնեան գրասենեակի ֆրանսական ներկայացուցիչը, իրենց տիկիններով։

Ժամը 8.30ին հասան Պ. Վերֆէլ, տիկինը եւ աղջիկը եւ հիւրասրահին մէջ ընդունուեցան ղողանջի ծափերով։ Պ. Վերֆէլ կարգով ծանօթացաւ հրամանատար Փրնուա տ'Ազիի, Տէր եւ Տիկին Մութէի, Պ. Փանի, Պ. Խատիսեանի, Զօր. Ղորղանեանի, Շաւարշ Միսաքեանի, Լ. Կիւմիւշկէրտանի եւ ուրիշներու հետ։ Անդին շատ համակրելի Տիկին Վերֆէլ իր կարգին կը բարեկամանար հայ եւ օտար դէմքերու հետ։ Այդ միջոցին առաջ շատ գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը։

Ժամը 9ին հիւրերը կը հրաւիրուին ճաշասեղան։ Ու նախ կը կազմուի պատուոյ սեղանը, ուր իրենց յատուկ տեղերը կը գրաւեն Տիկին Վերֆէլ, Օր. Վերֆէլ եւ Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, իրենց շուրջն ունենալով Տիկ. Մ. Կիւլպէնկեան, Պ. Փրնուա տ'Ազի, Տիկ. Բեգլարեան, Պ. Մ. Մութէ, Տիկ. Փան, Պ. Կիւմիւշկէրտան, Տիկ. Մութէ, Պ. Փան, Տիկ. Բաշալեան, Զօր. Ղորղանեան, Տիկ. Վ. Անդրէասեան, Շ. Միսաքեան, Տիկին եւ Պ. Հ. Զարդարեան, Պ. Մալէզեան, Տիկ. Սարգիսեան եւ Պ. Բաշալեան։

Ճաշը սկսած էր արդէն եւ Պ. Ֆրանց Վերֆէլ շատ խանդավառուած, իր շուրջիններու ականջին կը մրմնջէր «Հայաստան»ը եւ «Կռունկ»ը զորս շատ է սիրած։ Պ. Նախագահին հրաւէրով Օր. Հայկանուշ Թոփալեան մեծ արուեստով մը երգեց Ռ. Մելիքեանի «Մի լար կ'անցնին» եւ Կոմիտասի «Առաւօտուն բարի լոյս»ը, խանդավառ ծափերու մէջ։

Ցետոյ օրուան նախագահը Պ. Ա. Չօպանեան ֆրանսերէն ճառով մը բարի գալուստ մաղթեց մեծ գրագէտին որուն արուեստը եւ տաղանդը «Մուսա լերան քառասուն օրերը» գրքով հայ ժողովուրդին մատուցած են անգնահատելի ծառայութիւն մը։ Շեշտեց թէ Պ. Վերֆէլ այս գործով չէ որ կը մեծնայ համաշխարհային գրականութեան առջեւ։ «Ան պատահաբար ինքզինքը գտաւ նիւթի մը դիմաց երբ արդէն գրական աշխարհը կ'ընդունէր իր հռչակը, իր բարձրութիւնը։ Մուսա լեռը, Շ. Գարահիսարը, Ուրֆան, Վանը չունեցան իրենց հայ արուեստագէտները որ իրենց գրչի ու վրձինի ուժով նկարագրէին այդ հոյակապ հերոսամարտները եւ մեր ժողովուրդին ըմբոստացման պատճառները։ Անկախ ապրելը, ազատութեան չհանդուրժելը յանցա՞նք է ժողովուրդի մը համար որ ի վիճակի է ինքզինքը կառավարելու եւ որ շատոնց ընդունուած է իբրեւ քաղաքակրթուած ժողովուրդ։ Ահա այդ է որ աշխարհի առջեւ պարզեց Պ. Վերֆէլ»։

Ցետոյ խօսքը ուղղելով Պ. Վերֆէլի ըսաւ.— «Հայ ժողովուրդը իր պատմութեան էջերուն մէջ պիտի քանդակէ ձեր անունը ու դուք կը դասուիք հայ ժողովուրդի անվհատ բարեկամներու՝ Պայրըններու, Լամարթիններու, Տընի Քոշէններու, Փրէսանսէներու, Փ. Քիյառներու, Ժոռէսներու շարքին»։

Պ. Գ. Քէրէսթէճեան կարդաց գերմաներէն ուղերձ մը, որ խմբագրուած էր յանուն կարգադիր յանձնախումբին։

Ցետոյ նախագահը հրաւիրեց Շ. Միսաքեանը, որուն պաշտօն յանձնուած էր խօսիլ յանուն մամուլի.

— «Վարպետը որ նստած է այստեղ եւ որուն արեւշատութեան համար բաժակներ կը պարպուին այնքան սրտագին, անցեալ տարի, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500-ամեակի տօնին առթիւ, խօսելով Վիեննայի մէջ, կը բացագանչէր.— «Ո՞վ է որ յաղթանակներու մասինկը խօսի։ Դիմանալը ամէն բան է»։ Ֆրանց Վերֆէլ խորապէս ըմբռնեց հայ ժողովուրդին այդ առաքինութիւնը։ Դուք անոր գրքին մէջ պիտի տեսնէք մանրակրկիտ վերլուծումը այդ գծին,— դիմանալ խաղաղութեան մէջ, հալածանքի առեն, տարագրութեան ճամբուն վրայ, ճակատ ճակտի կռուած առեն. դիմանալ եւ յաղթել։ Կ'երթայ երկու ամիս կը պտտի Դամասկոս, կը հարցնէ, կը պրպտէ, յետոյ ամբողջ հատորներ կը կարդայ, կը սերտէ, կ'ուսումնասիրէ,— եւ ահա հազար էջնոց գիրք մը, որ յիշատակարանն է մեր դիմանալու պայքարին, մեր հոգեկան եւ մարտական հարստութեան»։

Այս ուղղութեամբ շարունակելով, յանուն մամուլի բանախօսը ողջունեց օրուան հիւրը եւ վերջացուց անգլիերէն նախադասութեամբ մը.— «Սիրելի Պ. Վերֆէլ, դուք մեզմէ էք»։ Շ. Միսաքեան վերջացուց իր ճառը երկարատեւ ծափերու մէջ։

Տիկին Լ. Գեւոնեան բացառաբար հրաւիրուեցաւ երգելու «Զինչ ու զինչ»ը, այնքան բարախուն։

Ցետոյ ֆրանսերէն գեղեցիկ ճառ մը կարդաց Պ. Լ. Կիւմիւշկէրտան, որուն թարգմանութիւնը պիտի հրատարակենք առանձին։ Ֆրանսերէն ճառ մը խօսեցաւ Զօր. Ղորղանեան, յանուն զինուորական կազմակերպութիւններու, շնորհակալութիւն յայտնելով Պ. Վերֆէլի որ կրցաւ ընտրել, ուսումնասիրել եւ ներկայացնել հաւատարմօրէն հայ ժողովուրդի կեանքը, բարքերը եւ Սուէտահայերու հերոսական պայքարը։ Շեշտեց թէ Պ. Վերֆէլի անունը քանդակուած պիտի մնայ ամէն Հայու սրտին մէջ։

Օր. Անժէլ Ռանժելեան (Սուէտացի), արտասանեց իր ինքնագիր քերթուածը՝ ձօնուած Մուսա լերան, խորապէս յուզելով ներկաները։

Պ. Վ. Անդրէասեան խօսելով յանուն երիտասարդական կազմակերպութեանց, առաջարկեց յոտնկայս ողջունել հայկական հերոսամարտի եւ Հայուն քաջութիւնը տաղանդաւոր կերպով ներկայացնող հեղինակը՝ Ֆրանց Վերֆէլ։

Տիկին Հ. Սարգիսեան արտասանեց բանաստեղծութիւն մը օրուան հիւրին գործերէն, ֆրանսերէն։

Ցետոյ խօսք առին հրամանատար Փրնուա տ'Ազի եւ Պ. Մութէ։ Առաջինը գրուագներ պատմեց Սուէտիոյ շրջանէն ու մաղթեց որ հայ ժողովուրդը հասնի իր կորոյս եւ քաջ այն ճամբէն որ միակ միջոցն է ազատագրութեան համար։ Իսկ Պ. Մութէ մասնաւորապէս շեշտեց թէ իր կաբինէն պիտի ընէ, մեղմացնելու համար մեր տառապանքները այս երկրին մէջ։

Ամէնէն վերջը խօսք առաւ Պ. Ֆրանց Վերֆէլ, որ խորապէս յուզուած ճառ մը խօսեցաւ (գերմաներէն)։

— «Բոլորը իրենց ճառերուն մէջ շնորհակալութիւն յայտնեցին ինծի, մինչդեռ ես է որ շնորհակալութիւն պիտի յայտնեմ ձեզի, որովհետեւ շնորհքն ձեզի է որ ես կրցայ իմ այս գրքիս հեղինակը դառնալ։

Դամասկոսի մէջ գործարան մը գացի, այնտեղ տեսայ գործաւորներ եւ գործաւորուհիներ, որոնցմէ շատերուն կամ մատերը կտրած էին կամ աչքերը հանած էին ու ահա կարգով զգացումներ ծնան իմ մէջս։ Նախ ուսումնասիրեցի, յետոյ քննեցի, ապա սկսայ սիրել։ Երկու տարի չափ մնացի Հայերու մէջ, այն մարդոց մէջ որոնք կրած էին այդ սարսափները։ Եւ սակայն այս երկրով կը խոստանամ որ այս չափով չպիտի բաւականանամ եւ հոս կանգ չպիտի առնեմ»։

**Հանդէսի վերջաւորութեան կարգացուեցան հեռագիրներ և ուղերձներ Մարսէյլի Երաժշտական Միութենէն, Սեւրի Հայր. Միութենէն են։ Այս վերջինը (Սեւրիահայր) հեռագիրը ղրկած էր «պէյէնոկրաֆ»ով, եւ ամբողջովին հայերէն, բարի գալուստ մաղթելով «Մուսա լեռ»ի հեղինակին։

Բաժնուելէ առաջ յանձնախումբի կողմէ Պ. Ֆրանց Վերֆէլի նուիրուեցաւ «Մուսա լերան քառասուն օրերը» գրքին հայերէն թարգմանութիւնը կաշեկազմ։ Պ. Պօղոս Խամէրեան ղրկած էր Քէօթահիայի յախճապակէ խաչ մը։

** Ֆրանց Վերֆէլ ջերմ գոհունակութեամբ կարդաց «Մուսա լերան» թարգմանիչին, Պ. Եր. Տէր Անդրէասեանի դիմաներէն նամակը, որ յանձնուած էր մեծամեծարգին կողմէ որուն թարգմանութիւնը հրատարակուեցաւ «Ցառաջ»ի մէջ։

** Այս նկարագրութենէն յետոյ, չէի ուզեր պաղ ջուր լեցնել, կարգ մը դիտողութիւններով, որոնց մէկ մասը կը վերաբերի կարգադիր յանձնախումբին, որ լաւ չէր հոգած կարգապահութեան վրայ, իսկ միւսը նախագահին։ Այս վերջինը դժբախտաբար «չփոթեց» երկու բանախօսներու հանգամանքները եւ զանոնք ներկայացուց իր յարմար դատած եղանակով։

*** Ինչպէս գրած էինք, Տէր եւ Տիկին Վերֆէլ եւ իրենց աղջիկը Փարիզէն մեկնեցան ուրբաթ օր։ Ողջերթի գացած էին բաւական թիւով հայ բարեկամներ եւ ուժ հայ արիներ։ Հրաժեշտը եղաւ շատ սիրալիր։ Ինչպէս ճաշի պահուն, այս առթիւ ալ քաշուեցան բազմաթիւ լուսանկարներ, Փոթօ Արաքսի կողմէ։

Ց. ՊՈՒՐՆԱԶԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— o —

Բազմաթիւ հատորներ կան, հաւաքածոյ յունական ժողովրդական երգերու։ Այդ հաւաքածոներուն մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ կոմս տը Մարսէլիւսի հատորը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ առածները.—

Տար զիս, տանիմ քեզ,—
Այսպէս լեռն ալ կը բարձրանամ։

×

Վիշտն անգամ
Բժիշկ է յաճախ։

×

Երեխային փորը կողով մըն է,
Խենթ է այն, որ զայն կը լեցնէ։

×

Ինչ որ կուտայ մէկ ժամը,
Ցաճախ չի կրնար տալ մէկ դարը։

×

Այն որ չի կրնար կապել վարտիքը,
Ամէն քայլափոխի կը մտնէ ինքզինքը։

×

Սատանան թէեւ չունի այծ,
Պանիր կը ծախէ սակայն։

×

Աստուած խսկ եթէ օգնէ ձեզի,
Ձեր գործը ձեր ձեռքով բրէք։

×

Գայլը կը ծերանայ,
Բայց չի փոխեր մորթը։

×

Անձրեւը որ կուգայ մարտին,
Վնաս չի հասցներ մարդու։

×

Տառապանքը
Կ'ըլլայ փորձառութիւն։

×

Կերակրէ գայլը,
Ան քեզ պիտի յօշոտէ սակայն։

×

Աշխարհի վրայ երեք աղէտ կայ.—
Կրակը, ջուրը եւ կինը։

×

Ազգականներուդ հետ կեր - խմէ,
Բայց գործ մի՛ բռներ։

×

Ով որ բառ մը չարտասաներ,
Կը թաղեն զայն։

×

Խօսքը մէկ շրթունքէ կ'ելլէ,
Հազար շրթունքի կը հասնի։

×

Ոչ սուրբին մոմ խոստացիր,
Ոչ ալ մանուկին՝ կարկանդակ։

×

Երբ քեզի մտիկ կ'ընեմ, կ'այրիմ,
Երբ քեզի կը նայիմ, կը սառիմ։

×

Մուրացիկը իր զգեստին համար կ'ուրախանայ երեք անգամ.
Երբ դեռ նոր է,
Երբ այդ հին հին է,
Կամ երբ հինը նոր կ'ընէ։

×

Տղան որ ուշ կը ծնի,
Չի կրնար հնձել հօրը հետ։

×

Ահա եկաւ Թուրք մը,— դրա՛մ։
Ահա երկրորդ Թուրք մը,— նորէ՛ն դրամ։

×

Արեւն ու սէրն են միայն,
Որ կ'այրեն առանց ծուխի։

×

Լաւ է եղբայր մ'ունենալ ժամուն մէջ,
Քան ընկեր մը խնջոյքի մէջ։

×

Երբ աղքատը բան մը կ գտնէ
Գտածը տերեւ մըն է կամ զամ մը։

×

Ինչո՞ւ յուսահատիլ,—երկիրը կլոր է,
Կը դառնայ եւ ամէն բան կը փոխուի։

×

Կնոջ մտածումը զարնան ցող է,
Արեւն երբ ելաւ՝ կը ցամքի։

ՄՈԼԻԷՐԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄՈՒԹ ԿՈՂՄԵՐԸ

— o —

Դէզերով բան գրուած է Մոլիէրի մասին, սակայն տակաւին մութ կը մնայ հարց մը,— Մոլիէրի որդեգրութեան շուրջ յարուցուած վէճը։

Մոլիէր, բուն անունով Ժան - Պաթիսթ Փօքըլէն, ծնած է Փարիզ, 15 յունուար 1622ին։ Զաւակն էր գորգահիւսի մը, որուն խանութին մէջ մեծցաւ ապագայ մեծ կատակերգակը։ Վեց տարեկան էր երբ մեռաւ մայրը։ Հայրը, որ ժամանակ մը վերջ գործադարձ նշանակուեցաւ արքայական տան, աշխատեցաւ որ պատանին հետեւի իր ասպարէզին, սակայն Մոլիէր մերժեց եւ մտաւ թատերախումբի մը մէջ։ Այդ շրջանին սիրահարեցաւ Մատըլէն Պէժարի, որուն հետ նոր թատերախումբ մը կը կազմեն եւ կարգ մը ներկայացումներ կուտան։ Սակայն ոչ միայն անյաջողութեան կը մատնուին, այլեւ պարտքերու տակ կ'իյնան, որ Մոլիէր կը բանտարկուի։ 1646ին, Մոլիէր իր սիրուհիին հետ կը մեկնի գաւառ։ Քաղաքէ քաղաք ներկայացումներ կուտան, եւ այնքան աղմուկ կը հանեն, որ համբաւը կը հասնի Փարիզ։ 1658ին կը վերադառնան Փարիզ, պալատին մէջ ներկայացումներ կուտան, այնուհետեւ թագաւորին պաշտպանութիւնը կը վայելէ Մոլիէր։ 1662ին, ուրեմն 40 տարեկան, կ'ամուսնանայ իր սիրուհիին աղջկան հետ։ Եւ ահա դայթակղութիւն մը,— իր թշնամիները կը յայտարարեն թէ Մոլիէր ամուսնացած է իր հարազատ աղջկան հետ։

Շուտով կը սկսին ընտանեկան անհամաձայնութիւնները,— կինը, էրիտասարդ եւ պչրասէր, Մոլիէր, ծերացած եւ հիւանդ։ Ընտանիքէն դուրս, վէճեր դերասաններու եւ հեղինակներու հետ։ 17 փետրուար 1673ին Մոլիէր կ ներկայացնէր երեւակայական հիւանդը։ Հիւանդ էր, սակայն խաղաց, զսպելով ջղաձգութիւնները եւ տառապանքի ճիչերը, մինչեւ որ, վարագոյրը իջնելէն վերջ, պաղ քրտինքով մը ինկաւ գետին։ Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրեցին, ուր մեռաւ քիչ ետքը։ Անշուք թաղում մը կատարեցին։ 1792ին, յեղափոխութեան օրերուն, Մոլիէրի գերեզմանն ալ բացուեցաւ եւ ոսկորները դուրս թափուեցան։ Մոլիէրի յիշատակը յարգող մարդիկ ձեռք ձգեցին քանի մը մասունք, ու թաղեցին Փէր-Լաշէզի մէջ, բայց այդ մասունքը չի պատկանիր... Մոլիէրի։

Պիտի չխօսինք Մոլիէրի գործին մասին,— երբ Տօն ժուանի մասին կը գրէինք, քանի մը տարի առաջ, այստեղ, ընդհանուր ձեւով ներկայացուցած ենք Մոլիէրի գործին արժէքը, ակնարկով մը որդեգրութեան պատմութեան։

Որդեգրութեան այդ պատմութիւնը դարձեալ հրապարակ կուգայ այսօր, երբ լոյս կը տեսնէ Օր. Տիւսանի գիրքը Մոլիէրի մասին։

Օր. Տիւսան կը պրպտէ բոլոր վաւերաթուղթերը, թէեւ այնքան հազնագիւտ մը Մոլիէրագիտութեան։

Օր. Տիւսան կը պրպտէ բոլոր վաւերաթուղթերը, թէեւ նոյնքան հազուագիւտ,— որ կը վերաբերին, հեռուէն կամ մօտէն, Մոլիէրի եւ Մատըլէն Պէժարի կեանքին։ Ու կը հերքէ գանձիկ զրպարտութիւնները, որոնց առաջին արձագանգը տուած է դերասան Մոնֆլէօրի, ուղելով Մոլիէրը զրկել թագաւորին համակրանքէն։ Այնուհետեւ այդ զրպարտութիւնը արձանագրած է Ռասին, որ կռուած էր Մոլիէրի հետ։ Պուալօ եւս տարածած է զայն, յետոյ Պէլ արձանագրած իր պատմական բառարանին մէջ։ Այնուհետեւ այդ աւանդութիւնը չհամարձակած են բոլոր քրոնիկագիրները։ Պաշտպաններ չեն պակսիր, սակայն։ Լըմէթր կ'ըսէ թէ «պէտք է սիրել Մոլիէրը այնպէս ինչպէս որ, կամ ինչպէս որ ալ ըլլայ», թէ թատերական կեանքը իր բարոյական աւանդութիւնները ունի, որոնք բան մը չեն պակսեցներ Մոլիէրի հանճարէն։

Օր. Տիւսան վախը չունի թէ Մոլիէրի հանճարէն բան մը կը պակսի, եթէ մարդիկ շարունակեն հաւատալ ծանօթ զրպարտութեան։ Այսուհանդերձ կ'ուզէ որ արդարութիւն ըլլայ, եւ յառաջ կը բերէ փաստ մը, որով կը հաստատուի թէ Արմանտ Պէժար քոյրն է Մատըլէն Պէժարի, եւ այս հաստատումը այն թուականին, երբ դեռ Մոլիէր կապեր չունէր Մատըլէն Պէժարի հետ։ Ուրիշ աղբիւր մը, ճիշդ է որ, կը հաստատէ թէ Արմանտ Պէժար ծնած էր Մատըլէն Պէժարի եւ կոմս տը Մոտէնի յարաբերութենէն, երբ դեռ Մատըլէն սիրուհին չէր Մոլիէրի։ Մեծ կատակերգակը, սակայն, Արմանտը միշտ կը կարծէր Մատըլէնի քոյրը։ Դեռ աւելի կարեւորը,— Մոլիէր երկար ատեն կենակցելէ վերջ Մատըլէնի հետ, երբ կը խզէ յարաբերութիւնը եւ կը յայտարարէ թէ պիտի ամուսնանայ Արմանտի հետ, կը կասկածի Մատըլէն, ամէն միջոց կը փորձէ սիրուհին մնալու համար Մոլիէրի, բայց երբեք չըսեր «Արմանտը աղջիկդ է»։ Եթէ հշմարտութիւն էր այդ, բաւական էր Մոլիէրը կեցնել մէկ սպառնալիքով։ Մատըլէն կրնար զայն դատապարտել տալ որդեսպանութեամբ,— ուրեմն փաստը կը պակսէր։ Ուրիշ խօսք թէ բարոյական փափուկ հարց մը կը ծագի, երբ Մոլիէր, երկար ատեն կենակցելէ վերջ Մատըլէնի հետ, յանկարծ կը լքէ զայն եւ կ'ամուսնանայ անոր աղջկան կամ քրոջ հետ, տարիքի մեծ տարբերութեամբ։

Այստեղ կարելի է կրկնել Լըմէթրի խօսքը թէ դերասաններու կեանքը իր բարոյական աւանդութիւնները ունի, ու չփորձենք այլեւս վերլուծել այս պարագան տարբեր ակնոցով։

ՏԻՊԱՐ

ՏԻԿԻՆԸ.— Մարիամ, այսօրուընէ

— Բյսի ցնդպատէկենոյնա յաս հոս գործ չունիս, հաշիւդ առ գնա։ ատա՞ծ էք։

— Այս տան կառավարութիւնը ինծի կը պատկանի։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ պարոնը ինծի շատ համակիր է։

— Զըսե՞ս որ քեզի երես տուած է։

— Այո, իբրեւ ձեզի օգնական։

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Գիշեր է, կէս քուն կէս արթուն շարունակական փափսուք մը կը լսեմ, բայց անտարբեր կրկին քնանալ կը ձեւացնեմ։ Քիչ յետոյ փափսուքին մէջէն կուգայ «Նուէֆ» բառը, աչքերս կը շփեմ ու ականջներս սրած մտիկ կ'ընեմ, դարձեալ նոյն բառը։ Անկողինէս կը ցատկեմ ու ականջս քովիս սենեակին խարխուլ պատին դրած՝ կ'ունկնդրեմ։ Իրօք իմ վրաս կը խօսին.— «Նուէֆ, տաճհար» (թլփատել), երկու բառեր որ ամբողջ էութիւնս կը ցնցեն։ Ցանկարծ ջիղերս կը թուլնան, ոտքերս կը դողան եւ ուժասպառ կ'իյնամ անկողնիս վրայ։ Ամէն անգամ համակերպեր էի անոնց, սորվեր էի իրենց բոլոր աղօթքները, բայց այս անգամ անկարելի է, կ'անդրադառնամ հին օրերուս, ծնողքըս կը մտաբերեմ ու կուլամ անձայն։ Ի՞նչպէս կարելի է ազատիլ այս ամէնէն, ի՞նչ կրնայի նել։ Կը խորհիմ բայց որոշում մը չեմ կրնար տալ։ Այլեւս քունս փախած է, կրկին կը մտածեմ։ Վերջապէս անկողնէս կը ցատկեմ ու կ'որոշեմ փախչիլ, բայց ի՞նչպէս, ես ալ չէի գիտեր։ Կ'ուղղուիմ շտեմարանին ծայրը՝ հագուստներս հագնելու, ու յաջորդաբար կօշիկս, էնթարիս, երկար գօտիս կը հագնիմ, գլխուս կ'անցնեմ զոյգ մը սեւ պսակահանգոյցները եւ պատը շօշափելով կը վերադառնամ դէպի դուռ։ Կամացուկ մը խղնակը կը քաշեմ (որ բանալիի տեղ կը գործածուի) եւ դուռը բանալով բակը կ'ելլեմ, կը դողայի։ Բայց ամէն ինչ աչքս առած կը քալեմ յամր քայլերով եւ կ'ուղղուիմ դրան կողմը, յանկարծ կը նշմարեմ մեր շունը՝ որուն խոշոր փայլուն աչքերը ինծի յառած են, բայց ան չէր հաչեր, որովհետեւ գիտէր թէ ամէն օր իրեն երկուական բլիթ տուողը ես էի, ուստի քայլերս արագացնելով կը հասնիմ շունին քով ու մէկ ձեռքովս կը շոյեմ իսկ միւսով դուռը կ'աշխատիմ բանալ, վերջապէս կը յաջողիմ, կամաց մը դուրս կը սպրդիմ ու կրկին դուռը կը գոցեմ։ Գիւղը ամայի է, ոչ մէկ ձայն կը լսեմ, բայց ո՞ւր կարող էի երթալ, ահա հարցում մը՝ որ այնչափ զիս կը տանջէր եւ որովհետեւ պէտք էր երթալ, քայլերս անգիտակցաբար կ'ուղղուին դէպի կալերը՝ որ գիւղէն կէս ժամ հեռու են։ Կ'աճապարեմ վայրկեան մը առաջ հասնիլ հոն, հեռուէն կը լսեմ կարաւանի մը զանգակներուն ղօղանջը, որ պահ մը մտածումներս կը կասեցնեն, յետոյ կը շարունակեմ ճամբաս և կը հասնիմ որոշեալ տեղը։ Երկրորդ կալին վրայ կը նշմարեմ ստուեր մը, որ ծանօթ կ'երեւայ, հետզհետէ կը մօտենամ, ճանչցայ, նախորդ գիշեր մեր գիւղը եկող փախստականն է, որուն հաց մը տուած էի։ Աւելի կը մօտենամ, բայց ան կը քնանայ։ Քիչ յետոյ ոտքիս շշրտուքէն կ'արթննայ ու գլուխը վերցնելով աչքերը ինծի կը սեւեռէ, պահ մը այսպէս իրարու երես կը նայինք։ Կարծեմ չի ճանչցաւ զիս ուստի լռութիւնը խզելով կը հարցնեմ «մի՞ն ինթի» (ո՞վ ես դուն)։ Ոչ մէկ պատասխան։ Լեզուս փոխեցի եւ նոյն հարցումը թուրքերէն կրկնեցի, այս անգամ Քիւրտի թուրքերէնով մը հարցումիս պատասխանեց։ Ցետոյ յաջորդաբար հարցուցի ո՛ր տեղացի ըլլալը, որ տեղէն փախիլը եւ ուր երթալը, ըսաւ թէ Քիլիսացի է, Նապլուսէն փախած՝ ու պիտի երթայ Հալէպ։

Այս վերջին պատասխանը զիս ուրախացուց, քանի որ իմացեր էի մօրըս Հալէպ մեկնիլը, ուստի որոշում տուինք միասին համբորդելու։ Հայ ըլլալս ալ խոստովաներ էի, խօսք առնելով որ մարդու չյայտնէ, իսկ փախուստիս պատճառը ծածկեր էի։

Խօսակցութեան միջոցին ոտքերս կը դողային վախէս, որովհետեւ կը զգայի թէ երբ աղան փախիլս իմանայ զիս պիտի փնտռել տայ ու երբ գտնեն վիճակս ինչ պիտի ըլլայ։ Ուստի կը ջանամ համոզել ընկերս, որպէսզի կալերէն ելլենք ու ուրիշ գիւղ մը երթանք։ Ինքը բարեսիրտ կը թուէր, եւ առանց վարանելու հաւանեցաւ։

Ճամբայ ելանք գիշերով, լուսինը իր ճառագայթները սփռելով ամայի դաշտերուն վրայ՝ կարծես մեզ կ'ոգեւորէր, որովհետեւ առանց դժուարութեան ցերեկուան նման կրնայինք մեր ճամբան շարունակել։ Կէս ժամէ աւելի քալեցինք եւ հասանք գիւղի մը կալերը, վախս անհետացած էր։ Հանգիստ սրտով կալերուն վրայ ելանք ու խորշեր բանալով մէջերը մտանք քնանալու։ Առաւօտուն, ընկերըս առաջարկեց որ մուրանք։ Ես անօթի չէի եւ առաջին անգամն էր որ պիտի մուրայի, բայց առաջարկին չի հակառակելու համար ստիպուած հաւանեցայ ու կալերէն ելլելով ուղղուեցանք գիւղը, որոշեցինք գիւղին մէկ կողմէն ես՝ իսկ միւսէն ինք մուրալ եւ արդիւնքը բաժնել։ Որոշման համաձայն առաջին բակի մը դուռն է որ զարկի, դուռը բացուեցաւ ու ներս մտայ թէ չէ կատաղի շուն մը վրաս յարձակեցաւ։ Ես վախէս մոխիր դարձած կուլամ կը պոռամ, տան տիրուհին վրայ հասնելով հազիւ շունը հանդարտեցուց ու ինծի ալ քիչ մը հաց տալով դուրս հանեց։ Թէեւ մըտադիր էի ուրիշ տուներ ալ երթալ բայց վախէս ետ կեցայ եւ գիւղէն քիչ մը հեռանալով գացի դէպի աղբակոյտերը, հոն հաւաքեցի վարունգ, ձմերուկի կեղեւներ՝ ընկերոջս համար, որպէսզի գոնէ վախկոտութիւնս ծածկեմ։ Գտայ ընկերս, ապրանքներս տուի, շատ շնորհակալ եղաւ։ Վերջապէս ընկերոջս առաւօտուան եւ կէսօրուան պաշարը պատրաստ էր, բայց ես դեռ վարժուած չըլլալով այդ կերակուրներուն, անօթի մնացի, յետոյ գիւղացիներէն սորվելով Հալէպի ճամբան, մեկնեցանք գիւղէ գիւղ, թէեւ նախորդ վախերս անհետացած էին, բայց այս անգամ ուրիշ վախ մը կը ծնէր՝ Հայ ըլլալս, որովհետեւ ետէ հանդիպէինք վրանաբնակ Արաբներուն եւ ազգութիւնս սուտ գտնեն, ամէնաջապէս պիտի գլխատեն զիս։ Արդէն ասոր նման դէպքեր իմացեր էի, ուստի կրկին համոզեցի ընկերս որպէսզի ոչ մէկուն յայտնէ Հայ ըլլալս։

Ճամբան հանդիպեցանք թափառաշրջիկ Արաբներու որոնք կը պնդէին թէ քրիստոնեայ եմ, բայց ես իրենց նման հագուած եւ հակառակը պնդելով՝ Արաբներու աղօթքները կ'արտասանէի։ Զիս ձգեցին։ Գիւղացիք ալ նոյն հարցումը կ'ուղղէին, բայց շնորհիւ գիտցած աղօթքներուս՝ կ'ազատէի մորթս, նոյնիսկ հաց ալ կուտային ու կը խղճային վրաս, իսկ ես հաւաքած պաշարիս մեծ մասը ընկերոջս կուտայի։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մարուի Փարիզի մէջ, իբրեւ հետեւանք զանազան տրտունջներու:
Բայց եւ այնպէս բանակցութիւնները կը շարունակուին:

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ԳԱՆԳԱՏՆԵՐԸ քննուեցան Երեսփ. Ժողո-վի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ: Այս առթիւ ընկերվարական ե-րեսփոխան մը պահանջեց ոչ միայն կօշկակարները պաշտպանել օտար (չեխական) գործարանատէրներու մրցակցութեանց դէմ, այլ եւ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան եւ նուա-զագոյն ժամագին որոշել: Ժողովը մերժեց:

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵՆԷՆ մէկ միլիոն շահած էր գինե-վաճառ մը, բայց մերժած ըլլալով վճարել իր յաճախորդներուն բաժինը, տարի քաշուեցաւ: Գինեվաճառը 2000 բաժենտոմս տը-ւած էր իր յաճախորդներուն, իբրեւ պարգեւ ...

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «եգիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, 2 մարտ երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի վերնայարկը:

Օրակարգ՝ Զեկոյց կոմիտէի եւ ընթացիկ հարցեր:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ Ս. ՄԻՆԱՍԵԱՆ ենթակոմիտէի ընկ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ վաղը, 1 Մարտ կէս օրէն վերջ ժամը 2ին, Հայ Ակումբին մէջ: Բոլոր ըն-կերներուն ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՓԵՏՐ. 18Ի ՏԱՄՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

8 Մարտ, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

Sociétés Savantesի մեծ սրահին մէջ,

8 rue Danton, մէթրօ **St. Michel** կամ **Odéon**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԵՏՐ. 18ի ԱՌԹԻՒ

Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէի կողմէ

15 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ, Գարակէօզեանի սրահին մէջ

46 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ

Թատերական ներկայացում

կազմակերպուած Իսի-լէ-Մուլինոյի «Դրօշակ» գրադարանի կողմէ

Մարտ 8ին

կը ներկայացուի «ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ»

կը խնդրուի կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

Թէյասեղան

Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ, 1 Մարտ կէս օրէ վերջ ժամը 4.30ին

86 Bld. Haussmann (մէթրօ **Opéra**)

Ներկայ կ'ըլլայ հայ երիտասարդ գրագէտ H. TROYAT, որ գնահատուած է ֆրանսական մտաւորականներու կողմէ:

Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է դիմեն մինչեւ փետր. 28 V. Tahmazianի 30 rue Chevel, Փարիզ 19:

Մասնակցութեան համար 5 ֆր.:

Պարանցիկ ցերեկոյթ

8 մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30էն մինչեւ 9

Salle D. C. A. rue Jean-Jaurès, Առնուվիլ

կազմակերպուած Հ. Մ. Մ. Տիկնանց Միութեան կողմէ

ի նպաստ գպրոցին

կը մասնակցին՝ Սիփան—Կոմիտաս երգչախումբը եւ Եփրատ նուագախումբը:

Մուտք՝ 3 եւ 5 ֆրք., պարգեւաբաշխութեան մասնակցելու իրաւունքով:

Հաղորդ. միջ.— Շոգեկառք ժմ. 12, 09 եւ 1,27, իջնել վիլիէ լը Պէլ կոնէս:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

7 Մարտ շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Trianon Dancingի սրահներուն մէջ, Փլաս Վօլթէռի մօտ:

ՀՐԱՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲՈԼՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

— o —

Հայրենակիցներ,

Նկատի ունենալով գաղութիս մէջ ի յայտ եկող հասարակական գոր-ծերու տագնապը, Միութեանց ան-կերպարան եւ իբերամերժ վիճակը, յետ խորհրդակցական ժողովի մը հինգ միութիւններու՝ Թարծր Հայքի Թալուի, Ամասիոյ, Ուրֆայի եւ Զէյ-թունցի հայրենակցական միու-թեանց ներկայացուցիչները, որոշե-ցին կոչով մը հրաւիրել բոլոր միու-թիւնները միջհայրենակցական ժո-ղովի մը, գործակցաբար ստեղծելու կեդրոնական մարմին մը: Կը խնդրենք բոլոր միութիւններէն ի-րենց ներկայացուցիչը ղրկել 1 մարտ կիրակի կէս օրէ ետք ժամը 3ին, 5 Bld. Dugomier, Brasserie Pigaleի մէջ կայանալիք միջհայրե-նակցական ժողովին:

Առժամեայ Յանձնախումբ

Շնորհակալութիւն

Մարսէյլի Հայ կամաւորներու եւ Մարտիկներու միութիւնը իր սրտա-գին խնդակցութիւնները կը յայտնէ Օր. Մանուշ Մարտիրոսեանի եւ Պ. Գեղամ Շամիրեանի, իրենց նշանա-խօսութեան առթիւ:

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

28 փետր. — 5 Մարտ

Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին

M. Chevalier

dans

La Veuve Joyeuse

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով:

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

28 փետր.— 5 Մարտ

երեկոյները ժամը 8.30

իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:

Le Comte de Monte-Cristo

Version parlante

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՕՓԷՐԱՅԻՆ ՄԷՋ

Այսօր, ցերեկոյթին (Matinée) կ'երգէ Տիկին Maryse Terzi (Թէրզի-պաշեան), կարեւոր բաժին մը ունենալով «Քավալիէրա Ռուսթիքա-նա»ի մէջ:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

3 Մարտ, երեքշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոն-սէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

Պ. ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ պիտի դասախօսէ

Եբաժշտութեան մէջ ազատ արուեստներու դերին մասին (վերջին մաս):

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ գեղարուեստական լուսանկարները կը ծախուին հատը 10 ֆրանքէն **Photo-Arax-Henry**ի մօտ, **31 Bld. Raspail, 7e. Tél. Laitre 76-39.**

ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ՄՆԱՑԱԾ ԵՆ, ՓՈՒԹԱՑԷ՛Ք ԳՆԵԼ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ

Հեղինակ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ Թարգմ. ԵՐ. ՏԷՐ-ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

2 հատոր մեծադիր, 466 եւ 489 էջ, հեղինակին նկարով

Գին՝ երկու հատորի 70 ֆրանք:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

51 rue Monsieur-le-Prince, Paris (6e)

Հեռաձայն **Danton 88-65, Chèque Postal: 1278-35**

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

ԼՈՒՏԵՐ ՖԷՆԷՐՃԵԱՆ

24, Av. de la Porte d'Itali, մէթրօ Փորթ տ'Իթալի

Կ'ըստանձնենք ելեքտրական, կազի, ջուրի զետեղման աշխա-տանքներ չափաւոր գիներով:

Կը շինենք լուսաւոր եւ պարզ գեղեցիկ նշանատախտակներ:

Եկէք տեսնելու մեր նմոյշները գաղափար կազմելու մեր գիներու աժանութեան մասին:

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ

ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ

Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,

Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,

Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,

Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՃԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի, Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով:

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով:

29 ՓԵՏՐՈՒԱՐԷՆ (ԿԱՄ 31 ՄԱՐՏԷՆ) ԱՌԱՋ

Վաճառականները, ճարտարագործները, արհեստաւորները եւ բոլոր հարկատուները պարտաւոր են Հարկահաւաք Վարչութեան հաղորդել իրենց տարեկան հասոյթը, այլապէս կ'ենթարկուին տուգանքի:

CABINET PARMACի սպասարկութեան բաժանորդները մտա-հոգութեան որեւէ պատճառ չունին այդ ձեւակերպութիւններուն համար, որովհետեւ իր մասնագէտները կը իրախանորդեն իրենց այնամէն պարագաներուն մէջ, որոնք կապ ունին Հարկահաւաք Վարչութեան հետ,— տարեկան հասոյթի յայտարարութեանց խմբագրութեան եւ հաղորդում, ծշգումներու անձամբ մասնակցու-թիւն, արտագրութեանց համար խորհրդակցութիւն:

CABINET PARMACի բաժանորդները կրնան վստահ ըլլալ թէ պաշտպանուած են եղմտական վարչութեան որեւէ մէկ դիտո-ղութեան դէմ:

Տարեվերջի հարկային ձեր յայտարարութիւնները խմբագրել տուէք CABINET PARMACի սպասարկութեան մէջ, այս ձեւով կը կատարէք աւելորդ տուրքերու խնայողութիւն մը:

Դիմեցէք CABINET PARMACին ամենայն վստահութեամբ: Այսօր իսկ պահանջեցէք տեղեկութիւններ CABINET PARMACի սպասարկութեան եղանակներուն մասին: PARMAC, 28 Bld. de Strasbourg, Paris (10). Tél. Botzaris 17—64:

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ **ՍՈՒԼԹԱՆ** ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ՊԱՍՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եղած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

158, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Ուղղակի ներածում Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Պուլկարիայէն

Maison AZIZIAN FRÈRES

25 Rue Bergère (բակին մէջ), Փարիզ (9)

մէթրօ Pelletier եւ Cadet

Բաց է ամէն օր առաւօտեան ժամը 9էն մինչեւ երեկոյեան 7. շաբաթ մինչեւ 5, իսկ կիրակի օրերը փակ է:

Յորդելի հայրենակիցներէն կը խնդրուի այցելել մեր նոր բացած մթերանոցը, անձամբ համոզուելու համար մեր ապրանքնե-րու ընտիր տեսակին եւ գիներու աժանութեան:

Արագ սպասարկութիւն Livraison à domicile

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐՈՒ ՄՕՏ

“ՄԵԼՔՈՆ„

ՎԱՃԱՌԱՆԻՇՈՎ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ԱՆՈՒՇԵՂԷՆՆԵՐԸ

ՌԱՀԱԹ-ԼՕՔՈՒՄ իր զանազան տեսակներով, ԹԱՀԻՆ-ՀԵԼՎԱ (կաղինով, շոքոլայով եւ վանիլայով), ՊԻՇՄԱՆԻ-ՀԵԼՎԱ (cheveux d'ange), ՊԵՐԿԱՄՈՒԹ եւ ԱՔԻԹԷ շաքարներ, ՊԱՔ-ԼԱՎԱ, ՔԱՏԱՅԻՖ եւայլն, ինչպէս նաեւ իր գործարանին մէջ պատրաստուած առաջնակարգ ԹԱՀԻՆ:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

4, Rue des Pavillons - Paris (20)

Tél. MEN. 50-47 **Métro: Place de Fêtes.**

MAGHREB

Café-Bar

Restaurant

Marocain

ՏՆՕՐԷՆ

ABD-EL-KRIM

(քէմանչիստ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ (ուտի) ՀԱՅԿ

10, Rue de Lanneau, PARIS (5e)

Tél.: Odéon 16-58 — Մէթրօ Սէն Միշէլ

Ամէն երեկոյ ժամը 7—12 արեւելեան նուագ. քէմանչիստ ՅՈՎ-ՀԱՆՆԷՍԻ, ուտի ՀԱՅԿԻ, եւ մասնակցութեամբ եգիպտացի երգիչ ՇԷՐԻՖԻ: Հաճելի մթնոլորտ ուր պիտի լսէք արեւելեան ձեր սիրած եղանակները:

Մէկ այցելութիւնով պիտի ըլլաք մեր տեւական յաճախորդը:

ԶԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐ

ԵՓՐԱՏ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Եթէ կը փափաքիք որ ձեր հանդէսները յաջող ըլլան, դիմե-ցէք նախօրօք հայկական ԵՓՐԱՏ նուագախումբին:

Նշանտուքներու, հարսանիքներու, երեկոյթ-պարահանդէսներու մէջ կը նուագէ ձեր սիրած հայկական, կովկասեան, եւրոպական եղանակները եւ թանկօ արժէնթին: Նուագախումբը ունի իր նոր տարազները:

1936 տարուան ընթացքին հրաւիրեցէք մեզ մէկ անգամ հա-մոզուելու համար: Մատչելի գիներ բաղդատմամբ ուրիշ նուագա-խումբերու:

Պայմանագրուելու համար, 15 օր առաջ, դիմել ղեկավար

ՏԻԳՐԱՆ ՕՀԱՆԵԱՆԻ 15, Rue Pourtour, Clamart, Seine

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԹ ՓՈՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք՝ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մաս-նագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը 125 ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ 12 հատը 10 ֆր., 6 հատը 7 ֆր.:

ՏՈՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

Նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշդ քովը)

մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

Ընդունելութիւն ամէն օր ժամը 14—18 եւ ժամադրութեամբ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռաձայն **Danton: 52 73**

Աքնեկեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹԽԻԽԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՄԱՐՏ — MARDI 3 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3053 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

Երկդի խօսք

ՆԻՍԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԶԻ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

Բարի լուր մը պիտի կարդաք այսօր, քիչ անդին:

Խումբ մը հայրենակիցներ խօսքէն գործի անցնելով, յաջողեր են սրբել արատ մը, որուն չար ոգին Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսը եղած էր, իսկ մեղսակիցները՝ երկու Հայեր ու Հրեայ մը:

Պատմութիւնը գիտէք արդէն:

Այս մարդիկը լսելով որ Նիսի Հայերն ալ կը մասնակցին ի պատիւ քաղաքապետ-երեսփոխան Պ. Մէտըսէնի ծրագրուած մեծարանքին, իբրեւ գաղութ (քօլօնի), ատդին անդին կ'իյնան եւ ի վերջոյ կը յաջողին «գաղութ»ը վերածել անհատի:

Այդ արատն է որ կը մաքրուի: «Էքլէռէօռ տը Նիս»ի խմբագիրը ջերմ համակրութեամբ կը լսէ տրուած բացատրութիւնները եւ կը բարեփոխէ արձանագրութիւնը, նշանակելով «Լա Փօփիւլասիօն»:

Թէեւ «քօլօնի»ն բուն բառն էր, բայց երեւի թերթին խմբագրութիւնն ալ ուզեր է միջին ճամբայ մը գտնել, ըսի–ըսաւները կարճ կապելու համար:

Ամէն պարագայի մէջ, «լաւ է ամէն բան որ լաւ կը վերջանայ»: Երբ ուզածդ չես կրնար ընել, կրցածդ կը փորձես:

Այս առթիւ, մեր թղթակիցը նոր եւ զարմանալի բաներ կը պատմէ ամբողջ անցուդարձի մասին:

Երբ Նիսի մեր ֆրանսացի պաշտօնակիցը մեծարանքի ծրագիրը կը յղանայ եւ կը հաղորդէ օտար գաղութներուն, բաւական կը վարանի, կարդը Հայերուն եկած ատեն:

Տեղեկութիւն չունենալով հայկական կազմակերպութեանց մասին, կը դիմէ իր հայ բարեկամին, Պ. Մ. Մաթէոսեանի, եւ կը պարզէ խնդիրը: Այս վերջինն ալ իր կարգին կը դիմէ Բարեգործականի ջոջերուն եւ անոնց շրջապատին, որոնք իրեն պաշտօն կը յանձնեն դրամ հաւաքել եւ գործերը վարել: Մինչդեռ ընտրեալը որ եւ է պաշտօնական հանգամանք չունէր:

Այս բոլորը տեղի կ'ունենան սրճարանի մը մէջ եւ ժողովուրդը կամ ազգ. որ եւ է մարմին կը մնան բոլորովին անտեղեակ, մինչեւ Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին միջամտութիւնը եւ «Յառաջ»ի յայտնութիւնները:

Մնացեալը գիտէք: Անցեալ շաբթու, սրտցաւ հայրենակիցներ կը տեսակցին Պ. Մ. Մաթէոսեանի հետ եւ կը բացատրեն խնդիրը: Մարդը չի ծածկեր իր յանցանքը եւ կը հաւանի ժողով մը գումարել, հրաւիրելով նաեւ «Յառաջ»ի թղթակիցը:

Երկրորդ «զարմանալի»ն կը պատահի այդ ժողովին մէջ, ուր պատասխանատուն յարձակման կ'ենթարկուի ներկայ ջոջերուն կողմէ, եւ կ'որոշուի պատուիրակութիւն մը ղրկել «Էքլէռէօռ տը Նիս»ի խմբագրութեան, ընկերակցութեամբ Պ. Մ. Մաթէոսեանի: Ու կը կատարուի սրբագրութիւնը:

Ահա թէ ի՛նչ բարեբար հետեւանքներ կ'ունենայ խորհրդակցութեան եւ գործակցութեան տարրական փորձ մը: Այն ալ պատահական:

Մեզի համար Նիսի խնդիրը տեղական – պատահական հարց մը չէ, այլ ախտանշան մը:

Ամէն անգամ որ առիթ ունեցանք շօշափելու այս խնդիրը, պարտք սեպեցինք բացատրել թէ՝ միշտ պիտի պատահին այդպիսի անհամութիւններ, քանի կը տիրէ այս անկերպարան եւ անիշխանական վիճակը:

Արդարեւ, միայն Նիսի գաղութը չէ որ «պաշրպօզուք» վիճակ մը կը ներկայացնէ, դուռները բաց թողլով յայտնի կամ գաղտնի դաւադրութեանց առջեւ: Եւ ուրախ պէտք է ըլլալ որ Նիսը չուտ արթնցաւ ու չարժեցաւ, արժանի դասը տալով հայ կամ Թուրք խառնակիչներուն:

Բայց միշտ այսպիսի պատահականութեա՞նց պիտի սպասենք, մեր ներքին գործերը վարելու եւ մեր ազգային գիտակցութիւնը ապացուցանելու համար:

Ահա տասը տարի է որ այս թերթը ազդարարութիւններ կ'ուղղէ, որպէսզի սթափինք եւ կարգի դնենք մեր տունը:

Նոյն ազդանշանը՝ տասը տարի անընդհատ.— ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Ի՞նչպէս կարելի է ապահովել այս տարրական պահանջը, երբ չունինք միացեալ ղեկավարութիւն, պատասխանատու գլուխ մը այս կամ այն գաղութին մէջ: Երբ ափ մը մարդիկ սրճարանի մը անկիւնը թուղթ խաղացած ատեն, կրնան որոշումներ տալ յանուն հասարակութեան....

Ողբերգութեան մէկ երեսը միայն կը ներկայացնէ անգլուխ վերպարանքը: Ունինք նաեւ միւսը, բազմագլխանի ղեկավարութիւնը, որ նոյնպէս տուն կը քանդէ:

Իրականին մէջ, երկու երեւոյթներն ալ հետեւանք են միեւնոյն դժբախտութեան,— կազմակերպութեան պակաս, կամ պակասաւոր կազմակերպութիւն:

Կորսնցուցած ըլլալով պարտականութեան եւ պատասխանատուութեան զգացումը, մեր գաղութները— եւ յատկապէս ֆրանսականները— վերածուած են անտէր ձիարձակարանի մը, ուր ատտուն կամ ոեւէ արթնցողը իր ձին կամ ջորին կը խաղցնէ:

Անպատճառ չարամտութեամբ չէ որ կը շարժին շատ մը գործիչներ կամ երեւելիներ կամ օրկաններ:

Բայց որովհետեւ կը գործեն ինքնագլուխ, առանց իրաւունք եւ օրէնք յարգելու, հետեւանքը նոյնքան վնասակար կը դառնայ, որքան եթէ գիտակցօրէն խարդախութիւն կատարէին:

Կուռ եւ հասուն կազմակերպութիւն,— ահա միակ ուղեցոյցը, թէ մեր ներքին գործերը գիտակցօրէն վարելու եւ թէ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան խարիսխը զօրացնելու համար:

Եւ յետոյ աւելի սերտ կապ՝ տեղացիներու հետ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԹՈՎՊԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ԲԱՆԱԿՆԵՐ ՋԱԽՋԱԽՈՒԱԾ

Ներկայ պատերազմին ամենամեծ յաղթանակը

40,000 ՍՊԱՆԵԱԼ, ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ ԳԵՐԻ

Ամպա Ալաճի լերան գրաւումէն վերջը, իտալական բանակը ջախջախիչ յաղթանակ մը եւս տարաւ փետրուար 29ին: Հիւսիսային ճակատի բանակը պաշարեց Ռաս Քասայի եւ Ռաս Սէյումի բանակները, Թամպիէնի լեռներուն մէջ եւ յաղթեց կատաղի ճակատամարտէ մը վերջը: Ռաս Քասայի բանակը խորտակուեցաւ ցիր ու ցան եւ անմիջապէս լուր տարածուեցաւ թէ Հապէշ հրամանատարը անձնասպան եղած է: (Հապէշները կը հերքեն):

Իտալացիները վերջնապէս ոչնչացած կը նկատեն այդ բանակը, անոր կորուստները հաշուելով 40,000 սպանեալ, վիրաւոր եւ գերի: Ներկայ պատերազմին ամենամեծ յաղթանակն է այս եւ կը զուգադիպի Ատուայի առաջին ճակատամարտի քառասնամեակին:

Վերջին շաբաթներու ընթացքին, Իտալացիները գրաւելով Ամպա Արատամը, խորտակեցին զինուորական նախարարին՝ Ռաս Մուլուկէթայի բանակը, որուն թիւը կը հանի 60–80,000ի: Սէյումի եւ Քասայի բանակներն ալ կը հաշուեն 35–40,000: Այսօրուան կը վերջանայ Թամպիէնի ճակատամարտը եւ եթէ տրուած տեղեկութիւնները ճիշդ են, հապէշական 100,000նոց բանակ մը ռազմադաշտէն քշուած կ'ըլլայ: Հարաւային ճակատին վրայ, Զօր. Կրացիանի շատոնց կազմալուծեց Ռաս Տէսթայի բանակը, 40,000 հոգի:

Երբ նոր ծագեցաւ պատերազմը, կ'ըսէին թէ Եթովպիոյ կայսրը կրնայ զէնքի տակ առնել մէկ միլիոն զինուոր: Բայց Իտալիոյ վերին հրամանատարութիւնը 350,000 կը հաշուէ թշնամի բանակը: Արդ, հինգ ամսուան ընթացքին Իտալացիները յաջողեցան պարտութեան մատնել արքայից արքայի բանակին մէկ հինգերորդը:

Ռաս Քասայի եւ Ռաս Սէյումի բանակները անցեալ դեկտեմբերին փորձեցին ճեղքել իտալական ճակատը, յարձակելով Ամպի Ատոի դիրքերուն վրայ եւ Թամպիէնի շրջանը կը մնային այդ օրէն իվեր, չկարենալով նահանջել: Երբ Իտալացիները գրաւեցին Կաէլայի հովիտը, Հապէշներու ճակատագիրը կնքուած էր: Իտալացիները աքծանի մէջ ձգեցին թշնամին:

Կիրակի օր, 1 մարտ, հոգեհանգիստ կատարուեցաւ ռազմադաշտին վրայ եւ ամբողջ Իտալիոյ մէջ, Ատուայի ճակատամարտին 40ամեակին առթիւ: Արարողութեանց ներկայ էր նաեւ թագաւորը: Յետոյ թափօր մը կազմուեցաւ դէպի Վէնետիկի պալատը, որուն առջեւ խռնուած էին 150,000 քաղաքացիներ: Մուսոլինի ճառ մը խօսեցաւ այս առթիւ, փառաբանելով Փաշական յաղթանակը եւ աւետելով նոր յաջողութիւններ: Ամբոխը մոլեգնօրէն կը ծափահարէր եւ «Առաջնորդ»ը պատշգամէն երեւցաւ չորս անգամ: Մինչեւ իրիկուն ուրախութեան ցոյցեր կատարուեցան: Ժողովուրդը այն յոյսն ունի թէ իտալական բանակին այս արագ յառաջխաղացութիւնը պիտի նպաստէ կարճ կապելու պատերազմը:

*** Վերջին լուրերու համաձայն, կռիւները չափազանց կատաղի են եղած: Հապէշական զօրքը դիմադրած է հերոսական քաջութեամբ, նոյնպէս իտալականը: Սեւ շապիկաւորներու զօրաբաժինը թշնամի դիրքերը գրաւած է սուինով, առանց բնիկներու աջակցութեան, ուղղակի ճակատելով: Ռմբակոծութիւնը ահռելի կորուստ եւ խուճապ պատճառած է հապէշական զօրքին մէջ: Բրժիշկները, հիւանդապահները եւ հիւանդանոցները չեն բաւեր դարմանելու անհամար վիրաւորները: Հապէշական բանակը ահագին քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ ձգած է պատերազմի դաշտին վրայ: Օգնական զօրք ղրկուած էր Տէսիէէն, բայց իտալական օդանաւերը ցրուեցին զանոնք, իրենց տեղը չհասած:

Իտալական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ճիճիքայի ճակատին վրայ եւս գործունէութիւն կը տիրէ, Ատտիս–Ապէպայի գիծը գրաւելու եւ հիւսիսէն իջնող բանակին միանալու համար: Եթովպիոյ կացութիւնը այնքան ծանր է որ այլեւս անխուսափելի կը համարուի կայսեր հրաժարումը:

Մարաջախտ Պատոլլիօ կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը, վերջնապէս ցրուելու համար հապէշական ուժերը: Իտալական առաջին բանակը յառաջ կը խաղայ դէպի Աշանկի լիճը, երկրորդը գրաւած է Տանաքիլի անապատին շրջակայ լեռնալանջերը, իսկ երրորդը կը քալէ Կոնտարի վրայ, առաջնորդութեամբ սեւ շապիկաւորներու զօրաբաժնին:

Մարաջախտ Պատօլլիօ կը յայտարարէ.— «Արդէն ոչնչացուցած ենք եթովպական երկու բանակներ, կարգը եկած է երրորդին, եւ այնուհետեւ ա՛լ բան չի մնար: Փառաւոր բան եղաւ»: Իտալական բանակը այլեւս իր առջեւն ունի միայն ցիրուցան ուժեր, որոնք բոլորովին կորսնցուցած են իրենց բարոյական կորովը: Կացութիւնը այնքան ծանրացած էր որ կայսրը ինքն ալ ուզեց օգնութեան հասնիլ անձնապահ գունդով, բայց ուշ մնաց:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ հինգ համայնավարներ, Գերմանիոյ մէջ, իբրեւ մեղսակից հիթլերականի մը սպանութեան: Այս առթիւ լսուեցան 200 վկաներ: Ուրիշ հինգ ամբաստանեալներ դատապարտուեցան 14 տարի թիապարտութեան, վեցերորդ մը՝ 12 տարուան, եօթներորդ մը՝ 10 տարուան, երեք հոգի ալ՝ 5–6 տարուան:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒ՞Ր ՄՆԱՑ ...

— o —

Ամիսներ առաջ, կոչ մը հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի եւ ուրիշ թերթերու մէջ, «Մուսա լերան» ռուսերէն թարգմանութեան մասին:

Համաձայն այդ յայտարարութեան, Ֆրանց Վերֆելի գիրքը ռուսերէնի թարգմանուած է ձեռնհասալեզուագէտի մը միջոցաւ, իսկ հրատարակութեան համար անհրաժեշտ է կարեւոր գումար մը, որուն մէկ մասը միայն կրցած են ճարել:

Ուրեմն, կոչ կ'ուղղէին ունեւորներու աջակցութեան:

Ոչ մէկ պատասխան՝ մինչեւ այսօր: Գոնէ Յառաջի միջոցաւ: (Հասցէն վերապահուած էր, որով թերթերու խմբագրութիւնները միայն կը նային տեղեակ ըլլալ տրուած պատասխաններուն):

Չեմ գիտեր թէ գործը ի՛նչ վիճակի մէջ է: Բայց այս երեւոյթը՝ իսկապէս որ... պատկերազարդ է:

Ուրեմն Փարիզի, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ ոչ իսկ մէկ ունեւոր գտնուեցաւ, որ հետաքրքրուէր Վերֆելի հոյակապ գործին ռուսերէն թարգմանութեամբ:

«Մուսա Լերան Քառասուն օրերը» լեզուէ լեզու փոխադրուեցան եւ կը սպառին հարիւր հազարներով:

Դեռ անցեալ օր Յառաջ կը հաղորդէր թէ ձեռնարկուած է խորուաթերէն թարգմանութեան:

Գերմաներէն, անգլերէն, ֆրանսերէն, իտալերէն, շուէտերէն, եբրայերէն, հայերէն,— բայց դեռ ոչ՝ ռուսերէն, որ այնքան սերտ կապ ունի մեր ամենօրեայ կեանքին հետ...

Պարտք սեպեցի անգամ մը եւս յիշեցնել այս պարագան, ճիշդ այն պահուն երբ դեռ կ'արձագանգեն փետրուար 27ի ընթրիքին պատմութիւնները:

Այդքան դժուա՞ր է գլուխ հանել այս տարրական պարտականութիւնը:

Քանի մը ունեւորներ, նոյնիսկ երկու երեւելիներ, Պ. Պ. Ղուկասով եւ Գ. Կիւլպէնկեան պիտի կրնային ըստանձնել այդ գործը: Մանաւանդ առաջինը, որ անհաշիւ դրամ կը սպառէ ռուսերէն հրատարակութեանց համար:

Արդեօք բարեխօսութեա՞ն կը կարօտի:

— Բարեխիղճ Հայուհի մը, Տիկին Բեգլարեան, որ ներկայ էր հինգշաբթի օրուան սեղանին, անշուշտ բաներ մը պատմած կ'ըլլայ իր միլիոնատէր եղբօր:

Ամէն պարագայի մէջ, որ եւ է արդարացում չպիտի կրնանք ճարել, եթէ դեռ աւելի երկար սպասէ «Մուսա լերան» ռուսերէն ձեռագիրը, եւ մէջտեղ չնետուի մեկենաս մը:

ՎԱՀԷ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

— o —

Պ. Ֆրանց Վերֆելի ի պատիւ տրուելիք ընթրիքին առթիւ կազմուած կարգադիր յանձնախումբս կը յայտնէ թէ, նախագահը՝ Պ. Զօպանեան Պ. Շաւարշ Միսաքեան ներկայացուց հանդիսականներուն իբրեւ ականաւոր հրապարակագիր մը, մինչդեռ ժողովը որոշած էր որ Պ. Միսաքեան խօսի յանուն մամուլին:

Յանձնախումբս մեծամասնութեամբ հարկ տեսաւ հրապարակաւ ճշդել այս կէտը:

Հ. Ստեփանեան, Գ. Քէրէսթէճեան, Հայկ Քէֆէլեան, Վազգէն Անդրէասեան (քարտուղար), Վ. Եարճանեան (գանձապահ), Հ. Պէրպէրեան, Տ. Բաղտասարեան, Յ. Պուռնազեան («Յառաջ»):

✕

ԽՄԲ.— Այս յայտարարութեան տեղ կուտանք պարզապէս անոր համար որ, Փարիզի ռամկավար օրկանը խե՜լք ըրած էր «ճշդում» մը հրատարակել կիրակի օր:

Վերի յայտարարութիւնը չեն կրնար հերքել նաեւ Պ. Շահխաթունի, որ մասնակցած է մինչեւ երրորդ ժողովը (կիրակի, 23 փետրուար), Պ. Ռ. Թադէոսեան, որ ներկայ եղած է մինչեւ վերջը, եւ ինքը, Պ. Զօպանեան, յանձնախումբին մնայուն նախագահը:

Ամէն պարագայի մէջ, «հանգամանք»ները չեն որ կը հետաքրքրեն ոչ մեզ, ոչ ալ մեր խմբագիր, այլ իրականութեան մը, պաշտօնական որոշման մը ճշդումը: Ուզողը կրնայ կարդալ ատենագրութիւններն ալ:

ՆԻՍԻ ԱՐԱՏԸ ՄԱՔՐՈՒԱԾ

Նիսի մեր թղթակիցը կը գրէ փետրուար 29 թուականով.—

Ուրախ եմ հաղորդելու թէ Յառաջի մղած պայքարը իր արդիւնքը տուաւ: Ամէն դասակարգէ ծանօթ Հայեր բացառիկ նիստ մը գումարեցին հինգշաբթի առաւօտ, Քաֆէ Սավուայի սրահին մէջ: Իրաւիրուած էր Պ. Մ. Մատթէոսեան, իր անխորհուրդ ընթացքի մասին տեղեկութիւն տալու համար: Պարոնը «Քօլօնի Արմէնիէն տը Նիս» խօսքին փոփոխութեան պատասխանատուութիւնը ձգեց Սիմոն Գայսերլեանի եւ Հրեայ Էսքինազիի վրայ, որոնց ի վերջոյ ինքն ալ համամիտ գտնուած էր:

Ժողովականները բնականաբար յուզուեցան եւ ընդվզեցան անպատասխանատու տարրերու կողմէ կատարուած ոտնձգութեան դէմ եւ պաշտօն յանձնեցին երկու գիտակից հայրենակիցներու Մատթէոսեանը միասին առնել եւ երթալ «Էքլէրէօր տը Նիս»ի խմբագրապետին մօտ, կարելի ճշդումը կատարելու համար: Պ. Պուշէ համակրական վերաբերում ցոյց տուաւ իրեն ներկայացող պատուիրակութեան եւ յանձն առաւ Նիսի հայ ժողովուրդին փափաքին գոհացում տալու համար, ջնջել «Մատթէոսեան եւ իր հայ բարեկամները» խօսքը, քաղաքապետ Պ. Մէտըսէնի ձօնուած հանդիսաւորութեան առթիւ ըլլալիք արձանագրութեանց մէջ եւ գործածել «Լա Փօփիւլասիօն Արմէնիէն տը Նիս» բացատրութիւնը:

Այսպէս գոհացում կը ստանայ Նիսի հայ գաղութը, արժանի դասը տալով խառնակիչ «վաթանտաշ»ներուն:

ԱՆԳԼԻՈՅ կառավարութիւնը այսօր ճերմակ տետրակ մը պիտի ներկայացնէ խորհրդարանին, սպառազինութեանց մասին: Համաձայն մշակուած ծրագրին, Մեծն Բրիտանիա 40 միլիոն ոսկի պիտի ծախսէ երկու տարիներու ընթացքին, նոր օդանաւերու շինութեան համար: Ասոր շնորհիւ 7500ի պիտի բարձրանայ ռազմական օդանաւերու թիւը: Ասկէ զատ տրամադրելի պիտի պահուի 50–60 միլիոնի գումար մը, նոր սպառազինութիւններ կատարելու համար, եթէ Եւրոպայի կացութիւնը ծանրացած ըլլայ երկու տարի վերջը: Երեք տարիէն Անգլիա աշխարհի ամէնէն զօրաւոր օդատորմիղը պիտի ունենայ:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 18երու յանձնախումբը ժողով գումարեց երէկ, երկուշաբթի, քննելու համար նոր պատիժներու եւ մասնաւորապէս քարիւղի արգելքի խնդիրը:

ՔԱԿԵՑԷՔ ԲԵՌՆԵՐԸ

Պզտիկ հայ ընտանիք մըն էր ան, Կովկասէն, ուրկէ մեծամասնական հեղեղը քշեր էր զիրենք: Եկեր հաստատուեր էին մեզի հետ նոյնփողոցը, արեւելեան քաղաքի մը մէջ:

Երիտասարդ մըն էր մէկը, իսկ միւսը մանկամարդ կին մը, ու պզտիկ աղջիկ մը, անուշ պլպլուն աչքերով, որոնց մէջ հեռաւոր Հայաստանի լիճերուն կապոյտը կը ցոլար: Գայեանէն: Կեանքը կը թուէր հանդարտ եւ իրենք գոհ: Բայց պզտիկը, կը ճանճրանա՜ր... Կը գրկէր մայրիկին սրունքները ու կը հարցնէր անոր շարունակ.

— Մայրիկ, բեռները ինչո՞ւ չենք կապեր, դեռ շա՞տ պիտի մնանք հոս: Գաղթի ընթացքին էր ծներ, Խարբերդէն Տէրսիմ ու անկէ ալ Երզա, Կարին, Հայաստանի ճամբաներուն վրայ մեծցեր: Ու կը զարմանար հիմա որ տարին երկուք կ'ըլլայ եւ իրենք դեռ նոյն տեղն են ու չեն երթար:

Օր մըն ալ հայրը թախծոտ տուն դարձաւ գործէն: Աշուն, 1922: Նորէն պէտք է հեռանանք, ըսաւ ան, կացութիւնը բացատրելով: Մայրը ելաւ գզրոցները պարպեց, կապելով պզտիկ բեռները: Գայեանէն, ճամբու հագուստներ հագած, սենեակին մէջ կեցած էր հիմա, յաղթական զօրավարի մը պէս: Պէտք էր մեկնիլ: Կովկա՜ս, Կովկա՜ս, ուր գացին ու հեռացան անվերադարձ: Երանի իրենց:

Ու կապեցինք մենք ալ մեր բեռները ու դարձանք արեւմուտք: Անիծուած ըլլար այդ օրը ու չգայինք: Արեւմուտքը, ո՞վ աստուածացուցած էր զայն մեր աչքին, վերածելով դրախտի: Մեզի կը թուէր թէ դրախտ կ'երթանք հիմա: Խեղճ եւ անտէր ժողովուրդ: Բայց այն օրէն ասդին որ մեր հայրենի հողերն ու հիւղերը ետեւ ձգեցինք, չգտանք հանգիստ ոչ մէկ տեղ, ու չպիտի ալ գտնենք, մինչեւ դառնալով ամուր չփարինք անոնց, այս անգամ կռուելով պաշտպանելու համար:

Նորէն բեռ կապած կը չուես դէպի ո՞ւր, տրտում Հայ: Ովկիանոսներէն անդին, աշխարհի ծովերէն անդին, վար, դէպի կարմրամորթներուն հողերը: Ու պիտի անցնիս հասարակածէն, ուր նաւերը երկար կը բառաչեն ու առաջին անգամ այդ գիծին տակէն անցնողին գլխուն խաղեր կը խաղան: Կ'ըսեն գետ մը կայ, դիցաբանութեան թէ գրականութեան մէջ, մոռցեր եմ, ուրկէ անցնողը կը կորսնցնէ յիշողութիւնը ու կը մոռնայ ասդի աշխարհը: Այդ մեզի համար ովկիանոսն է հիմա, որ իր լայն երախը բացած՝ մեր ցեղին բեկորները կլլել կ'ուզէ: Եւ անկէ անցնողը ա՛լ Հայ չի մնար, ա՛լ հայութեան չի դառնար: Հեռու է ճամբան, ու դժուար վերադարձը: Թուրքը մեզի այդ ճամբան կը յանձնարարէ:

Իսկ եթէ բեռ կը կապես՝ այդ անոր համար ըլլայ որ դառնաս արեւելք: Դառնաս Պալքաններ առնըւաղն, մօտն ու շուրջբոլորտիքը մեր պատմական երկրին, առաջին առթիւ հոն ներխուժելու համար: Բայց հեռուն, ծովերէն անդին, Հայը կորսուած է հայութեան համար: Այս ճակատագրական օրերուն, այս մթին շրջանին, երբ տխուր է մեր կեանքը, ամպոտ է, առանց լոյսի, հին եւ իմաստուն մեր ժողովուրդը պէտք է ոտքի տակ առնէ անձնականը, ազգայինը վեր բռնելով: Այսքան զոհողութիւն ամէն անհատ պարտական է իր ազգին, եթէ կ'ուզէ որ ան ապրի: Իսկ պէտք է ուզէ, եթէ իր մէջ հայրենութեան փոշի մը մնացեր է: Երբ կ'ըսենք գաղթենք այն ինչ տեղ, անգամ մըն ալ մտածենք թէ ազգին շահերուն համապատասխա՞ն է այդ քայլը: Գիտեմ, դիւրին է ըսել եւ դժուար կատարելը, երբ մանաւանդ կմախացած մանուկներ իրենց հայրերուն նայելով «հաց» կ'աղաղակեն...

Հակառակ այս բոլորին պէտք է փորձել դիմադրել տոկալու եւ դիմանալու համար, իբրեւ ազգային դրամագլուխ: Որովհետեւ մինակ ազգ բառը կրնայ իմաստ տալ ու լեցնել մեր եսը, մեր գոյութիւնը, մեր կեանքը: Իսկ այն Հայը որ ովկիանոսներուն վրայէն կ'երթայ հեռաւոր ու արտառոց աշխարհներ, կը մեռցնէ այդ իմաստը իր մէջ ու կը կորսուի ցեղին համար:

Շա՜տ, շա՜տ դժուարին ու սարսափելի է մեր կացութիւնը, բայց եւ այնպէս պէտք ունինք տոկալու եւ յուսալու, հասնելու համար հանգրուանի մը՝ ուրկէ անդին ազգովին վերելքը կը սկսի մեզի համար: Զորկացի՞նք այսքան դար: Հիմակ ազգային շարժման այս դարուն որ ամէնէն մեծ ազգերը ամէնէն ուժով ազգայնականութեան կը փարին, մեր հազարամեայ ցեղը փոշիացնե՞նք մեր ձեռքերով: Ահա ձեզի Իտալիան օրինակ, Եթովպիոյ հողերուն վրայ: Ահա ձեզի Գերմանիան իր ապշեցուցիչ ու կարգապահ վերելքին մէջ, որ նորէն «մենք ամէն բանէ վեր» կ'աղաղակէ: Անգլիան, աշխարհի մէկ չորրորդը կլլած: Արաբական արթնցող ցանղը-ւածները... Ու Ճափոնը, որուն դէմ վախէն բարեւի կեցած է միջազգայնականութեան կարմիր ախոյեանը: Ժամանակին հետ քալած կ'ըլլանք, եթէ մենք ալ մեր պանծալի ցեղը գնահատենք, դառնալով թունդ հայրենասէր: Իսկ հայրենասէրը ազգէն հեռու չի փախիր, ոչ իսկ Հարաւ. Ամերիկա:

Տարիներ ու տարիներ առաջ Թուրք մը ճանչցայ Եւրոպայի մէջ: Այնքան ուրախ էր ու այնքան լիրբ, որ քշուած ենք մեր երկրէն ու չենք կրնար հոն վերադառնալ: Բայց այդ դեռ քիչ կը թուէր իրեն: Մեր մղձաւանջը կայ եւ կ'ապրի իրենց մէջ: Ոճրագործը ինչքան ալ անպատիժ, հանգիստ չունի: Ուստի խրատ տուաւ ինծի: Ըսաւ որ երթա՜մ, հեռանա՜մ, ծովերէն ու հողերէն, մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա, ուր, աւելցուց, կեանքը շատ հաճելի է եւ դիւրութիւններով լեցուն: Նայեցայ իր դահիճի աչքերուն: Հոգիս նուաղեցաւ ու գլուխս դարձաւ: Խենթի մը պէս հեռացայ իր ներկայութենէն: Գիտէի թէ ի՞նչ կը փափաքի եւ ի՞նչ կը հետապնդէ անով, որ Թուրք ազգային քաղաքականութիւնն իսկ է,— Մեզ ցրուել, ինչքան կարելի է շատ ու աւելի հեռուները, ուրկէ դարձը դժուար ըլլայ, եթէ ոչ անկարելի:

Այդ օրէն ի վեր գլուխս կը դառնայ երբ այդ պահը յիշեմ, կը դառնայ երբ լսեմ ու կարդամ թէ Հայեր բեռ կը կապեն, փոշիանալու, ցրուելու, կորսուելու, երկրի հեռաւոր ծայրամասերուն վրայ: Գլուխս կը դառնայ ու գինովի պէս, կամ երազի մէջ, հեռուէն լոյս մը գալով կը գրկէ զիս: Հայրենի արե՛ւը: Ու աչքերուս առջեւէն, մէկիկ, մէկիկ սուգի դանդաղ գնացքով, կ'անցնին հայրենի նահանգները, գետերը, գիւղերն ու քաղաքները: Ու լքուած աճիւններն ու սրբութիւնները, որոնք իրենց սրբութեան մէջ աչքերը մեզի յառած, կը սպասեն որ օր մը, դառնանք իրենց, տէր կենալու, ծառայ ըլլալու, մշտնջենապէս ուժեղ պահակներ դառնալու: Ու մինչդեռ ուրալ-ալթայեան վաչկատուն ցեղ մը ազդ, պետութիւն, ոյժ ստեղծած, կը տիրէ մեր երկրին, ի՞նչ սրտով մենք հեռանանք, կորսուինք, ծովերուն ու ամպերուն վրայէն, դէպի Փարիզ, Նիւ Եորք, Փաթաքոնիա, Շանկայ, Սիտնէյ կամ Եոքոհամա: Ի՞նչպէս, խօսիլ այլ եւս ցեղային առաքինութիւններէ, փառքերէ, դիւցազներէ:

Դեռ ե՞րբ էր որ հայրենի սարալանջերուն վրայ, պարզ մշակներ, իրենց կուրծքերը բաց գնդակ կուտային ու կ'առնէին, խանդավառ մինչեւ լով անոր սուլոցին հետ: Ի՞նչ բան կը գօտեպնդէր զիրենք, ի՞նչ նպատակ կ'ոգեւորէր այդ պարզ Հայորդիները բռնութեան թաթը կտրելով ազգը ոտքի կեցնելու գաղափարէն զատ: Հազար հազարներ էին անոնք, կուռ շարքերով, անշիրիմ ու անանուն, Աղբիւր Սերոբներէն, Գէորգ Չաւուշներէն, Դալուստ Արխանեաններէն, գնդ. Մազմանեաններէն ու Արամէն մինչեւ Հրաշափառ Անդրանիկը:

Ի՞նչ: Հիմա վե՞րջն է ամէն բանի: Մեռա՞ծ է ամէն յոյս: Իրա՞ւ, խուճապահար այծեամներու նման կըցողն ինքզինք ազատելո՞ւ է: Ո՞ւր է, մերը չէ՞ Արարատեան մանրանկար Հայաստանը, ուր մէկ միլիոն ամփոփ, քով քովի, կ'աճին, կը կերտեն, կը յառաջդիմեն:

Ո՛չ, ամէն բան կորսուած չէ տակաւին: Ջուր է խուճապը եւ անպատուաբեր: Երկու հազար տարուան բացակայութենէ ետք Իսրայէլի զաւակները իրենց մայր երկրին կը դառնան, զայն յարուցանելու անկասկանդ կամքով: Երկու տասնեակ տարին բա՞ւ են մեր մէջ սպաննելու այն հաւատքը զոր նման ճակատագրի տէր այդ ցեղը երկու հազար տարի գգուեց, փայփայեց ու հիմա զայն իր լրումին կը տանի:

Անհնարին բան: Կարելի չէ հաւատալ: Հաւատալ կարելի է միայն դասալիքներու, որոնց երեսին տեղն է կենալ ու պոռալ: — Շարքերը մի՛ լքէք: Մի՛ թուլցնէք ու լուծէք ազգին ինքնապաշտպանութեան ճակատները: Կ'անցնին դէշ օրերը: Կ'անցնի այս շրջանը: Նորէն լոյս կը ցաթի: Մեր պատմութեան առաջին տագնապը չէ այս, սակայն մաղթենք որ վերջինը ըլլայ:

Չախորդ օրերը, ամպերու նման, կուգան ու կ'անցնին,
Վհատելու չէ, վերջ կ'ունենան, կուգան ու կ'անցնին:

Եկան ու անցան: Եկան ու կը մնան դեռ: Բայց մի՛ վհատիք: Վերջ կ'ունենան: Կուգան ու կ'անցնին:

Եւ քակեցէք բեռները:

ԵՐՈՒԱՆԴ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԻՐ ՆԵԱՆ ՈՐՄԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

Ինչպէս հաղորդած էր «Ցառաջ», Ս. Խաչատրեանի իրանեան որմանկարները ցուցադրուեցան նաեւ Պերլինի պետական թանգարաններու իսլամական բաժնին մէջ, նախաձեռնութեամբ նոյն հաստատութեան: Ցուցահանդէսին բացումը տեղի ունեցաւ յունուար 18ին, ներկայութեամբ շատ մը հրաւիրեալ անձերու: Պերլինի իրանեան դեսպանը իր խորհրդականներով մէկտեղ, ինչպէս նաեւ տեղւոյս Հայ գաղթ. վարչութիւնը եւ շարք մը հայրենակիցներ ներկայ գտնուեցան բացման հանդէսին: Նմանապէս գերման արուեստասէրներ եւ որոշ թիւով Իրանցիներ: Հոն էր նաեւ իրանեան արուեստի պատմութեան ծանօթ մասնագէտ եւ Պերլինի պետական թանգարաններու իսլամական բաժնի նախկին տնօրէն փրոֆ. Սարրէ: Նկարիչ Խաչատրեան ինք եւս Փարիզէն եկած էր:

Ցուցահանդէսին բացման օրը, պետական թանգարաններու իսլամական բաժնի այժմեան տնօրէն փրոֆ. Քիւնէլ նախ բանախօսութեամբ մը ծանօթացուց ներկաները Իրանի Սեֆավեան շրջանին որմանկարչական արուեստին հետ, որ կեանք կ'առնէ ահա վերստին քրտնաջան աշխատութեամբ նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանի: Փրոֆէսօրը նման բանախօսութիւն մը ըրաւ նաեւ փետրուար 9ին, աւելի լայն հասարակութեան մը առջեւ: Խաչատրեանի վարժ վրձինին տակ նորէն կեանք առած իրանեան որմանկարներուն թիւը սկզբնապէս եղած է մօտ հարիւր հատ: Ատոնց կէսը ծախուած է ցարդ տեղի ունեցած այլ ցուցահանդէսներու առեն, որով Պերլին բերուած են թիւով մօտ յիսուն պաստառներ միայն:

Ինչպէս ծանօթ է, Սեֆավեան հարստութեան նշանաւոր դահակալ Շահ Աբասի (1587–1629) օրով եւ անոր իսկ հովանաւորութեամբ ստեղծուած են բուն իսկ սկզբնական որմանկարները, Նոյն Շահին նոր մայրաքաղաքը, Սպահան, ինչպէս նաեւ վերջինոյս արուարձանը, Հայկական Նոր - Ջուղա կեդրոնը եղած են ոչ միայն ժամանակակից իրանեան քաղաքական զօրութեան եւ տնտեսական բարգաւաճումին, այլ եւ, անոնց զուգընթաց իրանեան ծաղկեալ արուեստներուն եւ ի մասնաւորի որմանկարչութեան:

Բազմաթիւ ընտիր որմանկարներով զարդարուեցան այդ առեններ Շահն Շահերուն պալատները, հովլոցներ եւ, կարգ մը ուրիշ շէնքեր: Նոր Ջուղայի մեծահարուստ Հայ խօջաներէն ոմանք եւս եղած են նոյն այդ արուեստին սիրահարներ եւ հովանաւորողներ: Համապատասխան որմանկարներով անոնք զարդարել տուած են ոչ միայն տեղւոյն Ամենափրկիչեան վանքը, այլ եւ երբեմն իրենց մասնաւոր տուները: Վերջին տեսակի նկարներէն եւս երկու հատ ցուցադրուած են հոս:

Ինչ կը վերաբերի յատկապէս զուտ իրանեան որմանկարներուն, անոնք ամէնը ծնունդ են միեւնոյն ժամանակաշրջանին եւ նկարչական միեւնոյն դպրոցին, որ «սերտօրէն կապուած է այն ատենուան հռչակաւոր նկարիչ Ռիզա Աբասիի անուան հետ եւ որ մեզ հոգեւին կը փոխադրէ Սպահանի պալատական մթնոլորտը», ինչպէս կ'ըսէ փրոֆ. Քիւնէլ: «Այդ որմանկարները կը պատկերացնեն թեթեւ, անհոգ եւ զուարթ աշխարհ մը» — սիրային տեսարաններ, չքնաղ դեռահասներ եւ գեղեցկադէմ պատանիներ, որոնք արտաքուստ յաճախ չեն իսկ տարբերիր իգական սեռին ներկայացուցիչներէն, յետոյ «քէյֆ» ընողներու խմբանկարներ եւ անհատ անձերու պատկերներ: Երազուն եւ քնքոյշ էակներ՝ նշաձեւ աչքերով, փոքրիկ բերնով, աղեղի նման յօնքերով, խնամուած մազերով, կարապի վիզով, լուսինի նման պայծառ դէմքով եւ հեզաճկուն իրանով — ահա թէ ինչ են ներկայացուած բոլոր այդ պաստառներուն վրայ: Ինչպէս կը տեսնենք, բազմազան չեն այդ նկարներուն նիւթը եւ գաղափարը: Ամէնն ալ ընդհանրական, միեւնոյն հիմնական նպատակը կը հետապնդեն — արուեստագէտի վրձինով ներկայացնել միայն եւ միայն աշխարհային, պալատական ուրախ եւ անհոգ տեսարաններ՝ կեդրոն ունենալով գեղեցկութեան տիպարներ, երկու սեռէ:

Արուեստագէտներուն տաղանդին անձկութեամբը մեկնելու չէ այդ պարագան, այլ անոնց ստեղծագործ վրձինին գիտակցաբար ներկայացուած բուն իսկ սահմանափակ առաջադրութեամբ: Շահնշահները ցանկացեր են պարզապէս իրենց անմիջական շրջապատը զարդարել ուրախ եւ զուարթ տեսարաններով, որպէսզի ալ աւելի անհոգ ու թեթեւ անցնին իրենց ժամերն ու օրերը: Այս է եղած ահա իրենց բուն իսկ բաղձանքը, որ եւ մարմին առած է արուեստագէտի վրձինին տակ:

Այս ըսել չէ հարկաւ, թէ իրանեան ժամանակակից արուեստը առհասարակ միապաղաղ եղած է: Այդ արուեստը վարպետօրէն արտայայտուած կը գտնենք նաեւ ուրիշ ճիւղերու մէջ եւ տարբեր գունաւորումներով — մանրանկարչութեան, յախճապակեայ անօթներու, ընտիր գորգերու, մետաքսեայ գործուածքներու, զարդանկարներու մէջ, եւն.: Խօսքը կը վերաբերի ներկայ պարագային, Սեֆավեան շրջանի որմանկարներուն միայն:

Ժամանակը եւ մարդկային տգիտութիւնը իրենց աւերները գործած են նաեւ իրանեան որմանկարչութեան վրայ: Դժբախտաբար ներկայիս բեկորներ միայն մնացած են անկէ: Ժամանակի աւերները լրացուցած են մարդիկ, ծեփել տալով որմանկարները: Այդ պատճառով ալ, իրաւամբ կը դիտէ փրոֆ. Քիւնէլ, «նկարիչ Սարգիս Խաչատրեանի կը պատկանի այն մասնաւոր վաստակը, որ իր անվրէպ տեսողութեամբ եւ շնորհալի վրձինով գալոց աշխարհի համար փրկած է ամբողջական ոչնչացումէ ենթակայ այդ նկարները: Անսպառ համբերութեամբ եւ նրբին զգացումով մը՝ ան կրցած է ըմբռնել շատոնց անցած ժամանակաշրջանը եւ կրցած է պակասները լրացնել, պատշաճօրէն, մեզի ներկայացնելով պատկերները՝ իրենց սկզբնական ազդեցութեամբ: Անոր նկարները պէտք չէ ուրեմն դիտել իբրեւ սոսկական պատճէններ, այլ՝ վերակազմող մեկնաբանութիւններ, որոնց մէջ հարկաւ դեր խաղցած է նաեւ համազգաց արուեստագէտին երեւակայութիւնը»:

Նկարիչ Խաչատրեան մեզի ցոյց տուաւ բուն իսկ՝ սկզբնական որմանկարներուն լուսանկարները, առնուած՝ տեղւոյն վրայ: Այդ լուսանկարները, ինչպէս նկարչին տուած մանրամասն բացատրութիւնները կասկած չեն թողուր իսկապէս, որ ժամանակը բեկորներ միայն հասցուցած է մեզի Իրանի 17րդ դարու որմանկարներէն եւ Խաչատրեան շատ արժէքաւոր եւ մնայուն գործ մը կատարած է՝ վերականգնելով, վերստեղծելով զանոնք: Եւ դիւրին չէ եղած այդ աշխատանքը: Ցաճախ հին նկարի փոքրիկ մնացորդէ մը ամբողջ մարմինի մէկ բեկորէն— ոտք մը կամ ձեռք մը, գլխու մաս մը եւ այլն — վերարտադրելու համար, նկարիչը հարկադրուած է ապաւինիլ իր երեւակայութեան: Ամէն գնահատութեան եւ շնորհակալութեան արժանի է այս գործը:

Կարգ մը գերման թերթեր ջերմ գնահատականներ հրատարակեցին հանդէսին առթիւ:

Ե. Մ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— 8 —

Փետրուարի սկիզբը ծագած գործադուլը կարեւոր դէպքերու տեղի չտուաւ: Պաղեստինի արաբ ազգայնականներու կեդրոնը կը գտնուի Նապլուսի մէջ որ կը վարէ իր մասնաճիւղերը, ան լուրջ աշխատանքի լծուած է Սուրիոյ ազգայնականներու շարժումին ձայնակցելու համար, յանձնախումբեր կազմած է Պաղեստինի բոլոր քաղաքներուն մէջ, հանգանակութիւններ կատարելու օգնելու համար Սուրիոյ ազգայնականներուն: Խանութները փակ մնալով տուժող կարօտեալներուն ալիւր եւ դրամ կը ղրկուի: Հեռագիրներ եւ նամակներ սրտակցութիւն կը յայտնեն: Թէեւ կարգը հաստատուած կը նկատուի, սակայն խմորումները միշտ յառաջ կը տարուին:

Պաղեստին վերջին քանի մը ամիսներուն տնտեսական լուրջ դանդաղութիւն ունեցաւ իտալեւհաբէշ պատերազմին առթիւ:

Օդային ուժերը կ'աւելնան Պաղեստինի մէջ: Զինուորական նոր ուժեր կը հասնին միշտ:

Հրեաներու ներգաղթը կը շարունակուի: Որոշուած է նաեւ Անգլիոյ հողամասերուն վրայ ապրող Հրեաները փոխադրել Պաղեստինի մէջ:

** Փետր. 23ի կիրակին Մխիթարեան վարժարանը ի յիշատակ Վարդանանցին հանդէս մը սարքեց Սալէզեաններու սրահին մէջ: Կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընդարձակ սրահը լեցուն էր բազմութեամբ: Հանդէսը բացաւ տնօրէն Հ. Մանուէլ Վ. Թաշճեան, դրուատեց Վարդանանցի յիշատակը, բացատրելով Վարդանի դերը եւ Ղեւոնդ երէցի ոգին մղուած անհաւասար կռիւին մէջ: Ցոյցորեց ազգային միութիւնը եւ մաղթեց ազատ կրօնք ազատ հայրենիքի մէջ: Բեմին վրայ կը ծածանէր հայկական եռագոյնը, մէջտեղը քաջն Վարդանի մեծադիր նկարը: Աշակերտներուն կողմէ ներկայացուեցաւ Հ. Ս. Երեմեանի «Դարձ»ը (Տրդատ եւ Ս. Գր. Լուսաւորիչ):

Ներկայացուեցաւ նաեւ «Մխինլոյղ մաքրող որբը», երգախառն կտորը, իտալերէնէ թարգմանուած:

Ուրախալի է հաստատել որ տարիներ առաջ բառ մը հայերէն չգիտցող արաբախօս եւ թրքախօս տղաք այսօր շատ լաւ կ'արտասանեն մայրենի լեզուն: Այո, դժուար է Մխիթարեան վարժարանին դերը Երուսաղէմի մէջ, բայց անաչառ ըլլանք խոստովանելու թէ նուիրական առաքելութիւն կը կատարեն հայերէնը տարածելու համար:

Մանկապարտէզի փոքրիկներ եւ նախակրթարանի Ա. եւ Բ. կարգերու աշակերտները հայկ. պարեր կատարեցին: Իրենց տարազն էր հայկ. եռագոյնը կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն: Երկու փոքրիկներ մանչ ու աղջիկ իրենց ձեռքը բռնած եռագոյնը կը պարէին ճկունութեամբ:

**Երուսաղէմ կարեւոր կեդրոն մըն է, սակայն քիչ մը շատ մեկուսացած երիտասարդութիւն ունի որ չի գիտեր հայերէն լեզուն:

Պատրիարք. փոխանորդ Ցակոբ Ծ. վարդ. Կիրակոսեան եւ Մխիթարեան վարժարանի տնօրէն Հ. Մանուէլ Թաշճեան նկատի ունենալով այս տխուր իրականութիւնը, բացին գիշերային վարժարան, հայերէն լեզուն տարածելու մտահոգութեամբ: Բաւական թիւով երիտասարդներ արձանագրուած են եւ դասընթացքը սկսած է: Հայերէնէ զատ կ'ուսուցուի թուաբանութիւն, փափաքողներուն ֆրանսերէն եւ անգլերէն, սակայն պարտաւորիչ է հայերէն դասերուն հետեւիլ: Ան որ միայն օտար լեզու կ'ուզէ սորվիլ, կը մերժուի: Այս վերջին պայմանը կը հարկադրէ որ բոլորն ալ հայերէն սորվին: Հետզհետէ պիտի դասախօսուի Հայոց պատմութիւն: Բոլորովին ձրի է այս վարժարանը: Կը գովենք ձեռնարկողները եւ յաջողութիւն կը մաղթենք իրենց:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԾԻԾԱՂ

ՄԱՅՐԸ.— Հայրիկիդ հետ ի՞նչպէս ժամանակ անցուցիր այսօր:

— Շատ լաւ զուարճացայ լիճին եզերքը պզտիկ նաւակովս, ուրիշ տղոց հետ:

— Հայրի՞կդ ինչ ըրաւ:

— Հայրիկս պզտիկ նաւակ չունի որ մեզի հետ զուարճանայ, իրեն հասակակից օրիորդ մը գտաւ եւ զուարճացաւ:

×

ԱՅՐԸ.— Մէկ ժամէ ի վեր դրան մէջ կը խօսիս այդ կնոջ հետ:

ԿԻՆԸ.— Բարեկամուհիս է, շատ աճապարելուն ներս չեկաւ:

— Բարեբախտաբար աճապարած է եղեր, ապա թէ ոչ ցորեկուան ճաշը իրիկունը պիտի ընէինք:

Ճափոնի կայսրը

— • —

Ճափոնական աւանդութիւններու համաձայն, աստուած մըն է արեւը, որուն որդին է Միքատօն, կայսրը Ճափոնի:

Աստուածային այսպիսի ծագում մը ընդունելէ վերջ, բնական էր այլ եւս որ արգիլուէր Միքատոյին նայիլ առանց որոշ պայմանադրականութեան: Ինչպէս արեւին նայելու համար՝ մարդիկ կը ստիպուին երկինք բարձրացնել իրենց աչքերը, այնպէս եւս կայսրը դիտելու համար արգիլուած է նայիլ աւելի բարձր դիրքէ մը: Ահա թէ ինչու, երբ կայսերական շքախումբը կ'անցնի մայրաքաղաքին փողոցներէն, ամէն միջոց ձեռք առնուած կ'ըլլայ արդէն, որպէսզի ոչ ոք դիտէ կայսրը տուներու վերնայարկերէն: Բոլոր այն փողոցները, ուրկէ պիտի անցնի կայսրը, նախապէս կը թափուին թարմ աւազի խաւ մը:

Աստուածային ծագումին պատճառով, ճափոնական սահմանադրութիւնը կ'ընդունի որ կայսրը ենթակայ չէ որ եւ է օրէնքի:

Երկրին մէջ Միքատոն այնքան գ[illegible] բարձրագոյն [illegible] կը վայելէ, որ անթիւ են այն պարագաները, որոնք ոճիր կը համարուին կայսեր պատուոյն դէմ:

Այսպէս անգլիացի լրագրող մը ծանր դատապարտութիւն մը կրեց, որովհետեւ «կայսերական տուն» բացատրութիւնը գրած էր առանց գլխագիրի: Միքատոյին տհաճութիւն չպատճառելու համար, ոչ ոք կը համարձակի գրել Հիրոթոյի թագաւորութեան պատմութիւնը, այնպէս որ դժուար է գտնել որ եւ է վաւերական [illegible] Թուղթ Ճափոնի արդի կայսեր եւ իր դաստանին պատմութեան մասին:

Միքատոյի պատկերը կախուած է բոլոր դպրոցներուն եւ հանրային հաստատութիւններուն մէջ: Երբ հրդեհ ըլլայ, Ճափոնցիները կ'աշխատին ամէնէն առաջ ազատել կայսեր պատկերը: Անգլիացի լրագրող մը դիտել տուած ըլլալով որ աւելի լաւ կ'ըլլար, հրդեհի մը պարագային նախ երեխաները ազատել, խիստ դիտողութիւն մը ստացաւ:

Ճափոնական իւրաքանչիւր բնակարանի մէջ, պատին վրայ, մասնաւոր անկիւն մը շինուած է, ուր աթոռ մը դրուած է, որուն վրայ ոչ ոք կրնայ նստիլ: Այնտեղ կը դնեն բնակարանի տիրոջ արուեստի թանկագին առարկաները: Եւ ամէնքը այն յոյսն ունին որ օր մը Միքատոն պիտի այցելէ իրենց եւ պիտի նստի այդ աթոռին վրայ:

Ծերակոյտին մէջ եւս աթոռ մը յատկացուած է կայսեր, կարմիր թաւիշէ աթոռ մը, որ կը կրէ արքայական խորհրդանշանը, — ոսկեգոյն վեց շափրակով քրիզանթեմ մը: Ոչ ոք իրաւունք ունի գործածելու այդ խորհրդանշանը: Ամէն անգամ որ խորհրդարանական մը կը խօսի, պարտաւոր է նախ խոնարհութիւն ընելու կայսեր թիկնաթոռին, նոյն իսկ պարապ ըլլայ:

Խորհրդարանին մէջ եւս նոյն [illegible] վորութիւնը, հակառակ քաղաքական կիրքերուն, որոնց արտայայտութիւնը բնական բան մըն է այնտեղ: Այսպէս, երբ վերջին անգամ խորհրդարանին մէջ կարդացուեցաւ արքայական հրովարտակը երեսփոխանական ժողովի լուծման մասին, երեսփոխանները տխուր ըրին՝ իրենց գլուխները վար կախած: Հրովարտակ կարդացողը նախագահն անգամ պարտաւոր էր ձեռնոց դնելու, որովհետեւ արգիլուած է կայսերական հրովարտակ բռնելու մերկ ձեռքով:

Միքատոյի հարստութիւնը անսահման է եւ կարելի չէ հաշուել: Երկրին բոլոր անտառները, ինչպէս նաեւ [illegible] տարարուեստական ձեռնարկներու գլխաւոր բաժնեթուղթերը կը պատկանին կայսեր:

Այսուհանդերձ կայսրը [illegible] պարզուկ կեանքով մը: Ան իր [illegible] կ'անցընէ աշխատանքով եւ [illegible]

Ժամը 9ին, առտուն, կ'ընդունի նախարարները, յետոյ կ'երթայ [illegible] ղօթքի: Քիչ ետքը իրեն կը ներկայացնեն «կենդանի լրագիրը», [illegible] կան քարտուղարը, որ [illegible] տայ օրուան անցուդարձին [illegible] Ցետոյ կը յաջորդեն ընդունելութիւնները եւ ունկնդրութիւնները:

Միքատօ իր հարստութիւնը [illegible] կուտայ միայն պաշտօնական ընդունելութեանց ժամանակ, երբ կը [illegible] նուէր արեւի իրական որդւոյն [illegible]

ԲԱՆՔ ՀԵՂՆԱԿԱՆՔ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ» ՀԱՅԱՍՏԱՆ

— դ —

Վէճ մըն ալ այս: Որուն տակ սակայն ծածկուած է կարծեմ բարձր գիտնագիտութիւն մը:

Գիտենք որ Հայաստան մը ունինք, ուր դարեր ապրեցան մեր նախահայրերն ու նախամայրերը մշակելով զայն եւ պայքարելով անոր համար:

Դարերով երգեցինք զայն ու ապրեցանք անոր երազովը, առանց օր մը հարցնելու անոր գոյնն ու պիտակը:

Հայաստանը՝ Հայաստան էր առանց ածականի ու մականունի եւ ազատօրէն կը պատկանէր բոլոր Հայերուն, ուր չկար կրօնական կամ սեռային խտրութիւն:

Բայց ներկայիս մեր նորարոյս Հայերը չեն ընդունիր այս բնական ու արդար ձեւը, այլ կը կցեն անոր «խորհրդային» մականունը:

Եւ վա՜յ անոր որ առանց այս մանիկի պարզապէս կ'որակէ զայն «Հայաստան»: Կը բորբոքին ու թշնամութեան կը վերագրեն, կարծես թէ Տէր Գեղէոնի մը եռեւէն, առանց «տէր» մանիկը կախելու կանչած ըլլայիր «է՜յ Գեղէոն»...

Դուք լսա՞ծ էք երբեք, օրինակ, որ Ֆրանսացին, Անգլիացին, Իտալացին, Զուիցերիացին, Գերմանացին, իրենց հայրենիքը որակեն «Հանրապետական Ֆրանսա», «Թագաւորական Անգլիա», «Դաշնակցային Զուիցերիա», «Մուսոլինեան Իտալիա» կամ «Հիթլերեան Գերմանիա»: Ո՛չ:

Միթէ կարճ կապելու կամ իրենց հայրենիքը անարգելու համար է որ չեն կցեր անոր կողքին այս որոշիչ բառերը: Ո՛չ բարեկամներս: Անոնք մեզմէ աւելի կը սիրեն ու կը յարգեն իրենց երկիրը, բայց գիտեն որ իրենց հայրենիքը իր ամբողջական սահմաններուն մէջ կը գտնուի, եւ կէս կոտր եղած՝ նուէր տրուած չէ դրացիներուն: Իսկ վարչաձեւը, իրենց համար հագուստ մըն է որ ժամանակի ընթացքին ձեւ ու գոյն կը փոխէ:

Անհատներն ալ այսպէս չե՞ն: Որ կուսակցութեան կամ կրօնքի ալ պատկանին, կը պահեն իրենց անունը: Ես չեմ իմացած երբեք որ մէկու մը եռեւէն կանչեն «է՜յ Դաշնակցական Կայծակ, Հնչակեան Գեղամ, ռամկավար Մելքոն, համայնավար Աղեքսանդր, բողոքական Աբիսողոմ, լուսաւորչական Խաչիկ կամ կաթոլիկ Ֆրանսուա»:

Բացառութիւն է միայն, երբ տէր-տէրութեան արհեստը ողողէ մէկը՝ կը փոխեն անունը եւ հագուստը, որպէսզի իր աւազանի անունին արատ չգայ:

Մականուններն ու մակդիրները, որոշողական կամ զատողական նպատակով մը ստեղծուած են, բայց հայրենիքներու եւ մեծ մարդոց անունները, ինչպէս եւ աստուածներունը անածական եւ եզակի կը գործածուին, օրինակ, Անգլիա, Սոկրատ, Արամազդ, Եհովա:

Ինչո՞ւ Հայաստանը բացառութիւն պիտի կազմէ այս օրէնքէն: Մանաւանդ որ մեր կարմիր ցեղակիցները կը պոռան կը կանչեն թէ իրենց կառավարած հողամասն է միայն Հայաստան, անկէ դուրս փրկութիւն չկայ:

Եւ նոյն իսկ ներկայ հողամասը շատ ալ ընդարձակ կը գտնեն Հայերուն համար, քանի որ Հայոց թիւը հազիւ հարիւր հազարի կը հասնի կարմրակրօնները միայն Հայ նկատելով...

Ուրեմն ինչո՞ւ սա «խորհրդային» օղակը կը կախեն անոր վիզէն, ենթադրել տալով մեզի թէ կայ ուրիշ մականունով Հայաստան մըն ալ...

Մարդ բռնածը ծակաչք է, որ ռէժիմի տակ ալ ապրի: Ամէնէն սակաւակեացն ալ, նոյն իսկ անունը Ստալին, աչք ունի քիչ մը աւելին:

Ես կը կարծեմ որ ներկայ Հայաստանը «խորհրդային» մկրտելով՝ իրապէս կ'ուզեն հասկցնել մեզի թէ կայ ուրիշ Հայաստան մըն ալ տարբեր պիտակով... այսինքն արեւմտեան Հայաստանը, որ պէտք է միանայ արեւելեանին, կազմելու համար անածական մեծ հայրենիքը:

Ահա այն ատեն միայն կրնանք ազատօրէն եւ առանց մակդիրի արտասանել ՀԱՅԱՍՏԱՆ անունը:

Մինչ այն՝ բոլորս միաբերան պարտաւոր ենք գոչել.— «Կեցցէ առայժմ խորհրդային Հայաստան մը»...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

ՀԱՅ ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾ ՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

— • —

Սոֆիայի Զօրա օրաթերթը կը հրատարակէ Նիւ Եորքի իր թղթակցին հետեւեալ գրութիւնը՝ «Պուլկար արուեստը Ամերիկայի մէջ» եւ «Ա. Ակոբով — պուլկար քանդակագործ» կրկնակի խորագիրներով:

Ակոբով ծնած է 1904ին՝ Սլիվէն: Իր հայրը առաջին անգամ Պուլկարիա եկած է զօրավար Կուրքոյի զօրաբաժնին հետ, իբրեւ ենթասպայ՝ ռուսական բանակին մէջ, եւ ազատագրական պատերազմէն վերջ բնակութիւն հաստատած է Սլիվէն, ուրկէ տեղափոխուած է Վառնա: Սերպ-պուլկարական պատերազմին հայր Ակոբով մասնակցած է իբրեւ ենթասպայ՝ Տրակոմանի մօտ եւ այլ տեղ մղուած կռիւներուն, Սլիվէնի զօրաբաժնին հետ: Իր զաւակներէն մին, հանգուցեալ երկրաչափ մը Նիւ Եորքի մէջ, պուլկարՑարին նաւատորմին հետ մասնակցած է ընդհ. պատերազմին:

Հայրենասիրական այս ընտանեկան պարագաներուն մէջ հասակ նետած է երիտասարդ Ակոբովը, որ Վառնայի պետական գիմնազին հետեւելէ եւ քիչ մը ժամանակ Ռումանիա մնալէ վերջ մեկնած է արեւմուտք, ուր հետեւած է քանդակագործութեան եւ նկարչութեան՝ Հռոմի ու Փարիզի մէջ: Անկէ՝ քսանըհինգ տարեկանին եկած է Ամերիկա եւ ընդունուած է Ազգային Ակադեմին (Նիւ Եորք), անուանի քանդակագործ փրոֆ. Չարլս Քէքի քով: Ակոբով ակադեմին կ'աւարտէ քաջալերուող՝ 1931ին եւ կը նշանակուի օգնական փրոֆ. Քէքի: Երեք տարի շարունակ կը ստանայ առաջին մրցանակը ակադեմիին՝ քանդակագործութեան մէջ:

Ակոբովի ամէնէն կարեւոր ստեղծագործութիւններուն միջեւ ամենագլխաւորներն են.— «Սեւ սուրբը», «Արուեստը եւ մահը», «Ակադեմիա»: Որպէս անդրիներ՝ Ակոբով պատրաստած է Տոքթ. Հատչինը (Սելանիկի ամերիկ. երկրագործական ընկերութեան նախագահը), Օլին Տաունսի-[illegible] թեամբ, ինչպէս նաեւ իրենց ներշնչումով եւ ստեղծագործութեամբ, որ յատուկ է այս երիտասարդ քանդակագործի գեղարուեստական ճարտարութեան:

Ակոբովի ստեղծագործութիւնները լայն ընդունելութիւն գտած են ամերիկեան հասարակութեան մօտ, մասնաւորապէս անդրին Ուիլ Րոճըրսինի որ սիրելին է ամերիկեան ժողովուրդի եւ որ օդային արկածի մը զոհ գնաց: Այդ անդրին նիւթը եղաւ շատ մը յօդուածներու եւ քաջալերական արտայայտութեանց՝ տեղական մամուլին մէջ:

Ներկայիս, Նիւ Եորքի մէջ կազմըւած է յանձնախումբ մը՝ Ամերիկացիներէ եւ Իրանցիներէ, որոնց նպատակն է ժողովրդային միջոցներով գնել Ակոբովի պատրաստած Ֆիրտուսիի անդրին եւ նուիրել տեղւոյն Մեթրոփոլիթէն թանգարանին:

Ինչպէս վերջերս հաղորդուեցաւ, Ակոբով մտադիր է այցելել Պուլկարիա, որպէսզի հոն պատրաստէ քարիա), որպէսզի հոն պատրաստէ քանի մը յատկանշական տիպարներ, պուլկարական կեանք եւ մեր հանրային գործիչներու անդրիները:

«Ցառայ»— Ակոբով, բուն անունով Արթին Յակոբեան, Պուլկարիա ծնած է: «Զօրա»ի թղթակիցը զայն պուլկար ներկայացուցած է, որովհետեւ պուլկարահպատակ ըլլալով Ամերիկայի մէջ «Պուլկար» որակուած է: Այսպէս մորթէ եւ հորթէ Հայ է ան:

ԿԱՏՈՒԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Վերջերս Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ դատավարութիւն մը,— Փարիզի կարգ մը թաղամասերուն մէջ բազմացած ըլլալով մուկերը, զանազան միջոցներ փնտռուեցան՝ բնաջնջելու համար այդ անպիտան եւ վնասակար կրծողներ: Ոչ մէկ օգուտ սակայն: Այն ատեն հարկ տեսնուեցաւ դիմել կատուներու օժանդակութեան: Թաղապետութիւնը մասնաւոր տեղ մը պատրաստեց կատուաբուծութեան համար: Յետոյ թաղեցիներուն լուր տրուեցաւ որ կատուաբուծարան բերեն իրենց էգ կատուները: Թաղապետութիւնը հրաշալի յօվատակներ դրած էր, եւ պաշտօնեայ մը դրած այնտեղ, որ հսկէ «աճեցէք եւ բազմացէք» աստուածաշնչական պատուիրանին գործադրութեան:

Թաղեցի կին մ, չկարենալով իր էգ կատուն անձամբ տանիլ կատուաբուծարան, կը ղրկէ աղջիկը: Մինչ կատուները ներսը զբաղած էին, աղջիկն ու պաշտօնեան կը խօսակցէին: Քիչ յետոյ աղջիկը կ'առնէ իր բեղնաւորեալ կատուն ու կը մեկնի: Ժամանակ մը վերջ, սակայն, տեսնուեցաւ որ կատուն ձագ չհանեց, այլ աղջիկն էր որ մանչուկ մը բերաւ: Մայրը դատ բացաւ թաղապետութեան դէմ, դանգատելով որ կատուն ձագ չհանեց, ընդհակառակն աղջիկը մանչուկ մը ունեցաւ:

ՀԱՅՈՒՀԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ

— o —

Փարիզի «Առաջ»ը կը գրէ թէ Պ. Տիգրան Մինասեան 90.000 լիրի չափ գումար մը զրած է Վենետիկի Միխթարեան Միաբանութեան [illegible] գաւկին՝ ողբացեալ Հրանդ Մինասեանի, որ 1934ին մեռաւ Միլանոյի մէջ:

Հ. Հացունիի այս երկը մէկն է իր բանասիրական արժէքաւոր աշխատութիւններէն, եւ իբր նիւթ ունի «Հայուհին պատմութեան առջեւ», ընդարձակ աշխատութիւնը, որ կը լուսաբանէ հայ ժողովուրդի պատմութեան ցարդ մութ մնացած մէկ երեսը, եւ նոր նպաստ մը կը բերէ հայ քաղաքակրթութեան ճանաչման տեսակէտով:

Հ. Հացունի իր ուսումնասիրութեան մէջ զատ զատ գլուխներու տակ օրինակներով կը նկարագրէ Հայ կնոջ դերը դաստիարակութեան, առտնին կեանքի, ամուսնութեան, մայրութեան, ընկերութեան, վայելչագիտութեան, եկեղեցւոյ, առաքինութեան, բարեգործութեան, շինարարութեան, արուեստներու, ուսումնասիրութեանց, քաղաքական կեանքի, քաջութեան եւ տառապանքի մէջ:

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ ԳԱՀԻՐԷԻ ՄԷՋ

— o —

Եգիպտոսի Հայ Լեգէոնական Միութիւնը գումարեց իր 14րդ ընդհանուր ժողովը, ընկերներու բացարձակ մեծամասնութեամբ եւ հետեւեալ ուշագրաւ որոշումները տուաւ.—

1. Ընդհ. ժողովը, լսելէ ետք վարչութեան տարած աշխատանքներուն մանրամասն տեղեկագիրը, խոր դառնութեամբ արձանագրեց հայ զինուորի գրկանքներուն եւ յաղթանակներուն կենդանի վկայ ազգային եռագոյն դրօշին հանդէպ հաստուածական եւ ատելավառ նախանձի մոլուցքէ բռնուած՝ անխտէալ խմբակներու կողմէ մինչեւ այժմ շարունակուող դաւերն ու հալածանքները: Նոյնպէս խորունկ ցաւով արձանագրեց այն անանուն ընթացքը ազգ. իշխանութեան եւ մանաւանդ եկեղեցիի եւ կրօնի պաշտօնեաներուն որոնք 1934էն ասդին ոչ միայն ազգ. դրօշակին դէմ բացուած պայքարին քաջալերողը եղան, այլ ուրացան այդ դրօշակին տակ ինկած նահատակներն ու անոնց յիշատակին սահմանուած հոգեհանգիստը:

Գնահատանք յայտնեց վարչութեան կատարած աշխատանքներուն եւ ի մասնաւորի անցեալ ու ներկայ հայ պետական եւ զինուորական կեանքին շուրջ կազմակերպուած դասախօսութիւններուն համար:

2. Որոշուեցաւ մինչեւ 19 սեպտ. 1936 Գահիրէի ազգ. գերեզմանատան մէջ հայ զինուորի յիշատակը պանծացնող յուշարձան մը կանգնել:

3. Կոչ ընել օրացոյց կամ տարեցոյց հրատարակող բոլոր միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն որ բարի ըլլան անխափան կերպով յիշատակելու Արարայի ճակտին վըրայ, թրքական վատթար բանակին դէմ հայ կամաւորի տարած յաղթանակի օրը՝ 19 սեպտ. 1918:

4. Երիտասարդութեան մէջ զինուորականութեան մասին համառօտ գաղափար կազմել տալու առաջադրութեամբ դասախօսութիւններ շարունակել:

Տեղի ունեցաւ նոր վարչութեան ընտրութիւնը, ու գաղտնի քուէարկութեամբ եւ բացարձակ մեծամասնութեամբ ընտրուեցան ընկերներ Լ. Գույումճեան, Յ. Գարաէֆէնդեան եւ Մ. Տէր Սարգիսեան:

Հայ Լեգէոնականներու ժողովը կոչ ուղղած է անխտիր բոլոր լեգէոնական եւ նախկին կռուողներուն, որ հայ զինուորին եւ դրօշին պատիւը ամէն հաշիւներէ վեր դասելով, անվերապահօրէն համախմբուին Միութեան շուրջ:

ՄԱՄՈՒԼ

Դժբախտ սերունդ

— o —

Սոֆիայի Ազատ Խօսք հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով [illegible] (24 փետր.):

— «Դժբախտ է ներկայ սերունդը: Դժբախտ ու անզօր:

Դժբախտ ոչ անոր համար միայն, որ անցաւ ընդ հուր եւ ընդ սուր, այլ եւ այն պատճառով, որ արիւնի ու տառապանքի բոլոր ճանապարհները կտրել անցնելէ յետոյ ալ, չկայ ոչ մէկ ուղեցոյց, որ խաղաղ հանդրուան մը առաջնորդէ զայն:

Ու չկայ ոչ մէկ հանրապարտադիր ըմբռնում, որ միացնէր, ներդաշնակէր ու ստեղծագործական արժէքի վերածէր անոր մտածումն ու ճիգը:

Չկայ նաեւ ոչ մէկ բարոյական, որ հակակշռէր անոր քայլերը, կոպիտ առօրեայէն ազատագրէր զայն, իմաստ ու արժէք տար անոր կեանքին, վաղուան համար աւանդ մը ձգէր:

Մեր խօսքը միայն ներկայ հայ սերունդի մասին չէ: Ի՞նչ կրնայ ընել եւ ի՞նչ արժէք ու բախտ ունենալ ան երբ բարոյապէս աղէտուած ու խաթարած է մարդկային ներկայ սերունդը առհասարակ:

Պարզ համեմատութիւն մը՝ նախապատերազմեան եւ յետպատերազմեան շրջաններու մասին, անհերքելիօրէն պիտի ապացուցանէր թէ մարդկային կեանքի եւ ազատութեան համար գոյութիւն ունեցող նախկին ըմբռնումներն ու չափանիշերը խպառ կորսնցուցած են իրենց ոյժն ու հմայքը:

Մասնաւոր յարաբերութիւններու մէջ, իշխանութիւններու աչքին, արդարադատութեան ատեաններու համար, մարդկային կեանքի արժէքը վերածուած է ոչինչի: Ու «ոչնչական» [illegible] պէտք է պարտադրել յաղթականի կամքը: Այս էր պատերազմիկներու ամբողջ հոգեբանութիւնը:

Ամէն գնով — բռնութեամբ—պէտք է ոչնչացնել հակառակորդը եւ «ընկերվարութիւն կառուցանել»: Այս է ամբողջ հոգեբանութիւնը ռուսական բոլշեւիզմին:

Ու այս ձգտումը դէպի բռնութիւնը, բռնութեան այս «գիտական» պաշտամունքը, տիրական է այսօր ոչ միայն յաղթական, այլ եւ պարտեալ երկիրներու մէջ, ու նաեւ ոչ միայն «դիկտատուրա» տենչացող համայնավարութեան, այլ եւ «դիկտատուրան» ուրիշ «դիկտատուրայով» մը փոխարինել ուզողներուն համար: Ու տակաւին աւելին: Համայնավարներու եւ ֆաշիզմի բռնութիւններէն ու աւերներէն պաշտպանուիլ ուզողներն իսկ, բռնութենէն զատ ուրիշ ելք չեն գտներ կարծես, խաղաղութեան վերահաստատման համար:

Բռնութեան միջոցով նպատակին հասնելու այդ հոգեբանութիւնը բաբելոնի վերածած է մարդկային կեանքը: Ոչ ոք ոչ ոքի լեզուն կը հասկնայ ու մարդը դարձած է մարդուն գայլ, որովհետեւ բոլոր նախկին բարոյական արժէքներն ու հասկացողութիւնները կորսնցուցած են իրենց հիմն ու իմաստը եւ մարդկային յարաբերութիւններուն մէջ կորսուած են խպառ փոխադարձ յարգանքն ու վստահութիւնը»:

ԸՆԴՀ. ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

1917ին գերմանական սուզանաւ մը Վառնայէն մեկնեցաւ դէպի Սեւաստափոլ, բայց ինկաւ ականներու վըրայ, որ Ռուսերը դրած էին պուլկարական եզերքներու երկայնքին: Սուզանաւը պայթեցաւ եւ ընկղմեցաւ Ալաճա վանքին դէմը:

Երկու տարի առաջ սկսան սուզանաւը գտնելու եւ ջուրին երեսը հանելու աշխատանքները: Տեսնուեցաւ որ սուզանաւը երկու մասի բաժնուած է: Անոր խցիկներէն գտան 13 նաւազներուն կմախքները, ածխացած վիճակի մէջ: Բայց անոնց համազգեստները մնացած են եւ մէկ քանիներու գրպաններէն գտնուեցան նամակներ, թերթեր եւն.:

Փետրուար 26ին Վառնայի մէջ մեծ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ թաղումը 13 նաւազներուն: Բոլոր հաստատութիւնները, պաշտօնատեղիները եւ վաճառատուները փակ էին ամբողջ օրը:

ԾԻԾԱՂ

ՄԱՅՐԸ.— Պետրոսիկ, գնա համբարեանենց ըսէ որ այս գիշեր մեզի հրամմեն:

— Մայրիկ, գացի բայց ինծմէ առաջ հայրիկս գացած էր հրամցնելու, եւ տեսայ որ տիկին Համբարեան գոհունակութենէն հայրիկիս վիզը փաթթուած կը համբուրէր:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (3)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Վերջապէս մինչեւ իրիկուն անդադար քալեցինք ու գիշերեցինք գիւղի մը մէջ: Առտուն սկսայ մոլորալ դուռնէ դուռ, տունէ մըն ալ երեւցաւ աղջիկ մը, որուն դէմքը կը մատնէր թէ Հայ է: Առանց վարանելու հարցուցի «Հա՞յ ես», պատասխանեց «էյվահ» (այո): Գիթացի վրան, բայց ձեռքէս բան մը չէր գար, խորհեցայ թէ կամ մայրենի լեզուն մոռցած է եւ կամ կը վախնայ հայերէն խօսելու: Աղջիկը ուրախութենէն աճապարեց գաղտնի կերպով հաց մը բերել, ընկերոջս հետ փիտէն բաժնեցինք ու գիւղէն հեռացանք: Ճամբան կը հանդիպինք չորս փախստական զինուորներու, որոնք մեզի հետեւեցան: Ասոնք ալ կը համոզեմ որ Հայ ըլլալս չյայտնեն գիւղերը: Արդէն քառորդ ժամը անգամ մը վաչկատուն Արաբներու կը հանդիպէինք, որոնք կասկածոտ ակնարկներ կ'ուղղէին մեզի: Կը մտածեմ թէ արդեօք պիտի կրնա՞մ այս անապատներէն ազատիլ ու ինքզինքս Հալէպ ձգել, սակայն յոյս չունէի, որովհետեւ տակաւին շատ հեռու էր:

Կը քալենք անդադար, իրիկունը, անօթութենէ մղուած կը ստիպուինք դաշտերէն գարի քաղել եւ քարերով ծեծելէ վերջ մէկ մասը կ'ուտենք, բայց ինչ աներեւակայելի դժուարութեամբ. մեր ակռաները երկաթ ըլլալու են որ տոկան այս տարօրինակ սնունդը ծամելու: Բարեբախտաբար, գիշերը գիւղակ մը հանդիպելով մնացած գարին խորովեցինք ու կերանք, գիշերն ալ յարդանոց մը պառկեցանք: Հետեւեալ առաւօտ կրկին ճամբայ ինկանք: Նոյն օրը կը հանդիպինք արիւնարբու աւազակներու, որոնք մեզ կը մերկացնեն: Առին գուլպաներս, կօշիկներս, միայն շապիկ մը ձգելով ինծի, իսկ ընկերներէս երկուքն ալ բոլորովին կը մերկացնեն: Այլ եւս անօթութիւնը գիս կը տանջէր, վէճըմեր մէջէն պակաս չէր: Մէկը կ'ըսէր թէ ես այդ տունը պիտի մուրամ, իսկ միւսը կը պնդէր թէ ես: Այսպէս ընկերներուս մէկը իր մոլորելու անյագ բնաւորութեան համար գիւղը կը մընայ, իսկ մենք կը ճամբորդենք լուսնի լոյսով, բաւական հեռուէն մեր ետեւէն կը նշմարենք մեր ճամբու ընկերը՝ Այնթապցի Մուսթաֆան, որ նոր ճամբայ կ'ելլէր գիւղէն: Քիչ յետոյ երկու Պէտէվիներ դիմացի բլուրէն մեզ տեսնելով, գնդածայր գաւազաններն վերցուցած «վոագդէֆ» (կեցէք) կը կրկնեն մեզի: Ես վախնալով ուզեցի փախիլ, բայց ընկերս ստիպեց որ կենամ: Աւազակները վազելով կը հասնին մեզի: Գաւազանի հարուածներ իջեցնելով մեր կռնակին «տըխխան» (ծխախոտ) կ'ուզէին: Յետոյ ընկերոջս գրպանը խուզարկելով ոչինչ կը գտնեն ու միայն անոր տըխխանները առնելով կը հեռանան: Մենք գլխիկոր մեր ճամբան կը շարունակենք բլուրներէն: Քիչ վերջ հեռուէն նշմարեցինք դարձեալ նոյն վրանաբնակ Արաբները որոնք ետեւը մնացած մեր ընկերոջ կենալու ազդանշանը կուտային, իսկ ան լալով դէպի մեր կողմը խոյս կուտար: Աւազակները ետեւէն վազելով բռնեցին, իսկ մենք նոյն պահուն զէնքի ձայներ լըսելով ձորը իջանք: Մեր ետեւէն կը լսէինք Մուսթաֆային կռնակին իջած հարուածներուն ձայները ու միաժամանակ «աման անամ» պոռալը:

Վերջապէս ձայները կ'անհետանան եւ մենք յուսահատ ճամբայ կ'ելլենք: Նոյն գիշերը գիւղ մը կը հասնինք եւ մեր ընկերոջ կը սպասենք, բայց լաւ գիտէինք որ այդ հարուածներուն տակ ան չպիտի կրնար դիմանալ ու արդէն մեռած ըլլալու էր: Հետեւեալ առաւօտ կրկին մեր ճամբան կը շարունակենք գիւղէ գիւղ մուրալով: Կէսօրէ վերջ կը հանդիպինք մեր նախկին ընկերներուն, որոնք ուրիշ ճամբէ կուգային, ու իբր նախկին ուղեկիցներ միասին ճամբայ կ'ելլենք:

Խորտ ու բորտ ուղիին անհամեմատ ելեւէջներէն բաւական քալելէ վերջ կը տեսնենք անոր ճիւղաւորուիլը, կը շուարինք երկու ճամբուն մէջտեղ: Յետոյ անգիտակից ու բախտի բերմունքով մեր քայլերը կ'ուղղուին լայն ճամբան: Կը քալենք անդադար, սիրտս կը նեղուի: Ուստի երբեմն լըռութիւնը խզելով քթիս տակէն արաբերէն երգ մը կամ գրգռիչ «շարգի» մը կը մըմռայի, սեւ մտածումներս վանելու համար ու երբ եղանակս վերջանար, կրկին խոր մտածումներ կը տարուէի: Որչափ կը յառաջանայինք, նոր ու անծանօթ տեսարաններ կը հրջապատէին մեզ: Իրիկուն է բայց դժբախտաբար տակաւին գիւղի մը չէինք հանդիպեր: Ցանկարծ հեռուն ճամբուն վրայ երեւցաւ ստուեր մը: Դող մը կ'անցնի սրտէս, դէմքս մոխիր կը կտրի, որչափ կը մօտենայինք այնքան սրտիս տրոփիւնը կ'աւելնար: Օդին ալիքները սրինգի եղանակ մը կը բերէին մեզի: Վերջապէս ստուերը խոշորցաւ: Հովիւ մըն էր իր հօտը դիմացի բլրակին վրայ կ'արածէր, իսկ ինք քարի մը քով նստած, սեւ վերարկուն գլուխը քաշած կը նուագէ: Երբ մեր ոտքերուն ձայնը առաւ, վերարկուն գլխէն նետեց, սրինգը քարին վրայ դրաւ, ու մեզի մօտեցաւ: Վախս ռասատկացած էր, աչքերս սեւեռած յուրտ ու անթարթ նայուածքով մը կը դիտեմ զէնքը: Անմիջապէս սկսաւ խուզարկել մեր գրպանները, բայց ոչինչ գտաւ, արդէն մեր ուղեկիցներէն երկուքը բոլորովին մերկ էին, միւս երկուքն ալ աղտոտած ու պատռած անդրավարտիկներով, իսկ ես մաշած ենթարկ մը հագած, գլուխս ալ ճերմակ դդակ մը դրած էի: Վերջապէս մեր վրայ բան մը չգտնելով մէջքի դաշոյնը հանեց ու սկսաւ մեր կոճակները մէկիկ մէկիկ կտրել: Յետոյ գլխուս գդակն ալ առնելով մեզ ազատ արձակեց: Այս անգամ կուրծքս ու գլուխս մերկացան:

Հազիւ կէս ժամ քալեցինք եւ ահա ճերմակ ամպերու ծուէններ երկինքին վրայ կ'երեւան: Թեթեւ հով մը եւաւ, յետոյ սեւ ամպերու կոյտեր բոլորովին կը խափանեն հիները եւ կը սկսի կարկտախառն տեղատարափ անձրեւ մը: Հեռուն կը նշմարենք գիւղակ մը ու մեր ճամբան ձգելով կը վազենք դէպի գիւղին կողմ: Կարմիր հողը լպրծուն վիճակի մէջ է հիմա եւ իւրաքանչիւր քայլափոխին կակուղ հողը մեր ոտքերուն փակելով խորշեր կը բացուէին: Այլ եւս ենթարկս լաւ մը կը թրջի, այնպէս որ անձրեւի շիթեր կաթիլ կաթիլ ոտքերէս վար կը հոսին. իւրաքանչիւր քայլերուս ցեխը կը բարձրանի ոտքիս տակ ու դժուարութեամբ կը վազեմ, յետոյ մէկէն ոտքերս կը թեթեւնան, ցեխի կոյտերը խաւ առ խաւ իյնալով ու այսպէս շարունակաբար:

Ժամ մը հեւ ի հեւ վազելէ վերջ կը հասնինք գիւղ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Եղեռական դէպքեր Ճափոնի մէջ

ԱՆԵՐՋԱԳԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՏԵՂ

Ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր, վերջին պահուն ողջ գտնուեցաւ Ճափոնի վարչապետը, ծովակալ Օկատա, որուն սպանութիւնը ծանուցուած էր ապստամբութեան առաջին օրը: Վարչապետը իր կեանքը կը պարտի աներձագին, Միցուի, որ իր քով կը ծառայէր իբրեւ խորհրդական եւ քարտուղար: Տիկին Օքատայի մահէն ի վեր, որ Միցուի քոյրն էր, երկու ազգականները միասին կը բնակէին, իբրեւ պաշտօնեայ ունենալով պառաւ սպասուհի մը: Երբ ապստամբները պաշտօնատուն կը խուժեն, Միցու կը համոզէ իր քեռայրը որ երթայ պահուըտի գետնայարկը, իսկ ինք մինակ պիտի մնար, բանակցելու համար ապստամբներուն հետ: Երբ այս վերջինները գրասենեակ մտան, ատրճանակները բռնած, Միցու, որ շատ կը նմանէր քեռայրին, հարցուց.

— Ե՛ս եմ ծովակալ Օքատան, ի՞նչ կ'ուզէք:

Յետոյ կարճ վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ եւ Միցու տեսնելով որ կարելի չէ համոզել ըմբոստները չապիկը քաշեց, կուրծքը բացաւ եւ ըսաւ.— «Զարկէ՛ք»: Ատրճանակները որոտացին եւ վարչապետին աներձագը գետին փռուեցաւ շնթահար:

Ապստամբները իրենց գործը կատարելէ վերջ քաշուեցան, առանց խուզարկելու շէնքը: Իսկ վարչապետը յաջողած էր բնակարանէն հեռանալէ վերջ, քանի մը ժամ պահուիլ պարտէզին մէջ, յետոյ ապաստանիլ բարեկամներու մօտ: Երբ իմացաւ որ ապստամբութիւնը զսպուած է, լուր ղրկեց թէ ողջ է եւ ունկնդրութիւն խնդրեց կայսրէն: Քիչ յետոյ համեստ կառք մը նստած գնաց պալատ եւ հրաժարական ներկայացուց, ինքզինքը պատասխանատու համարելով պատահած դէպքերուն, բայց կայսրը մերժեց:

18 ըմբոստ սպաներու անձնասպանութիւնը

Շաբաթ օր, երբ կայսրը հրամայեց բռնի ցրուել ապստամբները, անոնց ղեկավարներէն 18 հոգի հաւաքուեցան վարչապետարանի մէկ սենեակին մէջ եւ որոշեցին անձնասպան ըլլալ: (Ուրիշներ կ'ըսեն թէ այդպէս հրամայուած էր): Մէկը իրեն վերապահեց անձնասպանութիւնը կատարել ըստ հինաւուրց աւանդութեան,— դաշոյն մը խրել եւ աղիքները դուրս թափել: Արդարեւ, ծունկի եկաւ եւ հարա – քիրի կատարեց իր ընկերներուն առջեւ: Միւս 17ը մեռան միասին, մէկ մէկ գնդակ պարպելով իրենց գլխուն: Երբ բոլորն ալ ատրճանակները բռներ էին, իրենց քունքերուն ուղղած, ամէնէն տարէց սպան հրամայեց պարպել: Եւ 17 դիակներ միաժամանակ ինկան տախտակամածին վրայ: Ոեւէ վկայ չկար: Սպաները ուզած էին առանձին կատարել այս վայրագ զոհաբերութիւնը, նախապէս իրենց կտակները գրելէ յետոյ: Երբ ամէն բան վերջացաւ, կանոնաւոր զինուորներ եկան դիակները վերցնելու վեց կառքերով:

Միեւնոյն օրը անձնասպան եղաւ ուրիշ երիտասարդ սպայ մը: Կայսեր ներկայացուցիչներուն հետ բանակցելէ յետոյ, յանձն առաւ անձնատուր ըլլալ, պայմանաւ որ ինք զօրանոց առաջնորդէ իր զինուորները: Այդպէս ալ ըրաւ եւ երբ ապստամբները զօրանոց մտան, անոնց հաղորդեց թէ անձնասպան պիտի ըլլայ: Զինուորները աղաչեցին, բայց սպան ազդարարեց որ հնազանդին իր հրամաններուն: Եւ շրջան մը կատարել տալէ յետոյ, իր սենեակը աքշուելով փորը ճեղքեց:

*** Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է, բայց պաշարման վիճակը կը շարունակուի: Այժմ զբաղած են նոր վարչապետին ընտրութեամբ: Իշխան Սայոնի, կայսեր խորհրդականը, կայսեր ներկայանալով, խորհրդակցեցաւ կացութեան մասին, ուրիշ երեւելիներու հետ: Փափուկ խնդիր է նոր վարչապետին ընտրութիւնը, որովհետեւ ընտրուելիք անձէն կամ հոսանքէն կախում ունի Ճափոնի յառաջիկայ քաղաքականութեան ընթացքը: Տարակոյս չկայ թէ բանակը տիրական դեր պիտի կատարէ այսուհետեւ, ինչպէս կը պահանջէին ապստամբները:

*** Անձնասպան եղաւ նաեւ ապստամբներուն ղեկավարը, հարիւրապետ Նօնաքա, իսկ միւսները բանտարկուած են: Կայսրը արտօնեց որ իրենց ատրճաններէն եւ չքանչաններէն զրկուին ըմբոստ սպաները: Նաւատորմը առ այժմ չպիտի հեռանայ Թոքիոյի նաւահանգիստէն, մինչեւ որ պաշարման վիճակը վերնայ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ իր առաջին պատգամն ուղղեց բրիտանական կայսրութեան, կիրակի օր: Աւելի քան 200,000,000 ունկնդիրներ կը հետեւէին իր ճառին, ձայնասփիւռներու միջոցաւ: Թագաւորը շեշտեց թէ հաւատարիմ՝ կայսրութեան աւանդութեանց, պիտի շարունակէ իր նախորդներուն քաղաքականութիւնը:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՔԱՐՈԶՉՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽԱՐԱՐԸ, Տօքթ. Կէօպէլս, ճառ մը խօսելով կիրակի օր, ուժգնօրէն դատապարտեց Վերսայլի դաշնագիրը եւ պահանջեց արդարութեամբ բաշխել նախանիւթերը եւ խափանել առեւտրական արգելքները:

700,000 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐ փառաւոր ցոյց մը կատարեցին Պարչելոնայի մէջ (Սպանիա), ողջունելու համար նախագահ Քոմփանիսը, որ նոր ելաւ բանտէն: 300,000 հոգի ալ ոտքի ելած էին Մատրիտի մէջ:

ԿԸ ՓՆՏՐՈՒԻ

ՆՇԱՆ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ կը խնդրէ իր ծանօթներէն տեղեկացնել իրեն իր քոյրերուն՝ Սիրանուշի եւ Ալթունի (25 ու 23 տարեկան, Սորսուրցի) հասցէն: 1929ին Ֆրանսա կը գտնուէին: Գրել՝ Foyer Howard Karagheusian, LaVille-aux-Clercs, La Gaudinière (L. & Ch.)

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 17

Բովանդակութիւն.— Ստամոքսի հիւանդութիւնները (Տոքթ. Գ. Փօլեան),— Թոքերու առողջապահութիւնը (Տոքթ. Արշակ Անդրէասեան),— Խնդացէք, միշտ խնդացէք (Տոքթ. Գ. Օ. Գալուստեան),— Ի՞նչ ձիւներ կը բերէ Ֆրանկախտը (Ֆրանս. Առողջ. Նախարարութիւն),— Շնչերակային գերճնշում (Տոքթ. Մ. Թոքաթլեան),— Խաղալիք տուէք երեխաներուն (Կապոյտ Խաչի Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութիւն),— Հարցարան (Խմբ.):

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման:
Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼՈՒՍԱՐՁԱԿ ... ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Գ. (Մարտ) թիւը ճոխ, պէսպիսուն բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ: Բաժանորդագրուեցէ՛ք ֆրանսահայ այս միակ գրական-գեղարուեստական ամսագիրը, որուն տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30 ֆրանք, արտասահմանի համար 40 ֆրանք:
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine), որուն պէտք է ղրկել դրամական բոլոր առաքումները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Այդ վայրկեանին էր որ յիշեցի իր անցեալ օրուան հարցումը. եթէ ապացուցուէր որ էքրոյտ սպաննուած էր 9.45էն առաջ...

— Տնակէն ո՞վ հեռացաւ ամէնէն առաջ, հարցուց Փուարօ:

— Ես...

— Րէլֆը այնտե՞ղ մնաց...

— Այո, բայց չէ՞ք կարծեր որ ...

— Օրիորդ իմ կարծիքս կարեւորութիւն չունի... ի՞նչ ըրիր երբ տուն հասար...

— Սենեակս գացի...

— Մինչեւ ժամը քանի՞ն հոն էիր...

— Մինչեւ տասը...

— Կա՞յ մէկը որ ապացուցանէ ատիկա...

— Ապացուցանէ՞... ոչ... սակայն ... օհ, հասկցայ... կրնան խորհիլ թէ...

Սարսափ կար անոր նայուածքին մէջ: Փուարօն էր որ լրացուց աղջըկան նախադասութիւնը:

— Կրնան խորհիլ թէ դուն էիր որ պատուհանէն ներս մտար եւ սպաննեցիր Պ. էքրոյտը...

— Միայն խենթերը կրնան այդ տեսակ կասկած մը ունենալ, մէջ ինկաւ քոյրս:

— Սարսափելի է, սարսափելի, ըսաւ Ըրսիւլա գլուխը ձեռքերուն մէջ առնելով:

— Հոգ մի ըներ, սիրելիս, մխիթարեց զայն Քարօլայն. Պ. Փուարօն այդպէս չի խորհիր... գալով քու ամուսնոյդ, շիտակը ըսելով մեծ կարծիք մը չունիմ իր մասին... փախեր գացեր է եւ տանջուողը դուն ես հիմա...

— Օհ ոչ, ըսաւ աղջիկը գլուխը թօթվելով. այդպէս չեղաւ. իր կամքով հեռացած չէ ան.. եթէ հօրը սպաննուած ըլլալը իմանար կրնար մտքէն անցընել թէ ոճրագործը ես եմ...

— Ոչ, այդ տեսակ բան մտքէն չի կրնար անցընել, ըսաւ Քարօլայն:

— Շատ չար եղայ այդ իրիկունը, շարունակեց Ըրսիւլա, ականջ չկախեցի իր ըսածներուն... չէի ուզեր հաւատալ թէ զիս կը սիրէր... շատ ծանր խօսքեր ըրի իրեն եւ աշխատեցայ վիրաւորել զինքը...

— Չէիր կրնար վիրաւորել, ըսաւ քոյրս դարձեալ, էրիկմարդոց՝ ուղածդ ըսէ. այնքան յաւակնոտ են որ ինչ ալ ըսես չեն հաւատար...

— Երբ սպանութիւնը երեւան ելաւ եւ Րէլֆը անյայտացաւ, չափազանց յուզուեցայ... պահ մը կասկածեցայ թէ... բայց ոչ, չէր կրնար...

Երանի թէ մէջտեղ ելլէր եւ ըսէր թէ ինք յանցաւոր չէ ... Շատ մտերիմ էր բժիշկ Շէփըրտին հետ եւ կը խորհէի թէ բժիշկը կրնար գիտնալ անոր ուր պահուած ըլլալը...

Աղջիկը խօսքը ինծի ուղղեց:

— Ատոր համար էր որ բաներ մը հարցուցի ձեզի անցեալ օր. եթէ գիտնայիք թէ ուր էր ան, կրնայիք լուր տալ իրեն...

— Ե՞ս ...

— Ճէյմսը ի՞նչպէս կրնար գիտնալ, զարմացաւ քոյրս:

— Այո, հաւանական չէր, գիտե՛մ, շարունակեց Ըրսիւլա. բայց Րէլֆը շատ անգամ բժիշկին մասին կը խօսէր ինծի եւ իր լաւագոյն բարեկամը կը նկատէր զայն այս գիւղին մէջ ...

— Սիրելի աղջիկս, բացարձակօրէն չեմ գիտեր թէ Րէլֆը ո՞ւր է այժմ, ըսի:

— Շատ ճիշդ ըսիք, մէջ ինկաւ Փուարօ:

— Բայց սակայն ի՞նչ է, հարցուց աղջիկը լրագիրը ցոյց տալով:

— Օ՛հ, ատիկա բնաւ արժէք չունի, բացատրեց Պելճիքացին. բնաւ չեմ կարծեր որ Րէլֆը ձերբակալուած է...

— Հապա՞ ...

— Կէտ մը կայ զոր կ'ուզեմ լաւ հասկնալ, շարունակեց Փուարօ. Րէլֆը կօշի՞կ հագած էր այդ օրը թէ կիսակօշիկ ...

— Չեմ յիշեր, ըսաւ աղջիկը:

— Ափսո՛ս, բայց ի՞նչպէս կրնայիր գիտնալ ... շատ լաւ, աղջի՛կս, ես լմնցուցի ... հոգ մի՛ ըներ ... քաջ եղիր եւ հաւատա՛ Էրքիւլ Փուարոյին..

ԳԼՈՒԽ 23

ՓՈՒԱՌՈՅԻ ԺՈՂՈՎԸ

— Վեր ելուր որ քեզ անկողին դընեմ, ըսաւ քոյրս աղջկան. հոգ մի՛ ըներ, սիրելիս, Պ. Փուարօն պէտք եղածը կը կարգադրէ, վստահ եղիր ...

— Պէտք է տուն վերադառնամ ...

— Պարա՛պ խօսք, դուն իմ ձեռքս ես հիմա. առայժմ մեր քովը կը մընաս ...

— Այո՛, շատ լաւ կ'ըլլայ, ըսաւ Պելճիքացին. այս իրիկուն օրիորդին, ներողութիւն, Տիկնոջն պէտք պիտի ունենամ. ժամը 9ին ժողով կայ տունըս ... Ան ալ պէտք է ներկայ գըտնուի...

Քարօլայն եւ Ըրսիւլա սենեակէն դուրս ելան: Փուարօ բազկաթոռին մէջ տեղաւորուեցաւ եւ ըսաւ.

— Առայժմ ինչ լաւ է. խնդիրը հետզհետէ կը լուծուի ...

— Իսկ Րէլֆին պարագան հետզհետէ կը ծանրանայ, դիտել տուի:

— Այո՛ ... բայց ատոր կը սպասէինք, այնպէս չէ՞ ...

Իր պատասխանը զարմանք պատճառեց ինծի: Ցանկարծ գլուխը թօթվեց ու հառաչեց:

— Ի՞նչ կայ, հարցուցի:

— Երանի թէ Հէյսթինկսը հոս ըլլար. իր մասին խօսած եմ ձեզի ... Արժանթին է հիմա ... Ամէն անգամ երբ լուրջ խնդիր մը ունեցած եմ, քովս գտնուած է ան ... եւ շատ ալ օգտակար եղած է շիտակը ... Տարօրինակ ձիրք մը ունէր ճշմարտութիւնը երեւան հանելու, ի հարկէ բոլորովին անգիտակցաբար ... Երբեմն յիմար խօսք մը մէջտեղ կը նետէր եւ այդ խօսքը յաճախ դէպի ճշմարտութիւն առաջնորդած է զիս ... Տարօրինակ փորաբար շահեկան ոճիրները կը թաղրէր իր տետրակին մէջ ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
4
ՄԱՐՏ
MERCREDI
4 MARS
1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3054 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՍԵՐՏ ԿԱՊ ՏԵՂԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Ընթերցող մը կարդալով երէկուան «Ցառաջ»ը, բաց նամակ մը ուղղած է խմբագրութեան եւ կը դանդատի թէ ի զուր «Նիսի արատը մաքրուած» կը սեպենք :

— «Լա Գօլոնի Առմէնիէն» եւ «Լա Փօփիւլասիօն Առմէնիէն» բառերը նոյն նշանակութիւնը չունին երբեք: Այս բացատրութեամբ աւելի իրաւունք կը տրուի Մարսէյլի թուրք հիւպատոսին քան թէ Նիսի հայ գաղութին: Ուրեմն արատը կայ ու կը մնայ : Ծանօթ հանդէսին մասնակցողը պիտի ըլլայ հայ գաղութը, ուրեմն երբ եր հաւանին տարբեր անունի տակ ներկայանալ, կը նշանակէ թէ մեր տեսակէտին պաշտպանողականը խեղճուկրակ եղած է: Բնականաբար Նիսի Հայերուն համար պատուաբեր բան մը չէ «Լա fօլօնի անգլէզ», իթալիէն, ամերիքէն, կրէք»ի քով «Լա փօփիւլասիօն առմէնիէն» արձանագրուիլ: Եթէ այս տկար բացատրութեամբ գոհանանք, ապագան կրնայ աւելի անախորժ անակնկալները վերապահել: Երբ խնդիրը ազգային արժանապատուութեան շուրջ կը դառնայ, կանգ առնելու չէ որ եւ է ջանքի եւ զոհողութեան առջեւ: Նիսի մէջ եղած կարգադրութեամբ թուրք հիւպատոսները նախընթաց մը շահագործելու առիթ պիտի ունենան »:

Ամբողջովին տուած եղանք նամակին բովանդակութիւնը : Այս առթիւ ըսենք թէ, նախապէս ալ, նոյն ընթերցողը բաց նամակ մը ուղղած էր, որ հրատարակուեցաւ փետրուար 26ին:

Ինչպէս կ'երեւայ, ընթերցողին աչքէն վրիպած է երէկուան խմբագրականին հետեւեալ տողը.—

«Թէեւ «քօլօնի»ն բուն բառն էր, բայց երեւի թերթին խմբագրութիւնն ալ ուզեր է միջին ճամբայ մը գտնել, ըսի - ըսաւները կարճ կապելու համար »:

Ոչ մէկ տարակոյս, որ բոլորովին տարբեր բաներ են «քօլօնի» (գաղութ) եւ «փօփիւլասիօն» (բնակչութիւն, համրանք):

Արդ, եթէ մենք «արատը սրբուած» կը համարինք, մեր վերապահումն ալ արձանագրելով, նկատի ունինք ամբողջ անցուդարձը, եւ ոչ թէ այս կամ այն բառը:

Այսպէս, կարելի չէ ժխտել որ, Մարսէյլի Թուրք հիւպատոսին եւ իր արբանեակներուն սարքած խաղը ջուրը ինկած է:

Դեռ աւելին,— «Քօլօնի»ն անհատականի վերածող մարդը ինք անձամբ ներկայանալով թէ հայրենակիցներու ժողովին եւ թէ «Էքլէռէօռ տը Նիս»ի խմբագրութեան, խոստովաներ է իր մեղքը: Եթէ կարելի չէ եղած ամբողջական գոհացում ստանալ, գոնէ սթափեր են թէ՛ հայրենակիցները եւ թէ՛ թերթին խմբագրութիւնը :

Մնաց որ, մեր նամակագիրը երբեք նկատի չառներ խմբագրին կացութիւնը:

Երբ քանի մը տեսակ բաներ կը պատմուին յանուն միեւնոյն հասարակութեան, անշուշտ խմբագիրն ալ իր ըսելիքները կ'ունենայ: Մանաւանդ որ, ծանօթ չէ հայկական իրականութեան, եւ պարզապէս բարեացակամութեան ցոյց մըն է որ կը կատարէ :

Ճիշդ այստեղ ալ կը ծագի բուն հարցը, զոր անցողակի յիշեր էինք երէկ, — «Եւ յետոյ աւելի սերտ կապ՝ տեղացիներու հետ»:

Նիսի պարագան արկած մըն է եւ միեւնոյն ատեն դաս մը:

«Էքլէռէօռ տը Նիս»ի նոր անուանակոչումն ալ չի կրնար զրկել մեզ՝ մեր իրաւունքներէն:

Եթէ թերթը «Փօփիւլասիօն» արձանագրեր է, այդ չի նշանակեր թէ այն պատգամաւորը որ պիտի ներկայանայ յանուն հայ գաղութին, չի կրնար արտասանել կամ արձանագրել բուն բառը, — «քօլօնի»:

Գէշ «նախընթաց » մը ստեղծելու մտավախութիւնն ալ հիմնաւոր չէ: Քաղաքի մը մէջ կամ թերթի մը կողմէ կատարուած վրիպում մը չի կրնար օրէնքի կարգ անցնիլ, կը բաւէ որ մենք միշտ մնանք արթուն եւ պատուախնդիր:

Մեզի համար ալ, այդ է բուն հարցը, երբ այսքան կը ծանրանանք Նիսի անցուդարձին վրայ:

Այս պատահարէն երեւան եկան երկու բնորոշ իրողութիւններ.— 1. Դաւ՝ Թուրքերու, Թրքացածներու կամ «պաշըպօզուք»ներու կողմէ.— 2. Մեր ապիկարութիւնը ոչ միայն ներքին գործերու, այլեւ արտաքին յարաբերութեանց մէջ:

Առաջինը արծարծեցինք բոլոր մանրամասնութիւններով: Երկրորդի մասին ալ խօսած ենք տարիներու ընթացքին, բայց անհրաժեշտ է միշտ յիշեցնել.— Աւելի սերտ կապ՝ տեղացիներու հետ: Ոչ միայն վարչական, այլեւ մտաւորական եւ աշխատաւորական շրջանակներու եւ մասնաւորապէս մամուլին հետ:

Արդարեւ, մեզի համար ունակութիւն է դարձեր տեղացին յիշել եւ փնտռել միայն այն ատեն երբ նեղը կը մնանք, երբ ցաւ մը կամ բաղձանք մը ունինք: Այս ունակութիւնը աչքի կը զարնէ բոլոր գաղութներուն մէջ, արեւմուտքէն մինչեւ արեւելք :

Այս վրիպումն է որ պէտք է դարմանուի:

Ամէնէն համեստ գաղութին մէջ իսկ չեն պակսիր պիտանի տարրեր, մանաւանդ երիտասարդներ, արտաքին յարաբերութիւններ մշակելու կամ եղած կապերը ամրապնդելու համար:

Ինչ որ կը պակսի՝ պարտաճանաչութեան կամ նախանձախնդրութեան զգացումն է:

Մենք շատ կը սիրենք աշխարհը դատել մեր բաղձանքներուն վրայ, եւ կարծել թէ միայն աւանդութիւնները կամ պատմութիւնը կը բաւեն, մեզ ճանչցնելու համար: Անհամար բազմութիւններ մեր անունն իսկ չեն գիտեր, ուրիշներ շատոնց մոռցեր են, իսկ մենք օրը իրիկուն կ'ընենք... վէճ խաղալով:

Քիչ մըն ալ մեր աչքերն ուղղենք մեր պատեանէն դուրս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ ՆՈՐ ՓՈՐՁ ՄԸ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԴԱԴՐԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Եթէ մերժուի, պիտի գործադրեն քարիւղի արգելքը

48 ԺԱՄ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄ

Ազգաժողովի 18երու յանձնախումբը գումարուեցաւ երկուշաբթի օր: Այս առթիւ որոշուեցաւ գերագոյն փորձ մը կատարել, պատերազմը դադրեցնելու համար: Ժողովին մէջ տիրական դեր կատարեցին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները, Պ. Պ. Իտըն եւ Ֆլանտէն: Մթնոլորտը բաւական փափուկ էր, քանի որ ժողովը կը զուգադիպէր իտալական ջախջախիչ յաղթանակի մը: Անգլիոյ ներկայացուցիչը կ'ուզէր որ անմիջապէս որոշում տրուի քարիւղի արտածման արգելքի մասին, բայց լսելով Պ. Ֆլանտէնի ճառը, հաւանեցաւ գերագոյն փորձ մը կատարելու: «Բրիտանական կառավարութիւնը պատրաստ է սպասելու որ խնդիրը վաղն իսկ քննուի 13երու յանձնախումբին կողմէ, մանաւանդ որ Ազգերու Դաշնակցութեան բոլոր ճիգերը կը ձգտին պատերազմը վերջացնելու: Միեւնոյն ատեն, բրիտանական կառավարութիւնը քննելով մասնագէտներու եզրակացութիւնները, կը յայտարարէ թէ համամիտ է արգիլելու քարիւղի արտածումը եւ միանալու այդ միջոցին արագ գործադրութեան, եթէ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամները պատրաստ են նոյն դիրքը բռնելու »:

Իսկ Ֆլանտէն կ'առաջարկէր որ Ա. Դ. Խորհուրդը գումարուի անմիջապէս, եւ վերջին փորձ մը կատարէ, խաղաղօրէն լուծելու համար տագնապը: Եթէ Իտալիա չպատասխանէ 48 ժամուան մէջ կամ իր պատասխանը ժխտական ըլլայ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի ձեռնարկէ քարիւղի արգելքին գործադրութեան, ինչ որ կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ: Պ. Ֆլանտէն ուզեց հաշտարար դեր մը կատարել, երեք հիմնական պատճառներով.— 1. Ֆրանսայի հանրային կարծիքին կարեւոր մէկ մասը հակառակ է նոյնիսկ ներկայ պատժական տնօրինութեանց.— 2. Եթէ նոր պատիժներ գործադրուին, Իտալիա պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, միեւնոյն ատեն լքելով Լոքառնոյի եւ Սթրէզայի համաձայնութիւնները.— 3. Իտալիա մեծ յաղթանակ մը շահած ըլլալով, Մուսոլինի տրամադիր կրնայ ըլլալ բանակցելու պատուաւոր հաշտութեան մը համար:

Ժողովը մեծ հետաքրքրութիւն շարժած էր եւ բազմաթիւ օտարականներ ժընեւ թափած էին: Միայն իտալացի թղթակիցներուն թիւը 20ի կը հասնէր:

Իտալական յաղթանակը եւ հետեւանքները

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՉՈՐՐՈՐԴ ԲԱՆԱԿՆ ԱԼ ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Իրազեկներ չեն հաւատար որ Մուսոլինի տրամադիր ըլլայ տեղի տալու, իտալական բանակին ջախջախիչ յաղթանակէն վերջ : Ընդհակառակն Իտալիա կը սպասէ որ Նէկիւսը հաշտութիւն խնդրէ, փոխանակ նոր առաջարկներ լսելու Ազգերու Դաշնակցութենէն : Վերջնապէս ջախջախուած ըլլալով Եթովպիոյ հիւսիսային բանակը, իտալական կառավարութիւնը այլեւս կատարեալ գերակշռութիւն կը պահանջէ այդ երկրին մէջ: Մինչեւ հիմա հաշտութեան առաջարկներ չեն եղած Եթովպիայէն եւ կը թուի թէ արքայից արքան նորէն իր յոյսը դրած է Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ: Այնպէս որ, զինուորական գործողութիւնները պիտի շարունակուին թէ հիւսիսէն եւ թէ հարաւէն, մինչեւ որ Եթովպիա անձնատուր ըլլայ: Այդ պարագային, Իտալիա չպիտի գոհանայ Լավալ - Հօր ծրագրով, եւ հաւանաբար պիտի պահանջէ.— իրեն յանձնել ոչ - ամհարեան բոլոր հողամասերը, Եթովպիոյ հիւսիսային արեւելեան եւ հարաւային մասերուն մէջ, իսկ մնացեալ կեդրոնական մասին համար ալ՝ հոգատարութիւն մը, որուն կրնան միանալ Անգլիա եւ Ֆրանսա: Եթէ Եթովպիա բոլորովին ջախջախուի, այս պայմաններն ալ բաւական չպիտի համարուին:

**** Իտալական հրամանատարութեան վերջին զեկոյցը կ'ըսէ թէ՝ Ռաս Քասայի եւ Ռաս Սէյումի բանակները յուսահատօրէն փորձեցին խուսափիլ իտալական աքծանէն, բայց ի վերջոյ փախուստի մատնուեցան, կրելով ահագին կորուստ զինուորի, զէնքի, չորքոտանիներու, ռազմանիւթի եւ պաշարի: Առաջին անգամ ըլլալով հապէշական ամբողջ զօրամասեր անձնատուր եղան : Սպարապետը շատ կարեւոր չի սեպեր իտալական կորուստները, նկատի առնելով ճակատամարտին տարածութիւնը: « Թշնամիին պարտութիւնը կատարեալ է: Ռաս Տէսթայի եւ Ռաս Մուլակէթայի բանակներուն կազմալուծումէն վերջը, ուրիշ երկու հրամանատարներ ալ ջախջախուեցան իտալական զօրքի վճռական գերազանցութեան շնորհիւ: Թամպիէնի Բ. ճակատամարտը յաւիտեան արձանագրուած պիտի մնայ Փաշական Իտալիոյ պատմութեան մէջ »:*

Ամենավերջին զեկոյցին համաձայն, Ռաս Քասա, որ նախկին ղպտի քահանայ մըն է եւ Նէկիւսին մտերիմը, փախած է 50 անձնապահ զինուորներու հետ: Հռոմի մէջ շատ կը ցաւին որ կարելի չէ եղած գերի բռնել հրամանատարներէն մէկը: Ռաս Քասայի պարտութիւնը «վախճանին սկիզբը» կը համարուի Հռոմի մէջ: Կարճ խօսքով, հապէշական չորս բանակներ ջախջախուած են եւ հիմա մարաջախտ Պատոյլիօ իր ուժը պիտի թափէ կայսեր անձնապահ բանակին վրայ: Հապէշական կորուստները կը հաշուեն

(Տարբ. կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՒԵՏԻՍ, ԶԷՅԹՈՒՆՆ ԱԶԱՏՈՒԱԾ»

— o —

Անցեալ օր *Պայքար*ի քանի մը թիւեր անցան ձեռքս եւ սկսայ կարդալ հետաքրքրական յօդուածաշարք մը, — «Զգրուած էջեր պատմութեան համար »: (Չորրորդ մասէն) :

Ինչպէս կ'երեւայ, ապրած - տեսած գործիչ մըն է յօդուածագիրը, որ կը ստորագրէ Սուրէն Սուրէնեան (անշուշտ ծածկանուն) եւ կը խօսի 1895 - 96ի օրերէն, իբրեւ դերակատար :

Ո՜րքան պերճախօս վկայութիւններ, այս յուշերուն մէջ, եթէ սակայն չի չափազանցեր :

Պատահաբար կ'ընտրեմ հատ մը, փետրուար 13ի թիւէն.

— « *Ու օր մը, չեմ գիտեր ինչ պարագաներու տակ, Նազարբէկն ու կինը ինծի կը հաւատէին թէ՝ եթէ հազար ոսկիի գումար մը ունենային իրենց ձեռքին տակ, շատ հեշտ էր Զէյթունն ապստամբեցնել: Ասիկա ինծի համար չափէն աւելի աժան ապստամբութիւն մը երեւցաւ թէեւ, սակայն ես խոստացայ այդ գումարը բերել տալ* »:

Յօդուածագիրը իմացած ըլլալով որ Մարզուանի հնչակեան կազմակերպութեան քով կարեւոր գումար մը կը գտնուի, բանակցութիւններ կը կատարէ, եւ,

— « *1895ի գարնան՝ Մարզուանցի երկու պատուական երիտասարդներ, Սեդրակ Տինկիլեան եւ Միհրան Խօքսիւզեան՝ իւրաքանչիւրը հինգ հարիւր ութսուն եւ հինգ թրքական ոսկի մոմուած կտաւի մէջ շարած, իրենց կուրծքին վրայ կապելով Լոնտոն կը հասնէին :*

Նազարբէկեաններու համար չափէն աւելի խոշոր գումար մը ըլլալու էր այդ, որովհետեւ երբ սեղանի վրայ շարելով ներս, սենեակը կանչեցի զիրենք, ի տես իրարու վրայ բարդուած դեղին մետաղին՝ Մարօն բացագանչեց.

— «*Աւետիս, Զէյթունն ազատուած* »:

Այդ դրամէն սակայն մանըր մը իսկ Զէյթուն չհասաւ»:

×

Այս պատկերը ինծի կը յիշեցնէ ուրիշ պատմութիւն մը :

Հանգուցեալ Ռ. Խանազատ իր յուշերուն մէջ կը պատմէր թէ՝ Ա. Արփիարեան (այն ատեն հնչակեան) Թիֆլիս ղրկուած էր 5000 րուբլի ճարելու համար, որով ... պիտի գրաւէին Պոլիսը :

Յուշերը աչքի առջեւ չունենալով, չեմ կրնար նոյնութեամբ արտատպել այդ հատուածը: Բայց, ա՜յս էր իմաստը :

Ուրեմն, միեւնոյն հոգեբանութիւնը՝ արեւմուտքէն արեւելք .:

Հազար ոսկի,— եւ «Զէյթունը ազատուած »:

Հինգ հազար րուբլի,— եւ Պոլիսը մեր ձեռքն է ...

Դեռ որքա՜ն այսպիսի ծրագիրներ, այդ երանելի օրերուն:

*Պայքար*ի յուշագիրը ուրիշ բան մըն ալ կը պատմէ, Զէյթունի ջարդին առթիւ .

— «*Իսկ Շմաւոնի խոստացած միլիոն մը ընկերվարականներու անունն իսկ չլսուեցաւ, որոնք զէն ի ձեռին մեր փրկութեան պիտի փութային*»:

Ուրեմն այդպիսի սատտիկնե՞ր ալ տուեր էին...

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Մալաթիոյ Կրթ. Ընկ. Հարազատ մասնաճիւղի վարչութենէն, Վալանս (Փետրուար 22ի ներկայացման 20 տոկոսը)	60
Փետրուար 20ի գումարը	2411
Ընդհ. գումար՝	2471

Սպայ մը եւ իր կինը հարա-քիրի կ'ընեն միեւնոյն զէնքով

Երէկ հաղորդած էինք 18 ճափոնցի սպաներու հանդիսաւոր անձնասպանութիւնը, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերու: Վերջին պահուն անձնասպան եղաւ ուրիշ սպայ մը, տեղակալ Աօշիմա, իր կնոջը հետ, շատ աւելի եղերական պարագաներու մէջ:

Այս տեղակալը կը պատկանէր կայս. անձնապահ գունդին եւ երբեք չմիացաւ ապստամբներուն: Հետեւաբար որ եւ է յանցանք չունէր: Եւ սակայն ուզեց մեռնիլ, օրինակ հանդիսանալու համար ոչ միայն ապստամբներուն, այլեւ ամբողջ ազգին: Անձնասպանութեան ամէնէն ազնիւ ձեւն է այս,— ազդարարութիւն - հարաքիրի:

Աօշիմա եւ իր կինը, մէկը 31, միւսը 23 տարեկան, նախ իրենց կտակը եւ հրաժեշտը գրեցին իրենց ընտանիքին: Յետոյ պաղ ջուրով մաքրագործուեցան ըստ աւանդական ծիսակատարութեան, ծաղիկներ դրին իրենց նախահայրերու խորանին վրայ եւ աղօթեցին անոնց անունները կրող յիշատակարաններուն առջեւ: Այսպէս ամէն բան պատրաստելէ յետոյ, տեղակալը հագաւ իր մեծ համազգեստը, իր տիկինը՝ ճերմակ քիմոնօ մը, իբրեւ սուգի նշան: Ապա երկու բարձեր դրին տախտակամածին վրայ, որպէսզի կարելի եղածին չափ չցայտէ արիւնը: Վերջապէս տեղակալը փորը ճեղքեց կնոջը աչքերուն առջեւ, իսկ այս վերջինը անմիջապէս ձեռք առնելով միեւնոյն թուրը, կտրեց կոկորդը:

Վարչապետը կը փախչի դագաղին մէջ պառկած

Ինչպէս յայտնի է, Ճափոնի վարչապետը, ծովակալ Օքատա, ողջ մնաց շնորհիւ իր աներձագին զոհողութեան: Նոր մանրամասնութեանց համաձայն, մինչ աներձագը իբրեւ վարչապետ ներկայանալով կը սպաննուէր ապստամբներուն կողմէ, ծովակալը պահուեցաւ սնտուկի մը մէջ, իր տան գետնայարկը: Երբ ապստամբները հեռացան, ծովակալը ելաւ իր թաքստոցէն եւ սպասաւոր մը կեանքը վտանգի մէջ դնելով գնաց լուր տալու անոր զաւակներուն: Քանի մը ժամ վերջը, մեծ դագաղ մը կը բերուէր սպաննուած աներձագին՝ գնդ. Միցուի համար: Ապստամբներու ջոկատ մը տակաւին գրաւած էր շէնքը, բայց մեռելներու հանդէպ յարգանքը շատ խոր է Ճափոնի մէջ: Այնպէս որ ապստամբները թոյլ տուին որ դագաղը դուրս հանուի, միայն ընտանիքին հետ:

Ուրեմն դագաղը դուրս հանուեցաւ զինուորներու անտարբեր աչքերուն առջեւ: Բայց միայն մեռել մը չէր որ կը փոխադրուէր այլ ողջ մարդ մը,— նոյն ինքն վարչապետը, որ այսպէս ողջ առողջ անցաւ զինեալ ապստամբներուն մէջէն եւ փոխադրուեցաւ դահլիճի դիւանապետին գրասենեակը ...

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1935ԻՆ

Ը.— ՃԱՓՈՆԻ ՆՈՒԱՃՈՂԱԿԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐԸ

1936 փետր. 26ի ճափոնական ցնցող դէպքերը եւ պետական բարձր պաշտօնատարներու եղերական սպանութիւնը, կրկին բոլորի ուշադրութիւնը դարձուցին դէպի Ծայր. Արեւելք:

Գաղտնիք չէ այլ եւս, որ ճափոն քաղաքական միտքը տարիներէ ի վեր կը հետապնդէ հողային կցումներու եւ բռնագրաւումներու լայն ծրագիր մը, երկու որոշ ուղղութեամբ, — Չինաստանի եւ Սիպերիոյ:

Առաջին անգամ, 1931 սեպտ. 18ին, ճափոնական բանակները շարժուեցան նախ դէպի Մանչուրիա, գրաւեցին 1933ին Մուքտէնը եւ աստիճանաբար սկսան տարածուիլ ամբողջ հողամասերուն վրայ: Արեւելեան երեք նահանգները, որ Մանչուրիան կը կազմեն, — Քիլին, Ֆէն - Թիէն եւ Նէյ - Լօնկ - Քիանկ — մօտաւորապէս մէկ միլիոն քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, Ճափոնի համար տեսակ մը աւետեաց երկիր էին դարձած:

Ինչպէս եւրոպական կարգ մը պետութիւններ, Ճափոն ալ կը տառապի գերբնակչութեան հետեւանքներէն: Տնտեսական տագնապ, նախանիւթերու անբաւականութիւն, մաքսային պատնէշներ, արդիւնաբերական գործառնութեանց նուազում եւն. ճափոն կայսրութիւնը դրած են նոր պահանջներու, նոր շուկաներու եւ նոր աշխարհակալութեանց առջեւ: Եւ Մանչուրիան դարձաւ քաւութեան նոխազը: Երկիրը բարեբեր, ժողովուրդը յետամնաց, Չինաստանը ընդարձակ և ցեղային միութենէ զուրկ: Աւելին՝ նոյն իսկ: Ճափոնցիները մասնաւոր թռուցիկներով կը չէզոքն թէ չին մաքուր ցեղ գոյութիւն չունի: Այլ գոյութիւն ունին հինգ ու - բոյն ցեղեր, — չինական, մանչուրական, մոնկոլական, թիպէթական եւ Թուրքէստանեան, — որ առանց ներքին կապերու միացած կը նկատուին չինական խառնարանին: Իսկ, ընդհակառակն, Ճափոնը շուրջ 70 միլիոնոց «անխարդախ» ցեղ մըն է «ծագող արեւի կայսրութեան» մէջ եւ ենթակայ տնտեսական եւ քաղաքական այլազան կաշկանդումներու:

Եւ տրամաբանական հետեւողութեամբ կը գտնեն որ անհրաժեշտ է Մանչուրիոյ կցումը Ճափոնի:

Սակայն իրականութեան մէջ, մանչուրական արտադրութիւններն են որ կըգրաւեն զինք: Միայն մանչուրական սոյան, — տեսակ մը լուբիա— տնտեսական մեծ աղբիւր մըն է եւ հարստութեան աղբիւր: Սոյան սնունդ է ոչ միայն մարդոց եւ կենդանիներու, այլ եւ պարարտացման նախանիւթ: Սոյայէն կը պատրաստեն օճառ, կլիսէրին, մոմ, մոմշոր (մուշամպա), ակէիւլոյիտ, Ջրգեղ եւն.: Նիփոն սեղանի զարդն է սոյան եւ անկէ պատրաստուած բազմազան ուտեստները, ըլլայ հում թէ եփած:

Մանչուրիան պատմականօրէն անշուշտ չինական երկիր է, թէպէտ չինական պարիսպներէն դուրս կը գտնուի: Երկար դարեր, նոյն իսկ, բովանդակ Չինաստանը կը կառավարուէր մանչու իշխաններով: 1644ին, մանչու իշխանական տուն մըն էր, որ «երկնային թագաւորութեան» ճակատագիրը երկար ատեն իր ձեռքին տակ պահեց: Բնակչութիւնը 90 առ հարիւր Չիներ են: Եանկ - Ձէյ - Քա - յի դիկտատորական իշխանութեան հաստատումէն յետոյ, Մանչուրիան կիսանկախ վիճակ մը ունեցաւ:

1905ի ռուս - ճափոնական պատերազմէն յետոյ, Փորթսմութի դաշնագրով, Ճափոն կարգ մը առանձնաշնորհումներ ստացաւ եւ Քուանկ - Թունկ թերակղզին բոլորովին կցեց իր հողամասերուն: Իսկ հարաւ. Մանչուրիոյ երկաթուղին՝ շուրջ 1100 քիլ. հողամասի մը հետ՝ ինկաւ ճափոնական գերիշխանութեան տակ: 1905ի գաղտնի պայմանագրութեան մը համաձայն, Չինաստան կը զրկուէր ճափոնական այդ երկաթուղիին զուգահեռ գիծեր կառուցանելէ:

Ներկայիս, Ճափոն յենած այդ դաշնագիրներուն, կ'ուզէ արդարացնել մանչուրական հողամասերու իր կատարած գրաւումները եւ անկախ պետութեան մը ձեւ տալ:

Ազգերու Դաշնակցութիւնը, անշուշտ, խնդրին կը միջամտէ եւ Լիթընի գլխաւորութեամբ յանձնախումբ մը կը ղրկէ հոն քննութիւն կատարելու:

Լիթըն, յետ քննութեան, կը թելադրէր Ազգերու Դաշնակցութեան միջնորդութեամբ ուղղակի բանակցութիւններ կատարել երկու երկիրներու հետ եւ նկատի առնելով անոնց փոխադարձ շահերը հաստատել «լայն ինքնավարութիւն մը չինական գերիշխանութեան տակ»:

Սակայն մինչ այդ, դէպքերը կը զարգանան մեծ արագութեամբ եւ ճափոն կառավարութիւնը օգտուելով Շանկայի վէճերէն, Մանչուրիան կը հռչակէ անկախ եւ կայսերական գահին վրայ կը հաստատէ ծերունի Փու - Եի :Ազգերու Դաշնակցութիւնը անզօր կը գտնուի իրողութեանց առջեւ և 19ներու յանձնախումբը կը գոհանայ արգիլելով պետութեանց ճանչնալ Մանչուրիոյ իրաւական եւ իրական անկախութիւնը: Ճափոն, ի վերջոյ ինքն ալ կը քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ կը սկսի գործել ըստ կամս:

Ճափոնական աշխարհակալութեան այս յաղթանակը կը խորացնէ ազգայնական եւ ռազմական տրամադրութիւնները իր երկրին մէջ եւ կ'առաջնորդէ նորանոր գրաւումներու: Ճափոնի հերթական գործը կ'ըլլայ Ճեհոլի գրաւումը, այն պատճառաբանութեամբ թէ Ճեհոլը 1928էն ի վեր վարչականօրէն կապուած էր Մանչուրիոյ եւ քանի որ Մանչուրիան իր թեւարկութեան տակ կը գտնուի, Ճեհոլի մասին խօսք չէր կրնար ըլլալ:

Այդ ատենները, Խորհ. Միութեան հետ համաձայնութիւնն մըն ալ կը կնքէ չին - արեւելեան երկաթուղին Մանչուրիոյ վաճառելու մասին:

Եւ ասկէ վերջ կը սկսի գրաւումներու յաջորդական շարքը: 1935 յունիս 28ին, վերջնագիրով մը կը պահանջէ Հօփէյն ու Շահարը, հոկտեմբերին հիւսիսային Չինացիներուն անկախութեան ցոյցեր կատարել կուտայ, 27 նոյեմբերին կը գրաւէ Ցինցին - Շանկայ երկաթուղին, դեկտ. 28ին, Շահարի եւ Հօփէյի քաղաքական խորհուրդը անկախ կառավարութիւն կը կազմէ եւ Թէհ մոնկոլ իշխանը կը հռչակէ Շահարի եւ Հօփէյի գահակալ:

Դէպքերը, սակայն, այսքանով կանգ չեն առներ: Ճափոն աշխարհակալութիւնը իր շօշափուկները կը տարածէ աւելի խորերը: Ինքզինք կը նկատէ «երկնային առաքելութեան» մը ներկայացուցիչ, որ կոչում ունի դեղին ցեղերու վեհապետութիւն մը հաստատելու եւ թոյլ չտալու որ ճերմակ ցեղերը խառնուին Ասիոյ գործերուն:

Ճափոն կ'ուզէ հաստատել տեսակ մը արեւելեան Մօնրոյի վարդապետութիւն, յենած իր հին կրօնական աւանդութեանց վրայ, որ մեռելներու ոգին կ'աստուածացնէր: Այսինքն շինթոյականութիւն ազանդը կը փոխադրէ տնտեսական շահերու բնագաւառին մէջ ...

Արդ, ճափոն տիրապետութիւնը Մանչուրիոյ գրաւումը կը նկատէ միայն հանգրուան մը եւ իր բանակները կը նետէ դէպի Արտաքին Մոնկոլիա, որ կը գտնուի Խորհ. Միութեան թեւարկութեան տակ:

Վերջերս, ճափոն զինուորական գործողութիւնները ուղղուած են դէպի Ուլան - Պաթօր, — Մոնկոլիոյ մայրաքաղաքը— իբրեւ թէ հոն դիւանագիտական ներկայացուցչութիւն մը հաստատելու :Բայց իր բուն նպատակն է զսպել Խորհ. Միութեան ծաւալումը դէպի Ասիա եւ պայքարիլ համայնավար քարոզչութեան դէմ: «Սահմանային» յաճախակի կռիւները, տարակոյս չկայ, օր մը, դէմ դիմաց պիտի հանեն Խորհ. Միութիւնն ու Ճափոնը, եթէ հաշտութեան եզր մը չգտնուի:

Այժմ խառն յանձնախումբ մըն է կազմուած քննելու համար երկու երկիրներու սահմանային վէճերը: Յանձնախումբի կազմութեան ժամանակ անգամ, անհամաձայնութիւններ են ծագած: Խորհ. Միութիւնը կ'ուզէ որ յանձնախումբին մէջ մտնեն չէզոք տարրեր, իսկ Ճափոն կ'առաջարկէ որ ներկայացուցիչներն ըլլան Ռուս, Ճափոն եւ Մանչու: Ի վերջոյ, Խորհ. Միութիւնը «յանուն խաղաղութեան գերագոյն շահերուն», տեղի կուտայ ճափոնական պահանջներուն:

Սակայն, համաձայնութեան այս եւրեւութական փորձերն անգամ, տխուր անդրադարձումներ կ'ունենան ճափոն հանրային կարծիքին՝ աւելի ճիշդ, զինուորական տարրերուն վրայ:

Փետր. 26ի դէպքերուն բուն աստառը կը գտնուի Ճափոնի զինուորական տենչերուն եւ հակումներուն մէջ, որ սուր կերպարանք է ստացած 1936 փետր. 23ի խորհրդարանական ընտրութենէն յետոյ:

Ի՞նչ էր այդ ընտրութեանց արդիւնքը, որ բանակի երիտասարդ զինուորականները մղեց արիւնոտ մարզանքներու:

Եւրոպական մամուլը, դժբախտաբար կցկտուր տեղեկութիւններ հաղորդեց միայն, առանց անդրադառնալու որ Ծայր. Արեւելքի մէջ նոր ƒաղաƒականութեան մը հիմերն է որ կը դրուէին: Ճափոն վարչապետ Օքատան, որ վերջին պահուն ողջ գտնուեցաւ, Մէնսէյթօ (ազատական) կուսակցութեան ներկայացուցիչն է եւ կողմնակից խաղաղ ձեւով լուծելու հարցերը: Փետր. 23ի ընտրութիւնները եկան հաստատելու վարչապետին վարած քաղաքականութիւնը եւ տուին հետեւեալ արդիւնքները. —

Մէնսէյթօ կուսակցութիւնը շահեցաւ 205 աթոռ, իսկ Սէյիւկէն (պահպանողական) 174, փոխանակ 242ի: Շօվակէ կուսակցութիւնը (բաժնուած Սէյիւկէններէն) շահեցաւ 20, ընկերվարականներ՝ 18, Քօքումէն - Տօմէ՝ 15, անկախներ՝ 25, զանազաններ՝9: 466 աթոռի վրայ, Մէնսէյթօները ձախակողմեան միւս ներկայացուցիչներուն հետ 240 ձայնով կ'ապահովեն մեծամասնութիւնը:

Պահպանողականները կոթնած բանակի երիտասարդ զինուորականներուն՝ կը կազմակերպեն այս արիւնոտ դրուագը, կանխելու համար Մէնսէյթօներու քաղաքական հաշտարար կեցուածքը:

Այսուհետեւ դէպքերը ի՞նչ ընթացք կրնան ստանալ եւ Ճափոն որքա՞ն հրնարաւորութիւն ու տրամադրութիւն ունի բացայայտ պատերազմի դաշտ նետուելու, այդ ցոյց պիտի տան յետագայ անցուդարձերը:

Ցեղերու օրրան քնաթաթախ Ասիան է որ կ'արթննայ... Եւ խաղը կրակին հետ, տակաւին չէ դադրած:

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼԻ

— o —

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, փետր. 27ի ընթրիքին առթիւ ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց Պ. Լ. Կէրտան (Կիւմիւշկէրտան), ի դիմաց մշակութային Միութեանց: Ահաւասիկ այդ գեղեցիկ ճառին թարգմանութիւնը.—

Հոլանտացի բարեկամէ մըն էր որ առաջին անգամ ձեր գրքին խօսքը լսեցի: Իր բնագրին մէջ կարդացած էր զայն եւ ինծի կ'ըսէր.

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդչափ դիւցազնական մեծութեան ընդունակ ցեղի մը կը վերաբերիս եւ ինծի բան մը չես ըսեր այդ մասին:

Ես որ վարժուած եմ տեսնելու որ օտար վիպասան մը, Արեւելքի գործերուն վրայ խօսած ժամանակ, աշխարհակալ Թուրքին պանծացումը ընէ եւ անոր զոհերը նախատէ, կը խոստովանիմ որ ապշահար մնացի եւ ձեր անունը կրկնել տուի, որպէսզի բնաւ չմոռնամ:

Երբ որ ձեր գիրքը անգլիերէնի թարգմանուեցաւ, անմիջապէս ձեռք բերի եւ կարդացի: Ձեզի նկատմամբ ունեցած երախտագիտութիւնս խանդավառութեան փոխուեցաւ: Ձեր քննադատներէն մին «Մուսա լերան քառասուն օրերը» Իլիականին եւ Ոդիսականին նմանցուցած է, ուրիշ մը՝ «Պատերազմ եւ Խաղաղութիւն»ին: Ամէն պարագայի մէջ, ոչ մին եւ ոչ միւսը սխալած է, որովհետեւ ձեր գիրքը դիւցազներգութիւն մըն է որուն մէջ վսեմէն անբաժան է միշտ մարդկայինը: Բայց, Հոմերոսի եւ Թոլսթոյի ըրածին հակառակ, անոնց արժանաւոր մրցակիցը իբր հերոս ընտրած է ոչ թէ իր ժողովուրդը, այլ ան որ երկրագունդիս բոլոր ժողովուրդներուն մէջէն, ամէնէն տաժանելի գողգոթան ապրած է:

Անշուշտ մենք շատ բազմաթիւ բարեկամներ ունեցած ենք, մանաւանդ Ֆրանսա, գրական, հոգեւորական եւ քաղաքական շրջանակներուն մէջ, եւ անոնց համար անսահման երախտագիտութիւն մը կը տածենք, բայց հազուագիւտ են անոնք որ ձեզի պէս հասկցած են Հայերուն բուն դիմագիծը: Ձերինին պէս մեծ հոգի մը պէտք էր որ մեր անտաշ, երբեմն անճարակ եւ ինքզինքը արժեցնելու անկարող ժողովուրդին ետին երեւան բերէր անընկճելի կարողութիւնները ցեղի մը, որ դարերով ճնշումի ենթարկուած ըլլալուն հակառակ, իր հայրենի հողին, կրօնքին եւ իր նախահայրերուն առաքինութեանց համար պահած է այնպիսի սէր մը որ յարգանք կը պարտադրէ:

Դուք չէք խաբուած Թուրքին արտաքին ջնարակէն, որուն հմայքէն տարուած կարգ մը մակերեսային վիպասաններ անսահման գովեստներ հիւսած են: Ձեր յստակատեսութեան մէկ ուրիշ ապացոյցն է այն իրողութիւնը որ չէք ինկած այնքան ուրիշներու յատուկ սխալի մէջ: Դուք չէք շփոթած Արեւելքի հրաշագեղ տեսարաններուն բանաստեղծութիւնը եւ իր լոյսին թափանցիկութիւնը անոնց հետ որ բարբարոս Ասիոյ խորերէն գալով, այս յուռթի հողերուն վրայ տարածած են իրենց տիրապետութիւնը:

Դեռ շատ Հայեր ձեր գիրքը չեն կարդացած: Հայերէն թարգմանութիւնը, որ նոր լոյս տեսաւ, եւ ֆրանսերէնը, որ մօտերս պիտի հրատարակուի, իրենց առիթ պիտի տան խանդավառուելու պատմութեամբը այն բուռ մը հերոսներու որոնք,Մուսա տաղին վրայ ապաստանած կռուեցան, մինչեւ որ ֆրանսական մարտանաւերը իրենց օգնութեան հասան: Պիտի ծանօթանան ձեր հերոսին, Բագրատեանի, առնական դէմքին, որ մեր ցեղին նկարագրին կատարեալ մարմնացումն է, սրտաշարժ Սմբատին, որ իր պատանեկան ազազուն մարմնին մէջ կը միացնէ ֆրանսական եւ հայկական բարեմասնութիւնները, ուքանչելի Տէր Հայկազունին, որ արժանի յաջորդն է մեր ազգային եկեղեցւոյն նահատակներուն, դիւցազնական Իսկուհիին եւ այնչափ ուրիշ պարզ ու դաժան էակներու որոնք վարպետի ձեռքով պատկերացուած են:

Դուք մեր երախտագիտութեան արժանի էք, ոչ միայն անոր համար որ մեզ նկարագրեցիք այնպէս ինչպէս որ ենք իրօք, այլ անոր համար որ պատեհութիւն կ'ընծայէք մեր տղոց, որոնք անիրաւ դէպքերու հետեւանքով օտար երկինքներու տակ ծնան ու կը մեծնան, ճանչնալ իրենց ժամանակակից պատմութեան ամէնէն հերոսական դրուագներէն մին եւ այդչափ հերոսներ եւ նահատակներ տալու կարող ցեղի մը պատկանելու հպարտութիւնը վայելել: Ձեր հրաշալի տաղանդը սա հրաշքն ալ գործեց որ հայկական դատին համակիր դարձուց Ֆրանսացի հռչակաւոր գրագէտ մը որ, իր վէպերէն մէկուն մէջ, համարձակեցաւ սա անհեթեթութիւնը մէջտեղ նետելու թէ Հայերն էին որ Թուրքերը կը ջարդէին եւ որ հիմա իրեն պատիւ կը համարի ձեր գործին ֆրանսերէն թարգմանութեան յառաջաբանը գրելու:

Մեզ՝ Ֆրանսայի Հայերուս համար, որ այնքան հաւատարմօրէն կապուած ենք մեր մեծ հայրենիքին եւ այն ազնիւ երկրին որ մեզ հիւրընկալած է, հաճոյք մըն է նաեւ տեսնել որ մեր ժողովուրդը ներկայացնելու համար ընտրած էք այն դէպքը որ լաւագոյն կերպով կը պատկերացնէ ֆրանքօ - հայկական անլուծելի բարեկամութիւնը: Այս իրիկուն, մեր մէջ ներկայութիւնը կը վայելենք մեր ամէնէն հաւատարիմ Ֆրանսացի բարեկամներէն ոմանց, Պ. Մութէի՝ Հայոց վաղեմի բարեկամին եւ հայ գաղթականներու նախախնամութեան, հրամանատար Պրնուա տ'Ազիի, որ Մուսա տաղի հերոսներուն ազատարարներէն մին է, մեր հաւատարիմ բարեկամներուն՝ Տէր եւ Տիկին Փանի, նոր ապացոյց մը չէ՞ որ Հայոց ոչ դժբախտութեան եւ ոչ ալ ուրախութեան հանդէպ կարգ մը վեհանձն Ֆրանսացիներ անտարբեր չեն մնար:

Թող թոյլ տրուի ինծ նաեւ մեր յարգանքը մատուցանելու այնքան դիւրահաղորդ, այնքան յանկուցիչ եւ այնքան ալ դժբախտ աւստրիացի ժողովուրդին, որուն ամէնէն նշանաւոր զաւակներէն մին էք, եւ մեր մեծարանքը ընծայելու ազնուաշնորհ ընկերուհւոյն զոր ձեզի հետ հիւրասիրելու բախտը ունինք. որովհետեւ ես վստահ եմ որ ան ալ իրաւունքներ ունի մեր երախտագիտութեան: Երբ մարդ իր գրքին մէջ վեհանձնութեան այնքան ապացոյցներ կուտայ, ըսել է թէ իր ընտանեկան յարկին մէջ մէկը ունի որ իր զգացումներուն ազնուութիւն կ'արծարծէ:

Եթէ հզօր ժողովուրդ մը հռչակուած ըլլայինք, ան ձեզ պատիւներով եւ չքանչաններով կը ծածկէր, ձեր անունը կուտար իր մայրաքաղաքին ամէնէն գեղեցիկ ծառուղիներէն մէկուն, ձեր արձանը կը կանգնէր: Աւա՜ղ, մենք ասոնցմէ ոչ մէկը կրնանք ընել: Բայց ատոր փոխարէն մենք ձեզի կը նուիրենք մեր սէրը, եւ այդ սէրը, կրնամ ձեզ ապահովել, սերունդէ սերունդ պիտի փոխանցուի եւ ձեր անունը յաւէտ դրոշմուած պիտի մնայ Հայերու սրտին մէջ, իրենց պատմութեան ամէնէն մեծ հերոսներուն անուան քով:

Լ. ՆԵՐՍԱՆ

Հայերու վիճակը Եթովպիոյ մէջ

—o—

Ատիս - Ապէպայէն կը գրեն «Ազդարար»ի, փետր. 8 թուականով.—

Ատիս Ապէպայի մէջ եւ գաւառներ բնակող Հայերու վիճակը լաւ է: Մենք կը զբաղինք մեր անձնական գործերով: Պատերազմի վայրերը շատ հեռու են մեզմէ: Շաբաթը չորս օր շոգեկառք կուգայ Ճիպութիէն:

Ծնունդի յաջորդ կիրակի օրը, հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգիստ ըրինք մեր գաղութի բարերար եւ Ս. Գէորգ հայկական փառաւոր եկեղեցին շինող Պ. Միհրան Մուրատեանի հանգուցեալ հօր՝ Գէորգ Մուրատեանի յիշատակին:

Անցեալ շաբաթ օր ունեցանք նմանը չտեսնուած փառաւոր վիճակահանութիւն մը, ի նպաստ եթովպական Կ. Խաչին: Կազմակերպիչն ու նախագահն էր ֆրանս. յարգելի դեսպան Պ. Պոտառ: Վիճակահանութեան դրուած էր նոր ինքնաշարժ մը: Իւրաքանչիւր տոմսակ կ'արժէր տասը թալեր: (1 անգլ. ոսկին 13 թալեր է այստեղ):

Մենք Հայերս, ի նշան երախտագիտութեան հանդէպ Եթովպիոյ որ սիրով ընդունած է մեզ իր հողին վրայ, բերինք մեր աջակցութիւնը, հետեւեալ կերպով.—

1. Մեր փափկասուն հայ օրիորդներու մասնախումբը ոչ միայն տրամադրած էր 20 խոշոր ձեռագործներ, այլ եւ եկած էր անձամբ հանդէսին օգնելու:

2. Սիրուած նկարիչ Պ. Հայկ Երզնկացեան սրտաբուխ շարժումով մը նուիրեց երեք իւղանկար խոշոր պատկերներ, հիանալի գործեր.

Ա.— Առիւծ մը (հապէշ անապատական ցեղ) յովազ մը կը սպաննէ:

Բ.— Կալլա կին մը (տեղացի) շուկային մէջ:

Գ.— Երիտասարդութիւնը որ շուտով կ'անցնի:

Հանդէսին ներկայ էր Ն. Վ. Հայիլէ Սէլասիէի կայսեր երկրորդ որդին՝ Մաքօնէն: Իսկ Ն. Վ. Թագուհի Մանան իշխան մը ղրկած էր իբրեւ ներկայացուցիչ: Ներկայ էին նաեւ բազմաթիւ պալատականներ, նախարարներ, ֆրանսական դեսպանը իր տիկնոջ հետ, ֆրանս. դեսպանատան պաշտօնեաներ իրենց տիկիններով, եւրոպական դեսպաններ իրենց ընտանիքներով, Թուրք եւ ճափոնական գործակատարները իրենց պաշտօնեաներով, եւրոպական գաղութներէն, Հայ, Յոյն, Հնդիկ եւն., ամէն ցեղէ երեւելիներ, ինչպէս նաեւ Պ. Մաթիկ Գէորգով, գաղութի ժողովի նախագահը, եւ տեղիս բարերարը, որ շինեց մեծ ու փառաւոր ազգային վարժարանը:

Վիճակահանութիւնը վերջանալէ յետոյ, աճուրդի դրին Հայերուն կողմէ տրուած նուէրները, որոնք մեծապէս գնահատուեցան ներկայ հանդիսականներէն: Կարելի չէ նկարագրել իւրաքանչիւր անհատի խանդավառ գնումը: Ձեռքէ ձեռք խլեցին աճուրդի դրուած նիւթերը եւ կրկին ու կրկին վերադարձուցին իրենց գնածները, որ դարձեալ աճուրդի դրուին: Եղաւ որ գնուած եւ վճարուած մէկ պատկերը ինը անգամ աճուրդի դրուի, եւ ինը անգամ վճարուի: Քանի մը օրինակ միայն յիշեմ:

Ն. Վ. Թագուհի Մանանի փոխանորդ իշխանը բարձ մը գնեց 1000 թալէրի, վճարեց գինը եւ վերադարձուց բարձը, որ կրկին դնեն աճուրդի:

Թիւ 2 իւղանկարը երկու անգամ դրուեցաւ աճուրդի, ուրեմն երկու անգամ գինը վճարուեցաւ:

Թիւ երեք պատկերը ինը անգամ աճուրդի դրուեցաւ, գնողները գինը վճարեցին եւ ետ տուին:

Ֆրանս. դեսպանը 1000 թալէրի զանազան նիւթեր գնեց, Պ. Մաթիկ Գէորգով՝ 800 թալէրի:

Կը կրկնեմ թէ անկարելի է նկարագրել իւրաքանչիւր անհատի խանդավառ գնումը:

Հայերու տուած նուէրները ունեցան հետեւեալ արդիւնքը.—

1. Հայ Օրիորդաց Միութեան տրուած 20 մեծ կտոր ձեռագործները՝ 5000 թալէր, 2. Պ. Հայկ Երզնկացեանի 3 իւղաներկ պատկերները՝ 1055: Գումար՝ 7155 թալէր:

Իսկ հանդէսին ընդհանուր եւ զուտ արդիւնքը եղած է 12.000 թալէր:

Ասկէ առաջ ալ Հայերս երկու անգամ հանգանակութիւն ըրինք Եթովպական Կ. Խաչին համար, ընդամէնը 10.000 թալէր տրամադրելով: Այս գումարը միայն Ատիս Ապէպայի հայ գաղութն է որ տուաւ: Տիրէ Տաւայի հայ գաղութն ալ տուած է: Եթէ երկարատեւ տագնապի մէջ չլինէինք, տասնապատիկ աւելի գումար կուտայինք Եթովպիոյ Կ. Խաչին:

Ահա թէ ինչու Եթովպացիները կը սիրեն Հայերս:

Օրիորդաց Միութեան բոլոր անդամները Եթովպիա ծնած, մեծցած եւ մեր ազգ. վարժարանէն ընթացաւարտ եղած են: Բացի Տիկ. Հիւրմիւզէն, որ Միութեան նախագահն է եւ Պոլսէն եկած:

Պուլկարիոյ

ԹՈՒՐՔ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Ճումհիւրիէթի երեսփոխան խմբագրապետ Եռնուս Նատի դիտել կուտայ այս խորագիրով խմբագրական մը մէջ.—

Հարեւան Պուլկարիա կը շարունակէ իր գէշ վերաբերումը, իր հողին վրայ բնակող Թուրք փոքրամասնութեան հանդէպ: Ի մէջ այլոց, ձեւով կառավարութիւնը կը միջամտէ Թուրք համայնական կեանքին, 20րդ դարու քաղաքակրթութեան խիղճը բզքտելու բնոյթն ունի: Կառավարութիւնը ինքը կ'ընտրէ ու կը գործածէ միւֆթի կոչուած մարդիկը, որոնք համայնքին կողմէ ընտրուելու են: Միւս կողմէ գործնապէս ջնջուած է Թուրք փոքրամասնութեան իրաւունքը՝ իր դպրոցները իր ազգային մշակոյթին համաձայն վարելու: Ցեառոյ կառավարութիւնը փոքրամասնութեանց գլխուն փաթթած է կարգ մը մարդիկ եւ անոնց միջոցաւ կը հալածէ Թուրքիոյ հանրապետական վարչաձեւին դէմ:

Պուլկարիա չի կրնար ըսել թէ այդ Թուրքերը իր հպատակներն են եւ հետեւաբար իրաւունք չունինք խառնուելու իր ներքին գործերուն: Միայն մարդկայնական զգացումէ մեկնելով, իրաւունք ունինք լաւ աչքով չդիտելու Թուրք փոքրամասնութեան հանդէպ ցոյց տրուած վերաբերումը: Եթէ այդ գէշ ընթացքը ցոյց տրուէր ոչ թէ Պուլկարիոյ մէջ եւ ցեղակից Թուրքերու հանդէպ, այլ աւելի հեռու երկրի մը մէջ եւ ուրիշ մարդոց հանդէպ, մենք նորէն նոյն առարկութեան ձայնը պիտի բարձրացնէինք:

Մնաց որ, միջազգային դաշնագրերու որոշ տրամադրութիւնները երբեք չեն թոյլատրեր Պուլկարիոյ այս ընթացքը: Համաձայն այդ տրամադրութեանց, պուլկար կառավարութիւնը իրաւունք չունի միջամտելու փոքրամասնութեանց կրօնական գործերուն, ինչպէս նաեւ տակնուվրայ ընելու անոնց ազգային մշակոյթի գործերը: Փոքրամասնութեանց դպրոցները անշուշտ կը գտնուին պուլկար պետական հակակշռին տակ, բայց այս հակակշիռը չի կրնար այնքան առաջ տարուիլ որ խաթարէ թէ փոքրամասնութեանց մարդկայնական կանոնները եւ թէ անոնց մշակութային զարգացումը որ երաշխաւորուած է բուն իսկ Պուլկարիոյ միջազգային յանձնառութեամբ:

Պուլկարիա չի կրնար ըսել, — ի՞նչ ընեմ, ահա Թուրք համայնքը, ահա անոր միւֆթիութիւնը :Այդ կազմակերպութիւնը կը վարէ համայնքը: Եթէ գէշ կը վարէ, ի՞նչ ընեմ ես:

Մենք լաւ գիտենք որ ինքը պուլկար կառավարութիւնը կը կազմէ միւֆթիութեան պաշտօնէութիւնը եւ անոր գլուխը կը բերէ կարգ մը անբարոյական աւազակներ ու անոնց միջոցաւ կը կացնահարէ Թուրք փոքրամասնութեանց թէ նիւթական, թէ բարոյական կեանքը:

Ըստ օրինի, Թուրք համայնքին կողմէ կատարեալ ազատութեամբ ընտրուած ազգային մարմիններն են որ պիտի վարեն թրքական դպրոցները: Մինչդեռ պուլկար կառավարութիւնը պայման դրած է որ դպրոցական գիրքերը նախ վաւերացուին միւֆթիութեան կողմէ: Իսկ միւֆթին կառավարութենէն նշանակուած ըլլալով, իր էֆէնտիներուն ուզածէն տարբեր բան մը չըներ: Այս ձեւով, կառավարութիւնը ջնջած է Թուրքերէն նոր տառերով դասաւանդութիւնը եւ անոր տեղ հաստատած է արաբերէն տառերով գրուած գիրքերը:

Պուլկարիա Եուկոսլավիայէն արտօնութիւն ուզած է պուլկարական գիրքեր եւ թերթեր ղրկելու Մակեդոնիա, իսկ ասդին կը դաւէ Թուրք համայնքին նիւթական ու բարոյական գոյութեան դէմ: Ասիկա հակասութիւն չէ՞:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Ց. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

—•—

ԱՆԿԻԷՆ, (Ցապաղած). — Անցեալ կիրակի Անկիէնի քաղաքապետարանի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ցրանս. Կապոյտ Խաչի Անկիէնի մասնաճիւղին տարեկան հանդէսը:

Այս երկրորդ տարին է, որ Կ. Խաչի հանդէսը տեղի կ'ունենայ այնքան մեծ եւ ընտրեալ բազմութեան մը առջեւ: Այս տարուան հանդէսը աչքի կը զարնէր մանաւանդ անոր համար որ հոն ժամադիր եղած էին գաղութին բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչները, համազգային համերաշխութեան գեղեցիկ օրինակը տալով: Փարիզէն եւ արուարձաններէն ալ բազմաթիւ հիւրեր եկած էին:

Հանդէսը բացաւ մասնաճիւղի ատենապետուհի Օր. Ֆլորա Անահիտ, որ ըսաւ թէ Ց. Կ. Խաչի Անկիէնի մասնաճիւղը իր 4րդ տարին թեւակոխած է արդէն: Կ. Խաչի նպատակն ըլլալով օգնել հիւանդին ու զրկեալին եւ պահպանել նոր սերունդը օտարութեան ճիրաններէն, հաւատարմօրէն գործադրած են ծրագրին բոլոր կէտերը, օգնութեան ձեռք կարկառելով ամէն անոնց որոնք դիմած են անոր:

«Ամէն ջանք թափած ենք ծնողներուն հետ համերաշխօրէն՝ դէթ մեր անմիջական շրջանակի նորահաս սերունդը մեծցնելու համար իբրեւ դիտակից Հայ եւ այդ նպատակով է որ 1934 ապրիլ 14ին հիմը դրինք մեր Սանուհիներու «Արաքս» Միութեան՝ 14—18—19 տարեկաններու համար: Շնորհիւ թափուած անդուլ ջանքերուն, ծիլերը կը տեսնենք արդէն: Մատաղ հոգիներու մէջ Հայ ըլլալու եւ Հայ ապրելու գիտակցութիւնը յաջակարծ պտուղ կ'ունենայ եւ անհուն ուրախութիւն կը զգանք ատոր համար: Անցեալ ամառ 7—12 տարեկան 35 փոքրիկներ մէկ ամիս օդափոխութեան տարուեցան Նիսի արեւաշող ծովափը: Նոյնը պիտի շարունակուի ամէն տարի:

Վերջացնելով, Օր. Ֆլորա Անահիտ շնորհակալութիւն յայտնեց քաղաքապետ եւ երեսփոխան Պ. Փաթնոթր Տրեուայեէի եւ Տիկնոջ, որ հանդէսին հովանաւորութիւնը ստանձնած էին, ինչպէս նաեւ Մոնմորանսիի քաղաքապետին, Անկիէնի եւ Մոնմորանսիի ատենապետներուն եւ կրօնապետներուն, որոնք գնահատանքի եւ յարգանքի անկեղծ խօսքեր ուղղած էին:

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը, Պ. Արա Պարթեւեանի ղեկավարութեամբ երգեց քանի մը խմբերգներ, որմէ վերջ «Արաքս» Սանուհիներու Միութեան կողմէ Օր. Արուսեակ Չէյթունեան կարդաց գեղեցիկ ուղերձ մը. «Մենք՝ արմատախիլ սերունդին փունջ մը Հայուհիներս շատ բան կը պարտինք Ց. Կ. Խաչի Անկիէնի մասնաճիւղին, մանաւանդ անոր հիմնադիր ատենապետուհի Օր. Ֆլորայի որ կ'առաջնորդէ մեզ, հեղինակութեամբ կը վարէ մեր ժողովները, ամէն պատեհ առիթի ճանչցնելով մեզ մեր ցեղին բարձրութիւններն ու առաքինութիւնները, նաեւ մեր անզուգական հայ լեզուին գեղեցկութիւնները: Մենք հրապարակաւ կը խոստանանք ամբողջովին նուիրուիլ ազգ. գաղափարական գործին»:

Պ. Ս. Տէր Թովմասեան իր բանախօսութեամբ անդրադարձաւ քաղաքական ներկայ կացութեան, որուն վրայ հրաւիրեց հայ ժողովուրդի ուշադրութիւնը: Ցետոյ բացատրեց Կ. Խաչի դերը մեր հանրային կեանքին մէջ: Մասնաւորաբար շեշտեց համերաշխութեան այն գեղեցիկ ժէսթը՝ զոր Անկիէնի Հայերը ի յայտ բերած էին նոյն օրը ու բաղձանք յայտնեց որ համերաշխական ոգին վարակիչ ըլլայ ընդհանուր հայութեան մէջ:

Պ. Ս. Սասունի ֆրանսերէն բանախօսութեամբ մը բացատրեց Վարդանանց տօնին իմաստը եւ ֆրանքեւհայ բարեկամութեան կարեւորութիւնը:

Գեղարուեստական բաժինը շատ ճոխ էր: Տիկ. Արմենուհի Գեւոնեան ծափերու մէջ երգեց երեք կտոր՝ Տարօնի ժողովրդական երգեր: Օր. Օսմանճեան շնորհալի արտասանութիւններ ըրաւ Թումանեանէն եւ Վարուժանէն: Դաշնակի վրայ նուագեց սանուհիներէն Օր. Մայտա Մարգարեան: Իսկ Օր. Մայտա Պապօնեան մեծ տաղանդով ջութակի վրայ նուագեց երկու կտոր՝ Վինովսքիէ եւ Տրոլայէ: Դաշնակի վրայ իրեն կ'ընկերանար քոյրը՝ Օր. Ա. Պապօնեան: Արտասանութիւններ ըրին Օր. Է. Պալիկեան, Պ. Շ. Սէմէրճեան (ֆրանսերէն) եւ փոքրիկն Ժիրայր Բաբերդեան:

Խումբ մը սիրողներ ներկայացուցին Ա. Ահարոնեանի «Էլ մի աղօթիր»ը: Օր. Օսմանճեանի խաղը ուշագրաւ էր:

Սան-սանուհիներու կողմէ ներկայացուեցաւ «Աւարայրի արծիւ»ին վերջին արարուածը: Կը մասնակցէին Օր.Ներ Այտա Զահրէճեան, Արուսեակ եւ Սօնա Չէյթունեան, Էմմա Պալիկեան, Պ. Պ. Յար. Տապաղեան, Շահան Սէմէրճեան, Արամիկ Սարգիսեան եւ Արման Կիւլպօլեան: Օր. Զահրէճեան շնորհալի կերպով անձնաւորեց Շուշանիկի դերը: Միւս փոքրիկ դերակատարներն ալ իրենց լաւագոյնը ըրին:

Մասնաւոր գնահատութեամբ պէտք է յիշել Տիկին Հերմինէ Բաբերդեանը, որուն ջանքերուն եւ անձնուիրութեան շնորհիւ նոյնքան յաջող ներկայացուեցաւ Վարդանանցը: Ինքն է որ սորվեցուցած էր դերերը եւ կը վարէր բեմը:

Հանդէսէն վերջ սկսան պարերը, րոնք շարունակուեցան զուարթ մթնոլորտի մը մէջ, մինչեւ կէս գիշեր:

Անկիէնցիները անձկութեամբ պիտի սպասեն ամէն տարի Ց. Կ. Խաչի հանդէսին:

Շրջուն Թղթակից

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Ազգայնական ամսաթերթ մը, «Լէ Կէփ», խօսելով Սուրիոյ վերջին դէպքերուն վրայ, անոնց պատասխանատու կը հռչակէ բրիտանական աչ-հակալութիւնը եւ հրէական ազդեցութիւնը եւ կը յիշէ հետեւեալ իրողութիւնները.—

1919 նոյեմբեր), — Կուրօ մարզպան կը նշանակուի:

1920 (մարտ). — Անգլիոյ դրդումով Սուրիոյ թագաւոր կը հռչակուի Էմիր Ֆէյսալը: Ցունուարէն ըսկսեալ՝ արդէն զանազան խաղեր կը կատարուէին Ֆրանսացիները քշելու համար Սուրիայէն: Անգլիացիները ֆրանսական բանակին դէմ կը հանեն, Էմիր Էլ Ազմի առաջնորդութեամբ, այն արաբ մարտիկները, զորս Լօրէնս օգտագործած էր 1914—1918ին Թուրքերու դէմ:

1920 (յուլիս). — Մեսալումի ճակատամարտը: Կուրօյի զինուորները յաղթանակը կը տանին եւ Էմիր Էլ Ազմ կը սպաննուի: Բրիտանական ծրագիրը ջուրը կ'իյնայ: Ֆէյսալ կը փախի:

1921 — 22 — 23 — Պատերազմ ընդմէջ Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի (այս պատերազմը գաղտնի պահուեցաւ մեր ժողովուրդէն): Անգլիացիները, որ կ'ուզէին տիրանալ Մուսուլի եւ քարիւղին, Մուսթաֆա Քէմալին մօտ զանազան դաւեր կը լարեն, համոզելու համար որ Մուսուլը իրենց թողու եւ փոխարէն ստանայ Կիլիկիան՝ յարձակելով Ֆրանսացիներուն վրայ, վստահեցնելով զայն որ իրենք ուժ պիտի տան Թուրքերուն՝ դիւանագիտական պատերազմի մը ընթացքին՝ Փարիզի մէջ: Եւ տեղի կ'ունենան կատաղի յարձակումներ, Թուրքերու կողմէ, Կիլիկիոյ մէջ: Ֆրանսացիները հակայարձակման կը սկսին եւ կը յաղթեն: Սակայն ահա Փարիզէն հրաման կուգայ պարպել Կիլիկիան եւ մեր մնացած ամբողջ ռազմանիւթը թողուլ Թուրքերուն: Ֆրանսացի հրամանատարը կը մերժէ հնազանդիլ տրուած հրահանգին: Անմիջապէս պաշտօնանկ կ'ըլլայ եւ կը կանչուի Փարիզ: Եւ ահա «դիւանագիտական» առաքելութեամբ մը Ֆրանքլէն Պույեոն կը ղրկուի Էնկիւրի: Ֆրանսա Կիլիկիան կը յանձնէ Թուրքերուն: Ահա ձեզի հայրենադաւութեան փաստ մը, կատարուած Փուանքարէի, Պէրթըլոյի, Ֆրանքլէն-Պույեոնի եւ ընկերութեան կողմէ, գործակալներ Անգլիոյ: Այս շրջանին (1921—22), ապստամբութեան առաջին շարժում մը Ճէպէլ Տրիւզի մէջ (անգլիական Անդրյորդանանի սահմանին վրայ), ղեկավարութեամբ Սուլթան Աթրաշի, օժանդակութեամբ Անգլիացւոց: Կատաղի կռիւներէ վերջ (յուլիս, օգոստոս, հոկտեմբեր 1922) խաղաղութիւնը կը վերահաստատուի:

1923—1924.— Վէյկան մարզպան:

1924 (դեկտեմբեր). — Սարայ մարզպան: Սարայ կատարելապէս տեղեակ էր անգլիական սադրանքներուն: Անգլիացիները եւս տեղեակ էին Սարայի տեսակէտներուն, ահա թէ ինչու կատաղի թշնամութիւն մը ցոյց տուին Սարայի:

1925 (յուլիս— օգոստոս). — Ապստամբութիւն Ճէպէլ Տրիւզի մէջ: Անգլիացիները կ'օգտուին Ճէպէլ-Տրիւզի կառավարիչին հարիւրապետ Քարպիյէի բացակայութենէն եւ վերստին ըմբոստութեան կը մղեն Սուլթան Աթրաշը: (Հարիւրապետ Քարպիյէ ուշի ուշով կը հետեւէր Սուլթան Աթրաշի շարժումներուն, նոյն իսկ պահ մը յաջողած էր դրաւել անոր համակրանքը ու հաշտեցնել ֆրանսական քաղաքականութեան հետ): Սուլթան Աթրաշ, վերստին գործիք դառնալով Անգլիացիներուն, ըմբոստութեան կը մղէ ամբողջ Ճէպէլ-Տրիւզը, ու բրիտանական ռազմանիւթով եւ ստեռլինով զօրացած՝ կրակի մէջ կը ձգէ Միչոյի եւ Նորմանի ջոկատները: Քիչ վերջ անգլիացի սպաներ կ'անցնին սահմանը եւ կը լուսանկարեն Ֆրանսացիներուն դիակները: Սուէյտիա (Ճէպէլ-Տրիւզի մէջ) կը պաշարուի:

1925 (սեպտեմբեր — հոկտեմբեր). — Կամըլէնի ջոկատները օգնութեան կը հասնին եւ կը խորտակեն Սուէյտիայի պաշարման շղթան: Սակայն սարսափելի ըմբոստութիւն մը կը պայթի Դամասկոսի մէջ, ուր անգլիացի հիւպատոսը բացէ ի բաց քաղաքին սրբեւլներուն կը թելադրէ անգլիական հոգատարութիւն պահանջել: Սարայ եւ Կամըլէն կը զսպեն անգլիական խռովութիւնը:

1925 (նոյեմբեր). — Սարայ ետ կը կանչուի, Անգլիոյ պահանջումով:

1925 (նոյեմբեր) — 1926 (սեպտեմբեր). — Մարզպան կը նշանակուի Ժուվընէլ, յետոյ Փոնսօ:

1931—33, ճիշդ Թուականները չենք գիտեր, Սուրիայէն եւ Լիբանանէն, Ճէպէլ Սինճարի մէջ, Ճէպէլ-Տրիւզի սահմանին վրայ, Պէյրութի մօտիկ կարեւոր հողամասեր տրուեցան Անգլիացիներուն, բոլորովին գաղտնի համաձայնութեամբ: (Կարդալ Կէփի մէջ, 5 Ցուլիս 1934):

Այդ հողամասերը ապահովաբար քարիւղ կը պարունակեն: Սարայ, երբ իբրեւ մարզպան տակաւին Պէյրութ կը գտնուէր, ուժգնութեամբ քննադատած էր այդ հողամասերը Անգլիոյ զիջելու ծրագիրը:

Սուրիոյ ներկայ խռովութիւնները շարունակութիւնը կը կազմեն այս ամէնուն, զոր կը ծրագրեն, կը վարեն, Ալպիոնն ու Սիոնը:

Անգլիացիները կ'ուզեն այս խռովութիւններով ձանձրացնել Ֆրանսան որ իրենց թողու Սուրիան, իբրեւ կարեւոր հանգրուան մը Հնդկաստանի ճամբաներուն վրայ եւ իբրեւ կայան մը Մուսուլի քարիւղի ճամբաներուն: Իսկ Հրեաները լծուած են այդ խռովութեանց արծարծումին, Արաբներուն ուշադրութիւնը շեղելու Պաղեստինէն: Բայց Ֆրանսացիներուն վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ անխնայ զսպել այս խռովութիւնները, ջախջախել պատասխանատու Անգլիացւոց եւ Հրեաներու խռովութեանց փորձերը, փակել Սուրիոյ եւ Լիբանանի դրամատունը, զոր հաստատեց բրիտանական-հրէական դրամագլուխը՝ Ֆրանսայի հոգատարութիւնը ընդունած օրն իսկ:

Պ. Լ. ԿԷՐՏԱՆԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՊՐԱԶԻԼԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

—•—

Փետր. 26, չորեքշաբթի իրիկունը, Ֆրանսեւամերիկեան Քոմիթէին Ամերիկեան ուսումնասիրութեանց կաճառին կազմակերպած ճաշկերոյթէն վերջ, որուն կը նախագահէր Պրազիլիոյ Փարիզի դեսպան Պ. Տը Սուզա Տանթոս, իր կողքին ունենալով Պրազիլիոյ Ֆրանսական դեսպանը՝ Մ. Էրմիթ, Պ. Լ. Կէրտան խօսած է Պրազիլիոյ մտաւորական շարժման եւ այդ երկրին մէջ Ֆրանսական փոխակատին կարելիութեանց մասին: Պ. Կէրտանէ վերջ խօսած են պետական ճարտարապետ Պ. Ակաշ, որ Պրազիլիայէն նոր վերադարձած է Ռիօ տը Ժանէյրոյի բարեզարդման նոր յատակագիծը պատրաստելէ վերջ, Մ. Ֆէրէ, փոխ-նախագահ Իւնիոն Փարիզէն դրամատան, եւ Մ. Ալէկա, Էռ. Ֆրանսի վարիչ տնօրէն: Պ. Կէրտանի բանախօսութիւնը մեծ յաջողութիւն ունեցած է: Ներկայ եղած են դիւանագէտներ, պետական խորհուրդի անդամներ, իրաւագիտական վարժարանի ուսուցիչներ եւ Ֆրանսական ազնուականութեան բազմաթիւ ներկայացուցիչներ:

** Պ. Կէրտան, որ Պրազիլիա գնաց անցեալ ամառ, մօտ ատենէն «Էքօ տը Փառի»ի մէջ պիտի հրատարակէ յօդուածաշարք մը իր ուղեւորութեան մասին:

Տեղեկատու.

ՄԱՄՈՒԼ

Ի՞ՆՉ ՊԷՏՔ ԷՐ ԸՆԵԼ ԵՒ ՉԸՐԻՆ

—○—

Ատենէ մը ի վեր սուր պայքար մը կը մղուի յունահայ գաղութին մէջ, Նանսէնեան նպաստի բաշխման առթիւ: Սելանիկի Հորիզոնը հետեւեալ վերլուծումները կ'ընէ այս մասին, խմբագրականի մը մէջ (26 փետր.).

— «Տարիներէ ի վեր պառակտուած է մեր համայնքը: Կան երկու ճակատներ: Չէզոք, իրապէս բանի չխառնըւող եւ կողմ չբռնող մարդ չէք կրնար գտնել: Այս պառակտումը ծաւալած է նաեւ արուարձաններու մէջ: Ժողովրդական զանգուածն ալ վարակուած է ատով: Մէկ մասը կեցած է Թաղ. Խորհուրդի եւ Դաշնակցութեան կողքին, միւս մասը՝ Բարեգործականի եւ ռամկավարներու հետ է: Լաւ կամ վատ՝ այս է կացութիւնը, այս է իրականութիւնը:

Արդ, այս կացութեան մէջ, միջազգային մարմին մը, Ժընեւէն, 140.000 տրախմի կը յատկացնէ Նոր Ցունաստանի չքաւոր հայ արհեստաւորներուն: Եւ, յիշեալ մարմինը յարմար կը նկատէ այդ դրամի բաշխումը կատարել Բարեգործականի մասնաճիւղերուն միջոցով: Եթէ Նանսէնեան Օֆիսը, ի յառաջագունէ գիտնար, որ Սելանիկի եւ այլ վայրերու հայութիւնը, իրարու ոխերիմ հակառակորդ զոյգ մը ճակատներու բաժնըւած է, անշուշտ, պիտի ուզէր տարբեր կարգադրութիւն մը ընել, որպէսզի դրամին բաշխումը նոր վէճերու դուռ չբանայ: Բայց այս մասին այդ Օֆիսին խօսք բռող մը չէ գտնուած: Ընդհակառակն, այդ Օֆիսին հետ կապ պահող Բարեգործականի մարդը, Պ. Լ. Բաշալեան թելադրած է որ դրամը բաշխուի Բարեգործականի միջոցով: Եւ Օֆիսը, բարեմտօրէն ընդառաջ գացած է եղած թելադրութեան:

Այսօրուան աղմուկին առաջին արտայայտութիւնները ուրեմն խմորուած են Ժընեւի մէջ, Բարեգործականի կողմէ եւ Նանսէնեան Օֆիսի անգիտութեամբ: Հակառակ, սակայն, այս իրողութեան, կարելի էր դարձեալ ապահովել խաղաղ պայմաններ, նպաստաբաշխութեան առթիւ: Բարեգործականի վարիչները, եթէ ուզէին կրնային կանխել այսօրուան անախորժութիւնները: Ծանօթ էր անոնց, որ տիրող պառակտումի բերմամբ, Բարեգործականի մասնաճիւղերը անպայման պիտի սայթաքէին, եթէ նոյն իսկ ամէնէն արդարաբաշխ դատաւորները եղած ըլլային: Պէտք սայթաքէին անոր համար, որ կոյր են տիրող պառակտումին մէջ: Երբ կիրք կայ դատաւորի մը ներսիդին, խաչ պէտք է քաշել անոր բաշխելիք արդարութեան վրայ: Այսպէս կը թելադրէ ողջամիտ դատողութիւնը: Իբրեւ պառակտուած համայնքի մը կողմերէն մէկը, Բարեգործականը, չպիտի կրնար պաղարիւնով մտածել եւ պաղարիւնով կատարել նպաստաբաշխութիւնը: Եթէ նոյն իսկ ըլլար բարեացակամ մարմին մը, կիրքը զայն պիտի առաջնորդէր աչառութեան ճամբաներէն:

Այս պայմաններու տակ եւ իրեն հակառակ տարրերու բողոքները կանխելու համար ի՞նչ պէտք էր ընէր Բարեգործականը, որուն վստահուած էր օտար կազմակերպութեան մը դրամը, ԱՆԽՏԻՐ բոլոր կարօտեալներուն բաշխելու համար: Ի՞նչ պէտք էր ընէր ան, որպէսզի իր կրքինդերին չդառնայ եւ կեցած տեղը գլխու ցաւեր չունենայ: Ունէր ան միակ ընելիք մը: Այն է՝ չէզոքացնել փաղուան անախորժութիւնները, օտար նպաստադրամի մը բաշխման մէջ ապահովելով նաեւ պառակտուած համայնքի միւս կողմին մասնակցութիւնը: Անիկա պիտի դիմէր Թաղ. Խորհուրդին եւ անկէ գոնէ մէկ ներկայացուցիչ պիտի ուզէր, որպէսզի հակաբարեգործական հոսանքն ալ ձայնի եւ հսկիչի իրաւունք ունենար բաշխուելիք գումարներուն մէջ: Պիտի ընէր այս բանը, գոնէ ցոյց տալու համար պատահօրէն բացուելիք բերանները այն գաղթականներուն, որոնք այսօր իրենք զիրենք զրկուած կը նկատեն Բարեգործականի հակառակորդ եղած ըլլալնուն համար: Բարեգործականը, այդ պարագային, ճակատաբաց պիտի կրնար յայտարարել ամէնուն, թէ նպաստի բաշխումը կատարուած է պառակտուած կողմերու փոխադարձ հաւանութեամբ, հետեւաբար եւ հնարաւոր արդարութեամբ մը, առանց յետին մաքի, առանց կողմնակալութեան, առանց հատուածական նկատումներու:

Ահա հոս է որ սխալեցաւ Բարեգործականը: Աւելի ճիշդը՝ ուզեց սխալիլ, որովհետեւ իր գործին այդպէս կուգար: Անիկա արհամարհեց հակառակորդ ճակատը, բանի տեղ չդրաւ ազգային օրինաւոր իշխանութիւնը եւ գործեց ինքնագլուխ, պատճառ ու պատասխանատու դառնալով այսօրուան աղմուկին եւ «դէպքերուն»:

Ցաւալի է, շատ ցաւալի, որ խելքը գլուխը եւ ողջամիտ մէկ մարդ իսկ չկայ եղեր Բարեգործականի մասնաճիւղին մէջ, որպէսզի ականջ տար առողջ դատողութեան ձայնին, որպէսզի կարելի ըլլար կանխել այսօրուան անախորժութիւնները եւ հաւասարակշռութիւն մը ստեղծել դէթ այս նպաստաբաշխութեան մէջ »:

ԾԻԾԱՂ

ՊԱՐՈՆԸ (օրուան թերթը կարդալով). — Ի՞նչ ժամանակներու հասանք, հիմայ կիները սկսան իրենց ամուսինները սպաննել:

ԿԻՆԸ. — Ալ բաւական է որչափ իրբեւ ստրուկ ապրեցան, ժամանակները փոխուեցան:

— Ըսել է կ'արդարացնես այդ շարժումը:

— Ոչ միայն կ'արդարացնեմ, այլեւ իրաւունք կուտամ:

×

— Պարոն, ձեզի երեք հարիւր ֆրանկ պարտք ունիմ, հիմա երկու հարիւր եւս տուէք, որով հաշիւը կլոր կ'ըլլայ եւ մօտերս կը վճարեմ:

— Բարեկամ, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ հաշիւը քառակուսի մնայ եւ չգլորի:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (4)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Լուռ է ամէն կողմ, կը փնտռենք ապաստանարան մը, հիւղակներուն մէջտեղ կը հանդիպինք հոյլ նման քարայրի մը, ուր գիւղացիները յարդ կը լեցուցեր, որուն բարձրութիւնը կար մօտաւորապէս չորս մեթր: Անոնց ալ կը սկսինք հոս ցատկել: Անձրեւը կտրեցաւ, իսկ մենք հազիւ թէ քիչ մը յոգնութիւն պիտի առնէինք եւ ահա, տասը-տասնըհինգ արաբ բոկոտն լաճեր քարայրին մուտքին առջեւ, կը սկսին մեզ ծաղրել, մեր վրայ միզել, քարեր նետել, իսկ մենք չէինք կրնար դիմադրել. Խոշոր քարերը կը տեղան քարայրին մէջ, իսկ մենք անկիւնները սմքած՝ ահ ու դողով վրանին կը նայինք: Մէկուն կռնակին, միւսին գլխուն կը զարնուին քարերը, բայց այս ալ չեղաւ, կրկին քարերուն ցաւը կը զգանք: Այս անգամ որոշեցինք գիւղապետին լուր տալ, բայց ինչպէս, ո՞վ լուր պիտի տար: Պզտիկ վիճաբանութենէ մը յետոյ կ'որոշեն զիս ղրկել, որովհետեւ թէ արաբերէն չէին գիտեր եւ թէ ամէնէն կրտսերն էի, դեռ պատանի, հարկաւ մեղքը վրաս պիտի խղճար: Ուստի ընկերներէս մէկը գլուխ ուսերուն վրայ կեցնելով՝ վեր կը հանէ դժուարաւ, բայց մինչեւ որ վեր կ'ելլեմ, չարաճճիները երեսս կը միզեն ու գլուխ աղուոր մըն ալ կը ծեծեն: Լալով կը վազեմ արար կիներուն ու գիւղապետին բնակարանը կը հարցնեմ: Ինք ալ հետս գալով տղաքը կը յանդիմանէ ու ամէնքն ալ իրենց տուները կը ճամբէ, բայց մեր վախը տակաւին փարատած չէ: Մօտը դիմացի բըլրակին ստորոտը ուրիշ գիւղ մը կը նշմարեմ եւ ուղեկիցներուս լուր տալով կ'առաջարկեմ հոն երթալ: Անոնք ալ կը հաւանին ու քարայրէն դուրս ելլելով խիստ դժուարութեամբ, ճամբայ կ'իյնանք անմիջապէս:

Անձրեւը կարած էր, բայց թանձրացած խաւարը արդէն սկսեր է պատել չորս դին: Արեւմտեան կողմը բլուրներու երկար շարք մը կ'երեւէր միայն, իսկ վարը դաշտին մէջ հերկուած հողերուն ակօսի շաւիղները հազիւ կը տեսնենք, որոնք քովէ քով կարգով կը տարածուէին: Կը քալենք աճապարանքով, ոտքերս հետզհետէ կը ծանրանան, հին ցեխերուն վրայ նորեր դիզուելով: Հազիւ երկու գիւղերուն մէջտեղն ենք եւ ահա դարձեալ արաբ լաճերը մէկ մէկ պարսատիկ բռնած մեր ետեւէն կը վազեն: Վրիժառու քարերը կը տեղան մեր վրայ: Դժբախտաբար չենք ալ կրնար վազել, մեր ծանր մոյկերը արգելք կ'ըլլան մեր վազքին. բարակ անձրեւ մըն ալ կը սկսի տեղալ, եւ մենք չուարած, լալով հեւալով կը յառաջանանք: Վերջապէս գիւղացի տղաքը ձանձրանալով ետ կը դառնան, իսկ մենք լայն շունչ մը կ'առնենք ու մեր ճամբան կը շարունակենք հանդարտ քայլերով: Կը հասնինք գիւղին ծայրը, գետնափոր քարայրէ մը ներս կը մտնենք: Ընդարձակ ու սեւ վայր մըն է: Անմիջապէս խաւարին մէջէն յառաջանալով, փուշեր ու փայտի բեկորներ կը հաւաքենք եւ դրան քովը դիզելով կրակ կուտանք ու մենք ալ կը բոլորուինք բոցին շուրջ: Նախ չապիկս կը հանեմ եւ լաւ մը քամելով կրակին կը բռնեմ եւ չոգին դիտելով կ'ուրախանամ: Անօթի ենք, բայց այդ մեզի համար երկրորդական խնդիր է:

Գիշեր է, երկինքը ամպամած, լոյս չկայ, գթութեան աստղ մը իսկ անկարելի է տեսնել: Չորցաւ էնթարիս, քունն ալ աչքերէս կը կաթէ, ուստի ողորկ ու տափակ քար մը գտնելով անկիւն մը կը քաշուիմ եւ գլուխս քարին դնելով կը պառկիմ: Ուրախ եմ այժմ: Պահ մը աչքիս առջեւ կը պատկերանան քիչ առաջուան պատահարները եւ մանաւանդ նախկին քարայրը ու կը գոհանամ ապահով այրի մը խորը գտնուելուս: Առաւօտուն ընկերներէս մէկը որ ամէնէն կանուխ արթնցած էր, մեզ ալ կը կանչէ եւ աւետիս կուտայ թէ օդը բացուած է: Կը ցատկեմ չոր անկողինէս ու դուրս կ'ելլեմ քարայրէն, իրօք օդը պայծառ է, երկինքին երեսը ամպի կտոր մը իսկ չկայ, իսկ արեւը բլուրներուն վրայ կէս խնձորի նման դրուած՝ իր ճառագայթները մեզ կը ղրկէ, դաշտերը բաւական չորցած են, ես ալ երկրորդ աւետիս մը կը տանիմ ընկերներուս: Կէսօրուան մօտ գիւղէն հեռացանք ու ճամբայ ինկանք, արեւը կ'այրէ մեզ, իսկ դաշտերը այլեւս բոլորովին չորցած են: Կը հեռանանք գիւղէն, կ'անցնինք լեռներէ, ձորերէ: Անօթութիւնը գլուխ կը տանջէ եւ այս հոգին վրայ երկրորդ մը, մակարոյծ ոջիլը: Թէեւ վեց օր առաջ ոջիլ չունէի, սակայն այս ճամբորդութեան ընթացքին թէ ուղեկիցներէս փոխուեցաւ եւ թէ պառկած տեղերէս հաւաքեցի: Իւրաքանչիւր քայլափոխիս՝ մէկ կողմէն սիրտիս, կարծես անօթութեան զանգակն է որ կը զարնէ, իսկ միւս կողմէն ոջիլներու բանակը՝ որ մարմնոյս վրայ կը հրջադայի: Շուքս հետզհետէ կ'անհետանայ, օդը ալ աւելի կը տաքնայ: Կէսօր է, երէկ անձրեւն էր որ մեր ոսկորներէն կը հոսէր, այսօր քրտինքը, երէկ մակաբոյծները իրենց որջերն էին, իսկ այսօր մարմնիս վրայ տեղ տեղ փակած:

Եթէ էնթարիս հանեմ, պիտի կարծուի թէ կէտկէտաւոր շապիք մըն է հագածս, ձեռքս միշտ կուրծքս է, այլեւս կոտրելէն՝ բթամատներուս ոսկորները յոգնած էին, ուստի ստիպուած էի մէկիկ մէկիկ գետին նետել եւ նոյնիսկ այս կերպէն ալ ձանձրանալով, ուրիշ միջոց մը յղացած էի, շապիկս հանելով կը թօթվէի: Երբ որ հանգիստ առնէինք, առաջին զործերնիս էր չոր բաղնիք երթալ (ոջիլներու մաքրութեամբ զբաղիլ), բայց հրաման չկար դանուկները գետին նետելու, քանի որ նստած էինք ու մեր մարմնոյն հոտը առնելով կրկին վրանիս կ'ելլէին, իսկ երբ ճամբայ քալէինք՝ վնաս չունէր, թոյլատրուած էր «էնկիւրիի զարամաններ»ը գետին ձգելու: Երբեմն այնքան կը բարկանայի որ կ'ուզէի հանել ու նետել էնթարիս: Վերջապէս այս տառապանքի խաչերը շալկած կը քալենք, քիչ յետոյ կը զգամ երրորդ խաչի մը ծանրութիւնը, ծարաւը: Բերանս չորցած եւ լեզուս քարացած էր, շրթունքներս իրարու կը փակէին, գիւղ մըն ալ չէր նշմարուէր՝ որպէսզի երթայինք ու մեր ծարաւը յագեցնէինք: Կը բարձրանանք բլուրէ մը վեր ու կը կարծենք թէ բլուրին ետեւը գիւղ մը պիտի ըլլայ, բայց երբ գագաթը կը հասնինք՝ ոչինչ տեսնելով կը յուսահատինք, այս անգամ երկրորդ բլուրի մը կատարը կը բաղձանք ելլել:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

10,000 սպանեալ եւ վիրաւոր իսկ իտալականը՝ հազար։ Ճակատամարտին մասնակցած են 25,000 իտալացի զինուորներ։

Փախստական Հայէշները կը հետապնդուին ընիկ զինուորներու կողմէ, ձգելով իրենց թնդանօթներն ու գնդացիրները։ Ռաս Քասայի պարտութիւնը ջախջախիչ է անոր համար որ, իր բանակը ամիսներէ իվեր կը սպառնար Իտալացիներու աջ թեւին, միշտ պատրաստ՝ խզելու հաղորդակցութիւնները՝ Մաքալէի հետ։

Օտար առեւտուրը պիտի կատարուի տոլարով

Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդին մէկ որոշման համաձայն, ապրիլ 1էն սկսեալ օտար հաստատութեանց հետ կատարուած արտածումներն ու ներածումները պիտի հաշուուին րուբլիով. — մէկ րուբլին երեք ֆրանք։ Ուրեմն, այլեւս արտասահմանի հետ պայմանագրութիւններ չպիտի կնքուին օտար դրամով, ոսկի րուբլիով եւն.։ Ասկէ զատ, վիճելի խնդիրները պիտի յանձնուին խորհրդային իրաւարարութեան, որ հետզհետէ պարտաւորիչ կը դառնայ։ Լքելով ոսկի րուբլին, խորհրդային իշխանութիւնը կ՚ուզէ վերադառնալ հաստատուն դրամի մը։

Սուրիայէն 6 պատուիրակներ պիտի գան Փարիզ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ մարտ մէկի ամբողջ օրը բանակցութիւնները շարունակուեցան մարզպանին եւ Սուրիոյ դաշնակցին անդամներուն միջեւ, որոնց կ՚ընկերանան չորս ներկայացուցիչներ ալ ազգայնական խմբակցութենէն։ Վերջապէս կարելի եղաւ համաձայնութիւն մը գոյացնել այն յայտարարութեան մասին զոր Սուրիոյ կառավարութիւնը պիտի ուղղէ ժողովուրդին։ Կառավարութիւնը այս առթիւ հաղորդեց թէ վեց պատուիրակներ պիտի ղրկուին Փարիզ եւ կոչ ուղղեց ժողովուրդին, որպէսզի դիւրացնէ իր աշխատանքը, իրականացնելու համար ազգային տենչերը։

*** Նոր հեռագրի մը համաձայն, բանակցութիւնները տաժանելի են եղած, բայց ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացած է։ Մարզպանը եւ Սուրիոյ կառավարութիւնը ստորագրած են երեք պաշտօնագիրներ, որոնց հիման վրայ.— 1. Փարիզ պիտի ղրկուի սուրիական պատուիրակութիւն մը, բանակցելու համար ֆրանսական կառավարութեան հետ.— 2. Պիտի վերահաստատուի Սուրիոյ սահմանադրական կառավարութիւնը.— 3. Ընդհ. ներում պիտի շնորհուի վերջին խռովութեանց առթիւ ձերբակալուած քաղաքացիներու.— 4. Դաշնագիր մը պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ, հաստատելով Սուրիացիներու իրաւունքները, յարեւմման անգլօ-իրաքեան դաշնագրին։ Վերջապէս ձեռնարկներ պիտի կատարուին, որպէսզի Սուրիա ընդունուի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

Հաւանական է որ մարզպանը Փարիզ գայ մօտերս, մասնակցելու համար Միջերկրականեան կոմիտէի ժողովին։

Այս առթիւ ըսենք որ ոչ միայն ձախակողմեան թերթերը, այլ եւ կարգ մը աջակողմեան օրկաններ կը պահանջեն եւ կանչել մարզպանը, անհամապատասխան գտնելով զայն կացութեան պահանջներուն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ԵԳԻՊՏՈՍԻ բանակցութիւնները սկսան մարտ 2ին, Գահիրէի մէջ։ Երկու կողմերն ալ շատ լաւատես կ՚երեւան արդիւնքի մասին։ Բուն պաշտօնական բանակցութիւնները պիտի սկսին մարտ 9ին եւ գաղտնի պիտի մնան, բացի մամուլին հաղորդուած զեկոյցներէ։

ՃԱՊՈՆԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ բացուեցաւ մարտ 2ին։ Թագաւորը իր գահաճառին մէջ անհրաժեշտ գտաւ զօրաւոր կառավարութիւն մը, գլուխ հանելու համար սահմանադրութեան վերաքննութիւնը, ինչպէս եւ ապահովելու համար զինուորական եւ ծովային ուժը։ Համալսարանները 15 երեսփոխան ունին խորհրդարանին մէջ, իսկ վենիզէլոսեաններն եւ հակառակորդները բաժնուած բլլալով, կացութեան բանալին կը գտնուի կարմիրներուն ձեռքը։ Միւս կողմէ բանակը, ուսանողները եւ հակավենիզէլոսեանները չեն ուզեր ճանչնալ որ եւ է կառավարութիւն որ կը հիմնուի համայնավարներուն աջակցութեան վրայ։ Համալսարանական ուսանողները դասադուլ հռչակած են եւ կարգ մը ընդհարումներ պատահեցան Աթէնքի մէջ։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՎԵՐԵԼԱԿՆԵՐՈՒ (ասանսէօր) 15,000 պաշտօնեաներ գործադուլ հռչակեցին։ Միեւնոյն ատեն աշխատանքը դադրեցուցին կեդրոնական ջեռուցման պաշտօնեաները, իբրեւ համակրանքի ցոյց։ Այնպէս որ 850 երկնաքերաց շէնքեր միեւնոյն ատեն զրկուեցան վերելակէ եւ տաքութենէ։ Կարելի է երեւակայել վարձակալներուն տաղտուկը, քանի որ շէնքերէն շատերը 30–40 յարկէ կը բաղկանան։ Այս առթիւ կռիւներ ալ ծագեցան բանուորներուն եւ աշխատողներուն միջեւ։ Գործադուլը ծագեցաւ կիրակի օր եւ երկուշաբթի մասնակցողներուն թիւը կը հասնէր 142,000ի, որոնք կապուած են 9600 շէնքերու հետ։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ համագումարը կը շարունակուի Թուլուզի մէջ։ Կը մասնակցին 1500 պատգամաւորներ, իբրեւ ներկայացուցիչները 3500 սէնտիքաներու։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Վ Է Մ»

ամսագրի Ժ՛Բ. թիւը (1935 Սեպտեմբեր Դեկտ.) հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Դէպքերը հայ պարսկական սահմանի վրայ, Սամսոն.— Պարսկաստանի յեղափոխութիւնը եւ Մելքոնի խանը, Յ. Զաւարեան.— Նպաստ մը հայ Թուրք աշուղական գրականութեան (Գ.) Շ. Նարդունի.— Ալեքսանդրապոլի հրամանագիրը, Փ. Փ. Փանաիթեսքու.— Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը (Բ.) Վահան Փափազեան.— Արհաւիրքի օրեր, Վ. Մինախորեան.— Հին Թուղթեր, Նիւթեր Շիրվանզատէի մասին.— Անցեալը, Կոմիտաս Վարդապետ, բժ. Յ. Տէր Միքայէլեան, Հեթ. Խնկոյեան, Յ. Խանզատեան, Տոքթ. Յ. Երկանեան.— Կեանք եւ Աշակոյթ.— Գիրք եւ մամուլ.— Գրախօսական.— Երրորդ տարեշրջանի շեմքին.— Գէորգ Դ. Կաթողիկոս եւ իր ժամանակը, Վ. Մանկունի Եպիսկոպոս։

Տարեկան բաժնեգին՝ 70, 60 եւ 50 ֆրանք, համաձայն իւրաքանչիւր երկրի թղթատարական սակի։

Երրորդ շրջանի բաժանորդները կրնան առաջին երկու տարիներու 12 թիւերը ստանալ վճարելով 50 ֆրանք, կամ վեց գրքի համար 25 ֆր.։

Հասցէ.— S. Vratzian. 13 Rue des Platanes, Cité Jardin de Plessis-Robinson. (Seine).

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) · 17, Rue Dameeme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.   Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Արդարեւ կարդացած եմ անոր նկարագրութիւնները եւ այդ տեսակ փորձ մըն ալ ես կատարած եմ... բացառիկ պատեհութիւն մըն է ինծի համար...

Փուարօ ոտքի ելաւ յանկարծ, վախցայ որ Ֆրանսացիի մը պէս պիտի համբուրէր զիս:

—Հիանալի, հիանալի, ուրեմն այս հարցէն ձեր կրած տպաւորութիւնները գրի՞ առած էք...

— Այո...

— Աքանչելի... կրնա՞մ տեսնել...

Անսպասելի էր այդ հարցումը:

— Անշուշտ ներողամիտ կ՚ըլլաք որ գրածներուս մէկ մասը բոլորովին անձնական հանգամանք ունին..

— Կարեւորութիւն չունի... հաւանաբար խենթի տեղ դրած էք զիս եր-բեմն... ոչինչ ... Հէյսթինկսն ալ շատ քաղաքավար չէր այդ տեսակէտէն... ես այդ տեսակ բաներ մասս չեմ փաթթեր...

Վարանեցայ եւ սակայն դարակներուս մէջէն հանեցի ձեռագիրներս եւ Փուարոյին տուի: Նկատի ունենալով որ գործս կրնայ հրատարակուիլ ապագային, երկու մասի բաժնած էի զայն. գրած էի մինչեւ օրիորդ Ռասըլի այցելութիւնը. ուրեմն Պելճիքացին քանի գլուխ ունէր կարդալիք:

Ստիպուած էի հիւանդի մը երթալ: Տուն վերադարձայ ժամը 8ին: Փուարօն եւ քոյրս միասին ճաշած էին ժամը 7.30ին: Պելճիքացին տանը ետեւը գտնուող պզտիկ աշխատանոց - խանութս քաշուած էր՝ ընթերցումը շարունակելու համար:

— Ցոյս ունիմ որ իմ մասիս խենթ ու խելառ բաներ գրած չես, ըսաւ քոյրս, կարեւորութիւն չունի անշուշտ, պարոն Փուարօն զիս շատ լաւ կը ճանչնայ...

Ես ալ խանութ գացի: Բարեկամս պատուհանին առջեւ նստած էր. ձեռագիրներս աթոռին վրայ էին:

— Կը շնորհաւորեմ, շատ համեստ եղած էք, ըսաւ:

— Իրա՞ւ...

— Ու վերապահ...

— Ինչ կ՚ըսէք ...

— Հէյսթինկսը այդպէս չէր ընեը. իւրաքանչիւր էջին վրայ կը խօսէր իր մասին... ես այսպէս, ես այնպէս... բայց դուք վարագոյրին ետեւը կը պահէք ձեր անձը... միայն ընտանեկան հարցերու մէջ է որ կը խօսիք ձեր մասին...

— Ինչպէ՞ս գտաք, հաւնեցա՞ք հարցուցի կարմրելով:

— Անկեղծ կարծի՞քս կ՚ուզէք ...

— Այո...

— Շատ խղճամիտ ու ճշգրիտ նկարագրութիւն մը ըրած էք. դէպքերը ճշգօրէն ներկայացուցած էք, թէեւ վերապահութեամբ կ՚արտայայտուիք ձեր կատարած դերին մասին:

— Ձեզի օգտակար կրնա՞յ ըլլալ գործս ...

— Այո, շատ օգտակար, քալեցէք տունս երթանք եւ ժողովին պատրաստութիւնները տեսնենք ...

Քրոջս հանդիպեցանք բակին մէջ. ան ալ կ՚ուզէր մեզի հետ գալ, բայց Պելճիքացին դիւանագիտօրէն կացութիւնը դարմանեց:

— Շատ պիտի ուզէի որ դուք ալ ներկայ գտնուէիք, օրիորդ, բայց այս պարագային անտեղի կը գտնեմ. ժողովականներէն ամէն մէկը կասկածի ենթակայ է եւ անոնց մէջէն պիտի գտնեմ այն անձը որ սպաննած է Էքրոյտը...

— Իրա՞ւ կ՚ըսէք, հարցուցի :

— Իրաւ կ՚ըսեմ, պատասխանեց Պելճիքացին, կը տեսնեմ որ դուք տակաւին հաւատք չունիք Էրքիւլ Փուարոյի արժանիքներուն վրայ...

Այդ պահուն Ըրսիւլան վար եկաւ:

— Պատրա՞ստ ես աղջիկս, ըսաւ Փուարօ, միասին տունս պիտի երթանք... օրիորդ Քարօլայն, հաւատացէք որ կարելին պիտի ընեմ ձեզի ծառայութիւն մը մատուցանելու համար... մնաք բարով ...

Երբ տուն հասանք հիւրանոցը պատրաստ էր արդէն, սեղանին վրայ կար շիշ մը օշարակ, ինչպէս նաեւ բաժակներ եւ պնակ մը պիսքուի: Փուարօ մասնաւոր ուշադրութեամբ աչքէ անցուց կարասիներուն ու մանաւանդ աթոռներուն դասաւորումը: Լոյսերով շատ զբաղեցաւ. այնպէս մը կարգադրած էր որ ելեկտրական լամբերուն լոյսը կ՚իյնար իրարու քով շարուած աթոռներուն վրայ իսկ դիմացի անկիւնը կիսաստուերի մէջ էր, ինք այնտեղ պիտի նստէր:

Եւ ահ դուռը զարնուեցաւ:

— Եկան, ըսաւ Փուարօ, շատ լաւ, ամէն ինչ պատրաստ է...

Սենեակին դուռը բացուեցաւ ու կարգով ներս մտան Ֆըռնլի Փարքի տնեցիները:

Պելճիքացին առաջ անցաւ եւ բարեւեց Տիկին Էքրոյտին եւ Ֆլօրային:

— Ուրախ եմ որ եկաք, Տիկին, օրիորդ... ինչպէս նաեւ դուք՝ հազարապետ եւ պարոն Րէյմընտ ...

Քարտուղարը սովորականին նման զուարթ տրամադրութեան մէջ էր:

— Ի՞նչ կայ նորէն, հարցուց. գիտական փո՞րձ պիտի կատարէք ...

— Ոչ, պատասխանեց Պելճիքացին. ես հին գլուխ մարդ եմ եւ հին մեթոտով կ՚աշխատիմ, ուղեղիս բջիջներով, եթէ կ՚ուզէք... շատ բարի, կրնանք սկսիլ... միայն թէ պզտիկ յայտարարութիւն մը ունիմ ընելիք ...

Բոնեց Ըրսիւլային ձեռքէն եւ առջեւ քաշեց զայն:

— Այս աղջկան անունը Տիկին Րէլֆ Փէյթըն է... Րէլֆին հետ ամուսնացած էր անցեալ մարտին...

— Րէլֆի՞ն հետ, ճչաց Տիկին Էքրոյտ... անցեալ մարտի՞ն ... կարելի չէ... ինչպէ՞ս... Րէլֆը՝ կարգուած այս աղջկան հե՞տ ... Պ. Փուարօ, չեմ հաւատար...

Աղջիկը ուզեց խօսիլ բայց Ֆլօրա կանխեց զայն :

— Բնականաբար զարմանալի կը գտնենք քու ամուսնութիւնդ... բնաւ լուր չունէինք, բայց գաղտնիքը լաւ պահեր էք... շատ ուրախ եմ...

— Շատ բարի էք, օրիորդ Ֆլօրա, ըսաւ Ըրսիւլա, իրաւունք ունէիք բարկանալու... Րէլֆը շատ յանցաւոր վարմունք մը ունեցաւ, մանաւանդ ձեզի հանդէպ..

— Հոգ մի ըներ... նեղ կացութեան մէջ ըլլալով ամէնէն դիւրին ճամբան գտեր է... եթէ իր տեղն ըլլայի թերեւս ես ալ այդպէս ընէի... թէեւ կրնար ինծի վստահիլ իր գաղտնիքը... ի հարկէ չէ դաւաճաներ...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՄԱՐՏ
JEUDI 5 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3055

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ

Մարտ 2էն ի վեր կը շարունակուի Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան համագումարը, Թուլուզի մէջ, մշակելու համար միացեալ կազմակերպութեան ծրագիր – կանոնագիրը եւ գործունէութեան ուղեգիծը: Համագումարին կը մասնակցին 1500 պատգամաւորներ, իբրեւ ներկայացուցիչները 3500 Արհեստակցական Միութեանց (Սէնտիքա):

Տարիներու խմորումներէն յետոյ, 1935 սեպտեմբեր 27ին էր որ իրենց միացումը հռչակեցին Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը եւ անոր կարմիր թեւը, Ինիթէն, նախ ընդհ. ժողով գումարելով զատ – զատ, յետոյ նոյն գիշերն իսկ միասին հաւաքուելով Միւթիւալիթէի մեծ սրահին մէջ:

Կազմական միացումը տեղի ունեցաւ 1936 յունուար 28ին, երբ միացեալ վարչութիւն մը ընտրուեցաւ, վեցը՝ Աշխատանքի Դաշնակցութենէն, երկուքը՝ միւս թեւէն: Միեւնոյն ատեն որոշուեցաւ միացեալ ընդհ. ժողով գումարել մարտ 2 – 5:

Այդ ժողովն է որ, բացուած՝ խանդավառ ցոյցերու մէջ, կը վերջանայ այսօր, կատարեալ յաջողութեամբ:

Մինչեւ այս համագումարը, միացման գործողութիւնները կը կատարուէին բոլոր ճակատներուն վրայ, մէջտեղ հանելով պատկառելի կազմակերպութիւն մը, միաձոյլ եւ միակամ:

Ուրեմն, Ֆրանսան ալ այսուհետեւ պիտի ունենայ միայն մէկ Արհեստակցական Միութիւն, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը, ինչպէս 1922ին, երբ տեղի ունեցաւ պառակտումը, իբրեւ հետեւանք ընկերվարական ճակատի կազմալուծման:

Ձուլման բոլոր գործողութիւնները վերջացած չըլլալով, անդամներու վերջնական թիւը յայտնի չէ տակաւին: Նախապէս կը հաշուէին 1,200,000, որ կրնայ աճիլ աստիճանաբար:

Ինչպէս միացման առաջին ձեռնարկներուն առթիւ, Թուլուզի համագումարին մէջ ալ, բուն Աշխատանքի Դաշնակցութեան տեսակէտներն են որ կը տիրապետեն:

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը սկիզբէն ի վեր կը պնդէ սկզբունքի մը վրայ,— բացարձակ անկախութիւն՝ որ եւ է քաղաքական հոսանքի հանդէպ:

Ծրագիր – կանոնագիրը մշակուած ատեն, նորէն դրուեցաւ այս հարցը, եւ բաւական սուր վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան: Ի վերջոյ ընդունուեցաւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան բանաձեւը, 2609ի դէմ (1112 սէնտիքա) 5700 ձայնով (2628 սէնտիքա):

Նոյնքան ստուար մեծամասնութեամբ քուէարկուեցաւ նաեւ երկրորդ բանաձեւ մը, որուն համաձայն Արհեստակցական Միութեանց պատասխանատու անդամները չեն կրնար միեւնոյն ատեն վարել քաղաքական պատասխանատու պաշտօններ:

Կ'արժէ այստեղ ամփոփել անկախութեան տեսակէտին հիմնաւորումը, որուն առթիւ դէմ դիմաց ելան կազմակերպութեան նախորդ երկու թեւերուն ճարտասանները:

Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան նախագահը, խօսք առնելով ամէնէն վերջը, յայտարարեց.

— «1909էն իվեր որ կը գտնուիմ Աշխատանքի Դաշնակցութեան գլուխը, եւ 1895էն իվեր որ մտած եմ արհեստակցական շարժման մէջ, երբեք, որ եւ է համագումարի առթիւ չեմ լսած որ յառաջ քշեն Կարլ Մարքսի կամ Փրուտոնի անունը կամ քաղաքական մեկնաբանութեան մարզանքներ կատարեն: Մեռելներուն ձգենք իրենց յղացած բանաձեւերը եւ չփորձենք զանոնք տարաժամել բանավէճի մը մէջ որ սկսած է իրենց գրութեանց օրէն իսկ: Անոնք ներկայ չեն պատասխանելու համար եւ մենք միայն անոնց յիշատակները կրնանք հարցաքննել: Մեր գործը շատ աւելի պարզ է: Արհեստակցական շարժումը ինք որոշած է իր ճակատագիրը, ինքն իրեն համար, այն բոլոր պարագաներուն մէջ ուր պայքարի բռնուած է: Անկախութիւնը չէզոքութիւն չի նշանակեր: Անգամ մը որ պարագաները հարկադրած են բանուորներու տնտեսական եւ քաղաք. շահերուն գործակցութիւնը, այդ գործակցութիւնը կատարուած է, բայց կատարեալ անկախութեամբ: Հա՞րկ է յիշել թէ 1934 փետրուար 6ին, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնն էր որ նախաձեռնութիւնն ստանձնեց իր գրասենեակին մէջ ժողովի հրաւիրելու ձախակողմեան կուսակցութիւնները, փաշական վտանգին դէմ պայքարելու համար: Յետոյ ան չէ՞ր որ ընդհ. գործադուլի ազդանշանը արձակեց: Ոչ մէկը կրնայ ըսել թէ մենք այլամերժ ընթացք կը բռնենք որ եւ է քաղաքական կուսակցութեան հանդէպ: Սակայն անհրաժեշտ է որ արհեստակցական շարժումը կրկէս չդառնայ արտաքին կռիւներու: Աշխատանքի Դաշնակցութեան զանազան պատուիրակութիւնները երբեք չեն արտասանած արհեստակցական բացարձակ անկախութիւնը: Աշխատանքի Միջազգային Գրասենեակին մէջ բանուորութիւնն է որ կը ներկայանայ: Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, մեր նիգն եղած է արգիլել տալ պատերազմի զէնքերու շինութիւնը եւ առեւտուրը: Մենք միութիւնը իրականացուցինք, անհրաժեշտ է որ տեւական դառնայ»:

Այսքան լայն տեղ տալով տեսակէտի այս հիմնաւորման, կ'ուզենք բաժին մը հանել նաեւ մեր արհեստակցական – աշխատաւորական կազմակերպութեանց համար, որքան ալ համեստ ըլլան անոնք:

Շատ յստակ է բանաձեւը,— համախմբուիլ աշխատանքի դրօշին տակ, խուսափելով քաղաքական մարզանքներէ, որոնք գոյութեան իրաւունք չունին մանաւանդ մեր մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՔԱՂԱՔԱՎԱՐԻ "ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ" ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԴԱԴՐԵՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պատասխանի պիտի սպասեն մինչեւ երեքշաբթի

Մուսոլինի տրամադիր չերեւար լսելու

Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը, բացառութեամբ Իտալիոյ, մարտ 3ին հանդիսաւոր կոչ մը ուղղեց Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ, որպէսզի դադրեցնեն պատերազմը եւ ձեռնարկեն հաշտութեան բանակցութեանց, «Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ եւ համաձայն անոր ուխտի ոգիին»:

Նախապէս կը խորհէին 48 ժամ նշանակել, պատասխանի համար, բայց այժմ որոշած են սպասել մինչեւ երեքշաբթի, 10 մարտ: Այդ օրը նորէն պիտի գումարուի 13երու յանձնախումբը, որ իրականին մէջ Ա. Դ. խորհուրդն է, եւ տրուած պատասխաններուն համաձայն պիտի ճշդէ իր դիրքը: Եթէ Մուսոլինիի պատասխանը աննպաստ ըլլայ – ինչպէս կը կարծեն բոլորը – այն ատեն ժողովի պիտի հրաւիրուի 18երու յանձնախումբը եւ պիտի որոշէ քարիւղի արգելքին գործադրութիւնը:

Հաշտութեան այս կոչը վերջին յուսահատական փորձն է, որ թելադրուեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին՝ Ֆլանտէնի կողմէ: Անգլիա, որ մոլորած ոչխար մը կը նկատէ Իտալիան, շատ յոյս չունի Սթրէզայի փարախին մէջ պահելու Մուսոլինին: Իր ներկայացուցիչը, Իտըն, չկամութեամբ հաւանեցաւ այս առաջարկին, պարզապէս յարգելու համար Ֆրանսայի դիւրազգածութիւնը: Այս առթիւ Պ. Իտըն պայման դրած է որ, եթէ Իտալիա ընդունի բանակցիլ, պատժական տնօրինութիւնները պէտք է շարունակուին մինչեւ որ հաշտութիւնը իսկապէս ստորագրուի:

18երու յանձնախումբը երէկ նոր մասնախումբ մը կազմեց, քարիւղի արգելքի խնդիրը քննելու համար: Այս մասնախումբը պիտի ճշդէ գործադրութեան եղանակները, այն ենթադրութեամբ թէ արգելքը պիտի յայտարարուի յառաջիկայ շաբթու: 13երու յանձնախումբին որոշումը մամուլին հաղորդուեցաւ կարճ զեկոյցով մը, որ կ'ըսէ թէ՝ «համաձայն դեկտեմբեր 19ին իրեն յանձնուած պաշտօնին, ստիպողական կոչ մը կ'ուղղէ երկու պատերազմիկներուն, անմիջապէս ձեռնարկելու համար հաշտութեան բանակցութեանց»:

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարները մեկնեցան Ժընեւէն եւ պիտի վերադառնան երեքշաբթի օր, երբ պիտի տրուի նախատագրական որոշումը՝ քարիւղի արգելքի մասին: Ֆրանսայի պատուիրակները յանկարծակիի եկան, երբ Պ. Իտըն յիշեցուց քարիւղի արգելքը, որովհետեւ կը կարծէին թէ՝ մասնագէտներու տեղեկագրէն վերջը, անգլ. կառավարութիւնը համոզուած է որ այդ արգելքը չի կրնար ազդու ըլլալ առանց Մ. Նահանգներու մասնակցութեան: Ֆրանսացիները միշտ կը կարծեն թէ Իտալիա բաւարար քարիւղ ունի, իր բանակին եւ օդանաւերուն համար, մինչեւ յառաջիկայ աշուն: Անգլիա երկու պատճառներով կը պնդէ քարիւղի արգելքին վրայ.— 1. Իտալիոյ վերջին յաղթանակները, որ կրնան լրջօրէն վնասել Անգլիոյ ազդեցութեան, եթէ աւելի խիստ պատիժներ չտնօրինուին.— 2. Մ. Նահանգներուն բռնած դիրքը չէզոքութեան մասին: Պ. Իտըն մեծ յոյսեր դրած էր Ֆրանսայի արտաքին նախարարին աջակցութեան վրայ, բայց Պ. Ֆլանտէն հանդիսացաւ «երկրորդ Փիէռ մը» (Լավալ եւ Ֆլանտէն նոյն անունն ունին, Փիէռ):

Ամէն պարագայի մէջ, ոչ Ֆրանսա, ոչ ալ Անգլիա կը հաւատան թէ գործնական ելքի մը պիտի յանգի Ազգերու Դաշնակցութեան նոր կոչը: Փարիզի թերթերը չեն ծածկեր թէ Պ. Ֆլանտէն պարզապէս ժամանակ շահիլ ուզած է: Բոլորն ալ կը վախնան որ Իտալիան ալ քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, որմէ դուրս կը մնան արդէն Մ. Նահանգները, Ճափոն եւ Գերմանիա:

Մուսոլինիի չաւաշոտ լռութիւնը

ԺՈՂՈՎԻ ՊԻՏԻ ՀՐԱՒԻՐԷ ԱՒՍՏՐԻԱՆ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ

Մուսոլինի Ազգերու Դաշնակցութեան կոչը ստացաւ երեքշաբթի օր, առանց որ եւ է խօսք արտասանելու: Վերջին յաղթանակները զօրացուցած ըլլալով իր դիրքը, Իտալիոյ «Առաջնորդ»ը չուզեր տեղի տալ, մինչեւ որ Եթովպիան նիմէ եւ ամբողջովին զինաթափ ընէ: Միւս կողմէ իր ձեռքերը կապուած են, քանի որ Եթովպիոյ պատերազմը հռչակուած է իբրեւ աշխարհակալութիւն եւ ժողովուրդն ալ այդ ուղղութեամբ առաջնորդուած է: Միւս կողմէ, Մուսոլինի միշտ կը մերժէ բանակցութիւն կատարել որ եւ է սպառնալիքի տակ: Եւ վերջապէս, Փարիզի մէջ կը կարծեն թէ երբ պատիժները խստանան եւ ընդարձակուին, Իտալիա վճռական ձեռնարկ մը պիտի կատարէ Եւրոպայի մէջ: Այսպէս, կը հաւաստեն թէ տասնամեայ համաձայնութիւն մը կնքուած է Իտալիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ: Այս լուրը հերքուեցաւ, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ գետինը հարթուած է եւ թէ որ եւ է կարգադրութիւն կրնայ ըլլալ ամենակարճ ժամանակի մը մէջ:

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ երեքշաբթի օր: Այս առթիւ Մուսոլինի պարզելով արտաքին քաղաքականութիւնը, գոհունակութիւն յայտնեց Մ. Նահանգներու չէզոքութեան օրէնքին համար: Յիշելով զինուորական վերջին յաղթանակները, շեշտեց թէ Մ. Նահանգներու դիրքը քաղաքական կա–

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐԻՇ ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ

Դարձեալ Սուրէն Սուրէնեանն է որ կը պատմէ, Ամերիկայի ռամկավար օրկանին մէջ.

— «*Երբ օրը օրին Լոնտոնի թերթերը Ջարդի ահաւոր լուրերը արձանագրել սկսան՝ մեր կեդրոնի էրիկն ու կնիկը ապշութեան մատնուեցան, թէ ի՞նչպէս Համիտ կրնար այս նախճիրը գործել՝ իրենց հասկացողութենէն վեր էր:*

Յանկարծ հեռագիր մը կուգար մեր Կիպրոսի ներկայացուցիչ ժամագործ Յակոբ Յովսէփեանէն թէ՝

«Զէյթունը պատրաստ է, հրահանգի կը սպասէ»: Աղասի իր խոստումը կատարած էր:

Մարօ Նազարբէկ՝ հեռագիրը ձեռքին՝ ջղաձգութենէ բռնուած՝ սենեակէ սենեակ կը վազէր անդադար յեղյեղելով՝ «Աւետիս, էլի նրանց էլ կը ջարդեն, նրանց էլ կը կոտորեն, կը փճացնեն...:

Աւետիս՝ յանկարծակիի եկած ու ապշահար՝ կ'աշխատէր կինն հանդարտեցնել:

Ի՞նչ պիտի պատասխանէք, ըսի ես, կացութեան շատ մօտէն ծանօթ ըլլալով ու շատ աղէկ գիտնալով որ մէկ անգամ գէթ կրակելու (աթում մը) վառօդ իսկ չէին ղրկած այդ քաջերուն եւ ուրիշներուն ալ արգելք եղած՝ ձախաւեր գործունէութեամբ»: (Պայքար 14 փետրուար):

Յուշագիրը նախընթաց գլուխներուն մէջ մանրամասնօրէն կը պատմէ թէ ի՛նչպէս ծրագրուած էր Զէյթունի ապստամբութիւնը:

Իր յուսախաբութիւնը կը սկսի այն օրէն երբ Եւրոպա կը հասնի Փոքր Ասիայէն եւ կը ներկայանայ հնչակեան կեդրոնը, Լոնտոն:

Նորէն ինքն է որ կը յայտարարէ, նոյն թերթի նոյն թիւին մէջ.

— «*Հիմա գիտէի թէ պատճառը այս երկու ապիկար անձնաւորութիւններն էին, որոնք Թուրքիոյ մէջ ապրող ցեղերու եւ անոնց փոխյարաբերութիւններու մասին ոչ մէկ տեղեկութիւն ունէին, անոնց կրօնական տարբերութիւնները, Թուրքերու չափազանցութեան հասնող անհերող ու ատելութիւնը, ասոնք բոլորը անծանօթ էին մեր ղոյգին, որ կեդրոն կը կոչուէր:*

Ասոնք Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւս ծայրը կը տեսնէին, կ'երեւակայէին խոշոր գործարաններու շարքեր, անոնց հսկայ ծխնելոյզներէն բարձրացող մուխը, խումբ խումբ, կորաքամակ ու դալկացած գործաւորներու տաժանելի աշխատութիւնը, հայ պրոլետարը, հայ կապիտալիստը, հայ պուրժուան եւ չեմ գիտեր կեանքի ուրիշ ինչ դժնդակ երեւոյթներ, զորս Կարլ Մարքսի տնտեսական փիլիսոփայութեան կանգունով կը չափէին»:

Եւ դեռ ուրիշ մերկացումներ, որոնք աւելորդ անգամ մը եւս կ'ապացուցանեն թէ մարդիկ ո՛րքան թեթեւութեամբ կը վարէին այնքան պատասխանատու գործեր:

Անշուշտ միայն մէկ հոսանքի վրայ չիյնար այս մեղքը:

— Ինչո՞ւ կը զբաղիք այս անցած գացած բաներով:

— Միշտ օգտակար է քրքրել պատմութիւնը, մանաւանդ մեր ժամանակակից պատմութիւնը, նոր սայթաքումներ կանխելու համար:

Կը կարծէք թէ շա՞տ բան բարեփոխուած է 1893 - 96էն ասդին...

ՎԱՀԷ

Անգլօ-եգիպտական բանակցութիւններ

Ինչպէս գրած էինք, անգլօ-եգիպտական բանակցութիւնները սկսան մարտ 2ին, Գահիրէի մէջ: Մթնոլորտը շատ սիրալիր էր: Նահաս փաշա, Վաֆտի նախագահը, որ միեւնոյն ատեն եգիպտական պատուիրակութեան նախագահն է, ֆրանսերէն ճառ մը խօսեցաւ, իսկ բրիտանական մարզպանը պատասխանեց անգլերէն: Նահաս փաշա նախ յարգանք յայտնեց Անգլիոյ հանգուցեալ թագաւորին յիշատակին եւ ներբողեց «խաղաղութեան առաքեալը», Հէնտըրսըն, որուն անկեղծութիւնը օգնած էր նամբան հարթելու: Յետոյ յոյս յայտնեց թէ բանակցութիւնները պիտի կատարուին նոյն վստահութեամբ եւ համերաշխութեամբ ինչպէս 1930ին: «Այն տագնապը որ կը սպառնայ վրդովել աշխարհի խաղաղութիւնը, անհրաժեշտ կը դարձնէ համաձայնութիւն մը երկու ազգերուն միջեւ, իրարու կապելու համար զանոնք բոլոր պատահականութեանց հանդէպ, լաւ կամ գէշ: Մենք կը յուսանք, ո՛չ, մենք վնռած ենք յաջողիլ: Դաշնագիր մը՝ ամրապնդելու համար մեր բարեկամութիւնը ոչ միայն քաղաքական անհրաժեշտութիւն մըն է մեր երկու երկիրներուն համար, այլեւ բարոյական անհրաժեշտութիւն մը մարդկութեան համար»:

Սըր Մայլս Լէմփսըն, բրիտանական մարզպանը, իր կարգին խօսք առնելով, շեշտեց թէ անգլօ-եգիպտական համաձայնութիւն մը փոխադարձաբար մեծ սփոփանք մը պիտի ըլլայ ներկայ խռովեալ ժամանակներուն մէջ: Իր կարծիքով, այս անգամ կարելի է գոհացուցիչ համաձայնութեան մը հասնիլ համբերութեամբ եւ փոխադարձ բարեացակամութեամբ: Ինք հրահանգ ստացած է յայտարարելու թէ բրիտանական կառավարութիւնը ջերմապէս կը բաղձայ յանգիլ յաջող ելքի մը: «Բրիտանական կառավարութիւնը կը սպասէ այն օրուան երբ, իբրեւ հետեւանք դաշնագրի մը, նոր շրջան մը պիտի բացուի երկու երկիրներու յարաբերութեանց մէջ, երբ Եգիպտոս կատարեալ գերիշխանութիւն ստացած ըլլալով, Մեծն Բրիտանիա եւ Եգիպտոս աշխարհի առջեւ պիտի երեւան իբրեւ զինակիցներ եւ հաւասարներ»:

Այս վերջին նախադասութիւնը բուռն ծափերով ընդունուեցաւ եգիպտական պատուիրակութեան կողմէ: Այս հանդիսաւոր բացումէն վերջը, բուն աշխատանքները պիտի սկսին երկուշաբթի օր: Ֆրանսերէնը պիտի գործածուի իբրեւ գլխաւոր լեզու, ուր որ յարմար դատուի:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՎԵՐԵԼԱԿՆԵՐՈՒ պաշտօնեաներուն գործադուլը կը շարունակուի: Գործադուլին հետեւանքները անելի մատնած են աւելի քան 1100 երկնակարկառ շէնքերու բնակիչները, քանի որ կարելի չէ քալելով բարձրանալ մինչեւ 40 յարկ: Կառավարութիւնը շարժման մէջ դրաւ հազարաւոր անգործներ, վերելակները բանեցնելու համար, եւ բացառիկ օրէնքներ հրատարակեց, որովհետեւ գործադուլը կը վնասէ նաեւ բնակիչներու առողջապահութեան: Վերջին լուրի մը համաձայն, 71,000 պաշտօնեաներ գործադուլ հռչակած են 5650 շէնքերու մէջ: Ընդհարումներ ալ պատահեցան եւ 30 հոգի վիրաւորուեցան:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ՅԱՆՈՒՆ ՍՊԱՌԱԶԻՆՄԱՆ

Փետրուար 23ին խորհրդային աշխարհը մեծ շուքով տօնեց կարմիր բանակի 18րդ տարեդարձը։ Համայնավար մամուլը էջեր նուիրեց բանակին, փառաբանելով անոր «անխորտակելի ուժը եւ մեքենաւորման յառաջդիմութիւնը»։ Պաշտօնաթերթ «Պրաւդան» իր նոյն օրուան թիւով վեր հանելով Ն. Միութեան ծովային, ցամաքային եւ օդային ուժերը եւ յայտարարելով թէ բանակին թիւը հասած է մէկ միլիոն երեք հարիւր հազարի, կ'աւելցնէ.

— «Թող այդ պարագան նկատի առնեն բոլոր անոնք որ կ'երազեն բռնագրաւել խորհրդային Ուկրայնիան եւ Ծայր. Արեւելքը» ...

Երբ օրը օրին կը հետեւիս խորհրդային թերթերուն եւ կը կարդաս Մոսկուայի վարիչ դէմքերուն ճառերը, այն տպաւորութիւնը կը ստանաս, թէ պատերազմը օրերու խնդիր է եւ մէկ օրէն միւսը արտաքին թշնամին պիտի յարձակի Ն. Միութեան վրայ։ Մինչեւ վերջին տարիները այդ թշնամին կը ներկայանար յանձին Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Ռումանիոյ եւ Լեհաստանի։ Իսկ ներկայիս վտանգը կուգայ Ճափոնէն ու Գերմանիայէն (դիւանագիտօրէն կը լռեն Լեհաստանի մասին)։ Մինչեւ այս վերջին երկու պետութիւններու բռնած սպառնական դիրքը, համայնավարները ռազմական ու յարձակողական ոգիով կ'արտայայտուէին, աւետելով համաշխարհային յեղափոխութեան մօտալուտ յաղթանակը։ Ժողովուրդը յարատեւօրէն արտաքին սպառնալիքի տակ պահելով, խորհրդային իշխանութիւնը կ'ուզէր արդարացնել իր այն քաղաքականութիւնը զոր կը վարէր երկրի ներսը։

Համայնավարներու ռազմաշունչ քաղաքականութիւնը լաւագոյն օգտագործեցին Հիթլէրն ու Նիփոնը, ի լուր աշխարհի յայտարարելով, թէ իրենց պատմական առաքելութիւնն է փրկել մարդկութիւնը կարմիր վտանգէն։ Ի հարկէ, ոչ աշխարհին կարմիր վտանգ կը սպառնար եւ ոչ ալ խորհրդային երկիրն ռազմական այն ուժը կը ներկայացնէր, որպէսզի համարձակէր ոտքը իր սահմանէն դուրս նետելու։ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի կողմէ ճարպիկ ռազմախաղ մըն էր, քօղարկելու իրենց նուաճողական դիտումները։ Այդ ամէնը զգացին համայնավարները եւ իրական վտանգի առջեւ տեսնելով իրենց զինական թուլութիւնը, չոգեկնդ անցան գործի, — դէպի զինարշաւ։ Սպառազինում յանուն խաղաղութեան եւ հայրենիքի պաշտպանութեան, սակայն երբեք՝ յանուն համաշխարհային յեղափոխութեան յաղթանակի...

Իսկ թէ սպառազինումը ինչ արժեց ժողովուրդին եւ ինչ զոհողութիւններով յաջողեցաւ, այդ կը տեսնենք քիչ վերջը։ Մինչ այդ քանի մը խօսք հին եւ նոր Ռուսաստանի զինական վիճակի մասին։

Բանակին պահանջները հոգալու համար նախապատերազմեան Ռուսաստանի ճարտարարուեստը բոլորովին անբաւական էր։ Ցարական կառավարութիւնը արտասահմանէն կը ներածէր բեռնատար ինքնաշարժեր — 87 առ հարիւր, մարդատար ինքնաշարժեր — 100 առ հարիւր, հրասայլեր — 100 առ հարիւր, թնդանօթներ — 70 առհարիւր, ռումբեր — 75 առ հարիւր, հրացաններ— 60 առհարիւր, եւ փամփուշտ — 60 առ հարիւր։ Միջին հաշուով ռազմանիւթերու ութսուն առ հարիւրը կը ստացուէր դուրսէն։ Համաշխարհային պատերազմին մէջ ռուսական բանակի պարտութեան գլխաւոր պատճառը ռազմամթերքի պակասն էր։

Խորհրդային տիրապետութեան առաջին տասնամեակի ընթացքին (մինչեւ 1927) ռազմանիւթ մատակարարող արդիւնաբերութիւնը (օրինակ, — մետաղագործութիւն), ոչ միայն յառաջդիմութիւն չունեցաւ, այլ եւ 25 առ հարիւր ետ կը մնար նախապատերազմեան վիճակէն։ Դեռ 1930ին Վորոշիլով կը յայտնէր, թէ կարմիր բանակի տրամադրութեան տակ եղած հրետանին, օդատորմիղը, հրասայլերը եւ քիմիական միջոցները շատ ու շատ անբաւարար են երկիրը պաշտպանելու համար։ Կը բաւէ ըսել որ այն ատեն դեռ կը գործածէին միայն ցարական բանակէն մնացորդ թնդանօթները։ Բանակի մեքենաւորման տեսակէտէն Ռուսիան ետ կը մնար ոչ միայն Ամերիկայէն ու եւրոպական առաջաւոր պետութիւններէ, այլ եւ նորակազմ Լեհաստանէն։ Հետեւաբար, կարմիր բանակը ինչ որ ունի, ձեռք է բերուած վերջին 5—6 տարիներու ընթացքին։

Ներկայիս, ինչպէս կը վկայեն Ն. Միութեան զինուորական վարիչ դէմքերը, կարմիր բանակի սպառազինումը ամէն տեսակէտէ հասած է բարձր աստճանի եւ ռազմական միջոցներու մեքենաւորումը կրկնապատկուած ու բազմապատկուած է։ «Խորհրդային քաղաքացիները կրնան միայն ուրախանալ, որ իրենց երկրին պաշտպանութիւնը հաստատուն է եւ զօրաւոր թէ ծովերու եւ ցամաքի վրայ եւ թէ օդին մէջ»...

Անկասկած, կարմիր բանակը խոշոր ուժ կը ներկայացնէ։ Սակայն, չափազանցութիւն է պնդել թէ 5—6 տարիներու ընթացքին ապահոված է պատերազմի անհրաժեշտ միջոցները։ Մանաւանդ երբ նկատի առնենք, որ պատերազմի պարագային կարմիր բանակին թիւը պիտի հասնի 10—12 միլիոն մարդու եւ այդ հսկայ քանակը պէտք պիտի ունենայ անսպառ ռազմանիւթի։ Իսկ եթէ ապագայ պատերազմն ալ նախորդին պէս տարիներ տեւէ ...

Եթէ նոյն իսկ խորհրդային երկրի պաշտպանութիւնն ապահովուած է ցամաքին վրայ ու օդին մէջ, նոյնը ըսել չի կարելի ըսել ծովերու մասին։ Ռուսաստանը, որ առանց այն ալ խոշոր ծովային ուժ մը չէր ներկայացներ, երկու անգամ կորսնցուց իր նաւատորմիղը՝ 1903ին ռուսաճափոնական պատերազմի ատեն եւ 1918ին, երբ Գերմանացիներու պահանջով համայնավարները ջրամոյն ընել չացուցին համաշխարհային պատերազմի մնացորդ ռուսական նաւերու մեծագոյն մասը։ Մէկ մասն ալ քաղաքացիական կռիւներէ վերջ ճերմակ Ռուսերը փախցուցին օտար ջուրեր։ Երբ Նափոլէոնի օրով Անգլիացիները խորտակեցին Ֆրանսայի ծովային ուժը, ամբողջ հարիւրամեակ մը պէտք եղաւ, որպէսզի Ֆրանսան վերակազմէ իր նաւատորմիղը։ Ո՛ւր մնաց Ռուսիոյ նման աղքատ երկիր մը, մանաւանդ երբ իր դէմ ունի Ճափոնի պէս ծովային հսկայ ուժ մը։ Իսկ անցեալ յունիսին երբ Անգլիոյ համաձայնութեամբ Գերմանիան իրաւունք ստացաւ իր նաւատորմիղը վերակազմելու 35 առ հարիւր համեմատութեամբ, Խորհ. Ռուսաստանը ծովային սպառնալիքի տակ ինկաւ նաեւ հիւսիսային ջուրերու կողմէ։

Կը տեսնենք որ նախապատերազմեան Ռուսիան ռազմական տեսակէտէն շատ յետամնաց երկիր մըն է եղած։ Երկրորդ, համայնավարներու տասնամեայ տիրապետութեան միջոցին (մինչեւ 1927) ռազմանիւթ մատակարարող արդիւնաբերութիւնը դեռ 25 առ հարիւր ետ կը մնար նախապատերազմեան վիճակէն։ Երրորդ, 1930ին խորհրդային ռազմական ուժը հազիւ կրցաւ հաւասարիլ ցարական բանակի ուժին։ Չորրորդ՝ այդ թուականէն ասդին է որ յատկապէս ուժ կը տրուի զինական պատրաստութիւններուն եւ ներկայիս, ինչպէս իրենք կը վկայեն, կարմիր բանակը դարձած է «անխորտակելի»։ Եթէ այս վերջին պարագան չի համապատասխաներ իրականութեան, դարձեալ պէտք է ընդունինք, որ վերջին հինգ վեց տարիներու ընթացքին բանակը ուժեղացնելու համար մեծ ճիգեր եղան ու ահագին միջոցներ գործածուեցան։ Սակայն ի՞նչպէս ձեռք բերուեցան այդ միջոցները։

Այս վերջին հարցի լուծումը ամբողջովին կապուած է խորհրդային ներքին քաղաքականութեան հետ։ Ութ տարի առաջ վերջ տալով «Նեփ»ի քաղաքականութեան, համայնավարները երկրի մէջ վերահաստատեցին ռազմական համայնավարութիւնը։ Վերացաւ անհատական նախաձեռնութիւնը, դասակարգային ճնշումներ գործադրուեցան, ժողովուրդը սեփականազուրկ եւ պետութիւնն իր ձեռքը կեդրոնացնելով երկրին արտադրական բոլոր միջոցները, ձեռնարկեց ճարտարարուեստացման քաղաքականութեան։ Խորհրդային իշխանութիւնը բացարձակ տէր դարձաւ ոչ միայն երկրի արդիւնաբերութեանն, այլ եւ սեփականացուց գիւղական տնտեսութիւններու մեծագոյն մասը՝ կոլխոզացման ճանապարհով։ Դրահկոնեան միջոցներով լուծեց ամէն ընդդիմութիւն թէ կուսակցութեան ներսը (աջերու եւ լեւթը) եւ թէ ժողովուրդին մէջ։ Երկրի ճարտարարուեստացման գործին մէջ ալ զարկ տրուեցաւ ծանր արդիւնաբերութեան, առանց նկատի առնելու ժողովրդական զանգուածներու անմիջական պահանջները։ Մետաղի, քարիւղի, քարածուխի եւ քիմիական արդիւնաբերութեանց բարգաւաճման ուժ տալը օրուան նշանախօսք դարձաւ։ Հրապարակ նետուեցաւ հնգամեայ ծրագիրը եւ պետութիւնը ամէն ինչ զոհաբերեց յանուն երկրի սպառազինման։

Հետեւանքները յայտնի են։ Գիւղատնտեսութեան աներեւակայելի անկում, անասուններու կոտորած, գիւղացիներու ըմբոստութիւն, քաղաքացիներու կեանքի վատթարացում, պաշ հացի փուռերու եւ ամէնէն անհրաժեշտ ապրանքներու կրպակներու առջեւ, անօթութիւն (1931—33) եւ մերկութիւն։ Ի գին հարիւր յիսուն միլիոն ժողովրդի զրկանքներու եւ անլուր տառապանքներու կարմիր բանակը զինուեցաւ։ Պետութիւնը երկրին ամբողջ տնտեսութիւնը յարմարցուց սպառազինման՝ առանց նկատի առնելու ժողովուրդին անհրաժեշտ հացը, կերպասը եւ օճառը։

Այդ ռազմական քաղաքականութիւնը քիչ մը մեղմացաւ միայն մէկ տարի առաջ, երբ խորհրդային կառավարութիւնը զգաց, թէ իր դէմ ունի ոչ միայն արտաքին թշնամին, այլ եւ ներքին թշնամին,— ժողովրդական դայրոյթը։ Համայնավարները ոչ միայն սկսան նահանջել, այլ եւ շարք մը ասպարէզներու մէջ վերահաստատեցին նախկին կարգ ու կանոնը (սեփականատիրական սկզբունքի հաստատումը, կենցաղի, բանակի կազմաւորում, դպրոցական գործ եւն.)։ Դեռ չենք խօսիր արտաքին քաղաքականութեան հիմնական կերպարանափոխման մասին։

Ուրիշ առիթով կ'ապացուցանենք թէ այդ ամէնը նահանջէն աւելի ճարպիկ ռազմախաղ մը կը ներկայացնեն։ Առայժմ միայն արձանագրենք, որ խորհրդային երկիրներու վերջին տարիներու կեանքը զինարշաւի շրջան մը անցուց, յանուն սպառազինման զոհաբերելով երկրին տնտեսութիւնն ու ժողովրդի բարօրութիւնը։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Ո՞Ւր Կ'ԵՐԹԱՔ, Ո՞ՒՐ

ԽՄԲ. — Անձնական պատճառներ վերջերս Հարաւ. Ամերիկա քշեցին հայ ուսուցիչ մը, Յովհ. Պապէճեան, հեղինակ աշխարհագրական գիրքերու եւ ուրիշ ուսումնասիրութեանց։ Ահա իր տպաւորութիւնները, Պուէնոս Այրէսի Արմէնիաէն (11 փետր.) .—

Զմիւռնիոյ չարաշուք աղէտէն անմիջապէս յետոյ երբ Հայեր փախան Թուրքիայէն, ապաստանեցան մեծ մասամբ Ֆրանսա, ուր հիւրընկալուեցան մարդասիրաբար, որովհետեւ ասպետական Ֆրանսայի ասպնջականութիւնը արդարացնող ԳՈՐԾ ԿԱՐ հոն։

Տարիներ աշխատելէ եւ իրենց անհաստատ ապագային համար համեստ խնայողութիւն մը ու գործ մը ապահովելէն անմիջապէս յետոյ Հայեր, յարաբերաբար իրենց ուրախ հորիզոնին վրայ ահա կը տեսնեն Թուրքին եաթաղանին տեղ տնտեսական տագնապը եւ կառավարութեան արգելքը, աշխատանքի համար։

Տակաւին չարունակուող եւ օր ըստ օրէ աճող տնտեսական սոյն տագնապը եւ աշխատանքի արգելքը պատճառ դարձան որ պետական ու հանրային մեծ հաստատութիւններու ճակտին դրոշմուած Ազատութիւն, Հաւասարութիւն եւ Եղբայրութիւն մարդկային ամենամեծ նշանաբաններով հպարտացող Ֆրանսացիին քով անօթի մեռնին մեր արենակիցները եւ նոյն իսկ Սէն գետը նետուին կամ Մուշեղ Տէրտէրեանի նման տանը սենեակին առաստաղէն իրենք զիրենք կախեն, իրենց չնչին պարտքին համար իրենց տան դրաւմամբ անոր վաճառումը արգիլելու եւ գոնէ իրենց մահուամբ փրկելու իրենց զաւակներուն ապաստարանը, որ սակայն աւա՜ղ, հոս ալ Եղբայրութիւնը միայն պարծանքի ու հպարտութեան առարկայ մը ըլլալէ զատ ուրիշ ոչինչ կ'ըլլայ, որովհետեւ այդ ընտանիքի պատուական հօր անձնասպանութեան պատճառը ծանօթ ըլլալուն, ֆրանսական արդարութիւնը զոհին դժբախտ ընտանիքին միջոց չտար տունը փրկելու։

Ուրեմն, կը տեսնուի թէ ասպնջականութիւն ցոյց տուողներ որդեգրած են ամէն աշխատանք եւ հետեւաբար եղած խնայողութիւնը փճացած է արագօրէն այդպիսի ՍՈՒՂ երկրի մը մէջ եւ նոյն իսկ երթալիք հիւրընկալ երկիր եւ կամ իրր ճամբու ծախս՝ դրամ չկայ։

Դրամ չի կրնար ունենալ այս կացութեան մատնուած Հայը, երբ ինքզինք կը գտնէ ԴՐԱՄԸ ԵՐԿՐԷՆ ԴՈՒՐՍ ՁՀԱՆԵԼՈՒ՝ ամենանուրբ դիւանագէտին իսկ մաքէն չանցուցած վարպետ միջոցներուն առջեւ։ Դրամ չի կրնար ունենալ, որովհետեւ կամ իր փոքրիկ խնայողութիւնը կը փճացնէ, իր աշխատելու իրաւունքը կորսնցնելով կամ պայմանով չինել տըւած տունին պարտքը չկրնար վճարելուն հետեւանքով այդ չնչին պարտքին փոխարէն կը ծախուի տունը, որ իր միակ խնայողութիւնը պիտի կազմէր եւ սակայն շատ վար գինով ծախուած ըլլալով՝ այդ խնայողութիւնն ալ օդին կը յանձնուի ինքնին։

Եւ երբ ամէն անգամ այս տեսակ տնտեսական տագնապ մը աւերներ կը գործէ արտասահմանի Հայ գաղութներուն մէջ, գիշակեր ագռաւներու նման Հայ ժողովուրդին չուրջ ջը կը սլքտան հայանուն բորենիներ, որոնք Հայու դիակով միայն սնանելէն հաճոյք կը զգան։

Այդպիսիները նոյն իսկ բնաւ չպիտի խղճահարէին իրենց բիւրաւոր արենակիցներուն դիակները գերեզմանէն հանելէ, իրենց գազանային բնազդին գոհացում տալու համար, եթէ ատոր մէջ շահ մը տեսնէին, որովհետեւ անոնք պատրաստ են զոհելու հայրենասիրութիւն, ազգային ամէն սրբութիւն, մարդկային ամէն առաքինութիւն ու բարոյական միմիայն անիծեալ մամոնային, որ խիպառ ցամքեցուցած է այդ բոլորին գաղափարը իրենց մէջ։

Այս ճշմարտութեան կենդանի ապացոյցը կուգայ այժմ Ֆրանսայէն, որ ժամանակէ մը ի վեր հայ գաղութը Փարակուէյ փոխադրելու դիւային հարցը կը դարբնուի, որովհետեւ այդ սահմռկեցուցիչ խնդրոյն անխիղճ հեղինակները համոզուեցան թէ Ֆրանսայի մէջ այլ եւս ապրիլ եւ չնչել անկարելի է եւ հետեւաբար ի շահ իրենց դրպանին դառնացած Հայը դըժոխք մը նետելու յարմար առիթը ներկայացած է եւ պէտք չէ փախցնել այդ առիթը, որ շատ քիչ անգամ կը ներկայանայ։

Այդ վամփիրները, տեսնելով թէ՝ ողբալի կացութեան մէջ գտնուող Ֆրանսահայը ստիպուած է անմիջապէս հեռանալ ամէն գնով եւ ամենածանր զոհողութիւններու փոխարէն, գտեր են անոր համար Հարաւ. Ամերիկայի հանրապետութիւններէն՝ մարդու կամ աւելի ճիշդը՝ երկրագործներու պէտք ունեցող Փարակուէն, որ դրացի Պոլիվիոյ հետ իր մղած երեք տարուան պատերազմէն դեռ երէկ ազատուած երկիր մըն է, որ այդ պատերազմին հետեւանքով ծիւրած է եւ ուր պիտի սկսի տնտեսական ահաւոր տագնապ մը, հետեւանք՝ կրկին այդ պատերազմին։ Մանաւանդ ՍԱՍՏԻԿ ՏԱՔ ու ՉՈՐ կլիմայ մը, մահացու վէրքեր առաջ բերող միջատ մը եւ քայքայուած տնտեսութիւն մը աղետալի կրնան ըլլալ մեր ժողովուրդին՝ բարոյապէս, ֆիզիքապէս ու նիւթապէս, որոնք իր վերջնական կործանումը կը պատրաստեն ամբողջացնելով Թալէաթներու գործը հայ Թալէաթներու ձեռքով, որուն կ'օժանդակեն օտար ձեռքեր։

Ահա այս յոյժ աննպաստ պայմաններով օժտուած դժոխքի մը ճամբան ցոյց կուտան Հայուն, զայն ներկայացնելով սակայն կատարեալ դրախտ մը, որպէսզի անով հրապուրուողներէն կարենան չորթել գումարներ, իբր թէ յաջողցնելու համար այդ երկրի անկարելի մուտքը եւ տրամադրել տալու համար ձրի հող եւ ձրի չոգենաւներ, որոնք խակական տանջարաններ են միամսեայ ուղեւորութեան մը միջոցին։

Արդ, ես իբրեւ հայրենասէր եւ այս դժբախտ ազգին անվերջ մարտիրոսացումները տեսնելով, սրտամորմոք տանջուող մը՝ կ'ելլեմ այդ դժբախտ զոհերուն առջեւ ու բազուկներս պարզելով կը պոռամ.

— Ո՞ւր կ'երթաք, ո՞ւր, դարձէ՛ք տեղերնիդ եւ լրջօրէն մտածեցէք ձեր ընելիքին վրայ։ Գիտեմ, ձեզի նման չուարած ժողովուրդ մը այլ եւս դատելու եւ տրամաբանելու իր բոլոր կարողութիւնը կորսնցուցած եւ դարձած է անմեղ երեխայ մը, որ իրեն հրամցուած նոյն իսկ թունաւոր շաքարը ուտելէ չկրնար քաշուիլ։

Եթէ կը համոզուիք թէ միայն Հայ անունին համար ամէն զոհողութեան յանձնառու անկեղծ անձ մըն է, որ կը գրէ այս տողերը եւ կը հաւատաք թէ ոչ մէկ շահ կամ վնաս ունի ձեր Փարակուէյ գաղթելէն, անսացէք անոր գրածներուն, եթէ չէք ուզեր ձեր դժբախտութիւնը ողբալ մինչեւ ձեր մահը, որ տարամերժօրէն պիտի հասնի դժբախտաբար՝ նոր երկրի դըժնդակ պայմաններուն հետեւանքով։

Պիտի հարցնէք թէ՝ վէրքը ճանչնալը կամ մատնանշելը բաւական չէ, դարմանելը կարեւոր է։ Հետեւաբար, ի՞նչ պիտի ընենք մնալով Ֆրանսա, ուր կը նմանինք թակարդը ինկած մուկի մը, որ եթէ ուղղակի չսպաննուի իսկ, արդէն անօթի մնալով դատապարտուած է մահուան։

— Երթալ Հայաստան, ուր միայն Հայը կրնայ գտնել իր սրտին խօսող հայ միջավայրը, հայրենի հին յիշատակարաններ, որոնց հետ ապրեր են մեր պատուական նախնիք, հայրենի սրբութիւններ եւ առողջ օդ ու ջուր, մանաւանդ բնութենէն ու բարոյագէտներէն թելադրուած աշխատելու եւ հետեւաբար ապրելու ամենատարրական իրաւունք, զոր իրեն կը զլանան «քաղաքակիրթ» ազգեր։ Սակայն, դժբախտաբար հնարաւոր չէ 60.000 Ֆրանսահայերը մէկ անգամէն փոխադրել Հայաստան, այլ տարին 1200 հոգիի մասին կը խօսուի եւ եթէ նոյն իսկ կանոնաւոր կերպով գործադրուի այդ որոշումը, 50 տարի պէտք է ամբողջ Ֆրանսահայութիւնը Հայաստան փոխադրելու համար, ինչ որ կը նշանակէ թէ «մինչեւ ճահիճը ջուր գայ, գորտին հոգին կ'ելլէ», քանի որ ներկայ վիճակով, որ պիտի շարունակուի անշուշտ, հինգ տարիէն 80 առ 100 Հայը անօթութենէ պիտի ջարդուի Ֆրանսայի մէջ։ Անշուշտ չէ կարելի մեղադրել հայկական կառավարութիւնը, որ գուցէ ենթակայ է ուրիշ ազդեցութեան։

Ուրեմն, կը մնայ միայն մէկ միջոց,— գաղթել Հարաւ. Ամերիկայի Ուրուկուէյ հանրապետութիւնը, ուր կը տիրէ առողջ կլիմայ եւ որ ունի արգասաբեր հող։ Հոն հաստատուող Հայեր առանց բացառութեան գոհ են իրենց վիճակէն եւ ոչ մէկ անգործ կայ։ Նոյն իսկ կառավարութիւնը կը քաջալերէ ծխախոտի մշակութիւնը եւ մասնաւորապէս շերամարուծութիւնը, որոնց համար ամէն դիւրութիւն եւ միջոց կուտայ։ Իսկ քիչ մը դրամագլուխ կամ արհեստ ունեցող մը բնաւ անօթի չի մնար հոն։

Կարելի է գաղթել նաեւ Արժանթինա, որու մայրաքաղաքին (Պուէնոս Այրէս) մէջ կը հաշուուին աւելի քան 12.000 Հայեր, որոնք կ'ապրին առանց դժուարութեան։ Թէեւ մայրաքաղաքը Պուէնոս Այրէս (գեղեցիկ օդ) իր անունը արդարացնելէ դադրած է այլ եւս, որովհետեւ Տօն Փետրօ տէ Մէնտօզայի 1535ին հիմնած այս քաղաքը այնքան առողջ օդ եւ ջինջ երկինք ունէր, որ 1819ին եւ 1823ին ցերեկը պարզ աչքով տեսնըւած է երկնքին երեսը Արուսեակը։ Բայց գործարաններու հիմնումէն եւ ինքնաշարժերու երթեւեկէն ի վեր Պուէնոս Այրէսի օդը թունաւորուած է արձակուած շոգիներէն եւ պէնզինի մուխէն, որու պատճառով հոն շատցած են հիւանդութիւնները, որոնց մէջ կարկառուն տեղ կը բռնէ թոքախտը իր 200.000 զոհերով, թէեւ Փարիզի մէջ կարելի է հաշուել 2 միլիոն թոքախտաւորներ, որոնց մէջ Հայերուն թիւը իրենց քանակի համեմատութեամբ շատ աւելի է։

Արժանթինայի ամէնէն առողջ օդ ունեցող քաղաքը Գորտոպա է, ուր կան բաւական թիւով բարեկեցիկ Հայեր։

Այս երկիրներէն դուրս կարելի է մտածել Չիլիի մասին, որու կլիման առողջ է եւ հողը շատ բարեբեր։ Կայ նաեւ Փերուի մայրաքաղաքը՝ Լիմա, որ ունի տաք եւ չոր բայց առողջ կլիմա ու առատ ջուր։ Սակայն, այս եւ Չիլիի հնաշխարհիկ քաղաքը Սանթիկօ ենթակայ են յաճախադէպ երկրաշարժի։

Հարաւ. Ամերիկայի մնացեալ երկիրները կամ շատ տաք կ'ըլլան կամ ունին վատառողջ կլիմայ։ Ուրեմն Ուրուկուէյ եւ Արժանթինա միայն կը յարմարին Հայերու։

Իսկ Փարակուէյ ունենալով աննպաստ կլիմայ մը եւ տնտեսական աննախանձելի կացութիւն, ապահովաբար հոն գաղթող Հայերուն սպանդանոցը պիտի ըլլայ։

Եւ որպէսզի Հայեր, դժբախտ զոհը չդառնան անխիղճ չարաշահներու, պիտի խնդրէի արտասահմանի Հայ թերթերէն արտատպել սոյն գրութիւնը, իրենց խմբագրականներով զգուշացնել հայ ժողովուրդը այդ կարգի անձնասպանութենէ մը, նոյն իսկ հաւաքոյթներու մէջ այդ վտանգաւոր չարժումին յոյժ աղետալի հետեւանքներու մասին անդադար քարոզել եւ եթէ կարելի է, ամէն կերպով հալածել այդ չարաշահները։

ՅՈՎՀ. ՊԱՊԷՃԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«LE ROMAN D'UN JEUNE HOMME PAUVRE»

(MOULIN - ROUGE)

Օքթավ Ֆէօյէի այս վէպը հանրածանօթ է, եւ եթէ այսօր շատ քիչեր կը ճանչնան զայն, ան իր տիպարներուն գեղեցիկ ու ճշգրիտ ուսումնասիրութեամբ եւ կազմով կրնայ դեռ ապրիլ եւ ներշնչել, գտնելով ցուցադրուող ժապաւէնէն։

Աբէլ Կանսի նուրբ գեղագէտի ճաշակը զայն օժտած է բեմադրութեամբ մը՝ ուր կը յայտնուին մեծ արուեստագէտին պրպտող եւ խղճամիտ ճաշակն ու կարողութիւնը։

Մթնոլորտին հարազատութիւնը տեսարաններուն գերազանց ընտրութիւնը եւ ազուցումը, անոնց առանց սայթաքումի ընթացքը հաճելի ուշադրութեան մը մէջ լարուած կը պահէն դիտողը, աչքի եւ հոգիի մեծ բաւականութեան մը մէջ։

Հեղինակին գործը տեսարաններու վերածած է Քլոտ Վէյմօրէլ, աշխատակցութեամբ Մուէզի Էօնի։

Երիտասարդ Մարքիզ Մաքսիմ տը Շանսէ ստիպուած է իր բոլոր ըստացուածքները աճուրդով ծախելու, իր հօր ձգած պարտքերը վճարելու համար։

Գիշերօթիկ հաստատութեան մը մէջ իր կրթութիւնը կատարելագործող քոյրը անտեղեակ է անկումէն, եւ Մաքսիմ որոշած է աշխատիլ եւ հոգալ անոր կրթական ծախքերը։

Առիթը կը ներկայանայ։

Պրըթանիի մէջ ապրող մեծահարուստ Լառօքներու ընտանիքը մատակարարի մը պէտք ունի։

Մաքսիմ իր հօր նօտարին խորհուրդներուն վրայ, եւ անոր միջնորդութեամբ կը ներկայանայ դղեակ, եւ կը ձեռնարկէ իր պաշտօնին քաջօրէն եւ ուղղամտութեամբ։

Շրջապատը պղտոր է։ Մեծ հարստութիւն մը՝ եւ անոր միակ ժառանգորդուհի Մարկրիթի շուրջը կը դեգերին ազգականներու եւ թեկնածուներու մեքենայութիւններ, որոնց գոյութիւնը եւ ամենօրեայ հաստատումը թունաւորած է Մարկրիթի հոգին, փակելով զայն խիստ դիմակի մը ետին։

Եւ սակայն Մաքսիմի չիտակ եւ հպարտ կեցուածքը խռոված է իր հոգին, որ անշահախնդիր հոգիի մը մտերմութեան պահանջը ունի։

Կասկածոտ է սակայն Մարկրիթ։

Ամէնօրեայ պտոյտներու ընթացքին, կալուածին մէջ գտնուող լքուած եւ հնամենի դղեակի մը աշտարակին այցելութեան գացած են Մաքսիմ եւ Մարկրիթ։

Աշտարակին պատուհանէն նշմարուած զմայլելի համայնապատկերին առջեւ հիացիկ, Մարկրիթի հոգին կը փլի, իր ըմբոստ եւ յոռետեսի դիմակը, կ'այլակերպի, իր դառնութիւնները, երազները, կասկածները, եւ մարդկային ընչաքաղցութեան իր ազդած նողկանքը կը յորդին Մաքսիմի առաջ։

Երջանիկ է ան այդ հոգեկան անձնատուութեամբ։

Բայց երբ այդ ինքնամոռացութենէն արթնցած կ'ուզեն մեկնիլ, աշտարակին դուռը փակուած է։

Պահապանը կղպած է զայն, իր հիւրերը մեկնած կարծելով։ Սակայն ո՞ւր պիտի ըլլան հոն գիշերել, միմինակ ...

Մարկրիթի հոգին դարձեալ կը պղտորի։

Մաքսիմի մէկ որոգայթը գուցէ գայթակղութեան մը ստեղծումով ստիպելու զինքը ամուսնանալու իրեն հետ։

Եւ ձաղկող բառեր կ'ապտակեն երիտասարդ ազնուականը, որ մորթուած՝ կը բացագանչէ.

— Այո՛, կը սիրեմ ձեզի, բայց ձեզի հետ չեմ ամուսնանար այնքան ատեն որ ձեզի չափ հարուստ չըլլամ, կամ դուք ինծի չափ աղքատ։

Եւ անյողդողդ որոշումով մը յանկարծ պատուհանէն վար կը նետուի, Մարկրիթի պատիւը չարատաւորելու համար, մինչդեռ աղջիկը խելայեղ կը ճչայ.

— Մաքսի՛մ ... վիրաւորուեցա՞ք ...

Մաքսիմի վէրքը թեթեւ է. իր ա-
ւղին մօտեցումը կ'ըլլայ պահապանը
րէլ աշտարակին մէջ բանտարկ-
ած Մարկրիթը ազատելու:
Բայց երիտասարդը շրջապատող
պատակորդները նոր զէնք մը դը-
ած են,— կիսաւարտ կորսուած նա-
կ մը, որով Մաքսիմ իր ընտանիքի
րին կը յայտնէ իր կրած դըժ-
րութիւնները, եւ կը յայտնէ վճ-
պէս թէ որոշած է ամէն գնով չա-
«փոքրիկին օժիտը»...
Փոքրիկը իր քոյրն է:
Նոր եւ ահաւոր թիւրիմացութիւ-
կը մղէ Մարկրիթը համաձայնելու
բերատար թեկնածուի մը՝ Պէլլա-
ին հետ ամուսնութեան, ամուսնու-
թիւն մը, որուն հաշտ աչքով չի նա-
ր անդամալոյծ մեծ հայր մը՝ տէ-
ր ամբողջ ընտանեկան հարստու-
թեան:
Ու վերջին անակնկալներէ յետոյ,
ն հօր կտակագիրը կը յայտնէ թէ
ը եղած է Մեքսիկայի մէջ, Մաք-
ի հօր մատակարարը, որ անոր
րստութեան տիրացած է տեղա-
ն խռովութեան մը միջոցին, իր
րը մատնելով ըմբոստներուն, եւ
Մաքսիմ իսկական ժառանգորդն է
հարստութեան:
Մաքսիմի վեհանձնութիւնը կը խը-
ւյ Մարկրիթի զղջումի եւ նուաս-
ացումի պահերը: Իրենց չխտակ նը-
կայագիրները մոլորեցնող պատուար-
ները չքացած են եւ աղքատ երիտա-
սարդին վէպը կը վերջանայ խորա-
յն աղեւ, երգեհոնի եւ խունկի ե-
թերայալոյց ոլորտներուն մէջ:
Ակել կանս գիտցած է արժեւորել Օ.
ֆէօյէի գործը, տալով անոր վիպա-
կան դպրոցին բոյրը եւ նկարագի-
րը, հազուագիւտ ճաշակով մը շրջա-
պելով զայն հարազատ եւ նպաստա-
ւորմար տեսարաններով եւ բնա-
նկարներով:
ղին յաջողութեան կը նպաստեն
առաջնակարգ ուժեր, ինչպէս Մառի
Գէլ (Մարկրիթ) եւ Փիէռ Ֆռէնէ
(Մաքսիմ) երկուքն ալ Քօմէտի - Ֆը-
րանսէզի. Սամիւոնէն Ֆայար, Ան-
րէ Պօժէ՝ Օփերա Քոմիքի հռչակա-
ւոր երգիչը, Կասթօ Տիւպօ, Տըլէթ-
րը, Փօլին Քարտօն, եւն. եւն.:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Վիէն, 3 մարտ (Յառաջ).— Այս
օրերս կրկին համաճարակ մը կը տի-
րէ Վիէնի մէջ. փոքրիկներու մեծա-
մասնութիւնը վարակուած է: Գրեթէ
ամէն տուն հիւանդ ունի: Զգալապէս
պակսած է դպրոց գացող փոքրիկնե-
րու թիւը: Այս տարի այս հիւանդու-
թիւնը կարծես թէ կը յարձակի կո-
կորդի վրայ, այն բոլոր փոքրիկները
որ բռնուած են այս ցաւէն, առաջին
օր տաքութիւն կ'ունենան, իսկ յա-
ջորդ օրը կը սկսին ուռիլ երկու ա-
կանջներու տակերը, որով ենթական
չի կրնար իր կզակը շարժել, մինչեւ
որ ուռեցքը չիջնէ:
Բայց պէտք է ըսել որ հիւանդու-
թիւնը թեթեւ կ'անցնի. հազիւ 4—5
օր կը տեւէ, այնպէս որ մեծ մտա-
հոգութիւն չի պատճառեր:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները թուղթին մէկ երեսին վրայ գրել [illegible]:

Իվան Փավլով

—•—

Գրեցինք թէ Լէնինկրատի մէջ մե-ռաւ հռչակաւոր բնախօսը, Իվան Փավլով:

Ծնած էր 1849ին: Զաւակն էր քա-հանայի մը: Աւարտելէ վերջ Ս. Փե-թերպուրկի բժշկ. համալսարանը, 1882ին կը նշանակուի օգնական-դա-սախօս, 1890ին՝ դեղարանութեան դասախօս, 1891ին՝ բնախօսութեան դասախօս, 1907ին անդամ կ'ընտրուի գիտութեանց ակադեմիային:

Համաշխարհային հռչակ կը վայե-լէր բնախօսութեան ասպարէզին մէջ կատարած իր ուսումնասիրութիւննե-րով եւ փորձերով: Չկայ բնախօսա-կան գիրք մը, ուր յիշատակուած չըլ-լայ իր անունը: Իր գործերը թարգ-մանուած են 22 լեզուներու: Իբրեւ հե-ղինակութիւն, կը մասնակցէր բոլոր միջազգային բնախօսական եւ ջղաբա-նական համագումարներուն:

Խորհրդային կառավարութիւնը, գնահատելով Փավլովի հեղինակու-թիւնը, առանց պահանջելու որ մարք-սեան վարդապետութիւն խառնէ իր ուսումնասիրութիւններուն, անոր տրամադրութեան տակ դրած էր ար-դիական սարքաւորումով օժտուած երեք աշխատանոցներ, որոնց մէջ կազմուեցան երիտասարդ գիտնական-ներ: Այդ աշխատանոցներէն մէկուն մէջ էր որ անուն շինեց հայ որբ մը, Փրոֆ. Հասրաթեան: Այդ աշխատա-նոցներէն մին, դարձեալ, կը գտնուի ռուս նախկին որբի մը ղեկավարու-թեան տակ, Սպերանսկի:

Այս վերջին տարիներուն, հակառակ իր յառաջացած տարիքին, փրոֆ. Փավլով կ'աշխատէր Լէնինկրատի մօտ, Քոլթուշիի գիտական աւանին մէջ, որ իր անունը կը կրէ:

Խորհ. կառավարութիւնը, Փավլո-վի ծննդեան 85րդ տարեդարձին առ-թիւ, հաստատեց 20.000 ռուբլի տա-րեկան մրցանակ մը, որ կը կրէ Փավ-լովի անունը: Այս մրցանակը պիտի յատկացուի ամէն տարի բնախօսա-կան լաւագոյն ուսումնասիրութեան, որ լոյս կը տեսնէ տարւոյն մէջ: Կա-ռավարութիւնը աւելի զատ 5 ռոճիկ յատկացուցած է (իւրաքանչիւրը ամ-սական 500 ռուբլի), 8 երիտասարդ բնախօսներու համար, որոնք կ'ու-զեն կատարելագործել իրենց մասնա-գիտութիւնը:

Խորհ. կառավարութիւնը որոշած է նոյնպէս հրատարակել Փավլովի ամ-բողջական գործերը, միաժամանակ մէկ միլիոն ռուբլի վարկ բացաւ, զար-գացնելու համար Քոլթուշիի կենսա-բանական փավլովեան կայանը:

Դեռ անցեալ տարի, Օգոստոսին, երբ Լէնինկրատի մէջ տեղի կ'ունե-նար բնախօսական միջազգային հա-մագումարը, Փավլով նախագահելով համագումարին՝ ցոյց տուաւ իր մտ-քի պայծառութիւնը, կորովը, զար-մացնելով բոլոր գիտնականները:

Մահուընէն վերջ, Ստալին եւ Մո-լոտով ցաւակցական հեռագիրներ ուղղեցին Փավլովի այրիին: Միաժա-մանակ կառավարութիւնը որոշեց Լէ-նինկրատի բժշկ. համալսարանը կո-չել Փավլովի անունով, յետոյ Գի-տութեանց Ակադեմիային հրահանգ տուաւ հրատարակել Փավլովի գոր-ծերը ռուսերէն, գերմաներէն, անգլի-երէն եւ ֆրանսերէն:

Փավլովի ուղեղը պիտի պահուի Մոսկուայի ուղեղաբանութեան կա-ճառին մէջ: Իր աշխատանոցը եւ գրա-սենեակը պիտի վերածուին թանգա-րանի: Այրիին յատկացուեցաւ ամսա-կան 1000 ռուբլի: Թաղումը կատար-ուեցաւ կառավարական ծախքով եւ յուղարկաւորութեան նախագահեց Կարպինսկի, գիտութեանց ակադեմի-ային նախագահը: Յուղարկաւորու-թեան կը մասնակցէին Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիեւի եւ ուրիշ գլխա-ւոր քաղաքներու հռչակաւոր գիտնա-կանները:

Գիտութեանց Ակադեմիան աշխար-հի բոլոր ակադեմիաներուն հեռա-գրով հաղորդեց Փավլովի մահը:

Կարելի է ըսել որ թէեւ Փավլով փառքն ու պարծանքն էր ռուսական գիտութեան, կը պատկանէր սակայն ամբողջ աշխարհին:

ՁՈՄԻ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

—•—

Շաբաթ երեկոյ, Սալ տը Ժէօկրա-ֆի մէջ տեղի ունեցաւ Զափահաս Որբերու Միութեան տասնամեակի հանդէսը: Այս առթիւ մասնաճիւղեր եւ անհատներ ուղղած էին ուղերձներ եւ շնորհաւորական հեռագիրներ, ո-րոնք կարդացուեցան հեդր. Վարչու-թեան կողմէ:

Ինչպէս սա պահուս տեղի ունեցող գրեթէ բոլոր հանդէսները, այս երե-կոյթն ալ չունեցաւ խուռն բազմու-թիւն:

Տնտեսական տագնա՞պ թէ թուլա-ցում: Հաւանաբար թէ մին եւ թէ միւսը:

Հանդէսը բացուեցաւ «Յառաջ Նա-հատակ»ով, նուագուած դաշնակով ու ջութակով (Օնոսեան):

Երեկոյթին նախագահն էր Ա. Շահ-խաթունի, որուն խօսած ճառին ամ-փոփումը ահաւասիկ.

— Ես իմ կեանքի մէջ, երիտասար-դութենէ սկսեալ, երբեք չեմ պատկա-նած քաղաքական կուսակցութեան մը: Ունեցած եմ մէկ կուսակցութիւն. այդ հայ ժողովուրդն է: Իմ համո-զումներս թոյլ չեն տուած որ պատ-կանիմ կազմակերպութեան մը: Ես որ-դեգրած եմ իմ պապերուս նշանաբա-նը.— «Հոգիս Աստուծոյ, մարմինս ազգին, սիրտս կնոջս, իսկ պատիւս ոչ ոքի»: Ես կը պատկանիմ Զափահաս Որբերու Միութեան: Իմ բոլոր ճամ-բորդութիւններուս ընթացքին, մին-չեւ Սուրիա ու Պալմիրա, ես ճանչցեր եմ որբերը, լսեր եմ զանոնք, իրենց ուրախութիւններուն եւ ցաւերուն մէջ: Որբը ան չէ միայն որ չունի հայր ու մայր: Որբ ենք բոլորս, ո-րովհետեւ ոչ հայրենիք ունինք, ոչ պետութիւն: Որբերը կը պատկանին ամէն ցեղին, որովհետեւ անոնք հը-պարտ են, յանդուգն են եւ միշտ պատրաստ: Զափահաս Որբերու Մի-ութիւնը վերջ կը գտնէ միայն այն ժամանակ՝ երբ կ'աւարտի հայ ժողո-վուրդին որբութիւնը:

Որբերու Միութեան, այս ապրիլ-եան սերունդին հանդէպ շատեր ունե-ցան արհամարհանք: Մինչդեռ շատ մը անձնաւորութիւններ եւ կազմա-կերպութիւններ կրնային գուրգուրալ իբրեւ հայր, այս միութեան վրայ:

Որբեր, իմ թանկագին զաւակներս, կը շնորհաւորեմ ձեր այսօրուան տօ-նը եւ կը մաղթեմ որ ձեր քսանամ-եակը կատարէք միացեալ եւ անկախ հայրենիքին մէջ»:

Պ. Օնոսեան կրկին բեմ գալով, դաշնակահարեց, ջութակի ընկերակ-ցութեամբ «Արեւ ելաւ Չէյթունցի-ներ»ը:

Ե. Գրիգորեան յաջողապէս արտա-սանեց Աճէմեանի «Որբի հոգին» քեր-թուածը:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ Շաւարշ Նարդունի եւ կարդաց իր գրաւոր ճա-ռը:

Ներկայացնելէ վերջ շրջապատը, ուր կը գործէ Զ. Ո. Միութիւնը տա-սը տարիէ ի վեր, Նարդունի քննա-դատեց երիտասարդութեան այն խմ-բակը, որ անտարբեր է ազգային քա-ղաքականութեան հանդէպ, քննադա-տեց երիտասարդ գրողները, որոնք իրենց համար փղոսկրեայ աշտարակ-ներ շինած են, բայց չեն յաջողած Միութիւն մը անգամ այրեցնել, եւ ի վերջոյ մին զաւեշտաթերթի մը մէջ է ինկած, ուրիշներ պառաւ գրողնե-րու թեւին տակ են մտած: Կ'ապրի սակայն Զ. Ո. Միութիւնը, եւ այն դժուարութիւններուն մէջէն, որոնց չեն կրցած յաղթահարել բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, ապրիլեան սերունդը դուրս կուգայ յարատեւու-թեան մրցանիշով: Նարդունի յետոյ վերլուծում մը կատարեց երիտասար-դութեան մասին, ներկայացուց Զ.Ո. Միութեան յաւակնութիւնները եւ ծը-րագիրները, ի վերջոյ հրաւէր ուղ-ղեց նորահասներուն, որ գան գրաւեն վարիչներուն տեղը, վասնզի Միու-թիւնը կը ներկայացնէ շարժում մը եւ շարժում մը կ'արդարանայ միշտ դէմքերու փոփոխութեամբ եւ տեսա-կէտներու զարգացումով»:

Տիկին Պարթեւեան ջութակահարեց երեք կտոր, իր ամուսնոյն դաշնակի ընկերակցութեամբ եւ արժանացաւ ջերմագին ծափերու:

Կարգը Շաւարշ Միսաքեանինն էր.

— «Ինչո՞ւ մասնաւոր խանդաղա-տանք մը այս Միութեան համար, երբ միութիւններ շատ ենք ունեցեր: Եւ այս խանդաղատանքը կը տեւէ տասը տարիէ ի վեր: Որովհետեւ Զոմը երգ մը ունի իր շրթունքներուն վրայ, կը-րակ իր աչքերուն մէջ եւ ճակատ՝ իր ճամբան հարթելու: Ի հարկին պայ-քարելու համար:

Պէտք է մօտէն հետեւիլ անոնց եւ գիտնալ թէ ինչպէս այս տղաքը հա-սան ներկայ վիճակին եւ տեղ գրա-ւեցին մեր հանրային կեանքին մէջ: Գիտէք թէ երբ Հալէպի շուկային մէջ քսան ղրուշի կին ու աղջիկ կը ծախէին, արուներու առաւելագոյն տարիքը 7—11 էր: Այդ շրջանի մա-նուկներն էին որ աճեցան եւ կազմե-ցին այսօրուան սերունդը: Ու երբ հա-ւաքուեցան՝ իրենց չտրուեցաւ նպա-տակայարմար կրթութիւնը: Այն հաստատութիւնները որոնց մէջ դը-րուեցան այս մանուկ բազմութիւննե-րը, աւելի շատ պատսպարաններ էին քան թէ դպրոցներ: Այդ տասնեակ հազարաւոր որբերուն մէջէն շատեր կան որոնց մէջ բոյն դրած է պատ-ուելիական ոգին: Սակայն անոնց մէ-ջէն դուրս եկաւ նոր կայծ մը, նոր սերունդ մը, ապրիլեան ոգի մը, ինք-նավստահ եւ հպարտ որ հարթեց իր ճամբան: Տասնըհինգ տարի է որ թափառական է այս սերունդը, եւ սակայն չէ մարած իր մէջ անկախու-թեան ձգտումը: Հազարներ անոնցմէ եկան Ֆրանսա, աշխատելու համար ընդհանրապէս ագարակներու մէջ: Երբեմն ծագեցան անկարգութիւններ: Շատ քիչերն ըմբռնեցին այդ խըլ-տումներու ոգին: Անոնք բռնութեան դէմ ըմբոստացող ոգիներ էին:

Այս պայմաններուն մէջ է որ հա-սաւ սերունդը:

Տասը տարիէ ի վեր կը տեւէ Միու-թիւնը, համեստ բայց տոկուն, ար-մատներ արձակած մինչեւ Պուէ-նոս Այրէս: Այս մասնաճիւղը անցեալ-ները հրատարակած է յայտարարու-թիւն մը. կատարեալ դաւանանք մըն էր ան: Կապ մը կայ այս տղոց միջեւ հոգեկան կապ մը որ կը տեւէ երկի-րէ երկիր: Մակեդոնիոյ լիսոնէ ա-ւելի գիւղերուն մէջ ցիրուցան որ-բեր կան, հինգ հոգի մէկ տեղ մը, երկու հոգի ուրիշ գիւղ մը, մէկ հո-գի այս աւանին մէջ, տասը հոգի միւ-սին մէջ. այդ տղաքը հեռու են իրար-մէ սակայն ունին նոյն հոգեկան կա-պը, ունին մանաւանդ, ամէն բանէ վեր, հայրենիքի գաղափարը:

Անոնք շատ անգամ կը նախընտրեն մնալ հասարակ մշակ, տքնիլ ու զը-կուիլ քան թէ ամուսնանալ ագարա-կապանի մը աղջկան հետ: Անոնք կը մնան ամուրի, որովհետեւ հայ աղջիկ չկայ: Կը տեսնուի թէ ինչպէս կը տեւէ իրենց մէջ Հայ մնալու գաղա-փարականը:

Միութիւնն ալ իր կարգին պահած է իր դիմագիծը եւ կերպարանքը:

Քիչ առաջ իմացաք կատարուած աշ-խատանքը, գրաւոր զեկուցումին մէջ. հիմնական տեսակէտ մը կայ անոր մէջ:

Անապատներէն եկած սերունդ մըն է որ կը նետուի հրապարակ, խուռ-ձեր կազմելու: Եւ անոնց կերպարան-քը աչքի կը զարնէ հազարաւոր դեղ-նած տերեւներու խշրտուքին մէջ:

Այս Միութիւնը կ'ըսէ.— Ես կամ ու կը մնամ մեծ գործի մը համար:

Երիտասարդ ընկերներ, կրակէն ե-լած փիւնիկներ, հազարամեակ մը ա-ռաջ բանաստեղծ Ֆիրտուսի կ'ըսէր.

—«Այսպէս է օրէնքը. կամ թամբի մէջ բազմած կամ թամբը մէջքիդ»:

Ձեր դերը, ձեր աշխատանքը, ձեր ճիգը պիտի ըլլայ միշտ բազմած մը-նալ թամբին վրայ, ամուր բռնած սանձը, աչքերը հեռուն, ճակատը բարձր: Բայց երբեք թամբը ձեր մէջ-քին ու չղթան ձեր գլխուն»:

Նախագահը հանդէսը փակուած յայտարարեց, կրկին մաղթելով որ յաջորդ տօնահանդէսը կատարուի հայրենիքին մէջ:

Ն. Պ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Աբ-էճֆի Նոր Օրը հետեւեալ խորհր-դածութիւնները կ'ընէ այս խորա-գրով խմբագրականի մը մէջ, Էնկիւ-րիի դատավարութեան առթիւ (27 փետր.).

— «Հայկական դատին եւ հայ ժո-ղովուրդին գլխաւոր թշնամին Թուր-քըն է: Զաղատագրուած Հայաստանը կը գտնուի Թրքական հողամասին վրայ: Ուրեմն շատ բնական է որ Դաշնակցութիւնը իր աչքը դարձնէ Թուրքիոյ վրայ եւ հաշիւ ունենայ անոր հետ: Մինչեւ որ չկարգադրուի այդ հաշիւը, կարելի չէ խօսիլ հայեւ-թուրք բարեկամութեան մասին: Ասի-կա չի նշանակեր թէ Դաշնակցութիւ-նը դաւադրութիւն կը կազմակերպէ Թուրքիոյ դէմ: Այս մասին ինչ որ կ'ըսուի, առասպել է: Ծիծաղելի ա-ռասպել: Դաշնակցութիւնը շատ լաւ գիտէ թէ Քէմալ Աթաթիւրքի ահա-բեկումը ոչինչ չի փոխեր հայկական դատին այժմու վիճակէն: Քէմալ Ա-թաթիւրք խորհրդանշան մըն է. ա-նոր ետին կեցած է թուրք ժողովուր-դը, որդի Թուրքիան, որ ազգայնա-կան ջերմէ կը տառապի:

Դաշնակցութիւնը հաշիւ ունի Թուրքիոյ հետ, ոչ թէ թուրք պե-տական դէմքերու: Այդ հաշիւը դա-ւադրական ծրագիրներու վրայ հիմ-նուած չէ: Հաշիւը իբր հիմ ունի տը-րամաբանութիւնը եւ հայկական շա-հերու խոր գիտակցութիւնը:

Ինկլիզներն շատ լաւ գիտէ թէ ինչ է այդ հաշիւը, բայց անգիտանալ կը ձեւանայ եւ զանազան առասպելներ հնարելով, կ'ուզէ միջազգային հան-րային կարծիքը լարել տարբեր ուղ-ղութեամբ:

Տարիներ առաջ ալ, ուզուեցաւ ցոյց տալ թէ Դաշնակցութիւնը գոր-ծօն մասնակցութիւն ունեցած է քը-րտական ապստամբութեան մէջ: Ա-ռասպել մըն ալ այս: Մեր համա-կրանքը կ'երթայ ազատատենչ եւ հա-լածուած Քիւրտերուն: Այսքան մի-այն: Մենք չենք պահեր որ Թուրքիոյ տկարացումը օգտակար է հայկական դատին եւ հայ ժողովուրդի շահե-րուն: Բայց ասիկա չի նշանակեր թէ Թուրքիան տկարացնելու համար մենք խելագար եւ վտանգաւոր ձեռ-նարկներու ետեւէ կ'իյնանք: Մեր հակաթուրք պայքարը շիտակ է, իրա-ւունքի եւ արդարութեան սահմաննե-րուն մէջ:

Թուրքիա ուժեղ է ներկայիս: Եւ-րոպայի քաղաքական կեանքին մէջ կարեւոր ազդակ է: Այնքան ատեն որ քաղաքական ներկայ պայմանները չեն փոխուած, դժուար է Թուրքիոյ դէմ մեր պայքարը գործնականա-ցնել: Պիտի գայ ատոր ժամանակն ալ: Մինչ այդ, Թուրքերը պէտք է գիտ-նան թէ առասպելներով եւ մահափոր-ձի կատակերգութիւններով չեն կը-նար անհանգիստ ընել սահմանային երկիրներու մէջ գտնուող Հայերը: Թուրքերուն աչքին փուշ եղած են Սուրիոյ եւ Յունաստանի հայ գա-ղութները: Այս է պատճառը, որ տա-րին մէկ կամ երկու, դաւադրու-թեան առասպելներ կը յերիւրեն, դա-տական կատակերգութիւններ կը զար-քեն, որպէսզի առիթ ստեղծեն Հայե-րը հարուածելու:

Դատախազ Արըղանի ճառին՝ Դաշ-նակցութեան վերաբերող մասը այդ նպատակը կը հետապնդէր: Բայց այս անգամ զրպարտութիւնը այնքան ակ-ներեւ էր որ թուրք դատաւորներն անգամ խղճահարեցան եւ ստիպուե-ցան, գոնէ մէկ անգամուան համար, ճշմարտութեան ծառայել»:

ՎԻՇՏԸ կը բաւէ ինքն իրեն, սա-կայն որպէսզի կատարեալ ըլլայ հա-ճոյքը, պէտք է ունենալ ընկեր մը՝ միասին վայելելու համար զայն:

ՄԱՐՔ ԹՈՒԷՅՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (25)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Անդադար կը յառաջանանք անապա-տին լռութեան մէջէն, կը հասնինք բլրակի մը վերեւ, ուրկէ հեռո՜ւն, ձորը ձորին մէջ կը տեսնենք խումբ մը վաչկատուներ, որոնք բոլորուած են հորի մը շուրջ, իսկ կարաւանը քիչ մը անդին ծնրադիր: Մէկ կողմէն՝ թրծես ոսիմ մըն է որ կը զարնուի ականջիս վախէս, միւս կողմէն ուրա-խութեան հով մը որ կը փչէ երեսիս, ծարաւս պիտի յագեցնեմ: Կը մօտե-նանք թափառաշրջիկներու ջոկատին, բայց ոչ մէկուն դէմքին վրայ խոժո-ռութիւն, այլ մեղմութեամբ կը հար-ցնեն.— «Ֆի անտէք տըխխան» (ծխա-խոտ ունի՞ք):— «Լա մա ֆիշ» (ոչ, չկայ) կը պատասխանենք ու առանց հրանիս խուզարկելու կը թոյլատրեն որ ջուր խմենք: Յաջորդաբար կը մօտենանք հորին քովը դրուած պղ-նձեայ աւազանին, որուն շուրջը հազար տեսակ աղտոտութիւն կայ: Կը սկսինք մեր ձեռքերով աղտոտ ու լեղի ջուրը խմել, այնքան որ կ'ուռինք: Մէկ հո-գէն կ'ազատինք ու կրկին ճամբայ կ'իյնանք ամայի անապատներէն, մերթ մտածելով, մերթ քերթելո-լով: Վերջապէս կը հասնինք գիւղ մը որուն ցած հիւղակները մեղուի փե-թակներուն նման շարք առ շարք կը տարածուին: Իւրաքանչիւրս իրարմէ կը բաժնուինք ու կ'ուղղուինք մէկ մէկ խցիկ: Պատրաստութիւններս կը տեսնեմ, քալուածքս կը փոխեմ հի-ւանդ երեւոյթի մը, միօրինակ դէմ-քիս տխուր գծագրութիւն մը կու-տամ: Մուրալը մեզի համար այլ եւս պարզ բան մըն է: Ձենք քաշուիր ըը-նաւ: Բարակ ու երկայն գաւազան մը ձեռքս առնելով, ցածկեկ հիւղակի մը խարխուլ դրան առջեւ կը կենամ: Ծա-չի վրայ հասած եմ: Փիլաւ կ'ուտեն: Գլխիկոր սկսայ «Ալլահ խալլինի տը-սա քօն, աթինի չէֆֆէ խըպզէթ» (Աստուած ձեր տունին պէրէքէթը աւելցնէ, քիչ մը հաց տուէք): Մօրու-սաւոր ծերունի մը, որ դէպի դրան մօտիկ նստած է, դգալը փիլաւով կը լեցնէ ու ափիս մէջ կը թափէ: «Քը-թըր խէյրէք, Ալլահ պըզատի դաւիլ էօմր քօն» (Շատ շնորհակալ եմ, Աստուած ձեզի երկայն կեանք պար-գեւէ) ըսելով կը հեռանամ: Դժբախ-տաբար ուրիշ տուներէ բան մը չի փըր-թիր, նոյն իսկ կը գտնուին այնպի-սիներ որոնք «Եալլահ բուհ» մը պո-ռալով զիս դուրս կը հրեն: Իրար կը գտնենք, կը հաւաքուինք գիւղին ծայրը՝ ճամբայ ելլելու համար, մէկ մըն ալ տունէ մը մեր ականջին ձայն մը կուգայ: Տղմագոյն ու պատռած ենթարիով Ֆէլլահին մըն էր, որ մեզ կը կանչէր: Վազելով կը հասնինք կնոջ հիւղակը հինգ ուղեկիցներս ու մեզ խցիկէն ներս առաջնորդելով կը ցուցնէ խոշոր կաթսայ մը, որուն մէջ ուտելիք կար: Ամէնուս ուրա-խութիւնը անսահման է: Կինը կը հե-ռանայ, իսկ մենք լայն կաթսային շուրջ կը բոլորուինք, ծունր դրած, յետոյ կափարիչը կը բանանք: Հոտած գարեխառն պլղուրէ փիլաւ է, գրեթէ կաթսային կէսը: Մեզի համար հոտի-լը կարեւորութիւն չունի. երանի թէ այս կերակուրը միշտ գտնենք: Կը սկսինք մեր ափերով լափել: Աղ ալ չունի, բայց այս պակասութիւննե-րուն առանց ուշադրութիւն դարձնե-լու շուտ շուտ կը թխենք, առանց ծամելու կուլ կուտանք: Մէկ ընկերս միւսին կ'ըսէ.

— «Եավրում, եավաշ եէ» (կամաց կեր):

Միւսը կը պատասխանէ.

— «Աղամ, սէն տէ եավաշ եէ»:

Ու այս վճռով մեր փորը լաւ մը կ'ուռեցնենք. բաւական ալ կ'աւել-նայ: Թէեւ մէկ ընկերս կը շարունա-կէ ուտել: Բայց վերջապէս բոլոր ծակաչք ու որկրամոլներս լաւ մը կշ-տացած ենք: Այս փառաւոր ճաշէն յետոյ կաթսային տակը մնացած պա-չարն ալ կը բաժնենք, մեր գրպան-ներն ու կուրծքերը կը լեցնենք եւ կրկին մեր ուղին կը բռնենք:

Կը յառաջանանք լերկ անապատնե-րէն. կ'անցնինք փշալից վայրերէ: Տեսարաններ չարժանկարի նման միշտ կը փոխուին. տեղ տեղ դալա-րիք, ուրիշ տեղեր բլուրներ: Արեւը հետզհետէ խոնարհելու վրայ է: Ա-ռանց խօսելու կ'ընթանանք. երբեմն կը թաղուինք խոր մտածումներու մէջ: Մայրս աչքիս առջեւ կը պատ-կերանայ ու ես ինծի կ'ըսեմ.—«Կ'ար-ժէ՞ արդեօք ապրիլ այս տեսակ կեանք մը, վշտով, արցունքով կաղ-մուած»:

Իրիկուն է, կը յառաջանանք գալա-րուն ուղիներէ, մերթ մեր պաշարը ուտելով, մերթ մտահոգ որոճալով: Աւելի կը յառաջանանք վրաններ կան որոնց առջեւ թափառաշրջիկներ կը-րակ վառեր են: Վախս կրկին կը սաստկանայ: Կը մօտենանք, կատա-ղի շուներ, որոնք վրաններուն առ-ջեւ պառկած կը խռան. մեզ տեսնե-լով յանկարծ սոսկալի հաչիւններով մեր վրայ կը խուժեն: Սրտիս տրո-փիւնը կ'արագանայ. գաւազանս կը պատրաստեմ, բայց շուները ալ աւելի կը կատղին: Գաւազանը կը փարտեմ ու միաժամանակ կուլամ, կը պոռամ: Շուները մեզ շրջապատած են, մինչ անդիէն ցնցոտազգեստ կին մը վրայ կը հասնի եւ շուները հանդարտեցնե-լով զիս ալ կը տանի իրենց վրանը ու գաւաթով թան կուտայ, որպէսզի վախս անցնի: Քիչ վերջ արդէն եր-կիւղս անհետացած է: Շնորհակալու-թիւն յայտնելով՝ ուղեկիցներուս քով կ'երթամ, դարձեալ միասին քալելու համար անկոխ ուղիներէն:

Արեւը մարը մտած է ու խաւարը լոյսի կոկորդէն բռնած զայն խեղդել կ'ուզէ. բայց լուսինը կը միջամտէ: Հեռուն գիւղ մը կը նշմարուի: Մեր քայլերը աւելի կ'արագացնենք, ժամ առաջ հոն հասնելու համար: Կ'անց-նինք բլրապատ դաշտային վայրերէ: Վերջապէս կը հասնինք ամայի աւե-րակ գիւղ մըն է: Զգացի որ հոս գո-յութիւն ունեցած է ստուար բնակ-չութեամբ չէն գիւղ մը: Ոչ ոք կը տեսնուի, ճամբուն երկու կողմէն կը բարձրանան պատերու մնացորդներ, առանց պատի: Խարխուլ սենեակ մը կը գտնենք ու մէկ մէկ անկիւն քաշ-ուելով գետնին վրայ կը պառկինք: Բայց անիծեալ մակաբոյծները ար-գելք կ'ըլլան մեր քնանալուն: Մեր աչքերը դոց չըթ չըթ կը կտրենք, բայց թշուառականներուն վերջը չէր գար: Խրճիթին լռութեան մէջէն կարծես թէ անկանոն ժամացոյց մըն է որ կը գործէ. չըթ չըթ: Շատ դժուարաւ կը քնանանք: Առտուն լոյսը հազիւ ճեղքուած ճամբայ ինկանք: Հորիզոնէն ամպերու դէզեր՝ եզեր-ուած լուսաւոր ժապաւէնով մը՝ ա-րեւին լոյս կը ներշնչէն:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

բեւոր դէպք մը կը կազմէ այս կացութեան մէջ: «Մ· Նախանգնե – րու ծերակուտականներն ու երեսփոխանները մերժելով արգելք հաստատել քարիւղի եւ ուրիշ հում նիւթերու արտածման վրայ, ամէն բանէ վեր ծառայութիւն մը մատուցած եղան աշխարհի խաղաղութեան »:

Ցետոյ խօսելով դաշնութեան հարցի մասին, «զոր կ'ուզեն լուծել առանց Իտալիոյ , այսինքն հակառակ Իտալիոյ», Մուսոլինի յիշեց Փարիզի մէջ կատարուած խորհրդակցութիւնները եւ հաստատեց թէ անոնք ձախողած են: Այս առթիւ փաղաքշական խօսքեր ուղղեց Ֆրանսայի եւ կրկնեց թէ «Դաշնութեան աւազանի հաւաքական կազմակերպութիւն մը չի կրնար կատարուիլ առանց Իտալիոյ մասնակցութեան, ոչ ալ առանց ճանչնալու Իտալիոյ եւ իր զինակիցներուն շահերը»: Եւ յայտարարեց թէ այս հարցին առթիւ ժողով մը պիտի գումարուի Հռոմի մէջ, մարտ 18ին, 19ին եւ 20ին, մասնակցութեամբ Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ վարչապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն:

Խօսելով նաւային խորհրդաժողովի մասին, Մուսոլինի յայտարարեց թէ Իտալիա չի կրնար ստորագրել քաղաքական որ եւ է համաձայնութիւն, երբ իրեն կը սպառնան պատժական նոր տնօրինութիւններով: Իսկ եղած տնօրինութեանց առթիւ, շեշտեց թէ տնտեսական գրոհի չորրորդ ամիսն է եւ Իտալիոյ ժողովուրդը ալ աւելի զօրացուցած է իր քաղաքական եւ բարոյական միութիւնը: « Իտալիոյ ժողովուրդը կ'ըմբռնէ իր ճիգին պատմական արժէքը, ոչ միայն 1895 – 1896ի մեռելներուն վրէժը լուծելու, այլեւ ապագայի նամբաները ապահովելու համար: Իտալիա կը ծառայէ մարդկային քաղաքակրթութեան »:

Մեծն Բրիտանիոյ սպառազինութիւնները

Թէ ԾՈՎԱՅԻՆ, Թէ ՑԱՄԱՔԱՅԻՆ, Թէ ՕԴԱՅԻՆ

Երեքշաբթի օր խորհրդարանի անդամներուն բաժնուեցաւ ներմակ տետրակ մը, որ կը պարզէ Անգլիոյ սպառազինութեանց նոր ծրագիրը: 1937ին պիտի շինուին երկու մեծ զրահաւորներ եւ մարտանաւերու արդիացման աշխատանքը պիտի շարունակուի: Ցածանաւերու թիւը պիտի բարձրանայ 70ի: 1936ին պիտի շինուին 5 յածանաւեր եւ շարք մը թորփիլանաւեր: Նաւազներու եւ սպաներու թիւը պիտի աւելնայ 6000 հոգի, մինչեւ մէկ տարի:

Գալով ցամաքային բանակին, հետեւակազօրքի չորս նոր գունդեր պիտի կազմուին եւ զինուորական դասաւորումները պիտի վերակազմուին արդիական հիմերու վրայ: Դաշտային հրետանին ամբողջովին պիտի արդիացուի: Կառավարութիւնը ամէն բան պիտի ընէ, քաջալերելու համար զինուորագրութիւնը:

Ինչ կը վերաբերի օդանաւային ուժին, չորս նոր տորմղիկներ պիտի կազմուին: Նոր ծրագրին համաձայն, բուն մայր երկրի առաջնակարգ օդանաւերուն թիւը պիտի բարձրանայ 1750ի, առանց հաշուելու նաւատորմին վերաբերեալ օդանաւերը: Ապպրանքներ պիտի տրուին շատ մը հաստատութեանց: Միեւնոյն ատեն պահեստի տորմիղ մը պիտի կազմուի:

Այս բոլոր շինութեանց համար սահմանուած վարկերը պիտի աւելնան մէկ տարեշրջանէն միւսը: Տեղեկագիրը կ'եզրակացնէ թէ՝ նկատի առնելով աշխարհի կացութիւնը, «ուրիշ ելք չունինք եթէ ոչ նորոգել մեր պաշտպանողական միջոցները եւ պատրաստ գտնուիլ ամէն պատահականութեան հանդէպ »:

*** Երեսփ· ժողովին մէջ եղած յայտարարութեան մը համաձայն, Մեծն Բրիտանիա ամէն ամիս 500,000 ոսկի կը ծախսէ, Միջերկրականի նաւային, ցամաքային եւ օդային ուժերուն համար , իտալեւեթովպական պատերազմին պատճառով:

Դրամատուններու ազգայնացում

Իտալական կառավարութիւնը մարտ 3ին հրամանագիր մը հրատարակեց, որուն համաձայն ընդհ· քննիչ մը կը նշանակուի , «խնայողութեանց պաշտպանութեան եւ վարկի վերահսկողութեան համար»: Թերթերը կը բացատրեն թէ այս անմեղ բանաձեւին տակ ծածկուած է դրամատուններու ազգայնացման ծրագիր մը, որ միայն մէկ ատենան կը տարբերի· Միութեան հաստատած դրութենէն: Հրամանագրին տրամադրութեամբ, պիտի ջնջուին բոլոր մասնաւոր վարկերը եւ Իտալիոյ սեղանաւորական բոլոր գործողութիւնները պիտի անցնին պետութեան ձեռքը: Այս ծրագիրը շատոնց կար, բայց գործադրութիւնը փութացուցին, նկատի առնելով Ազգաժողովին պատժական տնօրինութիւնները: Վարկի ազգայնացման հետեւանքներէն մէկը պիտի ըլլայ աւելի զարկ տալ Իտալիոյ ազգային հարստութեանց եւ աւելի անկախ դարձնել երկիրը՝ օտար ներածումներու հանդէպ:

— · —

ԱԶԳ· ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻՆ 1936ի Բ· վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Նիսի մէջ, յառաջիկայ երեքշաբթի, 10 մարտ: 1000 եւ 100 փրանքի պարգեւները պիտի վճարուին յաջորդ օրն իսկ, Փարիզի մէջ: Չորրորդ շարքին շրջաբերութիւնը պիտի սկսի մարտ 9ին, յարեւնման միւսներուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ: կը խօսի ընկ· ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ:

Լիոն

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէի ընթացական ժողովը 8 մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին. սովորական հաւաքատեղին:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերներն ու փափաքողները 6 մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: կը դասախօսէ կ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ: Նիւթ՝ «Պատերազմական կազեր»:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ ակումբի մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Քրիստափոր ուսանողախումբին վիճաբանական ժողովը՝ այս շաբաթ, 7 մարտ, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ· Յ· Դ· Սիամանթօ ակումբը: կը խօսին՝ ընկերներ Ն. Թէպոյեան եւ Գ. Պօյաճեան: Նիւթ՝ «Յեղափոխութիւն եւ պահպանողականութիւն»:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ· ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱՆԿԷՆԻ մասնաճիւղին ընդհ· ժողովը՝ այս ուրբաթ իրիկուն, ծանօթ հաւաքատեղին:

Ֆ· Կ· Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ· ժողովը իր դպրոցին սրահը, 253 րիւ ժան ժաք Ռուսօ: կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլան Շրջ· վարչութեան ներկայացուցիչները:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Առ ի գիտութիւն հայ հասարակութեան կը ծանուցանենք թէ Լիոնի Ս· եկեղեցւոյ քանդումին պատճառաւ Ազգային միութեան գրասենեակը փոխադրուած է 148 rue Paul-Bert·

ԿՆԻՔ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ· բնագրէն թարգմ· Ժ· Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Փուարօ հասկցուց թէ ժողովը բացուած էր:

— Կ'երեւայ որ կողմնակի խօսակցութիւն ընելու իրաւունք չունինք, շարունակեց Ֆլօրա, բայց բան մը պիտի խնդրեմ քեզմէ··· Րէլֆը ո՞ւր է·· դուն գիտես հարկաւ···

— Իրաւ որ չեմ գիտեր, պատասխանեց աղջիկը հեծկլտալով· չեմ գիտեր···

— Լիվըրփուլի մէջ ձերբակալուած չէ՞, հարցուց քարտուղարը· թերթը այդպէս կ'ըսէ···

— Անիկա Լիվըրփուլ չէ, ըսաւ Փուարօ կտրուկ կերպով:

— Մարդ չի գիտեր թէ ուր է ան, գիտել տուի յանկարծ:

— Բացի երքիւլ Փուարոյէն, այնպէս չէ՞, ըսաւ քարտուղարը:

— Ե՞ս, ես ամէն բան գիտեմ, ըսաւ Պելճիքացին լրջութեամբ· մի՛ մոռնաք այդ պարագան···

— Ամէ՞ն բան··· ինչ կ'ըսէ···

— Ըսել կ'ուզէք թէ կրնաք կռահել Րէլֆին ուր գտնուի՞լը, հարցուցի զարմանալով:

— Դուք ըսէք կռահել, ես կ'ըսեմ գիտնալ···

— Քրէնչէսթը՞ր է, հարցուցի յանկարծ:

— Ոչ··· ըսաւ Փուարօ խստօրէն:

Ալ չխօսեցաւ· մեր աթոռները գրաւեցինք: Սենեակին դուռը բացուեցաւ նորէն ու ներս մտան Փարքըրն ու տանտիրուհին:

— Ժողովը բացուած է, յայտարարեց Պելճիքացին ու կարդաց ներկաներուն անունները — Տիկին Էքրօյտ, օրիորդ Ֆլօրա Էքրօյտ, հազարապետ Պլընթ, քարտուղար Ճէֆրի Րէյմընտ, Տիկին Րէլֆ Փէյթըն, ձօն Փարքըր եւ Էլիզապէթ Րասըլ····

— Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա, հարցուց քարտուղարը:

— Ձեզի կարդացի կասկածելիներու ցանկը, շարունակեց Փուարօ, ձեզմէ իւրաքանչիւրը պատեհութիւնը ունէր պարոն Էքրօյտը սպաննելու···

— Մտիկ չեմ կրնար ընել, մտիկ չեմ կրնար ընել, ճչաց Տիկին Էքրօյտ լալով, ես տուն պիտի երթամ···

— Տուն չէք կրնար երթալ, Տիկին, մինչեւ որ ես իմ ըսելիքս ըսեմ, սաստեց Պելճիքացին:

Կանգ առաւ քանի մը վայրկեան, կոկորդը մաքրեց եւ ըսաւ·

— Ծայրէն պիտի սկսիմ: Երբ օրիորդ Էքրօյտ ինծի յանձնարարեց որ այս խնդրին քննութեան ձեռնարկեմ, Ֆըրնլի Փարք գացի մեր սիրելի բժիշկին հետ: Միասին պատշգամէն անցանք եւ տեսայ պատուհանին կոչիկի հետքերը: Ցետոյ ոստիկան Րէկլըն առաջնորդեց զիս այն նեղ ճամբան որ գլխաւոր մուտքին առջեւ կը տանի: Աչքիս զարկաւ պարտէզին փոքրիկ տնակը ուր խուզարկութիւն մը կատարեցի· երկու առարկաներ գտայ այնտեղ — օսլայուած լաթի կտոր մը եւ սագի փետուր մը որ պարապ էր· առաջինը ինծի յիշեցուց սպասուհիի մը գոգնոցը: Ու երբ ոստիկանը ցոյց տուաւ տնեցիներուն ցանկը, անմիջապէս ուշադրութիւնս գրաւեց այն պարագան որ սպասուհիներէն մէկը — Ըրսիւլա Պօրնը — պատճառաբանեալ արդարացում չունէր: Իր պատմածին նայելով անիկա ննջարանն էր ժամը 9·30էն մինչեւ տասը: Բայց ենթադրենք պահ մը թէ ան պարտէզին տնակն էր, եթէ այդպէս է, ուրեմն հոն գացած ըլլալու էր մէկը տեսնելու համար: Բժիշկ Շէփըրտէն կ'իմանանք որ այդ գիշերը արդարեւ անծանօթ մը կը պտտէր տանը բոլորտիքը· անոր հանդիպած էր վանդակորմին դուրսը: Առաջին ակնարկով կարելի է ենթադրել թէ հանելուկը լուծուած է եւ անծանօթը տնակը գացած է Ըրսիւլային հանդիպելու նպատակով: Փետուրին գոյութիւնը գրեթէ որոշապէս կ'ապացուցանէ այդ պարագան : Թմրեցուցիչ գործածողներուն մասին մտածեցի յանկարծ: Ատլանտեանի միւս կողմը մարդիկ ընդհանրապէս սագի փետուրով կ'առնեն «սպիտակ փոշին» · անծանօթը ամերիկեան արտասանութիւն ունէր· Հետեւաբար ենթադրութիւնս բաւական ճիշդ էր:

Եւ սակայն կէտ մը կար որ անհասկնալի կը մնար: Ժամերը չէին յարմարեր: Ըրսիւլան ժամը 9.30էն առաջ տնակը գացած չէր կրնար ըլլալ, մինչդեռ անծանօթը հոն հասած պիտի ըլլար ժամը իննէն քանի մը վայրկեան ետքը: Անշուշտ կրնայի խորհիլ թէ անիկա կէս ժամու չափ սպասած էր աղջկան· եւ կամ, երկու տարբեր հանդիպումներ տեղի ունեցած էին այդ գիշերը: Այդ երկու ենթադրութեանց վրայ հիմնուելով, կարգ մը յատկանշական իրողութիւններ երեւան հանեցի: Այսինքն, տանտիրուհի օրիորդ Րասըլ բժիշկին գացած էր այդ առտուն եւ յայտնապէս հետաքրքրուած էր թմրեցուցիչ առնողներու դարմանումով : Ուրեմն, մտածեցի, անծանօթը Ֆըրնլի եկած էր ոչ թէ Ըրսիւլային, այլ օրիորդ Րասըլին հանդիպելու համար: Շատ բարի· Ըրսիւլա՞ն որու հետ ժամադրուած էր· տարակոյսս երկար չտեւեց: Նախ, գտայ հարսանեկան մատանի մը որուն ներսի կողմը կարդացի «Ր·էն» արձանագրութիւնն ու թուական մը: Ցետոյ իմացայ որ Րէլֆ Փէյթըն պարտէզի նեղ ճամբուն վրայ տեսնուած էր այդ գիշերը՝ ժամը 9.25ին, տեղեկացայ նաեւ որ նոյն օրը կէսօրին Րէլֆ անծանօթ աղջկան մը հետ տեսնուեր էր անտառին մէջ: Ուրեմն դէպքերը հետզհետէ կը դասաւորուէին — գաղտնի ամուսնութիւն մը, նշանտուք մը որ կը յայտարարուի սպանութեան օրը, վիճաբանութիւն անտառին խորը եւ ժամադրութիւն տնակին մէջ՝ նոյն գիշերը:

Անմիջապէս ըսեմ որ այս վերջին կէտը ինծի խորհիլ տուաւ թէ Ըրսիւլան եւ Րէլֆը զօրաւոր պատճառներ ունէին Պ· Էքրօյտը մէջտեղէն վերցնելու համար: Ինծի համար պարզ էր նաեւ հետեւեալ խնդիրը· ժամը 9.30ին Պ· Էքրօյտին հետ եղողը Րէլֆ Փէյթընը չէր:

Հիմա անցնինք աւելի շահեկան կէտի մը: Ժամը 9·30ին Պ· Էքրօյտին հետ ո՞վ կար· Րէլֆը չէր, որ անիկա տնակն էր իր կնոջը հետ· Չարլզ Քէնթն ալ չէր, որովհետեւ շատոնց հեռացած էր· ուրեմն ո՞վ էր· Հետը մէկը կա՞ր իսկապէս:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՄԱՐՏ

VENDREDI 6 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3056

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՁԵՌՔ ՁԵՌՔԻ ՇԻՆԵԼ ԱՅՍ ԳԻՒՂԸ

«Հայրենիք»էն կ'իմանանք թէ Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութիւնը որոշած է մասնաւոր գիւղ մը հաստատել Սուրիոյ մէջ, հոն տեղաւորելու համար ազատագրուած բեկորները:

— «Քանի մը ամիս առաջ Արտաւազդ արք. հրատարակեց խիստ շահեկան յօդուած - կոչ մը, ուրկէ կ'երեւէր թէ տակաւին հազարաւոր հայ որբեր եւ կիներ կը գտնուին Արաբներու եւ Քիւրտերու մօտ: Հայ Կ. Խաչը, որ տարիներ առաջ ձեռնարկած էր անոնց ազատագրութեան գործին եւ յաջողած բաւական թիւով անձեր ազատել մահմետականներու ձեռքէն, ընդ առաջ երթալով այդ կոչին, այս տարի կ'ուզէ կրկնապատկել իր ջանքերը, մէկ կողմէ աւելի մեծ թիւով հայ որբեր եւ կիներ ազատելու համար, միւս կողմէ ալ՝ արդէն ազատագրուած անձերը տեւական կերպով տեղաւորելու համար:

Փորձը ցոյց տուած է որ, ազատուածները, վարժուած չըլլալով քաղաքի կեանքին, նորէն կը փախչին ու կը կորսուին: Այդ չարիքին առաջքն առնել կարելի պիտի ըլլայ, եթէ ազատուածները տեղաւորուին գիւղերու կամ գիւղի մը մէջ: Ուստի Հայ Կ. Խաչը որոշած է մասնաւոր գիւղ մը հիմնել ազատուածներուն համար: Հոն ոչ միայն մինչեւ հիմա ազատուածները, այլ եւ անկէ ետք ազատուելիքները պիտի կրնան տեւական բնակութիւն հաստատել, ինչպէս եւ ապրուստի տեւական միջոց գտնել»:

Այս նպատակին համար, Կ. Խաչը կը նախատեսէ 4000 տոլարի նախնական ծախք մը եւ լրջօրէն գործի պիտի ձեռնարկէ, որպէսզի ճարէ զայն, նոյն իսկ այս տարի:

Անմիջապէս եւ սրտանց ողջունելով այս համակրելի ձեռնարկը, վստահ ենք թէ անոր յաջողութեան համար ամէն աջակցութիւն պիտի ընծայեն բոլորն ալ, ինչպէս Ամերիկայի, նոյնպէս ուրիշ գաղութներու մէջ:

Գիտենք որ Կ. Խաչի իւրաքանչիւր շրջան - մասնաճիւղ իր ներքին կանոնագիրն ունի, որուն համաձայն կեդրոնին կը վճարէ որոշ բաժին մը: Տեղական պահանջները թոյլ չեն տար աւելի հեռուն ուղղելու իր աչքերը: Կեդրոնն է որ կը վարէ ընդհանուր գործերը: Մասնաւոր գիւղի մը հաստատման այս բացառիկ նախաձեռնութիւնն ալ անոր կ'իյնար:

Բայց, չէ՞ք ընդունիր թէ ծրագիրը այնքան գեղեցիկ է եւ համազգային, որ կանոնագրական տրամադրութիւնները ինքնին երկրորդական գծի վրայ կ'իյնան:

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ գոնէ գլխաւոր շրջանները պարտաւոր են իրենց կարելին փորձել, օր առաջ ապահովելու համար այս ծրագրին իրագործումը:

Օրինակ, մեր գաղութը, որ իր միջավայրով եւ հանգամանքներով երկրորդ տեղը կը բռնէ Ամերիկայէն վերջը, կրնայ շնչակից հանդիսանալ, բացառիկ աշխատանք մը փորձելով: Կարեւորը գումարը չէ, այլ նախաձեռնութիւնը:

Այս առթիւ, տեսակէտ մը, որուն յաճախ անդրադարձած ենք այս էջերուն մէջ:

Փորձառութիւնը կ'ըսէ թէ՝ որ եւ է Միութիւն աւելի արդիւնաւոր պատկեր մը կը ներկայացնէ, երբ իր կարելին կը փորձէ նաեւ իր աշխարհագրական սահմանէն դուրս:

Այսպէս աճեցաւ եւ այնքան գեղեցիկ նուաճումներ կատարեց Կ. Խաչի կեդրոնը,— Ամերիկա:

Երբ աչք մը նետէք անոր գործունէութեան վրայ, պիտի տեսնէք որ կ'ընդգրկէ ամբողջ գաղթաշխարհը, բազմազան ձեռնարկներով:

Նախ, Կ. Խաչը կը պահէ բազմաթիւ դպրոցներ՝ ոչ միայն Ամերիկայի, այլ եւ ուրիշ գաղութներու մէջ:

Բուն մարդասիրական ճակատին վրայ եւս, անոր գործունէութիւնը չի սահմանափակուիր Ամերիկայի մէջ: Թերեւս ամէնէն տկար բաժինը Ամերիկայի կ'իյնայ: Կ. Խաչի աշխատանքի եւ նիւթական աջակցութեան գլխաւոր ճակատները կը ներկայացնեն արեւելեան գաղութները,— Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա, Իրաք, Իրան: Գաղութներ, որոնք ամէնէն աւելի կը կարօտին արտաքին օժանդակութեան:

Այս պարագան կը ստեղծէ բարոյական այնպիսի մթնոլորտ մը, որ կը խօսի բոլոր սիրտերուն: Այնուհետեւ լումաները մեքենաբար կը հոսին Կ. Խաչի սնտուկին մէջ:

Այդպէս չէ՞ր քսան կամ աւելի տարի առաջ ալ, երբ Պոլսին ու Թիֆլիսը, Իզմիրն ու Բագուն իրենց եղբայրական բազուկները կ'երկարէին մինչեւ Սասուն, Վան կամ Զէյթուն, ճար ու դարման գտնելով բազմաթիւ պահանջներու եւ վէրքերու:

Մենք վստահ ենք թէ նոյն արդիւնքը պիտի ունենայ Կ. Խաչի նոր ձեռնարկը,— մասնաւոր գիւղ մը հաստատել ազատագրուած եւ դեռ ազատագրելի բեկորներու համար:

Ճիշդ է որ առանձին միջավայրի եւ բացառիկ հոգածութեան կը կարօտին այս դժբախտները:

Անոնք առ նուազն քսան տարի եւ շատ կանուխէն առեւանգուած եւ բոլորովին խորթ, յաճախ այլանդակ միջավայրերու մէջ մեծցած ըլլալով, կը կարօտին հոգեկան «շինարարութեան» մը:

Պոլսոյ մէջ անգամ, երբ դեռ տարիներ չէին անցած առեւանգումներուն վրայ, պզտի՞կ թիւ մը կը կազմէին անոնք որ կը փախչէին ազատուելէ քանի մը օր վերջը…

Ուրեմն, ազդանշանը տրուած է արդէն: Կ. Խաչի ոչ մէկ մասնաճիւղ կամ ուրիշ կազմակերպութիւն կրնայ մեկուսանալու հեռնեղանքներ ճարել:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՊԻՏԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԷ ՇԱԲԱԹ ՕՐ

Հիւսիսային ճակատի Եթովպական բանակները վերջնապէս ջախջախուած կը համարուին

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը կը գումարուի վաղը, շաբաթ, քննելու համար Ազգերու Դաշնակցութեան հաշտութեան կոչը: Այդ օրը Մուսոլինի պիտի պարզէ կացութիւնը եւ իր տեսակէտները: Յետոյ պիտի որոշէ կոչին պատասխանել դրական կամ ժխտական իմաստով: Հաւանական է նաեւ որ անտեսէ կոչը, եւ նախընտրէ խնդիրը լուծել զէնքի ուժով, ուղղակի Եթովպիոյ հետ, փոխանակ վիճելու Ժընեւի կանանչ սեղանին վրայ:

Ուրեմն, մինչեւ վաղը բացարձակ լռութիւն պիտի պահեն Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակները: Մամուլն ալ շատ վերապահ դիրք բռնած է: Բոլոր թերթերը սիւնակներով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն վերջին յաղթանակներու մասին, պնդելով թէ վերջնապէս ջախջախուած են հիւսիսային ճակատի եթովպական բանակները: Մարաջախտ Պատոլյիօ կը հեռագրէ թէ Ռաս Իմէրու, որ արեւմտեան Թիկրէի ճակատը կը պաշտպանէր 30000 զինուորներով, նոյնպէս ջախջախուած է, հետեւաբար «Հապէշներու ամբողջ հիւսիսային ճակատին պարտութիւնը կատարեալ է»: Հաւանական է որ Իտալացիները այժմ յառաջ խաղան դէպի Տէսիէ, առանց լուրջ դիմադրութեան հանդիպելու: Միւս կողմէ Զօր. Կրացիանի վճռական փորձ մը պիտի կատարէ, ջախջախելու համար Ռաս Նասիպուի բանակը, Հարրարի ճակատին վրայ:

Իտալական զեկոյցին համաձայն, եթովպական 135,000 հոգինոց բանակը փախուստի մատնուած է, 30,000 Հապէշներ սպաննուած, վիրաւորուած կամ գերի բռնուած են եւ իտալական բանակը այլեւս թշնամի չունի իր առջեւ, հիւսիսային ճակատին վրայ: Երբեք հապէշ հրամանատարներ անդարմանելի պարտութիւն մը կրած են: Ռաս Իմէրու զինուորական անվիճելի արժէք մը ցոյց տուած է, մասամբ ձախողեցնելով իտալական առաջին յատակագիծը — պաշարում — բայց նոյն վախճանին յանգած է եւ իր բանակը գոյութեան իրաւունք չունի այլեւս: Ռաս Մուլուկէթա, զինուորական նախարարը, նոյնպէս նշանակելի դիմադրութիւն ցոյց տուած է Ամպա Արատամի մէջ, եւ նախանձի առնեն է որ գլուխը կորսնցուցած է: Իր բանակը փախած է ցիրուցան, եւ կարելի չէ եղած դիմադրութեան նոր գիծ մը կազմել: Իսկ Ռաս Քասա հիմնական սխալ մը գործած է, պաշարման տակ իյնալով: Իտալացիները այժմ կացութեան տէրն են եւ կը խորհին իջնել մինչեւ Թաքազէ գետը, հոն ամրանալու համար: Զեկոյցը հետեւեալ ձեւով կը ներկայացնէ իտալական կորուստները.— Ամպա Արատամի ճակատամարտին մէջ՝ 700, Թամպիէնի ճակատամարտին մէջ՝ 700 Շիրէի (Ռաս Իմէրու) ճակատամարտին մէջ՝ 700:

Լոնտոնի թերթերը եւ մասնաւորապէս «Թայմզ» դիտել կու տան թէ որ եւ է օտար թղթակից չի գտնուիր հիւսիսային ճակատին վրայ, հետեւաբար պէտք է վերապահութեամբ ընդունիլ այս տեղեկութիւնները:

Հռոմի մէջ զրոյց կը շրջի թէ Նէկիւսը պիտի հրաժարի կամ գահընկէց պիտի ըլլայ, իր զօրավարներուն կողմէ: Եւ կը մաղթեն որ շուտ կատարուի մէկը կամ միւսը, որպէսզի նամբան հարթուի հաշտութեան բանակցութեանց համար, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեան:

Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի եթէ ուզէ պատասխանել Ժընեւի կոչին, մէջտեղ պիտի դնէ հետեւեալ կէտերը.— 1. Իտալական բանակը շարք մը մեծ յաղթանակներ շահած ըլլալով, կացութիւնը հիմնովին փոխած է: Իտալիա այժմ ի վիճակի է շահելու պատերազմը.— 2. Իտալիա երբեք չէ մերժած բանակցիլ, այլ պայման դրած է որ բանակցութեան որ եւ է հիմ ապահովէ իր շահերն ու իրաւունքները.— 3. Իտալիա միշտ անդամ է Ազգերու Դաշնակցութեան, հետեւաբար չի կրնար ի յառաջագունէ հակառակ ըլլալ խնդիրը անոր շրջանակին մէջ լուծելու սկզբունքին: Իր տեսակէտն այն է թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը սխալած է, նախայարձակ համարելով Իտալիան, մինչդեռ բուն յանցաւորը Եթովպիան է.— 4. Իտալիա շատոնց իրաւունքներ ստացած է Եթովպիոյ վրայ, 1906ի դաշնագրով.— 5. Իտալիա իրաւունք ունի տարածուելու, ինչպէս ընդունած են մեծ պետութիւնները.— 6. Անգլիական գաղտնի տեղեկագիրը կ'ապացուցանէ թէ Իտալիոյ ծաւալումը Եթովպիոյ մէջ՝ հակառակ չէ բրիտանական շահերուն:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ շատ կը վախցուի որ ծանր բարդութիւններ ծագին Եւրոպայի մէջ, եթէ Իտալիա մերժէ պատասխանել Ժընեւի կոչին կամ եթէ նոր պատիժներ տնօրինուին Իտալիոյ դէմ: Ժընեւի մէջ ալ մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ, քանի որ պետութեանց մեծ մասը տրամադիր է գործադրելու քարիւղի արտածման արգելքը:

— • —

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ խնդրած վարկը, մէկ միլիառ ֆրանք, անմիջապէս տրամադրելու համար նպաստաւոր տեղեկագիր մը ներկայացուց Պ. Վէնսան Օրիօլ, ի դիմաց երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին: Տեղեկաբերը այս առթիւ կը յիշէ Թուրքիոյ, Հունգարիոյ, Ռումանիոյ եւն. տրուած վարկերը եւ կը շեշտէ թէ Ֆրանսայի առեւտրականները իրենք կը պահանջեն այդ աջակցութիւնը, ստանձնելով անոր 200 միլիոնին երաշխաւորութիւնը:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՑԱՏԿԱՆԻՇՆ ԱԼ…

— o —

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդամ.

— « Հալքի խմբակը նկատելով որ մականունի օրէնքին պայմանաժամը կը մօտենայ, որոշեց յանձնարարել կուսակցութեան մասնաճիւղերուն եւ անդամներուն, որպէսզի օգնեն հայ - բենակիցներուն, մականունի ընտրութեան գործին մէջ »:

Կը հասկնաք իմաստը: Թուրքերը շատոնց մէկ- մէկ մականուն նարած ըլլալով, կարգը եկած է ոչ - Թուրքերուն:

Օրէնքը կ'արգիլէ գործածել այնպիսի մականուններ որոնք ցեղ կամ ազգութիւն կը յատկանշեն: Ուրեմն պիտի փոխուին բոլոր «եան»երը, «իտիս»ները, «օվ»ները, «էվ»ները եւ այլն:

Կարճ խօսքով, այստեղ ալ թրքացում:

Օրէնքը հազիւ հրատարակուած, շատ մը ոչ - Թուրքեր յառաջ նետուեցան եւ փոխեցին իրենց մականունները:

Այսպէս, Աֆիոնի երեսփոխան Պերճ Քէրէքսէնեան դարձաւ Պերճ Թիւրքէր, թէեւ բան մը չէր կորսնցներ, եթէ կոչուէր «Քէրէքսէնի»:

Ոմն Յովհ. Քէշիշեան, Ղալաթիոյ ժամուն եւ Կեդրոնական վարժարանի աւագակարարոյ թաղականը, որ ոչ Պատրիարքարան կը ճանչնայ, ոչ *ալ* հաշիւ կը ներկայացնէ իր իսկ ընկերներուն, իբրեւ մականուն ընտրած է «Շահինգայա»:

Ո՞ր մէկը յիշել,— մանաւանդ անոնք որ մերժելով կը մերժեն «փոխանակութիւն» բառը, «հայ - քրիստոնեայ»ն անգամ շատ կը տեսնեն եւ կը նախընտրեն կոչուիլ «Թիւրք-կրէ - կօրիէն»:

Այս շփոթութիւն մէջ կը փայլին վարժապետներ, մտաւորականնե՛ր, գրավաճառներ եւ թերեւս… փիլոնաւորներ:

Իրողութիւն չէ՞ որ Ղալաթիոյ ժամուն աւարառութեան հոգեւոր հայրը կը համարուի արքեպիսկոպոս մը, պատրիարքական նախկին տեղապահ:

Ուրեմն, պայմանաժամը մօտեցած ըլլալով, Հալքն ալ պիտի օգնէ որ «հայրենակիցները» նոր մականուններ ճարեն:

Անշուշտ մասնաւոր դժուարութիւն մը չպիտի կրեն անոնք որ թրքաբարբառ մականուններ ունին,— Ասլանեան, Պէրպէրեան, Թօփալեան, Ճէվահիրճեան, Կէօզիւպէօյիւքեան, Գարնըեարըգեան, Պրունսըզեան, Չիւրիւքտիշեան եւն.: «Եան»ը կը նետեն,— եւ կը դառնան հարազատ «վաթանտաշ»:

Իսկ ի՞նչ պիտի ընեն միւսները, անոնք որ հայկական մականուններ *կը* գործածեն սրբունդէ սրբունդ,— Սուրենեան, Մանուկեան, Բարթողեան, Թորոսեան, Վահանեան եւն.:

Քանի որ «*Հալք*»ը պիտի օգնէ, կրնանք երեւակայել թէ ի՛նչ բարեկենդանային տեսարան պիտի պարզուի:

Բայց նեղութի՛ւն. իրականին մէջ զուարճալիք մը չէ որ կը կատարուի, այլ յաւելեալ եւ նոխացեալ ոդրերգութիւն մը, անհետացնելու համար ոչ միայն ազգային - ցեղային հետքերը, այլ եւ ժառանգական կապերը…

Վ.Ա.Հ.

ԸՆԿԵՐ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ ԴԷՊԻ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱ

Չորեքշաբթի օր Հարաւ. Ամերիկա մեկնեցաւ ընկեր Ս. Վրացեան, կուսակցական առաքելութեամբ եւ առնուազն վեց ամսուան համար: Պիտի այցելէ Արժանթին, Պրազիլիա եւ ի հարկին Ուրուկուէյ, բոլոր այն վայրերը ուր հայկական համախմբումներ, հետեւաբար եւ դաշնակցական կազմակերպութիւններ կան: Ընկ. Ս. Վրացեան մեկնելէ առաջ խմբագրական մարմին մը կազմած ըլլալով, «Վէմ»ը պիտի շարունակուի անխափան:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Բրգնիքի (Սեբաստիա) Եղբ. Միութիւն	100.—
Կրընոպլի հանգանակութիւնը նախաձեռնութեամբ Պարոյր Յարութիւնեանի եւ Եր. Սաղաթէլեանի (մանրամասնութիւնները յաջորդով)	348.60
Գումար՝	448.60
Մարտ 4ի գումարը	2471.—
Ընդհ. գումար՝	2919.60

Սուրիոյ մարզպանը Փարիզ պիտի գայ Արաբ ներկայացուցիչներուն հետ

═ • · • ═

Պէյրութէն կը հեռագրեն մարտ 3 թուականով.— Մարզպանը յաջողեցաւ ելք մը գտնել տագնապին, շարք մը ժողովներ գումարելով Սուրիոյ դահլիճին անդամներուն եւ ազգայնական վարիչներուն հետ: Այդ ժողովներու ընթացքին կոմս տը Մառթէլ յայտարարեց թէ իր փետրուար 25 թուակիր նամակով եղած խոստումները վարչապետ Աթա պէյի՝ ֆրանսական կառավարութեան հաւանութեանը արժանացած են եւ թէ շուտով Փարիզ պիտի երթայ, անոնց իրագործման համար: Այս առթիւ գնահատելով Սուրիոյ ազնիւ ժողովուրդին հայրենասիրութիւնը, հաւանեցաւ որ սուրիական պատուիրակութիւն մը երթայ Ֆրանսա, իր տեսակէտները յայտնելու համար ֆրանքեւսուրիական դաշնագրի մը մշակման համար: Տեսակցութեանց ընթացքին Սուրիոյ պատուիրակները հաստատեցին թէ մարզպանին տուած բացատրութիւնները կը փարատեն ազգայնականներուն մտավախութիւնները: Կառավարութեան անդամները հաւաստիք ստացած են թէ Ֆրանսա շահագրգռուած է միայն Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքներուն գործադրութեամբ եւ թէ առաջադրուած դաշնագրին մէջ Սուրիա նոյն իրաւունքները պիտի ստանայ ինչ որ Իրաքցիները՝ Անգլիոյ հետ կնքուած դաշնագրով: Ընտրութիւնները պիտի կատարուին կարելի եղածին չափ շուտ եւ ընդհ. ներում պիտի հռչակուի այսօր: Իսկ խանութները պիտի վերաբացուին Պայրամէն յետոյ:

Այս իմաստով յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ Սուրիոյ կառավարութեան կողմէ:

—•—

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ երեւան հանուեցան Եգիպտոսի մէջ, Լուքսորէն 20 քիլոմեթր հեռու, պատերազմի աստուածի մը նուիրուած մեհեանի մը մօտ, ֆրանսացի գիտնականներու կողմէ: Գտնուեցան չորս պրոնզեայ սնտուկներ, որոնց մէջ կան ոսկի եւ արծաթ զոհարեղէններ, եւ լազուարթ, մէկը միւսէն անգին, ինչպէս եւ հմայեակներ եւ ուրիշ առարկաներ: Բոլորն ալ ասիական արտադրութիւն են եւ թանկագին ապացոյց մը կը կազմեն Եգիպտոսի եւ արեւմտեան Ասիոյ յարաբերութեանց մասին:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒՄԸ

Գաղտնիք մը չէ այլ եւս թէ Գերմանիա կը վերազինուի արտակարգ համեմատութեամբ, որուն համար մտահոգ են պետութիւնները, Հռենոսէն մինչեւ Վիսթուլա: Նախապատերազմեան շրջանին եւ պատերազմէն յետոյ Եւրոպա երբեք ապրած չէր նոր պատերազմի մը մահասարսուռ ստուերին տակ:

Իտալիոյ նման եւ Իտալիայէն աւելի դժգոհ մնաց Գերմանիան խաղաղութեան դաշնագիրներէն: Իտալիոյ նման տնտեսական դժուարութիւնները, քաղաքական եւ ընկերային ազդակները կը մղեն զինք ելքի, որ կրնայ ճակատագրական ըլլալ թէ իրեն եւ թէ Եւրոպայի համար: Իտալիոյ նման Գերմանիան ալ հում նիւթեր կը պահանջէ, անոր նման գաղթավայր կ՚ուզէ եւ անկարելի նկատելով դիւանագիտական միջոցներով ստանալ բաղձացուած արդիւնքը, կը սպառազինուի Իտալիոյ պէս կրկնելով. «Լաւ է անօթի մնալ քան թէ անզէն»:

Քաղաքականութիւն եւ սպառազինում զուգընթաց են: Երբ պետութիւն մը աշխարհակալութեան ախորժակ ունի, կը զինուի յարձակողականի մը համար, երբ պետութիւնը սահմանները վտանգի տակ կը տեսնէ, անշուշտ կը զինուի միայն պաշտպանողականի համար: Բայց երբ կ՚աւելնայ առաջինին պատրաստութիւնը, նոյնքան նաեւ սպառազինուելու է երկրորդը՝ սահմանները պաշտպանելու համար: Փոխադարձ կասկածը կը մղէ զինուելու:

Սպառազինումը անբաւական է սակայն: Պատերազմը ցոյց տուաւ բոլոր երկիրներու մէջ թէ յաջողութիւնները զէնքերով միայն չեն ստացուիր, այլ եւ բարոյական ազդակներով եւ դիւանագիտական ճարտարութեամբ: Առաջնակարգ մեքենաներ անգործածելի պիտի մնան, եթէ պատրաստուած մեքենավարներ չկան, սաւառնակներ պիտի չկարենան թռչիլ, եթէ ճարպիկ սաւառնորդներ չկան: Նիւթական պատրաստութեան հետ պետական անձեր կը պատրաստեն մասնագէտը եւ զինուորին բարոյականը: Այս վերջինը կը մնայ անծանօթ: Ոչ ոք կրնայ ըսել թէ բարոյական ուժով, որ ամէնէն անհրաժեշտն է ժողովուրդի մը խաղաղ կեանքին մէջ թէ պատերազմի դաշտին վրայ, այս կամ այն բանակը աւելի զօրաւոր է: Նոյն գործարանէն արտադրուած զէնքերով զինուած երկու փաշտերէն աւելի տոկուն է այն որ բարոյապէս աւելի բարձր է:

Սպասելով որ Ազգերու Դաշնակցութեան խաղաղասիրական սկզբունքները տիրապետեն բովանդակ աշխարհի վրայ, պետութիւնները կը սպառազինուին «հաւաքական ապահովութիւն» բանաձեւը կրկնելով:

Ուինսթըն Չըրչիլ Երեսփ. Ժողովին մէջ կ՚ըսէր.—«Բովանդակ Գերմանիա ռազմավայր մըն է: Ոչ մէկ ազգի մէջ ճարտարարուեստը կը բանի պատերազմի պատրաստութեան համար, որքան Գերմանիոյ մէջ»: Ծանօթ երեսփոխանը կը հաշուէր թէ Գերմանիա 1935ին ծախսած էր 60 միլիառ Փրանք սպառազինման համար:

Ֆրանսացի զօրավար մը, Նիսէլ, կը յայտնէր թէ Գերմանիա արեւմտեան ճակատին վրայ 233 դրասենեակներ հաստատած է: Արեւելքէն արեւմուտք արագ փոխադրութիւններու համար հաստատուած են քանի մօտ երկաթուղիի գիծեր, որոնք կը հասնին Հռենոս եւ որոնց վրայ շինուած կամուրջներու թիւը եռապատկուած է պատերազմէն ի վեր: Ասոնց զուգընթաց շինուած են բեռնասայլերու ճամբաներ: Իսկ զինուորական օրէնքը կը թոյլատրէ պատերազմական նախարարին՝ անմիջական եւ գաղտնի զօրաշարժ կատարել եւ սահմանները ողողել:

Հոլանտական սահմանին մօտ Գերմանները ունին 15 կեդրոններ պաշտօնական՝ սաւառնակներու համար, միւս կողմէն մարզական կոչուած օդագնացութեան համար 24 կեդրոններ: Երեք նոր ճամբաներ շինուած են դէպի Հոլանտա:

Այս շինութիւնները կը մատնանշեն մասնագէտներու համաձայն, գերման սպայակոյտին ռազմական ուղեգիծը, — գրաւել Տանըմարքան, փակելու համար Պալթիկ ծովը, արշաւել Հոլանտա վերի կողմէն մտնելու համար Պելճիքա եւ Ֆրանսա՝ առանց դժուարութեան, առանց ամրոցներու դիմադրութեան հանդիպելու: Լեհաստանի չէզոքութեան պարագային՝ Գերմանիա կը պաշտպանուի Ռուսիայէն: Հունգարիա կը մնայ երբեմնի զինակցին, յուսալով փոխել կեդրոնական Եւրոպայի քարտէսը: Եուկոսլա եւ ռումանական պետութիւնները դժուարութիւններ պիտի կրեն պարենաւորման: Յառաջիկայ պատերազմը պիտի պայթի այնքան արագ, որ անկարելի պիտի ըլլայ դիւանագիտական ձեւակերպութիւններ կատարել սովորականին պէս:

Ոմանք կը կարծեն թէ Գերմանիա բաւականաչափ քարիւղ չունի այժմ, անմիջական պատերազմ հռչակելու եւ դիմանալու համար: Բայց տարրաբաններ կը յայտնեն թէ այս տարի համադրական քարիւղին արտադրութիւնը պիտի ըլլայ բաւականաչափ, հոգալով կարճատեւ պատերազմի մը անհրաժեշտ պէտքերը:

Համադրական քարիւղ պատրաստելու համար Ֆարպէն Ինտուստրի գործարանը Պէրկերուսի մեթոտին միացուցած է նաեւ Ֆիշըրի պատրաստութեան եղանակը, որով ջրակաղէն կարելի է վառելանիւթ (essence) հանել: Տարրաբան Շարլ Պերթըլոյի համեմատ երկու կերպերը իրարմէ տարբերութիւններ ունին: Ֆիշըրի եղանակը սովորական նիւթեր կը գործածէ եւ կարելի է հաստատել արագօրէն եւ խնայողական կերպով, որովհետեւ գործածուած գլխաւոր մետաղը թիթեղն է: Այս եղանակով Գերմանիա պիտի կարենայ ունենալ 90 հազար թօն վառելանիւթ այս տարուան ընթացքին: Իսկ միւս եղանակով պիտի ունենայ 750.000 թօն: Ուրեմն Գերմանիա պիտի ունենայ շուրջ մէկ միլիոն թօն արտադրութիւն 1936ին:

Իրազեկ անձեր կը հաստատեն նոյնպէս Գերմանիոյ զինարաններուն գերարտադրութիւնը, ընդծովեաններու թիւին յաւելումը, սաւառնակներու թիւին կրկնապատկումը: Մտահոգ է Աւստրիան, կը պաշտպանուի Չեխոսլավաքիան, կը մտատանջուի Անգլիան: Պօլտուին յայտարարեց թէ մեր սահմանը Հռենոսն է, ըմբռնելով որ Մեծն Բրիտանիա այլ եւս կղզի մը չէ, քանի որ սաւառնակները կ՚արհամարհեն միջոցը:

Եթէ ընդհանուր մտահոգութիւնն է պատերազմի մը մղձաւանջը, իւրաքանչիւրն ունի առանձին մտահոգութիւններ: Բրիտանական կայսրութիւնը իր դէմ կը գտնէ Ճափոնը Ծայր. Արեւելքի մէջ, Ռուսը միջին Ասիոյ մէջ, Իտալիան Ափրիկէի մէջ, Ռուսը անձկութեամբ կը դիտէ արեւելք ու արեւմուտք, իսկ Ֆրանսան կը տեսնէ «դատարկ դաս»երու յաւելումը:

Պետութիւններու միջեւ կազմուած խրամատը կը բացուի հետզհետէ, փոխադարձ կասկածամտութիւնը կ՚ուժեղնայ ամէն կողմ, զինարշաւի ելած են ամէնը, հանրային կարծիքը նախապատերազմեան շրջանէն աւելի գերագրգռուած վիճակ մը ունի:

Չկայ անհատ մը, որ չնշմարէ հեռուէն նոր սպանդի մը ուրուականը: Բայց անկարելի է որոշել այժմէն բախումի մը մերձաւոր վախճանն իսկ:

ՀԵԹՈՒՄ

ԾԻԾԱՂ

Կը վիճին փաստաբան, բժիշկ եւ ճարտարապետ.

Փաստաբանը.— Մեր արհեստն է ամէնէն հինը, որովհետեւ երբ Կային սպաննեց Աբէլը, դատական գործ բացուեցաւ:

Բժիշկ.— Կայէնէն առաջ Աստուած Ադամի կողէն ստեղծեց Եւան եւ բժշկական գործողութիւն կատարուեց:

Ճարտարապետը.— Բայց չէ՞ որ Աստուած նախ քաոսէն աշխարհ ըստեղծեց, հետեւաբար ամէնէն հին արհեստը շինարարութիւնն է:

Այս խօսակցութիւնը կը լսէ դիւանագէտ մը եւ միջամտելով կ՚ըսէ.

— Սակայն մի մոռնաք որ այդ քաոսը ստեղծած ենք մենք, քաղաքագէտներս:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆ

Երկրորդ եւ երրորդ դարերուն, մասնաւորապէս Վաղարշի թագաւորութեան տեւողութեան, որուն խոհեմ իշխանութիւնը տեւեց շուրջ քսան տարի, հայկական ճարտարապետութեան մշակոյթը նորէն սկսաւ թեւ առնել, զարգանալ երկրին ամէն կողմերը: Վաղարշի արժանաւոր որդին՝ Խոսրով, որ իր շինարարական ոգւոյն կը միացնէր նաեւ ռազմական կորովն ու ճարպիկութիւնը, աւելի ընդարձակեց երկիրը ու փառաւորեց հայ արուեստը: Ան էր որ թշնամիները վտարելէ եւ Պարսիկները նուաճելէ ետք մեծ հանդէսներով երախտագիտական զոհեր կը մատուցանէր.— «Սպիտակ ցլիւք եւ սպիտակ նոխազօք, սպիտակ ձիովք եւ սպիտակ ջորիովք, ոսկեղէն եւ արծաթեղէն զարդիւք եւ ոսկովք պսակօք, եւ արծաթէ զոհարանօք, յանօթս ցանկալիս ակամբք պատուականօք, ոսկով եւ արծաթով, ի հանդերձս պայծառ եւ ի զարդս գեղեցիկս, զիւր ազգին արշակունեաց զհայրենեացն պաշտամանց տեղիսն մեծարէր», կը նկարագրէ Ագաթանգեղոս: Դժբախտաբար, Խոսրովի կեանքը երկար չեղաւ: Պարթեւազն թագաւորական գերդաստանին մնացորդներէն Անակ Պահլաւունի, որ իբրեւ թէ կը հալածուէր նորահաստատ Սասանեաններէն, Խոսրովի մօտ կ՚ապաստանէր, երկու տարի մտերմաբար կ՚ապրէր: Եւ ճիշդ այն պահուն երբ հայ թագաւորը կը մտածէր Սասանեան Արտաշիրի վրայ քալել, դաւաճան Անակը, իր եղբօր օգնութեամբ կը սպաննէր զայն Վաղարշապատի մէջ:

Խոսրովի որդին՝ Տրդատը, Հռոմայեցւոց մօտ մեծցաւ, հռոմէական բանակի մէջ ծառայեց, հռոմէական աշխուժութիւններով զօրացաւ, եւ 287ին, երկրորդ անգամ ըլլալով վերջապէս տիրացաւ իր հօրը գահին կատարեալ յաջողութեամբ:

Այս վերջինին գահակալութեան ընթացքին էր որ յանկարծ նոր տեսարան մը կը պարզուէր Հայաստանի մէջ: Քրիստոնէական հաւատքի մոլեռանդութիւնը կուգար վերի վայր դարձնել հայ քաղաքական միտքը, աշխուժութիւնը, հայ արուեստի յիշատակարանները, հայ պատմութիւնը, հայ մտածողութեան բերանացի եւ գրաւոր բոլոր ստեղծագործութիւնները: Ցիշեալ մոլեռանդութեան գլուխ կը կանգնէր տիրասպան Անակի որդին Գրիգոր Պահլաւունի, որ Կեսարիայէն բերած իր ուսումով, իր հմտութեամբ, իր ճարպիկութեամբ, իր եռանդովն ու տոկունութեամբը կը յաջողէր նախ պալատական կարեւոր պաշտօն ստանձնել, ազդեցութիւններ ունենալ, յետոյ քրիստոնէական հաւատքի ըմբոստութեան գործը հռչակել ու վարել: Իր հօր մեղքը կը քաւէր թէ ոչ մեր ազգային կեանքին ու քաղաքական դիրքին տուած անոր վնասը խորացնելու եւ արմատացնելու հիմը կը դնէր: Հարցը դուրս է մեր նիւթէն, բայց տեղն է ըսել թէ Գրիգոր ու անոր յաջորդները անողոքաբար քանդեցին, փշրեցին հայ ճարտարապետութեան հոյակապ հաստատութիւնները, սքանչելի արուեստները, որոնց համար անհամար հայ մտքեր ու ձեռքեր մաշած էին: Հայ ճարտարապետութեան արուեստի միտքը, ձեռքը կը ստիպուէր ներկայանալ նոր ձեւի մէջ, կը ստիպուէր սկիզբ դնել նոր փորձերու վրայ, զարգանալ նոր ուղղութեամբ: Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ անոր հետեւորդները, շատ բնական է որ չէին պահանջեր ճարտարարուեստի բարձրութիւն, նրբութիւն, քանի որ քրիստոնէական հաւատքի առաքելութեան կոչումին յաջողութեան համար հետաքրքրական կէտ մը չէր անիկա, այն ժամանակ: Կարեւորը այն էր որ հիներու տեղ բարձրացող նոր հաստատութիւններուն վրայ խիստ հսկողութիւն կատարուէր, չներկայացնելու համար հեթանոսական շրջանի պատկանող որ եւ է տիպ կամ դրոշմ: Եւ սասանելով դարերու ընթացքին մեծցած հայ ճարտարարուեստը ներշնչման աղբիւր ըլլալէ կը դադրէր ու նորի ծննդեան ազատութիւնը կը խափանուէր:

Այսպէս քրիստոնէական մուտքով ինկաւ մասնաւորապէս հայ ճարտարապետութեան արուեստը ու չկրցաւ վերականգնիլ այնքան ժամանակ որքան ատեն որ նոր հաւատքը չարունակեց բանեցնել իր խստութիւնները:

Էջմիածնի տաճարը, որ ճանչցուեցաւ հայ ճարտարապետութեան ամէնէն հին ու ինքնատիպ նմոյշներէն մէկը, վեցերորդ դարէն անդին չանցներ: Ճարտարագէտ Տիւթօ թէեւ ջանաց անոր վրայ տեսնել Տրդատի ժամանակէն մնացած լաւագոյն արուեստի մասեր, բայց այս վարկածը հաստատուն գետին մը չի բռներ բնաւ, քանի որ հեթանոսական շրջանի արժէքներու նախանձախնդիր եւ քրիստոնէութեան կատաղի հակառակորդ Մերուժանը հիմնայատակ կործանել տուաւ նախկին տաճարը, յետոյ Ղազար Փարպեցիի վկայութեամբ Վահան Մամիկոնեանն է որ նորէն կը կանգնէ «հիմնարկեալ նորոգեաց մեծապայծառ շքեղութեամբ», որուն համար արդէն մաս մը աշխատանք կատարուեր էր Ե. դարուն, Սահակ Հայրապետին կողմէ: Էջմիածնի Հռիփսիմէի այժմի տաճարը հիմնովին կառուցուած է Կոմիտաս կաթողիկոսին կողմէ Է. դարու սկիզբները, իսկ Գայեանէի եկեղեցին աւելի ուշ շինուած է հիմէն»: Ցիշեալ Կոմիտասն է նաեւ գմբէթները շինել տուողը, ու այնուհետեւ, նորոգութիւններու եւ յաւելումներու համար Էջմիածնի շէնքերուն վրայ խաղցեր են բազմաթիւ ձեռքեր:

Ուրեմն, առանց զանցառութեան կրնանք յայտարարել թէ քրիստոնէութեան մուտքով Հայաստանի մէջ հայկական ճարտարապետութիւնը խոպանացաւ եւ անոր արուեստի տաղանդները ամլութեան դատապարտուեցան գրեթէ մինչեւ Է. դար, մօտաւորապէս երեք հարիւր տարի: Եւ այնուհետեւ յանկարծ վերազարթում մը կ՚ունենայ հայկական ճարտարապետութիւնը, ու առաջին հարիւրամեակին իսկ կը բարձրացնէ ինքնատիպ ու ցայտուն նկարագրով քանի մը հոյակապ կոթողներ, որոնց ոմանց մէջ պահուած կը ներկայանայ հին մեհեաններու ճարտարապետական ոգին ու ճկունութիւնը:

Որո՞նք են այդ կոթողները եւ ի՞նչ է հայ ճարտարապետութեան փառքն ու վայելքը: Կը խօսինք յաջորդ անգամ:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՑԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

«ԹՈՒՐՔ ՀԵ՞ՐՈՍ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ»

Կարելի չէր առանց խոր վրդովումի լսել Պ. Լէօն Պանքալը անցեալ ուրբաթ օր, համալսարանական ամպիոնէն երբ ամբողջ ժամուկէս խօսեցաւ նիւթ ունենալով «Նոր Թուրքիան»:

Լը Փըթի Մարսէյէի երիտասարդ խմբագրապետը, որ նոյն ժամանակ անդամ է Մարսէյլի Ակադեմիային, շրջապատուած Մարսէյլի Առեւտր. Սենեակի նախագահ Պ. Փրաքսէն, բարձրագոյն ուսումնարանի տնօրէն Պ. Մարկէյհանէն եւ նոյն հաստատութեան նախկին շրջանաւարտներու ընկերակցութեան նախագահ փաստաբան Ֆիլօփալէն, վարչական կազմէն եւ վերջապէս Թուրք հիւպատոս պայ Էօզքանայէն, բառ չէր գտներ եօթներորդ երկինք բարձրացնելու համար եւ «Թուրք երիտասարդ հանրապետութիւնը» եւ Թուրք «հերոս» ժողովուրդը եւ մեծ «ազատագրիչը» Քամալ Աթաթիւրք:

Մեր քաղաքը շատոնց դարձած է Թրքանպաստ քարոզչութեան կեդրոն մը գլուխն ունենալով Թրքական հիւպատոսը, Պ. Փրաքսը եւ Պ. Պանքալը:

Անցեալ շաբաթները «Լը Սօլէյ» թերթին հրատարակած հակաթուրք յօդուածին անմիջական ազդեցութեան տակ շշմած, Թրքական հիւպատոսը հակազդելու համար, շարժման մէջ դրած էր այդ օրը տիտղոսաւոր անձեր:

Այո, խոստովանինք թէ Թուրքը կը գործէ ամէն ուղղութեամբ, մինչ մենք վէգ կը խաղանք, ինչպէս պիտի ըսէր «Յառաջ»ի խմբագրապետը:

Հաւատացէք որ տաժանելի բան էր լսել այդ բոլոր չափու վրայ հիւսուած կեղծիքը նախ իբրեւ մարդ եւ յետոյ իբր Հայ:

Նախ Պ. Փրաքս ներկայացուց Պ. Լէօն Պանքալը գովասանական բառեր արտասանելով իր հասցէին:

Պ. խմբագրապետը սկսաւ Թուրքիոյ եւ մանաւանդ Պոլսոյ բնական գեղեցկութեան գովաբանութիւններով, որոնց վրայ հիացած էր Փիէր Լօթին: Մանաւանդ սա Ոսկեղջիւրը, Վոսփորը, Այա Սոֆիան: Եւ վկայութեան կանչեց Քլօտ Ֆարէրը: Ետոյ փորձեց բաղդատել սուլթանական եւ քամալական Թուրքիան:

Ամէն ինչ մութ է, մռայլ, բռնասական սուլթանական կառավարութեան օրով: Իսկ այսօ՞ր ... Հրաշք գործուած է Քամալի ձեռքով: Լէօն Պանքալ Մ. Քէմալը կոչեց «հրաշագործ»:

Ահա ձեզ կիներուն քօղը, հարէմը, ֆէսը, որ այսօր չկան այդ բոլորը․ կինը ազատագրուած, Թուրք անհատը եւրոպականացած, պետութիւնը երիտասարդացած ...

Ահա Քամալ Աթաթիւրքը: Լէօն Պանքալ կը բացատրէր «աթաթիւրք» բառին իմաստը որ «իր ժողովուրդէն նուիրուած է իրեն ի նշան երախտագիտութեան»:

Լէօն Պանքալ իր բանախօսութեան մէջ անուղղակի արդարացուց Թուրքիոյ մէջ կատարուած տնտեսական կաշկանդումները, որոնց զոհն էին եւ են բոլոր փոքրամասնութիւնները, ինչպէս եւ ֆրանսական գաղութը:

Փառաբանութիւնը հասաւ իր գագաթնակէտին, երբ Պանքալ սկսաւ խօսիլ Թուրք ցեղին «ազնուութեան» ու «չարքաշութեան» եւ «հերոսութեան» մասին:

Այո, հերոսութի՛ւն էր եւ ազնուութիւն միլիոնաւոր մարդիկ ջարդել, արեան բաղնիքներ սարքել, հերոսութի՛ւն էր Իզմիրի աղէտը կազմակերպել եւ հերոսութիւն էր նաեւ ֆրանսական գրաւման բանակի (Ատանայի մէջ) 412րդ գումարտակի զինուորներէն մաս մը բռնի ըլկել եւ ապա սպաննել ...

Պ. Պանքալ չմոռցաւ իր ճամբորդութիւնը: (Անցեալ տարի Առեւտր. Սենեակի կողմէ ղրկուած պատուիրակութեան մէջ էր): Նկարագրեց Անգարան, «կարմիր եւ ճերմակ քարերով շինուած գեղեցկութիւնը», դպրոցները, աշակերտութիւնը, գիրերուն փոփոխումը, բանակը, մարտանաւերը եւ օդանաւերը:

Եւ ճառը վերջացուց հետեւեալ յա[illegible]կանչական բառերով.

— «Նոր շունչ մը համակած է այս որ իրապէս հիանալի ժողովուրդը, որ կ՚ուզէ նոր բարձունքներ գրաւել աշխարհի պատմութեան մէջ: Թուրք ազգը, Քամալ Աթաթիւրքի կորովէն եւ հանճարէն պատուաստուած, բոլորովին երիտասարդացած կը դիմէ դէպի առաջ, մեծ ապագայ խոստանալով»:

Եւ պէ՞տք է ըսել թէ ծափահարութիւնը սաստկացաւ Թուրք հիւպատոսի ազդանշաններուն վրայ:

Թուրք հիւպատոսը՝ պայ Էօզքանա սեղմեց Պանքալին եւ կարգով ուրիշներու ձեռքերը:

Ապա Պ. Փրաքս եւ փաստաբան Ֆիլօփալ գնահատեցին բանախօսը: Մանաւանդ այս վերջինը չմոռցաւ յիշել. «Շնորհակալութիւն Պ. Պանքալին որ կրցաւ մեզ ներկայացնել Նոր Թուրքիոյ հոգին եւ շունչը»:

Այս հաւաքոյթին ներկայ էր նաեւ մեր բարեկամը, Պ. Իվ Քարլէ, ընկերակցութեամբ Նշանեանի եւ ուրիշներու, որոնք դառնութեամբ դուրս նետուեցան սրահէն:

Կը լսեմ թէ Պ. Իվ Քարլէ, հակառակ իր սուգին, կ՚աշխատի տեղական թերթի մը մէջ պատասխանել Թրքասէր Պ. Պանքալի: Այս տողերը գրողն ալ բողոքի նամակ մը ուղղած է Պ.

ԲԱՆՔ ՀՕԳՆԱԿԱՆՔ

«Հայ չեմ ուզեր...»

Պիտի ենթադրէք թերեւս որ, ըսողը Թուրք կամ հայատեաց օտար մըն է:

Այն ատեն կ՚արժէ՞ր գրել:

Հոս, հեղինակի պատիւը կը պատկանի միսով ոսկորով Հայու:

«Հայասէր» Հայ, լուսաւորչական աւազանի զաւակ, Էջմիածնի միւռոնով կնքուած Հայ:

Բախտին չղթան ձեռքն է անցած փոխան քանի մը կաթիլ քրտինքի կամ պատահմունքով:

Արեւելքի մէջ, ատեն մը, աղայի կռնակ է չփեր, անոր դիմացը՝ ձեռքերը պորտին վրայ հանգուցած՝ հրամանի է սպասեր:

Այս զոհողութիւններուն իբր վարձք տիրացեր է էֆէնտիին աղջկան՝ տուն - փեսայ երթալու պայմանով ու օր մըն ալ իր անունը փակցուցած է հանգուցեալին վաճառատան վրայ:

Տարիներով գլուխ է ծռեր իր երկրին մէջ:

— Ուղան կեաւուր օղլու ...

— Հրամմեր ես, Մէհմէտ աղա, ծառայ եմ ...

Հիմա Եւրոպա եկեր, հինգ տասը օտար բառ է կպցուցեր լեզուին եւ աշխատանոց կը բանեցնէ:

— Եղբայր սա Հայերը, ո՜ւֆ, անտանելի են, հաւատա:

Ամէն տեսակ զոհողութիւն ըրի:

Գործ ուզեցին տուի: Աշխատանքի ժամերուն բծախնդիր չեղայ, աշխատեցան շաբաթական քանի մը ժամ աւելի, ձայն չհանեցի:

Իբրեւ Հայր վարուեցայ իրենց հետ․ մէկուն հին վերարկուս տուի, միւսին կնկանը տիկինիս կօշիկները նուիրեցի որ նորոգել տալով հագնի, ուրիշի մը զաւակներուն մեր տղոց աւելցած շաքարեղէնները ղրկեցի: Եւ տակաւին ինչե՛ր ...

Եւ այսքան զոհողութիւններէ վերջ վախնամ չէք հաւատար, կ՚ելլեն օտարին հաւասար շաբաթավարձ կ՚ուզեն այս ապերախտները ...

Օտար աշխատաւորներ ունիմ, որոնք օրինակելի տղաքներ են: Ժամը վեցին՝ մեքենայի պէս կը դադրեցնեն աշխատանքը, ոչ մէկ դիտողութիւն կրնաս ընել, մարդիկը վարժ ալ չեն դիտողութիւն լսելու:

Այս օտար տղաքը շաբաթ կէսօրին, իրենց աշխատավարձը համեստօրէն կ՚առնեն, նոյնիսկ երբեմն մեր դրագիրը սխալած կ՚ըլլայ հաշուի մէջ, կ՚օգնեն անոր, կը յիշեցնեն օրինակ թէ քառորդ ժամ աւելի աշխատած են: Չեն ուզեր անիրաւութիւն ընել ...

Մերինները ամբարտաւան են:

Դրամը կ՚առնեն եւ ագահօրէն կը համրեն, կը հաշուեն, եւ անպայման քանի մը ժամ աւել աշխատանքի հաշիւ կը հանեն: Վէճ, կռիւ՝ օտար տղոց մօտ, կ՚ելլեն Հայերէն ալ կը խօսին որ զիս մատնեն թէ Հայ եմ: Հազար անգամ ըսած եմ որ օտարի մօտ հայերէն չխօսին, որո՞ւ կ՚ըսես.

Փոխանակ համեստօրէն աշխատելու եւ իմ խրատներէս օգտուելու, կ՚ելլեն իրենց օտար ընկերներուն ձեւերը եւ տգեղ խօսքերը կ՚ընդօրինակեն: Անոնց պէս ժամ ու վայրկեան հաշուել կ՚ուզեն:

Տղա՛ք, կ՚ըսեմ, անոնք օտար են, դուք Հայ էք, պէտք է զիջող ըլլաք: Հոս հայկական տուն է, պէտք է աշխատիք այս վաճառատան շահուն համար որ, Հայը չվնասէ, անոր վարկը բարձր մնայ:

Ամօթ չէ՞ ձեզի որ, քանի մը ժամ աւելի աշխատանքի համար դրամ կ՚ուզէք: Տեսէք, ես ձեզի գործ եմ տուած, կրնամ ձեր տեղը օտարներ աշխատցնել, բայց չեմ ըներ․ ես կը սիրեմ ազգս, կ՚ուզեմ որ դուք շահիք, զաւակներ ունիք ...

Որո՞ւ կը հասկցնես, մարդիկը փայտ են ... Տակաւին չեմ խօսիր իրենց անկրթութեան մասին: Գործատեղին ներս կը մտնեմ յաճախ, այս գիւղացիները իրենց տեղէն չեն շարժիր, սանկ ձեւ մը կայ որ կը սպասէ ամէն փաթրօն: Ոչ միայն այս՝ այլ եւ ներկայութեանս կը ծխեն, կը խնդան: Մենք այսպէս վարժուած չենք, մեր էֆէնտին որ ներս մտնէր վաճառատունէն ծակ կը փնտռէինք մտնելու համար, կ՚ամփոփուէինք եւ երբ հարցում տար, մեր աչքերը վար կախած, մեղմ ձայնով կը պատասխանէինք: Օր մը, լաւ կը յիշեմ, քէչ մը բարձր խօսած ըլլալուս համար ապտակ մը կերայ մեր էֆէնտիէն: Երախտապարտ եմ, լոյսերու մէջ պառկի, իմ օգտիս համար էր որ զարկաւ, մարդ եղանք:

Բայց սա նորերը, օ՜, քեզի հաւասար կը խօսին, կը խնդան, կարծես ընկերներ են:

Այնքան ալ ծակաչք են, կը կարծեն որ ափերով դրամ կը շահիմ:

Հաւատա՛, այս տարի հազիւ մէկ ու կէս ամիս օդափոխութեան կրցայ երթալ, ան ալ Քարլսպատի պէս համեստ տեղ մը:

Խեղճ տիկինս, այս ամառ, հազիւ երեք ձեռք հագուստ կրցաւ կարել տալ:

Ահա, անցած օր, ինքնաշարժի նոր քաթալօկներ ստացայ, պէտք է փոխեմ անցած տարուան կառքս, նորոյթէ ինկած են, բայց չուզեցի, միայն կիրակիի կառքս փոխեցի, որովհետեւ պատուի խնդիր է, պէտք է ազգին պատիւը բարձր պահել, ազգը մեր վրայէն կը դատեն օտարները:

Այս նուրբ բաները գիտե՞ն մեր գիւղացիները:

Անտանելի բան է, եղբայր, դրամով գերի ըլլալ, ան ալ Հայերու ձեռք:

Ահա այս է, սրտցաւ Հայ ըլլալու վարձքը:

Ըսէ՛ք խնդրեմ, իրաւունք չունի՞մ Հայ չուզելու, եթէ դուք ըլլայիք իմ տեղս, ի՞նչ կ՚ընէիք:

— Վաճառատանս մուտքին վրայ խոշոր տառերով եւ տեղական լեզուով կը գրէի «Հայերու մուտքը արգիլուած է»...

Կ. ՊԵՏՐՈՍ

ԿԵԱՆՔԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ, 27 փետր. (Յառաջ). — Շաբաթ, փետրուար 22ին, Լանտվէհրքազինօի մէջ տեղի ունեցաւ դաղութիս աւանդական երեկոյթ-պարահանդէսը նախաձեռնութեամբ Պերլինի Գաղթային Միութեան։

Պարահանդէսին ներկայ էին շուրջ 250 հոգի։ Բացի մեր հայրենակիցներէն եկած էին նաեւ Գերմանացիներ, Վրացիներ, Իրանցիներ եւ Ռուսեր։ Պատուոյ հիւրերէն յիշենք Տոքթ. Ռոհրբախ եւ հանգուցեալ Լեփսիուսի Առաքելութեան վարիչ Շէֆէրը։

Երեկոյթի վարիչ բանախօսն էր Տոքթ. Ալօս՝ գերման բեմերու յայտնի կատակերգու դերասան բանաստեղծը, որ ամուսնացած է Պոլսահայու մը հետ, որ սրամիտ պատմութիւններով բոլորի տրամադրութիւնը զուարթ պահեց եւ ջերմօրէն ծափահարուեցաւ։ Տաղանդաւոր Օր. Թոզէն պարեց քանի մը եւրոպական պարեր, հասարակութեան ստիպման վրայ կրկնելով զանոնք։ Պ. Սեւոյեան ջութակի վրայ նուագեց «Հայաստան»ը ընկերակցութեամբ Օր. Գէօնջեանի։ Երեկոյթի հայկական բաժնին կը մասնակցէին Օր. Օր. Նազարեան, Աբեղեան, Միսլեան, Աճէմեան եւ ուրիշներ հայկական տարազով եւ Պ. Ֆէրմանեան, որոնք պարեցին եւ երգեցին հայկական կտորներ, ոգեւորելով ներկաները եւ պահ մը զանոնք մեր երանելի հայրենիքը փոխադրելով։ Օր. Մ. Դաւիթխանեան արտասանեց գերմաներէն, նախ Սիամանթոյէն եւ ապա երկու երգիծական բանաստեղծութիւններ՝ ընդհանուր գովասանքի արժանանալով. ուսանող Օրտուխանեան յաջողապէս պարեց «Շամիլ»ը եւ ուրիշ կովկասեան պարեր։

Գաղութիս վարչութեան նախագահ Պ. Արիս Շալճեան նախ հայերէն եւ ապա գերմաներէն ողջունեց ներկաները եւ շնորհակալութիւն յայտնեց յատկապէս Գերմանացիներուն, որոնք առիթը չեն փախցներ ներկայ ըլլալու մեր հաւաքոյթներուն եւ իրենց համակրանքը արտայայտելու մեր ժողովուրդին հանդէպ։ Հայ եւ գերման ժողովուրդներու յարաբերութիւնը շատ հինէն կու գայ, ԺԲ. դարէն, երբ Ֆրիտրիխ Բարբարոսան խաչակիրներու արշաւանքի գացած ատեն գահ խոստացաւ Լեւոնի։ Ֆրիտրիխ գետին մէջ խեղդուելով անոր յաջորդը Հէնրիխ Զ. Թագ ղրկած է Լեւոնին։ Մշակոյթի մերձեցումը կը սկսի ԺԸ. դարուն, երբ հայ ծնողներ կը սկսին իրենց ուսումնածարաւ զաւակները ղրկել գերման հզօր մշակոյթին հաղորդակից դարձնելու համար։ Շարք մը գերման անուանի գիտնականներ իրենց ճանապարհորդութեան ընթացքին այցելած են մեր անտեաց երկիրը՝ հայ ժողովուրդը իր իսկութեան մէջ ճանչնալու համար, եւ յետոյ համակրական հրատարակութիւններ բաց են»։ Ներկաները ծափահարեցին Պ. Շալճեանը։

Պանքալի։

...Ու այս բոլորէն վերջ հարցում մը՝ որ կու գայ ինքնաբերաբար։ Թրքական որ գործունէութեան հանդէպ ի՞նչ կը խորհի գլխագիր «ազգ»ը, իր մեծապատիւներով եւ միւս տիտղոսաւորներով։

ՀՐԱՉԵԱՑ

Պիւֆէն, ինչպէս նաեւ վիճակախաղը, որոնք մեծ յաջողութիւն ունեցան, կազմուած էին ամբողջապէս նուէրներէ, սիրայօժար տրամադրուած դաղութիս անդամներէն։

Առաւօտեան ժամը 5ը անցած էր եւ հասարակութիւնը չէր ուզեր բաժնուիլ։ Օտար հիւրերու ցանկութիւնն էր եկող տարի ալ անպատճառ ներկայ ըլլալ մեր աւանդական երեկոյթին։

Թղթակից

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԴԱՒԻԹ ԱՒԵՏ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

— o —

Վերջերս Կալկաթայի մէջ մեռաւ Դաւիթ Աւետ Դաւիթեան, որ ծանօթ է իր բարեգործութիւններով։ Անգլեւ-հնդիկ թերթերն ալ կը գնահատեն հանգուցեալը։ Ծնած էր 1858ին, Ջուղա (Իրան) եւ հոն ստացած իր նախնական կրթութիւնը։ 1875ին անցաւ Հնդկաստան, ուսումը կատարելագործելու համար Կալկաթայի Հայ Մարդասիրական Ակադեմիային մէջ (այժմ Հայկական Քոլէճ), բայց հարկադրուեցաւ գործնական ասպարէզ նետուիլ կանուխէն, նիւթական անձուկութեան պատճառաւ։ Իրեն ազգական հայ վաճառականի մը քով բոլ կսաւ ծառայել իբր պաշտօնեայ, միեւնոյն ատեն հետամուտ ըլլալով անգլիերէն սորվելու։

Բայց Կալկաթայի մէջ այդ գործը անձուկ թուեցաւ իրեն եւ գնաց Ալլահապատ, ուր 40 ռուփի ամսականով մտաւ Արեւել. Հնդկաստանի Երկաթուղիի Ընկերութեան ծառայութեան։ 1886ին բաժնուեցաւ այդ ընկերութենէն եւ ալ անկէ վերջ բախտը հետզհետէ ժպտելով իրեն, հարստացաւ։ 30 տարի առաջ քաշուեցաւ գործօն կեանքէ եւ դարձաւ Կալկաթա, ուր այլ եւս ինքզինք նուիրեց իր ազգակիցներուն կրթական եւ ընկերային գործերուն. Հոգաբարձու եղաւ Հայկական Քոլէճին և եկեղեցիին ամբողջ 25 տարի շարունակ եւ մեծապէս օգտակար հանդիսացաւ։ Եւ որովհետեւ ինք աղքատութեան դառնութիւնը ճաշակեր էր, ուստի 1922ին Կալկաթայի մէջ հիմնեց Դաւիթեան ցերեկօթիկ վարժարանը, որպէսզի աղքատիկ մանչեր եւ աղջիկներ ձրի ուսում ստանան եւ մանաւանդ սորվին հայերէն եւ անգլիերէն։

Եւ արդարեւ վարժարանը մեծապէս օգտակար հանդիսացաւ։ Հայ վարժուհիներ կը պաշտօնավարեն այնտեղ։ Դաւիթեան մէկ ու կէս միլիոն ռուփի նուիրեց Թէհրանի վարժարանին, որ այժմ կը կոչուի Դաւիթեան վարժարան։ Իր այս նուիրատուութիւնը պատուանշանով եւ հրովարտակով պատուեց Իրանի կրթական նախարարութիւնը անցեալ տարի։

1933ին, իր ծննդեան 75ամեակին առթիւ Դաւիթեան 1 միլիոն ռուփի նուիրեց դպրեվանք մը հաստատելու համար իր ծննդավայրին, Ջուղայի մէջ, Իրանի եւ Հնդկաստանի համար լաւ պատրաստուած կղերականներ հասցնելու համար։

180.000 ՈՍԿԻԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ ԴԱՏԸ

Բանկալթիի (Պոլիս) գերեզմանատան երաշխաւորներուն եւ Պատրիարքին դէմ Քաղաքապետութեան բացած 180.000 ոսկիի հատուցման դատը շարունակուեցաւ իրաւական Դ. ատեանին առջեւ։ Ներկայ էին երաշխաւորներուն փոխանորդ Համտի Հալիմ եւ քաղաքապետութեան փաստաբանը։ Համտի Հալիմ յուշագիր մը ներկայացուց դատարան, եւ մէկ օրինակն ալ յանձնեց քաղաքապետութեան փոխանորդին։ Այս յուշագրով կը յայտնէ թէ գերեզմանատան արժեզրկուած ըլլալը կամ ոչ կրնայ ճշդուիլ այն պարագային միայն երբ գետինը ծախու հանուի։ Փորձագէտներու գնահատութիւնը բոլորովին ենթադրութիւն է։ Երեք տարի առաջուան համար գին մը երեւակայել եւ այսօր այդ գինը ինկած ցոյց տալ՝ սխալ է։ Եթէ ի վաճառ հանուի գետինը եւ գնորդներ ներկայանան, եւ փորձագէտներուն ենթադրած գինէն աւելի վճարելու յանձնառու ըլլան, տարբերութիւնը պիտի հատուցի՞ երաշխաւորներուն։

Յուշագիրը կը պնդէ թէ գետնին արժէքը միմիայն ծախուելու ժամանակ կրնայ հասկցուիլ։

Նախագահը յայտարարեց որ թղթածրարը պիտի ուսումնասիրէ, եւ դատը յետաձգեց մարտ 12ին։

400 ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

— o —

Եաֆայի մէջ մեռած է հայ ծերունի մը՝ Ստեփան Քարկոտրեան, Մարաշցի։ Ցուղարկաւորութեան մասնակցած են քաղաքին բոլոր Հայերը անխտիր, որովհետեւ հանգուցեալը իրաւամբ կը վայելէր ամենուն յարգանքը։ Հանգուցեալը իր հնչուն հարստութեան մօտ կէսը նուիրած է Հայաստանի։ Իր կտակն է 400 անգլ. ոսկի, որ Հայաստանի որ եւ է մէկ գիւղին մէջ իր անունով վարժարան մը կառուցուի։ Այս մասին պաշտօնական բոլոր ձեւակերպութիւնները կատարուած են իր իսկ թելադրութեամբ։

Հանգուցեալը բազմանդամ նահապետական ընտանիքի մը հայրն էր. իր զաւակներուն վերջին անգամ թելադրած է որ իրենց ամէն ճիգը թափեն օր մը Հայաստան երթալու համար։

ԿԱԹՈՂ. ՆՈՒԻՐԱԿԸ ՊԱՂՏԱՏԻ ՄԷՋ

— o —

Կաթող. նուիրակ Գաբրիէլն արք. Ցովսէփեան Պաղտատ հասաւ փետր. 10ին, անգլիական օդանաւով մը։ Դիմաւորման գացած էին նախկին պատրիարք Զաւէն արք., Պաղտատի առաջնորդը եւ ուրիշներ։ Ընդունելութիւններէն վերջ, որ շատ անկարգ եղած է, նուիրակը այցելեց թագաւորին պալատը եւ իր անունը արձանագրեց տոմարին մէջ։ Քաղաք. ժողովը երկու թէյասեղան սարքեց, անոնց հրաւիրելու յարանուանութեանց ներկայացուցիչները։ Նուիրակը այցելեց նաեւ Իրաքի վարչապետին եւ դատական նախարարին, յետոյ երկու դասախօսութիւններ տուաւ։ Հաւանական է որ վերադարձին Ցունաստան հանդիպի եւ յետոյ երթայ Ամերիկա, Փարիզէն անցնելով։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թեթեւ եւ մելանով։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱԼԱԹԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

— • —

ՎԱԼԱՆՍ. — Մալաթիոյ Կրթասիրաց ընկերութիւնը աւելի քան 30 տարիէ ի վեր իր շուրջ հաւաքուած հայրենակիցներու հայրենասիրութիւն եւ իրարու հանդէպ սէր ու յարգանք կ'ուսուցանէր։ Բայց այս վերջին 3—4 տարիներու ընթացքին իր մէջ սողոսկած «Հայաստանասէր» անհարազատ տարրերու դաւադրական աշխատանքները պատճառ եղան որ մեր 32ամեայ ընկերութիւնը Ամերիկայէն մինչեւ հոս եւ այլուր, բաժնուի երկուքի, — հարազատ եւ անհարազատ։ Հարազատ կեդրոնը որ կը գտնուի Ամերիկա, Քլիվլէնտ, բաղկացած Մալաթիոյ արժանաւոր զաւակներէն որոնցմէ ոմանք Կրթասիրացի հիմնադիրներն են։ Իրենց կողքին ունենալով աւելի քան 14 հարազատ մասնաճիւղեր, երկու տարիէ ի վեր սկսած են եռանդուն գործունէութեան, լեցնելու համար Կրթասիրացի դանձէն կորսուած տասնեակ հազարներու բացը։ Իր սկզբնական շրջանէն մինչեւ հիմա կանոնաւորապէս լոյս կ'ընծայէ «Պապ-Ուլուխ» եռամսեայ պաշտօնաթերթը, որդեգրած է սան մը որ կը յաճախէ Պէյրութի Հայ Ճեմարանը, կ'օգնէ կարօտ հայրենակիցներու իր կարողութեան չափով, պիտի մասնակցի վերաշինութեան։ Եւ վերջապէս կը հետեւի կանոնագիր-ծրագրի գործադրութեանց։

Այս առթիւ ըսեմ որ Միութեան հարազատ անդամներն էին Նոր Մալաթիոյ շինութեան ծրագիրը յղացողները։ Թող «Հայաստանասէր»ները բացճակատ ներկայացնեն մսխուած 90 հազար տոլարի հաշիւը, եւ իրագործեն 600 հայրենակիցներու մուտքը հայրենիք, այն ատեն ամէն բան կը պարզուի։

Վալանսի հարազատ մասնաճիւղս մինչեւ հիմա ունեցած է 4 հրապարակային եւ հինգ ընկերահամակրական ձեռնարկներ, որոնք պսակուած են մեծ յաջողութեամբ։

Մեր նոր ձեռնարկ — ներկայացումը որ յետաձգուած էր, տեղի ունեցաւ փետր. 22ին։ Բեմադրեցինք Ս. Շահէնի «Կարկառուն կամարները» կամ Շ. Գարահիսարի հերոսամարտը։ Թատերասէր բազմութիւն մը փութացած էր քաջալերելու մեր այս ձեռնարկը։ 50է աւելի փոքրիկներ անհամբեր դրան առջեւ ազատ մուտքի կը սպասէին եւ սիրով ընդունուեցան։ Պ. Մ. Պըլըքեանի բացման խօսքէն յետոյ, դերակատարներու կողմէ երգուեցաւ «Իրբեւ արծիւ»ը։ Առաջին արարէն իսկ դերակատարներու ցոյց տուած ընդունակութեան շնորհիւ, հանդիսականները ոգեւորուեցան։ «Կեցցէ հարազատ Կրթասիրաց» բացագանչութիւնները սրահը կը թնդացնէին։ «Յառաջ»ի էջերը թոյլ չեն տար առանձին խօսիլ դերակատարներու մասին, ուստի կը յիշեմ միայն անուններ. — Պ. Պ. Խաչերեան, Տիկ. Ս. Տէրտէլեան, Տիկ. Ռ. Քաբուսուզեան, Խ. Տէմիրճեան, Մ. Պըլըքեան, Մ. Տէրտէրեան, Մ. Սէմէրճեան, Ս. Պըլըճեան, Գ. Սասունեան, Ս. Մարգարեան, Ն. Կիւրեղեան, Ս. Պօնադեան, Ն. Պօտոսեան եւ Օր. Ճնտօեան։ Ցուշարարն էր տողերս գրողը։ Ներկայացումը վերջացաւ 12ին, ջերմ տպաւորութեամբ։ Արդիւնքին 20 առ հարիւրը յատկացուած ըլլալով Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան, ղրկուեցաւ «Յառաջ»ի (60 ֆր. տես Յառաջ 4 մարտ)։

Վարչութիւնը քաջալերուած այս ձեռնարկէն, մօտերս պիտի ներկայացնէ նոր խաղ մը, որուն 30 առ հարիւրը պիտի յատկացուի ազգային դպրոցին։

Մ. Դաւիթխան

Վ. ՄԱԽՈԽԵԱՆ

Հռչակաւոր ծովանկարիչը, Վարդան Մախոխեան, այս տարի եւս ցուցահանդէս մը տուաւ Նիսի մէջ։ Նըկարչական քննադատ մը, Ժօրժ Ավրիլ, հիացումով կը խօսի ցուցադրուած պաստառներուն մասին, մեծ մասը ծովանկար, մէկ մասը բնանկար։ Նոյն քննադատը կը գրէ որ ցուցահանդէսին այցելելու եկած են Միջերկրականեան քաղաքներէ բազմաթիւ արուեստասէրներ։ Ժօրժ Ավրիլ, վերլուծելով Մախոխեանի արուեստը, գայն կը մօտեցնէ անգլիացի լաւագոյն ծովանկարիչներուն եւ իր յօդուածը կը վերջացնէ յիշատակելով Ժան Տէթիէռյի խօսքը — «Երբ ծովանկարիչներու մասին կը խօսուի անպայման կը յիշատակեն Մոնէն, Քլոտ Լօրէնը, Քուռպալը, Ռիւյստաէլը, Թիւրնէրը։ Այսուհետեւ այս ցանկին վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ Մախոխեանի անունը, նոյնքան փառաւորած»։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ

ՍԷՎՐԱՆ. — Սէվրանի Հայ Կրթ. Միութեան տարեկան ընդհ. անդամական ժողովը տեղի ունեցաւ յունուարին։ Նախկին վարչութիւնը հրաժարական ներկայացուց իր շրջանը աւարտած ըլլալով։

Ընդհ. ժողովը քննելով վարչութեան 1935ի նիւթական եւ բարոյական գործունէութիւնը գոհացուցիչ գտաւ եւ անմիջապէս անցաւ ընտրութեանց։ Գաղտնի քուէով եւ ձայներու բացարձակ մեծամասնութեամբ վարչութեան անդամ ընտրուեցան. — Պ. Պ. Արշակ Ֆօրթինաթօ, Թորգոմ Նալպանտեան, Նշան Քէօսէեան, Եբանոս Գարամանուկեան եւ Կարապետ Գրաճեան։ Նախկին վարչութիւնը 1935ի ընթացքին ունեցած է — Ընդհ. մուտք՝ 4357.85։ Ելք ունեցած է՝ Պ. Ե. Գարամանուկեանին 1040 ֆր. (որ 1934ին փոխ առնուած էր), Պ. Աւագեանի 1082.95 (նոյնպէս), Պ. Թ. Նալպանտեանի 200 (նոյնպէս), շէնքին պատերը ծեփոցին՝ 604.80, Պ. Ռ. Գզըլեանին՝ սալայի եւ քարի 500, հանդէսներու եւ ելեկտրականութեան, նամակներու եւ այլ եւ այլ ծախքեր՝ 929.10։ Ընդհ. ելք՝ 4356.85։ Դանձին մէջ կը մնայ մէկ ֆրանք։

Ի դիմաց Սէվրանի Կրթ. Միութեան վարչութեան

Ատենապետ՝ Արշակ Ֆօրթինաթօ

Ատենադպիր՝ Թորգոմ Նալպանտեան

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Աշխատանքի Դաշնակցութեան վերջին տեղեկագրին համաձայն, յունուար ամսուան մէջ գործազուրկներու թիւը 1.229.000 յաւելում մը ցոյց կու տայ։ Գործազուրկներուն ընդհ. թիւն էր, յունուարին, 12.626.000։ Անցեալ դեկտեմբերին՝ 11.397.000 էր։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՒԵԼՆԱ՞Յ ԹԷ ՈՉ

— o —

Ներկայ տնտեսական տագնապը ծագելէն ի վեր, ուրեմն 1931էն ասդին, առաջին անգամն ըլլալով վիճակագրութիւնները ցոյց կու տան որ Սէն նահանգին մէջ փետրուար ամսուն գործազուրկներուն թիւը չէ աւելցած, բաղդատմամբ անցեալ տարուան նոյն ամսուն մէջ արձանագրուած գործազուրկներու թիւին։ Ընդհակառակն, քիչ մը նուազած է, ինչպէս կը հաստատեն թիւերը. —

1935ին, փետրուար ամսուն արձանագրուած գործազուրկներուն թիւն էր 220.684, իսկ այս տարի փետրուար ամսուն՝ 202 պակաս, այսինքն 220.482։

Ի՞նչ կը նշանակէ այս, գործերու բացո՞ւմ, թէ գործազուրկներու կացութեան խիստ հետապնդում։

Նպաստընկալ գործազուրկներէն 7906 հոգի մերժուած են փետրուար 17—22, բայց մերժուածներուն տեղ ընդունուած են 8.359 նոր նպաստընկալներ։ Մերժուածներուն մէջ կան 2081 կիներ, նոր ընդունուածներուն մէջ՝ 2048 կիներ։ Նպաստընկալներու ցանկէն սրբուած գործազուրկներուն աւելի քան չորս հինգերորդը վերստին գործ գտած բանուորներ են։

Փետրուարը ամէնէն մայլ ամիսն է գործազրկութեան տագնապին մէջ։ Ահա 6 տարուան մէջ փետրուար ամսուան ընթացքին արձանագրուած գործազուրկներուն թիւերը.

1931ին	36.700
1932ին	162.000
1933ին	171.000
1934ին	195.000
1935ին	220.684
1936ին	220.482

Ինչպէս կը տեսնուի, գործազուրկներու թիւը վերջին երկու տարիներուն կը մնայ 220 հազարի վրայ։ Ասիկա բարենշան է, կ'ըսեն տնտեսագէտները։ Ուրիշ բարենշան փաստ մը եւս այն, որ 1935ին գործ գտնող բանուորներուն թիւը 158.000 ըլլալով՝ այս տարի որոշ հակում մը կը նշմարուի գնա աւելնալու։

Սէն նահանգին բանուորական գետեղման գրասենեակը, որ հաստատուած է 20 տարի առաջ, պատերազմի մէջ, — երբ գրաւման ենթակայ նահանգներէն շարունակ գաղթական կը հասնէր ու պէտք էր զանոնք տեղաւորել, գործարանները շարունակ բանուոր կ'ուզէին եւ աշխատող ձեռքեր պէտք էր հաստատել, — ամէնէն լաւ գործող կազմակերպութիւնն է Աշխատանքի նախարարութեան մէջ։ Ահա այս կազմակերպութիւնն է, որ վերջերս լծուած է ոչ միայն խիստ հետապնդումներու՝ գործազուրկներու կացութեան մասին, այլ եւ գործազուրկները պատսպարելու դանազան ճարտարարուեստական գործերու, — այս ձեւով կը յուսացուի քիչ մը եւս նուազեցնել գործազուրկներուն թիւը։

«Հայ-Բոյժ»
«ՅՈՒՆԻՆ ԲԺԻՇԿԸ»
ooooo
ԽՄԲԱԳԻՐ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Ժողովրդական Ամսաթերթ
Բժշկութեան եւ առողջապահութեան
Բաժանգին 20 ֆրանք
Արտասահման 25 ֆրանք
Հասցէ՝ Dr. Ch. Aivazian,

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՑԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (6)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Կէս ժամ վերջ, գիւղ մը կը հասնինք, որ բաւական չէն կ'երեւայ։ Իրարմէ զատուելով կը սկսինք մուրալ։ Գոհացուցիչ պաշար մը կը հաւաքենք, բայց չկրնալով պահել, բոլորն ալ կ'ուտենք։ Կը հասնիմ գիւղին ամէնէն փառաւոր հիւղակը, որ միւսներէն տարբեր կ'երեւայ եւ կը սկսիմ մուրալ։ Նրբահասակ աղջիկ մը խարտեաշ մազերով, կապոյտ աչքերով, որոնք կարծես Հայ ըլլալը կը մատնեն, դրան առջեւ կ'երեւայ։ Ինքն ալ կարծեմ ազգակից ըլլալս հասկնալով կը հարցնէ.

— «Հա՞յ ես»։

— «Այո», պատասխանելով ես ալ իրեն յաջողաբար կը հարցնեմ որ տեղացի ըլլալը եւ ինչպէս Արաբներուն ձեռքը իյնալը։ Կը պատասխանէ թէ Կեսարացի է. առեւանգուած գիւղին ամենահարուստ աղային։ Շատ ալ ուրախ կ'երեւայ։ Չհասկցայ թէ ինչո՞ւ։ Զիս կ'առաջնորդէ իր ամուսնոյն քով, որ սենեակ մը նստած գրելով կը զբաղի։ Դեռատի ու զուարթ երիտասարդ մըն է. նախ զիս կը սկսի համոզել որպէսզի իրենց քով մնամ։ Կը հակառակիմ. կ'ուզէի մայրս տեսնել։ Երիտասարդը հասկնալով որ կարելի չէ համոզել զիս, հրաման կ'ընէ որ ճաշ բերեն ինծի եւ լաւ մը կշտանալով դուրս կ'ելլեմ առանց ընկերներուս յայտնելու կերածներս, որպէսզի չնախանձին։ Ցետոյ չորս ուղեկիցներէն երեքը կը զատուին մեզմէ, կը մնանք երկու հոգի։ Անոնք ուրիշ ճամբէ կ'երթան, մենք ալ գիւղին ետեւէն տարբեր ճամբայ մը կը բռնենք։ Արեւը փռած է իր ոսկի վեղարկուն։ Գիւղին դաշտերն ենք, հերկուած հողին՝ զուգահեռական անհատնում ակօսներուն վրայ, գիշերուընէ մնացած ցօղը կը շոգիանայ արեւուն ջերմութենէն։ Կ'անցնինք դաշտերէն, կը մտնենք ամայի անապատը։ Վեհաշուք խաղաղութիւն կը տիրէ ամէն կողմ, կը քալենք միշտ։ Այսօր քիչ մը տխուր եմ, որովհետեւ նախկին ուղեկիցներս մեզմէ բաժնուեցան եւ ես ալ աւելի կը մտախոհուիմ։ Երեք ժամ կը քալենք առանց գիւղ մը հանդիպելու, վերջապէս շատ հեռուն կը նշմարեմ ամպերու մէջ թաղուած բաղդատաբար աւելի հանգիստ հանգրուան մը՝ Հալէպ։ Ուրախութիւն մը կը զգամ, պահ մը աչքիս առջեւ կը պատկերանայ կարօտալից մայրս ու կը սկսիմ աւելի եռանդով յառաջանալ։ Այլ եւս աչքս այդ հեռաւոր ամպերուն մէջ կորսուած քաղաքէն չեմ հեռացներ, բայց երբ բլուրներէն ձորերը կ'իջնենք, կը տխրիմ, որովհետեւ միակ յոյսս չեմ տեսներ։ Ա՜խ այդ յոյսը, որուն փճացումը կեանքը անտանելի բեռ մը կը դարձնէ։ Ահա կը տեսնեմ հովիւ մը, որ սեւ իշու մը վրայ հեծած եւ տեւէն հօտը դէպի մեր կողմ կու գայ։ Սարսափի լեռնանման ալիքներ իրարու ետեւէ կու գան ու կը զարնուին սրտիս։ Ընկերս պաղարիւնութեամբ աչքերը սեւեռած հովիւին, ապագայ աղէտը կ'երեւակայէ։ Հասաւ մեզի, բարեւ տուի։ Առանց պատասխանելու ուղեկիցս ծխախոտ կը պահանջէ։ Ընկերս հաղիւ «մաֆի»ն (չկայ) ըսած, հովիւին աչքերը կրակ կը դառնան, երեսը կը կարմրի ու առանց բառ մը արտասանելու գնդակածայր գաւազանը կը բարձրացնէ ու սոսկալի հարուած մը կ'իջեցնէ կռնակին։ Միրտս ալ աւելի արագութեամբ կը սկսի տըրոփել, մինչ խեղճ ընկերս կուլայ կը պոռայ։ Ես անկէ աւելի կ'աղաղակեմ, որպէսզի երկրորդ հարուած մըն ալ իմ կռնակիս չիջեցնէ։ Բարեբախտաբար անխիղճ հովիւը ճամբան կը շարունակէ իշուն քամակը ցատկելով, իսկ մենք հոն կը նստինք։

Այլ եւս սրտիս բաբախիւնը դանդաղած էր։ Երբ ընկերոջս կռնակին ցաւը մեղմացաւ, կրկին ճամբայ ինկանք։ Հալէպ կորսուած էր, բայց աչխուժօրէն կը յառաջանամ, որպէսզի դիմացի բլուրին գագաթը հասնիմ ու կրկին դիտեմ մօրս առժամեայ բնակավայրը։ Արտասովոր ջերմութիւն է. կը հասնինք բլուրին կատարը, անյագօրէն աչքերս սեւեռած, կ'ուզեմ թռիլ հոն։ Խութեանս մէջ բան մը կայ որ ինծի կը բաւէ, կը մխիթարէ զիս, մարմին ու կենդանութիւն կու տայ ինծ, — Ցոյսը։

Իրիկուն է, կը հասնինք գիւղ մը։ Առտուընէ ի վեր երկու գիւղ միայն հանդիպեր ենք։ Կը մուրանք բայց ոչինչ կու տան գիւղացիները։ Կալերը կ'երթանք ու կ'երկարինք յարդերուն վրայ։ Ուրախ եմ ես, որովհետեւ առաւօտուն փառաւոր ճաշը մեծ արդիւնք մը տուած էր, իսկ խեղճ ընկերս անօթութենէն կը մաշէր։ Գիշերը չքնացայ գրեթէ։ Առաւօտուն կը հարցնենք գիւղացիներուն թէ Հալէպ քանի՞ ժամէն կրնանք հասնիլ. — Կէսօրին, կը պատասխանեն։ Օդը շատ պայծառ է, լայն ճամբան կը բռնենք. կը քալենք անդադար։ Քաղաքը կ'ընդարձակուի հետզհետէ։ Արեւը իր շառագոյն ճառագայթները մեծ քաղաքին վրայ տարածեր է եւ աւելի յստակօրէն կը պատկերացնէ մեր աչքին առջեւ։ Կ'անցնինք եօթը բլուրներէ եւս։ Այս անգամ Հալէպի դաշտն ենք։ Առաջին անգամ ըլլալով ծառերու կը հանդիպինք։ Հինգ վեց ամիսէ ի վեր ծառ չէի տեսեր։ Նախ մեր քայլերուն կը հանդիպի ընդարձակ պարտէզ մը, որ լի է ամէն տեսակ պտուղներով։ Անճապարանքով պարտէզին բաց դռնէն ներս կը մտնենք ու գաղտագողի կը սկսինք հաւաքել թութ, դեղձ, կեռաս եւն.։ Ցետոյ յանկարծ պարտիզպանը մեզ նշմարելով դէպի մեր կողմը կը վազէ։ Մենք անմիջապէս պարիսպին վրայ կը մագլցինք ու դրացի պարտէզը կը ցատկենք։ Այսպէս հոս ալ կը փորձենք մեր զատարկ փորը պտուղով լեցնել։ Վերջը ընկերս ինծմէ կը բաժնուի։ Ան քաղաք չկրնար մտնել, որովհետեւ զինուորական փախստական է, որով իր ճամբան կը շարունակէ, իսկ ես այլ եւս միայնակ կը սկսիմ յառաջանալ քաղաքին ուղղութեամբ։ Ուրախութիւնս անսահման է։ Կէսօրէ վերջ էր, երբ կը հանդիպիմ առաջին շէնքերուն։ Այլ եւս ճամբաս սալայատակի փոխուած է։ Կը շտապեմ անծայր պողոտաներէ, բայց ճամբայ չեմ գիտեր, ո՞ւր կարող էի երթալ։ Նախ կը մտադրեմ այդ հսկայ շէնքերուն մէջ մուրալ, բայց պահ մը խորհելէ վերջ ետ կը կենամ ու անօթութիւնս մէկդի դնելով՝ կ'ուզեմ մայրս գտնել ժամ առաջ։ Փողոցէ փողոց կը թափառիմ, շուկայէ մը կ'անցնիմ։ Կին մը, որուն ձեռքը սակառով կանանչեղէն կայ, Հայ ըլլալս գուշակելով քովս կու գայ ու կը հարցնէ թէ ի՞նչ կը փնտռեմ։

— Եկեղեցին, կը պատասխանեմ։

— Ես ալ եկեղեցիին մօտերը պիտի երթամ, առ սա սակառը ու ինծի հետեւէ, կ'ըսէ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Պուլկարիոյ Զինուորական Միութեան լուծումը

Զօր. Լուքով, Պուլկարիոյ զինուորական նախարարը, հրամայեց լուծել զինուորական միութիւնը (լիկա)։ Հրահանգներ ղրկուեցան բոլոր պահակազօրքերու հրամանատարներուն, որ պէտք է անմիջապէս գործադրեն այս որոշումի եւ գրաւեն Միութեան զանազան ճիւղերուն դիւանաթուղթերը։ Այս միութիւնը, որ հաստատուած էր 1912ին, զնդ. Վելչեւի կողմէ, անգամ մը լուծուեցաւ 1927ին եւ վերակազմուեցաւ 1929ին, դարձեալ զնդ. Վելչեւի կողմէ (մահապարտ)։

Այս որոշումը շատ մեծ կարեւորութիւն ունի Պուլկարիոյ ներքին քաղաքականութեան տեսակէտով։ Զինուորական Միութիւնը, որ կազմուած էր Պալքանեան երկրորդ պատերազմէն վերջը եւ վերակազմուած՝ Մեծ Պատերազմէն յետոյ, սպաներու թաքուն կազմակերպութիւն մըն էր եւ կը ձգտէր իր ազդեցութեան տակ առնել երկրին քաղաքական կեանքը։ Իր երկու գլխաւոր միջամտութիւնները եղան 1923ին, երբ տապալեց Սթամպուլիսքիի դահլիճը եւ 1934ին, երբ հաստատեց Կիմօն Կէորկիեւի կառավարութիւնը որ ցրուեց խորհրդարանը։ Արդ, թագաւորը կը ջանար չէ-զոքացնել Զինուորական Միութիւնը եւ այժմ վճռական փորձ մըն է որ կը կատարուի, պատերազմական նախարարին նախաձեռնութեամբ։

Ասմարայի 40ամեակը եւ Մեծ պահքը Եթովպիոյ մէջ

Ատովայի յաղթանակին քառասնամեակը մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Ատիս Ապէպայի մէջ, մարտ 2ին։ Ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր Ս. Գէորգ մայր եկեղեցին, որ շինուած է 1896ին գերի բռնուած Իտալացիներու կողմէ։ Ս. Գէորգի նշխարը չորս անգամ պտտցուցին ժամուն շուրջը, «լի-լի-լի» աղաղակներու մէջ։ Աբունան՝ Հապէշներուն հայրապետը, կարճ քարոզով մը Աստուծոյ օրհնութիւնը խնդրեց կայսեր եւ ազգային դատին համար։ Այս առթիւ աւելի խստացուց Մեծ պահքի պայմանները, ալքոլն ալ արգիլեալ նիւթերու ցանկին մէջ դնելով եւ պատուիրելով որ ամբողջ ազգը միայն հացով եւ ջուրով ապրի ութ օր, իբրեւ մասնաւոր ապաշխարանք։ Ամենախիստ անձնուրացութիւնն է այս, որուն երբեք ենթարկուած ըլլայ հապէշ ժողովուրդը իր եկեղեցւոյ հրամանով։ Արդէն կարգադրութեան մէկ են ռազմաճակատի զինուորները։ Արդէն կարգադրութեան մէկ նպատակն ալ այն է որ պաշար խնայուի բանակին համար։

** Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Թամպիէնի վերջին դէպքը ոչ թէ ջախջախիչ պարտութիւն էր, այլ «կանոնաւոր նահանջ», համաձայն կայսերական հրամանին։

*** Արքայից արքան ռազմաճակատէն հեռագիր մը ուղղեց որ կ'ըսէ. — «Պատերազմը դեռ նոր կը սկսի։ Բոլոր ընդունակ այրերը պէտք է ճամբայ ելնեն դէպի ռազմաճակատ։ Եթովպացիները պէտք չէ հաւատան Իտալացիներու յաղթանակի լուրերուն, մեռեալներու եւ վիրաւորներու թիւին։ Երբ Իտալացիները երկու Եթովպացի կը սպաննեն, կ'ըսեն թէ ամբողջ զօրաբաժին մը ոչնչացուցած են»։

Ոչ մէկը գիտէ թէ ո՛ւր կը գտնուի կայսրը։ Երկու շաբաթ առաջ կ'ըսէին թէ Տէսիէի բանակատեղին է։

"Խ. Միութիւնը պատրաստ է կռուելու ճափոնական արշաւանքին դէմ,,

Ամերիկեան թերթի մը թղթակիցը երկար եւ շատ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Սթալինի հետ։ Իրազեկներ կ'ըսեն թէ առաջին տեսակցութիւնն է այս, 1934էն իվեր, երբ անգլիացի գրագէտ Ուէլս զրոյց մը ունեցաւ կարմիր ցարին հետ։ Պատասխանելով թղթակցին հարցումներուն, Սթալին յայտարարած է թէ Խ. Միութիւնը պատրաստ է կռուելու, եթէ Ճափոն փորձէ յարձակիլ Արտաքին Մոնկոլիոյ վրայ։ «Մենք այդ հանրապետութեան պիտի օգնենք ճիշդ այնպէս ինչպէս 1921ին»։ (Այն ատեն կարմիր բանակը օգնեց Մոնկոլիոյ, ընդդէմ սպիտակ Ռուսերու որոնց ուժ կու տար Ճափոն)։

*** Խորհրդային իշխանութիւնը 50 միլիոն ռուբլիի վարկ մը սահմանեց Մոնկոլիոյ հանրապետութեան եւ այս առթիւ որոշեց իր հսկողութեան տակ առնել անոր զինուորական ծախքերը։ Մոնկոլիոյ վարչապետը Մոսկուա գացած էր 200,000,000 ռուբլի փոխ ուզելու համար, բայց ստացաւ միայն 50 միլիոն, պայմանաւ որ բոլորն ալ յատկացուի զինուորական նպատակներու։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

5000 *ԲԱՆՏՈՂՆԵՐ* ջարդու փշուր ըրին Նիւ Եորքի ամէնէն շքեղ պողոտային վրայ հաստատուած շէնքերու ապակիներն ու կարասիները, քարեր եւ ուրիշ առարկաներ նետելով եւ յարձակում կատարելով։ Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ ծանր դէպքեր պատահեցան։ Վիրաւորները չեն բանիր տակաւին, եւ հազարաւոր շէնքերու վարձակալները հարկադրուած են իրենք աշխատիլ։ 75 հոգի ձերբակալուեցան։

ՎԱՏԻԿԱՆ ԲՈՂՈՔԵՑ Գերմանիոյ կաթոլիկ թերթերու մասին հաստատուած խստութեանց դէմ, որոնց հետեւանքով հազիւ կարելի է միայն լուրեր եւ ազդեր հրատարակել։ Հաւանական է որ պապական նուիրակը հեռանայ, եթէ գոհացում չտրուի։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Պրիւսէլ գնաց, առեւտրական եւ քաղաքական բանակցութեանց համար։ Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան այս այցելութեան, նկատի առնելով Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի սերտ բարեկամութիւնը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՍԵՆԵԱԿԸ նոր բողոքագիր մը ուղղեց արտաքին եւ առեւտրական նախարարութեանց, զանգատելով թէ Իտալիոյ դէմ հաստատուած տնօրինութիւնները մեծ վնաս կը պատճառեն քաղաքին եւ թէ կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ, եթէ նոր պատիժներ սահմանուին։

ԸՆԴՀ. ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ պիտի կատարուի կիրակի օր, 8 մարտ, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ։ Պիտի արձանագրուին նոյնիսկ ճամբորդութեան մէջ եղած անձեր, մասնաւոր պաշտօնեաներու կողմէ, ճշդելու համար օտարականներու թիւը եւ անոնց զբաղումները։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ։ Կը խօսի ԸՆԿ. ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէի հերթական ժողովը 8 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն դասախօսական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերներն ու փափաքողները 6 Մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։ Կը դասախօսէ Կ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ։ Նիւթ՝ «Պատերազմական կազեր»։

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ ակումբի մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՎԱԼԱՆՍԻ Քրիստափոր ցանձնախումբին վիճաբանական ժողովը՝ այս շաբաթ, 7 մարտ, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբը։ Կը խօսին՝ ընկերներ Ն. Թէպոյեան եւ Գ. Պօյաճեան։ Նիւթ՝ «Յեղափոխութիւն եւ պաշտպանողականութիւն»։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ընկերահաւաքական դասախօսութիւնը՝ կիրակի Մարտ 8ին, կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, (Սէնթ-Անթուան) Պար Թէրմինիւսի մէջ։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։

ՍԵՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կշիռք եւ Կէֆին խումբի ընկերները, այս կիրակի 8 մարտ, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՓԵՏՐ. 18Ի ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

8 Մարտ, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին

Sociétés Savantesի *մեծ սրահին մէջ,*

8 rue Danton, *մեթրօ* **St. Michel** *կամ* **Odéon**

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Կը խօսին՝ ընկերներ Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ եւ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), *ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ* (երգ), *ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ։*

ԴԵՐԱՍԱՆ ՈՒԶԹՈՒՆԵԱՆ իր սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ իր ամբողջ խումբով։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

Ընկերահաւաքական թէյասեղան Մարսէյլի մէջ

Փետրուար 18ի 15րդ տօնակատարութեան առթիւ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Վրէժ խումբի

տեղի կ'ունենայ վաղը, 7 Մարտ շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,

Պար-Թապաի սրահին մէջ։

Պիտի խօսի ԸՆԿ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն, անակնկալներ եւ խնջոյք։

Մուտք՝ 3 ֆրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

7 Մարտ շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Trianon Dancingի *սրահներուն մէջ, Փլաս Վօլթէռի մօտ,*

Արդիական պարերու ցուցադրում եւ Թանկօի մրցում։

Առաջին հանդիսացողին կը տրուի գեղեցիկ բաժակ մը։

Պ. ՄՈՒԹԱՎԷԼԵԱՆՑ կը պարէ կովկասեան պարեր։

Trianon Dancingի *հռչակաւոր նուագախումբը գեղեցիկ կտորներ պիտի նուագէ մինչեւ լոյս։*

Ջոխ պիւֆէ՝ հանրամատչելի գին։ Մուտք՝ այրերու 5 ֆր., կիներու 4 ֆր.։

Թատերական ներկայացում

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑԻ ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻՒ

Հովանաւորութեամբ Պօմօնի Զաւարեան ենթակոմիտէի

7 Մարտ շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պօմօնի Վարանդեան սրահին մէջ,

10 Bld. des Marguerites

Շանթ թատերախումբը կը ներկայացնէ

ԱԽԱՐԱՅՐԻ ԱՐԾԻՒԸ

ՄՈՒՏՔ 5 ֆրանք, 10 տարեկանէն վար տղոց 2 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Անիէռ-Պէզօնի Հ. Յ. Դ. «Արամ» ենթակոմիտէն, ինչպէս նաեւ Անիէռի կայծակ խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր ընկերներէն Համբարձում Տէրտէրեանի, ինչպէս նաեւ Զարեհ Ղարիպեանի, Տիկին ՄԱՐԴՐԻՍ ՂԱՐԻՊԵԱՆի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 1ին կարճատեւ հիւանդութենէ վերջ, Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, ուրբաթ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Յառաջիկայ կիրակի, 8 մարտ, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ, յատուկ պատարագ եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի մեծանուն եւ տաղանդաւոր ճարտարապետ ողբացեալ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱՄԱՆԵԱՆի նորոգ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցած է Հայաստանի մէջ։

Այս մեծ հայուն յիշատակը յարգողներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ հոգեհանգստեան պաշտօնին, յաւարտ պատարագի, ժամը 11.45ին։

×

Այրի Տիկին Սէնկիւլ Հաճընլեան եւ զաւակունք կը ծանուցանեն թէ այս կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցին մէջ, 15 rue Jean Goujon տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ իրենց ողբացեալ ամուսնոյն եւ հօր կարապետ Հաճընլեանի յիշատակին։ Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ վաղը շաբաթ, ժամը 4ին, Mutualitéի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (76)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Փուարօ վերջին բառերը արտասանեց յաղթական շեշտով մը։ Քարտուղար Րէյմընտ երբեք չէր ազդուած անոր արտայայտութենէն։

— Չեմ գիտեր, բայց կ'երեւայ որ զիս ստախօսի տեղ դրած էք, բողոքեց ան. վկայութիւն տուողը միայն ես չէի... Հազարապետն ալ լսած էր որ Պ. Էքրօյտ մէկու մը հետ կը խօսակցէր... պատշգամին վրայ էր ան ու եթէ բառերը ամբողջութեամբ ալ չի մացան, գոնէ հասկցաւ որ խօսակցութիւն մը տեղի կ'ունենար աշխատանոցին մէջ...

— Անիկա չեմ մոռցած, ըսաւ Փուարօ. բայց Հազարապետը այն տպաւորութիւնը կրած էր թէ սպաննեալին հետ խօսողը դուք *էիք...*

Քարտուղարը շուարեցաւ. սակայն քանի մը րոպէ ետքը ինքզինքը գտաւ եւ շարունակեց.

— Հազարապետը գիտէ հիմա թէ իր տպաւորութիւնը սխալ էր...

— Այո, ըսաւ Հազարապետ Մըլոթ.

— Եւ սակայն պատճառ մը ունէր ան այդպէս խորհելու համար, ըսաւ Փուարօ. այո, այո, գիտեմ թէ ինչ պատճառ ցոյց պիտի տաք... բայց բաւական չէ... մեր ուզածը ուրիշ բան է... լսեցէք... այս հարցին ըսկիզբէն ի վեր ուշադրութիւնս գրաւած է պարոն Րէյմընտի լսած բառերուն տեսակը... կը զարմանամ որ ձեր մէջէն ոչ ոք անդրադարձած է այս երեւոյթին վրայ...

Փուարօ կանգ առաւ քանի մը վայրկեան ու յետոյ ըսաւ.

— ... «Վերջերս այնքան յաճախ դրամ կը խնդրեն ինձմէ որ կը թուի թէ անկարելի պիտի ըլլայ ինծի համար՝ գոհացում տալ ձեր խնդրանքին ....» *քիչ մը զարմանալի չէ՞ք գտներ այս նախադասութիւնը...*

— Չեմ կարծեր, ըսաւ Րէյմընտ, յաճախ նամակ գրել կու տար ինծի եւ միշտ միեւնոյն բառերը կը գործածէր, գրեթէ...

— Այդ է, ահաւասիկ, որ հասկնալ կ'ուզեմ... մարդ այսպէ՞ս կը շարադրէ իր բառերը խօսակցութեան *ատեն... անկարելի է այս ձեւով խօսիլ... լաւ... ըսենք թէ նամակ գրել կու տար...*

— Ըսել կ'ուզէք որ նամակ մը կը կարդար բարձրաձայն, դիտել տուաւ քարտուղարը, եթէ այդպէս ըլլայ, դարձեալ կը նշանակէ թէ ուրիշի մը կը կարդար զայն...

— Բայց ինչո՞ւ... որ եւ է փաստ չունինք թէ ուրիշ մէկը կար սենեակին մէջ... միայն Էքրօյտին ձայնը լսուած է, մի՛ մոռնաք..

— Անշուշտ մարդ այդ տեսակ նամակ մը բարձրաձայն չի կարդար, բացի եթէ... թըցուցած է...

— Կէտ մը կայ զոր ամէնքդ ալ մոռցած էք, ըսաւ Փուարօ, անծանօթը որ սպանութեան նախորդ Չորեքշաբթին տուն եկաւ...

Ապշած իրեն նայեցանք։

— Այո, այո, չորեքշաբթի օրը, այցելուն կարեւոր անձնաւորութիւն մը չէր, սակայն՝ ընկերութիւնը զոր ան կը ներկայացնէր շատ հետաքրքրական էր ինծի համար...

— Ձայնագրի ընկերութեան մասին է ձեր խօսքը... հասկցայ...

— Կը յիշէք որ Պ. Էքրօյտ ձայնագիր մեքենայ մը գնել կ'ուզէր... հետաքրքրուեցայ եւ ընկերութեան մօտ երթալով ստուգեցի թէ ան իսկապէս մեքենան գնած էր իրենց ներկայացուցիչէն... ինչո՞ւ այդ գնումը գաղտնի պահեց, չեմ գիտեր...

— Ինծի անակնկալ մը ընելու համար թերեւս, փսփսաց քարտուղարը, այդ տեսակէտէն Պ. Էքրօյտ պզտիկ տղու մը կը նմանէր... անոր հետ խաղացած է քանի մը օր... ճիշդ է ձեր ըսածը... մարդ սովորական խօսակցութեան ատեն այդ տեսակ բառեր չի գործածեր...

— Անիկա կը բացատրէ թէ Հազարապետը ինչու կարծած է որ աշխատանոցը գտնուողը դուք էիք... խմբագրուելիք նամակի մը հատուկտոր բառերը ականջին հասած են անգիտակցաբար, անոր միտքը ուրիշ տեղ էր — ճերմակ հագուստով կին մը աչքին զարկած էր պարտէզին մէջ. իր կարծիքով անցնողը օրիորդ Ֆլօրան էր... իրականին մէջ անիկա Ըրսիւլան էր որ տնակը կ'երթար ...

— Ձեր գիւտը հիանալի է անշուշտ ... ես այդ մասին բնաւ խորհած չէի ... բայց եւ այնպէս կացութենէն բան մը չէ փոխուած դեռ ... Պ. Էքրօյտ ողջ էր ժամը 9.30ին քանի որ ձայնագիր մեքենային կը խօսէր... յետոյ, յայտնի է որ Չարլզ Քէնթ տունէն հեռացած էր... իսկ Րէլֆը ...

Քարտուղարը վարանումով Ըրսիւլային նայեցաւ։

— Րէլֆն ու ես բաժնուեցանք ժամը տասնին քառորդ մնացած, բացատրեց աղջիկը կարմրելով, անիկա տանը մօտն ալ չեկաւ... չէր համարձակեր հայրիկին ներկայանալ ...

— Կասկած չունիմ թէ ըսածդ ճիշդ է, ըսաւ քարտուղարը, ես ալ այն կարծիքը ունիմ որ Րէլֆը անմեղ է... բայց դատարանին մէջ այն տեսակ հարցումներ կ'ընեն որ ... շատ դժուար կացութեան մէջ է տղան... երանի թէ մէջտեղ ելլէր...

— Իսկապէս կ'ուզէ՞ք որ մէջտեղ ելլէ, ընդմիջեց Պելճիքացին։

— Ի հարկէ կ'ուզենք... եթէ դուք գիտէք անոր ուր գտնուիլը...

— Կը տեսնեմ որ դեռ տարակոյս ունիք այդ մասին... տակաւին քիչ առաջ ձեզի ըսի թէ ես ամէն բան գիտեմ... գիտեմ հեռաձայնին գաղտնիքը եւ... Րէլֆ Փէյթընին ուր գտնուիլը...

— Ո՞ւր է, հարցուց Հազարապետ յանկարծ։

— Հեռու տեղ մը չէ, ըսաւ Փուարօ խնդալով։

— Քրէնչէսթը՞ր է, հարցուցի։

— Ամէն անգամ այդ հարցումը կ'ընէք ինծի, թժիշկ, Քրէնչէսթըրը տեղաւորուեր է ձեր մտքին մէջ... ահաւասիկ... այնտեղ չէ... այստեղ է ... ահաւասիկ...

Փուարօ ցուցամատը դրան կողմը ուղղեց, ամէնքս ալ այն կողմը նայեցանք։

Րէլֆ Փէյթըն դուռին մէջ կեցած էր։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 7 ՄԱՐՏ SAMEDI MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3057

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ

Այսօր, շաբաթ, վճռական օր մը կը համարուի միջազգային կացութեան տեսակէտով:

Արդարեւ, այսօր է որ պիտի արտայայտուի Մուսոլինի, դրական կամ ժխտական, իբրեւ պատասխան Ազգերու Դաշնակցութեան գերագոյն կոչին:

«Արքայէց արքան» պատասխանեց արդէն, իր յոյսը դնելով Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ, ինչպէս սկիզբէն իվեր: Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար շարժիլ, մանաւանդ հիմա որ պարտուած են իր չորս առաջնակարգ հրամանատարները:

Իրազեկներ եւ մասնագէտներ կը շարունակեն վերապահութեամբ արձանագրել իտալական յաղթանակներու աւետիսները, բացատրելով թէ օտար եւ չէզոք աչքեր չկան, զանոնք ստուգելու համար:

Բայց, մէկդի դնելով մասնագիտական խնդիրները, անվիճելի է որ Եթովպիոյ զինուորական ուժը չէ կրցած եւ չի կրնար դիմանալ արդիական սպառազինութեանց գրոհին:

Հայկէները որքան ալ քաջ զինավարժ ըլլան եւ մահը աչք առած, պիտի հասնին — հասած են արդէն — տեղ մը, ուր մարդկային կորովն ու անձնուիրութիւնը չեն բաւեր հրաշքներ գործելու:

Ուրեմն, շատ նպաստաւոր է Իտալիոյ դիրքը, զինուորական տեսակէտով: Ինչ որ կը պահանջէր «Առաջնորդ»ը, սկիզբէն ի վեր, գրաւուած է մեծ մասով, եւ անշուշտ շատ աւելի խիստ պայմաններ պիտի առաջարկէ այսօր, եթէ հաւանի պատասխանել: Ոչ միայն սեփականացում գրաւեալ շրջաններու եւ նոր հողեր, այլ եւ հոգատարութիւն ամբողջ Եթովպիոյ վրայ:

Ծիշդ այստեղ է որ կը բարդանայ հարցը, միջազգային տեսակէտով:

Իտալիա իր դիմացն ունի ամբողջ աշխարհ մը, քաղաքական եւ տնտեսական տնօրինութեանց ահաւոր ցանց մը, որուն օղակները աւելի պիտի պրկուին, եթէ այս անգամ ալ ձախողի հաշտարար բանակցութեանց փորձը:

Այսպէս, արդէն հասունցած է քարիւղի արգելքի խնդիրը, որ կրնայ ճակատագրական հետեւանքներ ունենալ:

Մասնագէտներու կարծիքով, Իտալիա քարիւղի բաւարար պաշար ունի պատերազմը առնուազն վեց ամիս եւս շարունակելու համար: Բայց բուն տագնապը միայն քարիւղ ճարելու —չճարելու խնդիր չէ, այլ շատ աւելի կնճռոտ:

Իտալիա մինչեւ հիմա դիմացաւ հաստատուած կաշկանդումներուն, իսկ այսուհետեւ արժանապատուութեան հարց մըն ալ կրնայ բարձրացնել: Եւ մանաւանդ, նոր անակնկալներ սարքել, բուն իսկ Եւրոպայի մէջ:

Այս տեսակէտէն չափազանց ուշագրաւ է Մուսոլինիի սար- քած խորհրդաժողովը, յառաջիկայ մարտ 18–20ին, Հռոմի մէջ:

Այդ ժողովին հրաւիրուած են Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ վարչապետներն ու արտաքին նախարարները: Այցելութիւններն ու խորհրդակցութիւններն սկսած են արդէն, ժողովէն առաջ: Մարտ 5ին Հռոմ հասաւ իշխան Շթարէմպէրկ, Աւստրիոյ փոխ – վարչապետը եւ արժանացաւ մեծ պատիւներու: Վարչապետն ալ Փէշթա պիտի երթայ, մարտ 13ին:

Գաղափարներու զուգորդութեամբ, կարելի չէ ծրագրուած խորհրդակցութեանց հետ չկապել նաեւ ուրիշ իրողութիւն մը.— Իտալիոյ եւ Ալպանիոյ միջեւ կնքուած նոր պայմանագիրը, որուն համաձայն առաջինը պիտի շարունակէ տարեկան 8 միլիոն ոսկի լիր տալ երկրորդին, վճարելով 1926էն ի վեր առկախ մնացած գումարներն ալ:

Այս խորհրդակցութեանց եւ կարգադրութեանց հետ զուգընթաց, մթնոլորտը հետզհետէ կը թանձրանայ միջազգային աշխարհակալութեան բուն վառարանին, արեւմտեան Եւրոպայի մէջ:

Ֆրանսայի Երեսփ. ժողովը վաւերացուց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը: Ապահովուած է նաեւ Ծերակոյտին վաւերացումը: Նոյն աւելին,— Բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Ֆրանսա պիտի զլանայ մէկ միլիառ ֆրանքի վարկը, որուն անհամբեր կը սպասէ Մոսկուա, լրացնելու համար իր սպառազինութիւնը:

Անգլիա հրատարակեց իր սպառազինութեանց նոր ծրագիրը, որ առ նուազն 300 միլիոն ոսկի պիտի արժէ, «կացութեան համապատասխան դիրքի մը մէջ դնելու համար Մեծն Բրիտանիոյ պաշտպանութիւնը»:

Աստին, Փարիզի մէջ, լուրջ մտահոգութիւն կը տիրէ Գերմանիոյ անելիքներու մասին, հիմա որ վաւերացուեցաւ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը,— աչքի փուշ մը՝ Պերլինի համար:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ դաշլիճը մասնաւոր նիստ մը գումարեց մարտ 5ին, վարչապետին գրասենեակին մէջ, ուր Պ. Իտըն տեղեկութիւններ հաղորդեց Պ. Ֆլանտէնի հետ ունեցած խօսակցութեանց մասին:

Թէեւ մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաստատեն թէ Ֆլանտէն ըսած է Պ. Իտընի որ, եթէ Գերմանիա վերագրաւէ Հռենոսի ապազինեալ շրջանը, Ֆրանսա պիտի արժեցնէ Վերսայլի եւ Լոքառնոյի դաշնագիրներուն 44րդ յօդուածը, «նախայարձակ» հռչակել տալու համար Գերմանիան:

Այդ պարագային, Ֆրանսա պիտի կրնայ, առանձին կամ իր զինակիցներուն հետ, յառաջ խաղալ եւ կարգի հրաւիրել նախայարձակ պետութիւնը: Եթէ Գերմանիա դիմադրէ, հետեւանքը պիտի ըլլայ պատերազմ: Այդ օրը, Անգլիա պատրա՞ստ է գործնապէս աջակցելու Ֆրանսայի ...

Ահա թէ որքան բարդ եւ դիւրավառ կացութեան մը առջեւ կը գտնուի աշխարհը, յիշելով տագնապին քանի մը ծալքերը: Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵԿԻՒՍԸ Կ'ԸՆԴՈՒՆԻ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉԸ

Ֆրանսա եւ Պապը կը ճնշեն Մուսոլինին

Եթովպիոյ կայսրը անմիջապէս պատասխանեց Ազգերու Դաշնակցութեան կոչին, յայտնելով թէ կ'ընդունի հաշտութեան բանակցութիւններ կատարել, «Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ եւ համաձայն անոր ուխտին տրամադրութեան»: Այս առթիւ կ'աւելցնէ թէ աւելի մանրամասն պատասխան մը պիտի ղրկէ Փարիզի եթովպական դեսպանին միջոցաւ: Ընդունելով հանդերձ հրաւէրը, Նէկիւսը հասկցուցած է որ եթէ Իտալիա պիտի ջանայ օգտուիլ զինադադարէն, պատժական նոր տնօրինութիւններէ խուսափելու համար, այն ատեն կը մերժէ բանակցիլ:

Հռոմի մէջ բացարձակ լռութիւն կը տիրէ: Մուսոլինիի պատասխանը յայտնի պիտի ըլլայ այս իրիկուն (շաբաթ), նախարարական խորհուրդէն վերջը: Մինչ այս մինչ այն, մասնաւորապէս ֆրանսական կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, որպէսզի Մուսոլինին համակերպի: Ֆրանսա շատ կը վախնայ մերժողական պատասխանի մը հետեւանքներէն: Հռոմի ֆրանսական դեսպանը ուրբաթ օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մուսոլինիի հետ: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին երկու կողմէն ալ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դեսպանը նոր լուսաբանութիւններ հաղորդած է իր կառավարութեան դիրքի մասին: Իտալիա հաւասարապէս պատճառներ ունի թէ՛ մերժելու եւ թէ՛ ընդունելու Ազգերու Դաշնակցութեան կոչը: Իսկ ամբողջ գործին գաղտնիքը միայն Մուսոլինին գիտէ:

Այս առթիւ ուշագրաւ է նաեւ Վատիկանի բռնած դիրքը: Անոր պաշտօնաթերթը, «Օսէրվաթորէ Ռոմանօ», հանդիսաւոր կոչ մը ուղղեց Մուսոլինիի, որպէսզի հաւանութիւն յայտնէ: Այս կոչը պերճախօս է մանաւանդ անոր համար որ, կաթոլիկ եկեղեցին մինչեւ հիմա ուժ տուած է Իտալիոյ ծաւալման տենչերուն, եթէ նոյնիսկ չէ հաւանած պատերազմին: Տնտեսական կաշկանդումներուն դէմ կռուած ատեն, Մուսոլինի իր կողքին ունեցաւ Վատիկանը: Բազմաթիւ եպիսկոպոսներ գործի անցան, քարոզեցին եւ ոսկի հաւաքեցին Իտալիոյ համար:

Արդ, Վատիկանի պաշտօնաթերթը բացորոշապէս կ'ըսէ թէ եկեղեցին կը կարծէ որ ժամանակը եկած է հաշտութիւն կնքելու եւ թէ Պապը երես պիտի դարձնէ անոնց որ կ'ուզեն շարունակել պատերազմը: Ցօդուածը կը յայտարարէ.— «Այս պահուս միայն մենք չենք որ խաղաղութիւն կ'ուզենք: Ամէն մարդ այդ մասին կը խօսի: Իտալական կառավարութեան պետը վերջերս կ'ըսէր թէ փաշականները պատերազմ չեն ուզեր: Այժմ ժընեւ մէկ շաբաթ ժամանակ տուած է հաշտութեան համար: Սարսափելի են մարդկային կորուստները վերջին ճակատամարտներու ընթացքին: Մենք անգամ մը եւս խաղաղութիւն կ'ուզենք գթութեան, արդարութեան եւ ճշմարտութեան միեւնոյն զգացումներով: Եւ թախանձագին կ'ուզենք այդ հաշտութիւնը, որովհետեւ տաժանելի են կռիւներու արդիւնքները եւ լի՝ ծանր սպառնալիքներով: Հաշտութեան անհրաժեշտութիւնը ստիպողական է եւ չի կրնար յետաձգուիլ, ոչ միայն անոնց համար որ կը կռուին արեւելեան Ափրիկէի մէջ, այլեւ ամբողջ աշխարհի համար: Անգամ մը եւս եկած է ժամանակը խրատուելու Մեծ Պատերազմի դասերէն: Վաղը մարդկութեան դատաստանը պիտի հարուածէ ոչ թէ անոնք որ յոյս կը տածեն, այլ անոնք որ կը փարատեն յոյսերը »:

Ինչպէս կը տեսնուի, Պապը լրջօրէն կը վախնայ ժխտական պատասխանի մը հետեւանքներէն, որոնք կրնան նոր փոթորիկներ յարուցանել:

Իսկ պատերազմը կը շարունակուի...

Այս հանդիսաւոր կոչերուն հետ զուգընթաց, պատերազմը կը շարունակուի ուժգնօրէն: Իտալացիները նամբան բաց գտնելով, նորէն յառաջ խաղացին եւ մարտ 5ին հասան Թաքքազէ գետը: Իտալական օդանաւերը կը շարունակեն ահուսարսափ տարածել: Մարտ 5ին ռմբակոծեցին անգլիական Կ. խաչի հիւանդանոց մը, հիւսիսային ճակատին վրայ, սպաննելով եօթը վիրաւորներ եւ հիւանդներ, համաձայն հապէշական լուրերու: Իտալական զեկոյցը տարբեր կերպով կը հաղորդէ այս լուրը: Անգլիական կառավարութիւնը կը սպասէ իր դեսպանին տեղեկագրին:

*** Իտալական վերջին զեկոյցները կ'ըսեն թէ 500 Հապէշներ եւս սպաննուեցան եւ 300 հոգի գերի բռնուեցան Թամպիէնի եւ Թաքքազէի ճակատներուն վրայ: Հիւսիսային ճակատի կռիւները, որոնք սկսած էին փետրուար 10ին եւ վերջացած մարտ 3ին, Եթովպացիներուն արժած են 30,000 սպանեալ եւ վիրաւոր: Իտալացի սպանեալներու եւ վիրաւորներու թիւը կը հաշուեն 2000: Երկու կողմէն ճակատամարտներուն կը մասնակցէին 150,000ական զինուորներ: Երեք հապէշ հրամանատարներ, Մուլուկէթա, Քասա, Սէյում եւ Իմէրու ջախջախուած կը համարուին: Վերջինը փայլեցաւ իբրեւ ամէնէն վարպետ զօրավարը, նոյնիսկ Իտալացիներու խոստովանութեամբ: Թէեւ հազիւ 30,000 զինուոր ունէր, բայց կռուեցաւ եւրոպական մեթոտով, նոյնիսկ կազային յարձակման դիմելով, պաշտպանելու համար իր նահանջը: Իտալացիներուն կարծիքով ամէնէն ձախաւերը եղած է Ռաս Քասա, իսկ Ռաս Սէյում, որ Եթովպիոյ ամէնէն մեծ զօրավարներէն մէկը կը համարուէր, արտակարգ արժէք մը չէ ցուցուցած: Այս երեք հրամանատարներուն ջախջախումէն վերջ յոյս չկայ որ Հապէշները

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՇԱՐՇԱՒ

Իշու քուռակ մը, խնչպէս պիտի ըսէր Անդրանիկ, հետեւեալ զռնչականը տպեր է Պոլսոյ «Նոր Յոյս» շաբաթաթերթին մէջ (22 փետր.): Կ'արտատպեմ նոյնութեամբ, միայն քանի մը խօսքեր գլխագրի վերածելով.

— « ... *Հայ ծագումի հարցը, թէ՛ հայ գիտուններու եւ թէ Եւրոպացի պատմաբաններու ուսումնասիրութեան առարկայ է:* ՑԱՑՍՆԻ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ԹՈՒՐԱՆԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԵՆ: ... *Թերի ենթադրութիւններէն վերՈՐՈՇ ՓԱՍՏԵՐ ԿԱՆ ԹԷ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔ ԲՈՒՆ ՆԻՆ ՀԻՄԸ, ԱՐՄԱՏԸ ԿԸ ԿԱԶՄԵՆ:*

Նախահայ խաւը Թուրանական չէ, ինչպէս կ'ենթադրեն Պատրիարք Նաբոյեան եւ ուրիշ գիտուններ, այլ Թուրք է: ... Ցեղագրականօրէն Հայերու Թուրք արմատին պատկանիլը անառարկելի է այլեւս: Ընկերային ու հասարակական մարզին վրայ տանինք այս թէզը ճակատաբաց: ԿԸ ՑԱՅՏԱՐԱՐԵՆՔ ԹԷ ՄԵՆՔ ՑԵՂՈՎ ԹՈՒՐՔ ԵՆՔ: ԱՅՈ՛, ԹՈՒՐՔ ՕՂԼՈՒ ԹՈՒՐՔ ԵՆՔ:

ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱՆԹԵԹԱՒՈՐ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅԻ «ԹԻՒՐՔ - ԷՐՄԷՆԻ ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԱՆՈՒՆԸ ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹԵԱՆ ԻՍԿՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՃՇԴԵՐ:

Մեր Աթաթիւրքը բովանդակ Թուրք քաղաքացիները թրքութեան կապով կապած է: ՀԱՅԵՐԸ ԹԻՒՐՔ ՕՂԼՈՒ ԹԻՒՐՔ ԵՆ: ԹԻՒՐՔ - ԷՐՄԷՆԻ ԶՈՅԳ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ՀԵՌՈՒ ԵՆ ՄԵՐ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՐՈՇԵԼԷ:

... *Քաղաքացիական գետնի մէջ, երբ այս հայրենիքի զաւակներ՝ Աթաթիւրքին ետեւէն պիտի քալենք»:*

Անշուշտ պիտի ուզէիք իմանալ թէ ո՛վ է հեղինակը այս իշաբանութեան:

Տանօթացէք.— Արթաֆի Ճէպէլի, (կարծեմ Ատափազարցի), որ երկու-երեք տարի առաջ ալ այսպէս խայտառակ ելոյթներ ունեցաւ, զանազան ժողովներու կամ թերթերու մէջ:

Այս խորամանդ սրիկան ալ մաս կը կազմէ խմբակի մը, որ իրենք իրեն հարս - փեսայ եղած, կ'ուզէ օր առաջ գլուխ հանել Թուրքիոյ Փոքրամասնութեանց կազմալուծումը, ձուլումը, թրքացումը:

Ինչպէս հռչակաւոր Գասպաօղլուն կամԼալաքիոյ խաչագող թաղականը, Ցովհաննէս Շահին Գայա եւ ուրիշներ, այս թշուառականն ալ չի հանդուրժեր ոչ «հայ» անուանակոչութեան, ոչ «փոքրամասնութեան», ոչ Պատրիարքարանի կամ ազգ. վարչութեան գոյութեան, ոչ ալ՝ նորագոյն բանաձեւին — «Թիւրք – էրմէնի »:

Ահա ինքն է որ կը յայտարարէ իր չորքոտանի բերնով ու գրչով.

— « ՄԵՆՔ ՑԵՂՈՎ ԹՈՒՐՔ ԵՆՔ: ԱՅՈ, ԹՈՒՐՔ ՕՂԼՈՒ ԹՈՒՐՔ ԵՆՔ»:

Պէտք ըսէք թէ մարդը միայն իր գերդաստանի մասին կը խօսի:

Ո՛չ, ես վստահ եմ որ Ճէպէլի ընտանիքին եօթը պորտն ալ քրքրէք, պիտի չկրնաք այսքան իրէշային տիպար մը գտնել:

Ու վստահ եմ որ Թուրքերն անգամ պիտի զանեն, կարդալով այսքան գետնաքարշ սողացում:

Անոնք բառ մը ունին, «Ալչա՛ք».— ամէնէն պատկերալից բացատրութիւնը՝ այս առթիւ:

Եւ ունին ուրիշ խօսք մը.— «Այրնի ինքեար խունէն ... »:

Սողացէք, սողացէք ու զռացէք, անպատիւ շշորթներ: Այս իշարշաւն ալ օր մը իր վախճանը կ'ունենայ, ինչպէս այնքան ուրիշներ:

Մինչեւ այդ, անշուշտ Արթաֆիր-քը մարգագետին մը կը նայէ ձեզի համար, արածելու, որոճալու եւ ... «թիմար» ըլլալու համար:

ՎԱՀԷ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՕՏԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ուրբաթ օր վերջացաւ Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան միացեալ համագումարը, Թուլուզի մէջ, միաձայնութեամբ քուէարկելով յառաջիկայ գործունէութեան ուղեգիծը: Այս առթիւ դարձեալ միաձայնութեամբ քուէարկեց նաեւ հետեւեալ բանաձեւը.—

« Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան միացեալ համագումարը կը զգուշացնէ իր անդամները այն հայրենամոլ եւ դրամատիրական շահագործման դէմ որ կը ձգտի իրարու դէմ հանել բանուորները, իբրեւ Ֆրանսայի գործազրկութեան պատասխանատու մատնանշելով ներգաղթած ընկերները: Համագումարը իր բովանդակ համակրանքն ու համերաշխութիւնը կը յայտնէ ներգաղթած բանուորներուն եւ թախանձագին կոչ կ'ուղղէ որպէսզի անյապաղ միանան իրենց դասակարգային կազմակերպութեանց: Կը պահանջէ կառավարութենէն հրամայել որ աւելի բանիմաց եւ ճկուն եղանակով մը գործադրեն ներգաղթած բանուորներու գործածութեան առ հարիւրի համեմատութիւնը, որպէսզի լուրջ վնասներ չպատճառեն գործարանատէրներուն իսկ, զորս կ'ուզեն պաշտպանել, առանց օգնելու տեղացի բանուորներուն, ընդհակառակն: Կը պահանջէ ստիպողաբար կազմել ներգաղթի ընդհ. տեսչութիւն մը, որուն գլխաւոր եւ անմիջական նպատակն ըլլայ երկրին մէջ բաշխել ներգաղթած բանուորները, համաձայն տեղական եւ շրջանային պահանջներու: Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան այս միացեալ համագումարը կը դատապարտէ կարգ մը նահանգային տեղաւորման գրասենեակներու կամայականութիւնը, որով իրենց ինքնութեան թուղթերու յանձնումը կ'ենթարկեն հիւպատոսներու հաւանութեան: Եւ ի մէջ այլոց կը յայտարարէ թէ մեր ներգաղթած ընկերները կը ներկայացնեն անձնական կրնտանեկան նուիրագործեալ կացութիւններ, զորս կարելի չէ անտեսել, առանց խախտելու ընկերային եւ մարդկային արդարութեան տարրական սկզբունքները: Բանուորներ կան որոնք մեր հողին վրայ կը գտնուին հինգ, տասը, 15 տարիէ ի վեր: Անոնք հոս փոխադրած են իրենց ընտանիքները կամ ընտանեկան բոյներ են հաստատած: Կան անչափահասները եւ քաղաքական փախստականները: Ինչ կը վերաբերի այս վերջիններուն, համագումարը կը պահանջէ աշխատանքի տեսակէտով զանոնք հաւասար նկատել ֆրանսացի քաղաքացիներուն: Երբ ապաստանի իրաւունքին չընկերանար աշխատանքի իրաւունքը, այլեւս կը դառնայ սնամէջ բառ մը աշխատաւորներուն համար, իսկ ինչ որ վատթարագոյն է, կը դառնայ պատերազմի գործիք մը բովանդակ բանուոր դասակարգին դէմ: Ահա թէ ինչու համագումարը կը պահանջէ որ վերջապէս իրաւական վիճակ մը սահմանուի քաղաքական փախստականներուն »:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Դաշնագիրներու վերաքննութեան սկզբունքը դրուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածին մէջ: Ասիկա բացառապէս անգլեւսաքսոն գործ մըն է: Վերաքննութեան հարցը առաջին անգամ դրաւ Ուիլսըն, 1919ին, իր ուխտին մէջ: Բայց, մեծ ընդդիմութեան հանդիպեցաւ: Այն ատեն, Անգլիացիները ըստանձնեցին այդ գաղափարին հովանաւորութիւնը: Այն յանձնաժողովը որ պաշտօն ունէր ծրագիրը մշակելու, իր մէկ նիստին մէջ արձանագրեց Լորտ Րոպըրթ Սէսիլի առաջարկը, որով պիտի ընդունուէր վերաքննութեան սկզբունքը: Անգլիացի պատուիրակին առաջարկը եղած էր որպէս լրացում նախագիծի 7րդ յօդուածին, որ յետոյ եղաւ 10րդ յօդուած:

Այդ յօդուածը կ'ըսէ.— «Ազգ. Դաշնակցութեան անդամները կը պարտաւորուին ընդդիմանալ այն բոլոր անդամներուն հողային ամբողջութեանն ու ներկայ քաղաքական անկախութեան վրայ: Ցարձակման պարագային, եւ կամ սպառնալիքի թէ յարձակման վտանգի պարագային, Խորհուրդը ձեռք կ'առնէ անհրաժեշտ միջոցները այդ պարտադրութեան կատարումը իրականացնելու համար»:

Անմիջականօրէն ատոր պէտք էր հետեւէր որպէս նոյն յօդուածին երկրորդ մասը, վերաքննութեան սկզբունքը: Բայց, որովհետեւ Ֆրանսական պատուիրակութիւնը կ'առարկէր զանոնք մէկ յօդուածի մէջ ամփոփելուն, յանձնաժողովը այս երկրորդ պարագան անջատեց ու զայն բրաւ նախ 24րդ ու ապա 19րդ յօդուած: Այս առարկութիւնը կը հիմնուէր այն տեսակէտին վրայ թէ Բ. կէտը կը նուազեցնէ առաջինին արժէքը:

Այսպէս կամ այնպէս, սակայն, եթէ յօդուածներէն մէկը կը ձգտէր ապահովել ստեղծուած գոյավիճակը, միւսը կուգար ըսելու թէ այդ գոյավիճակը օրինականացնող դաշնագիրներ յաւիտենական չեն:

Մինչեւ այսօր, պարտեալներն ու յաղթականները այդ երկու յօդուածներուն վրայ հիմնուելով է որ կը պայքարին իրարու դէմ: Վերաքննական շարժումը, որ կայ Գերմանիոյ, Հունգարիոյ ու նաեւ Պուլկարիոյ մէջ, կ'ուզէ կոթնիլ 19րդ յօդուածին, իսկ անոնք որ պատերազմին աւարը բաժնեցին իրենց միջեւ, կը ձգնին տեւականացնել իրենց այժմու սահմաններն ու իրաւունքները՝ կոթնելով 10րդ յօդուածին: Այս վերջինները այնքան ամուր կառչած են անոր, որ կ'ըսեն նոյն իսկ թէ 10րդ յօդուածը ինքնին անզօր կը դարձնէ 19րդը ...

Այս երկու յօդուածներուն միջեւ տեսնուած հակասութիւնը տարուեցաւ նաեւ պաշտօնական սեղանին վրայ: Ընդհանուր ժողովը, զբաղելով այդ հակասութեամբ, որոշեց,— 10րդ յօդուածին նպատակն է տեւականացնել քաղաքական եւ հողային կազմակերպութիւնը, այնպէս ինչպէս հաստատուած է, եւ ինչպէս գոյութիւն ունէր՝ հաշտութեան վերջին դաշնագրին ատեն: Հոն կարելի է փոփոխութիւններ մտցնել:

Յանձնաժողովը չէր կրնար տարբեր կարծիք տալ. նախ՝ որովհետեւ 10րդ յօդուածը չըսեր թէ դաշնագիրները անփոփոխելի են, այլ միայն կ'ընդգծէ թէ Ազգ. Դաշնակցութեան անդամները կը պարտաւորուին ընդդիմանալ որ եւ է արտաքին յարձակման հողային ամբողջութեան ի վնաս եւն.: Ուրեմն, 10րդ յօդուածը միայն պատերազմական ձեւին դէմ է, որով ան նկատի չառներ խաղաղ միջոցներով փոփոխման մը պարագան, ինչպէս կը նախատեսէ 19րդ յօդուածը:

Յանձնաժողովը չէր կրնար նկատի չունենալ իրական կացութիւն մը, որ ուշ կամ կանուխ այս կամ այն ձեւով անպայման փոփոխում մը պիտի պարտադրէր:

Այժմու հողային գոյավիճակը մեծ մասամբ կը յենու Եւրոպայի թէ գաղթավայրերու մէջ, ազգերի սկզբունքին վրայ: Այդ սկզբունքը ի զօրու եղաւ մինչեւ փարիզեան վերջին խորհրդաժողովը: Բայց, անհնար էր անշուշտ, զայն բացարձակ ձեւով մը ապահովել: Այդպիսի փորձ մը պիտի նշանակէր կրկնել Սրբազան Զինակցութեան սխալը (1815), որ նոյնպէս կը ցանկար անարդար հողային գոյավիճակ մը ապահովել Եւրոպայի մէջ, բայց որ վերջացաւ կատարեալ ձախողանքով:

Ուիլսըն ինքն ալ կը նախատեսէր հաշտութեան դաշնագիրներու անապահովութիւնը եւ Փարիզի խորհրդաժողովի առաջին նիստերէն մէկուն մէջ կը յայտարարէր.— «Հաշտութեան դաշնագիրները, ըստ անհրաժեշտութեան, երկարատեւ պիտի չըլլան: Տեւական պիտի ըլլայ միայն ծրագիր կանոնագիրը: Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ պիտի ուղղուին սխալները, որոնք անխուսափելիօրէն գոյութիւն պիտի ունենան դաշնագիրներուն մէջ»:

Հակառակ այս անվիճելի փաստարկութեան, Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովը կը տատամսի, սակայն, եւ վերոյիշեալ յանձնաժողովին եզրակացութիւնը չընդունիր:

1935ին հարցը կրկին կ'արծարծուի Ժընեւի մէջ: Լիթուանիոյ ներկայացուցիչը, Կալվանուքաս, վճարանութեանց միջոցին կըյայտարարէ.—Մեր խօսքը պէտք չէ ըլլայ ստեղծել անչափահաս խաղաղութիւն մը, այլ խաղաղութիւն մը, որ արդարութեան յենած ըլլայ:

Ֆէրնանտէս, Պրազիլիոյ ներկայացուցիչը, կ'աւելցնէ.—«Անոնք որ կ'իշխեն այսօր, պիտի չըլլան եւ վաղուան իշխողները... Ազգերը կը հանդուրժեն դաշնագիրներուն այնքան որքան արդար են անոնք:

Ինչպէս ըսինք, վերջին տարիներու ընթացքին այս հարցը սկսած է այժմէութիւն ստանալ: Ցարդ այս մասին երկու պահանջներ ներկայացուած են Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին: Մէկը 1920ին՝ Պոլիվիոյ կողմէ, միւսը 1925ին Չինաստանի կողմէ: Բայց երկուքն ալ ապարդիւն անցած են: Երկու պետութիւններն ալ նպաստաւոր արդիւնքի մը ակնկալութիւնը չէին ընծայեր՝ նկատի առնելով իրենց միջազգային արժէքներն ու ուժերը: Ուրիշ արդիւնք կ'ունենար, եթէ կշռին մէջ նետուած ըլլար մեծ պետութեան մը ուժն ու հեղինակութիւնը:

1920 նոյեմբեր 1ին, Պոլիվիա պահանջեց որ ժողովի օրակարգին անցնի դաշնագրի մը վերաքննութիւնը, որ ստորագրուած էր իր եւ Չիլի հանրապետութեան միջեւ՝ 1904 հոկտ. 20ին: Չիլիի ներկայացուցիչները վէճի առարկայ ըրին ժողովին ձեռնհասութիւնը: Վերջինս յանձնաժողովի մը պաշտօն յանձնեց ուսումնասիրել խնդիրը: Յանձնաժողովը եկաւ այն եզրակացութեան թէ Պոլիվիոյ առաջարկը անընդունելի է ժողովին համար: Թէ ժողովը չի կրնար փոփոխել որ եւ է դաշնագիր, որովհետեւ ատիկա բացառապէս կողմերու իրաւունքն է: Ան իրաւունք ունի լոկ հրաւիրելու իր անդամները որ կրկին քննեն դաշնագիրները եթէ անհրաժեշտ դարձած է ատիկա եւ կամ քննեն միջազգային կացութիւնը, որ կրնայ վտանգաւոր դառնալ միջազգային խաղաղութեան համար:

Անտարակոյս 19րդ յօդուածին այսպիսի մեկնութիւն մը տալ, կը նշանակէ զայն շատ սահմանափակ ձեւով ըմբռնել:

19րդ յօդուածը կ'ըսէ.—Ժողովը կրնար ատեն ատեն հրաւիրել Ազգ. Դաշնակցութեան անդամները նոր ուսումնասիրութեան մը ենթարկելու համար դաշնագիրները ինչպէս նաեւ միջազգային կացութիւնը, որուն տեւականացումը կրնայ վտանգել համաշխարհային խաղաղութիւնը:

Ճիշդ է թէ մինչեւ որ յօդուածը այս ձեւին է առեր՝ ենթարկուեր է կարգ մը փոփոխութիւններու:

Երբ ուշադրութեամբ վերլուծենք յօդուածը, պիտի գանք այն եզրակացութեան թէ կարելի է զայն ըմբռնել կամ մեկնել այնքան սահմանափակ կերպով, որքան յենած էր յանձնաժողովը Չինաստանի կողմէ եկած պահանջին վրայ:

Թէեւ հոն ըսուած է թէ «ժողովը կրնայ ...», այսուհանդերձ պէտք չէ հասկնալ թէ ան հարցերը լուծելու բոլորովին անզօր է: Եթէ որ եւ է դաշնագիր այնպէս մըն է որ կրնայ պատերազմի պատճառ դառնալ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը պարտաւոր է միջամտել, որովհետեւ իր առաջին պարտականութիւնն ու կոչումն է կանխել պատերազմները:

Կայ նաեւ ուրիշ հարց մը,— եթէ ժողովը հրաւիրէ վերաքննելու, ու եթէ կողմերը իրար չհասկնան, ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը: Ժողովը այդ պարագային ունի՞ ուրիշ պարտաւորութիւն մը եւ կամ ուրիշ կարելիութիւն մը՝ պետութիւնները ստիպելու որ ընդունին իր որոշումը: Կա՞ն մտածողներ թէ Ազգ. Դաշնակցութեան դերը կը կայանայ միայն հրաւիրելու մէջ:

Ատիկա ճիշդ չի կրնար ըլլալ այն հասկնալի պատճառով որ եթէ կողմերը չկարենան համաձայնիլ ու Ազգ. Դաշնակցութիւնը ի զօրու չըլլայ իր կամքը պարտադրելու, հրաւէր պատճառ եղած կ'ըլլայ որ երկու հրաւիրեալ կողմերու միջեւ վէճ մը պաշտօնապէս արծարծուի ու մնայ անլոյծ. մինչդեռ ան պէտք է լուծուի կանոնագրին նախատեսած ձեւով: 11րդ յօդուածը կ'ըսէ արդէն թէ ամէն պետութիւն կրնայ Խորհուրդէն կամ Ժողովէն պահանջել որ փոխէ իր այն կարգադրութիւնը, որ կրնայ վտանգել խաղաղութիւնը եւ միջազգային փոխյարաբերութիւնը:

Այս ըմբռնումով ու մեկնումով է որ 19րդ յօդուածը կրնայ դրական արդիւնքներ տալ: Այլապէս, անոր գոյութիւնը աւելորդ ու անիմաստ կը դառնայ:

Կան պետութիւններ որոնք կը ձգտին այդ նպատակին,— զայն դարձնել անիմաստ ու անզօր: Որովհետեւ անոր տրուելիք լայն մեկնութիւն մը աննպաստ էր իրենց շահերուն: Այն ըմբռնումը կայ թէ այդ յօդուածը կը վերաբերի միայն հաշտութեան դաշնագիրներուն: Այդ պատճառաւ ալ ան սարսափ կը ստեղծէ անոնցմով, որոնք ուժեղ կապուած են հաշտութեան դաշնագիրներուն: Իրականին մէջ, սակայն, այդ յօդուածը խմբագրուած է, անշուշտ, բոլոր դաշնագիրներուն համար:

Այսպէս կամ այնպէս, կեանքն ու պայմանները օր օրի աւելի ստիպողական կը դարձնեն դաշնագիրներուն վերաքննութիւն մը: Աւելի ճիշդ՝ փոփոխութիւնը այսօրուան գոյավիճակին, որ կոթնած է զէնքին ու անոր ծնունդն է: 18 տարի առաջ բոլորովին ուրիշ էին պայմանները: Արդէն իսկ վաղոց կը բուրէ մթնոլորտը, ու չըկայ մէկը որ տարակուսի թէ վաղը կրկին կրնան թնդանօթները յանկարծ պայթիլ: Իսկ այդ պայթումէն առաւելապէս կը մտահոգուին անոնք որ վերաքննութեան դէմ են: Որովհետեւ, ինչ ալ ըլլայ պատերազմին վախճանը, երէկի յաղթականները, անխտիր, պիտի ենթարկուին մեծ զիջումներու, գուցէ ներքին վերիվայրումներու, եւ, ապահովաբար, պիտի չկարենան պահել այն հողամասերը կամ իշխանութիւնները որոնք արուեստական կերպով կցուած կամ ըստեղծուած են:

Այս պայմաններուն մէջ, միակ տրամաբանական ուղին խաղաղ, աստիճանական ու շրջահայեաց վերաքննութիւնն է այդ դաշնագիրներուն: Այլապէս վերադարձը անխուսափելի է՝ դէպի բռնի կամ պարտադիր փոփոխման ձեւը:

Գերմանիոյ օրինակը մէջտեղն է: Ան չկրցաւ Վերսայլի դաշնագիրը փոխել՝ իր սպառազինման սահմանափակման մասին: Բայց, երբ անյաջողութեան դատապարտուեցաւ զինաթափման խորհրդաժողովը, ան անտեսեց Վերսայլի դաշնագրին մէկ մասը (Ե.) եւ 16 մարտ 1935ին անցաւ գործադրութեան՝ ներքին որոշումով մը, ինչպէս ըրաւ Ռուսիան՝ 1870ին, ժխտելով Փարիզի դաշնագիրը(1856):

Անգլիան ըմբռնած է այս վտանգաւոր կացութիւնը: Անցեալ տարի 240 երեսփոխաններ պահանջեցին որ Թրիանոնի դաշնագիրը վերաքննուի: Վերջերս կրկին նման առաջարկ մը ըրին անգլիացի երեսփոխաններ՝ բոլոր դաշնագիրներու վերաքննութեան մասին:

Ցարդ՝ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ունեցաւ պահպանողական քաղաքականութիւն մը եւ չկրցան ներդաշնակօրէն ընթանալ կեանքի պահանջին հետ: Հարկ է որ ան աւելի գործօն քաղաքականութիւն մը վարէ, որ համապատասխանէ վայրկեանի պահանջներուն:

Անարդարութիւնները, ընդհակառակն, եթէ տեւեն, վերաքննութեամբ թէ առանց վերաքննութեան միշտ պատերազմի կը յանգին:

Այդպէս կ'ըսէ մարդկային պատմութիւնը:

ՄԱՄՆԱԳԷՏ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ թանաքով ու [illegible]

–ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

105 ՕՐ ՎԵՐՋ

—o—

ՄԻԼԱՆ, 1 մարտ.— Ահա ճիշդ 105 օր է որ 52 մեծ ու փոքր պետութիւններ, Իտալիան յանցաւոր հռչակելով դիմած են տնտեսական սեղմումներու պատժելու համար այս երկիրը որուն պահանջներուն առջեւ խուլ մնացին:

Մարաջախտ Պատոլիօն կանոնաւորութեամբ կը յառաջանայ դէպի Տէսիէ: Ամպա Ալաճիի վրայ (3438 մեթր բարձրութիւն) կը ծածանի իտալական եռագոյնը, իր շուքը տարածելով Թօզէլլիի գերեզմանին վրայ, որ 40 տարի առաջ հերոսաբար կռուեցաւ ու ինկաւ ճիշդ այդ լերան վրայ:

Հարաւային ճակատին վրայ զօրավար Կրացիանին, Իտալիոյ Լիօթէն, եւ ապագայ մարաջախտ, Նէկելլին կը պատրաստուի նոր յարձակումի դէպի Ճիճիկա, սպասելով որ «նշանաւոր» Թուրք զօրավար Վէհիպը, վերջապէս դաշտ իջնէ, մօտէն լսելու համար իտալական յառաջացող լեգէոններու թմբուկը: Այս բանակին հոգեկան առաջնորդն է Պօթթէկօն որ նոյնպէս 40 տարի առաջ կռուած է Հապէշներուն դէմ:

Երկու բանակներն ալ, հիւսիսային թէ հարաւային, կանոնաւորութեամբ կը յառաջանան, եւ երկու զօրավարները կը զարնեն երբ պէտք է զարնել, պաղարիւնութեամբ ու վստահօրէն, առանց ազդուելու սրճարաններու կամ խմբագրատուներու անհամբեր ռազմագէտներու խօսքերէն: Զինուորները եւ սեւ շապիկաւորները կը մեռնին քաջութեամբ եւ արհամարհելով մահը: Իտալիան կրնայ հպարտանալ իր բանակով եւ երիտասարդներով:

Օտար մամուլը եւ զանազան լուրջ նկատուած գործակալութիւններ, հակասական եւ յաճախ շինծու լուրեր կը տարածեն ամէն օր, ծանուցանելով եթովպական յաղթանակներ: Անշուշտ Թրքական մամուլն ալ իբր «քաղաքակիրթ» երկրի մը հանրային կարծիքը արտայայտող, կը մասնակցի այդ խեղկատակութեանց եւ կը ջանայ նոյն իսկ առաջնութեան մը ցանկիչը շահիլ: Թերեւս կը յուսայ այսպէսով հեռացնել փոթորիկը որ օր մը իր գլխուն պիտի պայթի, հակառակ Ազգերու Դաշնակցութեան կամքին:

Իտալիոյ մէջ կեանքը կ'ընթանայ բնականոն վիճակով: Երկինքը Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ չըլլալով, ձմեռը անցաւ գրեթէ անզգալի, եւ կարելիութիւն տուաւ բոլորին խնայելու իրենց ածուխը: Ժողովուրդին խանդավառութիւնը ամէն օր աւելի կը բարձրանայ: Արհեստապետական հիմերու վրայ հաստատուած պետութիւնը կը վերակազմէ երկրին արդիւնաբերութիւնը: Հաստատապէս կարելի է ըսել թէ ապրուստը շատ չէ սղած: Ժողովուրդը պատրաստակամութիւն ցոյց կուտայ ամէն զոհողութեան: Կը նուիրէ իր ամուսնութեան մատանին (շատերուն համար մեծ իմաստ ունի այս մատանին), կուտայ իր ոսկին, արծաթ եւն.: Կը բաւէ որ Մուսոլինին նոր հրաւէր մը ուղղէ, որպէսզի կրկին պետական սնտուկը լեցուի ոսկիով: Ամբողջ ժողովուրդի մը վճռականութեանառջեւ, նիւթական սեղմումները, զոհողութիւնները երկրորդական գծի վրայ կը մնան: Իտալիան կը կռուի ապրելու եւ ստանալու համար այն ինչ որ անցեալին անարդար կերպով զլացուեցաւ իրեն:

Անշահախնդիր աղբիւր մը, «Ցառաջ»ի Հեթումը, երբ լաւատեղեակ երկրին, քանի որ հոն երկար տարիներ ապրած է ու պաշտօնավարած, մեզի ներկայացուց Եթովպիան ինչպէս որ է: Իմանալով իրականութիւնը այդ երկրին մասին, պիտի ընդունինք թէ իտալական դրաւումը եւ իտալական քաղաքակրթութեան տարածումը բարիք պիտի ըլլայ այդ երկրի ժողովուրդին համար: Իբր զաւակը ժողովուրդի մը որ զոհ դընաց խաբեբայ քաղաքակրթութեան, մենք այս բառին կուտանք իր իսկական ու գործնական իմաստը: Այս պարագային քաղաքակրթութիւն ըսելով կը հասկնանք, կառուցում դպրոցներու, հիւանդանոցներու, ճամբաներու, տարածում կրթութեան, ուսման, առողջապահական միջոցներու, բարգաւաճում երկրի տնտեսութեան, բարելաւում աշխատանքի միջոցներուն եւ վերջապէս բարեփոխում վայրենի բարքերու:

Իտալիան պիտի յաղթէ, որովհետեւ ազգը միացած է եւ կ'ուզէ յաղթել: «Առաջնորդ»ը սիրուած է երիտասարդներէն եւ աշխատաւորներէն. այսօր արդէն ազգին կուռքը դարձած է: Թող չըսեն թէ ազդուած ենք միջավայրէն: Մենք կը գրենք մեր հասարակութեան համար, որուն իրականութիւնը ներկայացնելու պարտականութիւն ունինք, եւ կը գրենք մասնաւորապէս հայ երիտասարդութեան համար: Այս վերջինին կուտանք նիւթ ներշնչուելու եւ խորհելու, քանի որ համոզուած ենք թէ օր մը հայ երիտասարդութիւնը իր ձայնը եւ բազուկը պիտի բարձրացնէ եւ սեղանի վրայ պիտի դնէ իր խաչուած ու մոռցուած հայրենիքին արդար պահանջները:

Իտալական յաղթանակը եթէ բարիք պիտի բերէ Եթովպիոյ, ապրելու, գործելու, ստեղծագործելու հնարաւորութիւն պիտի տայ նաեւ իտալացի ժողովուրդին, որ մեզի պէս գերազանցօրէն պրոլետար է: Արդար է յուսալ նաեւ թէ իտալական յաղթանակը պիտի փոխէ նաեւ համաշխարհային քաղաքականութեան դիմագիծը, եւ թերեւս վերջ պիտի դնէ շատ մը անարդարութիւններու:

Իտալիան աղքատ է ոսկիով, եւ Պ. Իտըն իտալական դեսպանատունը ճաշելէ յետոյ, երեսփոխանական ժողովի բեմէն կը յայտարարէ որ այդ աղքատութեան պատճառով կը յուսայ շուտով Իտալիան ծունկի բերել: Մենք Հայերս գիտէինք, իսկ օտարները շնորհիւ Ֆրանց Վերֆէլի իմացան թէ Մուսա լերան մեր հերոս եղբայրները ոսկիով չէ որ պարտութեան մատնեցին մեր դարաւոր թշնամին:

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

Ռուս բոլշեւիկութիւնը

—o—

Ռուսիոյ ներքին կեանքին իրազեկ պելժ յայտնի քաղաքագէտ մը, վերջերս գրքոյկ մը հրատարակեց, որուն մէջ հետեւեալ իմաստով կ'արտայայտուի ռուս բոլշեւիկութեան մասին:

Ռուսիոյ մէջ բոլշեւիկ վարչաձեւը գոյութիւն ունի տասնըութ տարիէ ի վեր: Պարբերաբար երեւան ելան ընդդիմադիր տարրեր, որոնք աւելի կամ նուազ չափով ծառացան տիրող կացութեան դէմ, սակայն ամէնքն ալ իրենց կարգին ենթարկուեցան մաքրագործումի, հալածանքներով կամ աքսորումներով: Մինչեւ այսօր իշխող տարրը բնաջնջումի մեթոտով յաղթեց իր հակառակորդներուն, եւ միեւնոյն փորձը կը շարունակուի աւելի կամ նուազ յաջողութեամբ:

Համայնավար դրութեան կիրարկումը դժուարութեան բախեցաւ մասնաւորապէս Ռուսիոյ հողագործ դասակարգին մէջ: Քանիցս Լէնին եւ Ստալին ստիպուեցան տեղի տալ գիւղացիներուն ընդդիմութեան: Այսօր, այնքան երկարատեւ հալածանքներէն, ջարդերէն, տարագրութիւններէն, գրաւումներէն եւ ամէն տեսակ խստութիւններէն յետոյ, ռուս համայնավարները կը կարծեն յաջողած ըլլալ իրենց նպատակին մէջ, հողագործ զանգուածներու մեծամասնութեան պարտադրելով վարչաձեւ մը, որ ինքնին համայնավարութիւն չէ, այլ նախահամայնավարութիւն մը:

Ռուսիոյ մէջ հինէն ի վեր գոյութիւն ունեցող հողագործական հիմնարկութիւնները առաջնակարգ դեր մը կատարած են պետական համայնավարացումի հաստատման ու զարգացման մէջ: Հաւաքական ընտանիքը միշտ ծաղկած է գիւղերու հասարակութեան մէջ:

Սլաւ ցեղին ծագումէն ի վեր, համայնավարական ըմբռնումը իր լայն իմաստով կը կիրարկուէր ընտանեկան ու հանրային հիմնարկութեանց մէջ: Ռուս ընտանիքին ներքին կեանքը չի նմանիր արեւմտեան ազգերու ընտանեկան առանձնայատկութեանց: Ան կը կազմէ Արեւելքի նահապետական ընտանիքը, որ դարերու ընթացքին մէջ յարմարած է Ռուսիոյ լայնածաւալ դաշտերուն մէջ բնակութիւն հաստատած հողագործ ժողովուրդին կեանքի պայմաններուն: Հողին մշակումը եւ առտնին զանազան ձեռարուեստներ կը գործադրուէին ընտանիքի պետին իշխանութեան տակ եւ ի շահ միեւնոյն օճախին շուրջը համախմբուած ընտանիքին բոլոր անդամներուն: Ընտանիքի պետին մահուան պարագային, հասարակաց ինչքը ընդհանրապէս չէր բաժնուեր: Անոր իշխանութիւնը կը փոխանցուէր իր եղբայրներուն կամ զաւակներուն, որոնք կ'ընտրուէին ընտանիքի պետին կամ ընտանիքի միւս անդամներուն կողմէ: Երբ չքաւորութեան պատճառաւ, անդամներուն մէկ մասը ստիպուէին դուրս կամ ուրիշ քաղաքի մը մէջ աշխատանք փնտռել, հոն ուրիշ ընտանիքներու անդամներուն հետ կը կազմէր գաղթականներու խումբ մը, որ սովորաբար միանալով ուրիշ խումբերու հետ կը կազմէր նոր ընտանիքներ, իւրաքանչիւր ընտանիք ընտրելով իր պետը: Այդ համագործակցական խումբերը իրենց աշխատութեան արդիւնքը կը դնէին հասարակաց սնտուկի մը մէջ, ու հոն հաւաքուած դրամը կը բաժնէին իրենց միջեւ, նկատի առնելու իւրաքանչիւրին կարողութիւնն ու կատարած աշխատանքը:

Այդ գաղթականները պարբերաբար կը վերադառնային իրենց ընտանիքի յարկը, ու հոն ընտանիքի պետին կը վճարէին իրենց աշխատութեան արդիւնքը: Երբեմն, անոնցմէ ոմանք կը մնային քաղաքներու եւ ճարտարարուեստական կեդրոններու մէջ, ու հոն ամուսնանալով, կը կազմէին բանուորական ընտանիքներ:

Մինչեւ բոլշեւիկեան վարչաձեւի հաստատումը, Ռուսիոյ մեծագոյն մասին մէջ մշակելի հողը ժամանակ մը համար կը տրամադրուէր հասարակաց ընտանիքներու: Այդ պայմանաժամին աւարտումէն յետոյ, գիւղը (միր) կրնար հողերու նոր բաշխում մը կատարել, իւրաքանչիւր ընտանիքին յատկացնելով հողեր, իր անդամներու թիւին համեմատութեամբ: Կարելի է ըսել թէ հողին հաւաքական սեփականութիւնը կը պատկանէր միրին: Բոլոր միրերուն վրայ միահեծան կ'իշխէին ցարերը, որոնք դարերու ընթացքին, իրենց քմահաճոյքին համաձայն, այդ հողերը եւ անոնց բնակիչները կ'առնէին ու կուտային արքունի իշխաններուն եւ աւատապետներուն, սակայն այդ պարագային իսկ, ընդհանրապէս կը յարգէին միրին իրաւունքները, ինչ կը վերաբերէր հողերու բաշխումին:

Միրը ընդդիմացաւ ցարերու եւ աւատապետներու ամէն տեսակ կամայականութեանց դէմ: Աղեքսանդր Բ. արեւմտեան գաղափարներու ճնշման տակ, հրովարտակ մը հանեց, որուն համաձայն կարելի էր լուծել միրը, երբ երկու երրորդի մեծամասնութիւնը զայն պահանջէր: Ցիսուն տարի յետոյ, տեսնուեցաւ որ միրը իր իշխանութեան տակ ունէր ստորին Վոլկայի գաւառին բոլոր հողագործ տարրերուն 98.4 առ հարիւրը, Ուրակուայի գաւառին մէջ՝ 97%ը, Ուրալի մէջ 95%ը, Մեծն Ռուսիոյ հարաւային երկիրներուն մէջ՝ 89.1%ը, Տնիէսթր գետին ձախ եզերքին վրայ այդ համեմատութիւնը 58.5%ի իջած էր:

Երբ 1917ի հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը ծագեցաւ եւ բոլշեւիկները իշխանութեան գլուխ անցան, հողի հաւաքական սեփականութիւնը միրերուն ձեռքն էր Ռուսիոյ մեծագոյն մասին մէջ: Երբ Լէնին իր կամքը պարտադրեց, որպէսզի հողը գիւղացիին տրուի, ամէն մարդ հասկցաւ որ իր նպատակն էր արքունիքէն, եկեղեցիներէն, վանքերէն, իշխաններու եւ մեծ սեփականատէրերու ձեռքերէն առնելով, զանոնք յատկացնել միրերուն:

Արդ, միրին այս ընդհանրացումը պատերազմին առաջ բերած տնտեսական տագնապէն վերջ, երբ արդէն նուազեցուց վաճառելի ցորենին արտադրութիւնը, որ յեղափոխութենէն առաջ գլխաւորաբար կը հայթայթուէր խոշոր սեփականատէրերու կողմէ: Այդ եղաւ գլխաւոր պատճառը այն զարհուրելի սովին, որ քիչ մնաց տապալէր բոլշեւիկեան վարչաձեւը (1921—1922): Քաղաքներու բնակչութիւնը եւ գործաւորները սնուցանելու համար, համայնավար պետերը դիմեցին ամէն տեսակ խիստ միջոցներու, այսինքն՝ բռնի համայնացման, որ ձախողեցաւ, պատժական տնօրինութեանց, աքսորներու, ջարդերու, զինեալ գրաւումներու եւ ճնշող տուրքերու:

Բոլշեւիկ վարչաձեւին առաջին տասներկու տարիներուն հետեւանքը եղաւ հողագործ դասակարգին ծայրայեղ թշուառութիւնը:

1929ին, երբ Ստալին կրկին պայքար ձեռք առաւ ի նպաստ հողագործութեան համայնացման, գիւղացիները կարծեցին թէ իրենց բոլոր արջառները պիտի ազգայնացուին: Կառավարութեան չյանձնելու համար, գիւղացիները անմիջապէս սպաննեցին իրենց բոլոր ձիերը, կովերը, ոչխարները: Ստալին աւելի մեծ աղէտք մը առաջքն առնելու համար, տեղի տը

...ւաւ ու ջանաց գիւղացիները համա- խմբել «կոլխոզ»ներու հաւաքական աշխատանքին շուրջ: Քանի մը տա- րի, գիւղացիները բռնի ճնշման տակ ստիպուեցան անդամագրուիլ կոլխոզ- ներուն: Նախապէս կոլխոզի մաս կազ- մող գիւղացիները հաւաքաբար կը մշակէին հողը, կը խնամէին կենդա- նիներ եւ անոնց արդիւնքը կը ծա- խէին համագործակցական ընկերու- թեանց եւ հրապարակի վրայ: Իրենց ձեռք բերած հասոյթէն կը հանէին պետական տուրքերը, ընդհանուր ծախքերը, ինչպէս նաեւ մեքենաշարժ- արօրներու տեղական մասնաճիւղե- րէն փոխ առնուած հողագործական մեքենաներուն վարձքը, եւ մնացած ...ին գումարը կը բաժնէին իրենց մէջ:

Այս փորձն ալ չտուաւ սպասուած արդիւնքը, որով կառավարութիւնը արտօնեց որ կոլխոզի մասնակցող ա- մէն անդամ իրաւունք ունենայ իբրեւ սեփականութիւն պահել մէկ կով, ե- րեք եզ, երկու մատակ խոզեր ի- րենց ձագերով, 15 ոչխար եւ այծ, ինչպէս նաեւ հաւեղէն, եւ անոնց արտադրութիւնը ծախել հրապարակի վրայ: Ասկէ զատ, ամէն անդամ կր- նայ ունենալ նաեւ իր սեփական տու- նը, կէս հեկտար տարածութիւն հո- ղով: Վերջապէս, աշխատութեան ժա- մերէն դուրս, ան ազատ է երթալ մօ- տակայ գիւղ մը կամ քաղաք մը, հոն ծախելու համար իր աշխատութեան արդիւնքը:

Նորագոյն վիճակագրութեան մը համաձայն, ներկայիս Ռուսիոյ մէջ գոյութիւն ունին 200.000ի մօտ մեծ ու պզտիկ կոլխոզներ: Կոլխոզի այս վերջին մեթոտը տակաւին շատ նոր ըլլալով, կարելի չէ այժմէն վճռա- կան կարծիք մը յայտնել անոր մա- սին:

Ամէն պարագայի մէջ, պէտք է ըն- դունիլ թէ Ռուսիոյ մէջ համայնա- վարութիւնը շեղած է իր բուն նը- պատակէն, հակառակ իր պետերուն բռնապետական ամենախիստ միջոց- ներուն:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

ԿՐԸՆՈՊԼ, 16 փետր.— Այս տարի ալ տօնեցինք Փետրուար 18ը ընկերա- համակրական շրջանակի մէջ, «Մու- րատ» ակումբ - գրադարանը: Բոլոր աթոռները գրաւած էին մասնաւորա- պէս երիտասարդներ՝ 20էն 35 տարե- կան: Ատենապետ ընկ. Ա. Օհանեան բացատրեց օրուան նշանակութիւնը, եւ գրուատեց Հայ ժողովուրդի լայն ...ասիրութիւնը: Այնուհետեւ սը- րահը լսաւ Թնդալ «Մեր Հայրենիք» եւ «Մենք անկեղծ զինուոր ենք» եւն. յեղափոխական երգերու շարանով մը: Պակաս չեղան նաեւ մեներգներն ու բանախօսութիւնները, տեւելով մին- չեւ ժամը 8:

Հայրենակից մը նուիրեց 10 ֆր. Անդրանիկի շիրմին շինութեան հա- մար: Ազդանշանը տրուած էր: Ընտր- ուեցաւ երեք հոգինոց յանձնախումբ մը որ շարունակեց հանգանակութիւ- նը մինչեւ այսօր: Գոյացած է երեք հարիւր յիսունմէկ ֆրանք եւ յիսուն սանթիմ՝ Թղթատարի ծախքով:

Տ. Սողոմոնեան

ԽՄԲ.— Տես Ցառաջ 6 մարտ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹ

«Խ. Հայաստան» (2 փետր.) կը գրէ (դեռ նոր ստացանք).—

Ներգաղթի կոմիտէի լիազօր Գ. Շահվերդեան Փարիզէն կը հեռագրէ թէ Ֆրանսայէն Հայաստան կը մեկ- նին 1200 բանուորներ եւ արհեստա- ւորներ: Ասոնց մէկ մասը պիտի բնա- կին Երեւանի մէջ, մէկ մասը Նու- պարաշէնի, Նոր Սեբաստիոյ, Նոր Խարբերդի, Նոր Արաբկիրի եւ այլ աւաններու մէջ: Ա- նոնց համար արդէն շինուած են 600 սենեակներ: Բոլորն ալ առանց բացա- ռութեան աշխատանքի պիտի զրուին արհեստանոցներու եւ շինարարական ձեռնարկներու մէջ:

ՆՈՐԱՎԱՐԺ ԲԺԻՇԿՆԵՐ

Երեւանի բժշկական վարժարանը ա- ւարտեցին այս տարի 34 երիտասարդ բժիշկներ, որոնք մէկ ամսուան հա- մար ղրկուեցան Խարկով, Քիեւ, Բա- գու եւ այլ քաղաքներ, ծանօթանա- լու առողջապահական տեղական ձեռ- նարկներուն: Ու վերադառնալով, 27ը առաջին առթիւ ղրկուեցան Լէ- նինական, Կիրովական, Գորիս, Մարտունի, Բասարգեչար, Մեղրի, Ստեփանաւան, Ազիզբեկով, Շամշա- դին եւ այլ շրջաններ: Եօթը բժիշկ- ներ ալ նշանակուեցան առողջապահա- կան գաւառական տեսուչ:

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

Լէնինկրատի Գրողներու Միութեան նախաձեռնութեամբ, Ցունուար 31ին Մայակովսկի տան մէջ տեղի ունեցաւ գրական երեկոյ մը, նուիրուած հայ- կական հին եւ նոր բանաստեղծու- թեան:

Ընդհանուր ներածական դասախօ- սութիւն մը կատարեց Դ. Սիմոնեան, իսկ թարգմանութեան մասին խօսե- ցաւ Կ. Միքայէլեան:

Խումբ մը ռուս բանաստեղծներ, Տիխոնով, Անտոկոլսկի, Լոզինսկի, Շերվինսկի, Սպասկի, Ռոժդեստ- վենսկի եւ Էրլիխ, որոնք հայերէնէ ռուսերէն թարգմանութիւններ կա- տարած են հայ բանաստեղծութեան նուիրուած ժողովածուի մը համար, արտասանութիւններ ըրին իրենց կա- տարած թարգմանութիւններէն:

Ցեղին զեկոյցով մը ներկայացուց թարգմանութեանց յաջողութիւնը եւ ներկաներուն կողմէ շնորհակալու- թիւն յայտնեց ռուս բանաստեղծնե- րուն, որոնք իրենց թարգմանութիւն- ներով կարելիութիւն ստեղծած են ծանօթանալու հայկական հազարամ- եայ բանաստեղծութեան հարուստ ժառանգութեան:

ԳԵՏԱՌԻ ՀԵՂԵՂԻՆ ԴԷՄ

Երեւանի քաղաքային խորհուրդին ջրային բաժինը աւարտեց Նորագա- ւիթի ջրանցքին վերաշինութիւնը, այսպէսով Շէնգաւիթ եւ Նորագաւիթ գիւղերուն ցանքերը, կաշիի գործա- րանը կ'ազատին հեղեղին սպառնալի- քէն:

Նորագաւիթի ջրանցքը ամէն տարի կը լեցուէր Գետառի հեղեղին բե- րած տիղմով եւ աւազով, ու ջուրը կը յորդէր եւ կ'ողողէր կաշիի գոր- ծարանին շրջակայք, մօտակայ գիւ- ղերու ցանքերը, իսկ ջրանցքը մաք- րելու համար ամէն տարի կը պահան- ջուէր 1000—1500 բանուոր:

Այժմ կաշիի գործարանին մօտ Գե- տառին յատակը շինուած է 36.5 մեթր երկար ամրաշէն ջրուղի մը, որուն մէջէն կ'անցնի Նորագաւիթի առուն: Միւս կողմէ գետին եզերքները ամ- րացուած են, եւ այլ եւս վախ չկայ ողողումի:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վ. Թոթովենցի եւ Ե. Չուբարեանի խմբագրութեամբ լոյս տեսաւ Ե. Օտեանի երկերուն ստուար (մօտ 700 էջ) ժողովածուն, որուն մէջ են Ցեղափոխության մակաբույծները, Տասներկու տարի Պոլսէն դուրս, Ազգային բարերար, Վաճառականի մը նամակները կամ կատարեալ մարդ ըլլալու արուեստ, Թաղականին կնիկը, Միջնորդ Տէր Պապան, Ընտանիք, պատիւ եւ բարոյական:

Ժողովածուին կցուած է նաեւ Ա. Տէրտէրեանի համառօտ կենսագրա- կան - քննադատական յօդուածը: Ժո- ղովածուն ունի նաեւ բառարան մը, Օտեանի նկարները, ձեռագիրները: Գիրքը գեղազարդած է նկարիչ Տ. Խաչվանքեան:

** Պետական Հրատարակչական Մարմինը լոյս ընծայեց, ստուար հատորով մը, Միքայէլ Նալբանդեա- նի «Անտիպ գործերը», որոնց մէջ կը մտնեն քաղաքական, քննադատական եւ այլ յօդուածներ: Հատորը ունի ա- ւելի քան 800 էջ: Խմբագրութիւնը կատարած է Աշոտ Յովհաննիսեան, որ գրած է նաեւ յառաջաբան մը, ինչպէս եւ պատրաստած է անուանա- կան բառարան մը եւ ծանօթագրու- թիւնները: Գիրքը տպուած է ընտիր թուղթի վրայ:

** Պետական Հրատարակչական Մարմինը լոյս ընծայեց նաեւ Մուրա- ցանի հատընտիր գործերուն առաջին ժողովածուն, որ կը պարունակէ Նոյի ագռաւը, Առաքեալը, Խորհրդաւոր միաբանուհին: Ժողովածուին սկիզբը կայ Ա. Տէրտէրեանի ընդարձակ յա- ռաջաբանը: Գիրքը տպուած է ընտիր թուղթի վրայ:

ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱՅԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 140 ԱՄԵԱԿԸ

Սայաթ Նովայի մահուան 140ամ- եակին առթիւ, Պատմութեան եւ Գրա- կանութեան Ուսումնարանը դասախօ- սական երեկոյ մը կազմակերպած էր փետրուարի վերջերը, ներկայացնե- լու համար մեծ երգիչին կեանքն ու ստեղծագործութիւնը:

Ս. Մարկոսեան զեկոյց մը կար- դաց հետեւեալ նիւթին շուրջ. «Ըն- կերային եւ քաղաքական յարաբերու- թիւնները Վրաստանի մէջ Սայաթ- Նովայի ժամանակ»: Գ. Ասատուր եւս զեկոյց մը կարդաց Սայաթ - Նո- վայի կեանքին մասին, Ս. Ցակոր- եան կատարեց «Սայաթ - Նովայի ստեղծագործութեան վերլուծումը»: Ս. Ցարութիւնեան խօսեցաւ «Սա- յաթ Նովայագիտութեան հանգրուան- եւ Սայաթ - Նովայի ժառանգութեան օգտագործման հարցին» մասին, Գ. Լեւոնեան ներկայացուց «Աշուղական տաղաչափութիւնը եւ Սայաթ - Նո- վան», Մ. Աղայեան ընտրած էր հե- տաքրքրական նիւթ մը. «Սայաթ - Նովան երաժշտութեան մէջ»:

Այս դասախօսական երեկոյթին կը մասնակցէին նաեւ Վրաստանի եւ Ա- տրպէջանի գրագէտներ, որոնք զբա- ղած են Սայաթ - Նովայի ստեղծա- գործութիւններով:

ՓԱՎԼՈՎԻ ՆԱՄԱԿԸ

Գրած էինք թէ վերջերս Լէնինկրա- տի մէջ մեռաւ մեծ գիտնականը Փավ- լով:

Մահուընէն քանի մը շաբաթ առաջ Ռուսիոյ ամէն լեզուով թերթերուն ղրկած էր հետեւեալ նամակը. — «Ճիշդ է որ համամիութենական հռ- չակով, ես անուանական բժիշկի իմ դերովս (թէեւ վկայական ունիմ, սա- կայն ոչ ոք բուժած եմ) դարձեր եմ հրաշագործ: Իմ լայնածաւալ հայ- րենիքիս ամէն ծայրերէն կարկուտի նման վրաս կը տեղան նամակներ (օ- րական 5—10 հատ), աղերսագին խնդրելով որ օգնութեան հասնիմ ի- րենց՝ դեղ մը ցոյց տալով զանազան հիւանդութիւններու մասին, ամէնէն դատարկ բաներէն սկսեալ, օրինակ դէմքի ամօթխած կարմրութեան, մա- զերը թափելուն մասին, մինչեւ ա- մէնէն ծանր, նոյն իսկ անբուժելի ախտերու մասին:

Եթէ ես պատասխանեմ այդ բոլոր նամակներուն, ինծի ժամանակ չի մնար մտածելու իմ կենսական աշխա- տանքներուս մասին: Չպատասխանե- լը թէ անյարմար է, թէ խիղճը կը տանջէ: Մինչդեռ ապարդիւն է պա- տասխանելս, երկու կողմերուն հա- մար ալ անօգուտ աշխատանք: Ուստի կը խնդրեմ որ ըմբռնեն թիւրիմա- ցութիւնը»:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Հայաստանի ճարտարապետները փետր. 19ին համաժողով գումարեցին Երեւանի մէջ,— առաջին համագու- մարն էր այս:

Նախ քան համագումարը, ճարտա- րապետներ փրոֆ. Ն. Բունիաթեան եւ Ս. Սաֆարեան մեկնեցան Լէնինա- կան եւ Կիրովական, բանուորներուն ներկայացնելու արդի ճարտարապե- տութեան հարցերը, միաժամանակ ներկայացնելով շարժանկարի ժապա- ւէններու վրայ կատարուած նուա- ճումները:

Ճարտարապետական ընդհ. համա- գումարի բացման նախօրեակին Մոս- կուայի մէջ ցուցահանդէս մը կազ- մակերպուած ըլլալով, հայկական բաժնին մէջ ներկայացնելու համար Մոսկուա ղրկուեցան հին ու նոր Երե- ւանը պատկերացնող բազմաթիւ նա- խագիծներ, լուսանկարներ, եւն.:

Հայաստանի ճարտարապետական համաժողովին օրակարգն էր.—1. Զե- կոյց մը Գ. Քոչարի եւ Մ. Մազման- եանի կողմէ՝ խորհ. Հայաստանի ճարտարապետութիւնը 15 տարուան մէջ եւ մեր ընելիքները.—2. Ակադեմա- կան Թամանեանի եւ Երեւանի գլխա- ւոր ճարտարապետ Ղոնտաղչեանի կողմէ Երեւան քաղաքի վերաշինու- թեան մասին, 3.— Փրոֆ. Ն. Բունի- աթեանի կողմէ Գիւղին յատակագծու- մը եւ հաւաքական գիւղատնտեսու- թեան շինարարութիւնը նիւթին մա- սին, 4. Երկրաբան փրոֆ. Կարապետ- եանի կողմէ Հայաստանի շինանիւթե- րուն մասին:

Մոսկուայի ճարտարապետական ընդհ. համագումարին Հայաստանի կողմէ կը մասնակցին 10 հոգի:

** Լեցուն սրահի մը մէջ ճարտարա- պետներ Մազմանեան եւ Քոչար զե- կոյց մը տուին արտասահմանի մէջ ճարտարապետական իրենց պտոյտ- ներուն մասին (Պոլիս, Աթէնք, Հռոմ, Փարիզ): Մազմանեան իր զեկոյցը վերջացուց ըսելով որ Իտալիոյ մէջ արուեստը իր անկումը կ'ապրի: Այս եզրակացութեան հասնելու համար պէտք չկար մինչեւ Հռոմ երթալու:

ՄԱՄՈՒԼ

«ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18»

Պէյրութի Ազդակը այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ (19 փետր.).

— «Վերջին կէս դարու մեր պատ- մութեան ամենադեղեցիկ թուական- ներէն մէկն է Փետրուար 18ը: Թէ՛ իբր երեւոյթ եւ թէ իբր իմաստ ա- նիկա կոչուած է դառնալու ներշնչ- ման աղբիւր՝ ներկայ ու գալիք սե- րունդներուն համար: Այս թուակա- նին բերած օգուտները տակաւին կը շարունակէ վայելել մեր ժողովուր- դը: Քանի մը փաստերու յիշատակու- մը մեզ պիտի բերէ այդ հաստատ եզրակացութեան:

1920 նոյեմ. 23ին սկսած հայ - թր- քական պատերազմը կը վերջանար Հայաստանի պարտութեամբ: Հրաշք պիտի ըլլար երկուք ու կէս տարուան նորահաստատ իշխանութեան մը հա- մար աւելի երկար դիմանալ երկու կազմակերպուած տէրութիւններու յարձակման: Ռուս - բոլշեւիկեան կա- ռավարութիւնը որ տակաւին 1917ի աշնան Բրեստ Լիտովսկի մէջ Թուրքե- րուն կը զիջէր ոչ միայն Կարինն ու Կարսը, այլ եւ Արտահանն ու Բա- թումը, այս անգամ արդէն Թուրք բանակներու գործակցութեամբ կ'արշաւէր Հայաստանի վրայ, խոր- տակելու համար մեր անկախութիւ- նը: Պատմական փաստ է այլ եւս այս պարագան բոլորին համար, երբ իթ- թիհատականներու դաւաճանու- թեան՝ Էնկիւրիի մէջ ամբաստանեալ Նազիմ Ճէվատ կը յայտարարէ. — «Ապահոված էինք որ օգոստոսին Թր- քական եւ բոլշեւիկեան բանակները իրար միանան Հայաստանի մէջ»: Ու արդէն երբ Թրքական բանակները մօ- տեցած էին Ալէքսանդրապոլի դռնե- րուն, բոլշեւիկեան զօրքը գրաւելով հայկական Ղարաբաղը, մօտեցած էր Դիլիջանի դռներուն:

Այս դժնդակ օրերուն էր աճա, որ Հայաստանի ժողովրդական կառավա- րութիւնը երկրի ղեկավար կուսակ- ցութեան՝ Դաշնակցութեան հետ հա- մախորհուրդ կ'որոշէր իշխանութիւնը փոխանցել բոլշեւիկներուն: Երեւանի մէջ նստած ու Հայաստանի դէմ դա- ւող Լեգրանի հետ որոշ համաձայնու- թիւն կը կնքուէր, որու համաձայն Հայաստան պէտք էր զերծ մնար քա- ղաքացիական կռիւներէ, պէտք էր յարգուէր երկրի անկախութիւնը ու ղեկավարութիւնը զերծ մնար հալա- ծանքէ: Բայց աճաւասիկ հազիւ ձեռք առած իշխանութիւնը, բոլշեւիկները անօրինակ հալածանքի կը ձեռնար- կէին ոչ միայն երկրի ղեկավարու- թեան՝ այլ նաեւ բովանդակ ժողո- վուրդին դէմ: Հայ ժողովուրդը եր- կար ժամանակ պէտք չունեցաւ սորվե- լու համար իր յուսախաբութիւնը: Կասեանի բոլշեւիկեան իշխանութիւ- նը 1921ի յունուարին սկիզբը կը ձեռ- նարկէր Երեւանի թալանին: Սովա- հար հայ ժողովուրդէն կազմակեր- պուած կողոպուտով Բագուի թաթար բանուորին կը ղրկուէր վերջին պատառ հացն ու որբերու կաթը: Արիւնարբու Աւիսը կը կազմակերպէր հրէշային հալածանք մը հայ մտաւորականու- թեան եւ զինուորականութեան դէմ: Դրօն որ կատարած էր կառավարու- թեան փոխանցումը, շուտով կ'աք- սորուէր Ռուսաստան: 1500 հայ սպա- ներ ցուրտին ու բուքին ճամբայ կը հանուէին դէպի Ռուսաստան: Բոլոր հին գործիչները եւ կուսակցական ղեկավարները, ըլլան անոնք Դաշնակ- ցական, Սոց. Դեմոկրատ, Սոցիա- լիստ Յեղափոխական թէ ժողովրդա- կան, կը լեցուէին Հայաստանի բան- տերը: Փետրուարի սկիզբը արդէն 2000 բանտարկեալներ կան Չեկայի զնդաններուն մէջ:

Տանջուած ու արիւնաքամ մեր ժո- ղովուրդը ակռաները սեղմած կը հե- տեւի ուշադրութեամբ բոլոր անցքե- րուն, ու երբ լուր կը տարածուի թէ բանտարկեալները կը գնդակահար- ուին, կը ցնցուի անօրինակ դողով մը, սարսուռ մը կ'անցնի հողիներէն. Հա- յաստանի մէկ ծայրէն միւսը, խըլ- տումը կը սկսի երկրի բոլոր անկիւն- ներէն. Հայաստանի Դաշնակցական Կոմիտէն որ ուշով կը հետեւէր դէպ- քերուն, վայրկեանը կը նկատէ հրա- մայական անցնելու խմբովող շարժ- ման գլուխը:

Փետրուար 18ը նաեւ վերականգնեց մեր բարոյական կորովը: Կարսի վեր- ջին աղէտը ընկճած էր հայութեան կորովը. կասկած մտած էր բոլորի հոգիներէն ներս մեր ցեղի մարտա- կան ընդունակութիւններուն շուրջ: Փետր. 18ը ցոյց տուաւ որ նման ա- ղէտները արդիւնք են հոգեկան եւ արտաքին պատճառներու եւ ոչ թէ ցեղի թոյլ նկարագրին:

Փետրուար 18ը իր հետեւանքներով նաեւ եղաւ փրկարար հայութեան համար: Քաղաքացիական կռուի սի- րահար բոլշեւիկեան իշխանութիւնը Փետր. 18էն վերջ հետեւեցաւ աւելի մեղմ քաղաքականութեան մը: Լէնի- նի պատմական նամակը՝ որով Կով- կասի իր յանձնուն ընկերներուն կը թելադրէր ըլլալ աւելի չափաւոր ու մեղմ, մեծագոյն յաղթանակն էր արդէն որ կը բերէր Փետր. 18ը ոչ միայն Հայաստանի այլ նաեւ բովան- դակ կովկասեան ժողովուրդներուն»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Mes Co - détenus au Guépéou, suivi d'une étude sur la NOUVELLE GÉNÉRATION SOVIÉTIQUE. Par Boris Wartanoff. Librairie et edition J. H. Jeheber, 6, Rue du Vieux - Collège, Genève.

Երիտասարդ հեղինակին երրորդ գիրքն է այս, այլապէս վառվռուն պատկեր մը խորհրդային աշխարհէն:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (7)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱՒԹԱՒ (1913—1923)

Առանց դիմադրութեան չալակս կ'առնեմ բանջարեղէնի սակառը ու կը հեռանամ կնոջ: Բաւական քալելէ վերջ կը հասնինք եկեղեցին: Շնոր- հակալութիւն յայտնելով կնոջ, սա- կայն կը յանձնեմ ու կ'ուղղուիմ Ա- ռաջնորդարան: Պուրմայեան քհյ.ին կը հանդիպիմ, մայրս կը հարցնեմ իրեն: Տղու մը հետ զիս կ'առաջնորդ- դէ կառավարական բուրդի աշխա- տանոց մը, ուր անկիւն մը նստած մայրս տխուր կ'աշխատէր: Զիս տեսնելով խակոյն ուրախութեան ճիչ մը կ'արձակէ: Խոշոր կաթիլներ՝ ար- ծաթ գնդիկներու նման թառամած այտերէն վար կը գլորին, մինչ ես փաթթուելով հեծկլտալով զայն կը գգուէի: Իմ ալ աչքերս թրջեր են:

ՀԱԼԷՊԻ ԱՌՈՒՄԸ ԵՒ ՇԷՐԻՖԻՆ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ

Մօտաւորապէս մէկ ամիս թափա- ռեցայ աղէին անդին: Այսպէս քանի մը օր բեռնակրութիւն, երկուքուկէս օր փողոցներու աւելածու եւն.: Նը- մանապէս նոյն թափառական կեան- քը քաշքշած եմ սկիզբները, աշխա- տելով մէկ օր պանդոկի մէջ, տասնը- հինգ օր սափրիչի, վեց օր բժիշկի եւ շաբաթ մը հաշուակալի քով, իսկ ե- րեք օր ալ գլանիկի թուղթ ծախած եմ: Սոյն գործերէն զանազան պատ- ճառներով կամ ես ստիպուած եմ քաշուիլ կամ անոնք զիս ճամբած են: Մոռցայ յիշել Տէրայի մէջ սոխ, իսկ Իհսանհէրի մէջ 3—4 օր մածուն ծա- խելս:

Վերջապէս 1918 յուլիսի վերջերն էր, երբ մնայուն գրաղում մը գտայ Հալէպի երեւելի Արաբներէն ծերուկ Ջէլէպի չէյխ Ապտիլ Գատէրի մօտ: Ան խիստ հարուստ էր. ունէր ամէն կողմ կալուածներ:

Գլխաւոր գործս էր Մէնիան կոչ- ուած իր սեփական գիւղի դաշտերուն բանջարեղէնները կենդանիներով Հա- լէպ փոխադրել:

Մէնիան Հալէպէն քսան տուն բնակ- չութիւն կը հաշուէր. երկուքուկէս ժամ հեռաւորութեամբ Հալէպէն, Շամ - Թարապլուս ճամբուն վրայ:

Օրը մէկ կամ երկու անգամ Մէն- եան կ'երթայի 8—10 էշերով ու քանի մը ձորիներով: Դաշտի աշխատաւոր Ֆէլլահները կենդանիներուն վրայ սեխ, ձմերուկ, վարունգ եւ զանազան բանջարեղէններ բեռցնելով զիս ճամ- բու կ'դնէին:

Գոհ էի գործէս. լաւ կ'ուտէի ու կը գիշերէի երբեմն գիւղը, երբեմն Հալէպ՝ աղային տան տանիքը:

Եղբայրս ու քոյրս որբանոց դրած էր մայրս ու լաւ չէին կերակրուեր, որով Մէնիանէն վերադարձիս բեռ- ցուած կենդանիները ճամբէն շեղե- ցնելով կը տանէի որբանոցին առջեւ եւ եղբօրս ու քրոջս բաւական պաշար ձգելով կը վերադառնայի Ջէլէպինե- րու նպարավաճառ Մուհամմէտին խանութը:

Կենդանիներուն հոգն ալ ինծի յանձնուած էր: Այս ատենները ամէն օր հայ որբեր անապատներէն ու Տէր- Զօրի շրջաններէն փախելով Հալէպ կը հասնէին եւ որբանոց կը մտնէին:

Տէր - Զօրի ջարդին պատմութիւն- ները ամէն օր կ'ըլլէին. 200.000 է, կ'ըսուէր զոհերուն թիւը, իսկ Րէսու- լայնի մէջ ջարդուած են 70.000 Հա- յեր, ընդհ. գումար կը ներկայացուէր 320.000, Ինթիլլիի կոտորածն ալ հաշ- ուելով: Իսկ երբ թշուառութեամբ ու անօթութեամբ մեռնողներն ալ նկատի առնենք, մէկ միլիոն կը հասնի, կ'ը- սէին չափազանցնելով:

Ամէն որբ իր վշտի պատմութիւնը ունէր: Որբանոցները լեցուն էին: Դպ- րոց կը ղրկէին ուսման փափաք ու- նեցողները, որով ես ալ մտադրած էի պատեհ առիթին հեռանալ չէյխին քովէն ու դպրոց յաճախել: Ճերմակ մօրուսաւոր աղաս ունէր Ջէլէպի գերդաստանին յատուկ փառաւոր մզ- կիթ մը իր տան կից, ուր կ'երթար «ֆէճճէր»ին (առաւօտեան աղօթք) եւ «մաղրէպ»ին (երեկոյեան աղօթք) անպատճառ, իսկ երբեմն մնացեալ ե- րեք նամազներուն ալ:

Մէնիան գիւղը ուխտատեղի էր նը- մանապէս: Իսլամական գերեզման մը կար, որուն քովնտի թուփերը լեցուն էին քուրջի կտորներով: Կիներ ու մարդիկ սովորութիւն ունէին ընծայ մը ձգել: Իրենց շապիկէն կամ գլխու քօղէն մաս մը պատռելով կը կապէ- ին ճիւղերուն:

Բազմակնութիւնը տարածուած էր հարուստներուն մէջ: Շէյխ աղաս 6 կին ունէր, որոնց իւրաքանչիւրին զատ զատ բնակարաններ յատկացու- ցած էր:

Նոյեմբերի սկիզբը, դեռ զինադա- դար չեղած լուր առինք թէ Անգլիա- ցիները Դամասկոսը գրաւեր են ու հետզհետէ Հալէպի կը մօտենան: Թուրք ընտանիքներ վախնալով, ա- մէն օր Կիլիկիոյ կողմերը կը փախչէ- ին: Կառավարական շէնքերը պարպը- ւած էին բոլոր Թուրք պաշտօնեանե- րէ՝ Գերմանացիներու հետ, իսկ զին- ուորները դեռ շրջակայ խրամներու քով դիրք բռնած էին:

Մէնիանի ճամբան լեցուն էր նոյն խրամներով. հոս հոն զինուորական վրաններ ու թնդանօթներ:

Անօթի զինուորականներ յաճախ Մէնիան կուգային ուտելիք խնդրե- լու: Իսկոյն մեղր, կարագ ամէն ինչ կը տրուէր:

Գիւղագնացութեան ատեն մշտա- կան թուխ ու միջահասակ կապտաղի ձորիի մը վրայ կը նստէի, զոր քառա- տրոփ կը վազցնէի միւսներուն հետ, երբ կը լսէի թնդանօթի խուլ որոտու- մը:

Անգլիացիներ բազմաթիւ սաւառ- նակներով յաճախ կուգային ռմբակո- ծել նոյն դաշտերը: Ռումբերը կը սուրային իրարու ետեւէ եւ այդ ժա- մանակ դեռ ստիպման տակ ամէն օր կը ճամբորդէի, սարսուռի ցնցումը ջիղերուս:

Դիմացի բլուրներուն գագաթը, մերթ ընդ մերթ կը նշմարէի ամպի կտորներ, որոնք յանկարծ բոցի վե- րածուելով կը պայթէին եւ փխրուն հողը երկինք կը բարձրացնէին:

Ճամբու ընթացքին Թուրք զինուոր- ներ ձմերուկ եւ լոլիկ կը պահանջէին ու ստիպուած կուտայի:

Կայարանները պարպուած էին, կա- ռախումբ չկար:

Ամէն օր գիւղէն վերադարձիս, բեռ- ցուած անասունները կը խրտչէին՝ անգլիական օդանաւերէն արձակուած գնդացիրներու կրակոցէն:

Անընդհատ կը լսուէր Թրքական թնդանօթներու որոտը: Վախով ճամ- բաս կ'առնէի, սակայն ստիպուած էի աղայիս հնազանդիլ:

Աղայիս կրտսեր տղուն Լէպիպ է- ֆէնտիին ապարանքը որ բլուրին վը- րայ կառուցուած էր, Թուրք զին- ուորները պարպել տալով զօրանոցի վերածեցին:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ
(Շար.)

կարենան զօրաւոր բանակ մը վերակազմել հիւսիսային ճակատին վրայ :

Մարաջախտ Պոտոյլիօ իր վրանին տակ ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, յայտարարեց.

— « Ոչնչացուցինք երեք թշնամի բանակներ: Այժմ ես ուրիշ թշնամիի մը կը սպասեմ: Չեմ գիտեր որ Նէկիւսը անձամբ վարե՞ց վերջին գործողութիւնները, բայց եթէ վարեց, անշուշտ փառքով չպսակուեցաւ » :

Թամպիէնի ճակատամարտին մէջ Իտալացիները, բացի 10 հազար վիրաւորներէ եւ 500 գերիներէ, ձեռք անցուցած են երեք թնդանօթ, 30 գնդացիր, աւելի քան 1000 հրացան, 5000 ջորի եւ ձի: Բազմաթիւ բեռներ անձնատուր կ'ըլլան ամէն օր:

Իտալիա դրամ կուտայ Ալպանիոյ

Ալպանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ նոր դաշնագիր մը կնքուեցաւ, լուծելով 1932էն ի վեր առկախ մնացած խնդիրներ: Այս համաձայնութեամբ, իտալական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ վերսկսիլ Ալպանիոյ համար սահմանուած վճարումները (տարեկան 8 լիր, ոսկեդրամ) եւ հետեւաբար 1926էն ի վեր առկախ մնացած գումարները, 46 միլիոն ոսկի լիր: Այս գումարին մէկ մասը պիտի յատկացուի հողագործական դրամատուն մը հաստատելու: Գումար մըն ալ պիտի յատկացուի ճամբաներու շինութեան եւ Տուրացցոյի նաւահանգստին յարդարման: (Այս նաւահանգիստը կրնայ ծառայել իտալական զօրք ցամաք հանելու):

Անշուշտ Ալպանիոյ սեւ աչքերուն համար չէ որ Իտալիա կ'ընծայէ այս աջակցութիւնը: Նուտով Ալպանիա պիտի երթան իտալացի մասնագէտներ, իսկ իտալական կառավարութիւնը հանքային եւ անտառային մենաշնորհներ ստացած է արդէն: Փութացնելով այսպայմանագրին կնքումը, Իտալիա կ'ուզէապացուցանել թէ չուզեր լքել Ադրիականի վրայ ունեցած բացառիկ դիրքը եւ կը ձգտի աւելի գործօն քաղաքականութիւն մը վարել Պալքաններու մէջ: Ամէն պարագայի մէջ, շատ նշանակալից է Իտալիոյ եւ Ալպանիոյ այս գործակցութիւնը, ճիշդ այս միջոցին:

Թուրքիոյ նոր ելմտացոյցը 216.800.000 ոսկի

Թուրքիոյ ելմտական գործավարը Ազգ. ժողովին յանձնեց նոր ելմտացոյցը, որ կը հասնի 216,880,000 ոսկիի: Անցեալ տարուան պիւտճէն, ցորենի պաշտպանութեան եւ օդային ուժերու օգնութեան գումարներով միասին, 205 միլիոն ոսկի է:

Նոր պիւտճէն նախորդէն 11 միլիոն 880,000 ոսկիի յաւելում մը ունի որուն 6 միլիոնը միջազգային կացութեան պատճառով, յատկացուած է ազգ. պաշտպանութեան զօրացման, Յուկէս միլիոնը երկրագործութեան զարգացման, 1,800,000ը կրթական եւ 800,000ը առողջապահական գործավարութեանց:

Միայն ազգ. պաշտպանութեան գլուխը կը ներկայացնէ 66,563,000 ոսկի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԵԼՄՏԱՑՈՅՑԸ 49,281,000 ոսկիի կը հասնի, 1936ի տարեշրջանին համար, ինչ որ կը նշանակէ 5,731,000 ոսկիի յաւելում նախորդին վրայ: 1,555,000 ոսկի յատկացուած է իտալեւհապէշական պատերազմին առթիւ ձեռք առնուած միջոցներու համար: Բանակին թիւը 152,200էն պիտի բարձրանայ 158,400ի: Յիշեալ 49 միլիոնէն դուրս են վերջերս որոշուած յաւելուածական վարկերը:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՎԵՐԵԼԱԿՆԵՐՈՒ գործադուլը կը շարունակուի յարանուն սաստկութեամբ: Շարժումին կը մասնակցին 78,000 բանուորներ, անելի մատնելով հազարաւոր շէնքերու բնակիչները: Գործադուլին վարիչները կը սպառնան ոչ միայն ջլատել քաղաքին կեանքը, այլեւ շարժումը տարածել ամբողջ Մ. Նահանգներուն մէջ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ երեսփոխաններէն վեց հոգի յուշագիր մը ուղղեցին մարզպան Պ. տը Մարթէլի, խնդրելով ամբողջովին վերահաստատել սահմանադրութիւնը, դաշնագիր մը կնքել Ֆրանսայի հետ եւ Լիբանանը անդամագրել Ազգերու Դաշնակցութեան:

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ազգայնական ուսանողները առջի օր նորէն խանգարեցին Եթովպիոյ իրաւագէտ խորհրդականին՝ փրոֆ. Ժէզի նոր դասընթացքը, «Ելմտական օրէնսդրութիւն»: Համալսարանին վարչութիւնը եւ ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած էին, բայց երբ ուսուցչապետը ամփիթատրոն մտաւ, 3 – 400 ուսանողներ սկսան լուտանքներ տեղալ, սուլել, ոռնալ: Փրոֆէսէօրին կողմնակիցներն ալ իրենց կարգին «դասընթացքի ազատութիւն» կը պահանջէին: Ցանկարծ սրուակ մը պայթեցաւ փրոֆէսէօրին ամպիոնին առջեւ, գունաւոր ծուխեր արձակելով: Կռիւ մըն ալ ծագեցաւ եւ ուսանող մը վիրաւորուեցաւ: Փոխ – վերատեսուչը հարկադրուեցաւ դուրս հանել փրոֆ. Ժէզը, եւ յետոյ՝ ուսանողները, որոնք թշնամական ցոյցերը շարունակեցին Սէն Միշէլի փողոցներուն մէջ: Երկու հազար ուսանողներ կը մասնակցէին ցոյցերուն, պահանջելով փրոֆ. Ժէզի հրաժարումը: Ընդհարումներ պատահեցան ոստիկանութեան հետ եւ ձերբակալութիւններ ալ կատարուեցան:

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ եւ իբրեւ խարդախ բանտարկուեցաւ Պ. Էմիլ Ամար, համանուն դրամատան տնօրէնը (սակարանի հրապարակին վրայ), որ իր հաստատութիւնը փակած էր յունուար 16ին: Քննութիւններէն երեւան եկաւ որ վեց միլիոն փրանքի բաց ունի եւ չարաչար գործածած է ժողովուրդին վստահութիւնը:

ՏՐԱՆՍԻԻ 650 նպաստընկալ գործազուրկները խիստ քննութեան մը ենթարկուեցան ուրբաթ օր, իբրեւ հետեւանք 50 Արաբներու խարդախութեան, որու մասին գրած էինք արդէն: Այս առթիւ կասկածելի համարուեցան հինգ նպաստընկալներ, իսկ երեք ստուգիչ պաշտօնեաներ կախակայուեցան:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ծրագիրը թաղուեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, երկար քաշքշուքներէ յետոյ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի դասախօսական ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Ակումբին մէջ: կը խօսի ԸՆԿ. ԱՐԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէի ճերթական ժողովը 8 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, սովորական ճաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ ակումբի մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ Փրոփականտի յանձնախումբին վիճաբանական ժողովը՝ այս շաբաթ, 7 մարտ, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբը: կը խօսին՝ ընկերներ Ն. Թէպոյեան եւ Գ. Պօյաճեան. Նիւթ՝ «Յեղափոխութիւն եւ պահպանողականութիւն»:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ընկերահաւաքական դասախօսութիւնը՝ կիրակի Մարտ 8ին, կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, (Սէնթ-Անթուան) Պար Թէրմինիւսի մէջ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «ԱՆՏՈՔ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կշիռք եւ կէֆին խումբի ընկերները, այս կիրակի 8 մարտ, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԱՐԱՄ ԵՈՓԵԱՆ, Առնուվիլի Ֆ. Հ. Կ. Խաչին 20 փրանք կը նուիրեն փոխան ծաղկեպսակի, ՄՈՒՇԵՂ ԱԽԱԳԵԱՆի մահուան առթիւ: Ստանալ «Յառաջ»ի վարչութենէն՝ համապատասխան ընկալագրով:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔՂԻԻ Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը Մարտ 8ի կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան գրադարանին մէջ. 49 rue Nationale. Այն կարեւոր ժողովին պէտք է ներկայ ըլլան Միութեան բոլոր անդամները եւ համակիրները, նաեւ Սէն Լուիի մասնաճիւղի անդամները:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, կիրակի, Մարտ 8ին, կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, իր դարմանատան մէջ: կարեւոր օրակարգ: ժողովէն յետոյ ընկերուհիները պիտի հիւրասիրուին թէյով եւ խմորեղէնով:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր շաբաթ, իր դպրոցին սրահը, 253 րիւ ժան ժաք Րուսօ: կարեւոր օրակարգ պարտաւորիչ ներկայութիւն: Ներկայ կ'ըլլան Շրջ. Վարչութեան ներկայացուցիչները:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ այսօր շաբաթ, ժամը 4ին, Mutualitéի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (77)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

ԳԼՈՒԽ 24

ՐԷԼՖ ՓԷԹԸՐՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Շատ դժուար կացութիւն ստեղծուեցաւ ինծի համար. Հազիւ թէ կրցայ հետեւիլ իրարանցումին. բոլորս ալ զարմացանք, բացագանչութիւններ կը լսուէին սենեակին մէջ: Երբ սթափեցայ, տեսայ որ Րէլֆ Փէթըրն կնոջը կողքին կեցած էր եւ կը ժպտէր ինծի:

Փուարօն ալ ժպտուն դէմք մը ունէր:

— Ձեզի հազար անգամ ըսի որ անօգուտ է երքիլ Փուարոյին բաներ գաղտնի պահել, ըսաւ՝ խօսքը ինծի ուղղելով, անիկա ամէն ինչ երեւան կը հանէ...

Յետոյ միւսներուն դարձաւ.

— Կը յիշէ՞ք, անցեալ օր ընտանեկան ժողով մը գումարեցինք... վեց հոգի էինք... ամբաստանեցի ձեզ թէ կարդ մը տեղեկութիւններ ծածուկ կը պահէինք ինծմէ... չորս հոգի իրենց գաղտնիքը յայտնեցին ինծի... բժիշկը բերանը չբացաւ... բայց ես կասկածներ ունէի... «Երեք Վարազներու» պանդոկը գնաց ան այդ գիշերը՝ Րէլֆը տեսնելու յոյսով... անիկա հոն չէր... բայց, ըսի ինքնիրենս, թերեւս ճամբան, տուն գացած ատենը, անոր հանդիպեցաւ... բժիշկը մտերիմ էր այս տղուն եւ սպանութեան վայրէն կը վերադառնար... երեւոյթները աննպաստ էին Րէլֆին... մեր սիրելի բարեկամը շատ բաներ գիտէր, աւելի քան ուրիշ որ եւ է մէկը...

— Այո, գիտէի, ըսի զղջալով. ամէն բան պիտի պատմեմ... այդ օրը, կէսօրէն ետքը Րէլֆին գացի... նախ չուզեց ինծի վստահիլ իր գաղտնիքները, բայց յետոյ պատմեց իր ամուսնութիւնը եւ նկարագրեց դժուարին կացութիւնը որուն մէջ ինկած էր... սպանութիւնը գործուածին պէս, միտքս եկաւ որ երբ իրականութիւնը մէջտեղ ելլէր Րէլֆը կասկածի ենթակայ պիտի ըլլար... կամ առնուազն իր սիրած աղջկան մասին կասկածներ պիտի արթննային... գիշերը այս բոլորը իրեն հասկցուցի... խորհելով որ իր տալիք վկայութիւնը կրնար վըտանգել կնոջը դիրքը, Րէլֆ որոշեց:

— Կծիկը դնել, մէջ ինկաւ Րէլֆ. Հարցը այսպէս էր... Ըրսիւլան զիս ձգեց տուն վերադառնալու համար... մտածեցի թէ տեսակցութիւն մը եւս ունեցած էր խորթ հօրս հետ որ շատ խիստ լեզու գործածած էր անոր դէմ՝ նոյն օրը՝ ցերեկին... այս անգամ կրնար նախատած ըլլալ զայն եւ Ըրսիւլան բոլորովին անգիտակցաբար կրնար...

— Իրա՞ւ այդ տեսակ բան մը մտքէդ անցուցիր, հարցուց աղջիկը. կը կարծէ՞ր որ իսկապէս կրնայի...

— Վերադառնանք բժիշկ Շէփըրտի դատապարտելի ընթացքին, ըսաւ Փուարօ. անիկա յօժարեցաւ Րէլֆին օգնել... եւ յաջողեցաւ պահել զայն ոստիկանութենէն...

— Ո՞ւր, հարցուց քարտուղարը, իր տո՞ւնը...

— Ոհ, ոչ, շարունակեց Պէլճիքա- ցին. եթէ բժիշկը տղան պահել ուզէր ի՞նչ տեսակ տեղ մը պիտի ընտրէր... մօտիկ տեղ մը ի հարկէ... Քրէնչէսթըրի մասին խորհեցայ. պանդո՞կ մը... տարաւ զայն. ոչ. սենեա՞կ վարձու... անոր համար. դարձեալ ոչ... ո՞ւր... ես գտայ... ապաքինարան մը... առաջնորդեց զայն... մտայնութեան խանգարումներու ապաքինարան մը... այս տեսութիւնս հաստատելու համար փորձ մը կատարեցի... յօրինած պատրուակով քեռորդիի մը սուտը հնարեցի եւ խորհուրդ հարցուցի օրիորդ Շէփըրտին՝ հասկնալու համար թէ որ ապաքինարան կրնայի փոխադրել տղան... երկու հասցէ տուաւ ինծի՝ երկուքն ալ Քրէնչէսթըրի մէջ... եղբայրը ղրկէ եղեր իր հիւանդները... այնտեղ հոն գացի... ցուփորձ ըրի եւ իմացայ որ բժիշկը անցեալ շաբաթ առտու հիւանդ մը տարեր է այդ ապաքինարաններէն մէկը... առանց դժուարութեան ըմբռնեցի տուգեցի որ այդ հիւանդը — տարբեր անունով արձանագրուած — ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ Րէլֆը... կարգ մը ձեւակերպութիւններ լրացնելէ յետոյ արտօնութիւն ստացայ զայն իր բժշկին ... լու եւ երէկ առտու կանուխ տուն բերի կաւ ան...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 8 ՄԱՐՏ DIMANCHE 8 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3058

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ ԶՕՐԱՑՈՒՄԸ

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան միացեալ համագումարը վերջացաւ մարտ 5ին, շատ գեղեցիկ մթնոլորտի մը մէջ:

Ինչպէս բացատրած էինք երեք օր առաջ, բոլոր կարեւոր հարցերու առթիւ բուն «Սէ - Ժէ - Թէ»ի տեսակէտներն էին որ անցան: Եւ մասնաւորապէս հիմնական սկզբունք մը, Աշխատանքի Դաշնակցութեան անկախութիւնը: Պ. Ժուհօ, ընդհ. քարտուղարը (ոչ թէ նախագահ), արժանապէս պաշտպանեց այս տեսակէտը, պատմական ճառով մը:

— «Արհեստակցական շարժումը ինք որոշած է իր ճակատագիրը, ինքն իրեն համար, ամէն անգամ որ պայքարի բռնուած է: Անկախութիւնը չէզոքութիւն չի նշանակեր: Ամէն անգամ որ պարագաները հարկադրած են բանուորներու տնտեսական եւ քաղաքական գործակցութիւնը, այդ գործակցութիւնը կատարուած է, բայց կատարեալ անկախութեամբ»:

Նոյնքան կենսական հանգամանք մը կը ներկայացնեն միւս բանաձեւերը, որոնք ուղղակի կապ ունին օրուան կացութեան եւ աշխատաւոր բազմութեանց անմիջական պահանջներուն հետ:

Երէկ ամբողջութեամբ հրատարակեր էինք բանաձեւ մը, որ սահմանուած է օտար բանուորներու պաշտպանութեան:

Ինչպէս տեսան ընթերցողները, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը անծանօթ չէ «ներգաղթած» բանուորներու տաժանելի կացութեան, եւ թելադրութիւններ կ'ուղղէ ոչ միայն տեղացի բանուորներու, որպէսզի չտարուին հայրենամոլութեամբ, այլեւ պահանջներ կը դնէ կառավարութեան առջեւ:

Այսպէս, կ'առաջարկէ «աւելի բանիմաց եւ ճկուն» եղանակով մը գործադրել 10 առ հարիւրի օրէնքը, որուն խստացումը կատարեալ աղէտ մը եղաւ մասնաւորապէս «հայմաթլօս» աշխատաւորներուն համար:

Յետոյ, կը պահանջէ ստիպողաբար կազմել ներգաղթի ընդհ. տեսչութիւն մը, «որուն գլխաւոր եւ անմիջական նպատակն ըլլայ երկրին մէջ բաշխել ներգաղթած բանուորները, համաձայն տեղական եւ շրջանային պահանջներու»:

Ըսել կ'ուզէ թէ՝ կառավարութեան պարտականութիւնն է աշխատանք ճարել օտար բանուորներուն, ուր որ կարելի է:

Բանաձեւը ուշադրութեան կը յանձնէ, նաեւ օտար աշխատաւորներու անձնական եւ ընտանեկան պարագաները: «Բանուորներ կան որոնք մեր հողին վրայ կը գտնուին 5, 10, 15 տարիէ իվեր: Անոնք հոս փոխադրած են իրենց ընտանիքները կամ ընտանեկան բոյներ են հաստատած: Կան անչափահասները եւ քաղաքական փախստականները»:

Այս առթիւ, կը շեշտէ արդարութեան տարրական պահանջ մը.— քաղաքական տարագիրները հաւասար նկատել Ֆրանսայի քաղաքացիներուն եւ ապահովել անոնց աշխատանքի իրաւունքը: «Երբ ապաստանի իրաւունքին չընկերանար աշխատանքի իրաւունքը, կը դառնայ սնամէջ բառ մը»:

Անշուշտ բանաձեւերը չեն որ պիտի լուծեն ահաւոր տագնապը: Բայց Աշխատանքի Դաշնակցութեան այս բանաձեւը, որ մաս կը կազմէ իր յառաջիկայ գործունէութեան, մեծ սփոփանք մըն է օտար եւ մասնաւորապէս հայրենազուրկ աշխատաւորներուն համար:

Առանց այս բանաձեւին ալ, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը վերջերս շատ օգտակար եղաւ, ուղղակի դիմելով աշխատանքի նախարարութեան, եւ ապահովել բազմաթիւ «անկանոն»ներու աշխատելու իրաւունքը:

Հիմա որ մասնաւոր բանաձեւ մը քուէարկուած է, անշուշտ աւելի նպաստաւոր հեռանկարներ կը պարզուին:

Բայց, պայման է որ մենք ալ մեր բաժինը կատարենք լրջօրէն եւ գիտակցօրէն, աւելի սերտ կապեր հաստատելով եւ ճամբան հարթելով:

Որքան գիտենք, Ռուսերը արդէն գտեր են գործակցութեան եղանակ մը: Դաշնակցական ընկերներ ալ գործի ձեռնարկած են, եւ կը կարծենք թէ աւելի հիմնական ծրագիր մը կը մշակուի:

Մինչ այս մինչ այն, պարտականութիւն կը սեպենք անգամ մը եւս յիշեցնել տարրական պահանջ մը.— Զգուշանալ քաղաքական կամ «ազգային» մարզանքներէ:

Այս կէտը կը շեշտենք, աչքի առջեւ ունենալով Մարսէյլի պարագան:

Վերջերս «Ժողովրդական կոմիտէ» մը կազմուեցաւ այդ քաղաքին մէջ, երեւութապէս հայ աշխատաւորներու իրաւունքները պաշտպանելու համար, բայց յետոյ երեւան եկաւ որ յանձնախումբը շատ լայն փռած է իր վերմակը:

Ան կը պահանջէ զարմանազան բաներ, ձգտելով դիմել մինչեւ Ազգերու Դաշնակցութեան. բաներ որոնք ուղղակի կապ ունին մեր ազգային-ներքին կեանքին կամ կառավարութեան հետ, բայց յատկապէս աշխատաւորական խնդիրներ չեն:

Յետոյ, որքան կրցանք ստուգել, խառնիճաղանճ դիմագիծ մը կը ներկայացնէ «Ժողովրդական կոմիտէ»ն, կազմուած՝ տնավարի ժողովի մը մէջ, եւ բոլորովին պատահական տարրերէ:

Այսպիսի կոմիտէ մը չէ որ պիտի կրնայ վստահութիւն ներշնչել: Մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք թէ՝ անոր «բարի» կամ «չար» ոգին բուն աշխատաւորներու շահերը չէ որ կը հետապնդէ:

Հիմա որ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը ճշդած է իր դիրքը եւ իր ուժը ի սպառ կը դնէ օտար աշխատաւորներու բարիքին համար, պէտք է կարճ կապել մարզանքները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Խորհրդարանը արտակարգ նիստի հրաւիրելով չեղեալ հռչակեց Վերսայլի եւ Լոքառնոյի դաշնագիրները

Պերլին կանչուեցան Փարիզի, Լոնտոնի, Հռոմի եւ Պրիւսէլի դեսպանները

ՄԵԾ ՑՈՒԶՈՒՄ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ՄԷՋ

Օրէ օր նոր ամպեր կը դիզուին քաղաքական հորիզոնին վրայ, երկրորդական գետնի վրայ ձգելով եթովպական խնդիրը: Ինչպէս կը նախատեսուէր ֆրանքեւխորհրդային դաշնագրին վաւերացումէն ի վեր, Հիթլէր յանկարծ արտակարգ նիստի հրաւիրեց խորհրդարանը, երէկ, շաբաթ, լսելու համար կառավարութեան կարեւոր մէկ զեկուցումը արտաքին գործերու մասին: Միեւնոյն ատեն, Պերլին հրաւիրուեցան այն չորս դեսպանները որ կը գտնուին Լոքառնոյի դաշնագիրը ստորագրող պետութեանց մայրաքաղաքներուն.— Լոնտոն, Փարիզ, Հռոմ, Պրիւսէլ:

Այս խորհրդակցութիւնը կատարուեցաւ խորհրդարանին գումարումէն մէկ ժամ առաջ: Ժողովին օրակարգը գաղտնի պահուած էր մինչեւ վերջին պահուն, բայց բոլոր թղթակիցները կը հաղորդէին թէ Գերմանիա չեղեալ պիտի հռչակէ Լոքառնոյի դաշինքը, ինչպէս եւ Վերսայլի դաշնագրին մնացեալ մասը, որ կը վերաբերի Հռենոսի սպառազինեալ շրջանին (Յօդ. 42 եւ 43): Հաւանական էր որ այս յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը գերմանական բանակը գրաւէ ապազինեալ շրջանը: Հավասի գործակալութիւնը հաղորդելով այս տեղեկութիւնը, կ'աւելցնէր թէ «Առաջնորդ»ին յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը, պիտի կատարուի այլաբանական ձեռնարկ մը.— կանանչ պահակազօրքին զինուորները, որոնք աւելի քան մէկ տարիէ իվեր կը մնան ապազինեալ շրջանին մէջ, պիտի միացուին պետական բանակին: Այս ձեռնարկէն յետոյ, կառավարութիւնը պիտի յայտարարէ թէ Գերմանիա ամբողջապէս իրականացուցած է իրաւունքներու հաւասարութիւնը եւ թէ պատրաստ է նոր դաշնագրի մը համար բանակցելու միւս պետութեանց հետ: Հիթլէրի ծրագիրը կը տրամադրէ կազմել «նոր եւ աւելի լաւ Լոքառնօ մը», երաշխաւորելով արեւմտեան սահմաններու ապահովութիւնը: Այս առթիւ տրամադիր է երաշխիքներ ընծայելու Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ: Կ'ըսուի թէ իբրեւ երաշխիք պիտի առաջարկուի կնքել դաշինք մը՝ տասը, նոյնիսկ յիսուն տարուան համար: Հռենոսի ծրագրուած այլաբանական շարժումը պիտի կատարուի մեծ պատերազմի զոհերու սգահանդէսի նախօրեակին, ինչպէս եղաւ Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութեանց դրժումը, անցեալ տարի:

Մինչ այն մինչ այն, խորհրդակցութեան հրաւիրուած էր նաեւ Գերմանիոյ բարձր հրամանատարութիւնը: Կ'ըսուի թէ այս առթիւ կարծիք յայտնուած է որ Հռենոսի շրջանին զինուորական գրաւումը մեծ դժուարութիւններ կը ներկայացնէ առ այժմ: Բայց Հիթլէր պնդած է իր որոշման վրայ եւ զօրավարները հարկադրուած են տեղի տալ: Այս առթիւ այսօր, կիրակի, ճառ մը պիտի խօսի Զօր. Պլոմպէրկ, զինուորական նախարարը:

Պերլինի դիւանագիտական շրջանակներուն մէջ կը հաւաստեն թէ Գերմանիա իր այս նոր ձեռնարկներուն համար խորհրդակցած է Իտալիոյ հետ: Հիթլէր նկատի առած է նաեւ այն պարագան որ Ֆրանսա Անգլիոյ օդանաւային աջակցութեան կը սպասէ, Գերմանիոյ դէմ գործելու համար: Պ. Ֆլանտէն այս մասին բացորոշ պատասխան խնդրած ըլլալով Անգլիայէն, Գերմանիոյ միտքը աւելի պղտորեցաւ: Շատեր այս իրողութեան կը վերագրեն Գերմանիոյ խորհրդարանին գումարման փութացումը, մինչդեռ յաջորդ շաբթուան վերջը տեղի պիտի ունենար ժողովը: Ուրիշ պատճառ մըն ալ Իտալիոյ սպառնալիքն է: Մուսոլինի բոլորին հասկցուցած էր թէ չեղեալ պիտի համարի Լոքառնոյի դաշինքը, եթէ նոր պատիժներ տնօրինուին:

Բնականաբար այս ամբողջ անցուդարձը մեծ յուզում պատճառեց Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ: Փարիզի քաղաքական շրջանակները ծանր կը գտնեն կացութիւնը, մանաւանդ որ Անգլիա դեռ չէ պատասխանած աջակցութեան հրաւէրին: Նոյնքան մտահոգութիւն կը պատճառէ Իտալիոյ դիրքը, ինչպէս կը հաստատեն Մուսոլինիի եւ Հռոմի ֆրանսական դեսպանին, ինչպէս եւ Պ. Ֆլանտէնի եւ Փարիզի իտալական դեսպանին միջեւ կատարուած խօսակցութիւնները: Երկու աղբիւրներէն այն տպաւորութիւնը գոյացած էթէ Մուսոլինի շատ կարեւորութիւն չի տար Ազգերու Դաշնակցութեան կոչին: Իսկ Պ. Ֆլանտէն հասկցուցած է իտալական դեսպանին թէ ժխտական պատասխան մը անխուսափելի պիտի դարձնէ պատժական նոր տնօրինութեանց արագ գործադրութիւնը:

Ինչ կը տրամադրէ Լոքառնոյի դաշինքը

Լոքառնոյի դաշինքը իր անունը առած է համանուն քաղաքէն, ուր ժողով գումարեցին հանգուցեալ Պռիան, Շթրէզէման եւ ուրիշ դիւանագէտներ, 1925ի գարնան, ամրապնդելու համար սահմաններու ապահովութիւնը, դաշնակից պետութեանց եւ Գերմանիոյ երաշխաւորութեամբ: Այդ կարգադրութեամբ կ'ուզէին փարատել գերմանական յարձակման մը վտանգները: Դաշնագրին տրամադրութեամբ, Անգլիա եւ Իտալիա օգնութեան պիտի հասնէին Ֆրանսայի կամ Գերմանիոյ, եթէ մէկը կամ միւսը արշաւէ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՉՈՐՍ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ

Թուրքերը կը գործեն չորս ճակատի վրայ, իրենց սահմանէն դուրս:

Նիսի պարագան գիտէք բոլորդ ալ: Դեռ առջի օր այլապէս շահեկան բաներ կը պատմէր Մարսէյլի մեր թղթակիցը:

Աթէնքէն թղթակից մը կը գրէ թէ մեր երբեմնի հարեւանները աշխուժացած են նաեւ Եուկոսլավիոյ մէջ:

Համաձայն ճամբորդի մը պատմութեան, Պելկրատի թուրք դեսպանը իբար անցեր է, իմանալով որ Հայերը Ազգ. Միութիւն մը կազմեր եւ վաւերացումն ալ ստացեր են:

Դեսպանը չուտեր – չի խմեր եւ կը դիմէ Եուկոսլավիոյ ներքին նախարարութեան, յայտնելով թէ Հայերը բարեկամ անուան տակ շատ հաւանական է որ քաղաքական կուսակցութիւն մը կը հիմնեն, ուղղուած միայն Թուրքերու դէմ... Կառավարութիւնը, որքան ալ բարեացակամ, կը հարկադրուի ստուգումներ կատարել, բարեկամ Թուրքիոյ կասկածները փարատելու համար:

Դեռ աւելի վրդովիչ պարագայ մը:

Նոյն ճամբորդին պատմութեան համաձայն, Թուրքերը դիմումներ կատարած են, որպէսզի հրապարակէն հաւաքուի եւ արգելքի տակ առնուի «Մուսա լերան» սերպերէն թարգմանութիւնը...

Կարծեմ Ալպանիոյ մէջ ալ այսպիսի փորձ մը կատարած են, Ֆրանց Վերֆէլի գրքին իտալերէն թարգմանութեան դէմ:

Ինչպէս կը տեսնէք, Թուրքերը շատ լայն բացած են իրենց թեւերը: Առագաստները լարած, կը սաւառնին երկիրէ երկիր, Հայերը հանգիստ չձգելու համար նոյնիսկ արտասահմանի մէջ:

Ահա փաստ մը եւս:

Սէլիսթրէի մէջ (Ռումանիա) կը հրատարակուի թուրքերէն թերթ մը, «Թունա» (Դանուբ):

Այդ քուրջի կտորը փետրուար 17ին կատաղի, գարշելի բաներ հրատարակած է Հայերու դէմ:

Քանի մը նմոյշներ, եթէ կը հաճիք: (Կը կռթեմ անճաշակ թարգմանութեան մը վրայ).

— «Դարերէ ի վեր Անատոլուի Թուրքերուն արիւնը ծծելով Թուրք ազգը կթան կովի վերածող Գրիգորները, Կարապետները Թուրքիոյ մէջ իրենց կերած ապտակին ազդեցութեան տակ իրենց չունչը այս տեղերը առին:

...Իրենց երազին մէջ Կարինէն մինչեւ Ատանա հայ պետութիւն մը կազմող այս ապերախտ եւ փախստական մարդիկը, երբ տեսան որ Թուրք ազգը եօթը պետութեան դիմադրելով անոնց բարեւել տուաւ իր դրօշը, իրենց խելքը թռցուցին եւ ամէն բան ձգելով իրենց հողին ազատելու եռեւ եղան: Աշխարհի վրայ ուր որ ալ գտնուին, իրենց նպատակը եւ ջանքը դիւրաւ դրամ շահիլ եւ հարստանալ է եւ Անատոլուի համը իրենց բերանը մնացած ըլլալու է որ անոնք Թրքաշատ վայրեր խուժեցին եւ մինչեւ այս տեղերը գալով Տէլի Օրմանի գլուխ եւ մաքուր Թուրք գիւղերուն մէջ մտան: Շատերը առեղ դերձան անգամ չունէին, բայց այսօր Տօպրուճայի ամէնէն ունեւոր Թուրքէն աւելի հարուստ են: Ո՞ւրկէ շահեցան այս հարստութիւնը: Մեզմէ, Թուրքերէս, որով հետեւ մեզ կողոպտեցին եւ կը կողոպտեն, մեր արիւնը ծծեցին եւ կը ծծեն... Այս խանութպաններուն մէկ մէկ սուրճով եւ սիկարէթով մեր հաւատակիցները կը ծախուին եւ կ'որսացուին»:

Դեռ չվերջացաւ:

ՎԱՀԷ

ԱՄԵՆԱՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆ ԶՕՐՔԸ ՀՌԵՆՈՍ ՄՏԱՒ

Երէկ կէսօրին, Պերլինի ֆրանսական եւ անգլիական դեսպանները րուն հաղորդուեցաւ Գերմանիոյ մէկ զեկուցագիրը որով չեղեալ կը համարուի Լօքառնոյի դաշինքը: Գերմանիա պատրաստակամութիւն կը յայտնէ նոր համաձայնութիւններ կնքելու եւ վերադառնալու Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, որոշ պայմաններով:

Գերման զօրքը արդէն մտած է Հռենոսի ապազինեալ շրջանը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՍԻ «ԷԼՏՕՐԱՏՕՆ», ուր պիտի կատարուէր ազգ. պարգեւախաղի Բ. շարքին վիճակահանութիւնը, վառեցաւ ուրբաթ գիշեր: Վնասը՝ վեց միլիոն ֆրանք: Վիճակահանութիւնը դարձեալ Նիս պիտի կատարուի, երեքշաբթի օր, Օփերային մէջ:

ՓՐՈՖ. ԺԷԶԻ դասընթացքը նորէն խանգարուեցաւ ուրբաթ օր, հակառակ ձեռք առնուած զգուշութեանց: Փրոֆէսէօրը հազիւ 35 երկվայրկեան կրցաւ խօսիլ: Ազգայնական ուսանողները նորէն խափանարար ցոյցեր կատարեցին, արտասուաբեր ռումբ մը պայթեցուցին եւ փախցուցին Եթովպիոյ իրաւագէտ խորհրդականը: Հազարաւոր ուսանողներ ցոյցեր կատարեցին Սէն Միշէլի փողոցներուն մէջ: Տասը ցուցարարներ ձերբակալուեցան: Երէկ երրորդ փորձ մը կատարուեցաւ դասընթացքը շարունակելու:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ վերելակներու բանուորներուն գործադուլը աւելի ծանրացաւ: Շարժումին միացան նաեւ պանդոկներու պաշտօնեաները: Բանթողներուն թիւը հասած է 30,000ի: Ուրիշ քաղաքներ ալ վարակուած են:

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ ԱՃՈՒՐԴԻ հանուած են Ռուսիոյ ցարին կարգ մը թանկագին գոյքերը, որոնց մէջ մասնաւորաբար կը յիշուի Անտոն հայ եպիսկոպոսին ցար Նիքոլա Ա.ի նուիրած խաչափայտի մէկ կտորը (1837): Վերջին Ցարը այդ անգին մասունքը խնամքով եւ գուրգուրանքով կը պահէր Ցարսկի Սէլոյի պալատին աշխատանոցին մէջ:

ՇԱՐԺԱՎԱՐՆԵՐՆ ԱԼ (շոֆէօր) այսուհետեւ վարձու աշխատաւոր (սալարիէ) պիտի համարուին, երեսփ. ժողովին որոշումով, հետեւաբար պիտի կրնան օգտուիլ ընկերային բոլոր իրաւունքներէն:

ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ պիտի կատարուին ապրիլ 26ին եւ մայիս 3ին: Ժողովը պիտի փակուի մարտ 13ին:

13 ՏԱՐԵԿԱՆ ԼԱԿՈՏ ՄԸ, հացագործի մը տղան, Փասիի մէջ որսի հրացանով սպաննեց իր հայրը, որ քնացած էր: Չորս անգամ լեցուց եւ պարպեց հրացանը: Մայրը աղմուկէն վեր վազելով, ուզեց միջամտել, բայց տղան հրացանը իրեն դէմ ուղղեց: Յետոյ ոստիկան մը եկաւ եւ անչափահասի սպառնալիքին տակ ձերբակալեց կանխահաս ոճրագործը:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՊՐՊՏՈՒՄՆԵՐ

Փետրուար 18էն անցած է ճիշդ 15 տարի: Այս երկար ժամանակաշրջանը կը բաւէր, որպէսզի փետրուարեան ընդվզումի բուն պատճառները լուսաբանուէին եւ պատմութիւնը տար իր անաչառ վճիռը: Սակայն Արարատեան դաշտէն սկսած մինչեւ Փարիզ ու Նիւ Եորք կը գտնուին տգէտ ու տխմար մարդիկ, որոնք Փետր. 18ը կ'անուանեն յանցագործ արկածախնդրութիւն մը: Կուսակցական կիրքէ կուրացած եւ տարբեր շարժառիթներով առաջնորդուած այդ մարդիկ կը մոռնան սակայն, որ բացի «բանաւոր պրոպականտէ» գոյութիւն ունին նաեւ գրաւոր փաստեր, որոնց վկայութիւնն առանձնապէս արժէքաւոր են պատմութեան դատաստանին առջեւ:

Տիրանալով իշխանութեան, խորհրդային կառավարութիւնը (Յեղկոմ) 1920 դեկտեմբեր 21ին յատուկ հրամանով մը կը ծանուցանէր ժողովուրդին.

— «Խորհրդային Հայաստանի սահմաններու մէջ կը գործադրուին Խ. Ռուսաստանի կողմէ հրատարակուած օրէնքները՝ այն յաւելումներով եւ փոփոխութիւններով, որ կը մտցնեն Հայաստանի Յեղկոմը եւ ուրիշ իրաւազօր մարմիններ» («Դէկրէտների եւ հրամանների ժողովածու», 1 թիւ 39, էջ 25):

Յեղկոմի այս յայտարարութիւնը կը պարունակէ երեք կէտեր.—

Ա.— Ռուսիոյ մէջ հրատարակուած օրէնքները պարտադիր են Հայաստանի համար: Հայաստանի Յեղկոմը պէտք է առաջնորդուի այն օրէնքներով, որոնք հրատարակուած են Ռուսաստանի խորհրդային կառավարութեան կողմէ մինչեւ 1920 դեկտ. 21ը:

Բ.— Հայաստանի Յեղկոմը իրեն կը վերապահէ Ռուսաստանի մէջ գործադրուող օրէնքները փոփոխութեան ենթարկել եւ յաւելումներ կատարել: Այն ինչ, Յեղկոմը իւրացնելով Ռուսաստանի օրէնքները, ճշդօրէն պէտք է գործադրէր զանոնք՝ առանց փոփոխութեանց եւ յաւելումներու:

Գ.— Յեղկոմի դեկտ. 21 հրամանագրին վերջին բառերը — «եւ ուրիշ իրաւազօր մարմիններ»— ցոյց կուտան որ Հայաստանի կառավարութենէն զատ երկրի ուրիշ մարմիններ եւս (զինուորական, գաւառական եւ այլ իշխանութիւններ) իրաւունք ունին Ռուսաստան հրատարակուած օրէնքները փոփոխութեանց ենթարկելու եւ յաւելումներ ընելու:

Այսպիսով, Խորհ. Ռուսիոյ օրէնքները Հայաստանի մէջ կերպարանափոխելով, կրնային գործադրել իրենց ուզածին պէս: Այն ալ փոփոխութիւններ կը մտցնէ ոչ թէ միայն երկրի վերին մարմինը՝ Հայաստանի Յեղկոմը այլ եւ ստորադաս իշխանութիւնները: Այդպիսի տարօրինակ որոշում մը իր արդարացումը կրնար գտնել այն պարագային միայն, եթէ Հայաստանի համայնավար իշխանութիւնները Ռուսաստանի օրէնքները յարմարցնէին երկրի ու ժողովրդի պայմաններուն՝ ի շահ այս վերջիններուն:

Սակայն, նախափետրուարեան շրջանին, Հայաստանի մէջ պատահեցաւ ճիշդ հակառակը: Համայնավար Յեղկոմը ոչ միայն Ռուսիոյ օրէնքներու փոփոխութեան եւ յաւելումի իրեն վերապահած իրաւունքը չօգտագործեց ի նպաստ Հայաստանի, այլ եւ խեղաթիւրեց զանոնք ու սկսաւ վայրագ չարաշահութիւնը:

Պէտք է ըսել, որ Հայաստանի խորհրդայնացումը տեղի ունեցաւ «ռազմական կոմունիզմի» շրջանին, որուն գլխաւոր յատկանիշն էր ժողովուրդի ստացուածքին գրաւում եւ բռնագրաւումը: Կառավարութեան ընելիք ծախքերուն եւ քաղաքացիական կռիւներու պահանջներուն գոհացում տալու համար, խորհրդային իշխանութիւնը Ռուսիոյ մէջ գրաւումը եւ բռնագրաւումը յատուկ օրէնքներով պաշտօնապէս իւրացուցած էր: Սակայն այդ օրէնքը գործադրող մարմիններու չարաշահութեանց առջեւն առնելու համար, Ռուսաստանի խորհ. կառավարութիւնը յատուկ օրէնքով մը (1920 ապրիլ 16) սահմանած էր գրաւելիք իրերու տեսակը. — «Կ'արգիլուի գրաւել եւ բռնագրաւել ընտանիքի գործածութեան համար անհրաժեշտ համարուած իրերը (կարասի, հագուստ, կօշիկ, պնակեղէն եւն.): Իսկ եթէ պետութիւնը ծայր աստիճան պէտք ունենայ այդ իրերու, այն ատեն գրաւումի եւ բռնագրաւման իրաւունքը կը վերապահուի յատուկ յանձնաժողովի մը, նշանակուած նահանգային գործադիր կոմիտէի, նահանգային տնտես. խորհրդի եւ նահանգային պարէնաւորման կոմիտէի կողմէ,— պայմանաւ որ ամէն անգամ լուր տրուի կեդրոնական մարմիններուն»:

Յաճախ կը պատահէր, որ օրէնքը գործադրող մարմինները կը շփոթէին «գրաւում» եւ «բռնագրաւում» ձեւակերպումները: Շահատակութիւններուն վերջ տալու համար, կառավարութիւնը կը լուսաբանէ.—

«Գրաւում» կը համարուի պետութեան կողմէ բանի մասնաւոր մարդոց եւ համայնքի ստացուածքին իւրացումը կամ առժամեայ օգտագործումը, գրաւուած իրերու փոխարժէքը կը վճարուի պատկան մարմիններու կողմէ:

«Բռնագրաւում» կը համարուի պետութեան կողմէ բանի մասնաւոր մարդոց եւ համայնքի ստացուածքի իւրացումը առանց հատուցման»:

Այս վերջին պարագան կը գործադրուէր անոնց հանդէպ, որոնք կը դատապարտուէին հակայեղափոխական եւ ուրիշ յանցանքներու համար: Այդ պարագային իսկ օրէնքը կը պարտադրէր բռնագրաւող մարմիններուն.—

«Բռնագրաւման ենթակայ անձնաւորութիւնը եւ անոր ընտանիքի անդամներուն պէտք է ձգել ընտանեկան գործածութեան անհրաժեշտ իրեր եւ մասնագիտութեան վերաբերեալ գործիքներ»:

Համաձայն ժողովրդ. տնտես. խորհուրդի որոշման, պետականացման կ'ենթարկուէին այն արդիւնաբերական ձեռնարկներ, որոնք կը բանեցնէին հինգէն կամ տասնէն աւելի բանուորներ:

Կառավարական հրամանագիր մը կը յայտարարէր.—

«Ոչ մէկ փութ ցորեն չձգել մասնաւոր մարդոց քով, բացի այն քանակէն, որ անհրաժեշտ է մինչեւ նոր բերք ընտանիքին եւ իբրեւ սերմացու ցանելու համար»:

Այս բոլոր հրամաններու եւ որոշումներու իմաստը շատ յստակ է եւ որոշ: Ռուսաստանի խորհ. կառավարութիւնը իւրացնելով գրաւումի եւ բռնագրաւումի սկզբունքը, գծած էր գործադրութեան սահմանը եւ մարմինները: Ինչ պայմաններու տակ ալ որ այդ մարմինները իրականացնէին այդ սկզբունքը — հատուցումով թէ առանց հատուցման — սեփականատիրոջ կը ձգուէին անհրաժեշտ ընկատուած իրեր, գործիքներ եւ պարէնի քանակ:

Արդ, Հայաստանի Յեղկոմը իւրացնելով Խորհ. Ռուսաստանի օրէնքները, ի՞նչպէս կը գործադրէր իր իշխանութեան յանձնուած երկրին մէջ: Այդ մասին թող վկայէ համայնավար Բօրեանը.—

« Հայաստանի Յեղկոմը եւ իշխանութեան միւս մարմինները ոչ միայն չէին սահմանած ընտանիքի գործածութեան համար թողնուելիք անհրաժեշտ քանակը, այլեւ կը գրաւէին այն ամէնը ինչ որ կը գտնէին ու կրնային բռնագրաւել » («Հայաստան, Միջազգ. դիւանագիտութիւն եւ խորհրդային Միութիւն», Բ. հատոր, էջ 128: Ընդգծուած է հեղինակի կողմէ):

1920 դեկտեմբեր 14ի հրամանագրով կը յանձնարարուէր ժողովուրդին՝ գաւառական յեղկոմներուն տրամադրել փոխադրական բոլոր միջոցները, առաջին իսկ պահանջին վրայ: Անսաստողները կը պատժուին, յեղափոխական յատուկ օրէնքներով (Դէկրէտների ժողովածու, 1, էջ 12): Գիւղացին կը տառապէր այդ հրամանին լուծին տակ եւ մեծ թիւով անասուններու կորուստ կ'ունենար: Պատահած են բազմաթիւ դէպքեր, երբ մէկ զինուորի կամ պաշտօնեայի ճամբորդութեան համար կը բռնագրաւէին ամբողջ սայլ մը՝ եզներով միասին: Ցայտնի են դէպքեր, երբ սայլապանը չդիմանալով իշխանութեան քմահաճոյքին, ձգած է սայլն ու եզները եւ դարձած փախստական:

Զինուորական նախարարութեան 1920 դեկտեմբեր 28ի հրամանագրէն կ'երեւայ, որ Երեւանի եւ գաւառներու մէջ կարմիր զինուորները ինքնագլուխ եւ քմահաճ կը բռնագրաւէին ժողովուրդին պարէնը եւայլն (դեկտ. ժողովածու, էջ 31):

Դեկտեմբեր 31ի հրամանագրով կրթական գործավարութիւնը կ'արձանագրէ նուագի բոլոր գործիքները՝ յայտարարելով, թէ հարկ եղած պարագային պէտք է բռնագրաւման ենթարկէն:

Յունուար 6ի հրամանագրով կը պահանջէն ժողովուրդին յանձնել գրելու թուղթը՝ իրենց գործածութեան համար պահելով միայն 48 թերթ: (Դեկր. ժողով. էջ 57):

Ազգայնացման կ'ենթարկուէին բոլոր տեսակի ձեռնարկները՝ առանց հաշուի առնելու Ռուսաստանի օրէնքի համապատասխան տրամադրութիւնը (դեկր. ժողով., էջ 47):

Կ'արձանագրուէին մասնաւոր մարդոց գրադարաններ եւ գիւղացիներու ամբողջ վառելանիւթը՝ յայտարարելով, թէ այդ բոլորը ենթակայ են բռնագրաւման: Կը պետականացուէին բոլոր ջուրերը եւ աղբիւրները (Դեկր. ժողով., էջ 82, 97, 98 եւ 101)...

Ռուսական օրէնքը կը թելադրէր՝ « ոչ մէկ փութ ցորեն չձգել մասնաւոր մարդոց քով, բացի այն քանակէն որ անհրաժեշտ է մինչեւ նոր բերք ընտանիքին եւ իբրեւ սերմացու՝ ցանելու համար»: Հայ համայնավարները իւրացուցած էին օրէնքին առաջին մասը — «ոչ մէկ փութ ցորեն չձգել մասնաւոր մարդոց քով», մէկդի նետելով երկրորդ մասը: Եւ ժողովուրդէն կը խլուէր մինչեւ վերջին հատիկ ցորենը:

Այդ կազմակերպուած պետական կողոպուտին լծուած էին իշխանութիւններ, գիւղական մարմիններ, կարմիր զինուոր, չէկիստներ ու անհատ համայնավարներ: Ինչպէս կ'ըսէ Բօրեան, —« Բոլոր անոնք որ չէին ծուլանար »:

Թէեւ Ռուսաստանի խորհ. կառավարութիւնը ճշդորոշած էր «գրաւումի» եւ «բռնագրաւումի » տարբերութիւնը, Հայաստանի իշխանաւորները կը գործադրէին միմիայն բռնագրաւումը՝ առանց հատուցման եւ առանց ընտանիքի գործածութեան անհրաժեշտ մասի զատման: Ժողովուրդէն կը յափշտակէին ինչ որ կը գտնէին ու կրնային: Իսկ երբ նկատի առնենք, որ կազմակերպուած թալանը կը կատարուէր սպառնալիքներով, բռնութեամբ, հալածանքով ու բանտարկութեամբ միասին,— այն ատեն հասկնալի կը դառնան ժողովուրդի տարերային գայրոյթին շարժառիթները:

Ի դժբախտութիւն Հայաստանի, հայ համայնավարները ոչ միայն նկատի չառին Ռուսաստանի երկու տարուան փորձը, այլ եւ շատ աւելի հեռուները գացին՝ չքաշուելով նոյնիսկ քմահաճ մեկնաբանութիւններ տալու ռուսական խորհրդային օրէնքներուն: Այս պայմաններու տակ պէտք է միայն զարմանալ, որ ժողովուրդը կրցաւ դեռ երկու եւ կէս ամիս համբերել:

Նորէն կրկնենք.— բոլոր տխմար ու տգէտ մարդիկ որ փետրուար 18ը Դաշնակցական «ոճրապարտ արկածախնդրութիւն» կը համարեն, թող միայն յոգնութիւն յանձն առնեն ուսումնասիրելու Հայաստանի նախափետրուարեան Յեղկոմի «դեկրէտների եւ հրամանների ժողովածուն» եւ խորհին այն մասին, թէ ինչո՞ւ ապստամբութենէն վերջ Հայաստանէն քշուեցաւ Կասեան — Աւիս կառավարութիւնը եւ ի՞նչպէս պատահեցաւ, որ Լէնինը հայ համայնավարներուն ուղղած նամակին մէջ կը յիշեցնէր, թէ՝ «Հայաստանը Ռուսաստան չէ»:

Եւ մենք դժոխային կացութեան մը մէկ երեսը միայն պարզած եղանք:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(ՎԷՊԸ 18ՐԴ ԴԱՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ)

Ա.

Անգլիական միտքը՝ սնած Շէյքսփիրեան կատարելատիպ ողբերգական ստեղծագործութիւններով, որոնք իրենց ուժականութեան շնորհիւ կը ցնցեն մարդկային ամբողջ էութիւնը, այդ միտքը ուշ, բաւական ուշ ընդունեց վէպը իր արդի առումով:

Պատմութիւն պատմելու, վէպ հիւսելու արուեստը ամենահինն է: Շէյքսփիրեան ողբերգութիւններու մեծ մասն ալ պատմութիւններ, վէպիկներ էին բերնէ բերան պատմուած կամ գրի առնուած նախ քան անոնց Շէյքսփիրեան արուեստի շունչ ստանալը: Եւ այն վէպը, այնքան հետաքրքրական եւ գեղարուեստօրէն չաբադրուած, որ մշակուեցաւ 16րդ եւ 17րդ դարուն, իր տեսակին մէջ վիպագրական արուեստ մըն էր, սակայն տարբեր էր այն վէպէն որ դրաւ հիմքը արդի վիպագրութեան: Հին վէպերը կազմուած անիրական, երեւակայական տարրերէ, կը ծանրանային դիպուածներու, արկածախնդրութիւններու, անակնկալներու եւն.ի վրայ, տալով այդ շարժումներու հիւսուածքին արտաքին ձեւ:

18րդ դարուն էր որ անգլիական վէպը ստացաւ ներքին բնոյթ: Անգլիա իր արդի վիպագրութեան գլխաւոր թուականը կը յիշատակէ 1740ը, երբ երկու վիպասաններ, Ֆիլտինկ եւ Րիչարտսըն լոյս կ'ընծայէին իրենց վէպերը:

Անոնք սկսան վերցնել վէպի նիւթերը իրական կեանքէ, աշխատեցան ստեղծել տիպարներ, անոնց գործելու շարժառիթներուն տալով բարոյական նշանակութիւն: Մարդը դարձաւ գլխաւոր նիւթը, իսկ անոր գործելու շարժառիթը պէտք է բխէր անոր ներքին էութենէն, յուզումներէն, կամքէն, փոխանակ արտաքին դէպքերու ընթացքէն:

Ժամանակակից վիպագրութեան անցնելէ առաջ՝ վայրկեան մը կանգ առնենք վիպային այն շարժման վրայ որ ստեղծուեցաւ 18րդ դարուն եւ յետագային դարձաւ անգլիական աւանդական եղանակը, արտաքին ձեւի, թէ ներքին բովանդակութեան տեսակէտէ: Իսկ միւս կողմէ ժամանակակից վիպագրութեան մէկ թեւը իր ներկայ ձեւը ստացած է տեսակ մը հակազդեցութեամբ աւանդական վիպագրութեան:

Թէ Ֆիլտինկ եւ թէ Րիչարտսըն իրենց վէպերուն մէջ կը ցոլացնեն 18րդ դարու ընկերութեան դիմագիծը, որ քրիստոնէական է ամէն բանէ առաջ, ուր առաքինութիւնը ամէն բանէ վեր համարուած սրբութիւնն է եւ ուր կը տիրէ նաեւ ծնողական բռնակալ հեղինակութիւն մը:

Խառնուածքով երկու հակադիր դէմքեր, գրեթէ երկու տարբեր ուղղութիւններով, կը զարգացնեն վիպագրական արուեստը:

Երկուքն ալ առաքինութեան ջերմ պաշտպաններ, Րիչարտսըն զգացական (սանթիմանթալ) վիպասանն է: Մարդ առաքինի պէտք է ըլլայ վարձատրուելու ակնկալութեան համար: Օրինակ իր վէպը, «Փամելա»ն կամ «Վարձատրուած առաքինութիւնը», ինչպէս պարզ ձեւով ալ կ'ըսէ: Սակայն Րիչարտսըն մեծ է ըլլալով նաեւ հիմնադիրը հոգեբանական վէպին, մանրակրկիտ վերլուծողը կնոջ հոգիին: Իր «Քլէրիսա»ի Հէրլօին համար կ'ըսեն թէ Եւան է վէպին, նախատիպը արդի հերոսուհիին»:

Բոլորովին ուրիշ խառնուածք ունի Ֆիլտինկը: Նմանապէս առաքինութեան ջատագով մը, սակայն իրեն համար առաքինութիւնը ինքն իր մէջ արժէք է: Իր գլուխ գործոցը, «Թոմ Ճօնս», բնազդական տիպար մը, ունի իր թերութիւնները իբրեւ իսկական մարդ, սակայն գլխաւոր նպատակն է չարիք չընել, եւ բարիքին մէջ գերագոյն հաճոյք զգալ:

Ֆիլտինկ ինքզինքը կը համարէ հիմնադիրը վէպի նոր արուեստին. «Իրականութեան մէջ քանի որ գրելու նոր եղանակի մը հիմնադիրն եմ ես, ազատ եմ ուզած օրէնքներս դնելու»: (Թոմ Ճօնս):

Եւ այս օրէնքները բնութեան համաձայն գործելու օրէնքներն են: Ֆիլտինկ, ըստ 18րդ դարու փիլիսոփայական ըմբռնումին, բնութեան եւ բնակութեան ջատագովը եղաւ վիպասանութեան մէջ: «Ճշմարտութիւնը կը զանազանէ մեր գրուածքները այն ծոյլ վիպերգութիւններէն որոնք հրէշներով լեցուած են եւ որոնք ոչ թէ բնութեան, այլ խանգարուած ուղեղներու արտադրութիւններ են»:

Ֆիլտինկ կը հալածէ կեղծաւորը նենգամիտը, ըլլայ նաեւ ուսուցիչ քահանայ կամ իրաւաբան:

Ֆիլտինկի վէպ գրելու արուեստը վէպ - ասանքին արուեստն է: Ընթերցողը կ'երեւակայէ ինքզինք ընդարձակ սրահի մը մէջ, ուր զարմանալի կերպով վարպետ պատմող մը, համով - հոտով, հիւմորով (որովհետեւ մեծ հիւմորիստ մը եղաւ) խնդալով, խնդացնելով, ապրելով իր հերոսի ապրումներուն հետ, լալով եւ լացնելով, կը պատմէ հրաշալի վէպ մը: Շարունակ ընդհատելով, բացատրութիւններ տալով, թէ վէպի անձերու եւ թէ իր արուեստի մասին: Հերոսուհին առաջին անգամ նկարագրած ատեն կ'ըսէ.—«Մեր կարողութիւններու ներած չափով, մեր նպատակն է ծանօթացնել հերոսուհին, ամենածայրայեղ հանդիսաւորութեամբ, ոճի բարձրացումով» եւն.: (Թոմ Ճօնս):

Ֆիլտինկ եւ Րիչարտսըն՝ հիմնադիրները վիպագրական նոր արուեստին, կը հանդիսանան նաեւ նախակարապետները վիքթորիական դարաշրջանի վիպագրութեան:

×

Երբ Անգլիացին կ'ըսէ «Վիքթորիական շրջան» եւ ոչ թէ 19րդ դարու վիպասաններ, վիպային շարժման տարբերութիւնները չեշտելու համար է: 19րդ դարու առաջին շրջանին կը դրէր եւ ի մէջ այլոց Ուօլթըր Սքոթ, ռոմանթիք վիպասանը, որու վիպական ուղղութիւնը կը տարբերէր վիքթորիականներու, Տէքընսի եւ Թէքըրէի ուղղութենէն:

Սըր Ուօլթըր Սքոթ, իր վէպերով միջին դարու ասպետական ոգին վերապրեցնողն էր, պատմական անցեալը վերակենդանացնողը, ինչպէս նաեւ վիպասանն էր Սկովտիացի ազգին:

Վիքթորիըն վիպասաններու մտահոգութիւնը իրենց ժամանակաշրջանն էր, եւ անմիջական շրջապատը: Տիքընս իր նիւթերը կ'առնէր Լոնտոնի կեանքէն, եւ ընկերութեան «խոնարհ խաւ» համարուած դասէն եւ անոնց մէջէն վեր կը հանէր ազնուական դրոշմ ունեցող նկարագիրներ, բախտութեան դէմ հերոսական դիմադրութիւն ցոյց տուող դէմքեր:

Սակայն վիքթորիըն դարաշրջանի արուեստագէտները ենթարկուած ընկերա-բարոյական խիստ կաշկանդումներու, զրկուած էին ազատ տայայտուելու հնարաւորութենէն: թէն իր «Անգլիական գրականութեան» մէջ այսպէս կը բանաձեւէ ընկերութեան դրած պահանջները պատկերը ցոլացնող վիպասանէն.— «Բարոյապաշտ եղիր, բոլոր վէպերը այնպէս մը գրուած պէտք է ըլլան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Ամէն գիշեր պառկելէ առաջ, Հաննուկ ախպար, վարագոյրին ճեղքուածքէն երկինքին կը նայէր: Այդ իրկուն երկինքը թէեւ հանդարտ ու իր լոյսերուն մէջ պարզ, հեռուն Արմաշի լեռներուն վրայ, սեւ ամպերու կտորներ կը նշմարուէին: Քիչ մը դողաց, բայց ամէն ատենուան պէս, այս անգամ ալ աւելի հաւատքով խաչակնքեց, ուժով, ձեռքը փակցուց կուրծքին ու խաչի մը ծանրութիւնը կարծես սրտին վրայ, «Աստուածիկս» մրմնջելով, մտաւ անկողին:

Հազիւ գլուխը բարձին դրած, միտքը բան մը ինկաւ, նստաւ անկողնին մէջ, անգամ մը եւս խաչակնքեց, ու համբուրելով բարձը, ա՜խ, քաշեց սրտանց: Այս անգամ հանդարտած քիչ մը, երբ անկողնին մէջ երկնցաւ, աչքերուն խորը դունաւորուող փոթորիկները խաղաղած, իր պարտէզին պտուղները աչքերուն երկինքի լոյսերով պսպղուն երեւցան, ու ծառերը կանանչ ու լեցուն, անուշ հով մը կը կռուէր տերեւներուն հետ: Ատեն ատեն ձեռքը կուրծքին, իր պարտէզին աղուոր տեսարանովը կը գինովնար:

Իրաւ ալ իր պարտէզը, կրնար բոլոր դրացի պարտէզներուն հետ մրցիլ: Հազար խնամքներով բացուած ածուները, հողը քրքիր ու մաքուր, իրեն համար հաճոյք մըն էր հողը փորել ափին մէջ ու բաղդատել դրացի պարտէզներուն հողին հետ: Այս վայրկեանին, կարծես բուռ մը ադամանդ բռնած, երեսը կը ճառագայթէր: Ցետոյ տեսակ մը նախանձով կը պատէր, մէկ ծայրէն միւսը աչքէ կ'անցընէր պարտէզը: Մէկիկ մէկիկ կը ժողվէր քարի կտորուանքներ ու երբեմն հողը կը քրքրէր, կը փորէր, կը ծածկէր տունկերը մինչեւ մէջքերը: Այս պըտոյտը լմննալէն ետք, ի՜նչ երջանկութիւն, կը կենար յաղթական արձանի մը պէս, կը նայէր իր պարտէզին: Այս պահը ամէն րոպեան պէս քաղցր, աչքերը փայլուն, սրտին լեցունութիւնը կ'առնէին:

Ու գիշերուան այս պահուն երբ կ'երեւակայէր, իր պարտէզը կը մեծնար աչքերուն, ծով կը դառնար՝ լեցուն, լեցուն, լեցուն: Կ'ուզէր գրկել, իր ձեռքերով պլլուած, կուրծքին սեղմել: Նախանձով կ'ուզէր պահել, ուրիշին աչքերէն հեռու պահելու համար, կ'ուզէր ամէն բան ընել, գրկել ու սրտին սեղմել:

Կէս գիշեր:

Փոթորիկ: Անդունդի ձայներ: Անդունդը կ'ոռնար:

Հաննուկ ախպար սոսկումով բացաւ աչքերը: Աս ի՞նչ ճառագայթում: Սենեակը կը լուսաւորուէր: Գլուխը վեր առած ատենը, վարագոյրին ճեղքուածքէն ամպերու անդունդը տեսաւ:

Երկինքին տեսարանը տխուր էր:

Իր տղաքը կը քնանային: Քիչ մը վրդոված, մութին մէջէն երբ նայեցաւ անոնց, աչքերը կոպերուն մէջ լողացին: Ցետոյ կծկտելով, մնաց անկողնին մէջ:

Իր կինը մեռնելէն ի վեր, Հաննուկ ախպար շատ չէր պառար, առաջուընէ աւելի հանդարտ ու խելօք, մանաւանդ պզտիկներուն, սկսած էր նայիլ հօր մը պէս: Ասով մէկտեղ, իր մեծ աղջիկը Սաթենիկին շատ երես չէր տար, հակառակ անոր որ այս տասնըհինգ տարեկան աղջկան խօսքերը պարզ ու գեղեցիկ, իր ներսը բան մը կը պայծառանար:

Հովը մօտեցաւ: Փոթորիկը պատուհանէն կարծես ներս կը մտնէր: Ամէն դին դժոխքի ձայներ կը լսուէին:

Հաննուկ ախպար դողաց: Կարծես իր պարտէզին ծառերուն ձայնը կը լսէր: Հեծեծանքներ էին անոնք: Կարծես թէ պարտէզը աներեւոյթ բոցերու մէջ կը բռնկէր:

Իրիկունը երբ արեւը լեռներուն վրայ, պտուղներով լեցուն տոպրակը թեւշալակ, ետին դառնալով նայեցաւ պարտէզին, ծառերը գիրկգիրկի, իրար կը պագնէին ու պտուղները տերեւներուն մէջ կը փայլէին՝ իրենց թեւերը դոցած թռչուններու նման: Խնդացած ատեն ժպիտ մը մնացած շրթունքներուն վրայ, անուշ անուշ շունչ առնելով, «զալ չարթու» մրմնջեց, վերադարձաւ տուն:

Պտուղներու մէկ մասը, մտքին դըրած էր, զալ չարթու ժողվել:

Ու հիմա իր պարտէզը տակնուվրայ ծառերուն տակ, թեւերը կոտրած թռչուններու պէս, իրարու վրայ ինկած կը տեսնէր պտուղները: Ու դուրսէն եկող ձայները խաւարին պոռչտուքները սպառնալից, դանակի պէս սրտին կը մխուէին:

Այս անգամ չուզելով թէեւ՝ գլուխը բարձին դրաւ, կարծես կրակի վրայ պառկած, զառանցող մէկուն կը նմանէր:

Առտուն կանուխ, մութնուլուսուն, Հաննուկ ախպար իր մեծ աղջկանը հետ պարտէզ գնաց: Դռնէն ներս մտնելուն պէս, երբ նայեցաւ մինչեւ ծայրի ցանկապատին, լայն շունչ մը առաւ: Ոչ կով մտած էր ոչ ալ գոմէշ, մարդ մարդասանք չկար, միայն թէ ծառերուն ճիւղերը թեթեւցած, հիմա որ առտուան լոյսը սկսած էր յստակնալ, անձրեւով թրջած պտուղները հողին վրայ դիզուած, լոյսով լեցուն գնդակներու պէս կ'երեւէին:

×

Բայց Հաննուկ ախպար իր մենծ աղջիկը* շատ կը սիրէր: Այս սէրը, գաղտնի պաշտամունք մըն էր սրտին մէջ: Տանտիկին աղջիկ մը կ'ուզէր ունենալ, ու վախով կը նայէր, կը գուրգուրար անոր վրայ: Մանաւանդ որ Սաթենիկ մօրը պէս համակերպող չէր: Ասոր համար սրտէն կրակ կ'անցնէր ու ատեն կ'ըլլար որ անոր նայուածքէն կը վախնար, որովհետեւ աչքերուն մէջ երկինքի պէս պայծառ բան մը կը տեսնէր՝ տեսակ մը լայնտարածութիւն: Այս բանը երբեք կնոջը աչքերուն մէջ տեսած չունէր:

Շատ լոյս կար աղջկանը աչքերուն մէջ:

Երբ մայրը մեռաւ, Սաթենիկ շատ լացաւ: Քանի մը շաբաթ արցունքը աչքերէն պակաս չեղաւ:

Տրտում էր Սաթենիկ:

Այս տրտմութիւնը ճառագայթող պէս կեցած երեսի վրայ, տունին մէջ թերացող բոլոր ստուերներուն տիրէր: Մայրը մեռնելէն ի վեր ստուերները ամբողջ տունը բռնած իրենց բոլոր լռութիւնով կը տարածուէին: Սաթենիկ այս լռութիւնը ձայնով կը լեցնէր՝ երբ հօրը կուտար, երբ իր պզտիկ եղբօրը քրոջը հետ կը խօսէր: Տունին մէջ ձայնը, թռչուններու առաջին երգերուն պէս կը թրթռար:

Ասով մէկտեղ, իր հօրը դէմքը մայրը մեռնելէն ի վեր, տրտմութեամբ շրջանակուած էր:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(1)

որ երիտասարդ աղջիկ մը կարենայ կարդալ զանոնք: Մենք կը հաւատանք ընտանեկան կեանքին եւ չենք ուզեր որ դրականութիւնը նկարէ այն կեր-պերը որոնք կը յարձակին ընտանեկան կեանքին դէմ: Մենք բողոքական ենք, եւ մեր հայրերու խստութենէն պահած ենք բան մը սիրոյ վայելքի դէմ: Սէրը հերոսն է ժորժ Սանի վէպերուն, ամուսնացած ըլլայ թէ ոչ: Մենք կը գտնէ որ սէրը գեղեցիկ է, սուրբ է, վեհ է: Անգլիացին կ'ըսէ, մի հաւատար: Եւ եթէ հաւատաս մի՛ ըսեր: Գէշ օրինակ է: Եթէ սէրը այսպէս ներկայացուի, ամուսնութիւնը երկ-րորդական խնդիր կը դառնայ: Այդ տեսակ վէպ մը, սրտի, երեւակայութեան, եւ բնութեան ի նպաստ է, սակայն ընկերութեան եւ օրէնքի դէմ է: Մենք չենք ուզեր որ ընկերութիւնը եւ օրէնքը ուղղակի կամ անուղղակի ազդուին: Զգացումը իբր աստուածային ներկայացնել, հաստատութիւնները խոնարհեցնել անոր առջեւ, հերոսական ներշնչումով երգել պայքարները, բանաստեղծութեան ծաղիկներով պսակել զայն եւայլն, ասիկա թերեւս արուեստագէտներու աչքին է, բայց ոչ սովորական մարդոց: Թերեւս հաճելի բնութեան, բայց մենք բնութիւնը կը խոնարհեցնենք ընկերութեան շահերուն առջեւ: Ժորժ Սան մեր մէջ սիրահարելու փափաք կը ներշնչէ, դուն մեր մէջ ամուսնութեան ցանկութիւն ստեղծէ: Արուեստը կը տուժէ, սակայն ընկերութիւնը կը շահի»:

Վիքթօրիըն վիպասանը, ուրեմն, այս կաշկանդումներու սահմաններուն մէջ կը գրէր: Հոն երիտասարդ աղջիկները՝ միօրինակ կերպով առաջինի հրեշտակներ, բախտաւոր ամուսնութեամբ պէտք է վերջացնէին իրենց սէրը: Սայիթաքըրիները, ընկերութեան կողմէ հալածուած, արհամարհուած, անբարոյութիւնը խորհրդանշող տիպարներ են, ինչպէս Թէքըրիի «Վէնիթի Ֆէր»ի մէջ Ռեպեքա Շարփի տիպարը:

Ընկերութեան մը մէջ ուր այսպէս խիստ կերպով հաստատուած բարոյական օրէնքներ գոյութիւն ունին, հոն վիպասանին դրական թէ բացասական տիպարները չէշտուած կերպով ուժեղ դուրս կուգան, այն աստիճան որ անոնք յաճախ մարդ ըլլալէ կը դադրին եւ կը դառնան մէկ մէկ գաղափարներ, ինչպէս Տէյվիտ Քօփըրֆիլտի մէջ Միքօպըրը որ լաւատես է, իսկ Իւրիա Հիփը վատ է, դաժանեան է:

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

X

Դիզիճէ'ս, Դիզիճէ'ս,
Ճախրասլութեան ճախսահայր,
Ու խնկարկուդ անարժան,
Միօր երգել կ'ուզեմ քեզ:
Ես ալ քեզ պէս ապրեցայ,
Երկրպագու միշտ ամայի,
Լուռ, անծանօթ, միանձնեայ,
Լայնտերդս վառ, փնտռեցի՛, փնտռեցի՛...
Ես ալ քեզ պէս խորհեցայ,
Փնտռտուքէս ա՛լ յոգնած,
Ծծցուցայ. ընկճուած՝
Եղայ քեզ պէս անաստուած:
Ու յուսահատ, խուցիս մէջ,
Լայնտերդ հետ պատմական,
Կ'որդամ զերի մարդկութեան
Տառապանքը անվախճան:

ԳԵՂԱՄ

ՍՈՒՐԻՈՅ
ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

—〜—

Թանի թղթակիցը կը գրէ Պէյրութէն (5 մարտ).—

Այն խռովութիւնները, որոնք վերջերս տեղի ունեցան Սուրիոյ քաղաքներուն մէջ, հանրային ուշադրութիւնը հրաւիրեցին այն բարդ եւ փափուկ հարցերուն վրայ, որոնք գոյութիւն ունին Ֆրանսական հոգատարութիւնը հաստատուելէն ի վեր:

Ֆրանսա, իբրեւ Մերձաւոր Արեւելքի փոքրամասնութեանց պաշտպան՝ ԺԹ. դարու ընթացքին, ինքնին դարձաւ այդ երկրին հոգատարը՝ անկախութեան առաջնորդելու համար զայն, Ազգերու Դաշնակցութեան ծոցին մէջ: Ահա այդ նպատակը հետապնդած են մարզպանները, որ իրարու յաջորդեցին Սուրիոյ մէջ 1919էն ասդին: 1926ին, Ժուվնէլ Սուրիոյ բնակչութեան կը յայտնէր թէ Ֆրանսա բացարձակ ցանկութիւնը ունի անկախութիւն տալու երկրին: Փոնսօ, յաջորդը, գործի ձեռնարկեց չօշափելի ձեւ մը տալու նպատակով այդ ցանկութեան:

Սուրիոյ անկախութիւնը պէտք է նուիրագործուի դաշնագրով մը, որ պիտի կնքուի Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ: Այս դաշնագրին խմբագրութեան պարագան մէջտեղ կը դնէ երկու տարբեր տեսակէտներու հակադրութիւնը, տեսակէտներ, որոնք, նոր երեւոյթներու տակ, կը ներկայացնեն երկու եղանակներ աւանդաբար հակընդդէմ,— ուժին տիրապետութիւնը փոքրամասնութեանց վրայ եւ փոքրամասնութեանց իրաւունքները հիմնուած արդարութեան վրայ: Օսմ. կայսրութեան անկումը տեղափոխեց հարցը առանց բարեփոխելու: Դամասկոսի մէջ՝ բռնութեան կողմնակիցները կազմեցին ազգայնական կուսակցութիւնը: Անոնք պահանջելով անկախութիւն, հոգատարութեան ջնջումը, միացեալ պետութիւն, պաշտպան կանգնելով համարաբական՛ շարժման, ուրիշ բան չէին ըներ՝ բայց եթէ փոխարինել օսմ. կառավարութիւնը, որ օրինական կը գտնէր իշխել, կռթնած ուժի եւ բռնութեան վրայ:

Ֆրանսա պատրաստ է ճանչնալու Սուրիոյ անկախութիւնը, սակայն միաժամանակ մտահոգութիւնն ունի ապահովելու պաշտպանութիւնը եւ ապագան փոքրամասնութիւններուն, որոնք, հոգատարութեան տակ, տիրացան կացութեան մը, համարժէք առանձնաշնորհեալ խմբակցութեան:

Արդարեւ, բնակչութեան ստուար զանգուածը անտարբեր կը մնայ հանդէպ քաղաքական խնդիրներու: Սակայն քանի մը քաղաքներու, գլխաւորաբար Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ, իսլամ տարրը, ինքզինք համարելով միակ տարրը որ արժանի է իշխանութիւնը վարելու՝ իրեն մենաշնորհ դարձնելով զայն, պաշտպան կանգնած է ազգային անկախութեան ընդդէմ օտար տիրապետութեան: Ժողովրդականութիւն շահելու համար այս ծայրայեղ ազգայնականները առաւելագոյն պահանջկոտութիւնը ցոյց կուտան: Անպաշտօն խորհրդակցութեանց ժամանակ, անոնք կը ճանչնան մեր քաղաքականութեան օրինապահ եւ պարկեշտ ընթացքը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի դրած պայմաններու արդարանիւ նկարագիրը, անոնք կատաղի քննադատութիւններ կ'ընեն, հրապարակային յայտարարութեանց մէջ, ընդդէմ այն ամէնուն որ կը կազմէ իշխանութեան ոգին Մերձաւոր Արեւելքի Պետութեանց մէջ,— Դամասկոսի սուրիական կառավարութիւնը, որ կ'ամբաստանուի իբրեւ մեղսակից Ֆրանսայի եւ իբրեւ դաւաճան ազգային դատին, մարզպանութիւնը որ կը ներկայացուի, սկզբունքով, իբրեւ թշնամի սուրիական ամէն պահանջքի, Ֆրանսան իբրեւ աշխարհակալ եւ գաղթավայրեր գրաւող:

Ծայրայեղ ազգայնականներու այս յաւելեալ պահանջկոտութիւնը արդիւնք կը հանդիսանայ գործակցութեան ամէն բեղնաւոր քաղաքականութեան, քանի որ իր ծրագրին գործադրութիւնը կարելի է հիմնել միայն բռնութեան վրայ:

Երբ 1933ին, Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, իբրեւ պատասխան սուրիական պահանջներուն, առաջարկեց կնքել դաշնագիր մը, որուն խմբագրութիւնը կատարուած էր ազգայնականներուն հետ համախորհուրդ, այս վերջինները մերժեցին պաշտպանել զայն հրապարակաւ՝ եթէ իրենք չկոչուէին իշխանութեան, ու դիմեցին բռնի միջոցներու՝ փորձելով պարտադրել իրենքզիրենք: Զախողեցաւ իրենց խաղը, բայց եւ այնպէս դաշնագիր ալ չկնքուեցաւ:

Անկէ ի վեր իշխանութիւնը կորսնցուցած, մերժելով վերստին չփման մէջ մտնել, մտահոգ տեսնելով որ ժամանակը կը գործէ իրենց դէմ, անոնք Գահիրէի միջազգայնբուն մէջ տեսան բարեգուշակ նախընթաց մը, որմէ պարտք սեպեցին ներշնչուիլ: Շահագործելով թշուառութիւնը ժողովուրդին, որ խորապէս ազդուած է տագնապէն, մտավախութիւնը, զոր կը պատճառէին քաղաքական անցուդարձերը ընդհ. տեսակէտով, եւ վերջապէս եւրոպական անհամաձայնութիւնները, անոնք աշխատեցան, ոտքի հանել իսլամ տարրերը ըմբոստութիւն մը կազմակերպելու համար հոգատարութեան դէմ: Տարածելով խռովութիւնները Հալէպի, Հոմսի, Համայի մէջ, անոնք ուզեցին այն տպաւորութիւնը ձգել թէ ազգային ընդհ. ըմբոստութեան շարժում մըն է: Սակայն գիւղերու խաղաղութիւնը փաստ մըն է թէ ազգայնականներու փոփոխականը չէ հասած ժողովրդային լայն զանգուածներուն: Մանօթ է, միւս կողմէ, թէ ինչ դիտումնաւոր ճնշումներով եւ որպիսի գործակալներով պատրաստուեցաւ այս ամբողջ շարժումը:

Մեծ խոհեմութեամբ եւ հաստատակամութեամբ կարելի եղաւ վերահաստատել կարգապահութիւնը, անհրաժեշտ ամէն միջոց ձեռք առնուեցաւ որպէսզի աշխատաւոր դասակարգը վերագտնէ իր հոգեկան խաղաղութիւնը: Ազգայնականները սակայն կ'աշխատին մտավախութիւն սփռել՝ բերնէ բերան տարածելով ամէնէն անհեթեթ լուրերը: Այսպէս ամէն օր կը ծանուցանեն ֆրանսական քաղաքականութեան ձախողութիւնը, հոգատարութեան ջնջումը, ազգայնական տեսակէտներու վերահաս յաղթանակը: Կարճ միջոց մը ցոյց կը տրուի, 3 օրէն հրաշքը պիտի իրագործուի, կը սպասեն երեք օր, եւ ոչինչ կը պատահի: Արեւելքի մէջ կ'ապրինք, ժամանակը արժէք մը չի ներկայացներ, այնպէս որ 3 օր աւելի կը սպասուի, նոր 3 օր եւս, թողլով որ գործէ երեւակայութիւնը:

Պատասխանատու իշխանութեանց կողմէ սպասուած կը յանձնարարուի, մինչեւ որ խաղաղի այս ջղագրգռութիւնը, եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուի ոչ միայն փողոցներու, այլ եւ միտքերու մէջ: Անձնական հաշիւներէ դրդուած, կարգ մը խռովարարներ միջադէպեր կը յարուցանեն, բայց ատոնք չեն կրնար փոխել Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը, ոչ դէպի տկարութեան կողմը, ոչ ալ խստութեան կողմը:

Ֆրանսա միշտ կ'ուզէ դէպի անկախութիւն առաջնորդել Սուրիան, սակայն անկախութիւնը, ֆրանսական հանրային կարծիքին մէջ, հոմանիշ է ազատութեան, եւ ոչ թէ բռնակալութեան եւ դիկտատուրայի:

ՄԵԾ ԷՐ ՈՒ ՄԵՌԱՒ
ԱԿԱԴԵՄԻԿԱՆ ԹԱՄԱՆԵԱՆ

—•—

Գրած էինք թէ Երեւանի մէջ մեռաւ ակադեմական Ց. Թամանեան:

Թամանեան ծնած էր 5 մարտ 1878-ին, Եկատերինոտարի մէջ: Միջնակարգ կրթութիւնը կը ստանայ տեղւոյն մէջ: Դպրոցին առաջին դասարաններուն վրայ ցոյց կուտայ մասնաւոր սէր ու հակում նկարչութեան: Դպրոցը աւարտած չէր տակաւին, երբ այլ եւս որոշած էր հետեւիլ ճարտարապետութեան: Այսպէս միջնակարգ վարժարանը աւարտելէ վերջ կը մեկնի Փեթերպուրկ, ուր մրցման յաջող քննութիւն մը կ'անցընէ, առաջին կը հանդիսանայ եւ կը մտնէ Գեղարուեստից բարձրագոյն վարժարան (1898), ճարտարապետութիւն ուսանելու: 6 տարիէն աւարտեց Գեղարուեստից Բարձր. վարժարանը: Ուսանողութեան շրջանին արդէն կը հակէր դէպի դասական ճարտարապետութիւնը: Իր աշխատանքները (համերգի յատուկ դահլիճ ու պալատ) կը կրեն դասական ոճի դրոշմը, հարուստ են ձեւերով, նուրբ, պարզ եւ գեղեցիկ յատկանիշներով, այնպէս որ առաջին օրէն իսկ գրաւեցին ուսուցչապետներու եւ գեղարուեստական շրջանակներու ուշադրութիւնը:

Ճարտարապետի վկայականը ստանալէ վերջ, առաջին 5 տարիներուն քանի մը նշանաւոր յուշարձաններու վերականգնումով զբաղեցաւ,— այդ յուշարձաններէն մէկն էր նշանաւոր ճարտարապետ եւ Գեղարուեստից բարձր. վարժարանի տեսուչ Իոբի Ֆելտէնի գործը, շինուած ԺԲ. դարուն: Ունի նաեւ ուրիշ գործ մը, որ իր գեղարուեստական բովանդակութեամբ՝ մասնագէտներու կողմէ ճանչցուեցաւ իբրեւ «գեղարուեստի մեծ գործ»,— իտալական պարտիզային ճարտարապետութեան ոճով Բաֆէ մըն է:

Այնուհետեւ կուտայ սքանչելի բազմազան գործեր,— արծաթէ սպասաբան, դահլիճներու եւ բնակարաններու ներքին զարդարանք, շէնքերու ճակատ, ցուցահանդէսի տաղաւար: Այս գործերով այնքան հռչակ կը շահի, որ կը հրաւիրուի ոչ միայն ճարտարապետական, այլ եւ գեղարուեստական ցուցահանդէսներու: Կը մասնակցի նաեւ Վիէննայի միջազգային ճարտարապետական ցուցահանդէսին, որուն նուիրուած գնահատական յօդուածներուն մէջ Թամանեանի անունը կը գրուէ առաջիններուն կարգին, իր ուսուցչապետներուն շարքին մէջ:

Մուսին - Պուշկին կը հրաւիրէ Թամանեանը շինել Ծարսքոյէ Սելոյի իր մէկ կալուածին մէջ դասական ոճով տուն մը, որ ներքուստ թէ արտաքուստ պատկերացնէ ԺԸ. դարու վերջի եւ ԺԹ. դարու սկիզբի ոճը: Այս շէնքը Թամանեանի գործերուն մէջ իր նրբութեամբ կը գրաւէ առաջին տեղը: Դարձեալ Ծարսքոյէ Սելոյի մէջ կը շինէ քանի մը գործեր,— ի մէջ այլոց կը վերահաստատէ Մուսին Պուշկինի շինած նշանաւոր յուշարձանը, հռչակաւոր տունը՝ Ցարսկոյէ Սէլոյի մէջ (այժմ երախաներու հանգստեան տուն):

Այս գործերէն զատ Մոսկուայի մէջ կը շինէ Շչերբատովի բնակարանը, որ ունի աւելի քան 10 դահլիճ, իւրաքանչիւրը իր առանձին ներքին հարուստ զարդարանքով: Երբ շինութիւնը աւարտեցաւ (1914ի գարնան), Մոսկուայի մէջ կը յայտարարուի նորաշէն տուներու գեղեցկութեան մրցում,— մօտ հարիւր տուներ: Առաջին մրցանակը (ոսկիէ շքանշան) կը ստանայ Թամանեանի շինած տունը, որ գեղարուեստական գրականութեան պատմութեան անցաւ եւ ճանչցուեցաւ իբրեւ «ժամանակակից ճարտարապետութեան ռուսական դասական արուեստին ամէնէն յատկանշական օրինակը»: Խուդոժէստվէննայա Մոսկուա հրատարակութեան մէջ, ուր զետեղուած են մայրաքաղաքի բոլոր գեղարուեստական յուշարձաններու եւ շինութիւններու պատկերները, դրուած է միայն Թամանեանի այդ գործը, իբրեւ օրինակ ժամանակակից ճարտարապետութեան:

Թամանեան 1913ին կը հրաւիրուի շինելու, Ծարսքոյէ Սելոյի մէջ, ցուցահանդէսի մասնաւոր շէնքեր, կարճ ժամանակի մը ընթացքին եւ աննշան դումարով մը, որովհետեւ շինուած շէնքերը տեւական չէին: Թամանեան շինեց յանպատրաստից, մօտ մէկ ամիսէն եւ ... հազար րուբլիով: Այստեղ ռուսական փայտէ ճարտարապետութեան ոճով պատկերացուած է հին ռուսական քաղաքը,— շէնքերը դասաւորուած են հրապարակի մը շուրջ: Այս ամէնը զարդարուած՝ ամենայն մանրամասնութեամբ՝ ռուս ժողովրդական արուեստի մոթիֆներով, քանդակներով, բազմերանգ ներկուած: Ժողովրդական ստեղծագործութեան օգտագործումի առաջին փորձն էր այս՝ ճարտարապետական ասպարէզին մէջ: Ցուցահանդէսէն վերջ շարժանկարի ընկերութիւն մը գնեց այդ շէնքերը, ինչպէս նման ընկերութիւն մը օգտագործեց Շչերբատովի տունը Աննա Քարենինայի ներկայացման համար:

Թամանեանի 10 տարուան ճարտարապետական կեանքը բաւական եղաւ, որ արժանանայ գերագոյն գնահատութեան: Արդարեւ 27 հոկտեմբեր 1914ին Թամանեան ակադեմական կոչումին ստացաւ:

Բազմաթիւ են Թամանեանի կատարած շինութիւնները: Անոնցմէ յիշենք «քաղաք - պարտէզը», ձեւով եւրոպական, ոճով դասական - ռուսական, որ ունի՝ լիճ, զբօսավայր, թատրոն, բնակարան, դպրոց, խանութ, հիւանդանոց, ինչպէս եւ «գործարան - քաղաք»ը (նախագիծ):

Ռուս գեղարուեստական աշխարհի մէջ մեծ անուն ունէր, հին յուշարձաններու պահպանութեան, ճարտարապետական հարցերու քննութեան ասպարէզին մէջ մեծ դեր է խաղացած:

Յեղափոխութենէն վերջ, ամէն տեսակէտ վերագնահատութեան տակ կ'իյնար: Թամանեանն է որ ամբողջ Լէնինկրատի գեղարուեստական կեանքի ուժերը կը համախմբէ, կը հիմնէ Գեղարուեստի Գործիչներու Միութիւնը, որուն նախագահը կը դառնայ եւ կը ստանձնէ նոր Ռուսիոյ վերաշինութեան հոգը:

Իր դիրքը եւ հեղինակութիւնը այնքան լաւ ճանչցուած էին որ վերջերը ընտրուեցաւ գեղարուեստից Ակադեմիայի նախագահ:

1919ին Հայաստան անցաւ, ուսումնասիրեց երկիրը, կազմակերպեց հին յուշարձաններու պահպանութեան գործը, հիմնեց ճարտարապետական արուեստանոց, կազմեց կարեւոր քաղաքներու յատակագիծը, Ժողովրդ. Տան նախագիծը, իր ղեկավարութեան տակ կատարուեցաւ Երեւանի Ջրաելեկտրակայանին ճակատի մշակումը հայկական ոճով: Անդամ էր Հայաստանի Գիտութեանց եւ Արուեստի կաճառին, Համալսարանական խորհուրդին, Կերպարուեստի Միութեան, Արհեստագիտական Միութեան, եւն.:

ՊՈՒԼԿԱՐ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

— o —

Օկիւսթ Տոզոն, որ ծանօթ է պուլքանեան ժողովրդական երգերու իր թարգմանութիւններով եւ ժողովածուներով, առանձին հատոր մը կը նուիրէ պուլկար ժողովրդական երգերուն: Փունջ մը այդ ժողովածուէն.—

ՍԱՌՆԱՆՈՒՇՆ ՈՒ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

Մանկամարդ աղջիկ մը քնացած էր
Պարտէզին մէջ, վարդենիին տակ:
Ոտքերը երկնցուցեր էր ռեհաններուն
մէջ,
Ձեռքերը դրեր էր արջվարդերուն մէջ:
Գլխուն մօտ կար աքռակ մը զաղ-
տակուրէ,
Աքռակին վրայ՝ սրուակ մը վանակ-
նեայ,
Սրուակին մէջ՝ սառնանուշ,
Սառնանուշին մէջ՝ մեխակի հունտ:
Մօտէն անցաւ երիտասարդ մը,
Ու շփոթեցաւ,— ի՞նչ ընէ.
Սառնանո՞ւշը խմէ
Թէ համբոյր մ'առնէ:
Սառնանուշ իրենց տունն ալ կայ,
Բայց մանկամարդ աղջիկ չկայ:

ՅՈՒՍԱՀԱՏ ՍԻՐԱՀԱՐԸ

Երկու պարմանիներ կը սիրէին զիրար
Մանկութենէ սկսեալ, մեծցած էին հիմա,
Ամուսնութեան ժամանակը հասած
էր:
Մայրը աղջիկը չուզեր տալ տղուն,
Հայրը տղան չուզեր տալ աղջկան:
Տղան բսաւ աղջկան.—
Ըսէ ինծ, սիրականս իմ պզտիկ,
Հանելի՞ է քեզի
Որ ամուսնանամ ուրիշի հետ:
Եթէ ոչ, եկուր միասին երթանք ան-
տառ,
Թիլիլէի ամայի անտառը,
Ուր ոչ մէկ թռչուն կը թռչի,
Ուր ոչ մէկ թռչուն կը գեղգեղէ:
Հոն թող որ ես դղքի մը ըլլամ,
Դուն, իմ մօտս եղեւին մը եղիր:
Պիտի գան փայտահատները,
Փայտահատները կացիններ շալկած,
Պիտի կտրեն, գետին փռեն կաղնիս
դղքին,
Ու դղքիին մօտ՝ սլացիկ եղեւինը:
Ցեռոյ ներմակ տախտակներ պիտի
շինեն,
Մեզմով մահճակալ պիտի շինեն,
Մեզ քով քովի պիտի դնեն,—
Այսպէս, սիրականս, միասին կ'ըլլանք
յաւիտեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՄԷՆ ՄԱՐԴ ԹՈՒՐՔ Է

—•—

Եաշա Պէլու, պատմական «ուսումնասիրութեամբ» մը, հրատարակուած Ճումհիւրիէթ օրաթերթին մէջ, կը յայտարարէ.«Հայաստան կոչուած հողամասը ամենահին եւ զուտ թրքական շրջան մըն է»:

Ասիկա տակաէին վերնագիր մըն է: Ցօդուածին մէջ կը կարդանք ի մէջ այլոց. «Հայկ բաժնուած է Բաբելոնի Թուրքերէն, Բէլին հետ պատերազմած է: Բէլի մարմինը պատելով թաղած է: Եթէ Հայկ Բէլի եղբայրը կամ ազգականը չըլլար, անոր դիակին հանդէպ պիտի ցոյց չտար այդ յարգանքը» եւն.:

Մեր միամիտ եւ բարեմիտ Եաշա Պէլուն կը կարծէ թէ միայն Հայաստանն ու Բաբելաստանը հին թրքական հողամասեր էին: Ուրիշ Թուրքեր ալ կը կարծեն թէ միայն Հիթիթները եւ Պարթեւները նախկին Թուրքեր էին:

Մեր երկար տարիներու, խղճամիտ, խորունկ, պատմական եւ լեզուական ուսումնասիրութիւնները, ինչպէս մեր պտոյտները, բեւեռագիրներու ընթերցումները, պրպտումները եւ պեղումները մեզ հասցուցած են այն եզրակացութեան թէ հին թրքական հողամասը շատ ու շատ աւելի ընդարձակ էր, իսկ Թուրքերը շատ ու շատ աւելի բազմաթիւ էին:

Իմ քննութիւններուս արդիւնքը բոլորովին նոր եւ ամբողջովին մեծ նպաստ մը կը բերէ թրքական տեսակէտներուն, պատմական մարզին մէջ:

Հեղինակաւոր եւ փաստօրէն կը յայտարարեմ.— Նախապատմական շրջաններուն գոյութիւն է ունեցեր մէկ ցեղ ու մէկ լեզու միայն: Առիկա Թուրք ցեղն է ու Թուրքերէն լեզուն: Բոլոր ժողովուրդները, իրենց նախնական շրջանին եղած են Թուրք: Դարերու ընթացքին, հեռանալով, քաղաքակրթուելով քիչ թէ շատ, այլասերեր են ու կազմեր նոր ազգութիւններ: Նոյնն է լեզուին պարագան:

Անցնինք փաստերուն:

Հին շրջանի պատմական, ու նոյն իսկ դիցաբանական անձնաւորութիւնները Թուրք եղած են:

Բոլոր այն հասարակ եւ յատուկ անունները, որոնք հինէն կուգան, ունեցած են թրքական ծագում: Այդ բառերը պարզապէս աղաւաղուած են. սակայն սուր ակնարկ մը բաւական է բառերուն մէջէն ճանչնալու համար դէմքերը:

Սկսինք ջրհեղեղէն:

Բայց աւելի լաւ պիտի ըլլայ սկսիլ աշխարհի ծագումէն:

Առաջին մարդը՝ Ադամ Թուրք էր: Մարդ բառին թուրքերէնն է ատամ, եւ Ադամ առաջինն Ատամն է:

Եւային կ'ըսեն էվ: Իսկ էվ թուրքերէն կը նշանակէ տուն: Չէ՞ որ կինն է որ այրը տունի մարդ ըրաւ:

Եւան խաբուեցաւ օձէն, քանզի օձը ստախօս էր: Օձին Թուրքերը կ'ըսեն եըլան, անկէ եկած է եալանը որ սուտ կը նշանակէ:

Ուրեմն Ադամ եւ Եւա, ինչպէս նաեւ օձը Թուրք էին:

Կայէն Թուրք օղլու Թուրք էր, քանի որ իր եղբայրը սպաննեց: Ատկէ զատ Կայէնը թրքական Խային բառն է:

Բէլ ճաղատ էր ու կը կոչուէր նաեւ Քէլ: Բէլ ըողները այդ հսկային երկիրը անուանեցին Բաբելաստան, իսկ Քէլ ըողները այդ հողամասը կոչեցին Քաղդէաստան:

Մաթուսաղան, հակառակ իր դարեր տեւող հոգեվարքին, խիստ երկար ապրեցաւ: Անիկա ալ իսկական Թուրք մըն էր եւ իր բուն անունն էր Մուսթաֆա աղա:

Մեր Տորքը պարզապէս Թուրքն է:

«Հիթիթ»ը թրքական հայտուտ բառն է: Հիթիթներու մայրաքաղաքը կը կոչուէր Հաթ Ուշաղ որ կը նշանակէ հայտուտ ուշաղը:

Աստուած բառին հին Թուրքերը կ'ըսէին թանղըր, հիտ, տի կամ իւ: Իսկ «հայր» բառին փէտէր:

Իփիտէր (Արամազդ) որ աստուածներուն հայրն էր, պարզապէս թրքական ծագում ունի եւ կը նշանակէ հայր աստուած: Իւ = Աստուած, փէտէր = հայր:

Տիանա եւ Անահիտ ալ նոյնպէս թրքական անուններ են եւ կը նշանակեն մայր աստուած: Աի կամ հիտ աստուած, իսկ աննա կը նշանակէ մայր:

Աշխարհ արարատ գիտէ որ Հոմերը Էօմէրն է:

Աշխարհը սակայն հետեւեալներն ալ պէտք է գիտնայ:

— Մէտէան Մէտիհան է: Արգոնաւորդներու պատմութեան մէջ հռչակ հանած այս վայրագ կինն ալ Թրքուհի մըն էր:

Աքիլլէս՝ աքըլը՝ այսինքն խելացի բառէն ծագում առած է:

Հերակլէս ուժեղ, անսանձ, կատաղի, անզսպելի մարդ մըն էր: Եւ Հերակլէս անունը ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ հէրկէլէ բառը: Հայպ կեսա՞րը,— պարզապէս «Եաշար»ի աղաւաղումը:

Մէկ խօսքով ամբողջ աշխարհը Թուրքիա է, իսկ ամբողջ մարդկութիւնը Թուրք է:

Ո՞ր տխմարն է որ հակառակը պիտի պնդէ:

Այո՛, Թուրք է ամբողջ մարդկութիւնը եւ թրքական ոգին է որ կը տիրապետէ բոլոր ազգերուն մէջ ու կըգործէ, ստեղծելով յարատեւ աշխուժացում, կռիւ, ջարդ, պայքար եւ ընդհանուր պատերազմ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնելի եւ մելանով:

ԽՆՁՈՐՆ ՈՒ ՀԱՄԲՈՅՐԸ

Անցեալ գիշեր Շումլայի մօտն էի,
Այնտեղ հանդիպեցայ մանկամարդ
աղջկան,
Ձեռքը բռնած էր ոսկեպատ սակառ
մը,
Սակառին մէջ կար երեք խնձոր
Երեք խնձոր, կանուխ հասնող տեսա-
կէն:
Խնձոր մը ուզեցի իրմէ,
Ոչ իսկ բարեհաճ նայուածք մը նետեց
վրաս:
Գրկեցի զինքը, համբուրեցի զինքը,
Անիկա երեք խնձորները ալ ինծ տը-
ւաւ,
Սակառն ալ միասին:

ՍՏԱՑԱՆՔ

AMOURS (Roman), Հեղինակ K. Sayabalian, Հայ երիտասարդ մը որ՝ ծանօթ է ֆրանսական լրագրութեան մէջ: Collection «Pour la Femme». Editions Raoul Saillard, 30, Rue d'Enghien Paris (10). Prix 10 francs.

դրացի երկիրը: Թէեւ յետպատերազմեան դաշնագիրներու ամէ-նէն կարեւորն էր այս եւ կը զօրացնէր Վերսայլի դաշնագրին տրա-մադրութիւնները՝ Հռենոսի ապազինեալ շրջանի մասին եւ առ-ժամապէս ապահովութիւն կը ներշնչէր, սակայն երբեք գոհա-ցուցիչ չհամարուեցաւ, քանի որ կացութիւնը անստոյգ էր արե-ւելեան սահմաններու մասին, իսկ ստորագրողները իրենց ուզած եղանակով կը մեկնէին դաշնագիրը:

Խորհրդակցութիւններ Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ վարչապետն եւ արտաքին նախարարը մասնաւոր ժո-ղով մը գումարեցին ուրբաթ օր: Ժողովէն անմիջապէս վերջը լուր տարածուեցաւ թէ Պ. Իտընի պաշտօն յանձնուած է վերջ-նապէս ստուգել թէ Գերմանիա եւ Իտալիա իսկապէս միտք ու-նի՞ն չեղեալ հռչակելու Լոքառնոյի դաշինքը: Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ Պ. Ֆլանտէն հաղորդած է Պ. Իտընի թէ Մուսոլի-նի պիտի հեռանայ Ազգերու Դաշնակցութենէն, չեղեալ պիտի հռչակէ ֆրանքօ-իտալական գաղտնի դաշնագիրը եւ չպիտի ստո-րագրէ նաւային որ եւ է համաձայնութիւն, եթէ նոր պատիժներ տնօրինուին Իտալիոյ դէմ: Մուսոլինի ֆրանսական դեսպանին հետ խօսած ատեն մասնաւորապէս չէ յիշեր Լոքառնոյի դաշինքը, բայց Ֆլանտէն այդ ալ անխուսափելի կը գտնէ: Այս առթիւ, միշտ համաձայն նոյն աղբիւրին, Պ. Ֆլանտէն հաղորդած է Պ. Իտընի թէ Ֆրանսա մասնակի զօրաշարժ պիտի յայտարարէ եւ Մեծն Բրիտանիոյ, ինչպէս եւ Ազգաժողովին գործօն աջակցութեան կը սպասէ, եթէ Գերմանիա փորձէ վերազինել Հռենոսի շրջանը:

Անգլիոյ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը որոշեցին չը-պատասխանել Ֆրանսայի աջակցութեան հրաւէրին, մինչեւ որ կացութիւնը պարզուի: Միւս կողմէ, եթէ Անգլիա համոզում գո-յացնէ թէ Հիթլէր կը խորհի բռնի գրաւել Հռենոսի շրջանը, Մու-սոլինիի դրդումով, այն ատեն որոշ ապահովութիւններ պիտի ընծայէ Ֆրանսայի:

Ի՞նչ պիտի պատասխանէ Մուսոլինի

Իտալիոյ նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ երէկ, շաբաթ, առտուան ժամը 10ին, խորհրդակցելու համար Ազգաժո-ղովին տրուելիք պատասխանի մասին: Մինչեւ վերջին պահուն այնքան գաղտնապահութիւն կը տիրէր որ, նոյն իսկ Մուսոլինիի անմիջական գործակիցները լուր չունէին պատասխանի էութեան մասին: Ընդհանուր կարծիքը այն էր թէ Մուսոլինի պիտի ըն-դունի բանակցիլ, դնելով բացորոշ վերապահումներ, որոնք հա-մազօր են մերժումի: Ամէն պարագայի մէջ, Մուսոլինի չուզեր իբ-րեւ միջնորդ ընդունիլ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, ինչպէս կը հե-տեւի թերթերու հրատարակութիւններէն: Իտալական մամուլը լռութիւն կը պահէր մինչեւ հիմա, բայց առջի օր «Թրիպունա» վերապահութիւնը խզելով գրեց թէ անընդունելի է բանակցիլ «Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ եւ անոր ուխտին տրամադրութեամբ»: Նէկիւսը դիմադրելու մղելով եւ պատիժ-ներ տնօրինելով Իտալիոյ դէմ, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կոր-սնցուց միջնորդի իրաւունքը, կ'ըսէ իտալական թերթը: Ուրեմն, գլխաւոր դժուարութիւնը այն է որ Իտալիա կ'ուզէ Նէկիւսին հետ բանակցիլ իբրեւ յաղթական պարտեալ, իսկ Ազգերու Դաշնակ-ցութիւնը հաւասար կը բռնէ երկու կողմերը:

Մահափորձ Եուկոսլավիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԸ ԿԸ ԿՐԱԿԷ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԴԷՄ

Ուրբաթ առտու ժամը 11ին, երբ Եուկոսլավիոյ երեսփ. ժո-ղովը նիստ գումարած էր վարչապետին զեկոյցը լսելու համար, ընդդիմադիր երեսփոխան Արնավուտովիչ ատրճանակի երկու հարուած պարպեց վարչապետ Պ. Ստոյատինովիչի դէմ, բայց նպատակին չհասաւ: Վարչապետը ամպիոն բարձրանալով, սկսած էր կարդալ իր զեկուցումը արտաքին քաղաքականութեան մասին: Երեսփոխան Արնավուտովիչ նըրբանցքներուն մէջ կեցած, շարու-նակ կ'ընդմիջէր: Վարչապետը հրամայեց ժողովարահ մտնել: Երեսփոխանը հնազանդեցաւ եւ գնաց նստաւ առաջին շարքի նըս-տարաններուն վրայ, շարունակելով անդադար ընդմիջել: Յան-կարծ մեծամասնութեան պատկանող երեսփոխան մը դիտել տը-ուաւ թէ Արնավուտովիչ զինով է եւ պահանջեց դուրս հանել: Ա-սոր վրայ Արնավուտովիչ ատրճանակը քաշելով, երկու անգամ կրակ ըրաւ: Վարչապետը բեմին մէջ պաշտպանուած ըլլալով, չզարնուեցաւ եւ երկու գնդակները գացին տեղաւորուեցան դիւա-նագիտական օթեակի ցանկապատին մէջ: Երեսփոխանները խոյա-ցան Արնավուտովիչի վրայ, որ երկու գնդակ եւս արձակեց, բայց մարդ չվնասուեցաւ: Յետոյ կաշկանդուելով ձերբակալուեցաւ եւ նիստը դադրեցաւ պահելի ժխորի մը մէջ: Երկու երեսփոխաններ, որոնք զինաթափ ըրած էին յարձակողը, վիրաւորուեցան թեթե-ւապէս, բայց ոչ գնդակներէն: Կարճ դադարէ մը վերջ, նիստը վերսկսաւ եւ բոլոր կուսակցութեանց, նոյնիսկ ընդդիմադիրնե-րուն ներկայացուցիչները խնդակցութիւն յայտնեցին վարչապե-տին ազատման համար: Ժողովը հանութեամբ լսեց բոլոր ատե-նախօսները, մէջն ըլլալով ընդդիմադիրներու ներկայացուցիչը, բայց մերժեց խօսք տալ Եէվթիչի խմբակցութեան, որուն կը պատկանի յարձակողը:

Յետոյ վարչապետը շարունակեց իր զեկուցումը բուռն ծա-փերու մէջ, մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդելով արտաքին քաղաքականութեան մասին: Երբ կարգը Իտալիոյ եկաւ, յայտա-րարեց.— «Կը ջանանք անհետացնել անցեալի թիւրիմացութիւն-ները, տեւական բարեկամութիւն մը հաստատելու համար ապա-գային»: Պուլկարիոյ մասին շեշտեց թէ պիտի շարունակուի մեր-ձեցման քաղաքականութիւնը, իսկ Աւստրիոյ համար ըսաւ թէ Հապսպուրկեան գերդաստանին վերահաստատումը կրնայ ծանր բարդութիւններ յառաջ բերել Եւրոպայի խաղաղութեան համար:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ մասնա-ճիւղի ընդհ. ժողովը, կիրակի, Մարտ 8ին, կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, իր դարմանատան մէջ: Կարեւոր օրա-կարգ: Ժողովէն յետոյ ընկերուհի-ները պիտի հիւրասիրուին թէյով եւ խմորեղէնով:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՄԱՐՏ
MARDI 10 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3059 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԳԻՐ ՄԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ 25 ՏԱՐՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՖՐԱՆՍԱ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԿԸ ԳՏՆԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆՈՒԵՑԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ

ԲՈՂՈՔ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԲԱՑԱՌԻԿ ԺՈՂՈՎ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Դէպքերը այնքան խօսուն են որ անհրաժեշտ չէ երկար խոր-հրդածութիւններ կատարել: Ամփոփենք ինչ որ տեղի ունեցաւ շաբաթէն մինչեւ երկուշաբթի:

Ինչպէս գրած էինք, Հիթլէր շաբաթ օր արտակարգ նիստի հրաւիրելով Գերմանիոյ խորհրդարանը, չեղեալ հռչակեց Լոքառնոյի դաշինքը եւ Վերսայլի դաշնագրին այն մասը որ կը վերաբերի Հռենոսի ապազինեալ շրջանին: Այն ճառը խօսած ատեն, գերմանական զօրքը արդէն կը մտնէր ապազինեալ շրջանը, նախ փոքր-քաթիւ, յետոյ տասնապատկուելով յաջորդ օրը:

Ահաւասիկ Հիթլէրի ճառին գլխաւոր մասերը·

68 ՄԻԼԻՈՆ ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

— «Քանի որ աշխարհի մնացեալ մասը յաճախ կը խօսի գերմանական հարցին վրայ, հարկ է շօշափելի գաղափար մը ունենալ հարցի մասին: 68 միլիոն մարդ կը բնակի Գերմանիոյ մէջ, որ ամբողջովին արգասաբեր չէ: Կը նշանակէ 136 մարդ իւրաքանչիւր քառակուսի քիլոմեթրի վրայ: Այս մարդիկը նուազ ուշիմ չեն քան Եւրոպայի միւս երկիրներուն բնակիչները: Եւ ուրիշներէն պակաս պահանջներ չունին: Անոնք ալ կ'ուզեն ապրիլ: Անոնցմէ ոչ մէկը կ'ուզէ սպաննուիլ զնդացիրներով, քմածին դատերու համար, ինչպէս չեն ուզեր Ֆրանսացին եւ Անգլիացին: Բայց անոնք ալ նուազ քաջ եւ պատուախնդիր չեն ինչպէս Եւրոպայի միւս երկիրներուն քաղաքացիները: Անոնք համաշխարհային պատերազմի յորձանքին մէջ քաշուեցան, պատերազմ որուն վրայ նոյնքան քիչ հաւատք ունէին որքան ուրիշ Եւրոպացիներ եւ որուն համար նոյնքան պակաս պատասխանատու են: «Գերմանական խնդիրը» կը ծագի անկէ որ նոյնիսկ 1935ին գերման ժողովուրդը ենթարկուած է նուաստացուցիչ վիճակի մը, քաւելու համար մեղք մը զոր երբեք չէ գործած,— նուաստացում մը որ անհանդուրժելի է պատուախնդիր ժողովուրդի մը համար, տաժանելի՝ չարքաշ ժողովուրդի մը եւ ըմբոստացուցիչ՝ ուշիմ ժողովուրդի մը համար: Ի վերջոյ անկարելի է կղզիացնել ժողովուրդ մը որ տոգորուած է քաջութեամբ եւ պատուախնդրութեամբ: Վերսայլի դժբախտ դաշնագիրը, սահմանուած ըլլալով մշտնջենաւորելու պատերազմին արդիւնքները պատմութեան մէջ չտեսնուած եղանակով մը, ստեղծեց այս գերմանական խնդիրը որ, ցորչափ չէ լուծուած, ծանրապէս պիտի ճնշէ Եւրոպայի վրայ, իսկ եթէ լուծուի, փրկութիւն մը պիտի ըլլայ մեր ցամաքամասին համար: Այն իրողութիւնը թէ Գերմանիա վերստացած է իր հաւասարութիւնը, անհանոյ հետեւանք չունի Ֆրանսայի համար: Միւս կողմէ կարմիր յեղափոխութիւնը եւ գերման ազգին փլուզումը շատ աւելի ծանր հարուած մը պիտի ըլլան Եւրոպայի քաղաքակրթութեան եւ տնտեսութեան քան կ'ըմբռնեն դիւանագէտներու մեծ մասը: Հետեւաբար, այն պայքարը զոր վարեցի երեք տարի անընդհատ Գերմանիոյ հաւասարութեան վերահաստատման համար, եւրոպական խնդիր մը չի յարուցաներ, այլ ելք մը կը նարէ: Այդ երեք տարիներու ընթացքին ես անընդհատ ջանացի — յաճախ ի զուր — համաձայնութեան հիմ մը գտնել ֆրանսացի ժողովուրդին հետ:

ՊԱՅՔԱՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Ինչո՞ւ կարելի չէ վերջ դնել երկհազարամեայ անիմաստ պայքարի մը որ լուծում չէ բերած եւ երբեք ալ չպիտի բերէ: Ինչո՞ւ այդ պայքարին տեղ չդնել հաշտարար եղանակ մը, ներշնչուած փերագոյն բանականութեամբ: Գերմանիոյ ժողովուրդը շահ չունի Ֆրանսայի ժողովուրդին տառապանքէն, եւ փոխադարձաբար: Եթէ պիտի առարկեն թէ չեմ ուզեր գործակցիլ Ռուսաստանի հետ, կը պատասխանեմ·— Ես չեմ մերժեր եւ չեմ մերժած գործակցիլ Ռուսաստանի հետ, բայց կը մերժեմ բոլշեւիկներուն հետ, որոնք կ'ուզեն տիրապետել աշխարհի: Ես կը դողամ Եւրոպայի վրայ, երբ կը մտածեմ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ մեր խենդեալ Եւրոպայի վիճակը, եթէ՝ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան քաոսը յաղթէ: Ես Եւրոպան կը բաժնեմ երկու մասի,— մէկը՝ կազմուած ցեղիշխան եւ անկախ եւ բնական պետութիւններէ, որոնց ժողովուրդներուն հետ սերտօրէն կապուած ենք պատմութեամբ, մշակոյթով, միւսը՝ կառավարուած բոլշեւիկեան անհերող վարդապետութեամբ, որ կը պահանջէ միջազգային տիրապետութիւն եւ կը քարոզէ ոչնչացում ներքին եւ նուիրական արժէքներու, շինելու համար ուրիշ աշխարհ մը որ ամէն կերպով գանելի կը թուի մեզի:

Վերջին երեք տարիներու ընթացքին ես ջանացի յամրաբար բայց յարատեւօրէն ստեղծել հիմերը ֆրանքեւգերմանական համաձայնութեան մը, իրաւունքներու բացարձակ հաւասարութեան վրայ: Ատոր համար անհրաժեշտ էր նախհաստատել հոգեբանական մթնոլորտ: Ահա թէ ինչու յաճախ զիս կը մեղադրեն թէ թանձրացեալ առաջարկ չեմ ներկայացներ իմ բարեկամութեան հաւաստիքներուս մէջ: Ճիշդ չէ այդ: Ինչ որ կարելի էր առաջարկել մեղմացնելու համար ֆրանքեւգերման յարաբերութեանց լարումը, եղած է իմ կողմէ, երբ կը թելադրէի բանակները սահմանափակել 200,000ով, բայց չյաջողեցայ: Բանակները 300,000ի զեղչելու առաջարկս ալ մերժուեցաւ: Իմ առաջարկներս միայն մէկը նկատի առնուեցաւ, երբ բրիտանական կառավարութիւնը համաձայնեցաւ համեմատութիւն մը հաստատել գերմանական եւ անգլիական տորմիղներուն միջեւ, համաձայն Գերմանիոյ ապահովութեան պահանջներուն եւ այդ համաշխարհային կայսրութեան անդրով-կէանեան շահերուն:

Նոյնպէս թանձրացեալ առաջարկ մը ներկայացուցի օդանաւային դաշինքի մը համար, հիմնուած՝ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ օդային ուժերու հաւասարութեան վրայ: Այս նախաձեռնութիւնը վերջացաւ մերժումով եւ նոր ազդակով մը,— ասիական եւ արեւելեան – եւրոպական ազդակ, որուն զինուորական տարողութիւնը կը խուսափի ամէն հաշիւէ: Ես իմ ծրագրիս մէջ չարձանագրեցի սահմաններու վերաքննութեան խնդիրը, ինչպէս բրին կարգ մը ֆրանսացի քաղաքագէտներ՝ 1871էն յետոյ: Ես չքաջալերեցի փոխվրէժի ոգին: Ես ուզեցի որ գերման երիտասարդութիւնը վարժուի ճանչնալ ֆրանսացի ժողովուրդը: Ես պաշտպանեցի Լոքառնոյի դաշինքը, որովհետեւ կը կարծէի թէ ան պիտի ծառայէ երաշխաւորելու Եւրոպայի ապահովութիւնը: Ես այստեղ ըսի թէ զայն պիտի պաշտպանեմ ցորչափ ուրիշները կը յարգեն զայն: Լոքառնոյի իմաստն էր վանել բռնութիւնը Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ: Այս նպատակը իրականացնելու համար, Գերմանիա յանձն առաւ շատ ծանր զոհողութիւն մը: Մինչ Ֆրանսա իր սահմանը կը սպառազինէր ամրութիւններով եւ թնդանօթներով եւ յարանուն պահակազօրքով, մենք հարկադրուած էինք բոլորովին անզէն մնալ մեր արեւմտեան սահմանին վրայ: Բայց ահա Լոքառնոյի դաշնագիրը կը բախի այն դաշինքին հետ զոր Ֆրանսա անցեալ տարի կնքեց Ռուսաստանի հետ եւ որ դեռ նոր վաւերացուեցաւ երեսփ. ժողովին կողմէ: Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքած դաշնագրով, Ռուսաստան կը տեղաւորուի Եւրոպայի կեդրոնը: Ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը մասնաւոր հանգամանք ունի: Խորհրդային Ռուսաստանի պետական ըմբռնումը համաշխարհային յեղափոխութիւնն է: Այդ յեղափոխութիւնը կրնայ այսօր – վաղը հաստատուիլ Ֆրանսայի մէջ ալ: Ես իբրեւ պատասխանատու վարիչ պարտաւոր եմ նկատի առնել այդ կարելութիւնը: Այդ պարագային, Փարիզը պիտի դառնայ մէկ մասնաճիւղը բոլշեւիկեան Միջազգայինի, այսինքն երկու տարբեր պետութիւններ չպիտի ըլլան պատերազմի կամ խաղաղութեան որոշում տալու համար, այլ ուրիշ իշխանութիւն մը, որուն կեդրոնը այլեւս Փարիզը չպիտի ըլլայ, այլ Մոսկուան: Մինչ Գերմանիա անկարող է, թէկուզ աշխարհագրական պատճառներով, յարձակիլ Ռուսաստանի վրայ, այս վերջինը պատրաստ պիտի ըլլայ որ եւ է ատեն վէճ մը յարուցանելու Գերմանիոյ հետ: Համաձայն Պ. Էռիոյի քաղած տեղեկութեան, ռուսական բանակը խաղաղութեան ատեն ունի 1,350,000 զինուոր, իսկ պատերազմի եւ պահեստի ուժերը կը հասնին 17,500,000ի: Ռուսաստան ունի նաեւ ամենահզօր տորմիղ մը զրահապատ կառքերու եւ ամենամեծ օդատորմիղը աշխարհի մէջ: Զինուորական այս ահարկու ազդակը կը խանգարէ ամէն հաւասարակշռութիւն: Եւ Գերմանիա պարտաւոր է նկատի առնել նոր կացութիւնը: Հետեւանքները ծանր պիտի ըլլան, բայց մենք պարտաւոր ենք հնազանդելու մեր ժողովուրդի շահերուն եւ չենք հանդուրժեր որ եւ է խտրութեան: Այս պատմական ժամուն, երբ գերման զինուորները կ'երթան գրաւել իրենց ապագայ զօրանոցները Գերմանիոյ արեւմտեան գաւառներուն մէջ, մենք միացած ենք միեւնոյն սրբազան համոզումով·— 1. Չխոնարհիլ որ եւ է ուժի կամ բռնութեան առջեւ·— 2. Աւելի քան երբեք աշխատիլ համաձայնութիւն մը գոյացնելու Եւրոպայի ժողովուրդներուն եւ մասնաւորապէս մեր արեւմտեան դրացիներուն հետ: Երեք տարի վերջը, ես շահած կը նկատեմ Գերմանիոյ հաւասարութեան համար մղուած պայքարը: Մենք հողային պահանջներ չունինք Եւրոպայի մէջ»:

Յետոյ կարդաց չորս պետութեանց ուղղուած յուշագիրը, որ կը պարզէ Լոքառնոյի դաշինքին դրժման պատճառները:

Գերմանական բանակին թիւը

Զօր. Նիէսէլ, նախկին հրամանատար, որ վերջերս Լեհաստան եւ Ռուսաստան գնաց կարեւոր պաշտօններով, կէս – պաշտօնական գրութեամբ մը Գերմանիոյ բանակին թիւը կը հաշուէ 2,470,000: Այս ուժին 120,000ը սեւ եւ թուխ շապիկաւոր քաղաքապահներ են, 650,000ը կանոնաւոր բանակ, 300,000ը (կամ 30 զօրաբաժին) սահմանապահ, 200,000ը աշխատանքի կամաւորներ եւ 120,000ը ոստիկաններ՝ զինուորի հանգամանքով:

=•·•=

ԻՏԱԼԻԱ կարճ պատասխան մը ուղղեց Ա. Դ. Խորհուրդին, յայտնելով թէ սկզբունքով կ'ընդունի բանակցիլ, իտալեւեթով-պական վէճին կարգադրութեան համար: Որ եւ է պայման չառաջարկեր:— Ռաս Մուլուկէթա, Եթովպիոյ զինուորական նախարարը, մեռաւ կարճատեւ հիւանդութենէ մը վերջ:

ՀԻԹԼԷՐԻ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՃԱՌԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ՀՌՉԱԿԵՑ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱԳԻՐԸ

Հիթլէրի անակնկալ ձեռնարկէն անմիջապէս վերջը, Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը երկու բացառիկ նիստեր գումարեց շաբաթ օր: Ժողովին կը մասնակցէր նաեւ Զօր. Կամլէն, ընդհանուր սպայակոյտին նախագահը: Նախարարական խորհուրդը որոշեց անմիջապէս բողոքել Ազգերու Դաշնակցութեան, պահանջելով պատժական տնօրինութիւններ Գերմանիոյ դէմ, քանի որ ան դաշնագիրներ կը դրժէ միակողմանի ձեւով մը: Յետոյ որոշուեցաւ Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութիւնները ժողովի հրաւիրել Փարիզի մէջ, այսօր, երեքշաբթի: Այդ պետութիւններն են Ֆրանսա, Անգլիա, Իտալիա եւ Պելժիա:

Միեւնոյն ատեն զինուորական զգուշութիւններ ձեռք առնուեցան արեւելեան սահմանին վրայ, ուր վիթխարի ամրութիւններ կը գտնուին, արդիական սպառազինութիւններով: Անոնց համար ծախսուած է 100 միլիոն տոլար: Նախարարական խորհուրդը կիրակի օրն ալ գումարուելով, նոր հրահանգներ հաղորդեց բանակին հրամանատարութեան: Հազարաւոր երիտասարդ զինուորներ անմիջապէս համախմբուեցան արեւելեան սահմանին վրայ, դէմ դիմաց գերմանական բանակին, զոհելով իրենց կիրակին: Բացարձակ լռութիւն կը տիրէ բանակին շարժումներու մասին· բայց ստուգուած է որ կիրակի գիշեր սահման հասած են բազմաթիւ մասնագէտ զինուորներ,— գնդացիր արձակող, անթել հեռագրիչ, կազային պատերազմի մասնագէտներ, փշաթելեր հաստատողներ եւ թնդանօթաձիգներ: Այս բոլորը բաժնուած են արեւելեան սահմանի չորս շրջաններուն մէջ: Շատ մը երիտասարդ զինուորներու համար անսովոր փորձ մըն էր այս: Կիրակի առտու անոնք արթնցան պողպատեայ ցանցերու լաբիրինթոսի մը մէջ, մինչդեռ տակաւին մէկ օր առաջ սովորական կեանք մը կը վարէին զօրանոցներուն մէջ: Ամրութիւնները իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ են փապուղիներով: Գնդացիրներ, կազարգել դիմակներ, ահարկու թնդանօթներ եւ մեծաքանակ ռազմամթերք դիզուած են բոլոր կարեւոր դիրքերուն մէջ: Զինուորներէն շատերը մասամբ տեսած են ամրութեանց եւ խրամներու կեանքը, իսկ ուրիշներ հէքեաթի մը տպաւորութիւնը կը կրէին, երբ կ'անցնէին մահացու զէնքերու գլուխը, իրենց աչքերն ուղղած դէպի անտեսանելի թըշնամին: Անոնք որ տեղաւորուած են մեծ զօրանոցներու մէջ, բաղդատաբար հանգիստ են, իսկ շատ կը նեղուին անոնք որ կ'ուտեն, կը պառկին եւ կը շարժին ստորերկրեայ խոր փոսերու մէջ:

Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փառի»ի դիւանագիտական խմբագիրը, կը գրէ թէ մասնակի, նոյնիսկ ամբողջական զօրաշարժի հրամանը սկզբունքով տրուած էր ութ օր առաջ, բայց առ այժմ կառավարութիւնը կ'ուզէ գոհանալ զգուշական միջոցներով: Տենդագին գործունէութիւն կը տիրէ արեւելեան շրջանին մէջ, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը: Քէլի կամուրջին պահակազօրքը կրկնապատկուած է: Ամրաշէն զինուորներ արագօրէն կը լրացնեն հեռախօսի եւ հեռագրի գիծերը: Պէլփոռէն զինուորներ կը դրկուին դէպի ֆրանսական Հռենոս:

«Մենք չենք կրնար բանակցիլ սպառնալիքի տակ»

Հիթլէրի յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը, արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն յայտարարութեամբ մը ձաղկեց Գերմանիոյ բռնած դիրքը: Այս առթիւ պարզեց բոլոր անցուդարձերը եւ յայտնեց թէ Ֆրանսա հաւատարիմ մնալով Լոքառնոյի դաշինքին, խնդիրը յանձնած է Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդին, որ պիտի գումարուի ուրբաթ օր:

Իսկ վարչապետ Պ. Սառօ կիրակի օր երկար ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակին առջեւ, դատապարտելով Գերմանիոյ ընթացքը եւ պարզելով Ֆրանսայի տեսակէտը: Ճառը կը լսուէր ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, իսկ յետոյ թարգմանուեցաւ անգլերէնի, գերմաներէնի, սպաներէնի եւ իտալերէնի եւ տարածուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի:

Մանրամասնօրէն պարզելով բոլոր անցուդարձերը, վարչապետը շեշտեց·

—« Ֆրանսական կառավարութիւնը իր մասին վճռած է չբանակցիլ սպառնալիքի տակ: Այն միակ իրողութիւնը որ այժմ գեր-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բազմաթիւ ընկերութիւններու եւ վարիչներու գլխաւոր մտահոգութիւնն է Ֆրանսայի ծնունդներու հարցը:

Նախապատերազմեան շրջանին իսկ ժողովրդագիրներ ահազանգը կը հնչեցնէին եւ Ֆրանսայի յամր մահը կ'ողբային:

Տնտեսագէտ Լը Ռուա Պօլիէօ «Բնակչութեան հարցը» գրքով մը կը պրպտէր ծնունդներու նուազման պատճառները և կը բանաձեւէր ընկերային օրէնք մը: Ընկերաբան Տք. Էքքերդ, ուսուցիչ Վիէննայի համալսարանին՝ քննական յօդուածով մը ցոյց կուտար թէ առաջարկուած օրէնքը ճակատագրական չէ եւ բանաձեւումը կարծուածին չափ ալ պարզ չէ, որովհետեւ բազմաթիւ են ազդակները, բարդ է հարցը:

Իրողութիւնը կը մնայ նոյնը. Ֆրանսա չաճիր: Ճշմարտութիւն մըն է թէ 87 գաւառներէն 10ը միայն կը պահպանեն ցեղը: Բազմանդամ ընտանիքներ հետզհետէ կը նուազին, թէեւ յաճախ ամուսնութիւններու թիւը կը մնայ նոյնը:

1901ին դագաղներու թիւը օրօրոցներու թիւէն աւելի էր 33 գաւառներու մէջ: 1905ին 45, 1911ին 65 գաւառներ ծնունդէ աւելի մահերունէին: Ընտանիքի մը բեղնաւորութեան միջին թիւն է 2.7, մինչդեռ առ նուազն 3 ըլլալու է, ժողովուրդի մը թիւը նոյնը պահելու համար:

Պատերազմը ցոյց տուաւ թէ Ֆրանսա հազիւ կրնար ծածկել ռազմաճակատը եւ մէկուկէս միլիոն կորուստը ոչ միայն չէշտեց թիւին պէտքը, այլ այսօր ալ աւելի կը տեսնուին տխուր հետեւանքները:

Երբ ժողովուրդի մը թիւը կը նուազի, դրացի երկիրներու բնակիչները կ'աւելնան, հաւասարակշռութիւնը կը խանգարի, խաղաղ կամ զինեալ արշաւանքը կը սկսի, մինչեւ որ նուաճումը դադրի: Տակաւին 1789ին Ֆրանսայի բնակչութեան թիւն էր 26 միլիոն, մինչդեռ գերման կայսրութիւնը (Աւստրիա, Փրուսիա եւն.) 28 միլիոն եւ Մեծն Բրիտանիա 12 միլիոն բնակիչ ունէր: 1814ին Ֆրանսա ունէր 29ուկէս միլիոն բնակիչ, Մեծն Բրիտանիա՝ 19, Աւստրիա՝ 30, Փրուսիա՝ 10 միլիոն: 1913ին Ֆրանսա ունէր 39 ու կէս միլիոն բնակիչ, Մեծն Բրիտանիա՝ 46, Աւստրօ-Հունգարիա՝ 53, Գերմանիա՝ 68, որոնց վրայ կ'աւելնայ Իտալիա 36 ու կէս միլիոն բնակչութեամբ եւ կը դառնայ կարեւոր ազդակ մը եւրոպական հաւասարակշռութեան:

Ֆրանսացի տնտեսագէտ Շարլ Ժիտ տխրութեամբ կը գրէր թէ «իր սերունդին պատկանող անձերը կը տեսնեն մարդու մը կեանքի տեւողութեան ընթացքին՝ միւս երկիրներու աճումը: Գերմանիոյ բնակչութիւնը 1865ին, Աւստրօ-Հունգարիոյ բնակչութիւնը 1880ին, Անգլիայինը 1895ին գերազանցեցին Ֆրանսայի բնակչութիւնը, իսկ այժմ Իտալիոյ կարգն է: Իմ սերունդիս պատկանողները 50 տարի առաջ տեսան 25 միլիոն բնակիչ ունեցող Իտալիա մը, որուն կը կարկառէր Ֆրանսա իր ձեռքը մեծ տիկնոջ մը պաշտպանողի ընտանութեամբ մը, երբ թէ Իտալիա ըլլար փոքրիկ աղջիկ մը: Վաղը կամ միւս օր որպէս զի Ֆրանսա կրենայ ձեռքը Իտալիոյ տալ, պէտք պիտի ըլլայ որ բարձրանայ ոտքին մատներուն վրայ»:

1910ին Գերմանիոյ աճումը եղած էր 880.000 անհատ, Իտալիայինը 460-000, իսկ Ֆրանսայինը միայն 70.000: Ուրեմն Գերմանիոյ աճումը եղած էր 100.000 աւելի Ֆրանսայի աճումէն եւ իրաւունքով կը կրկնէին նախապատերազմեան շրջանին թէ Գերմանիա ամէն տարի բանակ մը կը պատրաստէ Ֆրանսայի դէմ: Նոյն տարին տնտեսագէտ Լը Ռուա Պոլիէօ «Ազգային ինքնասպանութիւն» վերնագրով յօդուածի մը մէջ կը նախատեսէր կարճ ժամանակէն Ֆրանսայի ապագան:

Թիւին նուազումով Ֆրանսա հետզհետէ կորսուած է քաղաքական, տնտեսական գերակշռութիւնը: Բոլոր գաղթավայրերու մէջ Ֆրանսացին պաշտօնեայ է, չկայ գաղութ մը: Թունուզի մէջ աւելի Իտալացիներ կան քան թէ Ֆրանսացիներ: Ֆրանսերէնն հետզհետէ տեղի կուտայ անգլիերէնին: Որքան ընկրկում կայ Թուրքիոյ մէջ ալ 1740էն ի վեր երբ սուլթանը «հիացման եւ երախտագիտութեան զգացումները կ'արտայայտէր Ֆրանսայի կայսեր»: Մարսիլիա կեդրոնն էր Ֆրանքօ-Թուրք առեւտրական յարաբերութիւններուն: Այսօր դադրած են անցեալի բարգաւաճ առեւտուրն ու մշակութային յարաբերութիւնը:

Ծնունդներու նուազումը պատճառ կ'ըլլայ արտադրութեան նուազումին, որովհետեւ աշխատաւորներու, մարդ-դրամագլուխի պակասով կը պակսի նաեւ ճարտարարուեստի արտադրութիւնը, կը նուազին երկրագործական բերքերը, կը պակսի արտածումը: Դեռ 1874ին Ֆրանսա առեւտրական երկրորդ պետութիւնն էր, 1911ին չորրորդ տեղը կը գրաւէր 14 միլիառ առեւտուրով, մինչդեռ Անգլիոյ առեւտուրը կը հասնէր 26 միլիառի, Գերմանիայինը 22 եւ Մ. Նահանգներու 18 միլիառի: 1913ին գերման առեւտուրը կը հասնէր 25 ու կէս միլիառի, Ֆրանսայինը 15 միլիառ 300 միլիոնի: «Մեր առեւտուրի կայունութեան բազմաթիւ պատճառներուն ամէնէն կարեւորը ծնունդներու պակասն է», կը գրէր Ալֆրէտ Փիքար յանձնաժողովի նախագահը: Շատ մը երկիրներու մէջ եւ մանաւանդ Գերմանիոյ, բնակչութեան աճումին հետ աճած է նաեւ արտադրութիւնը, առեւտուրը, հարստութիւնը: Տարիներ առաջ Մոնթէսքիէօ գրած էր «Պարսկական Նամակներ»ուն մէջ. — «Որքան բազմամարդ է պետութիւն մը, այնքան առեւտուրը կը ծաղկի, որքան առեւտուրը ծաղկի՝ այնքան բազմամարդ կը դառնայ պետութիւնը»:

Թիւը միայն կարեւոր չէ ժողովուրդի մը տնտեսական եւ ընկերային կեանքին համար, այլ նաեւ որակը: Կարեւոր է ընտրանի մը, վարիչ դասակարգ մը, այսինքն միջակէ վեր բարձրացող անհատներու հոյլ մը: Պատմութիւնը ցոյց կուտայ որ բոլոր կարկառուն դէմքերը բազմանդամ ընտանիքներու զաւակներ եղած են: Ռիշլիէօ, Մոնթէնը, Տէքարթ, Միքէլ Անճելօ, Քրոմուէլ, Նափոլէոն, Մոցարթ չորրորդ եւ հինգերորդ զաւակներ էին իրենց ընտանիքներուն: Մեծ յեղափոխութիւնը պիտի չունենար իր մեծ պերճախօս Միրապօն, եթէ իր ընտանիքը չորս զաւակով գոհացած ըլլար: Ամերիկան պիտի չունենար իր ազգային մեծ դէմքը՝ Ֆրանքլինը, եթէ ասոր ընտանիքը գոհանար տասը զաւակներով: Լատին առած մըն էր «մարդկային սեռը կ'ապրի քիչերով կամ քիչերու համար»:

Հոն ուր ծնունդներու թիւը կը սահմանափակուի, երիտասարդներու թիւը կը նուազի եւ ծերերու թիւը կ'աւելնայ: Հետեւաբար ժողովուրդը արտադրող աւելի սպառողներ միայն կ'ունենայ, ինքն ալ ծերերու ժողովուրդ մը կը դառնայ: Ֆրանսայի մէջ 1000 բնակչի վրայ 170 տղայ կամ երիտասարդ կայ, մինչդեռ Գերմանիոյ մէջ 220, Անգլիոյ մէջ 210 երիտասարդներ կան:

Ընկերաբաններ կրկնեցին թէ թիւը անհրաժեշտ չէ ժողովուրդի մը կեանքին ու տեւումին համար եւ օրինակ տուին Չիներն ու Հնդիկները: Սակայն է որ երկու հին քաղաքակրթութիւններու օրրանները թիւ ունին, բայց քաղաքական դեր չունին: Ի՞նչ դեր պիտի ունենային եթէ որակն ալ ունենային, ինչպէս Ճափոնները: Քով քովի ապրող ժողովուրդներէն աւելի տիրապետող է ան, որ կը միացնէ թիւին հետ որակը, իր դիրքը կրնայ պահել միայն աճեցնելով թիւը եւ արժեւորելով անդամները:

Չկայ անհատ մը որ չմտահոգուի Ֆրանսայի ապագայով, անոր բնակչութեան աճումով, ուստի անհատական թէ պետական օրկաններ ձեռնարկած են միանգամայն մահերու թիւը նուազեցնելու, պայքարելու համար ընկերային ախտերու դէմ: 1932ին հանրային առողջապահութեան համար ծախսուած է 115.684.000 ֆր.ի կարեւոր գումար, որով յամառօրէն պայքար մղուած է ընդհանրացած սիֆիլիզի, թոքախտի եւ հետզհետէ ընդհանրացող քաղցկեղի դէմ:

1932էն ի վեր գոյութիւն ունին 1792 հակավեներական կեդրոններ, որոնցմէ 571ը անհատներու նախաձեռնութեամբ կազմուած են: Հաստատուած են նաեւ 16 հակաքաղցկեղային կեդրոններ, 131 թոքախտի բուժարաններ, 150 կանխարգելարաններ եւ 740 ձրի բուժարաններ:

Կատարուած ջանքերը լաւագոյն արդիւնքներ տուած են, սակայն անկարող եղած են չարիքը դարմանելու, չարիք մը որ ընդհանուր է, որ սկսած է ծաւալիլ թէ Եւրոպայի եւ թէ Մ. Նահանգներու մէջ եւ որուն կ'արժէ անդրադառնալ ուրիշ առիթով:

ՀԵԹՈՒՄ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԻ ՇՐՋԱՆ

Նիկիոյ, Կոստանդնուպոլսոյ եւ Եփեսոսի տիեզերական ժողովներէն վերջ, քրիստոնէութիւնը հաստատուն գետին մը բռնեց, անկարգ ուղղութիւնները կազմալուծուեցան, վիճաբանական սատակութիւնները մեղմացան, եւ հաւատացեալները ամէն տեղ սկսան զօրացնել մեծ ու փայլուն եկեղեցիները շինելու գործը: Հռոմէական սահմաններուն մէջ, Կոստանդինոսի դարձէն յետոյ, արդէն սկսեր էին բարձրանալ խոշոր եկեղեցիներ, նախագիծ ունենալով հին կաթողիկէներու (պազիլիք) ձեւը: Անոնց հետզհետէ կը յաջորդէին աւելի փայլունը, աւելի նուրբը, աւելի դրուիչը: Բիւզանդական եկեղեցիներու արուեստը նոյնպէս աստիճանաբար կը կոկիկնար չորս հաւասար թեւերու յատակագծի մը նախընտրութեան վրայ: Ու ասոնց երկուքին խառնուրդով, Յուստինիանոս կայսեր ժամանակ 527 — 542 կը կանգնէր Պոլսոյ Այա Սոֆիայի հրաշալիքը:

Հայաստանի մէջ, պարագաները տարբեր կ'ընթանային: Իրարու եւեւէ հասնող քաղաքական փոթորիկներէն զատ՝ կար ներքին հակամարտութիւն մը, որ կ'անհետացնէր ցեղին աշխուժութիւնը եւ կը դժուարացնէր շինարարական գործը: Տրդատէն վերջ մինչեւ Կարմիր Վարդան, գրեթէ բոլոր թագաւորները եւ հեղինակաւոր նախարարները հակառակեցան հայ կղերականութեան դիրքին եւ ուղղութեան, մինչեւ իսկ Տիրան նախարարը Արքեղայոս եւ Տիրան թագաւորը սպաննեցին կաթողիկոսներ: Ու կրնանք ըսել որ Վարդանի ժամանակ ալ, Վասակի ու հետեւորդներուն բռնած դիրքերը կը վկայեն թէ դեռ յիշեալ հակամարտութիւնը ահաւոր համեմատութիւն ունէր: Այնուհետեւ, հայ կղերը, իր յամառ գործունէութեամբ, ազգային շահերով զբաղելու ընդունակութեամբ, հայ գիրերը կազմելու, հայ գրականութիւնը իր ուզած ձեւով զարգացնելու եւ զօրացնելու շնորհքով յաղթեց պայքարին եւ տիրական դարձաւ: Պէտք է աւելցնել նաեւ որ, հայ եկեղեցականութեան այս յաղթութեան մեծապէս նպաստաւոր դարձան Պարսիկներու զիջողութիւնները, եւ ապա անոնց գրաւումը Յոյնաց հետ Ասորւոց եւ Փոքր Ասիոյ գաւառներէն, որ յանգեցաւ իրենց տխուր պարտութեան եւ տկարացման 627ին, Հերակլի վերջնական յաղթանակով:

Է.-Ը. դարուն ուրեմն հայ ճարտարապետութեան տաղանդը ասպարէզ կը գտնէր եւ կը քաջալերուէր եկեղեցիներու շինութեան գործին մէջ: Բիւզանդականէն տարբեր խաչաձեւ յատակագծին վրայ հայ եկեղեցին կը բարձրանար քառակուսի կամ կամարաձեւ, գեղաքանդակ շրջանակներով, որմերու անկիւնաւոր խորշերով, ասոնց գերաններու՝ անհաւասար մեծամեծ քարերու զօրութեան վրայ կեցնելով յատկանշանական տանիքն ու սրածայր գմբէթը: Այդ շրջանի ճարտարապետութեան հռչակաւոր նմոյշներն են Էջմիածնի Հռիփսիմէ եւ Գայիանէ եկեղեցիները, Կարսի նահանգին Տեկորի վերանորոգութիւնը, Մրենի եկեղեցին, Երեւանի նահանգին Մաստարայի եկեղեցին, եւ ապա Եղվարդ, Արուճի կամ Թալինի, Երերուքի, Քասախի, Աշտարակի եւն., եւայլն եկեղեցիները, որոնց գրեթէ բոլորին մէջ ալ հմուտ ճարտարապետներէն տեսնուած է հին մեհեաններու արուեստէն հետքեր, հին հայ տաճարներու արտադրութիւններէն գիծեր: Զարմանալի է:

Զուարթնոց եկեղեցին որ շինուեցաւ 642էն 652ի միջոցին, հայ ճարտարապետութեան հանճարի էն պատուաբեր, էն շքեղ արտադրութիւններէն մէկը եղաւ: Անոր մասին մեր պատմագիրները զարմանալի գովեստներ ունին: «... Բարձր շինուածովք եւ չքնաղ զարմանալեօք, արժանի աստուածային պատուոյն» կը գրէ Սեբէոս. — «...Մեծ եւ հրաշալի եւ բազմապայծառ յարկ տան Աստուծոյ», կ'ըսէ Յովհաննէս. — «...Զարմացուցիչ տեսողաց», կը կոչէ Կիրակոս: Թուրքերը աւերեցին այս հրաշալիքը եւ դարերով պարզ հողակոյտ մը մնաց Վաղարշապատի դաշտին մէջ, մինչեւ որ վերջին տարիները Խաչիկ Դատեան վարդապետին աշխատութեամբ պեղումներ կատարուեցան ու երեւան եկան տրուած գովեստներուն ստուգութիւնը հաստատող աւերակներ ու բեկորներ: Ահա թէ ինչ կը գրէ ճարտարապետ Թորոս Թորոմանեան այդ շրջանի եւ մասնաւորապէս Զուարթնոցի հայ ոճին նուիրած իր ուսումնասիրութեան մէջ:

«... Ամփոփելով մեր խօսքը, ըսենք որ զետեղել հաստարակ հրաբխային քարէ չորս սիւներու եւ չորս փոքր կամարներու վրայ դրսի պատին զուգահեռական կորութեամբ ութ աղեղներ, եւ այդ աղեղներու կողերը յեցնելով գագաթին հաւասարեցնել, կազմելու համար հորիզոնական պատուանդան մը, 85 մեթր երկայնութեամբ աղեղներ, որոնք իրենց վրայ կը կրեն առնուազ 6 — 7 մեթր բարձրութեամբ հսկայ պատի մը ծանրութիւնը, հանճարի այնպիսի յանդուգն ու հոյակապ սլացք մըն է որ պատիւ կը բերէ հայ անունին:

«Այստեղ ոչ վայրենի ուժն է մեզ զարմացնողը, ինչպէս Եգիպտոսի պիրամիտներու (բուրգերու) եւայլն շէնքերուն մէջ, ուր կը տեսնենք, 20 խորանարդ ծանրութեամբ միապաղաղ քարը մինչեւ 30 — 40 մեթր բարձրութեամբ հանուած, եւ ոչ ալ ճարտարապետական քանդակներու մէջ, այլ անոնցմէ տարբեր եւ դուցէ ասոնցմէ շատ վեր, ճարտարապետական այն խիզախ յղացումը, որով հայ մարդը՝ 80 սանթիմեթր տրամագիծով երկու սիւներ իրար միացնող չորս աղեղներու վրայ կախեր է հազարներով թօն ծանրութիւն, տարողութեանց ներքին հաշիւներու մասին իր ունեցած կատարեալ հմտութեանը վրայ վստահ»:

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն նպարավաճառ, մայրս ըսաւ թէ կ'ուզէ իր պարտքը վճարել:
— Շատ լաւ, տղաս, առ քեզի շաքար մը:
— Բայց, ըսաւ որ այժմ չի կրնար վճարել:

×

— Պարոն միջնորդ, սպասուհիի մը պէտք ունիմ, բայց կ'ուզեմ որ վստահելի, քաջ եւ մաքուր ըլլայ:
— Տիկին, այդ երեք յատկութիւնները մէկ անձի վրայ գտնելը դժուար է. ես երեք սպասուհի կը ղրկեմ ձեզի, կարելի է գոհ կը մնաք:

×

Ոստիկանը դատարկապորտին.
— Երէկ ժամը 3ին ո՞ւր էիր եւ ի՞նչ կ'ընէիր:
— Պարոն ոստիկան, ի՞նչպէս կ'ուզէք որ գիտնամ, կը կարծէք թէ վրաս ժամացո՞յց ունիմ:

ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ

ԽՄԲ. — Աննա Սթէն, շարժանկարի մեծ արուեստագիտուհին, հետեւեալը կը գրէ «Նիւզ Քրօնիքլ»ի մէջ. —

Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ Ռուբէն Մամուլեանի մասին, այնքան դժուար է նկարագրել զինքը:

Երիտասարդ ու գեղադէմ հայ մըն է ան, բարձրահասակ, լուրջ եւ իմաստուն աչքերով: Սովորականէն տարբեր տիպար մը:

Բացի Թօլսթոյի «Յարութիւն»ին, որուն մէջ աշխատեցայ իր ղեկավարութեան տակ, Մամուլեան բեմադրած է նաեւ «Քաղաքին ճամբաները», «Սիրէ զիս այս գիշեր», «Բժ. Ճէքիլ եւ Պ. Հայտ», «Երգ երգոց», եւ «Քրիստինէ թագուհի» ժապաւէնները:

Շարժանկարի յաճախորդները գիտեն թէ այս պատկերները ո՞ր աստիճան կը տարբերին իրարմէ: Անտարակոյս երեւոյթ է արդարեւ որ բեմադրիչ մը այդքան ճկուն ըլլայ Հոլիվուտի մէջ ուր մարդիկ կը հաւատան միայն մասնագէտներուն: Ան ալ Ռուս մըն է ինծի պէս ու թերեւս այդ է պատճառը որ կը հասկնամ զինքը, կը հասկնամ նաեւ թէ ինչպէս կրցաւ ան նպաստել շարժանկարի յառաջդիմութեան:

Կարելի է զինքը նկատել պաղարիւն, իր մեթոտներուն մէջ անկայուն, հնարամիտ ու յամառ: Արդարեւ այդ երեք յատկութիւններն ալ ունի: Եւ սակայն անոնց խառնուրդին շնորհիւ է որ Մամուլեան Ամերիկայի ամէնէն աչքի զարնող բեմադրիչը եղած է այժմ:

Ամէն անգամ երբ նոր ժապաւէնի մը պատրաստութեան կը ձեռնարկէ, Մամուլեան ամբողջովին կը թօթափէ իր նախընթաց տպաւորութիւնները եւ ամէն ինչ ծայրէն կը սկսի: Այդ է ահաւասիկ պատճառը որ իրարմէ հիմնովին տարբեր նկարագիր ունեցող պատմութիւններ իրեն վստահուած են: Առաջին գունաւոր ժապաւէնի (Պէքի Շարփ) բեմադրութիւնը իրեն յանձնուեցաւ, որովհետեւ անիկա ընդունակ էր միանգամընդմիշտ մոռացութեան տալու սեւ-ճերմակ շարժանկարներու մասին իր բոլոր գիտցածները:

Կարգ մը բեմադրիչներ այնքան զգայուն են որ գիտեն թէ ինչ կ'ուզեն ուրիշներ՝ այնքան վարպետ որ անոնց քով գիտակցութեանդ շարժանկարի կ'առնեն իրենց ուզածը: Մամուլեան պաղարիւն տրամաբանող մըն է ու միաժամանակ հոգեբան մը:

Երբ Ֆրէտէրիք Մարչին հետ «Յարութիւնը» կը խաղայինք իր ղեկավարութեան տակ, հայ արուեստագէտը այնքան ճշգրտօրէն նկարագրեց ու բացատրեց դերերը որ Մարչ դիտել տուաւ — «գիտե՞ս ինչ, ես ալ քեզի չափ Ռուս եմ հիմա ...»

Այդ խոստովանութեան մէջ կը գտնեմ Մամուլեանի յաջողութեան գաղտնիքը, յաջողութիւն մը որ [illegible] հիացում կը պատճառէ ինծի, որովհետեւ ձեռք բերած է զայն օտար երկինքի մը տակ ու օտար շրջապատի մը մէջ:

Երբ Մամուլեան Անգլիա եկաւ 1920ին, մէկ բառ անգլերէն չէր գիտեր: Երկու տարի վերջը կը բեմա-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Այս տրտմութիւնը անոր երեսին գիծերը թանձրացուցած, մշուշի պէս է տեսնուեր մտմտուքը վրան: Ու Հաննուկ ախպար թանձր յօնքերն ալ երբ կը պռստէր, ինքնիրմէ ելած կերպարանք մը կ'առնէր:

Բայց մէկ օրը միւսին չի նմանիր: Ժամանակ անցնելով, Հաննուկ ախպար կամաց կամաց սիրտ առաւ: Մինակ, չոգիի պէս թեթեւ բան մը մնաց իր ներսը:

Բայց իր աղջկան սիրտը միշտ լեցուն, անոր ներսը այս չոգիէն աւելի բան մը մնաց տխուր:

×

Քաղաքին մէջ ո՞վ չէր ճանչնար Հաննուկ ախպարը: Գիւղացիներն անգամ անոր ինչ տեսակ մարդ ըլլալը գիտնալով, «ծեր ադուէս» դրած անունը, պարտէզին առջեւէն անցած ատեննին, կ'ըսէին ու կը խնդային: Հաննուկ ախպար ամէն օր իր պարտէզին մէջ, առտուընէ մինչեւ իրիկուն կ'աշխատէր, կ'աշխատէր, կ'աշխատէր: Գործ չկեցած ատենն ալ, մէջքը կարծես ծուռ մնացած մարդ մը, փտած ճիւղերու կտորուանքներ կը վերցնէր գետնէն, վերջապէս բան կ'ընէր:

Ասկէ աւելին կար:

Անցորդները, երբ պարտէզին առջեւ կը կենային, խօսիլ չէր ուզեր անոնց հետ, ու երբեմն ուսերը կը թօթվէր, կամ պռկունքները թմթկեցուցած, «խելքս բանի չի հասնիր», ըսելու կերպարանքը կ'առնէր, ու դիտմամբ, կռնակը դարձուցած դրան, քիչ մը աւելի ծռած հողին, կ'աշխատէր միամիտ:

Պտուղներ հասունցած օրերուն մանաւանդ, ծառերու բունին կը կոթնէր, թփիկներու եւեւը կը նստէր, ճաշը հատած ատենն ալ, կը պառկէր կռնակի վրայ, միայն թէ զինքը չտեսնէին:

Ասանկ մարդ մըն էր Հաննուկ ախպարը, կծծի մարդուն մէկը, ինչպէս կ'ըսէին: Ասոր համար ի՞նչ փսփսուքներ ասոր անոր բերնին մէջ, կ'ըսէին ու կ'օրօրէին իրենց գլուխները: Կիները մանաւանդ, բռունցքի հարուածներով ակռայ կը կճրտեցնէին, երբ կ'անցնէին պարտէզին քովէն:

Բայց Հաննուկ ախպար իր ընելիք բաներէն մազ չէր շեղիր: Կեանքին համար իր տեսակէտները ունէր, ասոր համար, տունէն դուրս ելլելուն պէս, կեանքը բան մը կը կորսնցնէր, կը քալէր մշուշի մէջ: Իր պարտէզին մէջ այս մշուշը կարմիր, անուշ լոյսի կը փոխուէր, իր ուժերը կը վերստանար: Ու տունէն ներսն էր որ դարձեալ լոյս շունչ մը կ'առնէր: Հոն իր մտածումները կայծոռիկներու պէս կը սկսէին փայլիլ: Անոնք խաւարին մէջ պզտիկ փայլակներ՝ լոյս կուտային:

×

Քաղաքացիները չէին սիրեր Հաննուկ ախպարը: Հաննուկ ախպարն ալ, արդէն մարդ սիրել բռնած բանին ինչ ըլլալը չէր գիտեր:

Իրկունները պարտէզէն վերադարձին, երբ եկեղեցւոյն դիմացի փողոցէն կ'անցնէր, անկիւնը, երկաթագործին առջեւ պահ մը կը կենար, կը խօսէր վարպետին հետ: Մանաւանդ մեծ գործաւորին՝ Արեգնեց Սերոբին հետ, խօսակցութիւնը կը տաքնար, շատ կ'անուշնար: Ան պահ մը, ամէն հեղ երբ առիթը կը ներկայանար, խօսակցութիւնը որքան կ'երկարէր, բառերը ինքնին կը բխէին: Մանաւանդ Արեգնեց Սերոբը անուշ խօսող, խօսակցութիւնը կը համեմէր այնքան զուարթութիւն կուտար ձայնին որ բառերը իրենց բոլոր գոյներով դուրս կուգային բերնէն: Հաննուկ ախպար մասնաւոր բան մը կը զգար այս գործաւորին համար, որովհետեւ ոչ միայն խօսիլ գիտէր ան նոյն իսկ դիմացինը տեսակ մը կախարդանքով կը լեցնէր:

Արեգնեց Սերոբը, Հաննուկ ախպարի հեռուէ հեռու ազգականներէն մէկը, կարգուած, չորս տղոց տէր, դէմքը կայտառ ու երջանիկ, ապահով բան մը ունէր, հայելացած՝ մաքուր ջուրերու յստակութեամբ: Ան ինչ կենսունակութիւն երբ կը քալէր, կարծես մարմինը ուժերուն կը հրամայէր, ու իր հաճոյքը կ'աւելնար, երբ ընդհանուր շարժումի մէջ կ'աշխատէր անհաւատալի դիմադրութեամբ: Այս պահուս երեսի կարմիրները աւելի կը կարմրէին, կ'երեւար իր գեղեցկութիւնը, վերջապէս այն մարդոց կերպարանքը կ'առնէր, որոնք իրենց զուարթութիւնով կը դառնան աւելի համակրելի:

Մանաւանդ Արեգնեց Սերոբը օր մը օրանց մէկուն ծանրութիւն տուած չունէր: Ու ինչ երջանկութիւն այն օրը, երբ Հաննուկ ախպարի գործիքները սրեց մէկիկ մէկիկ, ու պզտիկ, ուրագի նմանող գործիքներ շինեց, որոնք, մատղաշ տունկերուն ու բոյսերուն հողը քրքրելու կը ծառայէին: Մանաւանդ, կեռի նմանող հինգ ակռաներով բրիչը, որուն ծայրերը սուր ու երկժանի, առաջուան պէս չէր յոգնեցներ հիմակ, որովհետեւ աշխատութեան փոխարէն բան չպահանջեց Սերոբ, բան մը ըրած ըլլալու համար, Հաննուկ, օր մը, ծառերուն տակ թափած խնձորները ժողվեց, լեցուց թաշկինակին մէջ, «տուն տար թող տղաքը ուտեն», ըսաւ, երբ Սերոբ, չխնդալու համար, ակռաներով պռկունքները սեղմեց:

Այդ օրէն ի վեր, այս ծերուկ աղուէսը, անկեղծօրէն կը խօսէր այս գործաւորին հետ:

Բ.

Որսորդութեան մը պահուն, ծանրապէս վիրաւորուած, Արեգնեց Սերոբին աջ բազուկը կտրեցին:

Իր տունը, Հաննուկ ախպարի տունին եւեւի փողոցին մէջ, պարտէզով մը զատուած, հիմա տեսակ մը լռութեան մէջ կը մնար: Ձայն ձուն չկար: Ատենէ մը ի վեր պարպուած տունի մը կը նմանէր:

Բայց այս լռութիւնը, Հաննուկի տունին լռութեան կը տիրէր, կը տիրէր շրջակայ բոլոր տուներու լռութեան:

Այս տունը, հիմակ զինքը շրջապատող տուներու ամէնէն մթինը, տխուր մթնոլորտի մը մէջ կեցած, չունէր միւս տուներուն հրապոյրը: Հոն, կարծես ամէն բան մարած, բոլոր լոյսերը չէին կրնար տալ անոնց վայլող կենդանութիւնը:

Օրերը փոխուած էին:

Ծերուկ աղուէսն ալ, երբ կ'անցնէր երկաթագործին առջեւէն, խանութին կողմերն անգամ չէր նայեր, կռնակը ծռեր եղած ատենն ալ, մէջքը կը ծռէր քիչ մը աւելի, գլուխն ալ կը կախէր:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒ

(2)

...երէր անգլերէն թատերգութիւն մը:
Մամուլեան հետաքրքրութիւն ունի
եւ կ'ուզէ ամէն բան գիտնալ: Ձի կը-
նար աշխատիլ ապաւինելով միայն իր
...գերուն եւ բնատուր տաղանդին,
...պէս պիտի ընէր արուեստագէտը:
...գործ սկսելէ առաջ անիկա, գիտունի
...պէս պիտի ծանօթանայ իրականու-
թեան եւ պայմաններուն:
«Յարութիւն» ժապաւէնին պատրաս-
...թեան ատեն, օր մը ձեռագիրնե-
...ուն մէկ մասը ուշացուցին: Թէեւ
...երը իր քովն էր եւ ինք ծանօթ էր
...ամութեան գլխաւոր գիծերուն,
բայց Մամուլեան մերժեց տեսարան-
ները լուսանկարել տալ, փորձերը յե-
տաձգեցինք մինչեւ որ ձեռագիրը ամ-
բողջացաւ:
Անիկա կը պահանջէ որ ոչ միայն
...ք, այլ բոլոր դերակատարները ի-
...ն չափ ճանչնան պատմութիւնն ու
...երը:
Տարօրինակ է ըսել որ երբեք դերա-
...ն մը, որքան ալ փոքր ըլլար իր դե-
...ը, խաղին չէր մասնակցեր միայն իր
...ը ուսումը շահելու համար. անիկա
...ատեհութիւնը կ'ունենար ամբողջո-
...ին ծանօթանալու իր ասպարէզին
...ղանիքներուն: Կը ճանչնար ոչ մի-
...ն իր դերը պատմութեան մէջ, այլ
...իր սեփական կեանքը արտաքին աշ-
խարհին մէջ:
Մամուլեան դերասանին կը բացատ-
...է թէ ան ինչպէս ապրած է, կը նկա-
րագրէ անոր կեանքը, ընտանեկան
պարագաները, դաստիարակութիւնը
եւ յանկարծ կ'ըսէ.—
— Հիմա, մոռցիր ինչ որ ըսի,
...այրկեան մը կանգ առ... պիտի լու-
սանկարենք... տուր ինչ որ կայ մէ-
...ջդ...
Երբեմն կը պատահի որ դերասանը
...անկնայ իր դերը եւ կատարէ զայն
իր ըմբռնած ձեւով: Մամուլեան չի
խարուիր սակայն, ծայրէն կը սկսի
նկարագրել.
— Մտիկ ըրէ, ռուս գիւղացի մըն
ես... դիմացդ կայ իշխան մը... չես
կրնար ուզածիդ պէս խօսիլ անոր
հետ... միեւնոյն դասակարգին չէք
պատկանիր, դուն եւ ան... չպիտի
մոռնաս որ ազնուականները միշտ կե-
ղեքած են քեզ... որքան ալ դառնա-
ցած ըլլաս անոնց դէմ, խոնարհու-
թիւն ցոյց պիտի տաս, երբ իրենց հետ
կը խօսիս...
Մամուլեան յետոյ դերասանին կը
հարցնէ թէ ինչ պիտի ընէր այդ պա-
րագային եթէ ինք իսկապէս գիւղացի
մը ըլլար. եւ մինչեւ որ համոզում
...յացնէ թէ դերասանը ըմբռնած է
իր դերին իմաստը, Մամուլեան լու-
սանկարել չի սկսիր: Ուրեմն ան հաս-
կացողութեան կուգայ իր արուեստա-
...ին հետ: Ատոր համար է որ Մարշ
...ինքը Ռուս կը նկատէր խաղար-
կութեան ընթացքին: Բեմադրութե-
նէն առաջ Մամուլեան իր շուրջը կը
...աքէ իր մասնագէտները, արհես-
տաւորները, լուսանկարիչները, աշ-
խատաւորները եւ ճառ մը կը խօսի ա-
նոնց ու դիւանագիտօրէն դիտել կու
...այ թէ որքան կը գնահատէ անոնց
գործակցութիւնն ու օժանդակութիւ-
նը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ
թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները
գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ
խնամքով:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԵԱՆՔԸ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

ՆԻԿՈՍԻԱ, (Յառաջ).— Կեդրոնէն եկած հրամանով պաշտօնէ արձակ-ուեցաւ Պ. Գրիգոր Կիրակոսեան, որ ինը տարիէ ի վեր կը վարէր Մելքոնեան կրթական հաստատութիւնը, իբրեւ ընդհ. տնօրէն: Կ'իմանամ թէ Պ. Կիրակոսեան դատարան դիմած է, ըստ իր պայմանագրութեան մինչեւ 31 օգոստոս 1937ի թոշակները պահանջելու համար:

** Վարդանանցի հինգշաբթի օրը Պ. Մանուկ Ճէլալեան Նիկոսիոյ մէջ քահանայ ձեռնադրուելով կոչուեցաւ Տէր Վահան:

Նորընծան նախապէս եղած է կամաւոր Հայկական լեգէոնին ու Կիլիկիոյ գրաւումէն վերջ զինուորական ծառայութիւններ ունեցած էր նախ Փայասի, Համայի եւ Տէօրթ–Եօլի մէջ, ուր հիմնած է Կ. Խաչը ու յետոյ Ատանա ու Մերսին քաղաքները, բարձրանալով մինչեւ ոստիկանական տեսուչի (քոմիսէր) եւ բանտերու տեսչութեան պաշտօններուն: Զին-ուորական շրջանին բարձրացած էր օդնական սպայի աստիճանին, ու Կիպրոսի մէջ պաշտօնավարած էր Մելքոնեան կրթական հաստատութեան ու ազգային Մելիքեան վարժարաններուն մէջ:

** Արարայի հերոսամարտին մասնակցող նախկին լեգէոնականներէն Պ. Յակոբ Պոյաճեանին Կիպրոսի կառավարութեան կողմէ շնորհուած է իր իսկ ջանքերով գտնուած աստ ջուրերու ակի մը շահագործումը, որպէսզի յարատեւէ իր երկրագործական ձեռնարկներուն մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ջրային հարցը

Երկրաբան Յովհ. Կարապետեան կը գրէ «Խորհ. Հայաստան»ի մէջ.—

Հայաստանի Ջրային տնտեսութիւնը ծրագրած է 1936ին 470.000 րուբլի ծախսել արտեզեան ջրհորներ բանալու եւ ջուր հայթայթելու համար Արարատեան դաշտի զանազան գիւղերուն:

Այդ նպատակով Հայաստանի Ջրային տնտեսութիւնը դիմեց կառավարութեան, որպէսզի Թոյլ տրուի յիշեալ գումարով Հոկտեմբերեանի, Վաղարշապատի, Ղամարլուի 19 գիւղերուն մէջ ջրհորներ փորել գայլիկոն մեքենաներով,— ընդամէնը 1620 մեթրը խորութեամբ, միջին հաշիւով իւրաքանչիւր գիւղի շրջակայքը մօտ 85 մեթր խորութեամբ:

Սակայն դժբախտաբար Ջրային տնտեսութիւնը ոչ մէկ հիմնաւոր ծրագիր կը ներկայացնէ, ջրա–երկրաբանական ոչ մէկ ուսումնասիրութիւն կատարած է այդ շրջաններուն մէջ:

Եթէ նախորդ տարիներու ընթացքին, Գարասու–Զանգիբասարի շրջանին մէջ, ջրա-երկրաբանական բացառիկ նպաստաւոր պայմաններու շնորհիւ՝ կարելի եղաւ արտեզեան ինքնաբուխ ջրհորներ ունենալ, ատիկա չի նշանակեր թէ Արարատեան դաշտին մէջ ամենուրեք կարելի է նոյն յաջողութիւնը ունենալ: Ապացոյց՝ Ղամարլուի շրջանի, Սարդարաբադի, Լէնինականի հիւսուածեղէնի գործարանին, Արագածայանի եւ այլ վայրերու մէջ գայլիկոն մեքենաներով ջրհոր փորելու անյաջողութիւնը:

Ղամարլուի շրջանին մէջ փորձուեցաւ 10 ջրհորներ բանալ՝ առանց նախապէս երկրաբանական քննութիւններ կատարելու, եւ միայն երկու ջրհոր ինքնաբուխ ջուր տուաւ, ջուր մը որ գոհական չէր: Եւ յետոյ այդ ջրհորները կը պահանջեն ջրհաններ:

Նոյն շրջանին մէջ Եուվա գիւղին մօտ, աւելի քան 150 մեթր խոր ջրհոր մը բացուեցաւ, արդիւնքը անյաջող: Նոյն անյաջողութիւնը Սարդարաբադի կայարանին մօտ բացուած 160 մեթր խորութեամբ ջրհորին համար:

Լէնինականի հիւսուածեղէնի գործարանին մօտ ջրհոր մը փորուեցաւ, ինքնաբուխ ջուր ստանալու յոյսով, բայց առանց նախապէս երկրաբան. քննութիւն կատարելու: Նախագդուշացուցի ձեռնարկողները, բայց մտիկ ընող չեղաւ, «դուցէ ջուր բխի» ըսին, եւ հրաժարեցան 323 մեթր փորելէ վերջ միայն:

1935ի աշնան կատարուած խորհրդակցութեան ընթացքին, այն եզրակացութեան եկան որ արտեզեան ջրհոր փորելէ առաջ, պէտք է

1. Երկրաբանական խոր քննութիւններ կատարել:

2. Այդ ձեռնարկները պէտք է շաղկապել տեղական ջրա–երկրաբանական յանձնաժողովներուն հետ:

3. Գայլիկոնով ջրհոր փորելու պարագային, մասնաւոր յանձնաժողովի մը կողմէ քննել հարցը:

Նկատելով որ Արարատեան դաշտին մէջ խմելու ջուրի մեծ պահանջ կայ, ջրհոր փորելու աշխատանքները պէտք է կատարուին գիտական հսկողութեան տակ, անյաջողութեան չմատնուելու եւ զուր յոյսերու չկապուելու համար:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

«ՓԵՏՐ. 18»Ը ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

— • —

ՏԷՍԻՆ, 3 մարտ (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. կոմիտէն «Փետր. 18»ի 15րդ տարեդարձի առթիւ սարքած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը, որ տեղի ունեցաւ մարտ 1ին, կիրակի ցերեկ ժամը 3ին մինչեւ գիշերուան ժամը 10, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տան մէջ: Կարգադիր յանձնախումբին կողմէ ընկ. Փիլոս բացուած յայտարարելով խնջոյքը, առաջարկեց ներկաներուն ընտրել իրենց սեղանապետ մը եւ ընտրուեցաւ ընկ. Ա. Միքայէլեան, որ քանի մը խօսքով բացատրեց օրուան տօնին իմաստը եւ զայն կոչեց մեր օրերու նոր «Վարդանանց»ը: Ապա առաջարկեց ներկաներուն մէկ րոպէ յոտնկայս յարգել «Փետր. 18»ի ընդվզումին առթիւ նահատակուած հերոսներու յիշատակը: Յետոյ պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, զոր ներկաները երգեցին միաբերան եւ յոտնկայս: Իբրեւ ականատես եւ մասնակից փետրուարեան ապստամբութեան, խօսեցան ընկեր Փիլոս եւ տողերս գրողը: Վերջինը փաստելու համար թէ ըմբոստութիւնը համաժողովրդական էր, յիշեց այդ շարժումին մասնակից եւ աջակից կուսակցութիւններու անունները: Մասնաւորապէս ծանրացաւ ռամկավարներու վրայ, որոնք այսօր «դաշնակցական արկածախնդրութիւն» կը համարին այդ շարժումը, եւ սակայն այդ օրերուն կը մասնակցէին «եղբայրասպան» կոչուած կռիւին, առանձին վաշտով մը, որուն ղեկավար ուսուցիչը Վանեցի Նշան Յակոբեան իր քանի մը ընկերներուն հետ սպաննուեցաւ Շնգաւիթ գիւղին մօտ:

Եղան զանազան խմբերգներ: Բաժակները կը պարպուէին հայ ժողովրդի, Դաշնակցութեան, Զեկխանները կացիններէն ազատուած եւ վերապրող հայ մարտիկներու եւ գործիչներու կենացը, ինչպէս նաեւ բանտին մէջ կացնահար եղած զոհերու եւ կռիւներու մէջ հերոսական մահով ինկած Հայորդիներու յիշատակին Երգեցին ընկերներ Յ. Պետրոսեան, Վ. Քէչիչեան, Համազասպ, Մ. Համբարձումեան, Պ. Տէր Պօղոսեան, Փիլոս, Առաքելեան եւ Տիկ. Ռաշէլ: Մեր նախկին ընկերներէն Նուպար Պօտուրեան իր արտասանութեամբ զուարճացուց ներկաները, ապա իր խօսքը ուղղելով Դաշնակցականներուն ըսաւ. — «Իմ նախկին ընկերներ, եղէք միշտ վեհանձն եւ ձեր լռութեամբ արհամարհեցէք ձեր հակառակորդները, մանաւանդ ռամկավարները, որոնք իրենց երկերեսանի ընթացքով չափէն աւելի առել են»: Ընկերներ Փիլոսի եւ Հիւսեանի առաջնորդութեամբ տեղի ունեցաւ հայկական շուրջպարը (դէօվանտ) բոլորի մասնակցութեամբ: Եւ ահա այսպէս ժամը եղաւ 10, սակայն ներկաները մեծ դժուարութեամբ բաժնուեցան սրահէն, խանդավառուած հայրենի յուշերով եւ անկախութեան կարօտով:

Վեհունի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԵՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o —

ՎԱԼԱՆՍ, 3 մարտ.— Զ. Ո. Մ. մարզական 2րդ խումբին առաջին մրցումը տեղի ունեցաւ 2 փետր.ին Փոլիկոնի դաշտին վրայ, տեղւոյս Սէն Ժան խումբին հետ: Հետաքրքրական խաղարկութենէ մը վերջ մեր տղաքը յաղթեցին 0ի դէմ 2ով:

Խաղէն անմիջապէս վերջ Զ. Ո.Մ.ի մարզականը սարքած էր ընտանեկան խնջոյք մը: Միութեան քարտուղար ընկ. Վ. Պապիկեան քանի մը խօսքերով բացուած յայտարարեց խնջոյքը եւ ընտրուեցաւ սեղանապետ Պ. Յակոր Տէր Սարգիսեան: Երգերէ եւ մենէրգներէ վերջ, աճուրդի դրուեցաւ տապկուած հաւ մը: Կարճ ժամանակուան ընթացքին գոյացաւ կլորիկ գումար մը: Աճուրդը շահեցաւ Մալթիայի Կրթ.ի Հարազատ մասնաճիւղը: Այս տաք մթնոլորտէն չէին ուզեր բաժնուիլ մեր սեղանակիցները: Ժամանակը շատ ուշ ըլլալուն ստիպուած մեկնեցան:

Զոմի մարզականին երկրորդ մրցումը տեղի ունեցաւ 1 մարտ կիրակի կէս օրէն վերջը Փոլիկոնի դաշտին վրայ: Մրցման հրաւիրած էինք տեղւոյս Փոնտուկայի խումբը ընդդէմ մեր 2րդ խումբին: Մեր տղաքը յաղթեցին դարձեալ 0ի դէմ 2ով: Անմիջապէս վերջը խաղցաւ Ա. խումբը Քրոզէի խումբին դէմ, եւ 1ի դէմ 1ով հաւասար մնացին:

Գովելի է Զոմի կատարած աշխատանքը որ ամէն կիրակի կը սարքէ զանազան մրցումներ:

Վուրանդակ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԸ

— o —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 փետր.).

— «Ռուս համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Պրաւդա» ալ աւելի անվերապահօրէն կ'արտայայտուէր, գրելով 1933ին. «Կարմիր բանակը կը դաստիարակէ երիտասարդ զինուորը, դարձնելով զայն մարտիկ մը, որ անպայման կը ծառայէ համաշխարհային պրոլետարական յեղափոխութեան»:

Այս նոյն ոգիով ներշնչուած է նաեւ կարմիր բանակի կազմութեան վերաբերող օրէնքը, ըստ որուն միայն աշխատաւոր տարրերը զէնք կրելու, ըսել է՝ իսկական զինուոր ըլլալու իրաւունքը ունին, իսկ ոչ աշխատաւորները իրենց ծառայութիւնը կը կատարեն միայն ռազմաճակատի ետին: Այդ օրէնքին հետեւանքով կարմիր բանակը ստացաւ տեսակ մը ընտրանիի բնոյթը եւ դարձաւ պետութեան մասնաւոր խնամքի եւ գուրգուրանքի առարկայ: Այսպէս, անօթութեան տարիներուն, երբ ամբողջ երկիրը կը տուայտէր անլուր տառապանքներու մէջ, կարմիր բանակը ոչ մէկ զրկանք կրեց: Կառավարութիւնը միշտ հնարաւորութիւն գտած է անսահման վարկեր յատկացնելու անոր պէտքերուն եւ անոր տրամադրութեան տակ դրած է հանգստեան եւ ապաքինման լաւագոյն վայրերն ու հաստատութիւնները:

Վերջին տարիները կարմիր բանակի կազմին մէջ ակնյայտ կերպով նշանակելի փոփոխութիւն մը կը կատարուի:

Բոլշեւիկներու տիրակալութեան առաջին օրէն գիւղացիութիւնը երբեք բացարձակ համակրանք չէ ունեցած անոնց հանդէպ: Հոս տեղը չէ քննել ատոր պատճառները, ըսենք միայն, որ խորհրդային կառավարութիւնն ալ իր կարգին, երբեք կատարեալ վստահութիւն չէ տածած գիւղացիութեան հանդէպ: Բայց, իբրեւ ինքզինքը աշխատաւորական համարող իշխանութիւն մը, ան չէր կրնար բացայայտ հակառակութիւն ցուցնել այդ հսկայ եւ իրապէս աշխատաւորական զանգուածին: Եւ, անխնայ ճնշելով գիւղացիական ըմբոստութեան ամէն մէկ արտայայտութիւն, ան միւս կողմէն հարկադրուած էր անոր ալ մաս մը հանելու բանուորութեան շնորհուած արտօնութիւններէն: Մասնաւորապէս բանակին համար բոլշեւիկները չէին կրնար սահմանափակուիլ միայն բանուորութեամբ նաեւ այն պատճառով, որ իրենց ընդարձակ վերաշինական ծրագիրներուն իրագործումը պէտք ունէր բազմաթիւ ո-բանկեալ բանուորական ձեռքերու. ու անոնք ստիպուած էին գիւղացիութենէն առնել կարմիր զինուորներու ճնշող մեծամասնութիւնը: Հիմա այդ վիճակը հիմնովին փոխուած է: Այսպէս, 1921ին բանուորները կարմիր բանակին մէջ կը կազմէին զինուորներու ընդհանուր թիւին 19, իսկ գիւղացիները 71 առ հարիւր: Այդ թուականէն սկսեալ՝ բանուորներու թիւը, տակաւ բարձրանալով, 1933ին հասած էր 43 առ հարիւրի, մինչ գիւղացիներունը իջած է 47ի: Իսկ 1935ին, պատերազմական փոխ-գործավար Թուխաչեւսքիի յայտարարութեամբ, բանուորները արդէն աւելի էին գիւղացիներէն:

Նոյն ակնառու չափով աւելցած են բանակին մէջ նաեւ կուսակցականները. եթէ 1921ին համայնավարները հազիւ միայն 7 առ հարիւր կը կազմէին, 1935ին այդ թիւը հասած էր արդէն 35ի. իսկ բանակի ամբողջ կազմին 24 առ հարիւրն ալ կը պատկանէր Համայնավար Երիտ. Միութեան (Կոմսոմոլ):

Սպաներու մէջ համայնավարները 68.3 առ հարիւր կը կազմեն, եւ ըստ իրենց աստիճաններուն՝ կը բարձրանայ նաեւ իրենց թուական համեմատութիւնը: Այսպէս, ընդհապետի աստիճան ունեցողներէն համայնավար կուսակցութեան կը պատկանի 72 առ հարիւրը, զորաբաժնի ղեկավարներէն՝ 90ը, իսկ հրամանատար զօրավարներ առանց բացառութեան համայնավարներ են:

Ի՞նչ կ'ըսեն այս թիւերը: Այն՝ որ հետեւողականօրէն բանակը ամբողջովին կուսակցականացնելու աշխատանք կը կատարուի. եւ որ հիմա իսկ, երբ անոր կէսէն աւելին տակաւին կուսակցական չէ, ոչ բոլշեւիկ մը, որքան ալ բարձր ըլլան իր մասնագիտական կարողութիւնները, չի կրնար ղեկավարող դիրք գրաւել կարմիր բանակին մէջ:

Եւ սակայն այս իրողութիւնը անկարող է ուրիշ կարեւոր պարագայ մը սքօղել. այն տեղը, զոր ունի այսօր Խորհ. Ռուսիա միջազգային քաղաքական համադրութեան մէջ, եւ այն կացութիւնը, որուն հանդէպ ան օր մը կրնայ գտնուիլ՝ նոր քաղաքական դասաւորումներու հետեւանքով, պիտի ստիպեն զինքը իր բանակին ռազմունակութիւնը ամէն ուրիշ նկատումէ վեր դնել: Պրոլետարիատի դիկտատորութիւն, համաշխարհային յեղափոխութիւն տակաւ կը պարպուին իրենց սկզբնական բովանդակութենէն եւ կը դառնան միայն «ներքին գործածութեան» առարկաներ՝ իբրեւ անհրաժեշտ տուրք սկզբունքին: Իսկ իրականութեան մէջ խորհրդային աշխարհակալութենէն անխուսափելիօրէն հետեւող ռազմապաշտութիւնն է, որ վճռական կը հանդիսանայ բոլշեւիկներու վերաբերումին համար իրենց բանակին հանդէպ»:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐ

— o —

Les Nouvelles Littéraires-ի անցեալ շաբթուան թիւին մէջ, նոր հրատարակութեանց կարգին, կը ներկայացուին նաեւ հետեւեալ դէմքերը.—

Գ. Սայապալեան.— «Սէրեր», վէպ: 2 4 էջ, 10 ֆր.: Կարելի՞ է որ լուրջ կապակցութիւն մը գոյութիւն ունենայ 40 տարեկան կնոջ մը եւ 28 տարեկան երիտասարդի մը միջեւ: Մտաւորական կատարեալ համաձայնութիւնը, փոխադարձ յարգանքը, ամէնէն ուժեղ զորովը կրնա՞ն փոխարինել այն ֆիզիքական հաղորդականութիւնը որ գոյութեան միակ իրաերջանկութիւնը որու ծոցման մէջ կը գտնուի զգացումներու այս համաձայնութիւնը, կրնա՞յ հրաժարիլ հոգեկան այն դոհացումներէն, որու պէտքը, մէկ եւ միւս կողմին համար, դերիշխան կը դառնայ, քանի կը ըկարանայ ցանկութիւնը: Ահա այս հարցն է որ հեղինակը կը ջանայ եթէ ոչ լուծել, գէթ լուսաբանել: Այս գիրքը բնականաբար ուղղուած է բանիմաց ընթերցողներու»:

Մերուժան Պարսամեան.— «Էսթէր Վան Լօ»: Հեղինակը, քերթողը, և նոբավիպագիրը, 48 էջ: 5 ֆր.: Լայն զանգուածէն քիչ ճանչցուած, այս գրագէտը գեղեցիկ գործունէութիւն մը ունեցած է ըլլայ իր ստեղծագործութիւններով, ըլլայ ֆրանսական կարեւոր գործերու տարածումով: Ծնած է Հայաստանի մէջ եւ ֆրանսական հպատակութիւն ընդունած: Այժմ կը վարէ «Les Cahiers Drouot»: Փարի Սիթէ թերթին 1935 յունիս 30ի թիւին մէջ Սիլվէն Պոնմարիաժ երկու էջ նուիրած է այս գրագէտին տաղանդին եւ իմացականութեան եւ այն միջավայրին ուր կազմուած է ան»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (28)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

Օր մըն ալ Շամ Սթասիոնին վրայ ռումբ ձգեցին անգլիական օդանաւերէն եւ հարիւրէն աւելի թուրք զինուոր սպաննուեցաւ, նոյնպէս քանի մը հայ որբեր վիրաւորուեցան:

Իսկ հոկտեմբեր 22ին երեքշաբթի իրիկուան, կենդանիները բեռցուած էր կը վերադառնայի գիւղէն դէպի հանէպ, բլուրներուն ետեւէն կը լսէի թնդանօթ պարպուելու նման ահեղ հայթիւններ: Դեղին բոցն ու մուխը երկինքի անհուն կապոյտը պատած էին: Թունդ ելած էին ջիղերս:

Բլուրը անցնելուս մուխը աւելի տարածուն կը տեսնէի քաղաքին վրայ: Վախս կրկնապատկուած էր: Արդեօք ամբողջ քաղա՞քը կը վառէր: Հետաքրքրութիւնս աւելցած էր: Հալէպի դաշտերը կը հասնիմ այլ եւս, բոցակարմիր հորիզոնին կողմէ կը լսեմ զէնքերու անընդհատ չաչիւն մը: Աջ կողմէս թուրք զօրամաս մը արագ քայլերով կը հեռանար: Աւելի կը մօտենամ, Արաբներուն կը հարցնեմ պատահարը: Թուրքերը որպէսզի զէնքով լեցուն զինարանը չյանձնեն Անգլիացիներուն, կրակի տուած էին բոլոր ռազմամթերքները:

Բեռցուած կենդանիները ծառերուն քով ձգելով կը դիտեմ այդ հսկայ հրդեհը: Ժամանակ առ ժամանակ դժոխային պայթիւն մը կը լսուի: Կրակը մարելու վրայ է, սակայն, փողոցներէն խուլ աղմուկ մը կը հասնէր: Շատ չանցած տեղացի Արաբներու ստուար բազմութիւն մը կը տեսնեմ, որոնք ոչխարի մորթէ տիկերով ջուր կը նետեն հրացաններուն վրայ ու մէկ կողմէն կը սկսին հաւաքել զէնքերը եւ գոգերով կապար: Ես ալ հրացան մը քաշելով անասունները առի ու ուղղուեցայ շուկան: Ամէն կողմէ աղմուկ, զէնքի ձայներ, կատարեալ անիշխանականութիւն: Հրացանը սակայն ճամբու ընթացքին ձեռքէս առին տեղացիները: Բանջարեղէնները նպարավաճառին յանձնելէ վերջ, այս անգամ սկսայ Արաբներու նման կապար կրել:

Գիշեր է. տեղացիները շատ ուրախ են Անգլիացիներու մուտքին, որովհետեւ Շէրիֆն ալ պիտի գար իր զինուորներով:

Դեռ ռազմամթերանոցին մէկ կողմէն բոցը կը ծակէր մութը ու երկինք կը սուրար:

Ամէն կողմէ հրացաններու ձայնի տեղատարափ մը եւ սոսկալի ժխոր:

Անկարելի եղաւ քնանալ նոյն գիշերը: Կ'ըսուէր թէ Մազարա հասած են անգլիացի զինուորները (Հալէպէն երեք օր): Իսկ ուրբաթ առաւօտ դիտակով տեսած էին ու կ'աւելցնէին թէ չորս հինգ ժամ հեռաւորութեամբ գիւղ մըն է:

Այն օրը անդադար անգլիական օդանաւերը կը սաւառնէին ու թնդանօթաձգութիւնն ալ սաստկացած էր:

Դեռ գիւղ կ'երթայի բանջարեղէն բերելու: Մինչ քաղաքը, խանութներն անգամ գոցուած էին չորս օրէ ի վեր:

Նոյն օրերը դաշտերը պարպուած էին բոլորովին Թուրք զինուորներէն: Վրանները մտայ ու քարտէսներ, ծածկոցներ, ռումբ մը ու զանազան իրեղէններ հաւաքելով աղայիս տունը տարի:

Այն գիշեր չկրնալով քնանալ, աչքերս կէս գոց, գիշերուան աղմուկին կ'ունկնդրեմ: Ռմբակոծութենէն տուներն ալ կը շարժէին:

Ժամանած էին Շէրիֆին զինուորները: Շարաթ առաւօտ մանաւանդ ձիաւոր արաբ զինուորներ իրենց փայլուն սուրերը ճօճելով կ'ուղղուէին դէպի կառավարական շէնքերը: Վա՜յ անոր որ թրքական զինուորական համազգեստ կամ ֆէս կը կրէր, անմիջական կը գլխատէին:

Այդ ճգնաժամին դուրս կ'ելլեմ ու ամայի շուկաներէն անցնելով կ'ուղղուիմ կառավարատուն: Ճամբան շուկային աջ կողմը նշմարեցի թուրք զինուորականի մը արիւնաթաթախ դիակը, գլուխը մարմնէն անջատուած:

Վզին կտրուած տեղը, թանձր կարմիր արիւնը կ'եռար տակաւին եւ մազերուն հետ շաղուեր էր:

Կառավարական հրապարակը հասնելուս, տեսայ խումբով բանտարկեալներու արձակուիլը, եւ հոս ու հոն քանէն աւելի Թուրք զինուորներու գլխատուած դիակներ:

Այդ օրը տարօրինակ երեւոյթ մը առած էր քաղաքը: Գրաւած էին բոլոր պետական շէնքերը,—նամակատուն, հիւանդանոց, ոստիկանատուն եւն.: Ոչ թուրք ոստիկան կար, ոչ գերման զինուորական եւ ոչ ալ ժանտարմա:

Հոկտեմբեր 27ին կիրակի առաւօտ կանուխ հնդիկ ձիաւոր զինուորները ժամանեցին, իսկ ժամը 9ին Անգլիացիները մտան, հրամանատարները՝ ինքնաշարժերով:

Միւս կողմէ տեղացիները պատրաստութիւններ կը տեսնէին Շէրիֆը դիմաւորելու:

Սուրհանդակ եկած էր թէ պիտի ժամանէ:

70ի մօտ թմբկահարներ, համազգեստաւոր մօլլաներ, փայլուն սուրերով ու ոսկեզօծ ծնծղաներով, իսկ ամէնէն վերջը թաւշապատ ու զարդապատ ուղտեր, անհամար արծաթազօծ երկայն ծոպեր մինչեւ ոտքերը: Վրաններ զարդարուն խցիկներով, ուր դրուած էին ձեռնածուներ, որոնք զանազան խաղեր կ'ընէին, ասոնց կը հետեւէր ժողովուրդի լայն ու երկար սիւն մը:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

մանական զինուորներ տեղաւորուած են Հռենոսի ափերուն վրայ, առ այժմ թոյլ չի տար բանակցութիւն կատարել: Մենք տրամադիր չենք Սթրազպուրկը ձգելու գերմանական թնդանօթներու կրակին տակ: Մեր դատը արդար է եւ զօրաւոր: Պաշտպանելով զայն, մենք պաշտպանած կ'ըլլանք, մեր ճակատագրին հետ, Եւրոպայի խաղաղութեան էական մէկ տարրը: Ֆրանսայի ժողովուրդը կը հասկնայ այդ: Մոռնալով բոլոր սին վէճերը, ան միաձայն պիտի մնայ ուժ տալու համար կառավարութեան աշխատանքին: Ֆրանսայի ժողովուրդը պատրաստ է ամէն պատահականութեան հանդէպ ապացուցանելու թէ կարելի չէ յոյս դնել իր ներքին պառակտումներուն վրայ, զայն իր իրաւունքներէն զրկելու եւ անոր ստրկացումը պատրաստելու համար: Մենք կը գտնուինք կատարուած իրողութեան մը առջեւ, իր ամենանկոպիտ ձեւին մէջ: Եւրոպա խաղաղութիւն չպիտի վայելէ, այլեւս միջազգային յարաբերութիւններ գոյութիւն չպիտի ունենան, եթէ ընդհանրանայ այս մեթոտը: Մենք ընդդիմանալով այդ մեթոտին, կը ծառայենք ամբողջ Եւրոպայի շահերուն:

Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Պելժիոյ ուղղուած յուշագիրը

«ՖՐԱՆՔԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ ՈՒՂՂՈՒԱԾ Է ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ»

Գերմ. յուշագիրը անմիջապէս հաղորդուեցաւ Պերլինի անգլիական, ֆրանսական, իտալական եւ պելժիական դեսպաններուն, որոնք հեռագրեցին իրենց կառավարութեանց:

Այստեղ կ'ամփոփեմ նախ յուշագրին բովանդակութիւնը. —

Յուշագիրը կ'ըսէ թէ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, գերմանական կառավարութիւնը դիտել տուաւ Լոքառնոյի դաշնակից պետութիւններուն թէ Մոսկուայի եւ Փարիզի նոր դաշինքը կը հակասէ Լոքառնոյի: Յետոյ յուշագիրը կը պարզէ վերջին ինը ամիսներու դէպքերը որոնք կը զօրացնեն գերմանական տեսակէտը եւ կը հաստատեն հետեւեալ «անվիճելի» իրողութիւնները. —

1. Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը ուղղուած է միայն ու միայն Գերմանիոյ դէմ:

2. Ենթադրելով որ գերմանեւխորհրդային պատերազմ մը ծագի, Ֆրանսա ըստ դաշնագրի պիտի բախէ իր իսկ յանձնառութեանց, համաձայն Ազգերու Դաշնակցութեան կանոնագրին: Այդ պարագային Ֆրանսա պիտի հարկադրուի զինուորական միջոցներ ձեռք առնել Գերմանիոյ դէմ, նոյնիսկ առանց այդ միջոցները հիմնելու Ա. Դ. խորհուրդի յանձնարարութեան կամ որոշման վրայ:

3. Այդ պարագային Ֆրանսա իրեն պիտի վերապահէ վճռել թէ ո՛վ էր նախայարձակ պետութիւնը:

4. Ֆրանսա Խ. Միութեան հանդէպ ստանձնած է պարտաւորութիւններ, որոնք գործնապէս պիտի հարկադրեն շարժիլ իբրեւ թէ ոչ Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտը գոյութիւն ունենար, ոչ ալ Հռենոսեան դաշինքը:

Հիթլէրի նոր պայմանները

Ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ հաղորդելէ յետոյ, յուշագիրը կ'եզրակացնէ թէ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը ի զօրու է արդէն, հետեւաբար գերմանական կառավարութիւնը «չի կրնար անգործ մնալ, առանց անտեսելու կամ լքելու գերման ժողովուրդին՝ շահերը»:— Յետոյ կը շարունակէ.— «Քանի որ Լոքառնոյի դաշինքը գործնապէս կորսնցուցած է իր ներքին արժէքը եւ գոյութիւնը, Գերմանիա իր մասին այլ եւս ինքզինքը կապուած չի սեպեր անոր տրամադրութեանց: Գերմանական կառավարութիւնը հարկադրուած է միջոցներ ձեռք առնել այս նոր զինակցութեամբ ստեղծուած կացութեան հանդէպ, կացութիւն մը որ աւելի տագնապալի կը դառնայ, քանի որ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին հետ զուգընթաց զինակցութիւն մը կնքուած է նաեւ Չեխօսլովաքիոյ եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ: Համաձայն ազգին նախնական իրաւունքներուն եւ յանուն անոր բարոյականի ապահովութեան եւ պաշտպանութեան, գերմանական կառավարութիւնը այսօր վերահաստատեց կատարեալ եւ անսահման գերիշխանութիւնը Հռենոսի ապազինեալ շրջանին մէջ, սակայն փարատելու համար որեւէ թիւրիմացութիւն եւ ապացուցանելու համար իր մշտնջենական խաղաղասիրութիւնը, կ'առաջարկէ նոր համաձայնութիւն մը կնքել հետեւեալ կէտերուն վրայ.

1.— Գերմանական կառավարութիւնը պատրաստ է Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ սահմաններուն վրայ հաստատելու ապազինեալ գօտի մը, պայմանով որ նոյն երկու պետութիւններն ալ նմանօրինակ միջոց մը ձեռք առնեն:

2.— Գերմանական կառավարութիւնը պատրաստ է Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ հետ կնքելու ոչ – յարձակման դաշինք մը 25 տարուան համար:

3. Գերմանական կառավարութիւնը պատրաստ է ընդունելու որ Անգլիա եւ Իտալիա մնան երաշխաւոր այս պայմանագրութեանց:

4. Գերմանական կառավարութիւնը կը հրաւիրէ Հոլանտան մասնակցիլ այս համաձայնութեանց:

5. Գերմանական կառավարութիւնը պատրաստ է օդանաւային դաշինք մը կնքելու Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ.

6. Գերմանական կառավարութիւնը պատրաստ է ոչ – յարձակման դաշինք մը կնքելու Լիթուանիոյ հետ:

7. Հիմայ որ Գերմանիա վերջնապէս հասած է իր իրաւունքներու հաւասարութեան եւ վերահաստատած իր կատարեալ գերիշխանութիւնը Գերմանիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ, գերման կառավարութիւնը կը գտնէ որ Ազգերու Դաշնակցութենէն հեռանալու գլխաւոր պատճառը անհետացած է, հետեւաբար պատրաստ է մտնելու Ազգաժողովին մէջ, պայմանով որ քննութեան ենթարկուի գաղթային խնդիրը եւ Վերսայլի դաշնագիրը անջատուի Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտէն:

«Ի՞նչ է ապազինեալ շրջանը»

Հռենոսի ապազինեալ շրջանի մասին հետեւեալ տրամադրութիւնները կը պարունակէ Վերսայլի դաշնագիրը.—

ՅՕԴ. 42. Գերմանիոյ համար արգիլուած է ամրութիւններ պահել կամ շինել Հռենոսի ձախ ափին վրայ, կամ աջին վրայ՝ մինչեւ 50 քիլոմեթր դէպի արեւմուտք:

ՅՕԴ. 43. Վերոյիշեալ շրջանակին մէջ նոյնպէս արգիլուած է զինեալ ուժեր պահել կամ համախմբել, տեւականօրէն կամ առժամաբար, եւ որ եւ է ռազմափորձ կատարել, ինչպէս եւ տեւական շինութիւններ՝ զօրաշարժի համար:

ՅՕԴ. 44. Եթէ Գերմանիա որ եւ է ձեւով բռնաբարէ 42 եւ 43 յօդուածներուն տրամադրութիւնները, այդ քայլը պիտի համարուի թշնամական արարք մը ներկայ դաշնագիրն ստորագրող պետութեանց դէմ եւ սահմանուած՝ աշխարհի խաղաղութիւնը վրդովելու:

Լոքառնոյի դաշինքը հաստատելով այս յօդուածները, կը տրամադրէ թէ Ֆրանսա, Անգլիա, Պելժիա եւ Իտալիա պէտք է հաւաքաբար եւ անջատաբար երաշխաւորեն անձեռնմխելիութիւնը: Յետոյ, դաշնագիրը կը տրամադրէ թէ՝ 42 – 44 յօդուածներուն ակներեւ բռնաբարման պարագային, Ֆրանսա կրնայ արշաւել Գերմանիոյ վրայ կամ պատերազմի դիմել, եթէ այդ բռնաբարումը կը կազմէ նախայարձակում մը առանց տեղի տրուած ըլլալու եւ եթէ ապազինեալ շրջանին մէջ զինուորական համախմբումի պատճառով անհրաժեշտ է անմիջական գործողութիւն մը կատարել:

60.000 զինուորներ տեղաւորուեցան Ապազինեալ շրջանի զօրանոցներուն մէջ

Հիթլէրի ճառը եւ ապազինեալ շրջանի զինուորական գրաւումը իրարու յաջորդեցին կայծակի արագութեամբ: Շաբաթ առտու ժամը 10.30ին, երբ ճառը կ'արտասանուէր խորհրդարանին մէջ, 9 օդանաւեր կը սաւառնէին Քէօլնի վրայ: Օդանաւերը բոլորակի թռիչք մը կատարելով, վերադարձան դէպի արեւելք: Առաջին ցամաքային զինուորները Քէօլնի մէջ երեւցան կէսօրէն յետոյ: 1500 — 2000 զինուորներ անցան քաղաքին փողոցներէն: Գիշերը պաշտօնապէս ծանուցուեցաւ թէ կիրակի օր հետեւակազօրքի 19 վաշտեր եւ 13 հրետանիներ պիտի երթան գրաւեն իրենց դիրքերը: Այդ օրը արդէն 60,000 կը հաշուէին ամբողջ զօրքը, հրասայլերով եւ օդատորմիղով: Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէր թէ զօրքին գլխաւոր մասը պիտի տեղաւորուի Հռենոսի վրայ եւ այն դաշտին մէջ որ կ'երկարի դէպի արեւելք, աջ ափէն մինչեւ Սեւ Անտառը: Սահմանին (գերմանեւպելժ) ամենամօտ կէտն է Աախէն կամ Էքսլա – Շափէլ, երբեմն մայրաքաղաք մեծն Կարոլոսի: Առ այժմ մինչեւ ֆրանքեւգերման սահմանագլուխը վերագրաւելու խնդիր չկայ:

Գերմանական զօրքին երեւումը անսահման խանդավառութիւն պատճառեց բոլոր քաղաքներուն մէջ: Ժողովուրդը փողոց թափած էր, առանց շատ բան գիտնալու: Պատուհանները եւ պատշգամները ալ խռնուած էին: Ամէն մարդ կ'ուզէր տեսնել պատմական օրը:

*** Պելժիոյ վարչապետը յաջորդաբար տեսակցելով ֆրանսական, անգլիական եւ իտալական դեսպաններուն հետ, յայտնեց թէ կառավարութիւնը հարկադրուած է զգուշական միջոցներ ձեռք առնելու: Առաջին առթիւ ջնջուեցան արեւելեան շրջանին մէջ հաստատուած զինուորներու արձակուրդը: Ուրիշ միջոցներ ալ ձեռք առնուեցան: Ֆրանսայի համար զրոյց կը շրջէր թէ մասնակի զօրաշարժ կատարուած է, բայց հերքուեցաւ: Ճիշդ է որ արձակուրդները ջնջուած են եւ ուրիշ տնօրինութիւններ եղած, իբրեւ անմիջական զգուշութիւն:

Տպաւորութիւնը Ֆրանսայէն եւ Գերմանիայէն դուրս

Հիթլէրի անակնկալը խոր տպաւորութիւն գործեց բոլոր երկիրներուն մէջ: Պելժիա լրջօրէն մտահոգ է եւ ապաւինած՝ Անգլիոյ աջակցութեան: Լոնտոնի կիրակնօրեայ թերթերը մեծ մասով իրաւունք կուտան Գերմանիոյ: Պ. Իտըն խորհրդարանին մէջ պիտի պարզէ կառավարութեան տեսակէտը: Մոսկուայի թերթերը ուժգնօրէն կը քննադատեն Հիթլէրի բռնած դիրքը: Լուրջ մտահոգութիւն կը տիրէ Փոքր Համաձայնութեան շրջանակներուն մէջ, Լեհաստան վերապահ դիրք մը բռնած է, իսկ Իտալիա ուրախ կ'երեւայ: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը ըստ իր սովորութեան չուզեր խառնուիլ Եւրոպայի գործերուն: Փարիզի մամուլը խորապէս վրդովուած է, բայց որոշ պաղարիւնութիւն կը պահէ, սպասելով դէպքերու ընթացքին:

25 գերման գրողներ "Հայմաթյու"

Գերմանական կառավարութիւնը նոր ցանկ մը հրատարակեց, որուն համաձայն հպատակութենէ կը զրկուին 25 գրագէտներ եւ արուեստագէտներ, ինչպէս եղան ժամանակին փրոֆ. Այնշթայն եւ ուրիշներ: Ցանկին գլուխը կը գտնուի Արնօլտ Ցվայկ, որ գրած է կարեւոր վէպ մը՝ «Ցիսնապետ Կրիշայի պարագան» եւ փ. Պէֆֆէր, երբեմն վերատեսուչ Վիսպատընի պետական թատրոնին: 25 դատապարտեալներուն դէմ եղած ամբաստանութիւնը այն է թէ շիտակ դիրք բռնած չըլլալով գերման ժողովուրդին եւ պետութեան հանդէպ, վնասած են ազգին: Գրագէտ Արնօլտ Ցվայկի համար կ'ըսեն թէ իր վէպերուն եւ վիպակներուն մէջ աշխատած է «վարկաբեկել գերման ազգին բարոյական եւ բարոյագիտական ուժերը, ի նպաստ օտար, հրէական կենցաղի մը, ներշնչուած՝ դասակարգային ատելութենէ»: Միեւնոյն ատեն կը մեղադրուի թէ ազգային յեղափոխութենէն յետոյ Ցվայկ միացաւ հակագերման գաղթականներու ճակատին: Դատապարտեալներէն 9ը հրեայ կամ հրէածին կը համարուին եւ համայնավարական անցեալ ունեցած են:

ԳՈՒՐԳԷՆ ԹԱՀՄԱԶԵԱՆ, նախկին հնչակեան եւ կամաւոր, որ յետոյ դարձաւ թթու համայնավար, մեռաւ կիրակի օր, երկար հիւանդութենէ մը վերջ:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողով՝ Մարտ *12*ին, հինգշաբթի օր երեկոյեան ժամը *9*ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue des Bernardins, Paris (5e), Métro: Maubert: Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն, վարչութեան նիւթական եւ բարոյական գործունէութեան: Կը հրաւիրուին անդամները եւ անդամագրուիլ փափաքողները:

Խնդակցութիւն

Սէն-Լուիի «Ակնունի» ենթակոմիտէն իր խնդակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Խաչիկ Դաւիթեանի (Քեռի) իր անդրանիկ զաւակին՝ Քրիսի ծննդեան առթիւ:

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ընկեր Գ. Բալայեան տեղափոխուելով իր բնակարանէն, իր նոր հասցէն է «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

×

Ընկեր Թորգոմ Նալպանտեանին նոր հասցէն է՝ 141 Bld. de Magenta, Paris (10e):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՄԱՐՏ
MERCREDI 11 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3060

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵԼՈՎ ՀԱՆԴԵՐՁ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՐԱՐՔԸ "ԹՇՆԱՄՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ„ ՉԻ ՏԵՍՆԵՐ

ՊԻՏԻ ՕԳՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՊԵԼՃԻՈՅ, ԵԹԷ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄ ԳՈՐԾՈՒԻ

ՈՒՇԱԴԻՐ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԻ ԿԸ ԳՏՆԷ ՀԻԹԼԵՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

ԼՈՔԱՌՆՈՅԻ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

կացութիւնը անորոշ է տակաւին: Շատ բան կախում ունի Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութեանց խորհրդակցական ժողովէն, որ գումարուեցաւ երէկ, Փարիզի մէջ: Անգլիոյ կողմէ ժողովին կը մասնակցին արտաքին նախարար Պ. Իտըն եւ լորտ Հէլիֆաքս, Ֆրանսայի կողմէ՝ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, Պելժիոյ կողմէ՝ նոյնպէս, Իտալիոյ կողմէ՝ Փարիզի դեսպանը: Կ'ըսուի թէ Պ. Ֆլանտէն պիտի պնդէ որ գերմանական զօրքը քաշուի ապազինեալ շրջանէն. բայց Անգլիոյ բռնած դիրքը յոյս չի ներշնչեր այսքան յառաջ երթալու: Միւս կողմէ, Մեծն Բրիտանիա աւելի շատ կարեւորութիւն կուտայ Ազգերու Դաշնակցութեան, քան թէ Փարիզի ժողովին: Ֆրանսայի տեսակէտով Գերմանիոյ առած քայլը նախայարձակ արարք է. իսկ Անգլիոյ մէջ այդպէս չեն դատեր: Փարիզի ժողովին գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ հաւաքական ուղեգիծ մը գտնել, որպէսզի Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութիւնները կարենան միացեալ ճակատով ներկայանալ Ազգաժողովին առջեւ:

Ի՛նչ խօսք որ, օրուան տագնապին լուծման մէջ վճռական դեր պիտի կատարէ Անգլիոյ բռնելիք դիրքը: Այդ պատճառով ալ, Փարիզի մէջ անհամբերութեամբ կը սպասէին Պ. Իտընի յայտարարութեանց: Անգլիոյ երեսփ. ժողովը երկուշաբթի օր լսեց արտաքին նախարարին ճառը, որ թէեւ բարոյապէս կը դատապարտէ Գերմանիոյ կատարած արարքը, բայց որոշ յանձնառութիւններ չառներ: Կարճ խօսքով, այդ ճառը տեսակ մը յուսախաբութիւն պատճառեց Ֆրանսայի մէջ, իսկ սփոփանք մը եղաւ Գերմանիոյ համար, որ նոյնքան անհամբերութեամբ կ'ուզէր իմանալ Անգլիոյ տեսակէտը:

Ահա Պ. Իտընի ճառին հիմնական մասերը.

— «Մարտ 6ին խնդրեցի գերմանական դեսպանէն գալ զիս տեսնել արտաքին նախարարութեան մէջ եւ անոր յայտնեցի մեր կառավարութեան դեկտեմբեր 13ի առաջարկը, օդանաւային դաշինքի մը մասին: Այս առթիւ յիշեցուցի թէ ժամանակը եկած է գործնական ճիգ մը փորձելու եւ միջազգային յարաբերութիւնները բարելաւելու համար: Շեշտեցի թէ օդանաւային դաշինքին կնքումը ամրապնդիչ տարր մը պիտի ըլլայ մեր յարաբերութեանց համար: Գերմանական դեսպանը զիս տեսնելու եկաւ մարտ 7ին եւ յայտնեց թէ շատ կարեւոր զեկոյց մը պիտի հաղորդէ: Յետոյ ինծի յանձնեց յուշագիր մը, կարդալով անոր թարգմանութիւնը: Այնտեղ մանրամասնութիւններ հաղորդելով յուշագրին բովանդակութեան մասին, որ ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, նախարարը շարունակեց.

— «Ստանալով գերմանական դեսպանին զեկոյցը, յայտարարեցի թէ չեմ կրնար անմիջապէս պատասխանել այսքան կարեւոր պաշտօնագրի մը եւ ժամանակ խնդրեցի պաշտօնակիցներուս հետ խորհրդակցելու համար: Միեւնոյն ատեն, ըսի թէ կրնամ անմիջապէս յայտնել մէկ դիտողութիւն,— խորապէս կը ցաւիմ գերմանական կառավարութեան կատարած արարքին համար՝ ապազինեալ շրջանին մէջ. արարք մը որ կը նշանակէ միակողմանի դրժում ազատօրէն բանակցուած և ազատօրէն ստորագրուած դաշնագրի մը: Տեղեակ եմ, ըսի, գերմանական տեսակէտին՝ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքի մասին, բայց միւս ստորագրողները համամիտ չեն այդ տեսակէտին, եւ եթէ գերմանական կառավարութիւնը, հակառակ միւսներու կարծիքին, տակաւին կը պնդէ իր մեկնաբանութեանց վրայ, այն ատեն կարելի է իրաւարարութեան դիմել: Ես կը վախնայի թէ այս դաշնագրին միակողմանի դրժումը ողբալի ազդեցութիւն պիտի գործէ բրիտանական կառավարութեան եւ հանրային կարծիքին վրայ: Ինչ կը վերաբերի դեսպանին յանձնած յուշագրին միւս մասերուն, ըսի թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը ուշադրութեամբ պիտի քննէ եղած առաջարկները, բայց թէ շատ կարեւոր է որ գերմանական կառավարութիւնը յստակ յայտարարութիւն մը ընէ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին: Ասոր վրայ դեսպանը յայտնեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ Գերմանիոյ դիրքը մեծ մասով կը համապատասխանէ վարչապետին եւ իմ յայտնած տեսակէտներուն: Գերմանիա, ըսաւ, տրամադիր է մասնակցելու հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութեան մը եւ վերադառնալու Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Թէեւ գերմանական կառավարութիւնը կը յուսայ թէ պատեհ ժամուն Ազգաժողովին ուխտը պիտի անջատուի Վերսայլի դաշնագրէն եւ գաղթային իրաւունքներու հաւասարութեան խնդիրը պիտի կարգադրուի, բայց ասոնք պայմաններ չեն, այլ բանակցութեան նիւթեր, որ պիտի դրուին երբ Գերմանիա վերադառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Աւելորդ է շեշտել գերմանական զեկոյցին կարեւորութիւնը: Նմանօրինակ զեկոյցներ հաղորդուած են Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Պելժիոյ:

Բայց աւելի ընդհանուր դիտողութեանց անցնելէ առաջ, լաւ է ժողովին տեղեկացնել այն քայլերը որ պէտք է առնուին անմիջապէս:

Ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութիւնները Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան կատարեալ գիտութեամբ եւ հաւանութեամբ խնդրած են որ Ա. Դ. Խորհուրդը նիստի հրաւիրուի կարելի եղածին չափ շուտ, քննելու համար կացութիւնը: Ժողովը պիտի գումարուի ուրբաթ օր, իսկ Փարիզի մէջ ալ կարծիքի փոխանակութիւններ պիտի կատարուին երեքշաբթի օր, Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութեանց ներկայացուցիչներուն միջեւ: Այս տեղեկութիւնները հաղորդելէ յետոյ, պարտականութիւն կը սեպեմ կարգ մը տեսակէտներ յայտնել:

«ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՐԱՐՔԸ ԿԸ ԾԱՆՐԱՑՆԷ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ»

«Մենք մեզ չխաբենք: Գերմանական կառավարութեան կատարած արարքը թէ կը բարդացնէ եւ թէ կը ծանրացնէ միջազգային կացութիւնը: Լոքառնոյի դաշինքին դրժումը եւ Հռենոսի ապազինեալ շրջանին գրաւումը իրապէս կը խախտեն վստահութիւնը՝ որ եւ ապագայ յանձնառութեան հանդէպ զոր կրնայ ստանձնել Գերմանիա: Այս ժողովին եւ այս երկրին մէջ չկայ մէկը որ թոյլատրէ կամ չքմեղացնէ այդպիսի քայլ մը: Այդ ձեռնարկը ծանր հարուած մը կ'իջեցնէ դաշնագիրներու նուիրականութեան սկզբունքին, որ հիմն է ամբողջ միջազգային յարաբերութեանց: Փառք Աստուծոյ, պատճառ չկայ ենթադրելու թէ Գերմանիոյ ներկայ ընթացքը թշնամութեան սպառնալիք մը կը նշանակէ: Գերմանական կառավարութիւնը իր յուշագրին մէջ կը յայտնէ իր անձեռնլի բաղձանքը Եւրոպայի իրական խաղաղեցման համար եւ յօժարութիւն կը յայտնէ ոչ - յարձակման դաշինք մը կնքելու Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ հետ: Բայց որ եւ է թիւրիմացութիւն փարատելու համար, Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը համարի յայտարարել որ՝ եթէ որ եւ է իրական յարձակում կատարուի Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ դէմ, նոր կացութեան քննութեան ընթացքին — ինչ որ պիտի նշանակէ խախտում Լոքառնոյի դաշինքի Բ. յօդուածին — Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը, հակառակ Գերմանիոյ դրժումին, ինքզինքը պատուով յանձնառու կը նկատէ օգնութեան հասնելու յարձակման ենթակայ պետութեան, դաշնագրին մէջ նախատեսուած եղանակով: Բոլորին պէտք է յայտնի ըլլայ թէ ներկայ պարագաներուն մէջ գէշ անցեալէ մը դէպի լաւագոյն ապագայ մը փոփոխութիւնը տաժանելի եւ արկածալի ձեռնարկ մը պիտի ըլլայ: Միեւնոյն ատեն, մենք միայն անցեալով կամ ներկայով չենք զբաղիր: Փլած է Եւրոպայի խաղաղութեան գլխաւոր հիմերէն մէկը եւ եթէ խաղաղութիւնը պիտի ապահովուի, բացորոշ պարտականութիւն մը ունինք վերաշինելու զայն: Պէտք է այդ ոգիով մօտենանք Գերմանիոյ վարչապետին առաջարկներուն: Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը զանոնք պիտի քննէ յստակատեսութեամբ եւ առարկայօրէն, ստուգելու համար թէ որքան կրնան ծառայել վերստին զօրացնելու խաղաղութեան խարխլած շէնքը: Միջազգային գործերու ներկայ ծանր վիճակին մէջ, պէտք չէ փախցնել որ եւ է պատեհութիւն որ բարւոքման որ եւ է յոյս կը ներշնչէ »:

ՆԱԽԿԻՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ Պ. ԹԱՌՏԻԷՕ հրաժարեցաւ երեսփոխանութենէ, բայց նամակով մը որուն մէջ կ'ըսէ թէ «մեր երկրին քաղաքական դրութիւնը ոչ տանելի է ազգին համար, ոչ ալ կատարելագործելի՝ խորհրդարանական միջոցներով: Չորս տարի փորձեցի շտկել այս կարգուսարքը, բայց համոզուեցայ թէ անկարելի է: Որպէսզի ձայնդ լսեն այս երկրին մէջ, առաջին պայմանն է որ անդամ չըլլաս խորհրդարանին: Երեսփոխանի պաշտօնը դադրած է ուժ մը ըլլալէ եւ դարձած է տկարութիւն մը»:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑԻ մը համաձայն, Նէկիւսը մեկնած է դէպի հիւսիսային ռազմաճակատի յառաջացեալ գիծերը, անձնատուր ըլլալու համար իտալական հրամանատարին, եթէ Եթովպիոյ ներքին կացութիւնը ծանրանայ եւ իր գերդաստանը վտանգուի:— Հռոմէն կը հերքեն այն լուրերը թէ իտալական բանակին յառաջխաղացութիւնը ընդհատուած է:

«Խաղաղութիւնը անկարելի է առանց Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ մերձեցման»

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ Պ. Իտընէն վերջ խօսք առաւ նաեւ վարչապետը, Պ. Պօլտուին եւ շեշտեց թէ «կարելի չէ տեւական խաղաղութիւն յուսալ Եւրոպային մէջ, ցորչափ դարաւոր կասկածը կը տիրէ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Խաղաղութեան միակ յոյսը Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ բարեկամութիւնն է:

Երբեմն Ֆրանսայի նեղմտութիւնը թոյլ չի տար օգտուիլ Գերմանիոյ մօտենալու պատեհութենէն,— միւս կողմէ, երբեմն Գերմանիա բաներ կ'ընէ դաշնագրի մը կապանքները խզելու համար,— եւ կացութիւնը միշտ կը պղտորի: Ես համոզուած եմ թէ կարելի չէ խափանել պատերազմը, եթէ նախայարձակ պետութիւնը չգիտնայ թէ իր դիմացը պիտի գտնէ զինեալ դիմադրութիւն: Եւրոպա դեռ ի վիճակի չէ այդ բանը հարկադրելու եւ երբ այս տագնապները անցնին, պարտաւոր է քննել թէ ինչ հաւաքական ապահովութիւն կարելի է գտնել: Ես վստահ եմ թէ պիտի յաջողի: Արդի պատերազմին ամբողջ էութիւնը անակնկալն է եւ ինչ որ մեծ առաւելութիւն կ'ընծայէ մէկ պետութեան՝ ուրիշ պետութեան մը վրայ, ոչ միայն պատերազմի պատրաստ վիճակն է, այլ զայն շարունակելու կարողութիւնը, առանց պաշարի եւ ռազմամթերքի նուազման: Հետեւաբար, այն սարսափելի եզրակացութեան պիտի հասնինք որ, եթէ Եւրոպայի պետութիւնները կ'ուզեն կեցնել նախայարձակ երկիրը, պարտաւոր են շատ աւելի պատրաստ ըլլալ պատերազմի համար, այլապէս նախայարձակ պետութիւնը իր գիտցածին պէս պիտի շարժի: Մեծն Բրիտանիա Եւրոպայի նաւային ամենամեծ պետութիւնն է տակաւին, ինչ որ կը նշանակէ իր ծանր պատասխանատուութիւնը հաւաքական ապահովութեան մէջ: Մեծն Բրիտանիա խաղաղութիւն կ'ուզէ, բայց չի վախնար սպառնալիքներէ, ո՛ր կողմէն ալ գան: Մեր երկրին մէջ ոչ խուճապի վախեր պիտի ըլլան, ոչ վախեր, եւ ոչ ալ յարձակման որ եւ է միտք »:

*** Վինաբանութեանց ընթացքին, աշխատաւորական երեսփոխանները քննադատեցին կառավարութեան սպառազինութեանց քաղաքականութիւնը:

Ծերակոյտը պիտի փութացնէ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը

Մինչ ամէն կողմ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին օրուան տագնապին առթիւ, Ֆրանսայի ծերակոյտը որոշեց փութացնել ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը, որ անշուշտ աւելի պիտի զայրացնէ Գերմանիան: Իբրեւ ապացոյց ազգային միութեան զօրացման, այն ծերակուտականները որոնք նախապէս կ'ընդդիմանային դաշնագրին վաւերացման, յայտնեցին կառավարութեան թէ հակառակ չպիտի քուէարկեն: Կը կարծուի թէ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի հինգշաբթի օր, գրեթէ միաձայնութեամբ:

Դաշինքին յաջողութիւնը խորհրդարանին մէջ

Երէկ բացառիկ նիստ գումարեցին երեսփ. ժողովն ու ծերակոյտը: Երկու ժողովներն ալ յանձն առած էին մէկդի դնել հարցապնդումները, չխանգարելու համար կառավարութեան աշխատանքները, ճիշդ այն պահուն երբ Փարիզի մէջ ժողով կը գումարեն Լոքառնոյի դաշնակից պետութիւնները: Կառավարութիւնը որոշած էր ի հարկին վստահութեան խնդիր յարուցանել:

Տենդագին գործունէութիւն Արեւելեան սահմանին վրայ

Տենդագին գործունէութիւն կը տիրէ Հռենոսի երկու ափերուն վրայ: Կը հաւաստեն թէ գերմանական սպայակոյտը արդէն իսկ միջոցներ ձեռք առած է, վերաշինելու համար ապազինեալ շրջանի քանդուած բերդերն ու ամրութիւնները: Նոր շինութիւնները որոշ հեռաւորութիւն պիտի ունենան բուն սահմանագլուխէն, համաձայն ռազմագիտական պահանջներու: Այս ծրագիրները շատոնց մշակուած են: Կը հաստատուի թէ արդէն տեղաւորուած են 40000 զինուորներ, իրենց բոլոր կազմածներով, եւ փոխադրուած զօրքին թիւը 60,000էն պակաս չէ: Օդանաւային ուժը կը հաշուեն 70 – 80 օդանաւ: Նոր տեղեկութեանց համաձայն, գերմանական զօրքը ապազինեալ շրջանը մտաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս եթէ թշնամի մը գտնուած ըլլար իր դիմացը: Գերմանական զօրքին գլխաւոր ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Հռենոսի կամուրջներուն վրայ, իբրեւ կայան հաւանական դիմադրութեան: Համաձայն կազմուած յատակագծին, գերմանական երեք զօրագունդեր քալեցին երեք ուղղութեամբ,— Քէօլն, Կոպլէնց եւ Մայնց, բոլորն ալ Հռենոսի վրայ տիրապետող կամրջագլուխներ: Նախ հակօդային հրետանին մտաւ, ետեւէն՝ հետեւակազօրքը, ծանր եւ թեթեւ հրետանին, եւ շարք մը հրասայլ: Ուրիշ զօրամասեր ալ մտան միւս քաղաքները: Օդանաւեր կ'օգնէին այս գործողութեանց:

*** *Արեւելեան սահմանագլուխէն կը գրեն մեզի, մարտ 9 թուականով.—*

Երբ Գերմանիա չեղեալ հռչակեց Լոքառնոյի դաշինքը, գիշերանց մեր զօրանոցը պատրաստութիւն տեսաւ եւ կիրակի առտու ժամը 9ին դէպի սահմանագլուխ ճամբայ ելաւ մեր հեծելագունդը, գնդացիրներով: Կիրակի առտու ժամը 4էն մինչեւ 1 զանազան զօրագունդեր հրասայլերով, թնդանօթներով եւ ինքնաշարժներով եւ բեռնակառքերով կ'անցնէին զօրանոցին առջեւէն դէպի գերմանական ճակատ: Արդէն մեր զօրանոցը գերմանական ճակատէն 40 քիլոմեթր աղին է: Եւ յիշեցի մեր հայրենիքին վիճակը …

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի բնակչութեան նուազման հետեւանքով բազմածին ժողովուրդներ՝ աշխատաւորներ խաղաղօրէն արշաւած են հոս, երկրագործութիւն, ճարտարարուեստ եւ առեւտուր կենսունակ պահելու համար։

Հինէն ի վեր դէպի Ֆրանսա գաղթը սովորական էր, թէեւ հին թուականներուն ծնունդներու նուազումը մեծ համեմատութիւն մը չունէր։ Պարբերական սովերը, 1348, 1580, 1639, 1720 թուականներու համաճարակները, սաստիկ ձմեռներուն երախաներու մահերը, պատերազմները կ'արգիլէին բնակչութեան յաւելումը՝ թէեւ ժողովուրդը բազմածին էր։

Ֆրանսացիները համակիր էին օտարներու, որոնց առջեւ միշտ բաց էին Ֆրանսայի դուռները։ 1614ին «Մէրքիւր» կ'ըսէր թէ «Մեր Ֆրանսան ամէն մարդու հասարակաց մայրն է»։

1697 — 98ին օտարներու թիւը հազիւ կը հասնի 36000ի, բայց այդ իսկ բնակարաններու տագնապ յառաջ կը բերէ եւ պետութիւնը կը ջանայ իւրացնել օտարները։ Շատեր արդէն կ'ամուսնանան Ֆրանսուհիներու հետ եւ կը ֆրանսացնեն իրենց մականունները։

Օտար աշխատաւորներու պէտքը հետզհետէ զգալի կ'ըլլայ, երբ Ֆրանսացին կը լքէ հողն ու գիւղը եւ կը խուժէ գործարան ու քաղաք։ Տիմօն «ընկերային մազականութիւն» կը կոչէր հետզհետէ վեր ելլելու ձգտումը, արուեստ ու արհեստ փոխելով՝ դասակարգէ դասակարգ անցնելու մարմաջը։

Ընկերային այս ձգտումին կ'օժանդակէր տնտեսագիտական ոչ համեմատական արդիւնքի օրէնքը որ անողոք է մանաւանդ երկրագործութեան մէջ։ «Եթէ 60 հեքթոլիտր արտադրող դաշտէ մը վեց անձ կ'ապրի — 1 անձ 10 հեքթոլիտր — աւելի անձեր չեն կրնար նոյնպէս ապրիլ, որովհետեւ թէեւ աշխատողը կ'աւելնայ՝ բայց հողին արդիւնքը չաւելնար»։

Բազմածին գիւղացին կը սահմանափակէր ծնունդներու թիւը, աւելին քաղաք կը վազէր աւելի նպաստաւոր թոշակներով աշխատելու համար։ Հարստացած գիւղացին իր տղուն բարձրագոյն ուսում կուտար եւ կը փափաքէր որ ազատական ասպարէզներու մէջ դիրք մը ապահովէ։ Այնուհետեւ կը լքէր հողը եւ քաղաք կը դիմէր։ 1872ին քաղաքաբնակներու թիւն է 11,230,000, գիւղաբնակներունը՝ 24,860,000։ 1911ին առաջիններու թիւն է 17,500,000, վերջիններունը 22,600,000։ 1921ին քաղաքացիներու թիւն է 18,200,000, իսկ գիւղացիներունը 21,600,000։ Լիսէներու աշակերտներու թիւն էր 1890ին 90000, 1913ին 133.000ի կը հասնի արդէն։ Երիտասարդութիւնը կը դիմէ պաշտօնէութեան՝ լքելով արտադրող ասպարէզները։ 1851ին պաշտօնեաներու թիւն է 250,000, իսկ 1911ին՝ 675,000։

Օտար երկրագործն ու արհեստաւորը կը խուժեն դէպի Ֆրանսա՝ բաց թողուած տեղը ժամանակաւոր կամ տեւականօրէն գրաւելու համար։ 1851ին անոնց թիւն էր 379.289 եւ 30 տարիներ յետոյ 1,001,090 օտարներ կան, իսկ 1911ին 1,159,835 էր, որոնց 8132ը թրքահպատակներ են։ Այս օտարականները երիտասարդներ են 20էն 50 տարեկան, իրենց հետ կը բերեն մարդկային դրամագլուխ, եւ յաճախ հնչուն դրամագլուխ։ Ընդունելով յայտնի տնտեսագէտ Շառլ Ժիտի հաշիւը, որուն համեմատ սովորական միջավայրի մէջ մեծցող անհատի մը համար մինչեւ 20 տարեկան ծախքն է 6000 Ֆր. Ֆրանսա ընդունած կ'ըլլայ եւ հետեւաբար խնայած 6,959,010,000 Ֆր. գումար մը, զոր ծախսած են օտարներու բնտանիքները։

Այսօրուան խասութիւնները օտարներու հանդէպ տնտեսական են առաւելապէս, բայց նորութիւն մը չեն։ 1883էն 1914, երբ տնտեսական տագնապ գոյութիւն չունէր, Ֆրանսայի Երեսփ. Ժողովը զբաղած է 50ի մօտ առաջարկներով, օտարներու մուտքը սահմանափակելու, բնակութիւնը տեղեկացնելու համար։ Հանրային խնամատարութեան տնօրէնը 1883 մայիս 8ին կը տեղեկագրէր թէ օտարներու 90 առ 100ը աղքատ է։ Փարիզի բարեսիրական հաստատութիւնները նոյն թիւին նպաստած են 3167 ընտանիքներու, իսկ 1888ին գիշերային ապաստարաններ տրուած են 9994 օտարներու։

Գանգատները կը բարձրանան մասնաւորաբար Ֆրանսայի աշխատողներու կողմէ։ Օտարը պարտաւոր էր բնակութիւնն ու զբաղումը յայտարարելու պատկան թաղապետութեան Ֆրանսա մտնելէն մինչեւ 15 օր ետք (օրէնք 1888 հոկտ. 2ի)։ Պարտաւոր էր իմաց տալ հասցէին փոփոխութիւնը (1893 օգոստ. 3ի օրէնք։ Պետական գործերու մէջ օտար աշխատաւորներու թիւը պիտի ըլլար 5էն 30 առ հարիւր (հրամանագիր Միլրանի, 1899 օգոստ. 10)։

Տք. Լանեօ 1884ին, քսան տարիներ յետոյ Մաս՝ նոյնը կը կրկնեն.— Օտարը աժան օրավարձքով կ'աշխատի եւ կը մրցի Ֆրանս. աշխատաւորին հետ։ Օտարները հսկայ գումարներ կը ղրկեն իրենց ընտանիքներուն։ Խաղաղութեան ատեն մեր դրամը, պատերազմի ատեն իրենց զաւակները պիտի ղրկեն մեր դէմ կռուելու։ 1900ին ընկերվարականներու ընդումով կը քուէարկուէր օրէնք մը խալցի աշխատաւորներու թիւը սահմանափակելու համար։

Օտարներէն շատեր սակայն կը նախընտրեն Ֆրանսահպատակ դառնալ քան հայրենիք վերադառնալ։ 1927ին վիճակագրական ընկերութեան հրատարակած տեղեկատուութեան մը համաձայն, 1872էն 1911 Ֆրանսական հպատակութիւնը ընդունած են 992,000 օտարներ, բնականաբար վերճարելով նաեւ կարեւոր գումար մը։

Վիճաբանութիւն եւ խստութիւն կը չարունակուէին՝ երբ համեւրոպեան պատերազմը կը ծագի եւ շուրջ մէկ միլիոն աշխատաւորներ զէնքի տակ կը կանչուին։ Անոնց տեղ բռնող աշխատաւորներու պէտքը այնքան զգալի կ'ըլլայ որ մինչեւ Արաբիոյ խորերէն եւ Չինաստանէն գործաւորներ կուգան եւ կ'աշխատին բարձր օրավարձքերով, մանաւանդ ռազմանիւթ հայթայթող գործարաններու մէջ։

Պատերազմը աւելի կը շեշտէ օտարականներու պէտքը։ Զինադադարի յաջորդող շրջանը անհրաժեշտ կը դարձնէ օտար բազուկը արտադրութեան ամէն ասպարէզի մէջ։ Երկրագործներէն պատերազմի զոհ գացած են 673,700 հոգի, ճարտարարուեստի աշխատողներէն 267,400 հոգի, առեւտուրի մէջ աշխատողներէն 196,720 հոգի, փոխադրութիւններու մէջ աշխատաւորներէն մեռած են 99.240 անձեր, ազատական արուեստի ծառայողներէն 71,070 անձեր զոհուած են, իսկ հանրային պաշտօնեաներէն միայն 55.240 հոգի։ Ֆրանսա որպէսզի գտնէ նախապատերազմեան արտադրութիւնը, պէտք պիտի ունենայ ուրեմն 1,308,130 աշխատաւորներու երկրագործութեան, ճարտարարուեստի, առեւտուրի եւ ազատ ասպարէզներու համար։

Նոյն պահուն Ամերիկա կը սահմանափակէ օտարներու մուտքի թիւը, Աւստրալիա կը փակէ, Հարաւ. Ամերիկաները շատ հեռու են։ Ֆրանսա Եւրոպայի յարմարագոյն երկիրն է աշխատանքի ուր օրավարձքերը բարձր են։ Աշխատաւոր Իտալացին, Լեհը, Սպանիացին, Պելժը եւ այլ տարագրուած բազմութիւն մը կը խուժեն դէպի հոն օրապահիկ մը ճարելու համար։

Այս աշխատաւոր զանգուածը կը կազմէ արդէն շուրջ երեք միլիոն անձերէ բաղկացած բնակչութիւն մը։ Աշխատաւորներէն շատերը գրաւած են գիրքեր, փոխած են նոյն իսկ իրենց արհեստը։ Իւրաքանչիւր օտար իր ընկերային պատրաստութեան համեմատ գրաւած է դիրք մը Ֆրանսայի տնտեսութեան մէջ եւ իր տեղը որոշուած է, իր դիրքը ճշդուած է, իր ներկայութիւնը անհրաժեշտ է, մասնագէտներու խոստովանութեամբ։

Տնտեսական տագնապը ժամանակաւոր է, ծնունդներու նուազումը տեւական։ Ուստի ուշ – կանուխ դարձեալ պէտք պիտի ըլլայ օտար աշխատաւորը, որուն տեղ բռնող Ֆրանսացի մը պիտի չգտնուի։

Օտարը կը դիմէ հոն ուր գործ կայ, մինչդեռ տեղացին կը սպասէ որ գործը իր ոտքը գայ։

Տեղացին կը լքէ հողն ու արօրը, օտարը կուգայ զանոնք գործածելու։ Հակառակ պարտադրային հողն ամայի, արօրը ժանգոտած պիտի մնան։ Օտարներէն 33,285 անձեր հողատէր եղած են, 54,419 անձեր կէս վարձակալներ են։ Իրենց տեղ բռնող տեղացիներ չկան։ Այսօր իսկ, հակառակ տնտեսական տագնապին, հազարաւոր երկրագործ աշխատաւորներ կը մտնեն Ֆրանսա, կառավարական արտօնութեամբ։

Պաշտօնական վիճակագրութիւններու համաձայն, անգործ տեղացիներու թիւն է 400,000, իսկ օտար գործաւորներու թիւը՝ 800,000։ Կը նշանակէ որ եթէ օտարները իրենց տեղերը ձգեն տեղացիներուն, դեռ 400,000 օտարներու անպայման գործ կայ։ Թուաբանական հաշիւը ճիշդ չէ սակայն։ Կայ նաեւ բանուորին պատրաստութիւնը։ Ո եւ է բանուոր չի կրնար ուրիշ բանուորի մը գործը կատարել։ Մասնագէտ գործաւորի մը կորուստը տասնեակ գործաւորներու անգործութեան պատճառ կ'ըլլայ։

Գիտութեան յառաջդիմութեան պատճառով՝ գործաւորներու գիտական պատրաստութիւնը անհրաժեշտութիւն մը կը դառնայ։ Մեքենաները կը փոխուին հետզհետէ եւ զանոնք գործածելու կարող բանուորներ, վարպետներ պէտք են, օժտուած ճըկուն մտքով եւ ճարպիկ ձեռքերով։ Փարիզեան շրջանի բազմաթիւ գործարանատէրեր կը գանգատին թէ վարպետ բանուորներու պէտք ունին, մինչ անդին զանգուածներ կան անգործ։ Մետաղագործութեան համար հարթիչներ եւ ճախարակիչներ կը փնտռուին, թէեւ 30,000 գործաւորներ դասաւորուած են այդ ճարտարարուեստին համար, բայց պատրաստութիւն չունին։ Հանրապետութեան մեծագոյն օրաթերթը կը գրէր թէ կէս միլիոն օտար բանուորներու հեռացումը դարման չբերաւ գործազրկութեան, ընդհակառակն ծանրացուց զայն։

Օտարին հեռացումով ծանրացաւ նաեւ սպառման վիճակը։ Հացն անգամ նուազ սպառում ունի, մինչդեռ 1925ին Ֆրանսա ներածած էր 20,000 կենդինար։

Աւելցնենք նաեւ պզտիկ հաշիւ մը, ինքնութեան թուղթերու համար 800-000 բանուորներ կը վճարեն երկու տարուան համար 16 միլիոն ֆրանք, իսկ շուրջ երկու միլիոն ոչ - գործաւորներ նոյն տեւողութեան համար 200 միլիոն Ֆր. գումար մը, որ ապահովաբար արհամարհելի չէ։

ՀԵԹՈՒՄ

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳԱՊԱՀՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

— o —

Կեանքի մէջ չկան աւելի մեծ գործեր քան ազատագրութեան եւ դաստիարակութեան համար թափուած աշխատանքներն ու քրտինքները։

Եւ ազգերը ազգեր կը մնան միմիայն շնորհիւ իրենց առհմիկ դաստիարակութեան։

Մեր ներկայ բազմարմատ ողբերգութեան մէջ, մեր բոլոր ուժերուն միակ սրբազան ճակատամարտը — հերոսամարտ — պիտի ըլլայ պայքարիլ այլասերման դէմ։ Պահել Հայը Հայ, մնալ արմէն։ Եւ անիկա կարելի է միայն կրթական գործով, նոր սերունդին «ջամբելով» ազգային դաստիարակութիւն։ Ու անիկա ալ նախաքայլն է յանուն ազատագրութեան մղուած պայքարներուն։

Եւրոպան գերեզմանատուն մըն է հայութեան համար։ Մեր ներկայ վիճակը շատ կը նմանի բանակի մը որ գերեզմանատուներու ճամբաներուն եռեւ դիրք բռնած կը կռուի ահաւոր ուժերու դէմ։ Փոքրիկ թուլացում մը եւ արդէն պարտուած ենք եւ ինկած պատրաստ փոսերուն մէջ։

Այս ազգը, այս արմենական ցեղը, հակառակ իր սխալներուն ու թերութիւններուն, ապրեր է մինչեւ քսաներորդ դար։ Մեր պապերը, իրենց արիւնն ու կրթութիւնը, պարպեր են սերունդէ սերունդ եւ ցեղը, այս տոկուն ու հրաշարմատ ցեղը հասցուցեր մինչեւ այս օրերուն։

Մեր ուխտը պիտի ըլլայ շարունակել գոյութիւնը ցեղին, զրահուած հաւատքի, յոյսի եւ սիրոյ անփշրելի զրահներով։ Զրահուած արմենական ոգիով, որ կրնայ զարնուիլ սակայն չի մեռնիր, չի մեռնիր։ Կը կարծուի մեռնիլ եւ ահա յարութիւն կ'առնէ ու կը հարուածէ դիւցազնօրէն։

Անխմանալի է մեր ցեղին ոգին։

Վասութիւններուն ամէնէն ստորինը պիտի ըլլար չպայքարիլ այլասերման դէմ։

Ազգապահպանման եւ դաստիարակութեան գետնին վրայ ոսկի չքանչանի մը արժանի է Փարիզի հարաւային շրջանի «Յառաջդիմասիրաց» միութիւնը։ Անկա վեց տարիէ ի վեր կը պահէ վարժարան մը իր ծոցին մէջ, ուր վեցէն մինչեւ տասնըչորս տարեկան արմէններ ու արմենուհիներ կ'ուսանին հայերէն, Հայոց պատմութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն։

Այս տարի 76 է աշակերտութեան թիւը։ Ան ունեցած է մինչեւ հարիւր աշակերտ։

Ու կը պահպանուի այս դպրոցը, ինչպէս գրած ենք ուրիշ անգամ, ժողովուրդին լումաներով, անդամավճար եւ հասոյթ հանդէսներու։

Ու այս կիրակի, ի նպաստ վարժարանին, աշակերտութեան կողմէ կը ներկայացուի երեք արարուած ծանօթ կատակերգութիւն մը. Ե. Օտեանի եւ Մ. Կիւրճեանի «Զարչըլը Արթին աղա»ն։ Աշակերտութիւնը, վերջին երեք տարուան ընթացքին ներկայացուցած է հետեւեալ Թատերախաղերը.— «Երեք քաջեր», «Վիրի ճաշարանին սպասաւորը», «Դղումի վաճառականը» եւ «Բարեկենդանի անկուտիներ»ը, որոնք արժանացած են խանդավառ ընդունելութեան եւ յաճախ կրկնուած են։ Սակայն այս առաջին անգամն է որ աշակերտութիւնը պիտի երեւի երեք արարնոց կատակերգութեան մը մէջ։

Թատերախաղերը իրապէս հրաշալի դեր մը կատարած են տղոց ու աղջիկներուն սիրցնելով մեր մայրենի բարբառը։ Աշակերտութեան ականջները լեցուած են հայերէնով եւ անոնց լեզուները վարժուած «մեծասքանչ»ին, զայն արագ եւ ուղիղ արտասանելով։

Իւրաքանչիւր դերակատար ոչ միայն կը սորվի իր մասը այլ, կամայ ակամայ, գոց կ'ընէ բոլոր դերերը։ Շատ անգամ, դեր չունեցողներն իսկ, ներկայ ըլլալով փորձերուն, ամբողջ տեսարաններ անգիր կը սորվին ու առանձին կը խաղան, անդադար կրկնելով։

Անկասկած ծանր աշխատանքներու արդիւնք են այս թատերախաղերուն բեմադրութիւնները։ Ծանր աշխատանք թէ ուսուցանողին եւ թէ դերակատար աշակերտներուն համար։ Առաջինին համար յոգնեցուցիչ է իւրաքանչիւր աշակերտ դնել իր առանձնած տիպարին մէջ, աշխատելով ամէն մէկուն վրայ առանձին, որպէսզի ճիշդ կատարուի շարժուձեւը, դիրքը, դիմախաղը, քալուածքը, առոգանութիւնը։

Աշակերտներն ալ իրենց տքնութեան բաժինը կը բերեն։ Անոնք շաբաթը վեց օր կը յաճախեն ֆրանսական վարժարան եւ ծանրաբեռնուած են բազմաթիւ դասերով։ Անկից զատ, շատեր կը հետեւին երաժշտութեան կամ մարզանքի։ Եւ սակայն կը գտնեն ժամանակ զբաղելու հայերէնի դասերով, հայ երգով, հայ պարով ու հայ թատրոնով։

Այս աշխատանքները կը կատարուին զուարթ ու կենսուրախ մթնոլորտի մը մէջ։ Փորձերու ժամանակ, կը պայթին արծաթէ ծիծաղներ։ Ու փորձերէն վերջ, Թատերախաղին դժուարին բառերը կ'ըլլան այլ եւս հասկնալի եւ գործածական, աշակերտութեան մէջ։

Տարին մէկ երկու անգամ բեմադրուող այս թատերախաղերը ի յայտ բերին տղոց մէջ բեմական ձիրքեր, առաւել կամ նուազ չափով։

Մեր ամբողջ շրջանին մէջ քաջածանօթ է «Համբաւ»ը աշակերտ Փիլիպ Փիլիպոսեանին, որ ունի կատակերգուի անուրանալի խմոր։

Անիկա զարմանալի բնականութեամբ, հարազատ ու մանաւանդ անճիգ խաղարկութիւնով կը կատարէ իր դերերը, հանդիսատեսը պահելով ծիծաղներու մէջ։

Կան ուրիշներ ալ որոնք ի յայտ բերին որոշ յատկութիւններ, ինչպէս Կարօ, Էմիլ Ասլանեան, Գասպարեան, Կայծիկ, Գավէզեան ու Մ[illegible]ճեան։

Միւսները կը պահպանեն ընդհանուր ներդաշնակութիւնը։

Աղջիկները առաւելապէս աչքի կը զարնեն իրենց զգայուն եւ մաքուր առոգանութեամբ. ինչպէս Շաքէ Թեմինեան, Աշխէն Զրուանդեան, Լուսի Պետանեան եւ Մարլէն Աճէմեան։

×

Այս կիրակի ուրեմն կը բեմադրուի «Զարչըլը Արթին աղա»ն, տասներկու աշակերտներու կողմէ։

Կ'արժէ մանաւորապէս տեսնել Փիլիպոսեանը իր «Արթին աղայի» պատասխանատու դերին մէջ։

Ներկայացումէն զատ տեղի պիտի ունենան գեղջկական երգեր, ինչպէս նաեւ ջութակահարութեան, միշտ աշակերտներու կողմէ։

Ճշմարիտ Հայու մը համար ի՞նչ աւելի մեծ հաճոյք քան ներկայ ըլլալ այս աշակերտական հանդէսին։

Կոչ կ'ընենք ու կը հրաւիրենք մեր մտաւորականները, որոնք դժբախտաբար շողշողուն առիթներ կը փնտռեն երեւալու համար։

Կոչ կ'ընենք ու կը հրաւիրենք մանաւանդ հայ ժողովուրդը որ գայ տեսնել իր նոր սերունդը ու վայելէ խանդավառ Թատերահանդէս մը։

Մեր երեկոյթները եւ ցերեկոյթները կ'ըլլան միշտ տաք, եւ մտերմական։ Մէկ բառով՝ չէն։ Ոչ շողշողուն են մերինները, ոչ ալ աննախընթաց։ Մանաւանդ որ մուրի չափ համեստ սրահի մը մէջ է որ տեղի կ'ունենան անոնք։

Մեր գաղութին ցաւն է բեմական յարմարութեամբ սրահի մը չգոյութիւնը։

Ուրեմն կիրակի, կէսօրէ վերջ, դէպի Պանէօ – Քաշան։

Փորթ տ'Օրլէանէն թիւ 88 հանրակառքը ձեզ 60 սանթիմով պիտի բերէ Պանէօ եւ դուք երեք ֆրանք մուտքի պիտի չէննաք ու չէնցնէք մեզ։

Այդ օրը իմ աչքերս պիտի չըլլան սրահին մէջ, ողջունելու համար, որ տադին, իմ հեռուէն եկող հայրենակիցներս։ Եւ հոգիիս խորունկէն անոնց պիտի տամ լաւագոյնը տեղոսներուն.

— Յառաջդիմասէր։

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Կանուխէն, ամէն իրիկուն պզտիկ, անուշ լոյս մը կ'երեւէր Արեգնեց Սերոբին տան պատուհաններուն վըրայ։ Կամաց կամաց քանի մութը կը շատնար, աւելի կը բացուէր լոյսը, թափանցիկ դեղնութիւն մը կ'առնէին պատուհանները։

Իրկունները շատ հեղ, եռեւի պատուհանէն Հաննուկ ախպարի աղջիկը Սաթենիկ, դուրս կը նայէր, ու ատեն մը չէր կրնար բաժնուիլ դիմացի տեսարաններէն, կը մնար մտածումի մէջ։ Այս մտածումը կը դողացնէր զինք, ու երբ ձայները խորունկէն կը հասնէին ականջին, այս գործաւորին տունը, խորհրդաւոր, երգով լեցուն պալատի մը պէս կ'երեւար իրեն, դող մը կ'անցնէր վրայէն, կը կոթնէր պատուհանին։ Այս պահուն, սրտին ձայնը պատուհանին մէջ կ'արձագանգէր։

Օր մը օրանց Սաթենիկ տանկ ձայն լսած չունէր իրենց տունին մէջ։

Շատ անգամ, այսպէս կեցած պատուհանին առջեւ, մանաւանդ վերջալոյսէն ետք, երբ Արեգնեց տղաքը կ'երգէին ու կը խնդային, անտառի մը խորերէն հասնող ձայներուն արպաւորութիւնը կ'ունենար, ու սիրտը լեցուն, երկինքին նայած ատեն, աչքերն ալ կը լեցուէին, կը լուսաւորուէին դիմացի խորութեան պէս։ Իր դիմացը, պարզ ու խաղաղ երգիքին տակ, կեանքը իրեն երազի մը պէս կ'երեւար, ու երբեմն երկինքին լոյսերուն հետ կը շփոթէր պատուհաններուն վրայ խաղացող լոյսերը։ Այս պահուն կը հասկնար թէ ի՛նչ էր սա խրճիթի նմանող տան լոյսերուն մէջ խաղաղութիւնը։ Իրեն համար, այս խաղաղութիւնը ամէնէն գեղեցիկն էր, սա երկինքին պէս մաքուր, ու քաղցր՝ սրտերուն մէջ իրենց երկինքը գտած սէրերուն նման։ Ալ անկարելի էր իրեն կեանքին գեղեցկութեան չհաւատալ, ու անձկագին կը նայէր իրենց դրացիին տան, ուր բոլոր ձայները, կեանքի երգերուն անուշութիւնն ունէին։

Բայց ատենէ մը ի վեր, դիմացի տունին լոյսերը տժգունած, գրեթէ մարած էին։

Գերեզմանի փոխուած էր հոն ամէն բան։

Սաթենիկ, հիմա պատուհանին կռթնած, դիմացի լռութիւնը կը նեղէր զինք։

Ամէն իրկուն, այսպէս տխուր էր այս լռութիւնը։ Երբեք սասնկ տխրութիւն տեսած չունէր աչքերով։ Իր շուրջ ամէն բան մարած, դիմացի տխրութեան կը հետեւէին կարծես։ Մանաւանդ, լամբարին հատած լոյսով դողդողջուն սենեակը, ուրիշ, մարդոցմէ մոցուած աշխարհի մը տպաւորութիւնը կ'ընէր։ Սաթենիկ, շատ պատմութիւններ գիտէր այդ աշխարհին վրայ, մէկը միւսէն տխուր։ Տղաքներն ու երիտասարդները, զարմանքով կը պատմէին այդ աշխարհէն պատմութիւններ։ Հոգիները մելամաղձոտ, նուաղկոտ մ'ունէին հոն։ Մարդու պէս կը տառապէին անոնք, կը մեռնէին կեանքին հետ տարադրուած։

Կեանքը այդ պատմութիւններուն շարունակութիւնը, հիմա ալ, մարդիկ սովմահ կը մեռնէին։ Ու մայրերու ծիծերէն կաթի տեղ արիւն կը վազէր։

Որո՞ւ հոգ։

Միեւնոյն օրերն էին։

Հին պատմութիւն։

Օր մըն ալ, կրկին, Սաթենիկ երբ պատուհան ելաւ, թռչուններու երգէն զատ, ուրիշ ձայն մնացած չէր։ Բայց օրեր առաջ շատ անուշ կ'երգէին անոնք։ Բոլոր թռչունները իրենց երգերով ծառերուն մէջ կը զինովնային։ Բայց հիմա, ո՛վ իմ Աստուածս, տխուր էր անոնց երգը։

Բայց կ'երգէին։

Կարծես Արեգնեց համար կ'երգէին։

Ցեղոյ լռութիւն։

Առաջուընէ աւելի ծանր այս լռութիւնը, մութին մէջ ամէն բան կը խորունկնար։ Քաղաքը կը դառնար գերեզմանի պէս սեւ։

×

Արեգնեց Սերոբը չէր կրնար աշխատիլ, բայց իր դժբախտութեան մէջ սրտէն բան չկորսնցուց, մնաց իր տղոց անուշիկ հայրիկը ու իր կնոջ ամուսինն էր սիրտաց։ Որովհետեւ, ասանկները այն հոգիներուն կը նմանին, որոնք որքան իրենց կեանքին հետ կը կռուին, նոյնքան կը բացուի իրենց սիրտը։

Կամքը գեղեցկութիւն մըն է իրենց մէջ։

Ու իրենց գուրգուրանքը հիմա աւելի կը վայլէր տունին, այնպէս որ տունորդուովք, իրենց սրտին բխումը կը զգային։

Հայկուհին, չորս տղոցմէն ամէնէն մեծը, ինքնաբերաբար զարդանկարներ կը գծէր։ Մինչդեռ մայրը չնչին օրականով մը աշխատելու կ'երթար, իր պզտիկ քոյրը ու երկու եղբայրները չուրջը բոլորած, թերթ մը թուղթի վրայ զարդանկարներ կը գծէր, ու ժպիտ մը երեսին վրայ, ատեն ատեն կը նայէր անոնց։ Ցեղոյ յանկարծ, լռութիւնը պզտիկ ծիծաղով մը կը թրթռար, ու ամէնը մէկանց կը սկսէին խնդալ, այնպէս, անոնց լեզուն իրենց սրտին ձայնով կը բացուէր։

Բայց աշխատութեան պահուն, այս պզտիկ աղջկան շարժումները տեսնելու բան էր։ Հանդարտութիւնը ձեռքերու ճկունութեան վրայ բան մը կ'աւելցնէր ու գիծերը նախ տղու մը գրօսանքին պէս կ'երեւային, բայց որքան կը շատնային ու իրարու միանալով շուքի մը մէջէն կ'երեւար զարդանկարը, խորունկ բայց յստակ հոգիի մը մտածումին կը հանդիպէին աչքերը։

Այս տեսարանին գեղեցկութիւնը պարզ էր այն պատկերներուն պէս որոնք միայն իրականութիւնը կ'արտայայտեն։

Բայց Հայկուհիի բոլոր ծանօթ աղջիկները իր գծած զարդանկարները կը չահագործէին։ Մէկը ժպիտի խառնուած երկու բառով, ուրիշ մը գլուխը ծռած, ոմանք ալ երկու խօսքով լմննալիք բան մը, երկար պատմութիւն մը չինելով, զարդանկարի օրինակներ կը ստանային։ Ասանկներուն խօսակցութիւնը, ամէն անգամ ինչ բանքի մը յառաջաբանը, բոլոր իրենց շարժումները վերջի ընկլիքը կը պատրաստէին։ Անոնց վրայ ասանկ վայր հրաշ կեանքներու, իրենց դիմացինը տեսնուէր պուրբելու ամէն ճիգ կը։ Նոյն իսկ, երբեմն այնքան կը խաղաւառուէին իրենք իրենցմով՝ որ իրենք իրենց վրայ խնդացածի տպաւորութիւն կը թողուն։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(3)

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱԽ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀԱՄԱՐ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Հիթլէրի անակնկալին առթիւ, Ֆրանսական մամուլը ամէն բանէ առաջ խաղաղութիւն եւ ազգային միութիւն կը քարոզէ։ Ձախակողմեան թերթերը Ազգերու Դաշնակցութենէն կը սպասեն ելքը, իսկ աջակողմեան մամուլը աչքերն ուղղած է Լոնտոն։ Անշուշտ բոլորն ալ զայրոյթ կը յայտնեն, Հիթլէրի ձեռնարկը կոչելով «ձախսայարձակ արարք»։ «Թան» դիտել կուտայ թէ հանդարտութիւնը էական պայման է, խաղաղութիւնը ապահովելու համար։ «Գերմանիոյ տեսակէտը անընդունելի է եւ ամենախիստ վճռականութիւն կը պահանջէ դաշնակից պետութիւններէն։ Գերմանիա նետեց իր դիմակը։ Իր վերջին տեսակցութիւնը փարիզեան թերթի մը հետ՝ պարզապէս ռազմախաղ մըն էր։ Պէտք չէ խաբուիլ։ Եթէ Ֆրանսա եւ միւս պետութիւնները որ կապուած են Վերսայլի դաշնագրով, Լոքառնոյի դաշինքով եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտով, աւելի ուժգնօրէն չհակազդեն Գերմանիոյ այս գերագոյն արհամարհանքին, այն ատեն խաղաղութիւնը խորապէս վտանգուած է, որովհետեւ Գերմանիա պիտի համոզուի թէ կրնայ ամէն բան ընել անպատիժ»։

«Ժուռնալ տէ Տէպա» կ'ըսէ թէ Գերմանիա գրաւելով ապազինեալ շրջանը, ի վիճակի կը դառնայ իր տենչերը հարկադրելու Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Պելժիոյ։ Յետոյ կը յիշէ նախագահ Ուիլսընի բանաձեւը, որ կը տրամադրէր թէ ապազինեալ շրջանին բռնաբարումը պիտի համարուի թշնամական արարք մը։ «Միայն մէկ ելք ունինք խաղաղութեան համար, — ազգային կառավարութիւն մը եւ բարոյական ու նիւթական հաշտութիւն։ Միացեալ եւ զինեալ, Անգլիա, Պելժիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա կեցր· Եւրոպայի իրենց բարեկամներուն հետ պիտի կրնան իր տեղը կեցնել Գերմանիան»։

Հիթլէրի պատասխանը պէտք է տալ Ժընեւի մէջ, կը գրէ «Փօփիւլէր», ընկերվարական պաշտօնաթերթը։ «Այնտեղ երեք մեծ պետութիւններ, Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ռուսաստան կրնան փրկել աշխարհի խաղաղութիւնը»։

Ծանօթ «մասնագէտ» մը, Սէնթ-Պրիս, «Ժուռնալ»ի մէջ գրած քրոնիկով Գերմանիոյ արարքը «ուղղակի սպառնալիք մը կը նկատէ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ դէմ, որոնք իրաւունք ունին զայն համարելու յարձակում եւ իրենց աչքերն ուղղելու Լոքառնոյի դաշինքին երաշխաւորներուն։ Բայց ո՞վ պիտի համարձակի պատիժներ տնօրինել Գերմանիոյ դէմ ...»։

«Լը Ժուռ» դիտել կուտայ թէ Ֆրանսայի ներկայ կառավարութիւնը իր գոյութիւնը կը պահպանէ «ռուս յեղափոխականներուն պաշտպանութեան տակ։ Անոնք կ'երազեն պատերազմիլ Գերմանիոյ դէմ, բայց բեռը մենք՝ Ֆրանսացիներս պիտի կրենք։ Միայն ազգային կառավարութիւն մը կրնայ բաւարար հեղինակութիւն ունենալ խոհեմութեամբ առաջնորդելու մեզ վտանգին մէջէն։ Այն Ֆրանսացիները որ չեն հասկնար այս բանը, խուլ եւ համր են»։

«Էօվր», արմատական, կը խոստովանի որ եթէ ազգերը պիտի ապրին, անհրաժեշտ է վերաքննման ենթարկել գաղթային հոգատարութիւնները, սրբագրել սահմանները եւ վերաբաշխել հում նիւթերը։ Բայց դիտել կուտայ թէ Հիթլէր չի կրնար դատ շահիլ իր փորձած մեթոտներով։ «Ազգերու Դաշնակցութիւնը ճիշդ այս բաներուն համար հիմնուած է։ Գերմանիա իր տեղը պիտի գրաւէ՞ այդ հաստատութեան մէջ, եւ ի՞նչ ոգիով։ Այս է ամբողջ հարցը»։

Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փարի»ի քաղաքական խմբագիրը, կը յայտարարէ — «Կը յուսանք թէ Պօլտուին եւ իր պաշտօնակիցները պիտի հասկնան թէ անհրաժեշտ է գործել, ի շահ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Եւրոպայի։ Անկէ զատ, բրիտանական կառավարութիւնը բարոյապէս պատասխանատու է Լոքառնոյի դաշինքին, զոր կրոնի մը վերածեց»։

«Ֆիկարօ» կը յանձնարարէ չհաւատալ այն բանին թէ Հիթլէր Լոքառնոյի դաշինքը չեղեալ հռչակեց ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին պատճառով։ «Առաջնորդը պատրուակ բռնեց այդ դաշնագիրը, եւ ուրիշ պատճառ մը պիտի գտնէր, եթէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը գոյութիւն չունենար։ Գերմանիա շատոնց պատրաստած էր իր ձեռնարկը»։

«Իւմանիթէ», համայնավար, կը յայտարարէ թէ Հիթլէր կ'ուզէ մեկուսացնել Ֆրանսան, պատեհ ժամուն յարձակելու համար։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼ

Մոսկուայի մամուլը խստիւ կը դատապարտէ Հիթլէրի վերջին ընթացքը Լոքարնոյի դաշնագրին դէմ։

— Ուրիշ բան չէր սպասուեր արդէն, կ'ըսեն քաղաքական շրջանակները։

Ռատէք կը գրէ Իզվեստիայի մէջ · — «Թուղթէ քուրջ մը եւս պատռուած»։ Սակայն եթէ Հիթլէր համարձակեցաւ պատռել այդ «քուրջ»ը, կը շարունակէ Ռատէք, մեղաւորը նախ Ֆրանսայի աջերն են, որ ռուսեւֆրանսական նոր դաշնագրին վաւերացման ժամանակ՝ իրենց վախկոտ ընթացքով քաջութիւն ներշնչեցին Հիթլէրի։ Ինչպէս միշտ, երբ Հիթլէր իր արեւմտեան դրացիներուն ոտքի մատներուն կը կոխէ կամ երբ կը բռնաբարէ կնքուած դաշնագիրները, շարունակ նոյն պատրուակն է որ յառաջ կը քշէ,— թէ համայնավարութիւնն է որ զինք կը մղէ շարժելու այդ ձեւով։ Իրականին մէջ, Հիթլէր շատ լաւ գիտէ թէ Խորհ. Միութիւնը խաղաղութեան պէտք ունի, միայն ապուշները կրնան հաւատալ ռուսական կարծեցեալ յարձակման մը վտանգին, Չեխօսլովաքիոյ վրայէն։ Արդէն իր նպատակը ինքնին կը յայտնուի՝ երբ գերման քաղաքացին կացութիւնը կը բաղդատէ Խորհ. Միութեան քաղաքացիին կացութեան հետ, մինչ վերջին երկիրը 18 անգամ աւելի մեծ է քան Գերմանիան։ Հիթլէր կ'ուզէ որ ձեռքերը ազատ ըլլան արեւելքի կողմէն։ Այդ արդիւնքին հասնելու համար է որ Ֆրանսայի կ'առաջարկէ համաձայնիլ իրեն հետ՝ կնքելով ուրիշ դաշնագիր մը, փոխարէն այն դաշնագիրներուն, զորս անգամ մը եւս կը բռնաբարէ։ Լիթուանիոյ կողմէն, ոչ-յարձակման դաշնագրի մը կնքումին համար եղած առաջարկը ոչ մէկ նշանակութիւն ունի։ Ոչ մէկ բան կ'արգիլէ «Առաջնորդ»ը, որ օրին մէկն ալ յայտարարէ թէ Լիթուանիա կը սպառնայ Գերմանիոյ, ինչպէս յայտարարեց Չեխօսլովաքիոյ համար։ Եւ Լիթուանիան կցելէ անմիջապէս վերջ, Կէօպէլս պիտի գտնէ անշուշտ միջոցը ապացուցանելու թէ «նապաստակն է պատասխանատուն»։

Գալով Լեհաստանի, անշուշտ պիտի չմերժէ, երբ հարկ ըլլայ, ռուսեւլեհական սահմանները վարձու տալ գերման զօրավարներուն, որպէսզի անոնք իրականացնեն յարձակման ծրագիրը Ռուսիոյ դէմ։

Եզրակացնելով, կամ Ֆրանսա պիտի համակերպի Հիթլէրի պայմաններուն՝ ազատ ձգելով անոր ձեռքերը արեւելեան սահմաններուն վրայ, ու պիտի քանդէ Մաժինոյի գծին ամրութիւնները, կամ պիտի թողու որ Գերմանիա վերագրաւէ Հռենոսեան գօտին, — անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլայ այս, որովհետեւ Ֆրանսա դժուար թէ յօժարի քանդել երկրին պաշտպանութեան այս գիծը, որուն հաստատումը այնքան սուղի նստաւ իրեն։

Ռատէք, ի վերջոյ, կացութեան միակ լուծումը կը գտնէ արեւմտեան պետութիւններու (Ֆրանսա, Պելժիա, Անգլիա) արագ եւ վճռական գործակցութեան մէջ։ Այդ պետութիւններուն համաձայնութենէն եւ կորովէն կախում ունի Եւրոպայի խաղաղութիւնը։ Այլապէս ... պատերազմը հեռու չէ»։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Տէյլի Մէյլ, որ այնքան խոր համակրութիւն չունի Լոքարնոյի դաշնագրին մասին եւ ծանօթ է Անգլիոյ չէզոքութեան համար իր կատարած պայքարով, Հիթլէրի ընթացքին մէջ կը տեսնէ սպառնալիք մը աշխարհի խաղաղութեան համար · —

«Աշխարհի խաղաղութիւնը, այս պահուս, ծանր վտանգ մը կ'անցընէ։ 1914ի օգոստոսը այնքան ծանր սպառնալիք մը չէր ներկայացներ, որքան կը ներկայացնէ 1936ի մարտը։

Ինչ կը վերաբերի Մեծն Բրիտանիոյ, յստակ է իր պարտականութիւնը,— աշխատիլ խաղաղութիւնը պահպանելու, միաժամանակ սպառազինուիլ մինչեւ ակռաները, որպէսզի պատրաստ ըլլայ՝ եթէ պատերազմ ծագի։ Աւելորդ է ներկայիս ողբալ մեր քաղաքական դէմքերուն կուրութեան վրայ, այն պատճառով որ թերի ձգեցին մեր երկրին պաշտպանութեան գործը։ Աւելորդ է նոյնպէս ծեծել սպառազինութեան այն նիհար ծրագիրը, որ ներկայացուեցաւ անցեալ շաբաթ։ Պարտաւոր ենք կատարեալ վերաքննութեան մը ենթարկել այդ ծրագիրը եւ ցոյց տալ առաւելագոյն ճիգը, զոր երբեք կատարած ըլլայ Մեծն Բրիտանիան՝ ինքնապաշտպանութեան միջոցները զօրացնելու տեսակէտով։

Ներկայ ծանր կացութենէն՝ թերեւս ծնի նոր Եւրոպա մը, կազմակերպուած աւելի առողջ հիմերու վրայ, ուր ազգերը լաւագոյն դիրքերու մէջ գտնուին։

Ասիկա յոյս մըն է միայն։ Սակայն նոյն այս ծանր կացութենէն կրնայ ծագիլ պատերազմ մը, յանկարծակի եւ կայծակնացայտ։

Ասիկա ալ վախ մըն է։

Ամէն պարագայի մէջ, ժամանակ է առաւելագոյն քաջութիւնը ցոյց տալու եւ պատրաստուելու աւելի մեծ ճիգերու։ Ոչ մէկ բան կ'արգիլէ այլ եւս որ հետապնդուի սպառազինութեան կորովի քաղաքականութիւն մը դժբախտաբար լքուած ատենէ մը ի վեր»։

«Սընտէյ Էքսփրէս»ի խմբագիրը ուզած է հասկնալ Լոյտ Ճորճի կարծիքը օրուան դէպքերու մասին ·

— Կը յուսամ որ կը պահենք մեր պաղարիւնը, պատասխանած է Լոյտ Ճորճ եւ բաւականացած այս յայտարարութիւնով։

Լորտ Սնօտն, նախկին նախարար, եւս յայտնած է իր կարծիքը ·

— «Հիթլէրի յայտարարութիւնները այլափոխեցին Եւրոպայի կացութիւնը։ Ասիկա առիթ մը պիտի ըլլայ դատելու Եւրոպայի բոլոր պետական մարդոց անկեղծութիւնը։ Խաղաղութեան նախկին առաջարկները անծանօթ մնացին հանրային կարծիքին, սակայն ժողովուրդները պիտի չներեն եթէ այս անգամ, այս առաջարկն ալ ծածկուի իրմէ կամ մերժուի։ Անհրաժեշտ է անմիջապէս եւրոպական պետութիւնները հրաւիրել խորհրդաժողովի մը»։

«Փիփլ» թերթը կը կարծէ թէ «Հիթլէր նոր առիթ մը կը ստեղծէ եւրոպական պետութեանց համար, որպէսզի հաւաքուին եւ խորհրդակցին խաղաղութեան եւ ոչ թէ միայն պատերազմի մասին, տրամաբանութեան եւ հաւասարութեան սկզբունքներով»։

Սընտէյ Քրօնիքլ անսպասելի բայց խիզախ փառաբանութիւն մը կ'ընէ Հիթլէրի մասին ·

— «Ատոլֆ Հիթլէր նոր յոյս մը կուտայ մարդկութեան։ Իր անակնկալ խօսքերը բոլորովին նոր կացութիւն մը ստեղծեցին Եւրոպայի մէջ, — այդ խօսքերը տիեզերական նշանակութիւն ունին։

Իր եօթը կէտերը ներշնչուած են խաղաղասիրական ամէնէն վեհանձն ոգիով։ Եթէ ընդունուին, պիտի աւլեն սրբեն այն մռայլ վախերը, որոնք կը լլկէին աշխարհի հոգին։ Համաշխարհային դէպի նոր պատերազմ մը կը քալէինք ժամանակէ մը ի վեր։ Զինաթափութեան գաղափարը լքուելէ վերջ, հաւաքական ապահովութիւնը որ եւ է ազդեցութիւն չունէր մինչեւ այն պահուն, երբ խօսեցաւ Հիթլէր։ Խաղաղութեան բոլոր բարեկամները յուսահատութեան մօտ վիճակի մը մատնուած էին։ Այսուհետեւ Հիթլէրի առաջարկը, պարզ եւ յստակ, պիտի փարատէ շատերու հոգւոյն մռայլ ամպերը։ Վեհանձն առաջարկ մըն է այդ, զոր պէտք է ընդունիլ ամենայն երախտագիտութեամբ։ Մերժել կը նշանակէ ոճիր գործել մարդկութեան դէմ»։

Սընտէյ Տիփէչ կը գրէ ·

— «Ահաւասիկ կ'ապրինք ամենավտանգաւոր պահուն մէջ, որ տեսնուած ըլլայ պատերազմէն ի վեր։ Այլ եւս վերջացան միջազգային վիճաբանութիւններու տարիները։ Հիմա դէմ յանդիման կը գտնուինք դէպքերու հետ։ Եթէ կը տիրապետենք դէպքերուն, կրնանք ապահովել խաղաղութիւնը։ Իսկ եթէ դէպքերը տիրապետեն մեզի, սարսափելի պատերազմ մը կը ծագի։ Սակայն այդ դէպքերը անպայման սպառնական չեն, ինչպէս կը թուին։ Եթէ անկեղծ է Հիթլէր, եթէ Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա տրամադիր են խաղաղութեան պատրաստ բոլորովին նոր տնօրինութիւնով փոխարինելու Վերսայլի դաշնագիրը, Հիթլէրի առաջարկները կրնան ծառայել իբրեւ հիմ միջազգային նոր գոյավիճակի մը արեւմտեան Եւրոպայի մէջ, ուրկէ կը փարատի պատերազմի այժմու սարսափելի վախը։ Ընդունիլ այդ առաջարկները կը նշանակէ անհունապէս մեծ գործ մը կատարել, սակայն կը թուի թէ չկայ ուրիշ ելք, բայց միայն ընդունիլ խաղաղութեան առաջարկը կամ ահաւոր պատերազմը։

Ճակատագրական այս պահուն, Ֆրանսայի վախերը կատարելապէս հասկնալի են Մեծն Բրիտանիոյ, որ պարտք կը դնէ իր կառավարութեան վրայ չափաւորութեան եւ խոհականութեան խորհուրդներ տալ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ։ Անմիջապէս կասկածներ չնետենք Հիթլէրի շարժառիթներուն վրայ եւ «ծակեր» չփնտռենք իր առաջարկներուն մէջ։ Խնդիրը պիտի ըլլար անմիջապէս պատերազմի սկսիլ՝ պարզապէս անոր համար որ կացութեան փոփոխութիւնը հաւանական կը դարձնէ պատերազմ մը քիչ մը աւելի ուշ։ Մեր տեսակէտով, Գերմանիա բռնաբարած է Լոքարնոյի դաշնագիրը։ Գերմանիոյ տեսակէտով, բռնաբարած չէ։

Դժուար է անգլիացի ժողովուրդը տանիլ կռուելու գերմանական հողին վրայ կատարուած դէպքի մը համար, երբ մանաւանդ ատիկա ոչ մէկ վնաս պատճառած է օտարպետութեան մը»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱԽԹԱԼԱՅԻ ՀԱՆՔԵՐԸ

Հայաստանի բաւական հարուստ, այլ տակաւին չօգտագործուած հանքավայրերէն մին է Ախթալայի հանքավայրը։ Հնուց Ախթալան ծանօթ էր իբրեւ պղինձի, արծաթի, ոսկիի եւ արճիճի հանքավայր։ 1801էն սկսեալ ռուսական իշխանութիւնը նախնական միջոցներով Ախթալայէն կը ստանար բաւականաչափ պղինձ, ոսկի եւ արծաթ։ Այս հանքավայրը իր բազմատեսակ պարունակութեամբ գրաւած էր նաեւ Ֆրանսացիներուն ուշադրութիւնը։ 1885ին արտասահմանեան բազմաթիւ մասնագէտներու կողմէ ուսումնասիրութիւններէ վերջ, Ֆրանսայի մէջ կը կատարուի հանքային քարերու բաղադրական քննութիւնը եւ կը տեսնուի որ Ախթալայի 1000 քիլօ հանքէն միջին հաշիւով կը ստացուի 13 տոկոս պղինձ, 15 տոկոս արծաթ եւ արճիճ։ 1886ին ֆրանսական ընկերութիւն մը կ'օգտագործէ Ախթալան, հետաքրքրուած առաւելապէս պղինձով, սակայն երբ Ալլահվերդիի շահաւէտ պղնձահանքերը երեւան բերուեցան, ֆրանսական ընկերութիւնը կը հրաժարի Ախթալան շահագործելէ։

1930ին Ալլահվերդիի պղնձի աշխատանոցին մէջ կատարուած քննութիւնը ցոյց տուաւ որ Ախթալայի հանքերը կարեւորութիւն կը ներկայացնեն այն տեսակէտով որ իրենց մէջ, արծաթէն եւ արճիճէն զատ, կը պարունակեն բաւականաչափ ցինկ։ Կատարուած են նոյնպէս կարգ մը ուրիշ հետազօտութիւններ։

Երկրաբան Կարապետեանի ղեկավարութեան տակ կը շարունակուին քննութիւնները Ախթալայի մէջ, որ մեծ ապագայ կը խոստանայ։

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

— o —

Չեխօսլովաքիա հրատարակուող գերման ամսաթերթ մը, Ռումանիոյ Պուքովինա նահանգը բնակող 70.000 Գերմաններուն նուիրուած ուսումնասիրութեան մը մէջ կը գրէ ·

— «Պուքովինայի ռումէն թագաւորութեան ամենահիւսիսային այս երկրին բնակչութիւնը արդէն Աւստրիոյ շրջանին անոր պզտիկ մէկ պատկերն էր, իր բնակչութեան գունագեղ կազմով։ Այսօր ան մանրանկարն է Ռումանիոյ, վասնզի արեւելեան Եւրոպայի ժողովուրդներուն փայլուն ծաղկեփունջը, որ այս թագաւորութիւնն է, ամէնէն առաջ շնորհիւ Պուքովինայի կը գունաւորուի։ Ռումէնները եւ Ռութէնները բնակչութեան գլխաւոր մասն են, յետոյ կուգան Հրեաները, Գերմանները, Ռուսերը, Լեհերը, Հունգարները եւ վերջապէս նաեւ Հայերը, որոնք սակայն գրեթէ ամբողջովին Ռումէններուն մէջ ձուլուած են։ Ասոնց վրայ երբ աւելցնենք Գնչուները, փոքրիկ հողամասի մը վրայ ինը տարբեր ժողովուրդներ ներկայացուած կը տեսնենք»։

Յառաջ ·— Ուրեմն ինը ժողովուրդներէն միայն Հայերը ձուլուելով անհետացեր են ...։

ՆՈՐ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անգարայէն կը հաղորդեն թէ ներքին գործավարութիւնը օրինագիծ մը կը պատրաստէ, նորոգելու համար Թուրքիոյ 30—35 տարուան անձագրութեան տետրակները։ Անգարայի մէջ մեծ շէնք մը պիտի շինուի, անձագրութեան տետրակներու պահպանման համար։

Բոլոր գործավարութեանց կարծիքը ուզուած է · անոնցմէ մէկը անկարելի գտած է այդ ծրագրին գործադրութիւնը։

Երբ օրինագիծը օրէնք դառնայ, մէկ օրուան մէջ ընդհանուր անձագրութիւն պիտի կատարուի եւ ընտանիքներու պետերը լեցնելով պիտի յանձնեն նախապէս իրենց տրուած ցուցակները։ Յետոյ, ամէն մարդու անձնագիր պիտի տրուի։ 15 տարեկանէն վեր եղողները լուսանկար ալ պիտի յանձնեն։

** Էրզրումի եւ Կարսի վերաշինութեան քարտէսները կը պատրաստուին եւ այս նպատակով հազարական ոսկիի կանխավճար եղած է յանձնառուներուն։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան կեդր. յանձնախումբս, ողբացեալ հերոսին յիշատակին հաւատարիմ ազգայիններու հետ համախորհուրդ, իր վերջին համագումար նիստին մէջ որոշեց ·

Ա.— Յառաջիկայ մայիս ամսուն կիրակիներէն մին հռչակել Անդրանիկի Յուշարձանի Օր։

Բ.— Այդ առթիւ սարքել արժանավայել հանդէս մը ի նպաստ յուշարձանին շինութեան։

Գ.— Այս զոյգ ձեռնարկներուն յաջողութեան համար ապահովել մայրաքաղաքիս և արուարձաններուն մէջ գործող բոլոր ազգային մարմիններու եւ միութիւններու գործակցութիւնը։

(Կնիք)

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (29)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Առաջին օրը սոյն հանդիսութիւններով Շէրիֆին տղան՝ էմիր Ֆէյսալը բերին, իսկ յաջորդ օրը Շէրիֆը։ Եւ ահա տանիքներէն լսելի եղաւ արաբ կիներու համատարած «Լի լի լի» [illegible]։ Այս կանչը տարածուեցաւ քաղաքին մէկ ծայրէն միւսը։

Անկէ յետոյ ոստիկանութիւնը Անգլիացիներէ եւ Արաբներէ կը բաղկանար։

ՀԱՅՈՑ ԿՈՏՈՐԱԾԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Արշալոյսին՝ ներշնչեալ մուէզզիններու մինարէէն «Ալլահ էքպէր»ի հետ. ուր եւ քաղցր եղանակներէն վերջ կենդանիներուն զարին տալով ճամբար կ'ելէի։ Մէնեանի գիւղացիներուն նման ծծիլուած գլխով կը ճամբորդէի, ճակտիս վրայ դիսակ մը սփռած։

Երբ աղան Մէնեանի դաշտերը մեկնէր իր կարմիր ձիով, աշխատաւորները քննելու, ես ալ կլկլակը եւ սուրճի կազմուածքը միշտ հետս առած անոր կ'ընկերանայի բռնազբօսիկ ժպիտով մը եւ կալերը հասնելուս, փուշ հաւաքելով կրակ կը վառէի ու սուրճն ու կլկլակը կը պատրաստէի։

Սակայն հարուստ իրանով այս աղաս առատաձեռն չէր բնաւ, միայն ուտելիքս կուտար, հակառակ օրն ի բուն անդադար աշխատելուս։

Իսկ հագուստի եւ կօշիկի մասին մտածած չունէր։ Որով նոյեմբերի սկիզբը հրաժարականս տալով ուղղակի պատուելի Ահարոնեանի որբանոցը մտայ։ Այս պատուելիին «հայրիկ» կ'ըսէին որբերը։ Հոն անմիջական ձեռք մը համազգեստ եւ զոյգ մը կօշիկ տրուեցաւ։ Պատուելին լսելով դպրոցի ջերմ փափաք ունենալս, հաւանեցաւ որ քանի մը օր վերջ ուսումնատենչ ուրիշ որբ պատանիներու հետ յաճախեմ դպրոցը՝ «ճէմիէթ»ի Հայկազեան վարժարանը՝ Պ. Տաղլեանի տեսչութեամբ։ Միւս կողմէ միացած էի եղբօրս ու քրոջս, իսկ քանի մը օր յետոյ մայրս ալ որբանոց մտաւ կարի պաշտօնով։ Միայն հայրս էր մեր հոգը, իր մասին լուր մը չունէինք զինուոր մեկնելէն ի վեր։

Զինադադարէն վերջ, Հալէպէն բազմաթիւ հայ երիտասարդներ կամաւոր արձանագրուելով մեկնեցան դէպի Կիլիկիա, որ ֆրանսական իշխանութեան տակ էր։ Մինչեւ Ծնունդ հայ կամաւորներու երեք մեծ խումբեր Ատանա մեկնեցան։ Այդ ատեններ հայ գաղթականները ուրախ էին Թուրքին լուծէն ազատած ըլլալով · ամէն կողմ հայկական եռագոյնը կը ծածանէր, մեր բաճկոնի օձիքներուն վրայ անգամ հայկական փոքր դրօշակներ կարել տուած էին, ու ամէն առաւօտ քայլերգներ երգելով դպրոցին ճամբան կ'առնէինք։

Դեկտեմբերի կիսուն անգլիացի հրամանատար մը եկաւ, որուն ինքնաշարժին ետեւէն հոծ բազմութիւն մը ժապաւէնի նման կ'երկարէր, հիւլ-հիւլիններու մէջէն։ Յաջորդ օրն ալ Կիլիկիոյ Սահակ կաթողիկոսը եկաւ ինքնաշարժով։

Ծնունդին երկրորդ օրը ազգային սգահանդէս մը սարքուեցաւ, ի յարգանս նահատակուած Հայերուն եւ շատ փայլուն անցաւ։

Գերեզմանագնացութիւնը մանաւանդ շատ փառաւոր եղաւ։ Որբերուն կ'ընկերանային կարգով սեւազգեստ կիներ, անոնց ետեւէն ճերմակ հագուած շարք մը աղջիկներ ու երիտասարդներ, որոնք զարդարուն պսակներ բռնած էին։ Ամէն կողմէ հայկական, անգլիական եւ արաբական դրօշներ կը ծածանէին։ Անցանք Պապ իւլ Հատըրէն ու Պապ իւլ Ֆարաճի հրապարակէն, ուրկէ մեզի միացան հայկական փոքր նուագախումբ մը եւ եկեղեցականներ։ Հայ ոստիկաններ կը հսկէին կարգապահութեան։

Այսպէս, ամէն անգամ զանազան հանդէսներ, երեկոյթներ կը սարքուէին, որոնք Արաբներու նախանձը շարժեցին։

Փետրուարի վերջին ուրբաթ օր մը առաւօտուն, ըստ սովորութեան եւ որբանոցին կարգապահութեան, քառասուն որբ աշակերտներ, զինուորական քայլերով սկսանք յառաջանալ դէպի դպրոց։ Պապ իւլ Ֆարաճ հասած ատեն, հայ կամաւորական երգը երգելով մինչեւ դպրոց հասանք։

Դասերը սկսելէն քառորդ ժամ վերջ ամէն կողմէ հրացանի ձայներ սկսան լսուիլ, երբ Սինանեանի հսկողութեան տակ Աստուածաշունչէն համարներ կը սերտէինք։

Դասը ընդհատուեցաւ եւ ամէնս ալ բակ վազեցինք, ուր դրացիներէ իմացանք թէ Ճումա պազարէն Արաբներ թշնամանալով Հայոց, ջարդի սկսեր են, անկասկած թրքական դրդումով։

Քաղաքին մէջէն շարունակական խուլ աղմուկ մը կը լսուէր։ Տնտեսը երկաթեայ դուռը կղպելէ յետոյ, սարսափահար դպրոցին երկրորդ յարկը բարձրացանք։ Ոմանք կուլային տղու պէս։

Ժամերը կը սողան կարծես չափազանց դանդաղ։

Կէսօրէ վերջն էր, երբ լսեցինք թէ անգլիական զինուորները շրջակայ վրաններէն հասեր էին քաղաք։ Անոնց առաջնորդութեամբ վերադարձանք որբանոց։ Արիւնի ծածկոցներ փռուած էին ամէն կողմ, հոսկէ հոնկէ խօսքի փշուրներ կը լսուէին միայն։

Բեռնաբարձ ինքնաշարժերով հաւաքեր էին դիակները եւ վիրաւորեալները։

Սապոն խանի որբանոցէն կողոպտած էին ամէն ինչ, ուտելիք, անկողին եւն ·։ Մարաշցի երիտասարդ ուսուցիչ մը կորսնցուցեր էին։ Ծեր ու հիւանդ մարդու մը քովի փոքրիկ վառարանին կրակը գլխուն թափած ու սուրով ծակծկած էին մարմինը, որուն դիակը երկիւղ կ'ազդէր դիտողին։ Նոյնպէս Պրուսացի կին մը գլխատեր էին։ Խեղճ բազուկները տարածած աղօթելով կը վազէ եղեր, երբ տեղացի Արաբներ դաշոյնով ձեռքերուն կը զարնեն, արիւնոտ դիակը դեռ նրբանցքին մէջտեղն էր՝ փիփուրը շրթունքին ու մատները անջատուած։ Իսկ քաղաքին մէջ ու մանաւանդ գաղթականներուն կայանը շատեր խողխողեր են։ Մինչեւ անգամ արաբ սափրիչներ իրենց ածելիներով փողոց վազեր են Հայեր գլխատելու համար։ Շատ տուներ կողոպտուած էին եւ աղջիկներ առեւանգուած։

Ամէն կողմէ ականջիս կը հասնէին ջարդի պատմութեան ծուէններ։

Անգլիացի եւ հնդիկ զինուորներ ամէն փողոց պահակ դրուած էին։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Գերմանիոյ Զինուորական նախարարին ճառը

Գերմանիոյ հերոսներու ագահանդէսին առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Հռենոսի ապազինեալ շրջանի գրաւումէն վերջը, կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Զօր. Պլօմպէրկ, զինուորական նախարարը: Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.— «Մէկ տարի հազիւ անցած է հերոսներու վերջին ագահանդէսէն ի վեր որ կատարուեցաւ 1935 մարտ 17ին: Այդ օրը յաւէտ քանդակուած պիտի մնայ Գերմանիոյ զաւակներուն մտքին մէջ, իբրեւ օրը զինուորական ազատութեան, գերմանական նոր բանակին հաստատման: Երբ այնատեն բարձրացան հին բանակին դրօշները պատուոյ նոր խաչով մը, մենք գիտցանք թէ կը վերստանանք ամէնէն թանկագին հարստութիւնը,— ազատութիւն եւ պատիւ, պետական արժանաւորութիւն եւ ինքնորոշման ազատութիւն: Բայց գիտէինք նաեւ որ այդ օրը նոր շրջան մը կը բանար գերմանական պատմութեան մէջ, շրջան մը ուժի եւ կարողութեան, որ կրնայ ծառայել միայն Գերմանիոյ եւ Եւրոպայի խաղաղութեան: Պատերազմը մայրն է բոլոր մարդկային կիրքերու, ամէնէն ազնիւէն ամէնէն ցածը: Մենք անոր մէջ կը տեսնենք վեց հազար տարուան պատմութեան մեծ ազդակը: Բայց մեզի համար արդիական պատերազմը նաեւ աղէտ մըն է որ կ'ոչնչացնէ ժողովուրդներու ծաղիկը եւ անոնց կենսական ուժերը եւ մենք գիտենք թէ ան երբեք շահ չի բերեր ոչ յաղթականներուն, ոչ ալ պարտեալներուն: Այսօր մենք անքակտելի կապերով կապուած ենք ազգային –ընկերվարական կուսակցութեան եւ անոր բոլոր կազմակերպութեանց հետ: «Առաջնորդ»ը այսօր ոչ միայն մեր տիպարը եւ գերագոյն պետն է, այլեւ մեր բոլորիս ընկերը եւ մենք անոր անձնուէր ենք հոգիով ու մարմնով: Մենք կ'ուզենք ցուցնել աշխարհի թէ զօրաւոր Գերմանիա մը ամէնէն ապահով ամրոցն է խաղաղութեան, ազատութեան եւ պատիւի: Զօրանալով մենք ուրիշ բան չենք ըներ եթէ ոչ հետեւիլ ուրիշ ժողովուրդներու օրինակին: Մենք չենք պատասխանատու ընդհանուր զինարշաւին: Մենք ոչ համաշխարհային յեղափոխութիւն կ'ուզենք, ոչ ալ պատերազմի շահեր ապահովել դրամատէրներու որոնց ժողովուրդները յառաջ կը քշեն իբրեւ խամաճիկներ: Մենք միայն մէկ բան կ'ուզենք,— աշխատիլ ապահովութեան եւ խաղաղութեան մէջ, նոր Գերմանիոյ կազմակերպութեան համար: Աշխարհի խաղաղութիւնը կամ պատերազմը Գերմանիայէն կախում չունի: Բայց մեր ուժէն կախում ունի գերմանական խաղաղութիւնը: Մենք յարձակողական պատերազմ չենք ուզեր, բայց կ'ուզենք այնքան ուժ ունենալ որ չվախնանք պաշտպանողական պատերազմէն: Նոր Գերմանիան կը մաղթէ որ պատերազմը անհետանայ իբրեւ միջոց քաղաքականութեան եւ իբրեւ ազդակ ժողովուրդներու ճակատագրին: Բայց պատերազմը կ'անհետանայ միայն այն ատեն երբ կը ջնջուին անոր պատճառները: Զինուորական միակողմանի զինակցութիւնները, պատժական տնօրինութիւնները և անտանելի վիճակի մը մշտնջենաւորումն են որ պատճառ կը դառնան ապագայ պայթիւններու: Հիթլէրի Գերմանիան զօրաւոր է, աւելի զօրաւոր քան եղած է Գերմանիան անցեալին մէջ: Բայց այդ ուժը թերեւս այնքան չի պարտիր իր վաշտերու, օդանաւերու եւ թնդանօթներու թիւին, այլ անհունապէս աւելի իր հաւատքին և կամքին միութեան եւ ուժին»:

Պատասխան մը Ֆրանսայի վարչապետին

Գերմանիոյ արտաքին նախարարութիւնը կիսապաշտօնական զեկոյցով մը կը քննադատէ վարչապետ Պ. Սառոյի կիրակի օրուան ճառը, պատասխանելով անոր իւրաքանչիւր կէտին: Պ. Սառո մեղադրած ըլլալով թէ Գերմանիա կատարուած իրողութիւն մը ստեղծեց կոպտօրէն, զեկոյցը դիտել կուտայ թէ Ֆրանսայի վարչապետը կը մոռնայ որ Ֆրանսա ինք դրժեց իր յանձնառութիւնները եւ աւելի ծանրացուց ընդհարման մը կարելիութիւնները: Եւ կը յիշէ փրանքեւխորհրդային դաշինքը: «Պ. Սառո կը գանգատի թէ ապազինեալ շրջանին անհետացումը կը ջնջէ Ֆրանսայի պաշտպանութիւնը: Արդ, Ֆրանսայի կատարած արարքները անհանդուրժելի դարձուցած էին ապազինեալ շրջանին ապահովութիւնը: Պ. Սառո այս առթիւ հետեւեալ խօսքերը կ'արտասանէ.— «Մենք չենք ուզեր որ Սթրազպուրկ գերմանական թնդանօթներու կրակին տակ գտնուի»: Պ. Սառո անշուշտ մեծ ազգի մը համար բնական եւ տանելի կը գտնէ որ Ֆրիպուրկ, Քարլսրուհէ, Մանհայմ, Զարպրուք եւ ուրիշ բազմաթիւ գերմանական քաղաքներ ենթարկուած մնան փրանսական թնդանօթներու կրակին: Այդ թնդանօթները նաեւ այն առաւելութիւնն ունին որ կը գտնուին ամրութեանց անյաղթելի ցանցի մը մէջ, որոնց համար ռուս զօրավար մը վերջերս կ'ըսէր թէ նոյնքան յարմար են նաեւ յարձակողականի համար: Զափազանց ցաւալի է որ Պ. Սառո ծայրայեղութեան տանելով իր ժխտումի կիրքը, մէկդի կը դնէ Գերմանիոյ շինարար առաջարկները: Ատով ան կը գոցէ դուռները Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ անվերապահ հաշտութեան »:

Հ. Յ. Դ.

Գաստ

Փոն Տ'Օպնայի «կորիւն» ենթակոմիտէին ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ փոն տ'Օպնայի եւ Սէն փիէռի վրէժ խումբի ընկերները, կիրակի 15 Մարտ, կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին, գրադարանիս սրահը: ժողովէն յետոյ ընկեր Մարգար կը խօսի երկրի մէջ յեղափոխութեան ծագումի մասին: փափաքողները կրնան ներկայ ըլլալ:

ՓԵՏՐ. 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԼԱՅՆ ՇՐՋԱՆԱԿԻ ՄԷՋ

Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը *3*ին

45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ

Կը նախագահէ ԸՆԿ. ՀՐԱՉ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ

Կը խօսին՝ ընկերներ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ, ՀԱՅԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ եւ ՍԵՐԺ ԹԻՐՈՍԵԱՆ.

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), *ՕՐ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ* (արտասանութիւն՝, *ՏԻԿ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ* (երգ):

Մասնակցութեան համար՝ 2 ֆր. (թէյը միասին):

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սարսէլի «Հրայր» խումբի կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 2.30ին, Սարսէլի Սալ տը Նօսի մէջ:

Զ. Ո. Միութեան դասախօսութիւնը

Զ. Ո. Միութեան պարբերական դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին,

Café aux Trois Portes, Métro Cadet.

Կը խօսի Պ. Խ. ԳԱԲՐԻԿԵԱՆ, նիւթ՝ «Սիւրիահայ կեանքը վարչական, կրթական եւ ընկերային տեսակէտներով»:

Դպրոցական Թատերամանդէս

կազմակերպութեամբ Պանթէօ-Քաշանի Յառաջդիմասէր Միութեան ի նպաստ իր վարժարանին

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 150 Route d'Orléane

կը ներկայացուի ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

ՔԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ

Ե. Օտեանի եւ Փ. Կիւրճեանի կատակերգութիւնը, երեք արար:

Անակնկալներ եւայլն: *Գին՝ 3 ֆրանք:*

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

12 Մարտ, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ, 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

ՓՐՕՖ. Մ. ՔՈՒՆԻԱԹԵԱՆ կը խօսի

ԱՐԻՍՏԻՔ ԱՐԱՍԽԱՆԵԱՆԻ մասին (տնտեսագէտ եւ հրապարակագիր)

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Դ. ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ *14* Մարտ շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ *4*ին

Մէզօն Միւթիւալիթէի Բ. յարկի սրահներէն մէկուն մէջ (*24* ռիւ Սէն Վիքթօր)

Դասախօս՝ ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Նիւթ՝ «Երեւելի հայ կիներ պատմութեան մէջ»

Մուտքը ազատ է բոլորին համար:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Աշխատակցութեամբ բազմաթիւ ծանօթ գրողներու: Ճոխ պատկերազարդուած. գեղարուեստական նկարներ: Գրականութեան, գրական քննադատութեան, պատմա-բանասիրութեան, գիտութեան եւ գեղարուեստի, գրա'կան արձագանգի եւ հայ կեանքի բաժիններով:

352 մեծադիր էջեր: Գին՝ 25 ֆրանք, Ամերիկա՝ *1.5* տոլար:

Ստանալու համար դիմել Տարեգրքի խմբագրութեան. B. P. 868 Le Caire, Egypte. *եւ Յառաջի:*

ՀԱՅ ՔՆԱՐ 600 ԷՋ, 603 ԿՏՈՐ ԵՐԳ

ԱԶԳԱՅԻՆ – ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՌԱԶՄԱ – ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ, ՏՈՀՄԻԿ ԵՐԳԵՐ, ՔԱՅԼԵՐԳՆԵՐ, ՍԻՐԱՅԻՆ ԵՐԳԵՐ, ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԶՈՒԱՐԹ ԵՐԳԵՐ, ԶԱՆԱԶԱՆ ԵՐԳԵՐ, ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՏՈՐՆԵՐ, ԲԱՌԱՑԱՆԿ, ԵՐԳԱՑԱՆԿ, ԵՒԱՅԼՆ:

ՕՐԻՈՐԴ Վ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Աշակերտուհի Բոնսերվաթուարի ուսուցիչ փրօֆ. Marcel Ciampi*ի, վկայեալ* Ecole Normale de Musique*է, վերսկսած է իր դաշնակի դասընթացքները գոհացուցիչ պայմաններով:*

Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. ՀԱԶԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ,

56, Rue Lafayette, Paris.

ՃԱՇԱՐԱՆ - ՍՐՃԱՐԱՆ «ՕԼԻՄՓ»

8, ՓՕԼ - ՊԷՐ ՓՈՂՈՑ, 8 — Լ Ի Ո Ն

Արեւելեան եւ Արեւմտեան համադամ եւ ախորժահամ կերակուրներ, անմահական ՏԷՕՆԷՕՐ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ, համբաւաւոր ԴԱՐԱՔԷՕՅԻ ՊՕՂԱՉԱ, աճանչելի ԹԱՒՈՒԳ ԿԷՕՔՍԻ, եւ ՓԱՔԼԱՎԱ՝ առատ կարագով: *ԽՆԱՄՔՈՎ ԵՒ ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ*

ՄԱՍՆԱԳԷՏ ԽՈՀԱՐԱՐԱՊԵՏ ԵՒ ՃԱՇԱՐԱՆԱՏԷՐ

ՊՐՈՒՍԱՑԻ *Ս. ՊՐՈՒՍԱԼԵԱՆԻ*

PRIX FIXE եւ **A LA CARTE**

Ընտանեկան, հարսանեկան, ընկերական եւ հաւաքական ճաշկերոյթներու համար սպասարկութիւն մատչելի գիներով ճաշարանին կից ընդարձակ սրահին մէջ: ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԵՒ ՎՍՏԱՀ ԵՂԷՔ ՈՐ ՏԵՒԱԿԱՆ ՅԱՃԱԽՈՐԴ ՊԻՏԻ ԴԱՌՆԱՔ

Etablissements de TOLEDO MARCEL

15 rue de la Poulaillerie 15, Lyon

BONNETERIE EN GROS

Արանց եւ կանանց գուլպաներ, ներքնազգեստներ:

Առաջնակարգ տեսակ, անմրցելի գին եւ ՍՕԼՏ:

Մարշէճիներու համար ամենազեղչուած գիներ:

Կը խօսինք ՀԱՅԵՐԷՆ եւ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ:

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի օրը Ալֆորվիլի մէջ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը կը տօնէ իր օրը Յառաջիկայ շաբաթ, որ 14 *Մարտ, երեկոյեան ժամը* 8.30*ին Հայ Ակումբին մէջ,* 1 Bld. Carnot, *Ալֆորվիլ:*

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, ճայկական պարեր փոքր սանուհիներու կողմէ:

Կը ներկայացուի «ԵԱՏԷՍ», բնտանեկան բարոյալից կատակերգութիւն երկու արար «ՀԷՔԵԱԹ», տրամ մէկ արար, ղեկավարութեամբ դերասան ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ եւ իր կարող ուժերուն:

Մուտքը ազատ է:

Յերեկոյթ–Թէյասեղան

Կազմակերպուած Փորթ տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկնանց Մասնաճիւղի Վարչութեան Օժանդակ Տիկիններու կողմէ

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պ. Յովհաննէսեանի սրահին մէջ, 13 rue Pierre Curie, Krémlin Bicêtre,

Մէթրօ փօրթ տ'իթալի:

Կը խօսի ՏԻԿ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ, նիւթ՝ «Հայ կնոջ դերը ներկայ պայմաններու մէջ»: Գեղարուեստական բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Մուտք՝ 3 ֆր.:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Կ. Խաչի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ

22 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ,

Ղեկավարութեամբ դերասան ՈՒԶՈՒՆԵԱՆԻ կը ներկայացուի

ՈՒՇ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողովը՝ Մարտ *12*ին, հինգշաբթի օր երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue des Bernardins, Paris (5e), Métro: Maubert: Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն, վարչութեան նիւթական եւ բարոյական գործունէութեան: Կը հրաւիրուին անդամները եւ անդամագրուիլ փափաքողները:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (78)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. **Հեղինակութի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ**

— Քարօլայնին տեսած «մասնագէտըն» է փափսացի ինքնիրենս. մտքէս անգամ չէր անցած ...

— Հիմա հասկցա՞ք թէ ինչու համար ձեր նօթերը վերապահ ու կրճատուած գտայ, ըսաւ Փուարօ ինծի. ճշմարտութիւնը գրած էք այնքան որքան յարմար նկատած էք, բայց աւելի հեռուները չէք գացած, սիրելի բարեկամս ...

Ամչցայ եւ չկրցայ պատասխան տալ:

— Բժիշկ Շէփըրտը շատ հաւատարիմ մնաց ինծի, դիտել տուաւ Րէլֆ, մինչեւ վերջը կողքիս կեցած էր ... իր համոզումով ամէնէն լաւ կարդադրութիւնը ըրած էր... Հիմա, Պ. Փուարոյին բացատրութիւններէն կը հասկնամ որ այնպէս չէ եղեր... չպիտի անյայտանայի, սխալեր եմ... ապաքինարանը լրագիր չէինք կարդար եւ անցուդարձին տեղեակ չէի...

— Բժիշկը շատ գաղտնապահ է, ըսաւ Փուարօ. բայց ես ամէն ամէն գաղտնիք երեւան կը հանեմ... արհեստս է...

— Լաւ, պատմեցէք նայինք ինչ պատահեցաւ այդ գիշերը, հարցուց քարտուղար Րէյմընտ:

— Պատմութիւնը ձեզի ծանօթ է արդէն, ըսաւ Րէլֆ, շատ քիչ բան կրնամ աւելցնել. տնակէն հեռացայ ժամը 9.45ին առենները. ադդին, անդին թափառեցայ մտածելով թէ ինչ պիտի ընէի... կը խոստովանիմ որ պատճառաբանեալ արդարացում չունիմ. սակայն պատւոյ խօսք կուտամ ձեզի որ այդ գիշերը ես աշխատանոց չգացի եւ խորթ հայրս չտեսայ երբեք՝ ողջ կամ մեռած... Թող ուրիշները խորհին ինչպէս որ կ'ուզեն, բայց կը խնդրեմ որ հաւատաք ինծի:

— Պատճառաբանեալ արդարացում չունիք, դիտել տուաւ քարտուղարը, շատ գէշ բան. անշուշտ ես ձեզի կը հաւատամ, բայց եւ այնպէս ատիկա աղէկ նշան մը չէ...

— Ատկէ դիւրին բան չկայ, ըսաւ Փուարօ. խնդիրը շատ պարզ է...

Ապշած իրեն նայեցանք:

— Չհասկցա՞ք ըսածս. ո՞չ ... ա: հասարակ... Րէլֆը ազատելու համար՝ բուն ոճրագործը պէտք է խոստովանի... այո, պէտք է խոստովանի... կը տեսնէք որ ոստիկան Րէկլընը ժողովին հրաւիրած չեմ... պատճառներ ունէի... չէի ուզեր իրեն յայտնել իմ գիտցածներս... գոնէ այս գիշեր...

Փուարոյի ձայնին շեշտն ու իր արտայայտութիւնը յանկարծ փոխուեցան. աւելի վտանգաւոր կ'երեւար ան հիմա:

— Ես՝ Էրքիւլ Փուարօ, գիտեմ որ Էքրոյտը սպանողը այս սենեակին մէջն է այժմ ... խօսքս ոճրագործին կ'ուղղեմ — վաղը ճշմարտութիւնը պիտի յայտնեմ ոստիկան Րէկլընին. հասկցա՞ք ...

Լռութիւն տիրեց սենեակին մէջ: Փուարոյի սպասուհին հեռագիր մը ներս բերաւ: Պելճիքացին բացաւ ու կարդաց:

— Ոճրագործը այստե՞ղ է ըսիք, հարցուց հազարապետը, ո՞վ է...

— Ես գիտեմ..

— Հեռագիրը ո՞ւրկէ եկած է, ըսաւ քարտուղարը:

— Ամերիկա մեկնող շոգենաւէ մը.. նորէն ձայն ձուն չհանեցինք:

— Տիկիններ եւ պարոններ, ըսաւ Փուարօ ոտքի բարձրանալով. ժողովը փակուած է. լաւ յիշեցէք — ճշմարտութիւնը ոստիկան Րէկլընին պիտի հաղորդուի վաղ առաւօտ ....

ԳԼՈՒԽ 25

ԱՄԲՈՂՋ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Փուարօ նշան ըրաւ որ չերթամ: Հնազանդեցայ եւ մտածկոտ՝ վառարանին առջեւը երթալով կօշիկովս կրակը խառնեցի:

Շփոթած վիճակ ունէի: Առաջին անգամ ըլլալով բացարձակօրէն չկրցայ ըմբռնել անոր բառերուն իմաստը: Վայրկեան մը խորհեցայ թէ տեսարանը որուն ականատես կ'ըլլայի քիչ առաջ, արտառոց խաղ մըն էր Փուարոյին կողմէ եւ իր ըսածին պէս, դաւէշտ մը խաղացած էր ան՝ ինքզինքը հետաքրքրաշարժ ու կարեւոր դարձնելու համար: Բայց, ակամայ, ըստիպուած էի հաւատալ թաքուն իրականութեան մը:

Սպառնալիք կար անոր խօսքերուն մէջ եւ որոշ չափով անվիճելի անկեղծութիւն մը: Այսու հանդերձ տակաւին այն համոզումը ունէի թէ անիկա սխալ ճամբու մը կը հետեւէր:

Երբ ժողովականները մեկնեցան, Փուարօն կրակին քովը եկաւ:

— Ի՞նչ կ'ըսէք այս եղածին, բարեկամս, ըսաւ հանդարտօրէն:

— Շիտակը չեմ գիտեր... ի՞նչ իմաստ կայ ձեր ըրածին մէջ... ինչո՞ւ ուղղակի ոստիկան Րէկլընին չէք յայտներ ճշմարտութիւնը, փոխանակ յանցաւորը ազդարարելու...

Փուարօ աթոռ մը առաւ եւ սկսաւ ծխել: Քանի մը վայրկեան պատասխան չտուաւ, յետոյ ըսաւ.

— Գործածեցէք ձեր ուղեղին բջիջները... իմ շարժումներս միշտ պատճառներ ունին...

— Իմ կարծիքովս այդ պատճառներէն առաջինը այն է որ դուք ալ չէք ճանչնար յանցաւորը, բայց ապահով էք որ ան այս գիշերուան ժողովին ներկաներէն մէկն է... ուրեմն ձեր խօսքերուն նպատակն էր խոստովանութեան մղել անծանօթ ոճրագործը:

— Լաւ գաղափար է, բայց ճիշդ չէ:

— Խորհեցայ որ, թերեւս, գիտնալ ձեւացնելով, կը սպասէիք որ մարդասպանը երեւան գար՝ նոյնիսկ առանց խոստովանելու... կրնար ձեզ ալ լռեցնել ինչպէս լռեցուցած էր Պ. Էքրոյտը եւ այդ՝ ձեր վաղ առտուան կատարելիք գործէն առաջ...

— Ըսել կ'ուզէք որ թակարդի մէջ պիտի իյնայի... ոչ, սիրելի բարեկամս, իմ մէջս հերոս չկայ...

— Այն ատեն բան մըն ալ չհասկցայ... ապահովաբար այս ազդարարութիւնով առիթ պիտի տաք մարդասպանին որ փախչի ...

— Չի կրնար փախչիլ, ըսաւ Փուարօ գլուխը թօթվելով, փրկութեան մէկ միջոց կայ... այդ միջոցն ալ դէպի ազատութիւն չի տաներ զինքը...

(Շար.)

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

Արիզի եւ Շրջանի *Յառաջի* ցրուիչ

Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 12 ՄԱՐՏ
JEUDI 12 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3061
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ՏՆՕՐԻՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ

ԱՆԳԼԻԱՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՇԱՏ ԾԱՆՐ ԳՏՆԵԼՈՎ ԱՅՍ ՊԱՀԱՆՋԸ ԱՌԱՋԱՐԿԵՑ ԼՈՆՏՈՆ ՓՈԽԱԴՐԵԼ ՓԱՐԻԶԻ ԺՈՂՈՎԸ

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ԱԼ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ, ՇԱԲԱԹ ՕՐ

Նոր անակնկալ մը մէկ օրէն միւսը:

Ինչպէս գրած էինք, երեքշաբթի օր խորհրդակցական ժողով մը գումարուեցաւ Փարիզի մէջ, մասնակցութեամբ Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութեանց ներկայացուցիչներուն: Օրինական ձեւակերպութիւնները կատարուելէ յետոյ, ժողովականները անմիջապէս ձեռնարկեցին օրակարգին քննութեան: Ֆրանսայի ներկայացուցիչն էր Պ. Ֆլանտէն, արտաքին նախարարը, որուն կ'աջակցէր Պ. Փօլ Պոնքուռ: Վարչապետը չէր մասնակցեր: Նիստը բացաւ Պ. Ֆլանտէն, պարզելով Ֆրանսայի տեսակէտը, կտրուկ վճռականութեամբ մը, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց ժողովականներուն վրայ:

Պ. Ֆլանտէն չգոհացաւ ուղղակիօրէն յղելով Լոքառնոյի դաշինքին, որուն տակ ստորագրած է Անգլիա, այլ բացատրեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան գոյութիւնն է որ խնդրոյ առարկայ կը դառնայ: Եթէ Ազգամիջոյցը տկարանայ, պիտի փլի միջազգային համերաշխութեան ամբողջ դրութիւնը, որուն վրայ իրենց հաւատքն ու վստահութիւնը հիմնած են բոլոր ժողովուրդները եւ մանաւանդ փոքր ժողովուրդները: Արդ, ծանր հարուած մը կը տրուի միջազգային օրէնքին, որուն պահակն է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ֆրանսա իր մասին չի կրնար ընդունիլ որ բանակցութիւններ կատարուին, առանց վերահաստատուելու այդ օրէնքը: Կարելի չէ երկու չափ եւ երկու կշիռ գործածել, մէկը՝ Իտալիոյ դէմ, Աբիսինիոյ մէջ, միւսը՝ Գերմանիոյ համար, երբ վտանգի մէջ է Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը եզրակացուց, զսպողական միջոցներ պահանջելով Գերմանիոյ դէմ: Իրեն յաջորդեց Պելժիոյ վարչապետը, Պ. Վէն Զէլանտ, որ շեշտեց թէ իր երկիրը մեծապէս անհանգստացած է Հռենոսի ապազինեալ շրջանին կացութեամբ: Ցետոյ բացատրեց թէ Պելժիոյ պարագային Հռենոսի շրջանին գրաւումը կատարուած է առանց տեղի տալու, համաձայն Լոքառնոյի դաշնագրին 4րդ յօդուածին, հետեւաբար իրաւունք ունի զինուորական ապահովութիւն խնդրելու: Պելժիոյ վարչապետը, Պ. Զէլանտ մանաւանդաբար ծանրացաւ սա կէտին վրայ թէ Գերմանիա ապազինեալ շրջանին վերագրաւման պատրուակը չի կրնար գործածել Պելժիոյ դէմ, քանի որ իր երկիրը մաս չի կազմեր ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին:

Իտալիոյ ներկայացուցիչը, դեսպան Չէրութթի, սառն վերապահութիւն մը ցոյց տուաւ, յայտարարելով թէ պատժական տնօրինութեանց հարցին մէջ իր երկրին դիրքը կախում պիտի ունենայ հետեւեալ պարագայէն,— Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի վերցնէ՞ Իտալիոյ դէմ հաստատուած պատժական տնօրինութիւնները:

Այս յայտարարութեանց վրայ, Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, յայտնեց թէ խնդիրը շատ ծանրակշիռ ըլլալով, միայն վարչապետը եւ Անգլիոյ դահլիճը կրնան որոշում տալ: Հետեւաբար առաջարկեց խորհրդակցութիւնները Լոնտոն փոխադրել, եւ Ա. Դ. Խորհուրդին ժողովն ալ Անգլիոյ մայրաքաղաքին մէջ գումարել: Թէյի ժամուն, Պ. Իտըն այս առաջարկը յայտնեց Պելժիոյ վարչապետին եւ երկուքը մէկ համաձայնեցան: Բայց որոշումը մէկ անգամէն չտրուեցաւ: Հեռաձայնը անդադար կը բանէր Փարիզի եւ Լոնտոնի միջեւ: Փարիզը բրիտանական դեսպանատունը եւ Անգլիոյ արտաքին նախարարութիւնը կը բանակցէին հեռախօսով, մինչ անդին Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին մէջ կը կարդացուէր կառավարութեան յայտարարութիւնը: Վերջապէս իրիկուան ժամը 8ին Անգլիոյ պատուիրակները վերադարձան Քէ տ'Օրսէ, Ֆրանսայի արտաքին գործերու պաշտօնատան ժամացոյցներու սրահը, եւ բանաձեւեցին իրենց առաջարկը.— չորեքշաբթի առտու կը վերադառնան Լոնտոն: Հինգշաբթի օր միւս պետութեանց ներկայացուցիչները կուգան իրենց կարգին եւ շաբաթ օր Ա. Դ. Խորհուրդը կը գումարուի Լոնտոնի մէջ, փոխանակ Ժընեւի:

Ուրեմն, Անգլիոյ պատուիրակները պիտի գտնուին իրենց կեդրոնին մէջ, տիրաբար վարելու համար ծանրակշիռ բանակցութիւն մը: Անոնք իրենց կողքին պիտի ունենան բոլոր զինուորական եւ նաւային մասնագէտները, եթէ հարկ ըլլայ խորհրդակցիլ սպայակոյտներուն հետ եւ զինուորական համաձայնութիւններ կնքել: Այն պետութիւնները որոնք անդամ չեն Ազգերու Դաշնակցութեան կամ խնդիր ունին անոր հետ, չպիտի կրնան խուսափիլ չէզոք երկրի մը մէջ խորդակցելու պատեհութենէն, իսկ տրուելիք որոշումը պիտի ունենայ գերագոյն հեղինակութիւն:

Ուրիշ խօսքով, Անգլիոյ մայրաքաղաքին մէջ է որ պիտի վճռուի խաղաղութեան խնդիրը:

Պ. Ֆլանտէն օդանաւով Լոնտոն կ'երթայ այսօր իսկ, հինգշաբթի: Իր աջակիցը, նախկին վարչապետ Պ. Փօլ Պոնքուռ, Փարիզ պիտի մնայ, պաշտպանելու համար ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը Ծերակոյտին մէջ, յետոյ իր կարգին Լոնտոն պիտի երթայ, մասնակցելու համար Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովին (շաբաթ):

Այս նոր կարգադրութեանց հետեւանքով, յաջորդ շաբթուան յետաձգուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան 13երու յանձնախումբին նիստը, որ պիտի գումարուէր չորեքշաբթի օր, խորհրդակցելու համար Իտալիոյ դէմ ծրագրուած նոր տնօրինութեանց մասին:

Հազարաւոր ֆրանսացի զինուորներ կ'առաքուին Արեւելեան սահմանին վրայ

Սթրազպուրկէն կը գրեն տեղական թերթերուն.—

Ֆրանսայի արեւելեան եւ հիւսիսային շրջաններու զինուորական կեդրոններէն հազարաւոր զինուորներ կը շարունակեն հոսիլ դէպի այն ամրութիւնները որոնք ծանօթ են իբրեւ «Մաժինոյի գիծ», զինուորական հանգուցեալ նախարարին անունով: Լօռէնի սահմանամերձ գիւղերը ընդոստ արթնցան իրենց քունէն, երբ խափի համազգեստ հագած հետեւակազօրքեր, հրասայլի եւ թնդանօթի վաշտեր թնդացուցին սովորաբար ամայի ճամբաները ու փողոցները: Նանսի, Պառ–լը–Տիւք, Թուլ եւ ուրիշ քաղաքներ, ուր տարիներէ ի վեր կեդրոնացած է Ֆրանսայի պաշտպանութեան երկրորդ գծին ուժը, յանկարծ պարպուեցան, երբ կառախումբերը սուրացին դէպի արեւելք, զինուորներով եւ թնդանօթներով: Վէրտէօնի զինուորները կեդրոնացած են զօրանոցներու մէջ, պատրաստ՝ ճամբայ ելլելու, համաձայն զինուորական նախարարութեան հրահանգին: Տենդագին գործունէութիւն կը տիրէ ամբողջ սահմանին վրայ: Արեւելեան նահանգներու զինուորական կառավարիչները եւ նահանգապետները զարմանալի արդիւնաւորութեամբ կը վարեն փոխադրութեան եւ պարենաւորման գործողութիւնները: Մէցի շրջանը մէկն էր որ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց: Բուն քաղաքէն հակօդային վաշտեր եւ ծանր հրետանիներ ճամբայ ելան դէպի սահմանագլուխ: Նոյնպէս Ֆորպախէն: Սթրազպուրկի մէջ, Քէհլի կամուրջին ֆրանսական դիրքին պաշտպանութիւնը ստանձնեց հետեւակազօրքի 17րդ գունդը: Քոլմարէն զինուորներ փոխադրուեցան Նէօֆ Պրիզաք եւն.:

Հիթլեր յանձն կ'առնէ ոչ-յարձակման դաշինքներ կնքել նաեւ Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ

Հիթլէր շատ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակցին, մասնաւոր տեսակցութեան մը մէջ որ տեղի ունեցաւ մարտ 10ին: Ստորեւ կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.

— «Առաջարկելով ոչ–յարձակման դաշնագիրներ կնքել արեւելքի եւ արեւմուտքի մէջ, ես կ'ուզեմ տիեզերական հանգամանք տալ այս ծրագրին: Հետեւաբար, բացառութիւն չեմ դներ եւ իմ առաջարկս հաւասարապէս կը վերաբերի Չեխոսլովաքիոյ եւ Աւստրիոյ»:

Յիշեցնելով իր յայտարարութիւնը թէ Գերմանիա պատրաստ է Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ վերադառնալու, այն յոյսով թէ գաղթավայրերու խնդիրը կը կարգադրուի եւ Վերսայլի դաշնագիրը կ'անջատուի Ա. Դ. ուխտէն, Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ը շարունակեց.

— «Ոչ–յարձակման դաշինքներու հարցին լուծման լաւագոյն ձեւն է ուղղակի բանակցութիւնը: Եթէ պիտի խօսինք Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ թերեւս Հոլանտայի սահմաններու ապահովութեան մասին, բանակցութիւնները պէտք է կատարել այդ երկիրներու կառավարութեանց, ինչպէս եւ երկու երաշխաւորներուն, Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հետ: Թերեւս ցանկալի է որ երաշխաւորեալ պետութիւնները նախապէս խորհրդակցին երաշխաւոր պետութեանց հետ: Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ սահմանակից պետութեանց, ոչ–յարձակման դաշինքներ կարելի է մշակել համաձայն գերմանեւլեհ պայմանագրութեան, այսինքն ուղղակի խօսակցութեամբ: Բայց Գերմանիա գոհ պիտի ըլլայ եթէ երրորդ պետութիւն մը — օրինակ Անգլիան — մասնակցի իբրեւ պարկեշտ միջնորդ եւ գործնական առաջարկներ ներկայացնէ»:

Թղթակիցը հարցուց թէ Գերմանիա իր առաջարկը պիտի պահէ՞ մինչեւ Ֆրանսայի ընտրութիւնները եւ նոր ձեռնարկներ չը՞ պիտի կատարէ: Հիթլէր պատասխանեց.

— «Գերմանական կառավարութիւնը չպիտի ընէ որեւէ բան որ կրնայ փոխել կացութիւնը: Մենք վերահաստատեցինք մեր գերիշխանութիւնը եւ վերստին ամբողջ ազգին պաշտպանութեան տակ դրինք Գերմանիոյ ամէնէն հին մասերը: Հետեւաբար պատճառ չունինք պայմանաժամ որոշելու մեր առաջարկներուն համար: Բայց կ'ուզեմ որ բացորոշապէս հասկնան թէ՝ Գերմանիա այլեւս նոր առաջարկներով չպիտի տաղտկացնէ Եւրոպան, եթէ մերժուին այս առաջարկներն, ինչպէս եղան նախընթաց շատ մը առաջարկներ»:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, վարչապետը երեքշաբթի օր շատ կարեւոր յայտարարութիւն մը կարդաց երեսփ. ժողովին մէջ: Յայտարարութեան պատճէնը կարդացուեցաւ նաեւ Ծերակոյտին մէջ, փոխ–վարչապետ Պ. Իվօն Տէլպօսի կողմէ:

Վարչապետը մանրամասնօրէն պարզելով ամբողջ անցուդարձը եւ Լոքառնոյի տասնամեայ պատմութիւնը, եզրակացուց.

— «Եթէ մեզի յանցանքներ կը վերագրեն եւ ամէն անգամ որ յանցանքներ վերագրուին, մենք միշտ պատրաստ ենք ենթարկուելու միջազգային օրէնքներու իրաւարարութեան. բայց ո՞ւր կը մնայ ժողովուրդներու իրաւունքը եւ առով իսկ հասարակաց խաղաղութիւնը, եթէ ամէն մէկը ինքն իր գլխուն արդարութիւն գործադրէ, իր իրաւունքները վճռէ համաձայն իր փառասիրութեանց եւ միջազգային օրէնքին տեղ դնէ կատարուած իրողութեան բռնութիւնը: Ներկայ վէճին մէջ Ֆրանսա ինքզինքը չի դներ վիրաւորուած եսասիրութեան մը դիրքին մէջ, ո՛չ, ան մէջտեղ կը դնէ դաշնագիրներու իրական արժէքի եւ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին ընդհանուր երաշխաւորութեան խնդիրը: Անշուշտ ապազինեալ շրջանին գրաւումը կը դպչի մեր սեփական ապահովութեան, բայց մեր կարծիքով շատ աւելի ծանրապէս կը վտանգէ Եւրոպայի ապագայ խաղաղութիւնը, հաւաքական ապահովութեան եւ Ազգերու Դաշնակցութեան նախատագիրը:

Մենք մտած ենք Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ, որովհետեւ անոր նախատագիրն է որ պիտի վճռուի մօտաւոր ապագային: Մենք դիմեցինք Լօքառնոյի դաշնագիրը ստորագրողներուն եւ երաշխաւորներուն, որովհետեւ բուն իսկ դաշնագիրներու արժէքն է որ խնդրոյ առարկայ կը դառնայ: Արդարեւ, ո՞վ ամենադոյզն հաւատք պիտի ունենայ դաշնագրի մը արժէքին վրայ, եթէ աւելի զօրաւորին կամքը պիտի բաւէ զայն ոչնչացնելու: Այն ատեն հարկ պիտի ըլլայ վճռապէս վերադառնալ զինակցութեանց, գերազինման, եւ, խոստովանինք, պատերազմի զոր պիտի յայտարարեն ամէնէն զօրաւորը կամ զօրաւորները պատեհ ժամուն: Մեր մասին, մեր բոլոր նիւթական եւ բարոյական ուժերը պիտի դնենք Ազգերու Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ, խուսափելու համար այս անդարմանելի դժբախտութենէն, այն միակ պայմանով որ մեզի ընկերանան, խաղաղութեան այս պայքարին մէջ, Հռենոսի դաշնագիրը ստորագրողները եւ այն հաստատ յոյսով թէ Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին բոլոր մասնակիցները պիտի կռուին մեր կողքին, համաձայն իրենց կարողութեանց եւ յանձնառութեանց:

« ՖՐԱՆՍԱ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ԲԱՆԱԿՑԻԼ ԲՌՆՈՒԹԵԱՆ ՏԱԿ »

Վարչապետ Հիթլէր իր խօսքը ուղղելով Ֆրանսայի ժողովուրդին, անոր կառավարութեան գլխուն վրայէն, մեզի դուռ կը բանայ մեր կարգին մեր խօսքը ուղղելու գերման ժողովուրդին: Մենք կը խնդրենք յանուն իր մշակոյթին եւ իր ցեղին առաքինութիւններուն խորհիլ այն պատասխանատուութեանց վրայ, զորս ոմանք կ'ուզեն կրել տալ իրեն, պատմութեան առջեւ: Մենք հանդիսաւորապէս կը յայտարարենք անոր թէ երբեք չենք ուզած եւ երբեք չպիտի ուզենք վնասել իր ազատութեան եւ պատւոյն: Դարձեալ մենք մտքէ չենք անցուցած եւ չենք ուզեր անցընել թէ գերման ժողովուրդին պէտք է նայիլ աւելի աննպաստ աչքով քան ուրիշ ժողովուրդներու:

Մենք համաձայն ենք գերմանական կառավարութեան հետ թէ ֆրանսացի ժողովուրդը որ եւ է շահ չունի գերման ժողովուրդին թշուառութենէն: Մենք կ'ընդունինք գործակցիլ, ապահովելու համար 66միլիոն բնակիչներու գոյութիւնը աղքատ հողի մը վրայ, ինչպէս ըսաւ վարչապետ Հիթլէր: Կը հարցնենք գերման ժողովուրդին թէ ապազինեալ շրջանի վերագրաւումը ինչո՞վ կրնայ օգնել այս հարցերու լուծման, կը հարցնենք անոր թէ վստահութիւնը որ հիմն է ամէն գործակցութեան, ի՞նչպէս կրնայ պահպանուիլ ու մանաւանդ զարգանալ, եթէ ընդունուի որ ոչ միայն Լօքառնոյի պէս հանդիսաւոր դաշնագիր մը կրնայ չեղեալ հռչակուիլ կողմերէն մէկուն սոսկական կամքով, այլեւ առանց նոր համաձայնութեան սպասելու կատարուին զինուորական գործողութիւններ որոնցմէ խուսափելու յանձնառութիւններ ստորագրուած էին: Գերման ժողովուրդը վստահութիւն պիտի ունենա՞ր ֆրանսական կառավարութեան վրայ նոր դաշնագիրներ քննելու եւ ստորագրելու համար, եթէ ան պատռէր հին դաշնագիրները: Ուրեմն ի՞նչպէս կ'ուզեն որ ֆրանսացի ժողովուրդը վստահութիւն ունենայ նոր բանակցութեանց մտնելու, ինչպէս կը հրաւիրէ գերմանական կառավարութիւնը: Բանակցութիւն կատարել, արդի կացութեան մէջ, ի՞նչ բանի վրայ հիմ դնելու համար, ի՞նչ բան կառուցանելու համար, փլատակներո՞ւ վրայ, ո՞ր հիման վրայ. գործը պէտք է բուն իսկ շէնքին հիմէն սկսիլ: Ֆրանսական կառավարութիւնը չի մերժեր այն բանակցութիւնները որ կրնան ամրապնդել ապագայ խաղաղութիւնը եւ բարւոքել ֆրանքեւգերման յարաբերութիւնները խաղաղ եւ հանգիստ Եւրոպայի մը մէջ, բայց Ֆրանսա չի կրնար բանակցիլ բռնութեան եւ ազատօրէն փոխանակուած ստորագրութեան ուրացման տակ: Ան արդէն դիմած է Ա. Դ. Խորհուրդին եւ պատրաստ է բանակցելու Գերմանիոյ հետ, անգամ մը որ դարձեալ ապահովուի միջազգային օրէնքին հանդէպ յարգանքը:

Ան կ'ուզէ պահել հաւատքը միջազգային յանձնառութեանց իրական արժէքին վրայ Լօքառնոյի դաշինքէն մինչեւ Ազգաժողովին ուխտը»:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ԱՆՍՏՈՅԳ ՎԻՃԱԿ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ամիս մը անցած է ընտրութիւններէն ի վեր, եւ սակայն, տակաւին ոչ մէկ օրինաւոր կառավարութիւն կազմուած է:

Առ այժմ, վեհապետը արմատական միջոցներու չի դիմեր: Յայտնի ալ չէ, թէ ի վերջոյ պիտի ուզէ ինքզինքը պարտադրել: Բազմաթիւ դժուարութիւններով շրջապատուած ըլլալով Յունաստանի գահակալը, տակաւին օրինական ճամբաներով կ'ուզէ լուծել տագնապը: Մասնաւորաբար բանակին դիրքը նկատի կ'առնուի բոլորին կողմէ: Իբրեւ միջոց, գումարեց պահժողով մը, որուն հրաւիրուեցան երկրին բոլոր կուսակցապետերը, յայտնելու համար իրենց մտածումները: Բոլոր քաղաքական ղեկավարներն ալ աղուոր աղուոր խօսքեր ըրին, երկրին կազմակերպութեան, անցեալին մոռացման, եւ գործակցութեան շուրջ: Այս ժողովին բուն նպատակն էր, երկու մեծ կուսակցութեանց միջեւ (ժողովրդական եւ ազատական) ուղղակի խօսակցութեանց եւ բանակցութեանց ճամբան հարթել: Պէտք է ըսել, որ ժողովը իր նպատակին հասաւ: Երկու կուսակցութիւնները անմիջապէս սկսան ուղղակի բանակցութեանց: Եւ սակայն, հազիւ սկսած, ձախողեցան բանակցութիւնները, կողմերուն անհաշտ դիրքին պատճառաւ:

«Ազատական»ները օրինակի համար, հրաժարեցան բոլոր նախարարութիւններէն, եւ պնդեցին միայն ներքին նախարարութեան վրայ: Ժողովրդականները չուզեցին տեղի տալ այս հարցին մէջ, պարզ այն պատճառաւ, որ Ազատականները ներքին նախարարութիւնը ստանձնելով, հիմնապէս պիտի մաքրագործէին այս պաշտօնատան հետ կապ ունեցող բոլոր սպասարկութիւնները, Ապահովութեան, ժանտարմըրիի, ոստիկանութեան ճիւղերը, եւ միւս կողմէ պիտի պատրաստուէին նոր ընտրութիւններուն, որ անպայման տեղի պիտի ունենան, քանի որ առանց ատոր, պիտի չլուծուի տագնապը: Միւս կողմէ, «անհաշտ» հակավենիզէլոսականներն ալ դեր ունեցան բանակցութեանց ձախողման մէջ, ճնշում բանեցնելով Ցալտարիսին վրայ: Իր կարգին բանակն ալ խաղաց իրեն սահմանուած դերը:

Այժմ Թագաւորը հրամանագրեց խորհրդարանին գումարումը, նախագահի ընտրութեան համար: Այս ալ՝ հասկնալու համար, թէ՝ ո՞ր կուսակցութիւնը պիտի շահի մեծամասնութիւնը: Ազատականները շահեցան կարեւոր մեծամասնութիւն մը, համայնավարներու 15 քուէներովը: Այս յաղթանակը, սակայն, զայրացուց ոչ միայն բանակը, այլ՝ եւ հանրային կարծիքն ու հակավենիզէլոսականները:

Ինչպէս կը տեսնուի բոլոր երեւոյթներէն, կ'երթանք դէպի նոր ընտրութիւններ: Արդէն՝ Վենիզէլոս ինքն ալ նամակով մը, կը թելադրէ իր քաղաքական բարեկամներուն, որ տալ չէզոք դահլիճի մը կազմութեան, հրաժարիլ գործակցական կառավարութիւն կազմելու գաղափարէն, եւ պատրաստուիլ նոր ընտրութեանց, մեծամասնական դրութեամբ:

Կը թուի թէ, հանրային կարծիքը հաշտուած է նոր ընտրութեանց գաղափարին հետ: Թէեւ, զանազան շրջուկներ կան բանակի մասին, որուն համար կ'ըսուի թէ ոչ մէկ դնով պիտի ուզէ իշխանութիւնը յանձնել Ազատականներուն:

Այսպէս կամ այնպէս, Յունաստան կ'անցընէ ներքին լուրջ տագնապ մը, երբ՝ արտաքին այնքան ծանր դէպքեր կը պատահին միջազգային քաղաքական աշխարհին մէջ: Երբ՝ մանաւանդ լուրջ թերթերու եւ քաղաքագէտներու իսկ կարծիքով, երկիրը կը գտնուի բաց ամէն կարգի վտանգի առջեւ: Այս վտանգին ահազանգը կը հնչեցնէ մասնաւորաբար, Միխալոքոփուլոս, յայտնի դիւանագէտ մը, ու նաեւ «Էսթիա»ի եւ «Գաթիմէրինի»ի նման լուրջ օրկաններ: Այս թերթերը շատ յստակ կերպով հրապարակ կը դնեն՝ 1.— Ազգ. պաշտպանութեան խեղճ վիճակը, 2.— Յունաստանի մեկուսացած ըլլալը. 3.— Բարեկամ պետութեանց կողմէ Յունաստանի անունով խօսուիլը: (Այս վերջին ակնարկը կը վերաբերի Թուրքիոյ որուն արտաքին գործավարը ամենուրեք կը խօսի թէ՝ իր երկրին, թէ Յունաստանի անունով):

Ահա թէ ինչ վիճակ կը ներկայացնէ Յունաստան քաղաքական ընդհ. տեսակէտով:

Ու «Էսթիա» իրաւունք ունի, երբ ուժգնօրէն կը դատապարտէ կուսակցապետերը, որոնք՝ «այսինչ կամ այնինչ աթոռին համար կռիւ կ'ընեն իրարու հետ»: Կրկին նոյն թերթը, որ չէզոք է, կը զգուշացնէ «Ազատական»ները համայնավարներու 15 քուէներովը շահուած յաղթանակի մը վտանգներուն հրճուանքէն, ու կոչ կ'ընէ վեհապետին «բոլորովին նկատի չունենալ համայնավարները երկրին ներքին գործերուն մէջ»: Թողունք, որ Ազատականներու յաղթանակն ալ կասկածելի է, որովհետեւ լուրջ տարակարծութիւններ գոյութիւն ունին Սոֆուլիսի եւ Կոնթասի միջեւ: Առաջինը՝ ղեկավարն է կուսակցութեան, երկրորդը ղեկավար՝ ազդեցիկ տարրի մը, եւ պարագլուխներէն՝ 1922ի հակաթագաւորական պետական հարուածին: Երկրորդը՝ կը մեղադրէ առաջինը ծայրայեղ համերաշխութեանը համար, յենլով մասամբ մէկի յեղափոխական զօրականներուն եւ երեսփոխաններուն վրայ, առաջինը՝ երկրորդին ծայրայեղութիւնը կը գտնէ վտանգաւոր:

Իրերու ընթացքը այսպէս ըլլալով, կարելի է միշտ ալ անակնկալներու սպասել այս երկրին մէջ: Արձանագրեմ նաեւ, որ Տէմերճիսի կառավարութիւնն ալ օրէ օր կը սկսի տկարանալ: Ինքնաշարժի վարիչներուն վերջին գործադուլը ատոր ապացոյցներէն մէկն էր: Կառավարութիւնը շատ շուտով տեղի տուաւ, ընդունելով գրեթէ բոլոր պայմանները, որոնք ներկայացուած էին գործադուլ ընողներու միութեան կողմէ:

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔԻԱ.- ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՆՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ

ԽՄԲ.— Այս կարեւոր գրութիւնը թարգմանուած է Չեխոսլովաքիոյ գերման մեծ օրաթերթէն, «Աուսիկա Թակպլաթ».—

Բնակչութեան չափազանց աճումի հարցը, որ գրեթէ աշխարհի բոլոր պետութիւններուն համար գոյութիւն ունի եւ որ երկրի երկու կէտերուն վրայ — Ափրիկէ եւ ծայրագոյն Արեւելք — նոյնիսկ պատերազմական վէճեր յառաջ բերաւ, Թուրքիոյ անծանօթ է: Թուրքիա ճիշդ հակառակ խնդիր մը ունի, բնակչութեան սակաւութիւն: Երբ ան 763.000 քառակուսի քիլոմեթր մակերեսով Իտալիայէն երկու քանիցս անգամ աւելի մեծ է, նորագոյն մարդահամարին համաձայն 16 միլիոն բնակիչ ունի Իտալիոյ 41 միլիոնին դէմ: Աս կ'ընէ 21 բնակիչ իւրաքանչիւր քառակուսի քիլոմեթրի համար (Պելժիա օրինակ 268 բնակիչ ունի ամէն մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ): Բնականէն անբարեբեր եւ կլիմայական տեսակէտով աննպաստ երկրի մը մէջ բնակչութեան այս ցանցառ խտութիւնը խանգարիչ պիտի չնկատուէր, սակայն Թուրքիա պտղաբեր եւ ընդհանրապէս լաւ կլիմայ ունեցող երկիր մըն է, ուր միայն բնակչութեան բաւարար թիւ մը պակասին երեսէն բազմաթիւ հանքային հարստութիւններ առանց շահագործումի կը մնան եւ անհամար բարեբեր հողեր անմշակ: Այս բոլորէն կը հետեւի որ Թուրքիա վտանգի պահուն ի վիճակի չպիտի ըլլայ իր սեփական բնակչութեան շարքերէն երկրին մեծութեան համապատասխան բանակ մը մէջտեղ բերելու:

Մինչդեռ գրեթէ բոլոր միւս պետութիւնները նոր երկիր կը փնտռեն իրենց մարմիններուն համար, Թուրքիա նոր մարդեր կը փնտռէ իր երկրին համար: Ան չի ճանչնար «ժողովուրդ առանց հողի», այլ «հող առանց ժողովուրդի»: Հարցը հետեւեալն է ուրեմն,— ոչ թէ տարածուիլ, այլ կեդրոնանալ: Պէտք է ձեռք անցընել եւ բոլոր այն մարդիկը որոնք Օսմանցիներու երկար դարերու տիրապետութիւններէն գրաւուած հողերուն վրայ «առկախ մնացած» են եւ մայր հայրենիքէն հեռու կը գտնուին: Այս մարդիկը կամ աւելի իրենց սերունդը ինչքան կարելի է շուտ Թուրքիա պէտք է փոխադրուին եւ այսպէսով երկրին աւելի մեծ բնական բնակչութիւն մը պարգեւեն:

Այսպէս յարմարցուած բնակչութեան քաղաքականութիւնը, որ բազմաթիւ տարիներէ ասդին Թուրք կառավարութենէն որոշ ծրագրի մը վրայ կը գործադրուի, 1923ին սկիզբ առաւ, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ կնքուած բնակչութեան փոխանակութեան հիման վրայ, որուն հետեւանքով մօտ 350,000 անձեր Թուրքիա վերադարձուեցան: Կոչը, զոր Քամալ Աթաթիւրք «Պալքանի բոլոր Թուրքերուն» ուղղեց եւ որով ասոնց Թուրքիա դարձը դիւրացնել կ'ուզէ, ծանօթ է: Հոս սակայն շփոթութիւն մը կը ծագի, որովհետեւ որոշ չէ թէ որո՞նք պէտք է «Թուրք» ճանչնալ: Էնկիւրիի մէջ այս տարակոյսը փարատել ջանացին ըսելով.— «Թուրքեր են նաեւ այն ժողովուրդները, անդամները, որոնք հին օսմանեան պետութեան մէջ իսլամ կրօնը, Թուրք լեզուն ու Թուրք մշակոյթը սեփականացուցին եւ Օսմանցիներու հետ ձուլուեցան, այնպէս որ որոշապէս իրենց դրացիներէն իբր «Թուրքեր» կը զանազանուին»: Ուրեմն Թուրքեր են անոնք որ Պալքանները կ'ապրին, մասամբ հարազատ սերունդը Թուրք եւ ոչ - Թուրք նուաճողներու, մասամբ սակայն թրքացուած Սլաւներ, Ռոմաններ, Վալախներ, Իլլիրացիներ են.: Թուրքիոյ գաղթի ծրագիրը ասոնց համար ալ ի զօրու է:

Խնդիրը կախուած չէ Թուրքիայէն ու միայն մասամբ Պալքանի Թուրքերէն: Սերպիոյ մէջ, Շքոփիէի շրջանին մէջ, որ մինչեւ այսօր դեռ իր Թուրք անունին տակ իբրեւ Ըսկիւպ կը ճանչցուի, Թուրք բնակչական ռահվիրաներուն ոմանց կողմէ 400.000էն մինչեւ 600,000 հոգի իբր Թուրքեր կը պահանջուին: Եթէ բոլոր ասոնք Թուրքիա գաղթելու ըլլան, Սերպիոյ հարաւը մէկէն պիտի ամայանայ: Միւս կողմէ օրինակ Ռումանիա կը նպաստաւորէ իր Թուրք կամ թրքացած բնակչութեան արտագաղթը (գլխաւորաբար Թաթար ծագումով) Տօպրուճայէն եւ պարպուած հողերու մէջ Վալախներ կը տեղաւորէ: Հոս ալ քանի մը հարիւր հազարներու կը հասնի թիւը: Յունաստանի պարպումը Թուրքերէ գրեթէ աւարտած է, Պուլկարիոյ հետ այս հարցին շուրջ դեռ որոշ բան մը չկայ: 750,000 իսլամ Ալպանացիներն ալ Թուրքիոյ մէջ ոչ մէկ տեղ իբրեւ մայր հայրենիքին կորսուած զաւակները կը համարուին:

Ամէն պարագայի տակ, բազմաթիւ հարիւր հազարներ Թուրքիա վերադարձած են եւ ուրիշ հարիւր հազարներ պիտի հետեւին անոնց՝ յառաջիկայ տարիներուն: Ասոնց բնակութեան համար Փոքր Ասիական Անատոլուին փոխարէն արեւելեան Թրակիան կը նախընտրուի: Հոն հազարաւոր գաղթած Թուրք ընտանիքներ պետութենէն իրենց տրուած հողերուն վրայ կը նստին արդէն: Պետութիւնը հոգ կը տանի նաեւ որ անոնք ձրի սերմացու, արտ, արօր, հողագործական մեքենաներ ստանան: Պետութիւնը մասնագէտներ կը ղրկէ արեւելեան Թրակիոյ գաղթականները հողագործութեան ամէնէն արդիական ձեւերուն ծանօթացնելու: Մետաքսի եւ գինիի ճարտարարուեստ կը ստեղծէ հոն եւ ճամբաներ կը շինէ: Արեւելեան Թրակիան տնտեսապէս արագ եւ ուժեղ կ'աճի: Սակայն նոր Թուրք գաղթականներու այս շրջանին վրայ կեդրոնացումը Յունաստանի, մասնաւորապէս Պուլկարիոյ վրայ ուրիշ տպաւորութիւն ըրաւ քան մշակոյթի կողմէն գալիքը: Բնակչութեան քաղաքականութիւն մը անգամ, որ նուաճումի չի ձգտիր, կրնայ արտաքին քաղաքականութեան տեսակէտով նըկատի առնուիլ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible]

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՄԵՐԳ

Շաբաթ երեկոյ, վեցերորդ Թաղապետարանի Յաղթանակներու Թանգարանի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ բանախօսութիւն մը Պ. Կասթուէի կողմէ, որ նախագահն է ֆրանսական երաժշտագիտական ընկերութեան: Նիւթը՝ «Հայ երաժշտական արուեստը»:

Բանախօսութենէն յետոյ տեղի ունեցաւ համերգ մը, «Կիլիկիա» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ Գուրգէն Ալէմշահի:

Ուսումնասիրական ընկերակցութիւնն է որ ատենը անգամ մը կը կազմակերպէ բանախօսութիւն, համերգներ, իւրաքանչիւր անգամ ծանօթացնելով ազգի մը երաժշտական արուեստը: Շաբաթ երեկոյ հերթը հայ երաժշտութեանն էր: Այս հանդէսներուն իր պատուոյ նախագահութիւնը ընծայած է կրթական նախարարը:

Պ. Կասթուէ որ նախապատերազմեան ֆրանսական գեղեցիկ տիպարն է, կիրթ, քաղցր, ու մօտէն ծանօթ մեր ցեղին տառապանքին ու արուեստին, մօտաւորապէս մէկ ժամ խօսեցաւ Հայոց պատմութեան, Հայաստանի աշխարհագրութեան ու մանաւանդ հայ երաժշտութեան մասին:

Իր ըսածները անշուշտ նորութիւն չէին Հայերուն համար. սակայն ան առաւելապէս խօսեցաւ ներկայ Ֆրանսացիներուն համար, որոնք ընդհանրապէս ոչինչ գիտէին մեր անցեալին ու ներկային մասին:

Ըսինք թէ սրահը որ հինգ-վեց հարիւր հոգիի համար էր, լեցուած էր ծայրէ ի ծայր: Շատեր մնացած էին ոտքի վրայ:

Պ. Կասթուէ հայութիւնը կ'ընդունի րաժշտական արուեստին ու կը գտնէ հայ երաժշտութեան մէջ ցայտուն ինքնատպութիւն մը, որքան ալ ան տարբեր առած ըլլայ իր մէջ սուրիական եւ եբրայական արուեստներէն:

Պ. Կասթուէ հայութիւնը կ'ընդունի իբրեւ բանաստեղծական հոգիով հարուստ ցեղ մը եւ արուեստագիտական մեծ կարողութիւններով օժտուած ժողովուրդ մը:

Է. եւ Ը. դարուն Հայաստանէն գաղթող Հայերը գացին Ասիա, Ափրիկէ ու Եւրոպա եւ իրենց հետ տարին ինքնատիպ ճարտարապետութիւն մը: Ֆրանսայի հարաւային արեւելեան քաղաքներուն մէջ եկեղեցիներ կան որոնք շինուած են հայ ճարտարապետներուն կողմէ:

Հմուտ եւ մեծահռչակ հեղինակը խօսեցաւ հայ երաժշտութեան մասին սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը: Մեր երաժշտութիւնը բաժնեց երկու ճիւղի. — Հոգեւոր եւ գեղջկական: Ծանրացաւ Կոմիտասի մասին, որուն բարեկամը եղած է:

Իր բանախօսութիւնը խորին տպաւորութիւն թողուց ներկաներուն վրայ, որոնք քանիցս սրտագին ծափահարեցին այդ ժպտուն, այդ համակրելի ծերունի գիտնականը:

Մեր այլասերած ցեղակիցները եթէ լսէին Կասթուէին բանախօսութիւնը, պիտի հպարտանային իրենց ցեղային հանճարով, մանաւանդ երբ լսէին թէ Ֆրանք առաջին թագաւորէն դարեր առաջ Հայերը ունէին քաղաքակրթութիւն մը եւ բարձրագոյն արուեստներ:

Հանդէսին երկրորդ մասը համերգ էր, որ սկսաւ նախ չորս խմբերգով Կոմիտասեան: Առաջինը՝ «Գարուն ա», ձախողեցաւ դժբախտաբար Խումբը արկածի հանդիպած էր. Թեթեւ ցրուութիւն մը տիրեց սրահին մէջ: Հաւանաբար շատ դիւրին խմբերգ մը ըլլալուն անփոյթ գտնուեցան երգողներն ու ղեկավարը: Երկրորդ խմբերգը, «Էս գիշեր լուսնկա գիշեր», գաղջ մթնոլորտ մը ստեղծեց. Երրորդ ու չորրորդ խմբերգները — «Լոռեցիներու գութանի հորովել» եւ «Իմ չինարի եարը» — արդէն յաջողութիւն մը կը ծաւալէր սրահին մէջ. Խումբը գտած էր իր ուղին ու թեւերը բացուած էին: Փոքրիկ անկումէ մը վերջ գեղեցիկ էր լսել «Կիլիկիա»յի թեւածումը, հայ բնաշխարհի խորհրդաւոր խարդութիւններուն մէջ:

Խումբը հագած էր հայկական տարազ: Ինչ լաւ պիտի ըլլայ պահպանել հարազատութիւնը մեր տարազին եւ ներդաշնակութիւնը գոյներու ալ համերգին:

Փոքրիկ բարեկամեցողութիւն մը եւ քիչ մը ճաշակ բաւական են որ տարազով ներկայացող ամէն կարգի խումբերը, ըլլան աւելի ներկայանալի:

Օր. Իրիս Պիւլպիւլեան ունէր հինգ մեներգ: «Անտունի», «Ակնայ օրօր» եւ «Թէլէ քէլէ» Կոմիտասէն, իսկ «Ե... սիրեցի» ու «Իմ երգը» Գ. Ալէմշահէն: Ան երգեց սահուն գնացքով, ... րէն սկսուած թեւածումով, ինքնա... փոփ եւ ալեկոծ հանդարտութեամբ: Բուռն ու երկարատեւ ծափերը ստիպեցին զինքը որ երգէ «Աղուորներու համար»ը, Գ. Ալէմշահի:

Մէկ դիտողութիւն սակայն. Օր. Իրիս լաւ կ'ընէ իր երգարանին մէջէն հանելով «Թէլէ քէլէ»ն: Այդ երգը յարմար չէ իր ձայնական խառնուածքին:

Օր. Զարիկ Ժամհարեան պարեց «Ուզուն տարա»:

Զգեստաւորուած էր հայկական տարազով եւ իր նոճազեղ հասակը զարդարած էր իր արուեստին շնորհով ... լի սլացիկ: Ան իր պարին մէջ, ... պահ, նկարչագեղութիւն մըն էր: Թեթեւ ու ճապուկ իր շարժումներով հուրիական հէքեաթ մը կը պատմէր բազարդէին: Կարճ ու գեղեցիկ, կարճ ու տպաւորիչ եղաւ իր երեւումը: Ցամառ ծափերը անզօր եղան զինք վերստին բեմ բերելու համար:

Երգչախումբը վերստին բեմ բարձրանալով տուաւ մեզի չորս խմբերգ — «Լուսնակն անուշ», «Կալերգ ... սայլերգ» ու «Խումար» Կոմիտասէն, ինչպէս նաեւ «Հօյ Նար», դաշնաւորուած Գ. Ալէմշահի կողմէ:

Քսաներկու—քսանհինգ հոգինոց ... խումբը կը կարծուէր կրկնապատիկ գոց աչքերով ունկնդրուած ժամանակ:

Քաղցրութեան ալիք մը, վառ գոյնագեղութիւնով, կ'օրօրուէր, ... զումներու մէջ:

Խումբին մեներգողները սիրուն ... պատ մը բերին համերգին: Օր. Առաքելեան հաճելի սոփրանօ մը ... լաւ ըմբռնած հայկականութիւնը եւ գիւղականութիւնը մեր երգերուն: ... Ուրֆալեան իբրեւ թէնոր, շատ համակրելի էր ու գեղջկական նկարագիր ունէր իր ձայնը: Պ. Վարդանեան ... րող պարիթոն մըն է, ձայնը ամբողջովին թաւանոյշ:

Ալէմշահ, թէ իբրեւ ղեկավար ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Ձեղու օր մը որ անոնցմէ մէկը, վարձատրութիւն մը ընէր Հայկուհիի: Ասով մէկտեղ, առանց զանգատելու, Հայկուհի նոր զարդանկարներ կը գնէր ու տուն մը հաճոյքով կը նուիրէր իրեն ծանօթ աղջիկներուն:

Այսպէս է որ հոգիները, երբ իրենց մթնոլորտին տարածութեան մեծութիւնը ունին, կը մնան մեծ:

Ու Սաթենիկ երբ Հայկուհիի կը նայէր, անոր երեսին կարմիրը կը նմանէր կրակի մը գոյնին, որուն տակ աւելի աղուոր կարմիր մը կը բոնկի:

X

Ի՞նչպէս կ'աշխատէր որ Հայկուհին մայրիկին գեղեցկութեան ստուերը մնացած միայն, այտերը հալած, ուժէ ինկած կ'երեւէր: Ցողնութեան նշանները երեսի կնճիռներուն մէջ տեղ չինած, ամբողջ դէմքը իր մըզած կռիւին արտայայտութիւնն էր:

Ու ամէն օր բան մը կը պակսէր այս կնոջ վրայէն, անդադար կը տկարանար, ու իր հանդարտիկ ու տըտում կերպարանքին տակ, կը դառնար հիւանդ մը:

Բայց կ'աշխատէր:

Հիմակ իր տղաքը ու ամուսինը իր ձեռքը կը նայէին:

Բայց իր տղոցը «մայրիկ» բառը բաւական էր, հաճոյքով կ'աշխատէր, ամուսնոյն նայուածքին գեղեցկութիւնը, մանաւանդ կը լեցնէր սիրտը, կ'աշխատէր լեցուն սրտով:

Ու ամէն օր թէեւ ներսէն բան մը կը պարպուէր, բայց ամէն իրիկուն տուն վերադարձին, սիրտը յանկարծ կը գտնէր իր տաքութիւնը, իր տղոցը ձայնով կը լեցուէր:

Մօր մը սիրտը ունէր վերջապէս: Կը լեցուէր ինքնիրմով:

Ու ամէն գիշեր երբ Սաթենիկ կը նայէր Արեգենց տունին, «Երազ մը, կը մրմնջէր, ու կ'աւելցնէր, առանց անուշ երազի մը ի՞նչ կ'արժէ կեանքը»: Ու երջանիկ երազով մը միայն կեանքը իր նպատակին կը հասնի, կը մտածէր երբ կը լսէր դիմացի տունին ձայները:

X

Նոր տրտմութիւն մը երեսին փակած:

Այս տրտմութիւնը շատ մտածել տուաւ Սաթենիկի:

Բայց իր հայրը ուսերը թօթուեց: տրտմութիւնը: Ու իր հօր պատմեց Արեգենց տունին դժբախտութիւնը:

Այս արհամարհանքը ու բոլոր ձեւերը դաժան, իր սիրտը տակն ու վրայ ըրին: Մանաւանդ, հօրը պահած լռութիւնն ալ ուրիշ արհամարհանք մը: Իրենց տունը հիմակ խորհրդաւոր այն անկիւններուն կը նմանէր, ուր լռութիւնը երբեմն ստուերներով լեցուն փոսերուն պէս, կը դառնայ աւելի խորհրդաւոր:

Ասկէց ետքն էր որ Սաթենիկ հօրը նայած ատենը, երեսին վրայ, անոր մտածումներուն զալարում կը տեսնէր: Մանաւանդ անոր տէր ողորմեաներուն շարքը, կրակ կը լեցնէր իր վրայ: Այս պահուն, հօրը ձայնին ուրիշ մէկ արձագանգը կը լսէր, անհունապէս փոխուած, հեռուէն լսուող կռուի մը շշնկոցը կարծես:

Ու երբ Հայկուհիենց կ'երթար, Սերոբ հայրիկը իր անունը տուած ատեն, ձայնին մէջ պակաս բան չկար: Այս ձայնը բաւական էր, սիրտը անուշ անուշ կը զարնէր:

Ի՜նչ դժբախտութիւն: Իրենց տունին մէջ ասանկ հանդարտութիւն չըկար: Մինչդեռ հոն, խաղաղութիւնը երանութեան չափ կը գինովցնէր: Ամէն բան պարզ, պատէն կախուած քանի մը հատ լուսանկարները, աւելի կենդանութիւն կուտային տունին: Մանաւանդ լեռներն ու դաշտերը ներկայացնող երկու նկարներէն մաքուր երկինքներու պայծառութիւնը կը ծընէր: Ամէնէն պզտիկ առարկան անգամ կը տաքցնէր այս տունը:

Սաթենիկ հառաչեց:

Այս տունին մէջ ի՞նչ կար որ սիրտը կը բոցավառէր: Ամէն հեղ երբ հոն էր, կարօտի պէս բան մը կը զգար: Սերոբ հայրիկին նայած ատենն ալ, յանկարծ «հայրիկ, հայրիկ» պոռալը կուզար:

Ու վերադարձին, իրենց տունին մէջ յանկարծ սիրտը կը փլէր: Ի՞նչ կար որ աչքերուն առջեւ իրենց տունը կը մթագնէր:

Ու ատենէ մը ի վեր չիտէ չիտակ չէր կրնար նայիլ հօրը երեսին: Չէր գիտեր, թանձր մշուշի նման ի՞նչ բան կը ծածկէր անոր դէմքը: Իր աչքերը անոր խորութեան չէին կրնար հասնիլ: Մռայլ, անհունապէս սիրտկոտրող արտայայտութիւն մըն էր ան:

Ու Սաթենիկ հօրը ճակատին վրայ բան մը կը փնտռէր: Կը հետեւէր գիծերու բոլոր շարժումներուն: Անոնց փոփոխութիւնը այնքան տարօրինակ կը թուէր որ, կը դողար: Ու երբ բազմոցին վրայ հօրը հետ նստած էին դէմ դիմաց, աչքերը կը մնային հօրը վրայ: Ինչե՞ր կը տեսնէր: Միայն թէ հօրը ճակատին գիծերը կը խռովէին իր հոգին: Անոնք կը փոխուէին, կը խառնուէին իրարու: Դիւրին չէր բան հասկնալ:

Ուրիշ օր մըն ալ, ասանկ վայրկեանի մը, հայրը լուիկ մնջիկ ժպտած ատեն, ժպտող մեռելի մը տպաւորութիւնը ըրած էր իր վրայ: Այս բանը ատենէ մը ի վեր կը կրկնուէր: Ու հակառակ բոլոր իր ջանքերուն, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ իր հօրը վրայ կը տեսնէր այս նմանութիւնը:

Ու ամէն ճիգ կ'ընէր, բայց ինչ որ կ'ընէր, անկարելի էր: Հայրը իր դիմացը, կարծես մեռելի մը ծաղրանկարն էր:

Ու ատեն կուգայ որ Սաթենիկ հօրը լռութենէն կը սարսափէր: Այս լռութիւնը ամէն օր տեսակ մը, ... նին մէջ տիրող լռութեան կը խառնուէր:

Հիմակ լուռ կռիւ մըն էր սկսած. Սաթենիկ իր հօրը ճակատագրին հետ կը կռուէր:

Ու երբ իր հօրաքրոջ տղուն հանդիպեցաւ պատմեց թէ Արեգենք ի՜նչպէս կը տառապին: Մանաւանդ պզտիկ Հայկուհիին համար՝ շատ բան պատմեց:

Կարպիս իր սովորութեան համեմատ, առանց իր զուարթութիւնը կորսնցնելու մտիկ ըրաւ:

Այս տղուն երեսի կարմիրները ... մը տժգունած, աչքերը, ընդհակառակն խոշոր ու սեւուլիկ կը վառէին կոպերուն մէջ անդադար կը դառնային: Նայուածքն ալ աճապարող բան մը ունէր: Խօսած ատեն, այս նայուածքը կը հօսէր, կը կանչէր կարծես: Խնդալով կը խօսէր ... Այս պահուն իր շարժումները ... շատնային, մանաւանդ երբ ... մըն էր դիմացինը: Աճապարանքի մէջ որովհետեւ երբեմն բառերը իր ... չէին բռներ, իր ծիծաղներուն ելեւէջները այդ պակասը կը լեցնէին:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(4)

Փետրուար 18ի տօնակատարութիւնը Փարիզի մէջ

Փետր. 18ի 15ամեակը Փարիզի մէջ տօնուեցաւ մեծ խանդավառութեամբ։ Կիրակի երեկոյ Սոսիէթէ Սավանթի մեծ սրահը լեցուն էր առաւելաբար երիտասարդ ընկերներով ու համակիրներով։

Օրուան նախագահը՝ ընկ. Գ. Բալայեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ ներկաները յոտնկայս բոլորը մէկ երգեցին «Մեր Հայրենիք»ը։

Ընկ. Բալայեան իր բացման խօսքին մէջ շեշտեց.— 1920 դեկտ. 2ին Հայաստանի ազգային կառավարութիւնը առանց կռուի եւ առանց դիմադրութեան երկրի ղեկը եւ իշխանութիւնը յանձնեց Մոսկուայի ներկայացուցիչներին, խուսափելու համար արիւն թափելուց։ Դեկտ. 2ը դարձաւ դաւաճանութեան եւ հրճուանքի օր Թուրքին եւ Ռուսին համար, իսկ մղձաւանջի սեւ սուգի օր, հայ ժողովուրդին համար։ Այսպէս պէտք է որ արձանագրէ հայ պատմագիրը։ Դեկտ. 2էն դեռ մի քանի օր առաջ Մոսկուայի ներկայացուցիչները գրաւոր եւ բանաւոր, կը խոստանային հանրապետական Հայաստանի կառավարութեան, թէ Հայաստանը պիտի մնայ անկախ խորհրդային հանրապետութիւն, թէ չպիտի հետապնդեն նախկին կառավարութեան անդամներին եւ թէ զինուորականներին, քաղաքական ու պետական գործիչներին, կը խոստանային նոյնպէս որ ամէն կերպ պիտի աշխատեն Թուրքին քշել ու հեռացնել մինչեւ 1914ի սահմանները։ Այս գրաւոր եւ բանաւոր խոստումները խորհրդային իշխանութեան կողմէ հաւատք չէր ներշնչում ոչ հայ ժողովուրդին եւ ոչ ալ Հայաստանի ազգային կառավարութեան։ Եւ ճիշդ էին միանգամայն այդ մտահոգութիւնն ու կասկածը կառավարութեան եւ հայ ժողովուրդի կողմէ։ Մոսկուայի ներկայացուցիչների տըրուած խոստումները ինչպէս միշտ, մի քանի օրուան մէջ դուրս եկան սուտ եւ կեղծիք։ Քաղաքական ու եղբայրասպան կռուի մէջ ծնած ու սնեղծուած ռուսական բոլշեւիզմը իր հարուածը հայ ժողովուրդին եւս պիտի հասցնէր եւ դաժան Չեկան անցաւ գործի»։ Նկարագրելէ յետոյ ծանօթ սարսափները ընկ. նախագահը յայտարարեց.— «Փետր. 18ի համաժողովրդական ապստամբութիւնը կը կազմէ գեղեցիկ ու փառաւոր դրուագ մը մեր ազատագրական պայքարի մէջ որին ստեղծողն ու առիթ հանդիսացողը եղաւ ինքը խորհրդային իշխանութիւնը։ Այդ պատճառով, իրաւունք ունինք ասելու եւ յայտարարելու թէ Փետր. 18ի պատմական օրերին ընկած նահատակուած հայ զինուորների ու հայ քաղաքացիների արեան պատասխանատուութիւնը, կը ծանրանայ Մոսկուայի խղճին վրայ, որ ունի դեռ շատ աւելի ծանր մեղքեր։ Կ'առաջարկեմ յոտնկայս յարգել բոլոր զոհերի յիշատակը։ (Բոլորը մէկ ոտքի կանգնեցան, երկիւղածօրէն)։ Փետր. 18ի հերոսական պայքարի շունչը եւ ոգին վառ ու կենդանի պիտի մնայ, որովհետեւ այդ շունչը ազատ հայրենիքին շունչն է, որովհետեւ այդ ըմբոստ ոգին հայ ժողովուրդի ոգին է։ Ազատ ու անկախ հայրենիք մեր սեփական պատմական հողերուն վրայ։ Այս է միակ ելքը եւ փրկութիւնը հայ ժողովուրդի»։

Օր. Կնեազեան քնքոյշ ձայնով երգեց «Գարահիսար» եւ «Այ կաքաւիկ» երգերը։ Օր. Օսմանեան յաջողապէս արտասանեց Արամ Գառոնէի «Օրերի պօէմ»ը՝ նուիրուած Փետր. 18ի ապստամբութեան եւ Յ. Թումանեանի «Կանչ»ը։

Յետոյ նախագահը խօսք տուաւ օրուան բանախօսներէն ընկ. Վ. Համբարձումեանի, որ մանաւորապէս ծանրացաւ այն իրողութեան վրայ, թէ Փետր. 18ը սթափում մը եղաւ մէկ դարէ աւելի տեւող ռուսասիրական մեր մոլուցքին։ Եւ շեշտեց.—«Հայ ժողովուրդը ըլլայ արեւմտահայ թէ արեւելահայ եղած է ռուսասէր։ Եւ անշուշտ այդ ռուսասիրութիւնը ունեցած է իր պատճառները, որոնք ըստ իս երկուքի կը բաժնուին. — 1. Թրքական սարսափներ եւ ռուսեւթուրք տեւական թշնամութիւնը. 2. Ռուս յաղթական դրօշի տակ մեր հայրենիք ու դատ հետապնդելու գաղափարը։ Այսօր չկայ թուրքեւռուս թշնամութիւն, չկայ ռուսական յաղթական դրօշ, որ կը ծածանէր Թրքահայաստանի վրայ։ Կայ միայն թուրքեւխորհրդային բարեկամութիւն եւ թրքական վտանգ մեր հայրենիքի սահմաններուն վրայ։ Մենք սիրեցինք Ռուսաստանը այս պատճառներով եւ սակայն Ռուսաստանը բնաւ չսիրեց մեզ։ Տասնեակ մը հայասէր Ռուսի անուն դժուար է թուել իրար ետեւէ։ Փետր. 18ը հայ քաղաքական մտքի տեսակէտէն դարձակէտ մըն է։ Դար մը չարունակ Ռուսի մէջ փրկիչ տեսանք, երբ ան կը դաւադրէր։ Փետր. 18ը սթափումի թուական մըն է մեր արժէքները ճանչնալու համար։ Ռուսն ու Թուրքը ի՛նչ ձեւի տակ ալ ըլլան, չեն կրնար հանդուրժել անկախ Հայաստանի մը գոյութիւնը։ Յեղափոխական Ռուսաստանը իր արեւելեան քաղաքականութեան յաջողութեան համար կ'ուզէր անցնիլ Հայաստանի դիակին վրայէն։ Խոստումներն ու բանակցութիւնները օրօրներ էին մեր տանջահար գլխուն, Թուրքիոյ հետ դաւադրաբար արշաւելու Հայաստան։ Փետր. 18ը ընդվզումի թուական մը ըլլալէն աւելի հայ ժողովուրդի անկախութեան եւ պետականութեան մեծագոյն փաստերէն մէկն է»։

Ապա բանախօսը թուեց այն պատճառները, որոնք մղեցին ապստամբութեան։

Քառորդ ժամուան դադարէ վերջ, փոքրիկներ Գեղուհի Խաչատուրեան եւ Վարուժան Խաչատուրեան պարեցին կովկասեան պարեր, կովկասեան տարազով եւ արժանացան ջերմ ծափերու։ Հրաշք - մանուկ մը եւս այս աղջնակը, Գեղուհի, հազիւ հինգ տարեկան, բայց արդէն արուեստագէտ։

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ երկրորդ բանախօսը, ընկ. Ս. Սասունի, որ շեշտեց.

— «Ռուսաստանի բոլոր հանրապետութիւններու մէջ, ուր խորհրդային վարչաձեւ հաստատուեցաւ, միայն Հայաստանի մէջ է որ այդ իշխանութիւնը տապալեցաւ։ Այդ վարչաձեւը տապալեցաւ Հայաստանի մայրաքաղաքին մէջ իսկ եւ ինչ որ գլխաւորն է, բանուորներու եւ գիւղացիներու ձեռքով, որոնց շահերը պաշտպանելու յաւակնութեամբ հրապարակ իջեր էին բոլշեւիկները։ Թէ որ սահման մեծ էր դժգոհութիւնը խորհրդային վարչաձեւի դէմ, այդ կ'երեւայ ոչ միայն գիւղացիներու եւ բանուորներու գործօն մասնակցութեամբ, այլ եւ բոլոր հայ քաղաքական կուսակցութիւններու գործակցութեամբ, ըլլան անոնք սոց. յեղափոխական, հնչակեան, ռամկավար կամ սոց. դեմոկրատ։ Երբ փետր. 23ին 60 հոգինոց ռամկավար խումբ մը ճակատ մեկնեցաւ, բոլոր կուսակցութիւնները կը ծափահարէին։ Այս պատմական փաստը ի զուր մոռացութեան կուտան այսօր Փարիզ ապաստանած ռամկավարները։ Փետր. 18ը քաղաքացիական կռիւ մը չէր, այլ պայքար՝ օտար ուժի մը դէմ որ եկած էր ճզմելու մեր անկախութիւնը։ Բնական է որ մենք թշնամի ենք ներկայ վարչաձեւին, որովհետեւ այդ վարչաձեւն է որ յաւերժացուց բարեկամութիւն մը ամէնէն անարդ փաշական իշխանութեան մը հետ։ Այդ Թուրքիան է, ուր հայրենավարները գոյութեան իրաւունք չունին եւ կը հալածուին։ Սակայն թշնամի ըլլալով հանդերձ այդ իրաւակարգին, մենք չենք մոռնար որ անոր ճնշիչ գըլանին տակ հայրենի հողը ամբողջն կը դիմանայ ու պիտի դիմանայ, օր մը բոլորովին անկախ դառնալու համար»։

Օր. Զ. Շահլամեան ջութակի վրայ նուագեց երկու եւրոպական կտորներ, իսկ ժողովուրդի պահանջին վրայ «Սրինգ» եւ «Կռունկ», ընկերակցութեամբ Mlle Toussaintի (դաշնակ)։

Դերասան Ուզունեանի թատերախումբը իր սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էր։ Խումբի անդամներէն տիկիններ Զերչեան, Գ. Խաչատուրեան եւ Պ. Պ. Պապուճեան եւ Յ. Մարթայեան նուագի ընկերակցութեամբ ներկայացուցին տեսարաններ «Ուշ լինի, նուշ լինի» օփերէթէն, երգերով ու պարերով։

Կէս գիշեր էր, երբ ընկ. Բալայեան հանդէսը փակուած յայտարարեց, շնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր մասնակցողներուն։ «Տասնեակ տարիներէ ի վեր տարագիր ենք, բայց ան, մեզ հետ տարագիր է նաեւ այս բեմէն կախուած եռագոյնը, որ օր մը կրկին պիտի ծածանի մեր հայրենի լեռներուն վրայ»։ Ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ եւ հայրենիքի կարօտը սրտին։

Ա.

Թէ իրբեւ երգահան իր տաղանդին ուժը դարձուցած է դէպի հայ հոգին եւ մտած անոր մէջ, զգալի առաւելութեամբ։

Շաբաթ գիշերուան համերգը, Յաղթանակներու Թանգարանի սրահին տուաւ նոր յաղթանակ մը եւս։

Ն. Պ.

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԱՆԻՆ ՄՈԳԱԿԱՆ ԼԱՊՏԵՐՈՎ

ՓԱՆԵԼՕ, 5 մարտ (Ցապաղած)։ — Պանելօ - Քաշանի «Ցառաջդիմասէրաց» Միութեան վարչութիւնը օգտուելով ծանօթ պատմագէտ Պ. Կ. Բասմաջեանի բարեացակամութենէն, կազմակերպած էր դասախօսութիւն մը մեր պաշտելի Անի քաղաքի մասին որ տեղի ունեցաւ մարտ 1ին, Միութեան դպրոցի սրահին մէջ։

Յարգելի դասախօսը պատմելով իր ճամբորդութիւնը դէպի Անի, ընկերակցութեամբ ճարտարապետ Պ. Թորամանեանի, երիտասարդի մը եռանդով նկարագրեց չորս ամսուան պըտոյտները եւ մեր սիրելի Անիի իւրաքանչիւր պարիսպը, բերդը, վանքը, ստորերկրեայ դամբարանները եւ ուրիշ բազմաթիւ յիշատակարաններ։ Ունկնդիրները երկիւղածութեամբ կը հետեւէին դասախօսութեան։ Պ. Բասմաջեան պարբերաբար կը կարդար արձանագրութիւններ իր մէկ աշխատութենէն «Հայերէն արձանագրութիւնք Անիի, Բագնայրի եւ Մարմաշէնի», որուն մէջ ամփոփուած են մեր նախնեաց մեծագործութիւնները։ Յետոյ մոգական լապտերով ցոյց տուաւ բազմաթիւ լուսանկարներ, առանձին առանձին, բացատրութիւններ տալով իւրաքանչիւր արտաքին ու ներքին ձեւի, նաեւ ճարտարապետութեան արժէքի մասին։ Ի տես այդ հրաշալի եւ փառթամ բերդերէ, վանքերէ մնացած կոթողներու աւերակներուն, անկարելի էր զսպել յուզումը։ Դասախօսը թելադրեց սիրել հայրենիքը եւ հաւատ ունենալ ապագայի մասին, կարելի բոլոր միջոցներով հակազդել օտարացման եւ այլասերման դէմ, վառ պահել հայրենիքի սէրը մեր մատաղ սերունդին մէջ, այնպիսի ծաղկոցներով ինչպէս է Պանելօ - Քաշանի հայ դպրոցը։

Ժամը 7ին վերջացաւ այս խիստ օգտակար դասախօսութիւնը եւ Պ. Ս. Գարակէօզեան յանուն Ցառաջդիմասիրացի շնորհակալութիւն յայտնեց յարգելի դասախօսին։ Շնորհակալութիւն նաեւ Պ. Բարգէն Քէչիշեանի, որ իր աջակցութիւնը չզլացաւ մոգական լապտերի ցուցադրութեան առթիւ։

Կ. Սէլթիկեան

ԶԱՐՆԵՐ ԳԱԽՈՒԷՆ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՍԵՂԱՆ ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Սէն Ժէրոմի «Վրէժ» խումբը շաբաթ երեկոյ սարքած էր գինեսեղան մը Փետր. 18ի 15ամեակին առթիւ։ Երեկոյթը երկու խօսքով բացուեցաւ ընկ. Մ. Ասլանեանի կողմէ։ Յոտնկայս ունկնդրուեցաւ «Մշակ բանուոր»ը։

Արտասանեցին Օր. Ա. Խոզեան եւ Եղիսաբէթ Անտոնեան։ Մեներգեց Պ. Համբարձումեան եւ փոքրիկն Ալիս Յարութիւնեան։

Օրուան բանախօս ընկ. Պ. Հիւսեան պատմական մանրամասնութիւններով վերլուծեց փետրուարեան յեղափոխութեան հիմնական շարժառիթները, բնորոշելով ընդվզումին դրական եւ բացասական կողմերը։ Փետր. 18ի եղբայրասպանութեան ականատեսներէն ամերիկեան Ըլլիֆի որը մը պատմեց այդ օրերու դժբախտ կեանքէն։ Ջերմ մթնոլորտ մէջ եղան ճառախօսութիւններ, երգեր ընկերներու եւ համակիրներու կողմէ։ Պ. Անտոնեան երգեց Սայաթ - Նովայէն եւ Պ. Բարղամեան ջատագովեց ազգային դատին լծուած տարրերուն աշխատանքը, համերաշխութեան յորդոր կարդալով. «Ամէնքս ալ Հայ ենք եւ ազգակիցներ, մեր վէճերը մեղմացնելու համար անհրաժեշտ է միասնական աշխատանք»։ Պ. Յակոբ իբրեւ սեղանապետ շատ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծեց իր զուարճախօսութիւններով։ Ընկ. Սահակ (Կանտին) երկու անգամ մեներգեց քիւրտերէն - հայերէն։

Սեղաններու շուրջ հաւաքուած երիտասարդութիւնը սկսաւ երգել յեղափոխական եւ ազգային երգեր։ Առաւօտեան ժամը 2ին երեկոյթը փակուեցաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ, ազատութեան եւ անկախութեան սատուածային գաղափարը նորոգելով։

**Ուրախութեամբ լսեցի թէ Լսարանական Միութիւնը արդէն սկսած է իր դասախօսութիւնները։ Առաջին առթիւ խօսողն է ուսուցիչ Վահան Գույումճեան։

Մ. Խ. Թ.

ՍԷՆ ԼՈՒԻ ՈՃԻՐԻՆ ՇՈՒՐՋ

ՍԷՆ ԼՈՒԻ (Մարսէյլ). — Տեղական թերթերէն թարգմանելով, նկարագրած էի Սէն Լուի եղբայրասպանութիւնը, որ յետոյ յանդեցաւ անձնասպանութեան։ Զանց առնելով սպանութեան մանրամասնութիւնները, որոնց մէջ ալ սխալներ սպրդած էին, կ'ուզէի ճշդել քահանային միջամտութեան խնդիրը։ Հանրային կարծիքը գրգռուած ըլլալով, Եղիշէ քահանայ յանձն կ'առնէ Անտոնի քով երթալ երկու հայրենակիցներու հետ։ Կ'երթան եւ Անտոնը կը գտնեն շատ ընկճուած եւ զղջացած, իր անխոհեմութեան համար։ Այստեղ ալ կը վերջանայ քահանային միջամտութիւնը։ Գալով անձնասպան Անտոնի, ընկիւրեցի էր եւ թրքախօս։ Բոլորովին կտրուած ազգային կեանքէ։

Իրազեկ

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԵԱՆՑ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Պուքրէշի Արարը կը բացատրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 փետր.).

— «Մեր թերթին հետեւողները գիտեն թէ վաղո՜ւց հնչեցուցինք մենք ահազանգը, տարիներ առաջ, երբ դեռ օտարականները այսքան սեղմումներու ենթակայ չէին։ Այն ատեն մեզ լսող չեղաւ։ Անոնք որ ազգին գլուխն էին՝ սուտ խուլ ձեւացան եւ չլսելու զարկին մեր աղաղակը։ Ո՞րքա՜ն դիւրին էր այն ատեն շատ մը դժուարութեանց առաջքը առնել, երբ դեռ պետութիւնը տեղացի տարրը պաշտպանելու համար բացառիկ միջոցներու չէր դիմած։ Ոչ ոք տեղէն երերայ, որովհետեւ ամէն մէկը ուրիշ ցորեն ունէր աղալու։ Ոչ ոք խորհեցաւ այս հէք ժողովուրդը ու դժուարութիւնները որոնք կը սպառնային անոր։

Պետութիւնը մտահոգ էր տեղացի տարրին համար, ու կը վախնար որ գործազրկութիւնը առաւելապէս պիտի ճնշէ զայն՝ որովհետեւ օտար արհեստաւորն ու բանուորը կը մրցէին անոր դէմ իրենց աշխատանքով։ Այդ մտահոգութենէն էր որ ծնեցաւ Ազգ. Աշխատանքի Պաշտպանութեան Օրէնքը՝ որ օտար աշխատաւորներու սակը կ'իջեցնէր իր կարելի սահմանին, 20 առ 100ի։ Պետական նախազգուշութիւն մըն էր աս՝ տեղացի աշխատաւորը պաշտպանելու համար օտարներու մրցումին դէմ, նախազգուշութիւն՝ զոր բոլոր պետութիւնները ձեռք կ'առնեն տակաւ, կարծես իրարմէ խրատուած։ Եւ մինչդեռ Ֆրանսա 10 առ 100ի սակ մը միայն կը շնորհէր օտարներուն, աւելի թոյլատու կ'ըլլար Ռումանիան մինչեւ 20 առ 100 լայնցնելով սակը։

Երբ վիճաբանութեան կը դրուէր օրէնքը՝ կարծես ոչ ոք կը մտահոգուէր։ Հայ ազգին ղեկավարներէն ոչ մէկը տեղէն երերաց։ Կը կարծէնք թէ դժուար պիտի չըլլար պատկանեալ շրջանակներուն մօտ ազդու դիմումով մը՝ գոնէ Նանսէնեան անցագիր կրող Հայերը դուրս ձգել 20 առ 100ի սակէն։ Այսինքն՝ զանոնք չզգալ այն օտարականներուն շարքը՝ որոնք հայրենիք ունին ուր կրնան երթալ երբ որ ուզեն եւ պետութիւն որ կը պաշտպանէ զիրենք երբ նեղը մնան։ Մանաւանդ երբ բացատրուէր թէ ամբողջ երկրին մէջ հազիւ 3000ի կը հասնի թիւը Նանսէնեան անցագրով հայ գործատուներուն, թէ տեղացի աշխատաւորութեան մէջ ոչ իսկ կաթիլ մըն են, դժուար պիտի չըլլար օրէնքին մէջ իսկ մտցուած պարբերութեամբ մը դիրծ կացուցանել զանոնք օրէնքին նախատեսած սեղմումներէն։

Օրէնքին քուէարկութենէն յետոյ անշուշտ դժուար էր վարչական ճամբով բացառութիւն ապահովել։ Այդ կէտն է որ յեյլեցինք չարունակ։ Ու դժբախտաբար իրականացան մեր բոլոր մտավախութիւնները։

Սկսած է հիմա կիրարկուիլ օրէնքը իր նախատեսած խստութիւններով։ Ամէն փաթրօն արդէն ցուցակը ներկայացուց իր աշխատաւորներուն՝ զորս մաղէ պիտի անցընէ անշուշտ պատկանեալ նախարարութիւնը, 20 առ 100 նժարը ձեռքը։ Ու անկէ յետոյ կարգը պիտի գայ հակակշռի մը գործատեղի գործատեղի, վաճառատունէ վաճառատուն։ Ու այս անգամ ստորադաս պաշտօնեաներու ձեռքով որոնք աւելի անողոք են միշտ։

Ի՞նչ պիտի ըլլան այն ատեն հայ աշխատաւորները։ Հայ գործազուրկներուն թիւը արդէն կ'աճի օրէ օր։ Վաղը ան պիտի հասնի վրդովիչ չափերու։ Ո՞վ է որ տէր պիտի կանգնի անոնց, երբ դուռնէ դուռ իյնան ճարի մը համար։

Ստիպուած ենք անգամ մըն ալ հնչեցնել ահազանգը։ Եթէ անապատի մէջ աղաղակեցինք առաջին անգամ, կը յուսանք թէ այս անգամ վտանգը շօշափողները շատ պիտի ըլլան»։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

15 մարտ կիրակի երեկոյ ժամը 21ին Սալ Կավոյի մէջ տեղի կ'ունենայ Արուսեակ Ալպանի (սոփրանօ) եւ Պէճ Ապաի երկրորդ արեւելեան երգահանդէսը, ղեկավարութեամբ Վ. Տիքի (prix de Rome) եւ մասնակցութեամբ Տիկ. Սթրաուսի (ջութակ) Թէօմանի (ֆլիւթ) եւ Ր. Վօրմսի (թաւջութակ)։ Պիտի երգեն հայերէն, պուլկարերէն, եբրայերէն, արաբերէն, փորթուկերէն, սպաներէն, թաթարերէն եւ ուրիշ ժողովրդական երգեր։ Իրենց առաջին երգահանդէսը արժանացաւ ընդհանուր գնահատանքի։ Գացէք վայելելու գեղարուեստական իրիկուն մը։

ՄԻՄԱՂ

Այր ու կին ծովեզերքէ դարձին, բարեկամի մը հանդիպելով.

— Կարծեմ ձեր բժշկին յանձնարարութեամբ ծովեզերք գացած էիք, կը յուսամ թէ օգտուեցաք եւ լաւ արդիւնք ունեցաւ ձեր օդափոխութիւնը։

— Արդիւնքը արմատական եղաւ. դրպանս մէկ սու չմնաց։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (30)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Յաջորդ օրերուն անգլիացի ոստիկաններ տեղեկագիր պատրաստելու համար տունէ տուն պտտեցան ու իւրաքանչիւր հայ ընտանիքի անձի ու ինչքի կորուստները արձանագրեցին։ Միւս կողմէ Ջարդի կազմակերպիչներէն հարիւրի մօտ ձերբակալելով Եգիպտոս ղրկեցին։

Այս կոտորածը սակայն սաստիկ վախ պատճառեց հայ ժողովուրդին, թէեւ ամէն կողմ պահակ կը սպասէր։ Արդէն երիտասարդութիւնը կամաւոր գրուած եւ Կիլիկիա մեկներ էր, որով մնացեալ ժողովուրդը կը ջանար միջոց մը գտնել ու հեռանալ Հալէպէն։

Շատ դժուար էր սակայն ճամբորդել, ուստի մտադրեցի մայրս, փոքր եղբայրս ու քոյրս որբանոց ձգելով հեռանալ Հալէպէն։

Մարտ 14ին, օրը դեռ նոր սեւցած, որբ պատանիի մը հետ խորհրդակցելով փախանք դէպի Պաղտատ Սթասիօնին հրջակայ գարիի դաշտերը, մէկ տոպրակ հաց մեր ձեռքը։

Ստուերի նման անշշուկ կը յառաջանանք, մութը բոլորովին կապած է մեզ, մեր քայլերը հետզհետէ տոտիկներու կը փոխուին ու վերջապէս հասկերուն մէջ յարմար տեղ մը պատրաստելով, անքուն կ'երկարինք մինչեւ առաւօտ, մեր բերանները ցուրտ օդին բացած։

ՏԱՍՆԵՐԵՔ ՕՐ ԱՏԱՆԱ

Արշալոյսը հետզհետէ մութը կը հալածէ։ Անհանգիստ ենք. կը սպասենք շոգեկառքի։ Շատ չանցած երկար ճամբորդի կառախումբ մը կը հասնի կայարան։ Անմիջապէս հասկերէն դուրս սպրդելով հաստատ քայլերով կ'ուղղուինք կայարանին ետեւի կողմը։ Մեր աչքերը աջ ու ձախ խուզոր խուզոր բացած՝ վճռաբար կ'ընթանանք դէպի նեղ սանդուղը ու ակնթարթի մէջ տանիքը փորի վրայ կ'երկարինք ամբողջ հասակով։

Շաբաթ էր այդ օրը։ Կէս ժամ անշարժ մնալէ վերջ, հսկայ զանգակի մը երեք ղօղանջին վրայ շոգեկառքը շարժիլ սկսաւ։ Քառորդ ժամ վերջ կայարանը անհետացած էր արդէն, որով սկսանք ծալապատիկ նստիլ ու երկու կողմերու տեսարանները դիտել, ուրախ զուարթ։ Կարելի էր հեռուէն Միւսլիմիէի կայարանը տեսնել։ Հոս կրկին փայտի նման երկարեցանք։ Այս միջոցաւ անցանք հետզհետէ Թէլ Ռիֆաթի, Բաթմայի եւ Քուռթ Քուլաքի կայարաններէն։ Մեր ուրախութիւնը անսահման էր։ Յորեւի հասկեր, իրենց շրշիւնով մեր զուարթ մտածումները կը խանգարեն։ Առճուի կայարանէն մինչեւ Մէյտան Էքպէզ, երեք փապուղիներէ անցանք ուր ստիպուած էինք պառկիլ կրկին մեր շունչը կարելի եղածին չափ բռնելով, քանի որ փայտածուխին մուխը սոսկալի կը նեղէր, խեղդելու աստիճան։

Յետոյ անցանք խիստ երկայն կամուրջէ մը ու կրկին կառախումբը մըտաւ Քէլէյի հուշակաւոր փապուղին, որ Գրմըզը Եարմա կը կոչուի։ Հազար չարչարանքներէ յետոյ Արիան Թունէլի եկանք, որուն տեւողութիւնը կէս ժամ տեւեց։ Փչելով, կամաց կամաց կ'անցնի կառախումբը, երկայն ու մութ փապուղիէն։ Վայրաչարժը փայտ վառելուն՝ առատ մուխ կ'արտադրէր, որուն հետեւանքով չարունակ մեր աչքերը կ'արտասուէին։ Ծուխը շոգիանալով շիթ առ շիթ փապուղիին սեւցած կամարներէն մեր վրայ կը կաթէր։

Կէսօրը անցած էր երբ Պաղչէէն անցանք։ Այս շրջանները լեռնոտ ըլլալուն յաճախ փապուղիներէ ու ձորերէ կ'անցնէինք։ Յաջորդաբար կը քերենք Տուզ Տէօքէն, Եար Պաշի, Մէմուրիէ, Օսմանիէ եւ Թօփրաք Գալէ կայարանները։ Գիշերուան սեւ քօղը սկսաւ տարածուիլ ամենուրեք։ Գիւղացիներ, իրենց առջեւ ձգած հարիւրէն աւելի փոքրիկ էշեր դէպի գիւղ կը շտապեն։ Սեւորակ ամպեր կը սողոսկին լեռներուն կատարներէն, կը հասնինք Ճիհան կամ Համիտիէ կոչուած կայարանը։ Արծաթափայլ գետակներ օձապտոյտ գալարումներով կը վազեն չարունակ։

Ջովաշունչ հովին դիմաց նստած, անցեալի տխուր յիշատակներով կ'օրօրուինք։

Իբր պաշար չոր հաց միայն ունէինք, սակայն գոհ էինք, հերիք է որ Կիլիկիա երթանք։

Անցանք հետզհետէ Միսիս, Քիւրքճիլէր եւ Ինճիլիկ կայարաններէն, նմանապէս Սիհուն գետին վրայէն ձգուած 22 մեծ կամարներէ բաղկացած նշանաւոր կամուրջէն։

Կէս էր եղած գիշերը, երբ շոգեկառքը հասաւ Ատանայի կայարանը։ Ստուած էին մեր դէմքերը, ստիպուած էինք մինչեւ առաւօտ մեր տեղերը գամուած մնալ, արդէն կառախումբը աւելի անդին պիտի չերթար, որով դիակի նման անշարժ պառկեր էինք շոգեկառքին տանիքը։ Այսպէս անքուն՝ երկար ժամեր տանջուելէ յետոյ, մութն ու լուսուն վար կ'իջնենք սանդուղէն եւ մեր հինցած կօշիկները դետնին չքսքրտելու համար ամէն զգուշութիւն ձեռք առնելով կ'ուղղուինք բաց դաշտերը։

Քաղաք կը մտնենք, այլեւս ազատուած էինք։ Հայոց եկեղեցին հարցնելով կը գտնենք վերջապէս ու առաջնորդը առժամեայ խցիկ մը կը տրամադրէ մեզի, բակին մէջ։

Ուրախութեան զեփիւռ մը կը փչէ երեսիս՝ տեսնելով ամէն օր զինեալ հայ կամաւորները։

Երկու օրեր թափառական փողոցները դեգերելէ վերջ, բարեացակամ ու հիւրընկալ Ֆրանսացի ընտանիք մը մօտ ծառայ կ'ընդունուիմ։ Ասոնք 1908ի ջարդին, հարիւրաւոր Հայեր ազատեր են շարաթ մըպահելով իրենց մառաններուն մէջ եւ տան պատուհանէն Ֆրանսական դրօշը կախելով։

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Մարտի վերջին ուրբաթ օրն էր, երբ նախկին ընկերս վերադառնելով կ'որոշենք հեռանալ Կիլիկիայէն։

Ուստի տոպրակ մը հաց պատրաստելով առաւօտ կանուխ դեռ քաղաքին աղմուկը չարթնցած եղի քալուածքով մը ու կիսահակ գլխով ճամբայ կ'առնենք դէպի կայարան։

Խոր ժխոր մը կը տիրէ։ Երկար կառախումբ մը կեցած էր Պաղտատի կողմերէն վերադարձած թուրք զինուորներով, որոնք իրենց ծննդավայրերը պիտի մեկնէին հետզհետէ, ուստի մտադրած էինք սոյն շոգեկառքով փախիլ։ Սակայն ի՞նչպէս. հայ եւ ֆրանսացի պահակներ կը շրջագայէին կայարանին երկու կողմերէն եւ ոչ ոքի կը ձգէին ներս մտնել։

Կ'անցնինք կայարանին կռնակը ու անթարթ աչքերով մետաղեայ սաղաւարտակիր հայ զինուորները կը դիտենք՝ առիթի մը սպասելով։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

«Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը ուղղուած չէ Գերմանիոյ դէմ»

Վարչապետը այս առթիւ բացատրութիւններ տուաւ Գերմանիոյ առարկութեանց մասին, յատկապէս ծանրանալով ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին վրայ: «Գերմանական կառավարութիւնը ի զուր կ'առարկէ թէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը ուղղուած է միայն եւ միայն Գերմանիոյ դէմ: Բնագիրն իսկ կը հաստատէ թէ անոր մէկ նպատակն է աջակցութիւն նախայարձակ պետութեան մը դէմ, եւ Գերմանիան չէ մատնանշուած այնտեղ, քանի որ երկու պայմանագիր կողմերը յանձն կ'առնեն աւելի լայն դաշնագիր մը կնքել, իրենց աջակցութիւնը ընծայելով Գերմանիոյ, եթէ այս վերջինը յարձակման ենթարկուի: Նոյնքան անհիմն է այն պնդումը թէ Ֆրանսա աջակցութենէ աւելի յանձնառութիւններ կը ստանձնէ Ռուսաստանի հանդէպ, աջակցութիւն զոր պարտաւոր է ընծայել իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան՝ ուրիշ անդամի մը: Սխալ է նաեւ այն պնդումը թէ Ֆրանսա իրեն կը վերապահէ նախայարձակ պետութիւնը որոշելու իրաւունքը: Կը բաւէ որ Ա·Գ· խորհուրդը ճանչնայ նախայարձակը, որպէսզի այդ գնահատումը պարտաւորիչ ըլլայ Ֆրանսայի համար: Նոյնպէս Ա· Գ· խորհուրդին յանձնարարութիւնը սահման մը կը կազմէ այդ յանձնառութեան համար»:

Վարչապետին ճառը ջերմապէս ծափահարուեցաւ կեդրոնի եւ ձախակողմեան հոսանքներու կողմէ: Շատ մը երեսփոխաններ ծափահարեցին յոտնկայս: Համայնավարները լուռ մնացին, իսկ շատ մը աջակողմեան երեսփոխաններ պահեցին իրենց սառն վերապահումը: Թուական չորոշուեցաւ հարցապնդումներու համար, բայց հաւանական է որ այս խնդիրը յուզուի վաղը, ուրբաթ:

«Աշխարհ պէտք է ընդունի Գերմանիոյ առաջարկը»

Տոքթ· Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, չորեքշաբթի օր ճառ մը խօսեցաւ 18,000 ունկնդիրներու առջեւ, եւ շեշտեց թէ Հռենոսի շրջանին վերագրաւումը ոչ միայն կը փրկէ Գերմանիոյ պատիւը, այլեւ կը ծառայէ Եւրոպայի խաղաղու - թեան : «Մենք այլեւս չէինք կրնար սպասել, քանի որ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացումը կ'ոչնչացնէր Լոքառնոյի դաշինքը: Ինչ որ կը խնդրէինք 1933ին եւ չտրուեցաւ — եւ ատոր համար հեռացանք Ազգերու Դաշնակցութենէն — մենք գլուխ հանեցինք այժմ: Ուրեմն այլեւս կրնանք վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Բայց, անշուշտ այն հասկացողութեամբ որ Գերմանիոյ գաղթավայրերու պահանջը քննուի մօտաւոր ա - պագային եւ Ժընեւի ուխտը անջատուի Վերսայլի դաշնագրէն : Գերմանիա այն իրաւունքները ունի ինչ որ Ֆրանսա: Պէտք է նոր դաշնագիր մը կնքել: Հիթլէրի խաղաղութեան առաջարկը նմանը չունի Եւրոպայի պատմութեան մէջ: Աշխարհ թանձրացեալ առաջարկներ պահանջեց Հիթլէրին: Ահաւասիկ: Աշխարհ պէտք է ընդունի զանոնք »:

Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովը վաւերացուց

ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀՍԿԱՅԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Անգլիոյ երեսփ· ժողովը 153ի դէմ 371 ձայնով վաւերացուց կառավարութեան սպառազինութեանց ծրագիրը: Աշխատաւորականները պարսաւանքի բանաձեւ մը առաջարկեցին, բայց մեր - ժուեցաւ 155ի դէմ 378 ձայնով: Ծրագիրը կը տրամադրէ 300,000-000 անգլ· ոսկի յատկացնել, ցամաքային, ծովային եւ օդային ուժերու յաւելման համար: Այս առթիւ կարեւոր ճառեր խօսեցան նախկին նախարարներ, Լօյտ Ճօրճ եւ Չըրչիլ: Այս վերջինը մասնաւորապէս յարձակեցաւ Գերմանիոյ դէմ: Յետոյ շեշտեց·— Պատերազմները միշտ չեն սպասեր մինչեւ որ պատերազմիկները պատրաստ ըլլան: Կը վախնամ թէ սպառազինութիւնները ի - րենց գագաթնակէտին պիտի հասնին Եւրոպայի մէջ: Չեմ կրնար ըսել թէ երբ, սակայն հաւանաբար ներկայ խորհրդարանին տեւողութեան ընթացքին: Կրնայ անվտանգ անցնիլ: Երբեք չընդունինք անխուսափելի պատերազմի տեսութիւնը, բայց նաեւ մեր աչքերը չկապենք դէպքերու անողոք ընթացքին առջեւ»:

Լօյտ Ճօրճ քննադատեց թէ Ֆրանսան եւ թէ Գերմանիան : Վախ յայտնեց թէ ֆրանսական կառավարութիւնը —բայց ոչ ժողովուրդը — կրնայ պատերազմ պահանջել այս անգամ: «Մեր վերջին պատեհութիւնն է այս: Գերմանիա միայն կիսովին պատրաստ է: Երկու տարի վերջը շատ ուշ պիտի ըլլայ »:

Ազգ. Վիճակախաղութեան պարգեւները

Ազգ· պարգեւախաղի 1936ի Բ· շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի օր, Նիսի մէջ: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 1,189,806 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք·— 0,066,621, 0·389·909, 0·807·427, 1·196·517, 0·637·672, 0·803·944:

6Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500000 ֆր·— 0·376·196, 0·725·023, 0·899·868, 0·141·005, 0·491·931, 0·494·015:

5787 վերջացող թիւերը շահեցան 100·000 ֆրանք:
8374 վերջացող թիւերը շահեցան 50000 ֆրանք:
1403 վերջացող թիւերը շահեցան 25000 ֆրանք:
4274 վերջացող թիւերը շահեցան 25000 ֆրանք:
620 վերջացող թիւերը շահեցան 10000 ֆրանք:
66 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
0 վերջացող թիւերը շահեցան 100ական ֆրանք:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ՊԻՏԻ ԽԶԷ Նէօյեիի դաշնագիրը, ետ պահանջելով Մակեդոնիան, կը գրեն Աթէնքի եւ Պելկրատի թերթերը : Պալքանեան ժողովը պիտի գումարուի մարտ 28ին, իսկ սպայակոյտները կ'ուզեն կատարեալ համաձայնութեան մը յանգիլ, ինախնդրութիւն անակնկալներու:

ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Լեհաստանի զանազան մասերուն մէջ: Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ: Սպաննուեցան երեք Հրեաներ եւ 9 գիւղացիներ: Հարիւր տուներ ալ կրակի տրուեցան: Հարիւր հոգի ձերբակալուեցան Վարշաւայի մէջ, ուր 3500 ուսանողներ եւ ուսանողուհիներ գրաւած են բազմար - ուեստեան կաճառը եւ ծոմ կը պահեն:

17 *ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ* Սպանիոյ մէջ, խռովութեանց հետեւանքով: Կարմիրները կրակի տուին քանի մը եկեղեցիներ եւ վանքեր:

Հ. Յ. Դ.

Կեանքէն

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅի «Կորիւն» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհան ուր ժողովի կը հրաւիրէ ֆօն տ'Օպնայի եւ Սէն փիէռի վրէժ խումբի ընկերները, կիրակի 15 Մարտ, կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին, գրադարանին սրահը՝ ժողովէն յետոյ ընկեր Մարգար կը խօսի երկրի մէջ յեղափոխութեան ծագումի մասին: Փափաքողները կրնան ներկայ ըլլալ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ· Յ· Դ· Սիամանթօ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, վաղը 13 Մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181 Cours Lafayette· «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ· ժողովը՝ Մարտ 12ին, հինգշաբթի օր երեկոյեան ժամը 9ին, Միութեան սրահին մէջ, 7 rue des Bernardins. Paris (5e), Métro: Maubert: Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն, վարչութեան նիւթական եւ բարոյական գործունէութեան: Կը հրաւիրուին անդամները եւ անդամագրուիլ փափաքողները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԼՕՒԻ Հայր· Միութեան ընդհ· ժողովը՝ այս կիրակի· երեկոյեան ժամը 8ին, 6 rue des Petites Maries, Bar Araratի սրահին մէջ: Կը խնդրուի Պօմօնի մասնաճիւղի անդամներէն որ իրենց ընդհ. կազմովը ներկայ գտնուին սոյն ժողովին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Բարձր Հայքի Հայրենակցական միութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ողբացեալ ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՊՈՒԶՄՈՒՆԵԱՆԻ եւ եղբաւրադ ՄԱՆՈՒԿ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆԻ մահերուն առթիւ իրենց ընտանեկան պարագաներուն:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (79)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ· բնագրէն թարգմ· Ժ·

Հեղինակութիւն՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Ուրեմն իրաւցնէ կը հաւատաք որ ժողովին ներկաներէն մէ՞կն էր ոճրագործը···

— Այո, բարեկամս·

— Ո՞վ···

Լռութիւն տիրեց քանի մը վայրկեան· յետոյ Փուարօ սիկարէթին մոխիրը կրակին մէջ նետեց ու հանդարտ շեշտով մը ըսաւ·

— Ձեզ պիտի տանիմ այն ճամբէն որուն հետեւեցայ ես՝ ինքս· քայլ առ քայլ ինծի պիտի հետեւիք եւ դուք ալ պիտի տեսնէք որ դէպքերը անվիճելիօրէն մէկ անձի կ'առաջնորդեն մեզ ··· սկսինք, նախ եւ առաջ երկու կէտեր ու նաեւ ժամերու անյարմարութիւնը, մասնաւորաբար իմ ուշադրութիւնս գրաւեցին··· Առաջին կէտը հեռաձայնի պարագան էր··· եթէ ոճրագործը Ռէլֆն էր, հեռաձայնին խնդիրը անիմաստ կը դառնար··· Հետեւաբար, ըսի ինքնիրենս, ոճրագործը ան չէ··· ստուգեցի թէ հեռաձայնը տնեցիներէն մէկը բրած չէր եւ սակայն համոզուած էի որ մարդասպանը պիտի գտնէի ոճիրին գիշերը տունը գտնուողներուն մէջէն··· Ուրեմն, եզրակացուցի, հեռաձայնը բրած էր մեղսակից մը··· այդ տեսակէտէն ալ շատ կարեւորութիւն չտուի, սակայն, եւ պահ մը մէկ կողմ նետեցի զայն··· Յետոյ ուզեցի իմանալ հեռաձայնին շարժառիթը· դժուար հարց էր···կրնայի հասկնալ՝ դատելով արդիւնքէն ··· այսինքն ոճիրը երեւան հանուած էր նոյն գիշերը փոխանակ յաջորդ առտուան, որ աւելի հաւանական էր անշուշտ··· համաձա՞յն էք···

— Այո, ըսի կմկմալով· այո, ինչպէս դուք ալ գիտէք, Պ· Էքրօյտ չէր ուզեր որ անհանգիստ ընէին զինքը եւ ոչ ոք աշխատանոցը գացած պիտի ըլլար···

— Շատ բարի, հետզհետէ յառաջ կ'երթանք, այնպէս չէ՞··· բայց կարգ մը կէտեր լուսաբանուած չէին դեռ·· ի՞նչ առաւելութիւն կար որ սպանութիւնը երեւան հանուէր այդ գիշերը՝ փոխանակ յաջորդ առտուան··· հետեւեալ կերպով խորհեցայ — ոճրագործը՝ վստահ ըլլալով որ սպանութիւնը ուշ - կանուխ երեւան պիտի ելլէր, ուզած էր անպատճառ ներկայ գտնուիլ այն պահուն երբ դուռը կոտրելով ներս պիտի մտնէին, այսինքն ոճիրէն անմիջապէս ետք կ'ուզէր հոն ըլլալ··· հիմա գանք երկրորդ խնդրին··· բազկաթոռը տեղափոխուած էր··· ոստիկան Բէկլըն բնաւ կարեւորութիւն չտուաւ անոր, իսկ ես, ընդհակառակն, չափազանց յատկանշական կը գտնէի այդ տեղափոխութիւնը··· ձեր նօթերուն մէջ աշխատանոցին յատակագիծը չինած էք ··· եթէ այստեղ ըլլար ան, դուք ալ պիտի տեսնէիք որ երբ բազկաթոռը— Փարքըրին նկարագրածին պէս — սադին բերուած ըլլար՝ դրան եւ պատուհանին հետ միեւնոյն գծին վրայ պիտի գտնուէր···

— Պատուհանի՞ն···

— Բազկաթոռը տեղափոխուած էր որպէսզի պատուհանին հետ հաղորդակցութեան մէջ եղած առարկայ մը դուրսէն չտեսնուի ··· սակայն այդ կարծիքս ալ երկար չտեւեց, քանի որ բազկաթոռը բարձր յենարան մը ունենալով հանդերձ, պատուհանին միայն վարի մասը կը ծածկէր··· բարեկամս··· բայց մի մոռնաք պատուհանին առջեւ դրուած էր սեղան մը որուն վրայ կը տեսնուէին կարգ մը գիրքեր եւ լրագիրներ··· հաւասիկ այդ սեղանն էր զոր բազկաթոռին յենարանը ամբողջովին [illegible] ծածկէր··· այդ [illegible] դութիւնը ստուգելէս ետքն էր որ [illegible] մարտութեան ստուերը երեւցաւ [illegible] ծի՝ առաջին անգամ··· [illegible] որ առարկայ մը կար այդ [illegible] վրայ, առարկայ մը զոր մարդասպանը դրած էր այնտեղ եւ պէտք չէ [illegible] նուէր··· Սկիզբը այդ առարկայ[illegible] ինչ ըլլալը չէի գիտեր, բայց [illegible] մը չահեկան մանրամասնութիւններ անոր մասին՝ ուշադրութիւնս գրաւեցին···

(Շար·)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹԽԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՄԱՐՏ
VENDREDI 13 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3062

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՆՀԱՄԲԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻ ԼՈՆՏՈՆԻ ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

ԱՆԳԼԻԱ ՏՐԱՄԱԴԻՐ Կ'ԵՐԵՒԱՅ ՈՐՈՇ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ՏԱԼՈՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԻՏԻ ՀԱՒԱՆԻ՞ ՍԱՀՄԱՆԷՆ ԵՏ ՔԱՇԵԼ ԶՕՐՔԻՆ ՄԷԿ ՄԱՍԸ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՃԻԳԵՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ ՀԵՌԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հիմա որ Լոնտոն փոխադրուած են Փարիզի եւ Ժընեւի ժողովները, մարդիկ աւելի անհամբերութեամբ կը սպասեն ելքին: Ինչպէս կ'երեւայ, Անգլիոյ պետական շրջանակներուն վրայ խոր ազդեցութիւն գործած է Ֆրանսայի բռնած վճռական դիրքը: Պ. Իտընի վերադարձէն անմիջապէս վերջը, Անգլիոյ դահլիճը նիստ գումարեց, լսելու համար Փարիզի խորհրդակցութեանց զեկուցումը: Ժողովը տեւեց մէկուկէս ժամ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դահլիճը արտակարգ տպաւորութիւն կրեց զեկուցումէն, որուն համաձայն Ֆրանսա եւ Պելճիա որոշած են վճռական միջոցներու դիմել Գերմանիոյ դէմ, եթէ գոհացում չտրուի: Դահլիճը ժողով գումարեց նաեւ երէկ, հինգշաբթի: Անգլիական կառավարութիւնը հարկադրուած է բացորոշ պատասխան տալ հետեւեալ երկու հարցումներուն.—

Մեծն Բրիտանիա պիտի աջակցի՞ տնտեսական եւ զինուորական տնօրինութեանց, եթէ անհրաժեշտ ըլլայ: Մեծն Բրիտանիա պիտի մասնակցի՞ շահակից պետութեանց սպայակոյտներու խորհրդակցութեան, Փարիզի մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Անգլիոյ նախարարները սկզբունքով համաձայն են պահանջելու որ Գերմանիա ետ քաշէ իր զօրքին որոշ մէկ մասը, որպէսզի Հռենոսի ապազինեալ շրջանին վերագրաւումը դառնայ խսկապէս այլաբանական— իբրեւ խորհրդանշան մը— ինչպէս կը յայտարարէր Հիթլէր: ԵԹԷ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՄԵՐԺԷ, ԱՅՆ ԱՏԵՆ ԱՆԳԼԻԱ ԵՒՍ ՊԻՏԻ ՄԻԱՆԱՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ, ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՈՐ ԲՈԼՈՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՔԱՇՈՒԻՆ: ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ ԱՅՆ ՀԱՄՈԶՈՒՄԸ ԿԸ ՏԻՐԷ ԹԷ ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐԱՆՈՒՄԸ ԿՐՆԱՅ ՊԱՏՃԱՌ ԴԱՌՆԱԼ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ, ԻՆՉՊԷՍ ԵՂԱՒ 1914ին:

Եթէ հաւատանք թերթերու տեղեկութեանց, Պ. Իտըն եւ իր ընկերը, լորտ Հէլիֆաքս հասկցուցած են դահլիճին թէ ներկայ տագնապին մէջ որ եւ է տկարութիւն Անգլիոյ կողմէ՝ շատ ծանր հետեւանքներ պիտի ունենայ Եւրոպայի համար: Այդ պարագային Ֆրանսա պիտի խզէ իր յարաբերութիւնները Գերմանիոյ հետ, պիտի պահանջէ տնտեսական եւ ելմտական տնօրինութիւններ, ինչպէս եւ անմիջական լուծում եթովպական հարցին, որպէսզի ամրապնդէ իր զինուորական համաձայնութիւնը Իտալիոյ հետ:

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, որ արդէն Լոնտոն կը գտնուի, տեղեկացուցած է թէ իր երկիրը վախ չունի Գերմանիայէն, շնորհիւ վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին ձեռք առնուած զգուշութեանց եւ թէ այժմ աւելի ապահով է քան ապագային, երբ Գերմանիա աւելի զօրաւոր պիտի դառնայ: Միւս կողմէ, Ֆրանսայի կարծիքով Ազգերու Դաշնակցութիւնը եթէ ձախողի այսօր, յառաջիկային այլեւս չպիտի կրնայ ընդդիմանալ Գերմանիոյ:

Այս առթիւ, Անգլիոյ մէջ լուրջ ուշադրութիւն գրաւած է նաեւ Պելճիոյ դիրքը: Այս երկիրը որ եւ է պատճառ տուած չեղաւ Գերմանիոյ, քանի որ մաս չի կազմեր փրանքեւխորհրդային դաշինքին, հետեւաբար լուրջ երաշխիքներ կը պահանջէ իր ապահովութեան համար, որ վտանգուած է ապազինեալ շրջանին վերագրաւումով: Ֆրանսա իր հետ ունենալով Փոքր Համաձայնութիւնը եւ Պալքանեան միութիւնը, կը սպասէ որ Անգլիա եւ Իտալիա վճռական դիրք բռնեն, որպէս Ա. Դ. խորհուրդը կարենայ ազդու տնօրինութիւններ կատարել, վաղն իսկ (շաբաթ):

Հիթլէրի վերջին ձեռնարկէն իվեր առաջին անգամ ըլլալով, Անգլիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ բացէ իբաց կ'ընդունին թէ պատերազմի վտանգ մը կայ եւ Անգլիա չի կրնար մեկուսանալ: Անշուշտ այդ պատերազմը պիտի ըլլայ «կանխարգել միջոց», բայց եւ այնպէս պատերազմ:

Այս բոլոր անցուդարձին մէջ, ամէնէն վերապահ դիրքը բռնած է Իտալիա: Իր ներկայացուցիչները բացորոշապէս դիտել կուտան թէ Իտալիա չի կրնար միանգամայն բանտարկեալ եւ ոստիկան ըլլալ. այսինքն թէ պատիժներ կրել Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ եւ թէ պատիժներ տնօրինել Գերմանիոյ դէմ: Հետեւաբար, եթէ իր գործակցութեան պէտք ունին, պարտաւոր են վերցնել իրեն դէմ հաստատուած պատիժները: Այս կացութեան առջեւ, Պ. Սառօ եւ Ֆլանտէն համաձայնած են իրենց ազդեցութիւնն ի գործ դնելու Անգլիոյ հետ, որպէսզի հաշտութիւն կնքուի Արեւելեան Ափրիկէի մէջ: Լոնտոնի իտալական դեսպանը այս բոլոր մանրամասնութիւնները պարզած է Լոքառնոյի դաշնակից պետութեանց:

*** Պելճիոյ երեսփ. ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետը մանրամասնօրէն պարզեց կացութիւնը եւ կառավարութեան տեսակէտները: Բացատրեց թէ Գերմանիա դրժելով Լոքառնոյի դաշինքը, ծանր հարուած մը կ'իջեցնէ Պելճիոյ ապահովութեան, բայց եւ այնպէս քննութեան արժանի կը գտնէ Հիթլէրի առաջարկները, ապագային համար: Իսկ բանակցութեան համար անհրաժեշտ է որ Գերմանիա ապացուցանէ իր ուղղամտութիւնը: «Ներկայ հարցին լուծումը պէտք չէ ըլլայ պարգեւ մը՝ դաշնագիրներու բռնաբարման համար: Պէտք է միջոցներ գտնել վերահաստատելու համար միջազգային կարգ-կանոնը, միեւնոյն ատեն կենալով իրական գետնի վրայ եւ կարելի զգուշութիւնները ձեռք առնելով: Դիւանագէտներուն գլխաւոր հոգը պիտի ըլլայ ամէն բան փորձել, նուազեցնելու, նոյնիսկ հեռացնելու համար պատերազմի վտանգը ոչ միայն այսօր, այլեւ ապագային»:

Գերմանիա կ'ըմբռնէ կացութեան ծանրութիւնը

ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՏԵՍՆԵՆ

Դիւանագիտական խորհրդակցութեանց հետ զուգընթաց, բոլոր պետութիւններն ալ զգուշական միջոցներ ձեռք կ'առնեն: Աւելորդ է խօսիլ Ֆրանսայի պատրաստութեանց մասին: Անոր հետ համախորհուրդ, Պելճիա եւս կը զօրացնէ իր սահմանները, զինուորական տեղափոխութիւններ կատարելով: Հոլանտայի զինուորական նախարարը մարտ 11ին ձայնարձակով հաղորդեց թէ սովորական արձակուրդները ջնջուած են ցնոր տնօրինութիւն: Այս առթիւ շեշտեց.— «Պատճառներ ունինք հաւատալու թէ խաղաղ ելք մը պիտի գտնուի այս տագնապին մէջ, սակայն եւ այնպէս խոհեմութիւնը կը պահանջէ լարուած ուշադրութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին:

Գերմանիա եւս ըմբռնելով կացութեան բովանդակ ծանրութիւնը, մանաւանդ փրանսական կառավարութեան բռնած դիրքին ուժգնութիւնը, թէ զինուորական եւ թէ տնտեսական միջոցներ ձեռք կ'առնէ: Անշուշտ մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, որպէսզի աւելի չգրգռուի Եւրոպայի հանրային կարծիքը: Բացորոշ կ'երեւայ թէ Հիթլէր չուզեր զինուորական ցուցադրութիւններ կատարել եւ այդ պատճառով չեղեալ հռչակուեցաւ մարտ 16ի տարեդարձին առթիւ սարքուած զօրահանդէսը: (1935 մարտ 16ին էր որ Գերմանիա վերահաստատեց պարտաւորիչ զինուորութիւնը): Իսկ զգուշական միջոցները անհրաժեշտ կը համարուին, քանի որ վերջին երկու օրերու դէպքերը կ'ապացուցանեն թէ ծանր հակազդեցութիւններ կրնայ ունենալ Հռենոսի ապազինեալ շրջանին վերագրաւումը: Պերլինի մէջ միշտ կը հաւատան թէ՝ նկատի առնելով Անգլիոյ դիրքը, հաւանական չէ որ Ֆրանսա եւ միւս պետութիւնները զինուորական տնօրինութեանց դիմեն, Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ կամ անկէ դուրս: Եւ սակայն, չեն ուզեր անակնկալի գալ:

Տակաւին յայտնի չէ թէ Գերմանիա ներկայացուցիչ մը պիտի ղրկէ՞ Ա. Դ. խորհուրդին, որ կը բացուի վաղը, Լոնտոնի մէջ: Այս մասին տեղեկութիւն հաղորդուած է Գերմանիոյ, բայց ոչ իբրեւ հրաւէր: Եթէ Գերմանիա տրամադրութիւն յայտնէ հրաւէր մը ընդունելու, իբրեւ ներկայացուցիչ կրնայ ընտրուիլ Հիթլէրի մտերիմը, Ռիպպէնթրոփ, որ շատ կարեւոր գործեր կատարած է: Հաւանական է նաեւ որ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը նշանակուի:

Հիթլէր երէկ նառ մը պիտի խօսէր Քարլսրուհէի մէջ, որ կը գտնուի ապազինեալ շրջանին մէջ: Հաւանական չէ որ աւելի մեղմացնէ լեզուն: Ինչ կը վերաբերի զինուորական զգուշութեանց, բոլոր իրազեկները կը հաւաստեն թէ Գերմանիա յարձակողական նպատակներ չունի, այլ պարզապէս կ'ուզէ որ եւ է յարձակման դէմ ապահովել երկիրը: Մասնագէտներ կը կարծեն թէ գերմանական բանակը տակաւին իվիճակի չէ յարձակողական պատերազմ վարելու. մանաւանդ որ երկրին տնտեսական վիճակը թոյլ չի տար: Միւս կողմէ, Գերմանիա երբեք տրամադիր չերեւար ոչ իսկ մէկ զինուոր հեռացնելու ապազինեալ շրջանէն: Աւելի կը նախընտրէ տնտեսական զրկանքներու ենթարկուիլ, քան համակերպիլ այդպիսի պահանջի մը:

*** Փարիզի թերթերուն թղթակիցները կը գրեն թէ Գերմանիա տենդագին պատրաստութիւններ կը տեսնէ, Հռենոսի ձախ ափը ամրացնելու համար: Այդ ամրութիւնները այնքան ստիպողական կը համարուին որ, պահագին քանակութեամբ կրաղիւս ապսպրուած է: Հիթլէրի ծրագիրն է անառիկ պարիսպներու ցանց մը հաստատել Հռենոսի շուրջը, տիրապետելով կեդրոնական Եւրոպայի վրայ: Ատոր համար ալ յօժարութիւն կը յայտնէ ոչ-յարձակման դաշինքներ կնքելու Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ: Ամրութիւններ կը շինուին նաեւ Զուիցերիոյ սահմանին վրայ: Այս վերջինն ալ իր կարգին որոշեց փութացնել բանակին վերակազմութիւնը, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ նամակ մը գրելով երեսփ. ժողովին, կը խնդրէ նկատի առնել իր ամուսնութեան կարելիութիւնը եւ ըստ այնմ պատրաստել անձնական գանձին նախահաշիւը: Հաւանական հարսնցուներ կը համարուին Գերմանիոյ երբեմնի գահաժառանգին աղջիկներէն մէկը, ինչպէս եւ Սպանիոյ նախկին թագաւորին աղջիկը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԺԳԱԼԻՆ ՃԷՊԷԼԻ

Մարտ 7ին այս գլուխին տակ հրատարակեր էի նողկալի պատմութիւն մը,— «Իշարշաւ»:

Կարդացողները պիտի յիշեն: Պատմութիւնն էր այդ իշոյ աւանակի մը, որ կը կոչուի Արթաքի Ճէպէլի, եւ որ գրեր է Պոլսոյ «*Նոր Ցոյս*» շաբաթաթերթին մէջ (22 փետրուար).

— «*Ցայտնի հեղինակներ Հայերու Թուրանական ծագումը կը հաստատեն:*

... Կը յայտարարենք թէ մենք ցեղով Թուրք ենք: Այո, Թուրքօղլու Թուրք ենք:

... Հայերը Թուրք օղլու Թուրք են: «Թիւրք — Էրմէնի» զոյգ անունները չեն որոշեր մեր ինքնութիւնը»:

Այս իրէշը ծանօթացնելու համար, գրեր էի, փակագծի մէջ.— «կարծեմ Ատափազարցի»: Անշուշտ ոչ թէ իր ծննդավայրը յատկանշելու, այլ յիշողութիւնները թարմացնելու համար:

Այդ մէկ հատիկ տողը ինծի բերաւ երկու լուսաբանութիւններ: Շնորհակալութիւն երկուքին ալ:

Առաջինը ղրկած է Պ. Խ. Կիւլպօլեան, դերձակ: Կ'ամփոփեմ.

— «*Սիրելի «Ցառաջ», իբրեւ Ատափազարցի կը փութամ տեղեկացնել թէ Արթաքի Ճէպէլի կոչուած այդ վատը բացարձակապէս Ատափազարցի չէ: Մեր քաղաքը եկաւ իբրեւ ուսուցիչ եւ ամուսնացաւ վատահամբաւ ընտանիքի մը աղջիկներէն մէկուն հետ: Ճիշդ մեր տան կից Ղարղաճ տիպին տուն մը կը նստէր եւ գրեթէ ամէն իրիկուն Թուրք երիտասարդներ բերելով իր տունը, կը չահագործէր կինը... Այդ օրերուն այն ժամանակ Վերակազմեալ հնչակեան էր եւ բեմերուն վրայ Հայաստան կը քարոզէր...*»:

Երկրորդ նամակագիրը, Ա. Ա., կը լրացնէ այս պատմութիւնը:

— «*Արթաքի Ճէպէլի բնիկ Պոլսեցի է: Իբրեւ ուսուցիչ միայն Ատափազար կանչուած էր եւ չուտով դոյնը դուրս տուած: Իր չափազանց թրքասիրութիւնը ծանր կասկածներ արթնցուց ժողովուրդին մէջ: Կասկածները աւելի զօրացան, երբ կարգուեցաւ շատ մը Թուրքերու* հանելի բարեկամութիւնը *չահած Լեաէմի տուտուի Թոռանը հետ: Այս կնկան մէկ մանչ զաւակն ալ, իր մօրը կեանքին կենդանի պատկերը, փողոցին մէջ սպաննեցին:*

Գալով ուսուցչութեան, բոլոր աշակերտները դժգոհ էին իրմէ: Ամէն օր իրարանցում, կռիւ, դասերու խանգարում: Իսկ ստախօսութիւնը չահերր արհեստ մըն էր իրեն համար: Խանութէ խանութ կը պտտէր, կը բամբասէր, կը չաղակրատէր, կ'ամբաստանէր, ան ու ան իրար կը ձգէր, եւ ի վերջոյ Թուրքերուն քովն էր որ կը փոխէր իր մաշկը: Թուրքերը գտած էին իրենց փնտռած մարդը»:

Այս երկու վկայութիւնները կ'օգնեն աւելի պարզելու իրէշին դէմքը: Երկու-երեք տարի առաջ ալ ուրիշ պատկերազարդ պատմութիւն մը հրատարակած էր պաշտօնակից մը:

Ուրեմն, մի' զարմանաք որ այս պժգալին պատիւ կը սեպէ կոչուիլ «Թիւրք օղլու Թիւրք»:

Կը հաւատա՞ք թէ ո եւ է Թուրք այսքան վար պիտի իջնէր:

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— o —

Ս. Ս.ի միջոցաւ	340.—
Մարտ 6ի գումարը	2920.—
Ընդհ. գումար	3260.—

Մանրամասնութիւններ.— Ս. Ս. 100, Սահակ Սահակեան 100, Պ. Նատիրեան 50, Տ. Էքսէրեան 10, Մ. Ոսկերիչեան 10, Ս. Արապեան 10, Մ. Յովակիմեան 20, Գ. Խաչատուրեան 20, Կ. Գույումճեան 10, Ա. Վարդեան 10: Գումար՝ 340:

Ոչ զօրաշարժ, ոչ ալ զիջում

Պաշտօնական շրջանակներ բացարձակապէս կը հերքեն այն տեղեկութիւնները թէ փրանսական կառավարութիւնը իբրեւ լուծման ձեւ պիտի ընդունի որ Հռենոսի ապազինեալ շրջանի գերման զինուորներուն թիւը սահմանափակուի եւ որ եւ է ամրութիւն չշինուի այդ շրջանին մէջ:

*** Կարգ մը Ամերիկեան թերթեր ծանուցած ըլլալով թէ Ֆրանսա զօրաշարժի ձեռնարկած է, օտար թղթակիցները դիմեցին եւ լուսաբանութիւն խնդրեցին: Զինուորական նախարարութիւնը յայտարարեց.—

Զօրաշարժի որ եւ է ձեռնարկ չէ նախատեսուած կամ չէ որոշուած: Պատրաստ գտնուելու համար Հռենոս ղրկուած գերմանական զօրքին դիմաց, որուն թիւը կը հաշուեն 90000, համապատասխան միջոցներ ձեռք առնուած են եւ առ այժմ բաւարար են: Այդ միջոցները կը տրամադրեն վտանգի ազդանշանը տալ եւ կազմ եւ պատրաստ պահել սահմանագլուխի մեր բոլոր ուժերը: Եթէ դէպքերը հարկադրեն աւելի զօրացնել ներկայ միջոցները, անհրաժեշտ պիտի չըլլայ դիմել զօրաշարժի: Կը բաւէ մարզանքի շրջանի մը համար զօրակոչի ենթարկել սահմանամերձ շրջաններու բանկիչները, ինչ որ կրնայ կատարուիլ քանի մը ժամէն: Բայց տակաւին հոդ հասած չենք: Պէտք է վստահութիւն ունենալ դիւանագիտական բանակցութեանց վրայ:

Հունգարական մամուլը կը պաշտպանէ Գերմանիան

Հունգարիոյ հանրային կարծիքը եւ մամուլը առանց վերապահութեան կը գնահատեն Հիթլէրի ձեռնարկը եւ համաշխարհային պատմութեան ամէնէն կարեւոր դէպքը կը սեպեն Լոքառնոյի դաշինքին դրժումը: Վարչապետին օրկանը կը գրէ թէ այս ձեռնարկը հետեւանք է վերջին 18 տարիներու դէպքերուն եւ սխալներուն եւ թէ Գերմանիոյ կատարած գործը պիտի նպաստէ Եւրոպայի խաղաղութեան: «Անգամ մը եւս կը հաստատուի որ ճակատագրական սխալ մը գործուած է, Գերմանիան խաղալիկը համարելով եւրոպական դիւանագիտութեան»: Ուրիշ թերթ մը ջերմապէս կը փառաբանէ Հիթլէրը որ «Աշխարհի վրայ կը նայի առաքեալի մը բարձրութեամբ»:

«*Փէշթի Հիրլափ*», վերաքննական հոսանքին օրկանը, որ ամէնէն աւելի կը կարդացուի Հունգարիոյ մէջ, շատ ծանր գտնելով կացութիւնը, դիտել կուտայ թէ յաղթականներն են անոր պատասխանատուն: Իսկ ընկերվարական օրկանը կը գրէ թէ «Լոքառնօն ոչ եւս է» եւ թէ միջազգային կացութիւնը այնքան լարուած է որ տեսնուած չէր վերջին պատերազմէն իվեր:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԸ

ԻՐԱՆԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՉԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Իրան, այս տարօրինակ երկիրը, որ հին դարերուն հասած էր բարձր աստիճանի մը եւ ունեցած է քաղաքակրթութիւն մը, բայց որ, միանգամայն, անցուցած է անկումի ժամանակաշրջան մը, մոխիրներէն յարութիւն է առած այժմ։ 1925էն ի վեր, երբ գահ բարձրացաւ Ռիզա Շահ Փէհլէվին, Իրանը սկսած է մտնել յառաջդիմութեան ճամբուն մէջ եւ երեւան կը բերէ աչքի զարնող ճիգեր՝ հանրային եւ պետական կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ։

Իրան շատ ընդարձակ է։ Բնակչութեան թիւն է 15.5 միլիոն։ Այժմ բաժնուած է 58 նահանգներու։ Մայրաքաղաքը՝ Թէհրան, հաստատուած Էլպրուս լերան ստորոտ, արուարձաններով միասին ունի 653.258 բնակիչ։ Բազմաթիւ պալատներ, լայն ու աղուոր փողոցներ, արդիական կառուցումներ, — այս բոլորը Թէհրանը ըրած են արդիական քաղաք մը։ Իրանը կը բովանդակէ այն անծայր տարածութիւնը որ կայ Կովկասի, Կասպից ծովուն եւ ռուսական Թուրքեստանին միջեւ՝ հիւսիսային կողմը, արեւելքէն Աֆղանիստանն ու անգլիական Պելուճիստանը, հարաւէն Օմանի ծովն ու պարսկական ծոցը, եւ ի վերջոյ Իրաքն ու Թուրքիան։

Իր սահմաններէն ներս կ'ապրի գրեթէ ամբողջովին միատարր ազգ մը, եթէ նկատի ունենանք այն փոփոխութիւնները, որոնցմէ անցած է, ինչպէս նաեւ դառնութեան շրջանները իր պատմութեան։

Իրանը նպաստաւորուած է երկու տարբեր կլիմաներով։ Մեղմ եւ հասարակածային, հիւսիսը՝ երեք նահանգներու մէջ ուր անձրեւները բաւական առատ են։ Հարաւային մասին մէջ միայն գարնան է որ անձրեւ կը տեղայ։ Արգասաբեր հովիտները զանազան բերքեր ունին։ Հոն կան հանքային հարստութիւններ։ Իրանը, իր դիրքով, «Ասիոյ դուռն» է, եւ արեւմուտքի եւ արեւելքի միջեւ ցամաքէն կատարուած բոլոր փոխանակումները կ'օգտագործեն անոր հաղորդակցութեան ճամբաները։ Դէպի Հնդկաստան ամէնէն յարմար երկիրն էր «Թըրանզիթ»ի, ինչ որ հարստութեան մեծ աղբիւր մը եղած է այդ երկրի բնակչութեան համար։ Բաբելոնի գեղեցիկ գորգերը, Սուրիոյ թանկագին քարերը, Պարսից ծոցի մարգարիտները, Եգիպտոսի գեղեցիկ կերպասները կ'անցնէին Իրանէն՝ փոխանակուելու համար Չինաստանի մետաքսին կամ այլ նիւթերու հետ։

Կիւրոսի օրով Իրանը իր փառքի գագաթնակէտին հասաւ։ Իսկ Սաֆավիներու իշխանութեան օրով ինկաւ անիկա։ Իրանը կղզիացաւ մնացեալ աշխարհէն ու քանդուեցան, հետզհետէ, գեղեցիկ ճամբաներն ու հաստատուն քարվանսարայներ։ Քաճար իշխանութեան թագաւորները եւս չկրցան ըմբռնել Իրանի կացութիւնը եւ իրենց անհոգութեամբ երկիրը մղեցին անկման։ Պակսեցաւ այն անձը որ զինք պիտի փրկէր անդունդէն դէպի ուր ան կ'ընթանար։

Ի վերջոյ, սակայն, յայտնուեցաւ այդ դէմքը՝ Ռիզա Շահ։

Անիկա արդի վեհապետն է, որ ըսկեցը դրաւ Փահլավի (Պահլաւունի) իշխանութեան։

Ռիզա Շահ Փահլավի շատ հին ցեղէ մը կը սերի։ Ծնած է 1878 մարտին։ Հարազատ զաւակը իր հայրենիքին, ան եկած է Իրանի այն մասէն, որուն բնակիչները կը ներկայացնեն Իրանցիներու ամենամաքուր տարրը, անոնք որ օտար ազդեցութեան ենթարկուած չեն ու Իրանի պատմութեան մէջ հազար անգամ փառաւորուած են իրենց հայրենասիրութեամբ ու հերոսութեամբ։

Ռիզա Շահի պապը մեռած է պատերազմի դաշտին վրայ։ Հայրը, փառքեր շահած սպայ մը, մեռած է վաղաժամ, այնպէս որ զաւակին դաստիարակութեան հոգը մնացած է հօրեղբօր՝ Նասրուլլահ խանի վրայ։

Այս զինուորական ընտանիքին հին աւանդութեան համաձայն, արդի արքան պէտք էր որ զինուորական ասպարէզին հետեւէր։ 1900ին, երբ 22 տարեկան էր, ան մաս կը կազմէ իրանեան Խազախներու զօրագունդին, որպէս միակ կանոնաւոր զինուորական ուժը՝ այդ շրջանին։ Շահը իր բացառիկ ընդունակութիւններուն շնորհիւ եւ իր քաջութեամբ շատ արագ կը յառաջանայ զինուորական ասպարէզին մէջ։ Շուտով կը հասնի զինեալ ուժերու հրամանատարի աստիճանին, եւ 20 ապրիլին իրեն կը վստահուի պատերազմական նախարարի պաշտօնը։ Ու իր այդ դիրքը կը պահէ մինչեւ գահ բարձրանալը։

28 հոկտ. 1923ին կը նշանակուի նախարարական խորհուրդի նախագահ, — վարչապետ։

Քաճար իշխանութեան քայքայումէն վերջ, Ահմէտ Շահի անկումով, որ ծանօթ էր իր անկարողութեամբ, երկիրը ճակատագիրը կը յանձնէ Ռիզա Շահին, եւ 31 հոկտ. 1925ին զայն կը նշանակէ խնամակալ և պետ ժամանակաւոր կառավարութեան, իսկ 12 դեկտ. 1925ին Թէհրանի մէջ գումարուած ժողովը միաձայնութեամբ զայն կ'ընտրէ Շահն Շահ։

Ռիզա Շահ Փահլավի հրահրեց իր ազգին անթեղուած կորովը, բոցավառեց անոր ոգին, եւ անոր ներշնչեց հաւատք ապագայի մասին։ Այդ բոպէէն սկսան բարենորոգումները՝ բոլոր մարզերուն մէջ։ Իր ծրագրած գործը տարուէ տարի նկատելի յառաջդիմութիւն ցոյց կուտայ։ Ան հաստատած է արդէն ամուր հիմեր, ներքին անդորրութեան եւ երկրի ապահովութեան համար։

Առաջին բարեկարգութիւնը՝ ժամանակով եւ յաջողութեամբ կը պատկանի բանակին։ 1921էն առաջ, բանակը կը բաղկանար միայն մէկ զօրաբաժին Խազախներէ, զոր կը վարէին ռուս սպաներ, օրինաւոր զօրքերու կեդրոնական գունդ մը եւ ոստիկան զօրքեր։ 1921ի պետական յեղաշրջումէն վերջ, բանակը հիմնովին վերակազմուեցաւ։ Օտար սպաներու պաշտօնին վերջ տրուեցաւ։ Քունէարկութեան դրուեցաւ օրէնք մը՝ ընդհանուր զինուորագրութեան մասին, որ մինչեւ այդ գոյութիւն չունէր։

Լաւ սպաներ պատրաստելու համար առաջարկուեցան երկու միջոցներ, — կը կազմակերպուին զինուորական վարժարաններ, իսկ միւս կողմէ՝ ամէն տարի Եւրոպա կ'ուղարկուին որոշ թիւով ուսանող - սպաներ որպէս զի կատարելագործեն զինուորական արուեստը։

Ստեղծուեցաւ նաեւ զինուորական օդանաւորդութիւն։ Թէհրանի մէջ այժմ կայ օդանաւային վարժարան։ Պարսից ծոցի ափունքներու պաշտպանութեան համար հայթայթուեցաւ տորմիղ մը։ Լիվորնոյի ծովային ակադեմին, ինչպէս նաեւ Պրէսթի (Ֆրանսա) դասընթացքները լեցուն են Իրանցի սպաներով։ Ձեռնարկուած է նաեւ Թէհրանի զինագործարանի արդիականացման։

Քաղաքական ասպարէզին մէջ, փոփոխուեցան այն անարդար դաշնագիրները զորս Իրանի պարտադրած էին օտար պետութիւններ՝ օգտուելով անոր տկարութենէն։ Այժմ, նոր տարագիրները, հիմնուած են բացարձակ հաւասարութեան վրայ։ Ապահովութեան եւ ոչ - յարձակման դաշինքներ կնքուած են դրացի երկիրներու հետ, ինչպէս եւ Թուրքիոյ հետ Իրանի եւ միւս երկիրներու միջեւ հաստատելով հասկացողութեան եւ իրական բարեկամութեան յարաբերութիւններ։

Իրանի նախկին արդարադատութիւնը բոլորովին վերցուած է։ Հինի աւերակներուն վրայ կառուցուած է նոր արդարադատութիւն մը։ Հաստատուած են նոր օրէնքներ։ Մասնաւոր կրօնական դատարանները դրուած են պետական հսկողութեան տակ եւ անոնց իրաւասութիւնները սահմանափակուած են։ Երկիրը այժմ ունի դատական նոր մեքենայ մը ու նետած է օտար հիւպատոսային դատական իշխանութիւնը որ մնացորդն էր անցեալին։

Մնացեալ բոլոր ասպարէզներուն մէջ նոյն ճիգը կայ, — ելմտական, կրթական, երկրագործական, ճարտարարուեստական եւն.։ Ծաղկող երկիրը բնորոշելու համար ըսենք որ Իրանը այսօր պետական պարտքեր չունի։ Ան ամէն տարի պիւտճէին մէջ յաւելում կ'ունենայ։ Իսկ անգլեւիրանեան մենաշնորհէն ստացած տարեկան մեծ գումարն ալ ուղղակի կ'երթայ պետական գանձին պահեստներու վրայ աւելնալու։

Այսպէս է որ Ռիզա Շահ, այս հեռատես ու յանդուգն արքան, 10 տարուան ընթացքին ապահովեց ներքին խաղաղութիւնը, ստեղծեց ուժեղ բանակ մը, բարձրացուց առեւտուրը, երկրագործութիւնը, ճարտարարուեստը եւ կրթութիւնը, եւ իր երկիրը վերադարձուց հին փառքին։

ՇԱՐՄԱՂ

ՀԱՅ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵԱՑ
ԿԱՄ ՓԱՌՔԻ ՇՐՋԱՆ

Ճարտարապետական այն հրաշալիքները որոնք բարձրացան հայ հողին վրայ Կոմիտասի, Եզրի եւ Ներսէս Գ.ի հայրապետութեանց օրերուն, կարելի է ըսել գրգիռ մը արթնցուցին եւ զօրացուցին ամէն կողմ։

Թ. դարէն մինչեւ ԺԱ. դար ապրող իշխաններուն մէջ կը թուի թէ մրցակցութիւն մը կար եկեղեցիներ, վանքեր, պալատներ եւ քաղաքային ամրութիւններ կառուցանելու եւ շէնցնելու, ու այդ մասին համամիտ կը գործէին Բագրատունի, Արծրունի եւ Սիւնեաց տուները։ Անիկա ոչ միայն ժամանակակից պատմիչներու երկար նկարագրութիւններէն գիտենք, այլ եւ ինչ անգին յիշատակներէ հայճարտարապետութեան փառքի մնացորդներէ որ կան Հայաստանի մէջ, անոնց լաւագոյն մեծամասնութիւնը այդ ժամանակներուն շինուածներն են։

Հայ ճարտարապետութեան սեփական յատկութիւնը, առանձնայատուկ նկարագիրը, հիմքին տոկունութիւնը, ոճին շնորհը, կամարներու վայելչութիւնը, քանդակներու զարդարանքը մէկը միւսէն զմայլելի կը դառնային եւ կ'ոգեւորէին հիմնարկող բարերարները։ Ու ատոր համար էր որ արուեստի հրաշալիք մը կանգնեցնելէ աւելի վսեմ գործ չէր տեսնուեր։ Եւ հայ ճարտարապետութիւնը իր փառքին կը հասնէր։ Վահեվանի եկեղեցւոյն շինութեան առջեւն է որ կը խօսի Շապուհ Բագրատունի ըստ Օրբէլեանի «... Իմացայ եւ ծանեայ թէ ամենայն փառք եւ մեծութիւն սպառելոց են եւ վաղիւ կործնելոց, թերեւս լիցի ողորմութիւն յայնմ աւուր, յորժամ բանքն սպառին եւ գործքն Թագաւորին»։

Այդ շրջանին կը պատկանին Անդրկովկասի գրեթէ բոլոր յայտնի վանքերն ու եկեղեցիները, Գագիկ Թագաւորին հրամանով Մանուէլ ճարտարապետին շինած Աղթամարի հռչակաւոր եկեղեցին, տիեզերահռչակ Խօշավանքը, Հաղբատու Ս. Նշանը, Սանահինի Ամենափրկիչը, եւ Անի քաղաքին գրեթէ ընդհանուր շէնքերը։

Աշոտ Ողորմածի, եւ մասնաւորաբար անոր տիկնոջ Խոսրովանուշ թագուհիին ջանքերով կառուցուեցաւ Անիի ամէնէն շքեղ ապարանքներու մեծագոյնին շինութիւնը, որոնց մէկին նկարագրութիւնը հետեւեալ ձեւով կ'ընէ Անգլիացի Քէր - Փորթըր։ «Այնպիսի սքանչելի բանուածքով զարդարուած է, որ անկարելի է նկարագրութեամբ հասկցնել ճարտարագործ քարերուն զարդուց զանազանութիւնը եւ հարստութիւնը, կամ այն բարակ բանած միւսիոն ձեւերը, որոնցմով պալատին անթիւ սրահներու յատակները գեղեցկացած են»։ Աշոտ շինել տուաւ Անիի առաջի պարիսպը, բուրգերով եւ աշտարակներով զարդարուած։ Անոր որդւոյն՝ Սմբատի կը վերագրուին ռազմական ամրութիւններու ամէնէն հոյակապ շինուածքները, որոնց գլխաւորն է Բ. կամ արտաքին պարիսպ կոչուածը։ Դարձեալ Սմբատ Թագաւորն էր որ շինել տուաւ թէ մեծութեամբ, թէ գեղեցկութեամբ եւ թէ վեհութեամբ ճարտարարուեստի հռչակին տիրացած Անիի մայր եկեղեցին։ Սմբատի վերահաս մահուան պատճառաւ Տրդատ ճարտարապետի յօրինած հայ ճարտարապետութեան այս նոր հրաշալիքը, որ լրացաւ Կատրամիդէ Թագուհիին հսկողութեամբ, վեր է ամէն գովեստէ։ Հայ եւ օտար պատմիչներ, ուղեւորներ, քննիչներ հիացման բազմաթիւ էջեր յատկացուցած են անոր հրաշակերտ կառուցուածքին։ Երկու օրինակ գոնէ. — «Ամենապայծառ վայելչութեամբ, բարձրաբերձ կամարօք գմբեթաւորեալ՝ խորան երկնային, (զոր շինողն) զարդարեաց ի զարդ ծիրանեծաղիկ ոսկեթել անկուածոց, արծաթեղէն եւ ոսկեղէն անօթոց, եւ բազմապայծառ լուսատու անօթոց վայելչութեամբ, որով ջահանայր ըստ երկնային կամարին, կաթողիկէն սուրբ», կը նկարագրէ Ասողիկ։ «Ասիկա ալ ճարտարագիտութեան սքանչելիք մըն է որ դիտողի հոգիին մէջ բերկրանքի սարսուռ մը կ'անցընէ», կը գրէ Անգլիացի Լինչ։

Նոյնքան գեղեցիկ չէ՞ր արդեօք Անիի աւերակներուն մէջ, անծանօթ պատճառաւ աներեւոյթ դարձած այն եկեղեցին՝ որ ըստ Սամուէլ Անեցիի եւ Ասողիկի, Սմբատի եղբայրը՝, այսինքն Կատրամիդէ Թագուհիին ամուսինը՝ Գագիկ շինել տուաւ, իբրեւ կենդանացումը այն ատեն աւերակ դարձած Վաղարշապատի հրաշալի եւ լուսազարդ Զուարթնոցին։

Հայ ճարտարապետութեան ճաշակի փափկութեան, վայելչութեան գեղեցկութեամբ պճնազարդուած ու իր պերճանքով դարերու հալածանքներուն դիմացած կոթող մըն ալ Պահլաւունեաց հանգստարանն էր, որ ճանչցուած է Ս. Գրիգոր Ապուղամրենց անունով։ Ուրիշ մը, Ապլղարիպ մարզպանին վեհագոյն ձեռակերտն է, Ս. Փրկիչ։ Բայց որո՞ւն նախընտրութիւն տալ, ո՞ր մէկը յիշել կամ ո՞րը չյիշել այնքան սքանչելի տաճարներէն որ իրարու մերձակայ կամ մէկզմէկէ բոլորովին տարբեր վայելչութեամբ բարձրացան հայ ճարտարապետներու ուժով, տաղանդով եւ հանճարով։

Ճարտարագիտութեան արուեստը իբրեւ քաղաքակրթական մեծ միջակոյթ, այսպէս, կը խլրտայ մեր հայրերու անվիճելի ուշիմութեան եւ կարողութեան առջեւ։ Պէտք է աւելցնել նաեւ որ, անոր փառաւորեալ շնորհէն մաս մը, գաղթական եւ հալածական հայ ժողովուրդը իր հետ տարաւ, եւ ուր որ գնաց, հոն բաշխեց ձրիաբար։

Ուրեմն անտեղի չէ եթէ համարձակիմ անգամ մըն ալ մեր սերունդի ականջին ի վար կրկնել.

— «Այն որ իր ազգի մեծութիւնը կը ճանչնայ, կը ճանչնայ իր մեծութիւնը, եւ այն որ իր մեծութիւնը գիտէ, գիտէ թէ ինչո՞ւ հպարտ է այդ ազգին պատկանելով»։

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

(Վերջ)

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Մարսէյլէն կը գրեն մեզի.— Տիկին Մ. Թերզի (Թէրզիպաշեան) բացառիկ յաջողութիւն գտաւ Օփերային մէջ, երգելով «Քավալլէրա Ռուսթիքանա»յի առաջին մասը (Փրիմա տօննա)։ Սրահը այնքան լեցուած էր որ շատեր ետ դարձան։ Մեծ մասով Ֆրանսացիներ էին, բայց Հայերն ալ կարեւոր թիւ մը կը կազմէին։ Ներկայ էին նահանգապետը, քաղաքապետը եւ օգնականը, Գեղարուեստից տեսուչը եւ ուրիշ պաշտօնատարներ։ Բոլորն ալ շատ գոհ մնացին եւ անձամբ շնորհաւորեցին։ Այս առթիւ գեղեցիկ ծաղկեփունջ մը նուիրուեցաւ Տիկին Թէրզիի, որուն երգերը այնքան ջերմ ընդունելութիւն գտեր էին Փարիզի մէջ։ Առաջին անգամ է որ Հայուհի մը բեմ կ'ելլէ Մարսէյլի Օփերային մէջ։ Մօտերս դարձեալ պիտի երգէ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԳՆԴԱՊԵՏ ՊԼՈՒՏ

Այս անգամ, Փարիզի լաւագոյն շարժանկարի սրահներէն՝ Ափոլլօ, չեղելով երկու ժապաւէն ցուցադրելու սկզբունքէն, կը ներկայացնէ միակ եւ սովորականէն քիչ մը աւելի երկար շարժանկար մը, գնդապետ Պլուտի արկածախնդրական կեանքը, Ռաֆայէլ Սապաթինիի վէպէն առնուած։

Հերոսի դերը կը կենդանացնէ նոր երիտասարդ դերասան մը՝ Էրրոլ Ֆլյն որ Ամերիկայի մէջ յայտնութիւն մը եղած ըլլալով կը կոչեն Վալէնթինէի արժանի փոխանորդը։ Եւ մադիրը՝ Մայքըլ Քըրթիզ կրցած է յաջողապէս վերածել այդ դժուարին պատկերները։ Նիւթը հետաքրքրական ըլլալով, ներկայ մը ուշի ուշով կը հետեւի, սկզբնաւորութենէն մինչեւ վերջ, գնդ. Պլուտի բախտախնդիր կեանքին, որուն մէջ կը նետուի ակամայ։

Բժիշկ Փէթըրտ Պլուտ, նշանաւոր վիրաբոյժ մը, գիշերանց կը կանչուի հիւանդ մը խնամելու, սակայն յետոյ երեւան կուգայ որ այդ վիրաւորը ապստամբ յեղափոխական մըն է։ Իբր մեղսակից կը ձերբակալուի նոյնպէս երիտասարդ բժիշկ Փէթըրտ Պլուտ։ Այդ ժամանակ խիստ օրէնքի մը համաձայն (1865) ապստամբները եւ յեղափոխականները կը դատապարտուէին մահուան, առանց որ եւ է հարցաքննութեան (Ճէյմս Բ.ի թագաւորութեան օրով)։ Կախաղանները անընդհատ կը գործեն եւ կարծէք բախտի բերումով վերջին ապստամբները կ'արժանանան հարցաքննութեան մը։ Բժիշկ Պլուտ, ի զարմանս բոլորին, կը յայտարարէ ճակատաբաց թէ «յանցաւոր չէ»։ Սակայն ոչ մէկ ներում։ Անգլիոյ գաղթավայրերէն Ճամայիքա կղզիներու մէջ տակաւին գոյութիւն ունեցած ըլլալով գերեվաճառութիւնը, բժիշկը թագաւորին հրամանով կը փոխադրուի հոն, սպանդանոց տարուած կենդանիներու նման։

Անասուններու նման կը սկսի իրենց տաժանակիր կեանքը։ Կ'աշխատին առտուընէ մինչեւ իրիկուն անընդհատ, մտրակի հարուածներուն տակ։ Պլուտ ալ ատոնց կարգին ստիպուած է տանիլ այդ բոլորը։ Սակայն անգամ մը կառավարիչին վիրաւոր սրունքը խնամելուն պատճառաւ, առանձնաշնորհ կը վայելէ։ Դառն ատելութեամբ լեցուած իր տիրոջ գնդապետ Պիշըփի հանդէպ եւ մանաւանդ չհանդուրժելով այլ եւս իր եւ ընկերներուն վարած անասնային կեանքին, փախուստի միջոցներու մասին կը մտածէ եւ վերջապէս նաւակ մը գտնելով, գիշերանց փախուստի անակնկալը կը յայտնէ գերիներուն։

Իրենց բախտէն սակայն այդ գիշեր սպանիական նաւեր կը շրջապատէին նաւահանգիստը եւ շատ դիւրաւ տէր կը դառնան քաղաքին։

Պլուտ առիթէն կ'օգտուի, իր ընկերներով կը գրաւէ սպանիական նաւը եւ այդ վայրկեանէն կը սկսի իր թափառական ծովահէնի կեանքը։

Ահուսարսափ կ'ազդէ գնդապետ Պլուտի անունը, որուն նաւուն վրայ փոխան դրօշի, կ'երեւի պաստառի մը վրայ գծուած գանկի մը նկարը։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Այս տղան, ամէնուն աչքին կ'երեւէր երջանիկ։ Հարսնիքներու մէջ իր մսխած դրամին հաշիւը չկար։ Մանաւանդ պարի ատեն, երբ քիչ մը կը տաքնար գլուխը, մանրուք դրամը պարողներու գլխին բուռ բուռ կը նետէր։

Կարպիս կը նմանէր այն մարդոց, որոնք չնչին հաճոյքով մը կը գինովնան։ Ու Սաթենիկ երբ լմնցուց իր ըսելիքները, խնդաց եւ «այս» Սաթենիկ, պատասխանեց, «կարելի է բան մը ընել, միայն թէ անգամ մը պարես»։

Մայրը մեռնելէն առաջ, Սաթենիկ երբեմն, հարսնիքներուն իրենց դրացի ու բարեկամ երիտասարդներուն հետ կը պարէր, բայց չէր թողուր որ իրեն դպէին։ Իր զուարթութեան խստութիւնը բաւական էր։ Իրեն մօտեցողները կը կորսնցնէին իրենց համարձակութիւնը։ Ասով մէկտեղ, երբ Սաթենիկն էր պարողը, երիտասարդները մանաւանդ, աչքերով անոր կը հետեւէին, ու «աղուոր աղջիկ, ո՞ւրտեղէն գտար դէմքիդ շնորհը», կ'ըսէին ու կը կրկնէին։ Սրտաբուխ արտայայտութիւն մըն էր, որովհետեւ իր պարը։ Ասանկ պահերու, թէեւ տարիքնին առած կիներու դասը գաղտնի փսփսուք մը կը սկսէր, սակայն վայրկեան մը ետ, անոնք ալ իրենց ներսի խուլ ձայնը մոռցած, կը նայէին երիտասարդներուն պէս։ Բայց ի՞նչ կ'արթննար իրենց մէջ որ իրենց սրտին աղմուկը լռութեան կը փոխուէր ու համակերպած, կարծես իրենց ներսէն եկող ձայն մը մտիկ կ'ընէին։ Շատերն անգամ, թանձր ու ճերմակ պեխերով մարդիկը, իրենց մեծի ու հայրութեան խստութեան մէջ յանկարծ կը կակուղնային։ Այս պահուն ալ չէին խօսեր, բառերը չէին կրնար տալ իրենց յուզումին սաստկութիւնը, ու գլխի ինքնեկ շարժումներով, բոլոր բառերուն չկրցած ըսածը կը հասկնէին։

Այս պահուն հարսնեւորները աւելի զուարթ, «առանց մեծ պարուհի մը ըլլալու, հրապուրել գիտէ» կ'ըսէին։ Ոմանք ալ, «սրտին հետ կապ ունեցող բաները կը գինովցնեն, որովհետեւ սրտէն կը բխին», կ'ըսէին։ Ու որովհետեւ իր սիրտը լեցուն, շատ լեցուն, կը բխէր անդադար։

Այս պահը պէտք էր տեսնել։ Արեւուն լոյսերով լեցուն նկար մը, դէմքերուն վրայ պտտող արիւնը լոյսի պէս կ'երեւէր։ Մանաւանդ երիտասարդներուն սիրտը երբ շատ կը զարնէր, ու նայելով չէին կշտանար, «վայրի թռչուն» կը կոչային։

Ու երբ, «սանկ վայրի թռչունի մը պէս պարէ», խնդրեց Կարպիս, սրտին մէջ մնացած լոյսի մը փայլակը լուսաւորեց հոգին ու պարեց։

Իր վիշտերուն հետ պարելու պէս բան մը։ Իւրաքանչիւր շարժում յուզումի մը պարը, ալ անկարելի էր դիմանալ։ Սաթենիկ կաթնեցաւ պատին, ու խաչուած նոր Յիսուս մը, աչքերը լեցուն ու բոցկած, սկսաւ նայիլ։

Լռութիւն։

Այս լռութիւնը խիստ մարդավայել, հազար բառ կ'արժէր։

Բայց վեհանձնօրէն կը նայէր Սաթենիկ։ Աչքերը կը փայլէին, կը յուզային թափանցիկ մշուշի մը մէջ։ Հիմա քիչ առաջուան իր տրտմութիւնը կ'երեւէր աւելի յստակ, ու շրթունքներուն բացուածքէն կը հասկցուէր որ սիրտը շատ կը բաբախէր։

Կարպիս, այս պահուն չէր գիտեր ի՞նչպէս կը նայէր Սաթենիկի։ Ինք, մարդերու այն դասակարգին կը պատկանէր, որոնց համար կինը մսակոյտ մըն է, կ'ուզեն անոր արիւնի վերջին կաթիլը քամել, ու կը խնդան իրենց հաւատալը անգամ չի գար, երբ իրաւ իրաւ կնոջ հոգին իր երկինքին կը հասնի, կը մեծնայ, այնքան կ'աղուորնայ որ այս անանուն գեղեցկութեան խենդը դարձած, ամէն խենդութիւն կ'ընեն։

Ու խօսելու տեղ, աչքերը արիւն կտրած, Կարպիս համբոյր մը փակցուց Սաթենիկի բերնին։ Կ'ուզէր ալ լռել անոր ...

Արիւնոտ անձրեւ։

Կասկարմիր, արիւնով թանձրացած անձրեւ մը իջաւ իրենց կեցած տեղը, ու Սաթենիկի խելքը գլխէն թռած, մշուշի մէջ, ապտակ մը իջեցուց Կարպիսի երեսին այնքան արագ, որ հրդեհի մը բոցերով իրարմէ բաժնուած, դէմ դիմաց մնացին։

Լռութիւնը կարծես կ'արիւնէր։

×

Սակայն այս համբոյրին պատմութիւնը, հօրը բերանը գոցեց։ Տունին մէջ պզտիկ շշնչոց մը, կրնար ուրիշ պատմութիւններ ստեղծել։ Սակայն, իր կինը մեռնելէն ի վեր, ծեր աղուէսին սիրտը, ասանկ ելած կանգնած չունէր։

Բայց այս ապտակն ալ, իր ներսը նոր յուզում մը արթնցուց։ Հիմա սիրտը առաջուընէ աւելի կը զարնէր, այնքան կը տաքնար որ ամէն բան իր չուրջը կրակի պէս կը բռնկէր։ Բայց ինչ որ ալ ըլլար իր յուզումը, այս ապտակէն ետք, աղջկանը գեղեցկութիւնը իր պայծառութեան մէջ կը մնար։ Կարծես բան մը կ'աւելնար անոր վրայ, տժգունելու տեղ կը գեղեցկանար։

Ինք ուրիշներու քով ասանկ բան տեսած չունէր։

Ի՞նչ կար իր ներսը։

Երբեք ասանկ եղած չունէր։

Երէկ իր աղջիկը, սենեակին մէկ անկիւնը նստած զուլպայ կը հիւսէր։ Առաջուան պէս աչքերը խելօքիկ էին անոնք, աղուոր ու անկեղծ էին, իրենց նայած ատենայնքան կը փայլէին որ բառ չէր կրնար հանել բերնէն։

Մանաւանդ անցեալ իրիկուան տեսածը մոռնալիք բան չէր։

Սաթենիկ Արեգնոց նայող պատուհանը կեցած, գլուխը երերցուած տեն, մեռելի հսկող մայրերուն կը նմանէր։ Աչքերը անոնց տունին կած, կ'ուզէր լուսաւորել, կարծես լոյս տալ իր աչքերով անոնց պատուհաններուն։

Այս պատկերը իր աչքերուն առջեւ կարծես հազարաւոր գլուխներ կ'երեւ բային, բան մը հասկցնել կ'ուզէին իրեն։ Ու դիմացէն տրտմութիւն մը ստուերի նման կ'երկննար իր սրտին։ Այս տրտմութիւնը, իր աղջկան տրտմութիւնը, բռնած էր իր սիրտը։

×

Հաննուկ, ախպար իրիկուններ պողոտային նայող պատուհանին առջեւ, բազմոցին վրայ կը նստէր՝ քերը փռած, ու կէս բացուած բազոյրին ետեւէն, քովնտի անցնող դարձողները կը դիտէր։ Այս պահ տեսակ մը զուարճանք, խնդալ ատենը պզուկները կը պրկուէին։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Թայմզ կը գրէ.

— «Անգլիոյ մէջ չկայ մէկը, որ ու-րանայ թէ Լոքառնոյի յանձնառու-թիւնները բրտօրէն բռնաբարուեցան։ Բոլորը ներկայիս կը խորհին երաշ-խաւորներու պարտաւորութեանց մա-սին։

Այս ըսելէ վերջ, կ'ուզենք աւել-ցնել որ այժմ առեն է, երաշխաւոր եւ երաշխաւորեալ պետութեանց հա-մար, միաձնաբար եւ առանց կիրքի քննել նշանակութիւնը ձեռնարկին, որուն առջեւ կը գտնուին։

...

ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼԻ ՆԱՄԱԿԸ «ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ» ԹԱՐԳՄԱՆԻՉԻՆ

—•—

ԽՄԲ.— Գրած էինք թէ Պ. Եր. Տ. Անդրէասեան, *Մուսա լերան* թարգ-մանիչը, հեղինակին ուղղած է գեր-մաներէն նամակ մը, որ Փարիզի հաց-կերոյթին օրը յանձնուեցաւ մեր խմ-բագրին ձեռքով եւ կարդացուեցաւ հրապարակաւ։ Պ. Ֆրանց Վերֆել հետեւեալ պատասխանը գրած է (գեր-մաներէն).—

Մեծայարգ Տէր Անդրէասեան Եր-ուանդ,

Փարիզի մէջ ձեր հայրենակիցնե-րուն ինծի տուած գեղեցիկ խնջոյքէն վերջ ստացայ ձեր պատուական նա-մակը։ Որքան որ չեմ կրնար կարդալ եւ հասկնալ ձեր թարգմանութիւնը, երկու խոշոր հատորներուն տեսքը սակայն կը լեցնէ զիս արդէն հիա-ցումով եւ երախտագիտութեամբ ձեր կատարած մեծ աշխատութեան համար։ Այս թարգմանութեամբ դուք ձեր ժողովուրդին եւ միանգամայն այս վէպին հեղինակին գեղեցիկ նուէր մը եւ մեծ ծառայութիւն մը մատուց-ած էք։ Արդարեւ զարհուրելի բան է եւ զիս ալ վիշտով կը տոգորէ այն պա-րագան որ այսպիսի անձնուրաց աշ-խատութենէ մը վերջ՝ պարտաւոր-ուեր էք կրել չաւակի մը ահաւոր կո-րուստը։ Բախտակից ըլլալով՝ ճշդիւ կը չափեմ թէ ասիկա ի՛նչ կը նշանա-կէ։

Ընդունեցէք իմ խորին ու անկեղծ շնորհակալութիւնս, դուք իմ դիւցազ-ներգութեանս հաղորդակից ըրիք ձեր ազգը, որուն ապագային եւ ազատու-թեան համար պայքարիլը իմ ջանքս է այսուհետեւ։

Ձերդ անձնուէր
ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԷԼ

ՃՐԱԳ ՄԸ ԵՒՍ ՄԱՐԵՑԱՒ

—o—

Մարտ 6ի ուրբաթ գիշերը ժամը 3ին մէկ չարթուան հիւանդութենէ յետոյ, Իսի լէ Մուլինոյի մէջ մեռաւ Յովսէփ Աղապապեան։

Յովսէփ բնիկ Մուշի Նորշէն գիւ-ղացի, ծնած էր 1886ին։ Պզտիկ հա-սակի մէջ Պոլիս կ'երթայ իր հօրեղ-բայր Յովհաննէսի քով, որ պաշտօն-եայ էր Ֆրանսական առեւտրականի ...

...

Թէ օր մը առիթը կուգայ Տարօն եր-թալու։

Հանգիստ տառապած ոսկորներուդ, սիրելի Յովսէփ։ Թող օտարութեան մէջ հողը թեթեւ գայ վրադ։ Քու անձնուիրութիւնդ երբեք չպիտի մոռ-նանք։

Մ. Ալեքսանեան

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսայի շրջանի սկաուտական գործադիր մարմինը իր 2 մարտի նիս-տին մէջ ներկայացուցչական ընդհ. ժողովի թուական որոշեց յառաջիկայ 4 եւ 5 ապրիլ։

*** Սկաուտ. Գործ. մարմինը կը հը-րաւիրէ Փարիզի եւ շրջականներու նախկին Հ. Մ. Ը. Մ.ականները, մարզիկ կամ սկաուտ, խորհրդակցա-կան ժողովի մը Միթիւալիթէի մէջ 15 մարտ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին։*

Նկատի ունենալով յառաջիկայ ըս-կաուտական ներկայացուցչական ընդհ. ժողովը, գործադիր մարմինը պարտք կը համարի ունենալ կարծի-քի փոխանակութիւն ու իր գալիք աշ-խատութեանց համար օգտուիլ հինե-րու փորձառութենէն։

Պիտի ցուցադրուի անցեալ ամառ-ուան սկաուտական բանակումին շար-ժանկարը։

Սկաուտ. Գործ. Մարմին

ԺԻՐԱՅՐ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆ

Ժիրայր Եաղմուրեան ոչ եւս է։

Մէկուկէս տարիէ ի վեր անողոք հիւանդութեան մը ճիրաններուն մէջ, հակառակ մարդկային բոլոր խնամք-ներուն, դժբախտ երիտասարդը չկր-ցաւ ազատիլ, իր մահկանացուն կն-քելով մարտ 10ին, Սամարիթէնի ա-պաքինարանին մէջ։ 35 տարեկան էր։

Ժիրայր Եաղմուրեան ծնած է Գո-նիա, 1901ին, նախնական կրթութիւ-նը առած է Բերայի Էսայեան վարժա-րանին մէջ։ Քէմալական շարժումնե-րէն յետոյ հաստատուեցաւ Փարիզ, ուր վարած է դրագրի եւ համարակա-լի պաշտօնները։ Վերջին անգամ կը գտնուէր Սամարիթէնի մէջ, ուր սիր-ուած էր իր բոլոր պաշտօնակիցնե-րէն։

Հանգուցեալը եռանդուն երիտա-սարդներէն մէկն էր, անդամ Հ. Մ. Ը. Մ.ի որուն քարտուղարութեան պաշ-տօնը սիրայօժար վարած է երկար տարիներ։ Անդամ էր Հայ Գրողնե-րու Ընկերակցութեան, որուն վար-չութեան ալ կ'անդամակցէր 1934ի շրջանին։ Կ'աշխատակցէր կարգ մը հայերէն թերթերու, մասնաւորա-բար «Յառաջ»ի, որուն մարզական մնայուն աշխատակիցն էր վերջին տարիներուն։

Կը թողու այրի մը եւ անչափահաս որբ մը, վեց տարեկան։

Մեր խորին վշտակցութիւնը իր ընտանեկան պարագաներուն։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բե-թեռնելի եւ մելանով։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԸ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

—•—

ՇԱՎԻԼ.— Մասնաճիւղիս տարեկան ընդհ. ժողովը որ գումարուեցաւ մարտ 1ին լսեց վարչութեան զե-կոյցը իր բարոյական եւ նիւթական հաշուետուութեամբ։ Մասնաճիւղը անցեալ տարուան ընթացքին ունե-ցած է 87 անդամներ եւ արձանագրած 2600 Ֆր.ի ելեւմուտք մը, գոյացած անդամավճարներէ եւ հանդէսներէ եւ դպրոցական ամսաթոշակներէ։ Այս գումարին կէսը ծախսուած է տեղ-ւոյն մանկապարտէզին վրայ, գոր-ծակցութեամբ Կ. Խաչի մասնաճիւղին եւ կէսն ալ ղրկուած է կեդրոն, իր նպատակին յատկացուելու։

Ժողովը իր գնահատութիւնը յայտ-նելով նախորդ վարչութեան՝ ընտրեց նոր մը 7 հոգիէ, գործունեայ եւ գի-տակից անհատներէ, աւելի յառաջ տանելու համար Միութեան գործը եւ բազմապատկելու իր անդամները, յօգուտ նոր սերունդի հայեցի դաս-տիարակութեան։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

—•—

ԱՎԻՆԵՕՆ, (Յապաղած).— Ինչ-պէս ամէն տարի՝ այս տարի ալ մեր գաղութը տօնեց Փետր. 18ի տարե-դարձը։ Ժամանակէն առաջ որոշուած ժամադրավայրը լեցուած էր ընկեր-ներով եւ համակիրներով։ Հանդէսը բացաւ Նաթանեան, որ երկու խօս-քով բեմ հրաւիրեց ընկ. Մաղաքեան (Մարսէյլէն)։ Բանախօսը ամփոփե-լով փետր. 18ի պատմութիւնը, յանձ-նարարեց միշտ վառ պահել հայրե-նասիրութեան կրակը։ Յետոյ բոլորս մէկ երգեցինք «Մեր հայրենիք»ը։ Մարսէյլէն եկած էր նաեւ հայ արի-ներու խմբապետը, Եր. Սեթեան, որ ներկայացուց շարժանկար մը հայկա-կան կեանքէ։ Այս շարժանկարը կրկին ներկայացուեցաւ յաջորդ օրը։

Մեր գաղութը միշտ համերաշխ է։

Սերոբ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

—o—

Սուրիական վերջին դէպքերուն հե-տեւանքով, Լիբանանի մէջ եւս տնտե-սականանօրինակ տագնապ մը ծագած է։ Դամասկոս, Հօմս, Համա կամ Հալէպ գտնուող բազմաթիւ վաճառա-կաններ չեն կրնար վճարել իրենց պարտքերը, մեծ դժուարութիւն պատճառելով Լիբանանցի վաճառա-կաններուն, որոնք կը ստիպուին դը-րամատուներու յանձնել մուրհակնե-րու փոխարժէքները։

Այս կացութեան առջեւ, Լիբանանցի վաճառականները օրէ օր սկսած են վտանգուած տեսնել իրենց վիճակը։ Որովհետեւ հետզհետէ կը վերադար-ձուին մուրհակներ եւ դրամատուննե-րու միջոցաւ կը ներկայացուին ի-րենց։

Լիբանանի կառավարութիւնը նկա-տի ունենալով այս բացառիկ վիճակը, դիմում կատարած է դրամատանց տնօրէնութեանց, որպէսզի երեք ա-միս պայմանաժամ տան այն բոլոր մուրհակներուն, որոնց պարտատէ-րերը կը գտնուին Սուրիոյ մէջ եւ չեն կրնար վճարել։

Դրամատուներու տնօրէնները խոս-տացած են լրջութեամբ քննել խնդի-րը եւ համապատասխան կարգադրու-թիւն մը ընել։

ՀԵՏԵՒԵՑԷՔ ԱՆԹԵԼԻՆ

—•—

«Հրաշալի տղան» Րաֆֆի Պետրոս-եան, ուրբաթ կէսօրէ վերջ, ժամը 17.45էն մինչեւ 18.15, կը դաշնակա-հարէ Poste Parisienի կայանէն Կլինքա Պալաքիրէվի «Լ'Ալուէթը»։ Հարիւրա-ւոր անչափահաս դաշնակահարներու մէջէն Րաֆֆին ընտրուած է այս դաշ-նակահարութեան համար, իբրեւ ա-մենէն օժտեալը։

**** Փլովտիվի (Ֆիլիպէ) Վահան Մանուէլեան Գեղ. Միութիւնը Մարտ 15ի կիրակի առտուան ժամը 11ին, Սոֆիայի մէջ կը կազմակերպէ հա-մերգ մը, որ պիտի տարածուի Սո-ֆիայի ռատիօ-կայանէն, կարճ ալիք 20.05։ Պիտի երգուին կտորներ Կոմի-տասէն, Սպ. Մելիքեանի եւ ուրիշ հե-ղինակներէ, նաեւ ժողովրդական եր-գեր։*

...

... նախկինին եւ վերջապէս իր ազատ կեանքը վերստացած եւ Արապէլլայի սիրոյն արժանացած ըլլալով, կը մոռնայ իր արկածախնդրական կեանքին տխուր վայրկեանները ...

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (31)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

Արեւը սկսած էր կայարանին պա-տերն ու տանիքը փայլեցնել։

Զօրս պահակներ անկիւն մը բոլոր-ուած՝ տաք խօսակցութեան մէջ մը-տան։ Յանկարծ առանց վայրկեան ...

... զինուորներու ուրախարար երգերը կ'ունկնդրենք։

Կ'անցնինք յաջորդաբար Չէյթուն-լիի, Ենիճէի եւ Քէլէպէկի կայարան-ներէն, որոնցմէ վերջ կը սկսի փա-...

...

Իտալացիները վերմակաւ ռմբակոծել

Եթովպիոյ զինուորական նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ իտալական 12 օդանաւեր հարիւրաւոր ռումբեր նետած են Տեսրա Մարկոս քաղաքին վրայ, որ կեդրոնն է Կոճամի նահանգին: Ցիսուն հոգի սպաննուած եւ հարիւրի չափ ուրիշներ վիրաւորուած են: Ռմբակոծութեան ատեն որ եւ է ռազմիկ չկար քաղաքին մէջ: Տեսրա Մարկոսի ամբողջ կեդրոնը աւերակոյտի մը վերածուած է: Երկու եկեղեցիներ քանդուած են եւ լուր չկայ օտար միսիոնարներէն որոնք մեծ մասով Ամերիկացիներ են: Միւս կողմէ հաբէշական կառավարութիւնը կը հրատարակէ 20 էջ տեղեկագիր մը, թուելով իտալական ռմբակոծութիւնները մինչեւ 1936 մարտ 2: Այս տեղեկագրին համաձայն ռմբակոծուած են աւելի քան 75 գիւղեր: Կարմիր խաչի հիւանդանոցներ ռմբակոծուած են 15 անգամ, իսկ եկեղեցիներ վեց անգամ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ խորհրդարանին մէջ, վարչապետին դէմ կատարուած մահափորձին առթիւ, իբրեւ մեղսակից հեռաւոր քաղաք մը աքսորուեցաւ Զօր. Զիվքովիչ, զինուորական նախարարը, որ երբեմն միահեծան դիկտատորն էր այդ երկրին եւ մտերիմ խորհրդականը Ալեքսանդր թագաւորին: Ուրիշ երեք զօրավարներ ալ հանգստեան կոչուեցան:

123 *ԲՈՐՈՏՆԵՐ* Ռումանիոյ Իսաչէա քաղաքին հիւանդանոցէն փախչելով, խուժեցին հարեւան գիւղ մը, անօթի գայլերու նման: Փախստականները անմիջապէս մտան քաղաքապետարան: Ոչ ոք կը համարձակէր միջամտել, վախնալով վարակումէ: Ընդհակառակն բոլորն ալ խուճապահար փախան: Մէկը փորձեց հնչեցնել ժամուն կոչնակը, բայց բորոտները յարձակելով փախցուցին: Գիւղացիները դուռ պատուհան փակեր էին, ներս առնելով իրենց տղաքը: Ի վերջոյ ոստիկանները օգնութեան հասան եւ բանակցութիւններ կատարեցին որոշ հեռաւորութեամբ: Կարելի եղաւ համոզել փախստականները, որոնց 45ը կիներ էին, աւելի լաւ սննունդ խոստանալով: Գիւղացիները ժամեր վերջը միայն հանգստացան եւ հականեխեցին իրենց բնակարանները:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ մէջ օդանաւային ամէնէն զօրաւոր պետութիւնը կը հանդիսանայ Իտալիա, համաձայն նոր տեղեկագրի մը: Արդարեւ, Իտալիա ունի 87 ցամաքային եւ ծովային կայաններ: 90 բացառիկ խարիսխներ շինուած են, իսկ 45 հատ ալ պիտի շինուին: Ուրեմն համագումար 222 կայաններ, որոնց մէկ մասը գաղտնի կը պահուի:

ՓՐՈՖ. ԺԷԶԻ դասընթացքը պիտի շարունակուի իրաւագիտական համալսարանէն դուրս: Ուրիշ չորս ուսուցչապետներ ալ պիտի տեղափոխուին, իբրեւ հետեւանք ազգայնական ուսանողներու խափանարար ցոյցերուն:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ԵՒ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ միջեւ բարեկամութեան դաշինք մը կնքուեցաւ մարտ 10ին, իբրեւ հետեւանք չեխ վարչապետին այցելութեան:

Այրի Տիկին Ժ. Եաղմուրեան եւ զաւակը՝ Արա Եաղմուրեան, այրի Տիկ. Ս. Եաղմուրեան, այրի Տիկ. Անահիտ Տատեան, Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Եաղմուրեան, Պ. Հրանդ Եաղմուրեան, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Տատեան, Պ. Արամ Տատեան, իր մայրը, եղբայրները, զոքանչը, աներորդիները, ինչպէս նաեւ Այրի Տիկին Զիլինկիրեան եւ զաւակներ, Տէր եւ Տիկին Ֆէսլեան (Պոլիս), Օրիորդներ Աստղիկ եւ Մատլէն Ֆէսլեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Եաղմուրեան եւ զաւակները (Լոնտոն), Եաղմուրեան, Պարսամեան, Սարաֆեան եւ Գանճեան ընտանիքները, խորին վիշտով կը ծանուցանեն մահը իրենց ամուսինին, հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ԺԻՐԱՅՐ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ

որ իր հոգին աւանդեց 10 մարտ, 1936, 35 տարեկան հասակին մէջ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, ուրբաթ, 13 մարտ, առաւօտեան ժամը ճիշդ 11ին, Փլէսիս-Րոպէնսոնի գերեզմանատան մէջ:

Հաղորդակց. միջոց.— Փորթ տ'Օրլէանէն առնել օթօպիւս FP եւ իջնել Սիթէ Ժարտէն:

Տան հասցէն՝ 29, Ave. Payret - Dortail, Le Pléssis - Robinson (Seine):

ԾԱՆՕԹ. Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իր եռանդուն անդամներէն՝ ԺԻՐԱՅՐ ԵԱՂՄՈՒՐԵԱՆԻ տխուր մահուան առթիւ, Հայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը կը փութայ իր ցաւակցութիւնները յայտնել հանգուցեալին ընտանեկան բոլոր պարագաներուն:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Իշխան ենթակոմիտէն եւ ընկերները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն՝ ընկեր ՄԻՍԱՔ ԱՒՍՕԵԱՆԻ՝ իր տիկնոջ ԻՍԿՈՒՀԻ ԱՒՍՕԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ՂԱՐԻՊԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ իր ամուսնոյն եւ պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Զարեհ Ղարիպեան, Տէրտէրեան ընտանիքը եւ իրենց պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին՝ իրենց տիկնոջ, քրոջ եւ աղջկան՝ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԳՐԻՏ ՂԱՐԻՊԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շնորհակալութեամբ ստացանք Նիւեորքաբնակ Պ. Ցարութիւն Տէր Անդրէասեանէ 5 տոլար (74 ֆրանք), փոխան ծաղկեպսակի, ՎԱՀԷ ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆԻ կսկծալի մահուան առթիւ:

Ֆր. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղի Վարչութիւն

ՄԵԾ ՆՈՐ ԳԻՒՂԻ Վերաշինաց Հայր. Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը Լիոնի մասնաճիւղէն ստացած է 1120 ֆրանք, Պէլվիլի հայրենակիցներէն՝ 130 ֆրանք: Նախորդ գումարն ալ հաշուելով (3823 ֆրանք), համագումար հաւաքած են 5073 ֆրանք: Պուլկարիայէն Ս. Եմոքեան ղրկած է 200 լեվա:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱԼՈՒԻ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը՝ այս կիրակի, երեկոյեան ժամը 8ին, 6 rue des Petites Maries, Bar Araras սրահին մէջ: Կը խնդրուի Պոմոնի մասնաճիւղի անդամներէն որ իրենց ընդհ. կազմովը ներկայ գտնուին նոյն ժողովին:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Դիւան

ՓԷՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ «Կորիւն» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Փօն տ'Օպնայի եւ Սէն Փիէռի Վրէժ խումբի ընկերները, կիրակի 15 Մարտ, կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին, գրադարանին սրահը՝ ժողովէն յետոյ ընկեր Մարգար կը խօսի երկրի մէջ յեղափոխութեան ծագումի մասին: Փափաքողները կրնան ներկայ ըլլալ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր 13 Մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 151 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼ Շրջ. կոմիտէն սովորաբար ժողովի կը հրաւիրէ «Վրէժ» խումբի ընկերները, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքավայրին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, ընկ. Յովհաննէս Զարոյեանի սափրիչի խանութին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատետրով: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին:

ՓԵՏՐ. 18Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԼԱՅՆ ՇՐՋԱՆԱԿԻ ՄԷՋ

Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

45 rue de la Défense, Իսի լէ Մուլինօ

Կը նախագահէ ԸՆԿ. ՀՐԱՉ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ

Կը խօսին՝ ընկերներ Գ. ԲԱԼԱՅԵԱՆ, Ս. ՏԷՐ-ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ, ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ եւ ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ (երգ), ընկերներ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ եւ ԳՈԹԱՆԵԱՆ (արտասանութիւն), ՏԻԿ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ (երգ):

Մասնակցութեան համար՝ 2 ֆր. (Թէյը միասին):

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

21 Մարտ շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին պետական թատրոնին մէջ

Կը նախագահէ Պ. Յ. ՊՈՒՐՆԱԶԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի

երաժիշտ Պ. Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն)

Յաջորդ օրը, կիրակի, կէս օրէ վերջ, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ մասնաճիւղը ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ կը տօնէ ԱՊՐԻԼ 4ին:

ԼԻՈՆԻ մասնաճիւղը ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ կը տօնէ ԱՊՐԻԼ 4ին:

ՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Ֆ. Կ. Խաչի Պուլվառ Օտտօի եւ Լա Բրօթի ենթամասնաճիւղին կողմէ, ի նպաստ Ազգ. Վարժարանի

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

120 Chemin de la Madrague, Պառ Նասիօնալի սրահին մէջ

Բացման խօսք՝ ՎԱՐԶՈՒՀԻ ԹԻՒՆ

Կը խօսի Պ. ՊՕՂՈՍ ՀԻՒՍԵԱՆ

Նիւթ ունենալով Հայ Կ. Խաչի դերը արտասահմանի մէջ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ.— Հայկական պարեր խումբ մը օրիորդներու կողմէ: ԱԴԱՄԵԱՆ թատերախումբը կը ներկայացնէ՝

ՓԱՐՈՍԻ ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐԸ

Ղեկավարութեամբ Գ. Քէնտիրեանի եւ մասնակցութեամբ Վ. Յակոբեանի

Նոյն օրը տեղի կ'ունենայ պարահանդէս (?) բաշխութիւնը:

Մուտքը ազատ է:

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500 ԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ, ՄԱՐՏ 26ԻՆ

Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան, այսինքն հայ մատենագրութեան հիմնարկութեան 1500ամեակը, հանդիսաւորապէս պիտի տօնուի 29 Մարտ, կիրակի օրը, ժամը ճիշդ 2.30ին, Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, նախագահութեամբ երեսփոխան եւ նախկին նախարար Պ. ԼՈՒԻ ՄԱՐԷՆի: Պիտի խօսին կաթողիկոսական նուիրակ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ, ՓՐՈՖ. ԿԱՊՐԻԷԼ ՄԻՅԷ (Հայ արուեստը), Պ. ԱՄԵՏԷ ԿԱՍԹՈՒԷ (Հայ երաժշտութիւնը), ՓՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ (Հայ Աստուածաշունչը եւ անոր պատմական տարողութիւնը), Պ. . ՉՕՊԱՆԵԱՆ (Հայ բանաստեղծութիւնը):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը խոստացած են Տիկին Սըլոն-Վէպէր, Տիկին Արշալոյս Սարգիսեան, Օր. Հայկանուշ Թորոսեան, Պ. Լապա Լէվի, Պ. Պէն-Ալալ, Պ. Տիրան Ալեքսանեան, Պ. Մ. Մաքսուտեան, ինչպէս նաեւ Սիփան կոմիտաս երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. Արայ Պարթեւեանի:

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան

Դ. ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղի կ'ունենայ 14 Մարտ շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին Մէզօն Միւթիւալիթէի Բ. յարկի սրահներէն մէկուն մէջ (24 ռիւ Սէն Վիքթոր)

Դասախօս՝ ՀԱՅՐ ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Նիւթ՝ «ԵՐԵՒԵԼԻ ՀԱՅ ԿԻՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»

Մուտքը ազատ է բոլորին համար:

Ընկերահամակրական դասախօսութիւն

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Վալանսի Քրիստափոր կոմիտէին կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ ակումբին մէջ

Կը խօսի՝ ԸՆԿ. ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

Խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն:

Կը հրաւիրուին ընկերներ եւ համակիրներ: Մուտքը ազատ...

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի օրը Ալֆորվիլի մէջ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը կը տօնէ իր օրը Յառաջիկայ շաբաթ, որ 14 Մարտ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ, 1 Bld. Carnot, Ալֆորվիլ:

Բանախօսութիւն, արտասանութիւն, հայկական պարեր փոքր սանուհիներու կողմէ:

Կը ներկայացուի «ԵԱՏԷՍ», ընտանեկան բարոյալից կատակերգութիւն երկու արար «ՀԷՔԵԱԹ», տրամ մէկ արար, ղեկավարութեամբ դերասան ՈՒԶՈՒՆԵԱՆի եւ իր կարող ուժերուն:

Մուտքը ազատ է:

Ցերեկոյթ—Թէյասեղան

Կազմակերպուած Փօրթ տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկնանց Մասնաճիւղի Վարչութեան Օժանդակ Տիկիններու կողմէ

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, Պ. Յովհաննէսեանի սրահին մէջ, 13 rue Pierre Curie, Krémlin Bicêtre, մէթրօ փօրթ տ'Իթալի:

Կը խօսի ՏԻԿ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ, նիւթ՝ «Հայ կնոջ դերը ներկայ պայմաններու մէջ»: Գեղարուեստական բաժին՝ դպրոցի երկսեռ աշակերտներու կողմէ: Մուտք՝ 3 ֆր.:

Փարիզի Տիկնանց Միութեան մեծ պարահանդէսը

Ի ՆՊԱՍՏ Կ. ԽԱՉԻ ԲՈՒԺԱՐԱՆԻՆ

Մարտ 21ին, շաբաթ երեկոյ ժամը 22էն մինչեւ առաւօտ

Նախագահութեամբ ծերակուտական եւ Նախկին Նախարար

Պ. ԺԻՒՍԹԷՆ ԿՈՏԱՌԻ

Aéro-Club de Franceի սրահներուն մէջ, 6 Rue Galilée, Mét. Boi...

Հաճելի անակնկալներ:

Դպրոցական Թատերահանդէս

Կազմակերպութեամբ Պանեօ-Քաշանի Յառաջդիմասէր Միութ...

ի նպաստ իր վարժարանին

15 Մարտ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 150 Route d'Orléans

Կը ներկայացուի ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ

ՔԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ

Ն. Ռուսանի եւ Մ. Կիւրճեանի կատակերգութիւնը, երեք արար:

Անակնկալներ եւայլն: Գին՝ 3 ֆրանք:

Պարահանդէս-Ցերեկոյթ

Ֆրանսահայ Կ. Խ.ի Փարիզի եւ Պանեօ-Քաշանի մասնաճիւղերու կ...

կիրակի, 22 Մարտ, ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle Victor-Hugoի մէջ, **46bis Rue St. Didier. Paris**

Métro: Trocadéro & Boissière

Jazz : Sandros and his Boys

Եւ իր նշանաւոր սեւամորթ երգիչը

ԹԱՌ — *Գեղարուեստական բաժին* — ՃՈԽ ՊԻՒՖ.

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Մուտք՝ կիներու 5 ֆր., այրերու՝ 7.50 ֆր.:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Սարսէլի «Հրայր» խումբի կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէ յետոյ ժամը 3ին, Սարսէլի Սալ տը Նօսի մէջ

81 Rue de Paris. *Կը խօսի ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐՃՐՈՒՆԻ:*

Արտասանութիւն, երգ եւ այլն: Մուտք 5 ֆր. մեծերու, 3 ֆր. փոքրիկներու

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (89)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — **Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ**

Օրինակի համար, անիկա բան մըն էր զոր մարդասպանը ոճիրը գործած պահուն չէր կրցած դուրս տանիլ... միեւնոյն ատեն շատ կարեւոր բան մըն էր եւ սպանութեան երեւան ելլելէն անմիջապէս յետոյ, պէտք է անյայտանար... ասով կը բացատրուի հեռաձայնին խնդիրը, այսինքն ոճրագործը՝ մարմինը գտնուելուն պէս ոճիրին վայրը պէտք է ըլլար... շատ լաւ... ոստիկանները չեկած, չորս հոգի այնտեղ էին — դուք, Փարքըրը, հաղարապետը եւ քարտուղարը ... ծառան նկատի չեմ առներ, որովհետեւ սպանութիւնը որ ժամուն ալ երեւան ելլէր, ան ներկայ պիտի ըլլար ... մնաց որ, բազկաթոռին տեղափոխուած ըլլալու պարագան ան էր որ յայտնեց մեզի... հետեւաբար ոճրագործը ան չէր (թէեւ տակաւին սպառնալիքով դրամ պահանջողը կասկած ունէի որ Տիկին Փէրըրսէն Փարքըրը կրնար ըլլալ)· հազարապետը ու քարտուղարը կասկածելի կը համարուէին քանի որ, եթէ ոճիրը առտուն յայտնի ըլլար, հաւանաբար շատ ուշ վար եկած պիտի ըլլային՝ առարկան անյայտացնելու համար... Հիմա տեսնենք թէ ի՞նչ էր այդ առարկան... լսեցիք այս գիշեր թէ ինչ դիտողութիւն ըրի այն խօսակցութեան մասին որ դուրսէն իմացուած էր... ձայնագրի ընկերութեան ներկայացուցչին այցելութեան պարագան լսելուս պէս, մեքենան մտքիս մէջ տպաւորուեցաւ... լսեցիք թէ ինչ տեսակէտ յայտնեցի այդ մասին՝ կէս ժամ առաջ... ամէնքն ալ համամիտ էին ինծի հետ, բայց կարեւոր կէտ մը անոնց ուշադրութենէն վրիպեցաւ — ընդունինք որ Պ. Էքրոյտ ձայնագիրը գործածեց այդ գիշեր, բայց ինչո՞ւ մեքենան չգտնուեցաւ ...

— Այդ մասին բնաւ չէի խորհած...

— Պ. Էքրոյտ ձայնագիր մը գնեց արդարեւ, սակայն իր գոյքերուն մէջ չգտանք զայն... ուրեմն եթէ սեղանին վրայէն առարկայ մը վերցուած էր, ի՞նչ պատճառ կար որ այդ առարկան ձայնագիրը եղած չըլլար ... բայց եւ այնպէս դժուար կէտ մը կար... ամէնուն ուշադրութիւնը ուղղուած էր դիակին վրայ... որ եւ է մէկը, անշուշտ, կրնար սեղանին մօտենալ, բոլորովին աննշմար կերպով եւ կրնար վերցնել անոր վրայ դրուած առարկայ մը:

Բայց, ձայնագիրը գրպան նետուելիք պզտիկ առարկայ մը չէ... տեսակ մը «ընդունարան» պէտք է զայն կրելու համար... կը տեսնէք որ կամաց եզրակացութեանս կը հասնիմ ... մարդասպանին դիմագիծը հետզհետէ ձեւ կ'առնէ... անիկա մէկն է որ տեղւոյն վրայ է, բայց այնտեղ չպիտի ըլլար եթէ դիակը գտնուէր յաջորդ առտուն ... մէկը որ հետը կը պտտցնէր «ընդունարան» մը որուն մէջ ձայնագիրը կրնար մտնել...

— Բայց մեքենան վերցնելու տեղը կա՞ր, հարցուցի, ի՞նչ իմաստ ունի:

— Դուք ալ Պ. Րէյմընտին կը նմա... նիք... կը հաւատաք որ ժամը 9.30ին լսուածը Պ. Էքրոյտին ձայնն էր, սակայն վայրկեան մը խորհեցէք թէ ձայնագիրը ինչ տեսակ գործիք է ... ձեր խօսքերը կ'արձանագրէ, ... տայ քարտուղարը կուգայ, կը ... եւ մեքենան կը սկսի «խօսիլ»...

— Ըսել կ'ուզէք որ...

— Այո, այո, ըսել կ'ուզեմ որ ... մը 9.30ին Պ. Էքրոյտ արդէն իսկ ...ուած էր... խօսողը մեքենան էր, թէ մարդը ...

— Եւ ոճրագո՞րծն էր որ զայն ...րեց... ուրեմն ժամը 9.30ին ... աշխատանոցն էր ...

— Կրնայ ըլլալ, բայց հաւանական է նաեւ որ ձայնագիրը այնպէս լարուած ըլլայ որ աշխատիլ սկսի ...րոշեալ ժամու մը... օրինակ ժամ... ցոյցի նմանող գործիքի մը հետ ... ղորդակցութեան մէջ կրնար ... այդ պարագային, սակայն, ... երեւակայական մարդասպանին ... է վերագրենք երկու յատկութիւն ... — անիկա գիտէր որ Պ. Էքրոյտ ... նագիր մը գնած էր եւ յետոյ ... նաններուն լեզուէն կը հասկնար...

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 15 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 15 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3064

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՓՈԹՈՐԿԱՅԱՅՆ ՀՈՂՄՈՒՆՔ...

Դիլըդադին դէպքերու եւ համատարած անդոհանքի շաբաթ մը բոլորեցինք, սկսելով մարտ 7էն։

Լուրերու, ճառերու, յայտարարութեանց եւ տեսութեանց տեղատարափ մը գրաւեց «Յառաջ»ի առաջին էջը, արշաւելով մինչեւ չորրորդ էջ։ Ու շատեր կարծեցին թէ պատերազմը օրերու խնդիր է, այլեւս։

Բարեբախտաբար, առագաստները չուտ իջան։ Եւ այժմ ժողով ժողովի կը յաջորդէ կանանչ սեղաններու բոլորտիքը, ելք մը գտնելու եւ խաղաղութիւնը փրկելու համար։

Պիտի յաջողի՞ն։ Իսկապէս անհետացա՞ծ է պատերազմի վըտանգը։ Լոքառնոյի դաշնակիցները պիտի մարսե՞ն Հիթլէրի սարքած խաղը, եւ եթէ չուզեն մարսել, ո՞ւր է վախճանը...

Ճիշդ այս հարցերն են որ կը զբաղեցնեն աշխարհի վարիչները, նման 1914ի նախընթաց օրերուն։

Փորձենք վերլուծել դէպքերու ընթացքը, առանց գուշակութիւններ կատարելու։

Կարելի չէ ժխտել թէ կացութիւնը շատ լուրջ է։ Եթէ կ'ուզէք՝ աննախընթաց։

Այս պատճառով ալ, ամէնէն պատասխանատու կամ հեղինակաւոր դէմքերն իսկ չափազանց զգուշութեամբ կ'արտասանեն իւրաքանչիւր բառ կամ խօսք։

Դեռ երէկ, իրազեկ շաբաթաթերթ մը կը գրէր թէ չորս-հինգ անգամ բառեր եւ ամբողջ նախադասութիւններ սրբագրուած են վարչապետ Սառոյի կիրակի օրուան ճառին մէջ, Հավասի գործակալութեան միջոցաւ, տակնուվրայ ընելով Փարիզի թերթերուն խմբագրութիւնները։

Այսքանը, արդէն, կ'ապացուցանէ թէ մարդիկ որքան կը սարսափին նոր պատերազմի մը պայթումէն, զերագոյն ճիգեր թափելով մինչեւ վերջին պահը, որպէսզի չարտասանեն քառասներորդ խօսքը։

Նոյնիսկ մամուլը, որ առ հասարակ դիւրավառ յարդի մը կը նմանի այս քաղաքին մէջ, ամբողջ մէկ շաբաթ հանդարտութեան եւ ազգային միութեան յորդոր կարդաց, սկսայ կճրտելով հանդերձ։

Կարելի չէ պնդել թէ հրամանը վերէն տրուած էր։ Կրնայ ըլլալ։ Բայց նոյնքան ճիշդ է որ մամուլն ալ կ'ըմբռնէ կացութեան բացառիկ ծանրութիւնը, հետեւաբար եւ իր պարտականութիւնը։

Լոնտոնի մէջ ընդհանրապէս պաղարիւն են, մանաւանդ որ ամէնէն ապերախտ պարտականութիւնը կ'իյնայ «պարկեշտ միջնորդ»ին վրայ։

Ո՞վ պիտի կրնար ժխտել թէ այս կացութեան պատասխանատուն ալ «Նենգամիտ Ալպիոն»ն է, իր խորախորհուրդ խաղերով։

Նոյն պաղարիւնը նաեւ սահմանէն անդին, Գերմանիոյ մէջ, ուր պայթեցաւ նորագոյն բայց ոչ վերջին ռումբը։

Իբրեւ միահեծան վարիչը 65 միլիոն ժողովուրդի եւ դրօշակիրը նորագոյն վարդապետութեան մը, Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ը բաղդատաբար կը պահէ հաւասարակշռութիւնը, միեւնոյն ատեն մեծարանքներ ուղղելով մասնաւորապէս Անգլիոյ։

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ հակառակ տիրող ալեկոծութեան, երկու կողմերն ալ բաց թողած են դուռները, խուսափելու համար ահաւոր եւ անդարմանելի փոթորիկէ մը։

Իրականին մէջ, հոգեբանական է խնդիրը եւ բարոյական։ Ամէն շատ արժանապատուութեան խնդիրներ են որ կը մթագնեն հորիզոնը։

Դաշնագիրներու դրժումը առաջին անգամ չէ որ տեղի կ'ունենայ։ Հիթլէրական Գերմանիան յաջորդաբար պատռեց բոլոր այն յօդուածները որոնք կը սահմանափակէին իր ինքնորոշման իրաւունքը։ Լոքառնոյի առաջին հարուածը տրուեցաւ 1935 մարտ 16ին, երբ պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատուեցաւ Գերմանիոյ մէջ, հակառակ Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութեանց։

Յետոյ, առաջին օրէն իսկ, Հիթլէր մէջտեղ դրաւ նոր դաւանանք մը, իբրեւ սրբութիւն.— Պատիւ եւ հաւասարութիւն։

Ինչ որ տեղի ունեցաւ այնուհետեւ եւ դեռ կրնայ շարունակուիլ ապագային, տրամաբանական հետեւանքն է այս հիմնական ուղեգծին։

Միւսներն ալ, Ֆրանսա եւ Անգլիա, կ'ըմբռնեն այս իրողութիւնը, բայց գործելու եղանակն է որ կը դատապարտեն։

Հապա ո՞ւր կը մնայ դաշնագիրներու «նուիրականութիւնը»։

Երէկուան պարտեալը մէկ պատասխան ունի այդ առարկութեան.— ապրելու իրաւունք, որ չի կրնար կաշկանդուիլ մագաղաթներով։

Այս վճռականութեան առջեւ, դարաւոր թշնամութիւնն է որ գլուխ կը ցցէ, փոխադարձ կասկածներով, կանխակալ կարծիքներով եւ ապագայ անակնկալներով։

Գերմանիան 65-68 միլիոն է, Ֆրանսան 40 միլիոն։ Գերմանիոյ բնակչութիւնը կ'աճի, ֆրանսականը կը նուազի։ Գերմանիան դառնացած է իբրեւ պարտեալ, Ֆրանսա կը դողդղայ իր յաղթանակին վրայ։

Միւս կողմէ, Գերմանիա դեռ պատրաստ չէ պատերազմի մը համար, իսկ Ֆրանսա միշտ անխուսափելի համարելով պատերազմը, կը վախնայ որ տարիները բանին ի վնաս իրեն։

Այսքանը կացութեան մէկ երեսն է միայն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԺՈՂՈՎԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՆԳԼԻԱ ՄԻՇՏ Կ'ԸՆԴԴԻՄԱՆԱՅ ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ

ԿԸ ԹՈՒԻ ԹԷ ՄԻՋԻՆ ՃԱՄԲԱՅ ՄԸ ՊԻՏԻ ԳՏՆՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ

Լոքառնոյի դաշնակիցները — Անգլիա, Ֆրանսա, Պելժիա եւ Իտալիա — սահմանափակ ժողով մը գումարեցին ուրբաթ օր, բայց նորէն չկրցան համաձայնիլ պատժական տնօրինութեանց մասին։ Իսկ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը գումարուեցաւ երէկ, շաբաթ, լսելու համար առաջին զեկուցումները։ Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա տարբեր տեսակէտներ ունին յառաջիկայ ձեռնարկներու մասին։ Ֆրանսա միշտ կը պահանջէ վճռական միջոցներ ձեռք առնել Գերմանիոյ դէմ, դաս մը տալու համար Հիթլէրի, գոնէ տնտեսական եւ ելմտական կաշկանդումներ հաստատելով։ Իսկ բրիտանական կառավարութիւնը երկու բաժնուած է այս մասին։ Կ'ըսուի թէ արտաքին նախարար Պ. Իտըն յարած է ֆրանսական տեսակէտէն, բայց վարչապետ Պ. Պոլտուին եւ ուրիշ նախարարներ կ'ընդդիմանան պատժական տնօրինութեանց։ Բրիտանական կառավարութիւնը դեռ յոյսը չէ կտրած եւ կը սպասէ որ Հիթլէր բարեացակամութեան ցոյց մը կատարէ։ Այսպէս, կ'ըսուի թէ Պ. Իտըն նորէն չօշափած է Գերմանիոյ տրամադրութիւնները, Հռենոսի գրաւման բանակը 10,000ի զեղչելու համար։

Ուրբաթ օրուան ժողովէն վերջը, հետեւեալ կարճ զեկոյցը հրատարակուեցաւ.

— « Լոքառնոյի դաշինքն ստորագրող պետութեանց նախարարներու սահմանափակ ժողովը շարունակեց կացութեան ուսումնասիրութիւնը։ Այս առթիւ գոհունակութեամբ հաստատուեցաւ թէ տեսակէտներու աւելի սերտ մերձեցում մը երեւան եկած է»։

Ֆրանսական պատուիրակութիւնը առանձին զեկոյց մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ ժողովի ընթացքին «երեւան եկաւ մերձեցում մը որ գոհացուցիչ է ամէն տեսակէտով»։

Լոնտոնի թերթերը այս բացատրութիւններէն կ'եզրակացնեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է բոլորովին մէկդի դնելու զինուորական պատիժներու ծրագիրը։ Բայց, ինչպէս ըսինք, նոյնիսկ ելմտական եւ տնտեսական գետնի վրայ Անգլիա տրամադիր չէ Գերմանիոյ դէմ գործադրելու այն տնօրինութիւնները որ եղան Իտալիոյ դէմ։ Պելժիա միջին ճամբայ բռնած է։

Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովը իր երէկուան նիստին մէջ լսեց Պելժիոյ եւ Ֆրանսայի պատուիրակներուն տեսակէտները, եւ երկուշաբթի օրուան ձգեց շարունակութիւնը, լսելու համար Անգլիոյ եւ Իտալիոյ եւ ուրիշ ներկայացուցիչներու զեկուցումները։ Լոքառնոյի դաշնակիցները հաւաքական բանաձեւ մը ներկայացուցին, բողոքելով Գերմանիոյ կատարած արարքին դէմ։ Հաւանական է որ այս բանաձեւը քուէարկուի միաձայնութեամբ եւ յետոյ մասնախումբ մը կազմուի, կիրարկելի միջոցները քննելու համար։ Մինչ այս մինչ այն, Լոքառնոյի դաշնակիցները պիտի շարունակեն իրենց գաղտնի խորհրդակցութիւնները, այսօր ալ, կիրակի։

Ուրեմն, Ա. Դ. Խորհուրդը պիտի քուէարկէ պարսաւանքի բանաձեւ մը, դատապարտելով Գերմանիոյ դրժումը, իսկ յաջորդ քայլը պիտի առնուի երբ Լոքառնոյի դաշնակիցները համաձայնին իրենք իրենց մէջ։

Մամուլի ներկայացուցիչները դիտել տուած ըլլալով թէ գործերը դանդաղ կ'ընթանան, Պ. Ֆլանտէն յայտարարեց.

— « Եթէ ուզենք աճապարել, կրնանք ամբողջովին պառակտիլ »։

Իրազեկներ ֆրանսական զեկոյցէն կը հետեւցնեն թէ Ֆրանսա ի վերջոյ պիտի համաձայնի միջին ճամբայ մը գտնելու։ Այս առթիւ կը ծանուցուի թէ Պ. Ֆլանտէն Փարիզ պիտի վերադառնայ երեքշաբթի օր, դահլիճին ներկայացնելու համար իրաւախոհութեան ծրագիրը։ Քանի որ Պ. Սառօ ճառով պահանջեց ետ քաշել գերման զօրքը, արտաքին նախարարը չուզեր ստանձնել իրաւախոհութեան մը ամբողջ պատասխանատուութիւնը։

*** Պ. Ֆլանտէն երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լիթվինովի հետ։ Կ'ըսուի թէ տեսակցութիւն մը պիտի սարքուի Լոնտոնի գերմանական դեսպանին եւ Պ. Ֆլանտէնի միջեւ։

400 պատուիրակներ եւ միւսեր, 300 թղթակից

Ա. Դ. Խորհուրդին գումարման առթիւ, Լոնտոն գացած են 14 պետութեանց ներկայացուցիչները։ Ասոնց թիւը կը հասնի 400ի, հաշուելով բուն պատուիրակները, մասնագէտները, պաշտօնեաները, քարտուղարները եւ մեքենագիրները։ Բոլորն ալ տեղաւորուած են Լոնտոնի գլխաւոր հիւրանոցներուն մէջ։ Երեք հարիւր տոմսեր բաժնուած են մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Ասոնք իրենց տրամադրութեան տակ ունին մասնաւոր հեռագրաթելեր եւ 150 հեռախօսի գիծեր, որոնք Սէյնթ Ճէյմսի պալատը կը կապեն բոլոր մայրաքաղաքներուն։

Գերմանիա ամրութիւններ պիտի շինէ

«Տէօյչ Տիփլոմաթիշէ Քորէսփոնտէնց», Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան կիսապաշտօնական օրկանը, խմբագրականով մը կը յայտնէ թէ ամրութեանց գիծ մը պիտի շինուի Հռենոսի ապազինեալ շրջանին մէջ։ Խմբագրականը կը խօսի «հին» եւ «նոր» ամրութեանց մասին, ինչ որ կը նշանակէ թէ պաշտպանողական ծրագիր մը կազմուած է։ Թերթը դիտել կու տայ այս առթիւ.

— « Ամէն Գերմանացի Գերմանիոյ համար նախատինք մը պիտի համարի

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

Երբ այս ափերը չէինք հասած, ի՜նչ հրաշագան պատրանքներ կը սնուցանէինք Եւրոպացիներու լրջութեան, պայծառատեսութեան, քաղաքավարութեան եւ ուրիշ «ազգի ազգի» առաքինութեանց մասին։

Քանի մը տարի չանցած, շատ մը երազներ ու պատրանքներ փլան իրենց հիմքերէն, իսկ ուրիշներ ալ արդէն դարձեր են «հին - հին զարուց» յիշատակ։

Կը բաւէ աչքէ անցընել, օրինակ, առտուն, կէս օրին, իրիկուան կամ կէս գիշերին լոյս տեսած թերթերու լեռնակուտակ դէզերը, պատերու վրայ փակցուած ազդերը, կամ ձեռքէ ձեռք նետուած թռուցիկները, համոզուելու համար։

Ահա մէկ շարքը ի վեր սեւանկ-ներով ճառեր ու տեսութիւններ եւ «միջազգային մամուլ» կը հրատարակուին «Յառաջ»ի մէջ, զարմանազան բովանդակութեամբ։

Բայց, շատ քիչերն առիթ ունին կարդալու իսկապէս պատկերազարդ հրատարակութիւնները։

Ահա թերթ մը, «Աքսիոն Ֆրանսէզ», պաշտօնական օրկանը՝ Ֆրանսայի արքայական հոսանքին։

Ապահովաբար ձեր երազին մէջ անգամ պիտի չկրնաք յղանալ խաչակրութեան եւ հայհոյանքի այնպիսի եղանակներ, որ կ'երեւան տարին տասներկու ամիս, այս թերթին մէջ, հանրածանօթ գրագէտներու գրչին տակ։

Ալ ի՜նչ «Նողկալի էռիօ», «Ցած», «Աղտոտ» — բոլորն ալ գլխագիր։

Կամ «անբան» Սառօ, որուն դէմքն ալ կապիկի նմանցնելով, նոր անուն մը հնարեր են.— «Կորիլլա Ա.»։ Չեն վարաներ երեւան հանել նոյնիսկ անճանաչ, սիրային - ռեռային կեանքի դրուագներ, եւ օրն ի բուն կ'աղաղակեն.

— « Դո՜ւրս վռնտեցէք Սառօ - Պատերազմը... »։

Դուք տեսաք, տակաւին, Լոյս - Քաղաքին մէջ հրատարակուած թերթ մը, որ չարը խափանելու համար, ուրիշ ճար չի գտներ բայց եթէ աղօթել.

— « Կրկնապատկենք մեր աղօթքները, մեր խնօրեակները, մեր հաղորդութիւնները, մեր ապաշխարանքները, մեր պարագաներն ու ընծայաբերութիւնները վասն պաշտպանութեան մարդկութեան, եկեղեցւոյ եւ հայրենեաց »։ (Լա Քռուա)։

Այլապէս պերճախօս պատկեր մը՝ սահմանէն անդին։

Տեղական թերթ մը առջի օր հրատարակած էր հետեւեալ երգը — «Նոր ժամանակներու Երգ» — արտատպելով գերմանական թերթէ մը որ օրկանն է Ռուրի աշխատաւորական ճակատին.

Աշխարհի ոչլոտ կմախքը կը դողայ
Մեծ պատերազմին մօտենալէն.
Խորտակեցինք սարսափը
Մեզի համար մեծ յաղթանակ էր այս։
Պիտի շարունակենք քալել յառաջ.
Երբ ամէն ինչ աւերակ դառնայ,
Վասնզի այսօր մերն է Գերմանիան,
Վաղը մերն է ամբողջ աշխարհը։
Եւ եթէ, պայքարին հետեւանքով,
Նոյնիսկ տեղերքն ամբողջ փլի,
Մեր ի՜նչ փոյթը, պիտի վերաշինենք զայն։
Պիտի շարունակենք քալել յառաջ
Երբ ամէն ինչ աւերակ դառնայ,
Վասնզի այսօր մերն է Գերմանիան,
Վաղը մերն է ամբողջ աշխարհը։

Չէ՞ք ընդունիր թէ... շատ ետ մնացեր ենք։

ՎԱՀԷ

ՀԱՄԵՐԳ ՌԱՏԻՕ-ՓԱՐԻԶԷՆ

— o —

(ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ)

Հաճոյքով կ'արձանագրենք լուրը։ Նախաձեռնողն է Հայկանուշ Թորոսեան, որուն դիմումին շնորհիւ եւ Թղթատարական Նախարարին մասնաւոր արտօնութեամբ, Հայ երգին կը տրամադրուի Ֆրանսայի ամենամեծ անթելի պետական կայանը, Ռատիօ - Փարիզ, ամբողջ մէկ ժամ, Կոմիտաս վարդապետի յիշատակին նուիրուած երեկոյթի մը համար։

Այժմէն կը տեղեկացնենք երեկոյթին թուականը, որպէսզի Հայաստանի եւ հեռաւոր գաղութներու ժողովուրդը հետեւի անոր, եւ հաղորդուի նոյն երկլեզած յարգանքով հայ երգի մեծ վարպետի յիշատակին։ Տեղի կ'ունենայ ապրիլ 27ին, երկուշաբթի իրիկուն ժամը 9 — 10 (տեղական ժամով)։ Յայտագրին մանրամասնութիւնները պիտի տանք առաջիկային։

«Անգլիա մաս կը կազմէ եւրոպական ցամաքին»

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ նոր վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, սպառազինութեանց յաւելման առթիւ։ Այս անգամ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Տըֆ Քուփըր, զինուորական նախարարը, որ շեշտեց թէ «Մեծն Բրիտանիա աւելի քան երբեք մաս կը կազմէ եւրոպական ցամաքին։ Բացարձակապէս անհրաժեշտ է մայր երկրին մէջ պահել տրամադրելի զինուորներ, արտասահման ղրկելու համար, առանց տկարացնելու երկրին պաշտպանողական դրութիւնը։ Յետոյ, պէտք չէ մոռնանք թէ ապագայ ընդհարման մը ատեն օրուան կառավարութիւնը պիտի հարկադրուի անյապաղ ճամբայ հանել լաւ սարքուած բանակ մը, մասնակցելու համար արդիական պատերազմի մը, աշխարհի ամէնէն լաւ սարքուած բանակին դէմ։ Այլեւս դժուար է մասնաւոր առաւելութիւններ սպասել մեր կղզիական կացութենէն։ Եթէ երբեք պատերազմի մը բռնուինք եւրոպական ցամաքամասին վրայ, այդ պիտի ըլլայ համաձայն Մեծն Բրիտանիոյ ժողովուրդին մեծամասնութեան պաշտպանած քաղաքականութեան. պիտի ըլլայ պատերազմ մը ի նպաստ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին, պատերազմ՝ ընկերակցութեամբ զինակիցներու, եւ, կը յուսամ, բազմաթիւ զինակիցներու։ Եթէ այնպէս երեւայ թէ մեր աջակցութիւնը այդպիսի պատերազմի մը պիտի սահմանափակուի նաւային եւ օդանաւային գործողութեամբ, վհատութեան պիտի մատնուին մեր հաւանական զինակիցները, ինչ որ պիտի տկարացնէ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութիւնը »։

Նախարարը յետոյ բացատրեց թէ անհրաժեշտ է լրացնել ցամաքային բանակը, որ 40,000 հոգի պակաս է սովորական քանակէն, ինչպէս եւ բարեփոխել զօրանոցներն ու զինուորական կեանքի պայմանները եւ աւելցնել վճարումները, որպէսզի դիւրաւ կամաւորներ արձանագրուին »։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, աշխատաւորական երեսփոխան մը, գնդ. Ուէճուուտ, մեծ յուզում պատճառեց յայտարարելով.

— « Մեծն Բրիտանիա անմիջական վտանգի մը մատնուած է։ Եթէ քանի վրայ մէկ պատերազմի հաւանականութիւն կայ յառաջիկայ հինգ տարիներու ընթացքին, պէտք է նկատի առնուի։ Զինուորական խորհուրդը պէտք է քննէ թէ ինչպէս կրնայ պաշտպանուիլ այս երկիրը Գերմանիոյ դէմ եւ ոչ թէ զբաղի բանակը Մալթա ղրկելու եւ կղզիին շուրջը փչաթելեր հաստատելու հարցերով։ Զինուորական խորհուրդը պէտք չէ երեւակայական պատերազմներ նախատեսէ Իտալիոյ, Ճափոնի կամ Մ. Նահանգներուն հետ, այլ պէտք է նուիրուի Անգլիան Հիթլէրի եւ հիթլէրականութեան դէմ պաշտպանելու հարցով։ Եթէ այդպէս չընէ, երկրին ծառայած չըլլար »։

ՕՐՈՒԱՆ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՊԱՀԱՆՋԸ

Հայ աշխատաւոր զանգուածներու մէջ ստեղծուած է քաղաքական տագնապ մը Դաշնակցութեան եւ Համայնավարութեան յարաբերութիւններու մասին: Անոնց կարծիքը այն է թէ ամէն խնդիրի շուրջ այս երկու հոսանքները տրամագծօրէն եւ անվերջ հակառակ են իրարու, երբեք նոյն տեսակէտը չեն ունեցած եւ չեն կրնար ունենալ որ եւ է հարցի մասին: Երկու կազմակերպութիւններու միջեւ հիմա տարուած պայքարի ձեւը ի հարկէ ուրիշ մտայնութիւն չէր կրնար ստեղծել: Իրենց գաղափարախօսութեամբ ինչքան ալ հիմնական տարբերութիւն ունենան այս երկու կազմակերպութիւնները, ինչքան ալ անժխտելի ըլլայ մանաւանդ հայրենիքի գաղափարի շուրջ իրենց ունեցած համոզումներու տարբերութիւնը, աննախապաշար միտք մը չի կրնար չընդունիլ սակայն թէ ընկերային ու ազգային շատ մը խնդիրներ կան որոնց շուրջ տեսակէտի եւ համոզումի նմանութիւններ պէտք է ունենան անոնք: Կը բաւէ միտքը ազատել մասամբ ըստեղծուած մթնոլորտէն, կը բաւէ ցանկութիւն ունենալ խնդիրներուն մօտենալու առարկայօրէն ու պիտի յայտնուի որ ինչպէս Դաշնակցականին ճերմակ ըսած առարկային համայնավարը պարտաւոր չէ սեւ ըսել ու փոխադարձաբար: Այսպէս պէտք է ըլլայ անոր համար որ, երկու կազմակերպութիւններն ալ գրեթէ ամբողջապէս աշխատաւոր զանգուածներէ կազմուած են ու անոնցմէ կը ստանան իրենց ուժը:

Այս մտածումները ունեցայ անցեալները ներկայ ըլլալով մեր շրջանին մէջ համայնավարներու կողմէ տրուած դասախօսութեան մը:

Մէկ կողմ ձգելով այլ եւս շատ հասարակ դարձած եւ այդ պատճառով իսկ համոզիչ ըլլալէ դադրած քարոզութեան բանաձեւերը, ուշադիր ունկնդիր մը կը նկատէր որ դասախօսներուն արծարծած տեսակէտներուն մեծ մասը որ եւ է Դաշնակցական կրնար ըսել:

Հարցը Ֆրանսա գտնուող օտարականներու իրաւական կացութեան մասին էր, մասնաւորաբար Հայերու մասին: Դասախօսը, ժողովուրդին այժմու տխուր կացութիւնը դարմանելու կոչուած լուծումներէն անգործնական ու վնասակար գտաւ. —

Ա) Հաւաքական հպատակութեան միտքը.

Բ) Փարակուա, Ուրուկուա կամ այլուր փոխադրուելու առաջարկը.

Գ) Անբաւարար գտաւ ներգաղթը ու առաջարկեց աշխատիլ որ բոլոր օտարականներուն համար, որոնց կարգին եւ մեզի համար, այս երկրին մէջ ստեղծուի օրինական գոյավիճակ մը, որպէսզի միանգամ ընդ միշտ ազատի օտարականը վարչական կամայականութիւններէ եւ ապահովէ իր աշխատանքի, հետեւաբար եւ ապրելու իրաւունքը:

Իբրեւ օրինակ միայն կը ներկայացնեմ այս իրողութիւնը եւ միտք չունիմ զայն քննելու, ինչքան ալ այժմէական եւ օգտակար ըլլայ անոր քննութիւնը այս գաղութին համար: Այսպիսի օրինակներ վստահաբար շատ կարելի է գտնել զանազան խնդիրներու շուրջ: Կարելի է յայտնել

Նոյն իսկ թէ մտածման նոյնութիւն գոյութիւն ունի նաեւ ոչ միայն գաղափարներու մէջ [illegible] Այս պահուն երբ [illegible] հոգեկան վիճակ մը, ուր վաղուան անստուգութիւնը մղած է բոլոր հոսանքները յայտնելու իրենց դիրքը հաւանական վտանգի մը ատեն իրենց հայրենիքը պաշտպանելու մասին, տեղին է կը կարծեմ որ մերկողմէ ալ անգամ մը եւս յստակօրէն յայտնուի թէ մեր հայրենիքը կրնայ վստահ ըլլալ Դաշնակցութեան վրայ, թէ հայրենիքի դէմ գործուած որ եւ է յարձակման պարագային, հոն գործելու իրաւունքէ զրկուած Դաշնակցութիւնը իր բոլոր ուժերով եւ հնարաւորութիւններով պիտի պաշտպանէ զայն: Երկու կարծիք չկայ Դաշնակցականներու մէջ այս տեսակէտին շուրջ ու կը կարծեմ թէ մեր հակառակորդներն ալ տարբեր չեն խորհիր:

Կը տեսնուի, ուրեմն, որ իւրաքանչիւր խնդիր երբ առանձինն քննութեան կ'ենթարկես ու առանց յետին մտքի եւ նախապաշարումի կ'ուսումնասիրես, կը չքանայ այն վիհը որ բացուած է երկու հոսանքներու միջեւ: Պատերազմի եւ անոր յաջորդող տարիներու դէպքերը ի հարկէ կը բացատրեն այս երկու հոսանքներուն հակամարտութիւնը: Երկու զանգուածներու մտայնութիւնը եւ զգացական վիճակը արդարացնող պատճառներ ի հարկէ շատ կան: Կրնաս խորացնել զայն եթէ ուզես, տեւականօրէն ճիգ ըրէ թարմ պահելու հին դէպքերը, յամառօրէն վերարծարծէ զանոնք ժողովուրդի մէջ, դէպքերը եւ անձերը ներկայացուր ուզած մտայնութիւնդ պահելու կանխորոշ մտածումով, իբրեւ սկզբունք ու անվիճելի տեսակէտ ներկայացուր այնպիսի առաջարկներ, որոնք տրամաբանօրէն հետեւութիւնը պէտք է ըլլան դէպքերու եւ փորձառութիւններու, — այս ձեւով այո՛, դիւրին է խորացնել ճեղքը, սաստկացնել ատելութիւնը եւ խափանել մերձեցումը:

Նոյն չափով կրնաս սակայն հակառակ արդիւնքին հասնիլ: Ուղելու խնդիր է: Քարոզութեան ու պայքարի ձեւի որոշումը որ եւ է կազմակերպութեան համար կենսական կարեւորութիւն ունի: Անով է որ կը պատրաստուին մտայնութիւնները, անով է որ բարեկամ ու թշնամի կրնաս դարձնել ժողովուրդ մը այսինչ տեսակէտին, այսինչ հոսանքին կամ այսինչ քաղաքականութեան:

Այս ժողովուրդին համար պահն է կը կարծեմ վերաքննութեան ենթարկելու բոլոր կանխակալ մտածումները, մօտենալու ստեղծուած հոգեբանութեան էութեան, սրբելու հայ քաղաքական մտածողութեան զանազան տախտակներու վրայէն այն ինչ որ տրամաբանութեամբ չարդարանար, հայ ժողովուրդի գերագոյն շահերով չառաջնորդուիր:

Դիւրին չէ ունակութիւնները փոխել: Վերաքննութեան գաղափարը խրտչեցնող է, բայց քաղաքական պահեր կան ուր անհրաժեշտութիւն կը դառնայ այդ քննութիւնը: Կարելի՞ է ուրանալ որ մեզի համար այս պահը ճակատագրական նշանակութիւն ունեցող պատմական շրջան մըն է, ինչպէս որ եւ է ժողովուրդի համար: Մեր ցանկութիւնն է որ տակաւին քսան տարիներու հնութիւն ունեցող նախճիրը չկրկնուի նորէն, որ եւ է պատրուակով: Ժողովուրդներու յարաբերութեանց որ եւ է դժուարութիւն չարդարացներ պատերազմ մը: Բայց ի՞նչ կ'արժէ մեր ցանկութիւնը եւ նոյն իսկ արդի պայմաններուն մէջ ամբողջ աշխատաւորութեան ցանկութիւնը: Դէպքերը այնպիսի փուլի մը մէջ մտած են, ուր պատերազմի մը պայթումը կարելի չէ ցնորք նկատել:

Մեծագոյն յանցանքը գործած կ'ըլլանք, եթէ մենք ալ չմտածենք մեր ժողովուրդի գոյութեան եւ շահերու մասին: Ամէնէն դատապարտելի արարքը գործած կ'ըլլանք, եթէ յամառինք չջնջել զանազան հոսանքները իրարմէ բաժնող տարբերութիւնները, փոխանակ զանոնք մօտեցնող կողմերը երեւան հանելու: Կիրք ունիս, ջիղ ունիս, պայքարելու եռանդ ունիս, պահէ բոլորը, կուտակէ զանոնք, թերեւս հակառակ մեր ցանկութեան, վաղը պարտադրուի քեզ ուրիշ պայմաններու մէջ գործածել զանոնք: Աչքգոցէ քու տառապանքներդ ու ճակատագիրդ ունեցող հայրենակցիդ թերութիւններուն վրայ, հակառակորդ մը մի նկատեր քու տեսակէտներդ չբաժնող, բայց քու պայմաններուդ մէջ ապրող ազգակիցդ:

Այսպիսի նշանախօսքով միայն կարելի է թերեւս նուազագոյն չարիքով ազատիլ հաւանական աղէտներէ:

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(ՎԷՊԸ 18ՐԴ ԴԱՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ)

Բ.

Վիքթորեան շրջանի վիպասանները կը շարունակեն Ֆիլտինկի պատմելու ձեւը, վէպ-ասանին արուեստը: Կը սկսին պատմութիւնը հերոսին ծնունդէն, ինչպէս Տէյվիտ Քօփըրֆիլտը, մինչեւ ամուսնութիւնը եւ հոն կանգ կ'առնեն: Կը ստեղծեն նկարագիրներ, ուժեղ խառնուածքով, կը շինեն հաստատուն կառուցուածքով պատմութիւն մը, կը գործածեն որոշ խորհրդաւոր մթնոլորտ մը, ընտանեկան ամէնէն պարզ տեսարանին մէջ յառաջ կը բերեն pathos, արցունք խլելու համար, կը կազմեն հանդոյց յետոյ քակելու համար, ու այսպէս ընթերցողը հետ ի հետ կ'առաջնորդեն դէպի լաւ կամ եղերական վախճանը, դէպի ըսպառուած ճիգերուն յաղթական պսակումը, այն կորովի նկարագրով հերոսին հետ, որուն հետ ապրեցաւ ընթերցողը իր բոլոր արկածախնդրութիւններուն, յոյսերուն եւ յոյզերուն ընթացքին:

Տիքընս եւ Ֆիլտինկ կողմ կը բռնէին իրենց ստեղծած տիպարներուն հանդէպ, աններող եւ արհամարհող դէպի բացասական տիպարները եւ սիրող՝ դրականները:

Իսկ Թհէքըրի հակակրելի ընելով հանդերձ վատը, ներողամիտ էր անոր հանդէպ որոշ չափով: Իմէ յետոյ վիքթորեան վերջին շրջանի վիպասաններուն՝ Ճէյն Օսթընի, Ճորճ Էլիոթի մէջ այս բացասական տիպարը սկսաւ ենթարկուիլ սառնասիրտ վերլուծման, բացատրելով ժառանգական օրէնքը, աննպաստ միջավայրը եւն., իսկ վիպասանի դիրքը անկողմնակալ էր: Այս այն ժամանակաշրջանն է ուր արդի գիտութիւնը, տարվինականութիւնը զգալի կ'ընեն իրենց ազդեցութիւնը նաեւ վէպին մէջ:

Այս ուղղութիւնը կ'առաջնորդէ վէպը դէպի իրապաշտ արուեստը, դէպի Սամուէլ Պըթր, Մէրէտիթ, Ճիսինկ, դէպի յոռետես Թհօմըս Հարտին եւն.: «Իրապաշտ ոգին» (ոչ թէքնիքը), կ'ըսէ Ֆըլլէթ իր Արդի վէպը գրքին մէջ, տիեզերական համակրական վերաբերմունքն է, փորձ մը ամէն բան հասկնալու իր իսկ տեսակէտին մէջ»:

Եւ այս համակրական վերաբերմունքը պիտի առաջնորդէ վէպը դէպի ընդհանուրի բարօրութեան գաղափարը:

X

Իննսունական թուականներուն կը սկսի յեղաշրջումը: Վիպասանները աստիճանաբար կը թօթափեն վիքթորեան շրջանի ընկերա-բարոյական ըմբռնումներու ճնշող լուծը: Առաջին նշանները կ'երեւին Սամուէլ Պըթլըրի «Թհը ուէյ ըֆ օլ ֆլէշ»ին մէջ (Մսին ճամբան): Այդ գրքին մէջ Պթլըր մանրամասնօրէն կը նկարագրէ 19րդ դարու առաջին շրջանին ծնողական դաստիարակութեան խիստ եղանակները որու արդիւնքը կ'երեւայ հերոսին՝ Էռնէսթին վրայ որ տկարամիտ, թոյլ եւ անկարող դիմագրաւելու կեանքի դժուարութեանց եւ որ թօթափելով ի վերջոյ ծնողքի լուծը կը շինէ իր բոյնը, անոնցմէ հեռու:

Մինչեւ այդ գրքին երեւումը, վիպասանները արհամարհելի, ատելի կը դարձնեն անհատ-մարդու կամ անհատ-կնոջ նկարագրի բացասական կողմերը, կեղծաւորութիւնը, ստախօսութիւնը, ագահութիւնը, եւն., ցոյց տալով անոնց հակազդեցութիւնը ընկերութեան վրայ: Պըթլըր լայնցնելով շրջանակը դուրս եկաւ անհատէն եւ յարձակեցաւ ծնողական բռնութեան դէմ, երբ ակօսներ կը բանայ հոգւոյն մէջ կաշկանդելով անհատի կեանքի սեփական ճամբան:

Պըթլըրէն յետոյ, վիպասանները, մանաւանդ Թհօմըսն Հարտին խնդրոյ առարկայ ըրին հետզհետէ բոլոր հաստատուած բարոյական եւ ընկերային օրէնքները: Իսկ այս հարցական վերաբերմունքը դիպուածական չէր բոլորովին:

Եթէ վէպը կը նկատուի ժամանակաշրջանի մը ընկերութեան հայելին, այդ ընկերութիւնը ինքն իր ծոցին մէջ խոշոր փոփոխութիւններու կ'ենթարկուէր:

Փորձառական գիտութեան նուաճումները մէկ կողմէն, ճարտարարուեստի զարգացումը միւս կողմէ, պիտի յեղաշրջէին ըմբռնումները: Ճարտարարուեստը նետեց նաեւ կինը շուկայ, բերելով անհատի կեանքի եւ բարոյական հասկացողութիւններու մէջ հիմնական փոփոխութիւններ:

Անգլիոյ մէջ պարտաւորիչ դաստիարակութեան հետեւանքով, ուսումը եւ ընթերցումը դիւրամատչելի են ընկերութեան լայն խաւերուն: Մամուլը արդէն 19րդ դարուն խոշոր համեմատութիւններ ստացած, հիմա տարածեց իր ընդարձակ թեւերը ամէն սեմէ ներս, տեղեակ պահելով ժողովուրդը աշխարհի անցուդարձին: Ճամբորդութիւնը, շարժանկարը, օդանաւը, ռատիօ մօտեցուցին տիեզերքի ծայրերը իրարու: Անհունութիւնը դարձաւ վայրկեան, իսկ վայրկեանը անհունութիւն: 20րդ դարու հորիզոնը նոյնը չէր այլ եւս ինչ որ տասնըիններորդինը: Նոր հորիզոնը նոր տեսիլքի եւ նոր տեսանողի պէտք ունէր, նոր ընթերցողը նոր հեղինակի կարօտ ունէր:

Իսկ վիպագրական արուեստին մէջ սկսան երեւալ օտար ազդեցութիւններ: Իպսէն իր ընկերային քննադատութեամբ, իսկ Ֆրանսացի հեղինակներէն Պալզաք, Ֆլօպէր թէքնիքի եւ ոգիի ըմբռնումին մէջ: Վիպասանները տեսան թէ միջավայրը ներգործող ազդեցութիւն ունի մարդ-նկարագրի վրայ: Ոգիի տեսակէտով, վիպասանը կ'արգիլէր ինքնիրեն բարոյախօս քարոզչի դերը:

Սէրը, օրինակ, հիմա կրնար յանգիլ ամուսնութեան կամ ոչ, նաեւ կրնար սպառիլ ինքն իր մէջ իբր առանձին ուժ մը: Ռուս հեղինակներէն Թոլսթոյ, Տոսթոեւսքի, Չեխով, վէպի ոգիի մէջ բացին նոր արահետներ, փոխադրելով արտաքին ողբերգութիւնները մարդու սրտին եւ մտքին մէջ: Իսկ Ֆրէօյտ տարբեր աւիշ մը ներարկեց վիպասանութեան մէջ:

Ֆրէօյտ մէկ կողմէ կը ներկայացնէր կեանքի բոլոր երեւոյթներուն մէջ սեռը իբր կեդրոնական ազդակ, իսկ միւս կողմէ ենթագիտակցական կեանքի կարեւորութիւնը կը շեշտէր: Անոր վարդապետութիւնը ոչ միայն տուաւ բանալի մը վիպասաններուն ձեռքը բացատրելու շատ մը մութ երեւոյթներ, այլ եւ համարձակախօսութիւն մը, որ արգիլուած էր վիքթորեան վիպասաններուն: Ըսել չէ, թէ անոնք չէին անդրադառնար երբեմն կեանքի երեւոյթներուն, սակայն գիտէին թէ խօսքով պէտք չէ ըսէին: Թհէքըրի իր յատուկ հիմորով այսպէս կ'ըսէ՝ «Վէնիթի Ֆէր»ի մէջ. — «Պէտք է տիկ. Ռեպեքա Շարփի կենսագրութեան մէկ մասի վրայէն սահինք անցնինք այն փափկանկատութեամբ որ ընկերութիւնը կը պահանջէ: Բարոյական աշխարհը թերեւս մասնաւոր առարկութիւն մը չունի մոլութիւններուն, սակայն աննկուն խորշանք մը խեռութիւնը իր անունով լսելու»:

Իսկ այսօր շնորհիւ Ֆրէօյտի նոր ընկերութիւնը սառնասիրտ կերպով կը լսէ ամէն բան:

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

Տղեկ մը դպրոցը պատժուած ըլլալով, սրտնեղ՝ չուզեր ճաշել:

Հայրը համոզելու համար անոր կ'ըսէ.

— Տղաս այսչափ աղուոր կերակուրները ինչո՞ւ չես ուտեր: Ես քու տարիքդ եղած ատենս չոր հացը եթէ գտնէի՝ կարկանդակի պէս կը լափէի:

— Բախտաւոր ես ուրեմն հայրիկ, որ մեր մէջը ինկար եւ հիմա ուզածիդ չափ կրնաս ուտել:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Բարեկամ մը ունիմ որուն հետ առհասարակ կը խօսինք ամէն նիւթի վրայ, բացի քաղաքականութենէ: Անցեալ օր, բացառաբար, բարեկամս ինկաւ քաղաքականութեան լաբիւրինթոսին մէջ.

— Քաղաքական հորիզոնին վրայ սեւ ամպեր կուտակուած են: Մեծ պատերազմ մը, շաբաթներու եւ նոյն իսկ օրերու խնդիր կը թուի. գէշ, շատ գէշ է կացութիւնը: Այս վիճակը կը յիշեցնէ 1914ի սկիզբները: Անկէ ի վեր ոչ մէկ ատեն այսքան ամպեր կուտակուած չէին քաղաքական հորիզոնին վրայ, մանաւանդ երբ Գերմանիա մտաւ ապազինեալ շրջանը:

Ու անմիջապէս յետոյ տեսանողի մը նման սկսաւ մարգարէաբար բարբառիլ.

— Կը տեսնեմ բազում կայծակներու դարբնուիլը, թոյներու եւ կազերու կաթսաները դժոխքի կրակներուն վրայ: Կը տեսնեմ ագռաւներու թռիչքը եւ վազքը բորեններուն, ինչպէս նաեւ տխրասարսուռ եւ ողբաձայն կանչը բուերուն: Ժանտ հով մը կը շրջի երկրագունտին շուրջը եւ կը կուտակէ գեհենէն բարձրացած ամպեր: Քաոսը իր անհուն խաւարով կը տարածուի երկրի չէն աւաններուն վրայ: Կը տեսնեմ հիւանդութիւններու մուրճերը եւ մահուան մանգաղները: Մահ ու կոտորած կը տեսնեմ աշխարհի վրայ եւ էյֆէլի չափ հսկայ խաչ մը, անհուն գերեզմանատան մը մէջ: Կը տեսնեմ Գաբրիէլ հրեշտակապետը որ քրտնաթոր կը վերադառնայ երկինք ...

— Բաւական է, պոռացի:

Բարեկամս արթնցաւ իր վերացումէն ու ըսաւ.

— Սո՞ւտ կը խօսիմ միթէ ... Շաբաթուան որ եւ է մէկ օրը, որ եւ է օրաթերթ առ ու կարդա ... Անմիջապէս պիտի համոզուիս որ մօտալուտ է ընդհանուր պատերազմը: Ճափոնը պիտի բռնուի Ռուսիոյ հետ, Գերմանիան կամ Ռուսիոյ եւ կամ Ֆրանսայի հետ, Պուլկարիան Թուրքիոյ հետ, ռամկավարները Հօկերուն հետ ...

— Բաւակա՛ն է, հերի՛ք է, պոռացի կրկին, ու շարունակեցի.

— Զարաչար կը սխալիս որովհետեւ չէ եղած շրջան մը, պատմութեան մէջ, երբ այսքան դաշինքներով բարեկամօրէն իրարու կապուած ըլլան ազգերը: Խօսիմ ապացոյցներով, փարատեմ այն ամպը, որ ոչ թէ քաղաքականութեան հորիզոնին, այլ երեւակայութեանդ վրայ կախուած է: Այո, ամբողջ աշխարհը կը բոլորէ զուտ բարեկամական ժամանակաշրջան մը: Դաշինքներու դարու մը մէջ կ'ապրինք: Լեռնակուտակ դաշինքներու, կոթողական դաշինքներու, ինչ փոյթ թէ դաշինք ու դաշոյն բառերը իրարու մօտաւոր հնչիւն ունենան: Այսպէս՝ Ֆրանսա դաշնակից է Ռուսիոյ, Եուկոսլավիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ, Լեհաստանի, Թուրքիոյ: Լեհաստան դաշնակից է Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի: Գերմանիա բարեկամ է Ճափոնի, Իտալիոյ, Լեհաստանի: Ճափոն բարեկամ է Թուրքիոյ [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Պարտէզ տանող նրբանցքը իրիկուան ստուերներուն մէջ տխուր էր: Այդ ստուերները երբեք այսքան ամպոտ երեւցած չէին իրեն: Նրբանցքը փոսի մը պէս կ'երկարէր կարծես:

Մարմռուտ արեւը իրկուններու ամէնէն գեղեցիկ պատկերը, խաղաղութեան գեղեցկութիւնը ունէր: Բայց ստուերները կը պղծէին իրեն, ծանրութիւն կուտային:

Քիչ առաջ, պարտէզէն վերադարձին, այդ արեւը բաւական թեթեւցուցած սիրտը, իր մտածումները՝ աղուոր, կարմիր թիթեռնիկներու պէս թեթեւ, սրտին մէջ բան մը լեցուած էր, լոյսի պէս տաքուկ ու փայփայող:

Սաթենիկ, «հայրիկ» բառը այնպէս հնչեցուցած էր, որ անկարելի էր այս ձայնին առջեւ անտարբեր մնալ: Որովհետեւ, անկեղծութիւնը ձայնին մէջ մէկ շեշտ մը ունի, պարզ ու բնական կը հնչէ ան: Քիչ մը նեղանալով մէկտեղ, Հաննուկ ախպար անուշութեամբ նայեցաւ իր աղջկան, երբ

— Հայրիկ, պարեցի, որովհետեւ պէտք էի պարել, շարունակեց, Սաթենիկ:

— Պէտք էիր պարե՞լ ... դո՞ւն ...

— Այո, հայրիկ, պարեցի, որովհետեւ ես ինծի համար չպարեցի: Աչքերուս նայէ, հայրի՛կ, բիծ մը իսկ չըկայ, անոնք մաքուր, կը պահեն իրենց լոյսերը: Հայրի՛կ, աչքերուս նայէ: Ես սիրտս բռնած, աստուածի մը պէս պարեցի:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, Սաթենիկ, չեմ հասկնար:

— Հայրիկ, ըսել կ'ուզեմ թէ սովորական հաճոյքի մը համար չպարեցի:

— Արդէն այդ բառը բաւական է ..

— Ո՛չ, հայրիկ, ո՛չ:

— Լամբարը վառէ, սանկ եկուր դիմացս նստէ, նայէ՛նք ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

Երբ դէմ դիմաց էին, աղջկան ձայնը առաջուան պէս մաքուր ու վճիտ, դէմքին գիծերը քիչ մը յոգնած կ'երեւէին: Բան չըսաւ, իրենց մօրմէն որբ մնացած սանկ աղջիկները, մտածեց, տրտմութիւնը կը յոգնեցնէ:

— Հայրիկ, նայէ ինծի, ու վայրկեան մը մտիկ ըրէ ...

Ու հազիւ թէ սկսաւ Արեգենց դժբախտութեան վրայ խօսիլ, Հաննուկ ախպար գոյնը նետեց, դէպի ետ շարժում մը ըրաւ, կռնակը փակցուց պատին:

Սաթենիկ Արեգենց տունին պատմութիւնը շատ անգամներ ըրած, հայրը առանց պատասխանելու, խորամանկ համբերութեամբ մը մտիկ կ'ընէր:

Խե՞ղճ էր ինչ էր իր աղջիկը: Ո՞վ էր եղեր տունին մէջ:

Քաշած ատեն ականջին կարծես այս անունը կը փսփսային: Ամէն տեղ, ուր որ երթար, այս անունը կը հնչէր ականջին:

Ի՞նչ կար:

Ու այս անունը ջղագար կ'ընէր զինքը: Ամէն տեղ էր այս անունը: Գիշերը հազիւ գլուխը բարձին դրած, խորունկէն դողի պէս կը բարձրանար, այս անունը կը հասնէր ականջին: Կարծես անդունդները, այս անունին արձագանգը կուտային: Գիշերուան մութին խորերէն այս անունին արձագանգը կուգար, կը գտնէր զինքը:

Ո՞ւր երթար:

Ալ տեղ մնացած չէր: Իրկունները հազիւ սեղան նստած, աղջկանը երեսին վրայ այս անունին ճառագայթումը կը տեսնէր:

Ի՞նչ ընէր, չնայէ՞ր աղջկան վրայ:

Կիրակի առտու մը եկեղեցի գնաց: Կարծես բոլոր աղօթքները այդ ընտանիքին պատմութեան նախերգանքն էին:

Ի՞նչ կար: Ի՞նչ կար:

Սաթենիկ հօրը նայած ատեն, խոհանոցին ձեղունը կը պղտիկնար, կը լեցուէր մշուշով: Ամէն բան տունին մէջ կը մթնէր կարծես:

Ի՞նչ կ'ըլլար իր հայրը:

Ատեն կը հասնէր որ հօրը երեսին նայիլ անկարելի էր: Ի՞նչ էր այդ մարմարի պաղութիւնը անոր երեսին:

Ու, «տարօրինակ կուլ մը մեռելութիւնը», մտածեց յանկարծ:

Մեռելի մը դիմացն էր կարծես:

Այս պահուն, Հաննուկ ախպարի վրայ նեղութիւն եկած, ձեռքը ճակատին քսեց:

Այս պզտիկ շարժումը, խորունկ մտածում մը արթնցուց իր ներսը:

Ձեռքը ճակատին, իր ճակատագրին առջեւ, ամբողջ իր կեանքին առջեւն էր իր հայրը:

Հայրը իր մատներով դպած էր իր ճակատագրին:

Գերեզմանին այս օրուան պատկերը տեսաւ:

Գանկ մը կար իր առջեւ: Բան մը տեսած էր հոն, հօրը ճակատագիրն էր:

Հիմա Սաթենիկ հօրը ճակատագիրը կը կարդար:

Մռայլ, մշուշի մէջ, տեսակ մը ալեկոծում: Գանկի մը հրդեհը ամպածրար: Հէքեաթները միայն ատանկ դժոխային բաներ կը պատմէին:

Տխուր էին այդ պատմութիւնները:

Դժոխքի մուխը միայն ատանկ տեսարան կուտային պատմութիւններուն:

Հիմա լամբարին լոյսը, հօրը երեսի լոյսերուն մէջ կը պղտորէր, կը մարէր կարծես:

Աչքեր մուխով լեցուն, գերեզմանին մէջ տեսած գանկին փոսացած երկու աչքերն էին կարծես:

Դժոխքի մը պատկերը:

Սաթենիկ սարսափած, նստած տեղը դէպի ետ շարժում մը ըրաւ, ու կոկորդէն ձայնը խղդուած դուրս գալով, պոռաց.

— Ճակատագիրը:

Իր հօրը ճակատագիրը տեսած կարծես, չուարած ու գունատ, ինկաւ ընկողմնարանի բարձին վրայ:

X

Ճակատագրին պատմութի՞ւնը:

Կիրակի մը, կէսօրէն ետք, գերեզմանատուն գացեր էր Սաթենիկ: Այդ օրը գերեզմանէ գերեզման այցելելով կարդաց շիրիմներուն ու խաչերուն վրայ գրուած գիրերը: Կամաց կամաց քանի կը հեռանար մօրը գերեզմանէն, ու լուռ ու մունջ գերեզմաններուն մէջ կը մնար, իր կարդացած բառերուն արձագանգը կը լսէր, ուրիշներ [illegible] ուժով կը հնչէին, երբ կը [illegible] կարդալ քիչ մը բարձրաձայն, [illegible] ցի ձայները չորս դին բռնած, [illegible] մութիւն մը լացնելու չափ կը [illegible] սիրտը:

Ի՞նչ կար:

Բան մը ըսել կ'ուզէր: Երկու բառով կ'ուզէր իր սիրտը պարպել: Գերեզմանատան պատկերը այնքան խորունկ մշուշով լեցուն, իր շրթունները խօսելու տեղ դողացին:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(6)

Եթովպիոյ եւ Գերմանիոյ : Եթովպիա բարեկամ է Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Պելճիքայի, Նորվեկիոյ, Շուէտի եւ Ազգերու Դաշնակցութեան : Անգլիա բարեկամ է Ազգաժողովին մասնակցող եւ զինքը մտիկ ընող բոլոր ցեղերուն : Իտալիա բարեկամ է Ֆրանսայի, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ, Ալպանիոյ եւ Մ. Նահանգներու : Թուրքիա բարեկամ է թէ՛ Ռուսիոյ, թէ՛ Անգլիոյ, թէ Ֆրանսայի, թէ Ճափոնի, թէ Գերմանիոյ, թէ Իրանի, թէ Իրաքի եւ Աֆղանիստանի :

Բազմաճիւղ, բազմացանց, բազմաձեւ, բազմազօր բարեկամութիւն ընդմէջ ազգաց, թէ հեթանոսաց թէ քրիստոնէից : Որով՝ երբ Ֆրանսա Լեհաստանի դաշնակիցն է եւ Լեհաստան դաշնակիցն է Գերմանիոյ՝ ուրեմն Գերմանիա եւ Ֆրանսա կ'ըլլան անուղղակի դաշնակիցներ :

Երբ Ճափոն Թուրքիոյ բարեկամ է եւ Թուրքիա բարեկամ է խորհրդային Ռուսիոյ, ուրեմն Ռուսիա եւ Ճափոն կերպով մը բարեկամներ են : Բարեկամներու բարեկամները բարեկամներ են :

Եւ դեռ այսպէս երկար, շարունակելի : Եւ այսպէսով խաղաղութեան դաշտերուն վրայ կը թեւածէ աղաւնին ... Նոյեան տապանին :

Բարեկամս համբերութեամբ զիս մտիկ ընելէ վերջ՝ ըսաւ.

— Հապա ի՞նչ են սա սպառազինութիւնները ...

— Բայց անոնք բուն իսկ բարեկամութեան համար են : Աշխարհը այսպէս է : Բարեկամ են իրարու անոնք որ զօրաւոր են և լաւ սպառազինուած : Տկար մարդուն, ինչպէս ամէն բանը, բարեկամութիւնն ալ տկար կ'ըլլայ · իսկ զօրաւորին ամէն ինչը ու մանաւանդ բարեկամութիւնը կ'ըլլայ զօրաւոր : Նմանն զնմանն սիրէ : Ուժեղ պետութիւն մը ուժեղ բարեկամներ կ'ուզէ ունենալ : Եւ ազգերը կը զօրանան որպէսզի զօրաւոր ազգերու բարեկամ ըլլան : Ազգի մը սպառազինութիւնը տեսակ մը պատիւ է իր դիմացինին կամ դրացիին :

— Տարօրինակ, բացագանչեց բարեկամս, նոր կը լսեմ որ վնասակար եւ թունաւոր գործիքներով մէկը պատուէ միւսը ...

— Կեանքը այսպէս է շինուած : Միթէ ընկերական կեանքի մէջ ալ այդպէս չէ՞ : Երբ կ'ուզես պատուել ընկերդ կամ դրացիդ՝ անոր կաթ, մածուն, դեղ կամ խիւս (լափա) չես հրամցներ՝ հապա ապուխտ, երշիկ, թթուներ, քացախոտ աղանդերներ, աղած ձուկեր, կազոտ լուրխաներ, զանազան կծու, թթու, լեղի աղանդերներ, օղիներ, գինիներ, քոնեաքներ, շամփանեա, ռոմեր ու դեռ տեսակ տեսակ ոգելից ըմպելիներ, որոնք թունաւոր եւ վնասակար են : Զօրաւոր բաներ պէտք են սակայն զօրաւոր բարեկամութեան համար : Ազգերը, սակէց առաջ, այնքան իրար ատեցին որ թշնամութեան սահմանները անցան եւ իրենք զիրենք գտան սիրոյ եւ բարեկամութեան դրախտներուն մէջ : Չէ՞ որ ժողովրդական առածն ալ կ'ըսէ.— «Շատ մի՛ ատեր, սիրելդ կուգայ» :

Իսկ բարեկամս աւելցուց.

— Նոյն ժողովրդական առածն ալ կ'ըսէ տակաւին.— Շատ մի սիրեր ատելդ կուգայ» : Այսինքն՝ շատ մի՛ դաշնակցիր, պատերազմելդ կուգայ ..

Բարեկամս այս կէտին մէջ իրաւացի էր : Եւ սակայն խռովելու պատճառ մը չունինք, քանի որ դեռ պէտք եղած չափով դաշնակցած չեն ազգերը : Պէտք է բոլոր ազգերը սիրով, բարեկամութեամբ եւ դաշինքներով իրար աղուոր մը գրկեն՝ կարենալ մտածելու համար իրար խեղդելու մասին :

Մեր խօսակցութեան կէսին ուրիշ բարեկամ մը վրայ հասած էր : Կարգը իրն էր խօսելու.

— Ազգերը գայլ եւ շուն են ու կնիկ : Ազգերու տաք բարեկամութիւնը կը նմանի գայլերու եւ շուներու սիրահարութեան, իսկ ազգերու պաղ թշնամութիւնը կը նմանի կիներու ատելութեան :

Եւ սակայն կը կարծեմ որ ազգերու բարեկամութիւնն է որ պաղ է, իսկ ազգերու թշնամութիւնը կ'ըլլայ շատ տաք ու ջերմագին՝ շնորհիւ թնդանօթներու, ռումբերու եւ հրացաններու կրակին :

Իբրեւ վերջաբան մեր խօսակցութեան՝ երեքս մէկ ծունկի եկանք ու աղօթեցինք.

— Ո՛վ Աստուած, գաղջ պահէ ազգերու յարաբերութիւնները, բաւ համարելով մեր տեսած տաքն ու պաղը :

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍՈԽԱԿԻՆ ՄՐՑՈՒՄԸ

(Պուլկար ժողովրդ. երգ մը)

— o —

Մարիֆա պարտէզ մտաւ,
Նստաւ կարմիր ՙոՙեՙիին տակ,
Ս. Պետրոսի խՙձորեՙիին մօտ,
Կարմիր վարդեՙիին դիմաց :
Ծունկերուն դրաւ իր հոքը,
Ասեղնագործելու համար ՙերմակ
թաշկինակ մը :
Վարդին վրայ թառեր էր սոխակ մը :
Սոխակը ըսաւ Մարիֆային.—
Երգէ, Մարիֆա, երգենք միասին,
Եթէ, Մարիֆա, դուն ինծմէ լաւ երգես,
Կտրէ՛ թեւերս,
Թեւերս ուսերէս,
Ոտքերս ծունկերէս :
Եթէ, Մարիֆա, ես քեզմէ լաւ երգեմ,
Պիտի կտրեմ մազերդ,
Մազերդ իրենց արմատէն :
Եւ անոնք երգեցին երկու օր, երեք օր :
Մարիֆա յաղթեց սոխակին,
Ու սոխակը կ'աղերսէր Մարիֆային.—
Մարիֆա, աղուոր աղջիկ,
Մի՛ կտրեր ոտքերս,
Ոտքերս ծունկերէս,
Մի կտրեր թեւերս,
Որովհետեւ ձագուկներ ունիմ,
Պզտիկ սոխակներ որ սնունդ կ'ուզեն,
Մէկը քեզի նուէր կուտամ :
Մարիֆա ըսաւ սոխակին.—
Սոխակ, քաղցրախօս թռչուն,
Քեզի շնորհի կ'ընեմ թեւերդ,
Շնորհի կ'ընեմ եւ ոտքերդ,
Գնա, սոխակ, մեծցուր պզտիկներդ,
Եւ մէկը ինծի նուէր բեր,
Որպէսզի քնացնէ զիս գիշերը,
Ուրիշ մըն ալ որ արթնցնէ զիս առտուն :

Առածներ

(Իրան. ժողովրդ. բանահիւսութիւն)

— o —

1. Հացը ծովը ձգէ, ձուկը չիմանայ՝ Աստուած կ'իմանայ :
2. Միայն մէկ բան կայ, որ բոլոր մարդիկ ունին, այդ՝ յոյսն է :
3. Լսածիդ մի հաւատար, այլ աչքովդ տեսածին :
4. Վախցիր կախ գլուխ մարդէն եւ անձայն ջրէն :
5. Միեւնոյն էշն է, միայն թէ համետը փոխուած է :
6. Ամէնուն մօրուքն մէկ մազ, գոնէ ջրն ալ մօրուք կ'ունենայ :
7. Անժամանակ աքլոր չեմ, որ միշտ կանչեմ :
8. Ո՛ր գերեզմանոցէն անցնի, ետեւը մեռել կը պակսի :
9. Բժիշկի եւ դահիճի դերը նոյնն է, մէկը դեղով կը սպաննէ, միւսը՝ դանակով :
10. Աղուէսը մինչեւ իր աղուէս ըլլալը հաստատէ, կաշին կոկորդէն կը հանեն :
11. Տգէտը այն է, որ ուրիշները տգէտ կը կարծէ :
12. Էշ հեծնելը մէկ ամօթ, իջնելը երկու ամօթ :
13. Ուզողին մէկ երես, մերժողին երկու երես :
14. Գլխի ցաւին, աչքի ցաւին, գէշ զաւակին ճար չկայ :
15. Կինդ գէշ է՝ լքէ ազատուէ, դրացիդ գէշ է հեռացիր եւ ազատուէ, ականջ կը ցաւի՝ քաշէ եւ ազատուէ :
16. Քար կտրող, գլուխ կտրող, թաց ծառ կտրողը կեանքէն խէր չի տեսներ :
17. Կեղծ բարեկամը ստուերի կը նմանի՝ արեւին կ'երեւի, իսկ ամպոտ եղանակին կը կորսուի :
18. Հազար մտածմունք մէկ դահեկանի պարտք չի գոցեր :

ՅԻՍՈՒՍ ԿԱ՞Ր ԹԷ ՉԿԱՐ

— . —

Շատ ենք գրած Յիսուսի գոյութեան հարցին մասին : Այս անգամ կ'ուզենք ներկայացնել Լիւսիէն Անրիի տեսակէտները :

Քուշու, որ ծանօթ է իբրեւ մասնագէտ յիսուսագիտութեան, կը գրէ թէ «Յիսուս ծնած չէ կնոջ մը արգանդէն, այլ հաւատացեալներու ուղեղէն» : Զուգահեռաբար այս տեսակէտին, Լիւսիէն Անրի կը պնդէ թէ պատմական որ եւ է փաստ չունինք Յիսուսի գոյութեան մասին,— պատմագիր մը, եթէ տարուած չէ աւանդութիւններու եւ նախապաշարումներու կախարդանքով, չի կրնար գրել Յիսուսի կենսագրութիւնը, որովհետեւ պատմութիւնը կը մերժէ ճանչնալ այդպիսի անձ մը, որուն անունը եւ ծագումը անծանօթ են իրեն, իսկ ինչ կը վերաբերի քրիստոնէական վարդապետութեան՝ ոչ մէկ ինքնատպութիւն ունի : Հրաշքներու եւ Խաչելութեան առասպելներէն դուրս, Յիսուսի աւանդական կեանքը ոչ մէկ նորութիւն կը բերէ մեզի : Արդի պատմագէտները, անոնք որ արժանի են գիտնական կոչումին, կ'ընդունին որ Յիսուս mythe մըն է, առասպելական անձնաւորութիւն մը, որուն կենսագրութիւնը հիւսուած է Հին Կտակարանի ընթերցումներուն յաճախանքով : Արդարեւ ոչ մէկ ժամանակակից գրող խօսած է Յիսուսի մասին : Քրիստոնէական ամենահին գրականութիւնը,— Թեսաղոնիկեցւոց ուղղուած առաջին Թուղթը,— Յիսուսի չի տար մարդկեղէն կազմութիւն, այլ միայն աստուածեղէն պատկեր մը : Ճիշդ է որ Աւետարանները մեզի կ'աւանդեն Յիսուսի մը կենսագրութիւնը՝ մարդկային ծագման վկայութիւններով, սակայն յիսուսագրութիւնը, հակառակ ոչ առաջ քան 132 թուականներուն գրուած ըլլալուն, պատմական վաւերականութեան դրոշմ չունին, այլ կը շարահիւսուին աւանդութիւն մը գրի առնելու ձեւով : Նախ անթիւ են հակասութիւնները, աշխարհագրական սխալները (Յիսուս կը տանին Նազարէթ, որ ... գոյութիւն չունէր այդ թուականներուն), ինչպէս եւ պատմական անճշդութիւնները (յերիւրածոյ են Յիսուսի եւ Հերովդէսի յարաբերութիւնները, զորս կը նկարագրէ Ղուկաս, կամ՝ իրարմէ կը տարբերին Մատթէոսի եւ Ղուկասի աւանդած ծննդաբանութիւնները) :

Վերջապէս, կարելի չէ ուրանալ որ Աւետարանները գրուած են Հին Կտակարաններու ներշնչման տակ,— եթէ Խաչելութեան տեսարան մը նկարագրուած է Աւետարաններուն մէջ, պատճառն այն է որ Սաղմոս ԻԲ., առաջուընէ, մարգարէացած էր նման «եղելութիւն» մը : Յիսուսի մը պատմութիւնը անոր համար որ «կատարուի Ս. Գրքին վկայութիւնը» :

Լաւ, ի՞նչ կը ներկայացնէ Յիսուս :

Յիսուսի առասպելականութեան տեսակէտը բերող հեղինակները կը տարբերին իրարմէ՝ երբ հարկ կ'ըլլայ բացատրել այդ առասպելականութեան ծագումը եւ նշանակութիւնը : Ըստ Լիւսիէն Անրիի, Յիսուսի առասպելին ծագումը կը հասնի մինչեւ նախնական ընկերութեան անկումը, իբրեւ հետք թոթեմական հաւատալիքներու : Արդարեւ Յիսուս - Ձուկ կամ Յիսուս - Հաց, ինչպէս Յիսուս - Գառն կամ Յիսուս - Տունկ (որթատունկ կամ ձիթենիի, արմաւենիի, ուռենիի ճիւղ) պատկերներ են հնագոյն շրջանի թոթեմական կամ յաջորդ շրջանի հովուական - երկրագործական ծիսակատարութիւններէ մնացած : Յիսուս – Ձուկէն մինչեւ Յիսուս – Մարդ անշուշտ երկա՛ր է ճամբան, այդ պատճառաւ եւս ձեւը եւ ընկերային բովանդակութիւնը փոխուած են բոլորովին : Հրէական միութեան աստուածը, Եահվէ, երբեմն ամբողջովին սրբած է աւանդութիւնը թոթեմական այդ պաշտամունքներուն, որոնք սակայն, թաքուն, ապրած են ընկերային ենթահողի մէջ իբրեւ սրբազան յիշատակներ, յառնելու համար այլ շրջանի մը մէջ :

ԿԻՆԸ

— . —

Պիտի երբեք չըկարենամ ըսել որ
Կինը ճանչցայ, թափանցեցի ես անոր
Բազմածալ, խոր, բարդ հոգիին զարտուղի :
Կինը չունի՛ արտին տանող հարթ ուղի ...

Պիտի նաեւ չըկարենամ ըսել որ
Ինչքա՞ն բարիք, որքա՞ն չարիք ահաւոր
Տուաւ ինծի : Եւ ես եղայ աւելի՞
Շահաւոր թէ վնասուող մնահողի :

Ու չըգիտցայ թէ ինչո՞ւ մերթ աստղերուն
Բարձրացուց զիս, տալով ինձ փառք ու վայելք :
Եւ մերթ ինչո՞ւ նետեց զիս խո՛րն ցեխերուն :

Խուսափելու անկէ չունիմ ո՛չ մէկ ելք.
Պիտի ըմպե՛մ ես իր թասէն ոսկեզօծ,
Մերթ քաղցրութի՛ւն, մերթ լեղի՛ մը սրտախոց...

Օ. ԶԱՐՄՈՒՆԻ

Ռուսճուք

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«Փարի – Սուար» կը գրէ.—

«Ինչ որ ալ ըլլայ, Ֆրանսա կը գտնուի զօրաւոր եւ անսասան դիրքի մը մէջ : Խոհեմութեամբ եւ պայծառատեսութեամբ, թող Ֆրանսա մնայ արթուն եւ կորովի՝ էական կէտերու մէջ : Ի վերջոյ Անգլիա չի կրնար հաշուի չառնել այս պարագան : Պատերազմը այնքան ալ հեռու չէ, որ չըտեսնէ ծագման պատճառը եւ հասարակաց զոհաբերութիւնները :

Սակայն եթէ նոյնիսկ ընդունինք որ Անգլիա աւելի մօտ է Պերլինի քան թէ Փարիզի, ինչպէս կարծես կը հաստատուի պաշտօնական հաշիւով մը, որ կատարուած է վերջին անակնկալէն առաջ եւ հրատարակուած՝ «Տէյլի Էքսփրէս»ի կողմէ, որուն համաձայն՝ Անգլիոյ հանրային կարծիքին նախասիրութիւնը կը տրուի հարիւրին 55 չափով Գերմանիոյ, հարիւրին 20 չափով Ֆրանսայի, մնացեալները անտարբերներ են,— դարձեալ անկարելի է, եթէ բոլորովին կոյր չեն, չտեսնել ուրիշ հարցեր, ուրիշ պահանջներ, որ կը ներկայանան մօտիկ հորիզոնին վրայ, որպէսզի չհաստագրուէր Ֆրանսայի գործակցութեամբ» :

«Թան» կը գրէ.—

«Ֆրանսայի հանրային կարծիքը յօժարեցաւ Իտալիոյ հանդէպ ձեռք առնուած պատժական միջոցներուն՝ այնպիսի պարագաներու մէջ, որոնք իրեն աւելի քիչ յստակ կը թուէին քան թէ բրիտանական հանրային կարծիքին : Հասկցաւ որ պետութեանց միջեւ բարոյականի հարցը տարտամ ըմբռնում մը պիտի մնար՝ եթէ չօշափելի չդառնար պայմանադրականութեամբ մը : Ընդունեց այդ պայմանադրականութիւնը կամ կարգապահութիւնը, հնազանդեցաւ միջազգային տնօրինութեանց, որքան ալ անկատար ըլլային անոնք, դիւրաբեկ եւ անստոյգ, ինչպէս եւ այժմ : Սակայն ֆրանսական հանրային կարծիքը կ'ընդունէր, որ հաւաքական ապահովութիւնը աւելի եւս դիւրաբեկ պիտի դառնար, միջազգային բարոյական շէնքը պիտի փլէր, եթէ զանց առնուէին կարգապահական պայմանները :

Ճիշդ է որ Ֆրանսա, ինչպէս Անգլիա, ազատութեան երկիր մըն է : Հանրային կարծիքի բոլոր հոսանքները, նոյնիսկ ամէնէն ընդդիմամարտները, արտայայտուեցան այս մասին : Եւ մեր երկիրը երբեք չխորհեցաւ դրժել իր յանձնառութիւնները : Եւ ամէն Ֆրանսացի համաձայն գտնուեցաւ» :

«Վիքթուար»ի մէջ Կիւսթավ Էրվէ կը գրէ.—

«Եթէ Անգլիա պատժական միջոցի կողմնակից է այն ատեն միայն՝ երբ իր շահը կը պահանջէ, եւ եթէ Անգլիա չի հետաքրքրուիր պատժական միջոցներով՝ երբ դաշնագրի բռնաբարումը չի վնասեր իրեն, այն ատեն գոյութիւն չունի Ազգերու Դաշնակցութիւն : Եւ պէտք չէ զարմանալ, եթէ Ֆրանսա չուզէ մնալ այն հաստատութեան մէջ, որ կը համարուի մեքենայ մը, ի պէտս բրիտանական շահերուն եւ ցանկութիւններուն» :

«Փըթի Փարիզիէն» կը գրէ.—

Մենք սխալ ըրինք, Լոքարնոյի դաշնագրին խմբագրութեան ժամանակ, չնախատեսելով պատժական միջոցի մասին որոշում մը Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ, որ Գերմանիոյ առջեւ պիտի փակէր շուկաներուն մեծ մասը, պիտի զրկէր զայն այն շուկաներէն եւս, ուրկէ կը ստանայ երկաթ, քարիւղ, ձգախէժ իր կարիքները : Այդ որոշումով պիտի կարելի ըլլար փակել նաեւ այն նաւահանգիստները, ուրկէ իր առեւտրական նաւատորմը, որով կը պարծենայ յաճախ, կ'երթայ բեռ առնելու :

«Լա Ռէփիւպլիք» նախկին ռազմիկներու ընկերութեանց վարիչներուն կարծիքը հարցուցած ըլլալով, հետեւեալ եզրակացութիւնները կը հանէ.

— «Պատասխանողներուն մեծ մասը որ եւ է համակրանք չեն զգար Վերսայլի դաշնագրին կարգ մը յօդուածներու մասին : Իրենք առաջին անգամ կռուած են անոնց դէմ : Անոնք պատրաստ են նախաձեռնութիւնն ստանձնելու ոչ թէ ընդհանուր վերաքննութեանց — որովհետեւ հողային սահմաններու սրբագրութիւնները յաճախ անարդար են եւ կրնան դուռ բանալ նոր պատերազմներու — այլ նոր կառուցումներու : Միայն թէ կը մերժեն համակերպիլ դիմացի կողմէն եղած բռնութեանց :

** Նախկին վարչապետ Էրիօ հայրենասիրութեան յորդոր կը կարդայ «Էռ Նուվէլ»ի մէջ.

— «Լուրջ է պահը. պէտք է գտնել նուրբ տարբերութիւնը հաստատակամութեան եւ անխոհեմութեան, պահել Ֆրանսայի ազգային արժանաւորութիւնը իր խաղաղասիրական համոզման հետ : Այլ եւս ո՞վ պիտի համարձակի գործածել խօսքեր զորս Գերմանիա պիտի թարգմանէ իբրեւ բարոյական պառակտում Ֆրանսայի : Անգամ մը եւս ազատ մարդոց մեր կարգապահութեամբ ցոյց տանք թէ Գերմանիա խաբուած է» :

ՏՈՒՄԵՐԿ ԵՒ ԹԱՐՏԻԷՕ ՄԵՂԱՒՈՐ

«Լ'Էօվր»ի մէջ յօդուածագիր մը կը խոստովանի թէ Գերմանիոյ վերազինման մեղքը մասամբ Ֆրանսայի վրայ կ'իյնայ : 1934 Ապրիլ 16ին Հիթլէր կ'ընդունէր զինաթափման ծրագիր մը, որուն համաձայն իր բանակը պիտի բաղկանար առաւելագոյն 300.000 հոգիէ, օժտուած 6 թոնոնոց ռազմասայլերով եւ օդատորմիղով մը որ կէսը պիտի կազմէր Ֆրանսականին :

Պ. Տումէրկ եւ Թարտիէօ այս առաջարկը յաջորդ օրն իսկ վճռապէս մերժեցին եւ նոյն իսկ բանակցութիւնները խզեցին Անգլիոյ հետ :

Այդ պահուն Ֆրանսա ձեռք պիտի բերէր ապահովութեան գնահատելի չափ մը, բայց մեր ազգայնականները մերժեցին անբաւական համարելով զայն : Այսօր, որ եւ է ձեւով համաձայնութիւն մը կ'երազեն նիւթապէս եւ բարոյապէս զերազինուած Հիթլէրի հետ :

Եթէ 1934 Ապրիլին իբր բանակցութեան հիմ ընդունէինք անգլիական յատակագիծը զոր ընդունած էր Գերմանիա, պիտի խնայուէին մեզի շատ մը դէպքեր որ անկէ ի վեր տեղի ունեցան :

Այն ատեն մենք կը գրէինք. — «Ասիկա յաղթանակն է ուժերու որ կը փափաքին Ֆրանսայի տալ ազատութիւն մը որ ստրկութիւն մը պիտի ըլլայ, զինարշաւի ստրկութիւն մը» :

Անկէ ի վեր, երկու տարի է, զինարշաւն է որ վերսկսաւ ամբողջ Եւրոպայի մէջ : Ազգայնականները թող ուրախանան : Բայց, շնո՛րհ թող ընեն իրենք զիրենք խաղաղութեան ծառայողներու կարգը թող չի դասեն, թող իրենց հակառակորդները չամբաստանեն սխալներու համար զորս իրենք գիտակցօրէն գործեցին :

«Լ'Օպ» թերթին մէջ ալ նոյն խնդիրը կը յուզուի.—

Մեր ժխտական արտայայտութեանց ցաւալի հետեւանքներն են որ կը կրենք : Ամենավերջին սխալը 1934 ապրիլ 17ի ծանուցագիրն էր որ վերջ տուաւ զինաթափութեան բանակցութեանց, որովհետեւ Գերմանիոյ յաւակնութիւնը 300.000 զինուոր ունենալու մասին մեզի չափազանց թուեցաւ : Արդ, գերման բանակը անցաւ մեր թոյլտուութեան սահմանը, այդ թիւը երեքով բազմապատկելով :

ԹՈՒՐՔ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՂՔԱՏ ԸԼԼԱԼ

— o —

Աղքատ երիտասարդ մը՝ աղջկան մը.—

«Աղքատ ըլլալ ու աշխարհի վրայ՝ անկողնէ մը, սեղանէ մը, աթոռէ մը, ամբէ մը եւ վառարանէ զատ ոչինչ ունենալ : Զսպել կոկորդը, եւ, առանց քարիւղի ու առանց ածուխի չըմնալու համար, խնայողութիւն ընել : Հագնիլ հին հագուստներ, որոնք մարդը տրուպ ցոյց կուտան : Զածիլուած եւ աղտոտ շապիկով ժուռ գալ : Աստուա՜ծ իմ, աղքատ ըլլալ՝ այս բոլորն ու քեզի մօտ ըլլալ կը նշանակէ : Սիրելիս, աղքատ ըլլալ այս բոլորը ըլլալ կը նշանակէ · բայց, չեմ գիտեր, ձեզի մօտ ըլլա՞լ է :

Դիմացի մեծ տան տիկնոջ կամ սիրելին կողմէ աղքատ երեւիլ : Քիթ քթի գալ գէր մարդուն հետ, որ նեղ սալայատակին վրայ մարդուս կը զարնուի եւ ներողութիւն չի խնդրեր : Ճաշարանին մէջ միասին ճաշել մարդոց հետ, որոնց բիրտ ձայներն ու կոշտ մտածումները բռունցքի նման կը բախին մարդուս : Իրիկուան ժամը 7ին անցնիլ աշխատաւորուհիներու քովէն, որոնք գեղեցիկ են բայց ձեզի չեն նայիր, որովհետեւ իրենց պիտի չկարենաք գլխարկ նուիրել : Աստուա՜ծ իմ եւ սիրուհի՛դ իմ, աղքատ ըլլալ այս ամէնն ըլլալ ու աշխարհը հասկնալ կը նշանակէ :

Զուարճութիւն չունիմ : Ու դարձեալ կ'ուզեմ երջանիկ ըլլալ : Սրտիս մէջ փոքրիկ ձայն մը կը մրմնջէ ինծ. — Ով դուն երիտասարդ, ի՞նչ կը կենաս : Կեանքին մէջ գտիր բաներ, որոնք քեզ երջանկացնեն : Բաներ՝ որոնք քաղցր ըլլան ու գեղեցիկ : Թատրոնի դրամ չունիմ, քեզի համար ծաղիկ գնելու դրամ չունիմ, սիրելիս ու առանձինն կը չափեմ մայթերը՝ երկարելով մինչեւ ծովափ : Կը փնտռեմ նաեւ ջուր : Երկուքին ալ ձայները որքա՛ն գեղեցիկ են : Սաղարթները ի՜նչքան գեղեցիկ կը սօսափեն : Ու որքան գեղեցիկ կը մռնչէ ջուրը, որ մութ ալիքներով կը թաւալի, կը դողդղայ, կը գալարուի եւ յաւիտենական շառաչ մը կ'արձակէ : Ու մանաւանդ քու երկնակամարդ, Աստուա՜ծ իմ : Ան ի՜նչ մեծ ձայն մըն է որ այնքան փափկանկատութեամբ ինծ կ'ըսէ թէ ես փոքր եմ : Միշտ կը պահպանէ զիս ու երբեք չի նեղեր զիս :

Ես աւելի երջանիկ եմ, քան հարուստները, ո՛վ Աստուած : Ես քեզի աւելի մօտ եմ քան անոնք : Ու ես անոնցմէ աւելի կը լսեմ քու ձայնդ՝ ջուրերուն եւ սաղարթներուն մէջէն : Ոչ ոք կը նայի ինծի · ու ոչ ոք կը նախանձի ինծի : Աստուա՜ծ իմ, հասկցայ թէ մարդոց մեծ մասը քեզի փառք կուտան, երբ իրենց տուներուն մէջ կրնան աւելի ծախքեր ընել եւ աւելի ուտել : Տեսայ թէ ինքնաշարժ նստողներու աչքին մարդուս արժանիք չունին անոնք որ հետիոտն կ'երթան : Տեսայ որ մարդոց մեծ մասը՝ իբրեւ դիմակ կը գործածէ իր դէմքը ծածկելու համար իր ներքինը : Իսկ ես Աստուա՜ծ, բարիները շատ կը սիրեմ :

Օր մը, միջօրէէն վերջ, Ֆաթիհի դարաստանին մէջ նստեր էի : Իմ քովս պառաւ մը, որուն մէկ ոտքը փոսին մէջ, հիւանդկախ ու խոնջ : Անդին, բաւական հեռուն, կը խաղար հինգ տարեկան տղեկ մը :

— Մեծ մայր, եկուր տես,— պոռաց տղեկը :

Պառաւը, որ չափազանց յոգնած էր ու կարծես հոգին պիտի աւանդէր՝ ամենափոքր շարժումէն, դաստակները ծունկերուն եւ գերզօր ճիգ մը ի գործ դնելով ելաւ, քաշքշուելէն մինչեւ հոն գնաց, ծռեցաւ եւ նայելով այն փոքրիկ կենդանիին, զոր տղեկը իրեն ցոյց կուտար,— ինչ որ, թերեւս, փայլուն կեղեւով, սովորական, իր կեանքին մէջ հազարաւոր անգամներ տեսած միջատ մըն էր — «Օ՛, իրա՛ւ, ո՛րքան գեղեցիկ է, տղաս», ըսաւ : Ու յետոյ, իր այս նոր յոգնութենէն աւելի ընկճուած, վերադարձաւ իր տեղը :

Ես շատ կը սիրեմ անոնք որ այս պառաւին կը նմանին : Ըմբռնեցի որ փոքրիկ բարիք մը կրնայ դաշտի ծաղիկի մը նման գեղեցկացնել մարդը : Ու տեսայ որ մեծ մօր մը՝ մեծ յոգնութեան մը յանձնառումը, իր թոռը քիչ մը ուրախացնելու համար՝ աւելի գեղեցիկ է, քան բոլոր գեղեցկութիւնները աշխարհի :

Աստուա՜ծ, աղքատ ըլլալ՝ քիչ մըն ալ քեզ նման ըլլալ է : Իմ աղքատութիւնս ինծի կը նպաստէ՝ մարդկային բոլոր սիրտերը հասկնալու, կարծես գտնուէի ճիշդ կեդրոնը այն աշխարհին, զոր դուն ես ստեղծած : Ես պզտիկ թռչուն մըն եմ, որուն կը բախին իրենց թեւերը՝ մեծ թռչունները : Բայց քանի մը գեղեցիկ թիթեռներ, պառաւներ ու տղաք ինծի կը մօտենան ու բոլոր յաւերս կը թեթեւցնեն :

Աղքատ ըլլալ, աղէկ ըլլալ կը նշանակէ : Ես գոհ եմ իմ վիճակէս : Դուք ի՞նչ վիճակի մէջ էք ու ի՞նչ է ձեր կարծիքը այս մասին, սիրուհիս ...

Աղջիկը երիտասարդին.—

Աղքատ ըլլալ կը նշանակէ ինծի ալ մօտ ըլլալ, որովհետեւ ես ալ ձեզի մօտ աղքատ եմ : Բայց, տեսակէտով մը դուք աւելի հարուստ էք, քան ես,— այն անձը որ իր աղքատութիւնը կը սիրէ, շատ հարուստ է : Դուք ինծ տուիք ե՛ւ այս սէրը : Կը զգամ թէ հոգիս կ'աճի ու ձեզ հիմա աւելի շատ կը սիրեմ՝ քան երբեւիցէ» :

ՄԻ - ՖԱ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մաքրօրէն :

անպաշտպան ձգել իր երկրին չական մէկ մասը։ Գերմանիա երբեք պիտի չը հրաժարի ապահովութեան հաւասար իրաւունքներէ։ Ամրութեանց գիծերը պիտի ծառայեն միայն արեւմտեան սահմանագլուխին պաշտպանութեան։ Այսպիսի ամրութիւնները չեն կրնար չինուիլ մէկ օրէն։ Տարիներ պէտք են։ Ֆրանսացիները չինել սկսան 1927ին եւ դեռ կը շարունակեն։ Մնաց որ, գերմանական ամրութիւնները երբեք չպիտի հասնին այն աստիճանին ուր հասած են ֆրանսականները։ Ֆրանսացիները արդէն իսկ ծախսած են աւելի քան ութ միլիառ փրանք։ Գերմանիա չի կրնար այդքան յառաջ երթալ։ Գերմանական ապագայ ամրութիւններով ալ, որ պիտի սահմանափակուին համաձայն տրամադրելի դրամին, Ֆրանսա մեծ առաւելութիւններ պիտի վայելէ ապահովութեան տեսակէտով»։

Խմբագրականը յետոյ մանրամասնօրէն կը նկարագրէ ֆրանսական ամրութիւնները ամբողջ սահմանին երկայնքը․«Ֆրանսական հրետանիին մէկ մասը կը գտնուի այնպիսի դիրքի մը վրայ ուրկէ կրնայ կրակի տակ առնել գերմանական երկաթուղիները, փողոցները եւ հրապարակները»։

Ուրիշ գերմանական թերթեր ալ խօսելով այս եւ ուրիշ հարցերու մասին, կը չեշտեն թէ Գերմանիա չի կրնար տեղի տալ անարդար պահանջներու առջեւ։

Կարելի՞ է պատժներ տնօրինել

Սթէֆան Լօզան, «Մաթէն»ի խմբագրապետը, որ այժմ Լոնտոն կը գտնուի, թղթակցութեան մը մէջ քննելով պատժական տնօրինութեանց խնդիրը, կը գրէ․— Ելմտական պատիժնե՞ր։ Լոնտոնի սեղանաւորական կեդրոնը, որ Գերմանիոյ մեծ պահանջատէրն է եւ որ դեռ անցեալ տարի 200 միլիոն անգլ․ ոսկի վարկ բացաւ Գերմանիոյ, անսահմ խորշումով կը մօտենայ այդ հարցին։ Իրականին մէջ, ելմտական – սեղանաւորական պատիժները օգուտ չպիտի ունենան Գերմանիոյ դէմ, որուն ոչ ոք փափաք ունի դրամ փոխ տալու, ընդհակառակն անոնք պիտի ծառայեն Գերմանիոյ, խուսափելու համար իր վճարումներէն։ Տնտեսական պատիժնե՞ր։ Մասնագէտներու կէսը դիտել կու տայ թէ անոնք մահացու հարուած մը պիտի իջեցնեն Գերմանիոյ տնտեսութեան որ չափազանց հիւանդ է արդէն։ Միւս կէսն ալ կը յիշեցնէ թէ տնտեսական պատիժները յաճախ նոյնքան վնաս կը պատճառեն գործադրողներուն որքան կրողներուն, ինչպէս կը հաստատեն բազմաթիւ Ֆրանսացի գործարանատէրներ եւ առեւտրականներ ալ, Իտալիոյ դէմ կատարուած փորձով։ Եւ յետոյ, կարելի՞ է վստահիլ թէ այդպիսի տնօրինութեանց պիտի միանան Հիւսիսային եւ Կեդր․ Եւրոպայի պետութիւնները, որոնք տնտեսապէս հարկատու են Գերմանիոյ։ Զինուորական պատիժնե՞ր։ Մարդիկ չատ երկչոտութեամբ կը խօսին այդ մասին, որովհետեւ անոնք խորշանք կը պատճառեն բոլորին եւ ամէնքն ալ գիտեն թէ ինչ կը նշանակեն։ Եւ յետոյ, Անգլիա, եթէ նոյնիսկ հաւանի, ի վիճակի՞ է արդիւնաւորապէս աջակցելու։ Իր նաւատորմը հինցած է, բանակը՝ սաղմնային, օդագնացութիւնը՝ երկրորդական։

Այս առթիւ թերթը հաւանական կը գտնէ որ նոր եւ աւելի լայն Լոքառնօ մը կազմուի առանց Գերմանիոյ, եթէ ան չհամակերպի որ եւ է ճնշումի։ Բայց առ այժմ ֆրանսական պատուիրակութիւնը կառչած է հին Լոքառնոյի դաշինքին եւ Ազգաժողովի ուխտին։

Աշխատաւորականները կակառակ են պատերազմի

«Տէյլի Հէրըլտ», Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան օրկանը, բացարձակապէս մերժելով «կանխարգել պատերազմ»ի դիմելու գաղափարը, կը չեշտէ․

— «Եթէ մենք պատերազմի մտնենք Հռենոսի հարցին առթիւ, պիտի ամբաստանուինք իբրեւ կանխամտածութեամբ Գերմանիոյ վրայ յարձակող եւ կանխամտածօրէն մարդ սպաննող, որովհետեւ գերմանական զօրքը գերմանական քաղաքներու մէջ է որ տեղաւորուած է։ Ոչ ոք կրնայ այդպիսի գործողութիւն մը ջատագովել պայծառ խղճմտանքով։ Մնաց որ, ինչի՞ պիտի յանգի այդպիսի պատերազմ մը, ենթադրելով թէ մենք յաղթած ըլլանք։ Վախճանը պիտի ըլլայ նորէն «պարտադրուած խաղաղութիւն» մը։ «Անգլիոյ ժողովուրդին խաղաղասիրութեան կամքը ուժգնօրէն կ՚ընդդիմանայ «կանխարգել պատերազմ»ի մը։ Մենք կը յայտարարենք, իբրեւ արտայայտիչը բրիտանական ժողովուրդին, թէ խնդիրը պատերազմով լուծելու գաղափարն իսկ վճռապէս մէկդի պէտք է դնել»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ վերսկսաւ իր գործունէութիւնը, թէ հիւսիսէն եւ թէ հարաւէն, մէկ շաբաթ հանգիստ ընելէ յետոյ։ Հիւսիսի բանակը յառաջ կը խաղայ դէպի Քօրամ, ուր Նէկիւսը զինուորական համախմբումներ կը կատարէ։ Արդէն գրաւած են կարեւոր դիրք մը։ Իսկ հարաւէն Զօր․ Կրացիանի կը պատրաստուի բուռն յարձակողական մը, դէպի Հարրար։ Եթէ յաջողի, ճամբան բացուած պիտի ըլլայ մինչեւ Ատտիս - Ապէպա։ Իտալական օդանաւերը կը շարունակեն ռումբ տեղալ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ Խ․ ՄԻՈՒԹԵԱՆ յարաբերութեանց մասին խօսելով, «Ժուռնալ» դիտել կու տայ թէ փրանքօ-խորհրդային դաշինքը «խորտուբորտ» կարգադրութիւն մըն է եւ թէ Ֆրանսա պէտք է զօրաւոր կառավարութիւն մը ունենայ, Սովետներուն ծուղակը չիյնալու համար։ «Թուրքիոյ մէջ բոլշեւիկ խռովարարները կը կալուին առանց այլեւ այլի, առոր շնորհիւ Թուրքիա կը յաջողի յարմարիլ խորհրդային իշխանութեան հետ։ Ի հարկէ կառավարը շատ չի յարմարիր ֆրանսական խառնուածքին, բայց թերեւս կան ուրիշ ազդու միջոցներ, փակելու համար ճամբան յեղափոխական քարոզութեան»։

ԹԱՌՏԻԷՕ, նախկին վարչապետը, ձեռնարկած է գիրք մը տպելու, ուր կը պարզէ իր տեսութիւնները, խորհրդարանական դրութեան սնանկութեան մասին։ Առաջին մասը հրատարակուեցաւ «Կռէնկուար» շաբաթաթերթին մէջ։ Այս առթիւ ձախակողմեան թերթերը դիտել կու տան թէ նախկին վարչապետ կ՚ուզէ փաշական կարգ ու սարք հաստատել Ֆրանսայի մէջ։

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Սպանիոյ մէջ։ Յեղափոխականները կրակի տուին երկու եկեղեցիներ եւ թերթի մը խմբագրատունը եւ բռնի գրաւեցին զինավաճառի մը խանութը։

ՔՍԱՆ ՖՐԱՆՔՆՈՑ կեղծ դրամներ (ֆրանսական) շինուած եւ շրջաբերութեան հանուած են Լիլի, Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ։ Դրամանենգներուն կեդրոնը Պրիւքսէլ կը գտնուի։ Ձերբակալուեցան չորս մեղսակիցներ։

ԱԼՊԱՆԻՈՅ կարգ մը նահանգներուն մէջ զէնքի տակ առնուած են մինչեւ 40 տարեկան զինուորները, եւ զօրք ղրկուած է Եուկոսլավիոյ սահմանագլուխը, կ՚ըսեն յունական թերթեր։ Վերապահութեամբ կը հրատարակենք այս լուրը։

ՀՌԵՆՈՍԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ զօրքը 248,000 կը հաշուէ *Տէյլի Թէլէկրաֆ*ի քաղաքական խմբագիրը, չարելով մանրամասնութիւններն ալ։

ԾԵՐԱԿՈՅՏԸ ուրբաթ օր քուէարկեց զինուորական օրինագիծ մը, որուն համաձայն 1936ին Ֆրանսայի նորագիրներու թիւը պիտի ըլլայ 280,000, փոխանակ 145,000ի, երկարաձգելով զինուորութեան շրջանը։ Այս առթիւ ծախք կը նախատեսուի 222 միլիոն փրանք։

ԵՐԵՍՓ․ ԺՈՂՈՎԻ զինուորական յանձնաժողովը արեւելեան ճակատ մեկնեցաւ, ամրութիւնները քննելու համար։

ՊԱՐՏԱԽՈՐԻԶ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ վերահաստատման տարելիցին առթիւ, մեծ զօրահանդէս մը պիտի կատարուի Գերմանիոյ մէջ, մարտ 16ին։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԾՐԹՆԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Dameseme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՄԱՐՏ
MARDI 17 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3065 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԱՏԱՍԽԱՆԵԼՈՎ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀՐԱՒԷՐԻՆ

Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՀԱՒԱՍԱՐ ԱԶԲՈՎ ՆԱՅԻԼ ԵՒ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ԲԱՆԱԿՑԻԼ 25 ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՇԻՆՔԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ

ՖԼԱՆՏԷՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ.— «Եթէ հարկ ըլլայ պիտի հեռանանք Լոնտոնէն, նոյնիսկ Ա. Դաշնակցութենէն»

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒԺ ԿՈՒՏԱՅ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

Հիթլէր նոր ռումբ մը պայթեցուց կիրակի օր։ Ա. Դ. Խորհուրդին քարտուղարութիւնը Անգլիոյ Թելադրութեամբ հրաւէր մը ուղղած էր Պերլին, որպէսզի մասնակցի Ա. Դ. Խորհուրդի նիստին, լսելու համար «ֆրանսական եւ պելճիական կառավարութեանց գեկուցումները»։ Այս առթիւ կը հաւաստէին թէ Պ. Ֆլանտէն պայման դրած էր որ միայն Լոքառնոյի դաշնագրի բռնաբարման վերաբերեալ նիստին մասնակցի, եւ ոչ թէ բոլոր նիստերուն։ Միւս կողմէ կը ծանուցուէր թէ Պերլինէն ճամբայ ելած է գերման իրաւագէտ մը, որ մասնակցած է Լոքառնոյի դաշնագրին խմբագրութեան։

Կիրակի օր, անհամբեր պատասխանի կը սպասէին Լոնտոնի մէջ, որոշ յատեսութեամբ։ Իրիկուան դէմ Հիթլէր ղրկեց իր պատասխանը, որ խոր վրդովում պատճառեց ֆրանսական պատուիրակութեան, իսկ մեծ յուսախաբութիւն՝ բրիտանական կառավարութեան։ Հիթլէր կ'ընդունի հրաւէրը, բայց երկու պայմաններ կը դնէ.— Առաջին՝ Գերմանիա պէտք է հաւասար գծի վրայ դրուի միւս ազգերու պատուիրակներուն հետ։ Երկրորդ՝ Ա. Դ. Խորհուրդը պէտք է անմիջապէս քննութեան ենթարկէ իր 25ամեայ խաղաղութեան ծրագիրը, եւ ոչ թէ զինքը նկատէ իբրեւ դաշնագիր դրժող։

Ահաւասիկ Գերմանիոյ հեռագրին բովանդակութիւնը, ուղղուած Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին.

— «Ստացած եմ ձեր մարտ 14 թուակիր հեռագիրը, որով կը տեղեկացնէք թէ Ա. Դ. Խորհուրդը կը հրաւիրէ գերմանական կառավարութիւնը մասնակցիլ պելճիական եւ ֆրանսական կառավարութեանց կողմէ ներկայացուած խնդիրներու քննութեան։ Գերմանական կառավարութիւնը սկզբունքով պատրաստ է ընդունելու Ա. Դ. Խորհուրդին հրաւէրը։ Այս առթիւ կ'ենթադրէ թէ իր ներկայացուցիչը պիտի մասնակցի հաւասար պայմաններով միւս պետութեանց ներկայացուցիչներուն հետ, խորհուրդին քննութեան եւ որոշման։ Անկէ զատ, գերմանական կառավարութիւնը ուշադրութիւն կը հրաւիրէ նաեւ հետեւեալ հիմնական իրողութեան վրայ.— Գերմանական կառավարութեան առաջարկը, որ պատճառ եղած է որպէսզի Ա. Դ. Խորհուրդը նիստի հրաւիրուի պելճիական եւ ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, չի ներկայացներ միայն գերմանական գերիշխանութեան վերահաստատումը՝ Հռենոսի շրջանին մէջ, այլեւ կապուած է Եւրոպայի խաղաղութիւնն ապահովելու սահմանուած որոշ առաջարկներու։ Գերմանական կառավարութիւնը իր կատարած քաղաքական գործողութիւնը կը նկատէ իբրեւ ամբողջութիւն մը, որուն բաղկացուցիչ մասերը չեն կրնար անջատուիլ իրարմէ։ Այս պատճառով, գերմանական կառավարութիւնը Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովին կրնայ մասնակցիլ միայն այն ատեն երբ ապահովութիւն ստանայ թէ շահակից պետութիւնները պատրաստ են անմիջապէս բանակցելու գերմանական առաջարկներուն վրայ։ Այս նպատակով գերմանական կառավարութիւնը յարաբերութեան մէջ պիտի մտնէ բրիտանական կառավարութեան հետ, որուն նախագահութեան տակ ժողով գումարած են Լոքառնոյի դաշինքին հետ կապուած պետութիւնները, Լոնտոնի մէջ»։

Հեռագիրը ստորագրած է Նէօյրաթ, Գերմանիոյ արտաքին նախարարը։

Այս պատասխանէն անմիջապէս վերջը, հետեւեալ հրապարակային յայտարարութիւնն ըրաւ Պ. Ֆլանտէն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը.

—«ԵՍ ԼՈՆՏՈՆ ԵԿԱՅ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲՌՆԱԲԱՐՈՒՄԸ ԵՒ ՈՉ ԹԷ ԲԱՆԱԿՑԵԼՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԵՏ։ ԵԹԷ ՈՒՐԻՇ ԿԵՐՊ ՊԻՏԻ ՇԱՐԺԻՆ, ԿԸ ՆԱԽԸՆՏՐԵՄ ՓԱՐԻԶ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼ ԵՒ ՆՈՅՆԻՍԿ ՀԵՌԱՆԱԼ ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ»։

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաւաստեն թէ Պ. Ֆլանտէն այս յայտարարութիւնն ըրած է իր կռնակն ունենալով ամբողջ դահլիճը։ Այս առթիւ, կ'ըսեն նաեւ թէ ֆրանսական պատուիրակութիւնը աւելի քան երբեք ուժգնօրէն պիտի պահանջէ որ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵՒ։

Ինչպէս ըսինք, Հիթլէրի պատասխանը խոր յուսախաբութիւն պատճառեց Անգլիոյ պետական շրջանակներուն մէջ։ Իսկ Փոքր Համաձայնութեան ներկայացուցիչներէն մէկը յայտարարեց.

— «Կատարելապէս արդար է Պ. Ֆլանտէնի տեսակէտը։ Փոքր Համաձայնութիւնը միասնաբար ուժ պիտի տայ Ֆրանսայի տեսակէտին։ Երբ գումարուի Ա. Դ. Խորհուրդը, պէտք է միաձայնութիւն գոյանայ մերժելու համար Հիթլէրի պայմանները»։

Անգլիական կառավարութիւնը առաջարկելով հրաւէր ուղղել Գերմանիոյ, միեւնոյն ատեն փափաք յայտնած էր որ ներկայացուցիչը Հիթլէրի մտերիմներէն մէկն ըլլայ եւ ունենայ լիազօրութիւն՝ խօսելու անոր անունով։ Այս առաջարկութեամբ կը յուսային քայլ մը յառաջ երթալ, եւ ելք մը գտնել, մինչդեռ այժմ աւելի դժուարացած է կացութիւնը եւ շատեր յուսահատական կը գտնեն զայն։

Ա. Դ. Խորհուրդը գումարուեցաւ երէկ, որոշում տալու համար։ Առաջին կէտը — հաւասարութիւն — մասնաւոր դժուարութիւն չի ներկայացներ, քանի որ Անգլիա լռելեայն ընդունած է զայն։ Իսկ երկրորդը չափազանց կնճռոտ է։ Ֆրանսա եւ Պելճիա չեն ուզեր որ եւ է բանակցութիւն կատարել Հիթլէրի ծրագրի մասին, ցորչափ գերմանական զօրքը դրաւած կը պահէ ապազինեալ շրջանը եւ Ա. Դ. Խորհուրդը վճիռ չէ արձակած այդ մասին։

Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց երէկ առտու, Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովէն առաջ։ Հաւանական է որ Պ. Ֆլանտէն եւս Փարիզ գայ այսօր, նախարարական խորհուրդին մասնակցելու համար։

Ֆրանսական մամուլը, որ երկու օրէ ի վեր դառն տրտունջներ կը յայտնէր Մեծն Բրիտանիոյ դէմ, աւելի բորբոքեցաւ երէկ, իմանալով Հիթլէրի դրած պայմանները։ Ոչ միայն աջերը, այլեւ ձախերը անհազանգ կը հնչեցնեն, խաղաղութիւնը փրկելու համար։ Ընկերվարական «Փօփիւլէռ»ն իսկ «անընդունելի» կը գտնէ Հիթլէրի պայմանները։

Ա. Դ. Խորհուրդին տրամադրութիւնը

Իրազեկներու կարծիքով, եթէ Գերմանիոյ առաջարկները քննութեան ենթարկուին Ա. Դ. Խորհուրդի գաղտնի նիստին մէջ, Ֆրանսա պիտի չահի, որովհետեւ ինք եւ իր զինակիցները մեծամասնութիւն կը կազմեն ատենական գործողութեանց վերաբերեալ հարցերու մէջ։ Հաւանական է որ Իտալիա եւ Լեհաստան ձեռնպահ մնան, իսկ Ֆրանսա, Պելճիա, Խ. Միութիւնը, Թուրքիա, Սպանիա եւ Ռումանիա ապահովաբար պիտի քուէարկեն Ֆլանտէնի բանաձեւը։ Տանըմարքա կուսակից կ'երեւայ Անգլիոյ։ Երբ խնդիրը ժողովի դրուի, Ֆլանտէն պիտի կրկնէ իր ազդարարութիւնը, պահանջելով նախ դատապարտութեան բանաձեւ մը քուէարկել եւ յետոյ «յանձնարարութիւններ», պատժական տնօրինութեանց համար։ Եթէ Գերմանիա շարունակէ գրաւած պահել ապազինեալ շրջանը, այն առարկութեամբ թէ Ֆրանսա վաւերացուցած է ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, Պ. Ֆլանտէն երրորդ անգամ ըլլալով պիտի առաջարկէ Լա Հէյի իրաւարար ատեանին յանձնել խնդիրը, այն պայմանաւ որ, եթէ ատեանը վճռէ թէ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը չի խախտեր Լոքառնոյի դաշնագիրը, Գերմանիա քաշէ իր զինուորները եւ ետ առնէ դաշնագրին դրժումը։ Իսկ եթէ ատեանը հակասութիւններ գտնէ, Ֆրանսա յանձն պիտի առնէ փոփոխել ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, յարմարցնելով Լոքառնոյի դաշնագրին տրամադրութեանց։

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ՃԱՌԵՐԸ

Գերմանիան ալ ժողովի հրաւիրուեցաւ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը բացուեցաւ շաբաթ կէս օրէն վերջը, Լոնտոնի մէջ, նախագահութեամբ Աւստրալիոյ վարչապետին։ Այս նստաշրջանին կը մասնակցին 14 պետութիւններ.— Աւստրալիա, Անգլիա, Պելճիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Լեհաստան, Խ. Միութիւն, Թուրքիա, Փորթուգալ, Ռումանիա, Սպանիա, Տանըմարքա, Էքուաթոր, Չիլի։

Սովորական արարողութիւններէն յետոյ, բացման ճառը խօսեցաւ Պ. Իտըն, բացատրելով օրակարգը եւ շեշտելով թէ «ապագան կախում ունի մեր որոշումներուն իմաստութենէն»։ Ցետոյ յայտնեց թէ Ֆրանսայի եւ Պելճիոյ ներկայացուցիչներն են որ առաջին առթիւ պիտի յայտնեն իրենց տեսակէտները, իսկ ինք պիտի խօսի աւելի վերջը, իբրեւ ներկայացուցիչը Մեծն Բրիտանիոյ։ «Մեր կարծիքով, ակներեւ եւ անվիճելի դրժում մը գործուած է Վերսայլի դաշնագրին եւ Լոքառնոյի դաշինքին հանդէպ։ Եթէ այս դատումը վաւերացուի, Ա. Դ. Խորհուրդին կ'իյնայ ձեռք առնել կացութիւնը եւ ելք մը գտնել այն դժուարութեանց որ կանգնած են մեր առջեւ»։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

Անմիջապէս խօսք առաւ Պ. Ֆլանտէն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, եւ կարդաց երկար զեկոյց մը, որուն գլխաւոր մասերը կ'ամփոփենք ստորեւ.

— «Միայն Լոքառնոյի դաշինքին դրժումը չէ որ կը զբաղեցնէ մեզ։ Բռնաբարուած է նաեւ Վերսայլի դաշնագրին 43րդ յօդուածը. բռնաբարում մը զոր 44րդ յօդուածը կը ներկայացնէ իբրեւ թշնամական արարք։ Դաշնագրին հեղինակները կը վկայեն թէ իրենց միտքէն չէր անցներ որ եւ է խորութիւն հաստատել ազգային հողի մը վրայ յարձակման եւ ապազինեալ շրջանի կանխամտած բռնաբարման միջեւ։ Արձանագրելով այս բռնաբարումը, ֆրանսական կառավարութիւնը պարզապէս կը պահանջէ գործադրել օրէնքն ու արդարութիւնը։ Անգամ մը որ ծանօթացան այս բռնաբարման, դաշնագիրն ստորագրողներուն պարտականութիւնն է աջակցութիւն ընծայել Ֆրանսայի եւ Պելճիոյ։ Բայց միայն Ֆրանսայի իրաւունքները կամ շահերը չեն որ վտանգուած են։ Եւ միայն ստորագրող պետութեանց պարտաւորութիւնները չեն որ խնդրոյ առարկայ կը դառնան։ Ես խօսքս կ'ուղղեմ մասնաւորապէս Խորհուրդին այն անդամներուն որոնք չեն ստորագրած Լոքառնոյի դաշնագիրը եւ կ'ըսեմ թէ խնդիրը կապ ունի ընդհանուր խաղաղութեան, նոյնիսկ Ազգաժողովին գոյութեան հետ։ Մենք պէտք է գիտնանք թէ ազատօրէն եւ հանդիսաւորապէս ընդունուած յանձնառութեանց միակողմանի դրժումը քաղաքական դրութի՞ւն մը պիտի դառնայ Եւրոպայի մէջ, թէ դաշնագիրները կրնա՞ն փոփոխուիլ որ եւ է ատեն, ստորագրողներուն կամքով, կամ թէ որ եւ է կառավարութիւն կրնա՞յ այսօր ջնջել ինչ որ ընդունած էր երէկ։ Կը հարցնեմ թէ այսպիսի մեթոտ մը կրնա՞յ հաշտուիլ Ազգաժողովին գոյութեան հետ։ Այսպիսի մեթոտ մը կը համապատասխանէ՞ հաւաքական ապահովութեան գաղափարին։ Ա. Դ. Խորհուրդը 1935 ապրիլ 17ին դատապարտելով այս մեթոտին գործադրութիւնը Գերմանիոյ կողմէ (կ'ակնարկէ զինուորութեան վերահաստատման), անհրաժեշտ սեպեց որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ապագային բոլոր նպատակայարմար միջոցներով ընդդիմանայ որպէսզի կարելի չըլլայ դրժել այնպիսի յանձնառութիւններ որ կապ ունին Եւրոպայի ազգերուն ապահովութեան եւ խաղաղութեան պահպանման հետ։ Կը խնդրեմ Խորհուրդէն հաստատել Վերսայլի դաշնագրին 43 յօդուածին բռնաբարումը՝ կատարուած Գերմանիոյ կողմէ եւ հրաւիրել քարտուղարութիւնը որ ըստ այնմ հաղորդէ Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող պետութեանց։ Այդ զեկուցման շնորհիւ ստորագրողները պիտի կրնան կատարել իրենց աջակցութեան պարտաւորութիւնները»։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կիրակի առտու խորհրդակցական ժողով մը գումարուեցաւ Նուպարեան Մատենադարանին մէջ, նախաձեռնութեամբ Անդրանիկի յուշարձանի շինութեան կեդր. յանձնախումբին։ Կը մասնակցէին մօտ 25 ներկայացուցիչներ զանազան միութիւններէ եւ կազմակերպութիւններէ (Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Հայ Սպայից Միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ., Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբ, Համազգային, Զ. Ո. Մ., Դպրոցասէր, Բարեգործականի տեղական մասնաժողով, Ֆրանսահայ կամաւորներ, Տիկնանց Կ. Խաչ, Հօկ, Մ. Ռ. Աշակերտներու Միութիւն, «Յառաջ» եւ «Ապագայ», Շ. Գարահիսարի «Ռազմիկ» Հայր. Միութիւն եւայլն)։ Ֆ. Կ. Խաչի Շրջ. վարչութիւնը եւ Հայ Մարտիկներու եւ Կամաւորներու Միութիւնը ամէն գործակցութիւն ապահովելով հանդերձ չէին կրցած ներկայացուցիչ ղրկել այս անգամ։

Կեդր. Յանձնախումբին զեկոյցը լսելէ յետոյ, տեղի ունեցան խորհրդակցութիւններ, յուշարձանին շինութեան ծախքերու, հանգանակութեան շարունակութեան եւ մեծ հանդէսի մը կազմակերպութեան մասին։ Որոշուեցաւ նոր տեղեկութիւններ հաւաքել արուեստագէտներէ եւ մասնագէտներէ, ամբողջական գաղափար կազմելու համար։ Հանդէսը տեղի պիտի ունենայ մայիսի վերջերը, կիրակի օր մը, ընդարձակ սրահի մը մէջ, հայերէն եւ ֆրանսերէն բանախօսութիւններով եւ գեղարուեստական նոխ բաժինով մը։ Այս առթիւ ընտրուեցաւ կարգադիր յանձնախումբ մը, միայն Փարիզի համար, որպէսզի հանդէսին կազմակերպումը եւ ուրիշ որոշումներ գլուխ հանէ, համախորհուրդ կեդր. յանձնախումբին հետ։

*** Հաստատուած ըլլալով որ Անդրանիկի գերեզմանին հողը գնուած է անհատի անունով (Ա. Համբարձումեան), որոշուեցաւ անհրաժեշտ ձեռնարկները կատարել, զայն հաւաքական սեփականութեան վերածելու համար։

ՊԵԼՃԻՈՅ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

Ապա խօսք առաւ Պ. Զէյլանտ, Պելճիոյ վարչապետը, աւելի հաշտարար լեզու մը գործածելով։ «Մենք ամենամեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք Լոքառնոյի դաշինքին։ Այստեղ ճնշումի խնդիր չկայ։ Դաշնագիրը ազատօրէն քննուեցաւ եւ ազատօրէն ընդունուեցաւ։ Քանի մը անգամ ալ առարկայ եղաւ ինքնաբեր հաստատումներու։ Ցետոյ դաշնագրին երաշխաւոր են աշխարհի ամենամեծ պետութիւններէն երկուքը եւ երաշխաւորութիւնը դրուած է փոխադարձ հիման վրայ։ Երաշխաւորութիւն մը տրուած է ոչ միայն մեզի, այլ եւ Գերմանիոյ։ Եւ վերջապէս դաշնագիրը դրուած է միջազգային ամենաբարձր հեղինակութեան՝ Ա. Դ. Խորհուրդին հովանաւորութեան տակ։ Դաշնագիրը դեռ գոյութիւն ունի մեզի համար, հետեւաբար եւ կը մնան անկէ բխած պարտաւորութիւնները։ Հակառակ ամէն բանի, ճշմարիտ է թէ դեռ դաշնագիրներ պէտք պիտի ըլլան ապագային ինչպէս անցեալին մէջ։ Ջանք մը պիտի ըլլայ միջազգային կեանքը կառուցանելու եւ վերակառուցանելու ստորագրեալ յանձնառութեանց հիման վրայ։ Անշուշտ ներկայ պարագաներուն մէջ բռնուած դիրքը ծանր հարուած մը պիտի ըլլայ այդպիսի մեթոտներու համար, եւ երկար ատեն վերակազմութեան ճիգերը պիտի տուժեն, այս եղածներուն հետեւանքով։ Ցանուն Պելճիոյ տխուր պարտականութիւնն ունիմ խնդրելու Ա. Դ. Խորհուրդէն, համաձայն Լոքառնոյի դաշինքին, հանդիսաւորապէս արձանագրել Վերսայլի դաշնագրին 42 եւ 43 յօդուածներուն դրժումը եւ անմիջապէս տեղեկացնել Լոքառնոյի դաշնագիրն ստորագրող եւ մասնաւորապէս երաշխաւոր պետութեանց»։

ՀԻԹԼԵՐԻ ՆՈՐ ՃԱՌԸ 300.000 ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵՒ

«Մենք չենք ուզեր ետին դառնել մեզի»

Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ը իր երրորդ ճառը խօսեցաւ շաբաթ գիշեր, Միւնիխի մէջ, ընտրական պայքարի առթիւ։ Ներկայ էին 300,000 ունկնդիրներ։ Ճառը իր դղրդումներով կը լսուէր Փարիզի մէջ, շնորհիւ ձայնասփիւռ գործիքներու։ Ճառէն վերջը 200,000 Գերմանացիներ, այր թէ կին, երիտասարդ թէ ծեր, մէկ մէկ ջահ բռնած պտտեցան փողոցներու մէջ, խանդավառութեան դղրդագին ցոյցերով։

Հիթլէր Թնդանօթի 21 հարուածներով ողջունուելէ յետոյ, սկսաւ խօսիլ ու անգամ մը եւս շեշտեց թէ այս օրուան Գերմանիան չի կրնար հանդուրժել որ եւ է խտրութեան։ «Ես գործի ձեռնարկեցի համոզելու համար աշխարհը թէ Գերմանիան տարբեր է այսօր։ Անոնք տակաւին մեզի կը նային ինչպէս 1918ին եւ կը կարծեն թէ կրնան վարուիլ այնպէս ինչպէս այն ատեն։ Ես առաջնորդութեան ձեռնարկեցի 1933 յունուար 30ին եւ ոչ ոք կրնայ ժխտել թէ, մենք այսօր կրնանք աշխարհի նայիլ իբրեւ ազգ մը։ Ամբողջ երեք տարի ես արծարծեցի ժողովուրդին յոյսը իր վերակենդանացման մասին, ջանացի արթնցնել անոր վստահութիւնը ազգին յարութեան մասին։ Միշտ աշխատեցայ զօրացնել պատիւի եւ ազատութեան գաղափարը։ Հետեւաբար որոշեցի վերահաստատել ազգին զինուորական ուժը։ Կարգ մը ազգեր, աւելի ճիշդ դիւանագէտներ, իբրեւ բնութեան մէկ օրէնքը կը համարէին գերման ժողովուրդին ստորադաս վիճակը։ Անոնք այնքան վարժուած էին այս գաղափարին, որ այժմ օրէնքի խախտում կը տեսնեն, երբ Գերմանիա վերահաստատած է իր սեփական իրաւունքները։ Կը յայտարարեմ աշխարհի առջեւ թէ մենք չպիտի համակերպինք որ Գերմանիան ստորադաս իրաւունքներ վայելէ կամ իբրեւ ստորադաս նկատուի միջազգային քաղաքականութեան մէջ։ Մեր սկզբունքն է աշխարհի միւս ազգերուն հետ երթալ ցորչափ անոնք մեզ կը նկատեն հաւասարներ, բայց բաժնուիլ անոնցմէ երբ կը մերժեն այդպէս վարուիլ։ Ամենակալն Աստուած զիս ստեղծած է իբրեւ Գերմանացի։ Անոր կամքովն է որ ես կը պատկանիմ այս ազգին։ Ես չեմ ջանար այս ազգը բաժնել ուրիշներէն, ընդհակառակն, կ'ուզեմ աւելի մօտեցնել զայն ուրիշներուն։ Բայց անոնք պէտք չէ ստրուկներու տեղ դնեն մեզ։ Ոչ մէկ սպառնալիք կրնայ փոխել իմ դիրքս։ Ես կը հետեւիմ այն ճամբուն որ սահմանած է Նախախնամութիւնը։ Ինձմէ կը խնդրեն չարժուձեւեր (ժէսթ) ընել, ես չեմ ուզեր չարժուձեւեր ընել. ես պարկեշտ մարդ եմ։ Երբեք կարելի չպիտի ըլլայ հասկացողութեան գալ Գերմանիոյ հետ, եթէ այդ հասկացողութիւնը պիտի հիմնուի անոր ստորադասու-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԴԱՄԱՆԴԸ»

Վերջին օրերու քաղաքական ընդհանուր թոհուբոհին մէջ աննշմար անցաւ մեր դրացի Վրաստանի խորհրդայնացման 15ամեայ տարեդարձը, որ մեծ մեծ շուքով տօնուեցաւ փետր. 25ին, Թիֆլիզի մէջ: Կը բաւէ քիչ մը աւելի ուշադիր կարդալ այդ առթիւ լոյս տեսած յօդուածներն ու ճառերը, հասկնալու համար թէ ինչ կարեւոր դիրքեր գրաւած է վրաց ժողովուրդը Խ. Միութեան մէջ: Իսկ երբ նկատի առնենք նոյն առիթով Հայաստանի շուրջ եղած արտայայտութիւնները, կը տեսնենք թէ դեռ որքան ճամբայ ունի հայ ժողովուրդը, հասնելու համար իր դրացի Վրաստանին ...

Մօտէն ծանօթանալով խորհրդային Վրաստանի ներքին կեանքին, անկարելի է հիացում չունենալ վրաց համայնավարներու վարած քաղաքականութեան հանդէպ: Ազգային արժանապատուութեան զգացումը եւ ազգօգուտ քաղաքականութիւնը վրացի համայնավարներու գլխաւոր յատկանիշերն են: Բոլոր պարագաներու մէջ անոնք չեն մոռնար թէ իրենք զաւակներն են վրաց ժողովուրդին եւ օրն ի բուն կ'աշխատին ի շահ իրենց հայրենիքի: Եւ որքան որ Վրացին գլուխը վեր կը պահէ, այնքան աւելի կարեւորութիւն կու տան Վրաստանին կեդրոնը եւ դրացի երկիրները:

Սակայն, այդ դիրքերուն Վրացիները հասած են յամառ եւ յարատեւ պայքար մը վերջ: Անդրկովկասի խորհրդայնացման առաջին տարիներուն, համայնավար գլխաւոր դերակատարներն էին հայեւուս համայնավարները (Հմայեակ Նազարեան, Անաստաս Միկոյեան, Միասնիկեան, Լուկաշին, Ռուբէն եւ կիրով): Անոնք բոլորն ալ Անդրկովկասի Դաշնակցութեան կողմնակիցներ եւ գլխաւոր սատարողներն էին: Թէեւ Անդրկովկասի խորհրդային Դաշնակցութիւն կազմելու հրահանգը եկած էր Մոսկուայէն, բայց եւ այնպէս հայ համայնավարներն էին գլխաւոր ջատագովները այդ գաղափարի: Մէկ իշխանութեան տակ միացնելով Անդրկովկասի երեք հանրապետութիւնները, Հայերը կը յուսային չէզոքացնել Վրաստանի գերիշխանութիւնը եւ գործը այնպէս կազմակերպել, որ բոլորն ալ հաւասարապէս օգտուին խորհրդային բարիքներէն:

Հայերու այս ձգտումին դէմ ծառացան վրաց համայնավարները եւ ծայր տուաւ անզիջական շարժումը: Վրացիները չէին ուզեր միանալ Անդր. Դաշնակցութեան, ուզելով պահպանել խորհ. Վրաստանի անկախ գոյավիճակը: Մոսկուայի միջամտութիւնը լուծեց վէճը եւ կազմուեցաւ Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը:

Պարտուելով արտաքին ճակատի վրայ, վրաց համայնավարները պայքարի լծուեցան ներքին ճակատի վրայ: Կոթնելով կեդրոնի իրենց ազդեցիկ հայրենակիցներու ուժին (Ստալին, Օրջոնիկիձէ, Ենուկիձէ եւայլն), Վրացիներն աստիճանաբար Անդրկովկասէն քշեցին բոլոր աչքի զարնող Հայերը եւ միահեծան տէրը դարձան Անդրկովկասի: Վրացիները ոչ միայն մաքրագործեցին Թիֆլիսը, այլ եւ իրենց ազգայնամոլ թաթը պարզեցին մինչեւ Երեւան, չէզոքացնելով Հայաստանի մէջ բոլոր այն տարրերը, որոնք որ եւ է ձեւով ազգային տեսակէտ կ'արտայայտէին (Կասեան, Աշոտ Յովհաննիսեանի կեդր. Կոմիտէ, Սաքօ Համբարձումեան, Սահակ Տէր Գաբրիէլեան, Արամայիս Երզնկեան եւ բազմաթիւ ուրիշներ): Այստեղ զայրոյթով պէտք է արձանագրել, որ հայազատ այդ աշխատանքին մեծապէս ուժ տուին եւ նպաստեցին Խանջեանի նման աթոռատենչ ու քծնող հայ համայնավարներ: Հետեւանքն այն եղաւ, որ տարիներէ ի վեր Անդրկովկասի տէրն ու տիրականը դարձած է վրացի Բերիան որ միաժամանակ քարտուղարն է Վրաստանի համայնավար կուսակցութեան:

Դաշնակցական մամուլը բազմաթիւ անգամներ մատնանշած է, թէ ինչպէս վրաց համայնավարները օգտագործեցին իրենց կուսակցական եւ կառավարական բարձր պաշտօնները ի նպաստ Վրաստանի եւ այսօր համայնավար պաշտօնաթերթ «Պրաւդա»ն (փետր. 25) առաջնորդող յօդուածի մը մէջ Վրաստանը կ'անուանէ «Խորհ. Միութեան ադամանդը»: Նոյն իսկ աւելորդ է մեր մամուլին վկայութիւնը: Այդ մասին կարեւոր խոստովանութիւններ ըրին ասպարէզէն քշուած բարձրաստիճան հայ համայնավարները: Եթէ դուրսի եւ ներսի վկայութիւններն ալ մէկդի նետենք, կը բաւէ միայն ծանօթանալ այն արտայայտութիւններուն զորս Մոսկուայի թերթերը եւ բանադնացները շռայլեցին Վրաստանի հասցէին:

Դեռ անցեալ տարուան սկիզբը, Խորհուրդներու համագումարին մէջ (Մոսկուա), Վրաստանի ներկայացուցիչ Մախարաձէն իր ճառը հետեւեալ խօսքերով վերջացուց.

— «Վրաստանը Ստալինի հայրենիքն է» ...

Այդ պարագան չէ մոռցած խորհրդային մամուլը եւ Վրաստանի 15րդ տարեդարձին առթիւ արժանավայել ձեւով կը փառաբանէ Ստալինի հայրենիք Վրաստանը: Գովեստներ եղան նաեւ Հայաստանի հասցէին՝ նոյեմբեր 29ի տարեդարձին առթիւ: Սակայն, գովելով Հայաստանի խորհրդային 15 տարիներու կեանքը, Մոսկուան, Թիֆլիզը եւ Երեւանը լուսաւոր ոչ մէկ կէտ նշմարած էին հայ ժողովրդի անցեալ պատմութեան մէջ: Արիւն եւ ողբ,— ահա թէ ինչով է յայտնի եղած հայ ժողովուրդը մինչեւ Հայաստանի խորհրդայնացումը:

Տեսնենք թէ ինչ կ'ըսեն Ստալին եւ Մոլոտով իրենց շնորհաւորական հեռագրի մէջ Վրաստանի մասին.

— «Ցարականութեան դէմ մղուած պայքարի պատմութեան մէջ վրաց բանուորը, գիւղացին եւ յառաջադէմ մտաւորականութիւնը բազմաթիւ փառաւոր էջեր են արձանագրած» ...

Իսկ «Պրաւդա»ի խմբագրականին մէջ կը կարդանք.

— «Դարերու ճնշումի մէջէն վրաց ժողովուրդը անխախտ պահպանեց իր մշակոյթը, կենսուրախութիւնը եւ լեռներու արծիւներու սէրը դէպի ազատութիւն: Իր մէջէն ծնունդ առին մեծ բանաստեղծներ, որոնց քերթուածները հասան մինչեւ մեր օրերը: Վրաստանը իր մէջէն ծնունդ է տուած հազարաւոր պայքարողներու ընդդէմ ցարականութեան, կալուածատիրութեան եւ դրամատիրութեան: Ամբողջ 19րդ դարը անցաւ Վրաստանի գիւղացիական ըմբոստութիւններով» ...

Վրաստանի Կոմկուսի քարտուղար Բերիա «Պրաւդա»ի նոյն թիւին մէջ կը գրէ.

— «Վրաստանի գիւղացին բազմաթիւ անգամներ ապստամբած է միապետական կամայականութեանց դէմ: 1812—13 թուին ըմբոստացան Կախեթիայի, 1841ին՝ Գուրիայի, 1857ին՝ Մինգրելիայի, 1858ին՝ Իմերեթիայի գիւղացիները: 1902—5 թուականները եղան գիւղացիական եւ բանուորական շարժումներու եւ ըմբոստութիւններու տարիներ: Ռուսաստանի յառաջադէմ պրոլետարները ջերմօրէն ողջունեցին Վրաստանի բանուորներու եւ գիւղացիներու հերոսական պայքարը» ...

Արժանապատուութեան զգացումով եւ ազգային հպարտանքով է որ վրացի Բերիան կ'արձանագրէ իր ժողովրդի անցեալի յեղափոխական այդ դրուագները: Իսկ ի՞նչ կ'ըսէր Հայ կոմկուսի քարտուղար Խանջեանը երեք ամիս առաջ Հայաստանի առթիւ.

— «Չէ՞ որ ցարի արիւնոտ լծի տակ տառապող աշխատաւոր ժողովուրդները ենթակայ էին շատ աւելի սոսկալի կեղեքման ու շահագործման, քան իրապէս գոյութիւն ունէր նոյն իսկ սուլթանական Թուրքիայում: Բայց նրանց ի՞նչ փոյթ: Հայ բուրժուազիան, նրա կուսակցութիւնը, նրա լիդըրները մտահոգուած էին ոչ թէ իրապէս ազգային ազատագրական խնդիրներով, նրանք մտահոգուած էին միայն ու միայն առեւտրական շուկաներում շահաւէտ ու յարմար դիրքեր ստանալու խնդրով: Այդ պատճառով էլ նրանք բնական դաշինքի մէջ էին ցարի եւ իմպերիալիստների հետ» ...

Այսպէս կը ներկայանայ հայ համայնավարներուն մեր յեղափոխական ազատագրական անցեալ պատմութիւնը: Ուրեմն հայ ժողովուրդը ոչ ցարականութեան դէմ պայքարած է եւ ոչ ալ գոյութիւն ունին 1903 եւ 1905ի թուականները (եկեղեցական կալուածներու գրաւում եւ ռուսական առաջին յեղափոխութիւն):

Կարծէք թէ ստալինեան փողկապներէն (կախաղան) հայ յեղափոխականները նուէր չեն ստացած: Հայ յեղափոխականները կը կռուէին Թուրքիոյ դէմ, ուր ժողովուրդը խաղաղ կեանք ունէր, առեւտրական շուկաներ ձեռք բերելու համար(!):

Ստորուկ ու խեղճացար հոգեբանութիւն:

Ազգային արժանապատուութեան տարրական զգացում ունեցող մէկը կրնա՞յ ուղեղին մէջ տեղաւորել հետեւեալ հրէշաւոր միտքը.

— «Պատմական ճշմարտութիւն է, որ Դաշնակցութիւնը գլխաւորապէս անգլիական իմպերիալիզմի դրդումով, ամէն ճիգ գործ դրեց պատերազմի պրովոկացիա անել քէմալական Տաճկաստանի դէմ: Քէմալական Տաճկաստանը իմպերիալիզմի դէմ պայքարի էր դուրս եկել ազատութեան համար: Տաճիկ ժողովրդի համակրանքն ու լայն աջակցութիւնը նա դրանով իսկ իր կողմն ունէր: Այնինչ, Դաշնակցութիւնն անգլիական իմպերիալիզմի դրդումով ուզում էր վիժեցնել Տաճկաստանի ազատագրական պայքարը իմպերիալիզմի դէմ: Նա ռէակցոն գործ էր կատարում եւ անշուշտ չէր կարող ոչ մի յաջողութիւն ունենալ: Միայն հայ աշխատաւոր ժողովրդի արիւնը պէտք է հոսէր եւ հոսեց այդ ռէակցիոն պատերազմում» ...

Այս է Խանջեանի «պատմական ճշմարտութիւնը», որու տակ երկու ձեռքով կրնար ստորագրել Աթաթիւրքը: Եթէ այս չափ է մեր երկրի օրուան վարիչներու ազգային արժանապատուութեան զգացումը, այլ եւս ի՞նչ իրաւունք ունինք մեղադրելու Մոսկուան եւ Թիֆլիզը, երբ կ'անտեսեն ու կ'արհամարհեն Հայաստանը եւ հայ ժողովրդի անցեալին մէջ միայն կոտորած ու աւեր կը տեսնեն ...

Հայաստանի խորհրդայնացման 15րդ տարեդարձի հանդիսութեանց ատեն Երեւան էր եկած Կալինինը, որ Հայաստանի մէջ միայն գէշ ճանապարհներ, անբաւարար քանակով տուներ եւ յետամնաց ճարտարապետական ձեւաւորում էր տեսած: Իսկ որպէսզի Հայաստանը լաւ ապագայ ունենայ, պէտք է ուժ տալ ստախանովեան շարժման եւ Հայաստանի մէջ երջանիկ ապրելու համար անհրաժեշտ է վեց անգամ աւելին ունենալ ...

Իսկ Վրաստանի մէջ ի՞նչ են տեսած:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

— o —

ՍՕՖԻԱ, (Յառաջ).— Այն տեսակցութիւնները զորս Պուլկարիոյ թագաւորը ունեցաւ Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, կը վերաբերէին, մասնաւորաբար, Պալքանեան համաձայնութեան մէջ Պուլկարիոյ մուտքին: Պուլկարիոյ ցարը շատ որոշապէս հասկցուց թէ Պուլկարիա տրամադիր չէ, ու կը մնայ հետեւողական իր քաղաքականութեան:

Հարկ է աւելցնել, որ ցարը, իր այս պատասխանով ոչ միայն կառավարութեան տեսակէտն է արտայայտած, այլ եւ ամբողջ պուլկար հանրային կարծիքին թարգմանն է եղած:

Վերջին տարիներու ընթացքին, Պուլկարիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը այլ եւս կուսակցական կամ հատուածական չէ: Եկող ու գացող, ինչպէս եւ գալիք բոլոր կառավարութիւնները կը մնան միեւնոյն տեսակէտին ու դիրքին վրայ,— մերձեցում Եուկոսլավիոյ հետ, զլացուած իրաւունքներու վերստացում, խաղաղութիւն՝ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջագծին մէջ:

Պուլկար մամուլը, արձագանգ ըլլալով հանդերձ ցարին տեսակցութիւններուն, շատ զբաղեցաւ բերուած առաջարկով կամ թելադրութեամբ: Միայն քանի մը քաղաքական դէմքեր արտայայտուեցան: Անոնց մէջ ալ բացառութիւն կազմեց Պ. Մ. Մաճարով, ծերունազարդ քաղաքագէտ մը, նախկին նախարար, որ «Միր» թերթին մէջ յաճախ կ'երեւի: Պ. Մ. Մ.ով կ'ըսէր իր յօդուածով թէ — որուն խորագիրն էր «Երեւոյթները լաւ են» — ցարին ու Ֆրանսայի Հանր. նախագահին տեսակցութիւնը կը վերաբերէր Պուլկարիոյ մուտքին՝ Պալքանեան համաձայնութեան մէջ, եւ թէ «այդ մօտով մեր ցարին՝ Լոնտոնի ու Փարիզի մէջ՝ եղած թելադրանքին կցուած էին ոչ թէ սպառնալիքներ, այլ ի նպաստ Պուլկարիոյ ամենահեղինակաւոր եւ տպաւորիչ փաստարկութիւնները»:

Պ. Մ. Մ.ովի այս գրութիւնը, սակայն, դժգոհութեամբ դիմաւորուեցաւ: Պ. Ն. Մուշանով, որ քանի մը տարի վարեց երկիրը վերջին յեղաշրջումէն անմիջապէս առաջ եւ որ ինկիւրի այցելեց Թուրքիոյ մերձեցման իբրեւ կողմնակից, «Զօրա» օրաթերթի մէջ կը պատասխանէր Մ. Մ.ովի «Դժբախտ մասնաւոր կարծիքը» խորագրով:

Պ. Ն. Մուշանովի գրութիւնը ուրեմն, ուշագրաւ է նախ որովհետեւ ինքն էր որ իբրեւ երբեմնի վարչապետ, իր օրերուն կազմուած պալք. համաձայնութեան չմօտեցաւ: Երկրորդ՝ որովհետեւ շատ յստակօրէն կը բնորոշէ թէ ինչու Պուլկարիա հեռու է անկէ ու կ'ուզէ հեռու մնալ, եւ, երրորդ իբրեւ թարգմանը քաղաքականութեան մը՝ պատասխան մըն է Թ. Ր. Արասի ճիգերուն՝ Պուլկարիան ամէն գնով Ուխտին մէջ առնելու տեսակէտէն:

«... Մենք ի վիճակի չենք, կ'ըսէ, Պ. Ն. Մուշանով, գիտնալու թէ «Պուլկարիոյ ի նպաստ ամենահեղինակաւոր եւ տպաւորիչ փաստարկութիւններ են եղած», եւ սակայն անոնք աւելի շատ երեւակայական շրջագծի մէջ կը թուին մեզ, քան իրականութեան: Կ'երեւի նման պատրանքներ հարկ էին Պ. Մ. Մաճարովին, իր տեսակէտը կարենալ պաշտպանելու համար: Մինչդեռ Պուլկարիան ունի՝ իր տեսակէտը արժեցնելու համար՝ աւելի լուրջ փաստարկութիւններ: Պուլկարիոյ հակառակորդները դիմած են զանազան միջոցներու՝ Եւրոպայի հանրային կարծիքը շփոթութեան մատնելու համար: (Կ'ակնարկէ այն մեղադրանքին թէ Պուլկարիա կը սպառնայ խաղաղութեան):

«... Պուլկարիա անդամ է Ազգերու Դաշնակցութեան: Ան ստորագրած է նաեւ Լոքարնոյի ուխտը: Եւ, ի վերջոյ, Պուլկարիան, աւելորդ ապացոյց մը եւս տալու համար թէ խաղաղասէր է, յայտարարեց թէ իր դրացիներուն հետ համաձայն է կնքելու անջատ համաձայնագրեր՝ ոչ-յարձակման: Պուլկարիոյ Պալքանեան համաձայնութեան մէջ մտնելու խնդիրը լրջօրէն քննուեցաւ 1934ին: Պուլկարիա մերժեց: Ան մերժեց՝ ոչ թէ որովհետեւ չէր ցանկար խաղաղութեան եւ համակերպողութեան իր դրացիներուն հետ, որոնք իր արտաքին քաղաքականութեան հիմքերն են: Իսկ խաղաղութեան հիմքը դաշնագիրներն են: Որպէսզի ապահովուի խաղաղութիւնը, պէտք է յարգուին դաշնագիրները: Պուլկարիա կատարեց իր բոլոր յանձնառութիւնները: Ան իրաւունք ունի պահանջելու որ կատարուին նաեւ իրեն հանդէպ եղած յանձնառութիւնները: Փոխան ատոր՝ կ'ուզուի որ Պուլկարիա ստնակոխուի եւ նոր պարտաւորութիւններ ստանձնէ, որոնք մինչեւ իրաւազրկում կ'երթան: Պուլկարիա միշտ կողմնակից եղած է արժանաւոր համակերպողութեան մը՝ իր դրացիներուն հետ, ինչ որ աւելի բարենպաստ է, քան Պալքանեան ուխտը: Այս է Պուլկարիոյ քաղաքականութիւնը: Քաղաքականութիւն մը, որ յստակ է, վճիտ եւ անկեղծ: Ա... քաղաքականութիւնը կը բաժն... Պուլկարիոյ ամբողջ հանրային կար... ծիքը, ինչպէս եւ արտասահմանի մ... իրազեկ քաղաքական ազդակներ... Պուլկարիոյ մէջ հաղուադէպ է եղա... որ հանրային կարծիքը այնքան մի... կամ ըլլայ՝ որքան է Պալքանեան ու... տին չմասնակցելու տեսակէտին մէջ: Կառավարութեան քաղաքականութիւնը ոչ անձնական է, ոչ ալ կառա... վարական, այլ եւ ազգին քաղաքակա... նութիւնն է»:

Նուազ կարեւոր չէ նաեւ Փրոֆ. Կ... կենովի կարծիքը: Ցիշեալը, որ վեր... ջերս ընդունուեցաւ գիտական ակա... դեմին եւ իրաւական — քաղաքակա... հարցերու մէջ հեղինակութիւն մը կը... նկատուի, կը գրէ, Ուտրօ օրաթեր... թին մէջ.

— «... Փարիզի հանդիպումներ... ընթացքին մասնաւոր ուշադրութի... է ընծայուած Պուլկարիոյ եւ իր թա... գաւորին: Ակնյայտնի է որ արժէք մ... կը տրուի Պուլկարիոյ: Ու արժէք մ... կը տրուի իբրեւ խաղաղութեան տա... րի: Պուլկարիա իր մինչ այժմեան քաղաքականութեամբ ցոյց տուաւ թէ անկեղծ ու խոր կերպով կապուած է խաղաղութեան եւ Ազգերու Դաշնակ... ցութեան: Իր այս ընթացքը ոչ ոք կր... նայ վէճի նիւթ դարձնել՝ ու վստա... ենք թէ Փարիզի ու Լոնտոնի մէջ ալ... ժանաւորապէս գնահատած են ... պարագան: Ըստ մեզի՝ Պուլկարի... րուս՝ կարեւորագոյն խնդիր մըն ... Պալքաններու խաղաղութիւնն ու Պալ... քանեան ազգերու միջեւ բարիդրացի... ական փոխյարաբերութիւնները: Բաղդատաբար շատ քիչ արժէք կը ներկայացնէ, այս պարագային, Պալքանեան ուխտը, որ ունի գաղանի մասեր եւ, հակառակ երկու տարուան իր գոյութեան, դեռ չէ արձանագր... ուած Ազգ. Դաշնակցութեան մօտ թէ... և 18րդ յօդուածը կ'արգիլէ գաղտնի դաշինքները եւ ամէն միջազգային դաշնագիր անյապաղ պէտք է արձ... նագրուի Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարութեան մօտ: Կա... կած չկայ որ Ժընեւի հաստատու... թեան կապուիլը աւելի կարեւոր ... քան շրջանային ուխտերու, որոնք յ... ճախ դժգոհութիւն կը ստեղծեն, ... խաղաղութիւն՝ դրացիներու միջեւ:

Նոյնիմաստ պատասխաններ ... «Միր»ի մէջ նախկին արտաքին նա... խարար Պ. Պուրով եւ քրոնիկագ... մը:

ԳԷՇԻՆ ԳԷՇԸ

— . —

Կը գանգատինք թէ Ֆրանսայի մ... մարդ հարուստ ըլլալու է զատ մը ... րենալ վարելու համար. քանի որ ... վերջ կանխավճար (փրովիզիօն) պէտ... է վճարել:

Բայց կ'երեւի Ֆրանսա աւելի ... նելի է այդ տեսակէտով, քան Ան... լիա:

Օրինակ, պզպեղի առեւտուրի ... նաշնորհի դատը որուն հերոսը՝ ... մըն էր՝ Պէշիրեան, արժած է 25,... ոսկի, այսինքն շուրջ 200,000 ֆր... Անիկա միայն՝ դատական ծախսե... Աւելցուցէք վրան մեծ փաստաբ... մը վարձքն ալ, եւ կը հասկնա... ցանկալի չէ դատ ունենալ Անգլ... մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Քիչ մըն ալ քալեց, քայլ մը եւս:

Նոր մեռելի մը գերեզմանը՝ հազիւ փորուած: Խումբ մը մարդիկ, գանկ մը մէկուն ձեռքին մէջ, կը խօսէին: Անոնցմէ մին, «գիծեր կան ճակատին վրայ, նայեցէք, կարծես ձեռքով բանուած» ... երբ ըսաւ, անոնցմէ ամէնէն տարիքոտը, ճերմակ մազերով ծերունի մը, «մեռնողին ճակատագիրն է, կրնա՞ք կարդալ», հարցուց, ու նայեցաւ ամէնուն առանձին առանձին:

Այս մարդոց դէմքերուն ծանրութիւնը ատեն մը այնքան տպաւորիչ դարձաւ որ, ինքն ալ անոնց պէս խորհրդաւոր բան մը զգաց:

Պահ մը աչքերը գանկին վրայ մնացին:

Ի՞նչ կար որ տարիքոտները, մազը մօրուքը ճերմկած մարդիկն անգամ բառ մը չէին կրնար կարդալ այս մեռելին ճակատագրէն:

Սաթենիկ գլուխը կախեց: Երբ կըկին նայեցաւ այս մարդոց, անոնց մին, գանկը, ափին մէջ, լռութեամբ դեռ կը նայէր ճակատագրին:

Երկու լռութիւններ դէմ դիմաց:

Այս պահուն, տխուր, տժգոյն ժպիտ մը դիմացի մարդուն դէմքը բռնեց, եւ զգուշութեամբ հողի կոյտին վրայ դրաւ գանկը:

Այս մարդը դժգոհ էր անշուշտ, մըտածեց Սաթենիկ, ու քալած ատեն, «ինչո՞ւ չեն կրնար կարդալ» կը կրկնէր: Ինչպէս եղաւ, այս միջոցին, իր մօրը խօսքերէն մէկը միտքը ինկաւ, երբ կ'ըսէր, «ի՞նչ դժուարէ աղջիկս, հոգիններուն ճամբէն անցնիլ»:

Երբ տուն վերադարձաւ, պզտիկ հայելիին դիմացը կեցաւ Սաթենիկ, նայեցաւ երկար, ճակտին քսեց մատները: Արիւնը կրակի պէս կը վառէր գլուխը:

Երկար շունչ մը առաւ:

Ճակտին վրայ բան չէր տեսներ, միայն, ատեն ատեն գիծէ ճամբաներ կը կազմէին: Այդ գիծերուն տարօրինակութիւնը սիրտը շատ վրդովեց, ու որքան իր մտածումները արագութիւն կ'առնէին, կը շատնային անոնք:

Սենեակէն դուրս ելած ատեն, ձեռքը ճակտին վրայ, բան մը կը ծածկէր կարծես:

Իր յուզումները շատ էին իրեն համար: Նայած ատեն, աչքերը պատկերներու մէջ կը կորսուէին: Ու տղոց պէս, որոնք գիշերը բանէ մը վախնալով, վերմակին տակ կը խօթեն իրենց գլուխը ու լռութեամբ կը հետեւին իրենց մտածումին, Սաթենիկ աչքերը կը գոցէր, ուժով կը սեղմէր կոպերը: Դող մը կար վրան: Մարմինն ալ փուշ փուշ կ'ըլլար:

— Քեզի ո՞վ ըսաւ որ գերեզմանատուն երթաս, ըսաւ իր հայրը, երբ Սաթենիկ իր տեսածները պատմեց:

Աչքերը շատ յոգնած ու լեցուն, ամէն բառ բերնէն յուզումով դուրս կուգար:

— Մայրիկին գերեզմանը չակեցի, կուշտերը հողը փորեցի, բարձրացուցի: Զորս դին ծաղիկ տնկեցի, հայրիկ:

Այս վերջին բառը հազիւ բերնէն ելած, աչքերը լեցուեցան արցունքով:

Առաջին անգամ ըլլալով, Հաննուկ ախպար չկրցաւ պատասխանել իր աղջկան: Ու, «ո՜վ իմ Աստուածիկս», մրմնջած ատեն, շունչը կը հեւար:

Ասկէց ետքն էր որ, Սաթենիկ, իր կարդացած պատմութիւնները կը տեսնէր տեսարաններու փոխուած:

Տեսակ մը գաղտնիք:

Կեանքը իր ամբողջ խորութեամբ մտաւ հոգիներուն մէջ կը ճառագայթէ, իր գաղտնիքը կը դնէ հոն, ամբողջ իր խորհուրդով կը խողովակէ անոնց սիրտը: Ասանկ մաքուր հոգիները, տեսակ մը անձկութեամբ կը դրկեն կեանքը: Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, անոնց հոգին տղու հոգի, առանց վախնալու իրենց ուզածին պէս կը տրամաբանեն, կը տեսնեն շատ բան, ուժ կ'առնեն: Ուքամջութիւնը կը սկսի: Վայրկեանն է իրենց հոգիին. գեղեցկութիւնը կը փայլատակէ: Լեռը իր տեղէն քալեցնելու կը ճգնին:

Ու այս ճակատագրական պատմութիւնը սովորական անձկութեամբ մը չէր որ կը գրգռէր իր սիրտը: Ինչ որ ալ ըլլար, կրակը իր ներսը բռնկած, այս անձկութիւնը կ'աճէր: Ինք պզտիկ աղջիկ մը, կը տեսնէր հոգիով կը զգար շատ բան:

Ի՞նչ կայ այս պզտիկ աղջկան ներսը:

Դրացի պզտիկ աղջիկները իրենց տարիքին խենդութիւնն ունէին, կը խաղային, կը վազվռտէին փողոցներուն մէջ, ու պարտէզները իրենց զըւարթութեան համար նեղ կուգային: Մանաւանդ իրենց ծաղիկները բացուած, կանանչ ծովի պէս ամէն դի, մեղրանուշով կը պսակէին իրենց գըլուխները, ծաղիկներուն երգը կ'երգէին, կը պարէին թեւթեւի, այս աղջկան զուարթութիւնը հանդարտած բան մը ունէր:

Տրտմութեան շուք մը իջած էր երեսին վրայ:

Ու ահաւոր ազդեցութեան մը տակ, հիմակ ամէնուն երեսին կը նայէր, ճակատներուն վրայ կը մնար աչքը՝ երբ տեղ մը խմբուած էին: Խօսակցութեան պահուն դէմքի մը բոցավառումը, ճակատներուն վրայ շարուած գիծերուն իւրաքանչիւր ձեւափոխումը, կը լեցնէր իր սիրտը: Մանաւանդ երբ Արեգնոց կ'երթար, վերադարձին, յանկարծ իր ներսը բան մը կը մթագնէր:

Ի՞նչ կար իրենց տունին մէջ:

Քիչ առաջուան լոյսով օծուն ... զագոյն գեղեցկութիւնը չէր ... իր հօրը երեսին վրայ: Հայկ... հայրիկը որքան ալ տխուր ըլլար... հօրը ուրախ օրերէն աւելի ... ու անուշ ճառագայթում մը կ'երեւ... դէմքին վրայ:

Գուրգուրանք, գուրգուրանք, գ... գուրանք: Անոնց մայրիկն ալ, իր ... լոր ցաւերուն մէջ, ճշմարիտ մօր ... գուրգուրանքը ունէր: Իր բոլոր ... ժումներուն մէջ գուրգուրանք կ... Սրտին ամբողջ փափկութիւնը գուրգուրանքին մէջն էր:

Ու կամաց կամաց, լոյս մը ... ծագիլ իր ներսը: Կեանքը իրենց ... նէն ներսն էր որ կը պատրաստէ... բոլոր անակնկալները: Ու ... չափ, իր հօրը կեանքին պատմութի... նը աչքերուն առջեւ կը բերէր: Տ... էր ան: Իր սրտին տխրութիւնը ... էր: Ինչ որ կ'ընէր, չէր կրնար ... տիլ անկէ: Իր սիրտը իրենց ... տրտմութեան փակած, կը ... պէր: Այսպէս, ամէն օր իր ... կատագրին առջեւն էր:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

—.—

Մարտի գաղջ արեւ մը կայ հորիզոնին վրայ, եթերային անուշ պայծառութիւնը շատ կը յիշեցնէ մեր գիւղերու հովուական կեանքի քաղցրութիւնը: Կուսակցական գործով մը կը հեռանամ մեր քաղաքէն: Ճամբան [illegible] օտար ընկերներով, օրուան անցուդարձի մասին խօսքեր ու խորհրդածութիւններ կ'ըլլան ճամբորդներու միջեւ: Իսկ ես դժբախտ ժողովուրդի զաւակ մը, գործէս ազատած կը մտածեմ իմ պարտականութեանս վրայ: Կառքը կը սուրայ, ծեր մարդ մը եւ երիտասարդ գեղեցկադէմ կին մը վէճի կը բռնուին, վէճը կը սաստկանայ մինչեւ իրարու երես թքնելու աստիճան:

Ե՜հ, վերջապէս ինչ որ ալ ըլլայ, եւրոպացին քաղաքակրթուած ազգ է, իրենց թքածը կը լզեն ու կը հաշտուին, մենք միայն նայինք... Կառքը կը սուրայ, ծառեր ու արտեր իրարու ետեւէ կը վազեն, բայց չեն հասնիր, եւ իրարու վրայ փլելով բնութեան կը [illegible] իրենց աչքերը:

Գիւղաքաղաքին մէջ եմ, միս մինակ եւ գրեթէ տեղին անծանօթ: Տա[illegible] տարի առաջ այցելած եմ այս [illegible] գիւղը, ուր ողջ էին դեռ մեր սիրելի ընկերներէն Արգարը եւ ուրիշներ:

Ճամբու վրայ Հայ մանուկներ մաքուր հայերէն կը բարբառին: Որքա՜ն ուրախ եմ, ուզածս եւ փնտռածս այս է: Որ. Փափազեանը անոնց սորվեցուցած է մաքուր լեզու, սքանչելի բարբառ, պարտականութիւնս կատարելէս վերջ կը հանդիպիմ քանի մը ծանօթներու, աւելի ճիշդ ընկերներու, որոնք այս վայրէն քիչ մը հեռու կը բնակին:

— Ե՛հ, ընկեր Յակոբ, ես այս երեկոյ քաղաք չեմ վերադառնար, կ'ուզեմ ձեր գիւղը գալ եւ մեր ընկերներն ու հայրենակիցները տեսնել:

— Շատ բարի, ընկեր, ամենայն սիրով, վրայ կը հասնի ընկ. Բարարը պատրաստ զինուորի նման:

Կ'իյնանք ճամբայ, ընկ. Յակոբ զիս կ'առնէ իր հեծելանիւին վրայ, իսկ ընկ. Բարարն ալ իբրեւ խուզարկու, կը սկսինք յառաջանալ:

Պայծառ արեգը կը սկսի [illegible], թանձրացեալ մութը կը յառաջանայ գորշ ամպերուն հետ:

Երկու չարքաշ աշխատաւոր ընկերներուս հետ հեծելանիւով կը սուրանք օձի նման հանգիստ պառկող ճամբաներուն վրայէն դէպի Լը-Միլ: Ճամբուն լայնքին ու երկայնքին կը հանգչին մերկ ծառեր, ու տափարակ դաշտեր, խոպան այգիներ, սպասելով գարնան կանանչ յեղափոխութեան որ պիտի գայ պճնազարդել անոնց մերկութիւնը:

Կ'անցնինք Պուշ-տիւ-Ռօնի երկրագործական վարժարանին առջեւէն: Շէնքը այս հսկայ տարածութեան մէջ լուռ է այդ պահուն: Կարծես մեռելային կեանքն է որ կը թագաւորէ սանձարձակ: Երկու ուսանողներ մութին մէջ լուսնկայի արծաթ լոյսին տակ չեմ գիտեր ինչ կը [illegible] ծառերուն տակ:

Հեծելանիւին վրայ՝ ընկ. Յակոբին հետ կը սկսինք խօսիլ մեր կուսակցական կեանքի մասին:

Շատ ուրախ են եւ հպարտ որ այս օտար ափերուն մէջ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ազգային վարդապետութիւնը կ'ուսուցանէ տարահալած ժողովուրդի դժբախտ բեկորներուն:

Այս շրջանին մէջ կայ «Քեռի» խումբը, իսկ Յակոբի եւ Բարարի բնակած վայրին մէջ կան չորս ընկերներ: Երկուքէն զատ կայ երկայնահասակ Խաչատուրը եւ ուրիշ մը:

Ուրախ եմ Յակոբի տուած տեղեկութեան եւ կը պոռամ մեր առջեւէն քալող Բարարին:

— Բարար, դո՞ւն ալ Դաշնակցական ես, այ տնաշէն:

— Հըպը ի՞նչ կարծեցիր զիս, ընկեր, կը պատասխանէ, աւելցնելով թէ կը բնակի բլուրի մը կատարը, իր ընտանիքով եւ գամբռով: Դաշնակցականի հաւատքը մեծ է ընկերոջ մէջ:

Կը հասնինք գիւղակ մը, ուր ընկերներս կ'առաջնորդեն զիս սրճարան մը, գարեջուր մը առնելու համար: Սիրով կ'ընկերանամ: Ներսը մուխին ու ծուխին մէջ յաճախորդները մէկ մէկ թերթ առած կը կարդան ու կը խօսին մեծ հետաքրքրութեամբ:

Կ'առնեմ թերթ մը ու դուրս կ'ելլենք...

Այս անգամ քալելէն (հետիոտն) լուսնակի ջինջ լոյսին տակ, ու կատակելով կը հասնինք բլրակին ստորոտը, ուրկէ Բարարը կը բաժնուի: Ընկ. Յակոբը ու ես կը քալենք ծառերու շուքէն, գորտերու կանչին եւ գիշերային խաղաղութիւնը վրդովող ուրիշ ձայներու տակ մեր ճամբան կը կծկուի ու մենք կը հասնինք գիւղ: Կը հաւաքուին բոլորն ալ Սըրգէին տունը: Սեղանը կը շտկուի, կը խմենք ու կ'երգենք մինչեւ առաւօտ:

Բարի առաւօտը կը բացուի նազելաշուք արեւով մը: Փոքրիկները կը վազեն Ֆրանսական դպրոց, գործաւորները կը քշուին դէպի կղմինտրի գործարանը եւ ուրիշներ կ'երթան հող փորելու: Ահա աշխատանքը մեր հայրենակիցներուն:

Մայր մը կը մօտենայ, երկու տետրակ ձեռքն առած.

— Պարոն, կը հաճի՞ս այս երկու տետրակներուն մէջ գեղագրութեան օրինակ մը տալ որ պզտիկներս մաքուր գրել սորվին:

Հայկական դպրոցի մը պակասութիւնը չափազանց զգալի է, եւ մանուկները կ'ուծանան անզգալաբար:

Ու ես ճամբուս վրայ, կեանքի այս փշրանքները տեսնելով եւ ուսումնասիրելով, կը թողում գիւղը իր խոր լռութեան մէջ ու կը հեռանամ դէպի քաղաք, ժխորին հետ շարունակելու տաղտկալի կեանքը:

Մ. Խ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

—.—

Էնթրանսիժանի մէջ Ժան տ'Էմ յօդուածաշարքով մը կը ներկայացնէ Սուրիան, «ցեղերու քառուղին», որ պահ մը վերջերս վառարան դարձաւ խռովութեանց: Վերջին յօդուածներէն մէկուն մէջ, Ժան տ'Էմ սուրիական հարցին բարդութիւնները վերլուծելու ժամանակ կը յիշէ Նափոլէոնի մէկ խօսքը. — «Պետութեան մը քաղաքականութիւնը կը գտնուի իր աշխարհագրութեան մէջ»: Այսպէս ալ Սուրիոյ մէջ, աշխարհագրական պայմաններն են ապահովաբար որ մարդկային քառսի են վերածած երկիրը, — ցեղերը իրարու յաջորդած են այս հողամասին վրայ, աշխարհակալները իրար հալածած են պատմութեան այս քառուղիին վրայ: Վերջին անգամ Թուրքն էր որ հալածուեցաւ այս երկրէն: Ֆրանսա, երբեւ հոգատար հաստատուելէ վերջ, բախեցաւ կարգ մը դժուարութիւններու: Ցեղերու այդ քառսէն զատ, մարդկային այդ խառնարանը կը բորբոքէր երբեմն ալ քաղաքական կուսակցութեանց յաւակնութիւններէն: Այնտեղ կը գործեն երեք քաղաքական հոսանքներ, — առաջինը կողմնակից է հոգատարութեան, երկրորդը կազմուած է չափաւորներէ, որոնք որոշ ազատութիւններ կը պահանջեն, իսկ երրորդը ազգայնականներն են, որոնք ոչ մէկ զիջում կ'ընեն, եւ ասոնք են որ դժուարութիւններ կը ստեղծեն: Կարծես ասոնց համար ըլլար, երբ արաբական առած մը կ'ըսէր.—

«Իմաստութիւնը ըսաւ.— Կ'երթամ բնակելու Սուրիոյ մէջ: Խռովութիւնն ալ ըսաւ.— Հետդ պիտի գամ»:

Այսպէս հին քաղաքակրթութեան այս օրրանին մէջ խռովութիւնը միշտ զուգահեռ քալած է, երբեմն տիրապետած է, ինչպէս հիմա:

ԱՆԳԼԻԱ, ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԶՈՒԳԱՀԵՌԱԲԱՐ

—.—

Գերմանիա կը ստորագրէ ինչ թուղթ որ ուզէք, եւ սակայն կ'ուրանայ իր ստորագրութիւնը:

Ֆրանսա կը ստորագրէ գրկաբաց եւ կը յարգէ յանձնառութիւնը, որմէ ազատ կը զգայ ինքզինք այն ատեն միայն երբ նոր մը կը ստորագրէ:

Անգլիա կը պահէ ստորագրածը, բայց անկէ այնքան նեղուած կը զգայ ինքզինք, որ պիտի ուզէր բան մըն ալ չստորագրել:

×

Ֆրանսա կը խօսի առանց գործելու:
Անգլիա կը գործէ առանց խօսելու:
Գերմանիա կը գործէ, վերջը կը խօսի:

×

Գերմանիա կ'ըսէ.— ո՛չ: Եւ այդ կը նշանակէ՝ «ոչ»:
Ֆրանսա կ'ըսէ.— Ո՛չ: Եւ այդ՝ կը նշանակէ «այո»:
Անգլիա կ'ըսէ.— Ո՛չ: Եւ այդ՝ կը նշանակէ՝ «թերեւս»:

×

Կանանչ սեղանին վրայ՝
Ֆրանսա կը փռէ պաշտօնաթուղթերը:
Գերմանիա կը զարնէ բռունցքով:
Անգլիա կը թօթվէ իր սիկարին մոխիրը:

×

Ֆրանսայի մէջ զինուորական ծառայութիւնը պարտադիր է:
Անգլիոյ մէջ զինուորական ծառայութիւնը կամաւոր է:
Գերմանիոյ մէջ զինուորական ծառայութիւնը կամաւորապէս պարտադիր է:

×

Ֆրանսա կը մտածէ թէ ինք մեծ ազգ մըն է:
Գերմանիա կը կրկնէ թէ ինք մեծ ազգ մըն է:
Անգլիա այնքան համոզուած է թէ ինք մեծ ազգ մըն է, որ երբեք չի մըտածեր այդ մասին:

×

Անգլիա կը խաղայ եւ կը շահի:
Գերմանիա կը խաղայ եւ կը կորսնցնէ:
Ֆրանսա կը խաղայ կորսնցնողի գըլխուն:

×

Իր դրացիներուն աչքին՝ Ֆրանսա «գլուխ կը տանի»:
Իր դրացիներուն աչքին՝ Անգլիա «զզուըլտուք»ի տեղի կուտայ:
Իր դրացիներուն աչքին՝ Գերմանիա «հոգի կը հանէ»:

(Փարի - Միտի)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՐՄԱՆԱՏՈՒՆԸ

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 14 մարտ (Ցառաջ).— Հակառակ բոլոր խոչընդոտներուն եւ չարախօսութեանց, Կ. Խաչի մասնաճիւղը խանդավառ յաջողութեամբ կը շարունակէ իր աշխատանքները: Ահա իր վերջին ձեռնարկ – դարմանատունը Տօմինիքէն փողոցին մէջ: Մաքուր - կոկիկ սենեակ ուր կ'ընդունին շաբաթը մէկ օր (հինգշաբթի) հիւանդներ Մարսէյլէն եւ արուարձաններէն:

Դիպուածով մը ներս կը մտնեմ: Քանի աւելի հիւանդներ կարգի կը սպասեն: Այցելու բժիշկն է Տոքթ. Արզումեան, որ գիտակցօրէն կը կատարէ իր պարտականութիւնը: Իսկ Կ. Խաչի վարչութեան կողմէ, Տիկ. Սէրէնկիւլեան կը ստուգէ եւ կ'արձանագրէ հիւանդներուն անունն ու ինքնութիւնը, ցոյց տալով քրոջական հոգածութիւն:

Դարմանատունը բաց է անխտիր ամէն Հայու առջեւ, բաւական է որ, ան իր պատկանած Հայր. Միութենէն յանձնարարական մը ունենայ:

Ինչ անգնահատելի գործ:

Ապրիք ազնիւ Հայուհիներ, որ ձեր անձնական հոգերը ձգած տրամադրութիւն կ'ունենաք հիւանդ մը բժշկելու, անտէր մանուկ մը հագուեցնելու, ընտանիք մը խնդացնելու:

Ն. Լամբրոնացի

ՓԵՏՐ. 18»Ը ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

—o—

ԿԱՐՏԱՆ, 9 մարտ (Ցառաջ).— «Նիկոլ - Դուման» ենթակոմիտէն փետրուարեան ապստամբութեան 15–ամեայ տարեդարձին առթիւ կազմակերպած էր հրապարակային հանդէս մը՝ գեղարուեստական ճոխ բաժիններով: Ներկայ էր խուռն բազմութիւն մը: Ջեր թղթակիցը բանալով հանդէսը, պարզեց պատճառները, որոնք ծնունդ տուին փետրուարեան ժողովրդական ապստամբութեան եւ ըմբոստութեան: Թելադրեց ներկաներուն որ չվհատին եւ չլքեն դիրքերը մանաւանդ այս դաժան ու մռայլ օրերուն: Յետոյ երգչախումբը երգեց «Մեր հայրենիք»ը: Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին արտասանութեամբ՝ Պ. Ա. Առաքելեան, Ս. Գինոսեան, Տ. Մաթոսեան, Ա. Գինոսեան, Քրիստափոր (էջքէն), ընկ. Պ. Հեպոյեան՝ մեներգ: Օրիորդներ՝ Անահիտ Տ. Նազարէթեան Սիամանթօի «Դարերու վրէժը», Ա. Սիմոնեան՝ Ահարոնեանի «Նրանցը», Մ. Գալայճեան «Դրոհը»:

Գեղարուեստական բաժնի լրացումէն յետոյ խօսք առաւ օրուան առաջին բանախօսը, ընկեր Մ. Թաշճեան, որ ակնարկ մը նետեց անցեալի վրայ, դրուատեց հայ ժողովուրդին կորովի ու անձնուէր ոգին: Զանազան վաւերական փաստերով պարզեց փետրուարեան ժողովրդական ապստամբութեան պատճառները եւ եզրակացուց թէ «առանց Փետր. 18երու՝ կարելի չէ ձեռք բերել քաղաքական ազատութիւն»: Յետոյ թելադրեց ներկաներուն՝ ունենալ լիակատար հաւատք եւ յոյս, հայ ժողովուրդի ապագայի եւ անկախութեան մասին:

Երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Յ. Խանոեան, որ նախ պարզեց թէ ինչո՞ւ կը տօնենք փետր. 18ը եւ որո՞նք մասնակցեր են այդ ընդվզումին: Յետոյ կարդաց քանի մը կոչեր, ռամկավարներու, սոց. յեղափոխականներու կողմէ ստորագրուած: Աւելցուց նաեւ որ երէկ այս մարդիկը փետր. 18ի հետ էին, ժողովուրդին հետ պայքար եւ ապստամբութիւն կը մղէին, իսկ այսօր, «ջնջեցէք փետր. 18ը» կը բացագանչեն: Ահա թէ ո՞ւր է դաւաճանութեան ու գետնաքարշ ստրկութեան ոգին: «Բայց մենք կը տօնենք այս օրը, որովհետեւ ան անգամ մը եւս

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԱԲԵՐԷՆԻ ՀԱՐՑԸ

—.—

Պէյրութի Ազդակը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 փետրուար).

— «Այժմ, երբ արդէն Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ մեր գաղութը ունի տասնամեակի մը պատմութիւն, արաբերէն լեզուի պարագան կը դառնայ կենսական խնդիր Հայերուս համար:

Այս հիւրընկալ ափերուն վրայ առաջին օրերուն, հասկնալի էր իւրաքանչիւրիս վերաբերմունքը տիրող լեզուին հանդէպ, երբ դեռ ակնկալութիւններ ու պատրանքներ կապուած էին երջանիկ դէպքերու եւ հայրենիք փոխադրուելու իղձին: Բայց քանի տարիները կը յառաջանան՝ կարծես բոլորս ալ կը հաշտուինք այն մտածումին հետ, թէ կարծուածին չափ մօտ չէ սպասուած այդ լուսաւոր թըւականը: Մ'նաց որ հազարաւորներ արդէն քարուկիր տուներու տէր եղած ու կապուած են այս երկրին: Ուրիշներ, գործի եւ առեւտուրի մարդիկ, իրենց առօրեայ յարաբերութեանց բերումով կապեր հաստատած են հրապարակի վրայ, ու կը զգան անհրաժեշտութիւնը թանկագին եւ անփոխարինելի այն գործիքին, որ ընթացիկ եւ գործածական լեզու անունը կը կրէ:

Հայուն եւ անոր քաղաքական կեանքը ապրող ժողովուրդներու ճակատագիրն է եղած սորվիլ լեզուն, այն միջավայրին ուր բախտին ալիքները նետած են զիրենք:

Ժողովուրդներու մէջ Հրեաները, մեզի պէս, բայց մեզմէ աւելի գործնական իմաստութեամբ օր առաջ աշխատած են սորվիլ եւ իւրացնել իրենց ապրած միջավայրի լեզուն:

Ոչ մէկ խօսք, որ լեզու մը դիւրաւ սորվելու լաւագոյն տարիքը մանկութիւնն է: Այս տեսակէտով մեր վարժարանները կարեւոր դեր մը ունին կատարելիք, պէտք է լրջօրէն ոյժ տրուի արաբերէնի մշակման: Լսած ենք որ յաճախ ծնողքները ուզած են այս դասէն զերծ կացուցանել իրենց զաւակները: Սխալ մտածում: Տղան քանի փոքրիկ է, հեռու կեանքի զանազան մտահոգութիւններէն եւ զբաղումներէն, հեշտութեամբ կրնայ սորվիլ որ եւ է լեզու: Մանաւանդ որ արտակարգ ընդունակութիւն ունի հայ մանուկը լեզու սորվելու: Փոքրիկ օրինակ մը: Հայախօս ծնողքի մը 12 տարեկան մանչ զաւակը որ օտար վարժարան մը կը յաճախէ, իր 40 տեղացի ընկերներուն մէջ առաջնութիւն շահած է արաբերէնի մէջ եւ արժանացած դպրոցի տնօրէնութեան եւ ուսուցչական կազմի բացառիկ գնահատութեան եւ հիացման: Երբ անգամ մը առօրեայ հնհնուքը սկսած է ճնշել իր վրան, ա՛լ «մնաք բարեաւ» մտքի եւ հոգիի դերյօդնութիւն ենթադրող ամէն ճիգի:

Եթէ նախակրթութեան տարիներուն փոքրիկներ հեռու են արաբերէնի գաղտնիքներուն եւ գեղեցկութիւններուն թափանցելէ, բարեբախտաբար 20 առ հարիւրը հայ նոր սերունդին կը յաճախէ օտար կամ հայ միջնակարգ վարժարաններ: Ցաւով պէտք է գիտել տալ որ օտար լիսէներու եւ քոլէճներու մեր ուսանողութեան գրեթէ ինը տասներորդը նոյնպէս արաբերէն չուսանիր: Այս պարագան իսկապէս ցաւալի է, վասնզի հասակ նետելու կոչուած վաղուան մեր նոր մտաւորականութիւնը — ինչպէս այսօրուանը—ի վիճակի պիտի չըլլայ ինքզինքը լըջօրէն ճանչցնելու եւ սիրցնելու տեղացի տարրին: Ան պիտի նկատուի, յաչս այս երկրին վաղուան մտաւորականութեան, իբրպէս յանցապարտ, որովհետեւ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, ան պիտի անգիտանայ երկրի ժողովուրդին ցաւերն ու հոգերը:

Ասոր համար չէ՞ որ, ապրելով հանդերձ մեծ ու բազմապիսի առաքինութիւններով օժտուած ցեղի մը մէջ, այսօր մենք կ'անգիտանանք անոր հարուստ գրականութեան, պերճ ու մեծաշուք բանաստեղծութեան եւ ստեղծագործ մտքին գանձերուն: Մեր շրջապատը կը դատենք Մաարաթի կամարներուն տակ ծուարած բեռնակիրներու խառնիճաղանճով, առանց կարենալ թափանցելու հարուստ անցեալով եւ հարուստ արուեստով մեծ ժողովուրդի մը հոգիին: Եւ որովհետեւ տկար է մեր արտայայտութեան գործիքը, արաբ տարրը, իր կարգին, մեզ կը դատէ մեր թիթեղէ վրաններէն, մեր կօշկակար գործաւորներու տխուր կեցուածքէն, երբ հազար երազներ կան նաեւ մեր հոգին խռովող, երբ հազար իղձեր ու երգեր կան նաեւ հայ սրտին մէջ: Մեր արուեստը, մեր գրականութիւնը, մեր լեզուական հոյակապ հարստութիւնները հաւասարապէս անհաղորդ կը մնան մեր դրացի արաբ տարրին: Մեր սակաւախօս արաբագէտ հայրենակիցներուն մէջ, խոստովանինք, որ դեռ չունինք մէկը, որ գրական անվիճելի ձեռնհասութեամբ մը օժտուած՝ կարենար փոխադարձաբար զոյգ լեզուներու գանձերը պարզել հիւրընկալ եւ հիւր ժողովուրդներու հոգիին մէջ:

Ընդունինք որ ցարդ եղանք աւելի սպասողի քան գործօն աշխատանք տանողի դիրքին մէջ. անկասկած որ այս կեցուածքէն տուժեցինք իւրաքանչիւրս, ամէն անգամ որ արաբերէն լեզուով բացատրել եւ բացատրուելու հարկը ստեղծուեցաւ»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (3)

Տ[illegible]Կ ՄԸ [illegible]ՐԲԱՆԱՑ[illegible] (1313—1923)

Կամուրջէն անցնելու ատեն, գլխահակ եւ աչքերս սալայատակին յառած՝ քայլերս կ'առնեմ, ծանօթներէ ճանչցուելու համար:

Ղալաթիոյ ոստիկանական խումբը կէս ժամ հազիւ կը ձգեն եւ միայն զիս հանելով, հանրակառքով կը տանին Պէշիկթաշի ոստիկանական կեդրոնը, ուր կոյուղիներու վերեւ մթին ու նեղ խցիկ մը կը նետեն, ճիշդ ժամը գիշերուան 11ին: Գործը ձեռքէս առնուած էր. որով աղտոտ տախտակամածին մէկ անկիւնը կծկուած կը մնամ, մինչեւ արշալոյս, գարշահոտութեան մէջ:

Յաջորդ օրը մայրս գաղթակայանէն կը կանչեն ոստիկանները, ստուգել տալու համար թէ գործը որո՞ւնն է: Ան Թուրքերէն չգիտնալով, յետոյ վախնալով կը տարակուսի: Բարեբախտաբար նոյն պահուն Զաքրեան Գրիգոր էֆէնտին կ'անցնի, զինուորական բժիշկ եւ հազարապետ՝ պատերազմի տարիներուն, որ ծանօթ է Պոլսոյ կառավարական շրջանակներուն եւ հեռուէն ազգական մեզի: Անոր շնորհիւ վերջապէս այս փորձանքէն ալ կ'ազատիմ:

ՊՈԼՍԷՆ ՀԵՌԱՆԱԼ

—o—

1922 սեպտեմբերի սկիզբը, Թուրքերու կողմէ Իզմիրի գրաւման առթիւ, Պոլսոյ մէջ ամէն գիշեր կարելի չէր հանգիստ քուն քաշել՝ հրացանաձգութեններէն: Իսկ ցոյցերը հետզհետէ ծանր հանգամանք մը առած էին: Թուրք երիտասարդական հսկայ թափօրներ Պոլսոյ ամէն կողմերը ցոյցեր կը կատարէին, յունական վաճառատուներու ցուցափեղկերը կոտրելով:

Մանաւանդ գիշերային ցուցարարները ամբողջ գիշերներ հրաղէնի հարուածներ արձակելով, Բերայի քրիստոնեայ բնակչութիւնը ահ ու սարսափի կը մատնէին:

Ամէն կողմ դրօշազարդուած էր:

Յաջորդ ամսուան կիսուն հինգշաբթի օր մը Րէֆէթ փաշան Անատոլուէն պիտի գար, որով նախապէս պատրաստութիւններ տեսնուած էին լաւ ընդունելութիւն մը սարքելու համար: Ամէն փողոց դրօշազարդուած եւ մեծ պողոտաները կանանչազարդ կամարներ ձգուած էին: Իրիկուան Թուրք նուագախումբեր, դպրոցականներ, խուռն բազմութիւն մը իրենց ետին՝ Գապաթաշ գացին փաշան դիմաւորելու եւ ծափերով, խրախճանութիւններով բերին:

Մեռած պետութիւն մը պիտի վերակենդանանար, ինչ որ զարմանքը շարժած էր բոլորիս:

Անկէ յետոյ Թուրք դպրոցականներ ամէն անգամ դրօշներ պարզած, յաղթական երգերով թափօրներ կը կազմէին եւ ժողովուրդը բուռն ծափահարութեամբ կ'ընդունէր զանոնք: Հետզհետէ կառավարութեան վարչական ձեւերը կը փոխուէին:

Քրիստոնեաներ, Հայ թէ Յոյն, ամէն շաբթու կը հեռանային Պոլսէն:

Նոյեմբերի վերջն էր, երբ լսեցի թէ բոլոր որբերը Յունաստան պիտի փոխադրեն, որով անմիջական Օրթագիւղի Ամերիկեան Նիր Իսթ Րիլիֆի տեսչութեան դիմելով խնդրեցի որ զիս ալ ղրկեն անոնց հետ՝ իբրեւ Ազգ. Խնամատարութեան նպաստընկալ:

Ընդունուեցայ եւ որբերուն հետ մակոյկներով փոխադրուեցանք իտալական «Քառնարօ Ֆիումէ» շոգենաւը, որ յաջորդ օրը ժամը 11.30ին ճամբայ ելաւ:

Պոլիսը կ'անհետանար հետզհետէ մեր տեսողութենէն:

Իրիկուան Մարմարայի բացերն էինք, հիւսիսային հովը սաստկացած ըլլալով, շոգենաւը մշտապէս կ'օրօրուէր:

Գիշերուան ժամը 10ին Տարտանէլի նեղուցը մտած էինք: Ամբողջ գիշերը միւս որբերուն նման անկիւնները քշուած, չոր գետնին վրայ կ'երկարէի անքուն ու տժգոյն:

Հինգշաբթի օր, Եգէական ծովու երկու ջրանցքներէն անցնելով, կէսօրէ վերջ հասանք Պիրէոն, ուր փոխադրուեցանք մթերանոց մը:

Յաջորդ օրը կէսօրուան մօտ կայարանէն շոգեկառքը առնելով անցանք Աթէնք ու այցելեցինք Սթատիոնը, ելանք Ակրոպոլիսի Պարթենոնի տաճարը, նմանապէս ուրիշ պատմական վայրեր եւ հասարակաց պարտէզն ալ բաւական պտտելէ վերջ, իրիկուան վերադարձանք Պիրէոն:

Շաբաթ կէսօրին փոխադրուեցանք ռումանական «Մարիա Լուիզա» շոգենաւը որ կէսօրէ վերջ ճամբայ ելաւ:

Կիրակի առաւօտ Կորնթոսի պարանոցը մտանք, յետոյ անցանք արուեստական ջրանցքէն, որուն երկայնութիւնը հինգ քիլոմեթրէն աւելի է: Շոգենաւը ճիշդ կէս ժամէն կտրեց ջրանցքը, բայց այնքան նեղ էր որ հազիւ շոգենաւ մը կ'առնէր:

Մինչեւ իրիկուն Լէբանթիայի ծոցը ճեղքելով անցանք պզտիկ Տարտանէլի նեղուցէն եւ մտանք Փաթրասի ծոցը:

Լոյսը կը նիհարնար հետզհետէ, երբ հասանք Յոնիական ծովը: Գորշ ամպեր եկան ծածկել պայծառ երկինքը եւ շատ չանցած ծովը փրփրալից դաշտագետնի մը վերածուեցաւ: Միաժամանակ տեղատարափ անձրեւ մը ստիպեց շոգենաւին 1600 որբերը մթերանոցները իջնել: Նաւը մոլեգնաբար կը քշուէր: Գրեթէ չքնացանք ամբողջ գիշերը: Հետեւեալ կէսօրին հասանք Քորֆու կղզիին համանուն նաւահանգիստը, սակայն մեզ դուրս չհանելով կը ստիպուէինք նոյն գիշերն ալ աղտոտ ու գարշահոտ մթերանոցներուն մէջ անցընել: Փոթորիկը դադրած էր ու վերջապէս երեքշաբթի իրիկուն մը մակոյկներով փոխադրուեցանք ծովեզերքը, դէպի Գերմանիոյ կայսեր պալատը որ մեզի տրամադրուած էր: Երկու ժամ հեւ ի հեւ լեռներէն քալելէ վերջ հասանք յիշեալ դղեակը:

Յաջորդ օրը կրկին Քորֆու մեկնելով, ամերիկեան որբանոցին մէջ եղբայրս տեսայ, որ մեզմէ առաջ հասած էր, իսկ մայրս քրոջս հետ Պոլիս կը մնար:

Քսան օրեր անցան միօրինակ ու ձանձրացուցիչ: Վերջապէս օր մըն ալ ուրիշ որբերու հետ ընդունուեցայ Քորֆուի իտալական առեւտրական վարժարանը ուր հազիւ ամիս մը բախտը ունեցայ ուսանելու:

Աշակերտները կը բաղկանային Իտալացիներէ, Յոյներէ, Սերպերէ, Ալպանացիներէ եւ քանի մը Գերմանացիներէ:

Ժանտախտին հետեւանքով դպրոցը փակուած մնաց:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

թեանը վրայ: Անհաւասարութիւնը ըմբոստացում եւ ատելութիւն կը ներշնչէ մէկուն եւ երկիւղ ու անվստահութիւն միւսին: Վերսայլի դժբախտ դաշնագիրը, որ սահմանուած էր խաղաղութիւն պարգեւելու աշխարհի, չկրցաւ խաղաղութիւն բերել, որովհետեւ հիմնուած էր ազգերու գերադասութեան եւ ստորադասութեան վրայ: Անոր սկզբունքն էր բռնութիւնը: Անոր հողային տրամադրութիւնները բանաւոր չէին: Մենք գիտենք որ հողային տրամադրութեանց ամէն փոփոխութիւն զոհողութիւն կը պահանջէ, սակայն Գերմանիա չուզեր յաւիտենական պատերազմ մղել, սահմանագլուխներու փոփոխութեան համար: Պէտք հասկնալ թէ ինչու: Գլխաւորաբար մենք չենք ուզեր արիւն զոհել ազգը ընդարձակելու համար, մենք ունինք աւելի պարզ մեթոտ մը ազգը ընդարձակելու — յաւելում ծնունդներու: Տարին 500,000ը կը կազմէ երիտասարդում, առանց ուրիշներուն վնասելու: Մենք կը ջանանք բանաւոր հիմերու վրայ դնել մեր հարցերը, ինչպէս օրինակ գաղթավայրերու խնդիրը, որ կրնայ բանաւոր լուծում մը բերել: Հարցը այս է այժմ.— Գերմանական կառավարութիւնը կ'ուզէ կնքել ապահովութեան դաշինք մը արեւմուտքի համար, հաստատելով տեսակ մը աստուածներու խաղաղութիւն Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ, երաշխաւորուած Անգլիոյ եւ Իտալիոյ կողմէ, եւ այն տրամադրութեամբ որ Ա. Դ. Խորհուրդը որոշէ նախայարձակը, խզման մը պարագային»:

Այստեղ Հիթլէր նորէն յիշեց թէ Ֆրանսա պէտք չունէր մասնաւոր դաշինք կնքելու խորհրդային պետութեան հետ, այնքան երաշխաւորութիւններէ յետոյ, թէ այդ դաշնագիրը ինքնին կը քանդէ Լոքառնոյի դաշինքը, եւ թէ յեղափոխութեան մը պարագային Ֆրանսա կրնայ դառնալ Գ. Միջազգայինի մէկ հաստուածը եւ եզրակացուց.

— Ես առաջարկեցի խաղաղութիւն 25 տարուան համար, ուրեմն կատարեցի ամենամեծ շարժումը զոր կրնար կատարել ո եւ է դիւանագէտ, բայց երբեք չպիտի ընեմ որ եւ է բան որ կրնայ վտանգել Գերմանիոյ պատիւը: Մենք կ'ուզենք տանտէր ըլլալ մեր տունին մէջ: Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ մեզ ընդունին իբրեւ աղքատ ազգականներ: Մենք չենք ընդունիր որ մեզ քաշքշեն միջազգային ատեաններու առջեւ: Մենք կը մերժենք մտնել ետեւի դուռնէն, մենք կ'ուզենք ներս մտնել մեծ դուռնէն: Ես չեմ կրնար հանդուրժել որ դուրսէն հրամաններ արձակեն ինծի: Գերմանիոյ մէջ գերման ժողովուրդն է որ կը հրամայէ: Ես չեմ կրնար հանդուրժել որ դուրսը բանակցութիւններ կատարեն մեր կռնակին վրայ: Միայն Աստուած իրաւունք ունի դատելու թէ ով է արդարը, ով է մեղաւորը:

Իսկ այստեղ, Գերմանացիներ, դուք էք իմ դատաւորներս: Դուք էք որ ձեր վճիռը պիտի արտասանէք մարտ 29ին: Եւ այն ատեն ես պիտի յայտարարեմ աշխարհի.— «Ես չէի որ խօսեցայ, այլ գերման ժողովուրդը խօսեցաւ իմ բերնով»:

Կարեւոր ճառեր օրուան տագնապի մասին

Շարք մը կարեւոր ճառեր խօսուեցան կիրակի օր: Նախկին վարչապետ Պ. Տալատիէ խօսելով Պօժի մէջ, մասնաւորապէս շեշտեց.— «Հռենոսի զինուորական գրաւումը, ամրութեանց ապագայ շինութիւններով, միայն առաջին մասը կը կազմէ ռազմատենչ ընդարձակ ծրագրի մը գործադրութեան, յառաջ խաղալու համար դէպի արեւելք, երբ Գերմանիա ճարէ անհրաժեշտ միջոցները: Լոնտոնի խօսակցութիւնները ամէնէն ծանրակշիռ հանգամանքը կը ներկայացնեն, Մեծ պատերազմէն ի վեր, որովհետեւ անոնք պիտի վճռեն Եւրոպայի ապագան»: Այս առթիւ դիտել տուաւ թէ Պ. Պառթուն էր որ, իբրեւ արտաքին նախարար Տումէրկի դահլիճին մէջ, մերժեց Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ զինաթափութեան ծրագիրը, 1934 ապրիլին եւ այսպէս ճամբայ բացաւ որպէսզի Գերմանիա դրժէ Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութիւնները»:

*** Զօր. Կամլէն, ընդհ. սպայակոյտի պետը, խօսելով Սթրազպուրկի մէջ, յանձնարարեց միացեալ ճակատ կազմել: «Մենք գիտակից ենք մեր ու-

ժին: Պետական գաղտնիք մը յայտնած չեմ ըլլար, ըսելով թէ վայրկեանը յղի է անակնկալներով»:

*** Պ. Էռիօ կիրակի օր ուշագրաւ յօդուած մը հրատարակեց «Լ'Էօվռ»ի մէջ, «Նամակ Գերմանացիի մը» խորագրին տակ: Հերքելով Հիթլէրի մեղադրանքները, նախկին վարչապետը կը բացատրէ թէ Ֆրանքօ-գերման մերձեցման միակ պայմանն է իրաւարարութեան ենթարկել բոլոր վէճերը:

36.500 գերմանական, 140,000 ֆրանսական

Հակառակ ֆրանսական եւ անգլիական թերթերու պնդումին, գերմանական շրջանակներու մէջ կը յայտարարեն թէ Հռենոսի ապազինեալ շրջանին մէջ տեղաւորուած զինուորներու թիւն է 36,500, որոնց դիմաց Ֆրանսացիները ունին 140,000 զինուոր, սահմանէն անդին: Այս իմաստով յայտարարութիւն մը հրատարակեց Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, պնդելով թէ հոլանտական սահմանէն մինչեւ զուիցերիականը կը գտնուին 36,500 գերման զինուորներ, մէջն ըլլալով ոստիկանական ուժերը: «Եթէ նկատի առնէք թէ այդ շրջանը կը բնակի Գերմանիոյ ժողովուրդին մէկ հինգերորդ մասը, այսինքն 14ուկէս միլիոն ժողովուրդ, եւ թէ այդ շրջանը կը կազմէ Գերմանիոյ մէկ ութերորդ մասը, մէջն ըլլալով Քէօլնի, Տիւսէլտորֆի, Ֆրանքֆուրթի, Վիսպատէնի պէս կարեւոր քաղաքներ, պիտի համոզուիք թէ գրաւումը պարզապէս այլաբանական հանգամանք ունի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ԴԷՊՔ ՄԸ ՊԱՏԱՀԵՑԱՒ Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ: Կին երեսփոխան մը ճառ կը խօսէր: Երբ վերջացուց կին մը, որ ունկնդիրներու սրահը կը գտնուէր, ոտքի ելաւ եւ պոռաց ժողովին.— «Դադրեցուցէք պատերազմը»: Մասնաւորապէս շեշտեց վերջին բառին վրայ եւ կրկնեց քանի մը անգամ: Բարապաններ բռնեցին եւ դուրս հանեցին, բայց կինը յաջողեցաւ ժողովասրահին եւ գաւիթներուն մէջ նետել տուփեր, որոնք փոշի կը պարունակէին: Երբ բարապանները դէպի դուրս կը քշէին, կինը դարձաւ երեսփոխաններուն եւ պոռաց.— «Դուք առելի գէշ էք քան ջայլամը, խելք չունիք»:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ յուսահատելով Ազգերու Դաշնակցութենէն, միջոցներ կը փնտռէ, հաշտութիւն կնքելու համար: Թէեւ կը հերքուին այս առթիւ շրջած զրոյցները, բայց իրազեկներ կը հաւատեն թէ Հռոմի նախորդ դեսպանը պաշտօն ստացած է տրամադրութիւնները շօշափելու: Իտալական բանակը կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը հիւսիսէն թէ հարաւէն:

ՎՐԱՑԻ ԻՇԽԱՆ Սերժ Մտիվանի, որուն եղբայրը կառքի արկածի մը զոհ գացած էր անցեալ օգոստոսին, ձիէն վար իյնալով մեռաւ Մ. Նահանգներուն մէջ: Նախապէս ամուսնացած էր Փօլա Նէկրիի հետ:

ՀՐԵՂԷՆ ԽԱՉԻ բոլոր կազմակերպութիւնները ընդհանուր «զօրաշարժ» կատարեցին կիրակի օր: Այս առթիւ 20,000 հեռագիրներ հասան գնդ. տը լա Ռօքի:

ՊԱՐՏԱԽՈՐԻՋ ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԵԱՆ վերահաստատման տարեդարձին առթիւ, երէկ, երկուշաբթի, մեծ զօրահանդէս մը կատարուեցաւ Պերլինի մէջ, մասնակցութեամբ հազարաւոր զինուորներու: Այս առթիւ ալ դրդագին ցոյցեր կատարուեցան:

նկաւ հաստատելու թէ հայ ժողովրդի երակներուն ու սրտին մէջ վառ կը մնայ ազատութեան գաղափարը:

Որքան ալ վարչաձեւն ու պայմանները աննպաստ եւ խորթ թուին մեզի, սակայն եւ այնպէս քաղաքական այդ ձախորդ օրերը կուգան ու կ'երթան: Գաղափարի կայծերը պիտի բոնկին ուշ կամ կանուխ»:

Ցետոյ «Անդրանիկ» թատերախումբը մեծ յաջողութեամբ ներկայացուց Ա. Ահարոնեանի «Արիւնի ձայնը» զոր բեմի յարմարցուցած էր ձեր թղթակիցը: Բաժիններ ունէին Ա. Առաքելեան, Լ. Գեղունի, Պ. Հեպոյեան, Ս. Գինոսեան, Կ. Նաւօեան:

Երգչախումբը մէջ ընդ մէջ կ'երգէր ազգային յեղափոխական երգեր: Ներկաները մեկնեցան խանդավառուած անկախութեան գաղափարով:

Լ. Գեղունի

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— · —

Կրընոպլի հանգանակութիւնը.— Ղ. Թորոսեան 10 ֆր., Ե. Սաղաթէլեան, Պ. Յարութիւնեան, Ոմն, Ա. Օհանեան 10ական, Յ. Ղարիպեան 5, Ղ. Գապագճեան 5, Գ. Զարացեան 10, Մ. Անտոնեան 5, Ա. Թորոսեան 10, Ա. Սողոմոնեան 5, Պ. Երանոսեան 10, Յ. Զաքրեան 2, Կ. Թորոսեան, Յ. Երկանեան, Ա. Ուզուրեան, Կ. Սուքիասեան 5ական, Ա. Փափազեան 10, Յ. Անտոնեան 5, Յ. Օնպաշեան 10, Ոմն, Ե. Պետիկեան, Ք. Այվազեան, Ս. Սալաւանեան, Ս. Խաչատուրեան 5ական, Ա. Սարգիսեան 10, Մ. Սարգիսեան 4, Ի. Ինճիեան 5, Ս. Պապիկեան 5, Գ. Մէնտէլեան 20, Ոմն 5, Ե. Մարաշլեան 3, Ե. Տէրկոմսեան, Ա. Մարտիրոսեան, Յ. Սահակեան 5ական, Կ. Թիւֆէնկճեան 10, Վ. Ճերմակեան 5, Թ. Սատուեան 10, Ե. Տօղիկեան 5, Մ. Հարգուարդեան 10, Ա. Իսպէնճեան 10, Տ. Ստամպուլեան 5, Ե. Ասլանեան 5, Ա. Ասլանեան 7.50, Ա. Գըլճեան 10, Ոմն 15, Տ. Իզմիրլեան 10, Ոմն 10 ֆր.: Ընդհ. գումար՝ 351.50 ֆրանք:

Տես «Յառաջ» 6 մարտ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնենք [illegible] Մալխասեանի, իր եղբօր [illegible] մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Թուրքիոյ [illegible] մէջ:

Տէր եւ Տիկ. [illegible] ԴԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Լիոն 12 մարտ 1936

×

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շրջ. Վարչութիւնը եւ Ս[illegible] Գործադիր Մարմինը իր ժրաջան անդամներէն ԺԻՐԱՅՐ ԽԱՉՄՈՒՐԵԱՆի մօր մահուան առթիւ իրենց ցաւակցութիւնները կը յայտնեն հանգուցեալին տիկնոջ եւ մօտաւոր պարագաներուն:

×

Հ. Յ. Դ. Տէսինի կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ողբացեալ Տիկ. ՄԱՌԻ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆի մահուան առթիւ, իր ամուսնոյն ընկ. Յարութիւն Մանուկեանի եւ զաւակներուն:

×

Տէր եւ Տիկին Կիւլեան ընտանիքը խորին ցաւակցութիւն կը յայտնեն, ՓԱԹԹՈՒՔԵԱՆ ընտանիքին, իրենց սիրելի աղջկան՝ Փոքրիկ ԹԱԳՈՒՀԻի ցաւալի մահուան առթիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Բարաղամ Բարաղամեան կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Յարութիւն Բարաղամեան, որ 10 տարիէ ի վեր կը բնակէր Փարիզ: Իր հասցէն իմացնել Djiladjian*ի*, Impasse Beline No. 3, Bron Village, Rhône:

— Շապին Գարահիսարի գիւղերէն Թամզարայի Խաչի կից Թաղէն, Գաբրիէլ Անկարեան, 20—23 տարեկան, հօր անունն է՝ Գալուկ, մօր անուն՝ Տիրուհի: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր հօրեղբօրորդւոյն Յովհաննէս Պարսամեանի, 1er Batterie. 10e R. A. C., Rueil (S. et Oise): France.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ.

Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Մինչեւ այս կէտը հասած էի երբ պատուհանին կօշիկի հետքերով զբաղեցայ… երեք տարբեր եզրակացութեանց կրնայի յանգիլ… առաջին՝ Ռէլֆ Փէյթընի կօշիկին հետքերն էին անոնք… տղան Ֆըռնլի կուգայ այդ գիշերը, աշխատանոցը կը մտնէ եւ կը տեսնէ որ հայրը սպաննուած է… երկրորդ՝ անծանօթ մը կրնար ձգած ըլլալ այդ հետքերը, բայց ինչ զուգադիպութիւն որ թէ այս վերջինը եւ թէ Ռէլֆը հագած պիտի ըլլային յար եւ նման «կոճակներ» ունեցող կօշիկներ… չէի կրնար հաւատալ… գինետան աղջիկէն իմացայ որ Զարլզ Քէնթի կօշիկները շատ մեծ էին իրեն համար…

Երրորդ՝ հետքերը դիտումնաւոր կերպով այնտեղ ձգուած էին՝ կասկածի ենթարկելու համար Ռէլֆը… ստիկա ապացուցանելու համար կարգ մը ստուգումներ կատարեցի… ոստիկանութիւնը Երեք Վարազներու պանդոկէն առած էր Ռէլֆի կիսակօշիկներէն զոյգ մը… տղան զանոնք հագած չէր կրնար ըլլալ որովհետեւ վար ղրկուած էին մաքրուելու համար… համաձայն ոստիկաններուն կարծիքին Ռէլֆ նոյն տեսակէն զոյգ մը եւս ունէր… ստուգեցի այդ պարագան եւ տեսայ որ իրաւունք ունէին… լաւ, իմ տեսութիւնս հաստատելու համար ոճրագործը Ռէլֆի կիսակօշիկները հագած պիտի ըլլար այդ գիշերը… այդ պարագային, սակայն, կը նշանակէր թէ տղան երրորդ զոյգ մը եւս ունէր՝ միշտ միեւնոյն տեսակէն… անհաւատալի թուեցաւ ինծի… այդ երրորդ զոյգը կիսակօշիկ չէր այլ կօշիկ էր… ձեր քրոջը միջոցաւ այդ մասին քննութիւն կատարել տուի… կը խոստովանիմ որ դիտմամբ չեշտեցի իրեն՝ կօշիկներուն գոյնը որպէսզի կասկածներ չունենայ… քննութեան արդիւնքը ձեզի ալ ծանօթ է… Ռէլֆ Փէյթըն կօշիկ հագած էր… երբ երէկ առտու տունս եկաւ, առաջին հարցումս այդ եղաւ… պատասխանեց թէ հագածը կօշիկ էր այդ գիշերը ոչ թէ կիսակօշիկ… արդարեւ տակաւին ոտքն էր ան, որովհետեւ ուրիշ հագնելիք չունէր…

Ուրեմն քայլ մը եւս մօտեցանք ոճրագործին… միայն ան էր որ պատեհութիւնը կրնար ունենալ Ռէլֆին կիսակօշիկները վերցնելու այդ գիշերը՝ Երեք Վարազներու պանդոկէն…

Ուրիշ կէտ մը եւս… ոճրագործը այն անձն է որ առիթը ունէր դաշոյնը արծաթեղէններու սեղանէն թռցնելու… կրնաք առարկել թէ տնեցիներէն որ եւ է մէկը կրնար վերցուցած ըլլալ զայն… բայց կը յիշէք անշուշտ որ օրիորդ Ֆլօրան բացարձակօրէն վստահ էր որ երբ սեղանին քովի եկաւ դաշոյնը այնտեղ չկար…

Ամէն ինչ պարզ է ուրեմն… կըրնանք ամփոփել… մարդասպանը այն անձն է որ նոյն օրը Երեք Վարազներու պանդոկը գնաց… որ շատ լաւ գիտէր թէ Պ. Էքրոյտ ձայնագիր մը գնած էր… որ մեքենաներու լեզուէն կը հասկնար եւ առիթը ունէր դաշոյնը գաղտնաբար վերցնելու… որ «ընդունարան» մը ունէր հետը՝ ձայնագիրը մէջը նետելու համար — օրինակ սեւ պայուսակ մը — այն անձը վերջապէս որ դիակը գտնուած պահուն քանի մը վայրկեան առանձին էր աշխատանոցին մէջ, քանի որ Փարքըր ոստիկանութեան կը հեռաձայնէր…

Արդարեւ այդ անձը ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ… բժիշկ Շէփըրտը…

ԳԼՈՒԽ 26

ԵՒ ՄԻԱՅՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ամբողջ վայրկեան մ մահաքօյր լռութիւն տիրեց սենեակին մէջ: Ցետոյ ես էի որ խնդացի:

— Դուք յիմար էք, ըսի…

— Ոչ, սիրելիս, յիմար չեմ… ժամերու աններդաշնակութիւնն էր որ ամէնէն առաջ ուշադրութեանս առարկայ ըրաւ ձեզ…

— Այսի՞նքն…

— Այո. կը յիշէք անշուշտ որ ամէնքդ ալ համաձայն էիք որ պարտէզին գլխաւոր մուտքէն մինչեւ տունը՝ հինգ վայրկեան կը տեւէր քալելով, նոյնիսկ աւելի պակաս եթէ նեղ ճամբան առնելով պազշտամը գայիք… դուք տունէն հեռեցաք ժամը 9ին տասը մնացած — այդպէս ըսիք թէ դուք եւ թէ ծառան — եւ սակայն վանդակորմին առջեւը հասաք երբ ժամը ինն էր… ցուրտ գիշեր մըն էր եւ կարելի չէր տնտնալ… ինչո՞ւ համար հինգ վայրկեան տեւող ճամբայ մը տասը վայրկեանէն կտրեցէք… սկիզբէն ի վեր ուշադրութիւնս գրաւեց այն պարագան որ միայն ձեզմէ իմացայ թէ աշխատանոցին պատուհանը նիգով ամրացուած էր… պարոն Էքրոյտ այդ մասին հարցում ըրաւ ձեզի, բայց աչքովը չտեսաւ… ենթադրենք որ նիգը դրուած չէր… տասը վայրկեանի ժամանակամիջոցը բաւակա՞ն էր որ դուք տան դուռնէն դուրս գալով աշխատանոցին պատուհանին քովը երթայիք, ձեր կօշիկները փոխէիք, ներս մտնէիք, Էքրոյտը սպաննէիք եւ վանդակորմը հասած ըլլայիք ժամը ճիշդ 9ին… այս տեսութեան շատ ալ համաձայն չէի քանի որ Էքրոյտ ջղագրգիռ վիճակ ունէր այդ գիշերը, պիտի լսէր որ ներս կը մտնէիք եւ հաւանաբար կռիւ մը տեղի պիտի ունենար ձեր երկուքին միջեւ… բայց ենթադրենք որ դուք Էքրոյտը սպաննեցիք ձեր մեկնելէն առաջ… իր բազկաթոռին ետեւը ոտքի կեցած էիք, այնպէս չէ՞… այդ պարագային [illegible] նէն դուրս ելաք, պարտէզին փոք[illegible] տնակը գացիք, ձեր պայուսակէն [illegible] ջէն հանեցիք Ռէլֆի կօշիկները, [illegible] գաք եւ ցեխերուն մէջէն քալեցիք [illegible] տուհանին եզերքը հետքեր ձգեցիք [illegible] սենեակը մտաք, դուռը ներսէն կողպեցիք, յետոյ վազելով տնակը [illegible] բաղարձաք, կօշիկները փոխեցիք [illegible] վանդակորմէն դուրս ելաք… (ես [illegible] փորձը կատարեցի անցեալ օր [illegible] դուք Տիկին Էքրոյտը ժողովի հր[illegible] րելու գացած էիք… ճիշդ ու[illegible] տասը վայրկեան տեւեց). յետոյ [illegible] տունը եկաք… պատճառաբան[illegible] արդարացում ունէիք իսկապէս, [illegible] որ ձայնագիրը այնպէս մը լարած [illegible] էր որ ան «խօսիլ» պիտի սկսէր [illegible] 9.30ին…

— Սիրելի Պ. Փուարօ, ըսի, [illegible] երկար խորհրդածեր էք այս [illegible] մասին… ի՞նչ շահ կ'ակնկալէի [illegible] րոյտը սպաննելով…

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՄԱՐՏ
MERCREDI 18 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3066 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՎՏԱՆԳԸ՝ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Տարբեր պարագաներու մէջ կամ նախապատերազմեան շրջանին, անվրէպ աճուոր պատերազմի մը պիտի յանգէր Հիթլէրի բռնած դիրքը։

Բարեբախտաբար խոր յեղաշրջումներ կատարուած են աշխարհի կարգ ու սարքին եւ ժողովուրդներու հոգեբանութեան մէջ։ Այնպէս որ, ինչքան ալ արկածալի երեւայ կացութիւնը, դժուար է հաւատալ թէ պատերազմը անպայման պիտի պայթի մէկ օրէն միւսը։

Մարդիկ տակաւին հրաժարած չեն միջազգային վէճերը պատերազմով լուծելու սովորութենէն։ Վկայ՝ Իտալիան։ Ուզեն ալ, չեն կրնար։

Եւ սակայն, բաւական զօրաւոր ազդակներ կան, եթէ ոչ խափանելու, գոնէ յետաձգելու կամ սահմանափակելու պատերազմները։

Օրինակ՝ ներկայ տագնապը, Եւրոպայի սրտին վրայ։

Կարելի չէ ժխտել թէ կը գտնուինք պայթուցիկ մթնոլորտի մը մէջ։

«Մեծ»երը կրակին հետ կը խաղան դարձեալ, ինչպէս տարիներէ ի վեր։ Որ եւ է սխալ շարժում կամ գրգռիչ գործողութիւն կրնայ կայծեր արձակել եւ նոր փոթորիկ մը յարուցանել։ Անհրաժեշտ միջոցներն ալ ունին.— գոնէ անոնք որ յաղթական եղան 1914-19ին եւ զանակները կը սրեն քսան տարիէ ի վեր։

Եւ սակայն, բոլոր երեւոյթներն ու իրողութիւնները կ'ապացուցանեն թէ՝ ամէնէն առաջ իրենք՝ յաղթականներն են որ կը վախնան կամ կը խուսափին պատերազմէն։

Ինչո՞ւ,— պարզապէս անոր համար որ կարելի չէ նախատեսել նոր փոթորիկի մը ելքը, արդի զինարուեստի եւ սպառազինութեանց անսահման եւ ամեհի հնարաւորութեանց մէջ։

Անոնք որ յաղթեցին 1914ի աշխարհասասան սպանդին մէջ, լիուլի ապահովեցին իրենց աւարը, եւ ամէնէն առաջ անոնց պահպանութեան մասին կը մտածեն։

Այդ հիմնական մտահոգութեան կը ծառայեն լեռնակուտակ դաշնագիրները, ինչպէս, անոնց զուգընթաց, յարաճուն զինարշաւն ու նորանոր գիւտերը։

Ուրեմն, առ այժմ յագեցած են իրենց աշխարհակալութեան ախորժակները։ Իրենց շահն իսկ խաղաղութիւն կը թելադրէ։ Ուրիշ խօսքով՝ ամուր կառչիլ մեծ պատերազմէն իվեր հաստատուած կարգ ու սարքին, կարելի եղածին չափ ընդդիմանալով դաշնագիրներու վերաքննութեան։

Այս է որ կը կոչուի «հաւաքական ապահովութիւն»։

Իսկ միւսնե՞րը,— անոնք որ ջախջախուեցան կամ զրկուեցան ընդհանուր աւարէն։

Անշուշտ վտանգի գլխաւոր աղբիւրը կը կազմեն անոնք, պարտեալներն ու զրկեալները։

Պատերազմի վէրքերը հազիւ սպիացած, անոնք անդադար կը թափեն իրենց դառնութիւնը, իրրեւ ողոքելով, յաճախ պոռթկալով, բայց միշտ արծարծելով նոյն հիմնական պահանջը,— արդարութիւն եւ հատուցում։

Որքան զօրաւոր է եւ բազմամարդ ու բազմապահանջ՝ պարտեալը, այնքան բարձր կը խօսի, յաճախ բռունցքն ալ ցցելով։

Այդպէս վարուեցան Իտալիան ու Գերմանիան, մէկը յանդելով պատերազմի, միւսը ակռայ կճրտելով մինչեւ որոշ սահման մը։

Ասոնց ետեւէն կուգան ուրիշներ ալ,— Հունգարիա, Պուլկարիա, Աւստրիա, Ցունաստան եւայլն։ (Խօսէ՞ինք նաեւ Հայաստանի մասին ...)։

Բաղդատաբար շատ փոքր ըլլալով, այս պետութիւնները չեն կրնար շարժիլ այնպէս ինչպէս միւսները։ Մանաւանդ որ, բոլորն ալ կաշկանդուած են շղթայաշար զինակցութեանց եւ դաշինքներու ցանցի մը մէջ, թէ սահմանէ սահման եւ թէ աւելի հեռուէն։

Եւ սակայն, ի՛նչ տարակոյս որ բոլորն ալ սրտանց կը հըրճուին, մեծերու ելոյթներէն բաց դուռներ երազելով նաեւ իրենց համար։

Այս տեսակէտէն, մասնաւորապէս ուշագրաւ է Հունգարիոյ դիրքը։

Փէշթայի թերթերը բացէ իրաց կը պաշտպանեն գերմանական եւ իտալական տեսակէտը, շեշտելով դաշնագիրներու վերաքննութեան ստիպողութիւնը։ Մինչ Սօֆիայի մէջ կը նախընտրեն բարեացակամ լռութիւնը։

Այս կացութեան մէջ, ի՞նչպէս կարելի է հաւատալ թէ անսասան պիտի մնայ խաղաղութիւնը։

Ո՛չ ոք այդպիսի պատրանքներ կը սնուցանէ։ Ապացոյց՝ յարաճուն զինարշաւը, որ կը շարունակուի խաղաղասիրական մաղթանքներու, փոխադարձ հաւաստիքներու եւ զարմանազան շաղակրատութեանց մէջ։

Միայն թէ,— փոխուա՛ծ է աշխարհը։ Այսօր ժողովուրդները նոյնքան դիւրութեամբ չեն առաջնորդուիր դէպի սպանդանոց, որքան երէկ։

Եթէ տակաւին իրական ուժ մը չի ներկայացներ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, իբրեւ կանխարգել ազդակ, անդին կան միլիոնաւոր բազմութիւնները աշխատաւորներու, որոնք տիրական դեր կը կատարեն բոլոր ժողովրդապետական երկիրներու մէջ։ Եւ իրողութիւն է որ պատերազմի չէփոր ամէնէն աւելի կը հնչէ այն երկիրներուն մէջ ուր միահեծան դիկտատուրան է որ կ'իշխէ։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՄԵՐԺԵՑ ՔՆՆԵԼ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԱԾ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

ԳԱՂՏՆԻ ԺՈՂՈՎ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ՏԵՒԷ ՉՈՐՍ ԺԱՄ

ՖԼԱՆՏԷՆ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՓԱՐԻԶ ԴԱՌՆԱԼ ԵՒ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՀՌՉԱԿԵԼ

Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը գաղտնի ժողով մը գումարեց երկուշաբթի կէս օրին, Լոնտոնի մէջ, պատասխանելու համար Գերմանիոյ վերջին առաջարկներուն։ Նիստէն յետոյ կարճ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, բայց թերթերու թղթակիցները յաջողած են կարեւոր մանրամասնութիւններ քաղել։ Բոլորն ալ կը հաստատեն թէ ժողովը փոթորկալի եղած է։ Այն աստիճան որ, Պ. Ֆլանտէն, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը, հակառակ իր սովորութեան, հետզհետէ յուզուելով պոռթկացեր է.

— ԵԹԷ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ ԱՐԴԻՒՆՔ ՄԸ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՀԱՐԿ Է ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵՒ ԴՆԵԼ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԲՈԼՈՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ, ԸՍԱՒ ԻՆԾԻ։ ԱՅՆ ԱՏԵՆ ԵՍ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՄ ՁԵՌՔ ԱՌՆԵԼԷ ՑԵՏՈՅ ԿԱՐԳ ՄԸ ՄԻՋՈՑՆԵՐ, ԻՆՉՊԷՍ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺԸ, ԱՆՇՈՒՇՏ ԱՅՆ ԱՏԵՆ ԱՒԵԼԻ ԼԱՒ ՊԻՏԻ ՀԱՍԿՆԱՔ ԶԻՍ։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Պ. Ֆլանտէն, Պելժիոյ վարչապետը, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը՝ Լիթվինով, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը՝ Պ. Թիթուլէսքու պահանջեցին որ նախ Գերմանիան դատապարտուի իբրեւ ուխտադրուժ, եւ յետոյ նկատի առնուին Հիթլէրի առաջարկները։ Աւելի հաշտարար դիրք բռնեցին Տանըմարքայի, Թուրքիոյ եւ Չիլիի ներկայացուցիչները, թելադրելով որ Հիթլէրի առաջարկները եւ Հռենոսի վերադրաման խնդիրը միասին քննուին։ Պ. Իտըն թելադրեց չափաւորութեամբ վարուիլ Գերմանիոյ հետ։ Իտալիոյ եւ Լեհաստանի պատուիրակները գրեթէ լուռ մնացին, բարեացակամ չէզոքութեան դիրք մը բռնելով։ Տանըմարքայի եւ Թուրքիոյ պատուիրակներուն միջամտութենէն վերջն էր որ, Ֆլանտէն բարկացաւ եւ վերի խօսքերը արտասանեց։ (Փարիզի թերթերէն շատերը յապաւած են այդ յայտարարութիւնը)։

Ֆլանտէնի սպառնալիքին վրայ, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց, ժողովականները անգամ մը եւս համոզուեցան թէ կացութիւնը ծանր է եւ պատերազմը միշտ հաւանական։ Ի վերջոյ որոշուեցաւ հետեւեալ հեռագիրը ուղղել Պերլին, իբրեւ պատասխան Հիթլէրի վերջին առաջարկներուն, Ա. Դ. Խորհուրդի նախագահին ստորագրութեամբ.

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

— «Պատիւ ունիմ Ձեր Վսեմութեան հաղորդելու Ա. Դ. Խորհուրդին պատասխանը՝ ձեր մարտ 15 թուակիր հեռագրին։

1.— Գերմանիա պիտի մասնակցի ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց կողմէ յարուցուած հարցերուն քննութեան նոյն իրաւունքներով ինչ որ միւս երաշխաւոր պետութեանց ներկայացուցիչները, որոնց դիրքը նոյնն է ըստ դաշնագրի ինչպէս Գերմանիոյ դիրքը, այսինքն կատարեալ իրաւունք վիճաբանութեան, չհաշուելով երեք պետութեանց քուէները, միաձայնութեան քուէհամարին մէջ։

2.— Ինչ կը վերաբերի երկրորդ հարցին, Ա. Դ. Խորհուրդին չիյնար տալ գերմանական կառավարութեան փափաքած ապահովութիւնները»։

ԲԱՌ ՄԸ ՍԽԱԼ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԱԾ ԷՐ

Ինչպէս յայտնի է, գերմանական կառավարութիւնը երկու հիմնական պայմաններ կը դնէր, մասնակցելու համար Լոնտոնի ժողովին,— 1. Հաւասար իրաւունքներ.— 2. Ապահովութիւն տալ թէ անմիջապէս նկատի պիտի առնուին Հիթլէրի առաջարկները, 25ամեայ դաշինքի մը համար։

Ա. Դ. Խորհուրդի ժողովէն առաջ, երեւան եկաւ որ սխալ մը գործուած է, գերմանական հեռագրին թարգմանութեան ատեն։ Այսպէս, գերմաներէն «ալսպալտ» բառը թարգմանուած էր «անմիջապէս», մինչդեռ կառավարութիւնը բնել կ'ուզէր «առաջին պատեհութեամբ», «կարելի եղածին չափ շուտ»։ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը փութաց շտկել սխալը, դիմելով Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան։ Այս ուղղումը բաւական մեղմացուց մթնոլորտը, քանի որ «անմիջապէս»ը հրամայական շեշտ ունի, մինչեւ «առաջին առթիւ»ը կամ «կարելի եղածին չափ շուտ»ը որոշ փափկանկատութիւն կ'ենթադրեն։

Թարգմանութիւնը կատարած էր Ազգաժողովի պաշտօնական թարգմաններէն մէկը, որ 45 տոլար շաբաթական կը ստանայ։ Լեզուագէտներ դիտել կուտան թէ «ալսպալտ» բառը «անմիջապէս» կը նշանակէ Հիւսիսային Գերմանիոյ մէջ, իսկ «առաջին պատեհութեամբ»՝ Հարաւային Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ։ Որովհետեւ Հիթլէր Աւստրիա ծնած է, իսկ արտաքին նախարար Ֆոն Նէօյրաթ Հարաւային Գերմանիա, հեռագիրը իրենց հասկցած եղանակով խմբագրուեր է։

— • —

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ զինուորական յանձնաժողովը, որ արեւելեան սահմանագլուխը գացած էր քննութիւն կատարելու համար, Փարիզ վերադարձաւ։ Յանձնաժողովը գոհութեամբ հաստատած է որ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած են շատ կարճ ժամանակի մէջ, գործածելով միայն զինուորական միջոցներ, առանց խանգարելու բնակչութեան սովորական կեանքը։ Այս շաբթու երկրորդ պատուիրակութիւն մը պիտի երթայ հիւսիսային սահմանագլուխը։ Փարիզէն 2000 պահեստի զինուորներ ղրկուեցան դէպի սահմանագլուխ։

ԶՕՐԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԾՈՎԱԿԱԼՆԵՐՈՒ անուններ տրուեցան Պերլինի կարգ մը գլխաւոր փողոցներուն։

ՎԵՑ ԳԱՂՏՆԻ ՏՊԱՐԱՆՆԵՐ երեւան հանուեցան Սօֆիայի եւ գաւառի մէջ։ Բառասունի մօտ կասկածելիներ բռնուեցան իբրեւ համայնավար։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ

«Ուշ լինի, նուշ լինի»։

Վերջերս իրենց տասնամեակը տօնեցին «Մշակ»ը՝ Ֆրէզնոյի մէջ (Քալիֆորնիա), եւ Սոֆիայի «Ազատ խօսք»ը։

Օրուան թոհուբոհին մէջ, հազիւ ժամանակ ունեցայ այս տողերը մրոտելու։

Շնորհաւորութիւններ՝ երկուքին ալ, մէկը՝ «անկախ հայաթերթ», միւսը՝ Դաշնակցական։

Հիմնուած՝ 1925ի գարնան, «Մշակ»ը «արդիւնք է պարզ անհատական յարատեւութեան եւ ճիգի», ինչպէս կը յայտարարէ խմբագրականը։

— «Մշակ»ը հաւատարիմ իր կոչումին, որ է անկողմնակալօրէն ծառայել ազգային գաղափարին, ջանաց իր համեստ կարողութիւններով եւ անձուկ պայմաններու մէջ ակօսներ բանալ օտար այս երկնքին տակ ապրող հայ սրտերու մէջ, ճգնելով ապրեցնել Հայու ոգին միայն»։

Արդարեւ, այս թերթը, որ կը հրատարակուի շաբաթը երկու անգամ, թունդ ազգայնական է, եւ ունի իրեն յատուկ ուղեգիծ մը։

Ներքին փոթորիկներու ատեն ալ, «Մշակ»ի դերը եղած է պահպանել հաւասարակշռութիւնը, համերաշխութիւն քարոզելով եւ միշտ հնչեցնելով ազգային ինքնապաշտպանութեան լարը։

Ուրեմն համակրելի նրագ մը, հեռաւոր Քալիֆորնիոյ մէջ, իբրեւ բարի դրացի Դաշնակցական «Ասպարէզ»ին, որ 26 տարեկան է։

×

«Ազատ Խօսք»ի տօնը կոչեցին տասնամեակը «պուլկարահայ ազգայնական մամուլին», ինչպէս կը բնորոշէր խմբագրութիւնը։

Եթէ աւելի ետ երթանք, պիտի ըսէինք՝ երեսնամեակ, սկսելով Ռ. Զարդարեանի «Ռազմիկ»էն (1905-1909)։

Յետոյ լոյս կը տեսնէ «Հայաստան»ը (1915), պահ մը դադրելով եւ վերերեւալով 1919ին։

1926 յունուարին է որ պուլկարահայ գաղութը կ'ունենայ իր առաջին օրաթերթը, «Արաքս»։

Ատեն մը վերջը, առանց ընդհատելու, անունը դրին «Նոր Արաքս», յետոյ «Ազատ խօսք», որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր։

Անոնք որ Պուլկարիա բնակած են, անոնք միայն կրնան ըմբռնել թէ ինչ կը նշանակէ տասը տարի անընդհատ օրաթերթ հրատարակել այդ սահմանափակ միջավայրին մէջ։

Նախ՝ 24 ժամ է Թուրքիայէն Սօֆիա, եւ Պոլսոյ թերթերը տարիներէ ի վեր կը սպառին իբրեւ տեղական թերթ։

Յետոյ, ինչպէս ամէն տեղ, բայց մանաւանդ այդ գաղութին մէջ մարդիկ տակաւին վարժուած չեն գուրգուրալու հայ թերթին ու գրքին վրայ։

Բայց ի՞նչպէս դիմացաւ այս թերթը, տասը տարի անընդհատ ...

Հարցուցէք Տէվէճեանին, Օննիկ Մխիթարեանին, եւ մանաւանդ Արամ Յակոբեանին, յաւիտենական «տէրվիշ»ը որուն վերջին 15ամեակի նախատակութիւնը կարելի էր վէպի մըվերածել։ Քանի մը տարի առաջ օգնութեան հասաւ Թափառականը (Գ. Հալաճեան), աւելի գործնական հիմերու վրայ դնելով ձեռնարկը։

Դեռ չենք յիշեր այն հին ու նոր ընկերները, որոնք արժանապատուութեան խնդիր դարձուցին այս թերթին յարատեւութիւնը։

... Ո՞վ հետաքրքրուեցաւ թէ ի՛նչպէս լոյս աշխարհ կը տեսնէ որ եւ է հայերէն թերթ, ոչ թէ տասը, այլ նոյնիսկ մէկ տարի։

ՎԱՀԷ

ՎԱՂԸ՝ ԽԻՍՏ ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ՇԱՐՔ ՄԸ.—

I. ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԵՆԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐ. ԿՑՈՐԴ ԶՕՐ. ՖՐԱՆԺԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ.

ՅԱՋՈՐԴ ՕՐԸ՝ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ.—

ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՈՐՈՇ Է ՏԱԿԱՒԻՆ

Անգլիա միշտ կը ձգնի միջին ճամբայ մը գտնել

Գերմանական առաջարկին պատասխանը խմբագրելէ վերջը, Ա. Դ. Խորհուրդը նորէն գումարուեցաւ երկուշաբթի օր, իսկ շատ աւելի կարեւոր ժողով մը ունեցաւ երէկ, երեքշաբթի։ Նախապէս ալ բացառիկ ժողով մը գումարած էր Անգլիոյ դահլիճը, այն եզրակացութեան յանգելով թէ անհրաժեշտ է որ Լոքառնոյի դաշնակիցները որոշ գոհունակութիւններ ստանձնեն, եթէ կ'ուզեն փրկել խաղաղութիւնը։ Օրինակ, Ֆրանսա պէտք է մեղմացնէ իր այն պայմանը թէ չի կրնար բանակցիլ, մինչեւ որ Գերմանիա ետ չքաշէ իր զինուորները։ Պելժիան ալ պէտք է հաշտարար դիրք բռնէ։ Իսկ Հիթլէրէն կը սպասուի բարեացակամութեան ցոյց մը կատարել, կա՛մ ետ քաշելով զինուորներուն մէկ մասը եւ կամ խոստանալով ամրութիւններ չկառուցանել ապազինեալ շրջանին մէջ։

Այս զոհողութեանց փոխարէն, Մեծն Բրիտանիա յանձն կ'առնէ զինուորական աջակցութիւն ընծայել անմիջապէս, եթէ Ֆրանսա կամ Պելժիա յարձակում կրեն։ Անգլիական կառավարութիւնը միշտ օգտակար կը գտնէ Հիթլէրի եօթը առաջարկները, իբրեւ հիմ բանակցութեանց, բայց գիտէ որ Ֆրանսա եւ Պելժիա աւելի զօրաւոր երաշխաւորութիւններ պիտի պահանջեն, եթէ վերջնապէս պիտի անհետանայ Հռենոսի ապազինեալ շրջանը։

Ֆրանսայի պատուիրակները շատ ալ գոհ չեն Անգլիոյ այս հաճոյակատար ընթացքէն (Գերմանիոյ հանդէպ), եւ կը խորհին առաջարկել որ Լոնտոնէն Ժընեւ փոխադրուի Ա. Դ. Խորհուրդը։ Կը կարծուի թէ նիստերը պիտի յետաձգուին, յետոյ պիտի վերսկսին Ժընեւի մէջ։

Երէկ Ա. Դ. Խորհուրդը բանաձեւ մը պիտի գտնէր, դատապարտելու համար Գերմանիան, իբրեւ ուխտադրուժ թէ Վերսայլի եւ թէ Լոքառնոյի հանդէպ։ Այս ձեւով պիտի վերջանայ տագնապին առաջին փուլը։ Երկրորդը եւ ամէնէն տագնապալին պիտի ըլլայ Գերմանիան պատժելու խնդիրը, տնտեսական տնօրինութիւններով կամ խեցեվճիռով։ Այս առթիւ կըխորհուի պաշտպանողական դաշինք մը կնքել Ֆրանսայի, Պելժիոյ, Անգլիոյ եւ թերեւս Իտալիոյ միջեւ։

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍԻՈՒԹԵԱՆ ԱԴԱՄԱՆԴԸ»

(Երկրորդ եւ վերջին մաս)

Վրաստանի խորհրդայնացման 15րդ տարեդարձի տօնակատարութեան մասնակցելու համար Թիֆլիզ գացած էր զինուորական գործավար Վորոշիլով, ողջոյններ բերելով «վրաց ժողովրդի մեծ զաւակ՝ Ստալինէն»։

Վորոշիլով Վրաստանի մէջ դէշ ճանապարհներ ու խարխլած տուներ չէ տեսած։ Ընդհակառակն, Վրաստանը «վերջին տարիներու ընթացքին շինարարական բոլոր մարզերուն մէջ մեծ յաջողութիւններ է ձեռք բերած։ Վրաստանի արդիւնաբերութեան տեսակարար կշիռը Խ. Միութեան արտադրութեան մէջ կ՚աճի։ Շինուած են ու կը շինուին նորանոր ծանր, թեթեւ եւ սննդարդիւնաբերական ձեռնարկներ, կը կառուցուին ճանապարհներ ու կամուրջներ, կ՚ընդարձակուին նաւահանգիստները եւ մանկանէզի հանքերը, գիւղական տնտեսութիւնը կ՚իւրացնէ ու կը տարածէ նոր մշակոյթներ» ... Վորոշիլովի վկայութեամբ Վրաստանը տնտեսապէս այնքան է բարգաւաճած, որ Խ. Միութեան կողմէ մասնաւոր գնահատանքի է արժանացած։

Վորոշիլով չէ մոռցած նաեւ Վրաստանի անցեալը.

— «Բարձր յատկութիւններով օժտուած վրաց ժողովուրդը օգտագործելով յանուն ընկերվարութեան հին մշակոյթի արժէքներն ու գանձերը, իր մշակութային նուաճումներով ոչ միայն յայտնի է դարձած Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն, այլ եւ Խ. Միութեան շինարարական գործին իր արժէքաւոր մասնակցութիւնը կը բերէ։ Տօնելով 15րդ տարեդարձը մենք, համայնավարներս, զայն կը նկատենք ոչ միայն Վրաստանի յոբելեանը, այլ եւ մասնաւոր գոհունակութեամբ կ՚ողջունենք վրաց մեծ ժողովուրդը,— մէկը Խ. Միութեան այն ժողովուրդներէն, որոնք իրենց կարեւոր բաժինն ունին յեղափոխութեան ընդհանուր գործին մէջ»։

Բնական է, որ Վորոշիլով մասնաւոր շնորհակալութիւններ կը յայտնէ վրաց ժողովրդին, որ «խորհրդային եւ համաշխարհային պրոլետարիատին տուած է համայնավարութեան հանճարեղ առաջնորդ Ստալինը» ...

Տարեդարձին առթիւ մասնաւոր տեղ է տրուած նաեւ Վրաստանի բանակին։

Վրաստանի խորհրդայնացման առաջին իսկ օրերուն, վրաց բանակը կը կազմակերպուի Լէնինի անմիջական ցուցմունքներով. — «Պէտք է անմիջապէս զինել վրացի բանուորները եւ աղքատ գիւղացիները, ստեղծելով վրացական ամուր կարմիր բանակ»։ Իսկ 1922 փետրուարին Լէնին կը գրէր.— «Բացարձակապէս անհրաժեշտ է, որ Վրաստանի Խորհուրդներու համագումարը որոշում հանէ վրացական կարմիր բանակը զօրացնելու եւ այդ որոշումը կ՚իրագործուի ... Թող Ստալին յաւելումներ կատարէ եւ որոշումը իրականացնելու զինուորական արհեստագիտական ցուցմունքներ տայ»։

Որքան գիտենք, ոչ Լէնին եւ ոչ ալ Ստալին այդպիսի շահագրգռութիւն ցոյց չեն տուած հայկական կարմիր բանակը կազմակերպելու հարցին մէջ։ Ներկայիս Հայաստան ունի ընդամէնը մէկ զօրաբաժին (դիվիզիա) զօրք, իսկ Վրաստան՝ երկու զօրաբաժին իր բոլոր անհրաժեշտ մասերով։ Եւ շնորհիւ «ընկեր Ստալինի հայրական հոգատարութեան», վրացական բանակը կազմակերպուած է շատ լաւ, մեծ գոհունակութիւն պատճառելով Վորոշիլովի։

Այսպէս, վրացի համայնավարները բարձր պահելով ազգային արժանապատուութիւնը եւ ամբողջովին նուիրուելով հայրենիքի բարգաւաճման աշխատանքին, կը հարկադրեն Մոսկուան գլուխ խոնարհել ոչ միայն Վրաստանի անցեալին առջեւ, այլ եւ գնահատել ներկան։

×

Ուշագրաւ է Վորոշիլովի այցելութիւնը Անդրկովկաս։ Մեզի կը թուի թէ Վրաստանի խորհրդայնացման տարեդարձը յարմար պատրուակ մըն էր աչքէ անցընելու հարաւային սահմանին մօտ գտնուող զօրամասերը։

Զինուորական գործավարը փետր. 26ին աչքէ անցուցած է Թիֆլիզի զօրամասերը, 27ին Պաթումի եւ 29ին Բագուի։ Ամէն տեղ ճառեր է խօսած, խրախուսանքի խօսքեր է ուղղած զինուորներուն եւ այն հաւատքն է յայտնած թէ ի հարկին Անդրկովկասի կարմիր զինուորները կը կատարեն իրենց սրբազան պարտականութիւնը։

Խորհրդաւոր եւ ուշագրաւ են Վորոշիլովի հետեւեալ խօսքերը, արտասանած Թիֆլիզի մէջ.

— «Մենք գիտենք, որ երբ հարկ ըլլայ, Խ. Միութեան մեր հզօր բանուոր – գիւղացիական կարմիր բանակը, որուն մաս կը կազմեն վրացական առաջին եւ երկրորդ փառապանծ զօրաբաժինները, կը խորտակէ եւ կ՚ոչնչացնէ յարձակող թշնամին, պաշտպանելով խորհրդային մեծ ժողովրդի որ եւ է հողամասին վրայ անկախութիւնը, անձեռնմխելիութիւնը եւ ընկերվարութեան գործը»։

Սովորական յայտարարութիւն զոր վերջին մէկ - երկու տարիները կ՚ընեն Մոսկուայի կառավարութեան բոլոր անդամները։ Սակայն, սխալած չենք ըլլար, եթէ Վորոշիլովի այս խօսքերուն տակ տարբեր իմաստ գտնենք։ Նախ Վորոշիլով իր խօսքը արտասանած է Թիֆլիզի մէջ, — Թրքական սահմանէն ոչ այնքան հեռու։

Երկրորդ, այդ խօսքերն ըսուած են այնպիսի ատեն մը, երբ պատերազմի վտանգը աւելի քան բացայայտ է։

Եւ երրորդ, Վորոշիլով իր խօսքերը կ՚ուղղէ ոչ թէ այս կամ այն պետութեան, այլ բոլորին անխտիր։ Մենք դիտմամբ ընդգծեցինք «որ եւ է հողամասի վրայ» բառերը, ցոյց տալու համար թէ զինուորական գործավարը նկատի ունի ոչ թէ Ծայր. Արեւելքը կամ արեւմտեան սահմանը, այլ ընդհանրապէս բոլոր սահմանները։

Պատերազմի վտանգի մասին խօսած ատեն, մենք վարժուած ենք խորհրդային վարիչներէ լսել գերմանական փաշականութեան եւ ճափոնական աշխարհակալութեան մասին։ Այս անգամ Վորոշիլով չի յիշատակեր ոչ Հիթլերի եւ ոչ ալ Ճափոնի անունը։ Կը կարծենք թէ դիտմամբ զանց կ՚առնէ այդ անունները եւ կը խօսի ընդհանուր ձեւով։ Դիւանագիտական ոճ մը, որ միաժամանակ շատ յստակ ու որոշ կը հասկցնէ բոլոր սահմանակից պետութիւններուն՝ իրենց տեղը ծանր նստիլ։

Եթէ նկատի առնենք արտասահմանի մէջ տարածուած այն լուրերը, թէ Թուրքիան Ճափոնի հետ գաղտնի դաշնագիր է կնքած, թէ բաներ մը կը դառնան Պերլինի եւ Էնգիւրիի միջեւ եւ վերջապէս, իբրեւ թէ պատերազմի պարագային Մոսկուա Կովկասի ապահովութիւնը Թուրքիոյ պիտի յանձնէ եւն., կուգանք այն եզրակացութեան, որ Վորոշիլովի յայտարարութիւնը ճարտասանական ձեւ մը չէ։

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԱԼՊԱՆԻԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

— o —

Երկու ամիս է որ Ալպանիայէն մեկնած եմ։ Վեց տարի բնակած ըլլալով մայրաքաղաքին եւ ուրիշ կեդրոններու մէջ, պարտականութիւն կը սեպեմ ներկայացնել անոր երէկն ու այսօրը, յօդուածաշարքով մը։

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆ

Ալպանիա կը գրաւէ Ադրիական ծովու գեղեցիկ մէկ ափը, մօտ 300 քիլոմեթր երկայնքի վրայ։ Ունի 29 հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն։ Սահմանակից է հիւսիսէն նախկին Մոնթէնէկրոյի (Գարատաղ), արեւելքէն Եուկոսլավիա, հարաւէն Եպիրոս (Յունաստան)։ Երկիրը առաւելապէս լեռնային է ու կը պարունակէ բազմաթիւ հանքային վայրեր, որոնց հետեւանքով երկրաշարժները յաճախադէպ են։ Երկարատեւ երկրաշարժները աշխարհի շատ քիչ մասերուն մէջ տեղի կ՚ունենան միայն, այսինքն 2—3 ամիս շարունակ, գիշեր ու ցերեկ։ Ալպանիան այդ երկիրներէն մէկն է։ Դեռ քանի մը ամիս առաջ ահաւոր ցնցումներ որ ճիշդ 50 օր տեւեցին, սարսափի մատնեցին ամբողջ բնակչութիւնը, որուն ունեւոր դասակարգը մշտնջենապէս կը պահէ տախտակէ տաղաւարներ, իսկ աղքատ ժողովուրդը կը թափի պարտէզներու մէջ։

Բնակչութիւնը վերջին մարդահամարով կը հասնի մէկ միլիոն 3 հազարի, որուն 700 հազարը մահմետականներ են։ Ցետոյ կուգան օրթոտոքսները, կաթոլիկները եւ հազիւ յիշատակութեան արժանի Պէկթաշիները։ Այս վերջինները սկսան կարեւորութիւն ստանալ այն թուականէն, երբ Աթաթիւրք սկսաւ հալածել զանոնք։ Պէկթաշիները իսլամներէն կը զատուին իրենց չափաւոր եւ քիչ շատ նոր գաղափարներով։

Յաջորդաբար, Ալպանացիներու ընկերային կեանքը նկարագրած ատեն, պիտի ըսենք թէ այս բազմաթիւ յարանուանութիւնները ի՞նչ դեր կը խաղան կամ ի՞նչ ատրիճան արժէք ունին։

Ալպանացի ժողովուրդը առաւելապէս երկրագործ է։ Ճարտարարուեստ չկայ։ Ժողովրդի մեծ մասին (գիւղացիներուն) բոլոր պահանջները կը գոհացուին տեղական արտադրութիւններով եւ տեղացի արհեստաւորներու կողմէ։ Գիւղացին գլխէն մինչեւ ոտքը չունի որ եւ է բան որ եւրոպական ըլլայ։

Գործարան ըլլալով կան միայն ալիւրի գործարաններ ու քանի մը հատ ալ կահ-կարասիի մեծ աշխատանոցներ, որոնց պատրաստած շատ ճաշակաւոր եւ եւրոպական կարասիները (փայտեղէն եւ երկաթեղէն) բաւական ներկայանալի են։

ԼԵԶՈՒ

Ալպաներէնը (shqip) հնդեւրոպական լեզու մըն է եւ անոր հնչականութիւնն ու ներդաշնակութիւնը առաջին անգամ լսողին մեծ զարմանք կ՚ազդէ։ Որովհետեւ դեռ մինչեւ հիմա մենք տպաւորուած ենք Թրքական զգուելի փրոփականտէն, կը կարծէինք թէ Ալպանացիները անգիր եւ անլեզու են (քիթ-ապսըզ Առնավուտ)։ Մինչդեռ ալպաներէնը բաւական հարուստ լեզու մըն է եւ իր հնդեւրոպական ծագումը արդէն հաւաստիք մըն է։

Ալպանացիները իրենք զիրենք կը կոչեն Շճիփթար (shqiptari) ալպաներէն (shqip), Ալպանիա (Shqipni)։

Ալպանացիները մինչեւ 1389 Թրքական տիրապետութիւնը՝ եղած են ամբողջութեամբ քրիստոնեայ։ Աւետարանը ալպաներէն լեզուի թարգմանուած է առաջին անգամ 1555ին, Կէօն Պուզուքուի կողմէ։

1829ին ալպանացի գաղթականները Պոլսոյ մէջ հիմնեցին գրական մեծ միութիւն մը, որ հալածուեցաւ Թրքական կառավարութենէն ու 1885ին փոխադրուեցաւ Պուքրէշ։ Այս աքսորէն յետոյ է որ Թուրքերը յաջողեցան ջնջելու համար իրենց քաղաքական նպատակները ու Ալպանացիները իրենց հպատակեցնելու համար, մէջտեղ նետեցին գռեհիկ խօսքեր, «Անգիր Ալպանացի» կամ «Ալպանացիին գիրքը գոմէշները կլլած են», առանց անդրադառնալու թէ բուն գոմէշները անոնք էին որ արգիլեցին ալպաներէն լեզուն ու դասագիրքերը դպրոցներուն մէջ։ Ալպաներէն լեզուն միշտ գրուած է լատիներէն տառերով հակառակ Թուրքերու ջանքերուն։

ԿՐԹԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ

Շնորհիւ արդի կառավարութեան արդիւնացման ծրագրին, այսօր Ալպանիոյ մէջ տարրական կրթութիւնը պարտաւորիչ է։ Ամէն գիւղի եւ քաղաքի մէջ կան մանկապարտէզներ։

500 նախակրթարաններու ցանց մը հնարաւորութիւն կուտայ նոյն իսկ ամենայետին գիւղի տղան դպրոց ղրկելու, առտուն քիչ մը կանուխ ելլելով եւ դիմելով մօտակայ գիւղի մը դպրոցը։

Կան չորս ուսուցչանոց, մէկը աղջկանց համար։

Կայ ամերիկեան վարժարան մը, ինչպէս նաեւ արհեստագիտական վարժարան մը, Թիրանայի մէջ։

Երեք լիսէններ կան Ֆրանսական լիսէններու ծրագրով։ Ընթացաւարտները կրնան առանց այլեւայլի համալսարաններ մտնել։

Ասոնցմէ զատ ալպանացի 200 ուսանողներ կը յաճախեն եւրոպական համալսարաններ, մեծամասնաբար պետական ծախքով։ Ասոնք կը հետեւին իրաւաբանութեան, ընկերաբանութեան, քաղաքային տնտեսութեան, բժշկութեան եւ երկրագործութեան։

Զօկու Թագաւորը, որ կը ձգտի Ալպանիոյ ժողովուրդը եւրոպական դաստիարակութեամբ օժտել, համաձայն իր աշխարհագրական դիրքին, վերջերս հրովարտակով մը կը հրաւիրէր կառավարութիւնը պետական բոլոր բաց տեղերու մէջ առաջին առթիւ նկատի առնել համալսարանաւարտները։

Այս սկզբունքին ընդառաջ երթալով Թագաւորը քանի մը ամիս առաջ կազմեց կառավարութիւն մը որուն անդամները երիտասարդներ են, մեծ մասով համալսարանէ վկայուած։

1933 ապրիլին խորհրդարանը օրէնք մը քուէարկեց, որուն համաձայն ուսման ընդհ. հակակշիռը կառավարութիւնը իր ձեռքը կ՚առնէ։ Հետեւաբար անհատական դպրոցները կը փակուին ինչպէս նաեւ օտար վարժարանները։ Այս որոշումը, որ իր մեծ օգուտները ունեցաւ ազգային դաստիարակութեան տեսակէտով, միւս կողմէ տեղի տուաւ դժգոհութիւններու, որոնք նոյն իսկ միջազգային պետիկ բարդութիւններ ալ ստեղծեցին, ինչպէս յոյն փոքրամասնութեանց վարժարաններու փակման առթիւ եղած վէճերը։

Ց. ՊՈՒՐՆԱԶԵԱՆ

ՆԱՐԴԱՐԵՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԿՈՉՆԱԿ» ԱՊԱՏՈՒՄ

—•—

«Հայաստանի Կոչնակ», Հայ պաշտօնաթերթը, իր երեսուներհինգամեակին առթիւ, փափաք յայտնած է որ իր ընթերցողները իրենց դիտողութիւնները գրի առնեն ու ղրկեն խմբագրութեան, տպուելու համար մասնաւոր էջի մը մէջ որ կը կրէ հետեւեալ վերնագիրը.

— «Ի՞նչ կ՚ըսեն ընթերցողները»։

Եւ ահա նամակներ կը սկսին ղրկուիլ «Կոչնակ»ի խմբագրութեան։ Ոմանք կ՚ուզեն որ ճոխացուի ամերիկահայ լուրերու բաժինը։ Ուրիշներ անոնց հակառակ՝ այդ լուրերուն կրճատումը կը խնդրեն, գրելով. «Ըսածիս պէտք եղածէն աւելի տեղ կը տրուի «Կոչնակ»ին մէջ Ամերիկահայ լուրերու բաժնին ... Ի՞նչ հարկ կայ որ հանդէսներու, ժողովներու, մահերու եւ հարսնիքներու տեղեկութիւնները էջեր լեցնեն, քանի որ քանի մը տողերով կրնայ լուրը տրուիլ»։

Ուրիշ մը պարզապէս կը պահանջէ որ «Կոչնակ»ը «ապրի»։ Կարծէք թէ երեսունըհինգ տարիէ ի վեր չէր ապրեր կամ հիմակ հիւանդ ու հոգեվարք է։

«Կոչնակ» կ՚ապրի ալ, կը հնչէ ալ, որքան ատեն որ անպակաս են մէջ պատուելի բարերարներ. իրենց հնչուն ոսկիներով, եւ պատուելի ժամկոչներ, իրենց հաստ չուաններով։

Ուրիշ մըն ալ, Պոլսէն, Տիգրանեան անունով, կը փափաքի որ յիսուն տարեկան ըլլայ «Կոչնակ»ը։

Ան չի գիտեր թէ «Կոչնակ» իր թուղթերուն մէջ միայն երեսունըհինգ տարեկան է՝ իսկ իրականութեան մէջ, այսինքն բնախօսութեամբ եւ հոգեբանութեամբ շատոնց թեւակոխած է յիսուն, վաթսուն, նոյն իսկ եօթանասուն տարիքը եւ վաստակաւոր հին գլուխ մըն է։

Աղաւնի Մովսէս անուն Հայուհի մըն ալ կը փափաքի որ «անգլիերէն լեզուով գիրք մը հրատարակուի մեր նոր սերունդին համար, որուն մէջ ներկայացուին մեր ազգին կարկառուն դէմքերը, ու պարզուի թէ Հայը ինչ նպաստ մատուցած է քաղաքակրթութեան»։

Աղաւնի Մովսէս այս ծրագիրը կ՚առաջարկէ, որովհետեւ հայ երիտասարդ մը, օրին մէկը, ըսեր է իրեն

— «Ի՞նչ ունինք որուն համար կրնանք պարծիլ իբր ազգ» ...

Աղաւնի Մովսէս ինչո՞ւ համար այդ պարոնին քիթը չէ կոխած երեսունըհինգ տարիէ ի վեր հրատարակուող «Կոչնակ»ը, որ բերնէ բերան լեցուն է հոգեւոր խրատներով, կրօնաբարոյական յօդուածներով, կը թիչ գրութիւններով, օգտակար խմբագրականներով, ողջամիտ մտածումներով, բանաւոր տեսութիւններով, շինիչ վէպերով, ներշնչող ...

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Ու օր մըն ալ «աս ի՞նչ բան է, ո՜վ իմ Աստուածս, աս ի՞նչ բան» կրկնեց Սաթենիկ։ Այս անգամ չէր կրցած պահել իր ներսի ճիչը։

Այս ճիչը այնքան բնական ու ինքնաբուխ, բոլոր խորութիւններու լեզուն է։

Աս սովորական անձկութիւն մը չէր։

Երբ մենակ էր, դողերու մէջ, մէկուն կանչողի մը նման, կը կրկնէր, «հայրի՛կ, հայրիկ», ի՞նչպէս կը թուէր այս բառը բերնէն։ Կարծես անհունութեան խորերէն արձակուած ճիչ մը։

Բառերը չեն կրնար այս ձայնին բոլոր ձեւերը, ամբողջ սարսուռը արտայայտել։ Սրտերու ամէնէն անմեկնելի աղաղակն է այս ճիչը։ Ու յիշատակի մը պատկերը երեւցած աչքերուն, տղու մը վախով չէ որ կը սարսափի հիմակ այս աղջիկը։

Իր հայրիկին համար բան մը, բան մը, ո՜վ Աստուած։ Ալ գինով մը, իր հայրիկին համար սիրտը շատ լեցուած էր։

Ի՞նչ կրնար ընել։

Ամէն օր այս հարցումը կուգար ներսէն։

Օրերը կ՚անցնէին։ Բայց օրերուն հետ հօրը երեսին դաժանութիւնը կ՚աւելնար։ Քունը աչքերուն մէջ կը պարէր հիմակ։ Իրեն համար ամէնէն կարճ գիշերները կ՚երկննային, կը խորունկնային։

Օր մըն ալ եկեղեցւոյն կոչնակին ձայնը բան մը արթնցուց իր ներսը։ Մթնշաղին, երբ հայրը պարտէզ գընաց, վար իջաւ, գնաց եկեղեցի։

Լռութիւն։

Տէրտէր մը միայն մոմ մը ձեռքը, խորանին կանթեղը վառելու կ՚երթար։

Դիմացը առաջքաշ մը։

Ո՞ր առաջքաշը կրնար ըլլալ ատիկա։ Զարմանքով կը նայէր։

Կտաւին վրայ միսով, ոսկորով մարդ մը կարծես, իր ամէն օրուան տեսած մարդոցմէն հազար անգամ աւելի բարի կերպարանք մը ունէր։ Լոյս մը կը վազէր աչքերէն։ Ճակատին վրայ թէեւ կնճիռներ կային, բայց լուսաւոր ճամբաներու կը նմանէին անոնք։

Բոլոր իր տեսած ճակատներու արտայայտութենէն տարբեր բան մը։ Աստուած ի՞նչ հոգի ունենալու էր որ իր լռութիւնով միայն սիրտը տեղէն կը շարժէր։

Բան մը ինկաւ միտքը։ Այս առաջքաշին խնլօքիկ նայուածքը ժպիտի մը պէս անուշ, այս անգամ իր խոստովանանքը կրնար ընել անոր։ Ու ձեռքերը կուրծքին պլլած, նայած ատեն, կրակ մը անցաւ ներսէն։ Աչքերը լեցուեցան արցունքով։

Այս այն վայրկեաններէն էր, երբ մարդ ինք իր մէջ կը կորսուի, պատկերները կը խօսին, կ՚առաջնորդեն իր երազին։

×

Առտուն կանուխ, պարտէզին նայող պատուհանին առջեւ նստած, մըտածումով մը դուրս կը նայէր Հաննուկ ախպար։ Ատեն ատեն աչքերուն կոպերը իջեցնելէն կ՚երեւէր որ տըխուր էր։

Երկինքը շատ բարձր այդ օրը, աչքերուդ առած տեղը լեցուն կապոյտ մը։

Սաթենիկ ներս մտաւ։

Իրենց դիմացը լոյսերու խաղաղութիւն։

Շունչը դողդղալով, «երբ պզտիկ էի, ըսաւ Հաննուկ ախպար, աս տեսարանը աւելի կը տպաւորէր զիս։ Այդ օրերուն յուզումս այնքան կենդանի, ատեն կուգար որ աչքերս արցունքով կը լեցուէին, ու կեանքը իր բոլոր լոյսերով գմայլելի, իմ տղու աչքերովս կը տեսնէի աղուոր, աղուոր։

— Որովհետեւ, պատասխանեց Սաթենիկ, տղու մը աչքերը Աստուածի աչքեր, Աստուածի պէս կը տեսնենք այդ օրերուն աշխարհը։

— Աստուածի՞ աչքեր, Աստուածի՞ աչքեր, Սաթենիկ, աղջիկս։

— Հայրիկ, մարդը Աստուած մը, իր գործերուն մէջ կը մնայ իր աստուածութիւնը։

Հաննուկ ախպար ցնցուեցաւ։

Ամբողջ անցեալ մը կենդանացած, ալեկոծում մը կ՚երեւար աչքերուն, ու քանի դուրս կը նայէր, կարծես արեւուն հետ տարօրինակ բոցով մը կը վառէր քաղաքը։ Այդ բոցերը իր աչքերուն կը դպէին։

Կանուխէն, ատեն կուգար որ Հաննուկ ախպար, կ՚ուզէր խցել իր ականջները, չուզելով մտիկ ընել իր աղջկան ձայնը, անոր խօսքերը։ Ա՜խ, հիմակ ի՞նչ կար, ի՞նչ կար անոր ձայնին մէջ։ Կ՚ուզէր անոր շրթունքներուն մօտենալ։

Ցաղթուած էր։

Անոր ձայնին մէջ անուշ, դողացող յուզում մը կար, տեսակ մը հեշտանք էր ան, հալած մեղրի պէս կը հոսէր։

Ի՞նչ էր այս ձայնը։

Իր աղջկանը կոկորդը, թռչունի մը կտուցին պէս կը թրթռար։ Հիմակ այս ձայնը ինք հաճոյքով մտիկ կ՚ընէր ու չէր գիտեր, ի՞նչպէս կը գինովնար։ Ու խօսելու տեղ սիրտը կը բաբախէր։

— Սաթենիկ։

— Հայրիկ։

Այս անգամ իր ձայնը կը պաղատէր։

×

Այդ իրկունը հայր ու աղջիկ, Արեգենց նայող պատուհանին առջեւ նստած էին։

Ի՞նչպէս կրնար մոռնալ Հաննուկ ախպար կանուխուան իր աչքերով տեսած բաները։ Ինչ որ ալ ընէր, անոնք իր աչքերուն փայլակներ կուտային, պատկերները իրենց վառող գոյներով կը տեսնէր։

Շատ հեղ, իր հօրը հետ, այս պատուհանին առջեւ քով քովի, կը խօսակցէին։ Երկինքը իրենց դիմացը, ծառերուն մէջէն Արեգենց տունը կ՚երեւար։ Հաննուկ ախպար մտիկ կ՚ընէր հօրը ըսածները, բան մըն ալ ինք կ՚աւելցնէր, այսպէս խօսքը խօսք կը բանար։

Շատ բաներ կը յիշէն այդ օրերէն։

Այս պահուն ալ բանի մը կը հետեւէր սրտով։ Շրթունքները երբ կ՚երերային, շունչը կը դողար։

Աղջկանը նայեցաւ։

Այս գեղեցիկ աչքերուն մէջ ի՞նչ կար։ Իրեն այնպէս կուգար որ, ասանկ նայուածքի բնաւ հանդիպած չունէր։ Որքան կը նայէր, իր աչքերուն հետ սիրտն ալ կը բացուէր։ Առաջին անգամ ըլլալով կեանքին մէջ այսքան գեղեցկութիւն կը տեսնէր։ Հիմակ բոլոր լոյսերը բոլոր աշխարհներուն, բիւրեղ բիւրեղ կը վառէին կեանքին մէջ։

Երջանկութիւնը ահա, իր սրտին կը քսուէր։

Վերջալոյսը, Արմաշի լեռներուն մօտեցած, աչքերուն մօտն էր երկինքը։

Միտքը ինկաւ։ Երբ տղայ էր, երկինքին նայելով կը գինովնար։ Այդ օրերուն, երբ կը նայէր Արեգենց տունին, իրիկուան լոյսերուն հետ, սրտին մէջ երազ մը կը մտնար։ Իր հայրն ալ, երբ կը խօսէր Արեգենց Սերոբին հօրը հետ, պատուհանէ պատուհան խօսակցութիւնը, սրտին մէջ երգի մը պէս կը հնչէր։

Այդ օրերն էին։

Ու արեւը աչքերուն մէջ կարմրած, կանչեց,

— Մերի՛կ։

Դիմացը, Արեգենց Սերոբին չորս տարեկան մանչը պատուհանին առջեւ, կը ղօսնուր միմինակ ու սրտէն եկածին պէս բան մը կ՚երգէր։ Զարկ կը ճլճլար, կ՚երգէր սրտին պէս։ Մերիկ այս ձայնը լսելուն պէս խնդալ նման իր տարեկից տղաքներուն, որոնց կանչած ատենդ, պատասխանի տեղ կը խնդան, յետոյ պոռաց.

— Հայրի՛կ ...

Այլ եւս իր երգին բառերը «հայրիկ»ներու շարք մը, քիչ առաջուան անորոշ բառերը, հայրիկ բառին փոխուած, այս տղուն ձայնը, իր մայրենի արձագանգը կուտար։ Որովհետեւ Մերիկ, իր սրտին ձայնով կ՚երգէր։

Սաթենիկ հօրը նայած ատեն, անոր երեսին խաղաղութիւնը ճակատին պայծառութիւն կուտար։ Ու արդարեւ գեղեցիկ կը տեսնէր այս պայծառութիւնը, երբ իր հայրը գթալանքի մէջ, կը նայէր Արեգենց տունին։

Խնդաց Հաննուկ ախպար։ Երբ ալ աչքերը սրբեց ու կրկին նայեցաւ, կարծես ծիրանի գօտի մը, իր տունը կը միացնէր Արեգենց Սերոբին տունին։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(Վերջ)

ԾԻԾԱՂ

Ոստիկանապետը.— Պարոն, ի՞նչ կը հաստատէք թէ այս մարդը թաշկինակը գողցաւ։

— Ահա, պարոն ոստիկանապետ, ատոր նմանը գրպանս է։

— Ատոր նման իմ գրպանս ալ կը նայ գտնուիլ։

— Արդէն իմ կորուստս ալ քանի հատ էր, այս թաշկինակէն։

քերով, ինչպէս նաեւ Ցիսուսով սկսող ու խաչով վերջացող չորքոտանաւոր-ներով:

Հիմակ կարգը իմս է, որպէսզի ես ալ ընեմ իմ դիտողութիւնս եւ թելադրութիւնս, համեստօրէն:

«Կոչնակ» երեսունըհինգ տարիէ ի վեր կը հրատարակէ բարոյացուցիչ բովանդակութեամբ գրութիւններ, իր ընթերցողները արդեօք ազնուացա՞ն, եղա՞ն տիպար բարութեան, ազնուութեան, բարեկամութեան, անշահախնդրութեան, մաքրութեան եւ անկեղծութեան տէր քաղաքացիներ:

Աւոր հաստատական պատասխան չի կրնար տալ անշուշտ «Կոչնակ»ի պատուելի խմբագրութիւնը:

Ուրեմն ես կ'առաջարկեմ ընդար-ձակել «Կոչնակ»ի էջերը մինչեւ հի-մակուաններ գտնելով անբաւական եւ թերթին ամբողջ ծաւալը լեցնել ա-ղօթքներով, աղօթքներով ու միմիայն աղօթքներով, որպէսզի Տէրն մեր Ցի-սուս Քրիստոս, Հայր Ցովսէփ աղան եւ Թագաւոր Աստուածը փրկեն աշ-խարհը չարէ, կոտորածէ, սադրանք-ներէ, աւերածութենէ, սովամահու-թենէ, հիւանդութենէ ու մանաւանդ ընդհանուր պատերազմէ:

Քանի որ «Կոչնակ»ը սրբազան դեր մը ստանձնած է մեր մէջ, պարտի փր-կել աշխարհը, մանաւանդ սա պատե-րազմաշունչ օրերուն:

Եւ որպէսզի փրկէ, պէտք է լեցուի աղօթքներով եւ հրաւիրէ իր ընթեր-ցողները աղօթասացութեան:

«Կոչնակ»ի խմբագիրները, աշխա-տակիցներն ու ընթերցողները օրա-կան երեք — չորս անգամ կ'ուտեն ու չարաթ, մէկ անգամ կը գրեն կամ կը կարդան կրօնաբարոյական յօդ-ուածներ:

Նախ պէտք է օրաթերթի վերածել «Կոչնակ»ը: Շաբաթը մէկ օր ապրե-լով մարդ երեսունըհինգ տարեկան չի կրնար ըլլալ:

Ցետոյ պէտք է թխել իր մէջ ա-ղօթքներ, բազմապիսի աղօթքներ:

Եթէ ասիկա անկարող է ընել՝ ի-րեն կը մնայ ուրիշ գործ մը.

— Պէտք է «Կոչնակ»ը ղողանջէ ազ-դարարելով մեզի յուղարկաւորու-թիւնը ... պատուելիութեան:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, այս մատանին ի՞նչու կոցար:

— Պարոն ոստիկանապետ, ամուս-նանալու միտք ունիմ, նուէր տալու համար:

— Դուրս հանեցէք այս մարդը, ը-նելիքը արդէն բաւական մեծ պատիժ է:

×

— Անցեալ օր սրճարանը մէկը կը նախատէիք, ի՞նչ բանի յանգեցաւ գործը:

— Խնդիրը այնչափ տաքցաւ որ, ընկերս հիւանդանոց տարին, զիս ալ ոստիկանատուն:

×

Պատմութեան դասատուն.— Ըսէ տեսնեմ, Հարիւրամեայ պատերազմը ե՞րբ սկսաւ:

— Միայն որչափ տեւելը գիտեմ:

×

Կինը.— Քաղաք պիտի երթամ ինք-նաշարժը ալ ես պիտի վարեմ:

Այրը.— Լաւ, բայց ո՞ր հիւանդա-նոցին մէջ փնտռեմ ձեզ:

"Թուրք Կրէկորիէն անկախ եկեղեցի"

Պոլսոյ Կրօն. Ժողովը մարտ 11ին նիստ գումարելով պատրիարքին նա-խագահութեամբ, հետեւեալ պաշտօ-նական յայտարարութիւնը հաղոր-դած է մամուլին.—

«Ժամանակէ մը ի վեր Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորչի դարաւոր ուխտատե-ղին թատր հանդիսացած է կարգ մը անբաղձալի անցուդարձերու, որոնց հանդէպ Թուրքիոյ Հայոց Կրօն. Ժո-ղովը ցարդ դիտողի դերին մէջ մը-նաց: Ժողովս այնպէս նկատեց որ գոյութիւն ունեցող վէճերը վարչա-կան բնոյթ ունին, ինչպէս մատակա-րարութեան իրաւասութեան հարց, հաշուետուութեան պարագայ եւ նիւ-թական նմանօրինակ խնդիրներ: Կրօն. Ժողովը այս պատճառներով չուզեց որ եւ է միջամտութիւն ի գործ դնել, թողլով այս խնդիրնե-րուն բարւոք կարգադրութիւնը պատ-կանեալ մարմիններուն:

Սակայն Ժողովս խորին ցաւով կը տեսնէ որ մի ոմն անհատ յանդգնու-թիւն կ'ունենայ գրաւորապէս յայ-տարարելու թէ հիմնած է «Թուրք Կը-րէկորիէն» անկախ եկեղեցի մը եւ այս կերպով Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւո-րիչ եկեղեցին իբր իր սեփականու-թիւնը ցոյց տալու, եւ նոյն եկեղեցին հարազատ Թուրք Հայերու աղօթա-տեղին ներկայացնելու:

Կրօն. Ժողովը պարտականութիւն կը համարի զգուշութեան հրաւիրել իր բոլոր հոգեւոր զաւակները, հայ եկեղեցիի ծոցին մէջ անջատողական եւ չահախնդրական ձեռնարկներու հանդէպ, եւ անկախ եկեղեցի մը հիմ-նելու որ եւ է ձգտում ինքնին հեր-ձուած մը ըլլալով, Ժողովս խստիւ կը դատապարտէ:

Հայ եկեղեցին՝ հիմնուած Ս. Առա-քեալներէն եւ հաստատուած Ս. Գրի-գոր Լուսաւորիչէն, արդէն պաշտօ-նական շրջանակներու մէջ Կրէկորիէն կը յորջորջուի: Ուստի, Թուրքիոյ հայ եկեղեցիներուն օրինապէս ճանչ-ցուած պետն է Ամեն. Ս. Պատրիարք հայրը:

Հայ եկեղեցին միասնական ամբող-ջութիւն մը կը ներկայացնէ, եւ նոյն եկեղեցիին բոլոր զաւակները հարա-զատ Թուրք հայ քաղաքացիներ են:

Ու իրենց աղօթատեղիները, որոնցմէ բացառութիւն չի կազմեր Ս. Լուսա-ւորիչ եկեղեցին ալ, նոյն Թուրք հայ քաղաքացիներուն սրբավայրերն են:

Հետեւաբար, միայն Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին ցոյց տալ իբր հարազատ Թուրք Հայերու աղօթա-տեղի, անտեղի զրպարտութիւն մըն է, զոր յանուն Թրքահայ հաւատաց-եալ Ժողովուրդին Կրօն. Ժողովը նողկանքով կը մերժէ: Այս առթիւ անգամ մըն ալ կը շեշտէ թէ Թուրք Հայերը այս երկրին հարազատ եւ հաւատարիմ զաւակներն են անխտիր, եւ Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղե-ցին Թուրք հայ համայնքին անժխ-տելի սեփականութիւնն է, ու նուի-րական ուխտատեղին է Հրաշագործ Ամենափրկչին: Եւ այդ հաւատքով ու համոզումով է որ Իսթանպուլի ամբողջ Հայերը գունդագունդ ուխ-տի եւ աղօթքի կը դիմեն հոն:

Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղե-ցին է եւ կը մնայ հիմնապէս Թուր-քիոյ Հայոց հոգեւոր պետին՝ Ս. Պատրիարք հօր վերին հեղինակու-թեան ու իրաւասութեան ներքեւ: Ս. եկեղեցիներու մատակարար մար-մինները պարտաւոր են ճանչնալ հո-գեւոր այս բացարձակ հեղինակու-թիւնն ու իրաւասութիւնը: Հակա-ռակ ամէն ընթացք կը հրաւիրէ են-թակային վրայ օրինական պատաս-խանատուութիւն: Պատմութիւնը եւ կրօնական փորձառութիւնը կը ցուց-նեն թէ «անկախ» եկեղեցի կազմելու այսպիսի յաւակնութիւններ եւ օտա-րոտի փորձեր կը մնան ինքնին ծիծա-ղելի եւ անիրականալի ցնորքներու սահմանին մէջ»:

ԽՄԲ.— Ինչպէս գիտեն ընթերցող-ները, այս յայտարարութիւնը կը վե-րաբերի ոմն Ցովհաննէս Քէշիշեանի (Շահին Գայա), որ ինքնագլուխ Թաղ. խորհուրդ մը կազմեց եւ կը մերժէ Պատրիարքարանը ճանչնալ, ոչ ալ որ եւէ հաշիւ ներկայացնել: Իր ընկեր-ներն անգամ բողոքեցին Բերայի կա-ռավարչութեան, բայց խաչագողը իբրեւ պատասխան Փափա Էֆթիմի ճամբան բռնեց, «Թուրք Կրէկորիէն անկախ եկեղեցի» հռչակելով Ղալա-թիոյ եկեղեցին ...

ուերել այդ նոր կոմիտէին:

Այս նպատակով դիմեցինք քաղաքիս ամենամեծ մթերանոցներէն մէկուն, որպէսզի առնէինք երեք գոյներով մե-տաքսէ կտորները: Վաճառորդ պաշ-տօնեայ մը եկաւ հարցուց թէ ի՞նչ բանի պիտի գործածէինք մետաքսե-ղէն կտորները: Պատասխանեցինք թէ դրօշի մը համար է: Եւ յանկարծ ան ըսաւ.

— Մենք ունինք բոլոր ազգերու դը-րօշներու քաթալոկը, ուստի շատ դիւ-րաւ կրնանք ճշդել գոյները, ինչպէս եւ ձեւը:

Պաշտօնեան խսկոյն հեռացաւ, մինչ մենք իրարու կը նայէինք անձկու-թեամբ թէ արդեօք մեր ազգային դը-րօշը պիտի գտնուէ՞ր այդ քաթալոկին մէջ:

Քանի մը րոպէ ետք ան եկաւ, ձեռ-քըն ունենալով տետրակ մը եւ սեղա-նին վրայ դնելով հարցուց.

— Ի՞նչ ազգի դրօշ կ'ուզէք պատ-րաստել:

— Հայ ազգային դրօշակ, պատաս-խանեցինք հպարտութեամբ: Ան իս-կոյն դարձուց քաթալոկին առաջին է-ջերը եւ ամերիկեան գեղեցիկ աստե-ղազարդ դրօշին կողքին մեզի ցոյց տուաւ մեր պանծալի Եռագոյնը, ըսե-լով.

— Ահա Հայ Ազգային Դրօշը:

Եւ մենք գնեցինք կարմիր, կապոյտ եւ նարնջագոյն մետաքսեայ դրօշը, իբրեւ յիշատակ եւ խորհրդանշան մեր իտէալներուն, նուիրելու Հըտսընի եւ Մարլպօրոյի Հ. Ց. Դ. նորակազմ կո-միտէին:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԹԱՒՐԻԶ, 5 մարտ.— Հեռագիրը Թէհրանից գուժեց, որ Ստեփան խան Եղիազարեան վախճանուել է: Հան-գուցեալը պետական պաշտօնեայ ե-ղած է մաքսատան, նամակատան եւ ելմտական նախարարութեան ճիւղին մէջ: Իր ազատ ժամերը նուիրում էր ազգային գործերին: Երեք ազգային դպրոցներում եղել էր հոգաբարձու, անդամ պատգամաւորական ժողովի, Թեմ. Խորհրդի եւ Աղքատախնամի վարչութեան:

1918ին երբ Թրքական բանակը գտ-նւում էր Ատրպատականում, հան-գուցեալը եւ Տիգրան խան Գորոյեա-նը միշտ Առաջնորդարանի կողմից գնում եւ ներկայացնում էին Թրքա-կան հրամանատարին եւ նահանգապե-տին: Երկուքն ալ մեծ ջանքեր թա-փեցին, որպէսզի Թաւրիզի հայու-թիւնը զերծ մնայ կոտորածից եւ կո-ղոպուտից:

Հանգուցեալը 62 տարեկան էր: Քաշուած էր պետական ծառայու-թեան պաշտօնից եւ հանգստեան թո-շակ էր ստանում:

Մեր ցաւակցութիւնները հանգուց-եալի տիկնոջ եւ զաւակներին:

Հայաստանի հանրապետութեան նախարարներ Վրացեան եւ Քաջազ-նունի Թաւրիզ եկած ատեն հանգուց-եալի տանն էին իջեւանել:

Դաւիթ Հայկազեան

ԳՐԳՌԻՉ ԹՌՈՒՑԻԿՆԵՐ ՑՐՈՒԱԾ ԵՆ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հալէպէն Էքլէռ տիւ Նոր (5 մարտ) թիւով կը գրէ.—

Բազմաթիւ միջադէպեր պատահե-ցան խաղաքին մէջ, քրիստոնեաներու եւ Իսլամներու միջեւ: Կարգ մը մո-լեռանդ իսլամներ մեկուսի փողոց-ներու մէջ իրենց հանդիպած քրիս-տոնեաները նախատած են: Անոնք յայտարարած են թէ սպառնալիքները պիտի գործադրուին փոքրամասնու-թեանց դէմ, երբ սուրիական անկա-խութիւնը իրականանայ օր մը:

Կարգ մը իսլամ յայտնի անձնաւո-րութիւններ իմանալով այս ցաւալի միջադէպերը, յուզուած են եւ աշ-խատած են արգիլել անոնց կրկնու-թիւնը:

Տպաւորութիւնը ցաւալի եղած է սակայն քրիստոնեաներու մէջ:

** Քանի մը օրէ ի վեր թռուցիկներ կը ցրուուին քրիստոնեաներու տուներ-րուն մէջ, որով անոնց հրաւէր կ'ըլ-լայ հրաժարիլ «փոքրամասնութիւն» անունէն, ինչպէս զայն կը կոչէ Պէյ-րութի մէջ կնքուած համաձայնու-թիւնը:

Թռուցիկներու հեղինակներուն կար-ծիքով այդ անուանակոչութիւնը նա-խատինք մըն է քրիստոնեաներուն համար:

«Ձեր շահերուն պաշտպանութիւնը, կ'ըսուի այս թռուցիկներուն մէջ, կատարելապէս պիտի ապահովուի մեծամասնութեան կողմէ»:

Այս առթիւ փոքրամասնական իրա-ւունքներու թեր ու դէմ «մազպաթա»-ներ ներկայացուած են ու պիտի ներ-կայացուին քրիստոնեաներու:

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՀԱՄԱՐ

— . —

«Հայրենիք» հանրօգուտ խնդիր մը կը շօշափէ խմբագրականի մը մէջ, «Անգլերէն գիրքեր մեր նոր սերուն-դին համար»: (29 փետրուար).

— «Վերջին տարիներու ընթաց-քին, ինչպէս յայտնի է, անգլիախօս մեր նոր սերունդը սկսած է անսպա-սելի հետաքրքրութիւն ցոյց տալ հայ ազգային կեանքի, պատմութեան եւ գրականութեան հանդէպ: Եւ հասկը-նալի է, որ ան լարուած ուշադրու-թեամբ կը հետեւի անգլիերէն լեզուով հրատարակուող մեր թերթերուն, մանաւորապէս «Հայրենիք» շաբա-թաթերթին, ուր որոշ չափով նիւթ կրնայ գտնել ոչ միայն մեր ընթացիկ կեանքի, այլ եւ մօտիկ անցեալի, Հա-յոց հին պատմութեան եւ հայ գրա-կանութեան վերաբերմամբ:

Սակայն, մեր անգլիախօս երիտա-սարդները որքան աւելի կը ծանօթա-նան հայ կեանքին, հայ մշակոյթին, հայ արժէքներուն, ազգային մեծ դէպքերուն եւ դէմքերուն, այնքան աւելի բնական պահանջ կը զգան միշտ աւելի ու աւելի գիտնալու:

Դժբախտաբար, այդ պահանջին չեն կրնար լիովին գոհացում տալ անգ-լիերէն լեզուով հրատարակուող մեր թերթերը, եւ ստիպողական պէտք մը կը զգացուի նաեւ անգլիերէն գրքե-րու, որոնք կրնան աւելի հանգամանօ-րէն ծանօթացնել մեր անգլիախօս սե-րունդը մեր ցեղի պատմութեան եւ գրականութեան հետ:

Ահա այդպիսի գրքեր տալու դժ-ուարին գործն է որ ստանձնած է «Արարատ» հրատարակչական ընկե-րութիւնը՝ ձեռնարկելով հայկական ամբողջ գրադարանի մը հրատարա-կութեան անգլիերէն լեզուով: Գրա-դարան մը, որ հետզհետէ հատորներ պիտի լոյս ընծայէ՝ ներկայացնելու համար Հայոց պատմութիւնն ու գրա-կանութիւնը:

Ինչպէս յայտնի է ծանուցումներէն, արդէն լոյս են տեսած «Արարատ» ընկերութեան անգլիերէն առաջին եր-կու գրքերը: Մէկը կուտայ Շապին-Գարահիսարի հերոսամարտի յուզիչ եւ վաւերական նկարագրութիւնը The Fall of the Aerie վերնագրով, գրուած Արամ Հայկազի կողմէ: Իսկ միւսը կը ներկայացնէ Հայաստանի պատ-մութեան առաջին հատորը, գրուած Վ. Զ. Վահանի կողմէն:

Անգլիախօս մեր նոր սերունդը մին-չեւ այժմ պատեհութիւն ունեցած էր ծանօթանալու Հայոց երկու հերոսա-մարտերու՝ Մուսա Տաղի (Սուետիոյ) եւ Ուրֆայի պատմութեան միայն, Ֆրանց Վերֆէլի սքանչելի վէպէն եւ «Հայրենիք» շաբաթաթերթի մէջ տպ-ուած ընդարձակ յօդուածաշարքերէն:

Այժմ «Արարատ» հրատարակչական ընկերութիւնը մեր անգլիախօս երի-տասարդներուն կը հրամցնէ երրորդ հերոսամարտի մը՝ Շապին Գարահի-սարի անգլիերէն պատմութիւնը:

Կասկած չունինք, որ այս գիրքը նոյնքան մեծ հետաքրքրութեամբ պի-տի կարդացուի մեր նոր սերունդին կողմէ, որքան կարդացուեցան Մու-սա Տաղի եւ Ուրֆայի հերոսամար-տերու պատմութիւնները:

«Արարատ» հրատարակչական ըն-կերութեան երկրորդ գիրքը՝ Հայաս-տանի պատմութեան առաջին հատորը եւս արժէքաւոր գիրք մըն է: Հիմ-նուած ոչ միայն հին աղբիւրներու, այլ եւ նոր տուեալներու վրայ հեղի-նակը յաջողած է տալ շատ պարզ եւ ամփոփ գաղափար մը Հայոց նախա-պատմութեան եւ պատմութեան զա-նազան շրջաններու մասին:

Վստահ ենք, որ այդ գիրքը պիտի կրնայ ծառայել մեր անգլիախօս սե-րունդին իբր անգլիերէն դասագիրք Հայոց հին պատմութեան մասին: Ա-մէն անգլիախօս հայ երիտասարդ, որ մինչեւ այժմ թերթերէ կամ զանա-զան գրքերէ ձեռք բերած էր կցկտուր տեղեկութիւններ Հայոց պատմութե-նէն, այժմ կրնայ լրացնել իր պակաս-ները եւ ամբողջական գաղափար մը կազմել Հայոց պատմութեան մասին:

«Արարատ» Հրատ. ընկերութիւնը կը խոստանայ անգլիերէն լեզուով լոյս ընծայել շուտով նաեւ Հայաս-տանի պատմութեան երկրորդ հա-տորը, Րաֆֆիի «Դաւիթ բէկ»ը, Շանթի «Հին Աստուածներն» ու «Կայսրը», հայ պատմուածքներու եւ բանաստեղծութիւններու ժողովա-ծուներ եւ ուրիշ շարք մը շահեկան գրքեր»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ԹԱԳՈՒՀԻՆ 1000 ԼԷՎ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ Գ. ԽԱՉԻՆ

— o —

«Ազատ Խօսք»ի մէջ կը կարդանք (9 մարտ).—

Գթ. Խաչի Սոֆիայի մասնաճիւղի կազմակերպած տարեկան պարահան-դէսը տեղի ունեցաւ աննախընթաց յաջողութեամբ: Շաբաթ իրիկուն «Ալիանս Ֆրանսէզ»ի ընդարձակ սը-րահը եւ անոր յարակից մասերը նեղ կուգային յորդող ստուար բազմու-թեան: Գրական մասը, մանաւանդ հայկական հարսնիքի տեսարանը, եր-գերով ու պարերով, անցաւ մեծ յա-ջողութեամբ եւ ստեղծեց մեծ խան-դավառութիւն: Ջերմօրէն ծափահար-ուեցաւ մասնաճիւղին տարեկան գոր-ծունէութիւնը, որու մասին ամփոփ տեղեկագիր մը կարդաց Տիկին Զ. Լ. Գազանճեան: Թագուհի Եոհաննա նը-ւիրած էր 1000 լէվ, որուն յարակից նամակը ողջունուեցաւ խանդավառ ծափերով եւ յոտնկայս ու միաձայն երգուեցաւ «Շումի Մարիցա» եւ «Մեր Հայրենիք»:

Հարուստ վիճակահանութեան 800 տոմսակները ամբողջութեամբ սպա-ռեցան մէկ քանի ժամուան ընթաց-քին: Սպառեցան նաեւ պիւֆէի բոլոր նիւթերը: Ընդհանուր հասոյթը եղաւ աւելի քան 20 հազար լէվ: Արտակարգ ուրախութիւնները տեւեցին մինչեւ լուսաբաց:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՌԱԳՈՅՆԸ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ՄԸ ՄԷՋ

— . —

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք.—

Իմանալով որ Հըտսըն եւ Մարլպօ-րօ քաղաքներուն մէջ վերջերս Հ. Յ. Դ. կոմիտէ մը կազմուած է, խումբ մը հայ կիներ հաւաքուելով պատշաճ դատեցինք հայկական դրօշակ մը նը-

ՍՏԱՑԱՆՔ

Avortement de la Société des Nations (1920—1936): Par Victor Marguerite. Editions Flammarion. Prix net 12 francs.

Ուշագրաւ ուսումնասիրութիւն մը Ազգերու Դաշնակցութեան սնանկու-թեան մասին, որ հետզհետէ կը շեշ-տուի: Հռչակաւոր գրագէտը, որ վերջերս լրջօրէն կը զբաղի ընկերա-յին հարցերով, այս գրքին մէջ չի գո-հանար չարիքը պարզելով, այլ եւ լուծման ձեւեր կը ներկայացնէ: Շու-տով առիթ կ'ունենանք խօսելու այս կարեւոր հրատարակութեան մասին:

ԷՋԵՐ ՀԱՅՍՊԻՆԻՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (33)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՎՐԱՅ

1923 յունուար 25ին տասներեք Վը-րանկէլեան շոգենաւեր ֆրանսական դրօշներ պարզած Քորֆու հասան ու խարսխեցին ծովուն բացերը: Լսե-լով թէ Մարսէյլ կը մեկնին, խորհե-ցայ նաւապետին խնդրագիր մը տալ, որպէսզի զիս Ֆրանսա տանին, նոյն իսկ աշխատիլ յանձն առնելով: Այս-պէս նոյն իրիկունն իսկ աղերսագիրը պատրաստելով հետեւեալ առաւօտ նաւակով մը շոգենաւը գացի, ուր առաջնորդուեցայ ընդհանուր նաւա-պետին մօտ: Խնդրագիրը երկարեցի, մէկ չունչով կարդաց զայն ու պա-տասխանեց թէ օտարներուն արգիլ-ուած է սոյն զինուորական շոգենաւե-րով մեկնիլ:

Ցուսահատ նոյն նաւակով վերա-դարձայ նաւամատոյց ու նաւազներէ՝ լսելով թէ Արթինեան անուն բժիշկ մը կը գտնուի մեծագոյն շոգենաւին մէջ, անգամ մըն ալ շոգենաւերը ան-ցայ հայ բժիշկը տեսնելու, սակայն չկրցայ գտնել ու իմանալով որ անոր ձեռքէն ոչինչ կուգայ, կրկին վերա-դարձայ քարափ:

Այն օրը ռուսական շոգենաւերուն մեքենավարներու պետն ու նաւազնե-րըն ալ տեսայ Քորֆուի գինետու-ները եւ խնդրեցի որ միջոց մը խոր-հին զիս կղզիէն ազատելու համար: Անկարելի եղաւ սոտնց միջոցաւ ալ գործս յաջողցնել, սակայն ինձ խոր-հուրդ տուին որ զինուորական վերա-տեսուչը տեսնեմ: Կ'ըսէին թէ ազնիւ մարդ է եւ նաւապետներէն աւելի ազ-դեցիկ, որով միակ յոյսս այլ եւս ա-նոր վրայ դրած էի:

Գիշերը այդ մտածումով անկողին մտայ ու յաջորդ օրը աշխատեցայ վերատեսուչին հետ տեսնուիլ: Սա-կայն ամբողջ օրը անկարելի ըլլալով քաղաքին պանդոկները գտնել զայն, որոշեցի առտուն կանուխ շոգենաւի իր խցիկը երթալ: Այս մտածումը կայծակի պէս անցաւ մտքէս: Ուստի երկուշաբթի առաւօտ մը մակոյկով ամենամեծ շոգենաւը անցայ եւ ուղ-ղուեցայ ճիշդ իր խցիկը: Առաւօտեան արդուզարդով կը զբաղէր դեռ երի-տասարդ գեղեցկադէմ ֆրանսացի տեսուչը: Ամբողջ գիշերը ընելիքներս լաւ սերտած ըլլալով, առանց կմկը-մալու միտքս բացատրեցի: Թէեւ խոստացաւ զիս ընդունիլ, սակայն պայմաններ դրաւ: Երկու ամիսէն Ֆրանսա պիտի հասնէին, որով այդ երկար ժամանակաշրջանին՝ պարտա-ւոր էի սնունդս ապահովել, նմանա-պէս մասնաւոր խցիկ մը տրուած չըլ-լալով, յանձն պիտի առնէի ածուխի մթերանոցը մնալ մշտական: Այս պայմաններուն հաւանեցայ, վստա-հեցնելով թէ ճամբու ընթացքին պէտք եղած պաշարն ու դրամը պիտի հայթայթեմ: Տեսուչը անմիջապէս արտօնագիր մը պատրաստեց ու ինծի երկարելով, ժպիտը դէմքին յարեց՝ թէ կրնամ փոխադրուիլ իրենց թիւ 410 շոգենաւը: Ուրախութենէս գի-նովցած կը վերադառնամ ուղղակի որբանոցներու անգլիացի տնօրէն Պ. Հիլէնտին, որուն կանխաւ յայտնած էի նպատակս:

Ան խոշոր տոպրակով եօթը օրուան պաշար եւ վերմակներ տալով, զիս նաւամատոյց ճամբեց:

Ծովը խաղաղ էր այդ օրը, հայած երկաթի նման:

Նաւակ մը կը վարձեմ ու զովացած սրտով կ'անցնիմ «Վէգա» կոչուած ամենահսկայ շոգենաւը, ուր նաւազ մը զիս կ'առաջնորդէ ածուխի մթե-րանոցը:

Շոգենաւերուն մէջ փոքրեր կենա-լով, նաւապետները ստիպուած էին ծովեզերքին հետեւիլ յաճախ, այս պատճառաւ երկու ամիսէն պիտի հասնէինք Ֆրանսա:

Իրականին մէջ հազիւ մէկ շաբաթ-ուան ուտելիք ունէի, իսկ դրամ 15 ֆր. միայն, այն ալ գիրքեր ծախելով գոյացած: Որով մթերանոցին մէկ անկիւնը ածուխի բլրակին վրայ դը-լուխս ձեռքերուս մէջ առած կը խոր-հիմ անդադար:

Իրիկուան դէմ յանկարծ արթնցաւ ծովը ու բոլոր շոգենաւերը օրօրիլ ըս-կսան: Ընդհ. նաւապետին հրամանին վրայ անցանք Քորֆուի մէկ ծովա-խորշը՝ խարիսխ նետելու:

Տեղս քնանալու համար խորտ ու ձորտ ըլլալով, գիշերեցի մթերանո-ցին մէկ անկիւնը նետուած՝ ծակած նաւակի մը մէջ:

Վերջապէս առտուան արեւը մեղմ հովով մը երեւցաւ եւ կէսօրէ վերջ տասներեք շոգենաւերն ալ խումբով ճամբայ ելան Ոդիսեւսի ծննդավայ-րէն:

Շոգենաւերը չորսական կը յառա-ջանային, երեք կարգի վրայ, իսկ մե-րը որ ամէնէն հսկան էր միւսներուն ետեւէն կ'երթար:

Ճերմակեղէններս սոսկալի աղտո-տած ըլլալով, խոհանոցէն տաք ջուր կ'ուզեմ ու լաւ մը լուալէ վերջ ան-կիւն մը կը փռեմ, յետոյ մթերանո-ցէն դուրս կ'ելլեմ ու ցռուկին կողմը ամայի տեղ մը գտնելով կը կծկուիմ ջուրին խաղերը եւ տեսարանները դի-տելու համար:

Շոգենաւերը ամբողջ գիշերը կը սուրային Ադրիականի մէջէն՝ օգտը-ւելով հանդարտ ծովէն ու խաղաղ ծովէն:

Շուրջս ոստոստուն ադամանդէ պը-ղոտայ մըն է կարծես, որ կը նեղնայ ակնթարթի մը մէջ:

Կէս գիշերը անցած էր երբ իտալա-կան ջուրերը թեւակոխեցինք: Շո-գենաւերու տորմիղը առանց կանգ առ-նելու Օթրանթոյէն անցնելով ճամ-բան կը շարունակէ դէպի հարաւ:

Բնաթաթախ աչքերս ինքնաբերա-բար կը փակուին յաճախ, որով կը ստիպուիմ մթերանոց իջնել եւ քանի մը պատառ չոր հաց բերանս դնելէ վերջ, կ'երկարիմ վերմակիս վրայ:

Յաջորդ առտու կը բարձրանամ կամուրջը եւ ցռուկին կողմէն պտոյտ մը կը կատարեմ: Օդը գոց ու ծովն ալ իր յստակութիւնը կորսնցուցած էր: Հեռուն ալիքներուն վրայ օտար շո-գենաւ մը կը պարէ:

Կէսօր էր երբ Տարենտոնի ծոցը մտ-նելով կը հասնինք Կալիպոլի նաւա-հանգիստը, ուր բոլոր շոգենաւերն ալ խարիսխ կը նետեն:

Պաշարս կէս եղած էր եւ յաճախ կը մտածէի թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ վի-ճակս մինչեւ Ֆրանսա:

Կալիպոլի դուրս ելլելը արգիլուած ըլլալով կէս գիշերը անցած երկվեց-եակ մը նաւերը կրկին ճամբայ ինկան դէպի ծոցին խորը:

Այն, կիրակի առաւօտ կը հասնինք Տարենտոնի նաւահանգիստը, ուր խարսխեցինք՝ քանի մը օրեր մնալու գիտումով:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Ի՞նչ կը տրամադրէ ֆրանսական ծրագիրը

Փէրթինաքս, «Էքօ տը Փարի»ի քաղաքական խմբագիրը, որ Լոնտոն կը գտնուի, կը գրէ թէ Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ կը գտնուին երեք ծրագիրներ, — անգլիական, ֆրանսական եւ պելժիական: Ֆրանսական ծրագիրը կը պարունակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները.— 1. Լա Հէյ հրաւիրել Գերմանիան, ստուգելու համար թէ ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը կը հակասէ՞ Լոքառնոյի դաշինքին: Այդ առթիւ Գերմանիա պէտք է յանձն առնէ համակերպիլ տրուելիք որոշման եւ ի հարկին պարպել ապազինեալ շրջանը. — 2. Հռենոսեան շրջանը դրաւած պահել խստօրէն կանոնագրուած պայմաններով, յանձն առնելով ոչ ամրութիւններ շինել, ոչ ծանր հրետանի տեղաւորել, ոչ ռազմափորձ կատարել եւ ետ քաշել զօրքին մէկ մասը.— 3. Հաւաքական ապահովութեան խնդիրը կարգադրել մասնակցութեամբ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Պելժիոյ: Այս պայմանները լրացնելէ յետոյ, կարելի է բանակցութեան մտնել Գերմանիոյ հետ: Եթէ Գերմանիա մերժէ այս ծրագիրը, տնտեսական պատիժներ տնօրինել:

Պելժիական ծրագիրն ալ մօտաւորապէս այս է, բայց այնքան չի յետաձգեր բանակցութեանց խնդիրը, իսկ անգլիականի մասին խօսեցանք արդէն:

Գերմանիա միշտ կը յուսայ

ՀԻԹԼԷՐԻ ՆՈՐ ՃԱՌԸ ՖՐԱՆՔՖՈՒՐԹԻ ՄԷՋ

Հակառակ Ա. Դ. Խորհուրդին կողմէ տրուած ժխտական պատասխանին, Գերմանիա ամէն դուռ փակուած չի սեպեր: Պաշտօնական շրջանակները կը յուսան ելք մը գտնել, մասնակցելու համար Լոնտոնի ժողովին: Կ'ըսուի թէ Պերլինի գերմանական դեսպանը տեսակցութիւն մը ունեցած է կամ պիտի ունենայ Հիթլէրի հետ, ճամբան հարթելու համար: Հաւանական է որ Գերմանիա չպնդէ միեւնոյն ատեն քննել Լոքառնոյի դաշնագրին բռնաբարման խնդիրը եւ Հիթլէրի առաջարկները:

*** Շարունակելով իր ընտրական պայքարը, Հիթլէր նոր ճառ մը խօսեցաւ երկուշաբթի օր, այս անգամ Ֆրանքֆուրթի մէջ: Ներկայ էին 25,000 ունկնդիրներ: Կրկնելով իր ծանօթ առաջարկներն ու տեսութիւնները, «Առաջնորդ»ը նորէն շեշտեց թէ ինք բարեկամութիւն եւ ապահովութիւն կ'առաջարկէ Ֆրանսայի:

— «Գերմանիան չէր կրնար բարօրութեան հասնիլ, եթէ չվայելէր միեւնոյն իրաւունքները՝ միւս ազգերուն հետ, ստանձնելով միեւնոյն պարտականութիւնները: Շատ կը խօսին դաշնագիրներու մասին: Հարկ է զանազանել դաշնագիրներու տառը եւ բարոյական իրաւունքը որ յաւիտենական է: Օտար դիւանագէտները բաւական ուսումնասիրած են պատմութիւնը, եւ գիտեն թէ խտրութեան վրայ հաստատուած դաշնագիր մը չի կրնար յաւիտեան տեւել: Եթէ կայ ժողովուրդ մը որ կը սիրէ խաղաղութիւնը, այդ ալ գերման ազգն է: Խնդիրը այն չէ թէ Վերսայլը կամ Լոքառնոն խզուած են, այլ այն թէ չի՞տա՞կ է հաւասարազօր ազգերու հասարակութենէն վտարել 67,000,000 ժողովուրդ: Ես պատրաստ եմ համաձայնութիւն մը կնքելու ֆրանսական կառավարութեան հետ, համաձայնութիւն մը որով երկուքն ալ պիտի դիմեն իրենց ժողովուրդին: «Գերման ժողովուրդ, կ'ուզե՞ս թաղել կացինը: Եթէ կ'ուզես, այո պատասխանէ: (Եա, եա աղաղակներ ունկնդիրներուն մէջ): Նոյն հարցումը պէտք է ուղղել դիմացի կողմին: Ես վստահ եմ թէ ֆրանսացի ժողովուրդը պիտի պատասխանէ.— «Մենք չենք ուզեր որ Գերմանիան ճնշուի»: Մենք բարձր գաղափարներ չունինք զինուորական դաշինքներու մասին, որոնք միայն ընդհարումներ յառաջ բերելու կը ծառայեն: Ես կը հաւատամ թէ պիտի գայ ժամանակ մը երբ եւրոպական ազգերը պիտի խոստովանին թէ պատերազմի համար անհրաժեշտ զոհողութիւնները երբեք չեն կրնար համեմատուիլ այն առաւելութեանց հետ որ կրնան շահուիլ պատերազմով»:

Հիթլէր կրկին յուզեց ֆրանքեւխորհրդային դաշինքի խնդիրը եւ եզրակացուց.

— «Ես պարզապէս հաւասար իրաւունքներ եւ վեհապետութիւն կը պահանջեմ Գերմանիոյ համար. ոչինչ աւելի, բայց նաեւ ոչինչ պակաս: Ես երբեք չպիտի հրաժարիմ այս պահանջէն: Մենք վճռած ենք կրել ամէն թշուառութիւն քան հրաժարիլ իրաւունքներու հաւասարութենէն»:

Օդանաւային զինակցութիւն Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ

Զոր. Ֆապրի, Ֆրանսայի զինուորական նախկին նախարարը, մանրամասնօրէն քննելով կացութիւնը, կ'առաջարկէ օդանաւային զինակցութիւն մը հաստատել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ: «Յառաջիկայ պատերազմը պիտի պայթի շանթի մը պէս, պայծառ երկինքի մը վրայ: Եթէ Լոքառնոյի դաշնակիցները կ'ուզեն արգիլել գերմանական բանակին արշաւանքը, պէտք է զինուին եւ կազմակերպուին իրենց սահմաններուն ետին: Թող անգլիական օդատորմիղ մը հաստատուի մշտապէս Լիէժի եւ Նամիւրի միջեւ, անգլիական դրօշով, իտալական օդատորմիղ մը՝ Սթրազպուրկի եւ Միւլհուզի միջեւ, իտալական դրօշով»:

Սահմանադրութեան ծրագիր Պաղեստինի համար

Պաղեստինի սահմանադրութեան մասին ծրագիր մը հրատարակուեցաւ Լոնտոնի մէջ, նախաձեռնութեամբ գաղթային նախարարութեան: Համաձայն այդ ծրագրին, պիտի կազմուի օրէնսդիր ժողով մը, որուն անդամներուն մէկ մասը պիտի ընտրուի, միւս մասը պիտի նշանակուի հոգատար իշխանութեան կողմէ: Ընտրութիւնները անջատաբար պիտի կատարուին Իսլամներուն, Հրեաններուն եւ քրիստոնեաներուն համար: Իբրեւ ընտրեալ Իսլամները պիտի ունենան 8 ներկայացուցիչ, Հրեայ հասարակութիւնը՝ 3, քրիստոնեաները՝ մէկ: Իսկ նշանակուելի ներկայացուցիչները պիտի ըլլան հետեւեալ համեմատութեամբ.— 3 Իսլամներու, 4 Հրեաններու, 2 քրիստոնեաներու համար: Ուրեմն Իսլամները պիտի ունենան 11 ներկայացուցիչ, Հրեաները՝ 7, քրիստոնեաները՝ 3, ինչ որ համապատասխան կը համարուի երեք դաւանութեանց թըւական կարեւորութեան:

1931ի մարդահամարին համաձայն, Պաղեստինի 1,035,821 բնակիչներուն վրայ Իսլամները կը ներկայացնէին 759,712 հոգի, Հրեաները՝ 174,610, քրիստոնեաները՝ 91,394, իսկ զանազան՝ 10,101 հոգի: 1934 յունիսին բնակչութեան թիւը հասած էր 1,171,000ի, որոնց 307,312ը Հրեաներ:

Լոնտոնի մէջ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի կ'ունենան առաջադրուած սահմանադրութեան մասին: Կը վախցուի որ Իսլամները կարեւոր յաջողութիւններ շահին իրենց մեծամասնութեան շնորհիւ: Գաղթային նախարարութիւնը կը պատասխանէ թէ սահմանադրութիւնը խոստացուած էր 1930ին եւ թէ հոգատար պետութիւնը, որ Հրէական Տուն հաստատեց, պիտի հսկէ որպէսզի հրեայ ժողովուրդին շահերը չվտանգուին:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՊԱՆԻՈՅ զօրաշարժի լուրերուն առթիւ, Թիրանայէն կը հեռագրեն թէ ամէն տարի այս եղանակին սովորութիւն է ռազմափորձի հրաւիրել կարգ մը դասեր: Ասկէ զատ, Զօկու թագաւորը մանաւորապէս կը հետաքրքրուի ազգային բանակին վերակազմութեան խնդիրներով: Ուրեմն բացառիկ բան չկայ եւ հանդարտութիւն կը տիրէ Ալպանիոյ մէջ:

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՇԱՐԼ ՄՈՐԱՍ, «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիրը, դատուեցաւ շաբաթ օր, Փարիզի եղեռնադատ ատեանին առջեւ, իբրեւ դրդիչ մարդասպանութեան: Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, Մորաս յունուար 13ին յօդուած մը գրելով, յատկապէս կը մատնանշէր 140 երեսփոխաններ, քօղարկեալ սպառնալիք մը ուղղելով անոնց կեանքին դէմ: Թէ Մորաս եւ թէ թերթին պատասխանատու տնօրէնը յայտարարեցին թէ հպարտութեամբ կ'ընդունին յօդուածին պատասխանատուութիւնը, քանի որ անոր շնորհիւ սահմանափակուեցան Իտալիոյ դէմ ծրագրուած պատիժները եւ Ֆրանսա փրկուեցաւ պատերազմի վտանգէն: Ամբաստանեալներու մասին լաւագոյն վկայութիւնները տուին ակադեմական Անտրէ Պէլսօռ եւ Լէօն Տօտէ: Իսկ Շարլ Մորաս իր երկար պաշտպանողականը եզրակացուց հետեւեալ բառերով.— «Ես անկարելի կը գտնեմ առանց բարոյական աճարեկման խելքի բերել այն երեսփոխանները որոնք Հանրապետութեան 66 տարիներու ընթացքին կորսնցուցած են քաղաքացիական պատասխանատուութեան ամէն զգացում»: Վճիռը պիտի տրուի այս շաբթու:

ՍՊԱՆԻՈՅ ծայրայեղ ձախակողմեան տարրերու եւ պահպանողական հոսանքներու ընդհարումները տեղի տուին ծանր դէպքերու, երկրին ամէն կողմը: Վերջին լուրերու համաձայն վնասուած կամ կրակի տրուած են 20 եկեղեցիներ, վանքեր, դպրոցներ եւ ուրիշ շէնքեր: Կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ հրացանակիր զինուորներ դնել վտանգուած շէնքերուն մէջ: Տեղ տեղ ալ կամաւորներու խումբեր կը գործեն իբրեւ պահակ: Խիստ գրաքննութիւն հաստատուած է թերթերուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ 15ամեակին առթիւ, Մոսկուայի արտաքին գործավարութիւնը եւ թուրք դեսպանը փոխանակեցին 1935 նոյեմբեր 6ին Էնկիւրիի մէջ կնքուած պայմանագրութեան վաւերացման թուղթերը, որոնցմով մինչեւ 1945 նոյեմբեր 7 կ'երկարաձգուի դաշինքին պայմանաժամը:

ՍՊԱՆԻՈՅ ծայրայեղ ձախակողմեան տարրերու եւ պահպանողական հոհաստատել Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ: «Յառաջիկայ պատերազ-

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Քասնթիէն (Յունաստան) դեղագործ Գէորգ Սարգիսեան կը փնտռէ իր քոյրերը, որոնց նախկին հասցէն էր.— Ovsanna (Sarkissian) Tchoufilian, Canton de Chateau, H. F. C No. 273, Chasse (Isère): Տեղեկացնել «Յառաջ»ի:

— Բարաղամ Բարաղամեան կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Ցարութիւն Բարաղամեան, որ 10 տարիէ ի վեր կը բնակէր Փարիզ: Իր հասցէն իմացնել Djiladjianի, Impasse Beline No. 3, Bron Village, Rhône:

— Շապին Գարահիսարի գիւղերէն Թամզարայի Խաչի կից Թաղէն, Գաբրիէլ Անկարեան, 20—23 տարեկան, հօր անունն է՝ Գալուկ, մօր անունն՝ Տիրուհի: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր հօրեղբօրորդւոյն Յովհաննէս Պարսամեանի, 1er Batterie, 10e R. A. C., Rueil (S. et Oise): France.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. — Հեղինակուհի՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

— Տիկին Ֆէրըրսէն սպառնալիքով դրամ պահանջողը դուք էիք... դուք՝ պարոն Ֆէրըրսին բժիշկն էիք ... միայն դուք կրնայիք գիտնալ թէ որու ձեռքով սպաննուած էր ան ... առաջին անգամ երբ իրարու հետ կը խօսակցէինք մեր պարտէզը, ժառանգութեան մը խօսքը ըրիք ինծի ... քննութիւն կատարեցի եւ հասկցայ որ այդ տեսակ ժառանգութիւն ստացած չէիք դուք տարի մը առաջ... Տիկին Ֆէրըրսի վճարած քսան հազար ոսկիին հաշիւը տալու փորձ մը պիտի ընէիք ի հարկէ ... այդ գումարը օգուտ մը չունեցաւ ձեզի ... «սակարան» խաղացիք եւ կորսնցուցիք ... յետոյ հետզհետէ աւելի ճնշում բանեցուցիք Տիկին Ֆէրըրսին վրայ որ, այս անգամ, ձեր ձեռքէն ազատելու մէկ ճամբայ գտաւ միայն... եթէ Էքրոյտ ճշմարտութիւնը իմանար, ընդմիշտ կործանած էիք...

— Հեռաձայնի՞ն մասին ինչ է ձեր կարծիքը. բացատրութիւն մը ունիք հարկաւ...

— Կը խոստովանիմ որ ամէնէն մեծ դժուարութեան բախեցայ այդ կէտին մէջ: Երբ ստուգեցի թէ իսկապէս հեռաձայն եղած էր ձեզի կայարանէն... նախ խորհեցայ որ շինծու էր ձեր պատմութիւնը... շատ վարպետ էք եղեր սակայն ... Ֆըրնլի երթալու, դիակը գտնելու եւ այդ առիթով ձայնագիրը անյայտացնելու համար պատճառ մը պիտի ունենայիք բնականաբար... շատ տարտամ կերպով կրնայի կռահել թէ ինչպէս եղած էր հեռաձայնը... առաջին օրը ձեր քոյրը տեսայ եւ անոր հարցուցի թէ որ կօշիկները բուժարան եկա՞ծ էին ուրբաթ առտու... օրիորդ Րասըլին մասին բնաւ խորհած չէի... անոր այցելութիւնը բարեպատեհ զուգադիպութիւն մը եղաւ որովհետեւ դուք մտացիր վիճակ մը ունէիք եւ չկրցաք թափանցել իմ հարցումներու իսկական նպատակին... փնտռածս գտայ.. այդ առտուն ամերիկեան շոգենաւի մը աշխատաւորներէն մէկը եկած էր ձեզի... կա՞ր իրմէ աւելի հաւանական մէկը որ նոյն գիշերը Լիվըրփուլ մեկնէր... նաւ պիտի նստէր եւ... բաց ծովուն վրայ պիտի ըլլար ... հասկցայ որ «Օրայըն» շոգենաւը ճամբայ ելած պիտի ըլլար շաբաթ օրը ... աշխատաւորին անունը գտայ ... անթել հեռագիրով հարցում մը ըրի իրեն... պատասխանը ստացայ քիչ առաջ... ահաւասիկ —

Շատ ճիշդ ... բժիշկ Շէփըրտ յանձնարարութիւն մը ըրաւ ինծի ... կայարանէն իրեն պիտի հեռաձայնէի ... «մարդ չկայ» պատասխանուեցաւ...

— Սքանչելի մտածեր էք, շարունակեց Փուառօ, հեռաձայնը իսկապէս եղած է... օրիորդ Քարօլայն տեսած է ձեր խօսիլը... բայց թէ ինչ խօսուած է, չենք գիտեր... այդ մասին միայն ձեր յայտարարութիւնը ունինք...

— Այս ամէնը լաւ են, շատ հետաքրքրական են, ըսի յօրանջելով. ի՞նչ օգուտ ունին ...

— Չէ՞ք կարծեր որ օգուտ ունին... յիշեցէք թէ ինչ ըսի — ճշմարտութիւնը ոստիկան Րէկլընին պիտի հաղորդուի վաղ առտու... բայց, Օրիորդ Շէփըրտի սիրոյն, պատրաստ եմ փրկութեան ճամբայ մը ցոյց տալ ձեզի ... օրինակ, կրնաք զօրաւոր թմրեցուցիչ մը առնել... հասկցա՞ք ... Րէլֆին անունը պէտք է մաքուր դուրս գայ այս գործին մէջէն, այդ մասին ոչ մէկ տարակոյս... կը յանձնարարեմ որ աւարտէք ձեր նօթերը, այլապէս շահեկան, սակայն առանց կրճատումի եւ վերապահութեան...

— Որքան ալ շատ յանձնարարութիւն ունիք ... լմնցուցի՞ք ...

— Ըսելիք մը եւս ունիմ... շատ մեծ յիմարութիւն մը գործած պիտի ըլլաք եթէ փորձէք լռեցնել զիս, ինչպէս լռեցուցած էք Էքրոյտը... երբեք Փուառօն այդ տեսակ բաներէն վախցող մարդ չէ, կը հասկնա՞ք ...

— Սիրելի Պ. Փուառօ, ըսի ժպտելով, ինչ ալ ըլլամ, խենթ չեմ...

Ոտքի բարձրացայ:

— Շատ բարի... տուն երթամ... շնորհակալ եմ այս հետաքրքրական խօսակցութեան համար ...

Փուառօն ալ ոտքի ելաւ ու քաղաքավար խոնարհութիւն մը ըրաւ. տուն վերադարձայ:

ԳԼՈՒԽ 27

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ժամը առտուան հինգն է. շատ յոգնած եմ. գործս աւարտեցի. շատ գրելէն թեւս կը ցաւի:

Ինչ տարօրինակ վերջաբան. կ'ուզէի ձեռագիրներս հրատարակել օրին մէկը՝ պատմելու համար Փուառօյի անյաջողութիւնը, զարմանալի ...

Եղերական վախճանի մը նախազգացումը ունէի միշտ՝ սկսեալ այն վայրկեանէն երբ Տիկին Ֆէրըրսն ու Րէլֆ Փէյթընը տեսայ՝ գլուխ գլխի: Խորհեցայ թէ Տիկինը գաղտնիք մը կ'իմացնէր տղուն. սխալ էր այդ կարծիքս, թէեւ մտքիս մէջ տպաւորուած էր ան մինչեւ այն պահը երբ աշխատանոցը կը մտնէի եւ Էքրոյտ ինծի կը յայտնէր բուն իրողութիւնը:

Խեղճ Էքրոյտ. պատեհութիւն մըն ալ տուի իրեն. ստիպեցի որ նամակը կարդար: Եւ կամ, պարկեշտօրէն խոստովանիմ, ներքնապէս խորհեցայ որ աւելի լաւ կ'ըլլար եթէ թողլ... յի որ կարդար: Իր այդ գիշերուան ... ջղագրգռութիւնը հոգեբանօրէն ... տաքրքրական էր. կը տեսնէր որ վ... տանգը կը մօտենար. բայց եւ այնպէս ... բնաւ կասկած չունէր իմ վրաս:

Դաշոյնին մասին ետքն էր որ մ... ծեցի: Միասին բերած էի ... զէնք մը, բայց երբ արծաթեղէններ... սեղանին մէջ դաշոյնը աչքիս ... կաւ, խորհեցայ թէ շատ աւելի ... պիտի ըլլար եթէ գործածէի զէնք ... որուն տէրը ես չէի:

Ինծի այնպէս կը թուի թէ ... ուզած էի այդ մարդը սպաննել: ... կին Ֆէրըրսի մահուան լուրը ... լուս պէս, համոզուած էի որ ... գաղտնիքներ հաղորդած էր ... տին: Երբ իրեն գացի եւ տեսայ ... ջղագրգիռ վիճակը, խորհեցայ թէ ... մարտութիւնը լսած էր թերեւս ... չէր կրնար հաւատալ եւ պատ... թիւն պիտի տար ինծի որպէսզի ... քէի իր ստացած տեղեկութիւնը:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՄԱՐՏ
JEUDI 19 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3067

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍ

Ժամանակակից քաղաքական պատմութեան մէջ քիչեր կան որ այնքան վճռական եւ տեւոյ իսկ այլեկոծ գործունէութիւն մը ունեցած ըլլան, որքան Էլէֆթէրոս Վենիզէլոս, նոր հանգուցեալը։

Արդարեւ, փոթորիկ մը եղաւ իր ամբողջ կեանքը, սկսելով երիտասարդութեան ամէնէն կրակոտ տարիներէն։

Անպաչովաբար իր անվիճելի փառապսակը պիտի կազմէ այդ շրջանը, երբ կը պարզէր ապստամբութեան դրօշը, Թրքական արիւնռուշտ բռնակալութեան դէմ։

Այդ է պատճառը որ, ամբողջ Կրետէն երախտապարտ մնաց իրեն հանդէպ, տեսակ մը պաշտամունք ստեղծեց իր շուրջը, նոյն իսկ այն օրերուն երբ «քաղաքագէտ»ը կուզար մթագնել հերոսը— իր իսկ անցեալը— ճակատագրական ձախողանքներով եւ աճուոր վրիպումներով։

Վենիզէլոս դարաշրջան մը բացաւ Յունաստանի պատմութեան մէջ։

Ճիշդ է որ իր ծրագիրները չպսակուեցան համապատասխան յաջողութեամբ։ Բացի Կրետէի վերջնական ազատագրութենէն, Վենիզէլոս աւելի շատ յուսախաբութիւններ կրեց։ Եթէ ոչ վերջնապէս, գոնէ երկար ժամանակի համար ցնորք մը դարձաւ «Մեծ Յունաստան»ի ծրագիրը։ Երկիրը չընդարձակուեցաւ այն համեմատութեամբ որուն կը ձգտէր տարիներէ ի վեր։ Միւս կողմէ, Փոքր Ասիոյ պարտութիւնը եւ մանաւանդ ժողովուրդներու փոխանակութիւնը մահացու հարուած մը եղաւ ուժասպառ Յունաստանի համար։

Այս պարտութիւնները այնքան անդարմանելի հետեւանքներ ունեցան որ, «Կրետացին» ինք, ճարահատ, փրկութեան լաստեր փնտռեց ապագային համար եւ դնաց մինչեւ Էնկիւրի, «ոխերիմ թշնամի»ն համբուրելու եւ համաձայնութիւն մը կնքելու համար (1930)։

Իր անկումէն վերջն ալ, յաջորդները — Թունդ ընդդիմադիր — ուրիշ ելք չգտան, բայց եթէ շարունակել նոյն ճամբան։ Շատ չանցած համաձայնութիւնը վերածուեցաւ կատարեալ զինակցութեան եւ ամրապնդուեցաւ պալքանեան միութեամբ, որ ոչ մէկ չօշափելի առաւելութիւն կը ներկայացնէ Յունաստանի համար, բացի ապահովութեան պատրանքէ մը։

Ներքին կեանքի մէջ ալ, հին յեղափոխականը աւելի շատ փշապսակներ շահեցաւ, քան դափնիներ։

Անժխտելի է իր դերը՝ Յունաստանի վերակազմութեան եւ արդիացման շարժման մէջ։ Վենիզէլոսն էր հանրապետութեան հիմնադիրն ու հոգին։

Եւ սակայն, իր կամակոր եւ իշխանատենչ բնաւորութիւնը իրմէ բաժնեց բազմաթիւ բնական դաշնակիցներ։ Շատեր, նոյն արժանիքները չունենալով հանդերձ, չէին հանդուրժեր իր փառասիրութեանց, եւ դժբախտ երկիրը յուսախաբութենէ յուսախաբութիւն գլորեցաւ։ Մանաւանդ որ, պատմական Ելլադայի մէջ, աւելի շատ անհատներ են որ տուն կուտան քաղաքական եւ ընկերային կեանքին, քան բիւրեղացած եւ հաստարմատ հոսանքներ։

Իր գլխաւոր մեղքերէն մէկը համարուեցաւ, նաեւ, իր չափազանց հաւատարմութիւնը միջազգային աշխարհակալութեան, մանաւանդ Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութեան։

Մարդիկ իրաւամբ կը զարմանային թէ այս մեծատաղանդ եւ խորաթափանց մարդը, որ միջազգային համբաւ կը վայելէր Եւրոպայի մայրաքաղաքներուն, մասնաւորապէս Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ, ի՞նչպէս ինքն իրեն թոյլ տուաւ մոլորիլ նենգ խաղերու ահաւոր ցանցի մը մէջ։

Իսկ իր ամենավերջին վրիպումն եղաւ 1934 մարտ 1ի ապստամբութիւնը, որ կրնար կատարեալ աղէտի մը յանգիլ, եթէ երկար տեւէր։

Սխալ չէին իր նախատեսութիւնները։ Ծեր կամ երիտասարդ աղուէսներ — իր ընդդիմադիրները — կ՚ուզէին վերահաստատել միապետութիւնը, եւ Կրետացին փորձեց խափանել վերահաս վտանգը։ Բայց այստեղ ալ աւելի շատ իր յամառութիւնն էր որ տիրապետեց քան բնածին սրատեսութիւնը։

Հակառակ իր բոլոր վրիպումներուն, յեղափոխական էր հանգուցեալը եւ Թունդ հայրենասէր։ Եթէ ծնած ըլլար տարբեր միջավայրի եւ տարբեր ժողովուրդի մէջ, անպաչովաբար պիտի դառնար շատ աւելի մեծ դէմք մը։

Իր անկաշառ հայրենասիրութեան վերջին ապացոյցը կը կազմէ իր միջամտութիւնը միապետութեան վերահաստատման առթիւ, որպէսզի նոր փոթորիկներ չպայթին հայրենիքի գլխուն։

Իբրեւ հին յեղափոխական եւ քաջածանօթ Արեւելքի պատմութեան, Վենիզէլոս եղաւ գիտակից բարեկամը ինչպէս բոլոր հալածականներուն, նոյնպէս Հայ ժողովուրդին։

Մեծ պատերազմէն տարիներ առաջ, ինչպէս հաշտութեան ժողովներուն ատեն, եւ աւելի վերջը, թէ մեր եւ թէ իրենց պարտութեան օրերուն, Կրետացին միշտ իր գործօն աջակցութիւնն ընծայեց Հայկական դատին։

Թէեւ խորապէս ընկճուած, ան չէր կորսնցուցած իր հաւատքը արդարութեան մասին։ Եւ 1920ին, երբ արդէն խարխլած էր Հայաստանի հանրապետութիւնը, կը յանձնարարէր անոր վարչապետին,— Առ նուազն 15 տարի համակերպիլ եղածին, քանի որ աշխարհ դաւաճանեց եւ ուրիշ ելք չունինք, առ այժմ։

Վենիզէլոսի մահով, փոթորիկ մըն է որ կը հանգստանայ պատմութեան էջերուն վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԼՈՆՏՈՆԻ ԺՈՂՈՎԻՆ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԱՅՍՕՐ ՊԻՏԻ ՎՃՌԷ ԴԱՇՆԱԳՐԻ ԲՌՆԱԲԱՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԲԱՂԿԱՆԱՅ 30 ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԷ ԵՒ ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐԷ

Ֆրանսա միշտ կը մերժէ նկատի առնել Գերմանիոյ առաջարկները

Այսօր, հինգշաբթի, Գերմանիոյ ներկայացուցիչը պիտի նստի Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին մէջ, լսելու համար «Լոքառնոցի»ներուն մեղադրանքները։ Ինչպէս գրած էինք երէկ, Ազգաժողովին քարտուղարութիւնը փափկանկատ պատասխան մը ուղղած էր, ընդունելով հաւասարութեան իրաւունքը, բայց յետաձգելով Հիթլէրի առաջարկին քննութիւնը։ Վերջին պահուն գերմանական կառավարութիւնը կարգ մը լուսաբանութիւններ խնդրած էր, անգլիական կառավարութեան միջոցաւ, հեռագիր մը ուղղելով Պ. Իտընի։ Այդ հեռագիրը կ՚ըսէր.

— «Գերմանական կառավարութիւնը կը յուսայ թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը իր կարելին ի գործ պիտի դնէ, պատեհ ժամուն քննութեան ենթարկելու համար գերմանական առաջարկները, շահակից պետութեանց հետ»։

Անգլիոյ արտաքին Նախարարը պատասխանեց Լոնտոնի գերմանական դեսպանին միջոցաւ.

— «Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը պիտի շարունակէ փորձել իր կարելին, յաջողցնելու համար խաղաղ եւ գոհացուցիչ կարգադրութիւն մը ներկայ դժուարութեանց մէջ։ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան համար պարզ է թէ Գերմանիոյ վարչապետին առաջարկները, ինչպէս եւ ուրիշներ որ կրնան ըլլալ միւս շահակից պետութեանց կողմէ, պէտք է քննութեան ենթարկուին պատեհ ժամուն։ Բայց եւ այնպէս գերմանական կառավարութիւնը անշուշտ կ՚ըմբռնէ թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան համար կարելի չէ աւելի ճշգրիտ յանձնառութիւն մը ստանձնել գործերու այս վիճակին մէջ»։

Այս պատասխանէն վերջ, գերմանական կառավարութիւնը հետեւեալ հեռագիրը ուղղեց Լոնտոն, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդի ընդհ. քարտուղարին.

—«Շնորհակալութեամբ ստացայ ձեր մարտ 16 թուակիր հեռագիրը եւ պատիւ ունիմ հաղորդելու թէ դեսպան Ֆոն Ռիպպէնթրոփ գերմանական կառավարութիւնը պիտի ներկայացնէ Ա. Դ. Խորհուրդի նիստին մէջ, ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց յարուցած հարցին քննութեան առթիւ։ Գերմանիոյ ներկայացուցիչը Ա. Դ. Խորհուրդին տրամադրութեան տակ պիտի ըլլայ հինգշաբթի առտու»։

Գերմանիոյ գլխաւոր պատուիրակը անմիջապէս Լոնտոն մեկնեցաւ օդանաւով։ Իրեն կ՚ընկերանան ուրիշ դիւանագէտներ եւ մասնագէտներ որոնց թիւը 30 ի կը հասնի։ Պատուիրակութեան մաս կը կազմէ իրաւագէտ մը, Կաուս, որ մասնակցած է Լոքառնոյի դաշնագրին խմբագրութեան։

Պատուիրակութիւնը ժողովին պիտի մասնակցի այսօր, հինգշաբթի։ Մինչ այս մինչ այն, Ա. Դ. Խորհուրդին անդամները, մասնաւորապէս Ֆրանսա եւ Պելժիա կ՚աճապարեն ժամ առաջ քուէարկել տալ Գերմանիոյ դատապարտութեան բանաձեւը։ Թէեւ անոնք համաձայն կ՚երեւան Գերմանիոյ յանցաւորութեան մասին, բայց բուն Լոքառնոցիները բանաձեւ մը չեն գտած պատժական տնօրինութեանց մասին։ Ֆրանսա եւ Պելժիա միշտ կը պահանջեն վճռական միջոցներ ձեռք առնել, իսկ Անգլիա կը նախընտրէ գոհանալ դիւանագիտական ապտակով մը։

Թուրք եւ Խորհրդային պատուիրակներուն ճառերը Ա. Դ. Խորհուրդին մէջ

Ա. Դ. Խորհուրդի գաղտնի նիստէն վերջը, ուր բուռն արտայայտութիւններ եղան եւ նոյնիսկ Պ. Ֆլանտէն սպառնաց Փարիզ վերադառնալ եւ զօրաշարժ հռչակել տալ, տեղի ունեցաւ հրապարակային նիստ մը։ Այս առթիւ ամէնէն կարեւոր ճառը խօսեցաւ Պ. Լիթվինով, Խ. Միութեան արտաքին գործավարը։

Նիստին բացումէն առաջ, Պ. Ֆլանտէն նորէն վճռական լեզու գործածեց, պահանջելով որ Ա. Դ. Խորհուրդը հանդիսաւորապէս հաստատէ Գերմանիոյ կատարած բռնաբարումը, Լա Հէյի ատեանին յանձնէ Ֆրանքօ-գերման վէճը եւ ի հարկին «ուրիշ միջոցներ» ձեռք առնէ, յարգել տալու համար դաշնագիրները։

Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ Ֆրանսայի արտաքին Նախարարը Փարիզ պիտի գայ այսօր, հինգշաբթի, անմիջապէս խորհրդակցելու համար վարչապետին եւ միւս նախարարներուն հետ։ Դահլիճը նիստ պիտի գումարէ վաղը, ուրբաթ առտու, իսկ երեսփ. ժողովը շրջաղի կէսօրէն յետոյ։

Ա. Դ. Խորհուրդի հրապարակային ժողովին մէջ, Թ. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, խօսք առնելով դիտել տուաւ թէ սխալ հասկցած են իր կարգ մը յայտարարութիւնները։ Իր կարծիքով, Ա. Դ. Խորհուրդը, որ հրաւիրուած է քննելու ապազինեալ շրջանի մը բռնաբարման խնդիրը, միջնորդի պաշտօն ունի։ Բայց, ունի նաեւ ուրիշ պաշտօններ,— Միջնորդ՝ միջազգային վէճերու մէջ եւ երաշխաւոր ապահովութեան։ Ներկայ պարագային միջնորդութեան խնդիր չի կրնար ըլլալ, մինչեւ որ գոհացում տրուի Ֆրան-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՇՈՆԴԱԼԻՑ ...

Այս օրերուն, երբ թերթերը լեցուն են «շոնդալից», «զգայացունց» եւ իրապէս մտատանջող լուրերով, այս օրերուն, ընդհանուր մտահոգութեան այս շրջանին՝ կ՚ուզէի հանրային ուշադրութիւնը զբաղեցնել այսպէս շոնդալից բանով մը,— իբրեւ դարման։

Թող ներեն անոնք որ կը կարդան այս տողերը, թող ներեն հեգնանքին համար որ կրնայ խառնուիլ առաջարկիս,— կ՚ուզէի սարքել ... շոնդալից հանդէս մը։

Ի բուժումն քաղաքական մտահոգութեամբ տագնապող միտքերու, եւ ի բուժումն կարգ մը Միութիւններու ... դատարկ սնտուկին։ Արդարեւ, ծրագիրս կ՚ապահովէ կոկիկ հասոյթ մը,— վերջը կը խորհինք թէ ի՛նչ բանի կարելի է գործածել այդ գումարը։

Կ՚առաջարկեմ Հայկական Բարեկենդանի հանդէս մը կազմակերպել։

Յայտագիրը.—

Պ. Արշակ Չօպանեան պիտի պարէ, հայկական տարազ հագած, հին եթանոսական պարեր,— արդէն վարժուած ըլլալով պարել Բարեգործականի եւ Երեւանի առջեւ։

Պ. Վահան Մալէզեան պիտի երգէ «Ակռաիին կարաս»ը երգը, ընկերակցութեամբ պահ դրուած հնչեղ ոսկիներու երաժշտութեան։

Պ. Նշան Պէշիքթաշլեան պիտի նուագէ քնարի վրայ (ինքը քնար մը արդէն) հեքեաթագեղ հովուերգութիւն մը,— ուր թիթեռնիկ մը կը խօսի ծաղկած նշենիին հետ, Եհովայի ստեղծած ձախորդութիւններուն անգիտակ։

Մեր խմբագրապետը, Շ. Միսաքեան, պիտի երգէ Աւագ Ուրբաթի շարական մը, սարսելով մահուան դուռները, տապալելով շիրմաքարերը, խորտակելով գերեզմանին սահմանները։

Շ. Նարդունի, ինչպէս հովիւ մը որ քէն է բրած գիւղին ու քաղաքին, պիտի սուլէ իր հեգնանքը աշխարհի բաներուն մասին, սկեպտիկ նկարագրին յատուկ երգով մը — «Այսպէս ուրեմն ...»։

Ի՛նչ փոյթ տալու յայտագիրն ամբողջ։ Ինչպէս կը տեսնէք, շոնդալից է եւ հանդիսաւոր, որքան ալ մեծ ըլլայ՝ կը լեցուի անպայման։

Պատերազմի վախերու այս օրերուն եւ ընդհանուր այս տագնապին մէջ, թերեւս ուրիշ ազգեր զարմանան որ, անխռով եւ անտարբեր, կը զբօսնունք։ Անոնց կարելի է պատասխանել այսպէս, եթէ կ՚ուզէք.—

Վախերու եւ մտահոգութիւններու միակ դարմանն է զբօսանքը։ Եւ յետոյ, վաղ անցէք սա ձեր փառասիրութիւններէն, ցանկութիւններէն, երազներէն,— սուտ բաներ են անոնք, ժամանակ մի՛ վատնէք զուր խանդավառութիւններով եւ յիմար ծրագիրներով։

Ունայնութի՛ւն ունայնութեանց։

ԱՐԱԶ

ՎԵՆԵԶԵԼՈՍ ՄԵՌԱՒ

Հռչակաւոր Կրետացին, որ Փարիզ կը բնակէր Յունաստանէն փախչելէ ի վեր, առջի օր յանկարծ հիւանդանալով, մեռաւ գիշերը։ Սրտի հիւանդութիւն ունէր արդէն, եւ կրիփէ բռնուած ըլլալով, չդիմացաւ, հակառակ մասնագէտներու խնամքին։

Ծնած էր 1864ին, Կրետէի մէջ։ Ասպարէզը սկսաւ փաստաբանութեամբ։ Յետոյ խրեցաւ քաղաքական կեանքի յորձանքին մէջ, անցնելով Կրետէի ազատագրութեան պայքարին գլուխը։ Իր վարած շարժումը փառաւոր յաղթանակի մը յանգեցաւ 1897ին։ Նախ ընտրուեցաւ անդամ Կրետէի առժամեայ կառավարութեան (1898), յետոյ, Եորկիոս իշխանին մեկնումէն վերջը, լիազօր ներկայացուցիչ մեծ պետութեանց (1906), նախագահ գործադիր իշխանութեան։ Իր համբաւը շինած էր արդէն եւ 1910ին Աթէնք հրաւիրուեցաւ զինուորական դաշնակցութեան կողմէ, որ կ՚ուզէր բարեկարգել պետութիւնը։ Շատ չանցած դահլիճ մը կազմեց, բարեփոխել տուաւ սահմանադրութիւնը (1911), եւ շահեցաւ բարոյական մեծ հեղինակութիւն մը, իր երկրին սահմաններէն ալ դուրս։ Ինքն էր կազմակերպիչը պալքանեան միութեան եւ Թուրքիոյ դէմ հռչակուած պատերազմին (1912)։ Իշխանութեան գլուխ կը գտնուէր, երբ ծագեցաւ Մեծ Պատերազմը։ Թունդ կուսակից համաձայնական պետութեանց, քանի մը անգամ կառավարութիւն կազմեց, ձգեց, եւ ընդհարեցաւ Թագաւորին հետ։ 1916ին ազգային կառավարութիւն մը կազմեց Սելանիկի մէջ, յաջողցնելու համար Յունաստանի զինակցութիւնը դաշնակիցներուն հետ։ Ապա վերադարձաւ Աթէնք, Կոստանդին Թագաւորին վտարումէն յետոյ (1917 յունիս)։ Այդ օրէն սկսեալ միահեծան դիկտատոր մը դարձած էր։ Ինքն էր Յունաստանի ներկայացուցիչը, Փարիզի հաշտութեան համաժողովին մէջ եւ յաջողեցաւ հողային առաւելութիւններ շահիլ։ Պատմութիւնը իրեն կը վերագրէ նաեւ Իզմիրի ձեռնարկին ձախողումը, եւ ժողովուրդներու փոխանակութեան ծրագիրը, որուն հետեւանքով Յունաստան կորսնցուց Փոքր Ասիան։ 1920ի ընտրութեանց ատեն միապետականները շահած ըլլալով, Վենիզէլոս հեռացաւ Յունաստանէն, յետոյ վերադարձաւ 1924ին, նորէն հեռացաւ, կրկին կանչուեցաւ 1928ին, նոր դահլիճ մը կազմելով եւն.։

Իր վերջին ձեռնարկն եղաւ 1934 մարտ 1ի ապստամբութիւնը, պաշտպանելու համար հանրապետութիւնը։ Կրետէ ապստամբած էր եւ Յունաստանի նաւատորմին գլուխն անցած, բայց բանակը Զօր. Քոնտիլիսի ձեռքն ըլլալով, չյաջողեցաւ եւ փախաւ արտասահման։ Մահուան դատապարտուած էր զինուորական ատեանին կողմէ, սակայն ընդհ. ներման արժանացաւ, միապետութեան վերահաստատումէն յետոյ։ Քանի մը տարի առաջ ամուսնացած էր անգլիացի միլիոնատէր կնոջ մը հետ։

*** Կիրակի օր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցին, Վենիզէլոսի համար։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Այսօր, հինգշաբթի, Լոնտոնի մէջ ժողով կը գումարեն ընկերվարական – բանուորական Միջազգայինի գործադիր կոմիտէն եւ արհեստակցական միութեանց ընդհ. դաշնակցութիւնը, քննելու համար միջազգային կացութիւնը։

Այս առթիւ Լոնտոն հաւաքուած են բազմաթիւ ընկերվարական եւ արհեստակցական վարիչներ (Ֆրանսայէն՝ Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը)։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ ընկերվարական գործադիր ժողովին պիտի մասնակցի ընկեր Ս. Սասունի, որ Լոնտոն մեկնեցաւ երէկ։

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանիա աղքատ երկիր մըն էր մինչեւ 1880, անկարող իր զաւակները սնուցանելու, որոնցմէ հազարաւորներ կը գաղթէին արտասահման: 1881ին տակաւին 200.000 Գերմաններ կը հեռանային հայրենի գաւառներէն:

Այդ թուականէն ի վեր Գերմանիա հսկայաքայլ կը յառաջդիմէ գրեթէ ամէն կալուածի մէջ: Պետական եւ անհատական հարստութիւնը կ'աւելնայ, երկրագործութիւնը կը ծաղկի, ճարտարարուեստը կը զարգանայ, առեւտուրը կը ծաւալի: Արտագաղթը կը նուազի: 1880էն 1914 կը նուազի 48էն 3 առ 10 հազար, նոյն իսկ օտար աշխատաւորներու պէտք կ'ունենայ՝ թէեւ բնակչութիւնը 45 միլիոնէ անցած է 68 միլիոնի:

Ռուանցի գործարանատէր մը, Հանրի Լաֆոն վաւերաբանի գրչով պատրաստած է տեղեկագիր մը «Գերմանիոյ տնտեսական ուժեր»ուն վրայ, ուր հանգամանօրէն կ'ուսումնասիրէ դրացի երկրին տնտեսական արտակարգ յառաջդիմութիւնները, որոնց հիմերն են բազմածնութիւնը եւ հանքածուխը, մարդ եւ ուժ դրամագլուխները:

1912ին Գերմանիա կ'արտադրէր 254 միլիոն թոն հանքածուխ, որուն մեծ մասը շարժման մէջ պիտի դնէ միլիոնաւոր մեքենաներ, որոնց շինութեան համար անհրաժեշտ է երկաթ: Արդ, երկիրը հազիւ 28 միլիոն կ'արտադրէ եւ պարտաւոր է ներածել 12 միլիոն թոն եւս:

Գերմանիոյ տնտեսական վերելքին վրայ առաջնակարգ ազդեցութիւն ունեցած է արտակարգ դէմք մը՝ Թիսէն, որուն Միւլհէյմի գործնոցը 70 բանուոր ունէր 1871ին, իսկ 8000 բանուոր՝ 1914ին: Այս գործարանատէրը կը գնէ հանքածուխի հանքեր ուր կ'աշխատէին 15.000 գործաւորներ, որոնց հանած 4 միլիոն թոն հանքածուխը կը փոխուի կազի եւ 52 քիլոմեթր երկայնութեամբ խողովակներէ անցնելով կը հայթայթէ Պարմէն քաղաքին լոյսն ու ջերմութիւնը: Կը կառուցանէ լաւագոյն գործարան մը մետաղագործութեան, հոն կ'աշխատին 8500 գործաւորներ:

Պատերազմէն առաջ Գերմանիա մենաշնորհ ըրած էր տարրաբանական նիւթերու հայթայթումը: Գունաւոր նիւթերու արտադրութիւնը կը հասնէր աշխարհի արտադրութեան 50 առ 100ին: Ելեկտրական գործիքներ շինելու համար տրամադրուած էր պատերազմէն առաջ 3 միլիառ մարք:

Արտադրութեան հետ կ'աճի նաեւ ներքին սպառումը, ժողովուրդին բարեկեցութիւնը: Ռոսինեոլ կը գրէր թէ Գերմանը անօթի էր երբ 41 միլիոն բնակիչ ունէր երկիրը, այժմ որ 68 միլիոն է, աւելի հարուստ է: Ամէն տարի 240 միլիոն մարքի շէնքեր կը շինուէին: Ցորենի սպառումը աւելցած էր 23 առ 100, գետնախնձորինը 80 առ 100: 1872ին Գերմանը կը խմէր տարին 81 լիտր գարեջուր, 1912ին 101 լիտր, 1888ին կը սպառէր 8 քիլօ շաքար, 1913ին 19 քիլօ:

Մշուշապատ իմաստասէրներու խորհրդածութիւններուն տեղ, գերման երիտասարդը կը սորվէր գործնական կեանքի յաջողութեան գաղտնիքը: Մէկդի դնելով երէցներու երազն ու զգացումը, կը դիմէր դրականին, իրական կեանքին: Դրութիւններու տեղ բանական բանաձեւեր, իմաստասէրներու տեղ զօրավարներ անհրաժեշտ էին, ապահովելու համար Գերմանիոյ տեղը միջազգային կեանքին մէջ: Զինուորական յառաջդիմութիւնը զուգընթաց է գիտական յառաջդիմութեան:

Տնտեսական յառաջդիմութեան հետ զուգընթաց կը յառաջդիմէր մասնագիտական ուսուցումը եւ երկրագործութեան, ճարտարարուեստին մէջ գիտութեան սերտ աշխատակցութիւնը: 500 արհեստից վարժարաններ կային 70.000 աշակերտներով, 11 բազմարուեստեան վարժարան 15.000 աշակերտներով, 365 առեւտրական վարժարան 31.000 աշակերտներով: Բազմաթիւ երկրագործական դասընթացքներ 90.000 հետեւողներ ունէին: Զինուորական բանակին առընթեր կ'աշխատի խաղաղութեան տնտեսական բանակը:

«Գերմանիան ամէնէն վեր» բացականչութիւնը կը թնդայ ամէն կողմ եւ խանդավառ երիտասարդութիւն մը կը դիմէ ռազմաճակատ՝ իրականացնելու գերման տիրապետութեան բաղձանքը: Աշխարհասասան մարտը վեր ի վայր կը հրջէ ամէն կարգ ու դրութիւն: Գերման տնտեսութիւնը կը կրէ աննախատեսելի տագնապ մը:

Ելմտական տագնապին կը յաջորդէ ընկերային տագնապը եւ ապա արտակարգ սպառազինումը: Գերման տեսաբանի մը համաձայն, ժողովուրդ մը զինուած ըլլալու է, իրաւունքները պաշտպանելու համար, ոչ թէ անպայման պատերազմով՝ այլ պատերազմի մը վախը ներշնչելով: (Զօր. Ֆօն Միցշ):

Տնտեսագիտական թերթի մը համաձայն (Economist, 25 յունուար) Գերմանիա կը տառապի ուտեստի պակասէն: Սննդեղէն ներածելու համար անհրաժեշտ օտար արժէքները յատկացուած են պատերազմի ճարտարարուեստի անհրաժեշտ նիւթերու: Գերման ժողովուրդին ցորենի, գարիի, հաճարի սպառումը 1927էն 1934 հետզհետէ նուազած է 90, 95, 72 առ 100:

Գերման տնտեսագէտներ ընդհականին կը յայտարարեն թէ պատերազմական հատուցումները, մաքսային դրութիւնը պատճառ եղած են ներկայ դժուարին կացութեան: 1924 օգոստ. 30էն ասդին երբ Տոքթ. Շախթ կը ստանձնէ ելմտական իշխանապետութիւնը, վստահութիւնը կը հաստատուի եւ մինչեւ 1929 վերելք մըն է որ կը տեսնուի:

Ցորենի արտադրութիւնը որ 32.5 միլիոն կենդինար էր 1925ին, 50 միլիոնի կը հասնի 1933ին: Գարիի արտադրութիւնը կը հասնի 28.6 միլիոնէն 32.1 միլիոնի: Գետնախնձորի քանակն է 381.2 միլիոն կենդինար 1925ին, 470.1 միլիոն 1933ին: Նոյնն է նաեւ բոլոր արտադրութիւններու համար, հանքածուխի, ելեկտրականութեան, պողպատի, զինկի, պղինձի, յաւելում մինչեւ 1933: Քարիւղի արտադրութիւնը 103.000 թոն է 1929ին, 239.000ի կը հասնի 1933ին: Բեռնասայլերու եւ ինքնաշարժերու արտադրութիւնը 70.000էն կ'անցնի 114.000ի:

Տնտեսական վերելքը կանգ կ'առնէ միջազգային տագնապի անդիմադրելի ուժգնութեան առջեւ: Նոր վարչաձեւը կ'աշխատի անգործներուն գործ հայթայթել: Ուժ կուտայ երկրագործութեան, գիւղացին նկատելով ազգին առաջին բջիջը, հողը՝ սննդատու մայրը՝ գիւղացիին եւ այս ալ կորիզը ցեղին:

Հողային նոր օրէնքով գիւղացին տէրն է մշտնջենականօրէն մշակած հողին, որ չի կրնար հողային վարկի մը գործողութեան առարկան ըլլալ, հետեւաբար փոխանցուիլ: Հողին արտադրութիւնը կը սկսի աւելնալ, ինչպէս կաթինը, բայց 1935ի ամառը կարագի պակասը զգալի կ'ըլլայ ամէն կողմ:

Կառավարութիւնը կ'օժանդակէ նաեւ ճարտարարուեստին, որուն արտադրութիւնը 1933էն 1934 յունիս 30 առ 100 յաւելում մը կ'ունենայ: Յետոյ կայուն վիճակ մը կը ստանայ մինչեւ Սարի կցումը: Անկէ հետեւ կը սկսի աւելնալ: Արտադրութեան անհրաժեշտ ճարտարարուեստը յաւելում ունի, բայց սպառումը կը նուազի: Գործազուրկներու թիւը 6 միլիոնէն կ'իջնէ 1.800.000 (յունիս 1935):

Պետութիւնը հանրային աշխատութիւններու եւ բարենորոգումներու համար ծախսած է հսկայ գումարներ: Սակայն թղթադրամի շրջաբերութիւնը 1933 յունիս 1935 միայն 200 միլիոն մարքի յաւելում ունեցած է: Տնտեսագէտ մը կը հարցնէ թէ ինչպէս կարելի պիտի ըլլայ ամէն ամիս 500 միլիոն յաւելում կրող երբերուն պարտք մը հաստատել: Միւս կողմէ 52.000 համայնքներէն 18.400ը առանց պարտքի են: 1933—1934ի ելմտական տարեշրջանի համայնքներու ընդհանուր պարտքն էր 1100 միլիոն մարք:

1931ին երկու մեծ դրամատուներու վճարման դադարումը պատճառ կ'ըլլայ օտար դրամագլուխին Գերմանիայէն քաշուելուն: Կառավարութիւնը կը ստիպուի միջամտել եւ Պազէլի մէջ կը կնքուի վճարումներու կախակայում օտար դրամատուներու եւ գերման պատուիրակներու միջեւ (1931 օգոստ.): Կախակայուած վճարելի գումարներու ամբողջութիւնը կը հասնէր 37 միլիառ 800 միլիոն ֆրանքի: Երկու նոր կախակայումներ (1932 փետր. եւ 1933 յունուար 21) յաջորդեցին նախորդին:

Ազգերու Դաշնակցութեան հրատարակած վիճակագրութեան համաձայն Գերմանիոյ արտաքին պարտքը, հանրային թէ անհատական հաստատութիւններու, կը հասնի 23 միլիառ ռայխսմարքի: (1 ռայխսմարքը՝ 6.04 ֆրանք է):

Հակառակ կատարուած ճիգերուն, Գերմանիա կը տառապի տնտեսական եւ ելմտական դժուարին կացութենէն, որմէ պրծելու բաղձանքը կրնայ իրականանալ կարելիութիւններու սահմանին մէջ: Հզօր ելմտագէտը Քէօնիկսպուրկի մէջ խօսելով կ'ըսէր. — «Արդի մեթոտները գործածելու պարտաւոր ենք մինչեւ այն օրը, երբ միջազգային վարկը պիտի սկսի գործել: Ատոնք կը սահմանափակեն առեւտուրին ծաւալը, բայց կը կատարեն իրենց նպատակը»:

Դժբախտաբար միջազգային վարկին գործունէութեան համար անհրաժեշտ փոխադարձ վստահութիւնը կը պակսի եւ Եւրոպա աւելի քան երբեք կը գալարի տնտեսական, ընկերային եւ քաղաքական տագնապներու մէջ:

ՀԵԹՈՒՄ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԸ
ՄՈԳԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Մարտ 8ին Երուսաղէմի Ֆրէրներու ընդարձակ սրահը լեցուն էր հայ ժողովուրդով: «Հայր Ալիշան» մատենադարանի վարչութիւնը դասախօսութիւն մը սարքեց: Դասախօսն էր Հ. Մանուէլ Թաշճեան՝ տնօրէն Մխիթարեան վարժարանի, նիւթը՝ «Վենետիկ»:

Դասախօսը արագ ակնարկ մը նետեց Իտալիոյ վրայ ու անցաւ իր նիւթին: Իր գիտական եւ պատմական կուռ ծանօթութիւնները հետաքրքրութեամբ եւ ախորժով ունկնդրուեցան ներկաներուն կողմէ: Հ. Թաշճեան ըսաւ. — «Մեր յիշած քաղաքներէն մեզ չահագրգռողը կրնայ ըլլալ Վենետիկը, որովհետեւ հին ժամանակներէն սերտ յարաբերութիւն ունեցած է հայ ժողովուրդին հետ: Բայց Վենետիկի մեր ազգին հետ ունեցած յարաբերութեան մասին խօսելէ առաջ, պիտի ուզէի ծանօթացնել քաղաքը: Ան աշխարհիս քաղաքներուն մէջ բացառիկ դիրք կը գրաւէ, եզակի իր կառուցուածքով: Վենետիկ բանաստեղծներու եւ նըկարիչներու պաշտած քաղաքը, 1300 տարիներէ աւելի ապրեր, գործեր, կռուեր ու իշխեր է, ան կ'ապշեցնէ մեզ, երբ համեմատենք իր անշուք ծագումը:

Վենետիկ հիմնուած է ծովուն մէջ, բնութեան ուժերէն երկրաշարժը չէ որ յանկարծ մէջտեղ բերած է զայն, այլ մարդիկ դրած են անոր հիմերը ջուրերուն վրայ:

Հռոմէական հսկայ պետութեան ճգնաժամին Ե. դարուն վերջերը, Հոները ահ ու սարսափ կ'ազդեն բոլոր Եւրոպային: Հոները թափառական վայրենի ժողովուրդ էին, ոչ տուն, ոչ կրակարան ունէին: Անտառներու մէջ կ'ապրէին, վայրի արմատներու եւ կենդանիներու միս կ'ուտէին հում հում: Իրենց թամբին տակ դնելով քիչ մը կը կակղցնէին: Գիշեր, ցերեկ ձիու վրայ կ'անցընէին, ձիու վըրայ նստած կ'ուտէին, կը խմէին մինչեւ իսկ առեւտուր կ'ընէին:

Այս տարօրինակ ժողովուրդին գլուխը անցած էր Ատտիլաս, որ ինքզինքը կ'անուանէր Աստուծոյ պատուհասը՝ ազգերը պատժելու համար: Ան կ'ըսէր թէ իր ձիուն կոխած տեղը խոտ չի բուսնիր:

Ատտիլաս նախ կը յարձակի արեւելեան կայսրութեան, Կ. Պոլսոյ վրայ, ուր սակայն Մարկիանոս կայսրը արիաբար կը դիմադրէ: Ատտիլաս զէնքերը կը դարձնէ Արեւմուտք, սուրի եւ կրակի կը մատնէ Ֆրանսան: Փարիզ հրաշքով կ'ազատի: Հուսկ ուրեմն կ'արշաւէ Իտալիա, ուր ամէն տեղ արիւն եւ աւեր կը ցանէ: Ժողովուրդներ սարսափահար կը փախչին: Ոմանք ապահով ապաստանարան կը գտնեն ծովը: Ադրիականի լճակին մէջ ապագայ դիւթական քաղաքին հիմը կը ձգեն: Հազարաւոր ցիցեր կը տնկեն ջուրերու մէջ եւ անոնց վրայ կը շինեն հիւղակներ: Ուրիշ փախստականներ կը հասնին եւ օրէ օր կ'աճին, կը բազմանան փոքրիկ կըղզիներ միշտ ցիցերու վրայ: Այս կղզիները իրարու կը կապուին կամուրջներով: Երկիրը վարելու համար կը կազմուի քաղաքական մարմին մը, տեսակ մը հանրապետութիւն:

Ձկնորսութեան արհեստը բաւական չըլլար յագեցնելու զիրենք: Իրենց բազուկները կ'երկարեն ցամաքներու եւ ծովերու վրայ: Զ. դարու կիսուն Բիւզանդիոնի Յուստինիանոս կայսեր երկու քաջ սպարապետները՝ Պելիսարիոս եւ Ներսէս Հայկազն հարկ կը դատեն Վենետիկի օգնութեան հասնիլ, Իտալիան նուաճելու համար: Այդ ժամանակէն Ներսէսի ձեռքով նոր կը սկսին Հայոց յարաբերութիւնները Վենետիկի հետ:

Վենետիկ երբ կը զօրանայ, կ'ընդարձակէ իր տիրապետութիւնը Ադրիականի եւ Միջերկրականի ափերուն վրայ եւ մինչեւ Սեւ Ծովուն եզերքները: Ը. դարուն այնչափ կը զօրանայ անոր ծովային ուժը որ Եւրոպայի նախապատիւ պետութեանց կարգը կը մտնէ: Խաչակիրներն իսկ վենետիկեան նաւատորմին աջակցութեան կը կարօտին:

Հայոց եւ Վենետիկի առեւտրական եւ դիւանագիտական յարաբերութիւնները կը սկսին կանոնաւոր կերպով, Ռուբենեան հարստութեան ժամանակ:

Հայերը Իտալիոյ մէջ իրենց առաջին բնակութիւնը կը հաստատեն Վենետիկ: Ծիանի դքսական ընտանիքէն մէկը 1253ին Հայոց կը կտակէ իր չքեղ տուներէն մին: Այս տունը եղաւ կեդրոնը փոքրիկ հայ գաղութին, որ ընդհանրապէս վաճառականներէ կը բաղկանար: Սենեակներէն մէկը իբրեւ աղօթատեղի կը գործածուէր:

Հոս տպագրուած է առաջին հայ գիրքը 1512 թուականին, Աբգար Դըպիրի ձեռքով, տպագրութեան գիւտէն 60 տարի յետոյ: 1235—1715 մինչեւ այն թուականներուն աճած հայ գաղութ մը հաստատուած էր արդէն այս միջոցին: Պատմութիւնը կը յիշէ հայազգի նաւատէրներ, մեքենագործներ, տպագրողներ, արհեստաւորներ, միջնորդներ, քաղաքական եւ կրօնական դեսպաններ: 1470ին Միրատ անունով հայ դեսպան մը կը յիշուի Վենետիկ եւ Տէր Յակոբ մը նուիրակ կաթողիկոսի: Կը հանդիպինք շարք մը եկեղեցականներու, եպիսկոպոսներու, նոյն իսկ կաթողիկոսներու: Այսպէս 1550ին Ստեփաննոս Սալմաստեցի կաթողիկոս, Թովմաս պատրիարք Կ. Պոլսոյ եւն.:

Դասախօսը մի առ մի թուեց պատմական բոլոր կապերը Հայերու եւ Վենետիկի միջեւ: Յետոյ մոգական լապտերով ցոյց տուաւ Վենետիկ քաղաքը, անոր կարեւոր շէնքերը, նաեւ Ս. Մարկոս եկեղեցին, Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը իր ներքին մասերով: Կարգը եկած էր Ս. Ղազարին: Ժողովուրդը յուզուած հետեւեցաւ Մխիթար մեծ վարդապետին հիմնած վանքի յարակից շէնքերուն բացատրութեանց: Լուսապատկերներով վայելեցինք Վենետիկը իր Ս. Ղազարով: Մէկ ժամ տեւող այս դասախօսութիւնը գիտական կարեւոր սնունդ մը եղաւ ներկաներուն համար: Դասախօսը խնամով պատրաստած էր իր հմտալից ճառը:

** Մարտ 2ին Դոմինիկեան հետախուզական վարժարանի սրահին մէջ Պաղեստինի Ֆրանս. ընդհ. հիւպատոս-դեր – կոմս d'Aumaleի նախագահութեամբ դասախօսութիւն մը տեղի ունեցաւ արաբական հին ձեռարուեստի մասին: Դասախօսն էր Պ. Կաստոն Վիէֆ, Լիոնի համալսարանի փրոֆէսէօրներէն եւ Գահիրէի արաբական թանգարանի տնօրէնը: Հրաւիրուած էին Երուսաղէմի հիւպատոսները, մամուլի ներկայացուցիչները, մտաւորականներ եւ կրօնական պետեր:

Դասախօսը մէկ ժամուան մէջ ընդհանուր սակայն յստակ գաղափար կազմել տուաւ արաբական ձեռարուեստի, ճարտարարուեստի, ճաշակի եւ ոճի մասին, լուսապատկերներ ալ ցուցնելով:

ԼԻՆՏՐԱ

[illegible] ԳԼԽԱԳԻՐ ԳՐԱԳԷՏԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս լոյս տեսաւ Ամերիկահայ ծանօթ գրող Ուիլեըմ Սարոյեանի «Inhale and Exhale» գիրքը, որուն մասին սկսած են խօսիլ ամերիկեան թերթերը: Սարոյեան իր գրքի գլուխներէն մէկուն մէջ Դաշնակցութեան մասին կը գրէ.

— «Անոնք էին ազգայնականները, Դաշնակները, որոնք կռուեցան Հայաստանի համար, վասնզի կռիւը իրենց գիտցած միակ ուղին էր պահպանելու համար կեանքը, արժանապատուութիւնը եւ ցեղը: Աշխարհը ադէկ տարբեր միջոց մը չունէր: Միայն զէնքով կ'ըլլար այդ: Դիւանագէտները ժամանակ չունէին Հայաստանի համար: Գէշ միջոց մըն էր, Աստուծոյ անիծած ոճրոտ միջոցն էր, բայց այս մարդիկը մեծ մարդիկ էին եւ ըրին այն զոր պարտաւոր էին ընել: Իսկ որ եւ է Հայ որ կ'արհամարհէ այս մարդիկը՝ տգէտ է կամ իր ցեղին մէկ մատնիչը: Այս մարդոց ընտրած ուղին սխալ էր, գիտեմ որ սխալ էր, բայց ադէկ զատ ուրիշ միջոց չունէին անոնք: Է՛հ, անոնք չահեցան պատերազմը: (Ոչ մէկ պատերազմ երբեւիցէ չահուած է. չահիլ՝ թէքնիք բառ մըն է, միմիայն միջոց եւ ժամանակ խնայելու համար գործածուած):

Այսպէս կամ այնպէս ամբողջ ցեղը չբնաջնջուեցաւ: Հայաստանի ժողովուրդը կը մեռնէր, անօթի էր եւ հիւանդ, բայց այս զինուորները չահեցան իրենց պատերազմը եւ Հայաստան ազգ մը դարձաւ կառավարութեամբ մը, քաղաքական կուսակցութիւնով մը — Դաշնակները: (Շատ տխուր եւ շատ սրտայոյզ է երբ կը մտածէք այն հազարաւորներու մասին, որոնք սպաննուեցան, բայց ես կը պատուեմ զինուորները, անոնք որ մեռան եւ անոնք որ կ'ապրին դեռ: Կը պատուեմ եւ կը սիրեմ զանոնք. եւ կը սիրեմ միայն բոլորը որ զինեցան): Աղետալի սխալ մըն էր այն, բայց ազնիւ սխալ մը. եւ Հայաստան եղաւ Հայաստան: Անշուշտ շատ փոքր ազգ մըն էր ան, շատ անկարեւոր ազգ մը, ամէն կողմէ շրջապատուած թշնամիներէ, սակայն Հայաստան երկու տարի մնաց Հայաստան, եւ Երեւան՝ մայրաքաղաք: Հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Հայաստան եղաւ Հայաստան:

Գիտեմ թէ որքան անմիտ բան է հպարտ ըլլալ, բայց չեմ կրնար արգիլել այդ, հպարտ եմ»:

ՊՈԼՍՈՅ ՅԻԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆ. ԿՑՈՐԴ
ԶՕՐ. ՖՐԱՆՁԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԸ ՑԱՆՑՆ ԱՌԱԾ ԷՐ ՕԴԸ
ՀԱՆԵԼ «ԿԷՕՊԷՆ» ՋՐԱՀԱԽՈՐԸ ···

Աթէնքի «Վրատինի» թերթը, մարտ 3ի թիւէն սկսեալ հրատարակութեան կուտայ շատ հետաքրքրական յիշատակները Զօր. Ֆրանձիսի, որ Պոլսոյ հելլենական դեսպանատան զինուորական կցորդն էր 1910 – 1911 եւ 1914 - 1917 տարիներուն: Այս յուշերը յայտնութիւններն են այն գործունէութեան, զոր հելլենական լրտեսական սպասարկութիւնը ունեցած է Պոլսոյ մէջ, մեծ պատերազմի ընթացքին:

Զօր. Ֆրանձիս, այս յուշերու հրատարակութեան առթիւ կը յայտարարէ, թէ հասկնալի պատճառներով փոխած է անունները այն անձերուն, որոնք դեր մը ունեցած են իր պատմած դաւադրութեան մէջ: Անոնցմէ շատերը, կ'ըսէ, չեն ապրիր: «Բայց, թէ անոնց եւ թէ ողջ մնացածներուն անունները ու մարմնական յատկանիշները այնպէս մը փոխած եմ, որ վըտանգէ զերծ մնան անոնք եւ անոնց ընտանեկան պարագաները եւ զանոնք գտնելու ամէն փնտռտուք ապարդիւն անցնի: Փոխած եմ նմանապէս վայրերու եւ դիրքերու անունները»:

Այս յայտարարութենէն վերջ, Զօր. Ֆրանձիս, որուն համար էնվէր ըսած էր թէ «ամէն քարի տակ կը գտնուի», հետեւեալ կերպով կը սկսի իր այս հետաքրքրական յուշերու պատմութիւնը.—

Առաւօտ մը, — չեմ յիշեր ոչ օրը, ոչ ամիսը, այլ կը յիշեմ միայն թէ 1917ի սկիզբներն էր, դեսպանատուն եկաւ լրտեսներէս մէկը: Բեռնաւորուած էր ուտելիքի խոշոր կողովով մը եւ կարգ մը բանջարեղէններով, զորս դիտմամբ կողովի եզերքներէն դուրս ձգած էր: Այսպիսով, ոչ մէկ կասկած կը ներշնչէր Թուրք լրտեսներուն, որոնք գիշեր ցերեկ կը դառնային դեսպանատան շուրջը տեսնելու համար թէ որոնք կը մտնէին ու կ'ելլէին հոն: Չէր կասկածեր մինչեւ անգամ դեսպանատան քավազ Օսմանը, որ անձնուէր էր եւ չէր միանդամայն:

Գրասենեակիս բաց դռնէն լսեցի ձայնը, որ կ'ըսէր թէ բերած էր գնած ուտելիքները: Անմիջապէս ճանչցայ ձայնը եւ հրամայեցի, որ բերէ գրասենեակս:

Բարեբախտաբար օգտակար բաներ էր գնած, որովհետեւ ստիպուած էր վար դնել զանոնք, մասնաւորապէս պահածոները: Կնոջս, որուն տարօրինակ կը թուէր այսքան պահածոյ գնելս, բացատրեցի յետոյ, թէ շատ աժան գներ էի այդ բոլորը աճուրդէ մը:

Լրտեսս — Թող Թուրքերը ներեն ինծի այս ըրածներուս եւ գործածած միջոցներուս համար, որոնք ուղիղ չէին — փսփսալով ըսաւ ինծի, թէ երեք մարդիկ առաջարկած են իրեն օդը հանել «Կէօպէն»ը, որուն այս անունը Թուրքերը «Սուլթան Եավուզ»ի փոխած էին:

Կուշտ մը խնդացի: Կը խոստովանիմ, որ առաջարկը ինծի պոռոտախօսութիւն մը թուեցաւ, եւ, եթէ չգիտնայի թէ մարդս ստեղծուած էր այս կարգի գործերու համար, պիտի կարծէի թէ, Թուրքերու կողմէ դէմս լարուած բազմաթիւ ծուղակներէն մէկն է դարձեալ, զիս եւ դեսպանատունը մէջը ձգելու համար:

Այս դիտողութիւնը ըրի մարդուս: Առնուեցաւ, եւ իրաւունքով: Ըսաւ ինծի.

— Պարոն զինուորական կցորդ, գիտէք, ես անոնցմէ եմ որ կրնամ ուրիշի քթին խնդալ, բայց իմ քթիս չեն կրնար խնդալ:

Խնդրեցի որ ներողամիտ գտնուի ինծի հանդէպ: Մնաց որ կամաւոր լրտես մըն էր, վարձք չէր ստանար. գործին կը հանէր՝ իր բազմաթիւ վտանգներուն եւ արկածներուն համար: Ես ալ լրջացայ եւ ըսի թէ յայտնէ ինծի այդ մարդոց անունները:

— Անկարելի է, ըսաւ ան. այդ մարդիկը իրենց գլուխներուն հետ կը խաղան ···

Բարկացած մարդու երեւոյթը առի.

— Վիրաւորիչ է այս ընթացքդ ինծի համար, ըսի անոր. անոնք քեզի վստահին, իսկ դուն ինծի չվստահի՛ս ··· Ուրեմն, հեռացիր, ուրիշ բան լսել չեմ ուզեր ···

Նեղուեցայ: Տեսայ որ մոմի պէս դեղնեցաւ եւ սկսաւ թուքը կլլել: Անոր այս վիճակը տեսնելով, ա՛լ աւելի վրան ինկայ:

— Ծօ՛, ըսի, խնդիրը կը դառնայ սպանութեան շուրջ այնքան մարդոց, որոնք «Կէօպէն»ի վրայ կը գտնուին եւ դուն ելեր՝ տուած պատւոյ խօսքիդ վրա՞յ կը մտածես ··· Խոշոր վատութիւն մըն է որ պիտի ընենք եւ մտնենք այնքան մարդոց մեղքը, իսկ դուն կը խորհիս թէ ինչ պիտի ըլլան այդ երեքը ··· Է՛, պիտի պահենք զանոնք որքան որ կրնանք, մնացածը իրենց գործն է ··· Կը բաւէ որ մենք չխառնուինք ··· Մե՞նք է որ կը թելադրենք անոնց ընել այդ գործը: Զէ՞ որ իրենք են առաջարկողները ···

Խօսքերս համոզեցին: Վստահ էի որ պիտի համոզեն, որովհետեւ շատ լաւ կը ճանչնայի զինքը: Նախատեսելով որ կրնայ այսպիսի մեծ գործ մը փախցնել, գործ մը՝ որ մեծ աղմուկ պիտի հանէր, անիկա ոչ խօսքին կարեւորութիւն կուտար, ոչ ալ կեանքին:

ԵՐԵՔ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ

Արդ, ինծմէ երդում առնելէ վերջ թէ մէկու բան չպիտի ըսեմ, որպէսզի չըլլայ թէ ուրիշներ իմանան եւ գործը աւրուի, ըսաւ, որ այսինչն է, այսինչը եւ այսինչը: Եւ, երեք հոգիի անունները տուաւ ինծի:

Առաջին անունը լսելով խորհեցայ, թէ ճիշդ է: Անիկա այն մարդոցմէն էր, որ կը պատկանէին յեղափոխական հզօր կազմակերպութեան մը: Անոնք բոլորն ալ յանդուգն մարդիկ: Անվախ՝ իրենց վրէժխնդրութեան մէջ: Տասնոց չէին տար իրենց կեանքին: Հայ մըն էր: Դաշնակցութիւն կազմակերպութենէն: Անձամբ չէի ճանչնար զայն, բայց իմացեր էի թէ իր պատկանած կազմակերպութեան ամէնէն խիզախ անդամներէն մէկն էր, որ շատ անգամներ պօմպաներ նետած էր եւ միշտ յաջողած էր փախչիլ Թուրք ոստիկանութեան ձեռքէն:

Այս կազմակերպութենէն ճանչցեր էի քանի մը ուրիշներ, որոնց դէմքէն եւ պողպատափայլ աչքերէն յայտնի կ'ըլլար, թէ որոշած են վըտանգի ենթարկել իրենց կեանքը Հայաստանի ազատութեան համար: Ճանչցեր էի զանոնք երկու Քիւրտերու հետ, որոնց հետ կը գործակցէին, որովհետեւ անոնք ալ իրենց հայրենիքի ազատագրումը կը պահանջէին: Քիւրտերը սակայն Քիւրտիստանի մեծ ընտանիքներէն էին: Մինչ Հայերը՝ ժողովուրդի զաւակներ: Անոնցմէ իմացեր էի թէ որքան ան[illegible]կու մէկն էր միւսը:

(1)

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ» կը գրէ.—

«Ֆրանսայի պահանջկոտութիւնը ...ր պիտի բերէ քաղաքական մեկուսացում կողմնակից Անգլիացիներու ...ղաքէն: Բրիտանական կառավարութեան քաղաքականութիւնը կը ներկայացնէ այդ երկու քաղաքականութեան միջեւ ուղի մը, որ պէտք է ... «հաւաքական ապահովութեան» ծրագրին: Անգլիոյ վարիչները պիտի սպառեն իրենց բոլոր ուժերը սահմանագծելու համար այդ ուղին, այնպէս մը որ Գերմանիան ալ կարենայ մտնել այդ ճամբուն մէջ, հաւասարութեան իրաւունքներով եւ ...հաւասարակշիռ դրութեամբ»:

«Բերլինէր Թակէպլաթ».—

«Պիտի գայ օր մը, երբ Եւրոպա կամքին պիտի հրաժարի քաղաքական ...րգի գործունէութենէն եւ անոր տեղ պիտի ստեղծէ եւրոպական հիմնական օրէնք մը, պարտաւորիչ ամէնուն համար: Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այսօր, պիտի կազմէ միջազգային յարաբերութեանց միջին դարը: Մեծ պետութիւնները կեանքի կոչուեցան առանց հիմնական օրէնքով մը, ...քրմուէլի օրէնքները, Ամերիկեան սահմանադրութիւնը: Եւրոպա եւս պէտք է օր մը հաղորդուի ամենավերջին ճշմարտութեամբ, այլապէս պիտի կործանի խռովութեանց մէջ: Երանի թէ գա՛ր այդ օրը, երբ բոլոր ...ական օրէնքները չեղեալ պիտի համարուին, երբ Եւրոպա պիտի առաջնորդուի մեծ օրէնքներով, ամէնուն կողմէ ընդունուած»:

«Վէօլքիշէ Պէօպախթէր» (պաշտօնաթերթ հիթլէրական կուսակցութեան).

— «Միայն բարեկամեցողութեամբ, կարելի չէ ըսել թէ Ֆլանտէն նոր պատճառաբանութիւն մը բերաւ պարզեց Ֆրանսական տեսակէտը: Անիկա գոհացաւ կրկնելով իրաւական տեսակէտ մը, որ կը կազմէ Ֆրանսական քաղաքականութեան աւանդական հիմնագիծը: Ընդհակառակն կը պնդուէր որ Ֆլանտէն պատասխանէր Գերմանիոյ փաստարկութեան: Անիկա չուզեց որ եւ է յոգնութիւն յանձն առնել՝ բացատրելու համար Ֆրանսայի դաշնակցային քաղաքականութիւնը, որ բոլորովին հակառակ է Լոքարնոյի գաղափարին: Պէտք չէ երբեք մոռնալ թէ Գերմանիան չէ որ պէտք է պաշտպանէ ինքզինք, այլ միայն Ֆրանսան»:

«Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ».

— «Տնտեսական պատժամիջոցները միայն ապարդիւն պիտի մնան, այլ եւ մահացու հարուած մը պիտի հասցնեն համաշխարհային տնտեսութեան»:

Նոյն թերթը, յետոյ, ամփոփելով Ջերչիլի յայտարարութիւնը կ'աւելցնէ.—

«Գերմանիա ներկայիս կը գտնուի հետեւեալ կացութեան առջեւ,— զերծ իր ռազմական ճարտարագործութիւնը, ինչ որ հսկայական չափով արտադրութիւն մը պիտի ստեղծէր, ... անկութիւն հռչակել»:

«Ֆրանքֆուրթէր Ցայթունկ» 20 միլիոն մարք կը հաշուէ Գերմանիոյ հանրային պարտքը, ինչ որ, կ'ըսէ, քիչ է բաղդատմամբ Ֆրանսական եւ ամերիկեան հանրային պարտքերուն, նկատի առնելով Գերմանիոյ հասոյթի աղբիւրները: Գալով գործազուրկներուն, միշտ կարելի է աշխատանք հայթայթել անոնց համար, ձեռնարկելով բանուորական աւաններու շինութեան, որոնց համար անհրաժեշտ են միայն տեղական նախանիւթեր:

Ճիշդ է որ Գերմանիա կը գտնուի ծանր դժուարութիւններու առջեւ, որոնք կը ծագին օտար դրամի, ինչպէս նաեւ իր արտածելի արդիւնաբերութեան եւ ներածելի ապրանքներու գիներու տարբերութեան հարցէն:

Տեսականօրէն, կարելի է երեւակայել պատժական միջոցներու օղակի մը կազմութիւնը Գերմանիոյ շուրջ:

Սակայն երբեւիցէ մտածա՞ծ են թէ ի՛նչ կը նշանակէ նման փորձ մը ամբողջ աշխարհի համար: Այն որ կը հաւատայ թէ նման միջոցներով կարելի է Գերմանիոյ պարտադրել ծնրադրութիւն մը, գաղափար չունի այն ուժերուն մասին, որոնք կրնային շարժման մէջ դրուիլ: Այդ խիստ պատճառով, բնական է որ Գերմանիա պիտի դադրեցնէր իր ջանքերը՝ աստի ճանաչար նուազեցնելու արտասահմանի մէջ ունեցած պարտքերը: Առաջին հետեւանքը այն պիտի ըլլար, — իրաւունք ունինք ըսելու առիկա՝ մերժելով այն կարծիքը թէ սպառնալիքին կը պատասխանենք սպառնալիքով,— որ ոչ միայն պիտի դադրեցնէինք արտասահմանէն փոխ առնուած գումարներու տոկոսի վճարումները, այլ եւ այդպէսով մեր պահանջատէրերուն պիտի ըսէինք որ չեղեալ համարին մեր պարտքը և ատոր ճանաչարար վճարման յոյս չունենան:

Ու Գերմանիա պիտի ստիպուէր վերակազմուելու տնտեսական ինքնակալութեան ձեւով: Այնուհետեւ շատ դժուար պիտի ըլլար Գերմանիան քաշել միջազգային փոխանակութեանց դրութեան մէջ,— առիկա տեսան պատերազմէն վերջ: Գերմանիա վերջնապէս պիտի քաշուէր համաշխարհային տնտեսութենէն: Եւ պատժական միջոցներու կողմնակիցներուն նպատակը պիտի մատնուէր ձախողութեան: Այս ձեւով, առաջին կարգի արդիւնաբերող մը, ինչպէս եւ մուշտակի, հանքերու, կաշիի, բամպակի, բուրդի, ձիթեղէնի, ծխախոտի, սուրճի, պտուղներու, բանջարեղէններու մեծ յաճախորդ մը պիտի հեռանար համաշխարհային շուկայէն, ուր Գերմանիա կը դրաւէ երրորդ տեղը Ամերիկայէն եւ Անգլիայէն վերջ: Ու համաշխարհային շուկան պիտի սարսէր եւ տագնապը պիտի ծանրանար, մինչ ամէն մարդ կ'աշխատի մեղմել կամ դարմանել զայն:

«Տէօյչէ Ժուրնալ Ցայթունկ»ի մէջ Քարլ Շմիթ, համբաւաւոր մասնագէտ միջազգային իրաւաբանութեան, կ'ըսէ թէ Հռենոսի ապագին խաղ գօտին հրէշային երեւոյթ մըն էր Եւրոպայի կազմախօսութեան մէջ: Լոքարնոյի դաշնագիրը կրցած էր մեղմել անոր հրէշային նկարագիրը, առանց բոլորովին ջնջելու: Ռուսեւֆրանսական դաշնակցութիւնը սակայն խախտեց այդ հաւասարակշռութիւնը:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՏԱՐՕՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

— o —

Մօտէն հետեւած ըլլալով Տարօն – Տուրուբերանի Հայր. Միութեան շուրջ ծագած խնդիրներուն, պարտք սեպեցի հրապարակաւ յայտնել անկեղծ մտածումներս:

Վէճի առարկաներէն մէկը «Նոր Տարօն»ի շինութեան խնդիրն է:

Համաձայն եմ, բայց ի՞նչ պայմանով. խօսքո՞վ թէ դրամով: Ո՞վ չի գիտեր թէ ներկայ Հայաստանի մէջ Տարօն աւան մը շինելու համար շատ մեծ գումարներու պէտք կայ եւ ան ալ մենք չունինք: Մենք բոլորս ալ աղքատ մարդիկ ենք: Թէ աղքատ ենք եւ թէ տարօրինակ կարողութիւն չունենալով հանդերձ նորէն մեծ գործերու ետեւէն կը վազենք: Մենք շատ լաւ գիտենք թէ Ֆրանսայի մէջ բնակող բոլոր Տարօնցիները եւ մասնաւոր կերպով մեր Մշեցիները ինչ վիճակի մէջ են: Շատերն ալ մենք մեր աչքով տեսնենք այստեղ, Մարսիլիա, Լիոն եւ աւելի շատ Լա Սիօթա: Ընտանիքներ կան որ ունին շատ մը փոքրիկներ եւ տարիներով գործէ զրկուած են: Նպաստ ալ չեն ստանար եւ շատ նեղ վիճակի մատնուած, յաճախ օրուան հացի կարօտ մարդիկ են:

Նախընտրելի է ամէնէն առաջ այս խեղճերուն վրայ մտածել եւ ելք մը գտնել, եւ օգնել քիչ – շատ: Հայաստան գացողները ոչ անօթի կը մնան եւ ոչ ալ կը ստիպուին փողոցներու մէջտեղ պառկիլ, իսկ այստեղ եւ Մարսէյլի մէջ մեր հայ տղաները փողոցներուն մէջ կը պառկին: Անոնց համար մտածող իսկ չկայ:

Ես ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանիմ, բայց չեմ կրնար մոռնալ մեր անցեալին պատմութիւնը: Ոչ մէկը պէտք է մոռնայ մեր Տարօն աշխարհին բեկորները: Պէտք է հինը եւ նորը եւ մեր աչքով տեսածները եւ կորսնցուցածները պատմութեան յանձնենք եւ ներկայացնենք մեր փոքրիկներուն եւ մեղմէ վերջ գալիքներուն: Ձեր կարողութեան չափ դպրոց ղրկեցէք ձեր փոքրիկները, թող սորվին օտար եւ շատ մը լեզուներ եւ լաւ գրել կարդալ: Ուշ - կանուխ պիտի գայ այն օրը, երբ գալիքները իրենց գիտութեամբ կամ ձեռքի ուժով պիտի կարենան գրաւել իրենց հայրենի երկիրը եւ Տարօն աշխարհը: Դժբախտաբար մենք երբ աշխարհ եկանք, բախտ չունեցանք ազատ եւ համարձակ ապրելու, պայծառ արեւ եւ լուսին տեսնելու: Այն ժամանակուան մեր տեսած արեւն ու լուսինը խաթարուած էին եւ մինչեւ անգամ այդ պղտոր արեւն ու լուսինը տեսնելու իրաւունք չունէինք ... Լման մէկ տարի քարերուն տակ, տերեւներուն մէջ ծածկըւած, Թուրքին եւ Քիւրտին գնդակներուն տակ էինք: Անօթի ծարաւ, մերկ ու բոպիկ, ձիւնի եւ բուքի մէջ թաղուած եւ ժայռերով գլխներու տակ մնացած ... Մեռնողը մեռաւ եւ ողջ մնացողը մնաց խոտեր ու տերեւներ ուտելով, վայրի պտուղներ եւ կենդանիներ ուտելով: Հիմա ինկած ենք աշխարհի զանազան երկիրներուն մէջ եւ ուրիշ նեղութիւններ կը քաշենք, այս բոլորը պէտք է խելքի բերեն մեզ: Պէտք է ձեռք ձեռքի տանք, մընացեալը փրկելու համար սիրով եւ համերաշխ գործակցութեամբ:

Արամ Սարգսեան

Ֆրանսայի ԱՄԵՀԻ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

— o —

Փարիզէն կը գրեն Լոնտոնի Օպզըրվըր թերթին.—

Ես զինուոր եղած եմ, ծառայելով Ֆրանսայի արեւելեան սահմանի գետնափոր ամրոցներուն մէջ: Պտտած եմ ստորերկրեայ ամրութեանց, զօրանոցներուն եւ փապուղիներուն մէջ, որոնք հինգ յարկ բարձրութիւն ունին: Օրերով կերած, քնացած, աշխատած եւ խաղացած եմ այդ ամրոցներուն մէջ, առանց արեւու լոյս տեսնելու: Քսան ոտք պողպատ եւ ամրաշաղախ մեր գլխուն վերեւ, մենք գիտէինք թէ եւրոպական ոչ մէկ բանակ կրնայ ճամբայ գտնել ռումբ տեղացնելով: Օրերով, երբ առաջին անգամ շարժեցանք, մանուկներու պէս կորսուած էինք լաբիրինթոսի մը մէջ, բայց քանի մը շաբաթ վերջը նորէն տուն - տեղ եղած էինք գետնին տակը խլուրդներու պէս:

Պանդոկանման գետնափոր կեդրոնական զօրանոցներէ նրբանցքներ կ'առաջնորդէին դէպի գմբէթներ, ուր մեծ թնդանօթներ տեղաւորուած էին: Ասոնք ռմբակոծութեան համար մակերես կը հանուէին ելեկտրական կոճակի մը ճնշումով: Մեր կերակուրը կը բերէին ռազմաղաշտի խոհանոցներէն, հինգ մղոն հեռաւորութեամբ, սակայն պատերազմի ատեն կերակուրները պիտի եփուին գետնափոր խոհանոցներու մէջ: Անտանելի չէ կեանքը գետնին տակը: Օդը կը տաքնայ եւ կը փոխուի շնորհիւ ելեկտրական խոշոր հովահարներու եւ երբեք խոնաւութիւն չկայ: Գիշերը հանդարտ է, բայց ընդհանրապէս չափազանց տաք, ինչ որ թոյլ չի տար հանգիստ քնանալու: Պատերազմի ատեն ամրութեանց զինուորները պիտի բաժնուին հերթի, իւրաքանչիւրը ութ ժամ, իրարու յաջորդելով թնդանօթներուն գլուխը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐԿԵՐԸ

— o —

Ինչպէս հաղորդած էինք, Թուրքիոյ նոր ելմտացոյցը (1936—37) կը ներկայացնէր 216 միլիոն ոսկի, ինչ որ ամենամեծ գումարը կը կազմէ 1930էն ի վեր: Նկատի առնելով թրքական դրամին գնման արժէքը, ամենամեծ ելմտացոյցը կը համարուի այս, պատերազմէն ի վեր: Ցաւելումը տեւական եղած է 1932էն ի վեր: Բաղդատելով անցեալ տարուան ելմտացոյցին հետ, նորը 11 առ հարիւրի յաւելում մը կը ներկայացնէ, գլխաւորաբար զինուորական ծախքի տեսակէտէն: Այս վերջինը կը հասնի 66.562.308 ոսկիի, որուն վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ 9.354.752 ոսկի, ոստիկան զօրքին համար, ինչ որ կը կազմէ ելմտացոյցին 35 առ հարիւրը: Հարիւրին 20 ալ յատկացուած է հանրային պարտքի տոկոսներու վճարման:

ԲՈԼՈՐ ՉԵԽԵՐԸ ԶԻՆՈՒՈՐ

— • —

Չեխական դահլիճը օրինագիծ մը կազմեց, ազգային պաշտպանութեան վերակազմութեան համար: Համաձայն քաղուած տեղեկութեանց, պատերազմի ատեն թէ քաղաքացիները եւ թէ զինուորները պիտի ծառայեն երկրին պաշտպանութեան, գործակցութեամբ կառավարական բոլոր պաշտօնատուներուն, քաղաքային թէ զինուորական: Նախարարական խորհուրդը միեւնոյն ատեն վաւերացուց տնօրինութիւն մը որ մահապատիժ կը հաստատէ զինուորական գաղտնիքներ մատնողներուն:

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

— . —

«Բանուոր», Ամերիկայի համայնավարներուն օրկանը, կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (7 փետր.).

— «Բարեգործականի վերջին տեղեկագրէն կ'իմանանք, որ 1934 դեկտեմբեր 31ին Բարեգործականի անձեռնմխելի հարստութիւնը կը հասնի 932.982 անգլ. ոսկիի, որ կը նշանակէ կլոր թիւով մը 5.000.000 տոլար: Այստեղ մենք զանց կ'առնենք փոքրիկ կոտորակները, դիւրացնելու համար ընթերցողին գործը:

Այս դրամագլուխէն ստացուած է աւելի քան 26.000 անգլ. ոսկիի եկամուտ մը, եթէ տոկոսային այս եկամուտի վրայ աւելցնենք Բարեգործականի կազմակերպական եւ այլ միջոցներով ունեցած հասոյթները, 1934ին Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունեցած է 84.818 անգլ. ոսկի:

Ի՞նչպէս է վարուեր այդ վիթխարի գումարին հետ Բարեգործականը:

Այդ գումարի միայն ու միայն 33.000 ոսկին ծախսուած է բարեգործական, կրթական եւ հասարակական նպատակներու համար:

Երբ Բարեգործականը ահագին աղմուկ կը բարձրացնէ Խորհ. Հայաստանի շինարարութեան անունով, ամբողջ տարին ուղարկած է 7.981 տոլար որու մէջ, ինչպէս կ'երեւի բաժին ունին մէկ քանի հայրենակցականներ, որոնք այդ միեւնոյն տարին Բարեգործականին տուած են 4000 ոսկի:

Իր կազմակերպական կեդրոնական բազմածախս մեքենան պահելու համար Բարեգործականը ծախսած է 9.058 ոսկի, որ մօտաւորապէս 45 — 46 հազար տոլար կ'ընէ, եւ դեռ շատ հաւանական է, որ կազմակերպական այս ծախքի մէջ չկան Բարեգործականի առանձին շրջաններու ծախքերը: Ասիկա ահաւոր պիտանի է, եթէ հաշուի առնենք Սուրիայի, Ցունաստանի եւ մանաւանդ Ֆրանսայի հայ գաղթականութեան տարապայման վիճակը, անոնց հասարակական օժանդակութիւն ընձեռելու անհրաժեշտութիւնը: Ասիկա մօտաւորապէս երկու անգամ աւելի է քան այն գումարը, զոր Բարեգործականը ծախսած է կրթական գործին:

Աւելին. այս գումարէն Բարեգործականը տակաւին 15.000 անգլ. ոսկի տուրք է վճարեր իր անձեռնմխելի դրամագլխին, որ հաշուեկշիռի մէջ կ'երեւայ դրամագլուխներու եւ պահեստի յատկացումներ անունով: Փոխանակ օգտուելու անձեռնմխելի դրամագլխէն — օգնութեան հասնիլ անձեռնմխելի դրամագլխին:

Այս անբաղձալի կացութիւնը Բարեգործականի մէջ տարիներու ընթացքին խորացեր է, որովհետեւ ամբողջ կազմակերպութիւնը կը ներկայացնէ սակաւաթիւ մարդոց մենատիրութիւն մը: Տարին անգամ մը Պրիւսէլ (պիտի ըլլայ Պէյռ) կամ այլուր կը գումարուի Ընդհ. Ժողով: Բայց ամէնէն առաջ, ըստ կանոնագրի, շատ քիչ անդամներ պարտաճանաչ կրնան համարուիլ, երկրորդ այդ թիւով քիչ պարտաճանաչներէն ալ քանի մը տոկոսն անդամ ներկայ չեն ըլլար Ընդհ. Ժողովին, երրորդ Շրջ. Պատգ. Ժողովները պարզապէս խորհրդակցական հանգամանք ունին եւ չեն կրնար ազդել Բարեգործականի վարիչներու քաղաքականութեան վրայ:

Եւ դեռ պարծենցողներ կան, որ Բարեգործականի Ընդհ. Ժողովը կը նմանի Պանք տը Ֆրանսի բաժնետէրերու ժողովին:

Այդ փաստի մէջ պարծենալու առիթ չկայ բնաւ: Ամենամիամիտ մարդիկ անգամ կը հասկնան, որ մենատիրական ընկերութիւնները կը ծառայեն սակաւաթիւ մարդոց ընչաքաղց շահերուն, իսկ Բարեգործականը, եթէ հասարակական կազմակերպութիւն է, անոր անդամակցութիւնը չի կրնար հաշտուիլ մենատիրական ընկերութեանց մեթոտներու կիրառումով այդ կազմակերպութեան մէջ:

Այս մենատիրութիւնը, բազմածախս կազմակերպական մեքենան, դէպի գաղթականութիւնը եւ խորհրդային շինարարութիւն ցուցաբերուող ժլատութիւնը, իսկ դէպի պաշտօնէութիւնը՝ անհաշիւ շռայլութիւնը պէտք է նկատել, օրինակ, Ամերիկայի մէջ Բարեգործականի անդամակցութեան տարուէ տարի անկման, Բարեգործականի ժողովրդական զանգուածներէն առանձնացման պատճառները»:

ԾԻԾԱՂ

Վարչութեան մը գրասենեակին պետը.

— Պարոն, կը տեսնեմ որ շատ անգամ կը բացակայիք:

— Այո, պարոն, շատ պիտի նեղուէի տունը, եթէ ամէն օր բացակայէի:

×

Ամէն բան կ'անցնի, բայց միայն մարդուս երեսին խորշոմները կը մընան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳԻ ԵՐԳԵՑՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ» (Պոլսական եղանակներ), հաւաքեց եւ դաշնակեց քառաձայն խառն խումբի համար Հ. Մովսէս Վ. Սրապեան:— Վիէննա, Մխիթարեան տպարան, 1936— 4 մեծ էջ 40: Գին՝ զուից. ֆր. 8: Ծանօթ Եկմալեան եւ Կոմիտասեան Պատարագներու վրայ կուգայ այս նոր տեսակի Պատարագն աւելնալու եւ աստիճանով մը աւելի ճոխացնելու հայ եկեղեցւոյ նուիրական երաժշտութիւնը՝ հանրութեան ներկայացնելով այն սովորական եղանակները, որոնք ընդհանրապէս Կ. Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ կ'երգուին: Ցաւելուածին մէջ առնուած են նաեւ աւագ տօներու պատշաճ մեղեդիներ եւ շարականներ: Դիմել՝ Librairie des PP. Méchitharistes, Vienne (Autriche), VII. Mechitharisten - gasse 4:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (34)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913–1923)

Ածուխներուն վրայ օրն ի բուն նստած գիրք կը կարդամ, ժամանակ առ ժամանակ պաշարին մնացորդներէն կտցելով:

6ին, երեքշաբթի գիշեր, հիւանդապահուհի մը անուշ քունէս կ'արթնցնէ. աչքերս կը շփեմ, ի՞նչ տեսնեմ, գզակի մը յատակը դգալ մը խտալական դդմաճի մնացորդներ՝ ինծի կ'երկարէ ու կը մեկնի, մինչ ես բարկութեամբ սառած դդմաճները անկիւնը նետելով, պարապ պնակն ալ քովս կը դնեմ ու կրկին կը ջանամ քաղցր երազներս հետապնդել:

8ին, հինգշաբթի կէսօրէ վերջ առաջին անգամ ըլլալով արտօնութիւն եկաւ քաղաք իջնելու, ուստի նաւազներուն հետ նաւակ նստելով Տարենտոն քաղաքը ելանք ու ամբողջ օրը պտտելէ վերջ իրիկուան վերադարձանք շոգենաւ:

Իտալերէն լեզուին բաւական վարժ ըլլալուս նաւազներուն առաջնորդը եղած էի, որով այն օրը առատ պաշար տուին իբր վարձատրութիւն:

Նոյն օրը կէս գիշերը անցած շոգենաւը մեկնեցաւ դէպի ծոցէն դուրս:

Մթնոլորտը նպաստաւոր չէր նաւազներուն, մութ էր եւ մրրկալից ծովուն վրայ:

Հետեւեալ ուրբաթ օրը շոգենաւը դեռ բլրանման ալիքները արագընթաց կը ճեղքէին: Իրիկուն էր երբ հասանք Քոթրոնէ նաւահանգիստը: Պաշարս ու դրամս սպառած էին այլ եւս ու գիշերը ստիպուեցայ խոհանոց երթալ ու վիճակս բացատրել: Անոնք ալ մեղքնալով կերակուրներուն աւելցուքներէն տուին ու քաղցրութեամբ խոստացան կրկին հաւաքել ինծի համար: Միւս կողմէ, նաւապետներուն սպասաւորին աղաչեցի որպէսզի աւելորդ ուտելիքները փոխանակ ծովը թափելու, ինծի վերապահէ: Սիրով ընդունեց առաջարկս:

Շաբաթ օրը ամբողջ ծովուն հեւքը չդադրեցաւ: Կիրակի սակայն խաղաղած ըլլալով քաղաք իջայ նաւազներուն հետ: Ուր որ մտնէին գնման համար, գիս ալ կը տանէին իբրեւ թարգման: Այսպէս իրիկուան առատ նպարեղէններ ու գինի գնած վերադարձանք շոգենաւ: Վարձքս կը ստանայի միշտ: Յաջորդ երկուշաբթի օրը ժամը 1ին շոգենաւը ճամբայ ելաւ Քոթրոնէէն: Ժամ մը վերջ Ռիցցա Թոյի գլուխը հասեր էինք, ուրկէ ըսկսանք Աքուլլաչէ ծոցին սահմանը գծել:

Երեքշաբթի առաւօտեան ծովը բաւական հանդարտած ըլլալով Մթերանոյցէն դուրս ելայ: Սփարթիվէնթօ գլուխը անցեր էինք ու նոր կը հասնէինք Մեսսինայի նեղուցին մուտքը: Խոհանոց կը հանդիպիմ: Խոհարարը գիս տեսնելուն ինծի վերապահած կերակուրի մնացորդները կը հանէ անկիւնէ մը՝ թիթեղէ տուփերով ու օթեկ հացերու զոյգ մը շերտերով ինձ կ'երկարէ ժպտուն: Ուրախութեամբ կ'առնեմ պաշարը ու խորին շնորհակալութիւն յայտնելով Մթերանոց կ'իջնեմ ճաշակելու:

Կէսօր էր երբ Ռէճճիոյէն անցնելով հասանք Մեսսինայի նաւամատոյցը, ուր շոգենաւերը բոլորն ալ խարիսխ նետեցին:

Իրիկուան սպասաւորին կը հանդիպիմ կամրջակին վրայ, Մթերանոց կը հրաւիրեմ ու խոհանոցէն տրուած երկայն տուփը իրեն երկարելով կը պատուիրեմ որ հաւաքած կերակուրներու աւելորդները մէջը լեցնէ: Կը հաւանի:

Հետեւեալ օրը կէս գիշերուան մօտ սպասաւորը գիս գտաւ Մթերանոցի ածուխի բարձրաւանդակին վրայ փաթթուած ամերիկեան ծածկոցներով:

Ծալապատիկ նստած, գայլի ախորժակով քանի մը վայրկեանէն կ'ուտեմ բոլորն ալ մատներովս, առանց կարենալ տեսնելու բերանս կը նետեմ ինչ որ կը հանդիպի մատներուս, նախ ձուաձեղի մնացորդներ, անոր վրայէն փիլաւ, յետոյ կարկանդակներու մնացորդներ եւն.: Սակայն երբեմն ակռաներուս կը հանդիպէին ծխախոտի մնացորդներ ու կոտրած լուցկիներ: Արդէն զանիլ սկսած էի այս խառնուրդ պաշարներէն:

Քանի մը օր վերջ սպասաւորին դիտողութիւն ըրի, սակայն պատասխանեց թէ ճաշասեղանը աճապարանքով մաքրելուն անուշադրութեամբ կրնան գլանիկի կտորներ սպրդած ըլլալ: Անկէ յետոյ թէեւ չէի մերժեր բերած պաշարները, սակայն կը ստիպուէի յաճախ գաղտագողի ծովը թափել:

Փետր. 27ին, երեքշաբթի ժամը 1ին շոգենաւերը ճամբայ ինկան, ծովը բաւական խաղաղած ըլլալով, սակայն իրիկուան հետզհետէ խառնակուելով, կէս գիշերը անցած ստիպուեցանք Սանթա Վէնէրէ կոչուած աննշան նաւահանգիստը մտնել:

Չորեքշաբթի օր նաւազներուն հետ համանուն գիւղը ելանք, պտտելու ուրկէ ժամ մը եւս քալելով հասանք Բիցցօ քաղաքը: Իրիկուան վերադարձանք կրկին շոգենաւերը:

Մարտ 2ին, ուրբաթ մթնշաղին, ժամը 4ին ատենները նաւախումբը ճամբայ ինկաւ, հակառակ սաստիկ ալեկոծութեան ու մինչեւ իրիկուն Տիւէնեան ծովը կը ճեղքէին, մինչ ես շոգենաւին խորը տանջանքի մէջ էի՝ փսխելով յաճախ:

Իրիկուան կապարի գոյն առած էր երկինքը եւ բոլորտիքս կը սեւնար հետզհետէ: Ածուխի դէզերուն վրայ ծալապատիկ նստած խառնարան մը տոփս, Ֆրանսան կ'երազէի բաց աչքերով:

Ընդհանուր նաւապետը վախնալով աւելի յառաջանալէ, հրամայեց խարսխել Փոլիքասթրօ գլուխէն 8—10 մղոն անդին գտնուած գիւղակի մը առջեւ: Այն գիշեր հոն անցուցինք՝ անքուն ու հիւանդ: Հետեւեալ շաբաթ օրը կրկին ստիպուեցանք հոն մնալ, ծովը հանդարտած չէր տակաւին:

Մարտ 4ին, կիրակի, առաւօտ ժամը 4ին մեկնեցանք այս անյարմար վայրէն, թէեւ ալիքը նոյն կատաղութեամբ կը շարունակէր ծեծել Ապէնինեան շղթայի ափերը:

Շոգենաւերու խումբը արագօրէն կը յառաջանար դէպի Նափոլի: Անցեր էինք Քաիրի կղզիէն եւ ամբողջ օրը Թերակղզիին արեւելեան կողերը եզերելով՝ վերջապէս ամպերէն պղտորած լեռներու կատարէն նշմարեցի Վեզուվը, որ կը մխար շարունակ:

Նաւազներ, որոնք շատ անգամներ առիթ ունեցած են Նափոլի հանդիպելու, կ'ըսեն թէ Վեզուվին արտադրած մոխիրը ընտիր պտուղներ եւ առաջնակարգ գինի կուտայ: Շատեր այս հրաբուխին շնորհիւ կ'ապրին, կարծես հսկայ գործարան մը ըլլար, բընութենէն ստեղծուած: Քաղաք իջնելու հրաման եկած ըլլալով, երկտասնեակ մը նաւազներու հետ Նափոլի ելայ, սակայն չկրցանք շրջագայիլ:

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

տայի եւ Պելճիոյ, առաջարկուած բանաձեւով։ «Բայց եւ այնպէս, եթէ ի վերջոյ միջնորդութիւն պիտի կատարուի, նախընտրելի է որ այդ պաշտօնը կատարէ Ա. Դ. Խորհուրդը, քան ուրիշ ո եւ է մէկը։ Իմ կարծիքով, նպատակայարմար է նաեւ որ Ա. Դ. Խորհուրդը միանայ Լոքառնոյի երաշխաւորներուն, իր աջակցութիւնն ընծայելու համար երաշխաւորեալներուն»։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

Յետոյ երկար ճառ մը խօսեցաւ Պ. Լիթվինով, մանրամասնօրէն պարզելով վերջին 18 ամիսներու անցքերը։ Այս առթիւ մասնաւորապէս շեշտեց թէ երրորդ անգամն է որ Ա. Դ. Խորհուրդը կը հրաւիրուի քննելու դաշնագիրներու բռնաբարման խնդիրներ.— 1. Վերսայլի դաշնագրին զինուորական տրամադրութեանց դրժումը Գերմանիոյ կողմէ.— 2. Իտալեւեթովպական վէճը.— 3. Գերմանիոյ դրժումը Վերսայլի եւ Լոքառնոյի դաշինքներուն։ «Այս երեք պարագաներուն մէջ ալ, Խ. Միութիւնը բոլորովին անշահախնդիր եղաւ, որովհետեւ չէր մասնակցած բռնաբարուած դաշնագիրներուն, Վերսայլի եւ Լոքառնոյի, կամ իտալեւեթովպական վէճին, ուր իր սեփական շահերը ազդուած չէին։ Բայց այս պարագաները անցեալին մէջ արդելք չեղան եւ ներկայիս ալ չպիտի ըլլան, որպէսզի Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչը իր տեղը գրաւէ Ա. Դ. Խորհուրդի այն անդամներուն մէջ որոնք վճռապէս իրենց զայրոյթը կը յայտնեն միջազգային յանձնառութեանց բռնաբարման առթիւ, որոնք կը դատապարտեն զայն եւ ուժ կուտան ամէնէն ազդու միջոցներուն, ապագային խափանելու համար այսպիսի վրիպումներ։ Խ. Միութեան այս քաղաքականութիւնը կը բխի իր խաղաղասիրական պայքարի քաղաքականութենէն, կազմակերպելու հաւաքական ապահովութիւնը եւ պահպանելու համար խաղաղութեան գործիքներէն մէկը,— Ազգերու Դաշնակցութիւնը (որ «աւազակներու որջ» էր երէկ,— ՅԱՌԱՋ)։ Կարելի չէ պայքարիլ հաւաքական ապահովութեան կազմակերպման համար, առանց հաւաքական միջոցներ ձեռք առնելու միջազգային պարտաւորութեանց դրժումներուն դէմ։ Մենք չենք կրնար տեւականացնել Ազգերու Դաշնակցութեան գոյութիւնը, եթէ ան չպիտի գործադրէ իր որոշումները, այլ պիտի վարժեցնէ նախայարձակ պետութիւնը անգիտանալու իր (Ազգաժողովին) յանձնարարութիւնները, կարծիքներն ու ազդարարութիւնները։ Այդպիսի Ազգաժողով մը երբեք լուրջ բանի տեղ չպիտի դրուի։ Այդպիսի Ազգաժողովի մը որոշումը ծաղր ու ծանակի առարկայ պիտի դառնայ։ ՄԵՆՔ ՊԷՏՔ ՉՈՒՆԻՆՔ ԱՅԴՊԻՍԻ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ։ ԵՍ Կ'ԸՍԵՄ ԱՒԵԼԻՆ.— ԱՅԴՊԻՍԻ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎ ՄԸ ՆՈՅՆԻՍԿ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ, որովհետեւ կրնայ քնացնել ազգերու արթնութիւնը եւ ստեղծել պատրանքներ որոնք թոյլ չպիտի տան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել իրենց սեփական պաշտպանութեան համար, պատեհ ժամուն։»

ՖՐԱՆՔԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Անցնելով Գերմանիոյ մեղադրանքներուն եւ առաջարկներուն, Լիթվինով յայտարարեց.

— «Բովանդակ աշխարհ գիտէ թէ ոչ Խ. Միութիւնը, ոչ ալ Ֆրանսա որ եւ է պահանջ ունին գերմանական հողին վրայ։ Անոնք չեն ճգնիր փոխել Գերմանիոյ սահմանները։ Եթէ Գերմանիա յարձակում չգործէ Ֆրանսայի կամ Խ. Միութեան վրայ, դաշինքը չպիտի գործադրուի։ Բայց եթէ Խ. Միութիւնը զոհ դառնայ Գերմանիոյ յարձակման, Ազգաժողովին ուխտը անվիճելի իրաւունք կուտայ Ֆրանսայի, ինչպէս ուրիշ ո եւ է անդամի, օգնութեան հասնիլ Խ. Միութեան։ Այդ պարագային, «նախայարձակ»ի սահմանումը կը դիւրանայ, քանի որ հասարակաց սահմաններ չկան Գերմանիոյ եւ Խ. Միութեան միջեւ։ Եթէ գերման զինեալ ուժեր անցնին իրենց երկրէն եւ մտնեն երկիրներ ու ծովեր որոնք կը բաժնեն երկու երկիրները, արշաւելու համար Խ. Միութեան վրայ, գերմանական նախայարձակումը ակներեւ պիտի ըլլայ, եւ փոխադարձաբար։ Այս պարագան կատարելապէս բացորոշ է նաեւ գերմանական կառավարութեան համար, հետեւաբար կ'աճապարէ օգնութեան կանչել Ֆրանսայի ընկերային կարգուսարքի փոփոխման հեռաւոր վարկածը»։

Այս առթիւ Պ. Լիթվինով հատուածներ կարդաց Հիթլէրի գիրքէն, «Իմ պայքարը», ապացուցանելու համար թէ Գերմանիա յարձակողական նպատակներ կը հետապնդէ, վերազինելով Հռենոսի շրջանը։ «Ամբողջ խնդիրը այն է որ Գերմանիա կ'ուզէ իր գերակայութիւնը հաստատել եւրոպական ցամաքամասին վրայ։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը թոյլ պիտի տա՞յ որ Գերմանիա հետապնդէ այս ծրագիրը։ Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ պաշտպանութեան, եթէ աշխարհի մէջ կայ երկիր մը որուն արտաքին վտանգ չսպառնար, այդ ալ Գերմանիան է։ Ես չեմ գիտեր երկիր մը որ ո եւ է հողային պահանջ ունենայ Գերմանիոյ վրայ, ոչ ալ որ եւ է գիրք որ յարձակում քարոզէ Գերմանիոյ դէմ»։

Իբրեւ եզրակացութիւն, Լիթվինով շեշտեց.

— «Մենք կուսակից ենք միջազգային համաձայնութեան մը, որ ոչ միայն ամրապնդէ խաղաղութեան ներկայ հիմերը, այլեւ, եթէ կարելի է, նոր հիմեր ստեղծէ։ Մենք համամիտ ենք որ բոլոր երկիրները մասնակցին այդպիսի համաձայնութեան մը։ Բայց մենք չենք կրնար հանդուրժել որ Ազգերու Դաշնակցութենէն քաշուելով, միջազգային դաշնագիրները բրտօրէն դրժելով եւ սուրերը շողացնելով պետութիւն մը առանձնաշնորհն ստանայ ամբողջ Եւրոպայի պարտադրելու իր պայմանները բանակցութեանց համար, մասնակցողներու ընտրութեան եւ համաձայնութեան իր սեփական ծրագիրը քշելու համար»։

Գերմանիա պիտի ամրացնէ՞ Հռենոսը

Պերլինէն հասած լուրերու համաձայն, Հիթլէր հաշտարար երեւալով հանդերձ, մտահոգութեամբ կը դիտէ Ֆրանսայի պատրաստութիւնները՝ Հռենոսի ափերուն վրայ։ Գաղտնիք չէ որ Ֆրանսա 8,000,000,000 ֆրանք ծախսած է տարիներու ընթացքին, ամեհի ամրութիւններ կառուցանելու համար։ Արդ, Հիթլէր չուզեր անպաշտպան ձգել արեւմտեան դուռը, ուրկէ Ֆրանսա պիտի կրնար յառաջ խաղալ իր ուզած ատենը։ Միւս կողմէ, Ֆրանսա երբեք չի հանդուրժեր որ Գերմանացիները ապազինեալ շրջանը գրաւելէ յետոյ, ամրութիւններ ալ շինեն։ Ամէն պարագայի մէջ, Գերմանիա կը կարծէ թէ երբ զօրացնէ արեւմտեան սահմանագլուխը, մեծապէս պիտի նուազեցնէ Ֆրանսայի հնարաւորութիւնները՝ օգնութեան հասնելու համար իր արեւելեան դաշնակիցներուն։

Այս մտահոգութեամբ է որ, Հիթլէր կ'առաջարկէ ապազինեալ շրջաններ հաստատել ոչ միայն Գերմանիոյ, այլեւ Ֆրանսայի եւ Պելճիոյ սահմանամերձ շրջաններուն մէջ, որոշ հեռաւորութեամբ։

Անգլիա նոր ծրագիր մը կ'առաջարկէ

Այս խնդիրը Անգլիոյ դահլիճին քննութեան ենթարկեց Պ. Իտըն, առաջարկելով.

1.— Ապազինեալ գօտի մը հաստատել սահմանագլուխին երկու կողմը, 30 մղոն հեռաւորութեամբ (50 քիլոմեթր).— 2. Խոստում առնել որ Ֆրանսա չպիտի աւելցնէ իր ամրութիւնները։ Դահլիճը մինչեւ ուշ ատեն քննեց այս առաջարկները եւ ծրագիր մը կազմեց, որուն համաձայն Գերմանիան դատապարտելով հանդերձ, պատիժ չի պահանջեր եւ կը թելադրէ օդանաւային դաշինք մը կնքել շահակից պետութեանց միջեւ։ Այս ծրագիրը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց Ֆրանսայի մէջ։

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԴԷՊՔԵՐԸ կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ։ Մարտ 16ին խումբ մը ընկերվարականներ եւ համայնավարներ վրէժ լուծեցին իրենց հակառակորդներէն, բզքտելով երեք հոգի։ Մէկուն գլուխը կտրեցին եւ պտտցուցին փողոցներուն մէջ։ Զոհերը բանտարկուած էին հանրապետական մը սպաննած ըլլալով, բայց յետոյ արձակուած։ Ֆաշական գործիչ մըն ալ սպաննուեցաւ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ԴՈՒԱ ՔՈԼՕՆԴԻ Արամ Ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը, այսօր Հինգշաբթի երեկոյ, սովորական հաւաքավայրին մէջ։

ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ կոմիտէի դասախօսական ժողովը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Խաժակ ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան Ենթակոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը՝ 22 Մարտ կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական ժողովատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՌՈՄԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Անդրանիկ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը ուրբաթ երեկոյ, ընկ. Ա. Պօյաճեանի բնակարանին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՓՕՆԹԷՅԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը, 22 Մարտ կիրակի կէս օրէն վերջ, ժամը 6ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՑՈՒՑԱՏԵՍԻ

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ 23 Մարտ երկուշաբթի երեկոյ, ժամը 8.30ին, Café Voltaireի մէջ, Place de l'Odéon։ Օրակարգ.— 1.— Վարչութեան համարատուութիւն, 2.— Ընտրութիւն նոր վարչութեան։ Ներկաներու թիւը օրինական պիտի նկատուի։ Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փորթ տ'Իթալիի Դպրոց. Տիկնանց Մասնաճիւղի վարչութիւնը եւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմինը իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Պ. Աչիկեանի, իր տիկնոջ՝ ՄԱՐԻԱՄ ԱՉԻԿԵԱՆԻ մահուան առթիւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (83)

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլ. բնագրէն թարգմ. Ժ. Հեղինակութեամբ՝ ԷԿԱԹԱ ՔՐԻՍԹԻ

Հետեւաբար տունս գացի եւ զգուշութիւններ ձեռք առի։ Էքրօյտ ձայնագիրը ինծի տուած էր քանի մը օր առաջ. խանգարուած էր. բացատրեցի որ եւ վերադաձնելու տեղը չկար ու ես կրնայի նորոգել զայն։ Իմ ուզած ձեւովս «նորոգեցի» եւ պայուսակիս մէջ դնելով միասին Ֆըրնլի տարի։

Ուրախ եմ որ գրելու կարողութիւն ունիմ. օրինակի համար, կարելի՞ էր աւելի լաւ կերպով գրի առնել հետեւեալը.—

«Նամակը ներս բերած էին ժամը իննին քսան մնացած։ Ժամը իննին տասը կար երբ հեռացայ իր քովէն. տակաւին չէր կարդացած։ Ձեռքս դրան դաստակին վրայ, վարանեցայ քանի մը րոպէ, ետեւս դարձայ տեսնելու համար թէ անկարգութիւն մը կա՞ր սենեակին մէջ»։

Ճիշդ գրեր եմ։ Բայց ենթադրեցէք որ երբեք կ'ըսեր դրած ըլլայի առաջին եւ երկրորդ նախադասութիւններուն միջեւ։ Որ եւ է մէկը պիտի կասկածէ՞ր արդեօք թէ ինչ պատահած էր ժամը 8.40էն մինչեւ 8.50։

Դուրս ելած ատենս ետեւս դարձայ. ամէն ինչ կարգին էր. Ձայնագիրը պատուհանին առջեւ դրուած սեղանին վրայ էր, «խօսիլ» պիտի սկսէր ժամը 9.30ին, իսկ բազկաթոռը տեղափոխած էի որպէսզի անոր բարձր յենարանը մեքենան ծածկէր եւ սենեակ մտնող մը չտեսնէր զայն։

Կը խոստովանիմ որ սարսուռ մը զգացի երբ Փարքըրը դիմացս ելաւ. այդ պարագան անկեղծօրէն նօթագրած եմ։

Յետոյ երբ դիակը երեւան ելաւ ու Փարքըրին պատուիրեցի որ ոստիկանութեան հեռաձայնէ, ինչ իրաւական լեզու գործածեր եմ նօթերուս մէջ —

Միմիակ մնալով բրի այն ինչ որ կարելի էր ընել։

Արդարեւ շատ ընելիք չունէի, ձայնագիրը պայուսակիս մէջ տեղաւորեցի եւ բազկաթոռը ետ տարի։ Մտքէս անգամ չէր անցներ որ ծառան նշմարած կրնար ըլլալ այդ տեղափոխութիւնը։ Տրամաբանօրէն այնքան յուզուած պիտի ըլլար որ ոչ մէկ բան պիտի տեսնէր իր շուրջը, բայց նկատի առած չէի թէ ծառաները որքան վարժ ու սրատես կրնան ըլլալ այդ տեսակ խնդիրներու մէջ։

Երանի առաջուց գիտնայի որ օրիորդ Ֆլօրան պիտի ըսէր թէ հօրեղբայրը տեսած էր ժամը 9.45ին։ Այդ յայտնութիւնը մեծ շփոթութիւն պատճառեց ինծի, շիտակը ըսելով, խնդիրը ծայրէ ի ծայր հանելուկ մըն էր, ամէն մարդ դեր մը կատարած էր։

Ամէնէն խոշոր մտահոգութիւնս Քարօլայնն էր. կը վախնայի որ կռահէր, տարօրինակ է որ «յղնածութեանս» մասին խօսեցաւ այդ օրը։

Ինչ որ է, քոյրս ճշմարտութիւնը չպիտի իմանայ, Փուարոյին ըսածին պէս, փրկութեան մէկ ճամբայ կայ։ Կրնամ իրեն վստահիլ։ Ինքն ու ոստիկան Րէկլընը հարցը իրենց մէջ կարգադրեն. քոյրս պէտք չէ որ իմանայ. զիս շատ կը սիրէ եւ յետոյ շատ հպարտ է... մահս մեծ վիշտ պիտի ըլլայ իրեն համար, բայց վիշտը երկար չի տեւեր...

Երբ լմնցնեմ ձեռագիրներս պահարանի մը մէջ դնելով Փուարոյին պիտի ղրկել տամ։

Լաւ, ի՞նչ ընեմ... վերոնա՞լ... որպէսզի արդարութիւնը բանաւորութեամբ գործադրուի... ամէն պարագայի մէջ Տիկ. Ֆէրըրսի մահուան պատասխանատուն ես չեմ, իր արարքներուն ուղղակի հետեւանքն էր. չեմ մեղքնար։ Ինքզինքս ալ չեմ մեղքնար։

Ուրեմն վերոնա՛լ... սակայն երանի թէ էրքիւլ Փուարօն գործէ քաշուած չըլլար եւ հոս եկած չըլլար դդում մշակելու։

(Վերջ)

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՄԱՐՏ
VENDREDI 20 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3068

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹԱՔՈՒՆ ՈՒԺԵՐՈՒ ՃՆՇՈՒՄԸ

Քանի կը մթագնի հորիզոնը, օրուան տագնապին հետեւանքով, այնքան կ'աշխուժանան Թաքուն ուժերը, կանխելու համար նոր աղէտ մը։

Ճիշդ այն պահուն երբ «Լոքառնոցի»ներն ու Ա. Դ. Խորհուրդին անդամները արիւն քրտինք մտած են եւ բանաձեւեր կը մշակեն, ուրիշ ուժեր, այլապէս ամեհի եւ անհաշուելի, կ'աշխատին հակազդել կիրքերու բորբոքման եւ սանձել դիշատիչ ախորժակները։

Այսպէս, Լոնտոնի դիւանագիտական ժողովին դէմ դիմաց, անոր հետ զուգընթաց, խորհրդակցութիւններ կը կատարէ Անգլիոյ Աշխատաւորական կուսակցութիւնը։

Երէկ, հինգշաբթի, անոր կեդրոնին մէջ բացուեցաւ Միջազգային Արհեստակցական Միութեանց համագումարը, որ իր կռնակն ունի 36 միլիոն աշխատաւորներ։

Միեւնոյն ատեն գումարուեցաւ Ընկերվարական – բանուորական գործադիր կոմիտէին բացառիկ ժողովը։

Երկու համագումարներն ալ իբրեւ օրակարգ ունին օրուան տագնապը,— ի՛նչպիսի ձեռնարկներ կատարել, որպէսզի ոչ միայն պատերազմ չծագի, այլեւ ամրապնդուի խաղաղութիւնը։

Այս մտահոգութեամբ, Լոնտոն հաւաքուած են միջազգային աշխատաւորութեան եւ արհեստակցական կազմակերպութեանց շատ մը առաջնորդները։ Ժողովներուն նպատակը ծանօթ ըլլալով հանդերձ, գլխաւոր առաջադրութիւնները գաղտնի կը պահուին, առայժմ։ Պարագայ մը, որ նոյնպէս կ'ապացուցանէ կացութեան լրջութիւնը։

Հարեւանցի ակնարկ մը ըսել պիտի տայ թէ արժէք չունին այս կարգի ժողովներն ու ձեռնարկները, երբ կրակի ազդանշանը տրուի։ Վկայ՝ 1914ի փոթորիկը, երբ ամէն տեղ կազմալուծուեցաւ աշխատաւորական – ընկերվարական ճակատը, միջին ճամբաներով, ազգային միութեան բանաձեւերով կամ յեղափոխական ելոյթներով։

Այս դիտողութիւնը ճիշդ է մինչեւ մէկ աստիճան ։

Աշխատաւորական, ընկերվարական կամ արհեստակցական ճակատը տակաւին այնքան ծաւալած եւ ուռած չէ, որպէսզի կարենայ տիրաբար ընթացք տալ դէպքերուն եւ արժեցնել իր առաջադրութիւնները։

Տակաւին շատ խոր են ու լայն՝ բացուած անջրպետները։

Ցետոյ, ինչպէս Փաշական հոսանքը, նոյնպէս խորհրդային կարգ ու սարքը լրջօրէն կը խանգարեն իսկապէս միացեալ եւ ծաւալուն, յարաճուն գործունէութեան մը պատեհութիւնները։

Երկիրներ կան որոնք արմատէն ոչնչացուցին ընկերվարական շարժումը։ Եւ կան ուրիշներ ալ որոնք միշտ պատրաստ կը պահեն խեղդկապը։

«Եւ սակայն կը շարժի...»։ Կը ծաւալի ու կը գործէ Թաքուն ուժը, տեղ մը ազատ եւ համարձակ, ուրիշ վայրերու մէջ՝ ստորերկրեայ։

Այդ իրականութեան շնորհիւ է որ, պետական վարիչները տասը կը հաշուեն, երկու քայլ առնելու համար։

Այսպէս, Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, ոչ միայն սովորական հանրային կարծիքն է որ կը ճնշէ ու կը պահպանէ հաւասարակշռութիւնը, այլեւ աշխատաւորական-արհեստակցական կազմակերպութեանց ետին կանգնած զանգուածը,— միլիոններ ու միլիոններ։

Ցաճախ աչքի չի զարներ այդ ազդակին կատարած դերը։ Այս իմաստով ալ, «Թաքուն» է ուժը, թէեւ կը գործէ հրապարակաւ, դղրդացնելով աշխարհի ամէնէն աւանդապաշտ եւ ծանրաշարժ երկրին պողոտաները։

Նոյն պարագան՝ այս երկրին մէջ, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ ։

Միայն «Փաշական վտանգ»ի հեռանկարը չէր որ միացեալ ճակատի տակ համախմբեց Ֆրանսայի ընկերվարական, արմատական, համայնավար եւ ուրիշ ձախակողմեան հոսանքներ։

«Միացեալ ճակատ»ին առաջադրութիւններէն մէկն է խափանել պատերազմը, որուն ստուերները կը թանձրանան հետզհետէ ։

Ճիշդ է որ տեսակէտներու բացարձակ ներդաշնակութիւն չի տիրեր այս «միացեալ»ին մէջ։ Այս օրերս բանավէճ մըն ալ կը մղուի, շատ փափկանկատ արտայայտութիւններով։ Համայնավարները, միշտ ծայրայեղ, կ'առաջարկեն ձեռնարկներ որոնց համաձայն չեն միւսները։

Եւ սակայն, զգալի է Թաքուն ուժին ճնշումը, թէ հանրային կարծիքին եւ թէ պետական շրջանակներուն վրայ։

Գաղտնիք չէ որ Ֆրանսայի այսօրուան կառավարութիւնը ապաւինած է «միացեալ ճակատ»ին աջակցութեան, առ նուազն անոր բարեացակամ չէզոքութեան։

Տակաւին առջի օր, Լոնտոնի աշխատաւորական օրկանը կը գրէր թէ Ֆրանսայի երեսփ. ժողովի ընկերվարական խմբակցութեան կարգ մը անդամները դժգոհ մնացած են Ֆլանտէնի սպառնալիքէն — ընդհանուր զօրաշարժ։ Բայց եւ այնպէս, խմբակցութիւնը որոշած է շարունակել իր աջակցութիւնը, սերտ յարաբերութիւններ պահելով մասնաւորապէս վարչապետին հետ։

Այս իրողութեան հետեւանքով է որ, շարք մը աջակողմեան օրկաններ կը պահանջեն «ազգային միութեան» դահլիճ մը կազմել, նախագահութեամբ մարաջախտ Փէթէնի։

Ըդրակացութիւն,— պատերազմի վտանգը շատ աւելի շօշափելի պիտի դառնար, եթէ պակսէր Թաքուն ուժերու ճնշումը։

Եթէ ո՛չ բոլորովին խափանարար, գոնէ զգաստացուցիչ ազդակ մը կը կազմեն այդ ուժերը, այստեղ եւ ամէն տեղ։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԻՏԻ ԿՐՆԱ՞Ն ԵԼՔ ՄԸ ԳՏՆԵԼ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ՃԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԵՐԷԿ ԼՍԵՑ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՖԼԱՆՏԷՆ ՓԱՐԻԶ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ ՅՈՒՍԱԽԱԲ

Երէկ մինչեւ ուշ ատեն ոչ միայն անորոշ էր կացութիւնը, այլեւ աւելի ծանրացած։ Պաշտօնական բերաններ անգամ չեն ծածկեր այս իրողութիւնը։ «Կարելի չեղաւ համաձայնութիւն գոյացնել», կ'ըսէր Պ. Փոլ Պոնքուռ, իսկ Պ. Ֆլանտէն կ'աւելցնէր.— «Կարծիքի խոր տարբերութիւններ կան հիմնական հարցերու մասին»։ Ծարահատ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Փարիզ վերադարձաւ, մասնակցելու համար նախարարական խորհուրդին, որ բացառիկ նիստի հրաւիրուած էր երէկ, հինգշաբթի ։

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը միաբերան կը հաստատեն թէ բանակցութիւնները կատարեալ անելի մը յանգած են։ Աւելի յոռետեսներ կը վախնան որ խզում պատահի, եթէ ելք մը չգտնուի վերջին պահուն։

Դժուարութեանց գլխաւոր պատճառը անգլիական եւ ֆրանսական տեսակէտներուն ընդհարումն է։ Լոնտոն դատապարտելով հանդերձ Գերմանիոյ կատարած դրժումը, չուզեր ծայրայեղութեան երթալ. իսկ Փարիզ չի գոհանար միայն բարոյական դատապարտութեամբ եւ կը պահանջէ որոշ տնօրինութիւններ, ինչպէս պիտի կարդաք քիչ անդին։ Իրենց ներկայացուցած առաջարկները տհաճութիւն պատճառեցին անգլ. կառավարութեան, որ կ'ուզէ քննութեան ենթարկել Հիթլէրի առաջարկները, պարսաւանքի բանաձեւին քուէարկութենէն յետոյ։

Գերմանական պատուիրակութիւնը Լոնտոն հասաւ չորեքշաբթի օր, մասնաւոր օդանաւով։ Հազիւ ցամաք իջած, պատուիրակութեան նախագահը, Ռիպպէնթրոփ, ներկայացաւ Պ. Իտընի եւ խօսակցեցաւ 15 վայրկեանի չափ, մինչ անդին Ա. Դ. Խորհուրդին անդամները ճառեր կը խօսէին, դատապարտելով Գերմանիոյ ընթացքը։ Գերմանիոյ պատուիրակը երկրորդ տեսակցութիւն մը եւս ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Իրազեկներ կը պնդեն թէ Ֆօն Ռիպպէնթրոփ երկու անգամին ալ հասկցուցած է որ՝ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՉՊԻՏԻ ՀԱՒԱՆԻ ԼԱ ՀԷՅԻ ԻՐԱՒԱՐԱՐ ԱՏԵԱՆԻՆ ՅԱՆՁՆԵԼ ՖՐԱՆՔՕ-ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԽՆԴԻՐԸ։ Կը նշանակէ թէ Գերմանիա այժմէն պատ կը քաշէ Ֆրանսական ծրագրին առջեւ, որու մասին սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած է, կ'ըսեն, «Լոքառնո»ցիներուն միջեւ։

Ուրիշ անել մը կը կազմէ Ֆրանսայի երկրորդ հիմնական պահանջը.— ամբողջովին կամ մասամբ քաշել Հռենոս ղրկուած գերմանական զինուորները, ծանր հրետանին եւայլն։ Գերմանացիները նոյնքան վճռականութեամբ կը պնդեն թէ ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ ԶԻՆՈՒՈՐ ԿԱՄ ԹՆԴԱՆՕԹ ՉՊԻՏԻ ՏԵՂԱՓՈԽԵՆ։ Հիթլէր եւս այս վճռականութիւնը շեշտեց իր չորրորդ ճառին մէջ (Քէօնիկսպէրկ)։

«Լոքառնոցի»ներու չորեքշաբթի օրուան առաջին ժողովին մէջ, ֆրանսական պատուիրակութիւնը պնդեց որ կամ գերմանական զօրքը քաշուի եւ կամ զինուորական համաձայնութիւն մը կնքուի Անգլիոյ հետ։ Կարգ մը թերթեր կը հաւաստեն թէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպայակոյտները խորհրդակցած եւ լեզու գտած են այս հարցի մասին, բայց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Այսպէս կամ այնպէս, Անգլիա կը պնդէ որ Ֆրանսա գոհանայ Գերմանիոյ բարոյական դատապարտութեամբ, քանի որ անգլ. կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ օգնութեան հասնիլ, եթէ յարձակում գործուի Ֆրանսայի կամ Պելժիոյ վրայ։

Այս առթիւ քննուած է նաեւ միջազգային զօրամաս մը ղրկելու խնդիրը ։ Ֆլանտէն առաջարկած է որ անգլիական եւ իտալական զինուորներ տրամադրուին անմիջապէս, օգնելու համար Ֆրանսայի, համաձայն Լոքառնոյի դաշինքին։ Անգլիացիները այս առաջարկին առթիւ դիտել կուտան թէ անհրաժեշտ է որ միջազգային զօրքը տրամադրուի ոչ միայն ի նպաստ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ, այլեւ Գերմանիոյ։ Կարճ խօսքով, Լոնտոն բոլոր հիմնական հարցերուն մէջ հաւասար գծի վրայ կը դնէ Ֆրանսան եւ Գերմանիան, ինչ որ ջղագրգռութիւն կը պատճառէ Փարիզի մէջ։ Դարձեալ, անգլ. կառավարութիւնը երկրորդական կը նկատէ Լա Հէյի ատեանին դիմելու խնդիրը, քանի որ ակներեւ է թէ Ա. Դ. Խորհուրդը պիտի արձանագրէ թէ Գերմանիա խախտած է Վերսայլի եւ Լոքառնոյի դաշնագիրները։

Անգլ. կառավարութիւնը իր բանաձեւին մէջ կ'առաջարկէ նաեւ օդանաւային դաշինք մը կնքել, մէջն ըլլալով Ֆրանսան, Պելժիան եւ Գերմանիան ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը այս բոլորը կը յետաձգէ, պահանջելով լրիւ գոհացում Գերմանիոյ կողմէ։ Պ. Ֆլանտէն չորեքշաբթի օր երեք ժամ առանձնացաւ Պելժիոյ վարչապետին հետ, անոր բանաձեւը յարմարցնելու համար Ֆրանսականին։ (Պելժիա աւելի հաշտարար է եւ յաճախ Անգլիոյ կողմը կը հակի)։

Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ, Ֆլանտէն հերքեց այն զրոյցները թէ պատուիրակութիւնը տեղի տուած է գլխաւոր հարցերուն մէջ։ «Մենք ամուր կեցած ենք մեր դիրքերուն վրայ։ Եթէ Լոքառնօն պիտի փլի, մենք կը պահանջենք որ անոր երաշխաւորները մեզի ապահովութիւն տան ուրիշ դաշնագրով մը»։ Այս առթիւ արտաքին նախարարը յայտարարեց թէ Ֆրանսա չպիտի պատասխանէ Գերմանիոյ պատուիրակներուն, այլ «մեկ պիտի ընէ լռութեամբ»։

ՎԵՆԻԶԷԼՈՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Վենիզէլոսի մահուան առթիւ Փարիզի յունական դեսպանին ցաւակցութիւն յայտնեցին Փարիզի հոգեւոր հովիւ Վռամշապուհ արք., Ա. Խատիսեան եւ ուրիշ ներկայացուցիչներ։ Հանգուցեալին մարմինը Փարիզի Յունաց եկեղեցին պիտի փոխադրուի շաբաթ առտու ժամը 11ին, եւ յետոյ Յունաստան, թաղուելու համար Կրետէի մէջ։

«Ժուռնալ» երէկ պատկեր մը հրատարակած էր, որ կը ներկայացնէ Վռամշապուհ եպիսկ.ը եւ Խոյեան քահանան։ Այս առթիւ տեղ մը գրած էր «Յունաց հոգեւոր հովիւ»...

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԾԱՂԿԱՔԱՂ ՄԸ ԵՒՍ

Կիրակի օր ներկայացուցեր էի քանի մը նմոյշներ լրագրական եւ հայրենասիրական «ճարտասանութեան», սահմանէն անդին թէ անդին։

Երէկ ձեռքս անցաւ նոր թերթ մը, «Լա Վոլոնթէ» (Կամք)։

Իրականին մէջ, հին թերթ մը, որ վերստին լոյս կը տեսնէ։ Խմբագիրը, Տիւպառի, բանտարկուած էր Ստավիսքիի խարդախութեանց առթիւ, եւ անպարտ արձակուելով, նորէն ասպարէզ իջած է փետրաթափ,— ըստ ամէնը չորս էջ։

Իբրեւ մխիթարութիւն, խմբագրութիւնը կը յայտարարէ ճակատին ձախ կողմէն (16 մարտ).

— «Այս թերթը թիմ մըն է, ոչ թէ խանութ մը»։

Իսկ աջէն.— «Լա Վոլոնթէ» ունի միայն չորս էջ, բայց ինչ որ կը տպէ, կարդալու արժանի է»։

Կարդանք, ուրեմն։

Ոտանաւոր մը.—

Վերջերս, գերման կառավարութեան Պետը
Կ'այցելէր տուն մը չարաշուք,
Ուր կը խնամեն անբան եւ փախուկ։
«Առաջնորդ»ը հոն հասնելէ առաջ
Հիւանդները շարուեցան ձախ եւ աջ,
Կազմելով երկու շարքեր կուռ եւ քաջ։
Եւ տնօրէնը ճառ մը խօսեցաւ,
Այնքան գեղեցիկ, այնքան սրտցաւ,
Որ երբ Հիթլէր երեւցաւ,
Եւ «զգո՛յշ» հրամանը լսուեցաւ,
Խենդերը ծափեր արձակեցին
Եւ երեք անգամ թնդացին.
Հա՜յլ Հիթլէր (կեցցէ՛)։
Հա՜յլ Հիթլէր.
Հա՜յլ Հիթլէր.
Բոլորը բացի ծերուկէ մը մտամփոփ,
Որ կեցած էր մուտքի դրան մօտ ։
Հիթլէր չսիրեց այս դէմքը մունջ,
Եւ հարցուց անհեղամռունչ.
— Ինչո՞ւ «կեցցէ՛» չէք պոռար, ծերո՛ւկ։

Մարդը պատասխանեց ողորմուկ.
— Ես խենդ չեմ, տէ՛ր,
Ես յիմարապահն եմ, Հէ՛ր։

×

Այս ալ ուրիշ պատմութիւն ։

Ֆրանսայի Փաշականներուն ամէնէն աջ թեւը, «Ֆրանսիսթները», դղրդացին ժողով մը գումարեր էին անցեալ օր, Սալ Վակրամի մէջ։

Ի՛նչ շաներ, ի՛նչ կրակ ու բոց...

Ականատես հայրենակից մը պարզապէս շանթահարուած էր, լսելով արտասանուած բառերը։

Չեմ գիտեր թէ իրենց թերթը նոյնութեամբ հրատարակե՞ց ինչ որ խօսած էր հրամանատարը, Մարսէլ Պիւքառ ։

Արմատական թերթի մը մէջ կը կարդամ քանի մը հատուածներ,

— «Եթէ մենք Պետ մը ունենայինք, Պետ մը որ իր աղնուականներուն ուսերուն վրայ բազմէր, ինչպէս Քլովիս, այն ատեն խաղաղութիւնը կը վերահաստատուէր»։

Այս՝ մարտակոչն է, արտասանուած կայծակնացայտ ճարտասանութեամբ։ Լսեցէք սա միւսն ալ.

— «Մենք կը շնորհաւորենք Հիթլէրը որ չուզեր խօսիլ սա երկու ցոփակեացներուն, Ֆլանտէնի եւ Փօլ Պոնքուռի հետ, եւ ապուշներու սա իշխանութեան,— ֆրանսական ժողովրդապետութեան հետ։ Ես կը պնդեմ թէ Փաշական Գերմանիան ամէնէն ամուր միջնաբերդն է բոլշեւիկեան ժանտախտին դէմ։ Անմիջապէս որ հրացաններ եւ գնդացիրներ ունենանք, մենք զանոնք պիտի դարձնենք դաւաճաններու սա Հանրապետութեան փնթիներուն եւ խորհրդային զինակցութիւնը վաւերացնող զօրավարներուն դէմ, եթէ նոյնիսկ պատերազմի փառքով պսակուած ըլլան ։ Հա՜յլ Հիթլէր»։

Իսկապէս որ Ֆրանսա երկիրն է ազատութեան եւ սանձակոտոր ճարտասանութեան։

ՎԱՀԷ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷԿ ՆԻՍՏԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԴԱՏՈՒԻ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

Անգլիա արարքը դատապարտելով հանդերձ կը շոյէ

Ա. Դ. Խորհուրդը հրապարակային ժողով գումարեց չորեքշաբթի օր, լսելու համար շարք մը ճառեր, Գերմանիոյ բռնած ընթացքի մասին։ Առաջին խօսքը առաւ Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը, թէ բարոյապէս դատապարտելով Գերմանիան եւ թէ ձիթենիի ճիւղ մը երկարելով Հիթլէրի։ «Ես արդէն պարզած եմ մեր կառավարութեան տեսակէտը,— Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան կարծիքով, բացայայտ եւ անվիճելի օրինազանցութիւն մը կատարուած է Լոքառնոյի դաշնագրին տրամադրութեանց դէմ, Հռենոսի ապազինեալ շրջանի մասին, հետեւաբար Ա. Դ. Խորհուրդը պարտի պատուաւոր եզրակացութեան մը յանգիլ եւ այս հաստատումը զեկուցանել Լոքառնոյի դաշնակից պետութեանց։ Սակայն եւ այնպէս, իմ կառավարութեան կարծիքով, միայն այս չէ Ա. Դ. Խորհուրդին պարտականութիւնը, ներկայ պարագային։ Մենք պէտք է շարունակ յիշենք մեր վերջնական նպատակը եւ մեր գերագոյն պատասխանատուութիւնը, որ է պահպանել խաղաղութիւնը եւ հաստատուն ու տեւական հիմերու վրայ դնել Եւրոպայի ազգերուն համերաշխութիւնը։ Լոքառնոյի դաշինքը ունէր երկու նպատակ,— Առաջին՝ պահպանել խաղաղութիւնը. երկրորդ՝ միջազգային վստահութիւն ստեղծել, երաշխաւորելով արեւմտեան Եւրոպայի ապահովութիւնը։ Արդ, ապահովութեան եւ վստահութեան շէնքը ցնցուած է ծանրօրէն։ Ի՞նչպէս պիտի վերաշինենք ։ Այս է հիմնական հարցը։ Եւ խնդիրը միայն քանի մը պետութեանց չի վերա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՓԱՐԱԿՈՒԷՅԻ ԱՌԱՍՊԵԼԸ ԵՒ ՔԱՆԻ ՄԸ ՓԱՍՏԵՐ

Վերջերս մասնաւորապէս փարիզահայ մամուլի էջերուն մէջ, յաճախ կերպով դէպի Փարակուէյ արտագաղթի մը մասին կը խօսուի: Լուրեր որոնք այս կամ այն ձեւով տարածուելով որոշ արձագանգներ կը գտնեն: Բայց իրականութեան մէջ, եղածը միայն աղմուկ է եւ ուրիշ ոչինչ: Որովհետեւ, հակառակ այդքան աճէկօսէներուն, մինչեւ այսօր որ եւ է խմբական գաղթ տեղի ունեցած չէ:

Շուրջ քառորդ դարու Հարաւ-ամերիկեան հայ գաղութի պատմութեան մէջ, միայն երկու դէպք կարելի է յիշել, որոնք անմիջապէս կապ ունեցած են Փարակուէյի հետ: Մէկը աւելի 8—9 տարի առաջ հայ ընտանիք մը, որ փորձած էր այդ հեռաւոր վայրին մէջ բախտ փնտռել եւ ունեցած չունեցածը ուտելէ վերջ, նիւթական ամենախեղճ պայմաններու մէջ հազիւ ինքզինքը Պուէնոս Այրէս կրցած է նետել, իսկ միւսը վերջերս եկած ընտանիք մը, գուցէ մէկը այն զոհերէն, որոնց համար մասնաւորաբար Փարիզի մէջ թակարդներ կը լարուին: Ցիշեալ ընտանիքն ալ նախորդին նման շատ կարճ ժամանակուան մը մէջ յուսախաբ կ'ըլլայ եւ կը յաջողի հոս նետել, ներկայիս ալ աշխատելով Պրազիլիա անցնելու եւ ազգականի մը քով երթալու համար:

Բայց ըստ երեւոյթին, գտնուած են Թշուառականներ որոնք օգտուելով ներկայ տնտեսական կացութենէն, ուզած են շահագործման նորանոր աղբիւրներ ստեղծել իրենց համար:

Անոնք յարմարագոյն պարագայ մը նկատած են Ռուսերու Գաղթ. Մարմնի ձեռնարկները: Այս մարմինը, որու կեդրոնը կը գտնուի Փարիզի մէջ, կը ձգտի տարագիր Ռուսերը տեղաւորել Փարակուէյի մէջ, մասնաւորապէս զանոնք հողին կապելով, քանի որ իրենց մէջ չեն պակսիր մասնագէտներ ու գիւղատնտեսական գործերէ հասկցողներ: Ամբողջ ձեռնարկը արհեստական է, որովհետեւ ճիշդ է որ սկզբնական շրջանին Ռուսերը ոչ չափով յաջողեցան արդարացնել եղած փորձականը, եւ քանի մը գաղթակայաններ կազմել, բայց այս ձեռնարկը արդէն սկսած է խարխլիլ, քանի որ եւրոպական կլիմային ու մանաւանդ քաղաքներու մէջ ապրած ու վարժուած մէկու մը համար անկարելի կուգար Փարակուէյի տափաստաններուն յարմարիլ: Աղէկ գատ, նորեկը ստիպուած է, ըստ պետական պայմաններուն ապրիլ քաղաքներէն հեռու, բոլորովին վայրի ու անմշակ հողերու վրայ, բնութեան արհաւիրքին դէմ յանդիման, զուրկ նոյն իսկ բժշկական ու այլ առողջապահական օգնութիւններէն: Աւելին: Պետական օրէնքով, նորեկը պարտաւոր է զինուորական ծառայութեան մտնել, ինչ որ Ռուսերուն ձեռնտու էր, քանի որ շատերը քաջ ծանօթ ըլլալով զինուորական արուեստին, սիրով կը մասնակցէին: Պոլիվիոյ ու Փարակուէյի մէջ եղած երկամեայ պատերազմներուն, Ռուսերը ունեցան բաւական թիւով զոհեր, մեծ մասով սպաներ, որոնք իրենց սեփական հայրենիքէն միլիոնաւոր փարսախներ հեռաւորութեամբ, եկան արիւն թափելու օտար ու անհարազատ հողի մը վրայ, ի շահ ... աւա՜ղ, կտոր մը հացի, ու քիչ մը հանգստի: Այո, Փարակուէյի կառավարութիւնը չուզեց մոռնալ Ռուսին թափած արեան գինը, ու այսօր անոնց կը տրամադրէ իր երկրի պարապ հողամասերէն վայրեր, որպէսզի անոնք հոն ապրին, աւելի ճիշդ քամելով վերջին ուժն ու կարողութիւնը, շէնցնեն այն ինչ որ ամայի է ու խոպան:

Այսպէս ըլլալով հանդերձ, տարագիր Ռուսերը չյաջողեցան վերջնապէս կապուիլ հողին: Ցաջողեցան անոնք միայն որոնք զգալի դրամագլուխի տէր էին, ու ձեռքի տակ ունէին պահանջուած գիւղատնտեսական գործիքներն ու մեքենաները: Իսկ այդպիսի ձեռնարկի մը համար առնուազն տասը հազար ֆրանքի պէտք կար, ինչ որ շատերուն կը պակսէր, ուստի կարճ ժամանակ մը վերջ, այդ տարագիրներէն շատեր Փարակուէյի մէջ դեգերելէ յետոյ, իրենք զիրենք Պուէնոս Այրէս կամ ընդհանրապէս Արժանթինի այս կամ այն կեդրոնական քաղաքները կը նետեն, այլ եւս պարզ բանուորութեան մը սկսելու յոյսով: Այն ալ եթէ յաջողին գտնել, որովհետեւ ներկայիս այս ալ դժուար է: Տնտեսական տագնապէն դուրս անպակաս են գործադուլներ ու փոքրիկ ըմբոստութիւններ, որոնք ընդհանրապէս կը վնասեն աշխատաւորական բնականոն կեանքին, միւս կողմէ պատկան մարմիններու ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով օտարականներու վրայ, որոնք ընչազուրկ զանգուածներու մեծագոյն մասը կը կազմեն:

Ցետոյ յիշենք ուրիշ խիստ կարեւոր պարագայ մը եւս,— մասնաւորապէս առ ի գիտութիւն անոնց, որոնք հմայուած սմսարներու առասպելներէն, դժբախտութիւնը կ'ունենան իրենք զիրենք բախտի քմահաճոյքին յանձնելու:

Բոլոր անոնք որ Փարակուէյ ապրելու անցագրով Հարաւ. Ամերիկա կ'անցնին, իրաւունք չունին ուրիշ հանրապետութիւններու մէջ բնակութիւն հաստատելու: Ուրեմն երբ յուսախաբ ըլլալով կ'ուզեն հեռանալ Փարակուէյէն, ինչ որ անխուսափելի է, պիտի ստիպուին թափառական կեանք մը անցընել, միշտ ենթակայ օրինական հետապնդումներու եւ իբրեւ կասկածելի տարր մը համարուելով եւ հեռացուելով երկրի սահմաններէն: Երեւակայեցէք կացութիւնը անոնց որ ընտանիքով են ու մանաւանդ փոքրիկներու տէր: Ցանկալի՞ է մեր հայրենակիցներուն այս կացութիւնը,— Թողլով համեմատաբար տանելի միջավայր մը եւ նետուիլ այս հեռաւոր տափաստանները, այն ալ Փարակուէյի նման աղքատ ու տկլոր երկիր մը, որ հազիւ 800—900.000 բնակիչ ունի, եւ պատերազմի ահաւոր աղէտի տակ ինկած, ինքզինք անգամ կերակրելու ի վիճակի չէ: Հերիք է որ ըսենք թէ մինչեւ այսօր նոյն իսկ Հրեայ կամ Արաբ փերեզակներն ու զանազան շրջիկ շահամոլներ միտքէ չեն անցըներ Փարակուէյն, ու յաճախ շատ աւելի հեռուները կ'երթան, քանի որ այս երկիրը աղքատ է, ու ոչինչ ունի տալու: Ամբողջ ունեցածը պարապ ու դատարկ դաշտավայրեր են, որոնց համար կը պակսին մարդկային աշխատող ուժեր: Եւ ճիշդ ասոր համար է որ պետութիւնն ու մեծ հողատէրերը կ'ուզեն արհեստական ներգաղթ մը կազմակերպել, սկսելով ոչ միայն Փարիզէն, այլ եւ ամէն տեղ ուր հնարաւոր է մարդ որսալ:

Գրեթէ Հարաւ. Ամերիկայի բոլոր հանրապետութիւնները այս ձեւով են սկսած, ու յաջողած են շնորհիւ անոր որ Եւրոպայի մէջ յետպատերազմեան ահաւոր կացութիւն մը գոյութիւն ունէր: Փարակուէյի հետ համեմատելով Պրազիլիան, Ուրուկուէն կամ Արժանթին որոշ տնտեսական արժէքներ կը ներկայացնեն: Մինչ Փարակուէյի մէջ միայն հողին կապուելով կարելի պիտի ըլլայ քիչ մը տնտեսական կեանք ապահովել, միւս հանրապետութիւններու մէջ կարելի է ուրիշ ձեւերով եւս կարճ երկար կեանք մը քարշ տալ: Առեւտուրը, արհեստը ու դրամը միշտ չոր հաց մը կ'ապահովեն: Բայց դրամը ամէն բանէ առաջ, իսկ աւելի ունեցողը ամէն տեղ ալ կրնայ այդ չոր հացը ունենալ որով աւելորդ է Ատլանտեանը կտրել, ուրկէ այլ եւս վերադառնալը հրաշք մը պիտի ըլլայ իրենց համար:

Այսօր իսկ անպակաս են մարդիկ ու ընտանիքներ որոնք սիրով պիտի վերադառնային Սուրիա կամ Ցունաստան, ուր ժամանակին իրենց ունեցած արհեստներով տանելի կեանք մը ունեցած են: Բայց այլ եւս ուշ է, ու այդ արհեստաւորներէն շատ շատերը այսօր ստիպուած են մսի, կօշիկի, Ջուրի կամ այլ գործարաններու մէջ իբրեւ սեւ բանուոր աշխատիլ, այն ալ միշտ անապահով կացութեան մը մէջ, որովհետեւ օրին մէկն ալ դուռը գոց կրնան գտնել:

Դժբախտաբար մեր ազգային պակասութիւններէն մէկն ալ այն է, որ միշտ արգիլուած պտուղը քաղցր կը գտնենք: Ու երբ պզտիկ առիթ մը կը ներկայանայ, անմիջապէս իրար կը հրմշտկենք, առանց նկատի առնելու վաղուան գալիքը, ու խոհեմօրէն չափելու ներկայացող դժուարութիւնները: Ուրիշ ազգերու մէջ ճիշդ հակառակն է: Նախ կուգան մասնագէտները եւ տարիներով կ'ուսումնասիրեն տեղական կացութիւնն ու տնտեսական պայմանները, ու ապա միայն բուն զանգուածը: Այսպէս եղած են Ջեխերը, Լեթոնները, Գերմանները եւն.: Իսկ մեր մէջ կ'երթայ նախ ժողովուրդը ապա միայն, վերջէն, այն ալ բաւական ուշ, ղեկավար մարմինները, հասած ու պատրաստուած անձեր, որոնք այս կամ այն ձեւով կրնան հանրային գործին զօրավիգ ըլլալ ու առաջնորդ հայրենակարօտ բազմութեանց:

Ահա քառորդ դար կ'անցնի Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութներու պատմութեան վրայէն, ու այսօր միայն առիթ կը ներկայանայ ընդունելու առաջին հայ հանրային գործիչը: Բազում դժուարութիւններէ յետոյ միայն կարելի է եղած կարգադրել որ ընկ. Ս. Վրացեանի պէս անձնաւորութիւն մը կարճ ժամանակի մը համար այս ափերը այցելէ, քիչ մը կայծ տալու համար Թափառական հայրենակիցներուն, յոյս ներշնչելով այն բազմաթիւ երիտասարդ ուժերուն որոնք աստիճանաբար կը լքեն մեր ազգային կեանքը, յաճախ ոտնակոխ ընելով դարաւոր սրբութիւնները:

Այո, մտաւորական ու պատրաստուած ուժեր են պէտք եւ ոչ թէ խեղճ ու կրակ զանգուածներ, որոնք պիտի երթան Փարակուէյի անյայտութեանց մէջ կորսուելու կամ ահաւոր միջատներուն զոհ ըլլալու: Ուսուցիչներ, երաժշտագէտներ, նոյն իսկ քահանաներ են պէտք, որոնք սակայն նախօրօք դիմելու եւ կարգադրելու են իրենց օրինական մուտքը, ինչպէս նաեւ գործի պայմանները:

Բայց ոչ Փարակուէյի համար, ուր հայկական շունչ մը իսկ գոյութիւն չունի, ուր այս տողերը գրուած պահուն իսկ յեղափոխական հովեր կը փչեն ու զինուորական մարմինները գրաւելով պետական հաստատութիւնները կը հիմնեն իրենց տիրակալութիւնը: Այս կը նշանակէ, որ դեռ մէկ պատերազմէն դուրս չելած, Փարակուէյն նորանոր անակնկալներու առջեւ կը գտնուի:

Ոչ, մենք վստահ ենք որ մեր հայրենակիցները այնքան ալ անփորձ չեն այս աւելոծ քաղաքական կացութիւնը ունեցող փոքրիկ երկրի տնտեսական խառնարանին մէջ նետուելու, ուր ոչ միայն ապագայ մը գոյութիւն չունի, այլ եւ անորոշ է ներկան:

Թող հաւատան մեր անկեղծութեան: Մենք մեր պարտքը կը կատարենք, իրականութիւնը պարզելով եւ զգուշացնելով:

Եւ Թող գոնէ այս անգամ մեր հայրենակիցները զոհ չըլլան այս նորագոյն խաղին կամ չարաշահութեան:

Փարակուէյի շուրջ եղած բոլոր լուրերը առասպելէն անդին չեն անցնիր:

Այս հարցի մասին նոյն իսկ Փարիզի ռուսերէն «Վերջին Լուր»ը մանրամասն գրեց, իր կարգին եւս դէմ ըլլալով Ռուսերու գաղթին: Անոնց յուսախաբութեան լուրերը Փարակուէյէն մինչեւ Փարիզ կը հասնէին:

Եթէ Ռուսերը հակառակ աւելի կազմակերպուած ըլլալուն, չկրցան տոկալ, ալ կարելի է երեւակայել կացութիւնը այն հայ ընտանիքներուն որոնք զոհ պիտի երթան այս առասպելին:

Այդպիսինները Փարակուէյի ամայութեանց մէջ միայն ստոյգ մահը կրնան դիմաւորել, առանց Ջուրի, ապրուստի եւ բնակարանի:

Նորագոյն Տէր - Զօր մը, որմէ շատ զգոյշ ըլլալու է կամաւոր կերպով չիյնալու համար մէջը:

Ս. ՖԻՐՈՒՆՑ

ԱԼՊԱՆԻԱՆ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

— o —

ԻՆՉՊԷՍ ՏԻՐԱՑԱՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

Նախորդ յօդուածով տեսնուեցաւ ուրեմն որ, Ալպանացիներու անկախութիւնը կարծուածին պէս աստուածատուր շնորհ մը չէր:

1389ին նախ Սուլթան Պայազիտ, յետոյ Սուլթան Ֆաթիհ գրաւեցին Ալպանիան:

1443էն մինչեւ 1468, այսինքն ճիշդ քառորդ դար Ալպանիոյ ազգ. հերոսը, Իսկէնտէր պէյ կռուեցաւ Թուրքերուն դէմ, մերթ յաղթելով ու մերթ պարտուելով, բայց ալպանացի ժողովուրդին սրտին մէջ տեղաւորելով ազգայնական զգացումը:

Այդ Թուականէն մինչեւ այսօր ալ Ալպանիոյ լեռնականները (Մալիսոր) պահեր են իրենց անկախութիւնն ու կրօնքը: Հինգ աւատապետներ կան որ շատ կը յիշեցնեն Ղարաբաղի մեր 5 մելիքութիւնները: Ասոնք բոլորովին տարբեր խառնուածքով ու ինքնայատուկ բարքերով օժտուած ժողովուրդ են: Մոլեռանդ հաւատացեալներ են ու հայրենասէր: Երդում կ'ընեն երեք բանի վրայ, որոնք շատ նուիրական են,— Աստուած, Քրիստոս, եւ Ալպանացիին հաւատքը: Առողջ են եւ յաղթանդամ: Ուրեմն Մալիսորները եղան ալպանական անկախութեան ռահվիրաները:

Թրքական ճնշումի ու հալածանքի հետեւանքով, Ալպանացիները հետզհետէ գաղթեցին ուրիշ երկիրներ: Գաղթել չուզող հայրենասէրները բռնի զրկուեցան Թուրքիոյ զանազան կողմերը: Անոնք յետագային Թուրքիոյ պիտի տային հազարաւոր մեծ վէզիրներ ու գրական եւ քաղաքական կարկառուն դէմքեր, ինչպէս Քէօփրիւլիւ Զատէն, Ալի փաշա Թէփէտէլէն, Եգիպտոսի կառավարիչ Ալի փաշան, Շէմսէտտին Սամի, «ուրացող» Ֆէրիտ փաշան եւ շատ մը ուրիշներ:

Առանց յիշելու Իսկէնտէր պէյէն մինչեւ 20րդ դարու սկիզբները պատահած դէպքերը, որոնք մեծ արժէք ունեցան ալպանացի ժողովուրդին ազգային զգացումները հրահրելու տեսակէտէն, յիշենք այն դէպքերը որ հիմը դրին այսօրուան ալպանական Թագաւորութեան:

1786ին կը պատահի մեծ ապստամբութիւն մը:

1821ին, յունական անկախութեան պատերազմի ժամանակ մեծ Ջարդ մը տեղի կ'ունենայ:

1830ին, չորս հարիւր ալպանացի երեւելիներ կը գլխատուին:

1878ին ալպանական հարցը կը ծնծուի Պերլինի վեհաժողովին մէջ, ուր Պիզմարք «Եւրոպայի վտանգաւոր սեւ կէտը» կ'անուանէ Ալպանիան:

Դարձեալ 1878ին լոյս կը տեսնէ ալպաներէն առաջին թերթը, Drika (Լոյս): Անդին արտասահմանի մէջ Ալպանացիք կ'ապրէին միշտ համախումբ: Ցամառօրէն կը պահէին իրենց լեզուն ու բարքերը, չարաչար կ'աշխատէին ու իրենց աշխատանքին արդիւնքը կը վատնէին ազգային պահանջներու եւ հայրենիքի մէջ մնացած իրենց կարօտ ազգականներուն: Մինչեւ 1929 Թուականը Ամերիկայի Ալպանացիները տարեկան 50.000 տոլար կը ղրկէին Ալպանիա:

1912ի աշնան, Իսմայիլ Քէմալ պէյ, Թրքական խորհրդարանի ալպանացի երեսփոխանը, փոքրամասնութեանց խնդիրները պաշտպանած ատեն Թուրք երեսփոխան մը կը յարձակի ու կ'ապտակէ:

Այս ապտակը շատ ծանր կուգայ ծերունի Իսմայիլ Քէմալին, որ լսելէ յետոյ Գրիգոր Զօհրապի հիանալի պաշտպանողականը ի նպաստ իրեն եւ պարսաւանքը ապտակող երեսփոխանին, կը Թողու Թուրքիան ու կ'անցնի Ալպանիա, Վալօնա քաղաքը, որ իր ծննդավայրն էր: Այնտեղ իր գլուխը կը հաւաքէ բոլոր հայրենասէրները: Իր ստացած ապտակին դառնութիւնը մէկ կողմէ, քաղաքական նպաստաւոր դասաւորումները միւս կողմէ կը քաջալերեն Իսմայիլ Քէմալն ու իր հետեւորդները, որոնք նոյն տարուան Նոյեմբեր 28ին կը պարզեն ալ... պանական շատ հին դրօշը, Իսկէնտ... պէյի գործածած դրօշը, որ կը ներ... կայացնէ երկգլխանի սեւ արծիւ մը կարմիր պաստառի վրայ:

Ալպանացիները գիտակցած էին որ ազատատենչ ժողովուրդ մը մէկ դրօշ միայն կրնայ ունենալ եւ ոչ թէ նոր դրօշ մը, ամէն դէպքի առթիւ:

1920ին արդէն Ալպանիան ճանչցուած է իբրեւ անկախ պետութիւն անբռնաբարելի սահմաններով, կ'ընդունուի իբրեւ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ, այսինքն Թուրքերէն ճիշդ ինը տարի առաջ:

Անկէց մինչեւ այսօր Ալպանիոյ վրայէն փչեր են շատ մը պաղ ու տաք հովեր: Պատահեր են ապստամբութիւններ, յեղափոխութիւններ, կառավարական ու վարչական փոփոխութիւններ, բայց ժողովուրդը եւ կառավարութիւնները մտածեր են երկու գլխաւոր բաներու մասին. Ա) կրթական մակարդակի բարձրացում, եւ Բ) տնտեսական զարգացում:

Նախորդով մենք հաստատեցինք թէ շնորհիւ Թափուած Ջանքերուն, անգրագիտութեան առաջքը գրեթէ առնուած է, քանի որ փուռերու մէջ ծառայող Թշուառ պատանիներուն անգամ դպրոցին ճամբան ցոյց կը տրուի:

Անժխտելի է թէ բազմաթիւ խոչընդոտներ կը ցցուին կրթական ճակատին վրայ.—

Ա.— Բազմաթիւ կրօնքներ: Բ.— Եղմտական նեղութիւն:

Սկիզբները, այսինքն անկախութեան առաջին օրերուն, ղեկավարներու գլխաւոր մտահոգութիւնը եղաւ դարմանել կրօնական տարբերութեամբ հատուածներու մէջ ծագած ատելութիւնը:

Իսլամները քրիստոնեաներուն Ցոյն կ'ըսէին, իսկ Իսլամները քրիստոնեաներու աչքին Թուրքեր էին: Զօկու Թագաւորը, որ երբեք մոլեռանդ չէ եւ ընդհակառակն շատ արդիական միտքեր ունի, կառավարութիւնը կազմեց մտածուած ներդաշնակութեամբ մը: Այսինքն անգիր օրէնք մը որուն համաձայն կառավարութիւնը կը կազմուի բոլոր հատուածներէն: Խորհրդարանին նախագահը միշտ քրիստոնեայ եղած է:

Բոլոր պետական տօներու ժամանակ, յարանուանութեանց ներկայացուցիչները մէկ ինքնաշարժով (միւֆթին, օրթոտոքս պատրիարքը, կաթոլիկ եպիսկոպոսը եւ Պէկթաշ... տէքէն) կ'երթան Թագաւորին այցելութեան:

Պետական պաշտօնեաներու նշանակման առթիւ բնաւ նկատի չեն առնուիր քրիստոնեան կամ իսլամը:

Ազգային տօներու առթիւ պաշտամունքներ տեղի կ'ունենան մզկիթներու եւ եկեղեցիներու մէջ: Խառն... հասարակութիւնը կ'երթայ թէ մէկուն եւ թէ միւսին՝ հոգեւորականներուն խօսքը լսելու համար: Դպրոցներու մէջ կրօնի դասաւանդութիւնը վերցուած է: Եթէ այդպէս չըլլար, ...յութիւն չպիտի ունենար այն անհ... բաղձալ յարգանքը որ այսօր կը ... րէ Խրիսթոյին եւ Մէհմէտին մի...

Արդարեւ, այսօր կարելի է ըսել որ յարանուանական վէճ գոյութիւն չունի Ալպանիոյ մէջ: Եթէ քիչ ալ այդ հարցը պճռքողներ կան, այդ ալ պէտք է խոստովանիլ որ առաւելապէս քրիստոնեաներն են:

Շնորհիւ արդիացման քաղաքակա...

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԸ ՑԱՆՁՆ ԱՌԱԾ ԷՐ ՕԴԸ
ՀԱՆԵԼ «ԿԷՕՊԷՆ» ԶՐԱՀԱՒՈՐԸ ...

Միւս երկուքին համար սակայն չէի ուզեր հաւատալ: Ուղեղիս մէջ չէր կրնար սեղմիլ, թէ ասոնք կը գործակցէին Հայուն հետ: Սարսափելի էր այդ մասին խորհիլը: Այսօր ալ չպիտի ըսեմ թէ ովքեր էին անոնք: Պէտք չէ որ ըսեմ, որովհետեւ կրնայ ըլլալ, որ այսօր ալ սուղի կը նստի ատիկա իրենց ուրիշ գաղափարակիցներուն:

Մարդս, սակայն, լուռ մնալս եւ մտածելս տեսնելով, հասկցաւ որ տարօրինակ Թուեցաւ ինծի այս երկուքին գործակցութիւնը: Եւ ըսաւ ինծի դառնալով.

— Տարօրինակ Թուեցաւ քեզի, բայց ասոնք երկուքն ալ համայնավարներ են, կը գործակցին եւ շարունակ կ'ուտեն կը խմեն Հայուն հետ:

Աւելի տարօրինակ էր ըսածը:

— Իսկ Հայը պայթուցիկ նիւթեր ունի՞, հարցուցի:

— Չորս հարիւր օխա ուժանակ, պատասխանեց, որ պահուած է Վոսփորի դէմը տան մը մէջ:

Երբ հարցումիս պատասխանելով ըսաւ ինծի, թէ չէ տեսած այս 400 օխա պայթուցիկը, ըսի անոր, թէ կ'ուզեմ իմ աչքերովս տեսնել զայն, որովհետեւ ուրիշ ոչ մէկու աչքին կրնամ հաւատալ:

Հաւանեցաւ եւ խոստացաւ տեսնել Հայը եւ համոզել զայն:

— Հիմա, ըսի անոր, քեզի ընելիք վերջին հարցում մը ունիմ: Ինչո՞ւ կ'ընեն այս բանը եւ մեզմէ ի՞նչ կ'ուզեն:

— Դրամ չեն ուզեր, պատասխանեց ան: Գիտեն որ մենք դրամ չունինք: Բայց կ'ուզեն որ գործը ընելէն վերջ օգնենք իրենց, որ Ցունաստան երթան: Հոն, կարեւոր բան մը չեն ուզեր,— պարզ ապրուստ մը՝ մինչեւ որ գործ մը գտնեն:

Ըսի թէ ես չեմ կրնար խառնուիլ եւ Թելադրեցի որ ինքն ալ չխառնուի: Եթէ անոնք մինակնին կրնան Ցունաստան փախիլ, այն ատեն խօսք կուտամ, որ հոն, անոնց հոգ պիտի տանին բարեկամներս եւ ոչ թէ կառավարութիւնը:

— Թէ ինչո՞ւ կ'ընեն, շարունակեց խօսակիցս, չեմ գիտեր: Վրէժխնդրութեա՞ն համար: Համայնավարութենէ՞ մղուած: Կամ ուրի՞շ նպատակով մը. Հայը ըսաւ ինծի, թէ գործին մէջ մաս ունի նաեւ Թուրք իշխան մը, Համիտին զաւակը: Ո՞ւր է թէ իրաւ,— ի՞նչ ըսեմ քեզի ...

Քանի մը հրահանգներ տուի անոր եւ պատուիրեցի, որ երեք օր վերջը, կէսօրին գայ Եանիին ճաշարանը: Հոն ձեւ մը պիտի գտնեմ, որ զիս տեսնէ:

Ու գնաց:

ՀՈԳԵԿԱՆ ԱՆՁԿՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ օրը մտքիս մէջ «Կէօպէն»-էն, «Եավուզ»էն զատ ուրիշ բան մը չունէի: Մեծ folio էր զինուորական կցորդի մը համար: Լօրէնսն անգամ պիտի հիանար: «Եավուզ»ը ընկղմա՞ծ: Կրնա՞ք երեւակայել: Նորութեան ոչ մէկ յոյս: Եւ Ցունաստան, որ քիչ ժամանակէն պատերազմի պիտի մտնէր, չպիտի ունենար այս մղձաւանջը, իսկ անոր ապագայ զինակիցները չպիտի ստիպուէին այդպիսի զրահաւոր մը դիմագրաւել:

Չորս հարիւր օխա տինամի՜թ ... «Եավուզ»ը փշուր փշուր ընելու համար կը բաւէր ու կ'աւելնար անգամ: Թէ այդ երեքը ի՞նչպէս պիտի կըպցնէին ուժանակը, ի՞նչպէս պիտի վառէին պատրոյգը եւ ի՞նչպէս պիտի փախչէին,— ասոնք իրենց գիտնալիք բաներն էին: Պիտի կրնայի՞ն յաջողիլ: Երկուքը, որոնց անունները չեմ տար, մեծ հաւանականութիւն կուտային, թէ այս դաւադրութիւնը պիտի յաջողէր: Բայց եւ այնպէս նորէն շատ մը վարանումներ ունէի: Եւ, ամբողջ օրը, նոյն իսկ գիշերը կը չարչրկէի ուղեղս, թէ ինչպէս կրնար այս գործը յաջողիլ եւ ինչպէս կրնար ձախողիլ, թէ ինչպէս պիտի համաձայնէին այս երեք մարդիկը եւ ինչպէս ուժանակով լեցուած տակառները պիտի կապէին «Եավուզ»ին եւ մխրճէին ծովուն մէջ, այնպէս որ շիտակ կարենան հասնիլ զրահաւորի ողնասիւնին: Ե՞րբ պիտի վառեն պատրոյգը եւ ե՞րբ պիտի փախչին նաւակով:

Երբ այս բոլոր հարցերը կը լուծէի, ինքզինքս կը տեսնէի հոն, Վոսփոր, տեղ մը, նաւու մը մէջ, ուրկէ կը դիտէի այս մահասփիւռ հրավառութիւնը եւ անոր հետ միաժամանակ կը լսէի մեծ որոտումը, այս որոտման ընկերացող վայնասունը, նաւակայանին փողահարութիւններն ու ընդհանուր շփոթութիւնը: Ցետոյ, դարձեալ կը ներկայանային ինծի բոլոր դժուարութիւններն ու ձախողանքը, կ'երեւակայէի թէ երեք դաւադիրներն ալ կը բռնուին այն պահուն, երբ պատրոյգը կը վառէին, թէ կը չարչարեն զանոնք եւ թէ, վերջապէս, անոնք կը խոստովանին, թէ դաւադրութեան մասնակից են նաեւ Ցունաստանի զինուորական կցորդը, նոյն ինքն հելլէն դեսպանը եւ բազմաթիւ ուրիշ Ցոյներ Վոսփորի գիւղերէն: Ու կը տեսնէի, որ Բերայի մէջ աչքիս առջեւէն կ'անցնի Թուրք խուժանը, որ կը սպաննէ, անգթօրէն կը սպաննէ իր ճամբուն վրայ գտածը, կը մտնէ տուներէն ներս, աւարի կուտայ զանոնք, կը Ջարդէ կիներ, ծերեր ու երախաներ եւ կրակի կուտայ այն բոլոր վայրերը, ուր Ցոյներ, կամ պարզապէս քրիստոնեաներ կը բնակէին:

Այս պատկերը, սակայն, անմիջապէս կը խուսափէր առջեւէս եւ կը տեսնէի նորէն «Եավուզ»ը, որ ան... կասկած պիտի յաղթէր մեր նաւատորմին, «Եավուզ»ը որ հրախաղութեան նման կը վառի եւ կրակներ կը թափին անոր սանդուղներէն, կայմերէն, թնդանօթներէն օդին մէջ, իսկ ես, Ներոնի մը պէս կը վայելեմ տեսարանը այս աղէտին, որ այնքան օգտակար պիտի ըլլար հայրենիքիս:

Սիրտս կը փակուէր ամէն գութի, ամէն կարեկցութեան առջեւ: Թող ըլլայ ինչ որ պիտի ըլլայ: Թող օդ հանուի «Եավուզ»ը: Ինքն իրեն այսպէս կ'ըսէի:

Ի՞նչ անձկութիւն ... Մարդը ... րէն տեսնելու համար դեռ երկու ... կայ: Անձկութիւն՝ որովհետեւ ... դաւադրութիւնը կատարուէր թէ ... սկսեր էի ատել ինքզինքս: Մերթ կ'... տէի իբրեւ չարագործ մը, արիւնարբու չարագործ մը, արիւնէ չկշտացող գազան մը: Ու մերթ իբրեւ ... վճռական, փոքրոգի մարդ մը, ... պատասխանատուութիւններէ կը վախնայ: Մարդու եսը եւ զինուորական կցորդի եսը՝ կատաղի ... մը մէջ: Մերթ մարդը կ'իյնար, ... զինուորականը:

(2)

ԲԱՆՔ ՀԵՏՆԱԿԱՆՔ

ԳԱՂՏՆԱՑՈՅՑԸ

Թէեւ Ամերիկայէն է լուրը, բայց թրքական փափաք մը կը մղէ զիս նկատի առնել զայն:

Անշուշտ կը յիշէք Լինտպէրկը, Նիւ Եորքն ու Փարիզը իրարու հետ օդէն կապող կնքահայրը, որուն մէկ հատիկ զաւակին աչք տնկեցին ու անհետացուցին Ամերիկայի աւազակները:

Քաջ օդահերձը ազատութիւն չգտնելով իր հայրենիքին՝ ազատ Ամերիկայի մէջ, գոյքերն ու ընտանիքը հաւաքեց եւ չուեց առաւ Անգլիա, իբրեւ նորօրինակ «հայմաթլոս»:

Գիտէք նաեւ որ առեւանգիչը ձերբակալուած է եւ դատապարտուած ելեկտրական աթոռին վրայ նստելու:

Բայց, վերջին րոպէին, խղճահարներ գտնուեցան եւ ուզեցին կրկին քննութեան ենթարկել այդ վճիռը, ելեկտրական հոսանքը ի զուր չվատնելու համար:

Խե՛ղճ Ամերիկացիներ, կ'արժէ՞ այսքան նրբասիրտ ըլլալ, դուք որ գործնական ազգի համբաւ ունիք, կրնայիք դաս առնել սա Թուրք «մեծ» ազգէն որ այս տեսակ պարագաներու մէջ շատ, աւելի գործնական է եւ գիտէ կարճ կապել:

Նախ վճիռը կը գործադրէ, վերջէն կը քննէ դատը եթէ ժամանակ ունենայ:

Նոյն իսկ երեւակայական յանցաւորի մը համար կը ջարդէ քաղաքի մը բնակչութիւնը, տրամաբանելով թէ՝ կրնայ յանցաւորն ալ պատժուիլ անոնց մէջ եւ կամ ապագայ յանցաւորներուն ալ դատը վերջացած կ'ըլլայ այսպէս ...

Չէ՞ք ընդունիր թէ Հերովդէսն ալ Թուրք էր...

Ամերիկայի դատաւորները, սակայն, քիչ մը շատ բծախնդրութիւն կը ցուցնեն: Եթէ Թուրքը ամերիկեան ձեւին հետեւէր, ինչպէ՞ս մէջէն պիտի ելլէր մէկ միլիոն Հայ ջարդելու գործէն: Տարիներ պիտի տեւէր դատը, ժամանակ գիտէր որ յանցաւորներ չգտնելու վտանգն ալ կար: Ուրեմն մէկ վճիռով կարգադրեց Հայերուն հաշիւը, մաքրեց ձեռքերը, հագաւ եւրոպական կեղեւը եւ գնաց նստաւ Ժընեւի արդար դատաւորներուն մէջ:

Ամերիկացի դատաւորները չեն գոհացած սովորական դատաձեւով, հնարած են գործիք մը որուն անունը դրած են detector: Ես կը թարգմանեմ գաղտնացոյց:

Ան կը նմանի թեւի ժամացոյցի մը. խիստ զգայուն սակայն, ճիշդ նորահաւատ կուսակցականներուն պէս ...

Այս գործիքը կ'ամրացնեն յանցաւորին բազկերակին վրայ, կը կոխեն կռնակին, եւ ահա մէջի ասեղը կը սկսի աջ ու ձախ շրջան ընել, ցոյց տալով ենթակային սրտի եւ մտքի խռովքին պատկերը:

Հարցում կու տան.

— Մայրիկդ կը սիրե՞ս:

— Այո՛:

Գործիքին ասեղը հանդարտ է ուրեմն, տեսնելով որ մարդուն լեզուն համերաշխ է սրտին եւ մտքին հետ, որով պատճառ չունին խռովելու եւ ազդելու գործիքին վրայ:

— Դրամը կը սիրե՞ս:

— Ո՛չ:

Ահա գործիքը կը սկսի իրար անցնիլ եւ ասեղը յիմարի պէս կ'երթեւեկէ աջ ու ձախ, ինչու որ լեզուն կը հակասէ սրտին ... Դրամ չսիրել ...

Այս հրաշագործ ապարանջանն է որ պիտի օգտագործեն Լինտպէրկի զաւակը առեւանգողին վրայ:

Պիտի հարցնեն.

— Մա՞րդ ես:

— Այո՛:

Գործիքը հանդարտ է:

— Կեանքիդ մէջ սուտ խօսա՞ծ ես:

— Ո՛չ, ո՛չ:

Ասեղը խռոված պիտի սկսի պտոյտի:

Փորձը յաջողած է:

Եւ յաջորդաբար հարցումներ պիտի տեղան մարդուն գլխուն: Այո կամ ոչ պատասխան պահանջելով: Ու կարգը պիտի գայ բուն ոճիրին, ուր ասեղին վիճակէն կախում պիտի ունենայ վճիռին գործադրութիւնը կամ անոր ջնջումը:

Եթէ յաջողի՝ որքան հրաշքներ պիտի գործուին այս գործիքով, կամ հակառակը որքան դժբախտութիւններու դուռ պիտի բացուի:

Պիտի աւելնայ գործադուլներու թիւը:

Դատաւորներ, փաստաբաններ, երդուեալներ եւ աներդումներ իրենց թեւերը ծալլած պիտի երթան սրճարաններու բնակչութիւնը աւելցնելու անիծելով գաղտնացոյցը:

Իրաւագիտական համալսարանները պիտի փակեն իրենց դուռները ու պիտի փոխակերպուին գաղտնացոյց պատրաստող գործարաններու: Փողոց պիտի թափին փրոֆէսէօրներ եւ ուսուցիչներ: Հայրիկէն տարիներով ուսանողի ամսական քաշող ու սիրուհիներ հարստացնող բազմահազար ուսանողներ ահ ու սարսափի պիտի մատնուին եւ պիտի լքուին իրենց սիրուհիներէն ...

Բազմաթիւ դիւանագէտներ աշխատանոցներու եւ գործարաններու դուռները ափ պիտի առնեն:

Հազարաւոր «պատուաւոր» ամուսնական զոյգեր ամուսնալուծման պիտի դիմեն:

Ազգասէրներու եւ մարդասէրներու դիմակները վար առնուելով, տակէն երեւան պիտի գան կեղծիքի եւ շահամոլութեան դէմքեր:

Թթու բարոյախօսներու սիրտերէն ու ուղեղներէն դուրս պիտի բերէ, այս օրհնեալ գործիքը, ցեխի կոյտեր եւ աղբեր:

Պետութիւններու «խաղաղասիրական» ճիգերը անցնելով այս օղակին մէջէն, հրազէնի փոխուած դուրս պիտի գան:

Առեւտրական կեանքի մէջ սնանկութիւնները պիտի դադրին, կեղծ հաշիւ կարգադրողներու չգոյութենէն:

Բարեգործական կազմակերպութիւնները շունչ պիտի առնեն եւ դրամ պիտի խնայեն, իրական կարօտեալներու միայն տրամադրելով իրենց եկամուտը:

Իսկ գլխագիր Բարեգործականն ալ պիտի ստիպուի իր բուն անունով երեւան գալ, այս հրաշագործ մեքենային երեսէն:

Այսչա՞փ միայն:

Ո՛չ, ժամադրուինք ուրիշ օրուան մը համար ալ:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

նութեան, մզկիթներու եւ եկեղեցիներու մէջ աղօթքները կ'ըլլան ալպաներէն: Բոլոր ծիսական գիրքերը թարգմանուած են ալպաներէնի: Թուրքերը տարիներ յետոյ է որ այդ բանն ըրին: Արդար ըլլալու համար, պարտք կը սեպեմ երբեմն թուականի կարգերը յարգել Թուրքերու եւ Ալպանացիներու միջեւ, որովհետեւ կարծողներ կան թէ Զօկու Թագաւորը Աթաթիւրքի արդիացման ծրագրին կը հետեւի կէտ առ կէտ:

Ուրեմն Ալպանիան պետական կրօն չունի: Ատոր համար յարգանքի արժանի են բոլոր յարանուանութիւնները, որոնց իւրաքանչիւրին տրուած է ազատութիւն: Կառավարութիւնը գիտցած է այդ հատուածները իրարու կապել եւ այս ձեւով կազմել հաւաքականութիւն մը որ մէկ բան կը մտածէ,— պահել եւ զարգացնել Ալպանիան:

Հետեւաբար կրօնամոլութիւն գոյութիւն չունի, թէեւ շատ մը զարգացած իսլամ երիտասարդներ կը ճանչնամ որոնք օրն ի բուն կը կրկնեն.— «Մահմետականութիւնը ասիական կրօն է եւ ոչ եւրոպական»:

Ե. ՓՈՒՌՆԱՃԵԱՆ

ՓԵՏՐՈՒԱՐԸ 18Ը ՍԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՍԱՐՍԷԼ.— Մարտ 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, ընկերահամակրական շրջանակի մէջ տօնուեցաւ Փետր. 18ի 15րդ տարեդարձը: Առատ սեղանին շուրջ համախմբուած էին վաթսունէ աւելի հայրենակիցներ եւ շնորհիւ նախագահի ձեռնհաս ղեկավարութեան, մեծ ոգեւորութիւն ստեղծուեցաւ եւ ամբողջ հինգ ժամ ապրեցանք Հայաստանեան մթնոլորտի մէջ:

Դիտմամբ զանց կ'առնեմ անունները, որովհետեւ բոլոր ներկաներն անխտիր բերին իրենց մասնակցութիւնը՝ խօսքով, երգով ու արտասանութեամբ: Խօսք առնողները Փետրուար 18ը կ'ընդունէին իբրեւ խտացած արտայայտութիւն մը հայկական ըմբոստ ոգիի, որ յատուկ է եղած հայ ժողովրդին իր պատմութեան ընթացքին. այն է, պայքարիլ բռնութեան եւ օտար տիրակալութեան դէմ: Անցեալը օրինակ բերելով, բոլորն ալ կը շեշտէին գաղթաշխարհին դերը հանդէպ Հայաստանի,— Հայ մնալ, կազմակերպուիլ, միանալ եւ պատրաստ ըլլալ վտանգի պահուն հայրենիքին օգտակար դառնալու:

Այդ գաղափարներն իրենց արտայայտութիւնը գտան բազմաթիւ գեղեցիկ եւ իմաստալից երգերու եւ արտասանութեանց մէջ: Հայ ոգին ու բարձր գաղափարները ճանչնալու համար կը բաւէ միայն մտիկ ընել հայ երգն ու գուսանը, որոնք ամէնէն գեղեցիկ ճառերէն շատ աւելի պերճախօս են:

Ցանկանք որ Սարսէլի մեր ընկերները յաճախ առիթներ ստեղծեն այսպիսի հաւաքոյթներու:

Ներկայ մը

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Օր. Տիրուհի Զառափեան, որուն բազմակողմանի տաղանդը ծանօթ է գեղարուեստասէր հասարակութեան, կը շարունակէ իր դաշնակի դասերը:

Le Petit Journal կը գրէր վերջերս.— Օր. Տիրուհի Զառափեան ծանօթ հայ դաշնակահարուհին, Սալ Վիլիէի մէջ տուաւ իր յայտագրին ամէնէն շահեկան կտորները: Խանդավառ երաժշտութիւն մը կը ծորէր իր նուագած սօնաթներու մէջ: Դաշնակահարուհին իր ինքնատիպ տաղանդով լարեց ունկնդիրները:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԶԵԿՈՅՑ
Հ. Կ. Ա. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Հայ կօշկակար աշխատաւորներու ընկերակցութեան վարչութիւնս հաճոյքով կը յայտնէ որ իր պաշտօնական վաւերացումը ստացաւ փետրուար 18, թիւ 173, 186ով, որ յայտարարուեցաւ պաշտօնաթերթի փետր. 22ի թիւին մէջ:

Վարչութիւնս օրինական գործերը կարգադրելէ վերջ, սկսաւ դիմումներ կատարել պատկան մարմիններու, որպէսզի օտար աշխատաւորներու համար գծուած հարիւրի 10ի օրէնքը մեղմացուի հայ կօշ. աշխատաւորներուս նկատմամբ: Այս իսկ նպատակաւ վարչութիւնս նշանակեց 3 հոգինոց պատուիրակութիւն մը, որ մարտ 6ին առաջնորդութեամբ ծերակուտական Ժիւստէն Կոտարի եւ Պ. Զատիկ Խանզատեանի ներկայացաւ աշխատանքի նախարարութեան ընդհ. տնօրէն Պ. Շօի: Յարգելի տնօրէնը մեր պատուիրակութեան կողմէ մանրամասն լուսաբանութիւններ լսելէ յետոյ, հաւաստած է թէ հարիւրի 10ի սակը բացառաբար պիտի բարձրացուի հայ կօշկակար աշխատաւորներու համար:

Այս առթիւ վարչութիւնս հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ծերակուտական Պ. Ժիւթէն Կոտարի եւ Հայ Տնտեսական կեդրոնին որոնց աջակցութեան շնորհիւ, կարողացանք ստանալ բացառիկ կարգադրութեան մը հաւաստիքը:

Ցարդ կատարուած աշխատանքներու մասին մանրամասն պիտի խօսուի յառաջիկայ ժողովին, որ տեղի պիտի ունենայ մարտ 20, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, 120, Bld. de Bellevilleի մէջ:

Վարչութիւն

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

ԼԻՈՆ, 16 մարտ.— Երէկ, կիրակի, երիտասարդ մը եւս հողին յանձնեցինք,— Մեծ Նոր գիւղցի Գրիգոր Սիսօեան (Պալամաճեան): Հազիւ 26 գարուններ բոլորած էր եւ վեց տարիէ ի վեր կը տառապէր անողոք հիւանդութեամբ: Հակառակ տարուած այնքան հոգածութեան եւ բժշկական խնամքներուն, կարելի չեղաւ ազատել:

Գրիգոր Սիսօեան վեց տարեկան հասակին՝ տարագրուելով եւ հրաշքով ազատուելով վայրագ Թուրքին խժդժութիւններէն, կը վերադառնայ իր ծննդավայրը Մեծ Նոր գիւղ, յետոյ Պոլիս, ապա Մարսէյլ ու Լիոն, ուր ամուսնացաւ երկու տարի առաջ: Հազիւ հինգ ամիս անցած էր, երբ խեղճը կրկին մտաւ հիւանդանոց, այլ եւս չելլելու համար:

Կիրակի առաւօտ կատարուեցաւ յուղարկաւորութիւնը Փէրոնի գերեզմանատան մէջ: Դագաղին կը հետեւէր բազմութիւն մը, մեծ մասով երիտասարդ հայրենակիցներ: Թաղման կարգը կատարեց Լիոնի հովիւ Վարդան քհյ. Ժամկոչեան — հանդուցեալին նախկին ուսուցիչը — որ խօսեցաւ յուզիչ դամբանական մը, գովելով տարաբախտ երիտասարդին բարեմասնութիւնները: Հանդուցեալը չորս տարուան հիւանդանոցի կեանքին մէջ ձրի կը ստանար «Յառաջ»ը որուն հայկական լուրերը կը լափէր մեծ հետաքրքրութեամբ: Հոգեվարքի վայրկեաններուն կ'երգէր Պետրոս Դուրեանի մէկ երգը, իբրեւ անոր բախտակիցը: Այս տխուր առթիւ ցաւակցութիւններս հանդուցեալին պարագաներուն եւ յարգանք իր քաղցրիկ ու անթառամ յիշատակին:

Թագւոր Այվազեան

«ՊԱՌԱԿՏՈՒՄ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ»

Երէկ հրատարակած էինք Պոլսոյ Կրօն. Ժողովին որոշումը, Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մասին, որ «Թուրք Կրէկօրիէն անկախ եկեղեցի» հռչակուած է Ցովհ. Շահինեան կոչուած խաչագողի մը կողմէ: Պոլսոյ «Ճումհուրիյէթ» լրագիրը այս առթիւ կը գրէ վերի խորագրին տակ.

— «Կ'ըսուի թէ Ղալաթիոյ հայկ. եկեղեցին կ'ուզէ բաժնուիլ Հայոց Պատրիարքարանէն եւ անկախութիւն հռչակել: Վերջերս այդ եկեղեցիին մէջ կարգ մը դէպքեր ծագած ըլլալով, Վարչութիւնը աշխատած է Ղալաթիոյ Թաղականութեան հետ շփման մէջ գտնուիլ եւ տարակարծութիւնը փարատել, բայց չէ յաջողած: Միւս կողմէ, այս եկեղեցիին վարիչները հաղորդած ըլլալով որ Պատրիարքարանը եւ վարչութիւնը չեն ճանչնար, Կրօնական Ժողովը զեկոյց մը հրատարակած է հայերէն թերթերու մէջ»:

Զեկոյցէն քանի մը հատուած արտատպելէ յետոյ, «Ճումհուրիէթ» կը շարունակէ.— Հայոց Վարչութեան անդամներէն մէկը հետեւեալը ըսաւ մեր մէկ խմբագրին.

— «Ղալաթիոյ եկեղեցին ո եւ է մէկու անձնական կալուածը չէ: Այդ եկեղեցիին գլուխը անցած մարդիկը չեն ուզեր ոչ ոք ճանչնալ եւ իրենց այս ընթացքը արդարացնելու համար՝ զուտ կրօնական խնդրի մը քաղաքական գոյն տալու չափ առաջ գացած են: Ատոր համար է որ Կրօնական Ժողովը որ, ըստ Հանրապետական օրէնքներու, վարիչն է կրօնական գործերուն, զեկոյցով մը աշալրջութեան հրաւիրեց ժողովուրդը եւ պարզեց եղած փորձին բուն բնոյթը:

Վարչութիւնն ալ իր կարգին խնդիրը հաղորդած է կառավարութեան, խնդրելով արգիլել ապօրինի քայլերը»:

*** Կրօն. Ժողովի դիւանը, նախագահութեամբ Պատրիարքին եւ ի ներկայութեան քարոզիչ Գէորգ արքեպս.ի մասնաւոր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ այս մասին:

300,000 Հապէշներ կայսեր հրամանին տակ..

Պորիս Զայթլին, խորհրդային թղթակից մը, որ հապէշական ճակատին վրայ կը գտնուի, կը հեռագրէ թէ 300,000 զինուորներ համախմբուած են կայսեր հրամանին տակ եւ թէ կայսրը անձամբ կը վարէ գործողութիւնները: Հապէշ զինուորները կը պահեն իրենց կորովը եւ յաղթելու հաւատքը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, անվթար կը մնան ռաս Քասայի եւ ռաս Սէյումի բանակները, իսկ իտալական բանակը ահագին կորուստներ կրած է: Մարաջախտ Պատոլյիօ ամէն միջոց ի գործ դրած է, վերջին յաղթանակները շահելու համար:

*** Տոքթ. Մարթին, Լոնտոնի եթովպական դեսպանը, յօդուած մը գրելով «Տէյլի Հէրըլտ»ի մէջ, կը յայտարարէ թէ Եթովպիա միայն հետեւեալ պայմաններով կրնայ հաշտութիւն ընդունիլ.—

1. — Պէտք է եթովպական հողէն բոլորովին քաշուի իտալական զօրքը.— 2. Իտալիա պէտք է բաւարար տուգանք մը վճարէ, իբրեւ հատուցում նիւթական վնասներու եւ մարդկային կորուստներու.— 3. Վիճելի խնդիրները պէտք է կարգադրուին փոխադարձ քննութեամբ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ:

Եթէ Իտալիա չընդունի այս պայմանները, Եթովպիա պիտի կռուի մինչեւ վերջին փամփուշտը, «ձեռքերն երկարած առ Աստուած, աղօթելով որ անոր կամքն ըլլայ»:

ՏԱՐԵԿԱՆ 100.000.000 ՈՍԿԻ ՎԱՐԿ ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ՀԱՄԱՐ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Անգլիոյ նաւատորմին ծախքը 100,000,000 ոսկիի պիտի հասնի: Այս տարուան ծախքը 70 միլիոն կը հաշուեն, բայց յառաջիկային պիտի բարձրանայ 100 միլիոնի: Երեսփ. Ժողովին մէջ տրուած բացատրութիւններն ալ կը հաստատեն այս տեղեկութիւնը: Այս առթիւ մշակուած ծրագիրը նախապատուութիւն կու տայ խոշոր զրահաւորներուն, հաւատալով թէ օդային ռումբերը չեն կրնար յաղթել անոնց:

ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆՆԵՐ դատապարտուեցան Մակտէպուրկի մէջ, մէկը՝ 17, միւսը 12 ամսուան, «ցեղապղծութեան» յանցանքով: Միեւնոյն ատեն երեք տարի զրկուած պիտի մնան քաղաքացիական իրաւունքներէ, «անպատիւ գործողութեամբ արատաւորած ըլլալով գերման ազգին պատիւը»: Իրենց յանցա՞նքը,— Ճամբան Հրէուհի մը տեսած եւ պանդոկ առաջնորդած են: Ամբաստանեալները առարկեցին թէ չէին գիտեր որ աղջիկը հրեայ է, բայց դատարանը դիտել տուաւ թէ թող փառք տան որ գինով էին, այլապէս աւելի ծանր բանը դիտել տուաւ թէ գինով էին, այլապէս աւելի ծանր պատիժներ պիտի պատիժներ պիտի կրէին:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (35)

ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ՝ ՄԸ ԱՐԻՒՆԱԹԱԹԱՒ (1913—1923)

Սեւ շապիկաւոր ոստիկաններ կ'ընկերանային մեզի եւ կէսօրին վերադարձանք շոգենաւ: Կէսօրէ վերջ ուրիշ խումբ մը նաւազներու հետ կրկին քաղաք իջայ: Այս անգամ մեզի ընկերացող իտալացի ոստիկանը կակուղ գտնուեցաւ ու փոխանակ մեր գլխուն վերեւ անդադար սպասելու, ազատ արձակեց մեզ, պայմանաւ որ ժամը 5ին նաւամատոյց հաւաքուէինք:

Ուրախ զուարթ նաւերու աշխատաւորներէն բաժնուելով կ'ուղղուիմ Սանթա Լուչիա կոչուած փողոցը: Աղբրագիրը ձեռքս կը հասնիմ ամերիկեան հիւպատոսարան եւ օգնութիւն կը խնդրեմ: Կը պատասխանեն թէ խնդրանքդ Կ. Խաչին կը պատկանի, դրամարկղը դատարկ է եւն.: Վերջնական պատասխանը այն եղաւ թէ քանի որ Յունաստանէն կը վերադառնայի, պարտ էի յունական հիւպատոսին դիմել: Հանրակառքի ծախքըն ալ տուին ու ճամբեցին զիս: Ժամանակը ուշ ըլլալով որոշեցի նախ Հայերու ժամադրավայր Կալէրիա կոչուած գոց շուկայի հրապարակը երթալ: Իտալացիներու կը հարցնեմ, ցոյց կու տան Կալէրիան ու կ'առաջնորդեն մօրուսաւոր իտալացի մարդու մը մօտ, որ երկար տարիներ Պոլիս բնակած ըլլալով, սահուն Թուրքերէն կը խօսէր: Յիշեալը երեք ընկեր ունէր, որոնք նմանապէս տեղեակ էին Թուրքերէն լեզուին: Վիճակս կը պարզեմ ու քառորդ ժամ վերջ զիս կը տանին ընդարձակ ու շքեղ սրճարանի մը մէկ անկիւնը՝ հայ խմբակի մը մօտ: Զիս անոնց կը ներկայացնեն ու ձեռատետր մը հանելով կը սկսին հանգանակութեան.

— Եարտըմ էդմէյիյիզ պու տէլիգանլըյա, էհ, սէն նէ՞ վէրիյօրսըն, Կարապետ աղա:

— Օն լիրէթ:

— Տօքթէօր պէյ նէ՞ վէրէճէք, եւն.:

Մութը իջած էր ամէն կողմ, հետեւաբար անկարելի ըլլալով շոգենաւ վերադառնալ, զիս առաջնորդեցին պանդոկ մը: Յաջորդ օրը գացի յունական հիւպատոսարան, ուր յիսուն լիրէթ տուին: Յետոյ շտապեցի Հայերուն հաւաքատեղին, ուր ժամադրութիւն ունէի հանգանակուած գումարը ստանալու համար: Մօրուսաւոր ազնիւ մարդը գոյացած դրամը ձեռքս դնելով պատուիրեց որ ուղղակի շոգենաւ մեկնիմ:

Շոգենաւէ շոգենաւ ցատկելով կը փութամ կոկիկ հագուած Թուխ երիտասարդին հասնիլ, որուն շրթունքներուն վրայ մշտական ծիծաղ մը կը թափառի: Բարեւելէ յետոյ կը հարցնեմ թէ ինչ ազգի կը պատկանի: Ան նախ կեղծաւորութիւնը կ'ունենայ իմ ազգութիւնս հարցնելու: «Ժը սուի զ'Արմէնիէն» ըսելուս ուրախութեամբ «Թիւրքիմ պէն» կ'ըսէ ու հետզհետէ կը բացատրէ թէ Աֆիոն Գարահիսարի ճակատէն Յոյներուն կողմէ գերի տարուած սպայ մըն է, ու Յունաստանի չեմ յիշեր որ արգելարանէն փախած եւ մեր շոգենաւերու ֆրանսացի տեսուչին շնորհիւ ներս ընդունուած էր:

Լուրի ու դրամի կը սպասէր Հռոմի Թրքական հիւպատոսարանէն, որպէս զի Թուրքիա մեկնի: Այն կիրակին ամբողջ օրը մթերանոցս էր, խօսակցելով ու երգելով ժամանակ անցուցինք:

Մարտ 15ին, հինգշաբթի առաւօտ, միայն մեր շոգենաւը նաւամատոյցէն դուրս ելաւ օդն ու ծովը քննելու համար ու Նափոլիի ծոցին մէջ երկու ժամ շրջելէ յետոյ կէսօրին վերադարձաւ:

Յաջորդ օրը երբ կրկին տաք խօսակցութեան մէջ էինք Թուրք սպային հետ կամրջակին վրայ, նաւազները կը հարցնեն ինծի թէ ո՞վ է այս անձը: Արեւելեան շեշտախառն ֆրանսերէնով մը կը պատասխանեմ թէ Փոքր Ասիոյ մէկ ճակատէն յունական կառավարութեան կողմէ գերի տարուած քէմալիստ մըն է: «Քէմալիստ» բառը սպային սրտին թունդ հանեց ու պաղատագին ոճով մը միջամտեց.

— Եահօ, նէյէ՞ պէօյլէ սէօյլիյօրսըն, Հրանդ էֆէնտի, քէմալիստ տէմէ, բիզիմ իտէրիմ:

Մարտ 21ին, չորեքշաբթի առաւօտ «Պիլպէք» շոգենաւը գործարանէն նորոգուած վերադարձաւ եւ երկու ժամուան մէջ կտրեցինք Իսքիան կղզին ու կղզեակ մը, ժամը 17.30ին Փօնթինեան կղզիներուն սահմանը հասած էինք:

Քանի մը օր վերջը Քորսիքա կղզին հասեր էինք:

Ուրախութեամբ նաւակները ցատկելով նաւամատոյց կ'ելլենք ու կէս ժամուան մէջ քաղքին գլխաւոր փողոցները ազատօրէն կը շրջինք:

Քանի մը օրեր շոգենաւերը հանգիստ առին այս քաղաքը:

Ապրիլ 1ի ժամը 8ին, մեծ եղաւ ուրախութիւնս երբ նշմարեցի Սէն Ռէմօն՝ իտալական սահմանի վերջին նաւահանգիստը:

Յետոյ մտնելով Ֆրանսական ջուրերը, յաջորդաբար հանդիպեցանք Մանթօն, Մոնթէ Քարլօ և Մօնաքօ քաղաքները, որոնց շրջակայ դաշտերը կ'երկարէին զարդածառեր ու բուրբերանդ ծաղիկներ:

Վերջապէս ճիշդ կէսօրին կը հասնինք Վիլ Ֆրանշի դրախտանման նաւամատոյցը, ուր կը խարսխեն բոլոր շոգենաւերը:

Յաջորդ օրը կէսօրէ վերջ նաւազի մը թելադրութեամբ նաւապետին դիմելով հասկցուցի թէ ինծի յանձնուած գործէն պիտի հրաժարիմ եւ անմիջապէս պիտի մեկնիմ շոգեկառքով դէպի Մարսիլիա: Դժկամակեցաւ, բայց ի վերջոյ արկղին քով տանելով զիս, ինը օրուան աշխատութեան փոխարէն 130 Ֆր. վճարեց: Մնաք բարով ըսելով բոլոր նաւազներուն ձեռքերը սեղմեցի ու նաւակով մը ծովեզր փոխադրուեցայ, ուր հանդիպեցայ ճոխ հագուած բարակ ու խարտիշահեր կնոջ մը, որ ձախ ձեռքին վրայ կը կրէր ուրիշ մատանիներու կարգին կարմիր քարով աւելի արժէքաւոր մը, կարծես խոշոր կաթիլ մը արիւն ըլլար: Ան բռնազբօսիկ ժպիտով մը կայարանին կարճ ճամբան ցոյց կու տայ: Անմիջապէս տեղ կը գրաւեմ ճեպընթացին գլխու կողմէն անկիւն մը: Ճամբայ կ'ելլէ շոգեկառքը մեծ աղմուկով ու շատ չանցած կը սկսի սուրալ արագօրէն:

Մութը հասած է եւ Քօթ-տ'Ազիւրի երկաթուղային գիւղերու լոյսերը սկսած են բազմանալ: Ընդարձակ քաղաք մը կ'երեւի իր բազմաթիւ ամառնային շէնքերով: Նիսն է:

Կէս գիշեր էր երբ մտանք Մարսիլիոյ կայարանը: Այս միջազգային քաղաքը չորս երկար ամիսներ թափառական կեանք մը քաշքշելէ վերջ, լաւկան օր մըն ալ որոշեցի բախտս Փարիզ փորձել ու երբ Իզմիրի գաղթական կէս տոմսակով եւ 10 ֆրանք գրպանս ճեպընթաց առի դէպի մայրաքաղաք:

(Վերջ)

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԵԱՆ

բերել, այլ բոլոր անոնց որ կը գնահատեն դաշնագրային յանձնառութիւն — ները եւ օրէնքին տիրապետութիւնը՝ միջազգային հարցերու մէջ։ Այս նպա — տակը հետապնդած ատեն, մենք պարտաւոր ենք հաշուի առնել այն բոլոր ու — ժերը որ աղբիւրը կը կազմեն ազգային գործունէութեան։ Անհրաժեշտ է որ խաղաղութիւնը պահպանուի ոչ միայն այսօր, այլ եւ պատերազմի ուրուա - կանը անհետանայ ապագային համար։ Պէտք է քննել այն բոլոր լուծումները որ կրնան յանգիլ այս նպատակին։ Բոլորն ալ պէտք է աջակցին միջազգային վստահութիւնը վերահաստատելու համար։ Այս քննութեան, միջազգային վե — րահաստատման այս աշխատանքին մէջ, եւ մանաւանդ արեւմտեան Եւ — րոպայի ապահովութեան վերահաստատման գործին մէջ, Ն. Վեհափառու - թեան կառավարութիւնը պիտի տրամադրէ իր ամբողջ աջակցութիւնը »։

ՄԻՒՍ ՃԱՌԱԽՕՍՆԵՐԸ

Ցետոյ խօսեցան միւս պատուիրակները։ Պ. Կրանտի, Լոնտոնի իտալական դեսպանը, ցաւ յայտնեց որ ծանրապէս խախտած են Եւրոպայի ապահովու - թեան հիմերը։ Այս առթիւ չծածկեց իր կառավարութեան դառնութիւնը, դի- տել տալով թէ «դաղթային վէճ մը» իր բնական համեմատութենէն դուրս հանուելով, ընդարձակուեցաւ եւ խանգարեց Եւրոպայի քաղաքական եւ տըն- տեսական կեանքը։ Եւ վերջացուց, հաւաստիքներ տալով Իտալիոյ աջակցու - թեան մասին։

Պ. Պէք, Լեհաստանի ներկայացուցիչը, շեշտեց թէ իր կառավարութիւնը հաւատարիմ կը մնայ դաշնագրով ստանձնած յանձնառութեանց։ Պ. Թիթու- լէսքու, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, ըսաւ թէ Գերմանիոյ կատարած օրինազանցութիւնը մեծապէս կը շահագրգռէ Փոքր Համաձայնութեան պե — տութիւնները։ « Եթէ դաշնագիրներու միակողմանի ջրժումը ընդունուի ա — ռանց տրամաբանական հետեւանքներու, այլեւս վերջացած են հաւաքական ապահովութիւնը եւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Այն ատեն մենք պիտի մըտ- նենք աշխարհ մը ուրկէ դուրս ելած կը կարծէինք եւ որ այսուհետեւ պիտի կառավարուի ոչ թէ իրաւունքին ուժով, այլ ուժին իրաւունքով։ Պարոններ, պատիւ ունիմ յայտարարելու յանուն Փոքր Համաձայնութեան թէ մենք պիտի քուէարկենք Ֆրանքօ-պելժիական բանաձեւը »։

Ցետոյ խօսեցան Սպանիոյ, Տանըմարքայի, Փորթուկալի եւ Աւստրիոյ ներկայացուցիչները, գրեթէ կրկնելով միեւնոյն տեսակէտները։

Ֆրանսայի գլխաւոր պահանջները

Ֆրանսական պատուիրակութիւնը բաւարար չգտնելով անգլիական ծրա - գիրը, որուն մասամբ հաւանութիւն յայտնած էր Պելժիոյ ներկայացուցիչը, հետեւեալ թելադրութիւնները ներկայացուց.—

1.— Գերմանական կառավարութիւնը պէտք է հրաւիրուի Լա Հէյի իրա — ւարար ատեանին յանձնել ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին եւ Լոքառնոյի դաշինքին վերագրած հակասութեան խնդիրը, կանխաւ յանձն առնելով ըն - դունիլ անոր վճիռը։

2.— Միաժամանակ Լոքառնոյի դաշինքին հաւատարիմ չորս պետութիւն- ները պէտք է համաձայնին վերստին հաստատելու անոր վաւերականութիւնը եւ տարողութիւնը, այս անգամ դուրս ձգելով Գերմանիան։

3.— Գերմանիոյ գործած ջրժումը պէտք է սահմանափակուի զեղչելով եւ ետ քաշելով ապազինեալ շրջանի զօրքին մէկ մասը, Հռենոսի արեւելքէն 50 քիլոմեթր դէպի ետ տանելով ծանր հրետանին, արգիլելով մարզանքը բաց դաշտի վրայ եւ ամրութեանց կառուցում նոյն շրջանին մէջ։

4.— Այս պայմանները Գերմանիոյ կողմէ ընդունուելու եւ հաւատարմօրէն գործադրուելու վերապահութեամբ, պիտի որոշուի, Գերմանիոյ հետ բանակ- ցութիւն կատարել յառաջիկայ մայիսին։

5.— Այժմէն իսկ այս բանակցութեան հիմերը պէտք է ճշդուին Լոքառնոյի չորս դաշնակիցներու միջեւ, դուրս ձգելով Գերմանիան։

Ո՞վ է Գերմանիոյ առաջին պատուիրակը

Ֆոն Ռիպպենթրոփ, Գերմանիոյ առաջին պատուիրակը, հանրածանօթ դէմք մըն է Անգլիոյ մէջ եւ շատ սիրուած իր հաճելի ձեւերով եւ նուրբ քաղա- քավարութեամբ։

Իրազեկ մը կը յայտնէ թէ պէտք չէ զարմանալ, եթէ քանի մը օր վերջը Ռիպպենթրոփ յաջողած ըլլայ համոզել Անգլիացիները թէ Ֆրանսացիներն են որ Հռենոս մտան եւ ոչ թէ Գերմանացիները։

Գերման պատուիրակները Լոնտոն հասան պատմական օր մը։ Արդարեւ 1926 մարտ 17ին, ճիշդ տասը տարի առաջ էր որ երբ Գերմանիա դիմում կա- տարեց Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ մտնելու համար, պայման դրին որ վեց ամիս սպասէ։

*** Գերմանական թերթերը այժմէն շատ կարեւոր դեր մը կը վերագրեն իրենց գլխաւոր պատուիրակին, որ անցեալ տարի մեծ յաջողութիւն մը շահե- ցաւ նաւային համաձայնութեան առթիւ։ Բոլորն ալ կը խոստովանին թէ այս անգամ հանգամանքները տարբեր են եւ պատուիրակութիւնը չի կրնար արգի- լել Գերմանիոյ դատապարտութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ։ Բայց պարսաւանքին հաստատումէն յետոյ, գերմանական պատուիրակութիւնը ուժ- գնօրէն պիտի միջամտէ, Հիթլէրի տեսակէտները արժեցնելու համար։ Եթէ Ֆրանսա եւ Պելժիա պահանջեն երաշխաւոր պետութեանց միջամտութիւ — նը, Գերմանիոյ պատուիրակները պիտի պատասխանեն թէ դաշնագրին 4րդ յօդուածը միջամտութիւն կը նախատեսէ մի միայն յարձակողականի մը պա- րագային։ Անգլիացի իրաւագէտները արդէն յայտնած են իրենց կարծիքը այս մասին եւ դիտել կուտան թէ նախայարձակման խնդիր չկայ, հետեւաբար ան- տեղի է պատժական տնօրինութիւններ պահանջել։

Գերմանական թերթերը այս առթիւ գնահատելով անգլ. կառավարութեան դիրքը, զայն կը բաղդատեն Ֆրանսայի « անհանդուրժելի կոպտութեան» հետ։

« Պէօրսէն Ցայթունկ » կը գրէ.— « Ֆրանսայի քաղաքագէտները Շայլո- քի դերը կ'ուզեն խաղալ, բայց չեն կրնար պնդել թէ իրաւունքի ստուերն իսկ ունին իրենց հետ։ Անոնք այլեւս ոչ իրենց երկրին կը ծառայեն, ոչ ալ աշխար- հի խաղաղութեան »։

«Մեր զինուորները Հռենոս են եւ այնտեղ ալ պիտի մնան»

Զօրավար Կէօրինկ, Փրուսիոյ վարչապետը, ուժգին ճառ մը խօսելով ջա- տագովեց Գերմանիոյ վերազինման քաղաքականութիւնը։ « Ամէն տեղ նոր գործարաններ կը շինուին ուր կը դարբնուի Գերմանիան պաշտպանող սուրը։ Ամէն տեղ կը բանին գործարանները ուր քիմիագէտներ, ճարտարագէտներ կ'աշխատին Գերմանիան անկախ դարձնել հում նիւթերով, որովհետեւ արտա- սահմանը կը կարծէ թէ ցորչափ մենք բաւարար նախանիւթեր չունինք, բը — ռունցք մը պիտի սեղմէ մեր կոկորդը։ Ցորչափ Հիթլէր կ'իշխէ, մարդիկ չպի- տի յաջողին ծունկի բերել գերման ժողովուրդը։ Պատժական տնօրինութիւն- ները ի՞նչ կրնան ընել մեզի։ Մենք յետին գիւղը պիտի երթանք համոզելու համար իւրաքանչիւր քաղաքացի եւ այն ատեն վերջին թթուած խնձորը աւելի անուշ պիտի գայ մեզի քան պիֆթէքը։ Մեր զինուորները Հռենոսի մէջ են եւ այնտեղ ալ պիտի մնան։ Աշխարհ չի կրնար դատապարտել մեզ։ Ոչ ոք իրա - ւունք ունի դատելու թէ Գերմանիան իրաւունք չունէր այդպէս վարուելու։ Ա— [illegible]նորը գերման ժողովուրդին յանձնած է դատել թէ Գերմանիա բռնաբա- բա՞ծ է դաշնագիրը։ Մեզմէ կը պահանջեն խաղաղութեան չարժուձեւ մը փոր- ձել եւ Հռենոսէն ետ քաշել հինգ վաշտ զօրք։ Բայց չէ՞ որ Հիթլէր առաջարկեց դաշնագիր մը կնքել արեւելեան պետութեանց, Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ։ Ի՞նչ հակասութիւն հինգ վաշտ ետ կանչելու ծիծաղելի պահանջին եւ Առաջնորդին առաջարկներուն միջեւ։ Այդ առաջարկները թերեւս վերջին պա- տեհութիւնը կը ներկայացնեն փրկելու Եւրոպան։ Ֆրանսացի ժողովուրդը

կ'ըմբռնէ թէ արդար են այդ առաջարկները, բայց կայ պետութիւն մը որ կ'ընդդիմանայ անոնց։ Ցորչափ Գերմանիան Գերմանիա է, մենք տէր ենք մեր երկրին մէջ։ Բովանդակ ժողովուրդը Առաջնորդին կռնակն է։ Առաջնորդը կը- նայ ըսել Եւրոպայի միւս քաղաքագէտներուն, օրինակ՝ Ֆլանտէնի.— «Ձեր ժողովուրդին հարիւրին քանի՞ն ձեր կռնակն է։ Հարցուցէք Ֆրանսայի ժողո- վուրդին թէ կ'ուզէ՞ գերման ժողովուրդին հետ խաղաղութիւն կնքել իրա - ւունքներու հաւասարութեան հիման վրայ։ Այն ատեն պիտի տեսնէք թէ ձեր ետին կը գտնուին միայն անոնք որ պատերազմի կը մղեն »։

1815էն մնացած դաշնագիր մը...

Զօր. Մոռէն, պատերազմական նախարարը, կարեւոր յայտնութիւն մը ըրաւ երեսփ. ժողովի զինուորական յանձնաժողովին առջեւ։ Պահանջեց վե- րաքննել Վիէննայի դաշնագիրը, կնքուած 1815ին, որ Ֆրանսայի կ'արգիլէ ամ- րութիւններ շինել Հիւնէնկի շրջանին մէջ, Պալի սահմանին վրայ։ Վերսայլի դաշնագրին ատեն ոչ ոքի մտքէն անցեր է այս պարագան, որով նախարարը կ'առաջարկէ 121ամեայ արգելքը վերցնել փոխադարձ համաձայնութեամբ, որպէսզի Ֆրանսա կարենայ լրացնել իր պատրաստութիւնները։ Այս առթիւ նախարարը նոր վարկեր պահանջեց, արեւելեան սահմանագլուխին վերաբեր- եալ կարգադրութեանց համար։

«Ոչ մէկ ուժ կրնայ փոխել ինչ որ բրի»

Հիթլէր նոր ճառ մը խօսելով Քէօնիկսպէրկի մէջ, կրկին արծարծեց իր տեսակէտները եւ յայտարարեց.

— « Աշխարհի մէջ ոչ ոք ուժ կրնայ ինծի ետ առնել տալ ինչ որ ըրի։ Ես պատասխանատու եմ միայն մէկ դատաւորի առջեւ,— գերման ժողովուրդը։ Ես տաժանելի պայքար մը կը մղեմ Գերմանիոյ համար։ Այդ պայքարը ան - հրաժեշտ է եւ անխուսափելի։ Ես հաշտութեան եւ խաղաղութեան ձեռք կ'եր- կարեմ միւս ժողովուրդներուն։ Ան որ կը յաւակնի մերժել այդ ձեռքը, որուն մէջ միացած են 67 միլիոն մարդկային էակներ, թող ստանձնէ պատասխա — նատուութիւնը պատմութեան առջեւ »։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ կոմիտէի դասախօսական ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան։

Գաւառ

Վիէնի կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստա- փոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ՓՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Ջաւարեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս. Եփրեմ. Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։ կարեւոր օրակարգ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը՝ 22 Մարտ կիրակի երե- կոյ ժամը 8ին, սովորական ժողովատեղին։ Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմի- տէի ներկայացուցիչը։

ՌՈՄԱՆԻ Հ. Յ. Դ. Անդրանիկ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, վաղը ուրբաթ երեկոյ, ընկ. Ա. Փօյաճեանի բնակարանին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՓՕՆԹԷԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը, 22 Մարտ կիրակի կէս օրէն վերջ, ժամը 6ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ։ կարե- ւոր օրակարգ։ Կը խնդրուի Սէն Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Ընկերաճանաչողական Դասախօսութիւն

Մարսէյլի Պուլվառ Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէի կողմէ
Փետրուար 18ի առթիւ,
Այս կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին, 269 rue de Lion
«Պար Բրօվէնսալ»ի սրահին մէջ (ծանօթ տեղը)։
Դասախօսութենէն յետոյ տեղի պիտի ունենայ զուտ ընկերական ժողով։ Բոլոր ընկերները պէտք է ներկայ գտնուին անդամատետրով։

Այրի Տիկին Սիրանոյշ Խաչիկեան եւ զաւակները՝ Զմրուխտ եւ Հռիփսի - մէ, Պ. Պետրոս Ագուշեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մեսրոպ Զորաքաբէլեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Քիրազլեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Կակոեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Փանոս Ուստոլիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Խաչատուր Տէր Վարդանեան, Տէր եւ Տիկին Ցարութիւն Կիւր- ճեան, եւ ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ա- մուսնոյն, հօր, եղբօր, մօրաքրոջ որդւոյն, եղնեկալին, կնքահօր եւ ազ — գականին՝

ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ կէսօրէ վերջ ժա- մը 2.45ին Ալֆորվիլի Հայոց եկեղեցիին մէջ, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, ներկայս իբր այդ նկատել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն Մարսէյլի եւ [illegible]րու բնաւներու են- թակոմիտէներու եւ խումբերու կող- մէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Միսաք Աւտոեանի, իր կնոջ դառ- նակսկիծ մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼ

« Իզվեստիա», Մոսկուայի կառա — վարական օրկանը, կը գրէ Ռատէքի բերնով.

— « Այն անապարանքը, որով կը գործէ Գերմանիա, ատիճան մը կը բացատրուի ներքին դժուարութիւն - ներով եւ այն անհրաժեշտութեամբ, որով Հիթլէրը գերման ժողովուրդին կը ներկայացուի Լոհէնկրինի դերին մէջ, պսպղուն սաղաւարտ մը գլխուն, իբրեւ ազատարարը դժբախտ Էլզա — յին։ Սակայն անապարանքը, որով Հիթլէր լուծեց Լոքառնօն, այն բիրտ ընթացքը, որով պատռեց Գերմանիոյ կամաւոր յանձնառութիւններուն վա- ւերագրերը, կը բացատրուին նաեւ դիւանագիտական պատճառներով։

Հիթլէր կ'օգտագործէ այն իրողու- թիւնը, որ Իտալիա, պատժական մի- ջոցներու խստացման սպառնալիքին տակ, կը մտածէ ոչ թէ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ համախորհուրդ, պաշտպանել Լոքառնոյի դաշնագիրը, այլ ուրիշ հոգերու մասին։

Հիթլէր կ'օգտագործէ նաեւ այն ի- րողութիւնը, որ Մեծն Բրիտանիա, երբ տեսաւ որ Ֆրանսա Լավալի կա- ռավարութեան օրով, անհրաժեշտ օ- ժանդակութիւնը ցոյց չտուաւ իրեն ընդդէմ Իտալիոյ և այժմ ալ տակաւին յօժար չի թուիր լուրջ միջոցներու դիմել այդ ուղղութեամբ՝ այնքան ատեն որ դանակը կոկորդը չէ դր - ուած, կ'աշխատի բռնել Ֆրանսայի ձեռքէն։

Գերման հրամանատարութենէն կա- րեւոր անձնաւորութիւն մը, երբ հար- ցուեցաւ թէ Գերմանիա չի՞ վախնար մեծ պետութեանց պատժական ձեռ — նարկներէն, խնդալով պատասխանեց. — « Ի՞նչ, մեզի պիտի արգիլեն նա - րի՞նջ արտածել ... »։

Ազգերու Դաշնակցութեան որո — շումները մեծ նշանակութիւն պիտի ունենան՝ ճշդելու համար Գերմանիոյ յարձակողական ընթացքին յետագայ զարգացման պայմանները։ Այդ որո- շումները ցոյց պիտի տան թէ ինչ կշ- ռոյթով պիտի կազմուի այն ճակատը, որ պիտի պաշտպանէր Եւրոպան ընդ- դէմ Գերմանիոյ յաւակնութիւննե — րուն, եւ անոր պիտի պարտադրէր իր

կամքը,— այդ ճակատը կը կազմուի միայն պայքարով »։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

« Էքօ տը Փարի» .—

« Կը թուի թէ բրիտանական կառա- վարութիւնը կարեւոր քայլեր է առած դէպի մեր տեսակէտները։ Սակայն երկրին հանրային կարծիքը տակաւին հեռու է մեզմէ, շատ հեռու։ Ան չըմ- բռներ թէ ի՛նչ տարողութիւն կրնայ ունենալ մարտ 7ի իրադարձութիւնը։ Ընդհակառակն նախարարները ճիշդ կը չափեն զայն։ Ահա այս է դիւանա- գիտական բանակցութեանց դաշտը։ Անհրաժեշտ է մեծ քաջութիւն ցոյց տալ, համբերութիւն եւ ճարտարու — թիւն, որպէսզի յաղթանակը տա - նինք։ Այսուհանդերձ բոլորովին ան — յոյս չէ այդ »։

Փըթի Պլէօ.—

« Պատերա՞զմ։ Սակայն վստա՞հ էք որ Ատոլֆ Հիթլէր պատրաստ է ներ- կայիս պատերազմ ընելու։ Չէ՞ք կար- ծեր թէ մեր չարունակական նահանջը կը քաջալերէ զինքն ու իր շրջապատը, մինչդեռ հաստատակամութեան ամե- նափոքր նշան մը բաւական էր զայն կեցնելու։ Եւ ինչո՞ւ չփորձել միակ բախտորոշ առիթը՝ խորտակելու հա- մար այս մարդը, ձախողութեան

մատնելով զինք եւ կործանելով [illegible] հեղինակութիւնը»։

Լ'Օռտըը.—

« Հիթլէր, համազգերման չարժ[illegible] այս առաջնորդը կը պահանջէ ոչ [illegible] խաղաղութիւն, այլ իր խաղաղութի[illegible] նը, խաղաղութիւն մը, որ ճորտու[illegible] թեան մէջ պիտի նետէր Եւրոպայի [illegible] լոր ազգերը։ Ըստ իրեն եւ իր հըլ[illegible] պատին՝ վեհանձնութիւնը կը նշա[illegible] տկարութիւն եւ ատիկա ահա [illegible] կուտայ Անգլիոյ։

«Փօփիւլէր» (ընկերվարական, Լէ[illegible] Պլումի բերնով).—

« Ազգերու Դաշնակցութեան պա[illegible] տականութիւնն է հաստատել իրե[illegible] նութեան եւ զինաթափութեան, [illegible] պահովութեան եւ վստահութեան [illegible] րութիւն մը հաւասարութեան եւ [illegible] նականութեան հիմերով, որմէ [illegible] ձգուած չըլլայ որ եւ է պետութի[illegible] Ազգերու Դաշնակցութեան [illegible] պարտք կ'իյնայ այդ դրութիւնը [illegible] ռաջարկել նաեւ Գերմանիոյ, [illegible] րել թռնութեան դիմելէ Գերմանի[illegible] դէմ՝ եթէ կը յօժարի մասնակցի[illegible] դրութեան, բայց երբ կը մերժէ՝ [illegible] զաղափարական ամէն հարկադրի[illegible] ջոցի դիմել, ընդունիլ տալու [illegible] զայն »։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 21 ՄԱՐՏ SAMEDI 21 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3069

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃԱՌԵՐՆ ՈՒ ՇՂԹԱՅԱԿԱՊ ԱՐԴԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ի՜նչ գեղեցիկ, ոսկեբերա՜ն ճառեր խօսուեցան Լոնտոնի մէջ, Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին առջեւ, գերմանական օ-րինազանցութեան առթիւ:

Ճարտասանական մրցումի մը բռնուած էին բոլորն ալ, «կա-պիտալիստ – իմպերիալիստ»ն ու բանուորա – գիւղացիականը, իբրեւ պաշտպան դաշնագիրներու նուիրականութեան, արդարու-թեան եւ խաղաղութեան:

Սրտառո՜ւչ էր, մանաւանդ քաղաքացի Լիթվինովի ճառը, մարտ 17ի նիստին մէջ.

— «Կարելի չէ պայքարիլ հաւաքական ապահովութեան կազ-մակերպման համար, առանց համապատասխան միջոցները ձեռք առնելու միջազգային յանձնառութեանց վրիպումներուն դէմ: Մենք չենք կրնար տեւականացնել Ազգերու Դաշնակցութեան գո-յութիւնը, ԵԹԷ ԱՆ ՉՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԴՐԷ ԻՐ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ, այլ պիտի վարժեցնէ նախայարձակ պետութիւնը անգիտանալու Ազ-գաժողովին յանձնարարութիւնները: Այդպիսի Ազգաժողով մը երբեք լուրջ բանի տեղ չպիտի դրուի: Այդպիսի Ազգաժողովի մը որոշումը ծաղր ու ծանակի առարկայ պիտի դառնայ: Մենք պէտք չունինք այդպիսի Ազգաժողովի մը: Ես աւելին կ'ըսեմ,— այդպի-սի Ազգաժողով մը նոյնիսկ վտանգաւոր պիտի ըլլայ, որովհետեւ կրնայ քնացնել ազգերու արթնութիւնը եւ ստեղծել պատրանք-ներ, որոնք թոյլ չպիտի տան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնե-լու իրենց սեփական պաշտպանութեան համար, պատեհ ժամուն»:

Հատուած մը եւս, լրացնելու համար պատկերը.

— «Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ Ազգերու Դաշնակցու-թենէն քաշուելով, միջազգային դաշնագիրները բռնօրէն դրժե-լով եւ սուրերը շողացնելով, պետութիւն մը առանձնաշնորհին բռ-նանայ ամբողջ Եւրոպայի պարտադրելու իր պայմանները»:

«Բոցավառ ողջոյն» մը չա՞րժեր Խորհրդային Միութեան ար-տաքին գործավարին այս պատմական ճառը, իր այնքան պերճա-խօս բովանդակութեամբ: Մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ, այդ խօսքերը կ'արտասանուին «գիշատիչ աւազակներու որջին» մէջ.— Ազգերու Դաշնակցութիւն: Եւ Լոնտոնի մէջ.— վառարանը աշխարհի ամէնէն ահարկու աշխարհակալութեան...

Ո՞վ պիտի համարձակէր ժխտել խորհրդային գործավարին տեսութիւններէն մէկն ու մէկը, եւ մանաւանդ սա մարգարէական ազդարարութիւնը.

— «Մենք չենք կրնար տեւականացնել Ազգերու Դաշնակցու-թեան գոյութիւնը, եթէ ան չպիտի գործադրէ իր որոշումները»:

Արդ, պատմութիւնը կ'ըսէ թէ նոյն Ազգերու Դաշնակցութիւ-նը, որուն դէմ անողորմ պայքար կը մղէր խորհրդային իշխանու-թիւնը, մինչեւ իր անդամակցութիւնը (1932), տուած է այլապէս արդար եւ տրամաբանական որոշումներ, տարիներու ընթացքին:

Տարբեր պարագաներու մէջ, բայց միշտ յանուն արդարու-թեան եւ խաղաղութեան, Ազգաժողովը հանդիսաւորապէս քուէ-արկած է բանաձեւեր, որոնք յաջորդ օրն իսկ «դասաւորուած», «արխիւ»ը նետուած են:

Այդպէս եղած է անոր համար որ, քուէարկողները քաջութիւ-նը չեն ունեցած արժեցնելու իրենց որոշումները: Ոմանք վարա-նած, ուրիշներ խաբած, դեռ ուրիշներ ալ անխնայ պայքար մղած են որոշումներուն դէմ:

Մէկդի դնելով ուրիշ ամէն բան, յիշենք միայն մէկ պարա-գայ:

1922 սեպտեմբեր 22ին, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժո-ղովը միաձայնութեամբ կը քուէարկէր 6րդ յանձնաժողովին (քա-ղաքական) հետեւեալ բանաձեւը.

— «Ընդհ. ժողովը երախտագիտութեամբ կ'արձանագրէ Ա. Դ. Խորհուրդին որոշումները՝ Հայաստանի մասին եւ բաղձանք կը յայտնէ որ, Թուրքիոյ հետ հաշտութեան բանակցութեանց ա-տեն, չանտեսեն Հայերու համար Ազգային Տուն մը հաստատելու անհրաժեշտութիւնը: Ընդհ. ժողովը կը հրաւիրէ Խորհուրդը՝ ձեռք առնել իր յարմար դատած բոլոր միջոցները այս մասին»:

Այդ շրջանին Խ. Միութիւնը մաս չէր կազմեր Ազգերու Դաշ-նակցութեան: Ոչ ալ Թուրքիա:

Այս վերջինը ատեան կանչուած էր հաշտութեան պայմանները սակարկելու համար: Եւ յաջողեցաւ այնպէս մը սակարկել որ, ոչ միայն հետք չմնաց Սեւրի դաշնագրէն, այլեւ նոր դաշնագիրը խմբագրուեցաւ իր ուզած եղանակով: Նոյնիսկ վերջին պահուն ե-ղած դիջումները — Ազգային Տուն — մերժուեցան բռնօրէն: Նոյն իսկ փոքրամասնութեանց իրաւունքները վերածուեցան կատար-եալ ծաղրանկարի մը:

Միայն դեղին աշխարհակալնե՞րն են այս անասելի ողբերգու-թեան պատասխանատուները:

Միայն Մեծն Բրիտանիոյ լորտերն ու Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ պոլիտիկոսնե՞րն էին որ նախընտրեցին լեզու գտնել դահիճին հետ եւ դունէն ճամբել զոհը, իր արդարութեան պահանջներով:

Ի՞նչ կը բանէր, այդ օրերուն, բանուորա – գիւղացիական իշխանութիւնը, իր շռնդալից նշանախօսքերով,— ինքնորոշման իրաւունք, հող եւ աշխատանք, ազատութիւն եւ խաղաղութիւն...

Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ ան անձնուիրաբար ջուր կը լեցնէր հարեւան Թուրքիոյ ջաղացքին, իբրեւ բարեկամ եւ զինակից, լրացնելով «գիշատիչ»ներուն պակաս ձգածը.— աշխարհի չորս հովերուն յանձնելով աշխատաւոր ժողովուրդ մը, անտուն եւ ան-տէր:

Իսկ ոսկեբերան ճառե՞րը, 1936 մարտ 17ին, յանուն արդա-րութեան եւ խաղաղութեան...

Ազգաժողո՞վը առաջ սնանկացաւ, թէ խորհրդային իշխանու-թիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ԲԱՐՈՅԱՊԷՍ

ԲԱՅՑ ԱՆ ՉՊԻՏԻ ՔԱՇԷ ԻՐ ԶՕՐՔԸ

ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՈՐՈՒՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԷՏԵՐԸ ԳԱՂՏՆԻ ԿԸ ՊԱՀՈՒԻՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀՌԵՆՈՍԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ՄԸ ՄԱՅԻՍԻՆ ՔՆՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲՈԼՈՐ ՎԻՃԵԼԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հակառակ մէկ օր առաջ տիրող յոռետեսութեան, վերջին պահուն կարելի եղաւ համաձայնութեան գետին մը գտնել եւ չարը խափանել, գոնէ առ այժմ:

Հինգշաբթի առտու Ա. Դ. Խորհուրդը լսելէ յետոյ Գերմանիոյ արտակարգ պատուիրակին ճառը, որուն ամփոփումը պիտի կարդաք քիչ անդին, լիագու-մար նիստ կազմեց, իր վճիռն արձակելու համար: Այս մասին բանաձեւ մը պատրաստած էին ֆրանսական եւ պելժիական պատուիրակութիւնները, եւ Ա. Դ. Խորհուրդը միաձայնութեամբ քուէարկեց զայն, լսելէ յետոյ Նախագա-հին ճառը, որ կը շեշտէր թէ ֆրանքօ-պելժիական բանաձեւը խմբագրուած է մեծ չափաւորութեամբ, համեմատելով օրուան ծանրակշիռ պայմաններուն հետ: Երբ քուէարկութիւն կատարուեցաւ, բանաձեւը ընդունուեցաւ 1ի դէմ 13 ձայնով: Թեր քուէարկուեցին.— Մեծն Բրիտանիա, Արժանթին, Տա-նըմարքա, Սպանիա, Լեհաստան, Ռումանիա, Թուրքիա, Փորթուկալ, Խ. Մի-ութիւն, Աւստրալիա, Իտալիա, Պելժիա, Ֆրանսա: Էքուաթորի ներկայացու-ցիչը չմասնակցեցաւ ժողովին, իսկ Չիլի ձեռնպահ մնաց: Նախապէս որոշ-ուած էր չհաշուել Գերմանիոյ քուէն, որով բանաձեւը ընդունուած կ'ըլլայ միաձայնութեամբ: Ահաւասիկ բանաձեւը.—

«Պելժիոյ եւ Ֆրանսայի դիմումին վրայ, որ կատարուեցաւ 1836 մարտ 8ին, Ա. Դ. Խորհուրդը կը հաստատէ թէ գերմանական կառավարութիւնը դրժած է Վերսայլի դաշնագրին 43րդ յօդուածը, 1936 մարտ 7ին զինուորա-կան ուժեր մտցնելով եւ տեղաւորելով ապազինեալ շրջանին մէջ որու մասին տրամադրութիւններ կը պարունակեն նոյն դաշնագրին 42 եւ յաջորդ յօդուած-ները եւ Լօքառնոյի դաշնագիրը: Խորհուրդը կը հրաւիրէ ընդհ. քարտուղա-րը, ի գործադրութիւն 4րդ յօդուածի Բ. հատուածին, անյապաղ նոյն դաշ-նագիրն ստորագրող պետութեանց հաղորդել այս հաստատումը»:

Երբ արդիւնքը յայտնուեցաւ, Գերմանիոյ ներկայացուցիչը յայտարարեց.

— «Գերմանական կառավարութեան խոր համոզումն է թէ պէտք է մեր-ժէ այս բանաձեւը: Գերման կառավարութիւնը իր պաշտօնական բողոքը պիտի ներկայացնէ անոր դէմ: Ես կը կարծեմ որ եթէ Խորհուրդին պատուարժան անդամները աւելի լայն ժամանակ ունեցած ըլլային նկատի առնելու այս ա-տուան դիտողութիւններս, անկասկած տարբեր որոշման պիտի յանգէին: Գերման կառավարութիւնը եւ անոր հետ ամբողջ գերման ազգը այն խոր հա-մոզումն ունին թէ քուէարկուած բանաձեւը չպիտի դիմանայ պատմութեան դատաստանին առջեւ»:

Այս դիտողութեան պատասխանեց Պ. Ֆլանտէն, կարճ յայտարարու-թեամբ մը.

— «Կը յիշեցնեմ թէ՝ համաձայն միջազգային օրէնքի, ոչ ոք իրաւունք ունի ինքն իրեն դատաւոր ըլլալու իր դատին մէջ: Ես հանդիսաւորապէս կը կրկնեմ թէ իմ կառավարութիւնս պատրաստ է, եթէ գերմանական կառավա-րութիւնը կ'ուզէ, միջազգային գերագոյն ատեանին քննութեան յանձնելու Գերմանիոյ պատուիրակին յարուցած վէճը»: (Կ'ակնարկէ Ֆրանքօ-խորհր-դային դաշինքին):

Ասոր վրայ նիստը փակուեցաւ:

Չորս «Լոքառնոցիները» համաձայնեցան Փոխադարձ աջակցութեան մասին

Այս բանաձեւին քուէարկութենէն յետոյ, հինգշաբթի օրուան ամէնէն կա-րեւոր դէպքը եղաւ Լօքառնոյի չորս դաշնակիցներուն, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութիւնը:

Անմիջապէս ըսենք որ շատ մը հակասութիւններ կը պարունակեն այս ա-թիւ հրատարակուած տեղեկութիւնները: Մասնաւորապէս իրարու չեն հա-մապատասխաներ Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերուն տուած լուրերը: Ֆրան-սական թերթերուն մէջ կը պակսին շատ մը կարեւոր տեղեկութիւններ, հա-մաձայնութեան գլխաւոր կէտերու մասին:

«Տէյլի Մէյլ» հետեւեալ ձեւով կը ներկայացնէ գոյացած համաձայնու-թիւնը, որ վաւերացուած է չորս երկիրներու կառավարութեանց կողմէ.—

1. Միջազգային ուժ մը (մէջն ըլլալով անգլիական զինուորներ) պիտի հաստատուի Հռենոսի շրջանին մէջ, բանակցութեանց ընթացքին:

2. Անգլիա նոր երաշխաւորութիւններ պիտի ընծայէ Ֆրանսայի եւ Պել-ժիոյ ապահովութեան համար:

3. Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը պիտի յանձնուի Լա Հէյի գերագոյն ատ-եանին, քննելու համար թէ կը հակասէ՞ Լօքառնոյի դաշինքին:

4. Գերմանիայէն չպիտի պահանջուի իր զօրքը քաշել Հռենոսէն:

5. Համաշխարհային խորհրդաժողով մը պիտի գումարուի յառաջիկայ մայիսին, հրաւիրելով նաեւ Մ. Նահանգներն ու Ճափոնը, քննելու համար նախ ապահովութեան, յետոյ տնտեսական վերակազմութեան եւ զինաթափու-թեան վերաբերեալ խնդիրներ:

«Մաթէն» եւ ուրիշ ֆրանսերէն թերթեր կը գրեն թէ «ապազինեալ գօտի մը պիտի կազմուի 20 քիլոմեթր խորութեամբ, Հռենոսի հողին վրայ, ֆրանք-սպելժիական սահմանին երկայնքը: Այս շրջանը պիտի գտնուի միջազգային ջոկատներու գրաւման տակ: ՄԻՒՍ ԿՈՂՄԷ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԵՒ Ի-ՏԱԼԱԿԱՆ ՋՈԿԱՏՆԵՐ ԿՐՆԱՆ ԻԲՐԵՒ «ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆ», ՀԱՍՏԱՏՈՒԻԼ ՖՐ-ՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ՊԵԼԺԻԱԿԱՆ ՀՈՂԻ ՎՐԱՅ: (Թերթ մը կ'ըսէ թէ զինուորները պիտի ըլլան դանիացի եւ նորվեկիացի):

Լա Հէյի ատեանին դիմելու պարագան հաստատելով, ֆրանսական թեր-թերը կ'ըսեն թէ Ֆրանսա եւ Գերմանիա յանձն կ'առնեն ընդունիլ անոր տալիք որոշումը. իսկ անգլիական թերթերը չեն ճշդեր այս պարագան:

Փարիզի թերթերը կը յայտնեն նաեւ թէ համաձայնութիւն մը գոյացած է անգլիական, ֆրանսական եւ պելժիական սպայակոյտներուն միջեւ, սահմա-նագլուխներու պաշտպանութեան համար. իսկ անգլիական թերթերը դիտել կու տան թէ համաձայնութեան կարգ մը կէտերը գաղտնի կը պահուին:

Երէկ յայտարարութիւններ եղան այս մասին, Ֆրանսայի (Ֆլանտէն) եւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովներուն մէջ (Իտըն):

Պաշտօնական շրջանակները գոհ են ձեռք բերուած արդիւնքէն, եւ կառա-վարութիւնը շնորհաւորեց Պ. Ֆլանտէնը, բայց մամուլին մէկ մասը վերապահ կ'երեւայ, իսկ ընդդիմադիրները անխնայ կը քննադատեն կառավարութիւնը, ողբալով Վերսայլի ոչնչացումը:

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Գերմանական թերթերը կը ծաղրեն պարսաւանքի բանաձեւը: Թերթ մը կ'ըսէ թէ Ա. Դ. Խորհուրդին անդամները իրենք զիրենք դատապարտած եղան եւ անկարող հանդիսացան ըմբռնելու Գերմանիոյ մեծութիւնը: Իսկ Հիթլէրի օրկանը կը գրէ.— «Մէկդի դնելով իրաւաբանական առարկութիւնները, Ա. Դ. Խորհուրդին բանաձեւը կարելի է նկատել լուսանցքի մակագրութիւնը յա-ժառ քարտուղարի մը կողմէ՝ պատմութեան էջի մը վրայ զոր երբեք չի հաս-կնար»:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳՐԱՇԱՐԻՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Այս մէկն ալ կարգի կը սպասէր, իբրեւ հետեւանք օրուան դէպքերու խուժման:

Կոչ մը՝ Սելանիկէն.

— «Հայ մամուլի վաղեմի աշխա-տաւորներէն մէկուն, իր կեանքին 25 տարիները անընդհատ հայ թերթերու տպարաններուն մէջ անցուցած եւ ա-տով Հայ Մամուլի պահպանման ու յառաջդիմութեան ստորաբած վաստա-կաւոր գրաշարապետի մը քանեւ-հինգամեայ աշխատանքին յոբելեանն է, որ առաջադրուած է տօնել Սելա-նիկի մէջ»:

Կը ճանչնամ այդ վաստակաւորը, Կարապետ Տէտէեան, Քէօթահեացի, որ գրաշարութեան ձեռնարկած է 1908ին, Պոլիս, նախ աշխատելով «Ճէրիտէի Շարգիյէ»ի մէջ, պահ մը՝ «Ժամանակ»ի եւ «Բիւզանդիոն»ի մէջ, իսկ 1910էն մինչեւ 1915 սար-սափները՝ «Ազատամարտ»ի մէջ:

Զինադադարին կ'աշխատէր «Ճա-կատամարտ»ի մէջ, իսկ 1922ի ար-տագաղթին հետեւանքով ինկաւ Վիեն-նա, յետոյ Սելանիկ, ուր կը մնայ մինչեւ այսօր: Գրաշարապետն է Սե-լանիկի մեր պաշտօնակցին՝ «Հորի-զոն»ի:

Բանգէտներ պիտի քրթմնջեն.

— Ի՞նչ բան է այս. գրաշարի՞ն ալ յոբելեանը կ'ըլլայ:

Մեր երկնքին տակ, եւ համաձայն «ընկալեալ սովորութեանց», յոբելեա-րը պէտք է ըլլայ երեւելի, վարդապետ գեղեցիկ դպրութեանց, արուեստից կամ գիտութեան: Եթէ կ'ուզէք, մազ-մօրուքն ալ ճերմկած եւ 40 – 50 տարի վաստակ թափած:

Մինչդեռ գրաշարը հասարակ բան-ուոր մըն է, իսկ Սելանիկի յոբելեա-րին վաստակը 25 – 27 տարին չանց-նիր:

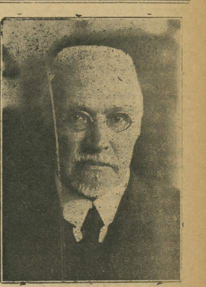
Ի՞նչ մեղք պահեմ, ես սկզբունքով հակառակ եմ յոբելեաններու: Բայց քանի որ կը տօնեն — երբեմն գիտակ-ցօրէն, յաճախ «ազգասիրաբար» — ինչո՞ւ խորտչիլ այս մէկէն:

Եթէ խմբագիրը կամ գրագէտը աչ-չի եւ մտքի լոյս է թափած, տարիներ անընդհատ, գրաշարը շուներուն ա՞ղ տալով անցուցած է տարիները:

Ի՞նչ կ'արժէ գրելդ, եթէ շարող չունիս:

Յետոյ, գրաշարութիւնը արհեստ մըն է ուրկէ մարդիկ փախչելով կը փախչին:

Վերջին տասը տարիներու ընթաց-քին թերեւս 40 — 50 գրաշարներ եկան ու անցան այս պողոտաներէն, բայց իրարու ետեւէ հալեցան — փախա՛ն — կամ ... «քաշքօլ» շինելու եւ կամ

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՎԵՆԻԶԵԼՈՍ
որուն մարմինը Աթէնք պիտի փոխադրուի Թորփիլանաւով մը:

«շօֆէօր» եւ «մարշէն» դառնալու համար:

Տողաշարն ալ քանդեց մնացեալը:

Ուրեմն, արժանիք մըն է 25 տարի անընդհատ գիր շարել ու ցրուել մութ նկուղներու մէջ, տաքէն խաշելով կամ ցուրտէն դողալով, պանիր - հաց մը թխելով իբրեւ ցերեկուան ճաշ, բայց աւելի շատ տպագրական մելա-նի, կապարներու եւ ուրիշ ապակա-նութեանց փոշին ծծելով:

Ահա գրաշար Կարապետի պատմու-թիւնը,— այնքան ուրիշներու հետ:

Կը յիշեմ թէ այս համեստ եւ չար-քաշ բանուորը ինչպէս անքուն կը տքնէր մինչեւ գիշերուան ժամը 2 — 3, «Ճակատամարտ»ի մէջ, սպասելով որ դաշնակից հրամանատարութեան գրաքննիչները բարեհաճէին աչքէ անց-ընել շարուած էջերը եւ դրկել տպա-րան, կարմիր – կապոյտ սրբագրու-թիւններով:

Չորս ազգի կը պատկանէին այդ գրաքննիչները,— անգլիացի, ֆրան-սացի, իտալացի եւ թուրք: Իրա-քանչիւրը «կը բարեփոխէր», ամբողջ հատուածներ, նոյնիսկ սիւնակներ կը ջնջէր համաձայն իր հայեցողութեան:

Եւ գրաշարը կը սպասէր, ինչպէս արթուն պահակ մը:

Անոր բարեխղճութենէն կախուած էր թերթին ճակատագիրը:

Հապա՞ եթէ ջնջուելիք հատուածէ մը տող մը կամ բառ մը մնացած ըլ-լար...

Յոբելեան թէ աշխատանքի տարրա-կան գնահատում,— ամէն պարագայի մէջ քաջալերութեան արժանի է գրա-շարապետ Կարպիսը:

Միայն իր ծանօթները ու արհես-տակիցները կրնային աղուոր անակն-կալ մը սարքել, այս առթիւ:

ՎԱՀԷ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՀԱՒՈՐ ՏԱԳՆԱՊԸ

1932ին Հռոմի մէջ գումարուեցաւ «Վոլթա» համաժողովը, որուն նպատակն էր զբաղիլ Եւրոպայի տագնապով։ Կազմակերպող գիտունները կը հրաւիրէին Եւրոպայի մեծագոյն դէմքերը, որպէսզի քննեն Եւրոպայի ոչ միայն տնտեսական եւ քաղաքական տագնապները, այլ եւ հաստատեն թէ իր վարկն ու արժէքը շատ նուազած է աշխարհի մէջ։

Բազմաթիւ հեղինակներ առանձինն ուսումնասիրած էին արդէն զանազան հարցեր եւ ցոյց տուած եւրոպական վարկին ընկրկումը աշխարհի միւս ցամաքամասերուն վրայ, սեւ ու դեղին զանգուածներու զարթումը եւ մրցակցութիւնը։

Քաղաքային գիտութեանց եւ Քոլէճ տը Ֆրանսի ուսուցիչ Անտրէ Սիկֆրիտ կը հրատարակէ «Եւրոպայի տագնապը» անուն կուռ եւ վճիտ գործը։ Վերածնութենէն ի վեր Եւրոպա կը տիրապետէր միւս ցամաքամասերուն, երբ գիտութեան եւ ճարտարարուեստի յառաջդիմութեան շնորհիւ ստացաւ գերակշիռ դիրք մը։ Իր զինուորական ուժը անխորտակելի էր, իր ծովային ուժը կը հսկէր ովկիաններուն վրայ։ Աշխարհ բաժնուած էր երկու տարրերու միջեւ, ձեւափոխիչ տարրեր եւ սպառող տարրեր։ Պատերազմը յեղաշրջեց ասոնց դերերը, ձեւափոխիչ տարրը նուազեցաւ, սպառող տարրը դարձաւ ձեւափոխիչ, երկիրներու հաւասարակշռութիւնը խանգարեցաւ։

Տնտեսական տագնապին ընկերացան ընկերային տագնապները։ Պետութիւններ փոխեցին վարչաձեւ եւ տնտեսական դրութիւն։ Ահա հազուագիւտ դէմքեր պաշտօնական վիճակագրութիւններ պրպտելով կը նշմարեն ճերմակ ցեղին ծնունդներու նուազումը, դեղին եւ սեւ ցեղերու աճումը, եւ կ՚ընդնշմարեն հեռուէն դեղին եւ սեւ վտանգները։ Կը հաստատեն մէկին վատասերումը, միւսներուն հսկայաքայլ յառաջդիմութիւնները, անվիճելի վերելքը։

Պատերազմէն առաջ երկիրներու մէջ աշխատանքի բաժանում կար, մէկ քանիներ նախնական նիւթեր կը հայթայթէին, ուրիշներ բանուած ապրանքներ կը վաճառէին։ Անգլիա, Ֆրանսա դրամագլուխ կը ճարէին նոր երկիրներուն, որոնք ապպրանքներ կուտային Գերմանիոյ, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։

1913ին միջազգային վաճառականութիւնը կը հասնէր 37790 միլիոն ոսկի տոլարի, որուն 19460 միլիոնը ներածում էր, իսկ 18330 միլիոնը արտածում։ Այս փոխանակութեան մէջ Եւրոպայի բաժինն էր 61 առ 100, Մ. Նահանգներունը 14 առ 100, Ասիայինը՝ 12 առ 100, մնացածներունը 13 առ 100։

Պատերազմի ատեն ամէն երկիր աշխատեցաւ ինքնաբաւ ըլլալ, արտադրել հում նիւթ, ձեւափոխել զայն եւ սպառել իր պէտքերուն համաձայն։ Պատերազմէն յետոյ ալ այս վիճակը շարունակուեցաւ եւ աշխատանքի բաժանման կարեւորութիւնը մոռցուեցաւ։ Իւրաքանչիւր պետութիւն ջանաց պաշտպանել, մաքսային որոշ դրութիւններով, պատերազմի ատեն առաջ եկած ճարտարարուեստն ու տնտեսական վիճակը, տեղական արտադրութիւնները։ Նոյն պահուն տեղի կ՚ունենային դրամական ճեղքեր եւ նոր երկիրներու հարստութիւնը կ՚աճէր։

Միջազգային առեւտուրը փոխած էր դիմագիծը, սակայն ծաւալը գրեթէ նոյնն էր։ 1924ին տակաւին 55 միլիոն ոսկի տոլար էր, 1929ին ամէնէն բարձր աստիճան որ տագնապի նախընթաց տարին եղաւ՝ 68 միլիոնի բարձրացած էր։ Ուրեմն 1913ի փոխանակութենէն 81 առ 100 աւելի էր, սակայն կը տեսնուէր որ Եւրոպայի բաժինը 67 առ 100էն 52ի կ՚իջնէր, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Գերմանիոյ համար 36 առ 100էն 28.5ի, մինչդեռ Մ. Նահանգներունը կը բարձրանար 11.-15էն 13.93 առ 100, Ճափոնինը՝ 6.79-էն 2.89 առ 100։

Մ. Նահանգներ, Հնդկաստան, Չինաստան կը գնէին Ճափոնէն։

Հարաւ. Ամերիկա կը գնէր Հիւսիս. Ամերիկայէն։ Նոյնպէս Չինաստան եւ Հնդկաստան աւելի կ՚արտածէին Հարաւ. Ամերիկա։ Առեւտուրը փոխադրուած էր Ատլանտեանէն Խաղաղականին։

1929էն 32 փոխանակութիւնը կրեց հսկայ անկում մը, որուն հետեւանքով անկում հում նիւթերու արժէքներուն եւ բանուած նիւթերու արտածման պակաս։ Առեւտուրի ծաւալն իջաւ 27 առ 100, իսկ արժէքը 61 առ 100։

Պատերազմիկ պետութիւնները մեծ քանակութեամբ գնումներ ըրին չէզոք երկիրներէն, որոնք այսօր իսկ, հակառակ տնտեսական տագնապին, կը պահեն համեմատաբար լաւ վիճակ մը։ Պատերազմէն օգտուողներէն եղաւ Զուիցերիան։

Այս երկրի գիւղացիներու միութեան քարտուղարութիւնը քանի մը տարիներ առաջ կը հրատարակէր երկրագործութեան խմտական վիճակը։ 1911ին կալուածական հարստութիւնն էր 7123 միլիոն զուիցերական ֆր. իսկ մեքենաներու եւ կենդանիներու արժէքն էր 1730 միլիոն ֆրանք։ 1926ին այդ գումարները բարձրացած էին 8161 եւ 2898 միլիոններու, գումար՝ 11650 միլիոն ֆր. ուրկէ հանելով նոյն թուականին ունեցած պարտքերնին՝ 4147 միլիոն ֆր.։ Զուիցերիոյ երկրագործներու հարստութիւնը կը հասնի 6912 միլիոն ֆր.։ Այս գումարը 1911ին կը հասնէր 5074 միլիոնի, ուրեմն քառորդ դարու շրջանին Զուիցերիոյ գիւղացին իր հարստութիւնն աւելցուցած է շուրջ երկու միլիառ ֆր.։ Մեծ մասամբ պատերազմին կը պարտի այս բարեբախտութիւնը։

Ստոյգ է որ Ամերիկա եւ Ճափոն ալ տնտեսական տագնապի մէջ են։ 1907ի տագնապէն աւելի Ամերիկա կը բոլորէ աննախընթաց շրջան մը։ Երկրագործութիւն եւ ճարտարարուեստ ուժգին հարուած մը ստացած են։ 1928ին 24.000, 1929ին 23.000, 1930ին 26.000 սնանկութիւններ տեղի ունեցած են։ 900 ճարտարարուեստական հաստատութիւններ 26 միլիառ տոլար դրամագլուխ ունէին, 1929ին 40 առ 100 կորուստ ունեցան։

Մ. Նահանգներու եւ Ճափոնի տնտեսական տագնապին պատճառներէն մէկն եղաւ արծաթին անկումը, հետեւանք մետաղներու արժէքներու անկումին եւ անգլիական քաղաքականութեան։ Արծաթին արժէքը ճգելով՝ Հնդկաստանի ռուփիին անկում պատճառել եւ քաղաքական ծրագիրներ յաջողցնել էր Անգլիոյ նպատակը։ Լոնտոնի դրամատէրներէն Ռիքարտօ մէկ դար առաջ կը գրէր թէ արծաթին գնելու կարողութիւնը ամէնէն հաստատունն է, ուստի դրամական միութիւն առնել կը յանձնարարէր արծաթը։ 1880էն ի վեր արծաթը կորսնցուց հետզհետէ իր արժէքը եւ վերջին վեց տարիներու ընթացքին գահավիժեցաւ։ Մէկ ունկին (28.349 կրմ.) 40էն 13 փէննիի իջաւ Լոնտոնի հրապարակին վրայ։

Այս գահավիժումին հետեւանքով Չինաստանէն Կարմիր ծով, ուր արծաթ դրամ կը գործածուի, առեւտուրը կանգ առաւ։ Անգլիական կառավարութիւնը Հնդկաստանի ծախեց 1927—28ին 32 միլիոն ունկի, 1929ին 25 միլիոն, 1930ին 29 ու կէս միլիոն։ Այնուհետեւ շարունակեց վաճառումը երկու նպատակներով, — իջեցնել արծաթին գինը, արժեւորել ոսկին։

Դրամներու երբրուն վիճակը առաջ բերաւ փոխանակութեան անվստահութիւն։ Երբ արծաթը բարձրացաւ ամերիկեան քաղաքականութեան պատճառով՝ հում նիւթերու գիները չյարմարեցան նոր արժէքին եւ արծաթ դրամները գաղտնաբար սկսան խուսափիլ սահմաններէն անդին։

Մինչդեռ մարդկութիւնը անձկութեամբ բնականոն կեանքի մը կը սպասէ, Եւրոպա կը սպառազինուի եւ կը քայքայուի։

ՀԵԹՈՒՄ

ԹԱՏՐՈՆ

"ԱՌԱՔԵԼ ԱՂԱ"

— o —

Սեւրի «Պէշիկթաշլեան» սրահը գրեթէ լեցուած էր անցեալ կիրակի, Հայաստան մեկնող մեր երկու դերասաններուն Օր. Անահիտ եւ Ա. Կոթիկեանի ի պատիւ տրուած ներկայացման առթիւ։

Ցերեկոյթը կը կազմէր Շահխաթունիի արդէն ծանօթ գործը՝ «Առաքել աղա»։

Պրամսօնի «Փրոֆէսօր Քլէյնով»էն ալ տրուած էր արարուած մը։ Անմիջապէս ըսենք որ խաղը ցանկալի հաւասարակշռութիւնը չունեցաւ։ Երկար մտորումներու եւ ուսումնասիրութեան կարօտ տիպար մըն է Քլէյնով։

Անահիտի ելքը ուշադրաւ էր, յափշտակիչ եւ սրտայոյզ խաղով մը։

«Առաքել աղա»ի մասին վերապահումները հարկադրական կը դառնան, մանաւանդ իբրեւ բեմական գործի կառուցում։

Նիւթը անշուշտ այժմէական է, եւ սրտի մօտիկ, բայց այդ այժմէականութեան համար եղած զոհաբերումները եւ մտադրութիւնները, գործին կուտան քարոզչական, երբեմն հասարակ տեղիքներու հաւասարող արտայայտութիւններ, որոնք կը թեւատեն զայն, արգիլելով ժամանակին մէջ իր ընելիք ճախրանքը ...

«Առաքել աղա»ն կը մնայ շատ սեղմ շրջանակի մը մէջ եւ մեզի շատ ծանօթ. առանց խորունկ ծալքերու, բարդութիւններու եւ անկարող ամէֆ-թօտային կեանքի մը սահմանէն անցնելու։

Երէկ աննշան առեւտրական, բարեխիղճ եւ ճշմարիտ հայրենասէր, Առաքել աղա անակնկալ կերպով հարստանալէ յետոյ, կը դառնայ ժլատ, անողորմ դէպի հայրենակիցները, ընտանիքը, ազգը, պաշտամունքի առարկայ ունենալով միայն իր կապիտալը ...

Եւ երբ ուրիշ անակնկալով մը այդ միլիառները կը չքանան, նորէն միջակութեան եւ զրկանքի կեանքին մէջ անկումի մը հեռապատկերը զինքը կը խենթեցնէ ...

Մեր շուրջը կան եւ կը մնան Առաքել աղաներ, որոնց կեանքը ծանօթ է մեզի, որոնց ուրացումները կը վրդովեն մեր խիղճը, եւ որոնք սակայն կը մնան ահաւոր տրամաբանութեան մը սահմանին մէջ, մնալով տիպարներ, ախտաւոր երեւոյթներ, բայց ներդաշնակ իրենց հոգեբանութեան մէջ։

Մարդիկ կը ծնին չար կամ բարի բնազդներով։

Քաղաքակրթութիւնը, կրօնքը, ինքնազարգացումը յաճախ չար բնազդները կրնան չէզոքացնել. հակառակը արդէն հազուագիւտ բացառութիւն է։

Առաքել աղա — հասած աղջկան մը հայրը — արդէն բարի եւ առատաձեռն տիպար մըն է, կազմուած, ապրած եւ տառապած։

Ան կը քաջալերէ կարօտ դերասանը եւ իրեն ղրկուած տոմսակները չի մերժեր։

Ան կ՚ուզէ ամբողջ ազգը երջանիկ տեսնել, եւ եթէ հարուստ ըլլար, տալ ամէնուն լիաբուռն, անխնայ։

Եւ յանկարծ հրաշքով մը բարձրացած արժեթուղթերու ծրար մը բաւական կ՚ըլլայ այդ կազմուած բարի նկարագիրը հիմնայատակ կործանելու Թուղթէ դղեակի մը նման, անոր աւերակներուն վրայ մեր դիմաց ձգելով ոսկիէ կուռք մը, պղպատէ սրտով ...

Տրամաբանակա՞ն է։

Խաղի ընթացքին կ՚իմանանք որ Առաքել աղա միջազգային հրապարակին վրայ ազդելու չափ միլիառներ ունի։

Գիտենք թէ միլիառները կը կազմուին տասնեակ տարիներու շարքի մը ընթացքին։ Հէքեաթներու մէջ միայն կան Ալի Պապաներու գանձեր եւ Առաքել աղային արժեթուղթերու տրցակը անշուշտ այդ արժէքը չէր ներկայացներ։

Ճշմարտանմա՞ն է։

Անշուշտ դերասան Շահխաթունին շատ բան փրկեց հեղինակ Շահխաթունիի գործէն, անկեղծ, հաղորդիչ եւ յաճախ ուժեղ խաղով մը յուզելով ունկնդիրները։ Եւ եթէ չըլլային տեսարաններ, որոնք տամը երբեմն կը վերածէին ղաւեշտի, անոր հազցնելով Աքիտողմ աղայական տարազ մը, անշուշտ խաղին վերելքը չպիտի կըրէր ցաւալի սայթաքումներ։

Ուրիշ ակնարկութիւններ կան՝ գովասանական կամ պարսաւական, որոնց յապաւումը որ եւ է վնաս չպիտի բերէր գործին. ընդհակառակն։ Այդ կէտը կը յանձնեմ մեծարժէք արուեստագէտ բարեկամիս ուշադրութեան։

Խաղը յաջող կարելի է կոչել իր ամբողջութեան մէջ։ Բայց չկրցանք ճշդել թէ Առաքել աղա ո՞ւր ծնած է. Պոլի՞ս, Թիֆլի՞ս թէ Կեսարիա։ Իրբեւ միջազգային դրամատէր, ան կը խօսի միջհայկական հայերէն մը։

Օր. Անահիտ զգայուն եւ յաճախ ուժեղ խաղով մը արժանաւոր զոյգը եղաւ Շահխաթունիին, ապրելով բեմին վրայ շատ հաղորդականօրէն։

Մասնաւոր հաճոյքով մը դիտուեցաւ Օր. Ա. Ավճեանի «Տուտու»ն, յաջողած տիպար մը, որուն տարօրէն ճշդութեամբ մը տրուած նկարագիրը կարելի է վերջնական համարել։

Պ. Լաքքա կարճ կտորի մը մէջ դըրաւ — ինչպէս միշտ — նկարագրի ցայտուն գծեր եւ երանգ։ Լաքքա նկարիչ է, եւ այդ մեծապէս կը նըպաստէ իր տիպարները ձեւակերտելուն մէջ։ Կոթիկեանի Կարոյեանը — տժգոյն տիպար մը գործակատարի— թոյլ չէր տար իրեն յայտնուիլ աւելի լայնօրէն եւ տիրաբար։

Տիկին Եկէնեան գնահատելի աշխատանքով մը մօտեցաւ Առաքել աղայի կնոջ դերին, թէեւ աւելի նուրբ ուսումնասիրութիւն մը կը պահանջէր հաճեստ տանտիկնոջ մը վիճակէն տամնիկներու մթնոլորտին մէջ ապրիլ սկսող կնոջ մը հոգեվիճակը։ Միւս դերակատարներն ալ կարճ եւ րեւումներու ընթացքին իրենց խղճամիտ աշխատանքի բաժինը բերին։

Վերջին միջնարարին, Շահխաթունի կարճ բայց սրտառուչ ողջերթի խօսքեր ուղղեց Անահիտին եւ Կոթիկեանին, որոնք շուտով կը մեկնին Հայաստան։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Ներկայացում - [illegible]

— o —

ՔԱՇԱՆ.— Անցեալ կիրակի, Փաբիզի հարաւային շրջանի «Յառաջդիմասիրաց» Միութեան ցերեկոյթը, ի նպաստ իր վարժարանին, անցաւ իրապէս մեծ յաջողութեամբ, թէ բարոյական եւ թէ նիւթական տեսակէտով։ Գաղութը հոն էր. այնտեղ էին նաեւ հեռուներէն եկած բազմաթիւ հայրենակիցներ ու ծանօթ դէմքեր։ Ցայտագիրը այնքան չէն էր որ ոչ ոք անդրադարձաւ սրահին համեստութեան եւ անյարմարութիւններուն։

Սրահը բերնէ բերան լեցուն էր երբ բացումը կատարեց Լ. Զորմխեան, հրաւիրելով հանդիսականները խանդավառուիլ դպրոցով, որ կը դրոշմէ ազգային ոգին, մեր նորահասներուն սրտին մէջ։ Կոչ ըրաւ գաղութին՝ ըլլալ խաղաղութեան նախանձախնդիր, յանուն ազգային գիտակցութեան եւ բարոյապէս ու նիւթապէս նեցուկ հանդիսանալ «Յառաջդիմասիրաց»ի գործին ու դպրոցին, վառ պահելու համար այդ թանկագին օճախը։

Վարժարանին ուսուցիչը, Նշան Պէշիկթաշլեան խօսք առնելով ըսաւ.

— Մեր նախնիքը, Արմէնները, պաշտեր են, Պարսիկներէն դարեր առաջ, արեւը, լուսինը եւ աստղերը։ Մէկ խօսքով անոնք պաշտեր են լոյսը։ Լուսապաշտներ էին անոնք ու կը կոչուէին արեւորդիներ։ Ու լոյսին մէջ ու լոյսին հետ միասին պաշտեր են անոնք այն միւս Լոյսը որ ուսումն է, գիտութիւնն է, զարգացումն է։ Միհրականներ էին մեր նախնիքը եւ Միհրը կը ներկայացնէին հազար աչքով ու հազար ականջով։ Եւ անշուշտ հազար ալ ուղեղով։ Քանզի Միհրը աստուածն էր ճշմարտութեան, մըտածման, ուխտապահութեան եւ գիտութեան։ Խորունկէն կուգայ ուրեմն Զարգացման հանդէպ պաշտամունքը մեր ցեղին մէջ, որ առաջին գիծին վըրայ դրած է միշտ Միտքին ուժը։ Ու հին պատմութենէն ուսում մը կատարելով դէպի մեր երէկը, ձեզի կը յիշեցնեմ, ընդհ. պատերազմի ընթացքին Թուրք ոստիկանապետի մը խօսքը, հայութեան մասին. — «Հայերուն տուները առինք, արտերը գըրաւեցինք, կարասինները թալեցինք, դոհարեղէնները կողոպտեցինք, իրենց կիները, զաւակները իւրացուցինք, բայց իրենց խելքը չենք կընար գողնալ»։ Այո, անկողոպտելի է խելքը, միակ հարստութիւնը որուն դպիլ անհնար է։ Մեր զաւակները հոխացնենք այդ հարստութեամբ։ Եւ մեր ցեղը, որ շատ մը տեսակէտներով բաժան բաժան է, կը միանայ մէկ անգամ որ մշակոյթի հարցը ծագի, կամ մշակի մը գործը կը փառաբանուի։ Վկայ՝ Կոմիտասը, ինչպէս նաեւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակը։ Միտքը, մշակոյթը՝ վեր է բոլոր գաղափարներէն, իբրեւ գերագոյնը գաղափարներուն։ Միտքը լոյսն է եւ լոյսը անվիճելի է։ Անշէջ ըլլայ այս ցեղին միտքին ու կեանքին լոյսը»։

Ժողովուրդը խանդավառ ծափերով ընդունեց երկու բանախօսներուն արտայայտած միտքերը, իւրաքանչիւր խօսք մօտիկ գտնելով իր սրտին։ «Յառաջդիմասիրաց»ի աշակերտ աշակերտուհիները մեծ յաջողութիւնով երգեցին տասներկու մեներգներ ու խմբերգներ։ Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացաւ Անահիտ Գավէզեան իր գեղեցիկ ձայնով։

Երեք փոքրիկներ Ատրինէ, Մաղլէն եւ Իսկուհի իրենց ջութակով արուեստագէտներու պատրանքը տուին ներկաներուն։ Անակնկալ մըն էր Պ. Միհրան Գազանճեանի «Հովիւին երգը», զոր ջութակահարեց եւ ծափերու ստիպումով կրկնեց։ Այդ պահուն սրահը փոխադրուած էր Հայաստանի ծոցը, ուր պարզունակ հովիւ մը իր զգացումները կը փոխանցէ իր սրինգով բնութեան ու զաւնուկներուն։ Ծափերը հազիւ վերջացած բեմին վըրայ կը տեսնենք Պանէօ — Քալանի կատակերգուն՝ Ֆիլիպ Փիլիպպոսեան, կատարեալ Զարշըլը Արթին աղա մը իր համբիչով, ֆէսով, հագուստով եւ մանաւանդ շարժուձեւով ու ձայնով, այնքան բնական։ Երեք արարնոց այս կատակերգութիւնը յաջողութեամբ տարին դպրոցի աշակերտները կուշտ ու կուռ խնդացնելով հանդիսականները։ Առանձնապէս ուշքի կը զարնէին Կարպիս Գապատայեան, Տօքթ. Շաւարշի դերին մէջ եւ Էմիլ Ասլանեան՝ փաստաբանի դերին մէջ։ Ցայտուն էին նմանապէս Շաքէ Թէմինեան, Մարի Լուիզ Պէտանեան, Կարօ, Սամուէլ, Արիս Գավէզեան, Սարօ Գարակէօզեան, Կայծիկ Պետրոսեան եւ Սիմոն Շահպազեան։ Ներկայացման Բ. արարէն վերջ «Յառաջդիմասիրաց»ի վարչութիւնը աճուրդի հանեց թէյի սպաս մը։ Երբ ժամացոյցը հնչեց ու աճուրդը վերջացաւ 530 ֆր. կը ձայնէին վարչութեան անդամները գոհ դէմքով։ Տնտեսական տագնապի եւ գործազրկութեան սա օրերուն այս գումարը արդէն ապացոյց մըն է որ հայ ժողովուրդը գիտէ գընահատել դպրոցը եւ անկէ ծաթող լոյսը։ Աճուրդին իրենց լայն մասնակցութիւնը բերին Պ. Եաղուպեան, ... եւ Մանդակունեան Ռոմանվիլէն, որ ...

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՔԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ՔՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԸ ՑԱՆՔՆ ԱՌԱԾ ԷՐ ՕԴԸ

ՀԱՆԵԼ «ԿԷՕՊԷՆ» ՔՐԱՀԱՒՈՐԸ ...

Եւ գոտեմարտը կը շարունակուէր մինչեւ անգամ քունիս մէջ, աւելի կատաղի եւ ուժը, որ պիտի միջամտէր եւ բաժնէր իրարու կոկորդնետուած այս երկու եսերը, այսինքն տրամաբանութիւնը, չէր իսկ տեսնուեր։

ՏԱՐԲԵՐ ԱԿԱՆՋՆԵՐՈՎ ԼՐՏԵՍԸ

Առաւօտուն, սովորական ժամուն, դեսպանատունը գտնուող գրասենեակս գացի։ Օսման, զիս դիմաւորելով ըսաւ.

— Դեսպանատան դրան առջեւ կաղ մարդ մը ձեզի կը սպասէ։

Հասկցայ։ Ուրիշ «ամաթէօր» լրտես մըն էր աս ալ։ Ցիմարաբրոյժներու յարմար տիպար մը, բայց շատ մտացի։ Թերեւս չափազանցած պիտի ըլլամ եթէ ըսեմ, որ միայն իր դէմքին եւ մարմնոյն վրայ փոփոխութիւններ ընելու համար լրտես եղած էր։ Բայց ոչ մէկ կասկած թէ այս բոլորը մեծագոյն դերը ունեցան իր լրտես ըլլալուն համար։ Օր չէր անցներ, որ բան մը չփոխուէր վըրան։ Երբեմն մօրուք կ՚անցընէր, երբեմն պեխեր, երբեմն երկար մազերով կեղծամ կը կրէր։ Ուրիշ օր մը կաղ կը դառնար, մէկ ձեռքը կտրած, ցնցոտիներով հագուած եւ ծակ կօշիկներով ... Վերջապէս կ՚ըլլար ամէն ինչ որ իր երեւակայութիւնը կրնար ստեղծել։ Յաճախ ես իսկ կը դժուարանայի ճանչնալ զայն, թէեւ նըշան դրած էի իր ականջներուն, որոնցմէ մէկը աւելի փոքր էր քան միւսը։

Հպարտութիւնով կ՚ըսէր, թէ իր այլակերպուելու արուեստով, չպիտի ճանչնայի զինքը ոչ իսկ ես, քանի անգամ որ ալ տեսնէի զինքը։ Հագուադէպ էր որ ներկայանար ան իր բնական վիճակով։ Վայելուչ տղամարդ մըն էր, 40—45 տարեկան, բայց հազիւ 35 կ՚երեւէր։

Զայն տեսնելուս, Օսմանին առջեւ խիստ չեչտով մը պոռացի.

— Ի՞նչ կ՚ուզես հոս առտու կանուխ ...

Յետոյ գրասենեակս մտցուցի։

Հազիւ թէ դուռը գոցած էի, երբ անիկա իր տաբատին տակէն քակեց շըթայ մը, որուն շնորհիւ արուեստական կաղ դարձած էր։

— Խեղս անխծուեցաւ կաղալէն, ըսաւ, ասկէ վերջ այս ձեւը չպիտի կրկնեմ.

— Այո՛, իրաւունք ունիս, խեղճ մարդ, պատասխանեցի։ Բայց այս ձեւը, ամէնէն աւելի անճանաչելի կը դարձնէ քեզ։

Այնքան հաճոյք զգաց այս խօսքէս, որ խոստացաւ յաջորդ անգամ լաւ մը մարզուիլ եւ անթացուպերով գալ ...

Որքա՛ն տարօրինակ էր այս մարդը ...

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ՀԱՒԱՔՈՅԹՆԵՐ ԹՈՒՐՔ ԻՇԽԱՆԻ ՄԸ ՏԱՆ ՄԷՋ

Տարբեր ականջներով լրտեսը սկսաւ իր սովորական նախադասութիւնով, զոր չէր փոխեր երբեք։

— Կարեւոր բաներ ունիմ ձեզի ըսելիք, պարոն զինուորական կցորդ ...

Յետոյ շարունակեց.

— Երէկ գիշեր իմացայ որ ամէն երկու երեք օրը անգամ մը, քանի մը կարեւոր թուրք դէմքեր, իշխան Xի տունը կը հաւաքուին եւ Թուղթ խաղալու պատրուակին տակ դաւադրութիւն կը նիւթեն Քոմիթէն (Իթթիհատը) վար առնելու եւ իշխանը Սուլթանին գահին վրայ նստեցնելու համար։

Անմիջապէս միտքս եկաւ միւսին խօսքերը. — «Անոնց մէջ կը գտնուի նաեւ Համիտի զաւակներէն մէկը, իշխան մը»։

— Ո՞ւրկէ իմացար այս բանը, հարցուցի։

— Այս իշխանը բաւական ժամանակէ ի վեր օտար սենեկապան մը ունի, որ վեց տարի կ՚ընէ ամուսնացած է իմ մէկ հայրենակցուհիիս հետ, որ անոր հետ ամուսնանալէ առաջ իմ բարեկամուհիս էր։ Ահա այս կինը, զոր բաւական ժամանակէ ի վեր չէի տեսած, երէկ իրիկուն դէմս ելաւ, երբ իշխանին պալատը կ՚երթար։ Առաջին անգամ չճանչցայ զայն, բայց ան ճանչցաւ զիս։ Այլ եւս ծերացած էր. արդէն իրեն ծանօթացած շրջանիս ալ, տարիքը առած կին մըն էր։

Այսպէս խօսքէ խօսք անցնելով, հարցուցի թէ, ի՞նչպէս էք, իշխանէն գո՞հ էք, ամսականը լաւ կը վճարէ՞, եւն. եւն.։ Կինը ըսաւ, որ շատ գոհ էր քանի մը փաշաներէ, որոնք պալատ գալով թուղթ կը խաղային։

— «Կեցիր նայիմ, ըսի յանկարծ ընդմիջելով զայն։ Արդեօք դաւադրութի՞ւն մը կը նիւթեն տիրոջդ հետ։ Մենք պատրաստ ենք օգնելու անոր»։

— «Չեմ գիտեր, պատասխանեց, միայն թէ իրիկուն մը, երբ սուրճ եւ անուշեղէն կը տանէի իրենց, լսեցի որ անոնցմէ բարձրահասակ եւ գիրուկ մարդ մը կ՚ըսէր, առանց անշուշտ գիտնալու որ ես կը հասկնամ. — «Le seul moyen l'assassinat (միակ միջոցը՝ սպանութիւնը)։ Արդեօք նըշանակութիւն մը ունի՞ ասիկա»։

«Այս խօսքերէն վերջ, գիշեր բարի» ըսաւ եւ մեկնեցաւ, որովհետեւ կ՚աճապարէր»։

— Լաւ, այսքան կարեւոր բաներ լսելէ վերջ ինչո՞ւ ձգեցիր որ մեկնի ան, առանց ըսելու թէ երբ պիտի կըրնաս նորէն տեսնել զինքը։ Է՛, բարեկամս ասիկա չէի սպասեր քեզմէ։

— Ե՞ս տեսնեմ զայն անգամ մը ալ ... Ի՛նչ կ՚ըսէք, Պ. զինուորական կցորդ։

— Բայց ինչո՞ւ։

— Պա ... պա ... պա ... Աստուած հեռու պահէ զայն ինծմէ։ Գիտե՞ս թէ ինչ թիփ մըն է։ Պառաւ կընիկ մը։ Հազիւ մօտեցած ինծի, օգտուելով մութ փողոցի ամայութենէն սկսաւ սիրահարական ծեքծեքումներ ընել։ Ուզեց նոյն իսկ ... համբուրել, բայց ես ետ հրեցի զայն ըսելով որ պատուհանէն մէկը կրնար նշմարել մեզ։ Վերջապէս, գանելիք կին մը։ Պարոն զինուորական կցորդ, կին մը որուն վրայ ոչ իսկ թքնել պիտի ուզէի։ Ես գիտեմ թէ ինչ քաշեցի վեց տարի առաջ օձիքս անկէ ազատելու համար ...

— Ուրեմն այսպէ՞ս պիտի ձգենք կարեւոր տեղեկութիւն մը։ Ջես գիտեր թէ ինչ կ՚եւլէ տակէն։ Ամէն օր կը լսենք, որ Քոմիթէն նետուելու համար բաներ մը կը խմորուի հոն եւ հիմա որ խնդրին ծայրը ձեռք ձգած ենք, պիտի ձգե՞նք զայն քու մէկ քմահաճոյքիդ համար։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎՐԹ. ԱԽԻԿԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

— · —

Վաստակաւոր նկարիչ Վրթանէս Ախիկեան մեռաւ Երեւանի մէջ, փետր. 21ին:

Ծնած էր 1872ին, Վանի մէջ: Կրթութիւնը ստացած է Պոլսոյ եւ յետոյ Փեթերպուրկի մէջ, ուր աւարտեց գեղարուեստներու ակադեմիան: Ունի բընանկարներ, դիմանկարներ եւ բազմաթիւ այլ պաստառներ: Հայացուած է աշակերտներ նկարչական ասպարէզին մէջ: Գծագրագրած է մանկական դասագիրքեր:

Անցեալ տարի վաստակաւոր արուեստագէտի տիտղոս ստացաւ Երեւանի կառավարութենէն:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆԸ ԹԻՖԼԻԶԻ ՄԷՋ

— o —

Փետրուար 22ին, Թիֆլիզի մէջ կատարուեցաւ Հայ Մշակոյթի տան բացումը:

Մեծ դահլիճը լեփ-լեցուն էր: Բեմին վրայ էին Մարտիկեան, Ռախուժան, Գորդելաձէ, Ա. Վարդանեան (Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան նախագահ), Տրդատեան (Թիֆլիզի քաղաքային խորհուրդի փոխ-նախագահը), եւ գրողներ, դերասաններ, նկարիչներ:

Հանդէսը կը բանայ Գորդելաձէ, յանուն Վրաստանի արուեստի վարչութեան, յետոյ կը կարդացուին ողջոյնի հեռագիրները: Այս խօսքը կը տրուի Ա. Վարդանեանի, որ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ձեռնարկին նպաստողներուն եւ կ'առաջարկէ Մշակոյթի Տունը անուանել Միասնիկեանի անունով:

Յետոյ կը սկսի գեղարուեստական բաժինը: Կը տրուի համերգ մը մասնակցութեամբ Թիֆլիզի լաւագոյն դերասաններուն եւ երաժիշտներուն:

ԼԷՆԻՆԸ ԱՐԱԳԱԾԻ ՎՐԱՅ

—●—

Ապարանի շրջանի Թաքըլու եւ Ղազնափար գիւղերէն 6 աշխատաւորներ, դահուկով (սքի), փետրուար 23ին վերելք մը կատարեցին Արագածի գագաթը, այնտեղ կանգնեցնելու համար Լէնինի կիսանդրին:

Հակառակ ձիւնախառն բուքին եւ սաստիկ հովին, լեռնագնացները փետրուար 24ին կէսօրէ առաջ ժամը 11ին հասան Արագածի ամենաբարձր հիւսիսային գագաթը (ծովու մակերեսէն 4095 մեթր):

Այս լեռնագնացներէն, Եղիա Մարտիրոսեան այսպէս կը նկարագրէ իրենց կատարած արշաւը.—

Փետրուար 23ին, առաւօտեան, մեր խումբը ճամբայ ելաւ Ղազնափարէն: Նուտով օդը աւրուեցաւ, բայց մենք շարունակեցինք մեր ճամբան: Երբ կոյեան հասանք Ղազնափարի հովոցները, որ կը գտնուին Արագածի գագաթէն մօտ 6 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, մեր հետ տարած փայտերով խառոյկ վառեցինք այնտեղ եւ գիշերեցինք: Յաջորդ առաւօտ, ժամը 5.30ին շարունակեցինք ճամբան, ուղղակի դէպի Արագածի ամենաբարձր գլուխը: Եղանակը չափազանց աննպաստ էր, — բուք, ձիւն, աննկարագրելի քամի: Դժուար կը քալէինք: Երբեմն հովը այնքան ուժգին կը փչէր, որ կանգ կ'առնէինք եւ կը բռնէինք քարերէն:

Հինգուկէս ժամ վերջ բոլորս հասանք Արագածի գագաթը: Դժուար էր շնչել: Ես 3 անգամ ձմրան մէջ բարձրացած եմ Արագած, բայց այդպիսի դաժան ցուրտ տեսած չէի: Մարդուն շունչը կը սառէր:

Արագածի գագաթը տեղաւորեցինք Լէնինի կիսանդրին, երեսը դէպի Երեւան: 10 վայրկեան վերջ ճամբայ ելանք եւ երեկոյեան հասանք Ղազնափար:

Դահուկով մարզանքի մասին մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կու տան մեր շրջանի աշխատաւորները:

հանցաւ աճուրդի առարկան: Մուտքի դրամէն եւ աճուրդէն գոյացած գումարին վրայ աւելցնելով 50 ֆր. ի նուէր մը Ղրկուած այրի տիկ. Ալնիեւ Ֆաղաքեանի կողմէ, որ ամէն անգամ կը յիշէ «Ցառաջդիմասիրաց»ի դպրոցը, վարչութիւնը ուրախ տրամադրութեամբ կը փակէր հանդէսը սրտանց շնորհաւորելով դպրոցին ուսուցիչը, իր կատարած աշխատանքին եւ ձեռք բերած արդիւնքին համար:

Կ. Նիկողոսեան

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՊԱԼԱՏԸ

— o —

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշեց հին բոլշեւիկներու տունը յատկացնել հայ արուեստին եւ կոչել «Պիոներական պալատ»:

Փողոցը, ուր կը գտնուի այդ շէնքը, դեռ բացուած չէ: Քաղաքին նոր յատակագիծին համաձայն, այդ փողոցը պիտի կոչուի «առաջին շրջանային» ու պիտի սկսի Նալբանդեան փողոցէն, կտրելով Աբովեան եւ Տէրեան փողոցները:

Շէնքը, որ կառուցուած է ճարտարապետ Ն. Բայեւի նախագծով, կը բաղկանայ 2 մասէ,— թատրոնէ մը եւ բնակելի մասէ մը, ունի 35,000 խոր. մեթր ծաւալ:

Առջեւը կը գտնուի գեղեցիկ սիւնաշարք մը՝ դաւիթ, որուն աջ կողմը կ'իյնայ հանդստեան դահլիճը: Երկրորդ յարկին վրայ՝ թատերասրահը, 800 աթոռով: Ներկայիս կը ձեւաւորեն պատերը, առաստաղը՝ ճաշակով եւ խնամքով:

Շէնքին միւս բաժինը, որ մասամբ կառուցուած է արդէն, պիտի ունենայ երկու սրահ, պարի եւ մարմնակրթութեան յատուկ: Ու բազմաթիւ սենեակներ,— խաղասենեակ, ընթերցարան, գրադարան, ճաշարան, արհեստանոց, եւայլն:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿԸ

— o —

Երեւանի Թղթատարական տունը օրական կը ղրկէ 82,00 թերթ եւ պարբերական, 7200 նամակ, 1160 հեռագիր, 80 կապոց, 170 դրամական փոխադրութիւն:

Երեւանի Թղթատարական տունը օրական կը ստանայ 28,700 թերթ եւ պարբերական, 6000 նամակ, 1165 հեռագիր, 95 կապոց, 120 դրամական փոխադրութիւն:

Անցեալ տարուան հետ համեմատելով, թերթերու առաքումն ու ստացումը աւելցած է 25 առ հարիւր, նամակներու, կապոցներու եւ դրամական փոխադրութիւններու թիւը՝ 10 առ հարիւր, հեռագիրներու թիւը՝ 5 առ հարիւր:

ԹԱՄԱՆԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

— · —

Փետրուար 23ին եւ 24ին Երեւանցի հազարաւոր աշխատաւորներ հրաժեշտ տուին ակադեմական Ա. Թամանեանի անշունչ մարմնոյն՝ Մշակոյթի Տան մէջ: 24ին, կէսօրին, Մշակոյթի Տան մէջ տեղի ունեցաւ աշխարհիկ հոգեհանգիստ: Ժամը 1ին դագաղը դուրս հանուեցաւ, եւ յուղարկաւորներու թափօրը սկսաւ յառաջանալ դէպի գիտութեանց եւ արուեստի աշխատաւորներուն Պանթէոնը: Դագաղին ետեւէն կը քալէին հանգուցեալին ազգականները եւ հազարաւոր աշխատաւորներ:

Գերեզմանատան մէջ յանուն կառավարութեան դամբանական մը խօսեցաւ կրթ. գործավարը, Ա. Եղիազարեան, յետոյ՝ Վրաստանի ճարտարապետներու Միութեան ներկայացուցիչը եւ ուրիշներ: Այս մահուան քայլերգով դագաղը իջեցուցին փոս, որ ծածկուեցաւ տասնեակ մը պսակներու կանանչով:

** Մոսկուայի ռուս ճարտարապետներու Միութեան պարբերաթերթին մէջ (Արխիտեկտուրնայա գազետա), յանուն Միութեան հրատարակուած է դամբանական յօդուած մը, ուր կը ներկայացուի Թամանեանի արժէքը.

— «Քոնսթրիւքթիվիզմով տարուած եւ հին արուեստը անտեսուած շրջանին՝ Թամանեան խիստ քննադատութեան կ'ենթարկուէր ճարտարապետութեան մէջ ծանօթ «ձախ» խմբակի մը կողմէ: Բայց ոչ մէկ քննադատութիւն կրցաւ կոտրել անոր կամքն ու որոնումները՝ ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական ճարտարապետութեան ուղղութեան մէջ:

Հայաստանի երիտասարդ տաղանդաւոր ճարտարապետները, խորհրդային ճարտարապետութեան ստեղծագործական ուղիներուն մէջ բացուած շրջագարձէն վերջ, ընդունեցին իրենց սխալները, եւ այժմ արդէն համագործակցութիւն ստեղծուած է հին ու նոր վարպետներու միջեւ: Ցանձին Թամանեանի, խորհրդային ճարտարապետներու Միութիւնը եւ մասնաւորաբար Հայաստան կորսնցուցին արուեստի մեծ վարպետ մը: Թամանեանի յիշատակը վառ պիտի մնայ Խորհ. Միութեան մէջ, որ գիտէ գնահատել եւ մեծարել ընկերվարական շինարարութեան արժանաւոր աշխատաւորները:

** «Իզվեստիա»ի մէջ եւս, Մոսկուայի լաւագոյն ճարտարապետներէն՝ Ալեքսանդրովի, Շչուսեւի, Ժոլտովսկիի, Վեսնինի, Հալաբեանի, Ֆոմինի եւ ուրիշներու ստորագրութեամբ, հրատարակուեցաւ դամբանական յօդուած մը, ուր կ'ըսուի. —

«Թամանեան, ճարտարապետութեան համբաւաւոր վարպետ, հին դարերու արուեստին հաղորդակից,— իր նախագծով Երեւանի մէջ կառուցուած հողային գործավարութեան, Ուս. Թաղին, Երեւանի ջրաելեկտրակայանին շէնքերը, կը հանդիսանան խորհրդային ճարտարապետութեան լաւագոյն օրինակները»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

«ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷ»Ի ՇՈՒՐՋ

—●—

ՄԱՐՍԷՅԼ.—Ըլլալով մէկը այդ կոմիտէի անդամներէն եւ ծանօթ անոր ելոյթներուն, պիտի ջանամ քանի մը ճշդումներ կատարել, քանի որ իմ անունս ալ խառնուած էր Փարիզի հնչակեան օրկանին մէջ: Այդ լրագրին աշխատակիցներէն Կ. Ցովսէփեան, «Ժողովրդական կոմիտէ»ի ինքնակոչ տէրն ու տնօրէնը, չմարսելով «Ցառաջ»ի քանի մը խմբագրականները, կը զրպարտէ թէ «Ցառաջ»ի աշխատակիցները գաղտնի եւ սխալ տեղեկութիւններ հաղորդած են իրենց թերթին: Եթէ գրելու մարմաջէն վարակուած այդ մարդուն ակնարկը ինծի է, կը յայտարարեմ թէ ես որ եւ է թղթակցութիւն չեմ գրած ոչ «Ցառաջ»ի եւ ոչ ուրիշ թերթի, Ժողովրդական կոմիտէի շուրջ:

Քանի որ առիթ կու տան, կը յանձնարարեմ հասարակութեան՝ զգուշանալ Ժողովրդական կոմիտէի թակարդներէն, որոնք մութ կէտեր կը հետապնդեն եւ անձնական հաշիւներ ունին:

Ես խոհեմութիւն համարեցայ առաջին օրէն չգործակցիլ ձեզի, նկատի ունենալով ձեր թաքուն նպատակները: Զղջատասխանեցի ձեր նամակին, երբ առաջին հերթին կը հրաւիրէիք զիս Սէնթ Մարկրիթի մէջ հրապարակային բանախօսութիւն մը կատարելու, համոզուած ըլլալով թէ ճառերը չեն որ պիտի ամոքեն ժողովուրդին վիճակը, ոչ ալ քանի մը սրտացաւ եւ բարեմիտ Ֆրանսացիներու կարծիքը կրնայ հիմնովին փոխել կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

Ժողովրդական Կոմիտէին առջեւ այդ փորձը կատարուեցաւ տարի մը առաջ եւ ոչ մէկ արդիւնք տուաւ: Գործակցեցանք շարք մը Ֆրանսացի ականաւոր անձերու հետ, փոխ-Նահանգապետ Ալպէր Տիւպէռի, ոստիկանապետութեան եւ Նահանգապետութեան ընդհ. քարտուղար Ժաքմառի, նահանգային ժողովի մօտ բազմաթիւ դիմումներ կատարեցինք, գեղեցիկ եւ խնամքով պատրաստուած յուշագիրներ ներկայացուցինք բոլոր պետական պաշտօնեաներուն: Բոլորն ալ մեզ յուսադրեցին, հաւաստեցին թէ նպաստը պիտի վերահաստատուի, բայց ո՞ւր է ... Անշուշտ Ժողովրդական Կոմիտէն յուսախաբ պիտի ըլլայ:

Ժողովրդական Կոմիտէի առաջին սկզբունքը այս պիտի ըլլար.— Նախ Հայ ժողովուրդին մէջ համերաշխութիւն ստեղծել, համագործակցութեան գետին հարթել, տեսակ մը կամուրջ հաստատել, որպէսզի բոլոր հոսանքները եւ կազմակերպութիւնները «ձիթենեաց ճիւղով» գան մօտենան իրարու, միացեալ ճակատ կազմեն եւ խօսին ճակատաբաց: Այս հիման վրայ էր որ ժողովին մէջ կ'ըսէի թէ երբ ժողովուրդը միաձայն կամքով հրապարակ գայ, Ազգերու Դաշնակցութեան անգամ կրնանք դիմել: Բայց ո՞րքան իրականացաւ մեր փափաքը: Մարսէյլի կոմիտէն չկրցաւ ապահովել ոչ Դաշնակցութիւնը, ոչ ռամկավարները եւ ոչ ուրիշ շատ մը Միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ: Ի՞նչպէս կը յաւակնին բոլորին անունով խօսիլ: Որպէսզի ապագայ պատասխանատուութենէ զերծ մնամ եւ յաւակնութիւն չունենամ մեծ գործի վրայ երեւալու, կը յայտարարեմ թէ հակառակ ներկայացուցչական ժողովէն ընտրուած եւ վստահութեան քուէ չահած ըլլալուս, չէի գործակցած մինչեւ ցարդ Ժողովրդական Կոմիտէին: Կը հրաժարիմ եւ կը էջզատեմ քանամ բացարձակապէս գործ չունենալու համար Ժող. Կոմիտէի այն անդամներուն հետ որոնք կը խրտչին «Հայ ժողովուրդ», «Հայ ցեղ» բառերէն:

Միսաք Խրլաթեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.—1935ի օգոստոսին հիմերը դրուեցան Կ. Խաչի Սէն Լուի մասնաճիւղին, Շրջ. Վարչութեան լիազօր Տիկ. Շ. Միսաքեանի եւ տեղական մարմիններու ջանքերով: Այս կիսամեայ ժամանակաշրջանին վարչութիւնը ունեցաւ խիստ գնահատելի աշխատանքներ: Ստանձնելով դպրոցին կարգ մը հոգերը, մասնաճիւղը կը պահէ վճարովի տնտեսուհի մը եւ երկու սաներ: Մարսէյլի Մանուկներու Օրին մասնակցեցաւ 60 աշակերտուհիներով եւ իր աշխատանքներուն շնորհիւ միւս արուարձաններու կողքին ունեցաւ իր պատւոյ տեղը: Մասնաճիւղը կը զբաղի նաեւ բազմաթիւ անկարող հիւանդներու գործերով, յաճախ դիմում կատարելով տեղական հիւանդանոցներու մօտ, եւ կամ դանոնք ղրկելով Մարսէյլի դարմանատունը, ուր ձրի կը հոգան բըժիշկ եւ դեղ:

Մասնաճիւղին անդրանիկ երեկոյթպարահանդէսը տեղի ունեցաւ շաբաթ 7 մարտ, «Սմի տիւ Փէօփլ»ի ընդարձակ սրահին մէջ, մեծ յաջողութեամբ: Սրահը լեցուած էր երկսեռ հոծ բազմութեամբ մը: Բացումը կատարեց մասնաճիւղի ատենապետուհի Տիկ. Մաննիկ Աչճեան, յօտնկայս երգել տալով «Մեր Հայրենիք»ը:

Ատենապետուհի Տիկին Գալենիկ Կիւրօեանի նիւթական եւ բարոյական զեկուցումէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը Պ. Հայկ Սէրէնկիւլեան, որ մէկ ու կէս ժամուան կուռ բանախօսութեամբ մը պարզեց Կ. Խաչերու գործունէութիւնը: Պարզելով Կ. Խաչերու նպատակը Հայրենիքէն հեռու, բացատրեց անոնց ազգապահպանման, մշակութային, առողջապահական եւ բարեգործական արժէքը: Այս առթիւ մանրամասնութիւններ հաղորդեց բոլոր գաղութներու մէջ կատարուած աշխատանքներու մասին: Եւ հրաւիրեց ժանաւորապէս տիկինները համախմբուիլ Կ. Խաչի շուրջ կատարելու համար իրենց հայրենասիրական պարտականութիւնները:

Երգչախումբի «Դարձեալ փայլեց» խմբերգէն վերջ, արտասանեցին Պ. Պ. Կ. Պէրպէրեան «Մասիս» մարզականի «Ուխտը», Աղատ Սէրէնկիւլեան Ե. Զարենցի «Գովք Հայաստանի»ն, Յ. Ալէքսանեան «Հայրենի տուն» եւ Օր. Արմենուհի Սէրէնկիւլեան Ա. Զօպանեանի «Մայր Հայաստանին», բոլորն ալ խիստ յաջող: Մեներգեցին խաչուհիներ Օր. Օր. Ֆիլօր Կարապետեան եւ Ազատուհի Սէրէնկիւլեան, որոնք իրենց քնքոյշ ձայներով մասնաւոր փայլ մը տուին հանդէսին:

Ժամը 11 ու կէսին Հայ արուեստի փոխ խմբապետ Պ. Եր. Սեթեանի կողմէ ներկայացուեցան կարգ մը չարժանկար զաւեշտներ եւ «Հայրենի Ցիշատակարանը»ը, որ կը ներկայացնէր դրուագներ ազգ. յեղափոխութեան ծագումէն մինչեւ Հայաստանի հանրապետութեան հաստատումը:

Ժամը 1ին սկսաւ եւրոպական եւ հայկական պարերու բաժինը, տեւելով մինչեւ առաւօտ: Կարգադիր յանձնախումբի խաչուհիները մինչեւ վերջ մնացին իրենց պարտականութեանց գլուխը:

Կ'արժէ գնահատել վարչութիւնը որ կարճ ժամանակաշրջանի մը մէջ կրցաւ բարոյական եւ նիւթական այսքան շօշափելի արդիւնք մը ձեռք բերել:

Ցարատեւութիւն եւ միշտ յաջողութիւն:

Աստիկ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

ՊՈՐՏՕ, 17 փետր.— Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբին նախաձեռնութեամբ, մենք ալ Փետր. 18ի տարեդարձը ընկերական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ տօնեցինք: Հաւատաւոր երիտասարդութիւնը ապրեցաւ մեզ հետ ամբողջ ժամեր, թնդացնելով սրահը ազգային եւ յեղափոխական երգերով:

Հանդէսին բացումը կատարեց ընկ. Փօղոս Անանեան, համառօտակի նկարագրելով Փետր. 18ի նշանակութիւնը, ու ապա յարգանքի հրաւիրելով ներկաները բոլոր անոնց համար որ ինկան հերոսական մահով: Կարգով արտասանեցին ընկերուհի Անանեան եւ ընկ. Շաթրեան, ջերմ ծափեր խլելով: Ցետոյ ընկ. Թաշճեան պատմական ըրաւ Փետր. 18ի, թուելով բոլոր այն պատճառները, որոնք ծնունդ տուին այդ ժողովրդական շարժման: Ապա կազմուեցաւ ընկերական սեղանը տեւելով մինչեւ ուշ ատեն: Այս առթիւ խօսք առին ընկերներ Ա. Քէնտիրեան որ յիշեց այն սարսափները որ տեղի տուին ժողովրդական ընդվզումին, ոգեկոչեց յիշատակը Համազասպի եւ բոլոր մարտիկներու որ զոհ գացին Չեկայի դաւերուն: Խօսեցան ուրիշ ընկերներ նոյն իմաստով:

Իրիկունը ուշ ատեն բաժնուեցանք իրարմէ, տանելով մեզի հետ մեր խնկելի հերոսներու յիշատակը:

Հ. Թաշճեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՅՔԱՐԸ

— · —

«Ցուսաբեր» ետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (11 մարտ).

— «Պայքարը՝ յաճախ՝ անտանելի չափերու հասնիլ, հասցնելէ ետք, յանկարծ, համերաշխութեան, խաղաղութեան գնդակ մը կը նետուի մէջտեղ: Դժգոհութիւն մը ծայր կու տայ եւ կարօ՞տ մը կը գծուի նոյն իսկ հորիզոնին վրայ:

Եւ ա՛ս՝ թէ անոնց կողմէ, որոնք իրապէս խաղաղութիւն կ'ուզեն եւ թէ անոնց կողմէ՝ որոնք կ'ուզեն խաղաղասէ՛ր երեւիլ, թէեւ ներքնապէս համոզուած են թէ անով պիտի դադրէին շնչելէ ...

Արդ, դադրեցնե՞նք պայքարը. բայց հարցնենք նախ թէ ինչո՞ւ կը պայքարինք:

Պայքարը՝ զոր Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը մղէ իր գոյութեան առաջին օրէն իսկ՝ միայն մէկ նպատակ կը հետապնդէ — հայ ժողովուրդի բարօրութիւնը, քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային, ազատ ու ինքնուրոյն պայմաններու մէջ: Ճամբան ելած այս նշանաբանով, պիտի շարունակէ անկասկած, իր կեանքի բովանդակ տեւողութեան:

Պայքար՝ յանուն պայքարի, պայքար՝ յանուն տիրակալութեան, խմբակցական շահերու եւ յետին, անանուն նպատակներու,— այս բոլորը յերիւրանքներ են, տկար ու տխեղծ, ապազգային հակառակորդներու կողմէ նետուած: Դաշնակցութիւնը պայքարած է ու կը պայքարի յանուն հայրենիքի ազատագրութեան, յանուն հայ դրօշին ու անոր մատնուած խորհուրդին. կը պայքարի՝ բռնութեան դէմ, որ կը ճզմէ հայ հայրենիքը, կը պայքարի յանուն գաղթահայութեան անդորրութեան ու կազմակերպումին, յանուն վերջապէս այն բոլոր սրբութիւններուն ու արժէքներուն, որոնք հայ ցեղի փառքը կը կազմեն, անոր գոյութիւնը կ'ապահովեն:

Այս պայքարը կը մղուի «արտաքի՞ն» ճակատի թէ ներքին, միեւնոյնն է. չխօսինք աշխարհագրութենէ, բայց հարցնենք, թէ դադրեցնե՞նք այս պայքարը:

Կա՞ն «այո» բողողներ:

Խաղաղութի՞ւն հաստատելու համար հայ կեանքին մէջ. երբ ք.Զուրկ հոգեկան կորովէ ու ցեղային զգացումէ, դասալիք՝ պայքարի բոլոր ճակատներուն վրայ, անոնք «համերաշխութեան» փայլուն գաղափարին կը փարին, ջլատելու համար պայքարող ուժերը. կը միանան մինչեւ իսկ հայութեան թշնամի տարրերուն, առանուազն հոգեբանութեամբ, ասպարէզէն քշելու համար հայ դատի արթուն պահակը, Հայոց պատմութեան դամբարը, իրենց նշխմ գոյութիւնը արդարացնելու եւ իրենց աղմուկովը լեցնելու համար աշխարհը:

Համերաշխութեան ձեռնարկներ եղած են՝ մէկէ աւելի անգամներ. եւ եղած են՝ ոչ միայն ազգային հիմնական հարցերու, այլ եւ առօրեայ, երկրորդական հարցերու շուրջ:

Ձախողած են բոլորն ալ, որովհետեւ, անոնք որ այսօր, ինչպէս երէկ, համերաշխութեան թմբուկ կը զարնեն, անոնք համերաշխութիւնը կ'ուզեն հայ դատի ուրացման գնով, փոր մը հացի համար. հայ հայրենիքի սարկացման գնով, հզօր բազուկին հովանիին պատրուակով: Որովհետեւ սուտ են յանուն համերաշխութեան խօսուած բոլոր քարոզները, որոնց միակ ու գերագոյն նպատակն է՝ ուռեցնել քարոզիչներու դասալքութիւնը եւ վարկաբեկել հայութեան գործօն ուժերը:

Համերաշխութիւնը, իսկական ու առողջ, կ'իրականանայ այն ատեն, երբ մարդիկ կամ խմբակցութիւններ, հաւատարիմ Հայոց պատմութեան ու հայութեան գերագոյն շահերուն, կը լծուին միահամուռ պայքարի, իրականացնելու համար մեր ազգային բաղձանքները. երբ բաւականաչափ ողջմիտ ու մաքուր կ'ըլլան՝ խմբակցական շահերը ուրանալու եւ դատելու առօրեայ, զուտ գաղթային հարցերը՝ համահայկական հարցերէն ու համաձայնութեան լեզու գտնելու. երբ, վերջապէս, բաւականաչափ պարկեշտութիւն ու քաջութիւն կ'ունենան թօթափելու դուրսէն, հեռուէն եկած հովանաւորութիւնն ու դրդումը, եւ սեղանի շուրջ նստելու, առօրեայ կենսական խնդիրները քննելու եւ համաձայնութեան գալու, ըստ ժողովուրդի մեծամասնութեան բաղձանքներուն: Այսինքն՝ ըստ օրինաւորութեան ու բանականութեան թելադրութեան»:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, (Ցառաջ).— Անցեալ կիրակի կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ «Դրօշակ» ակումբ-գրադարանի կազմակերպած ներկայացումը Սեվրի Պէշիկթաշլեան թատերասրահին մէջ: Ժամը երեք ու կէսին սրահը լեցուած էր հոծ բազմութեամբ, Իսիէն եւ Շավիլէն: Առաջին վարագոյրը բացուելուն երեւցան հնգամեայ Գեղուհի Խաչատրեան եւ Վարուժան Խաչատրեան, կովկասեան տարազով: Բոլորը խանդավառութեամբ կը ծափահարէին դեռատի արուեստագիտուհին: Ցետոյ ներկայացուեցաւ «Արշին մալ ալան»ը ղեկավարութեամբ դերասան Ուզունեանի: Բոլոր դերակատարներն ալ յաջող էին: Հանդէսը լրացաւ ժամը 7ին: Ցանկալի է որ ընկ. Ուզունեան շարունակ պահէ իր թատերախումբը, ոգեւորութիւն ստեղծելով բոլոր արուարձաններուն մէջ:

Երկու խօսք «Դրօշակ» ակումբ-գրադարանի մասին: Գրադարանը հիմնուած է 1930ին եւ ունեցած է բաւական ընթերցողներ, մանաւանդ 1933ին: Ցետոյ անգործութեան դատապարտուած, երիտասարդութեան մեծ մասը իր հոգերով զբաղած է: Օրէօր աւելնալով ընթերցողներու թիւը, զգալի դարձած է գրադարանին ճոխացումը: Այս նպատակով կազմակերպուած էր ներկայացումը, որմէ գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Կ'իմանամ թէ գրադարանը մօտ օրէն պիտի փոխադրուի Կ. Խաչի նոր վարձած դպրոցի սրահը, 6, Պուլվար Ռուէն, Պ. Բանիկեանի սրճարանին ետեւը: Թէ Կապոյտ Խաչի դպրոցը եւ թէ «Դրօշակ» գրադարանի փոխադրուելով հայաշատ կեդրոնը, կը յուսանք որ աւելի լայն չափով պիտի նպաստեն հայ մանուկին եւ հասարակութեան դաստիարակութեան:

Լրատու

Զեկոյց

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԱԶԳ. ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 18 մարտ.— Ինչպէս որ վերջերս մասնաւոր շրջաբերականով ծանուցուեցաւ յարգելի հասարակութեան, Առաջնորդարանի մատակարարութեան համար պատրաստուած վեցամսեայ եկմտացոյցի գանձիչ յանձնախումբը սկսած է գործի:

Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէն վերապահել իրենց լաւագոյն ընդունելութիւնը դիմող յանձնախումբին եւ չզլանալ իրենց մասնակցութիւնը այս խիստ ազգօգուտ եւ եկեղեցանուէր գործին:

(Կնիք)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Զ. Ո. Մ.Ի ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

— · —

ՎԱԼԱՆՍ, 16 մարտ.— Այո, Զօմի մարզականը կ'արդարացնէ յոյսերը իր ժրաջան գործունէութեամբ եւ աւելի քան 35 ընկերներու բարոյական եւ նիւթական աջակցութեամբ:

Ֆութպոլի առաջին եւ երկրորդ խումբերը այս կիրակի (15 մարտ) ունեցան երկու փոխ մրցումներ Փօլիկոնի մարզադաշտին վրայ:

Ա. խումբը մրցեցաւ «Կրուփ սփորթիվ տը Քաթէտրալ» խումբին դէմ: Մրցումը սկսաւ ժամը 15ին եւ վերջացաւ 3.25 անցած: Մեր տղաքը իրենց ճկուն խաղարկութեամբ տիրապետելով ամբողջ խաղարկութեան, յաղթանակը տարին 0—3ով:

Բ. խումբի մրցումը Փօն տիւ Կայի ֆութպոլի խումբին դէմ էր, որ իր կարգին յաղթեց 2—3ով: Պատանիներու այս խումբը (ամենամեծը 16 տարեկան է), իր ունեցած վեց մրցումներու ընթացքին ոչ մէկ պարտութիւն չէ կրած եւ իր յառաջդիմութեամբ գրաւած է արդէն մեր համակրութիւնը:

Պէտք է նաեւ գնահատել Զօմի մարզականի վարչութեան ամբողջ կազմը, իր ստանձնած պարտականութիւնները եռանդով յառաջ տանելուն համար:

Օշին Երանգուլի

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԻՆ ՃԱՌԸ Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵՒ

«Ֆրանսան է Պատասխանատուն...»

Ռիպպէնթրոփ, Գերմանիոյ առաջին պատուիրակը, իր առաջին ճառը խօսեցաւ հինգշաբթի օր, Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ, պարզելով իր կառավարութեան տեսակէտները: Ճառը գերմաներէն էր եւ տեւեց 20 վայրկեան, բայց շատ քիչեր կը հասկնային: Անմիջապէս թարգմանուեցաւ անգլիերէնի եւ յետոյ ֆրանսերէնի: Ռիպպէնթրոփ խօսած ատեն ձայնը ուժեղ էր եւ ամուր: Իսկ երբ թարգմանութիւնները կը կարդային, անտարբեր կը լսէր, ձեռքերը ծալած եւ աչքերը գոց:

Ահա ճառին ամփոփումը.

— «Գերմանական կառավարութիւնը ընդունեց Լոնտոն գալու հրաւէրը, նպաստելու համար քաղաքական կացութեան պայծառացման: Ուրեմն այստեղ ձեզի պիտի պարզեմ Գերմանիոյ տեսակէտը Լոքառնոյի հարցի մասին: Թէեւ Գերմանիա այժմ անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Լոքառնոյի դաշնագիրը պէտք է անվաւեր նկատուի, բան մը որուն մէջ Գերմանիա յանցանք չունի, անկեղծօրէն կը յուսամ թէ Գերմանիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան յարաբերութեանց այս առաջին վերսկսումը դարձակէտ մը պիտի կազմէ Եւրոպայի պատմութեան մէջ, ինչպէս եւ յետպատերազմեան դժբախտ կացութեան վախճան մը:

Շատ ծանրակշիռ պատճառներ մղեցին Գերմանիան ծանօթ գործողութիւնը կատարելու: Լոքառնոյի դաշինքին նպատակն էր խուսափիլ բոնի ուժի գործադրութենէն, մէկ կողմէ Ֆրանսայի ու Պելճիոյ, միւս կողմէ Գերմանիոյ միջեւ: Բայց իր ստորագրութեան պահուն իսկ դժուարութիւններ ծագած էին, Ֆրանսայի կողմէ Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքուած զինակցութեանց պատճառով, զինակցութիւններ, որոնք Լոքառնոյի շրջանակին մէջ չէին կրնար մտնել: Ի վերջոյ Գերմանիա ընդունեց այս կացութիւնը: Սակայն եւ այնպէս այս դաշնագիրը ծանր պարտաւորութիւն մը կը դնէր Գերմանիոյ վրայ, ապազինման ենթարկելով Հռենոսի շրջանը: Գերմանիոյ ամէնէն կարեւոր երկրամասերէն մէկը, որ ունի 15,000,000 ժողովուրդ, ամբողջովին Գերմանացի, կը զրկուէր զինուորական պաշտպանութենէ: Իրաւունքի եւ արդարութեան տեսակէտով անհանդուրժելի կաշկանդում մըն էր այս, բայց գերման ժողովուրդը կրեց զայն այն յոյսով թէ միւս ստորագրող երկիրները նոյնքան հաւատարմութեամբ պիտի յարգեն իրենց յանձնառութիւնները:

275 միլիոն ժողովուրդ Գերմանիոյ դէմ

« Սակայն Ֆրանսա անցեալ տարի մօտեցաւ Ռուսաստանի: Ֆրանքեւռուս նոր զինակցութիւն մը կնքուեցաւ լրացուելով ռուսեւլեհ երկար դաշնագրով մը: Երկար ատեն այդ լուրերը հերքուեցան, յետոյ հաստատուեցան, յետոյ նորէն հերքուեցան, մինչեւ որ առտու մը, ի զարմանս միւս պետութեանց որոնց պաշտօնապէս լուր չէր տրուած մինչեւ այն ատեն, հրատարակուեցաւ ֆրանքեւխորհրդային զինակցութիւնը: Այս զինակցութիւնը վրդովիչ նշանակութիւն ունի Գերմանիոյ համար հետեւեալ պատճառներով.—

1. Ֆրանքեւխորհրդային զինակցութիւնը կը նշանակէ միացնել երկու պետութիւններ որոնք, եթէ իրենց գաղթավայրերն ալ հաշուենք, կը ներկայացնեն 275 միլիոն ժողովուրդ:

2. Դաշնակից կողմերը իրենք աշխարհի զինուորական ամէնէն հզօր պետութիւններն են:

3. Զինակցութիւնը ուղղուած է միայն եւ միայն Գերմանիոյ դէմ:

4. Ֆրանսա եւ Ռուսաստան այս զինակցութեամբ իրենք զիրենք դատաւոր նշանակած են իրենց դատին համար, որովհետեւ, տուեալ պարագաներուն մէջ, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան որոշման կամ յանձնարարութեան, կրնան իրենք իրենց գլխուն մատնանշել նախայարձակ պետութիւնը եւ այսպէս պատերազմ հռչակել Գերմանիոյ դէմ: Այս կացութիւնը անհանդուրժելի է թէ օրինապէս եւ թէ քաղաքական տեսակէտով: Զինուորական այսքան ահարկու խմբակցութեան մը յարձակման ենթարկուած պետութեան մը համար չոր մխիթարանք է սպասել պատժական տնօրինութեանց: Ի՞նչ պատժական տնօրինութիւն կարելի է գործադրել այսքան վիթխարի զինակցութեան մը դէմ որ կը տարածուի Ծայր. Արեւելքէն մինչեւ Մանշի նեղուցը: Մեզի համար անկարելի է ընդունիլ թէ մեր նախընթաց հանդուրժումը ֆրանք-լեհական եւ ֆրանքեւչեխական դաշինքին հանդէպ պէտք է տարածուի ուրիշ երկիրներու վրայ: Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական կառավարութիւնը ինքն է միակ ձեռնհասը կացութիւնը գնահատելու համար: Մնաց որ ան երբեք չպիտի կնքէր Լոքառնոյի դաշինքը, եթէ այդ պահուն գտնուէր այնպիսի կացութեան մը մէջ, ինչպէս ներկայիս: Ֆրանսա շատ լայն կ'ըմբռնէ այս դաշնագիրը: Մենք չենք կրնար ընդունիլ այդ տեսակէտը: Ֆրանսա խոստացած էր զինաթափ ըլլալ ինչպէս Գերմանիան, բայց չըրաւ, ինչ որ յառաջ բերաւ զինուորական գերակշռութիւն մը Ֆրանսայի կողմէ:

Գերմանական կառավարութիւնը կը գտնէ որ ֆրանքեւխորհրդային դաշինքը հակառակ է Լոքառնոյի դաշնագրին եւ անոր միջոցով ստեղծուած ապահովութեան ըմբռնումին: Գերմանական կառավարութիւնը Փարիզի կառավարութեան ուշադրութիւնը հրաւիրեց ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին եւ Լոքառնոյի դաշնագրին աններդաշնակութեանը վրայ: Գերմանիոյ վարչապետը քանիցս ձեռք երկարեց Ֆրանսայի: Առաջարկեց բացարձակ զինաթափութիւն, մերժուեցաւ: Առաջարկեց 200,000ի, յետոյ 300,000ի գեղչել գերմանական բանակը, մերժուեցաւ: Օդանաւային դաշինք մը կնքելու առաջարկն ալ մերժուեցաւ: Երբ ֆրանքեւխորհրդային դաշնագիրը վաւերացուեցաւ, Գերմանիոյ վարչապետը անոր միակ կարելի հետեւութիւնը հանեց վերահաստատելով գերմանական գերիշխանութիւնը իր ամբողջ երկրին վրայ, քանի որ Լոքառնօ կորսնցուցած ըլլալով իր արժէքը Ֆրանսայի պատճառով, Գերմանիա պարտաւոր էր ամրապնդել իր ապահովութիւնը: Այստեղ ներկայ ո եւ է պետական մարդ մեզի պէս պիտի ընէր: Եթէ միակողմանի գործողութեան մը մեղադրանքը ըլլայ, Գերմանիա պիտի մերժէ, ցորչափ նոյն մեղադրանքը չուղղուիր նաեւ Ֆրանսայի:

Ըսին նաեւ թէ պէտք էր սպասէինք միջազգային ատեանի մը վճռին: Ինչո՞ւ Ֆրանսա, Գերմանիոյ դիտողութիւններուն վրայ, չդիմեց Լա Հէյի ատեանին, Ռուսիոյ հետ կնքած դաշնագիրը վաւերացնելէ առաջ: Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածն ալ պէտք է դատական ատեանի մը քննութեան յանձնել:

Խաղաղութիւն 25 տարուան համար

Այս վերջին տարիներու բոլոր փորձառութիւններէն եւ դէպքերու զարգացումէն յետոյ, որոնց երբեք պատասխանատու չէ Գերմանիա, կառավարութիւնը համոզուած էր թէ նախաշաւիղ բանակցութիւնները դրական արդիւնք չպիտի ունենան: Երբեք մեզի թոյլ չպիտի տային վերահաստատել մեր ամբողջական գերիշխանութիւնը, ուրեմն բնական էր որ մենք ջանայինք վերագտնել մեր գերիշխանութեան բոլոր իրաւունքները: Ես ծանօթացայ Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ խօսուած բոլոր ճառերուն: Այնտեղ կարդացի շատ գեղեցիկ խոստումներ ապագային համար. բայց ոչ մէկ ազգ նկատի չառաւ Գերմանիոյ փաստարկութիւնները: Հիմայ որ իրաւունքներու հաւասարութիւնը ապահովուած է, գերման ժողովուրդը պատրաստ է վերջնական գիծ մը քաշելու սխալներու գլուխին վրայ: Լոքառնոյի դաշինքով կը սրբուի առեղծուածը տրուած որոշումներու վերջին հետքը:

Գերման ժողովուրդը վերահաստատած է իր ազատութիւնը եւ պատիւը:

Ան տոգորուած է իր դրացիներուն հետ խաղաղութեամբ ապրելու եւ Եւրոպայի վերաշինութեան աշխատելու անկեղծ բաղձանքներով: Գերման ժողովուրդը կ'ուզէ վերջ դնել այն երկարատեւ լարման որ բաժնած է զինք Ֆրանսայէն: Այս ոգիով է որ Առաջնորդը առաջարկ մը ներկայացուց, առաջարկ մը աննախընթաց.— խաղաղութիւն 25 տարուան համար, խաղաղութեան շրջան մը աւելի երկար քան ներկայ սերունդը: Համոզուած եմ թէ Ա. Դ. Խորհուրդը անհրաժեշտ իրաւասութիւնը չունի այս առաջարկները քննելու: Բայց, չի կրնար անգիտանալ զանոնք: Գերմանական առաջարկը չի կարօտիր ուրիշ մեկնութեան: Թող Ա. Դ. Խորհուրդը նկատի առնէ մեծութիւնը այն պատմական առաքելութեան որ կը գտնուի իր ձեռքին մէջ »:

Արիւնալի կռիւ փութպոլի մրցումի մը առթիւ

Մինչնոքի առթիւ մեծ մրցում մը կազմակերպուած էր, հինգշաբթի օր, Փառք տը Փրէնսի մէջ, Ֆրանսական խառն ազգ. խումբին եւ Մոնթէվիտէոյի խումբին միջեւ, որ համաշխարհային համբաւ կը վայելէ: Հանդիսավայրը խռնուած էին 30,000 հոգի: Դատաւորն էր Պելճիքացի մը: 20 վայրկեանի չափ խաղը լաւ կ'ընթանայ: Ոչ մէկ արդիւնք: Եւ ահա միջադէպ մը.—Ֆրանսացիներէն երկու հոգի կը վիրաւորուին ու կը հեռանան դաշտէն: Վրէժը չուշտով կը լուծուի ու երկու Ուրուկուէյցիներ նոյն բախտին կ'արժանանան:

Մոնթէվիտէօցի մը աքացի կ'ուտէ թերեւս դիտակցաբար:

Վերջապէս Ուրուկուէյցիները կը չահին մէկ նշանակէտ եւ խանդավառ կանչեր կ'արձակեն: Մինչ այդ Ֆրանսացիները կ'առնեն գնդակը: Մոնթէվիտէօցի մը կ'ուզէ արգելք ըլլալ, դատաւորը անարդար կը գտնէ ու կը պատժէ: Նոր կռիւ: Կը յարձակին դատաւորին վրայ եւ կ'ապտակեն, եւ խաղը կը վերջանայ բազմաթիւ վէրքերով, երկու կողմէն ալ:

ԱՀՌԵԼԻ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ մեծ վնաս պատճառեցին՝ Մ. Նահանգներուն մէջ: Անպատսպար մնացած են 200,000 հոգի, մեռած՝ 100 հոգի: Նիւթական վնասը 100 միլիոն տոլար կը հաշուեն: 3000 զինուորներ շարժման մէջ դրուած են մայրաքաղաքը պաշտպանելու համար: Կը վախցուի որ համաճարակներ ծագին:

ՀՌՈՄԻ մէջ բացուեցաւ, երէկ, կարեւոր խորհրդաժողով մը որուն կը մասնակցին Աւստրիա եւ Հունգարիա, իրենց վարչապետներով եւ արտաքին նախարարներով: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան այս ժողովին:

13ԵՐՈՐ ԺՈՂՈՎԸ գումարուեցաւ Լոնտոնի մէջ, քննելու համար պատժական տնօրինութեանց խնդիրը, Իտալիոյ դէմ: Իսկ այս վերջինը կը շարունակէ ռմբակոծել հապէշական դիրքերը, նոր յարձակողականի մը սկսելու համար:

ՊՈԽՍ - ՔՈԼՈՆՊԻ մէջ անհետացած է քսան տարեկան հայ աղջիկ մը, Օր. Մարօ Աբրահամեան, կօտէմիշցի: Խնդիրը յանձնուած է ոստիկանութեան:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ «Արղութեան» խումբի ժողովը, այսօր Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, Շավիլի Կար Սէն Լազարի դիմացի սրճարանին մէջ:

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ Արծիւ կոմիտէի դասախօսական ժողովը, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէն արտակարգ ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները 22 մարտ, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2.30ին սովորական հաւաքատեղին: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Խ ստակ ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՊՈՄՕՆ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ընկերական ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼի Վահագն խումբի ընկերական ժողովը վաղը կիրակի երեկոյ ժամը 8ին, սովորական ժողովատեղին: Ներկայ պիտի ըլլայ Շրջ. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՓՈՆԹԷի Մուրատ խումբի ընկերական ընդհ ժողովը վաղը կիրակի կէս օրէն վերջ, ժամը 6ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի Սէն Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

Ընկերահաւաքական Դասախօսութիւն

Մարսէյլի Պուլվառ Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէի կողմէ

Փետրուար 18ի առթիւ,

Վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին, 269 rue de Lyon

«Պար Փրօվանսալ»ի սրահին մէջ (ծանօթ տեղը):

Դասախօսութենէն յետոյ տեղի պիտի ունենայ զուտ ընկերական ժողով: Բոլոր ընկերները պէտք է ներկայ գտնուին անդամատետրով:

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

կը տօնուի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ

Վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Վիրօֆլէյի *Maison des Enfants* սրահին մէջ, 14 Avenue des Combattants

Ղեկավարութեամբ դերասան ՈՒԶՈՒՆԵԱՆի կը ներկայացուի

ՈՒ ԼԻՆԻ, ՆՈՒՇ ԼԻՆԻ

ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ *ՄՈՒՏՔ 7, 5 եւ 3 ֆրք.*

Հա որդ միջոցներ.— Առնել Թիւ 1 օթօպիւսը եւ իջնել Le Harras (Pointe de Chavilleէն 3րդ կայարանը, իսկ երկաթուղիով Վիրօֆլէյի կայարանը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Մարսէյլի մասնաճիւղի կազմակերպած երրորդ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէն վերջ ժամը 2.30ին, Սալ տէ Նօսի մէջ. 81 rue de Paris: Կը դասախօսէ Պ. ԽՈՍՐՈՎ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ, նիւթ՝ «Մարդկային մեքենան եւ իր առողջապահութիւնը» Մուտք՝ 1 ֆր.:

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ Սանուց Միութեան բոլոր անդամները շատ կարեւոր խորհրդակցութեան մը համար ժողովի կը հրաւիրուին, որ տեղի պիտի ունենայ վաղը կիրակի առաւօտեան ժամը 10ին, Հայոց եկեղեցիին ճիշդ դէմը գտնուող սրճարանին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը, կիրակի, 22 մարտ, պատարագէն վերջ, մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, մեծանուն հելլէն հայրենասէր Վենիզելոսի մահուան առթիւ:

×

Այրի Տիկին Բաշալեան եւ զաւակը Պ. Գրիգոր Աբշալեան կը ծանուցանեն թէ այս կիրակի, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, Jean Goujon, *տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ - պատարագ իրենց ողբակից ամուսնոյն եւ հօր աստմնարոյժ ԱՆԹՈՒԱՆ ԲԱՇԱԼԵԱՆի մահուան քառասունքին առթիւ: Կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:*

ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆ կը հրաւիրուի Պ. Ն. Ճիվէլէկեան (Maison Jean, Clichy):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 22 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3070

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Իրազեկներ եւ մասնագէտներ գոհ կ'երեւան Լոնտոնի մէջ գոյացած Համաձայնութենէն:

Ամէն պարագայի մէջ, նօսրացած են այն ամպերը որ կուտակուած էին չարթուան ընթացքին, մանաւանդ չորեքշաբթիէն հինգշաբթի, երբ Լոնտոնի մէջ կ'երեւար գերմանական պատուիրակութիւնը:

Մեծ բան չէ ձեռք բերուած արդիւնքը, բայց ապահովութիւն կը ներշնչէ ժամանակի մը համար,— սպասելով Գերմանիոյ վերջնական դիրքին:

Լոնտոնի Համաձայնութեամբ, Ֆրանսա եւ Պելժիա կրցան փարատել ծանր մղձաւանջ մը: Ապահովութիւն ստացան թէ Մեծն Բրիտանիա պատրաստ է կատարելու իր յանձնառութիւնները, եթէ յարձակման վտանգ ծագի:

Անշուշտ այս չէր Ֆրանսայի սպասածը: Եւ զարմանալի չէ որ փարիզի քաղքենի մամուլը աւելի շատ յուսախաբութիւն կը յայտնէ քան գոհունակութիւն:

Երբ գերմանական զօրքը ապազինեալ շրջանը մտաւ մարտ 7ին, ֆրանսական կառավարութիւնը շատ աւելի վճռական դիրք բռնած էր: Ան կը պահանջէր ոչ միայն ետ քաշել գերմանական զօրքը, այլ եւ պատժական միջոցներ տնօրինել:

Այս տրամադրութեան տակ էր որ, երբ վիճաբանութիւնները կը քաշքշուէին Լոնտոնի մէջ, Ֆլանտէն զայրացաւ եւ սպառնաց ընդհանուր զօրաշարժ հռչակել տալ:

Միեւնոյն ատեն, բացէ ի բաց կը խօսէին ու կը գրէին.— քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն, մղում տալ սպառազինութեանց, նոր զինակցութիւններ կնքել, պատրաստուիլ ուժգնօրէն պատասխանելու Գերմանիոյ յաւակնութեանց:

Այս ջղագրգիռ տրամադրութիւնները արձագանգ չգտան Լոնտոնի մէջ, ուր հանրային կարծիքը լրջօրէն կը ճնշէր կառավարութեան վրայ: Կարեւոր թերթեր եւ պատասխանատու անձեր հեգնութեամբ դիտել կու տային.— Ազգամժողովէն քաշուի՞լ կ'ուզէք, հրամմեցէք, մենք ալ կը քաշուինք, եւ թող ամէն բան փլի:

Նշանակալից իրողութիւն մը եւս,— Փարիզ չկրցաւ ամբողջովին իր ետեւէն քաշել նաեւ Պելժիան, որ յաճախ անգլիական տեսակէտին կը հակէր, կամ որոշ անկախութիւն կը պահէր:

Միւս կողմէ, Իտալիան ալ երկդիմի դիրք մը բռնած էր, իբրեւ պատժապարտ: Իսկ Ա. Դ. Խորհուրդին միւս անդամները, վաւերացնելով հանդերձ Գերմանիոյ օրինազանցութիւնը, երբեք տրամադիր չէին բոլորովին փակելու դուռները:

Այնպէս որ, Ֆրանսա ուրիշ ելք չունէր, եթէ ոչ համակերպիլ միջին ճամբու քաղաքականութեան: Իսկ իր ամէնէն իրական շահը եղաւ Մեծն Բրիտանիոյ զինուորական աջակցութեան պատրաստակամութիւնը:

Մնացեալը կախում ունի Գերմանիոյ բռնելիք դիրքէն եւ յառաջիկայ համաշխարհային խորհրդաժողովէն:

Իրականին մէջ, այլեւս պատմութեան կը պատկանին Վերսայլի դաշնագիրն ու Լոքառնօն: Վերակառուցման աշխատանքն է որ պիտի փորձուի, անհնարին բարդութեանց լաբիւրինթոսի մը մէջ, ուր մեքենաբար սեղանի վրայ պիտի գան դաշնագիրներու վերաքննութեան խնդիրը, զինարշաւի սպառնալիքը, գաղթավայրերու պահանջը եւ ուրիշ թնճուկներ:

«Մէկ թիզ չպիտի ընկրկինք մեր պահանջներուն մէջ»

Հիթլէր իր հինգերորդ ճառը խօսեցաւ Համպուրկի մէջ, մարտ 20ին, ուղղակի ալաքներ ուղղելով Լոնտոնի մէջ տրուած որոշումներուն:

— «Ապշութիւն եւ յիմարութիւն է կարծել թէ կարելի է Եւրոպայի բարեկարգութիւնը հիմնել Գերմանիոյ դէմ հաստատուած խտրութեան վրայ. այդպիսի քաղաքականութիւն մը կը նշանակէ չըմբռնել պատմութիւնը: Այս ազգին վարիչները եւ ժողովուրդը ինք միայն մէկ բաղձանք ունին.— բարեկամութեամբ եւ խաղաղութեամբ ապրիլ ուրիշներուն հետ. բայց նաեւ ունին մէկ կամք.— որ եւ է պարագայի մէջ ձեռք չքաշել իրաւունքներու հաւասարութենէն: Կարելի չէ տեւական խաղաղութիւն հաստատել, առանց պայծառօրէն պարզելու պետութեանց դիրքը այս հարցի մասին: Կատարեալ կարճատեսութիւն է կարծել թէ հաստատուն սահմանագլուխ մը կրնայ հիմնուիլ ժամանակաւոր ժամանակաւոր յաջողութիւններու վրայ, չնորհիւ բանի ուժի սարսափին: Եթէ արտաքին աշխարհը տակաւին մէկ կէտ չէ նետած Վերսայլի ոգին, գոնէ Գերմանիա այդպէս բրած է եւ բրած է միանգամընդմիշտ: Ես պէտք ունիմ գերման ազգին, աշխարհի առջեւ ներկայանալու եւ յայտարարելու համար.— ինչ որ ալ պատահի, մենք մէկ թիզ չպիտի ընկրկինք իրաւունքներու հաւասարութեան մէջ: Այս կ'ըսեմ ոչ թէ անոր համար որ կ'ուզենք խանգարել Եւրոպայի կարգ-կանոնը, այլ որովհետեւ համոզուած ենք թէ, ինչ որ ալ բանն հնչկանացու դիւանագէտներ, Եւրոպայի մէջ կարելի չէ տեւական բարեկարգութիւն առանց իրաւունքի հաւասարութեան: Ես կ'արգահատիմ այն դիւանագէտներուն վրայ որ կը կարծեն թէ եւրոպական գործակցութիւն մը հաստատելու լաւագոյն եղանակն է վիրաւորել գերման ազգին վարկաբեկումը: Մենք մեծ առաջարկ մը ներկայացուցինք եւ կը պահենք զայն: Եթէ աշխարհը ձեզի հարցնէ.— «Պիտի կատարե՞ք ձեր յանձնառութիւնները», մենք կը պատասխանենք.— «Աշխարհը իրաւունք չունի խօսելու դաշնագիրները յարգելու մասին: Մենք ալ կրնանք հաշիւ մը կազմել, ցուցնելու համար թէ ի՛նչպէս յարգուած են դաշնագիրները, 1918էն ի վեր»:

Վերջացնելով, Հիթլէր ծիծաղելի գտաւ այն մտավախութիւնը թէ Գերմանիա կրնայ գիշերանց յարձակիլ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ վրայ, բանակցութեանց ընթացքին:

** Լոնտոնի մէջ տրուած որոշումները ծանր տպաւորութիւն գործեցին Պերլինի մէջ: Թերթերը ուժգնօրէն քննադատելով պարսաւանքի բանաձեւը եւ միւս որոշումները, անընդունելի կը գտնեն զանոնք: Որոշումներուն պատճէնը յանձնուեցաւ գերմանական պատուիրակին, Ֆոն Ռիպպէնթրոփի, որ անմիջապէս հեռախօսին գլուխը անցաւ, խօսելու համար Հիթլէրի հետ: Ֆոն Ռիպպէնթրոփ ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Անգլիոյ Թագաւորին կողմէ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՈՆՏՈՆԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԱՆԳԼԻԱ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՊԵԼԺԻՈՅ ՀԱՆԴԷՊ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶՕՐԱՑ ՄԸ ԳԵՐՄԱՆ. ՀՈՂԻՆ ՎՐԱՅ

Անհամբերութեամբ կը սպասուի Գերմանիոյ պատասխանին

Փարիզի եւ Լոնտոնի թերթերը երէկ հրատարակեցին Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութեանց մանրամասնութիւնները: Իսկ աւելի վաւերական տեղեկագիր մը հրատարակեց անգլիական կառավարութիւնը, Սպիտակ Տետրակով:

Քիչ անդին, Ֆլանտէնի ճառին մէջ պիտի կարդաք համաձայնութեան գլխաւոր պայմանները: Այստեղ կ'ամփոփենք լրացուցիչ տեղեկութիւնները, համաձայն անգլիական Սպիտակ Տետրակին.—

Համաձայնութեան պաշտօնագիրը կը բաղկանայ տասը էջէ, ինը յօդուածներէ եւ երկու յաւելուածներէ: Համաձայնագիրը հաստատելով Գերմանիոյ կատարած օրինազանցութիւնը, կ'ըսէ թէ Լոքառնոյի չորս պետութիւնները հաւատարիմ կը մնան դաշնագրով հաստատուած պարտաւորութեանց եւ թէ իրենց ընդհ. սպայակոյտները պիտի խորհրդակցին կառավարութեանց հետ, անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար, եթէ յարձակում կատարուի առանց տեղի տրուած ըլլալու: Գերմանիա պիտի հրաւիրուի Լա Հէյի ատեանին ներկայացնելու իր առարկութիւնները՝ ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին դէմ, միջազգային ուժ մը պիտի հաստատուի (անգլիացի եւ իտալացի) գերմանական սահմանէն 20 քլոմեթր ներս եւն.: Եթէ Գերմանիա ընդունի այս պայմանները, պետութիւնները պատրաստ են նկատի առնելու իր մարտ 7ի առաջարկին 2, 3, 4 եւ 5 կէտերը: Իսկ եթէ մերժէ, երաշխաւոր պետութիւնները պիտի հրաւիրեն միջազգային խորհրդաժողով մը, որուն օրակարգը պիտի պարունակէ հետեւեալ խնդիրները.— Կազմակերպում հաւաքական ապահովութեան եւ գործադրութիւն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին 16րդ յօդուածին.— Սահմանափակում սպառազինութեանց — ընդարձակում տնտեսական յարաբերութեանց.— կազմակերպում փոխանակութեանց.— վերջապէս քննութիւն Գերմանիոյ մարտ 7ի առաջարկներուն (ոչ-յարձակման դաշինք արեւելեան Եւրոպայի համար եւ Գերմանիոյ վերադարձը Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ): Պիտի քննուի նաեւ նախանիւթերու վերաբաշխման խնդիրը, ուրիշ խօսքով՝ գաղթավայրերու հարց:

Չորս դաշնակից պետութիւնները յանձն կ'առնեն փոխադարձ աջակցութիւն ընծայել զինուորական գետնի վրայ, ի հարկին գործադրելու համար իրենց պարտաւորութիւնները: Մեծն Բրիտանիա իր զինուորական աջակցութեան յանձնառութիւնը արձանագրած է նամակի մը մէջ, զոր Պ. Ֆլանտէն չկարդաց իր զեկուցման ատեն, բայց հրատարակուած է անգլիական Սպիտակ Տետրակին մէջ: Այդ վաւերագրին համաձայն, անգլ. կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ.— 1. Քննել անմիջապէս տնօրինելիք միջոցները, համախորհուրդ ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց հետ.— 2. Անմիջապէս օգնութեան հասնիլ ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց, համաձայն Լոքառնոյի դաշնագրին, գործադրելով բոլոր անհրաժեշտ միջոցները.— 3. Ամէն գործնական միջոց ձեռք առնել, ապահովելու համար պելժիական եւ ֆրանսական հողամասերուն ապահովութիւնը.— 4. Շարունակ յարաբերութիւն պահել շահակից սպայակոյտներուն հետ.

Պ. ՖԼԱՆՏԷՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

"ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԵՑԱՆ ԳԻՇԵՐ ՑԵՐԵԿ„

Պ. Ֆլանտէն ուրբաթ օր երկար յայտարարութիւն մը կարդաց Երեսփ. Ժողովին մէջ: Կ'ամփոփենք գլխաւորաբար այն մասը որ կը պարզէ Լոնտոնի մէջ գոյացած համաձայնութեան մանրամասնութիւնները.

— «Բանակցութիւնները շարունակուեցան մարտ 12էն 19, գիշեր ցերեկ, կարելի էր ըսել գրեթէ անընդհատ: Առաջին արդիւնքը եղաւ Ա. Դ. Խորհուրդին միաձայն հաստատումը թէ Գերմանիա բռնաբարած է Վերսայլի դաշնագրին 43րդ յօդուածը եւ Լոքառնոյի դաշինքը: Այս հաստատումը եղաւ լսելէ յետոյ գերմանական պատուիրակութեան փաստարկութիւնները: Ցետոյ բանակցութիւնները յանգեցան կարգ մը բանաձեւերու որոնց հաւանութիւն յայտնեցին շահակից կառավարութիւնները: Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի մաղթէր որ ամբողջովին վերահաստատուի միջազգային օրէնքը, վերստանալով այն կացութիւնը որ կը տիրէր Հռենոսի մէջ, մարտ 7էն առաջ: Անկասկած կը հասնէինք այդ արդիւնքին, եթէ ստորագրող պետութիւնները համաձայն ըլլային կոլէկ ճնշում մը բանեցնելու Պերլինի մէջ: Շուտով համոզուեցայ թէ կարելի չէ իրականացնել այդ համաձայնութիւնը: Մեր ջանքերը գոնէ յաջողեցան ընդունիլ տալ այնպիսի լուծումներ որ այս անգամ կատարուած իրողութեան մեթոտը չպիտի կրնայ յաղթանակ շահիլ.

«Գերմանիա իր միակողմանի արարքը արդարացնելու համար, իրաւագիտական առարկութիւններ կ'ընէր: Այժմ պիտի հրաւիրուի այդ գանգատները յայտնել Լա Հէյի միջազգային ատեանին: Մարտ 7ի արարքով գերմանական կառավարութիւնը կը յաւակնէր Հռենոսեան շրջանը ազատագրել որ եւ է միջազգային ստրկացումէ: Այժմ կը հրաւիրուի, սպասելով գերագոյն ատեանի

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՂՋՈ՞ՅՆ ԳԱՐՆԱՆ ...

Գարնան առաջին օրն է այսօր:

Երկինքը կը ճառագայթէ արդէն խունկի նման վառող արեւով մը, օդը լեցուն է թարմութեան մը շունչով, անցորդներուն դէմքը աշխուժութիւն մը կը մատնէ, թերթերն իսկ լեցուն են ծաղկած ծիւղերու նկարներով: Ահա պահ մը եղաւ, որ հրճուանքով կը դիտեմ, փարիզեան թերթի մը վրայ, աղջկան մը շողարձակ դէմքը, որ պըտուղի նման կը կախուի ճերմակ աստղաձեւ ծաղիկներով բեռնաւոր ճիւղերու մէջ:

— Գարո՛ւն է...:

Տխուր ձմեռ մը ետքը, վերջին շաբթուներու խաղաղական անօրինակ տագնապին պատճառած մտահոգութիւններէն յետոյ, հանելի՛ է ողջունել գարնան առաջին առաւօտը: Արեւին ճիւղերը կը խաղային, այս առաւօտ, մեկոտ իմ պատշգամին մէջ, ուրկէ պահ մը դիտեցի կանանչութեան եւ ծաղիկներու վախկոտ խաղերը դրացի պարտէզներու եւ պատշգամներու մէջ:

Զգացի որ բան մը կը խայտար նաեւ իմ մէջս,— առուափոս ուրախութիւն մը որ ողջոյնն էր գարունին:

Ու սուլելով երգեցի մեր անմահ բանաստեղծին հետ.

Մինչդեռ յուսով խայտայ բնութիւն
Ցետ դառնաշունչ ձմերանւոյն,
Եւ ի գաւառն իմ հայրենի
Գեղածիծաղ դառնայ գարուն,
Մինչ բոյր ի բոյր փըթթին ծաղկունք
Եւ ճռուողեն նորեկ ծիծառունք,
Ի քեզ ես դարձ առնեմ յայնժամ,
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:

Եւ ահա երեւակայութիւնս կը տանի զիս հայրենի երկրիս գարնան պատկերներուն...:

Եւ ի գաւառն իմ հայրենի
Գեղածիծաղ դառնայ գարուն...

Օ՛, ո՛րքան պիտի ուզէի վայելել հայրենի գարունը: Ուտա՞ր է այս գարունը, որ կը ցաթի ահա, կը բացուի ահա, պատմութեան մը պէս անուշահոտ եւ ծիրանեվառ: Մեր գարո՛ւնը, — բայց չեմ ուզեր տրտմութեան ցօղ նետել առաւօտն այս ճիւղառատ ուրախութեանս վրայ: Ու կը յիշեմ յանկարծ գուշակութիւն մը, զոր կատարեցի, հոգւոյս խորերէն բխած, այս տարուան սկիզբը.— Այո՛, բարի տարի մըն է այս, երջանիկ տարի մը, ի՛նչ փոյթ թէ խաղաղական փոթորիկ մը պահ մը տկնուվրայ բրաւ աշխարհը: Գարնան այս առաւօտին մէջ ես բան մը, զօրաւոր բան մը, ինծի կը յիշեցնէ գուշակութիւնս թէ երջանի՛կ պիտի ըլլայ այս տարին:

Եւ ահա թրվռալով, օրհնութիւն մը տալու ձեւով, հոգւոյս մէջ կը ծնի բաղձանք մը.

— Տա՛ր որ ընդհանրական երջանկութիւն մը, համայնական յուսավառութիւն մը լեցնէր հոգիները, ծաղկէ՜ր ազգային գարուն մը:

Արեւելքի հին ժողովուրդները, Քաղդէաստանէն մինչեւ Հայաստան, գարնան բացուելուն՝ տօներ ունէին խրախճանքի եւ բերկրութեան, երբ կը հաղորդուէին ծաղիկներուն հետ: Այդպէս եւ զա՛ր ժամանակը գարուն տօնելու մեր ժողովուրդին հետ, մեր երկրին մէջ:

Երկի՛ր, հայրենի՛ երկիր, ի՞նչ ուժ ես դուն որ կը լեցնես մեր հոգիները ուրախութեան թէ տրտմութեան պահերուն: Ի՞նչ ուժ է որ կը յիշեցնէ քու կարօտդ ամէն պահու: Ի՞նչ ուժ է որ կը կանչէ նոյնիսկ օտարութեան մէջ մեռնող հոգիները.

Գայցեն աւուրք՝ ուր մանկութեան
Անկցի տիոցս իմ դեղ դալար,
Եւ յինէն խոյս տացեն վայելք
Կենաց թեթեւ ի գարշապար,
Ուր հէգ Մուսայս, մատն ի յերեր,
Մոռանայցէ երգել ըղձեր,
Զնինջ ի ծոցդ առնում յայնժամ,
Ո՛վ ցանկալիդ իմ Հայաստան:

Գարո՛ւն, գարո՛ւն, որ կ'երեւիս պայծառափայլ առաւօտներով, կ'ողողես հոգիս նոր երազներով եւ յոյսերով, օրհնեա՛լ ըլլայ գալուստդ եւ ծիծա՛ղդ ըլլայ մեզի հայրենադարձի աւետող:

ԱՐԱԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆ.—

1. ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (Դ. էջ)

2. Պ'ԱՏԵՐԱԶՄԸ.— Ինչպէ՛ս պատահեցան Պելժիոյ մէջ (Դ. էջ)

ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ ԼԻՈՆԻ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ

Լիոնէն կը գրեն մեզի մարտ 20 թուականով.—

Երկու օր առաջ անգործներու գրասենեակը կը հրաւիրուէին կարգ մը հայ անգործներ, ամուրի թէ ամուսնացեալ: Հոն իրենց կը յայտնուի որ կանչուած պարագային պատրաստ գտնուին Իզէռի նահանգին մէջ գիւղ մը երթալու (գիւղին անունը չէ յիշուած), ուր մետաքսի գործարանի մը մէջ պիտի աշխատին օրականով, իսկ բնակարան եւ ածուխ ու ելեկտրականութիւն ձրի պիտի տրամադրուին: Այս կարգադրութիւնը կ'ըլլայ բացառաբար միայն հայ անգործներու: Մերժելու պարագային անգործութեան թոշակը ետ պիտի առնուի, ուստի եւ նպաստըպիտի դադրի ինքնին: Կ'աշխատիմ ամբողջովին լուսաբանել հարցը:

ԻՏԱԼԻԱ 1,250,000 ԶԻՆՈՒՈՐ կրնայ հանել ի հարկին, յայտարարեց զինուորական նախարարը, երեսփ. ժողովի մարտ 20ի նիստին մէջ, ուր հրաւիրուած էին նաեւ Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ վարչապետներն ու արտաքին նախարարները: Բանակցութիւնները կը շարունակուին, Դանուբեան դաշինք մը կնքելու համար հարեւան երկիրներու հետ:

ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԱՂԷՏԻ ՄԸ հանգամանքն ստացած են Մ. Նահանգներու ողողումները: Նոր անձրեւները աւելի կը ծանրացնեն կացութիւնը: Վերջին լուրերու համաձայն, ողողումներուն զոհ գացած են 200 հոգի (մեռած), իսկ վիրաւորներն ու հիւանդները համրանք չունին: 275,000 հոգի կորսնցուցած են իրենց տուները: Օհայոյի եւ Քոնէքթիքըթի մէջ գետերը յորդելով աւերած են անհաշուելի տարածութիւններ: Պարէնաւորումը դժուարացած է, իսկ Կ. Խաչը եւ ուրիշ կազմակերպութիւններ գերմարդկային ճիգեր կը թափեն, պայքարելու համար համաճարակներու դէմ: Շատ մը վայրերու մէջ խմելիք ջուր անգամ չէ մնացած:

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ 6,200,000,000 ՖՐԱՆՔԻ ՎԱՐԿ ՄԸ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ուրբաթ օր, արտակարգ աճապարանքով, քանի որ մօտեցած են փակման օրերը: Հակառակ նախկին նախարարներու բողոքներուն, ելմտական նախարարը պատասխանեց թէ ստիպուած է գոհացում տալ զինուորական նախարարին պահանջներուն:

ՃԱՓՈՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԵԱՆ առթիւ ամբաստանուած 1360 զինուորներէն 1320ը անպարտ արձակուեցան, իսկ մնացեալ 40ը նոր քննութեան մը պիտի ենթարկուին:

Ց. ՕՇԱԿԱՆԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒՆ ՀԱՆԴԷՊ

Յաջորդական երեք յօդուածներով («Յառաջ»ի փետր. 16, 23 եւ մարտ 1ի թիւերը), փորձեցի գաղափար մը տալ թէ ի՛նչ մեթոտով կարդալու է Ց. Օշականի մեծ վէպերը։ Երկրորդ՝ հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ, ամփոփեցի «Մնացորդաց»ներուն բովանդակութիւնը։ Կը մնայ ներկայացնել հեղինակը իր մտահոգութիւններուն եւ խղճահարութեանց մէջ, հանդէպ վէպին ու անոր պահանջներուն, եւ տալ բոլոր այն տարրերը, որոնցմով վիպագիրը ջանացեր է կազմել իր վէպերուն ճարտարապետութիւնը եւ արուեստը։

Անոնք որ Օշականի գրականութեան հաւատարիմ մնալ ուզեր են, ակամայ հարցուցեր են.— «Մնացորդաց»ներու շարքը մասնաւորաբար, վէ՞պ է, պատմութի՞ւն, ազգագրութի՞ւն թէ դիւցազներգութիւն։ Պատասխանը կը գտնենք «Խոնարհներ»ու հեղինակին մօտ։ Ի՞նչ կը մտածէ Օշական վէպին մասին ընդհանրապէս.

— «Վէպը ճերմակ թուղթ մըն է. գրագէտը կ'արհամարհէ բոլոր օրէնքները եւ կ'ըսէ ինչ որ կը մտածէ։ Այս է պատճառը որ այս վէպով կուտամ այնպիսի մանրամասնութիւններ, որոնք ուրիշներու համար վէպին դասական տարազէն շեղում մը պիտի նկատուին»։

Այս միտքը ներքին, հոգեկան տառապանքի մը պէս կը յաճախէ իր մէջ շատ անգամ։ Չի կրնար ազատուիլ անոր կաշկանդող շղթաներէն։

«Մնացորդաց»ի մէջ անկիւն մը, պարբերութենէ մը վերջ կը գտնենք պարզ նախադասութիւն մը.— «Վէպ գրելու համար մեղք պիտի ըլլար գոհել սա պահերը»։ Իր պարզութեան մէջ սակայն, անիկա կը բացատրէ ամբողջ ծրագիր մը եւ նպատակ մը։ Ուրեմն, հակառակ «վէպ մեր ժամանակներէն» տխղոսելուն իր գիրքերը, երկրորդական, երրորդական մտահոգութիւններու կարգէն կը դասէ վէպ գրելու ցանկութիւնը։ Նպատակը փրկելն է ամէն ինչ որ կը մնայ մեր պատմութենէն, մշակոյթէն, անցեալէն ու ներկայէն։ Մանաւանդ հոգեկան բոլո՛ր պահերէն, որոնք կը կազմեն հայ մարդուն հոգիին հէնքը։

Օշականի նոր վէպերուն պէտք է նայիլ ու զանոնք քննել այս ուղղութեամբ։ Գիտակցութիւն եւ հաւատք դարձեր է իր մէջ այս մտասեւեռումը։ Հակառակ հազարաւոր էջերուն, կը կարծէ թէ «արագ պատմում մըն է իր ըրածը եւ կամ մանր վերլուծում», որովհետեւ կ'ըսէ. «Չեմ կընար ծանրաբեռնել սա արդէն խեղդելու չափ խիտ էջերը»։

Ուրիշ տեղ մը կը կարդանք դարձեալ.— «Որքա՜ն քիչ է թուղթը, անելու համար տարածութիւնը մարդոց ապրումներուն»։ Օշական կը տառապի ինքզինքը կաշկանդուած զգալուն համար։ Կը տառապի որովհետեւ արուեստի եւ գրականութեան նախապաշարումներն ալ, ուրիշ օրէնքներու կարգին, կը կաշկանդեն իր գրիչը։ Չի կրնար տարածուիլ ու ընդարձակուիլ, հակառակ անոր որ վէպը իրեն համար գրական այն տարազն է, որուն մէջ ազատ է թափելու գաղափարները եւ զգայութիւնները իր բոլոր չափերովը։ Արուեստագէտը չուզեր հպատակիլ «հրապարակի» պայմաններուն, կարդացուելու համար։ Չուզեր գրականութեան մարտիրոս դառնալ։ Աւելին՝ իր պատմութիւնը թեթեւցնելու համար կ'անցնի արագ ...

Օշական իրաւունք ունի դառնութիւն զգալու այն վերապահումին համար, որով դիմաւորուեցան իր վերջին մեծ վէպերը։ Բայց այդ դառնութիւնը իրատես յստակատեսութեան կը մղէ զինքը։ Ամէն առթիւ, հանդիսաւոր կամ ոչ, մէկ պատասխան ունի ան.

— «Ծնունդն իսկ չենք ընդունիր մեր տարօրութենէն վեր գործերու, կազմակերպելով անոնց շուրջ միակտուր լռութիւն մը, անարդ ու նոյնքան ապահով չենք, որ շուքի մէջ կը ձգէ բարձրաբարբառ ուրացումը. ու ատիկա՝ գործելու առջեւ, որոնց տարողութիւնը չափելի չէ հրջանին միջինովը, քանի որ անոնցմէ ոմանք կը յորդին դէպի առաջ, գրուած ըլլալով դար մը ուրիշին համար, կամ կը լեռնանան դէպի ետ, ցեղին հեռապատկերը կազմող յիշատակութիւնները դառնալու»։

Այս հիմնական մտահոգութեամբ տարուած, կ'անտեսէ ուրեմն վիպական արուեստին հին ու նոր բոլոր պահանջները։ Մարդկային բոլոր ուժգին զգացումները կը յաճախեն զինքը ու կը դառնան անոր արուեստին անբաժան տարրերը։ Ո՛ր այդ զգացումները կազմուած են բարակ ու նուրբ արմատներէ, որոնց պրպտումին ինքզինքը տալու համար, կը ցաւի որ վէպին էջերը թոյլատու չեն։ Բայց հակառակ ատոր, այդ զգայութիւնները կարելի հարազատութեամբ եւ հոգեբանական մանրազնին քննութեամբ վերլուծուած են իր կողմէ։ Կեանքէն մեր առածն ու անոր մասին մեր մտածածն ու ըրածը շա՜տ քիչ է, շատ քիչ ... Հազիւր մէկ տարուան ... անոխ վէպին մէջն ալ կը գտնենք հետեւեալ նախադասութիւնը.

— «Վէպը դժբախտ է միշտ, քանի որ կեանքին յորդութեան հետ այնքան խոտոր կը համեմատին իր էջերը»։

Կը նախազգայ, որ թերեւս ընթերցողը յոգնի անվերջ նիւթերու չափանիէն, որ քսան տարեկան երիտասարդի մը կեանքին շրջանակը կը ներկայացնէ։ «Թերեւս, կ'ըսէ իբրահոս սա դրուագումները կը վիրաւորեն դասական պահանջը արուեստին, որ չախորժիր բարդէն։ Բայց կեանքը չի հարցներ մեր ախորժակները»։

Օշականին գրագէտի ողբերգութիւնը հոս է։ Մէկ կողմէն արուեստի պահանջները, միւս կողմէ կեանքին պահանջները։ Որո՞ւն հետեւիլ։ Ո՞րը լքել ու մերժել։ Վիպասանը կը նմանի տղու մը, որ թատերաբեմին վարագոյրը կը պահպանէ։ Պէտք է որ բացուի վարագոյրը, կեանքին ողբերգութիւնը իր բովանդակ մերկութեան մէջ ցուցադրելու համար։ Ատոր համար է, որ արուեստագէտի իր խմորը տեղի կուտայ յաճախ կեանքի պահանջներուն առջեւ։ Խորքին մէջ, արտայայտութեան բոլոր միջոցներով, մտածումներով եւ զգայութիւններով արուեստագէտ, իր մտքին հորիզոնները կը բանայ բարդ եւ անըմբռնելի կեանքին հովերուն առջեւ, յաճախ մեղանչելով վիպական արուեստի պարտադրութիւններուն դէմ։ Որովհետեւ վիպագրութիւնը, ինչպէս գրական միւս սեռերը, նպատակներ չեն արուեստագէտին համար, այլ միջոցներ, կեանքը վերարտադրելու համար։ Օշական կը զարգացնէ մթնոլորտի մը պայմանները, կը հասունցնէ դէպքերը, կը կերտէ մարդկային նկարագիրներ, մեր կեանքին հետ կապուած բոլոր ողբերգութիւնները երեւան հանելու գերագոյն նպատակին համար։

×

Նախորդ յօդուածներով «Մնացորդաց»ներուն շատ ամփոփ մէկ բովանդակութիւնը տուինք։ Ընթերցողը իրաւունք ունի հարցնելու թէ, ի՛նչ տարրերով, նիւթերու ի՛նչ զանազանութիւնով հեղինակը ջանացեր է լեցնել վէպերուն ամբողջութիւնը։ Ուրիշ խօսքով, վիպական մասը կազմող կմախքին հոգի, միս, արիւն, դնդեր ու ջիղ տալու համար, վիպագիրը արուեստի, գրականութեան ու գիտութեան ո՞ր չափերաններուն դիմեր է։ «Մնացորդաց» բառն իսկ կը բացատրէ ամէն բան։ Գրագէտին ողբերգութիւնը շատ խո՛ր է։ Նոր ժամանակներու համար գրի առած չէ ան իր վէպերը։ Ուրիշ աւելի ծանր մտահոգութիւններ ունի ան։ Հայ ժողովուրդը հեռու կ'ապրի իր հայրենիքէն դուրս, լքելով իր երէկուան նուիրական վայրերը, ուր հազարամեակներու մշակոյթ մը ծաղկեցաւ։ Հարազատ հողէ եւ երկինքէ զրկուած, օտար հորիզոններու մէջ դրուած է ան այսօր, դառնութեան վերջին բաժակը քամելու համար։ Օրուան հացին պայքարը, քաղաքական անորոշութիւնը շա՜տ հեշտութեամբ կ'այլասերեն հաւաքականութեան դիմագիծը։ Անիկա կը մոռնայ ամէն բան. ե՛ւ գիր ու գրականութիւն, եւ հաւատք ու կրօն, ե՛ւ բարքեր ու սովորութիւններ, ամէն նուիրականութիւն, որ ցեղի մը դարաւոր վաստակն է եւ կը կազմէ իր դրօշմը։ Գրագէտը եւ արուեստագէտը սակայն մարգարէներ են, եթէ ոչ տեսանողներ։ Օրուան մտահոգութիւններէն, օրուան սովորական վէպերէն անկախաբար, անոնք հեռատեսութիւնը ունին փրկելու ինչ բան որ կը մնայ վտանգուած ժողովուրդներու ՄՆԱՑՈՐԴԱՑներէն։ Միայն արտասահմանի մէջ չէ, որ վտանգուած են բոլոր ազդակները, բոլոր գործօնները մեր ցեղին դիմագրական կորովը արթուն պահելու համար։ Օշական արուեստագէտի եւ գրագէտի կրկնակ պարտականութիւններէն զատ, առաքեալի հզօր տեսլականով, ճերմակ թուղթին կը յանձնէ այն ամէնը, որ վաղը, սերունդ մը յետոյ, կորսուելու եւ մոռցուելու դատապարտուած է։ Անոր յատակագծին մաս կը կազմէ արձանագրել գերդաստանի մը պատմութիւնը, որ ընդարձակուելով կը դառնայ հայ հաւաքականութեան պատմութիւնը, իր բարոյական, նիւթական եւ զգացական երրեակ մարզերուն մէջ։ Այդ գերդաստանին ինչպէս նաեւ հայ ժողովուրդին զանազան խաւերու ներկայացուցիչները, այր թէ կին, իրենց հոգիներուն ծուէն ծուէն մասնիկներով։ Հայ ժողովուրդին հոգիին պատմութիւնը, արտաքին կեանքը, պակաս պիտի մնար, եթէ իր կրօնքին դարերէ ի վեր կապուած այն միւս հաւաքականութեան դիմագիծը չտրուէր վէպերու այս շարքին մէջ։ Երկու ժողովուրդներ քով քովի կը քալեն «Մնացորդաց»ներու մէջ, մէկը միւսով կ'ամբողջանայ, մէկը միւսը կը բացատրէ։ Օշական կորուստէ կը փրկէ հայ ժողովուրդին շատ մը հաւատալիքները, բարքերն ու սովորութիւնները, ընտանեկան նիստ ու կացը եւ փոխադարձ յարաբերութիւնները։

Վէպերու այս շարքը, գերազանց վաստակը հեղինակին, ոչ միայն արտասահմանի, այլ եւ մայր հայրենիքի գրականութեան մէջ գլուխ գործոցներու յատկանշական տարրերով կը ներկայանայ։ Մեծ եւ ընդարձակ վէպերու արահետէն կը քալեն անոնք։ Բազմաթիւ դէմքեր, յատկանշական նկարագիրներ, երկու սեռէ, հոգեբանական վերլուծումներու յրումին կը հասնին։ Յղացումի եւ մշակումի, լեզուի եւ արտայայտութեան այնպիսի ինքնատպութիւն մը կը դիմաւորենք, որ յատուկ էր եւ է Օշականի գրականութեան։ Յաճախ բանաստեղծական վերացում եւ թռիչք, կենդանի լեզու եւ հարազատ ոճ, կը կազմեն այդ գլուխ-գործոցներու նկարագիրը։

Արուեստի, գրականութեան եւ ընդհանրապէս վէպին համար Օշականի ունեցած մտահոգութիւններն արձանագրելով եւ մատնանշելով այդ առթիւ անոր զգացած խղճահարութիւնները, կանգ կ'առնենք հոս, խոստանալով վերջին յօդուածի մը մէջ տալ բոլոր այն տարրերը, որոնցմով կազմեր է ան իր վէպերուն ճարտարապետութիւնը, անոնց տուեր բովանդակութիւն, արուեստի խնամք եւ հոգածութիւն։

ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(ՎԷՊԸ 18ՐԴ ԴԱՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ)

Գ.

Ըսինք թէ ճարտարարուեստի զարգացումը պատճառներէն մէկն է ըմբռնումներու եւ կեանքի փոփոխութեան։ Բայց աւելին ըրաւ դեռ ճարտարարուեստը, ան մեքենական զարգացումով ոչ միայն ձեռարուեստը, այլ եւ սրտի, մտքի եւ հոգիի արուեստը փոխելով մասամբ գրականութեան ընթացքը։

Ժամանակակից տեսղերական վիպագրութիւնը կը տառապի այդ մեքենականութենէն։ Գրականութիւնը կը դադրի, յաճախ, ըլլալէ ներաշխարհի խռովքի արտայայտիչը եւ կը դառնայ շուկայի ապրանք, մատուցումի եւ պահանջի օրէնքով։

Վիպասաններ կ'աշխատին գրել այնպիսի վէպեր որ ժողովրդի շատ մեծ մասին համար հաճելի եւ հետաքրքրական ըլլան։ Ատոր հետեւանքով ահա, ներկայ դարու «ռոմանս»ները, ոստիկանական եւ ուրիշ հետաքրքրութիւն գրգռող վէպերը։

Անգլիացին նման վէպեր արտադրող վիպասանը կը կոչէ bestseller, այսինքն արհեստով ժողովրդական վիպասան մը որու գործը շատ կը ծախուի, որ ընթերցողին գեղարուեստական վայելք տալէ աւելի՝ կը գրգռէ հետաքրքրութիւնը եւ կ'ապահովէ հեղինակին հազարաւոր նոյն իսկ միլիոնաւոր գիրքերու սպառում։

Գրական այս սեռին մեծ համեմատութիւններ ստանալուն պատճառները խիստ շատ են։ Fiction and the Reading public (Վէպը եւ ընթերցող հասարակութիւնը) գրքին մէջ Ք. Ա. Լիւիս, պատճառներէն մէկը կը համարի ժողովուրդին գիւղ եւ երկրագործական կեանքը լքելը եւ ճարտարարուեստի քաղաքներու մէջ կեդրոնանալը։ «Հին կարգերու ատեն», կ'ըսէ ան, մարդիկ կը կարդային ձանձրոյթէ ազատ մնալու համար, մինչդեռ քանի աշխատանքը սեղմուեցաւ, մասնագիտական դառնալու պատճառաւ, աշխատութեան օրը փոխեց իր նշանակութիւնը, աշխատանքի հետաքրքիր յաջորդականութիւնը փոխուեցաւ մտքի եւ մարմնի մեքենական շարժումներու, եւ այս տեսակ ընթերցող մը կը կարդայ պատկերազարդ հանդէսներ եւ ժողովրդական վէպեր, յոգնութենէ եւ ջղային սպառումէ հանգստանալու համար»։

Նոյն հեղինակը անգլիացի 60 ժողովրդական գրողներու ղրկած է հարցարան մը եւ վիպասաններէն մէկը, որու մէկ գրքի սպառումը հասած է 8 միլիոնի 8 տարուան մէջ մինչեւ 1929, այսպէս պատասխանած է.

— «Փորձով հասկցուեցաւ որ հանրութեան մեծ մասը չուզեր խորհիլ, միտք յոգնեցնել։ Ամէնէն աւելի այս իրողութիւնը թերեւս իմ պատմութիւններուն յաջողութեան պատճառներէն մէկն է։ Աշխատած եմ որ իմ նկարագրութիւններս այնքան պարզ ըլլան որ ամէն կացութիւն կարենայ որ եւէ ընթերցողի կողմէ դիւրութեամբ տեսանելի դառնալ։ Հետեւաբար զարգացուցած եմ այնպիսի վէպի մը տիպար, որ մտքի ամէնէն քիչ ճիգով կարդացուի։ Շատ մը արհեստաւորներ հաճոյք կը զգան իմ գրքերէս, որովհետեւ անոնք կուտան մտքի այն դադարը որուն պէտք ունին»։

Ուրիշ ժողովրդական գրող մը որ նմանապէս միլիոններով սպառում ունի, այսպէս պատասխանած է.

— «Իմ գրքերուս յաջողութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ որ ես կը գրեմ ինքզինքիս հաճոյք պատճառելու համար։ Ես սովորական մարդ եմ, հետեւաբար այն ինչ "ը վ[illegible] զուարճացնէ՝ կրնայ ինծի պէս մի[illegible] նաւոր մարդիկ զուարճացնել։ Ի[illegible] միտքս անհամբեր ըլլալով, ինչպ[illegible] արդի միտքը, կը յոգնի երկայն նկ[illegible] րագրութիւններէն, տխպարի մանր[illegible] մասն ուրուագծումներէն, երկար[illegible] բարակ բարոյախօսութիւններէն։ Ե[illegible] կ'ուզեմ գործողութիւն, նմանապէ[illegible] վէպերուն մէջ ամէն բան կը ստորա[illegible] դասեմ գործողութեան»։

Ուրիշ ժողովրդական վիպասանն[illegible] կ'ընդունին թէ, իրենց վէպերը կր[illegible] բոլորովին արուեստի գործեր չե[illegible] սակայն անոնք կեանքի հիմնակա[illegible] մօտ են, իրենց գործերը կը հաս[illegible] սրտին եւ ինչ որ ուղղէն կը բխի [illegible] հասնիր սրտին։

Ժողովրդական վիպասանները կո[illegible] տան ինչ որ ժողովուրդը կ'ուզէ [illegible] ոչ թէ այն ինչ որ կը պատճառէ [illegible] գարուեստական վայելք, բարձրա[illegible] ցնելով մտքի մակարդակը։ Արդի ժ[illegible] ղովուրդը սինեմա կը յաճախէ, կ'ու[illegible] զէ արագ գործողութիւն եւ տեսար[illegible] նի արագ փոփոխութիւն»։

Սըր Ուօլթըր Սքօթ եւ Տիմս Նոք[illegible] քան ժողովրդական էին, կ'ըսէ Լիւի[illegible] սակայն անոնք իրենց ետին ունէ[illegible] տարրեր մտայնութիւն մը, որ կարե[illegible] լի էր թերեւս մասամբ մշակուած կ[illegible] չել։ Այս հեղինակները հեռու չէ[illegible] գրականութենէն»։

Իրողութիւն է որ արդի ընթերց[illegible] հասարակութիւնը ներկայ դարու մէ[illegible] նոյնատարր չէ ինչպէս տասնըութ[illegible] րորդին եւ տասնըիններորդին։ Վէ[illegible] պեր կան զորս միայն մտաւորական[illegible] ները կը կարդան եւ հաճոյք կը զգա[illegible] Ոստիկանական վէպերը մեծ մաս[illegible] կը կարդացուին դպրոցականներ[illegible] բժիշկներու եւ փաստաբաններու կո[illegible] մէ, կ'ըսեն, իսկ ուրիշ վէպեր ալ մ[illegible] տային մարզանք եւ յոգնութիւն չ[illegible] րող ժողովուրդի մը կողմէ։

Քանի մը արուեստագէտ վիպասան[illegible] ներ միայն կը յիշուին որ ընդհան[illegible] հետաքրքրութիւն կ'արթնցնեն թէ [illegible] տաւորականին եւ թէ ժողովուրդի[illegible] Անոնք են Ճօզէֆ Քօնրէտ, Թ[illegible] Հարտի, Քիփլինկ, իսկ ժամանակ[illegible] կիցներէն Ֆօրսթըր, գլխաւորաբար [illegible] «A passage To India» (Անցք մը դէ[illegible] Հնդկաստան) վէպով որ ազգայ[illegible] հետաքրքրութիւն արթնցուցած է։

Եթէ երբեմն յառաջդիմութիւնը [illegible] ղեկավարել հետեւանք կ'ունենայ, [illegible] հանգամանքը ստացած է այսօր ժող[illegible] վրդական վէպը անգլիացի այն քննա[illegible] դատներու աչքին որոնք մտահոգ [illegible] վիպագրութեան ապագայի մասի[illegible] Անոնցմէ մէկն է Ք. Ա. Լիւիս որ [illegible] գտնէ այդ պատկերը «մեր քաղաք[illegible] կրթութեան ամէնէն սոսկալի երեւ[illegible] թը, որ անկարելի է անհատական [illegible] ճիգերով խափանել։ Գիտակից փորձա[illegible] մասնութիւն մը պէտք է պայքարի[illegible] Պէտք է սկսիլ դպրոցներէն։ Պայքա[illegible] րիլ հանդէսներու եւ մամուլի մասն[illegible] ւորաբար շողշողուն ազդերու դէ[illegible] Ատոր համար անհրաժեշտ է քննադ[illegible] տական օրկան մը եւ ոչ թէ առեւ[illegible] տրական մամուլը։ Եթէ կարելի է [illegible] մը ընել, այդ ալ այս ձեւով պէտք [illegible] ըլլայ, այլապէս յոյս չկայ»։

ՄԱՆՆԻԿ ՄԽՏԱՏՈՒՐԵ[illegible]

ԷՋ ՄԸ ՓԱՆԱՅԻԹ ՍԹՐԱԹԻԷՆ

ՍԱՐԳԻՍ *(իրական պատահար)*

ԽՄԲ.— Ռումանական Բրուչիտա Ռոմընիմուլուի ազգայնական շաբաթաթերթը իր վերջին թիւին մէջ կը հրատարակէ հանգուցեալ տիեզերահռչակ գրագէտ Փանայիթ Սթրաթիի մէկ անտիպ էջը՝ որուն հերոսը Հայ մըն է։ Ինչպէս կը յիշեն մեր ընթերցողները, Փանայիթ Սթրաթի, որ պահ մը համայնավար ձգտումներէ տարուած Մոսկուա գնաց ու անկէ դարձաւ յուսախաբ, իր դառնութիւնները պատկերացնելով իր նոր երկերուն մէջ, ուրիշ առթիւ ալ համակրական ակնարկութիւններ ունի Հայերու մասին։

Ռումանական խեղճ նաւահանգիստ մըն է Ծուրճովան, Դանուբի վրայ։ Երբ զինքը ճանչցայ,— աւելի քան երեսուն տարի առաջ,— շատ դէշ կը կերակրէր ան իր բնակիչները։ Այսինքն կ'ուզեմ ըսել որ իրաւամբ կարիք չունէր իմ բաղդակներուս, երբ 1901ի ձմրան, գացի իրմէ կտոր մը հաց աղերսելու։

Սակայն հացին կարօ՞տն էր որ զիս Ծուրճովա քշած էր։ Ոչ։ Երբեք թափառումներս հացի կարիքէն համար չեղան,— հոս կ'ըսեմ, որպէսզի գիտցուի։ Որովհետեւ հացը աշխարհիս ոչ մէկ կողմը աւելի դիւրին չէի կրնար վաստկիլ, քան իմ ծննդավայրս։ Ու մայրս ըսածը գիտէր երբ,— ամէն մէկ խղճալի վերադարձիս եաք,— կը յանդիմանէր զիս ...

— Նորէ՞ն վերադարձար, հագուստներդ պատռտած ու քաղցրահար ... Ե՞րբ գլուխդ պիտի մտնէ որ ի զուր կը սլքտաս պատառ մը հացի ետեւէն ... Օ՛ն, ողորմելի, չե՞ս տեսներ որ բոլոր ազգերը Պրայիլա կուգան կտոր մը հաց ճարելու ու նոյն իսկ կը հարստանան ... Աստուած իմ, ի՛նչ է որ քեզի այսպէս տեղէ տեղ թափառիլ կուտայ, հողի մը նման ... Պղպե՞ղ ունիս դուն տակդ ...

Լուսահոգի մայրս, գիտէր որ երբ գնչուները ծեր ձի մը ծախել կ'ուզեն, պոչին տակը պղպեղ կը դնեն։ Խեղճ անասունը, այն ատեն, գնողը չալկած, կը վազէ սմբակները կայծկլտելով, զինքը նեղող պղպեղէն քշուած։

Բայց, այս պատճառաւ չէր որ կը թափառէի ես։ Թէեւ մայրս, իր անսահման բարութեան մէջ, զիս ծեր ձի մը կը սեպէր որ վազելու անկարող է, երբ գրգռուած չէ պղպեղէն։ Բան մը կը մղէր, անշուշտ, զիս, քանի որ կը նետուէի թշուառութեան մը գիրկը որուն ճիրաններուն մէջ կը գալարուէր Ծուրճովան այդ տարուան ձմեռը։

Քարերը ճաթեցնող ցուրտ մը կար, իսկ նաւահանգիստի բնակիչները,— որոնց թիւին մէջ ես ալ կը մտնէի,— անգործ կը կենային, քանի մը շաբաթէ ի վեր։ Աշխատանքի ամենադոյզն առիթը, յարձակումով կը խլուէր։ Բոլորը հոն կը վազէին, քաղցէն կատղած գայլերու պէս, դանակները կը քաշէին ու զիրար կը յօշոտէին։ Ոստիկանութիւնը երբեք չէր միջամտեր։ Կը վախնար։ Միայն ուժեղները շաբաթական հազիւ 5—10 լէյ կը շահէին։ Միւսները ժամանակնին կ'որոճային սրճարաններու անկիւնը, ուր ապարիկ կ'ապրէին եւ թուղթ կամ «պարպութ» կը խաղային։ Երկուքն ալ անտանելի խաղեր։

Ոչ մէկը չէի ճանչնար ու բնաւ ալ դժբախտ չէի այդ պատճառաւ։ Երջանիկ էի որ գոնէ սեղանի մը անկիւնը նստելու ու անօթի ճաթելու կը ձգէին, ներսը տաքին։ Բայց Հայ մը, Սարգիս, վիճակէս ու առանձնութենէս ազդուած, ձեռք մը երկարեց ... Ամէն օր զիս թէյով մը ու չերտ մը հացով կը հիւրասիրէր, թէեւ ինքն ալ ինծի չափ աղքատ ըլլար ... Այս բարութիւնը սիրտս տաքցուց։ Անբաժանելի դարձանք ու Սարգիսն էր որ զիս մտցուց սրճարանին բարքերուն մէջ, ուր կ'անցընէինք մեր օրը։

Այդ ահռելի գործազրկութեան մէջ նոյն իսկ որակեալ բանուորները չէին խղճահարէր գինովցնելու իրենց բերքերը ծախելու համար քաղաք եկող գիւղացիները, զանոնք խաղի քաշելու, ու, խաբելով, անոնց մինչեւ վերջին լուման կողոպտելու։ Այս բանուորները իսկական հրոսախումբեր կը կազմէին։ Իրենց միացող գիւղացին կրնար այլ եւս հրաժարիլ կովի մը կամ սայլ մը ցորենի վաճառումէն դաժան խոնջէնքով մը գոյացած իր դրամներէն։ Խեղճերը լալով կը մեկնէին։ Իսկ եթէ աղմուկ բարձրացնէին կամ ոստիկանութիւնով սպառնային, իրենց ոսկորները վրայ կուտային ծեծի մէջ։

Այս պատճառաւ, ինքզինքս աւելի մինակ կը զգայի, ու Հայուն բարութիւնը զիս ա՛լ աւելի կը քաշէր։ Որովհետեւ լքուած գոմի մը մէջ կը պառկէի, ուր գիշերը ձիւնը եւ բուքը ոտքերս կը թմրեցնէին, Սարգիս զիս իր քովը առաւ։ Մինակը կ'ապրէր, գրեթէ ծերունիի մը նման։ Իր բոյնը,— տախտակէ մահճակալ մը, սեղանէ մը ու թշուառ վառարանէ մը բաղկացեալ,— դժուարաւ կրնար երկու հոգի պատսպարել։ Սարգիս ինծի տուաւ իր անկողինը, իսկ ինքը լերկ լերկ հողին վրայ կը պառկէր, առանց հանուելու, այլ միայն վրան քուրջ մը առած։

Այսպէս, ամիս մը ապրեցայ։

Մարտ ամսուան մէջերը, Դանուբը սկսաւ իր սառոյցները հալեցնել։ Նաւարկութիւնը սկսաւ։ Բնական է, Սարգիս ինծի համար գործ փնտռեց, որպէսզի Պրայիլա վերադառնալու համար դրամ ունենամ։ Խնդիրս խմբապետի մը բացատրեց, այս վերջինը զիս ընդունեց, բայց ...

Բայց ան նկատի չէր առած իմ աշխատանքի եղբայրներուս, բեռնակիրներու ընկերակցութիւնը։ Զիս տեսնելնուն պէս, սկսան խայթիչ կերպով ու լիահագագ խնդալ։ Այդ առաւօտ պէտք էր երկու վակոն աղ պարպել։ Իւրաքանչիւր բեռնակիր համետ մը կռնակը, կ'երթար զայն «վակոնիէր»ին երկարել, իսկ այս վերջինը, աղի կտորը չիտակ համետին վրայ կը նետէր։ Երբ առաջին կտորը առնելու իմ կարգս եկաւ, խորամանկ փսփսուքներ, զսպուած խնդուքներ լսեցի, որպէսզի քիչ եաք, ամէնէն մեծ կտորը ուսերուս վրան գլորուի ...

Ի հարկէ, գետին տապալեցայ, ոտքերս ճզմուած ծանրութեան տակ աղին, որ յանկարծ վրաս կ'իյնար ու կը խորտակէր մարմինս ... Ոչ մէկ շշուկ։ Շուրջս, սպասող, անասնային դիմագծեր միայն ... Սարգիս, մօտեցաւ, օգնեց որ ոտքի ելլեմ մինչ ականջիս կը փսփսար.

— Եթէ բառ մը հանես, կը ծեծեն քեզ մինչեւ որ արիւն բերեն ... Ետեւէս եկուր ...

Հետեւեցայ իրեն։ Ռուս. գործակալութիւն գացինք, ուր Սարգիս խօսեցաւ գլխաւոր գործակալին հետ, նկարագրեց թշուառութիւնս ու խնդրեց որ զիս կէս գինով ընդունին, [illegible] սական առաջին անգամ հանդի[illegible] շոգենաւին վրայ, որ դէպի Պրայի[illegible] պիտի մեկնէր։

Գործակալը հաւանեցաւ ու Սարգ[illegible] վճարեց կէս տոմսակին գինը։ Բայ[illegible] պէտք էր ութ օր եւս սպասել մի[illegible] որ փրկարար շոգենաւը գար։

Վերջին շաբաթը կ'անցընէի սովո[illegible] րական սրճարանը, ուր Սարգիս[illegible] հացն ու թէյը կը կիսէր։ Սրճարա[illegible] լեցնողներու հոգեկան ազնուութի[illegible] նը ատ ալ շատ սեպեց։ Ու սկսա[illegible] ջան ընել շշուկ մը որ իմ եւ Սարգ[illegible] միջեւ անխուսափելի բաներ [illegible] պատահին։ Որովհետեւ իրենց ու[illegible] դրութիւն չէինք տար, կը քփրէ[illegible] ամօթալի բառը ընկերացնելով [illegible] ւելի ամօթալի շարժումներով։

Խժոռ նայուածքով տիպարներ [illegible] սեղանին կը մօտենային, ազդ[illegible] կը չփէին ու հարցնէին Սարգիսի[illegible]

— Կո՞յս գտար թէ քեզմէ առաջ [illegible] րիշը սերը առած էր ...

Ալ վերջին երկու օրերը չկրցա[illegible] Սարգիսին սենեակը լքել։

Երբ, վերջապէս ինքզինքս [illegible] տունը գտայ,— մայրս [illegible] ճչաց ու քանի՞ երրորդ անգամ [illegible] յանդիմանեց.

— Բայց ո՞ւր կ'ուզես աւելի [illegible] գութ գտնել, քան քու ծննդավայր[illegible] մէջ ...

— Այո, մայր, իրաւունք ունիս։

Թարգմ. ԱՐԱՄԱԶԴ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԻՆ

ԽՄԲ.— Վրացի բանաստեղծ Շոթա Ռուսթավելիի ընծենուորէն հատուած մը աշա,— նախերգանքը,— որուն թարգմանութիւնը կատարած է Գէորգ Աստուր։

Իմաստութեան մի բաժինն է յօրինելը ոտանաւոր՝
Երկնային գործ երկնի համար, բայց լողին շատ կարեւոր,
Հաճելի է նաեւ այստեղ, թէ բանիմաց մարդ է լսում,
Մանաւանդ, որ ոտանաւորն երկար միտքը կարճ է ասում։

Ինչպէս որ ձին կը նանաչուի երկար նամբին արագ վազքից
Եւ գունդ նետողն՝ ասպարիզում բազկի շարժից, շիտակ զարկից,
Գուսաններին կը բնորոշի մեծ չափածոն իր հիւսուածքում,
Յանգի, չափի խաղն ու թեքին, թռիչքն ու նիգ նրանց խօսքում։

Ի՜նչ գուսան է, թէ չէ տիրում իր արուեստին, լեզուին իսպառ,
Ում չափածոն յանկարծ կաղաց, պակսեց տեղին բնորոշ բառ.
Նրա խօսքերն աղբիւրի պէս պիտի հոսեն ջինջ, անսպառ,
Շարժէ *չողանն*(*) իր անվրէպ ասպարիզում դիւցազնաբար։

Թող ամէն մարդ չպարծենայ, թէ գուսանի հետ կը մրցի ...
Ի՞նչ գուսան է, ով բերանից մէկ – երկու յանգ միայն թռցնի
Եւ պարծենայ իր տաղանդով, իր յանգերով նա յամառի։
Ո՛չ, այնքան է նա բանաստեղծ, որքան որ մի յամառ ջորի։

Կան գուսաններ, իրենք փոքրիկ, հասնել նզնում են մեծերին,
Բայց սրտեր չեն հերոսացնում եւ չեն տանում աշխարհի վերին ...
Երգն է նման թոյլ աղեղին անփորձ որսորդ մանկան ձեռին —
Խոշոր գազան չի յաջողում ... եւ կոտորում է մանրերին ...

Կան գուսաններ՝ արտայայտող հանդէսներում, խրախնանքներում,
Կատակներում, սիրազրոյցում, ընկերական հեզնանքներում.
Մերթ այդպիսիք դուր են գալիս, երբ պարզ են արտայայտում,
Սակայն ... գուսան չի համարուի, ով չի երկար գործ արտադրում։

Գուսանը թափն իր հանճարի պէտք չէ ցրիւ տայ կողմնակի,
Ողջ էութեամբ, անդաւաճան պիտի տրուի մէկ էակի,
Նրա համար միայն ապրի, նրան գովի, նրան երգի,
Լեզուն վարժի նրա համար, նրան միայն ներդաշնակի։

Իմ ընտրածին(*), յայտնում իմ ձեզ, երկինքն է վեհ սփականում,
Ձեմ ամաչում այս ասելու՝ ես նրանով իմ պարծենում.
Անգութ է նա ինչպէս յովազ, բայց նրանով իմ ես ապրում։
Նրան կը զգաք փառաւորուած իմ երգերի այս մեծ շարքում։

(*) Չողանը թիակաձեւ գործիք էր, որ գործ էր ածում գնդախաղի ժամանակ։

(**) Ակնարկը վերաբերում է Թամար թագուհուն։

ՄԱՐԻԷԹԹԱ ՇԱՀԻՆԵԱՆ ԵՒ ԻՐ «ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆ»Ը

ԽՄԲ.— «Լիթէռաթուռէն կլաս», դուրկար գրական պարբերականը, *«ժամանակակից ռուս գրականու-թիւնը»* խորագրին տակ, ուսումնա-սիրութիւններ կը հրատարակէ։ Իր վերջին թիւին մէջ կը խօսի Մարիէթ-թա Շահինեանի մասին, հրատարա-կելով նաեւ անոր նկարը.—

Մարիէթթա Շահինեան աշխարհ եկած է Մոսկուայի թժիշկ եւ համալսարանի դասախօս Սէրկէյ Շահինեանի։

Ան գտնուելով հանդերձ մեծ գրականքի եւ նեղութեան մէջ, կը յաջողի աւարտել գիմնազիոնը եւ Մոսկուայի պատմա – փիլիսոփայական համալսարանը։

Շահինեանի գրական գործունէութիւնը կը սկսի պատերազմէն առաջ։ Դրամի պահանջը կը ստիպէ գրել ամէն տեսակ նիւթերու մասին՝ բոլոր թերթերուն եւ պարբերականներուն մէջ, ուր ինք մուտք ունի։

Կը գրէ նաեւ քերթուածներ։ Այդ շրջանէն են իր քերթուածներու հաւաքածոները — «Orientala» եւն., *ինչպէս նաեւ քանի մը պատմուածքներ։ Իր գրական այդ շրջանէն ծանօթ են հետեւեալ հաւաքածոները, — «Ցած գետ» եւ «Եօթը խօսակցութիւն»։*

Գրագիտուհին քննադատական իր գործերը կը հրատարակէ հետեւեալ հաւաքածոներով.— «Ոննեօրի տրամադրութեան մասին» եւ «Երկու բարոյականներ»։

Շահինեանի նախայեղափոխական բնակավայրը՝ ինչպէս գրականութեան, նոյնպէս եւ կեանքի մէջ՝ հաստատուն չէ եղած։

Ան ապրած է Կովկաս, Տոն, Մոսկուա եւ կամ Գերմանիոյ մէջ տեղ մը, ու իր քերթուածները, պատմուածքները եւ քննադատական գրութիւնները երեւցած են զանազան թերթերու մէջ։

1914ին կ'իյնայ Գերմանիա, բայց կը յաջողի դառնալ Ռուսիա եւ ամբողջ պատերազմի ընթացքին կը գտնուի Կովկաս, ուր կը զբաղի գրականութեամբ եւ լրագրութեամբ։ Կովկաս էր, երբ սկսան քաղաքացիական կռիւները։

Պատերազմն ու յեղափոխութիւնը իր վրայ կը գործեն վճռական ազդեցութիւններ։ Իր ստեղծագործական ուղիները կը փոխուին։

Դաստիարակուած գերման փիլիսոփայութեամբ, անդամ Մերեժքովսկիի եւ Ռոզանովի Փեթերպուրկի խորհրդապաշտ - կրօնական շրջանակի, գաղափարով եւ ստեղծագործութեամբ մօտ՝ Մոսկուայի խորհրդապաշտներուն, Շահինեան այժմ դարձած է ուսուցչուհի արհեստագիտական վարժարանին մէջ։ Հիւսուածեղէն - կերպասեղէնի ճարտարարուեստը, աշխատաւորութիւնն ու շարժման մէջ դրուած ռուսական իրականութիւնը այժմ զինքը աւելի շատ կը հետաքրքրեն, քան ուրիշ ամէն ինչ։

Իսկ իր մասնագիտութիւնն է ջուլհակութիւնը։

Բայց իր գրական գործունէութիւնը նորէն կանգ չէ առած։ Այդ օրերէն է իր մէկ վէպը՝ «Ագեստա»։ «Փոփոխութիւն մը տեղի կ'ունենայ ոչ միայն իր կեանքին, այլ եւ իր հայեացքին մէջ՝ դէպի իրերն ու դէպքերը։ Իր հոգեբանութիւնը այժմ այլ ձեւով կ'ազդուի այս բոլորէն, որ տեղի կ'ունենան իր առջեւ եւ իր շուրջը։

Մինչյեղափոխական գաղափարական որոնումները, բարացուցական վերլուծումները եւ փիլիսոփայական հարցերը այլ եւս չեն հետաքրքրեր ուսուցչուհի - ջուլհակուհին։ Յեղափոխական գաղափարները բազմազան են, նոր ոգին ձգտուն է իսկ տկար է Շահինեանի կնոջական հոգին,— ան չի կրնար վերջնապէս ազատիլ անցեալի բորբոսէն, եւ քալել նոր ժամանակին հետ։

Անցեալը ամբողջէն բաժմած է իր հոգիին խորը, ու ան, հակառակ իր մեծ ճիգերուն՝ ազատելու համար անկէ, կարծես ի վիճակի չէ յաջողելու։ Նախկին մտաւորականուհին չի կրնար իրերուն նայիլ յետյեղափոխական մարդու աչքերով։

Ինք կը փոփոխուի գաղափարականօրէն ու կենցաղով, բայց կը շարունակէ գրել «Ճամբորդութիւն Վայմարի մէջ», «Իր ճակատագիրը», եւ «Գրական օրագիրը»։

Ճիմ Տոլար ծածկանունով ան կը փորձէ նաեւ արկածախնդրական - դաղտնի ոստիկանային վէպեր։ Այդպէս են «Մէսս Մէնտ»ը եւ «Լորի Լէն»ը։

Հակառակ նիւթերու հետաքրքրականութեան եւ իր լայն զարգացման, ոչ այս եւ ոչ ալ այն գործերը բան մը կ'աւելցնեն Մարիէթթա Շահինեանի հրական հեղինակութեան վրայ։

Ասիկա կը զգայ եւ ինք։ Ներքին այս պայքարը զինքը կը մղէ «Ահաղանգ» հնչեցնելու,— ինքզինքը կը մեղադրէ գրագիտուհին, իր անհետեւողականութեան համար։ Կը զգայ, թէ իր գնացքը համընթաց չէ կեանքի թափին հետ։ Եւ թէ ինք անկէ մեկուսի կամ ետեւ է կեցած։

Ու մեծ է իր ցանկութիւնը՝ ձուլուելու զանգուածներուն հետ, ինքզինքը անոնց մէկ մասնիկը զգալու, օգնելու՝ իր գրչով, արհեստով եւ այն հսկայ մշակոյթով, զոր կը կրէ իր մէջ՝ իր ազգին եւ իր մերձաւորներուն։

Իր այս նոր ցանկութիւնը զինքը կը մղեն գրելու պատմուածքներ եւ վէպեր,— «Թորնթորի գործարան», «Նէվայի Նիթքան», եւ, ի վերջոյ, 1931ին, իր մեծ վէպը,— «Հիտրոցէնտրալ»։

Հոն Կովկասի ետեւ, ուր Արարատը կ'ուղարկէ իր ջուրերը ոռոգելու համար անջրդի դաշտերը, որոնք սեփականութիւններն են տառապեալ եւ աղքատ մարդոց, կ'ապրի ազգ մը, որ արիւնով, աւանդութիւններով եւ ոգիով նման է գրագիտուհի Շահինեանին։

Հայաստանն է, իր նախահայրերուն հայրենիքը։ Հայերը արիւնի եւ ճակատագրի իր եղբայրներն են։

Անմատչելի լեռները, յորդահոսան գետերը, բարձունքներն ու հովիտները, ուր կ'արածին անթիւ հօտեր, կիներու թուխ դէմքերը, եւ այրերու վշտահար նայուածքներն են որ այժմ կը գրաւեցնեն գրագիտուհին։

Իր ազգին գերութիւնը շատ երկար էր եղած։ Աղքատ է հայկական երկիրը։ Դարեր շարունակ կիսամշակ տիրակալներ յաջողեր էին հազարամեայ մշակոյթի մը մնացորդը խեղդել, եւ թոյլ չտալ որ հոն նորը թափանցէ։

Այդ ժողովուրդը կը պայքարի բռնութեան եւ բռնակալներուն դէմ. բայց, այդ պայքարը վեր է իր ուժերէն։ Դժխեմ ճակատագիր մը կը հետապնդէ զինքը ...

Ոչ միայն անհատներ, այլեւ ամբողջ ընտանիքներ եւ գերդաստաններ կը լքեն հայրենի հայկական օճախները եւ կը մեկնին մօտակայ թէ հեռաւոր երկիրներ՝ հանգիստ ու ապրուստ գտնելու համար։

Անոնք ամէն բանի ընդունակ են։ Կեանքը եւ տառապանքը իրենց սորվեցուցած են յարմարիլ ամէն պայմանի եւ ամէն կլիմայի, եւ լծուիլ ամէն տեսակ գործերու։

Հայը ատակ է ամէն ինչի, բայց միակ իր հայրենիքն է զոր չի կրնար բարեշինել։

Ու միայն այն ատեն, երբ Կովկասէն անդին ամէն ինչ գլխիվայր կը շրջի, եւ բոլոր ճնշուած ազգայնականներու եւ դասակարգերու ազատութիւնը կը հռչակուի, հօրեղբայր Մահակ Գնունիին համար կուգան աւելի լաւ օրեր։

— Նախիջեւանի մէջ այլեւս նստած են իր մարդիկը ու անոնք են որ կը կառավարեն Հայաստանը,— Մահակ այժմ մերձաւորներուն եւ հեռաւորներուն ցոյց պիտի տայ թէ, հակառակ անոր որ իր ոտքերը կարճ են, այսուհանդերձ ինք կրնայ մեծ քայլեր նետել։ Իսկ երբ ատիկա իր շահուն համար է, կրնայ նոյնիսկ ընկերվարութիւն կառուցանել։

Եթէ ատենօք պարապ չիշերէն ինք կրնար շահիլ հազարաւոր րուպլիներ, ինչո՞ւ համար այժմ, երբ իր երկրին մէջ հսկայ կառուցումը կը սկսի,— կը կառուցուի ելեկտրական գործարան — աւելի մեծ գործեր չկատարէ։ Հոս շատ գործեր պիտի ըլլան՝ թէ բանուորներու, թէ գիւղացիներու եւ թէ մտաւորականներու, ինչպէս նաեւ վաճառականներու եւ յանձնառուներու համար։

Կառուցումին գլուխը կը գտնուի երկրաչափ Լեւոն Տավիտովիչ։ Պէտք է շինուին փապուղիներ, թումբեր, կամուրջներ եւ կայաններ։ Ցանձնառութիւնը վերցուցած է «Միշիսկէս»ը։ Կեդրոնական իշխանութիւնը կը հովանաւորէ եւ տնտեսապէս իր վրայ առած է այս կառուցումը, բայց տեղական համագործակցական կազմակերպութիւնները եւս լծուած են գործի։

«Հիտրոցէնտրալ»ի գլխաւոր նպատակներէն մին է, Մասիսի շրջանը լուսաւորելէ զատ, ոռոգել հայկական անջրդի դաշտերը։

Այդ բոլորը պիտի կառուցուին հայկական փոքրիկ քաղաքին՝ Ջանտիմի շուրջ, որ կը գտնուի Միխսի գետին եզրը։ Հոն, այդ գետին յորդուն ջուրերը պիտի զսպուին ու պիտի տրուին մարդկային ծառայութեան գործին։ Գետինը ուսումնասիրուած է։ Ցատակագիծները պատրաստ են։ Գործը կը սկսէր։ Կարգ մը գործեր կը տրուին յանձնառուներու։ Իսկ ուրիշներ տնտեսական ձեւով կը կատարուին։ Թէ պաշտօնեաններու եւ թէ բանուորներու վճարումները լաւ են։

Հեռուէն կուգան Պարսիկներ, Ռուսեր, Ցոյներ՝ քանի մը րուպլի շահելու համար, բայց, մեծամասնութիւնը Հայեր են։ Գրասենեակային բոլոր պարտականութիւնները բացառապէս իրենց ձեռքն է։ Հոն է նաեւ Արնօ Արեւեան, որդին Հայու մը եւ Գերմանուհիի մը։ Ան թղթածրարներու պետն է, բայց ատիկա արգելք մը չէ որ վէպի գլխաւոր գործող - անձերէն մին ըլլայ։

Ուսուցչուհի Անուշ Մալխասեան, որ շատ տառապած է ու շատ տեսած, կ'երթայ պատռտած հագուստներով, բայց հայկական այդ խուլ երկիրը կը տանի նոր բաներ։ Տղոց դաստիարակութիւնն ու ուսումը ան կը կատարէ իր մէկ նոր մեթոտով, ու միանգամայն կը հետաքրքրուի հանրային գործերով։ Ան միշտ պատրաստ է հող ծառայելու։

Կառուցումի գործը տաքցած է։ Ոգին բարձր է։ Ձեն պակսիր եւ սխալներ, ու նոյնիսկ չարաշահութիւններ՝ բանուորներու կողմէ, բայց, ատիկա արգելք մը չէ գործին ընդհանուր ընթացքին։

Այդ միջոցին հոն գտնուող գերմանացի դրագէտ մը միայն մէկ բան չի կրնար հասկնալ,— ինչո՞ւ այսպիսի սովորական գործերու համար, ինչպէս, օրինակ, գործարանի մը շինութիւնը, այսքան մեծ աղմուկ կը բարձրացնեն։ Գերմանիոյ մէջ շատ աւելի մեծ կառուցումներ կան, բայց այդ բոլորը տեղի կ'ունենան լուռ, առանց ցոյցերու, առանց ճառերու եւ առանց գովասանքներու։

Բաներ, որոնց վրայ արտասահմանի արուեստագէտներուն նայուածքը կանգ իսկ չառներ, հոս, մեծ մանուկներու այս երկրին մէջ, բանաստեղծութեանց եւ վէպերու նիւթեր են։

Այս Եւրոպացին չի կրնար ըմբռնել թէ՝ հոս կը կառուցուի ոչ միայն ելեկտրական կեդրոնը, ոչ միայն կը բարեշինուի մարդոցմէ եւ քաղաքակրթութենէն մոռցուած անկիւն մը, այլեւ կը կառուցուի նոր հոգեբանութիւն, նոր ոգի։ Այս հոգեբանութիւնը եւ այս ոգին այն առաւելութիւնն են, որ հրճուանք եւ խանդավառութիւն կը ստեղծէ։

Ելեկտրական լամբը՝ Կովկասեան լեռներու ստորոտը՝ ոչ միայն կենցաղային յարմարութիւն է, այլեւ փարոս մը, որ կը լուսաւորէ ստրուկին ճամբան՝ դէպի նոր ու աւելի լուսաւոր եւ աւելի երջանիկ կեանք մը։

«Հիտրոցէնտրալ»ի մէջ, կառուցումի կազմակերպումէն զատ, շատ լաւ նկարագրուած են Հայաստանի կէս - հասարակածային բնութիւնը, Հայերու կեանքը, անոնց չքաւորութիւնն ու յոյսերը։

Ազատ է Հայը։ Նախիջեւանի մէջ իր մարդիկը իր մայրենի լեզուով կը գրեն հրամանագիրներ, բայց հազարամեայ իր ստրկային ճակատագիրը իր դէմքին վրայ դժուարաւ հրճուանք կը ստեղծէ։ Ան դեռ թերահաւատ է՝ թէ իրեններուն եւ թէ օտարներուն հանդէպ։

Կուգայ 1931 տարին։ Հիտրոցէնտրալը կը տօնէ իր լրացումը։ Կը ժպտի տառապած ու փորձութեանց են — թարկուած Հայը։ Ամէն ինչ ցոյց կուտայ թէ վերջ գտած են այլեւս սեւ օրերը, եւ թէ աւելի ուրախ եւ աւելի հրճուագին շրջաններ կուգան՝ թէ հայկական դաշտերուն եւ թէ հայկական խրճիթներուն համար։

Մարիէթթա Շահինեանի գրական սեփականութիւնը շատ մեծ է,— աւելի քան երեսուն գիրքեր, որոնք ելած են իր գրչէն, բայց, կարծես թէ միայն «Հիտրոցէնտրալ»ով է որ ան ոտք կը դնէ ստեղծագործական ամուր գիրքերու վրայ։

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Commune *կը հրատարակէ փունջ մը հայրենասիրական եւ պատերազմական երգեր, թարգմանելով Միլանոյի մէջ հրատարակուած 2 հատորէ* (1931),— *թէեւ հին երգեր են ասոնք, սակայն ֆրանս. պարբերաթերթը, համայնավար, ընտրած է միայն այն երգերը, որոնք կ'արտայայտեն հակաֆինուորական տրամադրութիւն մը եւ կ'աշխատի պատշաճեցնել ներկայ պարագաներուն։*

Արուեստի գործեր չեն այդ երգերը, այլ միայն՝ զօրանոցի մէջ հիւսուած, ժամանցի համար, հասարակ յանգաբանութիւններ եւ տրտունջներ։ Նմոյշի համար.—

Ամէն առտու, կանուխ կանուխ,
Մեզ կը հանեն անկողնէն,
Ու կը դրկեն մարզադաշտ,
Մարզանքի։
Քալէ՛ յառաջ, միշտ յառաջ,
Ցետոյ ետ դարձ։
Ալպեան բշուառ զինուորներ ենք,
Մեր ոտքերը կը ցաւին։
Չենք գիտեր ինչո՛ւ.
Մեր ոտքերը կը ցաւին։
Ա՛հ, ի նչ – ի՛նչքան գէշ կը քալենք
Մայթին վրայ։

Երբ կուգայ օրն ամսվնար ընելու,
Հազար հազար նեղութեամբ,
Քանի մը սու կուտան մեզի,
Ատով քիչ մը մուխ գնելու,
Երբ *թուքանին*
Այնքան սղած է հիմա։
Ալպեան բշուառ զինուորներ ենք,
Երեսի վրայ նետած են մեզ։
Չենք գիտեր ինչո՛ւ ... (եւն.)։

Զօրաքաժնին տօնն երբ կուգայ
Մասնաւոր նաշ կուտան մեզի,—
Երշիկներ գրս երբ կ'ուտենք,
Մեր փորիկը կը ցաւի,
Կամ հայսապուր,
Որուն պանիրն կը հոտի
Զօրանոցի մը նման։
Ուրիշ մը.—
Առտուն մեզի սուրճ մը կուտան,
Սակայն առանց շաքարի,
Ճիշդ է մեզի սուրճ կուտան,
Բայց շաքար՝ ոչ։
Շաքար չկայ, բնաւ չկայ։

Ուտելիքը քիչ է, քիչ,
Կը նիհարնանք հետզհետէ,
Յոգնած ենք, շատ ու շատ յոգնած,
Քալելու ուժ չունինք այլ եւս։

Կէսօրին ալ մեզի կուտան հայսապուր
Հայսապուր չէ, խէժ է այդ,
Ճիշդ է կուտան հայսապուր,
Բոլորովին սակայն խէժ է,
Թղթաւանառն ալ կը ծախէ։

Իրիկունը մեզի կուտան արգանակ,
Արգանակ չէ, պարզ ջուր է,
Ճիշդ է կուտան արգանակ,
Բոլորովին սակայն ջուր է,
Ոտք լուալու կը ծառայէ։

Կէս գիշերին, մեզի կուտան անկողին,
Բայց սուտ բան է,
Ճիշդ է կուտան անկողին,
Բոլորովին սուտ բան է,
Ոտքը բնաւ չի բռներ։

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

"ԻՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ„

— . —

Նիկողոս աղա տասնըիններորդ դարէն աւելցած ու քսաններորդ դարէն մերժուած տիպար մըն է։ Մենք վստահ ենք սակայն որ քսանմէկերորդը պիտի ընդունի զինքը ... քաղաքէտ։

Այո, Նիկողոս աղան, չհասկցուած, չըմբռնուած ու մանաւանդ լոյս աշխարհ չտեսած քաղաքագէտ մըն է։ Ան իր քաղաքագիտական դասերն – թացքը ստացած է Պոլիս՝ Ասմալը Մէսճիտի սրճարանը, անկէ անցած է Այնալը Քահվէ, ան ալ աւարտելով մտած է Սանտըք Պուռնու՝ վարպետ Մակարի գինետունը։

Նիկողոս աղա վերջապէս Փարիզ հասած է ու Լաֆայէթի սրճարաններուն մէջ կատարելագործած իր մասնագիտութիւնը։

Համճարով ու մարգարէութեամբ խառն կարծիքներ կը յայտնէ ան քաղաքականութեան մասին։

Դժբախտաբար կը պակսին զինքը մտիկ ընողներ՝ թէեւ ինք սիրայօժար կը վճարէ ունկնդիրներուն ... «ախորժաբեր»ները։

Մինչդեռ ուրիշ բանախօսներ, բեմի վրայ, գաւաթ մը ջուր առջեւնին, փոթորիկներ կը հանեն, մեր Նիկողոս աղան փոթորիկները գաւաթ մը ջուրի կը վերածէ, յետոյ անշուշտ ջուրն ալ գինիի վերածելով՝ ամէնը մէկ կուլ կուտայ։

Անցեալ օր Փորթ տ'Օրլէանի կողմը իրեն հանդիպեցայ ու ըսի.

— Բարեւ, Նիկողոս աղա, ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ ...

Իր ամէնէն սիրական հարցումը ուղղած էի իրեն։ Նիկողոս աղա պեխերը ոլորեց ու ըսաւ.

— Հետեւէ ինծի ...

Հետեւեցայ ու կրկնեցի հարցումս.

— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, Նիկողոս աղա ...

— Նախ մենք կ'անցնինք կոր ու կը դառնանք կոր դէպի գերեզման։

— Եւրոպան կարծեմ մենէ առաջ անցած է ու կը դառնայ դէպի ... պատերազմ։

— Այդ մասին կարելի չէ չոր կերպով խօսիլ։

Ու մտանք պիսթրօ մը եւ անկիւն մը դիրք գրաւեցինք, ապսպրելով երկու փէրնօ։

Բաժակները լեցուեցան, ջուր եւ սառոյց սրսկուեցաւ անոնց մէջ։

Նիկողոս աղային պեխերը սկսան ոլորուիլ, դառնալ։ Սիկարէթները վառեցան։ Քրմական «պաուզա» մը։ Նիկողոս աղան սկսաւ պատգամել։

— Եղբայր, եթէ վաղը պատերազմը պայթի, ամբողջ եւրոպական քաղաքակրթութիւնը քանի մը թօնօ մոխիրի պիտի վերածուի։ Շատ կը ցաւիմ այս բանին համար։ Սակայն ցաւելով կը ցաւիմ սա «փէրնօ»ին համար որ քաղաքակրթութեան միւռոնն է ... «Փէրնօ»ն ալ պիտի ոչնչացնեն ... Աս արդէն ըմբոստացուցիչ է ...

— Լաւ պիտի ըլլայ որ բոլոր գինետուներուն վրայ Կարմիր Խաչի դրօշ պարզուի, որպէսզի բաղոսի տաճարները զերծ մնան յարձակումէ եւ հաւատարիմ կոնծարանները շարունակեն անխլիրտ իրենց շինարար գործունէութիւնը, խմելով ու երգելով ...

— Ատիկա քիչ մը բանաստեղծական եղաւ։ Դառնանք իրականութեան եւ պատերազմը չպայթած մէյմէկ «փէրնօ» եւս խմենք ...

— «Անցնելու մօտ իրերն զմեզ կը կարթէն», կ'ըսէր Սիպիլ ...

— Դառնանք իրականութեան, ըսի։

Դարձանք։ «Փէրնօ»ի երկու բաժակները լեցուած էին ոգիով։

— Ա՞յս է իրականութիւնը, ըսի։

— Այո, տղաս, իրականութիւնն ալ աս է, անիրականութիւնն ալ։ Սա գաւաթին եզերքներէն դուրս ամէն բան պատերազմ կը հոտի։ Խմէ քանի դեռ ողջ ես, որովհետեւ այսօր կանք վաղը չկանք. «փէրնօ»ն ալ մեզի պէս է. այսօր կայ, վաղը չկայ ... Մէկ ցաւ ունիմ միայն, ապա թէ ոչ մեռնիլը հոգս չէ ...

— Ըսէ ցաւդ սա նուիրական վայրկեանին։

— Ցաւս ան է որ խօսելու եւ գրելու ընդունակութիւն չունիմ եւ օր մը պիտի մեռնիմ առանց քաղաքական կարծիքներս ազգիս յայտնած ըլլալու ...

— Ես սիրով յանձն կ'առնեմ ձեր կարծիքները թուղթին յանձնելու սրբազան աշխատանքը ...։

— Եթէ այդպէս է, մէկ մէկ «փէրնօ» եւս ապսպրենք ...

Երրորդ բաժակները պարպելէ վերջը՝ կ'ուզէի որ Պարոն Նիկողոս խօսի որով երրորդեցի հարցումս.

— Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ ...

Նիկողոս աղա պեխերուն վարի մասերը ծծեց ու սկսաւ խօսիլ.

—Իտալիա Եթովպիոյ վրայ յարձակած ըլլալուն համար՝ գիտես թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, գլխաւորութեամբ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, պատժավճիռներ գործադրել սկսաւ Իտալիոյ դէմ։ Աս սեղմումները շատ նեղը դրին Իտալիան, հակառակ անոր որ իր բանակները կարգ մը կարեւոր յաղթանակներ շահեցան։ Եւ ահա յանկարծ Գերմանիա կը գրաւէ Հռենոսի ապազինեալ շրջանը։ Ու բնականաբար Ֆրանսա եւ Պելճիքա կոչ կ'ընեն Ազգերու Դաշնակցութեան, մանաւանդ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ, որոնք յանձն առած են յարգել տալ Վերսայլի եւ Լոքարնոյի դաշնագիրները։ Ու Իտալիա հանճարեղ պատասխան մը կուտայ իրեն ուղղուած պարտականութեան հրաւէրին՝ ըսելով.— «Ես չեմ կրնար թէ բանտարկեալ եւ թէ ոստիկան ըլլալ»։ Ըսել կ'ուզեմ,—արձակեցէք զիս բանտէս, այսինքն վերցուցէք պատժավճիռները, որպէսզի ես սիրով ու հաւատարմութեամբ կատարեմ իմ ոստիկանի պաշտօնս։ Ու վաղը միւս օր, Անգլիա եւ Ֆրանսա եւ ամբողջ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պիտի քակեն բանտարկեալ Իտալիոյ շղթաները, պիտի բանան բանտարկեալ Իտալիոյ խցադուռը, պիտի հագցնեն անոր ոստիկանի համազգեստը ու պիտի ըսեն. — Եթովպիոյ մէջ ըրած թողածդ քեզի հէլալ ըլլայ. միայն թէ բռնէ սա բռնաբարողը։ Ու միշտ այսպէս է աշխարհի բանը։ Պատերազմի պարագային Թուրքերն ալ կը բանային բանտերուն դուռները եւ դատապարտեալները ազատ կ'արձակէին զանոնք մղելով «հայրենասիրական» գործունէութեան։ «Թէմսիլտէ հաթա օլմազ»։ Շատ մը երկիրներու լաւագոյն ոստիկանները «նախկին» – ներն են։ Մէկէն կասկած ունիս որ յանցանք մը գործէ՝ զայն յանցանքը գործած պահուն բռնելու համար՝ նոյն յանցանքին մէջ արդէն բռնուած մը գործի լծէ։ Նմանին նմանով կարելի է յաղթել։ Գերմանիոյ դէմ շարժելու համար՝ Իտալիոյ կապանքները պիտի քակեն։ Ինծի երեք անգամ հարցուցիր թէ «ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ»։ Առայժմ իտալական մաքարօնին ու հացին վրայ կարագ կ'անցնի, կը դառնայ եւ ես ուրախ եմ։

Ուշ ատեն բաժնուեցանք իրարմէ՝ երբ հաշիւը երեսուն ֆրանքը կ'անցնէր ու գինետունը կը դառնար ...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

վճիռին եւ ծրագրուած բանակցութեանց, ֆրանսական եւ պելժիական սահմանագլուխներէն 20 քիլոմեթր ետ քաշել այն զօրագունդերը զորս ղրկած էր: Այսպէս պարպուած գօտին պիտի գրաւեն միջազգային ուժեր որոնց ներկայութիւնը պիտի հաստատէ թէ միջազգային օրէնքը չաճած է յաղթանակը: Ապազինեալ շրջանի մնացեալ մասին մէջ, գերմանական զինուորները պէտք չէ անցնին այն թիւը որ պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ մարտ 7ին:

Անոնք չպիտի կրնան որ եւ է օգնական ուժ ստանալ, արգիլուած է որ եւ է ռազմանիւթի առաքումը, ամրութեանց շինութիւնը կամ ռազմադաշտի յարդարումը, ոչ մէկ օդակայան չպիտի շինուի կամ ընդարձակուի: Մեր կողմէ, մենք ինչպէս եւ Պելժիա ընդունած ենք բանակցութեանց ընթացքին ընդհատել զօրքի առաքումը դէպի հասարակաց սահմանագլուխի հարեւան գօտին: Միջազգային յանձնաժողով մը պիտի հսկէ այդ յանձնառութեանց գործադրութեան վրայ: Այս յանձնաժողովին միջամտութիւնը նշանակուած շրջանի վերազինման եւ վերամրացման մասին մեզի կուտայ երաշխաւորութիւններ որոնք նախապէս չկային: Այս «պահպանողական» միջոցներու ամբողջութեամբ կը հաստատուի գերմանական գործողութեան հետեւանքով ստեղծուած կացութեան առժամեայ հանգամանքը: Հռենոսեան շրջանը, Լա Հէյի ատեանին վճռէն յետոյ, իր վերջնական կազմը՝ իրաւական վիճակը պիտի ստանայ միայն շահակից պետութեանց միջեւ կատարուած բանակցութիւններով, եւ, մասնաւոր տրամադրութեամբ մը ճշդուած է թէ՝ այս իրաւական վիճակին, ինչպէս միւս բոլոր խնդիրներու վերաբերեալ բանակցութիւնները Գերմանիոյ առջեւ պիտի բացուին միայն այն ատեն երբ ան բացորոշապէս ընդունի այս նախաշաւիղ պայմանները, որոնք ամբողջութիւն մը կը կազմեն:

Պէ՞տք է որ ըսեմ, վերջապէս, թէ խօսք չկայ որ միջազգային ուժ մը դրաւէ ֆրանսական կամ պելժիական երկրին որ եւ է մէկ մասը: Հրէշային անարդարութիւն մը պիտի ըլլար այդ եւ ո եւ է ֆրանսացի բանագնաց չպիտի ընդունէր զայն »:

Պ. Ֆլանտէն ուշադրութեան յանձնելով Ֆրանսայի տրուած ապահովութեան նոր միջոցները, եզրակացուց.

— « Կարելի է անբաւարար սեպել ձեռք բերուած արդիւնքները: Կարելի է խորհիլ թէ ֆրանսական պատուիրակութիւնը պէտք էր յամառօրէն պահանջէր Հռենոսեան շրջանին ամբողջական եւ անմիջական պարպումը: Եւ կրնար, այդ արդիւնքին հասնելու համար, առաջարկել պատժականտնօրէնութիւններ որոնք ծանր հարուած պիտի տային մասնաւորապէս խոցելի տնտեսութեան մը: Բայց այդ պարագային չպիտի վայելէր երաշխաւոր պետութեանց աջակցութիւնը, ոչ ալ Պելժիոյ, որ նոյնպէս երաշխաւորեալ է: Ուստի նախընտրեցինք միանալ չափաւոր առաջարկներու քաղաքականութեան մը: Հրաւէր մը ուղղուած է Գերմանիոյ. եթէ ընդունի, նոր հեռանկարներ կը բացուին Եւրոպայի խաղաղութեան ամրապնդման համար: ԵԹԷ ՄԵՐԺԷ, ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆ Է ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ, ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՎԵՐԱՔՆՆԱՀԱՏՄԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ: Կասկած չկայ որ այն ատեն աւելի նպաստաւոր մթնոլորտ մը պիտի ստեղծուի ֆրանս. տեսակէտներուն համար: Բայց ես կ'ուզեմ մէկդի դնել այդ ենթադրութիւնը, որովհետեւ անկեղծօրէն կը մաղթեմ որ գերմանական կառավարութիւնը ըմբռնելով կացութեան ծանրութիւնը, պիտի գիտնայ գնահատել իրեն ուղղուելիք պահանջներուն չափաւորութիւնը: Ֆրանսական պատուիրակութիւնը պելժիականին հետ պնդեց որ զինուորական երաշխաւորութեանց յետագայ գործադրութեան վերաբերեալ համաձայնութիւնները կնքուին անմիջապէս, հակառակ պարագային խոստացուած աջակցութեան իրագործումը շատ ուշ մնացած պիտի ըլլար: Բրիտանական կառավարութիւնը իր հաւանութիւնը յայտնեց այս առաջարկին, ինչպէս եւ իտալականը»:

Երեսփ. Ժողովը գոհունակութեամբ լսեց այս յայտարարութիւնը, որ կրկնուեցաւ Ծերակոյտին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ ԴԺԳՈՀ Է

Ֆրանսական մամուլին մեծ մասը խստօրէն կը քննադատէ Լոնտոնի համաձայնութիւնը: Միայն կիսապաշտօնական «Թան»ը եւ ձախակողմեան թերթերը գոհ կ'երեւան: « Տէպա » կը գրէ.— 1. Ա. Դ. Խորհուրդը 12 օր քաշքշեց, հաստատելու համար թէ օրէնքը բռնաբարուած է.— 2. Տասներկու օր վերջը Խորհուրդը որոշեց տեղը բերել օրէնքը, բայց անմիջապէս հաստատեց թէ բան մը չի կրնար ընել, զայն պաշտպանելու համար.— 3. Հիթլէր ոչնչացնելով Վերսայլի դաշնագրին 42, 43 եւ 44 յօդուածները, կրցաւ հրապարակաւ յայտարարել Լոնտոնի մէջ թէ Ֆրանսան է յանցաւորը եւ ան բռնաբարեց Լոքառնոյի դաշինքը.— 4. Գերմանական զօրքը կը մնայ Հռենոսի մէջ, հակառակ այս բոլոր ոչնչաբանութեանց.— 5. Լոնտոն բաւական չի սեպեր այս բոլորը եւ նորԽորհրդաժողով մը կը գումարէ ուր պիտի ոչնչանան յաղթութեան մնացորդները:

Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովն ալ իր կարգին լսեց Իտընը

Նոյն օրը, Անգլիոյ երեսփ. Ժողովին մէջ ալ յայտարարութիւններ եղան արտաքին նախարարին կողմէ, իսկ Ճերմակ Տետրակը աղէն կը յայտնէր գոյացած համաձայնութեան բոլոր մանրամասնութիւնները:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը կրկնելով կատարուած բանակցութեանց մանրամասնութիւնները, չարունակեց.

— « Խորհրդակցութեանց ընթացքին յատկապէս շեշտուեցաւ թէ կարելի չէ բանակցութեանց սկսիլ, մինչեւ որ որոշ չափով մը չվերահաստատուի միջազգային օրէնքի խախտումը: Ուստի Փարիզէն վերադառնալէս անմիջապէս վերջը, թելադրեցի գերմանական կառավարութեան որ իր աջակցութիւնն ընծայէ, դիւրացնելու համար իր ծանօթ գործողութեան հետեւանքով ստեղծուած կացութիւնը: Թելադրանքս այն էր որ, մինչեւ բանակցութեանց սկսիլը իր զօրքը ետ քաշէ այնքան որքան անհրաժեշտ է ապացուցանելու համար թէ Հռենոսի վերագրաւումը այլաբանական հանգամանք ունի եւ միեւնոյն ատեն հրաժարի ամրութիւններ շինելէ: Թէեւ Գերմանիոյ վարչապետը հրապարակաւ յայտարարեց թէ տրամադիր է չաւելցնելու զօրքին թիւը, բայց այդ բաւական չէր ճամբան հարթելու համար: Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան գլխաւոր նպատակն է վերահաստատել վստահութիւնը միջազգային օրէնքի մասին եւ ստեղծել այնպիսի պայմաններ որ կարելի ըլլայ վերակազմել Եւրոպայի հաստատուն վիճակը: Այս եղաւ մեր մտահոգութիւնը այդ օրերուն, իսկ վստահութեան վերահաստատումը դիւրին գործ չէ, որովհետեւ ծանրապէս խախտած էր: Վստահութեան վերահաստատումը անհրաժեշտ է, որպէսզի կարելի ըլլայ բանակցութիւններ կատարել ապահովութեան դրութիւն մը հաստատելու համար »:

Կարդալով Սպիտակ Տետրակին պարունակութիւնը՝ գոյացած համաձայնութեանց մասին, Պ. Իտըն եզրակացուց.

— « Կը կարծեմ թէ Երեսփ. Ժողովը պիտի ընդունի թէ շատ բանաւոր է խնդրել Գերմանիայէն որ նպաստէ խաղաղ կարգադրութեան մը, մասնաւորապէս ի կատար ածելով ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց ցոյց տուած չափաւորութիւնը: Ինչ կը վերաբերի Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան, մենք պատրաստ ենք ընդունելու այդ առաջարկները եւ ջերմապէս կը յուսանք թէ գերմանական կառավարութիւնն ալ նոյն աչքով պիտի նայի: Գերմանական կառավարութիւնը փափաք յայտնեց մեղմացնելու լարումը որ միայն աղէտի կրնայ առաջնորդել: Այժմ կարգը եկած է Գերմանիոյ ցուցնելու թէ ինչ աջակցութիւն կրնայ ընծայել այդ նպատակին համար: Լոնտոնի խօսակցութեանց մէջ մենք ջանացինք կանխել անմիջականօրէն տագնապալի դէպքերու իրական վտանգը եւ պատեհութիւն ստեղծել խաղաղութեան հաստատուն եւ տեւական խարիսխ մը ստեղծելու արեւմտեան Եւրոպայի համար»:

Աշխատաւորական երեսփոխան մը հարցուց թէ Պ. Իտըն միայն արեւմտեան Եւրոպայի խաղաղութի՞ւնը նկատի ունի թէ ամբողջ Եւրոպայի: Նախարարը պատասխանեց թէ խնդիրը կը վերաբերի Լոքառնոյի դաշնագրին տեղ ուրիշ մը հաստատելու, եւ ատոր համար ալ խօսեցաւ միայն արեւմտեան Եւրոպայի մասին. բայց «տարակոյս չկայ թէ մեր նպատակակէտը շատ աւելի լայն է քան այդ »:

*** Պելժիոյ վարչապետն ալ իր կարգին մանրամասն յայտարարութիւն մը կարդաց երեսփ. ժողովին մէջ:

ՍԱՆԹԷՒ ԲԱՆՏԷՆ փախաւ դատապարտեալ մը, Ժան Սփիլէր, 33 տարեկան, յանդուգն փորձ մը կատարելով: Պատը ծակած եւ չուան մը կապած էր հանդիպակած ծառի մը: Կ'ըսուի թէ դուրսէն ալ օգնած են:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄՕՏ, Սէնթ - Իլէռ - տիւ Թուվէի ապաքինարանին մէջ, հիւանդ մը յանկարծ խենդենալով, իրարու ետեւէ սպաննեց երկու կիներ, ծանրապէս վիրաւորեց դեռատի աղջիկ մը, թեթեւապէս՝ ուրիշ երեք հոգի, եւ յետոյ սպաննուեցաւ դիւղապետին եւ զոհերու ազգականներուն կողմէ:

Այրի Տիկին Լիւսի Կիւմիւշեան եւ զաւակները՝ Զարլի, Սթէլլա եւ Սօնա եւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ԿԻՒՄԻՒՇԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 21 մարտ, շաբաթ առաւօտ:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ 24 մարտ, երեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին իրենց բնակարանին մէջ, 12, Rue Cauchoix, Deuil (S. et O), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Deuilի գերեզմանատունը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋՈՑ.— Gare du Nordէն առնել շոգեկառք ժամը 13.01, 13.30, 13.56 եւ իջնել Անկէն - յէ - Պէն:

ՊԱՐԱՆՑՔ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆրանսահայ Կ. Խ.ի Փարիզի եւ Պանեէօ-Բաշանի մասնաճիւղերու կողմէ

Այսօր կիրակի 22 մարտ, ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle Victor-Hugoի մէջ, 46bis Rue St. Didier. Paris

Métro: Trocadéro & Boissière

Jazz : Sandros and his Boys

Եւ իր նշանաւոր սեւամորթ երգիչը

ԹԱՌ | Գեղարուեստական բաժին | ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

Մուտք՝ կիներու 5 ֆր., այրերու՝ 7.50 ֆր.:

Ֆ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

կը տօնուի Շավիլի Մասնաճիւղին կողմէ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, վիրօֆլէյի *Maison des Enfants* սրահին մէջ. 14 Avenue des Combattants

---

ԵՂԱՆԱԿԻՆ ԱՄԷՆԷՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

կազմակերպուած

ՍԻՓԱՆ եւ ԿՈՄԻՏԱՍ միացեալ երգչախումբերու կողմէ

28 մարտ, շաբաթ գիշեր, ժամը 10էն մինչեւ առաւօտ

Salle de l'Aéro Club de Franceի սրահին մէջ

6, Rue Galilée, Paris (16) **Métro Boissière**

Orchestre Argentin GARIO CANTI

Պիտի պարուի ԼԱՆՍԻԷ: Մասնակցիլ փափաքողներէ կը խնդրուի պատրաստուիլ նախօրօք:

ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ | Մուտք՝ 10 ֆրանք

Ներկայացում—Պարահանդէս

կազմակերպուած Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայրենակցական միութեան Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

4 Ապրիլ, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Renardի սրահին մէջ, rue Renard, մէթրօ Hôtel de Ville

Ղեկավարութեամբ գեղասան Ուզունեանի՝ կը ներկայացուի ՀԷՔԵՍԹԸ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ ատենապետուհի Տ. Խ. Պետրոսեանի եւ իրենց պարագաներուն, ՊԱՂՏԱՍԱՐ ԽԱՉԻԿԵԱՆԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻՆ րօպ եւ գօրսաժ կարող լաւ գործաւորուհիներ իրենց բնակարանին մէջ աշխատելու համար: դիմել՝ Պ. Անանիկեանի, 3 rue Nicolas Roret, Փարիզ (13):

Café-Restaurant MAGHREB

10 Rue Lanneau. PARIS

Մէթրօ **Maubert Mutualité**

ՏՆՕՐԷՆ **ABD-EL-KRIM**

Արեւելեան երաժշտութիւն ամէն երեկոյ ժամը 8էն մինչեւ 2 մասնակցութեամբ Յավհաննէսի (քէմանչիստ) եւ Հայկի (ուտ):

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ ՍԱՒԼԹԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

84, Fbg. St. Denis (ՊԱՍԱԺԻՆ ՄԷՋ)

ՈՒՐ ՊԻՏԻ ԳՏՆԷՔ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Գաւառէն եկած ապսպրանքներուն գոհացում կը տրուի արագօրէն եւ մեծ խնամքով:

Դերձակատուն

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13—45

ՃՈԽ ՄԹԵՐՔ ֆրանսական եւ անգլիական կերպասներու, Վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած աշխատանք, չափաւոր գին,

Ստացած ենք ամառնային գեղեցիկ կերպասներ.

Զատիկի առթիւ ձեր շինելիք հագուստներուն համար դիմեցէք մեր դերձակատունը:

ԱՐԱՄ ԽՆԴԱՄԵԱՆ

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ԶԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԹ ՓՕՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք՝ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝12ը *125* ֆրանք:

Carte d'identitéի նկարներ՝ *12* հատը *10* ֆր., *6* հատը *7* ֆր.:

ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԼԱՒ ԿԱՇԻՆ ՄԻԱՅՆ ԿԸ ԲԵՐԷ ԼԱՒ ՅԱՃԱԽՈՐԴ

ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ

Ձեր արհեստին մէջ յաջողիլ,

Ձեր յաճախորդներուն թիւը աւելցնել օրէ օր,

Ձեր chiffres d'affaires կրկնապատկել,

Դիմեցէք՝

TANNERIE DE LA DEULE

9, Rue Charlot, Paris. Métro: République.

Tél.: ARChive 05-86

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՆՕՐԷՆՆ Է՝

Պ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆ

որ ձեզի պիտի տայ, չափաւոր գինով, լաւ կաշի, Marque H. S. Tannage lent chêne որ պատրաստուած է մեծ խնամքով:

Գաւառի կօշկակարներուն նմոյշ կը ղրկուի *Contre remboursement*ով:

ՏՈՔԹ. ՍՊԱՐԹԱԼԻ

ՓԱՐԻԶԻ ԲԺՇ. ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ

նախկին գլխաւոր բժիշկ եւ վիրաբոյժ Իզմիրի Ազգ. Հիւանդանոցին

33, Rue Poissonnière (Rex սինէմային ճիշդ քովը)

մէթրօ՝ Bonne-Nouvelle

ընդունելութիւն ամէն օր ժամը *14—18* եւ ժամադրութեամբ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ | **Հեռաձայն Danton : 52 73**

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale.

159, Rue Lafayette | **Tél. Nord 68 - 02**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19: Նաեւ ժամադրութեամբ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Յարութիւն Արթինեանի տիսքի եւ ֆօնօկրաֆի խանութը փոխադրուած է 26 rue Lessageէն 68 rue Julien Lacroix, ուր կը ծախուին արեւելեան եւ եւրոպական տիսքեր, արեւելեան նուագարաններ՝ պուլկուր, ձէթ, ապուխտ, երշիկ, լաւ բուպի (փէքմէզ) եւ անուշեղէններ:

Կը ծախուի նաեւ Լօթըրի Նասիօնալի 1/10 տոմսեր:

Վարձու կը տրուի, խիստ նպաստաւոր պայմաններով նախկին խանութս, որ ունի ետեւը սենեակ մը, իսկ խանութին վրայ երկու սենեակ եւ խոհանոց

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

20 Մարտ — 26 Մարտ

Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին

Justin de Marseille

Le film interdit à Marseille

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. Location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով:

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

20 Մարտ — 26 Մարտ

Երեկոյները ժամը 8.30

Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:

Anabella et Jean Murat dans l'Equipage

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք:

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ զեղչուած գինով:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՄԱՐՏ
MARDI 24 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3071

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՉՔԷ ՀԵՌՈՒ, ՍՐՏԷ ՀԵՌՈՒ…

Հարիւրամեայ ճրագ մը ունինք հեռաւոր Իրանի մէջ,— Թաւրիզի Արամեանը վարժարանը:

Այս առթիւ կոչ մըն ալ հրատարակուեցաւ, ամիսներ առաջ, «Ցառաջ»ի եւ ուրիշ թերթերու մէջ: Անշուշտ այն վստահութեամբ թէ արձագանգ պիտի գտնէ «արգոյ հասարակութեան» կողմէ, ի սփիւռս աշխարհի:

Հրատարակուեցաւ, դարձեալ այս էջերուն վրայ, համառօտ պատմութիւնը այդ բեղուն հարիւրամեակին, այնքան սրտառուչ մանրամասնութիւններով:

Կոչը կ'ըսէր թէ հարիւրամեակը պիտի տօնուի յառաջիկայ ապրիլին, մեծ հանդիսաւորութեամբ:

Ապրիլի դուռն ենք արդէն, եւ սակայն…

Խօսելով միայն մեր եւ հարեւան գաղութներու մասին, կարելի չէ առանց վրդովումի արձանագրել անողոք իրականութիւնը. — տակաւին ոչ մէկ ձեռնարկ, ոչ այստեղ, Փարիզի մէջ, ոչ ալ ուրիշ տեղ:

Եւ կը թուի թէ ամէնէն անտարբերները անոնք են որ հեռուէն մօտէն կապ ունին Իրանի հետ, իբրեւ հպատակ, սան կամ «բոլորտիքեան»:

Կը սխալի՞նք,— այն ատեն թող բարեհաճին լուսաբանել մեզ, հաղորդելով փաստացի տեղեկութիւններ,— ի՛նչ ձեռնարկներ կատարուած կամ ծրագրուած են, ո՞ւր, ինչպէ՞ս, եւ ե՞րբ գործի կը ձեռնարկեն:

Շատ կարճ է ժամանակը, իսկ ձգձգումը՝ վարկաբեկիչ, Իրանահայերու գիտակցութեան եւ պատասխանդրութեան տեսակէտով:

Մեր կարծիքը դրական է եղած այդ երկու առաքինութեանց մասին: Հերքե՞լ կ'ուզէին…

Մեծ թիւ մը չեն կազմեր այն գաղութները, որոնք այնքան արդիւնաւոր եւ յարատեւ աշխատանք թափած ըլլան ազգային կեանքի կազմակերպութեան եւ մանաւանդ կրթական ճակատին վրայ, որքան իրանահայ գաղութը:

Միայն վերջին հարիւրամեակի ընթացքին, ամբողջ սերունդներ թրծուած են հայեցի եւ հիմնական դաստիարակութեամբ: Ցատկանշական օրինակ մը յիշած ըլլալու համար, ըսենք թէ բարբառները նոյնն ըլլալով հանդերձ, իրանահայ գաղութի ընթացիկ եւ գրաւոր լեզուն աւելի հարազատութիւն կը ներկայացնէ, քան կովկասեանը:

Պատերազմէն առաջ, Կովկասը շատ աւելի հարուստ էր քան Իրանը: Եւ սակայն այս վերջինը յաճախ անկարելին կը փորձէր, առաջնակարգ ուսուցիչներ ապահովելու, ազգային դաստիարակութիւնը լաւագոյն հիմերու վրայ դնելու համար:

Վկայ՝ Թաւրիզի Արամեան վարժարանը, սահմանին վրայ, իր հարիւր տարուան հունձքով:

Հաստատուած՝ 1835ին, այս կրթարանը վայելած է շունչը Մեսրովբ Թաղիադեանցի (հեղինակը՝ «Տէր կեցո» երգին), Սամուէլ Գիւլզատեանի («Շահնամէ»ի անդրանիկ թարգմանիչը), Րաֆֆիի, Ռոստոմի եւ ուրիշ բազմաթիւ հմուտ ուսուցիչներու, աշխարհական թէ հոգեւորական:

Իսկ իր արտադրած հունձքի մասին գաղափար կազմելու համար, կը բաւէ ըսել թէ իրանեան Ատրպատականը ինչ որ ունի իբրեւ մտաւորական պարծանք, ամէն բանէ առաջ կը պարտի այս դարաւոր հաստատութեան:

Արամեան վարժարանը ունեցած է փայլուն եւ աղօտ շրջաններ, համաձայն տեղական եւ նիւթական պայմաններուն: Տնտեսական տեսակէտով, եթէ երբեմն բացառիկ նպաստներ ստացած է, ընդհանրապէս իր կեանքը եղած է անընդհատ պայքար՝ դրամական անձկութեան դէմ:

Այսօր իսկ, վարժարանը հազիւ 2000 թումանի իբրեւ եկամուտ մը ունի, 3500 թուման ծախքի դէմ: Ինչպէս կը պատմէր աշխատակից մը, Արամեան թատրոնը, որ տարեկան 6 – 8000 թուման հասոյթ կը բերէր, վերջին տարիներս ոչ միայն շահ չի տար, այլ եւ տարեկան 150–200 թուման կը քաշէ նորոգութեան համար: Թոշակներէն տարին կը գոյանայ 1200 թուման եւն.:

Արդ, հաստատութիւն մը որ հարիւր տարուան ընթացքին տուած է 1000–1200 շրջանաւարտներ, ապահովաբար կէս առ կէս ողջ եւ բարեկեցիկ, եւ որ մինչեւ այսօր կը դիմանայ բազմապիսի դժուարութեանց, արժանի՞ է այսքան տժգոյն ճակատագրի մը:

Մանաւորապէս Ֆրանսա, Անգլիա, Գերմանիա, Պելժիա եւ ուրիշ բախտաւոր գաղութներու մէջ հաստատուած Իրանահայերը, տարէց թէ երիտասարդ, ի՞նչպէս կրնան գիտնալ այս բոլորը եւ հանգիստ նստիլ, կարդալ ու անցնիլ, կամ գոհանալ շնորհաւորական ուղերձներով:

Աչքէ հեռու, սրտէ հեռո՞ւ: Այս պարագայի՞ն ալ:

Դուք, Իրանէն գաղթած երիտասարդներ, թոյլ պիտի տա՞յք որ պատմութիւնը արձանագրէր, այս առթիւ,— կաթը ծծեցին, բայց մայրը մոռցան, բախտին քմահաճոյքներուն յանձնելով զայն:

Հրաշքի մը չէ որ կը սպասեն Թաւրիզի մէջ, այլ պարտաճանաչութեան եւ երախտագիտութեան չօչափելի ցոյցի մը: Եւ այդ ակնկալութիւնը երբեք վեր չէ գաղթական Իրանահայերու կարողութենէն: Կը բաւէ սթափիլ եւ գործի ձեռնարկել, գոնէ տարեկան բացի հոգէն ազատելու համար այս հաստատութիւնը:

Այս պարտականութեան կատարումը անհրաժեշտ է նոյն իսկ իրենց՝ սաներուն ինքնապաշտպանութեան համար: Որպէսզի կարենան պահել հոգեկան կապը՝ հայկական մշակոյթին հետ, եւ այն սերունդին հետ որ ծաղկեցաւ Իրանի հողին վրայ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ՆՈՐ ՃԱՌՈՎ ՄԸ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՈՐ ԵՒ Է ԻՐԱՒԱԽՈՀՈՒԹԻՒՆ

«ՄԵՆՔ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ՉՊԻՏԻ ԸԼԼԱՆՔ»

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԱՆՈՐՈՇ

Ֆրանսայի համար Լոնտոնի որոշումը վերջնական է, Անգլիոյ համար՝ բանակցութեանց հիմ

Լոնտոնի համաձայնութենէն յետոյ, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, Գերմանիոյ լիազօրը, Պերլին վերադարձաւ օդանաւով, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի հետ: Գերմանիոյ պատասխանին կը սպասուէր երէկ: Նկատի առնելով գերմանական մամուլին արտայայտութիւնները եւ Հիթլէրի նոր ճառը, շատեր կը կարծեն թէ այդ պատասխանը ժխտական պիտի ըլլայ: Իսկ աւելի իրազեկներ կ'ենթադրեն թէ Հիթլէր առաջարկուած պայմանները մերժելով հանդերձ, բոլորովին չպիտի փակէ դուռը եւ հակառաջարկներ պիտի ներկայացնէ: Մասնաւորապէս վիրաւորիչ կը համարուի չէզոք գօտի մը հաստատելու եւ միջազգային ոստիկանութիւն մը տեղաւորելու առաջարկը: Գերմանիա այդ առաջարկը կրնայ ընդունիլ, կ'ըսեն, այն պայմանաւ որ չէզոք գօտի մը հաստատուի նաեւ ֆրանսական հողին վրայ, դէպի Լօռէն եւ Շամփաներ:

Հիթլէր իր նոր ճառը խօսեցաւ կիրակի գիշեր, Պրէսլաուի մէջ: Ահաւասիկ ամփոփումը.

— «Թող վերջնապէս իմանան թէ մենք անձնատուր չպիտի ըլլանք: Մենք տրամադիր չենք ընդունելու այնպիսի առաջարկներ որոնք հակառակ են մեր պահանջներուն եւ պատիւին: Լման երեք տարի մենք հետեւեցանք ճամբու մը որ ուղիղ է եւ պատուաւոր եւ պիտի շարունակենք ընթանալ այդ ճամբով, առանց որ եւ է իրաւախոհութեան: Ամբողջ երեք տարի ես պայքարեցայ ազգին ներքին եւ արտաքին ազատութեան համար: Այժմ հրամայած եմ ընտրութիւններ կատարել, որպէսզի գերման ազգը պատեհութիւն ունենայ արտայայտելու իր ուժը, վճռականութիւնը եւ խաղաղասիրութիւնը: Միայն այսպիսի ժողովրդական աջակցութեամբ կարելի եղաւ լուծել այն հարցերը որ դրուած էին մեր առջեւ: Տնտեսական խնդիրները կարելի չէր լուծել խորհրդակցելով արհեստակցական միութեանց կամ գործատէրներու կազմակերպութեանց հետ: Չափէն աւելի կարծիքներ յայտնուած են Գերմանիոյ մէջ: Ժամանակը եկած էր գործելու… Ես վերակենդանացուցի գերման ազգին ինքնավստահութիւնը: Ես ժողովուրդին սորվեցուցի հաւատալ Գերմանիոյ մեծութեան, անցեալին ու ապագային: Ես կատարեցի այդ գործը յուսալով թէ մեր գլխուն եկած ամօթալի ճակատագիրը յաւիտեան չպիտի տեւէ, այլ պիտի գայ ժամանակը երբ գերման ազգը ուրիշներու երեսը պիտի նայի չեչտակի: Ես ինքզինքս պատասխանատու կը համարէի ոչ միայն ներկայ սերունդին, այլեւ գալիքին առջեւ: Հազար տարուան ապագայ մը կը բացուի մեր առջեւ: Ահա թէ ինչու վճռեցի վերահաստատել Գերմանիոյ պատիւը, ոչ միայն ներքնապէս այլեւ արտաքին ճակատին վրայ: Հիմնական ճշմարտութիւնը այն է թէ բոլոր ազգերը իրականութիւններ են եւ հետեւաբար Եւրոպայի մէջ կարգ-կանոնը պէտք է հաստատուի բանականութեան, հասկացողութեան եւ փոխադարձ յարգանքի վրայ: Կը սխալին անոնք որ կը կարծեն թէ այս նոր կարգ ու սարքը կարելի է հաստատել Վերսայլի հիման վրայ: Գերմանիա չի կրնար հանդուրժել որ ուրիշներ միջամտեն իր վեհապետական իրաւունքներուն: Անոնք որ կը կարծեն թէ այս պարագան կարծիքն է միայն մէկ մարդու, Ատոլֆ Հիթլէրի, չարաչար կը սխալին: Այդ կարծիքն է ամբողջ գերման ազգին: Գերմանիա աւետաբերն է նոր կարգ ու սարքի մը որ հաւասար իրաւունքներ կ'ապահովէ բոլոր ազգերուն: Ես Եւրոպայի խաղաղութիւն կուտամ 25 տարուան համար: Թող ուրիշ դիւանագէտներ ալ հարցնեն իրենց ազգերուն թէ կ'ուզե՞ն որ Եւրոպան բզքտուի զինուորական դաշինքներով եւ ազգի մը վեհապետական իրաւունքները ոչնչանան: Ես մէջտեղ դրած եմ այս հարցումը եւ կ'ընդունիմ միայն մէկ ձեռնհաս դատաւորի վճիռը,— գերման ազգին վճիռը: Ես մէկ դաւանանք ունիմ.— Ես Գերման եմ. կը հաւատամ իմ ժողովուրդիս, անոր պատիւին, անոր ապագային: Ես պիտի պայքարիմ անոր իրաւունքներուն, ազատութեան, լաւագոյն խաղաղութեան մը համար: Ես այս բոլորը կը յայտարարեմ ի լուր աշխարհի եւ դուն, գերման ժողովուրդ, խտացուր շարքերը եւ քալէ իմ ետեւէս»:

ՖԼԱՆՏԷՆԻ ԽՕՍՔԸ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

Եթէ Գերմանիա մերժէ, գործի պիտի ձեռնարկեն

Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն կիրակի օր անգլերէն ճառ մը խօսեցաւ ձայնասփիւռին առջեւ, ուղղուած Մ. Նահանգներու ժողովուրդին: Ճառին ամէնէն կարեւոր կէտը այն է որ, Պ. Ֆլանտէն Անգլիացիներուն պէս չըմբռներ Լոնտոնի համաձայնութիւնը: Իր կարծիքով, Գերմանիոյ եղած առաջարկները «ամբողջութիւն մը կը կազմեն, եւ պէտք է ընդունուին կամ մերժուին իբր այդ»: Եթէ մերժուին, «հաւաքական եւ անմիջական գործողութիւն մը» պիտի կատարուի Լոքառնոցիներու կողմէ, խորհրդակցութենէ մը յետոյ: Արդ, Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներն ու մամուլը վերջնագիր մը չեն նկատեր գոյացած համաձայնութիւնը, այլ իբրեւ հիմ բանակցութեանց: Պ. Ֆլանտէն շեշտեց.

— «Եթէ մեր առաջարկները ընդունուին, այն ատեն պիտի սկսին բանակցութիւնները, նոր կարգ ու սարք մը հաստատելու համար Հռենոսի շրջանին մէջ ինչպէս եւ լրիւ ու ճշգրիտ համաձայնութիւններ՝ ոչ-յարձակման եւ փոխադարձ աջակցութեան համար, արեւմտեան պետութեանց միջեւ: Այդ բանակցութեանց միջոցին ուշադրութեամբ նկատի պիտի առնուին վարչապետ Հիթլէրի առաջարկները: Բայց Լոքառնոյի դաշնակիցները համաձայնած են թէ Եւրոպայի խաղաղութեան հարց չի սահմանափակուիր արեւմտեան պետութեանց յարաբերութիւններով:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՍԱՑԷԻ ՇԱՀԱՆԷՏԷ…»

Եթէ դասընթացք մը բացուէր արքաներու եւ իշխանաւորներու աստուածացման եւ կպատակներու անբացման համար, հարիւրին հարիւր քսան մրցանիշը պիտի կոտրէր խորհրդային իշխանութիւնը:

Ֆաշականութիւնը հարթեց գլուխները եւ հիթլէրականութիւնը կրօնի վերածեց «Առաջնորդ»ին պաշտամունքը: Իսկ բանուորագիւղացիակա՞նը: Ինչո՞վ կը տարբերի: Կամ ինչո՞վ կրնայ չփնտռուիլ:

Եթէ Լէնին կարենար տապանաքարը մէկդի նետել եւ դիտել «փառիշահըմ չօք եաշա»ներու կարմիր բարեկենդանը, ապահովաբար երկրորդ անգամ պիտի մեռնէր:

Իսկ Սուլթան Համիտ պիտի զարմանար թէ ի՛նչպէս, երեսուն տարի տիրաբար իշխելով հանդերձ, չկրցաւ այդպիսի բաներ գրել ու տպել տալ ոչ իր ծննդեան, ոչ ալ գահակալութեան տարեդարձին առթիւ:

(Կը յիշեմ որ շատ մը թերթեր նախընթաց տարիներու գրութիւնները կ'արտատպէին, քիչ մը թարմացնելով կամ նոխացնելով):

Վերջերս Երեւանի մէջ գումարուեցաւ Հայաստանի Լէնինեան կոմ. երիտասարդութեան իններորդ համագումարը:

Եւ ահա ուղերձ մը առ ընկեր Ստալին.

— «Մեր հարազատ, մեր սիրելի, մեր թանկագին ընկեր Ստալինին.

«Հայաստանի Լէնինեան կոմերիտասարդութեան իններորդ համագումարը քեզ՝ սոցիալիզմի մեծ ճարտարապետին, մեր ուսուցիչին եւ ղեկավարին յղում է ջերմ, բոցավառ ողջոյններ, այնքան բոցավառ որքան թէժ է արեւը մեր գեղեցիկ լեռնաշխարհի վրայ:

«Իւրաքանչիւր անգամ, երբ մենք լսում ենք ամենասիրելի անունը — Ստալին, իւրաքանչիւր անգամ երբ մեր վառ երեւակայութիւնը կերտում է ամենահարազատ մարդու պատկերը — մեր սրտերը լցւում են անսահման ուրախութեամբ եւ շնորհակալութեան խօսք չենք գտնում ասելու քեզ, մեր հարազատ հայր, մեր մեծ առաջնորդ — այն երջանիկ կեանքի համար որ կերտում է քո՝ բոլշեւիկների կուսակցութիւնն աշխատաւոր մարդկութեան համար:

Մեծ է մեր դարն, ինչպէս ովկէան,
Եւ ովկէանում այդ անհուն
Որպէս արեւ անեզրական
Քո անունն է բարձրանում:
Եւ մղում է մեր դարն առաջ,
Քո անունը հրավառ,
Ո՜ հանճարեղ մեր ղեկավար՝
Բարձրախոհ ու բարձրանուն:

«Այդպէս է ասել մեր բանաստեղծ Եղիշէ Չարենցը: Եւ լաւ է ասել: Քո անունը, քո պայծառ անունը որ վառւում է որպէս աստղ ուղեցոյց, միշտ հնչում է մեր սրտերում, թէ երկրի ընդերքում, թէ նորակառոյցներում եւ թէ կոլտնտեսային լայնարձակ դաշտերում: Մենք ապրում ենք այդ անունով:

«… Համագումարը վստահ յայտարարում է քեզ, մեր մեծ առաջնորդ, որ եթէ ո եւ է մէկը փորձի իր կապիտալիստական խոզի մռութը կոխել մեր խորհրդային բանջարանոցում — ապա այնպիսի ցասումով եւ կրքոտութեամբ մենք կը նետուենք թշնամու վրայ, որ կը ջախջախենք ու կ'ոչնչացնենք նրան իր իսկ տերիտորիայում: Մենք մեր արեան վերջին կաթիլն իսկ չենք խնայի մեր փառաւոր կուսակցութեան, մեր մեծ հայրենիքի, մեր Ստալինի համար»: (Խ. Հայաստան, 15 փետրուար):

Թելադրութիւն մը, առանց «պրովոկացիոն տենդենցներու»:

Փոխանակ խոզի մռութ ջարդելու օտար հողի վրայ, ինչպէ՞ս կ'ըլլար եթէ քիչ մը սոխ ջարդէին, սեփական հողի վրայ եւ անոր ջուրը խառնէին իրենց խօսքերուն, որպէսզի քիչ մը արցունք հոսէր «աստղ ու արեւ» Ստալինին աչքերէն, աւելի լայն բանալու համար Հայաստանի դուռները:

ՎԱՀԷ

ՑԽՐՈՒՆԻ

Ընկեր Լեւոն Զօրմիսեան, որ վերջերս կորսնցուցած էր իր քոյրը եւ փեսան, նոր դժբախտութիւն մը կրեց կիրակի օր:

Իր զաւակը, վեցամեայ Զաւէն, ուրբաթ օր փողոցին մէջ վազած ատեն կ'իյնայ եւ ծանրապէս կը վիրաւորուի գլուխէն ու դէմքէն: Հակառակ բոլոր խնամքներուն, Զաւէն շիջեցաւ, խոր սուգի մատնելով իր ծնողքը եւ բարեկամները: Մեր եղբայրական վշտակցութիւնը՝ այս դժնդակ հարուածին առթիւ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Լանսէի հանգանակութիւնը (մանրամասնութիւնները յաջորդով)	170
Մարտ 13ի գումարը	3260
Ընդհ. գումար՝	3430

Խոնարհ գաղութները ազդանշանը տուին, իսկ միւսնե՞րը,— Մարսէյլ, Լիոն, Վալանս, Նիսյն:

Կաթող. պատրիարքը Աթէնքի մէջ

Կաթող. Նուիրակ Գարեգին արք. որ Պաղտատէն Եգիպտոս վերադարձած էր, Աթէնք հասած է մարտ 15ին: Ժողովուրդը լուր չունենալով դիմաւորման գացած են միայն Մալլեան արք. եւ իր հաւատարիմները:

«Հորիզոն» կը տեղեկանայ թէ նուիրակը առանց Սելանիկ հանդիպելու պիտի վերադառնայ Փարիզ, ուրկէ պիտի անցնի Ամերիկա:

26 տարին լրացուցած Հայերու արձանագրութիւնը Աթէնքի մէջ

«Նոր Օր»ի մէջ կը կարդանք (17 մարտ).—

Մեզի կը տեղեկացնեն թէ օտարականներու սպասարկութեան կողմէ յայտարարուած է ազգային մարմիններու որ մինչեւ 26 տարիքը լրացուցած Հայերուն ցանկը պատրաստեն:

Բուն աղբիւրէն լուրը չկրցանք ստուգել, բայց կը կարծենք թէ առնչա կապ ունի պատերազմական նախարարութեան հրահանգին հետ:

ՅԱՌԱՋ.— Այդ հրահանգին համաձայն, բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են տեղեկութիւններ եւ վկայականներ ներկայացնել իրենց զինուորական կացութեան մասին:

ԻՏԱԼԻԱ, ԱՒՍՏՐԻԱ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ նոր համաձայնութիւն մը կնքեցին մարտ 22ին, իբրեւ հետեւանք երեք պետութեանց վարչապետներուն խորհրդակցութեան: Համաձայնութեան մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց կը կարծուի թէ կարելի չէ եղած աւելի ընդարձակել 1934ի պայմանագիրը, մէջն առնելու համար կեդր. Եւրոպայի միւս պետութիւնները: Այս առթիւ անգամ մը եւս հաւաստիքներ տրուած են Աւստրիոյ անկախութեան մասին, իսկ Հունգարիա սեղանի վրայ դրած է դաշնագիրներու վերաքննութեան խնդիրը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

Պետութեան մը մէջ սովորական տարիներուն, եկամուտներուն մէկ մասը կը յատկացուի նոր ձեռնարկներու, իսկ միւս մասը հանրային ծախքերու: Երբ պետութեան մը ծախքերը կ'աւելնան սպառազինման եւ պաշտօնեաներու բանակ մը պահելու համար, ձեռնարկներու յատկացուելիք գումարը կը նուազի, շրջաբերութեան մէջ դրուելիք դրամագլուխը կը սահմանափակուի, տագնապը կը սկսի, քայքայումը չուշանար՝ եթէ նոյն վիճակը շարունակուի:

Կարգ մը պետութիւններ կը պահանջեն գաղթավայր եւ հում նիւթեր: Ուրիշներ ընդարձակ վայրեր ունին ամայացած եւ հսկայ քանակութեամբ հում նիւթ որուն համար գնորդ կը փնտռուի: Ամէնն ալ ելք մը կը փնտռեն տխուր կացութեան:

Իտալացի տնտեսագէտ Ա. Տելլա Ռիչչիօ դրամներու կայունացումը անբաւական կը գտնէ տեւական խաղաղութիւն մը պահպանելու համար, մինչեւ որ միջազգային «տնտեսական բարոյական» մը չհաստատուի ազգերու միջեւ: «Աղքատ երկիրներուն հայթայթելու է հում նիւթ եւ ազատ ձգելու է աշխատանքի փոխանակութիւնը»: Միջազգային խաղաղութիւնը տեւական չըլլար «որքան ատեն որ բնութենէն օժտուած երկիրներ, պատմութենէն նպաստաւորուած պետութիւններ անկեղծօրէն չորդեգրեն միջազգային բարոյականի այս սկզբունքը, որքան ատեն որ ազգէ ազգ գտնուած անհաւասարութիւնները չմեղմանան»:

Հում նիւթերու սեփականատէրերը չեն մերժեր վաճառումը, կը պակսի գնորդը որ օտար դրամ չունի եւ այս հիւանդութիւնն է անժխտելի՝ բոլոր իշխանապետութիւններուն հաւասարապէս, որովհետեւ պետական արտակարգ ծախքեր կան: Թողունք որ Մ. Նահանգներն ալ, որ ամէն տեսակ հում նիւթեր ունին եւ ընդարձակ վայրեր դրեթէ ամայի, պահանջող պետութիւններու նման եւ աւելի զօր ծաղուրկ աշխատաւորներու բանակ մը ունին: Պետութիւններէն ոմանք կը ջանան տնտեսական իրականութիւնները յարմարցնել քաղաքական տեսութիւններու, ուրիշներ ընդհակառակն իրականութիւններու վրայ կը հիմնեն իրենց քաղաքականութիւնը:

Պետութիւններ գործադուլներու յատկացուցին թոշակներ եւ բարւոքելու համար գործաւորներու անտանելի վիճակը, Ֆրանսայի մէջ թէ այլուր, ընդունուեցան «ընկերային ապահովագրութիւնները»: Ս. Լոզան հետեւեալ հետաքրքրական տեղեկութիւնները կուտայ «Ռըվիւ տը Փարի»ի մէջ (հոկտ.).

— «Գործաւորուհիի մը կրկին համար շարժման մէջ պիտի մտնեն հիւանդը, բժիշկը, դեղագործը, վարպետին 4 պաշտօնեաները: Առաջին 52 ամիսներուն ծախսուած է 17.550 միլիոն Փր.: Ազգ. տնտեսութենէն վերցուած է 17 միլիառ, որուն միայն 5 միլիառը վճարուած է ապահովագրեալներուն, մէկ միլիառ պաշտօնեաներուն, 11 միլիառ թաղուած կը մնայ հանրային գանձանակներուն մէջ, այսինքն անգործածելի կը մնայ:

Մինչդեռ երկիրներու հասոյթները կը մնան անգործածելի եւ տագնապը կ'աճի, որովհետեւ շրջաբերութեան մէջ դրամ չկայ, սպառումը կը նուազի, գործարանատէրը, երկրագործը կը դադրեցնեն արտադրութիւնը, անգործներու թիւը կ'աւելնայ, պետութիւնը պարտաւոր է թոշակ վճարել, տուրքերով ծանրաբեռնել բնակչութիւնը, միւս կողմէ «հաւաքական ապահովութեան» համար սպառազինուիլ: Ամէնքն ալ կը դառնան յոռի շրջանակի մը մէջ, դարմանումներ կ'առաջարկեն, ժողովներ կը գումարեն եւ կը հասնին նոյն տեղը: Մինչդեռ Եւրոպա կը տառապի ու կը վիճի անվերջ, նոր երկիրներ կ'աշխատին ինքնաբաւ ըլլալ, աւելին արտադրել, անդին Եւրոպայի մէջ սպառում չկայ:

Ցորենի տագնապը, այնքան զգալի Ֆրանսայի մէջ, առատութենէն է: «Ժուռնալ Սիւիս տէ փէյզան»ի համաձայն, արմտիքի, սուրճի, գինիի, շաքարի, վուշի, բամպակի տարեկան արտադրութեան արժէքը ինկած է 54 միլիառ ֆրանքէն (1927) 39 միլիառի (1930): Միայն ցորենին արժէքը 13 ու կէս միլիառէն 9 միլիառի իջած է երեք տարիներու ընթացքին: Ցորենի համար համաժողովներ տեղի ունեցան Պուքրէշի, Վարշաւայի, Փարիզի, Հռոմի մէջ եւ ամէնուն մէջ ալ հաստատուեցաւ թէ շատ ցորեն կ'արտադրուի եւ շատ քիչ կը սպառի: 1929—30ի արտադրութիւնը 1913—14ի արտադրութենէն 5 առ 100 աւելի է շնորհիւ գիտական մեթոտներով կատարուած մշակումներու: Մ. Նահանգներու մէջ 1920էն 29 մեքենական արօրներու թիւը 246.000էն բարձրացած է 853.000ի, իսկ մշակելի տարածութիւնը աւելցած է 15 առ 100: Միւս կողմէ հացին սպառումը նուազած է, գիտութեան յառաջդիմութեան պատճառով սննդական արժէքով ուտեստեղէններ կը փնտռուին երբեմնի հացակերներու կողմէ: 1909—15 Պելճիքայի մէջ իւրաքանչիւր անհատ կը սպառէր 230 քիլօ ցորեն, 1925—28 սպառումը 185 քիլօ է: Ֆրանսայի մէջ 223էն 199ի իջած է, Անգլիոյ մէջ 163-էն 154ի, Մ. Նահանգներու մէջ 147էն 126ի:

Սպառման նիւթերու փոփոխութեան հետ կը նուազի սպառումներու թիւը, չեն աւելնար նաեւ սպառողները նոյն համեմատութեամբ: Ֆրանսացի մը, դիտել կուտար որ եթէ տարին 100000 երախայ աւելի ծնէին, տարեկան սպառումը պիտի ըլլար շուրջ 200 միլիոն Փր.: Մ. Նահանգներու բնակչութիւնը 1900էն 1930 աւելցած է 65 առ 100, մինչդեռ արտադրութիւնը անցած է 151 առ 100ը: Եթէ ուտեստեղէններու սպառումը նուազած է Մ. Նահանգներու մէջ, պերճանքի համար եղած ծախքերը աճած են հետզհետէ: Ընտանիքներ նոր պահանջներ ստեղծած են, նոր վայելքներու ետեւէ են, շարժանկար ու ինքնաշարժ անհրաժեշտութիւններ են: Շաբաթական շարժանկարի յաճախորդներու թիւը եղած է 1922ին 40 միլիոն, 1929ին 95 միլիոն, 1930ին 115 միլիոն: Շարժանկարի արտադրութիւնը 1925էն 32 աւելցած է 75 առ 100: 12 միլիոն ընտանիքներ ռատիօ ունին, 1000 հոգիէն 137 թէեւ ետ կը մնան պզտիկ Տանըմարքայէն ուր 1000 անձերէն 150ը ունի:

Երկիրներու արտադրութիւնները հետզհետէ պիտի յարմարին ժողովուրդներու պէտքերուն եւ բնական է որ յարմարումը դժուարին է:

Եւրոպայի բնակչութեան սննդառութեան հիմնական տարրն է ցորենը: Տարիներէ ի վեր ասոր արտադրութիւնը շատ աւելի է միւս երկիրներուն մէջ եւ աւելի աժան, քան թէ Եւրոպայի մէջ: Երբեք կարելի պիտի չըլլայ մրցիլ միւս ցամաքամասերու արտադրութեան հետ:

Եւրոպա պէտք ունի ասիական բրինձին: Հնդկաստանի արտածումը 1900-ին 16 միլիոն քէնթալ էր, 1937ին 23 միլիոն, մինչդեռ ցորենի արտածումը կ'իջնէր:

Ճակընդեղի շաքարը շատ աւելի սուղ է Եւրոպայի համար, քան թէ տաք երկիրներու շաքարեղէգի շաքարը: Ճավայի մէջ եղէգէ հանուած 100 քիլօ շաքարը կ'արժէ 3.81 տոլար, Գերմանիոյ մէջ ճակընդեղէ հանուածը՝ 8.04 տոլար:

Եւրոպայի ճարտարարուեստին գլխաւոր արտադրութիւնն էին հիւսուածեղէնները, որոնցմով կ'ողողէր միւս ցամաքամասերը: Այժմ նոր երկիրներն ալ կ'արտադրեն զանոնք եւ ներածելու պէտք չունին:

Հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստը պարտաւոր է ներածել բամպակ, վուշ, բուրդ: Արտածող երկիրները պէտք չունին այժմ արտածելու եւ ներածողները փոխանակութեան նիւթ չունին: Հիւսուածեղէնի արտադրութիւնը շատցած է հում նիւթ արտադրող երկիրներու մէջ:

Քարիւղի հորերը կը գտնուին Եւրոպայէն դուրս եւ ելեկտրական ուժը ամէնուն մօտ է: Եւրոպական հանքածուխը մանաւանդ բարձր գինով չի կրնար մրցիլ միւս ուժերուն հետ եւ հետեւաբար արտածուիլ: Հանքածուխին սպառումը նուազած է եւ քարիւղինը աւելցած:

Չինաստան ամէնէն հարուստ է հանքածուխի եւ երկաթի հանքերով: Ճափոնի ղեկավարութեամբ քիչ ատենէն կրնայ աշխարհի ամէնէն զօրաւոր մետաղագործական պետութիւնը դառնալ: Հանքածուխն ու երկաթը իրարու մօտ են, աշխատաւորը տոկուն եւ սակաւակեր է: Անդին Եւրոպայի մթերքը սպառելու մօտ է, արտադրութիւնն արդէն նուազած:

Ամերիկա եւ Ճափոն Անգլիայէն խլեցին ծովերու գերակշռութիւնը: 1929էն 32 ճափոնական նաւերուն թիւը 51.4 առ 100 աւելցած է Եւրոպայի ջուրերուն մէջ, իսկ Խաղաղականի մէջ Ճափոնի նաւերը միայն կ'երթեւեկեն:

Պահելու համար հանքերու եւ ճամբաներու տիրապետութիւնը, Եւրոպա պահելու է նախ իր ուժը: Ընդհակառակն կ'աշխատի զայն տկարացնելու:

ՀԵԹՈՒՄ

ԾԻԾԱՂ

Ուսուցիչը.— Հիմա որ լաւ մը բացատրեցի թէ ի՛նչ է «պատասխանատուութիւնը», Պօղոս, կրնա՞ս ինծի օրինակ մը տալ:

Աշակերտը.— Այո: Օրինակ, վարտիքիս վեց կոճակներէն հինգը փրթած եւ մէկը միայն մնացած է: Ուրեմն ամբողջ պատասխանատուութիւնը անոր վրայ է…

ՀԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՑԱՆՑԻՆ ՄԷՋ

Մեր ընթերցողները անշուշտ կարդացին նախկին ռամկավար խմբագրի մը՝ Ներսէսեան Խսրովի կողմէ գրուած եւ «Հայրենիք»ի մէջ արտատպուած այն ուշագրաւ յօդուածները, որոնք կը պարունակէին ջախջախիչ մերկացումներ ռամկավար կուսակցութեան ներքին վիճակի, կազմակերպական մեքենայի, հոն տիրող յոռի բարքերու եւ ռամկավար առաջնորդներու նկարագրի եւ ուղղութեան մասին:

Հարկաւ, այդ մերկացումներուն մէջ չկային նորութիւններ դաշնակցական մամուլին հետեւող հասարակութեան համար:

Չկար որ եւ է մերկացում, զոր մենք զանազան առիթներով բազմաթիւ անգամ արդէն ըրած չըլլայինք ռամկավարներու մասին: Կարեւորը հանրութեան համար այն է, որ ինչ որ մենք տարիներ շարունակ ըսած էինք՝ դրսէն, հեռուէն միայն դիտելով ռամկավարներու ընթացքը, այժմ կուգայ հաստատելու մէկը, որ հնարաւորութիւն ունեցած է ներսէն, մօտէն ծանօթանալու ռամկավար կուսակցութեան կեանքին:

Հասկնալի է, որ ռամկավարները չափազանց վրդովուած, բորբոքուած են իրենց նախկին մէկ ընկերոջ իրենց համար այնքան անախորժ «ելոյթ»ին առթիւ: Իրենց սովորութեան համաձայն, անոնք փողոցային հայհոյանքներ կը թափեն սակայն Դաշնակցականներու հասցէին, որոնք հրատարակած են ռամկավար կուսակցութեան համար այնքա՛ն վարկաբեկիչ վաւերական տեղեկութիւններ ու փաստեր, տրուած ռամկավար մէկի մը իսկ կողմէ:

Չափազանց գրգռուած է մանաւանդ Պոսթընի ռամկավար պաշտօնաթերթը, որ փողոցային ստահակի մը միմոսութիւններով կ'աշխատի հայ հասարակութեան ուշադրութիւնը շեղել ռամկավար կուսակցութեան դէմ եղած մերկացումներէն:

Ասկէ մէկ երկու շաբաթ առաջ «Հայրենիք» անդրադարձած էր «Վէմ»ի հրատարակած մէկ պաշտօնաթուղթին, որ ցոյց կուտար թէ ինչպէս ռամկավարները 1920ի մայիսին դաւաճանութիւն նկատած էին բոլշեւիկներու սարքած զինեալ ապստամբութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան դէմ: Այդ առթիւ մենք մատնանշած էինք, թէ նոյն ռամկավարները նոյն տարուան աշնան նոյն բոլշեւիկներու՝ Թուրքերու հետ միասին նիւթած մէկ ուրիշ դաւադրութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան դէմ, ոչ միայն դաւաճանութիւն չանուանեցին ու չեն անուաներ, այլ մեծագոյն հայրենասիրութիւնը նկատեցին ու դեռ կը նկատեն, իսկ այդ դաւաճանութիւնը գործող բոլշեւիկներն ալ կոչեցին ու դեռ կը կոչեն «փրկիչ»ներ:

Պոսթընի ռամկավար թերթը, փոխանակ բացատրութիւն մը տալու այս աղաղակող հակասութեան մասին, խնդիրը այնպէս մը ներկայացուցեր է իր միամիտ ընթերցողներուն, որ իբր թէ մենք մեղադրեր ենք ռամկավարները՝ բոլշեւիկներու յիշեալ մայիսեան ապստամբութիւնը դաւաճանութիւն կոչելուն համար:

Մարդիկ չեն ուզեր հասկնալ, որ եթէ դաւաճանութիւն էր բոլշեւիկներու մայիսեան ապստամբութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեան դէմ, աւելի եւս մեծ դաւաճանութիւն մըն էր բոլշեւիկներու «նոյեմբերեան» դաւադրութիւնը Հայաստանի դէմ, այն ալ Թուրքերու հետ միասին: Աւելին. մարդիկ չեն ուզեր հասկնալ, որ մենք կը մեղադրենք զիրենք ոչ թէ բոլշեւիկներուն մայիսեան ապստամբութիւնը դաւաճանութիւն կոչելուն համար, այլ ամենաբուռն կերպով կը մեղադրենք բոլշեւիկներու եւ Թուրքերու միացեալ ճակատով Հայաստանի վրայ քալելն ու զայն բաժնելը իբր հայրենասիրական ու փրկարար գործ մինչեւ այժմ ալ նկատելուն համար:

Պոսթընի ռամկավար թերթը, իր կուսակցութեան ահաւոր հակասութիւնները արդարացնելու համար, իրեն յատուկ փողոցային կոպիտ ձեւով կը յարձակի Դաշնակցութեան վրայ եւ զայն կը մեղադրէ «հազար գոյն ու շապիկ փոխելու, բազում անգամ իր պաշտածն այրելու եւ այրածը պաշտելու» յանցանքին մէջ:

Եթէ Պոսթընի ռամկավար թերթը պարկեշտութեան եւ տրամաբանութեան նշոյլ մը ունենար, երբեք իրեն թոյլ պիտի չտար այդ տեսակ «պատասխան» մը տալու: Եւ այդ՝ երկու պատճառով.—

Նախ՝ որովհետեւ ռամկավար կուսակցութիւնը իր գոյութեան սկիզբէն մինչեւ այսօր հակասութիւններու անվերջանալի շարան մը եղած է թէ՛ գաղափարական եւ թէ՛ գործնական տեսակէտով:

Երկրորդ՝ որովհետեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ մէկ ատեն գոյն եւ շապիկ փոխած չէ, ինչպէս եւ երբեք այրած չէ իրենց պաշտածը, ոչ ալ պաշտած իր այրածը: Հայ կեանքի մէջ ատիկա եղած է միայն ռամկավարներու հանրածանօթ յոռի սովորութիւնը:

Քանի մը օրինակներ կը բաւեն թարմացնելու համար մոռացկոտ ռամկավարներու յիշողութիւնը:

Հայաստանի Հանրապետութեան օրով ռամկավարները Դաշնակցութեան դէմ կը պայքարէին զայն բոլշեւիկ անուանելով եւ նոյն իսկ օտար կառավարութեանց իբր բոլշեւիկ ներկայացնելով. իսկ Հայաստանի «խորհրդայնացումէն» յետոյ բոլշեւիկները դարձան ռամկավարներու փառաբանութեանց առարկայ:

Հայաստանի Հանրապետութեան օրով ռամկավարներու համար մեծագոյն հայրենասիրութիւնը Հայաստանի ազգային կառավարութիւնը խստիւ քննադատելու, անոր հանդէպ չէզոք, անհաշտ եւ նոյն իսկ թշնամական դիրք բռնելու մէջ էր. իսկ այսօր, երբ Հայաստան խորհրդային լուծին տակ է, մեծագոյն հայրենասիրութիւնը ռամկավարներու համար այդ օտար կառավարութեան թմբուկ զարնելու եւ անվերապահ աջակցութիւն ցոյց տալու մէջ է:

Իրենց ծրագրի մէջ եւ նոյն իսկ իրենց անունով ռամկավարները ազատական եւ ռամկավարական կամ ժողովրդապետական կարգերու պաշտպան պէտք է ըլլան: Սակայն, 15 տարի է որ անոնք ուրիշ բան չեն ըներ, բայց եթէ կը փառաբանեն ազատականութեան եւ ռամկավարութեան ամէնէն արիւնարբու թշնամի խորհրդային բռնակալութիւնը:

Իրենց գոյութեան սկիզբէն մինչեւ այսօր ռամկավարները կը պարծենան, որ իրենք են հայ իրականութեան մէջ միակ ազգայնական կուսակցութիւնը. մինչդեռ իրենց գոյութեան սկիզբէն իսկ անոնք ուրիշ բան չեն ըրած, բայց եթէ ազգաքանդ, պառակտիչ դեր են կատարած ամէն տեղ, ուժ տուած հայ կեանքի կեդրոնախոյս ուժերուն, աշխատած են զօրացնել օտարին լուծը հայ հայրենիքին վրայ, մէկ խօսքով՝ գործակից դարձած են ազգայնական հայութեան ամէնէն ոխերիմ թշնամիներուն:

Իրենց գոյութեան սկիզբէն ռամկավարները միշտ պարծեցած են թէ իրենք են հայ կեանքի միակ կրօնասէր, եկեղեցասէր խմբակցութիւնը. Սակայն, այսօր, երբ խորհրդային կառավարութիւնը կը ձգտի հիմնայատակ քանդել, քայքայել հայ եկեղեցին, ռամկավարները ծափ կը զարնեն խորհրդային կառավարութեան եւ ամէն հնարաւոր միջոցներով կ'օգնեն անոր քայքայելու, պառակտելու եւ պառակտեալ վիճակի մէջ պահելու հայ եկեղեցին:

Այս ընդվզեցուցիչ հակասութիւններու մէջ խեղդուող մարդիկն են ահա որ կը յանդգնին Դաշնակցութիւնը մեղադրելու հակասական ընթացքի մէջ գտնուելու, հազար գոյն ու շապիկ փոխելու մէջ: Իրենց աչքին գերանը չեն տեսներ, բայց դիմացինին աչքին շիւղը կ'ուզեն գերան դարձնել:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՊԵԼՃԻՈՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

— o —

ՊՐԻՒՍԷԼ.— Անցնող տարեշրջանին Պելճիոյ գաղթային վարչութեան գործունէութիւնը կարելի է ամփոփել հետեւեալ տողերուն մէջ:

Վարչութեան մեծագոյն ջանքը եղած է իր շուրջը ստեղծել խաղաղ համերաշխ մթնոլորտ մը, որ գլխաւոր պայմանը կը կազմէ արդիւնաւոր գործունէութեան: Վարչութիւնը սերտ ու բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատած է տեղական իշխանութեանց, ինչպէս նաեւ Ազգային Դաշնակցութեան գաղթականներու ներկայացուցչական մարմնին հետ: Այդ յարաբերութեանց շնորհիւ յաջողած է օգտակար հանդիսանալ բազմաթիւ հայրենակիցներու, անոնց ընծայելով զանազան դիւրութիւններ անցագիրի, ճամբորդութեան եւ ապրուստի միջոցներու մասին: Տնտեսական տագնապին պատճառաւ, վարչութեան նիւթական համեստ պայմանները չեն թոյլատրած լիուլի գոհացում տալ բոլոր կարօտութեանց: Նորակազմ Հայ Ակումբի Վարչութիւնը նիւթապէս օժանդակած է վարչութեան, իր հասոյթի աղբիւրէն կարեւոր բաժին մը յատկացնելով գաղութի կարօտեալներուն:

Եղած մասնաւոր հրաւէրի մը վրայ, վարչութեան անդամները գաղութին կողմէ ներկայ գտնուած են Պրիւսէլի միջազգային ցուցահանդէսի բացման տօնակատարութեանց:

Աստրիտ թագուհիին եղերական մահուան առթիւ վարչութիւնը ցաւակցական հեռագիր մը ուղղած է արտաքին նախարարութեան, եւ գաղութին անունով 2000 ֆրանքի նուէր մը տրամադրած, ողբացեալ թագու-

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԸ ՑԱՆՁՆ ԱՌԱԾ ԷՐ ՕԴԸ ՀԱՆԵԼ «ԿԷՕՊԷՆ» ԶՐԱՀԱՒՈՐԸ…

— Բայց … քմահաճոյք չէ, Պարոն զինուորական կցորդ … Ըսէ ինծի ընեմ, ինչ որ կ'ուզես: Ծովը նետուիմ կամ նոյն իսկ կրակի մէջ, բայց ոչ այդ կնոջ դիրկը: Ոչ, չեմ կրնար, Պարոն զինուորական կցորդ, չե՛մ կրնար…

— Իսկ եթէ ազգային անհրաժեշտութի՞ւն մը ըլլայ այդ ընելիքդ:

— Բայց ի՞նչպէս ընեմ, պարոն կցորդ, ինչպէ՞ս ընեմ:

— Եօրկի, պէտք է որ ընես եւ ընես շուտով, այս կէսօրէ վերջ, նոյնիսկ այս իրիկուն:

— Անկարելի է, եթէ ուրիշ հանգարտ եւ իր տարիքին համապատասխան խելօք կին մը ըլլար,, խնդիրը կը տարբերէր. բայց ասիկա կ'ուզէ որ նորէն իմ հոմանուհիս դառնայ, ինչպէ՞ս կրնամ: Անկարելին կ'ուզես ինձմէ…

— Եւ սակայն, եթէ, ինչպէս կ'ըսես, կը զոհուիս հայրենիքիդ համար, պէտք է որ ընես:

— Բայց ես ալ մարդ եմ, պարոն զինուորական կցորդ: Մեքենայ մը եղած ըլլայի, պիտի կենայի, անմիջապէս որ անիկա մօտենար ինծի… Ինչ կ'ըսես, պարոն զինուորական կցորդ: Անկարելի է. բնական անկարելիութիւն մըն է: Մի ստիպեր որ ամէն բան բացէն ըսեմ…

— Այն ատեն, ալ հոս չգաս (մեծագոյն սպառնալիքը բոլոր այս ամաթէօր լրտեսներուն համար): Անգամ մըն ալ քեզ աչքէս չտեսնեմ: Կը լսե՞ս: Հոս մեծ բաներ տեղի պիտի ունենան, իսկ դուն… իսկ դուն ելեր, ճաշակի խնդիր կը յարուցանես: Կնոջ մէկը գէշ կը հոտի քեզի համար, իսկ միւսէն կը զզուիս… Ուրեմն, ըսածս ըսած է: Կամ զայն նորէն սիրուհիդ պիտի դարձնես եւ կամ, ուրիշ անգամ ոտքդ հոս չպիտի կոխես: Փոխանակ պեխդ ու մօրուքդ փոխելու, լաւ կ'ընես եթէ ուղեղդ փոխես…

Բառ չըսաւ: Տժգունեցաւ: Գլուխը ծռեց, ուսերը վերցուց եւ անմիջապէս ձեռքը անցուց տաբատին տակէն իր կաղութիւնը ապահովող շղթան անցընելու համար: Յետոյ ոտքի ելաւ որ մեկնի:

Հասկցայ, որ իմ ամէնէն ազդեցիկ սպառնալիքս չբռնեց: Բնական ալ էր որ այդպէս ըլլար: Կ'ուզէի իրմէ գերմարդկային եւ անբնական բան մը: Կը ստիպէի որ նուագէ չլարուած ջութակ մը, զոր չէր կրնար լարել: Զղջացի անգթութեանս եւ ցած մակարդակի մը վրայ իջած ըլլալուս համար:

Բայց ոչ, ատկէ առաջ, աւելի ցած մակարդակի մը վրայ ալ իջեր էի, որովհետեւ անհրաժեշտ էր, մեծապէս անհրաժեշտ:

1912ին գործակցած եմ շատ դէշ անունով հանրատան մը մէկ սպասաւորին հետ, որ ինծի կը հաղորդէր՝ 1912ի պատերազմէն քիչ առաջ Փիրէա գացող լրտեսներուն անունները: Ու Փիրէայի մէջ կը ձերբակալէին զանոնք: Այս ընկերային տականքը սակայն ոչ մէկ վարձատրութիւն կը պահանջէր: Երբ օր մը ոսկի մը տուի իրեն, ըսաւ ինծի.

— Ես ասիկա կ'ընեմ հայրենիքիս համար…

Այո, աղբանոցը ինկած ադամանդ մըն էր:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ ԼՐՏԵՍՆԵՐՈՒ ՊԵՏ ԸԼԼԱԼ

— . —

Այսուհանդերձ, անկումս չազդեց վրաս: Ի՞նչ էի վերջ ի վերջոյ: Լըրտեսներու պետ մը: Լրտեսներ՝ որոնք պզտիկ մարդիկ էին, բայց անոնցմէ ոմանք ունէին սիրտ, հայրենասիրութիւն եւ քաջութիւն, մինչ ուրիշներ՝ պարզապէս այդ գործը կ'ընէին սփօրի համար: Շատերը լաւ եւ կազմակերպուած տեղեկատուներ էին, բայց քիչ կը գտնուէին լրտեսներ, որոնք իրենց մորթը կը վտանգէին (եւ ասիկա կ'ըսեմ բառին բովանդակ առումով, որովհետեւ Թուրքերը անոնց մորթը կը քերթէին, եթէ բռնէին զանոնք): Որովհետեւ այսպիսի լրտեսներ իրենց մէջ պէտք է ունենան ոչ թէ մէկ սատանայ, այլ բազմաթիւ սատանաներ:

Զղջացի ուրեմն եւ խնդրեցի որ նստի:

— Գիտես, Եօրկի, ըսի անոր, քանի որ չես կրնար քեզի ըսածս ընել, նայէ որ ուրիշ միջոց մը գտնենք հասկնալու համար թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ այդ պալատին մէջ: Դուն արթուն մարդ ես եւ վստահ եմ որ միջոց մը պիտի գտնես:

Հառաչ մը արձակեց:

— Պիտի գտնեմ, պատասխանեց, մինչեւ վաղը կամ միւս օր հարկաւ բան մը պիտի գայ միտքս: Պիտի նայիմ, թէ արդեօք պալատին մօտերը մերիններէն բնակողներ կա՞ն եւ կամ որո՞նք են պալատին հետ գործ ունեցող պտղավաճառները կամ մսավաճառները: Թերեւս բան մը կրնանք գտնել: Ի հարկին ճարը պիտի գտնեմ ես ինքս պալատ մտնելու եւ ականջս դրան փակցուցած լսելու եղած խօսքերը:

Երբ, «կեցցես Եօրկի, քեզ այսպէս կ'ուզեմ տեսնել» ըսի, հրաժեշտ առաւ ինձմէ եւ մեկնեցաւ:

Գրասենեակիս դռնէն դուրս ելած ատենը ես ալ հետը ելայ եւ պատուիրեցի Օսմանին՝ ոսկի մը աւրել եւ անոր մէկ ճիտ մը տալ: Այսպէս ըրի, որպէսզի չկասկածի Օսմանը, որ, երբ Եօրկին մեկնեցաւ, ըսաւ ինծի իր կոշտ յունարէնովը.— «Միշտ այս սինլքորներուն դրամ կուտաս. աս ալ անոնցմէ է»:

Օսման, որ տարիներէ ի վեր դեսպանատան քավազն էր, Քիւրտ մըն էր եւ նոյնիսկ հին ցեղապետներէն, այսպէս ըսած՝ Քիւրտիստանի պարոններէն, դուքսերէն, իշխաններէն: Եւ սակայն քավազ էր: Իր նմանները բեռնակրութիւն կ'ընէին Կալաթա: Իբրեւ Քիւրտ մը կ'ատէր Թուրքերը, մանաւանդ այն օրերուն, երբ Քիւրտիստանի աշիրէթապետներուն մօտ ազգայնական շարժում մը ծայր տուած էր: Բայց եթէ Թուրքերը կ'ատէր, վստահ չէինք, որ չէր ատեր նաեւ անոնց եւ բոլոր քրիստոնեաները եւ կարգին նաեւ Յոյները: Այս պատճառով մեր աչքը Օսմանին վրայ էր, եւ ատոր համար ալ, ասկէ առաջ գրեցի թէ անիկա թէ անձնուէր էր եւ թէ չէր:

(5)

...հին կողմէ ի կենդանութեան անգործներուն ի նպաստ կազմակերպուած հանգանակութեան:

Տարեշրջանի սկիզբը, կաթող. նուիրակին Պրիւսէլ այցելութեան առթիւ, ...ութիւնը սարքած է թէյասեղան, բանախօսութիւններ, ընտրած հանգանակիչ մարմին մը, դրամ հաւաքելու համար ի նպաստ Էջմիածնի Մայր Տաճարին նորոգման:

Ս. Գիրքի թարգմանութեան 1500-ամեակի առթիւ, տեղի ունեցած է յոբելենական հանդէս մը, որ մեծ ընդունելութիւն գտած է գաղութին կողմէ, մասնաւորապէս իր գեղարուեստական նորութիւնով, զոր այնքան յաջողութեամբ ձեռք բերաւ Պ. Վարդան Սարգսեան իր կազմակերպած ու ղեկավարած լարախումբով:

Զատիկի եւ Ծնունդի տօնական օրերուն առթիւ, Փարիզէն հրաւիրուած է քահանայ մը, պատարագելու եւ հոգեւորապէս մխիթարելու բարեպաշտ ժողովուրդը:

Հայերէն լեզուի դասախօսութիւնները կանոնաւորապէս շարունակուած են շաբաթը երկու անգամ, Օր. Մ. Գօլանճեանի հսկողութեան տակ: Ցաւալի է որ հայ ծնողքներէ շատեր չեն ուզած օգտուիլ այս բարեդէպ կարգադրութենէն, իրենց զաւակները զրկելով մայրենի լեզուի ուսուցումէն, որ կարեւոր ազդակը կը կազմէ ազգապահպանման:

Մարտ 15ին, վարչութիւնը իր միամեայ գործունէութեան բարոյական ու նիւթական համարատուութիւնը ներկայացուց գաղութի ներկայացուցչական մարմնին, եւ արժանացաւ ժողովականներու ընդհանուր հաւանութեան ու գնահատանքին: Այդ առթիւ, ընդհ. ժողովը փափաք յայտնեց որ նախկին վարչութիւնը նոյնութեամբ վերընտրուի, սակայն ժրաջան ատենապետին՝ Տոքթ. Մուրատեանի մերժումին վրայ, որոշեց քանի մը շաբաթ յետաձգել նոր վարչութեան ընտրութիւնը, մինչեւ որ կարելի ըլլայ պատրաստել յարմար թեկնածուներու ցանկ մը:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

Նկարիչ Ա. Սեւրուկեան

ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

—o—

ՎԻԷՆՆԱ, 12 մարտ.— Նկարիչ Ս. Սեւրուկեան, որուն մասին գրեցի արդէն, Վիէննա սարքած յաջող ցուցահանդէսին առթիւ, Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ ալ շահած է նորագոյն դափնիներ: Մարտ 1ին իրանեան դեսպանը կատարած է ցուցահանդէսին բացումը ի ներկայութեան Լեթոնիոյ եւ Եուկոսլավիոյ դեսպաններուն եւ արտաքին նախարարութեան բազմաթիւ ներկայացուցիչներուն:

Հոս ալ թերթերը գնահատանքի եւ հիացումի տողեր նուիրած են «Դարուիշ»ի արուեստին: «Պէոլինէր Թոմաշաու» կը գրէ (2 մարտ).

— «Իրանեան վերածնութիւն—ահա տպաւորութիւնը, զոր կ'ընեն Ազա Դարուիշի ցուցադրած նկարները ... Ինչ ուժով որ Շահնամէի պատկերները փոթորկալից տեսարաններ կ'ուզեն ներկայացնել, նոյն չափով ալ Խայեամի թերթերը երազուն քնարերգութիւն մը կը լսեցնեն: Շիջող մոմերու լոյսին տակ գինարբած գիշերը կը տարածուի, աղջիկներ ու գինովներ՝ պալատականներու եւ իշխաններու կը փոխուին, մինչ Սուլէյխա՝ բազմոցի վրայ ընկողմանած՝ տաւիղով սէրը, վարդն ու սոխակը կ'երգէ:

Դարուիշ ներկայիս ամենամեծ իրանցի նկարիչը կը հռչակուի: Անշուշտ արուեստի աշխարհակալ մը կամ յառաջապահ մը չէ, այլ մանաւանդ բանաստեղծ, ճաշակագէտ եւ հնախոյզ մը: Բայց եթէ ճիշդ է այն գաղափարը թէ ամէն նոր արուեստ անցեալի վրայ կատարուած խոկումներով յառաջ կուգայ, այն պարագային սա պատկերները մշակութային նոր կորովի մը ծագումը կ'աւետեն թերեւս, իրանեան արեւուն ներքեւ»:

«Պէոլինէր Անցայկէր (3 մարտ).— «Դարուիշ երկար տարիներու առանձնութեան մէջ ստեղծագործած է իր ձեռակերտը: Եւ յիրաւի իր նկարներուն մէջ զգալի է այն մեծ գաղափարը, թէ միայն մենակեացի մը ճգնաւորութեամբ կրնար այսպիսի ստեղծագործութիւն մը իրականանալ, որ օժտուած է անխոնջ ճիգով, հոգեկան բանաստեղծական սքանչելի գիծերով եւ մանրակրկիտ ձեւերով: Դարուիշ արրեցութեամբ նուիրուած է իր նախատիպերուն, անոր խանդը սպառող ժայթքումով մը չի պոռթկար, այլ մշտավառ, անշէջ բոցով մը կը սնանի: Թէեւ եւրոպական թէքնիքին տեղեակ է Դարուիշ, բայց չուզեր շեղիլ հին պարսկական մանրանկարչութեան աւանդութենէն: Անոր արտայայտութեան միջնորդները մեզի ընտել չեն— նկարչական զարդանկարները, հեռապատկերի թերին մեզ Եւրոպացիներս կը շփոթեցնեն առաջին ակնարկով, բայց տպաւորութիւնը անմիջապէս կը փոխուի՝ երբ ոչ Եւրոպացիի աչքով քննենք նկարները եւ կարդանք զանոնք: Արդէն քննել-կարդալու այս կերպը մեզ բոլորովին անծանօթ չէ, մօտաւոր անցեալին՝ Գերմանիոյ մէջ ալ այսպիսի «կարդալու նկարներ» ստեղծուեցան .. Դարուիշի պատկերներուն մէջ հրաշագան աշխարհ մը երեւան կուգայ, ուր սէրն ու իմաստութիւնը, արհաւիրքն ու օրհասը կ'իշխեն: Եւրոպացի դիտողն ալ, երբ թաղուի անոնց մէջ, կը զգայ անոնց արուեստին մոգական հրապոյրը եւ մեծութիւնը: Թերեւս նաեւ դարեր յետոյ՝ նկարներուն աղբիւր ծառայող բանաստեղծութիւններուն իբր congenial պատկերացումը կոչուին խանդավառութեամբ Դարւիշի գործերը»:

«Լօքալ Անցայկըր» (3 մարտ).— «... Իրան Դարուիշի նկարներով՝ մեզի կտոր մը կը ղրկէ իր հոգիէն, զոր աւելի խորէն կը սկսինք հասկնալ, որուն վրայ կը դղուինք հիանալ»:

«Մորկէն Փոսթ» (11 մարտ).— «... Դարուիշ Իրանի վերջին մեծագոյն նկարիչն է, որ կը շարունակէ իրանեան մանրանկարչութեան հին աւանդութիւնը: Հարիւրաւոր թերթեր նկարած է կենսախայտ բերկրութեամբ, գունագեղ պերճանքով, անվերջ զարդերով, վերակենդանացուցած է այն աշխարհը, որ մեզի համար «Հազար ու մէկ գիշերներէն» անբաժան է»:

Նման գնահատութեամբ լի են նաեւ «Ռայնիշէ Լանտէսցայթունկ» (8 մարտ), «Պէոլինէր Թակէպլաթ» (10 մարտ) եւ ուրիշ բազմաթիւ օրաթերթեր եւ հանդէսներ:

Դարուիշ Պերլինէն Պրիւսէլ անցած է արդէն: Պերլինի մէջ Դարուիշ նաեւ բազմաթիւ կտորներ ծախեց Պ. Իփլիկճեանի:

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

—o—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 16 մարտ (Յառաջ).— Երէկ, Պոռ էնթէրնասիոնալի յարակից սրահը դարձեալ բերնէ բերան լեցուն էր երկսեռ բազմութեամբ մը:

Կ. Խաչի Պուլվառ Օտտոյի եւ Քըռօթի մասնաճիւղը, այս անգամ ալ ամէն միջոց ի գործ դրած էր իր ցերեկոյթը փայլուն եւ արդիւնաւոր դարձնելու համար:

Յաջողութիւնը ակներեւ էր եւ ասկէ յետոյ ալ ապահովուած պէտք է համարիլ, քանի որ մասնաճիւղի վարչութեան անդամներու քով չի պակսիր համեստութիւն, աշխատասիրութիւն, զոհողութեան եւ ձեռներէցութեան ոգի:

Մասնաճիւղի կազմակերպած պարգեւաբաշխութիւնը հանդիսաւոր դարձնելու եւ այդ առթիւ, ջերմիկ մթնոլորտ մը ստեղծելու համար, պատրաստուած էր նաեւ գեղարուեստական ճոխ բաժին մը:

Կ. Խաչի մասնաճիւղի վարչութեան անդամուհիներէն մէկը ամփոփ ճառով մը հանդէսը բացուած յայտարարեց, որմէ վերջ օրուան հանդէսին համար յատկապէս պատրաստուած տարազներ հագած պատանիներ երգեցին հայրենաշունչ խմբերգ մը: Յետոյ սկսաւ յայտագիրը:

Ազգային վարժարանի նախկին սան-սանուհիներէն Վարդուհի Ստեփանեան, Վահան Յակոբեան, Աստղիկ Հայրապետեան, Սմբատ Տէր Նազարէթեան, Կարապետ Մուրատեան եւ ուրիշներ արտասանեցին հայրենաշունչ կտորներ: Գեղանուշ Տէր Նազարէթեան եւ Փեփրոն Միքայէլեան, ինչպէս նաեւ Ազնիւ Հայրապետեան եւ Հայկանուշ Քէնտիրեան իրենց ջութակներով աւելցուցին հանդէսին փայլը: Պ. Ա. Յակոբեան իր ֆանթեզիներով խնդացուց ներկաները: Աղջիկներու խումբ մը մէկէ աւելի անգամներ, պարեց հայ գեղջկական պարեր: Տիկ. Սահակեան երգեց «Բարի լոյսի զանգեր»ը: Երգեց նաեւ Մ. Եաղօեանը: Երգչախումբը երգեց քանի մը ուրիշ հայրենասիրական երգեր, բոլորն ալ խնամքով պատրաստուած, ինչ որ հանդէսին ամէնէն քաջալերելի եւ գովելի մասը կը կազմէր: Օր. Մանուշ Մարտիրոսեան երգեց Օմար Խայեամէն եւ «Քէլէ քէլէ»:

Ապա, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ Պ. Պօղոս Հիւսեան, որ խօսեցաւ կնոջ դերի մասին եւ շահեկան փաստեր յիշեց, սկսելով նախապատմական շրջանէն: Ի վերջոյ կանգ առաւ հայ կնոջ դերին վրայ, թուեց շարք մը փաստեր, մեր մօտիկ անցեալէն, ազատագրական շարժումի սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը, մեր գրականութեան մէջ, ընտանեկան յարկին տակ, աշխատանքի ասպարէզին մէջ հայ կնոջ կատարած գործերը: Դիտել տուաւ թէ ներկայիս աւելի շատ պարտականութիւններ կը ծանրանան հայ կնոջ եւ մասնաւորապէս գաղթահայ կնոջ ուսերուն եւ իր ճառը վերջացուց հետեւեալ թելադրանքներով.—

1.— Կ. Խաչը պէտք է ջանայ դաստիարակել հայ կիներն ու աղջիկները լաւ մայրեր պատրաստելու համար: 2.— Պէտք է արմատախիլ ընել դէպի այլասերում եւ կործանում առաջնորդող մոլութիւնները: 3.— Լաւագոյն դաստիարակութիւնը պէտք է տան խաչուհիները իրենց զաւակներուն: 4.— Օժանդակ պէտք է հանդիսանան խաչուհիները եւ հայ կիները այր մարդոց, կիսելով անոնց դառնութեան բաժակը եւ միշտ բախտակից ըլլան այրերուն:

Բանախօսութենէն վերջ տեղի ունեցաւ խաչուհիներու կազմակերպած պարգեւաբաշխութիւնը եւ շահեցան 325, 210, 261, 86, 12, 266 եւ 288 թիւերը:

Հանդէսի վերջաւորութեան Պ. Գր. Քէնտիրեանի ղեկավարութեամբ բեմադրուեցաւ «Փարոսի պահապանները»:

Հանդէսի ամբողջ տեւողութեան, գործի վրայ էին մասնաճիւղին անդամուհիները: Ոմանք բեմի վրայ, ոմանք գանձանակին առջեւ, ուրիշներ կարգապահութեան կը հսկէին: Բոլորն ալ ուրախ էին, աշխոյժ եւ ինքնագոհ:

Եթէ այս ժրաջանութեամբ շարունակեն սկսուած գործը, քիչ ատենէն աւելի պիտի բազմապատկուի խաչուհիներու թիւը եւ ի վերջոյ կարելի պիտի ըլլայ գոհացուցիչ ու կանոնաւոր դարձնել նաեւ իրենց նիւթական աղբիւրները: Իբրեւ միակ ու օրինակելի կանացի կազմակերպութիւն, Կ. Խաչի մասնաճիւղը իրաւամբ կը վայելէ Պուլվառ Օտտօ-Քռօթի եւ շրջանի գաղութին ստուար մեծամասնութեան համակրանքն ու քաջալերանքը:

Շրջուն թղթակից

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Զաւարեան» կոմիտէի նախաձեռնութեամբ, Մուլինոյի մէջ ալ տօնուեցաւ Փետր. 18ի ժողովրդային ապստամբութեան 15ամեակը: Մուլինոյէն, Շավիլէն եւ շրջականերէն 150ի չափ հայրենակիցներ ժամանակին լեցուցած էին Գարակէօզեանի սրահը: Հանդէսին նախագահ ընկեր Հրաչ համառօտ բանախօսութեամբ մը բացաւ հանդէսը եւ ներկայ հասարակութիւնը յոտնկայս երգեց «Մեր հայրենիք»ը: Օրուան բանախօսներէն ընկերներ Բալայեան, Հայկ Սարգսեան, Ս. Տէր Թովմասեան եւ Ս. Սասունի մանրամասնօրէն բացատրեցին Փետր. 18ի իմաստը, մի առ մի թուեցին ապստամբութեան պատճառները, պարզելով խորհրդային իշխանութեան գործած քստմնելի եւ ընդվզեցուցիչ արարքները:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին ընկ. Նշան Փոլատեան, Օրիորդներ Քուրեան եւ Գույումճեան, Պ. Պ. Հայտէչեան, Մխաքեան եւ փոքրիկներ Շահինեան, Ստեփանեան, Համբարեան: Ներկաները հիւրասիրուեցան թէյով:

Գ. Վ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՖԻՐԷՆՑԷ (Իտալիա).— Մարտ 15-ին, Իմօլա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ մարզական ցուցահանդէս մը, որուն կը մասնակցէր Իտալիոյ զանազան քաղաքներէն հաւաքուած մարզիկներու երիտասարդ եւ առոյգ խումբ մը: Միլանոյի «Փրօ Փաթրիա» մարզախումբը կը ներկայանար յանձին Պ. Ստեփան Սրապեանի, որուն յաջողութեանց «Յառաջ» արձագանգ եղած է ժամանակին: Այդ օր Պ. Սրապեանի վերապահուած էր կոտրել Իտալիոյ թեթեւ դասակարգի ծանրութիւն բարձրացնելու մրցանիշը: Մարզադաշտը լեցուն էր երկսեռ բազմութեամբ: Մենք յուզումով հետեւեցանք անոր ճիգին եւ յաղթելու անտեղիտալի կամքին: Ու այս Հայորդին, բախտին բերումով նետուած Իտալիա՝ հպարտութեամբ ուռեցուց մեր կուրծքը, մինչ բազմութիւնը խանդավառ ծափերով կ'ողջունէր հայ մարզիկին յաղթութիւնը: E un Armeno (Հայ մըն է) բացագանչութիւնը հազարաւոր բերաններ կը կրկնէին խանդավառանքով, երբ ձայնասփիւռը կ'աւետէր Պ. Սրապեանի յաջողութիւնը: Հայ մարզիկը շնորհաւորութեան խօսքեր լսեց քաղաքին երեւելիներէն եւ մարզահանդէսը կազմակերպողներէն:

Պ. Ստեփան Սրապեան սիրով փարած է իր սիրած մարզանքին, ջանալով կատարելագործել իր միւս մարզական ձիրքերը: Օժտուած մարմնական ներդաշնակ կազմով եւ ղնդերներու աղուոր հիւսուածքով, եւ մանաւանդ օժտուած մարզական որ եւ է փորձ արուեստով եւ ըմբռնումով կրբարկելով՝ մենք լիայոյս ենք որ ուրիշ առիթներով եւս մեզի ուրախութիւն պիտի պատճառէ լսելու օտարին բերնին մէջ Armeno բառը: Ահաւասիկ իր արդիւնքը,— աջ ձեռք 75 քիլօ, ձախ ձեռք 75 քիլօ, զոյգ ժամանակով՝ 108 քիլօ:

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԲ ՕՏԱՐԷՆ ԿՈՒԳԱՅ ԱՊՏԱԿԸ

—•—

Պուքրէշի Արագը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (6 մարտ).

— «Դառն է ապտակը՝ երբ օտարէն կուգայ: Աւելի կսկծեցուցիչ կը դառնայ կշտամբանքը երբ օտարն է որ մեզ կ'ուղղէ, մեր ներքին այլանդակութեանց համար: Ու արդարեւ ի՞նչ մեղադրանք կրնար աւելի ճնշիչ ըլլալ քան այն մէկ քանի բառերը՝ զորս «Մուսա լերան քառասուն օրեր»ու մեծանուն հեղինակը՝ Ֆրանց Վերֆէլ կ'ուղղէր զինք դիմաւորելու եկող Հայերուն, Փարիզ ոտք կոխած իսկ պահուն:

Փարիզի բոլոր հայ կազմակերպութեանց պատուիրակութիւնները խոնուեր էին կայարան ողջունելու համար մեծ գրագէտը՝ որ այնքան չքեղ կերպով աշխարհի բոլոր ժողովուրդներուն պատմեր էր հերոսական գիծը հայ ժողովուրդին մէջ ու անոր հոգեկան առաքինութիւնները: Իսկ Ֆրանց Վերֆէլ՝ հազիւ զինք դիմաւորողներուն ձեռքը սեղմած՝ կ'ըսէր անոնց, ո՞վ գիտէ սրտի ինչ դառն ճմլումով մը.

— Ամերիկայի հայ գաղութը մեծ պատիւներով ընդունեց զիս. բայց երկուքի բաժնուած է ձեր այդ գաղութը. արդեօք հո՞ս ալ այդպէս է...

Մեծ գրագէտը՝ որ կախարդուեր էր բուռ մը քաջերու դիւցազնական ոգորումէն Սուէտիոյ լեռներուն վրայ, ու չըմեր հայ ժողովուրդի չքեղ վազքը զննելով դարերու մէջէն՝ լոյսին ու ազատութեան ի խնդիր, ո՜վ գիտէ ինչ ներքին տառապանք զգաց երբ առաջին անգամ շփուեցաւ այդ ժողովուրդին հետ: Ցարդ՝ Վիէննայի մէջ՝ Մխիթարեանները միայն ճանչցեր էր ան իրենց մեղուաջան տքնութիւններուն մէջ յանուն հայ ժողովուրդի երբեմնի փառքին, ու հմայուեր էր անոնց ճիգէն: Ամերիկայի մէջ՝ ան կը հպէր ներկայ հայութեան ու այն բոլորին զոր հիմա գաղութները ունին իբրեւ վէրք ու թարախ: Մեր ժողովուրդին երէկուան մարտնչումները իբր ազատութեան զուպար ու իբրեւ հոգեկան խոյանք՝ մեր ժողովուրդին բարեկամ էին դարձուցեր օտար գրագէտ Ֆ. Վերֆէլը, ու հիմա Ամերիկայէն կը դառնար ան խոցուած իր բարեկամի սիրոյն մէջ: Հարկաւ ան զգաց Ամերիկայի մէջ հայ գաղութը երկուքի ճեղքուած, եղբայրը մահացու թշնամի իր եղբօրը, ու քոյրը քրոջ: Հարկաւ ան զգաց որ հայ եկեղեցին իսկ երկուքի է կիսուած՝ մէկը դժբախտ պայմաններու մէջ մեռած եպիսկոպոսի մը դիակը միշտ կրծելով ու միւսը՝ ըմբոստ՝ հայ եկեղեցւոյ հոգեւոր պետին ընդվզեցուցիչ հրահանգներուն դէմ: Հարկաւ ան տեսաւ, նոյն իսկ իր աչքերով, թէ հայ ժողովուրդը անզօր է միանալու հանդիսաւոր վայրկեաններու անգամ, թէ ան զատ կը տօնէ իր տօները, ու զատ կը մեծարէ իր օտար բարեկամները, ու աւա՜ղ, հարկաւ ան լսեց եւ գաղտասուքները որ իր ականջին իսկ եղան: Ան կրնա՞ր Ամերիկայէն չմեկնիլ առանց զգածուելու ներսէն, ու կրնա՞ր մեր երեսին իսկ չտալ իր կշտամբանքը, Փարիզ ոտք կոխած պահուն իսկ:

— Երկուքի է բաժնուած Ամերիկայի ձեր գաղութը, արդեօք հո՞ս ալ այդպէս է...

Օ՛, եթէ մեր մեծ բարեկամը գիտնա՛ր թէ հայ գաղութը այդպէս է հիմա ամէն տեղ, ու ամէն տեղ ալ երկուքի ճեղքուած: Եթէ գիտնար թէ թունաւոր որդ մը մտած է հայ ժողովուրդին ներսը ու անընդհատ կը կրծէ զայն՝ պղծելով ինչ որ կը մնայ այդ ժողովուրդի երբեմնի փառքէն: Եթէ գիտնար թէ ամէն գաղութի մէջ թշուառականներու եւ մոլորածներու եղկելի դաս մը կայ՝ որ ոտնակոխ կ'ընէ հայ ժողովուրդի բոլոր սրբութիւնները, ու նոր սերունդին մէջ կը սպաննէ ինչ որ դարերը կրցեր են անաղարտ մեզ հասցնել. թէ ամէն տեղ ալ եղբայրը թշնամի է եղբօր, ու քոյրը քրոջ, ու չի կրնար իր քէնը մոռնալ նոյն իսկ նուիրական պահերու:

Ֆրանց Վերֆէլի այդ կշտամբանքը պիտի կարենա՞յ գոնէ մեզ սթափեցնել առօրեայ մեր կրքերէն, ու պահ մը մտածել տալ անդունդին մասին՝ ուր կը վազեն մեր գաղութները սրարշաւ, ի հրճուանս մեր թշնամիներուն, որոնք անդադար քարիւղ կը սրսկեն մեր կրքերուն վրայ: Ֆրանց Վերֆէլ «Մուսա լերան քառասուն օրեր»ով աշխարհի խղճմտանքը դղրդեց անգամ մըն ալ ու քաղաքակիրթ մարդկութեան հոգիին մէջ խլրտեց խղճի խայթը: Ուր էր թէ անոր այդ մեղադրանքը պատգամ մը ըլլար մեր ժողովուրդին համար ալ»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՆՈՐ ԳԻՐ», ամսաթերթ գրականութեան եւ արուեստի: Ա. Տարի, Թիւ 1 փետրուար, 1936: Տարեկան բաժնեգին՝ 3 տոլար: Կը հրատարակէ խումբ մը երիտասարդներ: Հասցէ.— 575 West 183 St. New York, N. Y. (U. S. A.):

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

«Այս ճակատագիրը ի՛նչ դառն է, Աստուած, արդեօ՞ք դամբանի մրուրով է գրուած»: Այսպէս կ'ըմբոստանար Սկիւտարի տարաբախտ սոխակը, իր զգայուն ու տառապող հոգւոյն բովանդակ էութեամբ, ի տես կեանքի անողորմ իրականութեան:

Իրաւցնէ, դա՜ռն, արիւնոտ է եղած մեր ցեղին ճակատագիրը ... Բախտի արեւին ժպիտն ալ նման է եղած այն փայլակին, որ կարճատեւ ցոլքէն յետոյ, կ'ընկղմի անեզր տիեզերքի անյատակ խորութեան մէջ:

Հայ քաղաքական եւ հանրային մտքի մեծերէն մէկը կը շեշտէր.— «Հայ ճակատագիրը ըմբռնելու համար անհրաժեշտ է մտքի մեծ եւ հուժկու ճիգ: Հայ իրականութեան արիւնլուայ խորշերը թափանցելու համար՝ անհրաժեշտ է նաեւ կամքի եւ ներքնորդի ծայրագոյն լարումն եւ մի հանդարտ փիլիսոփայական ինքնատիրապետման խոշոր չափ» ... (Մ. Վարանդեան):

Յաւակնութիւն չունիմ տալու հայ ցեղի ռազմական կորովի եւ անզուգական ընդվզումներու պատմութիւնը, ինչպէս եւ թոյլ են ուժերս սեւով ներմակին յանձնելու հայ զինուորականութեան բովանդակ կեանքը, որպիսին ունեցաւ Հայաստանի հանրապետութեան ծագման եւ զարգացման շրջանին: Քանի մը տեղերոյս եւ անարժանաբար շոյուած անհատներու «ռազմագէտ»ի, «քաղաքագէտ»ի ուշացած մարգարէութիւններն արհամարհելով, աշխատած եմ գրի առնել այն միայն, ի՛նչ տեսայ դարերու մեծ երկունքէն հրաշափառօրէն ծնունդ առած իմ երազած հայրենիքի՝ Հայաստանի հանրապետութեան բանակի մէկ հատուածին մէջ: Յուշերն են անանուն մէկու մը, որ տեսաւ հայաջինջ սարսափները եւ բախտ ունեցաւ Արցունքի Հովտէն յետոյ, ողջունելու հայրենիքի լուսաշող ազատութիւնը, յետոյ բռնելու համար տարագրութեան ճամբան, դէպի Եւրոպա:

Իմ գրածս ոչ գրական երկ է, ոչ քաղաքական իրադարձութեանց համայնապատկեր եւ ոչ ալ մեր հանրապետական հերոս բանակին ուժին ու գործին պատմութիւնը, այլ համեստ ռազմիկի մը յուշերը, իր ապրած փոքրիկ շրջանին, անշուշտ թերի, սակայն անկեղծ եւ հարազատ:

Յ. Ս.

1.— ԻԳՏԻՐ, ՄՈԼԼԱ-ԿԱՄԱՐ, ՅՐԴ ԳՈՒՆԴ, ԿՈՂԲ

1919 մայիսի վերջին օրերուն էր: Մեր գունդի փոխադրական կառքերէն մին պաշարով բեռնաւորուած Երեւանէն դուրս կ'ելլէր գունդի կեդրոնը երթալու համար, որ Իգտիր կը գտնուէր: Հրաման տրուած էր ինձ այդ կառքով միանալու իմ զօրաբաժնին: Հոն կը գտնուէին իմ բոլոր այն ընկերները, որոնց հետ եկած էինք Հայաստան, հայկական բանակին ծառայելու խոստումով: Հայկական բանակին ծառայելու գոհունակութիւնը՝ մոռցնել տուած էր ինձ այն պատմական տխուր տարիները զորս անցուցած էի Թրքական բանակին մէջ, Հայաստանի մէջ գտնուիլս այլ եւս քաղցրացուցած էր հոգիս զոր կրցած էի քարշ տալ երեք տարիներէ ի վեր Թուրքիոյ արիւնոտ երկինքին տակ, ականատես ըլլալով ցեղիս արիւնոտ, աննախընթաց յօշոտումին, Կարինէն մինչեւ Սեբաստիա, Տրապիզոնէն մինչեւ Կիլիկիա: Դիակներու վրայէն քալած էինք, հայրենի աւերակներուն մէջէն անցած ու բախտի մէկ քմայքով ազատած եւ Հայաստան մտած: Մեր հոգիներուն մէջ՝ մեր ցեղին յօշոտման ու մարտիրոսացման կսկիծը ծանր ու արիւնոտ նստած էր. հոն՝ անհետացող մեր սիրելիներուն վրէժը կը կայծկլտար:

Քառաձի մեր կառքը կը սուրար Երեւանէն - Էջմիածին երկարող հարթ խճուղիին վրայ: Մեր ետեւը մնաց Երեւանը թաղուած այգիներու եւ ծառերու խտութեան մէջ, մեր ետեւն էր Փարաքարը, առաջին հայկական գիւղը, մեր առջեւ փռուած էր Արարատեան պատմական խնկարոյր դաշտը, Էջմիածինը իր ցցուած կաթողիկէներով, մեր ձախին Մայր Արաքսը եւ քիչ հեռուն Մասիսները սպիտակափառ: Անհամար գիւղեր ցրուած դէս ու դէն: Հին հին դարուց մեր պատմական հսկաները ցցուած էին իմ առջեւ իրենց բոլոր հասակով, իրենց բոլոր պատմական փառքով: Մեր առջեւ դէպի աջին Արագածն էր դիցուհիի մը նման շուքը փռած ամէն ուղղութեամբ: Ողջո՜յն բոլորին, մեր ցեղին անցնող փառքի մեծ կոթողներուն եւ ողջո՜յն անոնց ոտքերուն տակ նոր կեանք առնող ազատ հայրենիքին:

Անյագ նայուածքներով ու յափշտակութեամբ կառքին մէջէն կը դիտէի աջէս ու ձախէս սահող, անցնող բոլոր տեսարանները: Ի՛նչ քաղցր է ազատ ու համարձակ վայելել հայրենի երկրի փառքն ու մեծութիւնը, որու համար մտածելն անգամ ոճիր էր օրեր առաջ Թուրքին թաթին տակ, որու համար երազելը ցնորք ու յիմարութիւն էր ... Դէպքերը անակնկալ կացութեան մը առջեւ դրած էին մեզ — ու այսօր ազատ ու համարձակ, հայկական բանակին մէջ, հայ զինուորի ուղեկցութեամբ, հայկական զօրամասի մը հրամանին կ'երթամ:

Հրճուանքի սարսուռ մը կ'անցնի ամբողջ երակներուս մէջէն, երբ մեր կառքը Իգտիրի մէջ երկյարկանի գեղեցիկ շէնքի մը առջեւ կանգ կ'առնէ ու ես կը կարդամ շէնքին ճակատը փակցուած պիտակը՝ «Բ. կամաւորական գունդի շտապը» (յետոյ 3րդ գունդ): Ես դեռ կը սպասէի Թուրքերէն վերտառութեանց, ալայ, թապուր եւն.: Զիս այս «Թապուր»ներէն բաժնող ժամանակամիջոցը, այն կարճ փոփոխութիւնը յանկարծակի տեղի ունեցած էր որ հին տպաւորութիւնը դեռ իր ուժգնութիւնը կը պահէր: Օտարոտի քայլերով սանդուղներէն կը բարձրանամ եւ գունդի հրամանատարին սենեակին դուռը կը զարնեմ:

— «Մտէ՛ք», ուժգին ձայն մըն էր որ ներսէն որոտաց: Ձայնին շեշտը, որոտը, դուրեկան էր եւ հարազատ. իմ սրտէս կը խօսէր:

Ներս կը մտնեմ:

Գունդի հրամանատարը Տ. Բաղտասարեանն էր, ձախ կողքին քիչ մը ետեւը իր համհարզը, աջին՝ Վ. Փաստրմաճեանը— իմ նախկին ընկերս, Թրքական բանակէն, բախտակից մը:

Տեսարանը պաշտօնական էր:

Անոնց ուսերուն վրայ կը փայլէին ռուսական բանակի փայլուն, լայն ու երկար ուսադիրները, գլուխները բաց, գրասեղանի մը առջեւ բոլորուած, ուշի ուշով քարտէզ մը կը դիտէին:

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(1)

Հետեւաբար, կ'առաջարկեն որ Ա. Դ. Խորհուրդը եւրոպական խորհրդաժողով մը հրաւիրէ, աւելի լայն ծրագիր մը քննելու համար։ Մեր-ժումի պարագային, նախատեսուած են անհրաժեշտ միջոցները, դաշնակից-ներու միջեւ փոխանակուած նամակներով։ Ֆրանսա եւ Պելժիա, որոնք ուղղա-կի սպառնալիքի տակ են իրենց ապահովութեան համար, նշանակալից չափա-ւորութեամբ չարժեցան եւ հարկ է չեշտել այս պարագան։ ՖՐԱՆՍԱ ԿՐՆԱՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ԿԱՏԱՐԵԼ, ԿՐՆԱՐ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ ԱՌՆԵԼ ԳԵՐ-ՄԱՆԻՈՅ ԴԷՄ, ԿՐՆԱՐ ԲՌՆԻ ԳՐԱՒԵԼ ՀՌԵՆՈՍԵԱՆ ՇՐՋԱՆԸ։ Բայց պար-տականութիւն սեպեց հրաժարիլ այդպիսի միջոցներէ, նախընտրեց իր ապա-ւինիլ միջազգային օրէնքին ուժին եւ Ազգաժողովին արդարութեան։ Սակայն սխալ պիտի ըլլար հետեւցնել թէ Ֆրանսա նուազ վճռական է խափանելու հա-մար այսպիսի դրժումներու կրկնութիւնը եւ պատերազմի սպառնալիքները։ Ֆրանսա հանդարտ մնաց որովհետեւ վստահ է իր ուժին եւ իրաւունքին վրայ։ Իր համբերութիւնը գնահատուեցաւ Անգլիոյ եւ աշխարհի հանրային կարծի-քին կողմէ։ Յուսանք թէ Գերմանիա եւս պիտի գնահատէ։ Զի բաւեր խաղա-ղասիրութեան հաւաստիքներ տալ, ինչպէս կ'ընէ վարչապետ Հիթլէր, հարկ է գործքով ալ ապացուցանել։ Ֆրանսա ոչ մէկ ազգի կը սպառնայ, այլ խա-ղաղութիւն կը բաղձայ բոլոր ժողովուրդներուն համար։ Իսկ այդ խաղաղու-թիւնը կրնայ հաստատուիլ միայն արդարութեան վրայ»։

*** Ա. Դ. Խորհուրդը գումարուեցաւ երէկ, Լոնտոնի մէջ, քննելու հա-մար Լոքառնոյի դաշնակիցներուն ծրագիրը։

Դէպի Հարար—1000 ռումբ Ճիճիկայի վրայ

ԵԹՈՎՊԻԱ ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԱԾ Է

Ասմրա - Ատիս-Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ իտալական 19 օդանաւեր կիրակի օր ռմբակոծեցին Ճիճիքա քաղաքը, ամբողջ մէկ ժամ, աւելի քան 1000 ռումբ տեղացնելով։ Տակաւին ճշդուած չեն մարդկային եւ նիւթական կորուստները, բայց կասկած չկայ թէ շատ ծանր են։ Ռմբակոծութեան նպատակն էր ոչնչա-ցնել Զօր. Նասիպուի բանակատեղին, բայց ոչ զօրավարը, ոչ ալ իր սպայա-կոյտը հոն կը գտնուէին յարձակման պահուն։ Կ'ըսուի թէ ոչնչացած են եթով-պական հիւանդանոց մը եւ կարգ մը եւրոպական խանութներ։

Իտալական աղբիւրէ կը հեռագրեն թէ Զօր. Կրացիանի բացումը կատա-րեց Մոկատիշոյէն Կորահայ շինուած ճամբուն, որ 500 քիլոմեթր երկայնու-թիւն ունի։ Կ'ըսուի թէ իտալական բանակը յարձակման պիտի ձեռնարկէ Կո-րահայէն, որ զինուորական, օդանաւային եւ պարէնաւորման զօրաւոր կա-յանի մը վերածուած է։ Ճամբան շինուած է զարմանալի արագութեամբ։ 31,000 իտալացի եւ բնիկ բանուորներ աշխատած են, երեք հերթով։ Պատրաս-տութիւններ կը տեսնուին, դէպի Հարրար քալելու համար։ Այս վերջին քա-ղաքն ալ ռմբակոծուած է։

*** Եթովպական կառավարութիւնը հեռագրեց Փարիզի դեսպանին, ֆը-րանսական կառավարութեան տեսակէտներն իմանալ, թշնամութեանց դադար-ման մասին։ Ուրիշ հեռագրով մը, եթովպական կառավարութիւնը բողոքեց իտալական ռմբակոծութեանց դէմ։ Այս առթիւ կը դանդատի թէ «15 ամիսէ ի վեր անընդհատ Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութիւնը կը խնդրէ հաշտութեան համար, բայց որ եւ է գործնական քայլ չէ առնուած»։

ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ Վենիզէլոսի յուղարկաւորութիւնը, Փարիզի Օրթոտոքս եկեղեցին, մասնակցութեամբ բազմաթիւ երեւելիներու։ Ֆրան-սական կառավարութեան պաշտօնական ներկայացուցիչներէն զատ, ներկայ էին նաեւ բարոյական եւ քաղաքական գիտութեանց ակադեմիային նախագա-հը եւ երկու պատուիրակներ, Պ. Էրիօ, մարաջախտ Ֆրանշէ տ'Էսփէրէ, Զօր. Ժոռժ, Հելլենական դեսպան Պ. Փոլիթիս, յոյն ծովակալ մը, Զօր. Փլասթի-րաս եւայլն։ Հայերու կողմէ կը մասնակցէին Պ. Պ. Խատիսեան, Բաշալեան եւ ուրիշներ։ Դագաղը, որ ծածկուած էր հելլենական դրօշներով եւ բազմաթիւ ծաղկեպսակներով, երէկ պիտի փոխադրուէր Պրինտիզի, յածանաւի մը մէջ դրուելու եւ Յունաստան տարուելու համար։

Աթէնքի «Էլէֆթէրոն Վիմա» թերթը, որ Վենիզէլոսի օրկանն էր, հան-գանակութիւն բացաւ եւ մէկ օրուան մէջ հաւաքեց 220,500 տրախմի։ Ռոտի-կանութեան վերատեսուչն ալ իր կարգին շրջաբերական մը ուղղեց իր ստո-րադասներուն, որպէսզի դրամ հաւաքեն մարդասիրական գործի մը համար, ի յիշատակ Վենիզէլոսի։ Հանգանակութիւնը արձանագրուեցաւ անմիջապէս։ Առաջին նուիրատուներէն մէկն էր սպայ Ցամալաքաս, որ 1933ին ամբաստան-ուած էր իբրեւ մեղսակից Վենիզէլոսի դէմ կատարուած մահափորձին եւ որ անպարտ արձակուեցաւ նոյն տարին։

Յունաստանի ազատական (վենիզէլոսեան) կուսակցութիւնը սուգ պիտի պահէ 40 օր։ Բոլոր արարողութիւններէն յետոյ, Վենիզէլոս պիտի թաղուի իր հայրենիքին, Կրետէի մէջ։

*** Կիրակի օր չորս հոգի սպաննուեցան Աթէնքի մէջ, երբ ոստիկանու-թիւնը կրակ բացաւ միապետական եւ հակավենիզէլոսեան ցուցարարներու վրայ, որոնք ժողով մը սարքած էին, բողոքելու համար Վենիզէլոսի յուղար-կաւորութեան առթիւ ծրագրուած պաշտօնական արարողութեանց դէմ։ Ցուցա-րարները սգահանդէս մը կատարեցին ի յիշատակ Կոստանդին Թագաւորին, որ գահընկէց եղած էր Վենիզէլոսի սարքած ապստամբութեան ատեն (1916)։ Սգահանդէսէն վերջ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ հազարաւոր քաղաքացինե-րու կողմէ, որոնք կը պահանջեն չեղեալ հռչակել ծրագրուած պաշտօնական արարողութիւնները։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐԼ ՄՈՐԱՍ, արքայական «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի աւագ խմբագիրը, չորս ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ շաբաթ օր, գրգռիչ գրու-թեամբ մը մարդասպանութիւն դրդած ըլլալով 140 ձախակողմեան երեսփո-խաններու դէմ։ Թերթին պատասխանատու տնօրէնն ալ դատապարտուեցաւ 100 ֆրանք տուգանքի։ Վճիռը գործադրելի է առանց յետաձգման։ Երկու ամ-բաստանեալները բացակայ էին եւ վերաքննութեան դիմեցին։ Շարլ Մորասի գրութիւնը հրատարակուած էր յունուար 13ին, եւ Լէօն Պլումի դէմ կատար-ուած յարձակումէն վերջն էր որ դատ բացուեցաւ։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐ ԿԼԱԶՈՒՆՈՎ, երբեմն տնօրէն ռուսական երաժշտանոցի եւ ականաւոր աշակերտը Ռիմսքի Կորսաքովի, մեռաւ շաբաթ օր, 71 տարե-կան հասակին մէջ։ Փարիզ կը բնակէր հինգ տարիէ ի վեր։ Ծնած՝ Փեթերս-պուրկ, մանկութենէն իսկ ուշադրութիւն գրաւած էր երաժշտական շրջանակ-ներու մէջ։ Իր առաջին համերգը տուած է 16 տարեկանին, իսկ Փարիզեան առաջին նուագահանդէսը՝ 1889ի արուեստահանդէսին, երբ 24 տարեկան էր։ Փեթերսպուրկի երաժշտանոցին տնօրէնն էր 1906էն մինչեւ յեղափոխութիւնը։ Ռուսաստանէն փախաւ տասը տարի առաջ։ Արեւմտեան մայրաքաղաքներու մէջ երբեմն կը նուագէին իր «Ռափսոտի Օրիանթալ»ը եւ «Սթէնքա Ռազին»ը, այնպէս որ իր համբաւը շատ քիչերու ծանօթ էր մինչեւ 1928, երբ ամբողջո-վին իր գործերէն կազմուած նուագահանդէս մը սարքեց Փլէյէլի մէջ, եւ տի-րացաւ նախանձելի համբաւի մը։

ՇԱՐՔ ՄԸ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԵՒ ԴԵՍՊԱՆԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ կատար-ուեցան շաբաթ օր, երեսփ. ժողովի փակումէն անմիջապէս վերջը։ Պ. Փոնսօ, Սուրիոյ նախկին մարզպանը որ փոխադրուած էր Մարոք, նշանակուեցաւ Պոլսոյ դեսպան։ Փոխուեցան Մարոքի եւ Թունուզի մարզպանները եւ կարգ մը նահանգապետներ։

ԱԼՊԱՆԻԱ Իտալիոյ յանձնեց հարաւային շրջանի քարիւղի հանքերը, վճա-րելու համար 20 միլիոն տոլարի փոխառութիւնը, որ տրուած էր 1931ին։ Եր-րորդ փոխառութիւն մըն ալ պիտի տրամադրուի։ Այս գումարները պիտի յատկացուցին հողագործական բարւոքումներու եւ ծխախոտի մենաշնորհ մը հաստատելու, ինչպէս եւ Տուրացցոյի նաւահանգիստը ընդարձակելու։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆՑ կեդրոնը, որ հաստատուեցաւ անց-եալ տարի, Փարիզի համալսարանին մէջ, այս տարի իբրեւ դասախօս պիտի ունենայ ծանօթ գրագէտ Ֆազըլ Ահմէտ Այքաչը։ Առաջին դասախօսութիւնը նշանակուած էր երէկ, իսկ երկրորդը՝ վաղը, չորեքշաբթի, իրիկուան ժամը 5ին (Սորպոնի մէջ, ամփիթատրոն, Էտկար Քինէ)։ Նիւթը՝ «Թրքական յե-ղափոխութիւնը եւ քամալականութիւնը»։

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԸ պիտի սկսի ապրիլ 18ի կէս գիշերին, իսկ ձմեռնա-յինը պիտի վերահաստատուի հոկտեմբեր 4ին։ Անգլիա եւ Պելժիա եւս պիտի հետեւին այս կարգադրութեան։

ՎՐԱՍՏԱՆԷՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ գնաց Մոսկուա, երկրին խորհր-դայնացման 15րդ տարեդարձին առթիւ, եւ մարտ 19ին ընդունուեցաւ Կրեմ-լինի մէջ, ճիշդ այնպէս ինչպէս հայկական պատուիրակութիւնը, քանի մը ամիս առաջ։ Պատուիրակութիւնը կը բաղկանար բանուորներէ, կոլխոզնիկ-ներէ, ճարտարագէտներէ, բանակի եւ կուսակցական - արհեստակցական կազ-մակերպութեանց ներկայացուցիչներէն։ Ընդունելութեան ներկայ էին Ստա-լին, Մոլոթով, Վորոշիլով, Քալինին, Օրժոնիկիձէ, Միկոյեան եւայլն։ Ան-շուշտ խորախորհուրդ ճառեր խօսուեցան, բոցավառ ողջագուրումներով։

Լեւոն Զորմիսեան ընտանիքը եւ բոլոր պարագաները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն եւ ազգականին՝

ՓՈՔՐԻԿ ԶԱՒԷՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆԻ

դառնակսկիծ մահը որ տեղի ունեցաւ 22 մարտ, կիրակի օր, 6 տարեկան ծա-ղիկ հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ, այսօր, երեքշաբթի առաւօտեան ժամը 10ին, իրենց բնակարանին մէջ, **23, Rue Lavoisier, Cachan, Seine:**

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Անկէնի Մասնաճիւղին կողմէ
Ապրիլ 19ին։
Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս Թուականը։

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ՄՕՐՍԱՆ ՍԻՒՐ ՕՐԺ, Ա. Գ. — 70։
ՓԱՐԻԶ, Օ. Ս. — 35։
ՆԻՍ, ՑԱԲԷԹ. — 35։
ՖԼԱՎԻԱՔ, Սահ. — 70։
ՊՕՄՕՆ, Գործ. — 199.20։
ՎԻԶԻԼ, Ֆոր. — 70։
ՎԱԼԱՆՍ, Ղ. Գ. — 260։
ԼԻՈՆ, Գործ. — 1000։
ՊՈՒՐԺ, Եազ. — 140։
ՐԱՊԱԹ, Վ. Տ. — 40։
ԱԼԵՍ, Կտ. — 140։
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Զօր. — 35։
ԼԱՍԷՑՆ ՍԻՒՐ ՎԱՐ, Ս. Կ. — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Տիկին Ար. — 35։
ՄՕՆԹԵՐԻ, Ս. Թաշ. — 70։
ԷՔԻՒԼԻ, Ց. Թ. — 50։
ՇԱՍ, Ս. Թ. — 50։
ԷՔՍ ԱՆ ՓՐՕՎԱՆՍ, Աւ. — 70։
ՊՕՄՕՆ, Գործ. — 264.35։
ՏԷՍԻՆ, Գործ. — 350։
ՊՕՐՏՕ, Գործ. — 220։
ՊՕՐՏՕ, Հայր. — 140։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Բ. Հ. — 70։
ՎԻԷՆ, Մ. Մ. — 140։
ՊԷՅՐՈՒԹ, Քրբք. — 35։
ՓԱՐԻԶ, Տիկին Հավլ. — 140։
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Վարժէմ. — 35։
ՓԱՐԻԶ (20), Մ. — 17.50։
ՀԱՄՊՈՒՐԿ, Մեն. — 60.25։
ՄԱՄՊՐՕԼ, Մարկ. — 35։
ԿՐԸՆՈՊԼԸ, Օր. Մ. — 35։
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ս. Հայր. Միութ. — 50։
ՌՕՄԱՆ, Գործ. — 119.20։
ՀԱՄՊՈՒՐԿ, Հ. Մ. — 60.25։
ԱՐՔԷՕՅԼ, Եէմ. — 35։
ՄԱՇԷՏ ԷԼ ՍԻՒԼԷՑՄԱՆ, Հ. Ա. — 2 անգլ.։
ՊԵԼԿՐԱՏ, Ս. Մ. — 100։
ՀԱՄՊՈՒՐԿ, Պաս. — 200։
ՎԻՎԻԷ, Ա. Ա. — 35։
ՓԱՐԻԶ (15), Ռ. Պ. — 35։
ԼԻՈՆ, Գործ. — 411։
ՎԷՆՍԷՆ, Գ. Հ. — 35։
ՊԵՐԼԻՆ, Ե. Տ. Մ. — 60.25։
ԹԻՒՊԻՆԿԷՆ, Վին. — 60.25։
ԼԸ ՄԱՆ, Զաթ. — 70։
ԼՕՐԻԱՆ, Կ. Ա. — 35։
ՎԻԷՆ, Ց. Ուզ. — 110։ Կարգադրե-ցինք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր ատենապետուհի Տիկին Մառի Մովսէսեանի, որ ինքնաշարժի ցաւալի արկած մը անցուց ամսոյս 17ին երկուշաբթի։ Այս առթիւ Մասնաճիւղս արագ եւ կատարեալ ապաքինում կը մաղթէ իրեն։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղը կը տօնէ Խաչի Օրը Մարտ 29ին։
Նկատի ունենալ այդ Թուականը։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

"ՎԷՄ,, ի Ժ. Դ. Թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.

ՌՈՍՏՈՄ.— Հայ - Վրացական փոխյարաբերութիւնները։ ԱՐՏԱՇԷՍ ԱԲԵՂԵԱՆ.— Հայ եւ Թուրք վաւերաթղթեր։ Հ. ԱՃԷՄԵԱՆ.— Բագրատ վարդ. Գէորգ - Թաւաքալեան։ ՍԻՄ. ՎՐԱՑԵԱՆ.— Վեհոն Թաղէոսեան (Պապա..)։ ՎԱՀ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ.— Արհաւիրքի Օրեր։ ՎԱՀ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ.— Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը։ ԱՐՄԷՆ ՍԵՒԱՆ.— Փետրուար 18ի յեղափոխութիւնը։ ԱՆՑԵԱԼՔ.— Ակադ. Ալեքսանդր Թումանեան։ Կեանք եւ Մշակոյթ։ Գիրք եւ Մամուլ։ Գրախօսական։ ՑԱՒԵԼՈՒԱԾ.— Վ. Մանկունի, Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԻՆՉԵ՞Ր ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

ԾԱՆՕԹ.— Այս գրութեան հեղինակը, Օկիւսթ Վիրսէ, Պրիւսէլի քաղաքապետին գլխաւոր խորհրդականն եւ գործակիցը եղած է եւ անոր արտօնութեամբ հրատարակած, առաջին անգամ ըլլալով։

1914 Օգոստոս 20, առտուն ժամը ինն է։ Պրիւքսէլի մեծ հրապարակին վերեւ կը տարածուի նուրբ մառախուղ մը որպէս աղդանշան տօթակէզ օրուան մը։

Օդին մէջ վերահաս փոթորիկին սպառնալիքը կայ եւ մութ անձրեւոտին վրայ որոտումը ընդհատ կը շառաչէ։ Այս որոտումը մարդերու կողմէ կը կատարուի — պելժիական վերջապահ գունդին թնդանօթներն են, որոնք Լուվէնէն անդին կը նահանջեն։

Հինաւուրց պատերուն վրայ յաղթարարութիւն մը փակցուած է, որ իր խիզախ դէմքը կը ցցէ եւ արեւին մէջ աւելի կը փայլի։ Բազմութեան անհանդարտ ալիքը լարուած աչքերով կը կարդայ յայտարարութիւնը.—

«ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐ.— ՀԱԿԱՌԱԿ ՄԵՐ ԵՒ ՀԱՄԱԶԱՅՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՆԵՐՈՒ ՀԵՐՈՍԱԿԱՆ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ, ԿԸ ՎԱԽՆԱՆՔ ՈՐ ԹՇՆԱՄԻՆ ՊՐԻՒՔՍԷԼԻ ՎՐԱՅ ԱՐՇԱՒԷ....

Ուրեմն աոր ալ հասան... արշաւում... լաւ, գոնէ պատահելիքին տեղեակ ենք այլեւս։

Լրաբեր մը, փոշիէն գորշացած կապոյտ համազգեստով, եւ քրտինքին աղտոտած դէմքով աղաղակելով կը խուժէ դէպի մեծ հրապարակը եւ կ'անհետանայ քաղաքապետարանի գաւիթին մէջ։

Ամբոխը դէպի յառաջ կը շարժի։ Կուգա՞ն կոր...

Մրմունջներու մէջէն մարդ կրնար լսել անխօս հարցումը։ Զանգակատան ժամացոյցը քառորդ զարկաւ եւ գոթական նրբանցքին մէջ երեւցաւ մարդու մը նիհար եւ փոքրիկ դէմքը։ Գըլուխը դրած է մետաքսեայ գլխարկ մը եւ իր խնամուած մօրուքով ծնօտը դէպի առաջ ցցած։ Ամբոխին աղմուկը ծափահարութեան կը փոխուի եւ այդ ուրախութեան կը խառնուի անուն մը, «ՄԱՔՍ...»

1914 Օգոստոսի այդ օրը երբ Ադոլֆ Մաքս.— Պրիւքսէլի քաղաքապետը — հանդարտօրէն յառաջացաւ պատմութեան մէջ գրաւելու համար իր տեղը, քառասուն եւ հինգ տարեկան էր։ Ճարտար դիւանագէտ, որ յարգանք կը ներշնչէր իր արդարամտութեանը համար եւ երկիւղ իր կծու քննադատութիւններուն պատճառաւ։ Արդէն շատ բան էր ըրած եւ իրմէ տակաւին շատ աւելին կը սպասուէր։

«Այս մարդը ապագայ կը խոստանայ», ըսած էր Լէօփոլտ Թագաւորը։

Իր ասպարէզը թէեւ բաւական փայլուն՝ ակադեմական կամ քաղաքացիական տեսակէտէն, դժուար թէ իրմէ պահանջուէր հերոսական յատկութիւններ եւս։ Ժամանակը պիտի գար սակայն, երբ Մաքս ներխուժումի սարսռազդեցիկ սպառնալիքին յանդիման, պիտի արտասանէր տեւեալ պատմական բառերը.—

«Որքան ատեն որ կ'ապրիմ եւ ազատութիւն ունիմ, բոլոր ուժովս պիտի պաշտպանեմ քաղաքացիներուս իրաւունքներն ու արժանապատուութիւնը։ Քաղաքացիներ, ինչ ալ որ պատահի, ձեր քաղաքապետը խօսքերուն անսացէք եւ վստահեցէք անոր, ան ձեզ չպիտի դաւաճանէ։ Կեցցէ՛ ազատ եւ անկախ Պելժիան, կեցցէ՛ Պրիւսէլ։

×

Ճակատագրական այդ կիրակի իրիկունէն ի վեր տասնըութ օր անցած էր, երբ Ալպէր Թագաւորը պատմական վերջնագիրը, որ ազգի մը պիտի պարտադրէր կռուի դաշտ դիմել։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՄԱՐՏ
MERCREDI 25 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3072

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՄՈՒԱՅԼ ՔԱՆ ԱՆՑԵԱԼ ՇԱԲԹՈՒ

Անցեալ հինգշաբթի օր, «Լոքառնոյիններ» յաջողեցան բանաձեւ մը գտնել իբրեւ չարխափան, հեռացնելու համար նոր եւ աւելի ծանր անակնկալի մը վտանգը:

Բոլորդ ալ գիտէք մանրամասնութիւնները։— Բարոյապէս դատապարտել տալով Գերմանիան, Ա. Դ. Խորհուրդին առջեւ, չորս պետութիւնները կարգ մը առաջարկներ խմբագրեցին, ուղղուած՝ գերմանական կառավարութեան: Այդ օրէն իվեր, բոլորն ալ անհամբեր պատասխանի կը սպասէին, որ տրուեցաւ երէկ:

Արդ, համաձայնութեան մելանը հազիւ չորցած, երեւան եկաւ որ «Լոքառնոյի»ներէն իւրաքանչիւրը իր առանձին տեսակէտն ունի այդ մասին:

Այսպէս, գլխաւոր օղակը, Մեծն Բրիտանիա անմիջապէս մատնեց ինքզինքը, հասկցնելով թէ եղած առաջարկներու սահմանէն անդին չանցնիր: Ուրիշ խօսքով, Գերմանիա պարտաւոր չէ նոյնութեամբ ընդունելու զանոնք, այլ կրնայ իր կարգին առաջարկներ ներկայացնել, ձամբան հարթելու համար: Այն ինչ Պ. Ֆլանտէն կը յայտարարէր երեսփ. ժողովի բեմէն եւ մանաւանդ Ամերիկացիներուն ուղղուած անգլերէն ձառին մէջ.

— «Եղած առաջարկները ամբողջութիւն մը կը կազմեն եւ պէտք է ընդունուին իբր այդ: Եթէ մերժուին, հաւաքական եւ անմիջական գործողութիւն մը պիտի կատարուի, խորհրդակցաբար»:

Վարագոյրը աւելի բացուեցաւ, երբ Լոնտոնի մամուլը սկսաւ պրպտել համաձայնութեան զանազան կէտերը, մանաւանդ զինուորական յանձնառութեանց խնդիրը:

Լոնտոնի կիրակնօրեայ թերթերը արդէն արձակած էին ազդանշանը, եւ կը յայտնէին տեսակէտներ որոնք աւելի շատ մեղադրանքներ էին: Պակաս լրացուց ամենօրեայ մամուլը, երկուշաբթի օր, բացէ ի բաց տրտնջալով զինուորական յանձնառութեանց դէմ:

Անշուշտ բոլորն ալ կը խոստովանին Գերմանիոյ յանցանքը: Եւ միաբերան գնահատեցին Ա. Դ. Խորհուրդին բանաձեւը:

Սակայն, Անգլիոյ հանրային կարծիքին ու մամուլին, մինչեւ անգամ կառավարութեան համար Գերմանիոյ օրինազանցութիւնը հարցին մէկ երեսն է միայն: Տեսակ մը արկած կամ դիպուած: Անդին կը մնայ բուն հարցը,— վերականգնում ապահովութեան, որ անըմբռնելի է Լոնտոնի համար, առանց Գերմանիոյ մասնակցութեան:

Այս տեսակէտը պարզած ատեն, բրիտանական մամուլը կը յիշէ անցեալ դէպքեր, ետ երթալով մինչեւ Մեծ Պատերազմը:

Օրինակ, Լոնտոնի համաձայնութիւնը կը տրամադրէ խորհրդակցութիւն՝ դաշնակից սպայակոյտներուն միջեւ:

Փարիզի համար մեծ արժէք ունի այս յանձնառութիւնը, մինչ Լոնտոն երկրորդական գծի վրայ կը նետէ զայն: Այս առթիւ, դիտել կուտան թէ 1912ին ալ այդպիսի խորհրդակցութիւններ կատարուած էին, սակայն օրուան արտաքին նախարարը, Լորտ Կրէյ, նամակ մը գրելով ֆրանսական դեսպանին, յայտնեց թէ «բարձրաստիճան սպաներու խօսակցութիւնը չի կրնար վերջնական յանձնառութեանց արժէք ունենալ»:

Միայն այս արտայայտութիւնը բաւական էր, պղտորելու համար Ֆրանսայի միտքը:

Փարիզի մէջ տրամադրութիւնները աւելի գառնացան, երբ Անգլիոյ արտաքին նախարարն ալ չեչտեց թէ համաձայնութիւնը առաջարկներու սահմանէն անդին չեն անցնիր, մինչ Գերմանիա կը ձգձգէր իր պատասխանը:

Մնաց որ, առաջին օրէն իսկ, Ֆրանսական մամուլը դժգոհ էր համաձայնութեան պայմաններէն, եւ Պ. Ֆլանտէնի յայտարարութիւնը կը նկատէր ճարտասանական մարզանք, «պարտկելու համար ակներեւ պարտութիւն մը»:

Այս առթիւ, շատ աւելի յառաջ կ'երթային ընդդիմադիր թերթերը, կոպտօրէն անարգելով օրուան վարիչները:

Տակաւին կային եւ կան հրապարակագիրներ, որոնք ամէն օր կը գրգռեն հանրային կարծիքը, զարմանազան բաներ պատմելով Գերմանիոյ առաջադրութեանց մասին:

Կիսաթաւ խաւէ, նախկին անիշխանական յեղափոխականը, կը գրէր թէ Գերմանիա հաւասարութիւն եւ պատիւ բսելով կը հասկնայ,— գրաւել Աւստրիան, իր 7 միլիոն Գերմաններով, իր իշխանութեան տակ առնել Չեխոսլովաքիոյ չորս միլիոն Գերմանները, իջնել Թրիէսթէ, Ադրիականի վրայ եւ ջախջախելով Սերպերը, հասնիլ Սելանիկ եւ Պոլիս ...

Անշուշտ ամբոխային տրամարանութիւնն է որ տուն կուտայ այսպիսի արտայայտութեանց: Բայց անդին կը մնայ վրդովիչ հարցականը,— Անգլիա մինչեւ ո՛ւր կանգ պիտի առնէ, գոհացնելու համար Գերմանիան, աջակցութիւն խոստանալով հանդերձ Ֆրանսայի:

Ոչ ոքի համար գաղտնիք է որ, Լոնտոն կ'ուզէ կարճ կապել Հռենոսի ապազինեալ շրջանին վերագրաւման խնդիրը, եւ անմիջապէս քննութեան ենթարկել Հիթլէրի առաջարկները, համաշխարհային խորհրդաժողովի մը մէջ:

Իսկ այս՝ Վերսայլի դաշնագրին վերջնական ոչնչացումն է ֆրանսական տեսակէտով:

Արդարեւ, աւելի մռայլ է կացութիւնը, մէկ շաբաթէն միւսը: Պատերազմի վտա՞նգ: Հիմքեր չկան այդքան յոռետեսութեան մատնուելու: Իրականին մէջ, նոր արիւնահեղութիւն մը խափանելու, գոնէ յետաձգելու ճիգեր է որ կը փորձուին: Հիւա՛նդ է Եւրոպան, եւ այդ հիւանդութեան ախտանշաններն են որ վրդովում կը պատճառեն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՐԷԿ ՂՐԿԵՑ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

ԼՈՆՏՈՆ ԵՐԿԴԻՄԻ ԴԻՐՔ ԲՌՆԱԾ Է

ԽՈՐ ՅՈՒՍԱԽԱԲՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, Գերմանիոյ լիազօրը, Լոնտոն վերադարձաւ երէկ, մասնաւոր օդանաւով, ներկայացնելու համար Հիթլէրի պատասխանը՝ Լոքառնոյի դաշնակիցներուն:

Ինչպէս կը յիշուի, Անգլիա, Ֆրանսա, Պելժիա եւ Իտալիա ի զօրու համարելով Լոքառնոյի դաշինքը, կարգ մը առաջարկներ խմբագրեցին եւ ներկայացուցին գերմանական կառավարութեան: Քսանըչորս ժամ չանցած, երեւան եկաւ որ համերաշխութիւնը կատարեալ չէ չորս դաշնակիցներուն միջեւ: Ֆրանսական կառավարութիւնը տեսակ մը վերջնագիր կը նկատէ գոյացած համաձայնութիւնը, այն հասկացողութեամբ թէ Գերմանիա պէտք է ընդունի կամ մերժէ զանոնք իբրեւ ամբողջութիւն: Իսկ անգլ. կառավարութեան տեսակէտով, պարզապէս առաջարկներ կը ներկայացուին, եւ Գերմանիա ազատ է զանոնք ընդունելու կամ նոր առաջարկներ ներկայացնելու: Անգլիոյ հանրային կարծիքը եւ մամուլը մասնաւորապէս կը չեշտեն այս պարագան, երեք օրէ ի վեր: Այն աստիճան որ, երկուշաբթի օր, երբ հարցումներ ուղղուեցան երեսփ. ժողովին մէջ, Պ. Իտըն պարտք սեպեց լուսաբանութիւններ հաղորդել: Արտաքին նախարարը մասնաւոր խօսակցութիւններ ունեցած էր Ֆոն Ռիպպէնթրոփի հետ: Միեւնոյն ատեն հրահանգներ հաղորդած էր Պերլինի անգլիական դեսպանին, որ թէ անձամբ եւ թէ հեռախօսով յանձնարարեց Գերմանիոյ արտաքին նախարարին՝ ընդունիլ առաջարկուած պայմանները:

— «Իմ խօսակցութեանց ընթացքին, յայտարարեց Պ. Իտըն, չըշտեցի թէ Գերմանիոյ հաղորդուած պաշտօնագիրներուն պարունակութիւնը առաջարկներու հանգամանք ունի: Բացատրեցի թէ Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւնը կը յուսայ որ գերմանական կառավարութիւնը ի վիճակի պիտի ըլլայ ընդունելու զանոնք, բայց թէ ամէն պարագայի մէջ կը յուսան որ գերմանական կառավարութիւնը պիտի օգնէ իրենց, շինարար աջակցութիւն մը բերելով, բարւոքելու համար կացութիւնը: Իմ հրահանգներուս վրայ Պերլինի բրիտանական դեսպանն ալ նոյն լեզուն գործածեց Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ»:

Ժողովը ուզեց գիտնալ թէ կառավարութիւնը տրամադի՞ր է ընդհանուր վիճաբանութիւն մը ընդունելու: Վարչապետը անյարմար դատեց, ներկայ պարագաներուն մէջ, յանձնարարելով սպասել քանի մը օր, հաւանաբար մինչեւ հինգշաբթի:

Գերմանիոյ վերապահումները

Մինչեւ պաշտօնական պատասխանին հրատարակութիւնը, Լոնտոնի թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէին, քաղելով Պերլինի դիւանագիտական շրջանակներէն.—

Հիթլէր եւ իր խորհրդականները կը նկատեն թէ Լոնտոնի մէջ մշակուած առաջարկները ոչ միայն անընդունելի են, այլեւ, կարգ մը տեսակէտներով անհեթեթ:

Այսպէս Հռենոսի մէջ չէզոք գօտի մը հաստատելու եւ միջազգային ոստիկանութեան մը յանձնելու առաջարկը կարելի է ընդունիլ միայն այն պարագային, եթէ նոյն կարգադրութիւնն ըլլայ նաեւ ֆրանսական սահմանին վրայ: Ինչ որ կը պահանջեն Գերմանիայէն, պէտք է պահաջեն նաեւ Ֆրանսայէն եւ Պելժիայէն: Նոյն վերապահումը նաեւ ամրութիւններ չշինելու մասին: Քանի որ Ֆրանսա հզօր ամրութիւններ ունի կազմ եւ պատրաստ, Գերմանիա իր վեհապետական իրաւունքներուն դէմ ոտնձգութիւն կը համարի որ եւ է կաշկանդում:

Ինչ կը վերաբերի Լա Հէյի ատեանին դիմելու առաջարկին, քննելու համար Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, Գերմանիա միշտ կը պնդէ թէ իր առարկութիւնները աւելի շատ քաղաքական հանգամանք ունին քան իրաւաբանական: Հիթլէրի կարծիքով, Լա Հէյի ատեանը իրաւասու չէ վճիռ արձակելու իր տեսակէտներու եւ գործերու մասին: Միւս կողմէ, քանի որ Ա. Դ. Խորհուրդը հանդիսաւորապէս դատապարտեց Գերմանիան, այլեւս ի՞նչ իմաստ ունի դիմել ուրիշ ատեանի մը: Գերմանիա չի կրնար արտաքին ճնշումի տակ ետ առնել ինչ որ կատարած է:

Պերլինի թերթերը դիտել կուտան թէ՝ Գերմանիոյ ոչ միայն հիթլէրական, այլեւ ազգայնական շրջանակները նախատինք մը կը համարին չորս պետութեանց առաջարկները: Դեռ չեն մոռցուած Հռենոսի շրջանին եւ Ռուրի գրաւման դառնութիւնները եւ ժողովուրդը խորապէս կը խորշի օտար զինուորներու ներկայութենէն, միջազգային ըլլան թէ ոչ:

Այս բոլոր վերապահումներով հանդերձ, գերմանական կառավարութիւնը չուզեր փակել բանակցութեանց դուռները, եւ կը կարծուի թէ պատասխանը խմբագրուած է այդ իմաստով:

Փարիզի մէջ յուսախաբութիւնը կը սաստկանայ Անգլիոյ բռնած դիրքին հետեւանքով: Թերթերը կը գրեն թէ Պ. Ֆլանտէն ոչ միայն չպիտի բանակցի, եթէ Գերմանիա հակառաջարկներ ներկայացնէ, այլեւ Լոնտոն չպիտի երթայ: Արդէն մեկնած է իր ընտրական շրջանակը: Թերթերը մասնաւորապէս կը չեշտեն թէ Լոքառնոյի նոր համաձայնութիւնը ջուրը պիտի իյնայ իբրեւ հետեւանք Անգլիոյ բռնած դիրքին: Այդ համաձայնութեան եւ մանաւանդ զինուորական յանձնառութեանց հակառակ են ոչ միայն մամուլին մեծ մասը, այլեւ նշանաւոր քաղաքագէտներ եւ խորհրդարանին մեծամասնութիւնը: Շարժման գլուխը անցած են Լօյտ Ճորճ, որ Գերմանիոյ տեսակէտը կը պաշտպանէ, Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը, որ պարսաւելով հանդերձ Գերմանիոյ ընթացքը, կը յանձնարարէ օգտուիլ առիթէն, վերակազմելու համար Եւրոպայի ապահովութիւնը, Օլիվըր Պոլտուին՝ վարչապետին ընկերվարական որդին, որ կը պահանջէ վերջնապէս ոչնչացնել Վերսայլի դաշնագիրը, եւն.:

** Ա. Դ. Խորհուրդը նիստի հրաւիրուած էր երկուշաբթի օր, բայց յարմար դատեց յետաձգել, փոխանակ խրելու նոր անելի մը մէջ: Գերմանիոյ պատասխանէն վերջն է որ պիտի ճշդուի իր դիրքը: Ամէն պարագայի մէջ, համերաշ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՂԱԶԱՐՈՍԻ ՄԵՌԵԼԸ» ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

— o —

Կարդացէք եւ տարածեցէք.

— «Կարգ մը աննպաստ փորձառութիւններ, այս քանի մը տարուան ընթացքին, եկան ապացուցանել թէ Հայաստանի օգնութեան գործին կազմակերպութիւնը բացարձակապէս ձախողած էր, որովհետեւ ձախութեան հիւանդութենէն բռնուած Բոլշեւիկ տարրեր Խորհրդային իրաւակարգի պաշտպանութեան նման քաղաքական խնդիրներով կը զբաղէին, Հօկը կը ծառայեցնէին իրենց կուսակցական փրոփականտին զոր Խ. Հայաստանի անունով կը մղէին մինչեւ անգամ Հայաստանի բարեկամ ազգային կազմակերպութեանց եւ մարմիններու դէմ, այն պատրանքով որ՝ ժամանակի ընթացքին կրնան արտասահմանի մէջ տկարացնել այս կազմակերպութեանց ազդեցութիւնը եւ տէր դառնալ մեր կեանքին ու կացութեան:

Այս մտայնութիւնը պատճառ եղաւ որ Հայաստանի օգնել բաղձացող ազգային զանգուածը բաժնուի Հօկէն եւ անոր աննշան ձեռնարկներն ալ կարեւոր արդիւնք մը չտան: Ներգաղթի շարժումը, զոր Հօկն ուզեց առանձին կազմակերպել, «Ղազարոսի մեռել»ը դարձաւ: Հայաստանի համար հաւաքուած պզտիկ գումարներն ալ Հօկը գործածեց առաւելապէս քաղաքական փրոփականտի միջոցներ ստեղծելու համար: Այսօր, Ֆրանսայի մէջ Հօկը պառակտուած է, որովհետեւ Խորհր. Հայաստանի մէջ կառուցուելիք «Արմենիա» հիւրանոցի համար հանգանակուած գումարին մէկ մասն իր նպատակին յատկացուած չէ:(Պայքար 5 մարտ):

Ուշադրութի՛ւն. Դաշնակցական թերթ մը չէ որ կը կատարէ այս «մատնութիւնները», այլ բուն ռամկավար օրկան մը,— պաշտօնաթերթը Մ. Նահանգներու ռամկավարներուն:

Ի՞նչ բանէ թելադրուած:

— Արսէն Եսայեան, Հօկի եւ ներգաղթի կոմիտէին նախագահը, վերջերս կարգ մը խրատներ տուեր է ամերիկահայ պատուիրակութեան, մասնաւորապէս շեշտելով.

— «Հօկը ամէն երկրի մէջ Հայաստանի շինարարութեան օգնող կազմակերպութիւնն է, քաղաքական հոսանք չէ, ուստի արտասահմանի Հօկերը իրաւունք չունին յանուն շինարարական աշխատանքի զբաղիլ քաղաքական խնդիրներով: Ով որ կ'ուզէ քաղաքական խնդիրներով զբաղիլ, անոր տեղը կուսակցութեան մէջ է»:

«Պայքար» կը պարծենայ թէ քաղաքացի Եսայեան «յանգած է մեր եզրակացութեան», քանի որ «այս բոլոր դիտողութիւնները մենք շարունակ ներկայացուցինք»:

Ոչինչ. շնորհակալ ըլլանք որ սանր լսեր է սանամօր խրատները:

Ի՞նչպէս կ'ըլլար, եթէ սանամօր կաթընկերներն ու խնամիներն ալ ականջ դնէին այդ խրատներուն, մասնաւորապէս Փարիզի մէջ:

ՎԱՀԷ

ԻՆՔՆԱԳԼՈՒԽ ԳՈՐԾԵՐ

Լիոնէն կը գրեն «Լ'Էօվռ»ի մարտ 23 թուականով.— Պ. Էռիօ այսօր ընդունեց հայկական պատուիրակութիւն մը Տնտեսական Կեդրոնէն, առաջնորդութեամբ երեսփոխան Պ. Մոռիս Ռօլանի: Ցանուն Լիոնի գաղութին որ 10,000 անդամէ կը բաղկանայ, պատուիրակութիւնը Պ. Էռիոյի ներկայացուց Հայերու մեծարանքը եւ հաւատարմութեան զգացումները Ֆրանսայի եւ Լիոն քաղաքին հանդէպ եւ պատրաստակամութիւն՝ կատարելու իրենց բոլոր քաղաքացիական եւ զինուորական պարտականութիւնները իրենց երկրորդ հայրենիքին հանդէպ»:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՋՆՋԷ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

Աւելի արմատական կարգ ու սարք մը հաստատելով

Երկուշաբթի օր գումարուեցաւ Իտալիոյ Արհեստապետութեանց ազգ. համագումարը: Այս առթիւ դրըդագին ճառ մը խօսելով, Մուսոլինի հետեւեալ արմատական կարգադրութիւնները հաղորդեց.—

1.— Պիտի ջնջուի երեսփ. ժողովը եւ անոր տեղ պիտի հաստատուի Արհեստապետութեանց Ազգ. Համագումարը:

2.— Պիտի ազգայնացուին կարգ մը ճարտարարուեստներ:

3.— Տնտեսապէս Իտալիան պիտի հասնի անկախութեան բարձրագոյն աստիճանին:

4.— Կեդրոնական ղեկավարութեան մը պիտի յանձնուին ազգային գործունէութեան բոլոր ճիւղերը:

5.— Ընկերային արդարութեան աւելի բարձր աստիճան մը պիտի հաստատուի, բանուորները համարելով իբրեւ աշխատակիցներ դրամագլուխի, հաւասար իրաւունքներով եւ հաւասար պարտականութիւններով:

Իր ճառի ընթացքին, որուն ամփոփումը պիտի տանք յաջորդով եւ որուն կ'ունկնդրէին քանի մը հազար ֆաշականներ, Մուսոլինի դառնօրէն դանգատեցաւ 52 պետութեանց պատժական տնօրինութիւններուն դէմ: Շեշտեց թէ հինգ ամիս անցած է եւ Իտալիան ալ միայն չընկրկեցաւ, այլեւ կը հակազդէ աւելի ուժգնօրէն, նոյնիսկ արտադրելով իր սեփական քարիւղը: Այս առթիւ անդրադառնալով միջազգային կացութեան, շատ ծանր գտաւ զայն, յղի՝ նոր պատերազմի մը վտանգներով:

ԱՍԴԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԱՆԴԻՆ ԿՌԻՒ

Ճիճիկա քաղաքը ոչնչացած

Ազգերու Դաշնակցութեան 13երու յանձնախումբը ժողով գումարեց երկուշաբթի օր, Լոնտոնի մէջ, եւ յանձնարարեց նախագահին եւ ընդհ. քարտուղարին՝ յարաբերութեան մտնել Իտալիոյ եւ Եթովպիոյ հետ, պատերազմը դադրեցնելու եւ հաշտութիւն գոյացնելու համար: Ժողովը տեւեց աւելի քան երկու ժամ: Եթովպիա արդէն տրամադրութիւն յայտնած է բանակցելու: Գալով Իտալիոյ, Լոնտոնի դեսպանը հասկցուցած է թէ չեն կրնար որ եւ է բանակցութեան մտնել, մինչեւ որ չվերցուին պատժական տնօրինութիւնները:

Մինչ այս մինչ այն, պատերազմը կը շարունակուի կատաղօրէն: Վերջին լուրերու համաձայն, օդանաւային երկրորդ ռմբակոծութիւնը, որ տեւեց մէկ ժամ եւ 20 վայրկեան, ոչնչացուցած է Ճիճիկա քաղաքը: Երկուշաբթի օր 27 իտալական օդանաւեր անխնայ կրակ տեղացին եւ քսան թօն ռումբ թափեցին այդ քաղաքին վրայ, ուր կը գտնուի Ռաս Նասիպուի բանակատեղին (եւ Վէհիպ փաշա): Իտալական զեկոյցը կ'ըսէ թէ քարուքանդ եղած են ռազմանիւթի մթերանոցները: Եթովպական թնդանօթները լռեցին եւ չորս օդանաւեր ալ ոչնչացան: Կազոլինի մեծ մթերանոց մը բռնկեցաւ ծուխի ամպեր բարձրացնելով մինչեւ երկինք: Իտալական օդանաւերը երկու մասին բաժնուած էին եւ Ճիճիքայի վրայ երեւցան առանց նշմարուելու: Բնակիչները սարսափահարփախան շրջակայ բլուրները, պահուելով քարայրներու եւ ժայռերու մէջ: Կ'ըսուի թէ Զօր. Նասիպու լեռները քաշուած է: Իտալական այս ռմբակոծութիւնը նախաքայլը կը համարուի նոր յարձակողականի մը դէպի Հարաւ, ուր անձրեւները դադրած են, թէեւ կը ջլատեն հիւսիսային շրջանի գործողութիւնները: Հապէշական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ բանակը յարձակողականի ձեռնարկած է հիւսիսային ճակատին վրայ, հրամանատարութեամբ կայսեր:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՎԵՐԱԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՓՈՐՁԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Եթէ ընկ. Զօրմիսեան իր «Օրուան անմիջական պահանջը» յօդուածին մէջ («Յառաջ», մարտ 15) խօսէր միայն մեր եւ հակառակորդ հոսանքներու միջեւ մղուած պայքարի ձեւական կողմի մասին ու սահմանափակուէր ֆրանսահայ գաղութի ներքին խնդիրներով, ըսելիք չպիտի ունենայի: Շատ չատ կրնայինք վիճիլ գործնական առաջարկներու շուրջ: Սակայն, ընկ. Զօրմիսեան հրապարակ կը նետէ վերաքննութեան գաղափարը, զոր ներկայ պահուս անհրաժեշտ կը նկատէ: Իր կարծիքով, առանց վերաքննութեան փորձի, հնարաւոր չէ համերաշխութեան եւ համագործակցութեան գաղափարի իրականացումը:

Ի՞նչպէս սակայն իրականացնել այս գեղեցիկ գաղափարը: Իր պատասխանը յստակ է ու որոշ, եւ, աւելցնենք, ինծի համար միանգամայն անընդունելի:

Բնական է, որ գաղութներու մէջ մեր ժողովուրդը ապրելով նոյն պայմաններու տակ, իր բոլոր հոսանքներով միասին ենթակայ է ընկերային ու իրաւական այն վիճակին, որ ստեղծուած է այս կամ այն երկրի մէջ հանդէպ օտարականներու: Հետեւաբար, շարք մը խնդիրներ հաւասարապէս կը վերաբերին թէ հայ համայնավարին ու ռամկավարին եւ թէ դաշնակցականին ու չէզոքին (ինքնութեան թուղթերու, անգործներու նպաստի եւ այլ խնդիրներ), գոյութիւն ունին նաեւ շարք մը համազգային հարցեր, որոնք նոյնպէս կը շահագրգռեն բոլորը (ներգաղթ ու արտագաղթ, դպրոցական ու մշակութային խնդիրներ եւն.): Ես բոլորովին համաձայն եմ ընկ. Զօրմիսեանի հետ, որ երբ որ եւ է հարցի շուրջ միատեսակ մտածողութիւն կը նշմարուի, անհրաժեշտ է նաեւ միացեալ գործունէութիւն: Համաձայն եմ նոյնպէս ընկերոջ այն տեսակէտին, թէ պէտք է վերջ տալ պայքարի այլանդակ ու գռեհիկ ձեւերուն եւ սանձահարել կիրքն ու բիրտ զգացումը:

Սակայն, ընկ. Զօրմիսեան չի գոհանար այս երկու առաջադրութիւններով եւ կը շօշափէ շատ հիմնական խնդիր մը, — այն է, ի՛նչ ճանապարհով հասնիլ համերաշխութեան եւ գործակցութեան: Ահա թէ ինչ կը գրէ ընկերը.

— «Պատերազմի եւ անոր յաջորդող տարիներու դէպքերը ի հարկէ կը բացատրեն այս երկու հոսանքներուն հակամարտութիւնը: Երկու զանգուածներու մտայնութիւնը եւ զգացական վիճակը արդարացնող պատճառներ շատ կան: Կրնաս խորացնել զայն եթէ ուզես, տեւականօրէն ճիգ մը ըրէ թարմ պահելու հին դէպքերը, յամառօրէն վերադարձէ զանոնք ժողովրդի մէջ, դէպքերը եւ անձերը ներկայացուր ուզած մտայնութիւնդ պահելու կանխորոշ մտածումով, իբրեւ սկզբունք ու անվիճելի տեսակէտ ներկայացուր այնպիսի առաջարկներ, որոնք տրամաբանօրէն հետեւութիւնը պէտք է ըլլան դէպքերու եւ փորձառութիւններու, — այս ձեւով այո՛, դիւրին է խորացնել ճեղքը, սաստկացնել ատելութիւնը եւ խափանել մերձեցումը» ...

Իսկ յօդուածին վերջը կտրուկ կը յայտարարէ.

— «Ամէնէն դատապարտելի արարքը գործած կ'ըլլանք, եթէ յամառինք չճշտել զանազան հոսանքները իրարմէ բաժնող տարբերութիւնները, փոխանակ զանոնք մօտեցնող կողմերը երեւան հանելու» ...

Եթէ ընկ. Զօրմիսեանի կողմէ յայտնուած տեսակէտին խորը թափանցենք, կը տեսնենք որ յարգելի ընկերը կ'առաջարկէ վերջ տալ կուսակցական պայքարին եւ, տուեալ պարագային, համայնավարներու հետ ձեռք ձեռքի տուած լծուիլ օգտակար գործունէութեան: Քաղաքական ներկայ վտանգաւոր կացութիւնը շատ կը մօտեցնէ զինքը եւ հաւանական պատահարներէ զերծ մնալու համար, պէտք է կ'ըսէ մոռնալ անցեալը, ճշդելով մեր դիրքը.

— «Այս պահուն, երբ միջազգային քաղաքական քաոսը ժողովուրդներուն պարտադրած է անհանգիստ հոգեկան վիճակ մը, ուր վաղուան անստուգութիւնը մղած է բոլոր հոսանքները յայտնելու իրենց դիրքը հաւանական վտանգի մը առեն իրենց հայրենիքը պաշտպանելու մասին, տեղին է կը կարծեմ որ մեր կողմէ ալ անգամ մը եւս յստակօրէն յայտնուի թէ մեր հայրենիքը կրնայ վստահ ըլլալ Դաշնակցութեան վրայ, թէ հայրենիքի դէմ գործուած որ եւ է յարձակման պարագային, հոն գտնելու իրաւունքէ զրկուած Դաշնակցութիւնը իր բոլոր ուժերով եւ հնարաւորութիւններով պիտի պաշտպանէ զայն: Երկու կարծիք չկայ Դաշնակցականներու մէջ այս տեսակէտին շուրջ ու կը կարծեմ թէ մեր հակառակորդներն ալ տարբեր չեն խորհիր»:

Ուրիշ տեղ մը կ'ըսէ.

— «Մեծագոյն յանցանքը գործած կ'ըլլանք, եթէ մենք ալ չմտածենք մեր ժողովրդի գոյութեան եւ շահերու մասին» ...

Այսպիսով, ընկ. Զօրմիսեան իր շրջանին մէջ համայնավար դատախօսի մը յայտնած տեսակէտները հիմ ընդունելով եւ, գլխաւորաբար, Ֆրանսայի համայնավարներու, ընկերվարականներու եւ արմատական – ընկերվարականներու մերձեցումը (Ժողովրդական ճակատ) օրինակ առնելով, կ'առաջարկէ փոփոխութեան ենթարկել ոչ միայն մեր պայքարի ձեւերը, այլ եւ էութիւնը: Աւելի ճիշդ, ինչպէս քիչ վերը յայտնեցի, պայքարէ հրաժարելու տեսակէտը կ'արծարծէ: Որովհետեւ, եթէ պայքարող կողմերը չպիտի խօսին մէկը միւսէն զատող գաղափարներու շուրջ, եթէ կը պարտաւորուին լռութեան մատնել անցեալը եւ միայն կ'աշխատին «զանոնք մօտեցնող կողմերը երեւան հանել», այլ եւս ի՞նչ պայքարի մասին կրնայ խօսք ըլլալ: Այս հիմնական եւ սկզբունքի հարցի շուրջ է, որ կ'ուզէի իմ տեսակէտս յայտնել:

Համերաշխութեան եւ համագործակցութեան գաղափարը առաջին անգամ չէ, որ հրապարակ կուգայ: Մասնաւորապէս Դաշնակցութիւնը 15 տարիներ շարունակ արծարծած է այդ տեսակէտը ու ամէն միջոցի դիմած իրականացնելու զայն: Եթէ չենք յաջողած, բուն պատճառն այն է, որ անկարելի է եղած «զանազան հոսանքները իրարմէ բաժնող տարբերութիւնները» հաշտեցնել: Ընկ. Զօրմիսեան գրգեան այդ հանգոյցը քակելու դիւրին միջոցը գտած է՝ չխօսիլ այդ տարբերութիւններու մասին եւ պատմութեան փոշիներուն յանձնել անցեալը: Այն ինչ քսան տարիներու անցեալն է, որ կը մղէ մեր կուսակցութիւնը պայքարի ընդդէմ համայնավարներու եւ այդ անցեալի քաղաքականութիւնն է որ կը շարունակուի թէ Հայաստանի, թէ գաղթաշխարհի մէջ եւ որու երբեք չպիտի կրնանք համակերպիլ մենք, Դաշնակցականներս: Ի հարկէ, այդ անցեալը չի կրնար արդելք հանդիսանալ, որպէսզի Պանթէօ - Քաչանի մէջ բոլոր հոսանքները համախմբուին դպրոցի եւ նպաստի խնդրին շուրջ: Սակայն, այդ նոյն Պանթէօ – Քաչանի մէջ, երբ յանուն քսան տարիներու անցեալի համայնավարները կ'արգիլեն խօսիլ մեր բանախօսներուն եւ տեղին Դաշնակցականներն ալ կը համակերպին, — այդ արդէն հիմնական եւ սկզբունքի սխալ մըն է, որ պէտք չէ երբեք կրկնել: Դաշնակցութիւնը միշտ ալ ողջունած ու խրախուսած է տեղական համերաշխ գործակցութիւնը, որ օգտակար է տուեալ գաղութին համար: Թերեւս վարքն եղող համերաշխութիւնը վերջ ի վերջոյ յանգի համազգային գործակցութեան: Իսկ եթէ այդպիսի գործակցութիւն մը պէտք է փոխէ մեր պայքարի էութիւնը, մենք համաձայն չենք:

Որ եւ է կացութիւն տեւական չէ: Կուսակցութիւնները պէտք չէ կառչին քարացած տեսակէտներու եւ պէտք է ժամանակի ոգիին համապատասխան փոփոխութեան ենթարկել գործունէութեան եւ պայքարի ձեւերը եւ միջոցները: Այս տեսակէտէն իսկ մեկնելով, Դաշնակցութիւնն արդէն յարմարած է մեր ժողովուրդի տարագրութեան հարկադրած պայմաններուն եւ գործունէութեան նոր մարզեր ընդգրկած: Սակայն, ատոր հետ մէկտեղ երբեք չէ շեղած իր հիմնական պայքարի ուղիէն եւ երբեք ալ չէ շփոթած ներքին գործունէութիւնը արտաքին պայքարին հետ: Եւ ոչ ալ մէկը միւսին զոհած: Այնպիսի պայմաններու մէջ կ'ապրինք, որ հնարաւոր է միաժամանակ տարբեր աշխատանքներ տանիլ գաղութներու մէջ եւ արտաքին ճակատի վրայ: Օրինակ, կրնանք համայնավարին հետ գործակցիլ թուղթի եւ նպաստի խնդիրներու շուրջ եւ նոյն ատեն պայքարիլ համայնավար - խորհրդային իշխանութեան քաղաքականութեան դէմ: Մէկը միւսը չի ժխտեր, որովհետեւ տարբեր բաներ են տարագիր Հայու մը անմիջական - կենսական պահանջին գոհացում տալ եւ համահայկական ընդհանուր քաղաքական խնդիրներ շօշափել: Եւ քանի որ համահայկական խնդիրներով կը զբաղին բոլոր կուսակցութիւնները, հետեւաբար իւրաքանչիւրն իր տեսակէտով կը մօտենայ: Իսկ որ եւ է տեսակէտ հիմնաւորելու համար, անհրաժեշտ է նկատի առնել ոչ միայն ներկան, այլ եւ անցեալի դէպքերը: Ընկ. Զօրմիսեան կը կարծէ, որ պէտք չէ «խորացնել ճեղքը, սաստկացնել ատելութիւնը եւ խափանել մերձեցումը»: Նոյն չափով կրնաս սակայն հակառակ արդիւնքի հասնիլ: Ուզելու խնդիր է»:

Տեսնենք թէ որքան ճիշդ է այդ տեսակէտը:

ԱՇՈՏ – ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

— o —

Անցեալ նոյեմբերին կատարուած հանրաքուէով թուղթի պէս ծալլուեցաւ եւ մէկ կողմ նետուեցաւ երկրի հանրապետական վարչաձեւը:

Թագաւորը եկաւ իբրեւ սահմանադրական վեհապետ մը: Խոստացաւ ուղիղ եւ անաչառ ըլլալ, անցեալի բոլոր տխուր յիշատակները մոռնալ եւ մինչեւ հիմա եղածներուն ներողամիտ աչքով նայիլ:

Թագաւորը իր խոստման հաւատարիմ՝ ջանաց չենթարկուիլ այս կամ այն հոսանքի ազդեցութեան: Կազմեց բոլորովին չէզոք եւ գործի դահլիճ մը: Երկրի մեքենան կանոնաւորելու համար նոր դահլիճին յանձնարարեց Երեսփ. ընտրութիւններ կատարել, այսպէսով թէ երկիրը պիտի վերադառնար ընդհատուած խորհրդարանական կեանքին եւ թէ իւրաքանչիւր հոսանքի իրական ուժը պիտի ճշդուէր:

Երեսփ. ընտրութիւնները կատարուեցան անցեալ յունուարին, համեմատական դրութեամբ, որուն հետեւանքով վճռական արդիւնք մը չգոյացաւ: Բոլոր հոսանքներն ալ, մեծ ու փոքր, իրենց աթոռները ունեցան, բայց ոչ մէկ խմբակցութիւն մեծամասնութիւն մը չապահովեց: Նոյն իսկ վենիզէլոսականները եւ հակավենիզէլոսականները, հաւաքաբար մեծամասնութիւն մը չկրցան ապահովել, գրեթէ հաւասար ձայն ունէին, մէկ երկու աթոռներու տարբերութեամբ:

Մէկ ու կէս ամիսէ ի վեր Թագաւորը եւ կուսակցապետները անհագին եռանդ ու ճիգ սպառեցին: Անվերջ բանակցութիւններ կատարեցին գործակցական կամ ազգային Միութեան դահլիճ մը կազմելու համար: Ամէն տեսակ փորձ ապարդիւն անցաւ: Անկարելի եղաւ համագործակցութիւն մը ապահովել երկու գլխաւոր հակառակորդ հոսանքներու միջեւ: Կուսակցական շահերը գերադասուեցան ազգային շահերէն:

Կառավարական այս տագնապի ընթացքին, երկրին զինեալ ուժերն ալ հանգիստ չկեցան: Անոնք, Թագաւորին իրենց անվերապահ հաւատարմութիւնը յայտնելով հանդերձ, բացարձակապէս հակառակեցան վենիզէլոսականներու կողմէ կազմուելիք դահլիճի մը, որ մեծամասնութիւն ունենալու համար պիտի կռթնէր համայնավարներուն 14 աթոռներուն:

Ինչպէս ըսինք, վենիզէլոսականներու հակառակորդ մնացեալ խմբակցութիւններն ալ օրինաւոր ձայնը չունէին խորհրդարանին մէջ: Միւս կողմէ, Թագաւորէն նշանակուած առժամեայ կառավարութեան իրաւասութիւնները սահմանափակ էին, մանաւանդ արտաքին խնդիրներու մէջ, հետեւաբար անհամապատասխան՝ ներկայ քաղաքական փոթորկալի շրջանին համար:

Սակայն երկիրը գործադիր իշխանութեան պէտք ունէր: Թագաւորը, կուսակցապետներու հաւանութեամբ, արտախորհրդարանական դահլիճի մը կազմութիւնը դարձեալ վստահեցաւ չէզոք ճանչցուած Պ. Տէմիրճիսի, որուն տրուեցան բաւական լայն իրաւասութիւններ՝ ներքին եւ արտաքին հարցերու կարգադրութեան համար:

Նոր դահլիճը այս անգամ զօրացած է, ի միջի այլոց, Պ. Ե. Մեթաքսասով, որ անհաշտ արքայականներու պարագլուխն է: Ծանօթ է իբր կորովի պայքարող եւ ընտիր զինուորական: Իր ներկայութեամբ նոր կառավարութիւնը քիչ մը չեշտ ու գոյն պիտի ստանայ:

Յունաստանի ներքին քաղաքական այս վիճակին վերջ մը տալու մտահոգութեամբ Թագաւորին թափած ճիգերը երեւան բերին, որ անոր գլխաւոր մտահոգութիւնը հայրենիքը կը կազմէ: Կ'ըսեն թէ ան արժանի յաջորդն է իր հօրը՝ Եօրկիոս Ա.ի, որ ատենօք այնքան ժողովրդական թագաւոր մը եղած է Յունաստանի համար:

Քաղաքական ներքին անստոյգ այս վիճակը մեծապէս ազդած է երկրին տնտեսական կեանքին վրայ: Առեւտրական դրասենեակներու վերջին վեցամսեայ զեկոյցներէն կը հետեւցուի որ, երկրի արդէն աղքատ առեւտրական շարժումը նուազած է 25 առ հարիւր համեմատութեամբ:

Վերջին ամիսներու իրարու յաջորդող գործադուլները ախտանշաններն են տնտեսական կեանքի վատթարացման:

Կուսակցական վէճերու մեղմացումէն վերջ, երբ քաղաքական կայուն վիճակ մը հաստատուի, անշուշտ կարգը պիտի գայ տնտեսական վերականգնումի մասին ալ մտածելու:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն, ապագան լաւ է Յունաստանի համար, որովհետեւ Հելլէնները այն ժողովուրդն են, որ պատմութեան ընթացքին ալ իրարու հետ միշտ հակամարտ եւ անհաշտ գտնուած են քաղաքականապէս: Բայց երբ հասարակաց վտանգի մը առջեւ գտնուած են, զայն դիմաւորած են ազգովին, մէկ մարդու պէս: Դարձեալ նոյն Հելլէններն են, նոյն հոգեբանութեամբ, վիճասէր, աղմկարար, պայքարող, բայց գիտեն նաեւ իրարու ձեռք սեղմել արտաքին վտանգին առջեւ, սքանչելի եւ ամուր ճակատով մը: Մէկ ճակատով:

Մենք Հայերս զրկուած ենք այս թանկագին յատկութենէն ...

×

Հռենոսեան ապազինեալ շրջանին վերագրաւումը Յունաստանի մէջ ալ յուզում պատճառեց: Կասկած չկայ թէ Յունաստան պիտի մաս կազմէ այն խմբակցութեան, որուն մէջ Անգլիան կը գտնուի: Արդէն այդ կը պարտադրէ իր աշխարհագրական դիրքը: Միւս կողմէ, սակայն, պարտաւոր է շարժիլ Պալքանեան Ուխտի տրամադրութեանց համաձայն:

Շաբաթ մը առաջ, եւրոպական մայրաքաղաքներէն եկած հեռագիրները մօտաւոր պատերազմի մը հոտերը կը բերէին: Յոյն մամուլը որքան ալ վերապահ երեւար, դարձեալ աչքի կը զարնէր Պալքանեան Ուխտին յարող պետութիւններու (Եուկոսլավիա, Ռումանիա, Յունաստան եւ Թուրքիա) միասնականութիւնը եւ մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք փոխադարձ համաձայնութեամբ կ'որոշուէր առնուելիք գործնական քայլերուն ձեւն ու ժամանակը եւն.: Երբ պատերազմի վախերը մեղմացան, Յունաստանի վենիզէլոսական մամուլը հրապարակեց լուր մը, որ ռումբի պէս պայթեցաւ եւ շրջան ըրաւ երկրի մէկ ծայրէն միւսը: Համաձայն այդ զրոյցին, Պ. Ցալտարիսի արտաքին նախարար Պ. Մաքսիմոս, պալքանեան ուխտի յառաջապահներէն մէկը, ... ցեալ ամառ Ժընեւ գտնուած ... կարգ մը յանձնառութիւններու ... մտած է Փոքր Համաձայնութեան ... տութեանց հանդէպ, անտեսելով ... խախտելով Պալքանեան Ուխտը, ... աւելի ճիշդ՝ Յունաստանը հանած ... պալքանեան երկրի մը հանգամանքէն ... եւ դարձուցած արտապալքանեան ... դակ մը, եւն.: Կ'ըսեն թէ այս ձեւ... վտանգի տակ դրած կ'ըլլայ Յունաստանի հիմնական շահերը:

Շրջած զրոյցները եւ հրապարակ... թիւնները չհերքուեցան իրաւասու... ջանակներու կողմէ: Պ. Ցալտարի... ուղեց յայտարարութիւններ ընել... հրաման չտրուեցաւ անոր ար... յայտնելու այս խնդրի մասին: Մաքսիմոս, ինքը խոստացաւ բաց... տրութիւններ տալ իրաւասու յան... նախումբի մը առջեւ, բայց յետա... ուեցաւ: Մամուլը այլ եւս չզբաղեց... այս խնդրով եւ մոխիր ցանեց հր... տարակուած պատմութեան վրայ... ժամանակները անյարմար էին նմ... չվաւերացուած լուրեր հրապարակե... լու, կամ վիճարանելու անոնց մա... սին, ուստի կառավարութիւնը պէտ... տեսաւ մարել խնդիրը, կոչ ուղղել... հելլէն մամուլի հայրենասիրութեան...

Ինչ որ ալ ըլլայ, Յունաստան պէտ... ունի ներքին հանդարտութեան, որ... պէսզի արդարացնէ համբաւը իր դր... րացիներուն մօտ, այն համբաւը... րուն կը միանայ իր աշխարհագրակ... բացառիկ դիրքը, զայն դարձնելո... պատկառելի ուժ մը եւ թանկագի... ազդակ մը իր անմիջական դրացին... րուն մօտ:

ՎԱՀԱ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՄԸ ԿԱՆՉԸ

— o —

ԻՐԱՆ. — Ժամանակին ձեռք... ցաւ «Յառաջ»ի այն համարը, որ... րագրում էր Անդրանիկի դերեզմ... վրայ ուխտագնացութիւնը: Զեմ կ... րող նկարագրել թէ ինչ յուզմ... կարդացի եւ ինչքան երանի ... այն հասարակութեան, որ գոնէ ... նման հերոսի շիրիմը ուխտավ... դարձուցած այցի է գնում:

Աչքիս պատկերացաւ Ղարաբ... Զանգեզուրը, ռազմավայրերը, ... Անդրանիկն իր սատուածային ... մեզ առիւծ էր դարձրել:

Ինձ վիճակուած էր Ա. վաշտի... յիսնապետի պաշտօնը վարել ... երանելի օրեր էին, գէթ գիտէինք... հայրենիքի սիրով վառուած, ... երկրի փրկութեան էինք ծառայում... ոչ թէ այսպէս մի կտոր չոր հա... համար երկիրէ երկիր ...

Ո՛վ Նրա հողակոյտին ուխտի գ... ցողներ, լսէք իմ կանչը, հեռաւո... խուլ մի վայրից, որ թէպէտեւ ... զանից հեռու, սակայն իմ հոգին ... ցէ հազարաւոր իմ նմաններ... այդ բուրէին սաւառնում էր մեր... ըելի զօրավարի անշուք հողակ... վերեւ ... սակայն, երանի՛ ձեզ ...

Հեռուից հեռու ծունկի եմ գ... չոր հողակոյտիդ, ո՛վ անդին գ... վարս եւ երդւում որ քո գործը թ... չպիտի մնայ: Երբ ժամը հնչէ, ... մարտունակ շնչով ներարկուած... մի մի Անդրանիկ պիտի դառնան, ...

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Շքեղ հագուած, ներկայանալի մէկն էր: Իր թաւ պեխերով, ուռած մեծ աչքերով, լրջութիւն մը ունէր դէմքին վրայ եւ ազդեցութիւն մը, զոր կը մեծցնէր իր ապուշութիւնը եւ տպաւորութիւն կը ձգէր:

Մնաց որ, ինչպէս ծանօթ է, երբ գեղեցկութեան կ'ընկերանայ ապուշութիւնը, մարդս ազդեցիկ կը դառնայ, իսկ երբ անոր կ'ընկերանայ շատախօսութիւնը, ենթական կը դառնայ ծիծաղելի: Եթէ ուշադիր ըլլաք, պիտի տեսնէք որ այդ կարգի թիփեր շատ կան ընկերութեան մէջ եւ նոյն իսկ անոնցմէ ոմանք կարեւոր մարդոց տեղ անցած են: Ճշմարտութիւնը սակայն այն է, որ անոնք ճավաքներ են միայն, Թոմաններ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՓՐԿՈՒԷԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՆԵՐԸ

Եօրկիէն վերջ եկան ուրիշ լրտեսներ ալ, տեղեկարերներ ու բարեկամներ, եւ այսպէս, առաւօտը անցաւ, առանց մտքիս առջեւ ունենալու «Նաւուղ»ն ու երեք Քանարիսները:

Կէսօրէն վերջ, սակայն, եւ գիշերը ուղեղս միշտ այս բանին շուրջ կը դառնար: Գտեր էի լուծում մը, որ ինծի կը թուէր թէ պիտի կրնայ փրկել քրիստոնեայ բնակչութիւնը թրքական ջարդերէ:

Խորհեցայ որ այն վայրկեանին երբ պայթումին աղմուկը կը լսուէր, մէկը նամակ մը պիտի ձգէր ոստիկանատունը եւ պիտի իմացնէր թէ պիտի պատահի այս աղէտը, թէ ատոր հեղինակները երկու հոգի են, զորս չպիտի յիշեմ: Եւ որովհետեւ այդ երկուքը օտարներ էին, ի յայտ պիտի գար տեղացի քրիստոնեաներու անմեղութիւնը: Երեւան պիտի գար որ այդ երկուքը փախած են եւ կամ պիտի բռնէին զանոնք եւ խնդիրը պիտի մաքրուէր:

Ոչ մէկ խղճի խայթ կը զգայի, որովհետեւ այս երկուքը, անպիտան տականքներէ աւելի բան մըն էին: Ձեզ ըսեր թէ այս «աւելի»ն ինչ է, որովհետեւ այն ատեն պիտի հասկնաք թէ որոնք են: Ես, սակայն, եթէ նոյն իսկ գտնէք զանոնք, չպիտի ըսեմ թէ ճիշդ գտած էք:

Բայց քանի կը խորհէի, այս լուծումն ալ ապահով չէի գտներ: Թուրքերուն հետ խնդիրը կը տարբերի: Պիտի բաւէր որ մէկը ըսէր թէ Հայու մը գործն է ատիկա եւ կամ իբրապէս բռնէին Հայը, որպէսզի անոնք ջարդէին բոլոր Հայերը, Հայուհիները եւ Հայկակները: Նոյնը՝ եթէ ըսէին թէ քրիստոնեայ մը ըրած է եւ անոնք պիտի կրնային ջարդել բոլոր քրիստոնեաները:

Ուրեմն միշտ միեւնոյնը: Զինուորական կցորդին շինածը մարդը կը քանդէր:

Այս անձկութիւնը տեւեց մինչեւ յաջորդ կէսօր, երբ լրտեսը ճաշարան գալով ըսաւ, թէ Հայը ընդունած է որ երթամ այն տունը, ուր պահած էր ուժանակը եւ տեսնեմ զայն: Այն ատեն, մարդը քնացաւ իմ մէջս: Ըսի իրեն, թէ յաջորդ օրը պէտք է անցնի, որպէսզի յայտնեմ այն ծրագիրը, զոր ի գործ դնելով պիտի մեկնինք:

Ճաշելով կը խօսակցէինք, իրարմէ երեք սեղանով բաժնուած, մեր վստահելի ծառային միջոցով, որ կը սպասարկէր մեր երկուքին ալ: Արդէն ճաշի նստած էինք ժամը 11.30ին, երբ ոչ մէկ յաճախորդ կը գտնուէր դեռ ճաշարանին մէջ:

Յաջորդ օրուան նոյն ժամուան ժամադրութիւն տուինք, բայց այս անգամ ծխավաճառի մը մօտ:

ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ ԱՐՇԱՒԱՆՔԸ

Մեկնելէս վերջ, շատ մը ծրագիրներու վրայ խորհեցայ, բայց անոնցմէ լաւագոյնը գտնելով, գործադրեցի:

Պէտք էր որ նաւակով անցնէինք ասիական եզերքը: Անիկա չոգենաւ պիտի նստէր, երկու պատրաստ ուռկաններ բռնած ձեռքին եւ Ենիքէօյ ցամաք պիտի ելլէր: Հոն, մօտերը նաւակի մը մէջ, որուն տէրը մեր մարդոցմէն պիտի ըլլար, ես պիտի սպասէի անոր: Անիկա, ամբողջ ժողովուրդին առջեւ նաւամատոյց պիտի ելլէր եւ ուղղակի դէպի նաւակը պիտի երթար: Պէտք էր, վերջալոյսի միջոցներուն Ենիքէօյ գտնուէր: Ցետոյ նաւակով պիտի ուղղուէինք դէպի Քուզկունճուգ եւ ուռկանները նետելէ վերջ պիտի ելլէինք ցամաք, ուր ոչ ոք պիտի գտնուէր: Հոնկէ պիտի անցնէինք Հայուն տունը, որ շատ մօտ էր: Ցետոյ նաւակը դառնալով, պիտի վերցնէինք ուռկանները: Կը հաշուէինք, որ առաւօտեան ժամը 8ին ատենները, Ենիքէօյ պիտի գտնըւէինք ձուկերով միասին, որպէսզի տեսնէին, թէ իրապէս ձկնորսութեան գացած էինք:

1917ին, դեռ կը դիմանայի այդ տեսակ տառապանքներու: Բայց գործը այնքան հետաքրքրական էր, կամ գրգռիչ ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիները, որ հիմա իսկ նորէն պիտի ուզէի փորձել զայն: Իսկ վտա՞նգը, — զայն չխորհելու անխոհեմութիւնը ունեցայ: Հիմա որ կը վերյիշեմ ատիկա, կ'ըսեմ, իրա՛ւ, ի՜նչ անխոհեմութիւն էր ... Գոնէ արժէ՞ր ...

Յաջորդ օրը, որոշուած ժամէն քառորդ մը առաջ, ծխավաճառին խանութն էի: Համաձայնեցայ ծխավաճառին հետ եւ անիկա բացաւ ինծի այն դուռը, որ միշտ գոց կը մնար եւ որ հաղորդակցութեան մէջ կը դնէր խանութը տան հետ: Ըսի իրեն թէ այսինչը պիտի գայ, կը ճանչնար զայն, պատուիրեցի, որ երբ անիկա սիկարէթ գնելու պէս պիտի ընէր, ինծի լուր տայ, որպէսզի ես, դրան ճեղքէն հրահանգներ տամ անոր: Ծխավաճառին մէկ հազալովը պիտի հասկ... նայի, որ յաճախորդ մը ... եկած է ... պիտի լռէի:

Այդպէս ալ եղաւ: Ժամը ճիշդ 11.30ին լրտեսը եկաւ: Ծխավաճառը ... տեղուց զայն դրան, պատուիրեց ... անոր որ գիս մտիկ ընէ, մինչ սիկա... րէթի զանազան տուփեր ցոյց կու... անոր միաժամանակ:

Սկսայ, ուրեմն, ազդարարելէ վե... իրեն հրահանգներ տալ: Բայց ... լու ձայները մէկը միւսին կը յաջ... դէին եւ ես չէի կրնար բան մը ը... յաճախ կ'ընդմիջէի եւ նոյն խօսքը ... կրկնէի շատ անգամ:

Բաւական մը հազալէ վերջ, ծխ... վաճառը ինծի իմացուց թէ ... պիտի մեկնէր, վերադառնալու ... մար կէսօրէ վերջ ժամը 1ին ... ները, երբ շատ յաճախորդ չէր ... Ստիպուեցայ ուրեմն հոն ... մնալ մինչեւ ժամը 1:

Վերջապէս, երբ վերադարձաւ, ... ջորդ օրը կէսօրէ վերջի համար ... հրահանգները տուի եւ պահ մը, ... փողոցին մէջ մարդ չէր ... դուրս ելայ թաքստոցէս, ... տուփ սիկարէթ գնեցի եւ մեկնեցայ.

(Շար.)

(6)

ՍԱՐԱՃՕՂԼՈՒ ԵՒ ԳԱՐԱԽԱՆ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԵՆ

Թուրքիոյ-Խորհրդային բարեկամութիւնը

Մարտ 16ին հացկերոյթ մը տեղի ունեցաւ Էնկիւրի, Հալք էվի սրահներուն մէջ, Մոսկուայի դաշինքին 15րդ տարեդարձին առթիւ: Այս պատեհութեամբ ճառեր խօսեցան Թուրքիոյ արտաքին փոխ-գործավար Սարաճօղլու Շիւքրի եւ խորհրդային դեսպան Լեւոն Գարախան: Ստորեւ կը հրատարակենք այդ կարեւոր ճառերուն ամփոփումը·

ՍԱՐԱՃՕՂԼՈՒ

— «Այս դարու ամէնէն խառնակ մէկ շրջանին, երկու հարեւան երկիրները քաջութիւնը ունեցան մէկ չարժումով ջնջելու բազմաթիւ դարերու քէները, եւ ժպտուն ու խոստումնալից նոր կեանքի մը հիմերը նետեցին: 15 տարի անցած է այն երջանիկ օրէն ի վեր երբ Թուրքիա եւ Խ. Միութիւնը խառնակ աշխարհի ցոյց տուին այն ճամբան որուն պէտք է հետեւիլ, մարդկութիւնը վեր բարձրացնելու համար ստոր եւ զզուելի ծառայութեան ծնցուցած հասարակ կիրներէն:

Այո, պայեր, կրնանք պարծանքով յիշել կատարուած գործը: Մոսկուայի մէջ դրուած այդ բարեկամութեան քարին վրայ աւելցան դեռ ուրիշներ: Մարդկային գաղափարականութեան այս առաջին արտայայտութեան վրայ այնքան ջանքեր եւ այնքան իրականացումներ աւելցան որ, այսօր կրնանք հրճուանքով դիտել այդ գեղեցիկ, ազնուական, անխախտելի թուրքեւսովետ բարեկամութիւնը՝ անրծօրէն բարձրացած անհուն դժուարութեանց մէջէն:

Ջերմ վսեմութիւն մեծ դեսպան, հաւատքով եւ իրականացումներով լեցուն այս անցեալը կը թոյլատրէ վստահութեամբ նայիլ թուրքեւսովետ բարեկամութեան: Մեր գործակցութիւնը խաղաղութեան բարձր դատի ճամբուն վրայ՝ շատ արդիւնաւոր եղած է: Եւ հակառակ ամէն քայլափոխի ծագած դժուարութեանց, վստահութեամբ փարած կը մնանք այս բարձր իտէալին: Տարակոյս չկայ թէ պէտք պիտի ունենանք ջանքեր ընելու, բայց այս մասին անհրաժեշտ ուժը պիտի կարենանք առնել այն անսպառ աղբիւրէն, որ է ջերմ փափաքը ծառայելու ազգերու օրինաւոր շահերուն եւ խաղաղութեան ու բարօրութեան արժանանալու անոնց իրաւունքներուն:

Այս խոր հաւատքով է որ երկարաձգեցինք մեզ իրարու միացնող ուխտը: Այս առաւօտ Մոսկուայի մէջ փոխանակուած է մեր փրօթօքօլը, եւ այս ձեւով մեր փորձուած ու վստահելի գործակցութեան համար բացուած է տասնամեայ նոր շրջան մը:

Այսօր մեր բարեկամութիւնը իրր խորհրդանիշ մը կը բարձրանայ աշխարհի վրայ, որ կը վարանի հաւատալու եւ իրականացնելու: Մեծ յուզումով բաժակս կը բարձրացնեմ այս չինարար ձեռնարկին մեծ կերտողներուն կենացը: Գուաթս կը պարպեմ Խ. Միութեան պետ Կալինինի առողջութեան, Խ. Միութեան բարձրացման եւ բարօրութեան համար: Կը խմեմ կենացը մեծ Ստալինին, անոր բարձր աշխատակիցներուն, մեր մեծ ու սիրելի բարեկամ Լիթվինովին եւ ձեր կենացը, Պ. դեսպան, որ ձեր անձնական կնիքը դրոշմեցիք այսօր մեր պանծացուցած այս հսկայ ձեռնարկին եւ միշտ բարեկամ եղած էք մեզի:

ԳԱՐԱԽԱՆ

— «Ամբողջովին եւ երախտագիտութեամբ կը ձայնակցիմ խօսքերուն յարգելի Շիւքրի Սարաճօղլուի, որ գիտցաւ այնքան փայլուն կերպով պարզել մտածումները որ կը ներշնչէ այսօր մեր տօնած տարեդարձը:

Մեր սիրտերը կը լեցուին արդար հպարտութեամբ, ի տես այն արդիւնքներուն զորս տուին թուրքեւսովետ յարաբերութիւնները, վերջին 15 տարիներու ընթացքին:

Իրաւամբ է որ երկու երկիրներու այս յարաբերութիւնները օրինակելի կը համարուին, եւ ստոյգ է որ եթէ բոլոր երկիրները ուզէին առաջնորդուիլ այս օրինակով, աշխարհ ազատած պիտի ըլլար հոգերէ եւ խառնակութիւններէ որուն մատնուած է այս կամ այն շրջանին: Եւ մարդկութիւնը այլ եւս չպիտի վախնար նոր պատերազմէ մը որ, աւա՜ղ, արագ քայլերով կը մօտենայ մեզի:

1920ի դաշնագրին երջանիկ տարեդարձը կը տօնենք այն պահուն երբ փոթորիկի ազդարար եւ սեւ ամպեր նորէն կը տարածուին Եւրոպայի վերեւ: Ամբողջ աշխարհ յուզումով եւ անսպառելի մտահոգութեամբ կը հետեւի այն բանակցութեանց որոնք ներկայիս կը շարունակուին խաղաղութեան եւ ապահովութեան հարցին շուրջ:

Միլիոնաւոր մարդոց յուզումը եւ մտահոգութիւնը ամբողջովին արդարացի է, որովհետեւ իրական եւ ձեւական հարցեր չեն որ խնդրոյ առարկայ են, այլ համաշխարհային պատերազմի մը պատրաստութիւնները:

Կարելի չէ մխիթարուիլ այն մտածումով թէ պատերազմը չպիտի պայթի այսօր: Ոչ ոք գիտէ թէ պատերազմը ե՞րբ պիտի ծագի: Պատերազմը կախում ունի անկէ որ կ'ուզէ անոր միջոցով փարատել իր բազմաթիւ դժուարութիւնները եւ կը ջանայ ուժի միջոցով ապատիլ իր հեղձուցիչ հոգերէն: Այն օրը եւ նոյն իսկ այն ժամուն երբ պատերազմ պատրաստողը պիտի վճռէ թէ իր սպառազինումները հասած են պէտք եղած չափին եւ միջազգային քաղաքական ուժերու հաւասարակշռութիւնը նպաստաւոր է իրեն, այդ ահաւոր պատերազմը ինքնին պիտի չղթայազերծուի:

Իրենց գոյութեան առաջին տարիներուն իսկ, Խ. Ռուսիա եւ Թուրքիա պայքարի մտան խաղաղութեան համար: Անոնք նախ պէտք ունեցան իրենց զէնքի ուժով ձեռք բերելու խաղաղութեան իրենց իրաւունքը: Ցետոյ տեւական ճիգեր թափեցին դիւանագիտութեան մէջ, պահպանելու համար բազմաթիւ անգամներ սպառնալիքի ենթարկուած խաղաղութիւնը: Թուրքիա եւ Ռուսիա անքակտելի կապեր հաստատեցին այն պայքարին մէջ զոր մղեցին խաղաղութեան, իրենց սահմաններու անբռնաբարելիութեան եւ իրենց կեանքը ուզածնուն պէս վարելու իրաւունքին համար: Այսօր անգամ, երբ պատերազմի վտանգը մեր դուռներուն առջեւ կը գտնուի, միացած կը մնանք: Անբաժանելի խաղաղութիւն մը եւ հաւաքական ապահովութիւն.— Ահա երկու սկզբունքներ որոնք կ'առաջնորդեն մեր խաղաղասիրական պայքարը եւ իւրացուած են եւրոպական գրեթէ բոլոր պետութեանց կողմէ:

Այսօր մեր ընելիքը հնարել չէ բանաձեւեր որոնք ընդունակ ըլլան գոհացնելու պահանջկոտ իրաւագէտները: Խնդիրը կը վերաբերի ազգերու կենսական շահերուն: Կարելի չէ փըտած լուծումներով գոհացնել խաղաղութեան պահանջը: Աշխարհի ուզածը այն է որ — եւ ասիկա անոր նուիրական իրաւունքն է— ամէն ինչ կատարուի, նոր պատերազմ մը խնայելու համար մարդկութեան: Հաւատացեալ են անոնք որ կը հաւատան թէ պատերազմը պիտի սահմանափակուի եւ թէ իրենք պիտի կարենան դուրս մնալ փոթորիկէն:

Եւ սակայն, ինչ ալ ըլլայ կացութիւնը, մենք պիտի պիտի շարունակենք մեր խաղաղասիրական պայքարը: Ազգերը որոշած են պահպանել խաղաղութիւնը, որովհետեւ պատերազմ չեն ուզեր եւ կը կոթնին Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ երաշխաւորուած դաշնագրերուն եւ մանաւանդ այն անխախտելի առանցքին վրայ որ կը կազմէ թուրքեւսովետ բարեկամութիւնը:

15 տարիներ անցած են Մոսկուայի դաշնագրին կնքումէն ի վեր: Երջանիկ տարիներ էին, լեցուն նաեւ աշխատանքով եւ զրկանքով: Կրնանք իրար շնորհաւորել այդ շրջանին կատարուած լաւ աշխատանքին համար: Եւ կրնանք իրարու հաւաստել թէ բաւական ուժ եւ կորով ունինք՝ նոյն գնացքով շարունակելու համար աշխատանքը: Խաղաղութեան պահպանման համար աշխատելով մէկտեղ, Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիա վայրկեան մը անգամ չեն մոռնար որ խաղաղութեան նպաստող ամենազօրաւոր ազդակներէն մէկն է իրենց պաշտպանողական սեփական ուժը: Ասոր համար է որ մենք փոխադարձաբար կը հրճուինք մեր երկիրներու պաշտպանութեամբ, ինչպէս նաեւ ամէն բանով որ կը նպաստէ զօրացնելու մեր հերոսական եւ եղբայրական բանակները:

Թուրքեւսովետ առաջին դաշնագիրը միայն շրջանակը կազմեց բարեկամութեան մը որ ծնաւ ռազմադաշտին վրայ, ուր Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ ազգերը թափեցին իրենց արիւնը, իրենց հայրենիքին եւ անկախութեան համար:

Այս դաշնագիրը կը պարունակէ հետեւեալ խօսքերը.— «Նկատի առնելով աշխարհակալութեան դէմ իրենց պայքարին ներդաշնակութիւնը, ինչպէս նաեւ այն պարագան որ երկու ազգերէն մէկուն կրած դժուարութիւնները պիտի ծանրացնեն միւսին կացութիւնը...

Ցետադարձ ակնարկ մը նետելով 15 տարիներու մեր յարաբերութեանց վրայ, կրնանք ըսել թէ այդ ոսկեղէն խօսքերը հաւատարմօրէն կը պատկերացնեն մեր յարաբերութեան էութիւնը: Ձեր դժուարութիւնները, ինչպէս նաեւ յաջողութիւնները մերն եղան:

Տօնելով Մոսկուայի դաշնագրին տարեդարձը, կրնանք ըսել միւս ազգերուն.— Ահաւասիկ երկու ազգերու բարեկամութիւնը որ փորձուեցաւ լաւ եւ գէշ օրերու. հետեւեցէք մեր օրինակին, որդեգրեցէք այս բարեկամութեան սկզբունքները, եւ այս ժայռին վրայ պիտի փշրուին ձեզի սպառնացող դժբախտութիւնները:»

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԵՍՐ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

—ο—

Ցուսաբերէն ցաւով կը տեղեկանանք ընկ. Մեսրոպ Նորատունկեանի մահը:

Նոր ու ծանր հարուած մը Եգիպտոսի եւ մասնաւորապէս Աղեքսանդրիոյ մեր կազմակերպութեան համար, ընկ. Յակոբ Թաշճեանի մահէն ետք:

Ընկ. Նորատունկեան, մէկը Աղեքսանդրիոյ կազմի մեր լաւագոյն ու հաւատաւոր ընկերներէն, Եգիպտոս հաստատուած աւելի քան 30 տարիէ ի վեր, իր ժամանակը, իր եռանդը եւ իր կարողութիւնները տրամադրած էր Աղեքսանդրիոյ համայնքին, նախ իբրեւ ուսուցիչ եւ ապա իբրեւ ազգ. զանազան մարմիններու անդամ, հոգաբարձու, երեսփոխան եւն.:

Իր երիտասարդ օրերէն կազմակերպական շարքերը մտած, ընկ. Նորատունկեան խոր համոզումի եւ աներեր հաւատքի մարդ, նուիրուած է կուսակցական աշխատանքներու, յաճախ վարելով պատասխանատու պաշտօններ: Զարգացած, տոգորուած մեր կուսակցութեան գաղափարաբանութեամբ, ոգիով ու աւանդութիւններովը մանաւանդ, ընկ. Նորատունկեան, իր մաքուր կենցաղովը, իր գաղափարներու անկախութեամբը, անկեղծ ու բոլորանուէր կեանքով, համակրանքի լայն շրջանակ մը կազմած էր իր շուրջ, կազմակերպութենէն ներս թէ դուրս, դառնալով Աղեքսանդրիոյ հայ համայնքի ամէնէն ժողովրդական դէմքերէն մին:

Յարգանք իր անմոռանալի յիշատակին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Շ. ԳԱՐԱՀԻՍԱՐՑԻՆԵՐՈՒՆ

—.—

ՎԱԼԱՆՍ.— Շապին Գարահիսարի Արեւոտ Դաշտի Արծիւ Հայր. Միութիւնը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ հայրենակիցներուն որ ըստ 19 յունուար 1936ի պատգ. ժողովի որոշման, այսուհետեւ Միութեան անունը պիտի կոչուի Շապին Գարահիսարի Շրջ. Վերաշինաց Հայր. Միութիւն: Ուստի այս առթիւ կոչ կ'ուղղենք բոլոր Շապին Գարահիսարցիներուն որ գան համախմբուին Միութեանս շուրջ, որպէսզի օր առաջ մենք ալ ուրիշ հայրենակցականներու նման վերականգնենք Շ. Գարահիսարը Հայաստանի մէջ:

Վարչութիւն

ՄԱՄՈՒԼ

ՎՆԱՍՈՒՑ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ

—.—

«Ասպարէզ» կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (28 փետր.)·

— «Այս սինակներուն մէջ, իր ժամանակին, ցոյց տալով գոյութիւն ունեցող Թուրքիոյ օրէնքները եւ դաշնագիրները Մ. Նահանգներու հետ կնքուած, ըսինք թէ ամերիկեան քաղաքացի դարձած նախկին թրքահպատակներու վնասուց հատուցման պահանջները կը մերժուին Թուրքիոյ կողմէ եւ ամերիկեան կառավարութիւնը չունի օրինական հիմեր պարտադրելու անոր: Այս պատճառով այդ նպատակին համար ըլլալիք փաստաբանական ծախքերը աւելորդ շռայլութիւններ են:

Վնասուց հատուցման համար պահանջ ներկայացուցած հայ քաղաքացիի մը դիմումին, արտաքին նախարարութիւնը կուտայ հետեւեալ պաշտօնական պատասխանը·

— «Ինչպէս ցոյց տրուած է նախորդ թղթակցութիւններուն մէջ, Թուրքեւամերիկեան խառն յանձնախումբը լրացուց իր աշխատանքները Կ. Պոլսոյ մէջ, եւ 1934, հոկտ. 25ին, այս կառավարութեան ու Թուրքիոյ կառավարութեան միջեւ ստորագրուեցաւ համաձայնութիւն մը, որով, ամերիկեան քաղաքացիներու վնասուց հատուցման համար, Թուրքիա ժամանակաշրջանի մը ընթացքին պիտի վճարէ միանուագ գումար մը: Սակայն, նախկին Թուրքիացի ամերիկեան ստացական քաղաքացիներու պահանջները, մէջն ըլլալով նաեւ ձեր պահանջը, մաս չեն կազմեր սոյն միանուագ գումարի ճշդորոշումի համաձայնութեան, այն պատճառով որ Թուրքիա կամեցողութիւն չունի ճանչնալու նիւթական պարտաւորութիւն դէպի Մ. Նահանգները, այդպիսի անձերու ունեցած կորուստի հաշուին:

«Նախկին թրքահպատակ ամերիկեան ստացական քաղաքացիներուն օժանդակութիւն ընելու անկարողութիւնը այս կառավարութեան, հետեւանք է այն փաստին որ Թուրքիա պանոնք կը նկատէ տակաւին թրքահպատակներ, համաձայն Թուրքիոյ օրէնքներուն, առանց նկատի առնելու թէ անոնք ամերիկեան ստացական քաղաքացիներ դարձած են: Այս կապակցութեամբ պէտք է նկատի ունենալ որ հպատակութեան հարցը կը դասաւորուի ներքին տեղական եւ ոչ միջազգային օրէնքներով եւ հետեւաբար քանի որ Թուրքիա կը շարունակէ մերժել հայրենազրկութեան ճանաչումը իր հպատակներուն, որոնք ամերիկեան ստացական քաղաքացիութիւնը ընդունած են առանց իր հաւանութեան, Մ. Նահանգաց կառավարութիւնը ի վիճակի չպիտի ըլլայ աւանդական պաշտպանութիւնը տալու իր քաղաքացիներուն — որ միաժամանակ Թուրքիոյ հպատակներ են — Թուրքիոյ հողին վրայ ունեցած իրենց կալուածներուն նկատմամբ»:

Պետական պաշտօնատան այս նամակը կը բացատրէ այն պատճառները, որոնք ըստ օրէնի անկարող կը դարձնեն այս կառավարութիւնը պահանջելու հայ ստացական քաղաքացիներու Թուրքիոյ մէջ ունեցած վնասուց հատուցումները: Ասիկա վերջնական է եւ որ եւ է մահկանացու անկարող է փոխելու այս կացութիւնը:

Արդ, այս ուղղութեամբ որեւէ դիմում կառավարութեան մօտ՝ պիտի մնայ անհետեւանք, ու այդ առթիւ ծախսուելիք դրամները պիտի ըլլան աննպատակ վատնումներ:

Ասով ըսել չենք ուզեր թէ տարագիր կամ զանազան պետութիւններու քաղաքացի դարձած հայութիւնը պէտք է հրաժարի իր վնասուց հատուցումներու արդար պահանջէն: Բնաւ երբեք: Այլ կ'ուզենք բացատրել որ այդ պահանջը չի կրնար կարգադրուիլ այս կամ այն պետութիւններու, ինչպէս այս պարագային Ամերիկայի միջոցով, որովհետեւ անոնք չեն առաջնորդուիր այս պահանջատէրերու իրաւունքներուն արդարացիութիւնը ճանչնալու եւ զայն յափշտակիչին պարտադրելու ապետական ցանկութեամբ, այլ գոյութիւն ունեցող տեղական թէ միջպետական օրէնքներու ձեւականութեամբ»:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— «Համազգային»ի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը որոշած է կազմակերպել դասախօսութիւններու շարք մը, նուիրուած Անդրկովկասի ու Հայաստանի: Պ. Ա. Խոնդկարեան որ յանձն առած է տալ այդ դասախօսութիւնները ամէն կիրակի, եւ յաջորդաբար պիտի ներկայացնէ Հայաստանի դիրքը Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ, մեր երկրի վարչական կազմը, արդիւնաբերութեան ու գիւղատնտեսութեան վիճակը, մշակութային մարզին մէջ կատարուած աշխատանքները եւն.: Դասախօսութենէն առաջ պիտի տայ նաեւ համառօտ տեսութիւններ միջազգային, գաղթահայ եւ խորհրդահայ կեանքի մասին:

Ուրեմն հայ հասարակութեան կը մնայ առիթէն օգտուիլ եւ ներկայ ըլլալ սոյն շահեկան դասախօսութիւններուն, որ տեղի կ'ունենան «Հայ Ակումբ»ին մէջ, 1 Bd. Carnot:

Թղթակից

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԷՊԻ բացառիկ թիւը «Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԺԵ. ԴԱՐԱԴԱՐՁԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ ԳՐՈՑ». 160 մեծադիր էջ, շքեղ տպագրութեամբ եւ զարդարուն թանկագին նկարներով եւ գրչագիրներով: Կը պարունակէ բազմաթիւ պատմական եւ բանասիրական ուսումնասիրութիւններ (Հ. Յ. Թօրոսեան, Հ. Վ. Հացունի, Հ. Ք. Աթանաս, Հ. Վ. Յովհաննէսեան, Հ. Յ. Ակեր, Հ. Մեսրոպ Ճանաշեան, Հ. Ս. Ֆերահեան, Հ. Ե. Փէչիկեան եւն.):

«Բազմավէպ»ի տարեկան բաժնեգինն է 12 զուից. ֆրանք:

Դիմել Rédaction «Pazmaveb», St. Lazare, Venise (Italie).

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ԽՕՍՔԸ ՄԻՇՏ Ա. ՄԻՇՏ ՄԱՐՄԻՆ

Մամուկ Մելիքեան

ԽՕՍՔ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919-1921)

— Փոխ-տեղակալ Ց. Ս. Բ. կամաւորական գունդի հրամանին կուգամ:

— «Մեր նախկին ընկերներէն», աւելցուց Վ. Փաստրմաճեան: Գունդի հրամանատարը քաղցր ժպիտ մը երեսին, բարի գալուստ մաղթելով, իր կարուկ որոշումը յայտնեց·

— Դուք նշանակուած էք Ա. գումարտակի Գ. վաշտի կրտսեր սպայ: Ձեր զօրամասը կը գտնուի Մոլլա-Կամար: Վաղը եւ եթ կը մեկնիք Մոլլա-Կամար եւ կը միանաք ձեր զօրամասին:

Հայկական նորակազմ բանակը ինքնուրոյն հայկական մարզանքի, տարազի դրօշ մը չունէր, ամէն ինչ գրեթէ մեծամասնութեամբ ռուսական էր: Զէնք, զգեստ, ուսադիր, գլխարկ, մարզանք, թղթակցութիւններ, հրամաններ ամէնքն ալ ռուսական էին: Բանակի վերին հրամանատարութիւնը, սպայական կազմը, զինուորները ռուսական բանակէն փոխանցուած էին հայկական բանակին: Բացառութիւն ըլլալով միայն Բ. կամաւորական գունդը իր մէջ ունէր թրքահայ սպաներ, որոնք զանազան առիթներով թրքական բանակէն փախած, ազատուած էին: Մեր գունդը թրքահայերէ կազմուած առանձին կամաւորական գունդ մըն էր, որ ի վերջոյ մաս կազմելով հայկական գործօն բանակին, ստացաւ Դ. կիսաբաժնի (պրիկատի) 8րդ գունդ անունը: Գունդը ունէր երկու գումարտակ, չորսական վաշտով: Ամէն մէկ վաշտ կը բաղկանար 100—120 զինուորէ: Այս հաշուով մեր գունդին ռազմական ուժը կը ներկայացնէր 8—900 սուին, չորս լեռնային թնդանօթ, 2 գնդացիր, մօտ 50 հեծեալ: Այդ օրերուն մեր գունդը զետեղուած էր հետեւեալ կերպով.—

1.— Գումարտակի Ա. Բ. Գ. վաշտերը Մոլլա-Կամար եւ Ապագկէօլ եւ Դ. վաշտը Կողբ:

2.— Գումարտակը կը գտնուէր Իգտիրի մէջ, Օրկովի ուղղութեամբ քըշած էր երկու վաշտ:

Մեր գունդի պաշտպանութեան յանձնուած էր Արարատի ձախէն Օրկովի բարձունքէն Բարթողեան լեռնաշղթայի գագաթները, մինչեւ Կողբ երկարող թրքական սահմանը, մօտ 30—40 վերստ տարածութիւն:

Այս տարածութեան եռեւը կային Պայազիտի, Ալաշկերտի թրքական հողերը եւ Բարթողեան լեռներու վըրայ հաստատուած անհանգիստ եւ Հայաստանի կառավարութեան դէմ շարունակ ապստամբ քանի մը քրտական աշիրէթներ եւ թրքական եւ թաթարական անհամար գիւղեր:

Ինծի տրուած տեղեկութեան նայելով, իմ վաշտս կը գտնուէր Մոլլա-Կամար, միւս օրը երեկոյեան հազիւ կրցայ հասնիլ այդ գիւղը: Ես ինքս զինքս առաջին անգամ կը գտնէի հայկական զօրքին մէջ: Առաջին առիթով կրցայ տեսնել բոլոր նախկին ընկերներս որոնք ինձ հետ եղած էին թուրք բանակին մէջ Սեբաստիա, Զիլէ, Սամսոն, Պաթում: Ամիս մը որ իրարմէ բաժնուած էինք, իրար տեսնելու կարօտ մը կար, հարազատ, սրտակից ընկերներ էինք: Տարիները եւ բոլոր ահաւոր դէպքերը մեզ իրարու կապած էին վերին աստիճանի հոգեկան, ընկերական անկեղծ կապերով:

Ողջագուրուեցանք եւ ուրախացանք:

Մոլլա-Կամարը Իգտիրի գաւառամասին ամենածայրագոյն գիւղն է, որ թառած է Բարթողեան լեռներու հեռաւոր մէկ ձորի մը մէջ, հեռու բոլորովին Արարատեան դաշտի հայ շրջանէն: Կղզիացած եւ շրջապատուած թրքական գիւղերով ու թաթարական աշիրէթներով: Ռուսական եւ տաճկական սահմանին վրայ: Գիւղը ձորի մը մէջ կը գտնուի, շրջապատուած լեռներով, երկու մասի կը բաժնուի վերին ու վարին Մոլլա-Կամար: Շէն ու հարուստ քարաշէն երկյարկանի տուներով: Գիւղացիները ժամանակին բարեկեցիկ եղած են. կռուող այս պատճառաւ կրցած են իրենց գոյութիւնը պահել այդ մենաւոր վայրին մէջ զիրենք օղակող անհամար ու վայրի քիւրտերու դէմ: Բնակիչները հեռացած էին գիւղէն, աւելի ճիշդը ընդհանուր պատերազմին ատեն կոտորուած, մէկ մասը անօթութենէ մեռած, մէկ մասն ալ դաշտային գիւղերը ցրուած էին: Հազիւ քանի մը տուն վերադարձած էր, զօրամասի ներկայութենէն ապահովուելով:

Ապագկէօլը քրտական գիւղ մըն էր սահմանի գծին անմիջապէս մօտը, Գայլատուայ ճին քովը: Հօս զետեղուած էր զօրաւոր վաշտ մը եւ մէկ գնդացիր:

Քիւրտերը երեւութապէս լաւ կը վարուէին զօրքին հետ, լուռ, զուսպ համակերպութիւն մը ցոյց կուտային: Մենք կը զգայինք թէ անոնց հընազանդութիւնը հարկադրանքի տակ էր որ տեղի կ'ունենար, թէ անոնց վերաբերմունքը կեղծ է եւ դաւադրական: Թրքական կեղծ քաղաքավարութիւնը քիւրտ լեռնական ժողովուրդին վրայ ալ իր ազդեցութիւնը ձգած էր: Մեր ներկայութեան չէին հանդուրժեր, բայց արտաքնապէս իրենց դժգոհութիւնը ցոյց չէին տար: Զօրամասին հրամանները տառապէս կը կատարէին: Մեր վաշտի զինուորներու թիւն էր 120, բոլորն ալ Վանեցի երիտասարդներ, առոյգ, յաղթանդամ, առողջ: Երկար ատեն ծառայած էին կամաւորական բանակներու մէջ, նիւուած, թրծուած, շատ տաք ու պաղ օրեր ապրած տղաներ: Բայց օրինական բանակի զինուոր ըլլալէ շատ հեռու էին:

Առաջին օրը հրաման ստացանք Կողբ մեկնելու, մեր վաշտը Կողբի ճակատի պաշտպանութեան սահմանուած էր:

Բարթողեան լեռնաշղթայի հիւսիսի կողերէն վար կ'իջնէինք. մեր առջեւ տարածուած էր Արարատեան դաշտի հսկայ համայնապատկերը իր անհամար ցանցնուած գիւղերով, եւ հեռուն Ալագեազը մշուշի թանձր քօղ մը առած իր գագաթներուն նազելի հարսի մը տպաւորութիւնը կը թողուր: Դաշտի կեդրոնէն կ'անցնէր Արաքսը իր ոլորուն հունը փռած դաշտի երկայնքին:

Կողբի մէջ գտնուող Բ. գունդի մէկ վաշտի դիրքերն ստանձնեցինք: Այս վերջինը իր զօրամասին պիտի միանար որ այդ օրերուն Պէյլիք-Վէտիի առջեւ կը գտնուէր: Կողբը կը գտնուի Բարթողեան լեռներու դէպի Արաքս երկարող եւ վերջացող ստորոտը, փոքըր դաշտի մը վրայ, Արաքսէն 3—4 վերստ հեռաւորութեամբ, Ախուրեանի եւ Արաքսի խառնուրդէն քիչ մը հարաւ արեւմուտք: Կողբի մէջէն կ'անցնի պետական կանոնաւոր խճուղին որ կ'երկարի Կաղզուանէն մինչեւ Ալագեազի կայարանը: Կողբի աղի հարստութիւնը այս ճամբով կը փոխադրուի Ալագեազի կայարանը ու անկէ երկաթուղիով զանազան վայրեր:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(2)

խութիւնը խախտած է նաեւ այս ճակատին վրայ եւ իւրաքանչիւր պետութիւն իր հայեցողութեամբ կը շարժի։ Այս առթիւ ըսենք որ Իտալիա թէեւ սկզբունքով համաձայնութիւն յայտնած է Լոնտոնի առաջարկներուն, բայց չուզեր վաւերացնել զանոնք, պայման դնելով որ նախ վերցուին իրեն դէմ հաստատուած պատժական տնօրինութիւնները։

ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

«Թան»ի տնօրէնը, որ Մոսկուա կը գտնուի, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Մոլոթովի հետ, միջազգային կացութեան եւ ներքին հարցերու մասին։ Կ'ամփոփենք հիմնական կէտերը։

ՀԱՐՑՈՒՄ.— Խորհրդային կառավարութիւնը չի՞ կարծեր թէ Հռենոսի ձախ ափին վերագրաւման նպատակն է աւելցնել Գերմանիոյ գործելու ազատութիւնը դէպի արեւելք։

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Հռենոսի ձախ ափին վերազինումը անտարակոյս կը շեշտէ վտանգը Գերմանիոյ արեւելեան կողմը հաստատուած պետութեանց եւ մասնաւորապէս Խ. Միութեան դէմ։ Սակայն եւ այնպէս, արեւմտեան դրացիներուն համար է որ ուղղակի վտանգ մը կը կազմէ։

— Ի՞նչ է խորհրդային կառավարութեան դիրքը ներկայ տագնապին մէջ։

— Պ. Լիթվինով պարզեց զայն Լոնտոնի մէջ, մարտ 17ի ճառով։ Եթէ Ֆրանսա յարձակման ենթարկուի եւրոպական պետութեան մը կողմէ, Խ. Միութիւնը հաւատարմօրէն պիտի կատարէ իր պարտաւորութիւնները, համաձայն Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին, ինչ որ ալ ըլլայ Լեհաստանի դիրքը։ Գալով Խ. Միութեան եւ Լեհաստանի յարաբերութեանց, ես թէ բաղձալի եւ թէ կարելի կը գտնեմ բարւոքումը։ Ինչ կը վերաբերի Խ. Միութեան եւ Գերմանիոյ յարաբերութեանց, կարգ մը խորհրդային շրջանակներ անհաշտ են պաշտօնական Գերմանիոյ հանդէպ։ Սակայն տիրապետող ձգտումը, որուն կը հետեւի կառավարութիւնը, կարելի կը գտնէ յարաբերութեանց բարւոքումը։ Ատոր հասնելու համար քանի մը ճամբաներ կրնան բացուիլ։ Ամէնէն ապահովներէն մէկը պիտի ըլլայ, անշուշտ, Գերմանիոյ վերադարձը Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Բայց այդ վերադարձին համար պէտք է պայման դնել յարգանք դաշնագիրներու հանդէպ։

Կարմիր վարչապետը Ճափոնի եւ ֆրանքօ-խորհրդային տնտեսական յարաբերութեանց մասին ալ խօսելէ յետոյ, հաւաստեց թէ մօտերս գիները ըղձալապէս պիտի իջնան Խ. Միութեան մէջ, շնորհիւ Բ. հնգամեակին։ Պատասխանելով սահմանադրութեան բարեփոխման մասին եղած հարցումի մը, յայտարարեց.

— 1935ին մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմուեցաւ այդ մասին, նախագահութեամբ Սթալինի եւ իր աշխատանքները պիտի վերջացնէ տարուան վախճանէն առաջ։ Հաւանաբար պիտի հաստատէ ընդհանուր, ուղղակի, գաղտնի եւ հաւասար քուէարկութիւն Խ. Միութեան բոլոր բնակիչներուն համար։ Քուէարկութեան իրաւունքէն պիտի զրկուին միայն անոնք որոնց դէմ վճիռ կ'արձակէ դատարանը։ Այս կերպով ընդհ. քուէարկութեամբ պիտի ընտրուին ոչ միայն դաշնակից զանազան հանրապետութեանց ընդհ. ժողովները, այլեւ Միութեան համագումարը, որուն անունը վերջնապէս որոշուած չէ տակաւին։

— Թոյլ պիտի տրուի՞ որ ուրիշ կուսակցութիւններ ալ գործեն։

— Այդ խնդիրը այժմէութիւն չի ներկայացներ, քանի որ Խ. Միութեան մէջ վերջնապէս հաշուեյարդարի ենթարկուած են ընկերային դասակարգերը որոնց արտայայտիչներն են կուսակցութիւնները։ Ինչ կը վերաբերի համայնավար կուսակցութեան մէջ հաւանական պառակտումներու, դիտելի է որ այսօր բոլորովին անհետացած են ձգտումներու տարբերութիւնները։ Կուսակցութիւնը երբեք այսքան միացեալ չէր եղած։ Մնաց որ, արդի կացութիւնը հետզհետէ աւելորդ դարձնէ կարգ մը վարչական խիստ միջոցներ։ Սակայն խորհրդային կառավարութիւնը պիտի շարունակէ խստութեամբ գործել աշխարհիկ-ներու եւ անոնց դէմ որ կը վնասեն հասարակական սեփականութեան։

Գերմանիոյ նոր ընտրութիւնները

Յառաջիկայ կիրակի օր տեղի կ'ունենան Գերմանիոյ նոր խորհրդարանին ընտրութիւնները, համաձայն կանխորոշ ցանկի մը։ Քուէարկուները X նշանը պիտի դնեն ցանկին վրայ, եթէ համաձայն են։ Այն քուէթուղթերը որ այդ նշանը չեն կրեր, չեղեալ պիտի համարուին։ Թեկնածուներու ցանկն է 1035, որոնց գլուխը կը գտնուին Հիթլէր, իր փոխանորդը՝ Հէս, Զօր. Կէօրինկ, Տօքթ. Կէօպէլս, Ֆօն Ռիպպէնթրոփ, Զօր. Լիցման, որ 86 տարեկան է եւ ուրիշ երեւելիներ։ Վերջին խորհրդարանին մէջ կային 669 երեսփոխաններ, մէջն ըլլալով Սարի շրջանը։ Որովհետեւ գերմանական նոր օրէնքով մէկ երեսփոխան կ'ընտրուի իւրաքանչիւր 60,000 վաւերական քուէի վրայ եւ ընտրողներու համագումարն է 45 միլիոն, քանի մը հարիւր թեկնածուներ յոյս չունին յաջողելու։ Ինչպէս նախորդ խորհրդարանին մէջ, այս անգամ ալ պիտի ընտրուին խումբ մը «հիւր» երեսփոխաններ, ինչպէս կը կոչուին ոչ-հիթլէրականները։ Ասոնց մէջ կը գտնուի նախկին փոխ-վարչապետը, Ֆօն Փափէն, որ այժմ Վիէննայի գերմանական դեսպանն է։

*** Գերմանիոյ կաթոլիկ եպիսկոպոսներու մէկ շրջաբերականը կարդացուեցաւ կիրակի օր, բոլոր եկեղեցիներուն մէջ։ Շրջաբերականը կը պատուիրէ քուէարկել «այո», իբրեւ ապացոյց հայրենասիրութեան, հոգ չէ թէ եկեղեցին շատ հալածանքներ կրած ըլլայ օրուան իշխանութենէն։

Այս շրջաբերականը մեծ արժէք ունի անոր համար որ, Պավարիոյ եւ Հռենոսի ընտրողները մեծ մասով կաթոլիկ են։

*** Հիլտէշայմի հիթլէրական շրջանը, որուն մեծ մասը կաթոլիկ է, ունի կին վարիչ մը։ Յառաջիկայ ընտրութեանց առթիւ, այս խմբապետուհին հրաւիրած է շրջանին բոլոր կիները՝ մարտ 27էն 29, իրիկուան ժամը 7—8, իրենց պատուհաններէն կախել կարմիր սիրտ մը, բոլորտիքն ալ՝ վառուած մոմեր, «հաւատարմութեան տեսանելի ապացոյց մը տալու համար Առաջնորդին»։

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ եւ մասնաւորապէս Անտիոքի մէջ հնագիտական պեղումներ պիտի կատարէ անգլիական արշաւախումբ մը, լուսաբանելու համար Եւրոպայի քաղաքակրթութեան ծագումը, առնչութիւններ փնտռելով հին Կրետէի եւ ասիական ցամաքամասի արուեստներուն միջեւ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ բուռն վիճաբանութիւններէ յետոյ, մարտ 21ին քուէարկեց օրէնք մը, որուն համաձայն կը ջնջուի որ եւ է ծիսակատարութիւն՝ անասունները մորթած ատեն։ Նկատի առնելով 3,500,000 Հրեաներու դժգոհութիւնը, կառավարութիւնը օրէնքին կցած էր բացառիկ տրամադրութիւն մը, որով Հրեաները ազատ կը ձգուին կատարելու աւանդական ծէսերը, իրենց մսացուները մորթած ատեն։

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԸ, որ ժողով գումարած էր Լոնտոնի մէջ, Արհեստակցական Միութեանց դաշնակցութեան հետ, կոչ մը ուղղեց աշխատաւորութեան, բողոքելով Գերմանիոյ օրինազանցութեան դէմ։

ՍԵԴՐԱՔ ԱՆՈՒՆ «ԹՈՒՐՔ» ՍԱՓՐԻՉ ՄԸ, ինչպէս կը գրեն տեղական թերթերը, Օր. Շապոնէի մազերը շտկած ատեն, աղջիկը խենդի պէս կը սիրահարի։ Տղան խանութը կը ծախէ եւ աղջկան տունը կ'երթայ։ Ատեն մը վերջը կը գժտուին եւ աղջիկը դատարան դիմելով, կը յայտնէ թէ Սեդրաք թռցուցած է իր 5000 ֆրանքը։ Տղան կը ձերբակալուի, բայց աղջիկը խղճահարելով, կ'երթայ կը յայտնէ թէ դրամը չէ գողցուած, այլ տեղ մը մոռցուած։ Աղջիկը ծունկի կուգայ բանտին դրան առջեւ, կ'ազատէ տղան, նորէն կը սիրուըտին, դարձեալ կը գժտուին, եւ աղջիկը նոյնիսկ մահուան սպառնալիքներ կ'ուղղէ։ Տղան ճարահատ կը դիմէ դատարան, որ առջի օր 15 օր բանտարկութեան եւ 1500 ֆրանք հատուցման դատապարտեց աղջիկը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ հռչակուեցաւ Պրազիլիոյ մէջ, 90 օրուան համար, իբրեւ հետեւանք ներքին խռովութեանց։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻ մասին վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հրատարակեն թերթերը։ Սթրազպուրկէն կը հեռագրեն թէ երկուշաբթի առտու երկու գերմանական օդանաւեր թռած են 50 մեթր բարձրութեամբ, Մաժինոյի գծին վայ։ Կը կարծուի թէ լուսանկարներ քաշած են։ Ուրիշ տեղեկութեան մը համաձայն, Գերմանիոյ Աշխատանքի Ճակատը զօրացած է Հռենոսի վերագրաւուած շրջանին մէջ եւ ամրութիւններ կը շինուին։

Հ. Յ. Դ.

Գաղութ

ԼԻՈՆի «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 27 մարտ, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, *181 Cours Lafayette* «Զարդարեան» գրադարանի մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

Թատերական ներկայացում

կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Դաւրայի Հայր. Միութեան կողմէ 26 Ապրիլ, կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 3ին, Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ

26 Rue Troyon — Sèvres

Մուտք՝ 7 եւ 5 ֆրք։

Ընտանեկան խնջոյք եւ հաւկթախաղ

կազմակերպուած Տէսինի Սեբաստիոյ Նահանգային Ուսումնասիրաց Միութեան կողմէ, 12 Ապրիլ, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան գետնայարկի սրահին մէջ։ Հասոյթը պիտի յատկացուի կարօտ հայրենակիցներու։ Միութիւններէ կը խնդրուի չխաչաձեւել։

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

26 Մարտ, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը ճիշդ 9ին, Ռուսական Քոնսերվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ

Ճարտարագէտ Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ պիտի խօսի Հայաստանի տնտեսութեան ամենակարեւոր տարրին մասին։

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

26 Մարտ, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին,
École des Langues Orientales ի մէջ, 2 rue de Lille,
մէթրօ՝ St. Germain des Prés
կը խօսի Պ. Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ռաֆֆիի մասին։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արամ Մանկասարեան կը փնտռէ իր հօրեղբօրորդին՝ Կարապետ Մանկասարեանը, որ 1928ին Յունաստանէն Ֆրանսա փոխադրուած է Նիր Իսթ Ռիլիֆի կողմէ, ագարակներու մէջ աշխատելու համար։ Իր հասցէն գիտցողները հաճին իմացնել Մանկասարեանի 4 rue de la Défense Issy-les Moulineaux, Seine։

— Պրունգըլլացի Ալֆրէտ Թոմասեան կը փնտռէ իր եղբայրը, Ալպէր Հաճի Թովմասեան, որ երկար ատենէ ի վեր Լիոն կը բնակի։ Տեղեկացնել՝ H. Tachdjianի, Ave. Dr. Mastran, No. 2, Cenon, (Gironde)։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ — Թիւ (2)

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԻՆՉԷ՞Ր ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Հարուստ ընտանիքներ որոնք ամառուան այդ տաք եղանակի իրիկուները դարաստանէն կը վերադառնային, (ուր գացած էին զովանալու համար), արքայական պալատին առջեւէն անցած ատեն բան մը չէին նշմարեր այն տխուր ողբերգութենէն որ կը տիրէր անոր պատերուն ներսիդին։

Բարձր դասակարգի մարդիկ անգամ կացութեան իրական նշանակութիւնը ամբողջապէս չէին ըմբռնած։ Շատեր կը հաւատային թէ Լիւքսէմպուրկի Մեծ Դքսութեան գրաւումը Պելժիոյ ճակատագիրս նժարին մէջ էր դրած։

Ալպէր Թագաւորը իր աշխատանոցին մէջ նախարարներէն շրջապատուած, վերջնագիրին տալիք պատասխանին մասին կը խորհրդակցէր, որ պիտի ըլլար կամ ազգային անպատուութիւն, կամ քանդ ու աւեր։

Ալպէրի համար միայն մէկ պատասխան կար, բայց այդ պատասխանը հաղորդելու համար դահլիճին միահամուռ կարծիքը անհրաժեշտ էր։ Որոշումը տրուելուն պէս պատասխանը նոյն գիշերն իսկ խմբագրուեցաւ։

Արար աշխարհ գիտէ այդ պատասխանին պարունակութիւնը։ Ու երբ օգոստոս 4ի առտուն Թագաւորը իր կոչը ուղղեց ժողովուրդին, գիտէր թէ իր երկրին ամբողջական պաշտպանութիւնը ընտրելով, նոյնիսկ քանդուելու գնով, ժողովուրդին սիրտէն խօսած էր։

Պալատէն մինչեւ խորհրդարան ճամբուն վրայ հաւաքուած ժողովուրդին կողմէ իր ընդունելութիւնը համակրանքի հսկայական ցոյց մըն էր։ Խորհրդարան գացող հետեւորդներուն մէջ էին նաեւ Թագուհին եւ զաւակները։

Այդ պարզ բայց աննախընթաց ժէսթին իմաստը ժողովուրդը լաւ ըմբռնեց։

Պավարիացի իշխանուհին իր ծնընդական եւ խնամիական բոլոր կապերը խզելով կը կանգնէր իր ամուսինին եւ ստացական հայրենիքի կողքին, անոնց ճակատագրի օրերուն։ Մեծութիւն մը որ ժողովուրդը իր սրտին մէջ պահեց։ Ու հպարտ՝ Թագուհին իր տեղը գրաւեց Թագաւորի կողքին, մինչ անիկա իր ժողովուրդի հայրենասիրութեան պատմական կոչը կ'ուղղէր։

Բարձր եւ ծանրախոհ արքան կեցած էր Երեսփ. ժողովին առջեւ, զօրավարի մութ կապոյտ համազգեստով։ Ու մինչ իր ձայնը կը տարածուէր խորհրդարանին մէջ, իր բառերը կը մխուէին ունկնդիրներու սրտին խորը։

— «Ցանուն ազգին ձեզ կ'ողջունեմ իբրեւ եղբայրներ... Ֆլանտրի եւ Վալոնիոյ քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ, ամէնուրեք միայն մէկ մտածում կը վարէ մեր սիրտերը — հայրենասիրութիւն. միայն մէկ տեսիլք կը լեցնէ մեր միտքերը — մեր անկախութեան դէմ կատարուած սպառնալիքը. ու մէկ պարտականութիւն կ'իյնայ մեզի — յամառ դիմադրութեան կամք... Ձեզի կը հարցնեմ, պարոններ, որոշա՞ծ էք վճռապէս անեղծ պահել մեր հայրերուն տիրական ժառանգութիւնը։

Հաւանութեան այնպիսի աղաղակ մը բարձրացաւ որուն նման երբեք պատահած չէր այդ շէնքին մէջ։

Ցաջորդ օրը կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Ալպէր Թագաւորը հեռացաւ քաղաքէն իր բանակին բարձր հրամանատարութիւնը ստանձնելու համար, ուրկէ պիտի վերադառնար միայն 52 ամիս յետոյ։

×

Երբ պաշարման առաջին խոշոր թնդանօթները Լիէժի շուրջ օդը թնդացուցին ահարկու խլացումով ու երբ ներխուժումը իրականութիւն դարձաւ, Թագուհին հրամայեց եւ անձնապէս հսկեց որպէսզի արքայական պալատին սրահները ձեւափոխուին տիպար հիւանդանոցի։

Պրէնտ Ուիթլօք, այդ միջոցին Մ. Նահանգներու Պրիւքսէլի դեսպանը Թագուհիին այցելեց, յետոյ գրելու համար անոր մասին.— «Ան (Թագուհին) հանդարտ ու լուրջ երեւոյթ մը ունէր. անոր կապոյտ աչքերը մտացի էին։ Ընդունելութիւններու յատուկ սրահներուն մէջ շողշողացող ջահերը բոլորովին տարբեր երեւոյթ մը ստացեր էին, քան իմ վերջին այցելութեանս, որ ատեն արքայական պարահանդէսի մը միջոցին մարդիկ խըմբուած էին փայլուն համազգեստներով։

Այդ օրը հոն կարգով շարուած էին հիւանդանոցի անկողիններ սպիտակ վերմակներով, արդէն բացուած — վիրաւորներուն կը սպասէին։ Իւրաքանչիւր անկողինի գլխուն վերեւ պելժիական փոքրիկ դրօշ մը դրուած էր։ Տղաքը դրին ատոնք, ըսաւ Թագուհին ժպտադէմ»։

Բայց Թագուհիին տրուած չէր լսելու վիրաւորներու ողբուկոծը այդ սենեակներուն մէջ, ուրկէ ուրախութեան խնդուքներու արձագանգը հազիւ լռած էր։

Օգոստոս 17ին Էլիզապէթ Թագուհին ու զաւակները Պրիւքսէլէն մեկնեցան Թագաւորին մօտ որ Անվէրսը կը պաշտպանէր։ Սա Լիէժի ամրութիւններու խորտակումէն ետք (որ պողպատի խաւարճաղանձ զանգուած մը կը ներկայացնէր), պաշտպանողներուն համար ամրացեալ վերջին քաղաքն էր, եւ ռազմագիտական առաջնակարգ կարեւորութիւն ունէր։

Թագուհիին հետ մեկնեցան նաեւ կառավարութեան անդամները։ Քաղաքապետ Մաքս մնաց Թագաւորին միայն եւ Պրիւքսէլի իր ժողովուրդին ներկայացուցիչը։

×

Բանակ մը վերակազմելը աւելի դիւրին է քան ջղայնացած ամբոխը խաղաղեցնել։ Պարտականութիւնը զոր Մաքս իր վրայ առաւ զարհուրելի կերպով դժուար էր։ Պելժիան միւս բոլոր երկրներուն նման պատերազմի մէջ մտած էր հայրենասիրական կոյր ոգեւորութիւնով մը։

Երբ Թագաւորը Պրիւքսէլէն մեկնեցաւ իր բանակը վարելու համար, ժողովուրդը անձկութեամբ լուրի կը սպասէր.— շուտով մեծ ճակատամարտ մը տեղի պիտի ունենայ եւ պիտի շահինք։ Ֆրանսացիներն ու Անգլիացիները պիտի գան եւ յարձակողը ծունկի պիտի իյնայ ու ճզմուի։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

17, Rue Dameswe, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 28 ՄԱՐՏ SAMEDI 28 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3075 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԴԵՌ ՈՒՐԻՇ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ

Մինչ Լոնտոն եւ Փարիզ անձկութեամբ կը սպասեն Հիթլէրի պատասխանին, ելք մը գտնելու եւ նոր նուաղեալութենէ մը խուսափելու համար, ուշագրաւ խմորումներ տեղի կ'ունենան Միջին եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

Երէկ յիշեր էինք Թուրքիոյ նոր ձեռնարկները՝ ի խնդիր Տարտանէլի վերագինման:

Ինչպէս կը հաստատեն այսօրուան լուրերը, թէեւ խնդիրը պաշտօնապէս արձանագրուած չէ Ազգերու Դաշնակցութեան օրակարգին մէջ, սակայն դիմումներն ու բարեխօսութիւնները կը շարունակուին մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք եւ պաշտօնատունէ պաշտօնատուն:

Այսպէս, իրազեկներ կը հաստատեն թէ Պ. Լիթվինով եւս պարտականութիւն սեպեր է շօշափել բրիտանական կառավարութեան տրամադրութիւնները, ձայնակցելով իր զինակցին, Թուրքիոյ:

Եթէ պալքանեան պետութիւնները առ այժմ վերապահ կ'երեւան, այդ չի նշանակեր թէ չեն հետաքրքրուիր:

Այդ պետութեանց եւ մասնաւորապէս Փոքր Համաձայնութեան համար, աւելի կենսական իմաստ ունի արեւմտեան Եւրոպայի տագնապը, որ ուղղակի կը շօշափէ դաշնագիրներու վաւերականութեան խնդիրը, հետեւաբար եւ իրենց ապահովութեան հարցը:

Ի՜նչ խօսք որ, Ֆրանսայի չափ մտահոգ են, այս միջոցին, Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա եւ Եուկոսլավիա (Փոքր Համաձայնութիւն): Անոնք ալ նոյնքան կը դողդղան դաշնագիրներու նուիրականութեան վրայ, մանաւանդ նկատի ունենալով իրենց դրացիներուն դառնութիւններն ու ախորժակները: Անոնց համար ալ նշմարիտ մղձաւանջ մը կը կազմէ «կատարուած իրողութեան» պատուհասը:

Գերմանիա իրարու ետեւէ խախտելով երկու դաշնագիրներ, եւ մասնաւորապէս Վերսայլը, առեղծեց նախընթաց մը որ կրնայ յանգիլ դաշնագիրներու վերաքննութեան:

Առանց առոր ալ, ահա տարիներէ ի վեր կ'արծարծուի այդ հարցը, հետզհետէ զօրանալով եւ դառնալով անդիմադրելի պահանջ մը:

Գերմանիա այս ճամբուն վրայ իրեն հետ ունի Իտալիան, Հունգարիան եւ ուրիշ պետութիւններ, որոնք միշտ կը տրտնջան, բայց չեն կրնար շատ բարձր խօսիլ:

Ամիսներ առաջ, Անգլիոյ մէջ, պահպանողական երեսփոխաններու բազմութիւն մըն էր որ կը յուզէր այդ հարցը, հանրագրութեամբ մը:

Աշխատաւորական – ընկերվարական հոսանքները միշտ կը յիշեցնեն վերաքննութեան պահանջը, թէեւ մնալով տեսական գետնի վրայ: (Անոնց գլխաւոր մտահոգութիւնը նոր պատերազմի մը խափանումն է):

Դաշնագիրներու հեղինակներէն մէկը, Լօյտ Ճօրճ, հինգշաբթի օր նոյն անհրաժեշտութիւնը կը յիշեցնէր Երեսփ. Ժողովին մէջ, յայտնապէս արդարացնելով Գերմանիան:

Այս նոր խմորման կը զուգադիպի Մուսոլինիի սարքած խորհրդակցութիւնը՝ Հռոմի մէջ, մարտ 20–22ին, մասնակցութեամբ Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ վարչապետներուն եւ արտաքին նախարարներուն:

Թերթերը սկիզբներով մանրամասնութիւններ հրատարակեցին այս խորհրդաժողովի մասին: Ցետոյ ըսին թէ երեք պետութիւնները գոհացած են առեւտրական – տնտեսական պայմանագրութեանց նորոգումով, առանց զանոնք ընդարձակելու եւ ուրիշ հարեւան պետութիւններ ալ ներս առնելու:

Իրականին մէջ, գաղտնի մնաց խորհրդակցութեանց ամբողջական բովանդակութիւնը, եւ միջազգային մամուլը չկրցաւ ենթադրութիւններէ եւ մեկնութիւններէ անդին անցնիլ:

Տարակոյս չկայ թէ՝ Հռոմի խորհրդաժողովն ալ քաղաքական հանգամանք ունէր: Տնտեսականը անոր կեղեւն էր, իսկ միջուկը՝ բոլորովին ուրիշ բան, որ կրնայ պարզուիլ ժամանակի ընթացքին:

Առ այժմ ստոյգ են քանի մը իրողութիւններ.—

1. Իտալիա անգամ մը եւս կ'ապացուցանէ թէ՝ արեւելեան Ափրիկէի մէջ զբաղած ըլլալով հանդերձ, երբեք տրամադիր չէ կորսնցնելու իր դիրքերը՝ Միջին եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Հռոմի խորհրդաժողովին լրացուցիչ օղակը կազմեց փաշական Իտալիոյ թեւարկութեան զօրացումը՝ Ալպանիոյ վրայ, մեծագումար վարկերով եւ շարք մը մենաշնորհներով:

2. Իտալիա եւ Հունգարիա իրենց ապահովութեան համար հիմնական պայման կը նկատեն Աւստրիոյ անկախութեան պահպանումը: Հունգարիա, որ ջերմ կուսակից է դաշնագիրներու վերաքննութեան, վճռապէս պնդած է այս կէտին վրայ:

3. Իտալիա պահելով հանդերձ իր բարեկամութիւնը՝ Ֆրանսայի հանդէպ, չուզեր բացորոշ դիրք բռնել ներկայ տագնապին մէջ: — Ան կը խուսափի որ եւ է յանձնառութենէ, եւ նոյնիսկ Լոքառնոյի դաշնագրութեան դատապարտուած է իր մամուլը, որպէսզի արժեցնէ իր յաւակնութիւնները, երբ կարգը գայ սակարկութեան: Այդ առաջադրութեամբ ալ, յարատեւօրէն կը զօրացնէ իր դիրքը՝ Միջին Եւրոպայի մէջ:

Այս իրողութիւնները եւ ուրիշ պարագաներ լուրջ մտահոգութիւն կը պատճառեն հարեւան պետութեանց եւ մասնաւորապէս Եուկոսլավիոյ, որուն համար վրդովիչ հարցական մը կը կազմէ Հռոմի գերակշռութեան աճումը:

Նոյն խմորումներուն ուրիշ մէկ երեսը կը ներկայացնէ Լեհաստան, իր քար լռութեամբ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՃԱՌԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ԼՈՔԱՌՆՈՆ ԱՌԱՆՑ ԴՈՒՌԸ ՓԱԿԵԼՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՌՋԵՒ

«Ժամանակը եկած է վերաքննելու դաշնագիրները» կ'ըսէ Լօյտ Ճօրճ

Բաղդատաբար հանդարտ անցաւ Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստը, որ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր, խուռն բազմութեան մը առջեւ: Օրուան հերոսն էր Պ. Իտըն, արտաքին նախարարը, որուն կ'իյնար պարզել եւ պաշտպանել կառավարութեան վարած քաղաքականութիւնը, ներկայ տագնապին մէջ: Իտըն խօսեցաւ շատ երկար եւ խնամեալ ճառ մը, ներկայացնելով Ֆրանքօ-գերման տագնապին գլխաւոր ծալքերը: Կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.

ՖՐԱՆՍԱ ԿՈՒԶԷՐ ԱՆՋԱՏԵԼ ՀՌԵՆՈՍԻ ՇՐՋԱՆԸ

— «Մեծ պատերազմէն վերջը, Ֆրանսայի սկզբնական նպատակն էր երաշխաւորել իր երկրին ապահովութիւնը, Հռենոսի շրջանը անջատելով Ֆրանսայի մնացեալ մասէն: Կարելի եղաւ համոզել Ֆրանսական կառավարութիւնը՝ ատոր փոխարէն ընդունիլ ուրիշ կարգադրութիւն մը որ կը տրամադրէր երեք բան.— Տասներեք տարի գրաւում այդ շրջանին, տեւական ապազինում եւ ապահովութեան երաշխիք մը՝ մեր եւ Մ. Նահանգներուն կողմէ: Մ. Նահանգները չվաւերացուցին դաշնագիրը, եւ որովհետեւ մեր վաւերացումը կախում ունէր իրենց հաստատումէն, այդ երաշխաւորութիւնը ձախողեցաւ: Բայց պէտք է նկատի ունենալ որ այդ երաշխաւորութիւնը անհրաժեշտ էր, որպէսզի կարելի ըլլար համոզել Ֆրանսական կառավարութիւնը եւ ետ առնել տալ Հռենոսի շրջանին անջատման պահանջը: Ապազինեալ շրջանին վերաբերեալ տրամադրութիւնը գրուեցաւ Վերսայլի դաշնագրին մէջ: Դաշնագիրը կը պարունակէր կարգ մը տրամադրութիւններ՝ Հռենոսի գրաւման մասին: Այդ գործողութիւնը վերջացաւ նշանակուած պայմանաժամէն առաջ, բայց ժամանակ սահմանուած չէ ապազինեալ շրջանին համար, որ տեւական յանձնառութիւն մը կը կազմէ ըստ դաշնագրին: Գալով Լոքառնոյի դաշնագրին, ապազինեալ շրջանի խնդիրը Գերմանացիները իրենք դրին, իրենց սկզբնական առաջարկներուն մէջ: Լոքառնոյի դաշնագիրը ստորագրուեցաւ Ռուրի հարցէն ոչ շատ վերջը, եւ զարմանալի չէ որ այդ շրջանի գերմանական կառավարութիւնը օգտակար կը գտնէր երաշխաւորութիւն մը՝ մեր կողմէ:

Ի՞նչ պատահեցաւ այնուհետեւ: Գերմանիոյ, Ֆրանսայի եւ մեր իրերայաջորդ կառավարութիւնները հաստատեցին զայն: Շատ բաներ լսեցինք, մասնաւորապէս Գերմանիոյ ներկայ իշխանութեան հաստատումէն ի վեր, Վերսայլի դաշնագրին բռնադատումներու մասին, բայց ոչ ոք ըսաւ թէ բռնի պարտադրուած է նաեւ Լոքառնոյի դաշնագիրը, որ ազատօրէն քննուեցաւ եւ ազատօրէն ստորագրուեցաւ: Եթէ Գերմանիա կ'ուզէր փոփոխել անոր որ եւ է մասը, կրնար բանակցութիւններ վարել:

ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԽԶՈՒՄԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

«Գերմանիա կը դանդատի թէ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագիրը կը հակասէ Լոքառնոյի դաշնագրին: Արդ, ձեր ուշադրութեան կը յանձնեմ դաշնագրին Գ. յօդուածը որ մասնաւոր տրամադրութիւններ կը պարունակէ ճիշդ այսպիսի պարագաներու համար: Ուրիշ հարց մը,— եթէ Ֆրանսա դաշնագիր կնքած է Խ. Միութեան հետ, Պելժիա այդպիսի բան չէ ըրած... Ես կը կարծեմ թէ նոյնիսկ անոնք որ հիմնաւոր եւ զօրաւոր կը գտնեն Գերմանիոյ դատը, կը մեղադրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը զայն ներկայացուց բռնութեամբ եւ ոչ թէ բանականութեամբ: Կան մարդիկ որ այս տագնապին մէջ մեզ կը նկատեն բախտաւոր իրաւարարներ: Բայց մենք իրաւարարներ չենք այս գործին մէջ, այլ երաշխաւորները դաշնագի մը, եւ իբրեւ այդպիսին ունինք կարգ մը յանձնառութիւններ որոնք շատ բացորոշ են: Ահա ձեզի դաշնագրին Դ. յօդուածը: Կը տեսնէք որ ազատ իրաւարարներ չենք: Մեր դիրքը բոլորովին ուրիշ բան է: Ես չեմ ուզեր ըլլալ Անգլիոյ առաջին արտաքին նախարարը որ կը դրժէ Մեծն Բրիտանիոյ ստորագրութիւնը: Ամբողջ այս տագնապի ընթացքին մեր նպատակն եղաւ փնտռել գտնել խաղաղ եւ բոլորին հաւանութեան արժանացած լուծումը: Մենք պարտաւոր ենք այդպէս ընել համաձայն դաշնագրի Է. յօդուածին: Մենք այս գործին մէջ մտանք մեր յանձնառութեանց ծանրութեան տակ եւ այդ պայմաններուն մէջ էր որ պետութիւնները հաւաքուեցան Փարիզի մէջ:

Գաղտնիք չէ ֆրանսական եւ պելժիական կառավարութեանց բռնած դիրքը: Անոնց համար կարելի չէ բանակցիլ Գերմանիոյ հետ, մինչեւ որ գործողութեամբ մը չհաստատուի թէ պիտի պաշտպանուի միջազգային դաշնագիրներու վաւերականութիւնը: Երբ մենք հարցուցինք թէ ի՞նչ պէտք է ընել, Ֆրանսական կառավարութիւնը պատասխանեց թէ իր տեսակէտով անհրաժեշտ է որ Գերմանիա ետ քաշէ իր զինուորները: Երբ հարցուցինք թէ ինչպէս կարելի է գլուխ հանել այդ պահանջը, եթէ Գերմանիա մերժէ, պատասխանեցին թէ այն ատեն պէտք է դիմել ստորիճանական ճնշումներու, սկսելով ելմտական եւ տնտեսական պատժամիջոցներէն:

Մենք համաձայն չենք այս տեսակէտին: Մենք ոչ կը ժխտենք դաշնագրի խզման ծանրութիւնը, ոչ ալ անոր հետեւանքները Եւրոպայի համար, բայց կը կարծէինք թէ մեր հրամայական պարտականութիւնն է բանակցիլ եւ միջոցներ գտնել վստահութիւնը վերահաստատելու համար: Մեր ամբողջ ճիգն եղաւ վերաշինել: Արդ, կարելի չէ վերաշինութիւն կատարել, երբ հիմերը լաւ չեն դրուած: Եւ ունեցանք անձկալից, նոյնիսկ տագնապալի բանակցութեանց օրեր: Հարցին առանցքը միեւնոյն էր,— ի՞նչպէս պէտք է վերահաստատել միջազգային օրէնքը: Ի՞նչպէս պէտք էր անցընել այս միջանկեալ շրջանը, բանակցութեան ձեռնարկելէ առաջ:

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500ԱՄԵԱԿԸ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Նախագահութեամբ Պ. Ժիւթէն Կոտառի եւ մասնակցութեամբ Ֆրանսացի բանախօսներու: Բազմաթիւ հիւրեր հրաւիրուած են, այս առթիւ: Մանրամասնութիւնները կարդալ Դ. էջ:

Մուտքը ազատ է: Տոմսեր կարելի է ճարել նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրութենէն:

*** Կաթող. Նուիրակը, որ Փարիզ կը սպասուէր երէկ, ուրբաթ, կիրակի օր պիտի պատարագէ եկեղեցին:

“Առաջարկներ, եւ ոչ թէ վերջնագիր„

Կառավարութեան հրատարակած Սպիտակ Տետրակը կը պարունակէ՝ երեք առաջարկներ՝ այդ մասին: Ան կը խնդրէ գերմանական կառավարութենէն՝ Լա Հէյի գերագոյն ատեանին ներկայացնել Ֆրանքօ-խորհրդային դաշնագրին խնդիրը, դադրեցնել ապազինեալ շրջանին ամրացումը եւ հաւանիլ որ միջազգային զօրք հաստատուի, միջանկեալ շրջանին համար: ՊԷՏՔ Է ԲԱՑՈՐՈՇԱՊԷՍ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՄ ԹԷ ԱՅՍ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ՄԻՇՏ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ԵՂԱՆ, և ՈՉ ԹԷ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐ, ԱՌԵԼԻ ՊԱԿԱՍ՝ ԲՌՆԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ: ԵԹԷ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԶՕՐՔԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ ԵՒ գերմանական կառավարութիւնը կրնար ուրիշ առաջարկ մը ներկայացնել անոր տեղը, Ն. Վ. կառավարութիւնը պատրաստ էր շահակից պետութեանց դիմելու եւ համաձայնութիւն մը ապահովելու այդ մասին: Բայց հասկնալի է որ առանց Գերմանիոյ կողմէ չինարար աջակցութիւն մը ստանալու՝ գրեթէ անկելի պիտի մտնուին անոնք որոնց միակ նպատակն է յաջողցնել բանակցութիւնները»:

Անգլիա նոր յանձնառութիւններ չէ ստանձնած

Նախարարը յետոյ խօսելով Անգլիոյ յանձնառութեանց մասին, յայտարարեց թէ անոնք խստօրէն սահմանափակուած եւ յստակօրէն ճշդուած են: Ընդհ. սպայակոյտներու միջեւ խօսակցութիւնները կը վերաբերէին միայն Լոքառնոյի դաշնագրով հաստատուած պարտաւորութեանց եւ զուտ մասնագիտական խօսակցութիւններ էին: «Անոնք չեն կրնար որ եւ է կերպով աւելցնել մեր քաղաքական պարտաւորութիւնները: Մենք խնդրեցինք եւ նոյնիսկ պնդեցինք որ այս իմաստով տրամադրութիւն մը արձանագրուի այդ խօսակցութեանց առթիւ: Վերջին ամիսներու ընթացքին նմանօրինակ խօսակցութիւններ տեղի ունեցան իտալեւթովպիական վէճին առթիւ, բուն իսկ Մեծն Բրիտանիոյ նախաձեռնութեամբ: Անոնք որ կը պահանջեն Անգլիան ազատ պահել Եւրոպայի բոլոր խառնակութիւններէն, եթէ ըսել կ'ուզեն թէ մենք պէտք է չահենելու զարնենք ինչ որ տեղի կ'ունենայ Եւրոպայի մէջ, նկատի չեն առներ իրականութեան պահանջները: Մեր ամբողջ պատմութեան ընթացքին մենք երբեք անտարբեր չենք եղած Հոլանտայի, Պելժիոյ եւ Ֆրանսայի անցուդարձին հանդէպ, մանաւանդ հիմա երբ դիտութիւնը այնքան մօտեցուցած է մեր ափերուն՝ ցամաքային Եւրոպայի յարձակման ուժերը: Մեծն Բրիտանիոյ համար կենսական անհրաժեշտութիւն է որ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ ամբողջութիւնը ապահովուի եւ որ եւ է թշնամի ուժ չկարենայ անցնիլ անոնց սահմաններէն: Կը յուսամ թէ այդպիսի բան չպիտի պատահի երբեք: Վստահ եմ թէ չպիտի պատահի, եթէ մենք յստակօրէն պարզենք մեր դիրքը: Համաձայն եմ որ չստանձնենք ուրիշ պարտաւորութիւններ բացի Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտով եւ Լոքառնոյի դաշնագրով հաստատուած յանձնառութիւններէն»: Այստեղ Պ. Իտըն պարզեց կառավարութեան առաջադրութիւնները՝ փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներու մասին, եւ նորէն շեշտեց թէ կը սպասեն որ Գերմանիա հարթէ ճամբան, դրական առաջարկներ ներկայացնելով: «Մինչեւ հիմա, հակառակ մեր բոլոր ջանքերուն, գերմանական կառավարութիւնը որ եւ է աջակցութիւն չէ ընծայած, բացի ապազինեալ շրջանը մտած զինուորները չաւելցնելու յանձնառութենէն... Բաւական չէ այդ, եթէ գերմանական կառավարութիւնը չխոստանայ թէ բանակցութեանց ընթացքին չպիտի ամրացնէ ապազինեալ գօտին: Բայց ես տեղեկութիւն ունիմ թէ գերման կառավարութեան համար անկարելի է ընդունիլ նոյնիսկ այդ յանձնառութիւնը...

«Մենք երեք նպատակներ կը հետապնդենք այս բոլոր անցուդարձին մէջ. — Առաջին՝ խուսափիլ պատերազմի վտանգներէն, երկրորդ՝ ստեղծել նպաստաւոր պայմաններ՝ բանակցութեան համար, երրորդ՝ յաջողցնել այդ բանակցութիւնները, որպէսզի անոնք զօրացնեն հաւաքական ապահովութիւնը եւ դիւրացնեն Գերմանիոյ վերադարձը Ազգերու դաշնակցութեան մէջ: Շատ բան կախում ունի Գերմանիոյ վարչապետին ներկայացնելիք նոր առաջարկներէն: Անշուշտ վարչապետը պիտի ըմբռնէ թէ Եւրոպան ի՜նչ անձկութեամբ կը սպասէ այդ առաջարկներուն»:

Նախարարը վերջացուց հանդարտութեան եւ չափաւորութեան կոչ մը ուղղելով:

Լօյտ Ճօրճի ակնարկները

Ցետոյ սկսան վիճաբանութիւնները: Աշխատաւորական խմբակցութեան ներկայացուցիչը մեղադրելով հանդերձ Գերմանիան, բողոքեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպայակոյտներուն պայմանաւորման գաղափարին դէմ: «Այս երկիրը երբեք չի կրնար ընդունիլ տարամերժօրէն անգլօ-ֆրանսական զինակցութիւն մը»: Ազատականներու ներկայացուցիչը շեշտեց թէ անհրաժեշտ է յարգանքով եւ ուշադրութեամբ ուսումնասիրել Հիթլէրի առաջարկները: Յետոյ խօսեցաւ Լօյտ Ճօրճ եւ քննադատեց Իտընի այն կարծիքը թէ Մեծն Բրիտանիոյ աւանդական քաղաքականութիւնն եղած է ապահովել Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ սահմանները: «Անգլիա անցեալին մէջ միջամտած է, պաշտպանելու համար որ Գերմանիա դրժած է կարգադրութիւն մը եւ գրաւած՝ իր սեփականը»: Նախկին վարչապետը շեշտեց թէ բազմաթիւ նախկին ոստիկներ ուժգնօրէն կ'ընդդիմանան որ այս երկիրը պատերազմի բռնուի պարզապէս անոր համար որ Գերմանիա փորձած է կարգադրութիւն մը եւ գրաւած՝ իր սեփական հողը: «Ի վերջոյ ո՞րն է այն պետութիւնը որ երբեք յանցաւոր չէ եղած յանձնառութիւն մը բռնաբարելու մեղքով»: Բողոքելով որ եւ է զինուորական խոստումի, սպայակոյտներու որ եւ է պայմանագրութեան դէմ, Լօյտ Ճօրճ յայտնեց թէ ինք չի պաշտպաներ Հիթլէրի քաղաքականութիւնը: «Հիթլէր ջահադնացութեան թափոր մը կազմեց վառօդի շտեմարանին մօտ եւ քիչ մնաց որ դղրդագին պայթիւն մը պատահէր»: Ընկերվարականները ընդմիջե-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Տնտեսական քայքայման հետ Եւրոպայի բնակչութիւնը սկսած է կայուն վիճակ մը ունենալ շատ մը տեղեր, ընկրկիլ քանի մը վայրերու մէջ: Մորիս Միւրէի «Ճերմակ ազգերու վերջալոյսը» յուետես գործէն յետոյ, վիճակագրութիւններ իրարու կը յաջորդեն, բաղդատելու համար ճերմակ ու դեղին ցեղերու աճումներն ու մահերը:

Բացայայտ է այսօր որ Եւրոպայի բնակչութիւնը թէեւ կը պահէ տակաւին քանի մը երկիրներու մէջ ուժական վիճակ մը, մանաւանդ համեստ դասակարգերու մէջ, բայց ամէն տեղ վատասերածներու, ջլազարներու թիւը կ'աւելնայ, իսկ ընտրանին, վարիչ դասը կը պակսի:

Ծնունդներու հարցը ճերմակ ցեղին ապագային հարցն է: Ի՞նչ է ծնունդներու նուազման պատճառը, ժամանակաւո՞ր է թէ հաստատ: Վիճակագրութիւնները կը հաստատեն իրողութիւնները, ցոյց կուտան շարժումները, բայց չեն բացատրեր պատճառները: Ուսումնասիրողներն ալ համաձայն չեն տեսութիւններու մէջ: Տնտեսական բնորոշականութեան (déterminisme économique) դպրոցին համաձայն, բազմածնութիւնը խոտոր կը համեմատի բարեկեցութեան: Բազմածին են աղքատները, սակաւածին՝ հարուստները, քաղքենի դասակարգը: Այս տեսութիւնը ճիշդ է մէկ երկու երկիրներու, քանի մը քաղաքներու համար: Բայց երկրագործական կեդրոններու մէջ բազմածին են բազմաթիւ հողատէրեր: Այսօր ծնունդները կը նուազին Եւրոպայի պզտիկ քաղքենի դասակարգին մէջ, որ մեծ քաղքենի եւ ընչազուրկ դասակարգերուն միջեւ կը գտնուի: Տնտեսական եւ իմացական տագնապները քայքայեցին այս դասակարգի ընտանեկան կեանքը: Դրամին անկումը, գործազրկութիւնը խախտեցին ապրուստի ապահովութիւնը: Բնազդով, աւանդութեամբ, անհրաժեշտութեամբ պահպանողական՝ պզտիկ քաղքցին դարձաւ յեղափոխական, ուժական, լքեց ընտանեկան յարկը, մնաց ամուրի:

Հռոմի քայքայման օրերուն «ամուրիները երկինքի բնակիչներն են», կ'ըսէին: Իսրայէլի երկու առակները կ'ըսէին «ամուրին մարդկային էակ մը չէ», «ամուսնութենէ դուրս ապրիլ այնքան ծանր է որքան սպանութիւն գործել»: Այս երկու տրամագծօրէն հակառակ տեսակէտներուն մէջ կը գտնուի ճշմարտութիւնը ամուրիութեան մասին:

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ բարքերու արտայայտութեամբ նախասիրած լուծումը տուած է սեռային հարցին: Ուժական, կենսունակ ժողովուրդ մը կը պատուէ ամուսնութիւնը, կը բարձրացնէ ընտանեկան կեանքը, կը քաջալերէ բազմածնութիւնը: Կայուն, հարստացած կամ յուսահատ ժողովուրդ մը կը հեռանայ ընտանեկան կեանքէն, զաւակներու հոգէն եւ ազատ յագուրդ կուտայ սեռային կեանքին:

Վերջին պատերազմը պակսեցուց ժողովուրդներու թիւը, հնձեց երիտասարդութիւնը, տնտեսապէս քայքեց պետութիւնները, ծանրաբեռնեց անհատները: Ծնունդներու հարցի լուծումը օրակարգի անցաւ ընկերաբաններու եւ պետական անձերու կողմէ:

Անգլիոյ մէջ Իրանցին դասալիք մը կը նկատէր ամուրին: Աթենացին որ զաւակ չունի՝ քաղաքական իրաւունքներ չունի: Ամուրի Սպարտացին հանրային արհամարհանքի ենթակայ է. ձմրան խիստ օր մը հրապարակին վրայ կիսամերկ կը պտտցնէին ամուրիութեան դէմ երգել տալով, մինչդեռ կիները կը դանահարէին զայն: Բարքերու փոփոխումով ամուրիութիւնն ու ամլութիւնը հոն ալ պատուոյ տեղ կը բռնէր, բնակչութիւնը կը նուազէր եւ Հռոմի կ'ենթարկուէր:

Նոյնը կը պատահէր նաեւ Հռոմի մէջ: Օգոստոսեան օրէնքները անբաւական էին ընտանիքները բազմանդամ դարձնելու: Կոստանդին կը ջնջէր այդ օրէնքները, որովհետեւ քրիստոնէութիւնը սրբութիւն մը նկատելով հանդերձ ամուսնութիւնը, ամուրիութիւնն ալ գգաստութեան հոմանիշ առնելով հոգեւոր իրաւունք կուտար:

Լուդովիկոս ԺԴ.ի եւ Կոլպէրի օրով կը հաստատուէր ամուրիութեան տուրքը, յեղափոխութիւնը կը կիրարկէր, Նափոլէոն վերջնապէս կը ջնջէր զայն:

Իտալիոյ ներկայ վարչութիւնը կը վերահաստատէ օգոստոսեան օրէնքները, որովհետեւ «անհատ մը իր ծնունդով կապուած է ազգին հաւաքական կեանքին եւ պարտաւոր է իր անհատական հանգիստը զոհել հաւաքական շահերուն: Ազգն իրաւունք ունի պարտադրելու եթէ ոչ ամուսնութիւնը, գոնէ ամուսնացողներու ազգային պարտականութեան կատարման օժանդակութիւնը»: Այսինքն ամուրին պարտաւոր է տուրք վճարել եւ վարձատրել բազմածին ընտանիքները:

«Նուիրական դարու մը մէջ կ'ապրինք, կը գրէր պատերազմի հերոս մը, մարքիզ Փաուլուչչի, ուր աշխարհի պատմութեան մէջ մեզի համար մեծ դեր մը կը պատրաստուի՝ ճիգով եւ պայքարով: Երիտասարդ եւ առողջ ժողովուրդ մը, պարտաւոր ենք զառամած ժողովուրդներու տեղը բռնելով մարդկային արժէքներու վերանորոգման պաշտօնը կատարել: Մեր քաղաքակրթութեան, ուստի ազգին համար պայքարինք ամուրիութեան դէմ, որ այս առաքելութեան համար չի տար զինուորներ եւ առաքեալներ»:

Գերման երիտասարդ հեղինակ մը, Տոքթ. Ռիխարտ Քորհէր, «Պվարիացի», քանի մը տարի առաջ գրեց գրքոյկ մը «Ծնունդներու նուազում, մահ ժողովուրդներու»: Գրքոյկը մեծ արժէք կը ներկայացնէր իր պատմական փաստերով եւ վիճակագրական տեղեկութիւններով: Ծնունդներու նուազման հետեւանքը հեղինակին կարծիքով կը սկսի քաղաքաբնակութեամբ: Որքան քաղաքները բազմանան, այնքան կը բազմամարդանան եւ յետոյ կը դառնան ամուլ: Պերլին որ մէկ դարու մէջ հարիւր հազար բնակչութենէ չորս միլիոնի հասաւ, այսօր աշխարհի ամէնէն ամուլ քաղաքն է:

Գիւղը կը պարպուի հետզհետէ, որովհետեւ բնակչութիւնը կը նուազի, քաղաքը բազմամարդ կը դառնայ եւ կ'ամլանայ: Երկրագործութեան, ճարտարարուեստի, սպառման եւ արտադրութեան հաւասարակշռութիւնը կը խանգարի, մահը մօտալուտ է: Միայն ժողովուրդ մը չէ վտանգի տակ, այլ ամբողջ Արեւմուտքը, ճերմակ ցեղը՝ բաղդատմամբ Արեւելքի դեղին ցեղին:

Անգլիոյ երկրագործական նախարարը կը հաստատէր որ մշակուած հողին տարածութիւնը վերջին տարին նուազած էր 80000 հէքթար, որով շուրջ 200.000 հէքթոլիդր ցորեն նուազ արտադրութիւն կ'ունենար երկրագործութիւնը:

Ֆրանսացի տնտեսագէտը, Սասիի, Փարիզի վիճակագրական ընկերութեան առջեւ ցոյց կուտար թէ 1919—21 երկու միլիոն Ֆրանսացիներ գիւղերէն քաղաք խուժած են: Այս ալ պատճառ եղած է երկրագործական տագնապին: 1900ին 6.874.070 հէքթար յատկացուած էր ցորենի մշակութեան, 1928ին 5.177.890 հէքթար է, ուրեմն 28 տարիներու ընթացքին 1.700.000 հքթ. պակսեր է: Ժոզէֆ Պարթէլէմի, անդամ Բարոյական Գիտութեանց Կաճառին եւ ուսուցիչ սահմանադրական իրաւունքի, ցոյց կուտար որ Ֆրանսայի մէջ 333.800 հէքթար հող օտարականներու կողմէ կը մշակուի եւ տասը 90.500 հքթ.ը անոնց սեփականութիւն դարձած է:

Ամէն տեղ աճման սակը կը նուազի Եւրոպայի մէջ, իսկ բարձր պահողները ժողովուրդներու նախնական խաւերն են: Պատերազմէն առաջ 1000 բնակիչ 27 ծնունդ կը հաշուէր Գերմանիոյ մէջ, 25.5 Անգլիոյ մէջ, 45 Ռուսիոյ մէջ, 29 Զուիցերիոյ մէջ: Պատերազմէն յետոյ Գերմանիոյ մէջ 19.6 է, Անգլիոյ մէջ՝ 17.8, Զուիցերիոյ մէջ՝ 18.2, Ֆրանսայի մէջ 17, Իտալիոյ մէջ 26:

Ազգերու Դաշնակցութեան հրատարակած վիճակագրութեան համաձայն, 1000 բնակիչներու մէջէն ծնունդներու թիւը մահերու թիւէն աւելի է: Եգիպտոսի մէջ 14.1, Արժանթինի՝ 16.0, Սէյլանի՝ 16.5, Ճափոնի՝ 15.2, Ֆիլիպեան կղզիներու՝ 18.7, մինչդեռ Եւրոպայի մէջ, Գերմանիա 4.3, Անգլիա՝ 3.5, Զուիցերիա՝ 4.5, Ֆրանսա՝ 1.5, Իտալիա՝ 9.2:

Բաղդատական թիւերը ցոյց կուտան որոշապէս թէ հին քաղաքակրթութիւն ունեցող ժողովուրդներու ծնունդները կայուն վիճակ մը կը ներկայացնեն, իսկ սորրաղաս ժողովուրդներու աճումը շատ արագ է: Ամերիկայի մէջ սպիտակները կ'աճէին ներգաղթով, Խափշիկները ծնունդներով: Մէկը կանգ առած է, միւսը կը շարունակուի: Նիւ Եորքի Հարլէմ թաղը ամբողջապէս գրաւուած է Խափշիկներէ: 1927 յուլիսին այդ թաղին մէջ ըմբոստացում մը արիւնահեղ վերջաւորութեան մը յանգեցաւ: Ոստիկանութիւնը իր դէմ գտաւ Խափշիկներու զանգուածը: Իւրաքանչիւր երկրի մէջ ալ բնակչութեան հաւասարակշռութիւնը խանգարուած է ընտրանի դասակարգին անճետումով, իսկ անգիրներու աճումով:

Անցեալին մէջ կուսակրօնութիւնը պատճառ եղաւ լաւագոյն ուժերու կորուստին: Մոնթէսքիէօ արտայայտեց այս գաղափարը եւ Ֆալլէկ կրկնեց: Եկեղեցին ամուսնութիւնը նկատեց սկզբնական մեղքի հետեւանքը: Ս. Օգոստինոս կը գրէր.— «Կը հարցնեն թէ ի՞նչ պիտի ըլլար մարդկութիւնը եթէ ամէնքը հրաժարէին ամուսնութենէ: Կը պատասխանեմ թէ Աստուծոյ թագաւորութիւնը շուտով պիտի իրականանար եւ աշխարհի վախճանը շուտով հասած պիտի ըլլար»: Միւս կողմէ եկեղեցին խիստ բարոյականով, վիժումներու դէմ կենալով, ներշնչելով այն հաւատքը թէ չծնած երախայ մը կ'ապրի յաւիտենականօրէն, նպաստած է զանգուածին բազմածնութեան:

Այսօր պետական վարիչները ցեղային, պետական խորհրդապաշտութեամբ կը ջանան աւելցնել տալ ծնունդներուն թիւը: Թէեւ ջանքը կը մնայ տեւական, բայց խորհրդաւորութեան ուժը ժամանակաւոր եղած է, քանի որ ճերմակ ցեղին մէջ ամէն տեղ աճումը կը նուազի, համեմատաբար, մինչդեռ անդին դեղին եւ սեւ ցեղերուն մէջ հետզհետէ կ'աւելնայ:

ՀԵԹՈՒՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

—.—

Հիմա որ Մ. Քէմալի դէմ՝ վերջին մահափորձի դատավարութիւնը վերջացաւ, աշխատինք վեր առնել կարգ մը մութ կէտեր՝ յենլով մեր ձեռք բերած կարգ մը ստոյգ տեղեկութիւններու վրայ:

Այդ դատավարութիւնը դեռ չսկսած, երբ քննութիւնը պաշտօնապէս հրամայուեցաւ, երկու կէտեր ամէնուն ուշադրութիւնը հրաւիրեցին: Մին այն, որ այս անգամ գլխաւոր ամբաստանեալը Մ. Քամալի ամէնէն մօտ անձերէն էր: Երկրորդ՝ այդ մարդուն հանդէպ դատական իշխանութեանց խստութիւնը, հակառակ անոր, որ առաջին օրէն հրապարակուած էր Աթաթիւրքի բարեացակամութիւնը՝ հանդէպ ամբաստանեալին:

Թուրքիոյ մէջ, համխտական շրջանին, ամէն մարդ գիտէր, որ լրտեսներու խմբակ մը կար վճարուած լայնօրէն որ շատ անգամ կը ստեղծէր կամ կ'երեւակայէր դէպքեր կամ հաւանականութիւններ — ինչպէս եւ արդէն աշխարհի ամէն կողմը կ'ըլլայ—որպէսզի հաւատարիմ պաշտօնեայի հանգամանքը արժէք մը ստանայ եւ բանակային շնորհը անպակաս մնայ: Երբեմն լրտեսները այնպիսի տարօրինակ ժուռնալներ կուտային, որ նոյն իսկ սուլթանը կը ծաղրէր զիրենք, եւ սակայն որպէսզի իրենց հաւատարիմ շան թափը չկոտրի այդ պարագաներուն ալ, կը հրամայէ եղեր լայնօրէն վճարել:

Երբ իմացայ որ Աթաթիւրք, չհաւատալով իսկ, յանձնարարեր է Ալի Սայիպին երթալ եւ ընդհ. դատախազին յանձնուիլ, վերի պատմութիւնը յիշեցի եւ մտածեցի որ ամբողջ ժողովուրդ մը անվճար լրտեսի վերածող Քամալը շատ եռանդոտ պաշտօնեաներուն գոհացում տալ ուզած է՝ իրեն մօտ եղող անձ մը իսկ քաւութեան նոխազ դարձնելով: Հետզհետէ սակայն կատարուած քննութիւններուն արդիւնքը եկաւ գլխ տարհամոզելու:

Ձեզ գիտեր թէ մեր ընթերցողներուն ինչ ատիճան ծանօթ է այն պարագան, որ այսօրուան Թուրքիոյ ներքին կեանքը եւ հոսանքները չեն այն, ինչ որ էին տարիներ առաջ եւ այս, թէ՛ ներքին եւ թէ մանաւանդ արտաքին ճակատներու վրայ:

Նախանձը, ատելութիւնը, անձնական թշնամութիւնները եւ հակամարտութիւնները հետզհետէ զարգացած եւ սուր հանգամանք առած են, եւ յառաջ կը բերեն, այլ եւս, դէպքեր, ինչպիսին էր Ալի Սայիպի պարագան, եւ մարդիկ ամօթ չեն զգար իրենց խայտառակութիւնները լայնօրէն պարզելու՝ նաեւ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ:

Հինէն, տասը տասներկու տարիներէ ի վեր, գիտենք թէ Քէմալ-Ըսմէթի խնդիր մը կայ հոս:

Ահա այս իրար չքաշող, իրարմէ նախանձող երկու անձերն են որ հետզհետէ հեռանալով, այսօր մէկ մէկ բեւեռները եղած են Թուրք ներքին կեանքին: Քէմալը իրեն հետ ունի բանակը եւ զինուորականութիւնը, շնորհիւ Ֆէվզի փաշայի (սպայակոյտի պետ), իսկ Ըսմէթի ազդեցութիւնը տիրական է վարչական-քաղաքային պաշտօնէութեան վրայ:

Քամալական մայրաքաղաքի իրաւաբանական վարժարանի առաջին ընթացաւարտներուն վկայականները բաշխած միջոցին, Ըսմէթը կարեւոր ճառ մը խօսած էր, որու մէջ վճռական կերպով կը խոստանար նոր հասնող սերունդին յանձնել երկրին դատական իշխանութիւնը, որպէսզի դատաւորները, հանրապետական վարչաձեւի մէջ հասնող պաշտօնեաները՝ զերծ մնան իրենց նախորդներուն շատ մը թերութիւններէն: Ըսմէթը, նոյն իսկ, աւելցուցեր էր, թէ նոր հասնող դատաւորները զուտ կաֆեր պիտի ըլլան, այնուամենայնիւ պիտի ըլլան պետութեան եւ վարչաձեւին հաւատարիմ պաշտօնեաներ … Եւ ահա այս պատճառով է որ այսօր երկրի դատաւորներուն մեծ մասը 25—35 տարեկան երիտասարդներ են. ամէնն ալ մեծապէս երախտապարտ եւ … հաւատարիմ Ըսմէթին: Հանրածանօթ դարձած անոնց լաւագոյն նմոյշը եղաւ երիտասարդ Պահա Արըգանը որ իր մարանուն — մաքրարին — արդարացուց, հետեւելով Ըսմէթի հրահանգներուն եւ ամբօղէն բռնելով Ալի Սայիպի օձիքէն:

Արդէն ընթերցողները, եթէ հետեւեցան դատավարութեան ընթացքին, տեսած պիտի ըլլան Արըգանի տղայական բացատրութիւնները, երբ կ'ըսէր թէ «ինքը կառավարութեան հեղինակութեան պէտք չունի՝ բանտնելը հաստատելու համար»: Ի՞նչ դատն խոստովանութիւն Թուրք դատաւորի մը հրապարակային արտայայտութեան մէջ: Նոյնպէս տղայամտօրէն կը խօսի Ալի Սայիպի խնդրոյն հետ կապ չունեցող չուայտ կեանքին համար եւ փաստաբանէն փոխադարձօրէն անմարսելի հարուած մը կը ստանայ, երբ այս վերջինը իր երեսին կը պոռայ. «Դուն հանրային բարոյականի մասին խօսելու իրաւունք չունիս, որովհետեւ քանի մը տարի առաջ սինեմայի մը մէջ կնոջ մը հանդէպ ունեցած անվայել մէկ ընթացքիդ համար ապտակուեցար»:

Ահա Ըսմէթին «կաֆ»եր ըսելը աչք առած դատաւորներու լաւագոյնն էր Անգարայի ընդհանուր դատախազը որ այսպէս կը խայտառակուէր փաստաբանի մը կողմէ, որ գոնէ հանրապետական վարչաձեւէն շատ առաջ … ուած է իր ուսումը եւ այն ալ Պոլ… համալսարանին մէջ:

Անցնինք սակայն բուն նիւթին:

Ինչու Պահա Արըգանը … փակած էր Ալի Սայիպի օձիքէն, … Ըսմէթը ի՞նչ գործ ունի ասոր մէջ:

Վերը ըսի թէ մեծ տարակարծութիւններ կան Քամալի եւ իր վարչապետին միջեւ. մէկը տէրն ու տիրականը բանակին եւ միւսը քաղք. պաշտօնէութեան եւ Խալք Էվլերի … Բայց ասոնցմէ զատ կան նաեւ երկուքին ալ անձին կապուած մտերիմներու շատ մը քլիքներ, որոնք սարկայի ոգիով մը — աւելի սարկական խալիֆաներու պէնտէկեանը, — … երեկոյ Մ. Քամալի եւ ամէն … Ըսմէթի մօտ են եւ իրենց խօսակցութեան նիւթը միւս կողմիններուն … րածին ու թողածին մասին է. … տարեալ պատուական խօսակցութ… մը, որ իր արժէքով եւ ձեւով … կը յիշեցնէ բիւզանդական կայսրութեան կապոյտներուն եւ կանաչներուն պայքարը կամ Լուի ԺԶ.ի … կարտինալ Րիշլիէօյի անձերուն … ուած ազնուականներու փոխյարաբերութիւնները:

Յետոյ, մանաւանդ Մ. Քամալի … տիկ անձերու պետական կեանքէն … դուրս մասնաւոր կեանքը եւ անհա… մութիւնները կան:

Ոչ անոնց— ինչպէս դատավարութեան մէջ պարզուեցաւ — խենթութիւնները որոնց ուրիշ առիթով … դուցէ անդրադառնամ — այլ կեղեք… հանգամանք ունեցող իրենց … կեանքը, որ ահագին սխանդալ … յառաջացնէ եւ որոնցմէ այլ եւս … ուած ու անոնց առաջքը առնելու … կարողութեան առջեւ սրտմտած՝ Ըս… մէթը չի գիտեր գլուխը որ … զարնէ:

Ահա ասանկ պարագայի մը ծը… նունդն է Ալի Սայիպի … դատը:

Ալի Սայիպ, իր մեծաւորէն մակ… ունենալն Ուրֆաւաշ, իսկապէս … արժանիքը Ուրֆայի Հայերը ջար… լու կամ Քամալի դատը պաշտպա… լու համար հարիւրաւոր Հայրենակ… ներ կախաղան զրկելու մէջ չէ որ … այն ցուցադրած է: Նախկին այս … նապետը եւ միլիսի հարիւրապետը … ինչպէս առհասարակ Քամալի … մօտիկ անձերը, իր պետին ուրիշ … հաճոյքներն ալ գոհացնելու շնորհ… ունեցած է, իշխանութեան մը թեւ… թիկունք եղող երեք Ալիներէն մէկ… ըլլալէն ի վեր (Քէլ Ալի, Գըլը Ալի, Ալի Սայիպ) նրբաճաշակ անձ մը … ված է եւ մանաւանդ դրամի եւ … թական առաւելութեանց մեծ խնկա… կու մը: Ժամանակին Գոզանի կող… հարուստ հայկական թաղօնէ մեծ … դարակի մը տիրացած է: Ագարա… հետզհետէ ընդարձակուած է եւ … րովհետեւ ընդարձակումը հայկակ… թաղօնի ի հաշիւ չէ եղած, այլ մօ… բարին հայրենակիցներու ի վնա… գանգատները հետզհետէ շատցած … Ամէն մարդ գէշ դրացիէ մը ազատ… համար իր հողը չի ձգեր չերթար … ահա ամէն օր Ըսմէթ կ'ունենայ … խու ցաւեր: Կը կանչէ զինքը, կը … սի, կը յանդիմանէ, օգուտ … Ալի Սայիպ կռթնած Մ. Քամալի … պաշտպանութեան վրայ, ամէն … կը քամահրէ եւ ագարակը կը … նայ … շատ խոշոր ծաւալ մը: Ի վեր… ջոյ, Ըսմէթ կ'որոշէ հարուած մը … մեծ դաս մը տալ անոր եւ իրեն … զինքը նեղող պաշտպանեալներուն …

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՋԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Ընդունեց, յետոյ գնաց նստաւ իր պատուհանին ճեղքին առջեւ, եւ լաւ մը դիտելէ ու ականջ տալէ վերջ դուրսի ձայներուն, ըսաւ.

— Փախէ՛ք հիմա:

Դարձեալ մեր ձեռքէն բռնեց, եւ փողոց հանեց: Այնատեն, մենք, վեր վար պտտելու ձեւով հասանք այն տեղը, ուրկէ ցամաք ելած էինք: Հոն, յաջորդաբար երեք լուցկի վառեցինք. ինչպէս նախապէս ըսած էինք մեր մարդոց, որպէսզի նաւակը ետ բերեն:

Հինգ վայրկեանէն նաւակ հասանք. անմիջապէս մէջը մտնելով, ծովին բացերը ուղղուեցանք, որպէսզի մէկը չնշմարէ մեզ ցամաքէն: Կանուխ էր սակայն ուռկանները վերցնելու համար: Պէտք էր Ենիքէօյ հասնէինք արշալոյսի ժամերուն, որպէսզի ձուկերով տեսնեն մեզ՝ նախորդ գիշերը մեր մեկնումը տեսնողները: Պէտք էր ջնջէինք ամէն կասկած որ ծնած կրնար ըլլալ Թուրքի մը մտքին մէջ:

ԳԻՇԵՐ ՄԸ ՆԱՒԱԿԻՆ ՄԷՋ

Ժամերով մնացինք նաւակին մէջ: Ցուրտէն ու խոնաւութենէն կը դողդղայինք, իսկ անքնութիւնը աւելի կը ծանրանար մեր վրայ: Նաւակին տախտակին մէջ փաթթուեցանք, բայց ան ալ խոնաւ էր: Առաւօտեան ցուրտը սակայն, այս ամէնը կը գիրագանցէր: Վօսփորէն ցուրտ հով մը կը փչէր, որ մարդոց մինչեւ ոսկորները կը թափանցէր:

— Է՛, ըսի ինքնիրենս, Ամբրոսիոս, այս անգամ չես ազատիր: Հայուն տունը տուած այցելութենէդ ազատեցար, բայց կողատապէն չես ազատիր: Քիչ մը շուէտական մարդանք ըրի, ձեռքերս շփեցի, բայց անօգուտ, ոտքերս սառած էին: Վերջապէս, ժամը չորսի ատենները սկսան ուռկանները վերցնել:

Ի՛նչ յաջողութիւն էր ատիկա: Շատ անգամներ ուռկան նետած էի, եւ յաճախ ալ առատ որսեր ունեցած, բայց չափազանցած չեմ ըլլար եթէ ըսեմ, թէ այդ անգամուն 600 կարթերէն հազիւ 50 հատը առանց որսի մնացած էին: Քասն հատի չափ ալ երկու օխայէն աւելի կշռող ձուկեր բռնուած էին: Իրական վայելք մըն էր այդ տեսարանը դիտել: Խորհեցայ թէ ասիկա թերեւս լաւ նշան մըն է, թէ սկսուած գործը յաջողութեամբ պիտի լրանայ:

Ուռկանները վերցնելէ վերջ, հաշուեցինք որ 80 օխայի մօտ ձուկ բռնած էինք, այնպէս որ, պահ մը դիտելով զանոնք, «Ետվուդ»ն ալ մոռցած էի:

Ժամը 7ին Ենիքէօյ հասանք: Կամրջակին վրայ կը գտնուէին քանի մը Թուրքեր, քրիստոնեաներ եւ ոստիկաններ: Հազիւ մօտեցած ցամաքին՝ հպարտօրէն դուրս նետուեցայ նաւակէն: Այն ատեն, ոստիկաններէն մէկը մօտեցաւ ինծի եւ սկսաւ Թուրքերէն խօսիլ: Իբրեւ թարգման կանչեցի բարապանը որ ըսաւ, թէ Թուրք ոստիկանը մեր ձկնորսի արտօնագիրը կ'ուզէր տեսնել: Բարապանիս միջոցաւ հասկցուցի թէ մենք հաճոյքի համար որսացած էինք, եւ թէ ինք, ինչպէս նաեւ միւս ոստիկանը կրնային առնել 3—4ական հատ խոշոր ձուկեր, մնացածներն ալ աղքատներուն բաժնել:

Թուրք ոստիկանը շնորհակալութիւն յայտնեց եւ սկսաւ բաժնել ձուկերը: Խոշոր սակաւ մըն ալ բերին, եւ մնացածները մէջը լեցուցին, ըսելով թէ քանի մը աղքատ բեռնակիրներու ընտանիքներուն պիտի տանին զանոնք: Իրա՞ւ էր արդեօք:

Կարճ ժամանակ մը սրճարանը նստելէ վերջ, կառքը եկաւ, եւ մէկ ժամէն տուն փոխադրեց զիս: Շուտով անկողին ինկայ, խռովուած էր քունս. շուտով արթնցայ: Մարմնապէս բաւական հանգստացած էի, բայց հիմա գաղափար մը միտքս կը չարչարէր: Ինչպէս կարելի էր անվտանգ գլուխ հանել ձեռնարկը: Ինչպէս յաջողցնել զայն: Մարդիկը որոշած էին, նոյն իսկ պատրաստ էին իրենց կեանքին գնով կատարելու զայն: Ուժանակը պէտք եղածէն աւելի առատ էր:

ԼԷՅԼԱՆ

—.—

Նոյն օրը, կէսօրէ վերջ, դեսպանատուն երթալով սկսայ ծրագիր մը պատրաստել: Քուզկունճուկէն պիտի առնէինք ուժանակները, պայթուցիկ բոլոր նիւթերը եւ պիտի զետեղէինք Եավուզի յատակը:

Աշխատած միջոցիս, Օսման վրայ հասնելով ըսաւ, թէ հանըմ մը զիս տեսնել կ'ուզէ: Պատուիրեցի իրեն որ ներս առաջնորդէ զայն: Կինը ներս մտնելուն Օսման կը պատրաստուէր դուռը գոցել: Պատուիրեցի որ ամբողջովին բաց թողու զայն: Այսպէս, որ եւ է կասկածի տեղի չէի տար:

Նստելէ վերջ, կինը սկսաւ գեղեցիկ ֆրանսերէնով բացատրել, թէ դժբախտ եղած էր իր կեանքին մէջ, եւ գործ մը կը փնտռէր աշխատելու համար:

Ի վերջոյ եզրակացուց թէ կ'ուզէր լրտեսուհի դառնալ: Թուրք յայտնի դէմքերու հետ ծանօթութիւններ ունենալուն, պիտի կրնար այս մասին կարեւոր ծառայութիւններ մատուցանել:

Շնորհակալութիւն յայտնելով պատասխանեցի թէ այդպիսի գործեր չէի կատարեր, եւ հակառակ կը նկատէի զանոնք ոչ միայն առաքելութեանս, այլ նաեւ անհատական արժանապատուութեանս:

— Այս բոլորը կ'ըսէք, ըսաւ ան, որովհետեւ վստահութիւն չունի[ք] … վրաս, որովհետեւ չէք կրնար եր… ւակայել թէ ինչո՞ւ Թրքուհի մը … տի ուզէր իր հայրենիքը … մատնել: Բայց իմացէք ահա, թէ ես ով եմ:

Այս ըսելով, կինը քաշեց իր դէմքի քօղը եւ այն ատեն մօտէն դիտելով ճանչցայ զայն: Լէյլա անունով ծանօթ Ալպանուհի մըն էր, որուն հայրը սպաննուած էր Ժէօն — Թուրքերու կողմէ: Վրէժխնդրութեան համար կ'ուզէր հիմա լրտեսուհի դառնալ, կը հասկնայի: Բայց կրկին մերժեցի զայն ըսելով թէ այդպիսի գործերու չէի խառնուիր երբեք:

Անիկա գլուխը շարժելով պատասխանեց.

— Կ'ուզէ՞ք որ ձեզի ցոյց տամ, թէ ի՞նչ կ'արժէ Լէյլա մը:

— Ի՞նչ կ'արժէ Լէյլա մը: Կոյր ապուշ պէտք էր ըլլայի չհասկնալու համար այդ արժէքը: Լէյլա արժէքաւոր կին մը ըլլալու բոլոր յատկութիւնները ունի:

(Շար.)

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԲԱԹ»Ը
Հայ երգը Սոֆիայի անթեղեն

ՖԻԼԻՊԷ, 18 մարտ (Յառաջ).—Ժամանակէ մը ի վեր օտար ազգերու կամքերէն կը Թրթռայ հայկական յանկերգն կը. Թրթռայ հայկական յանկերէն կը. երգը, հայրենի երկրին յիշատակ — երգը, տարածելու համար տարագիրները տարածելու համար բազմութեանց մէջ:

Նախապէս օտարները այդքան ալ կարեւորութիւն չէին ընծայեր հայ երգին, եւ այս պատճառաւ ալ, իրենց ատոփ - կայանները ամուր փակած էին: Սակայն, անցնող տարին բախ - էին: Սակայն, անցնող տարին բախ - տաւոր եղաւ այս տեսակէտէն: Քա - ղաքներ մը պետութիւններ հիւրասիրեցին հայ երգը (օրինակ Փարիզ, Գահիրէ, Պուքրէշ), եւ յուսանք որ պատճառ ալ չունեցան դժգոհելու: Երգիչներ, երգչուհիներ եւ երգչախումբեր ջա - [illegible]

Համերգը տեղի ունեցաւ մարտ 15ին, կիրակի առաւօտ ժամը 11.20ին «Սվոպոտէն Թէատր»ի ընդարձակ սրահին մէջ: Սոֆիայէն ու գաւառնե - րէն հասնող մեծ բազմութիւն մը խուժած էր թատրոն, հայ երգի կարօ - տը աչքերուն մէջ:

Երգչախումբը, բաղկացած 70 երկսեռ երիտասարդներէ, ժամը 11.20ին հնչեցուց պուլկարական քայլերգը «Շումի Մարիցա» եւ Միութեան քայլերգը (խօսք Ց. Պալիկեան, եղանակաւորում Ս. Պալթայեան), որմէ յետոյ երաժշտագէտ Պ. Իվ. Հրբեսթէվ հայկական երաժշտութեան մասին ամփոփ զեկուցում մը կատարելով, Թուեց անունները (եկեղեցական թէ աշխարհական) [illegible]

[illegible]

Ն. Պ.

Ա..., 2 Մարտ 1936

Կեանքը Վիեննայի մէջ

— o —

ՎԻԷՆՆԱ, 23 մարտ (Յառաջ). — Երիտ. Մշակութային Միութիւնը մարտ 18ին տուաւ իր վեցերորդ հրապարակային դասախօսութիւնը, զոր կատարեց դաղութիս վարչութեան անդամ եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահ Պ. Կարապետ Ցակոբեան, նիւթ ունենալով «Երիտասարդութեան պարտականութիւնները ազգին հանդէպ»: Բանախօսը գգայուն շեշտերով խանդավառեց ունկնդիրները: «Երիտասարդութիւնը, ըսաւ, մեր զուրգուրանքին եւ սիրոյն առարկան է, զի մեր ազգին կորիզն է ան: Կ'ուզենք գաղափարականի եւ մշակոյթի նուիրուած երիտասարդութիւն մը, որ միայն ի վիճակի է հրաշքներ գործելու: Երիտասարդներ, Վիէննայի [illegible]

[illegible]

տարագէտի տիտղոսը: Մարտ 31ին պիտի դասախօսէ «Լէօ Կէգէլշաֆթ»ի սրահին մէջ (գերմաներէն), նիւթ ունենալով «Անգլիական շահերը Մօտաւոր Ասիոյ մէջ»:

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

ՍԱՐՍԷԼ.— «Համազգային»ի մասնաճիւղը շարունակելով դասախօսութեանց շարքը, մեր գաղութին համար գգալի պակաս մը լրացուցած կ'ըլլայ: Անցեալ կիրակի կէսօրէն վերջ այդ [illegible]

[illegible]

Մաղթենք որ Համազգայինը յարատեւօրէն շարունակէ դասախօսութիւնները: Եթէ այսօր կան մարդիկ որ ամէն բան գիտնալ կը կարծեն եւ հեռու կը մնան, օր մը անկասկած պիտի զգան իրենց սխալը: Հետզհետէ աճող ունկնդիրներու թիւը ուրիշ բան չապացուցաներ:

Ուրախ ենք որ Համազգայինի վարչութեան երիտասարդ ուժերը եռանդուն աշխատանք կը տանին այդ ուղղութեամբ: Մօտերս դասախօսութիւն մը եւս պիտի սարքեն, ուր պիտի խօսի Տոքթ. Շաւարշ Նարդունի:

Օ. Կարապետեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ԾԱՂԿՈՑԻՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

— . —

ՏԷՍԻՆ, 24 մարտ (Յառաջ).—Թր. Կ. Խաչի Տէսինի մանկապարտէզին առաջին հանդէս - ներկայացումը տեղի ունեցաւ մարտ 22ին, Հ. Յ. Դ. Ժող. Տան սրահին մէջ: Ներկայ էր խուռն բազմութիւն մը: Մասնաճիւղին կողմէ հանդէսը բացաւ ընկ. Ա. Միքայէլեան, որ քանի մը խօսքով բացատրեց ձեռնարկին նպատակը, զարկ տալու համար թէ անոր բարի նպատակներուն եւ թէ մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան:

Հանդէսը բաժնուած էր երեք մասի: Առաջինը կը կազմէր արտասանութիւնը: Քանի մը փոքրիկներ յաջողութեամբ արտասանեցին յարմար [illegible]

[illegible]

Վեհունի

ձեւուած եւ շինուած՝ համաձայն իր ճարտարապետութեան եւ պատկան երկրի տիպար փողոցին: Այս փողոցին մէջ մարդիկ պիտի հագնին իրենց բնիկ տարազները: Ցոյց պիտի տրուին բնիկ արհեստներ, պիտի ծախուին բնիկ ապրանքներ եւ սրճարաններու ու ճաշարաններու մէջ պիտի մատուցուին բնիկ կերակուրներ: Գիւղին մէջ պիտի վարձուին 200 հոգի, խօսելով երեսուն եւ հինգ լեզուներ եւ բարբառներ: Այս վայրին մէջ ճամբորդութիւն մը իրականին մէջ պիտի ըլլայ «Աշխարհի շուրջը ճամբորդութեան մը» մանրանկարը:

Այս առթիւ պիտի ունենանք նաեւ մէկ միլ. տոլար արժող «Մարգարիտներու Տաճարը», մեծ գեղեցկութեամբ գմբեթաձեւ շինուածք մը, ներսը եւ դուրսը ծածկուած մարգարիտներով: Այս տաճարին մէջ ցոյց պիտի տրուի [illegible]

[illegible]

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻՆ ԹԷՔՍԱՍԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

— . —

Մ. Նահանգներու Թէքսաս քաղաքին հարիւրամեակին առթիւ, պիտի ներկայացուի «Բոլոր Ազգերու փողոցները»: Այս առթիւ ցուցահանդէսին նախագահը նամակ մը ուղղելով «Հայրենիք»ի խմբագրութեան, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ.—

Թէքսաս նահանգի մեծ հարիւրամեակին առթիւ կը կառուցանեմ օտար գիւղ մը, որ պիտի ճանչցուի «Բոլոր Ազգերու Փողոցները» անունով, եւ ուր ամէն ազգ պիտի ունենայ իր կարճ փողոցը հաւատարմօրէն

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՖԵՐՏՕՈՒՍԻ ԹՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ (իր հազարամեակին առթիւ): Գրեց՝ Արման Կոթիկեան, Փարիզ: Գին 7 ու կէս ֆրանք:

ԱՐԵՒԱԳԱԼ (քերթուածներ), Բիւզանդ Թօփալեան: Գեղատիպ եւ պարզանկարուած: Տպ. «Արաքս», Փարիզ, 1936:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ. ընթեռնելի եւ մելանով:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՅԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Մեր զօրամասը կարդապահ զինուորի նման բանակի մը դէմ կռուելու ձեւ կ'առնէր եւ այս բանը առիթ կուտար որ մերինները նեղուէին: Ընդարձակ տարածութեան մը ամբողջ նակատը բռնել եւ աջի, ձախի կապը զինուորական հասկացողութեամբ պահելը շատ դժուար էր: Դժուար էր անոր համար որ այդ տարածութիւնը [illegible]

տէ վտանգաւոր կը դառնար: Մեզի վտանգ կը սպառնար Մոլլա - Կամարէն, երբ մերինները յաղթուելով նահանջէին դէպի Իգտիր: Այն ատեն այդ կողմի թշնամիին ուժը Բարթողեան լեռներու հիւսիսի ստորոտէն վար իջնելով պիտի միանար Ագրակին, Ղամըշլիին, Փիրլուին եւ այսպէսով կրակէ օղակի մը մէջ պիտի [illegible]

որոնց դէմ մեր պահակախումբերը զօրացուցինք:

Մեր բոլոր դիրքերը, պահակախումբերու թիւը կրկնապատկեցինք եւ մեծ անձկութեամբ կը սպասէինք Մոլլա - Կամարի կռիւի ելքին. անկէց կախուած էր մեր դիրքը, եթէ ան մընար, մենք պիտի մնայինք, եթէ նահանջէր, մեր վիճակը կը մնար անորոշ, աւելի ճիշդը կամ փճանալ եւ կամ ճեղքելով թշնամիին օղակը քաշուիլ դէպի Ղարաղալայի կամուրջը, կամ Իգտիր: Մեր յարաբերութիւնները Մոլլա - Կամարի հետ խզուած էին հեռախօսի թելը կտրուած էր: Մոլլա- [illegible]

Մոլլա - Կամարի ուղղութեամբ լսուող թնդանօթի ամէն մէկ որոտը եւ դնդացիրի կափ - կափը փշաքաղ կ'ընէր բոլորիս հոգին ու սիրտը, մանաւանդ [illegible]

րէն շրջակայ քիւրտ ու թաթար գիւղացիներու երթեւեկը դադրեցաւ: Կողբեցիներէն 6—7 մարդ առեւտուրով զանազան գիւղեր գացած էին, ալ [illegible]

Ասոր յաջորդեց խաղաղ լռութիւն մը: Լռութիւնը իր հետ բերաւ երկու միտք. կամ թշնամին պարտուած նահանջեց եւ կամ մերոնք Մոլլա — Կա- [illegible]

[illegible]

Բ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(5)

ցին.— «Դուք միշտ Հիթլէրը կը պաշտպանէք»: Լօյտ Ճորճ պատասխանեց.

— Ճշմարտութիւնը այն է որ ամէն ազգ ալ չէ կրցած կատարել իր խոստումները: ԺԱՄԱՆԱԿԸ ԵԿԱԾ Է ՎԵՐԱՔՆՆԵԼՈՒ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐԸ:

Իրեն պատասխանեց Սըր Օսթին Չէմպըլէն, նոյնքան ուժգնութեամբ, քննադատելով Գերմանիոյ բռնած դիրքը եւ հեգնելով Հիթլէրի 25ամեայ խաղաղութեան ծրագիրը: Ակնարկելով Գերմանիոյ միւս պահանջներուն, Չէմպըլէն բարձրագոյն մերժեց Գերմանիոյ գաղթավայրերը վերադարձնելու գաղափարը:

Մտահոգ Թուրքիան եւ օրուան տագնապը

Զօր. Իսմէթ Ինէօնիւ Ք. Աթաթիւրքի յիշատակարանին բացումը կատարեց Աֆիոնի մէջ: Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, փառաբանեց թէ արտաքին թշնամիներուն եւ թէ ներքին միջնադարեան վարչութեան դէմ տարուած յաղթանակը եւ աւելցուց.

— «Աշխարհի հորիզոնը նորէն մթագնած է: Խաղաղութեան եւ համաձայնութեան յոյս մը պիտի ծագի՞ խաւարէն, գոնէ ներկայ սերունդին համար: Շուտով պիտի տեսնե՞նք այդ: Նոր Թուրքիան իր ծնունդէն ի վեր աշխատած է խաղաղութեան համար, անկեղծ բարեկամութիւններ հաստատելով այն ժողովուրդներուն հետ որոնց դէմ կը կռուէր: Մենք յաճախ չենք տեսներ որ այս օրինակին հետեւին աշխարհի միւս մասերուն մէջ: Ներկայ միջազգային հոգերը ուղղակի կապ չունին մեզի հետ, բայց, եթէ ստիպողաբար նոր ուղեցոյցներ չորուին մարդկութեան, անոր ապագան շատ դժբախտ պիտի ըլլայ: Խաղաղութեան դատին համար եւ իւրաքանչիւր ժողովուրդի շահուն համար, ապահովութիւնը պէտք է ըլլայ հաւաքական եւ իրական: Եթէ, հակառակ մեր մարդկային խռէալներուն, Թրքական հայրենիքը նորէն վտանգուի, մենք անոր պաշտպանութիւնը պիտի համարենք պարտականութիւն մը ամբողջ ազգին համար, այր, կին թէ մանուկ, ճիշդ ինչպէս անկախութեան պատերազմին ատեն: Բովանդակ ազգը պիտի խմբուի մեծ առաջնորդ Աթաթիւրքի շուրջը եւ դէպի յաղթանակ պիտի քալէ անոր հրամաններուն տակ»:

«Վենիզելոս, դուն միշտ կենդանի ես»

Վենիզելոսի մարմինը փոխադրող Թորփիլանաւը մարտ 26ին անցաւ Կորընթոսի ջրանցքէն, ուղեկցութեամբ ուրիշ մարտանաւերու եւ ուղղուեցաւ դէպի Կրետէ: Երկիւղած բազմութիւն մը խռնուած էր ջրանցքին երկու ափերը եւ ծաղիկներ կը նետէր, մինչ հազարաւոր ձայներ կ'աղաղակէին.— «Էլէֆթէրոս Վենիզէլոս, դուն միշտ կենդանի ես»:

*** «Էլէֆթէրոն Վիմա» թերթը, որ հանգանակութեան ձեռնարկած է մարդասիրական գործ մը հիմնելու համար ի յիշատակ Վենիզէլոսի, մինչեւ մարտ 25 հաւաքած էր 1,400,000 տրախմի:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԿՐԱԿ ՏԵՂԱՑԷ՛Ք».— Եթովպիոյ հիւսիսային շրջանին մէջ, Էնտէրթայի ճակատամարտին առթիւ որ տեւեց փետրուար 8էն 15, Իտալացի զինուորները սպառած են 22 միլիոն փամփուշտ, 219,000 թնդանօթի եւ 29,000 հրասանդի ռումբ եւայլն: Թամպիէնի երկրորդ ճակատամարտին մէջ (փետրուար 27էն 2 մարտ) սպառած են 7 միլիոն փամփուշտ եւ 48,000 թնդանօթի ռումբ: Իսկ Շիրէի ճակատամարտին մէջ (փետրուար 28էն մարտ 4) Իտալացիները գործածած են 12 միլիոն փամփուշտ, 50,000 թնդանօթի ռումբ, 200,000 ձեռնառումբ:

ՏԱՐՏԱՆԵԼԻ ՎԵՐԱԶԻՆՄԱՆ ՄԱՍԻՆ խօսակցութիւն մը ունեցաւ Խ. Միութեան արտաքին գործավարը, Լիթվինով, Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ: Լոնտոնի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ այն կարծիքն ունին թէ Մոսկուա այս հարցին մէջ ալ թեր կանգնելով Թուրքիոյ, կ'ուզէ փոխարինել Անգլիոյ բռնած մեղկ դիրքը՝ Հռենոսի ապազինեալ շրջանին գրաւման առթիւ:

ՍԻԲԵՐԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ պատահած ընդհարման առթիւ, փոխադարձաբար բողոքագիրներ ուղղեցին խորհրդային իշխանութիւնը եւ Ճափոն: Երկուքն ալ կը գանգատին թէ իրենց հողը ռմբարկուած է: Վերջին լուրերու համաձայն, կանոնաւոր կռիւ մը մղուած է երկու կողմի զինուորներուն միջեւ, Սիպերիոյ, Քորէայի եւ Մանչուրիոյ սահմաններուն միացման կէտին վրայ: Ռուսերը կ'ըսեն թէ ճափոնական զինուորները Սիպերիա մտան, իսկ Ճափոնցիները կը պատասխանեն թէ ռուսական զինուորներն են որ Մանչուրիա արշաւեր են: Կը վախցուի որ աւելի ծանրանայ կացութիւնը:

ԻՏԱԼԻՈՅ գահաժառանգ իշխանուհին Եթովպիա գնաց, իբրեւ հիւանդապահ ծառայելու համար բանակին մէջ: Իտալացիները կը շարունակեն յառաջխաղալ դէպի Հարրար:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, մարտ 21ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 470,460, ինչ որ 7300ի նուազում մը կը ցուցնէ նախորդ շաբթուան վրայ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ազգայնական կուսակցութիւնը, «Վաֆտ», պատրաստեց իր ցանկերը, յառաջիկայ ընտրութեանց համար: Այս առթիւ 25 առ հարիւր տեղ սահմանած էր միւս կուսակցութեանց, բայց համաձայնութիւն չգոյացաւ, որով իւրաքանչիւրը իր հաշւոյն պիտի վարէ պայքարը: Շրջաններու բաշխումը պիտի կատարուի 1927ի մարդահամարին վրայ, առանց նկատի առնելու բնակչութեան յաւելումը: Երեսփոխաններու թիւը պիտի ըլլայ 232 — 235: Վաֆտը 227 թեկնածուներ պիտի ներկայացնէ 212 շրջաններու մէջ եւ այժմէն ապահոված է իր ջախջախիչ մեծամասնութիւնը:

ԱՂԱԲԵԿՈՎ, Չեկայի հռչակաւոր գործակալը, դատի քաշուեցաւ Պրիւսէլի մէջ, ուրիշ տասը ամբաստանեալներու հետ: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ Աղաբեկով 1934 ապրիլ 27ին մասնակցած է 400,000 ֆրանքի գողութեան մը, Պրիւսէլի մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Դաշնակ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ եւ Քրիստափոր խումբերու ընդհանուր անդամական ժողովը 28 Մարտ շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ծաւաքատեղին:

Սէն Թ'էթիէնի «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհանուր ընկերական ժողովը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Դուրեան» գրադարանը:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Փարիզի ԵԳԻՊՏԱՑԻ կոմիտէի կողմէ,
այս երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին,
Au Clair de Lune սրճարանը, Place d'Italie
կը խօսի Ընկ. Ս. ՍԱՍՈՒՆԻ,
որ վերադարձած ըլլալով Լոնտոնէն, պիտի զեկուցանէ
քաղաքական ընդհանուր կացութեան մասին:
Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ
ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ, ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

3 Ապրիլ, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին

Գ. ԹԱՂԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը մասնակցին՝ Հ. Յ. Դ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ, ՖՐԱՆՍ. ԲԱՆԱԿԻ ՆԱԽԿԻՆ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, «ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ»Ը, ՖՐ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ եւայլ կազմակերպութիւններ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. ԹԱԳՒՈՐ ԱՅՎԱԶԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին.— ՕՐ. ԾՈՎ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (երգ), ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՆՏԸԵԱՆ (երգ), ԼԵՒՈՆ ԱԼԷՄԵԱՆ (արտասանութիւն), ՄԻՍԱՔ-ՄԻՐԶԷ (արտասանութիւն), ՏԻԿ. Ժ. ԼՈՒԻ ԿՕՏԷ (դաշնակ):

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

4 Ապրիլ, Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, ՊԵՏԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ՂԵՒՈՆԴ ՄԵԼՈՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին.— Mr. BLAIN (դաշնակահար), ՕՐ. Վ. ԱՅՐԱՄԵԱՆ, ԲԻՒԶԱՆԴ ՊԱԼԵԱՆ, Մ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ, Մ. ՊԸԼԸՊԵԱՆ, Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ:

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

5, Ապրիլ, Կիրակի կէսօրէ վերջ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. ՂԵՒՈՆԴ ՄԵԼՈՅԵԱՆ

Տախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք

Պարահանդէս Թէյասեղան

Ֆ. Կ. Խաչի Սէն-Ժէռոմի (Մարսէյլ) ենթամասնաճիւղի կողմէ
վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Պար-Թապայի ներքնասրահը
կը խօսի Պ. ՀԱՅԿ ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
նիւթ՝ «կնոջ դերը հասարակական կեանքի մէջ»:
Գեղարուեստական բաժին.— Երգ, արտասանութիւն, եւլն.:
Եւրոպական պարերը կը սկսին ժամը 5ին:
Տախսերու մասնակցութիւն 3 ֆրք.:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն արուարձաններու եւ շրջանի բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Լ. Զօրմիսեանին եւ տիկնոջ, իրենց սիրասուն զաւակի դառնաղէտ եւ կսկծալի մահուան առթիւ:

×

Պանեէօ Քաշանի «Յառաջդիմասէր» միութեան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Լ. Զօրմիսեանի՝ իրենց սիրասուն զաւկին՝ Ջաւէնի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

×

Ցրէժիւսէն Տէր եւ Տիկ. Մ. Ս. Բիրլեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տէր եւ Տիկ. Լ. Զօրմիսեանի եւ պարագաներուն, իրենց փոքրիկին՝ Ջաւէնի դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500 ԱՄԵԱԿԸ
ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ, ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ

Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան, այսինքն հայ մատենագրութեան հիմնարկութեան 1500ամեակը, հանդիսաւորապէս պիտի տօնուի վաղը, կիրակի օրը, ժամը ճիշդ 2.30ին, Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, նախագահութեամբ երեսփոխան եւ նախկին նախարար Պ. ԼՈՒԻ ՄԱՐԷՆի: Պիտի խօսին կաթողիկոսական նուիրակ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ, ՓՐՈՖ. ԿԱԲՐԻԷԼ ՄԻՅԷ (Հայ արուեստը), Պ. ԱՄԵՏԷ ԿԱՍԹՈՒ (Հայ երաժշտութիւնը), ՓՐՈՖ. Ն. ԱԴՈՆՑ (Հայ Աստուածաշունչը եւ անոր պատմական տարողութիւնը), Պ. . ՉՕՊԱՆԵԱՆ (Հայ բանաստեղծութիւնը):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը խոստացած են տիկին Սըկօն-Վէպէր, տիկին Արշալոյս Սարգիսեան, Օր. Հայկանուշ Թորոսեան, Պ. Լազար Լէվի, Պ. Պէն-Ապա, Պ. Տիրան Ալեքսանեան, Պ. Մ. Մաքսուդեան, ինչպէս նաեւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. Արայ Պարթեւեանի:

ԵՂԱՆԱԿԻՆ ԱՄԷՆԷՆ ՄԵԾ
ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

կազմակերպուած
ՍԻՓԱՆ եւ ԿՈՄԻՏԱՍ միացեալ երգչախումբերու կողմէ
Այսօր, շաբաթ գիշեր, ժամը 10էն մինչեւ առաւօտ
Salle de l'Aéro Club de Franceի սրահին մէջ
6, Rue Galilée, Paris (16) Métro Boissière
Orchestre Argentin GARIO CANTI
Պիտի պարուի ԼԱՆՍԻէ: Մասնակցիլ փափաքողներէն կը խնդրուի պատրաստուիլ նախօրօք:
ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ: Մուտք՝ 10 ֆր.

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Օրը եւ Թէյասեղան

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Ապրիլ 5ին (Ծաղկազարդի առթիւ) Բանիկեանի սրճարանին մէջ
6, Պուլըվար Ռուտէն Մուտք 2 ֆր. (թէյը միասին)
Գեղարուեստական ճոխ բաժին իր դպրոցի սաներուն կողմէ
Երգ, խմբերգ, արտասանութիւն՝ անդամուհիներէն

ԱԶԱՏ ԼՍԱՐԱՆ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

Նախաձեռնութեամբ Շրջ. Վարչութեան
Ե. ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ
տեղի կ'ունենայ այսօր շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 4ին
11, rue de l'Ecole de Médecine ճաշարանին վերնայարկը
Դասախօս՝ Պ. ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ
Նիւթ՝ «Հայ կնոջ տիպարը Օշականի գրականութեան մէջ»:
Մուտքը ազատ է բոլորին համար:
ԾԱՆ.— Ուշադրութիւն նոր հասցէին:

Կ. Խաչի օրը Վիենի մէջ

Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. Խաժակ Ակումբին մէջ
կը խօսի Պ. ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ
Պատրաստուած է կոկիկ գեղարուեստական բաժին մը. Հայկական պարեր փոքրիկներու կողմէ: Մուտքը ազատ է:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՊԱՏԱՀԵՑԱՒ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Մաքս թէեւ աղէտը կանխելու համար բոլոր հնարաւոր միջոցները նախատեսեց, բայց մէկ բանի չէր հանդուրժեր.— Չէր ուզեր որ իր հայրենակիցները քծնին արշաւողներուն առջեւ. այլ կը փափաքէր որ անոնք խրոխտ կանգնին իրենց քաղաքացիի իրաւունքներուն վրայ, որ երաշխաւորուած էին միջազգային օրէնքներով: Պարզ եւ յիշատակելի բառերով ստիպեց ժողովուրդը որ վստահութիւն ունենայ իր վրայ: Ժխորի եւ իրարանցումի այդ ժամուն անիկա գրեց.— «Ժողովուրդին հանդարտութեան եւ պաղարիւնութեանը վրայ վստահ եմ»: Ուշ գիշերին պատրաստուեցաւ եւ մայրաքաղաքի պատերուն վրայ փակցուեցաւ այս յայտարարութիւնը:

×

Քանի մը ժամ հազիւ մրափած, Ատոլֆ Մաքս քաղաքին բոլորտիքը լըրաբերներ կանգնեցուց անոնց պատուիրելով.— «Գերման զինուորները կը յառաջանան. անմիջապէս որ անոնց մօտենալը տեսնէք, պէտք է ինծի իմացնէք»:

Երկար չպիտի սպասէր:

Առտուան ժամը 9ին ձիաւոր մը շնչահատ՝ հրեց անցաւ բարապանը եւ քաղաքապետին սրահը մտաւ: Վայրկեան մը յետոյ Ատոլֆ Մաքս մեղ կանչեց: «Ահաւասիկ անոնք, պարոններ, երթանք» ըսաւ եւ արագութեամբ մութ գոթական սրահէն դուրս ելլելով, դէպի Մեծ Հրապարակը յառաջացաւ:

Այդ տեսարանը միշտ պիտի յիշեմ:

Հօն սանդուխներուն առջեւ կեցաւ ողջունելու համար բազմութիւնը, շրթներուն վրայ ժպիտ մը ուրուագծով: Ցետոյ առանց նեղութեան ըստող կառքին մէջ մտաւ: Անոր կ'ընկերանային երեք խորհրդականներ, որոնց մէկը սպիտակ դրօշ մը կը կրէր: Ինքնաշարժը առաջացաւ գնաց. մինչ ամբոխը շուարուն եւ լուռ, անոր հեռանալը կը դիտէր: Մեծ մարդ Ատոլֆ Մաքս, Պրիւսէլի քաղաքապետը, քաղաքը արշաւողներու դիմաւորելու կ'երթար:

×

Վայրկենական այդ հանդիպումի մասին շատ մը առասպելներ շրջան ըրած են: Ոմանք կ'ըսեն թէ քաղաքապետը առանձին գացեր եւ ինքզինքը յանձներ է իբրեւ պատանդ իր ժողովուրդին: Իբրեւ թէ ան խորհրդականներու պատգամաւորութեան մը գլուխն անցած քաղաքին բանալիները տարեր է: Բոլորն ալ անոր մէջ արդիական Քալէի մը քաղաքապետը կը տեսնեն:

Իրականութիւնը տակաւին չէ ըսուած. եւ այդ տեսարանին միւս բոլոր վկաները մեռած են: Պրիւսէլէն մեկնած ատեն անիկա քաղաքին բանալիները չէ որ կը կրէր այլ հեռագիր մը, իր կողմէ գրուած, որ մայրաքաղաքի գրաւման դէմ ուժգնօրէն կը բողոքէր: Այդ հեռագիրը ուղղակի Քայզերին ուղղուած էր:

Լուվէնի ճամբէն սկսաւ արշաւել գերման յառաջապահ բանակի այրուձին: Քաղաքապետը հրամայեց որ ինքնաշարժը քշեն ձիաւոր զինուորներուն առջեւ եւ առանց նստած տեղէն շարժելու սպային ըսաւ որ կը փափաքի տեսնել արշաւող բանակի ընդհանուր հրամանատարը, եւ աւելցուց — «բայց ձեր զինուորները քաղաքին սահմանը մտնելէ առաջ»:

Խօսուածքին ձեւը սպառնալից էր: Սպան խոժոռեցաւ, սոոր չէր սպասեր: Սառնօրէն քաղաքավար փոքր մարդը սակայն չվարանեցաւ: Լսեցին եւ երկուքը սկսան իրար չափել հաստատակամ աչքերով: Ի վերջոյ սպան գլուխը կախեց:

Կարճ ժամանակ յետոյ ինքնաշարժ մը երեւցաւ: Անոր մէջ կը գտնուէր հրամանատար Քրիկշայմ, դիմացը ունենալով Պ. Վանտէրքէլըն, Լուվէնի ծերակուտականը, որուն տարձանակի ծայրով ստիպեր են գալ, որպէս պատանդ:

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վ.ԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 29 Մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Պառ տը լա փօսթի սրահին մէջ: Անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Միջհայրենակցական ներկայացուցչական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 5 Bld. du Gomier, Brasserie Pigaleի սրահը: Օրակարգ. Կ. Վարչութեան ընտրութիւն: Բոլոր միութիւններէն եւ մասնաւորաբար յանձնառութիւն ստանձնող միութիւններէն կը խնդրուի իրենց ներկայացուցիչը ղրկել իւագօրագոյն...

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի դասախօսութիւնը այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հայ կ... ակումբին մէջ: Կը խօսի Պ. Ա. ...կարեան, Նիւթ՝ Խորհրդային Հայաստանի վարչաձեւը:

Նուիրատուութիւն

Ֆ. Կ. Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկ. Պալեանէ 50 ֆր. իրենց որդւոյն ծննդեան առթիւ, ի նպաստ դարմանատան:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՍՐԹՍԻՍԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՄԱՐՏ
DIMANCHE 29 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3076

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԱՌՔ ՀԱՅ «ԳԻՐ»ԻՆ ՈՒ «ԴԱԼԱՄ»ԻՆ

Ինչ որ անցեալ տարի, առաջին անգամ պէտք էր կատարուէր, ձգձգուելով եկաւ հասաւ այսօրուան։

Ուրեմն այսօր, կիրակի, Աստուածաշունչի հայերէն Թարգմանութեան 1500ամեակը պիտի տօնուի Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնին մէջ, մասնակցութեամբ Ֆրանսացի եւ հայ բանախօսներու։

Սարքելով այս նոր եւ աւելի հանդիսաւոր տօնակատարութիւնը, կազմակերպիչները կ'ուզեն տեղացիներու աւելի լայն շրջանակի մը ծանօթացնել հայկական մշակոյթին փառքը։

Այս առթիւ, հրաւիրուած են բազմաթիւ Ֆրանսացիներ,— անոնք որ այսպէս կամ այնպէս շփում ունեցած են հայկական կեանքին ու պատմութեան հետ։ Այնպէս որ, հանդէսը կը պարտադրէ փափկանկատ կարգապահութիւն մը, ի պատիւ հիւրերուն։ Կարգադիր յանձնախումբը մասնաւոր հիւրամեծարներ նշանակած է, որպէսզի խճողումներ չպատահին։

Առաջին անգամ չէ որ հայկական հանդէսի մը կը տրամադրուի Սորպոնի ամփիթատրոնը։ Դեռ հինգ տարի առաջ էր որ այնտեղ տօնուեցաւ տարաբախտ Ահարոնեանի գրական գործունէութեան յոբելեանը, այնքան փառաւոր հանդիսաւորութեամբ։ Սակայն առաջին անգամ է որ ընդհանուր հայկական մշակոյթին փառաբանութիւնը պիտի կատարուի համալսարանական այդ վաստակին կամարներուն տակ։

Օրուան բանախօսները, Ֆրանսացի եւ հայ, այսօր առիթ պիտի ունենան պատմելու բոլորին, թէ այս ժողովուրդը որ ամէնէն դժբախտն եղաւ իր բախտակիցներուն մէջ, 1500 տարի առաջ արդէն գտած էր իր մտաւոր եւ քաղաքական ազատագրութեան գաղտնիքը,— սեփական գիր եւ ինքնուրոյն մշակոյթ։ Գտած էր ուրիշներէն շատ առաջ,— երբ ուրիշները, նոյնիսկ օրուան հզօրները դեռ կը թաթափէին խաւարին մէջ։

Ըսէ՞նք նորէն, թէ ինչ որ Աստուածաշունչի Թարգմանութեան 1500ամեայ յոբելեան կը կոչուի, իրականին մէջ պատկումն էր մշակոյթի եւ հայրենիքի անկախութեան պայքարին։

Թերեւս այս պարագային ալ կը յարմարի Ղուկաս վարդապետին խօսքը.

Ջոր բաժ եւ բրիչ բանալ չիշխեցին,
Դիւանք եւ մատեանք զնոյն մեզ բացին.
Ցոր իշխանք արուեստի մատչել չհասին,
Ջայն գրիչք միայն ի լոյս մեր հանին։

Արդա՛ր է որ, անգամ մը եւս եւ Սորպոնի փարթամ կամարներուն տակ թնդան ծափերը որոտընդոստ, ըսելու, ազդարարելու համար բոլորին, թէ այս ժողովուրդն ալ նոյնքան իրաւունք ունի իր ինքնուրոյն տեղը գրաւելու արեւուն տակ, որքան ամէնէն հզօրը յաղթականներուն։

Ո՞ր արժանիքին համար։

Մոռցէք բոլորը եւ յիշեցէք մէկը,— ԳԻՐ։ Ստեղծագործութիւն մը ճառագայթարձակ, որ ճեղքեց խաւարակուռ Արեւելքը, եւ որուն ճաճանչները նոյնքան հարազատութեամբ ու կենդանութեամբ կը շողան, այսօր, արեւմուտքի պողոտաներուն վրայ։

Կսկծալի՛ է դառնութիւնը բանաստեղծին.

Աչքից հեռացած, մտքից մոռացուած,
Իրանք անլեզու, աշխարհս անիրաւ...

Եւ սակայն,— դարէ դար, շրջանէ շրջան, պայքարէ պայքար գլորելով, մերթ արիւնլուայ, երբեմն իր պատեանին մէջ ամփոփուած, յաճախ թափ տալով ու խոյանալով, քաղաքականօրէն «անլեզու» այս ժողովուրդը այսօր ահա կանգնած է ճակատաբաց, ի տես աշխարհի։ Իր սեփական մշակոյթով, աշխարհի բոլոր պողոտաներուն վրայ։

Ոչ մէկ սնապարծութիւն՝ այս ինքնավստահ եւ սրբազան խոստովանութեան մէջ։

Թողո՛ւնք դարերը իրենց յիշատակարաններով եւ առնենք միայն մեր օրերը։

Այդ ո՞ր աշխարհացրիւ բազմութիւնն է որ, ճարահատ փախչելով հալածանքի եւ տառապանքի հովիտներէն, դուրսը վիրաւոր եւ ոտքերը արիւնլուայ, կը նետուի ծովերէ ծով, եւ դեռ պանդխտութեան 15ամեակը չլրացած, շողեր, ցոլքեր, նոյն իսկ միջազգային ճառագայթներ կ'արձակէ մտաւոր գործունէութեան բոլոր ասպարէզներուն, անոր բարձրագոյն ոլորտներուն մէջ...

Ի՞նչ շրջան է տասնըհինգ տարուան ազատութիւնը,— այն ալ երբեմն եւ թափառական պայմաններու մէջ, եւ եօթն անգամ եօթանասուն ցամաքներու վրայ։

Երէկ, սեփական հողի վրայ, չունէինք հաւասար պատեհութեանց սփոփանքը,— եւ տիրապետողն ու դրացիները կը նսեմացնէին մեր արժանիքներու կայծկլտուքներուն առջեւ։

Այսօր, ազատ եւ հաւասար պատեհութեանց նուազագոյն չափն է որ կը վայելենք,— բայց արդէն սերունդ մը հասեր է,— «առաջ ցրեն կարմրահատ»։ Ոչի՛նչ, եթէ յաճախ այլուր կը հոսի աւիշը եւ համայնակուլ յորձանքէն կը քշուին այնքան ընձիւղներ։ Արմատն է հիմնականը,— եւ այդ արմատն է որ պիտի ողջունենք այսօր, անգամ մը եւս, Սորպոնի կամարներուն տակ։

Մատա՛ղ «գիր»իդ ու «դալամ»իդ, արի ժողովուրդ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՈՉ ԼԱՀԷՅ, ՈՉ ԱԼ ՉԷԶՈՔ ԳՕՏԻ

ՋԻՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԿՆՔՈՒԱԾ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

Գերմանական սպառնալիքներ ետ ալ կրնանք խօսակցիլ...

Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, Հիթլէրի լիազօրը, Գերմանիա վերադարձաւ ուրբաթ օր։ Լոնտոնէն մեկնելէ առաջ, նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Իտընի հետ, կարգ մը կէտեր ճշդելու համար։ Տեսակցութիւնը տեւեց մէկ ժամ։ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ մասնաւորապէս ուզեց ապահովութիւն ստանալ թէ անգլիական եւ ֆրանսական սպայակոյտներու խօսակցութիւնները սկզբունքօրէն չեն կազմեր նոր զինակցութեան մը՝ ուղղուած Գերմանիոյ դէմ։ Ետքը ուզեց իմանալ թէ այդ խօսակցութիւնները միայն ներկայ շրջանի՞ն կը վերաբերին, թէ պիտի շարունակուին յառաջիկային ալ։

Համաձայն Լոնտոնի թերթերուն տեղեկութեանց, Անգլիոյ արտաքին նախարարը պատասխանեց թէ սպայակոյտներու խօսակցութիւնները պիտի ըլլան մօտերս, հաւանաբար յառաջիկայ շաբթու, եւ թէ կապ չունին Հիթլէրի տալիք պատասխանին հետ։ Առանց նկատի առնելու այդ պատասխանին հանգամանքը, խօսակցութիւնները պիտի կատարուին իբրեւ ապացոյց Անգլիոյ պարտաւորութեանց ճանաչման, համաձայն Լոքառնոյի դաշնագրին։ Պ. Իտըն հաւաստեց, սակայն, թէ Մեծն Բրիտանիա բոլոր այս կարգադրութիւնները կը համարի փոխադարձ, եւ թէ երբ կացութիւնը շտկուի, նմանօրինակ խօսակցութիւններ պիտի կատարուին նաեւ Գերմանիոյ ընդհ. սպայակոյտին հետ։

Թերթերը շատ ջերմ չեն գտներ Իտընի եւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփի տեսակցութիւնը։ Հիթլէրի լիազօրը ապահովութիւն չէ տուած թէ ինք համաձայն է Անգլիոյ տեսակէտին կամ թէ Առաջնորդը պիտի ընդունի զայն։ Ընդհակառակն չեշտած է թէ Գերմանիա տրամադիր չէ ընդունելու միակողմանի պայմաններ, նոյնիսկ առժամապէս, եւ թէ Հիթլէր վճռապէս պիտի մերժէ Լա Հէյի ատեանին ներկայացնել Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը։ Նմանապէս, գերման լիազօրը կը կարծէ թէ Հիթլէր չպիտի թոյլատրէ որ օտար զինուորներ մտնեն գերմանական հողը կամ ամրութիւններ չշինուին Հռենոսի շրջանին մէջ։

«Դեռ ոչինչ կարգադրուած է», ըսաւ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ, օդանաւ նստելէ առաջ։ Այս գիշեր զեկուցումս պիտի հաղորդեմ Հիթլէրի, Խանէնի մէջ։ Հիմնական որոշումը պիտի տրուի այս շաբթու վերջը»։

Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան շրջանակներուն մէջ շատ յոյս չունին որ Հիթլէրի հակառաջարկները գոհացնեն Ֆրանսան եւ Պելժիան։

ԿԱՐԵՒՈՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Թուրքիա արդէն ամրացուցած է Տարտանէլը...

Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն վերադառնալով իր ընտրական շրջանակէն, կարեւոր խորհրդակցութիւններ կատարեց վարչապետին եւ ուրիշ նախարարներու հետ։ Ուրբաթ մինչեւ իրիկուն, գրեթէ ութ ժամ խօսակցութիւններ տեղի ունեցան զանազան պաշտօնատարներու եւ օտար դեսպաններու հետ։ Ամէնէն կարեւոր տեսակցութիւնը կատարուեցաւ խորհրդային դեսպան Լիթվինովի եւ Թուրքիոյ արտաքին գործավար Թ. Ռ. Արասի հետ, որոնք նոր վերադարձեր էին Լոնտոնէն։ Լիթվինովի ունկնդրութեան առեն փոխանակուեցան Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին վաւերացման պաշտօնագիրները, այնպէս որ զինակցութիւնը ի զօրու է մարտ 27էն սկսեալ։

Թէեւ զրոյց կը շրջէր թէ Պ. Ֆլանտէն նոր ճառ մը պիտի խօսի արտաքին քաղաքականութեան մասին, բայց յետոյ յարմար դատուեցաւ սպասել Գերմանիոյ ընտրութեանց արդիւնքին եւ Հիթլէրի վերջնական պատասխանին, որ պիտի հաղորդուի երեքշաբթի օր։ Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ ներկայացուցիչները ժողով պիտի գումարեն Պրիւսէլի մէջ։

Շատ կարեւոր էր նաեւ Թ. Ռ. Արասի հետ եղած տեսակցութիւնը, որ մեծ մասով կը վերաբերէր Տարտանէլի եւ Վոսփորի ամրացման հարցին։ ԿԱՐԳ ՄԸ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ԳՐԵՆ ԹԷ ԱՅԴ ԱՄՐԱՑՈՒՄԸ ԳՐԵԹԷ ՀԱՆՈՒԱԾ Է ԱՐԴԷՆ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄԸ ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾԷ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ։

Արտաքին նախարարին այցելեցին նաեւ Չեխոսլովաքիոյ, Եուկոսլավիոյ եւ Մ. Նահանգներու դեսպանները։ Նշանակալից է որ իտալ. դեսպանը չներկայացաւ։ Հռոմ կը շարունակէ իր վերապահ դիրքը եւ մամուլն ալ գրեթէ լռութիւն կը պահէ օրուան հրատապ գործերու մասին։

ՀԻԹԼԵՐԻ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՃԱՌԸ

Քրուփի զինագործարանին մէջ

Հիթլէր իր տասներորդ ճառը խօսեցաւ ուրբաթ գիշեր, Քրուփի զինագործարանին մէջ, անուարտ վայրաշարժի մը վրայ կանգնած, բնաբան ունենալով «խաղաղութիւն եւ ազատութիւն»։ Այս առթիւ արտակարգ պատրաստութիւններ տեսնուած էին, ղեկավարութեամբ Տոքթ. Կէօպէլսի (Նախարար քարոզութեանց)։ Ձայնարձակները լարուած էին եւ ամբողջ Գերմանիա ականջ կորած էր։ Հիթլէրէն առաջ խօսեցաւ Տոքթ. Կէօպէլս ինք, յանձնարարելով ամբողջ ժողովուրդին դադրեցնել ամէն աշխատանք եւ մտիկ ընել։ «Առաջնորդը, ըսաւ, պիտի խօսի իր բանուորներուն եւ զինուորներուն, Քրուփի մէկ հսկայ գործարանէն։ Պատմական այս ժամուն բովանդակ աշխարհ մեզի կը նայի։ Ամբողջ ազգը եթերային ալիքներուն մէջէն միացած է իբրեւ մէկ, վիթխարի, կենսունակ մարմին մը։ Աշխարհի առջեւ ներկայանալով իբրեւ մէկ զանգուած մտածումով եւ գործով, ազգային – ընկերվարական երիտասարդ դրօշը պարզեցէք ամբողջ երկրին մէջ։ Ահա կուտամ ազդանշանը.— պարզեցէ՛ք դրօշները»։

Գերմանիոյ մէկ ծայրէն միւսը միլիոնաւոր քաղաքացիներ կը սպասէին այս ազդանշանին։ Եւ կէս խաչի միլիոնաւոր դրօշներ ծածանեցան ձողերէն կամ պատուհաններէն։ Մասնաւորապէս տպաւորիչ էր Պերլինի գլխաւոր պո-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՆՑԱՂԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երբեմն մեզի կը հասնին այնպիսի նամակներ, որոնց ընթերցումը իրական զբօսանք մը կը դառնայ։ Նամակներ կան, զորս կը պահենք իբրեւ նիւթ ապագայ ուսումնասիրութիւններու, նամակներ, որոնք թէեւ չեն հրատարակուիր՝ բայց կը հասնին իրենց վախճանին, նամակներ որ իրական եւ շատ խորունկ ցաւերու հաղորդակից կը դարձնեն մեզ։

Յառաջի բարեկամ մը մեզի ղրկած էր վերջերս նամակ մը, որ կենցաղավարական նկարագիր ունի՝ «ի պէտս ... մերազնեայց»։

Ճիշդ է, կենցաղավարութիւնը նիւթ մըն է, որուն ուսումը մենաշնորհը ըրած է իրեն՝ Բարեգործականը,— կարծեմ կենցաղավարական գրքոյկներ ալ պիտի հրատարակէ։ Սակայն կը կարծեմ թէ վնաս չենք պատճառեր Բարեգործականին, այստեղ արտատպելով կենցաղավարական այն խորհուրդները, զորս կուտայ անծանօթ նամակագիր մը։

Այդ խորհուրդները ուղղուած են հայ տարագիրներուն։ Կ'արտագրեմ պահելով նամակագրին ոճին հարազատութիւնը.—

1.— Մարտիկ ազա, երբ մասլահաթին, նպարավաճառին, պտղավաճառին, կաթնավաճառին կամ ձկնավաճառին երթաս, մի փորձուիր ապրանքները վեր առնելու, վար դնելու, նորէն վեր առնելու, նորէն վար դնելու, քթիդ տանելու, հոտուըտալու կամ համը նայելու։ Այլ աչքովդ նայէ, խելքովդ քննէ, եթէ գործիդ եկաւ՝ առ, չեկաւ՝ գնա ճամբադ։

2.— Եղիսաբեթ տուտու, տունէդ ներս հագի՛ր ինչ որ կ'ուզես, բայց երբ փողոց կ'ելլես՝ մի մոռնար փապուճներդ հանել ու կօշիկներդ հագնիլ, եազմադ հանել ու գլխարկդ դնել, կռնակդ ալ կոկիկ բան մը անցուր, մանաւանդ չմոռնա՛ս փէշկիրդ քակել մէջքէդ։

3.— Քուրուկ, մաքշէ որ երթաս, փագարլըխի մի նստիր, զարզավաթները տակնուվրայ մի՛ ըներ,— մէջը ոսկի թաղած չէն։

4.— Միսսիւ Պերոս, սրճարանին մէջ երբ թավլուին գլուխը նստիս, զարին հայհոյելու առեն շատ չպոռա՛ս եւ փուլերը ուժով չզարնե՛ս՝ ապակի կոտրելու պէս։

5.— Օրիորդ Ըսկուհ, ընկերներով երբ փողոցէն կ'անցնիս, պոռալով մի՛ խօսիր,— այստեղ հայերէնը «մեծաքանչ» ըլլալը չեն գիտեր եւ կ'ելլեն թա կէօլ կ'ըսեն խուեդ։

Կը կարծեմ թէ օգտակար են այս գոյզգոյն խորհուրդները, զորս հաւաքեր է անծանօթ նամակագիր մը։

Մնացեալը թող ըսէ մեր Պետուշը։

ԱՐԱԶ

Նոր օրէնք կօշկակարութեան եւ փոքրաքանակ վաճառման մասին

Պաշտօնաթերթը մարտ 24ին հրատարակեց մարտ 22ի օրէնքը, ի պաշտպանութիւն կօշկակարութեան եւ կօշիկի փոքրաքանակ վաճառման։ Առեւտրական եւ ճարտարագործական նախարարութիւնը անմիջապէս գործի ձեռնարկեց, անոր գործադրութիւնը ապահովելու համար։ Պաշտօնաթերթի մարտ 27ի թիւին մէջ հրատարակուած ազդ. մը կը պարզէ այն ձեւակերպութիւնները որոնց համաձայն արտօնութիւն պէտք է ստանան անոնք որ վաճառատուն մը կամ կօշիկի նորոգման արհեստանոց մը բացած են 1936 յունուար 1էն մինչեւ օրէնքին հրատարակումը։ Խնդրագիրները առեւտրական նախարարութեան պէտք է հասնին 1936 ապրիլ 3էն առաջ (ուրբաթ)։ Յառաջիկային նոր ազդով մը պիտի հաղորդուին անհրաժեշտ հրահանգները՝ նոր գործարաններու կամ խանութներու բացման մասին։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ԱՄԲՈՂՋ ԿՐԵՏԷ ԿԸ ԾՆՐԱԴԻՐԷ ԵՒ ԿԸ ՀԵԾԿԼՏԱՅ ՎԵՆԻԶԵԼՈՍԻ ԴԱԳԱՂԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ամբողջ Կրետէ ոտքի ելած էր մարտ 27ին, ողջունելու համար Վենիզէլոսի մարմինը, երբ Հանիա հասաւ փոխադրող մարտանաւը։ Եօթը շոգենաւեր ահագին բազմութիւն մը տարած էին Յունաստանի զանազան մասերէն, ինչպէս եւ երեք թորփիլանաւեր որոնց մէջ կը գտնուէին պաշտօնական անձեր, դահաժառանգը, կառավարութեան անդամները եւն.։ Ֆրիքայի վաղեմի ամրոցը, ուր պարզուած է Կրետէի ապստամբութեան առաջին դրօշը, ամբողջովին սեւ ծեփուած էր։ Շատ յուզիչ էին սուգի կամարներուն արձանագրութիւնները։ Ահա քանի մը օրինակներ.

— «Տապանաքարն անգամ կը սարսռայ քեզ ծածկելու գաղափարէն»։

— «Լեռները ինչո՞ւ սեւցեր են եւ կ'ուլին հեծկլտանքով»։

— «Արամազդը մեռաւ».— «Կրետէի բարձր լեռներուն կատարները կը հեծկլտան»։

— «Արեւը խաւարեցաւ, կաղնին տապալեցաւ»։

Անհամար ծաղկեպսակներուն մէջ աչքի կը զարնէին թրքական, եուկոսլաւ եւ ռումանական կառավարութեանց ղրկածները։ Աթէնքի դեսպանական մարմինը հաւաքական ծաղկեպսակ մը ղրկած էր։

«Քունտուրիօթիս» մարտանաւը նաւահանգիստ հասաւ առաւօտեան ժամը 7ին։ Զինուորները հազիւ կրնային կեցնել յողնախուռն բազմութիւնը, երբ դագաղը մարտանաւէն հանուելով դրուեցաւ թնդանօթակիր կառքի մը վրայ եւ առաջնորդուեցաւ Թէօտոկոս եկեղեցին։ Հազարաւոր մարդիկ ծունկի եկան քարափին վրայ. շատեր կը հեծկլտային։ Իշխան Փօլ յայտնապէս յուզուած՝ խոնարհեցաւ դագաղին առջեւ։ Պ. Սոֆուլիս, ազատական կուսակցութեան նախագահը, այնքան ընկճուած էր որ հարկ եղաւ թեւերէն բռնել։ Նաւահանգիստէն մինչեւ եկեղեցի, թափօրին եւեւէն կ'երթային Վենիզէլոսի եւ Սոֆուլիսի ընտանիքները, կուսակցապետները, երեսփոխանները եւայլն։ Թագաւորին ներկայացուցիչն էր իշխան Փօլ։ Մարմինը յետոյ փոխադրուեցաւ Հալէփա եկեղեցին, որպէսզի ժողովուրդը առիթ ունենայ վերջին անգամ տեսնելու։ Աթէնքի մէջ հարիւրաւոր ծաղկեպսակներ եւ փունջեր դրուեցան Վենիզէլոսի տան պարտէզին մէջ, որ թափուր է 1935 մարտի ապստամբութենէն ի վեր։ Բոլոր նախարարութիւնները, դրամատուները եւ մեծ վաճառատուները փակուեցան սուգի համար։ Յանուն կառավարութեան դամբանական մը խօսեցաւ հողագործական նախարարը, Պ. Պէնաքիս, փառաբանելով Վենիզէլոսի հայրենասիրական ծառայութիւնները։ «Պետական մարդէ աւելի բան մը եղաւ. իսկապէս հելլենականութեան հերոսը եղաւ ան»։

═ • • ═

ՍՈՒՐԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՆԵՐԸ Փարիզ հասան, բանակցելու համար ֆրանսական կառավարութեան հետ, համաձայն մարդպանին եւ Սուրիոյ ներկայացուցիչներուն միջեւ եղած կարգադրութեան։ Բանակցութեանց գլխաւոր նիւթն է Սուրիոյ սահմանադրութեան վերահաստատումը, եւ դաշինք մը՝ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ, յարեւմտան անգլեւիրաքեան դաշնագրին։

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ, որ 1.40էր, պիտի ծախուի 1.30ի, ապրիլ 1էն սկսեալ (չորեքշաբթի)։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անհամբեր էի լսելու արուեստագէտ սրբազանին հայ գեղարուեստի անունով բարձրացող ձայնը՝ այս անապատին մէջ որ կը կոչուի Եգիպտոս ...

Երբ սրահէն ներս մտայ, կործանելու աստիճան լեցուն էր: Գարեգին արքեպ. Յովսէփեան բեմին վրայ կ'արտասանէր իր բացման խօսքերը, բայց լսելու հնար չկար: Ժողովուրդը ամէն մէկ «Հայաստան» բառին եւ ձայնի ամէն մէկ ելեւէջին կամ վայրէջքին, կը ծափահարէր խելայեղ: Բարեբախտաբար այս պոռթկումը շուտով հանդարտեցաւ, եւ նոյն իսկ գրեթէ ամբողջովին դադրեցաւ, երբ նուիրակը անցաւ իր բանախօսութեան գեղարուեստական բաժնին, եւ ծայր տուաւ հայ արուեստին պատմութիւնը:

Շուտով յայտնի եղաւ որ սրբազանին դասախօսութիւնը հասկնալու համար, նոյն իսկ դոյզն չափով մը, ընդնաւ բաւական չէր հայրենասէր ըլլալ: Տգիտութենէ բաւական մը հեռացած պէտք էր ըլլալ, արուեստի սիրող, եւ արուեստի գոյութեան վրայ պէտք էր գաղափար ունենալ, ինչ որ կարծես, անապատին մէջ ծաղկող վարդագեղ ծաղիկներուն չափ հազուագիւտ բան մըն էր սրահին մէջ:

Մէկուկէս ժամ, սրահին ետեւը, ոտքի վրայ, հետեւեցայ արուեստագէտ սրբազանին, հմայուած ուշադրութեամբ, մեր հրաշալի Անիի աւերակներուն մէջ: Շուրջս հանդիստ նստած՝ մարդիկ կը նայէին լուսաւորուած պաստառին: Այս դարուն, մարդիկ ոչ կը կարդան, եւ ոչ մտիկ կ'ընեն, միայն կը նայի՜ն ... Այդպէս ալ կը նայէին պաստառին վրայ իրարու յաջորդող անստգիտահնութիւններուն, եւ իրարու կը մոլտայի՜ն — հին է, օգուտ մը չունի ... Բայց երբ կարգը եկաւ Էջմիածնայ դմբէթին, որ պէտք է նորոգուի, սկսան մալտալ, այդ առթիւ իրենցմէ ուղուելիք դրամին խայթոցը զգալով իրենց մորթերուն վրայ — «Հաստատ է, բա՛ն չունի ...»:

Սրահին առաջին կարգերուն վրայ քաղաքին հիմ դրած ջօջերը: Լուսարձակին դէմը, վիճակահանութենէն նոր հարստացած ան չէկնոտ զոյգը: Երկու փլատակ եկեղեցիի երեւումին մէջտեղ ի զուր յուսահատ ակնարկներ կը նետէի շուրջս, հանգիստ նստած մարդոց վրայ: Եւ տեսայ թէ ինչպէս գոբաւոր մարմիններով հայ մարդերը, գիտէին աւելի ամուր նստիլ իրենց աթոռներուն վրայ, եւ Անիի աւերակներուն մէջ մէկուկէս ժամէ ի վեր ճամբորդելէն յոգնած ու քուլի աթոռին կրթնած կին մը դիտելով, աւելի խորապէս մխրճուիլ իրենց տեղերը ...

X

Դասախօսութեան երկրորդ մասին, նստած էի ջօջերուն եւ ժողովուրդին ճիշդ կարած գիծին մէջտեղը, ուր ինծի այնպէս կուգար թէ կ'այրէի, միս մինակս, կարմիր գօտիի մը մէջ սեղմուած, փուշէ պսակ մը գլխիս, մարդերու թոհուբոհին մէջ,— ես, արուեստի նուիրուած աննշմարելի սպասաւորս ...

Սրբազանին դասախօսութեան այս երկրորդ մասը նուիրուած էր արդի Հայաստանին: Ժողովուրդը ոգեւորուած էր այս անգամ տեսնելով նոր տուներ, նոր շէնքեր, «բանի մը օգուտ ունեցող»:

Սրահին մէջ ոգեւորութիւնը վերսկսած էր: Եւ հետզհետէ սկսաւ բարձրանալ, քանի նիւթը աւելի շօշափելի կը դառնար, մանաւանդ աւելի ախորժելի .. Հայաստանի պտուղներու նկարագրութեան հոգեբանական պահը հնչած էր: Հայաստանի սեխը, եւ «դեղձը, այո, դեղձը ...»: Ինքն ալ կը խնդար, սրամիտ դասախօսը, անոր վրայ իր խօսքը սկսելէ առաջ, գիտնալով անոր հմայքը:

Մարդիկ լորձնաշուրթն կը ծափահարէին, եւ սրահին մէջ անշուշտ Անիի աւերակներուն բոլոր մրափողները ականջ կտրած էին: Բայց ոգեւորութիւնը իր ծայր աստիճանին հասաւ, երբ յայտնի եղաւ թէ Հայաստանի քոնեաքը աշխարհի առաջինն էր: Վերնատունին տղաքը պիտի փրցնէին, ծափեր արձակելով իրենց տեղերէն: Եւ Հայաստանը անդիմադրելի դարձաւ այլ եւս: Սեխը, դեղձը: Մանաւանդ քոնեաքը ... Ուրեմն քոնեա՞ք ալ ...

Ադկէ անմիջապէս վերջն էր, երբ սրբազանը առաւ հանդիսաւոր, նոյնքան ալ զգածուած եւ ծանրագին երեւոյթ մը, եւ յառաջացաւ դէպի բեմին առջեւը: Եւ սկսաւ խօսիլ հայ գրագէտի մասին:

Նախ նկարագրեց անոր խեղճ ու կրակ վիճակը հայ ազգին մէջ, անօթի, անձուկ, կնօջմով եւ զաւակներով, անտեսուած, անպէտ նկատուած, փրլատակ մը սկիզբէն ...

Ցետոյ, ձայնը բարձրացնելով, նկարագրեց անոր արդի վիճակը Հայաստանի մէջ, ուր գնահատուած, իր բարձր դիրքին վրայ կանգնած, առաջին անգամ ըլլալով դարձած է ինքնաբաւ, ու կ'ապրի մարդու պէս ... Աւելի՜ կա, արդի Հայաստանին ամէնէն պատուաբեր նուաճումը:

Գրագէտ բառին արտասանութենէն ի վեր, սրահը սկսած էր պաղիլ, սառիլ, կարծես անօրանալ ... Անապատային լռութիւն մը տիրած էր, ուր սրբազանին ձայնը երկաթէ մուրճի մը պէս, կը հնչէր «գրագէտ» բառը:

Կարծես կարելի էր լսել միտքերը որ իրարու կը բախէին գանկերու մէջ: «Ի՞նչ էր, ո՞վ էր գրագէտը: Ի՞նչ բանի կը ծառայէր: Եթէ անօթի կը մեռնէր, ո՞վ ըսեր էր իրեն որ գրագէտ ըլլար ... Մենք գրագէտ կ'ըլլա՞նք կոր ... Այդ տեսակ բանի պէտք չըկայ ... Գործնական մարդեր միայն .... Գիրքի վրայ նայելու ատեն չըկայ ... Թող աշխատին, ուտեն, էֆէնտիմ ... Խեղճեր, խեղճեր ... իրա՞ւ տաանկ պօշ մարդիկ ալ կան ... Գրագէտ ..տխմարներ ... Լալիք բան ... »:

Եւ սրահը առաւ մեռածի մը համար վայրկեան մը լռութեանպահի մը թախիծը եւ անտարբերութիւնը: Սրբազանը, բեմին ամէնէն առջեւ կանգնած, ժողովուրդին շատ մօտ կը խօսէր: — «Պատիւ Նոր Հայաստանին որ գիտէ պատուել իր գրագէտները ...»:

Այդ վայրկեանին, մահացու լռութեան մէջ, մէկ ծափ մը փրթաւ: Մէ՛կ ծափ մը միայն, մինակը ...

Ես էի, միս մինակս, որ կը զարնէի իրարու ձեռնոցապատ ձեռքերս, որոնց տկարացած ծափը, զսպուած շունչերով խեղդող մթնոլորտին մէջ, սրտաճմլիկ աղաղակ մըն էր աւելի, ուղղուած դէպի հայ գրականութիւնը ... Ոչ մէկ առանձին ծափ չընկերացաւ իմինին, տօնելու նոր Հայաստանին փրկող ժէսթը ...

Զգացի որ ակնարկներ կը սեւեռէին վրաս ամէն կողմէն, դեղձասէր, քօնեակասէր ակնարկներ ...

Անծանօթ մը այդ միջավայրին մէջ, յանկարծ ուշագրաւ դարձայ, իմ անհասկնալի ախորժակովս դէպի հայ գրագէտը: Թերեւս ալ խորհեցան.— «Սխալ հասկցած ըլլալու է, այդտեղ ի՞նչ կար ծափահարելու ...»:

Եւ այդպէս էր որ, այն գիծին վրայ ուր նստած էի, կրակէ ցանցի մը աւելի սեղմուեցաւ շուրջս, բայց ինծի այնպէս թուեցաւ որ գլխիս վերեւի փուշերու պսակին մէջ, յանկարծ երեւցաւ լոյսէ շրջանակ մը ...

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

(ՎԷՊԸ 18ՐԴ ԴԱՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ)

Դ.

Առեւտրական երեւոյթ մը կը կազմեն այն վէպերը որ «լաւ կը ծախուին» (bestseller): Անոնց կողքին կը մշակուի արուեստ մը որ ճիշդ է միլիոններ չապահովեր հեղինակին, բայց կ'ապահովէ վիպագրութեան պատմութեան մէջ հաստատուն պատուանդան մը:

Ժամանակակից վիպասանները իրենցմէ կը բաժնեն Ուէլս, Կէլսուըրթի եւ Առնոլտ Պէննէթ, որոնք կը պատկանին նախորդ սերունդին թէ արուեստի մշակման եւ թէ խորքի տեսակէտէն եւ կը կոչեն զանոնք «էտուըրտեաններ», որովհետեւ անոնց տաղանդը զարգացաւ եւ հասունցաւ Էտուըրտ Թագաւորի օրով (1901 — 1910):

Արուեստի եւ կեանքի մասին տարբեր տեսիլք ունեցող անձնաւորութիւններ են ասոնք: Ուէլսի համար գրականութիւնը միջոց մըն է, ինչպէս եւ ըսած է վիպասան Հէնրի Ճէյմսի: «Քեզի համար գրականութիւնը վախճան մըն է ինչպէս նկարչութիւնը, ինծի համար միջոց մը, ճարտարապետութեան պէս օգտակարութիւն ունի, գաղափարի մը տարածման կը ծառայէ կամ ընկերային ծուռ կարգերու փոփոխութեան»:

Այդ «միջոցին» սակայն Ուէլս հագցուց գեղարուեստական տարազ եւ անգլիական վիպագրութեան առաջնակարգ դէմքերէն մէկը պիտի չհամարուէր, եթէ միեւնոյն ատեն չըլլար ինքնատիպ մեծ վիպասան մը, կենդանի եւ զուարթ ոճով: Իր յոյսերը, յոյզերը, երազները կը հագնին յաճախ իրականութեան պատմուածքը եւ կը դարձնեն վէպը յափշտակիչ, կախարդական:

Կեանքի իրականութենէն մեծ դժգոհ մըն է, բայց դժգոհութիւնը չի տանիր զինք յոռետես եզրոյթներու, այլ կը դարձնէ կառուցանող մը երազաշխարհներու (utopie): Իրեն համար աշխարհի եօթը ութերորդը, կարծես կ'ընկղմէր քրօնիք խառնակութեան մը մէջ նախ քան երազաշխարհի կառուցումը, որ մեր դարէն հազարաւոր տարիներ յետոյ է: Աշխարհ լաւագոյն հիմերու վրայ դնելու միակ յոյսը դաստիարակութիւնն է: «Մարդիկ աստուածներու նման» իր գրքին մէջ կ'ըսէ աստուածանման բնակիչները «Մեր դաստիարակութիւնն է մեր կառավարութիւնը»: Եւ իր «Անշէջ կրակը» կը ձօնէ աշխարհի բոլոր դաստիարակներուն:

Տարբեր բնոյթ ունի Կէլսուըրթիի երգիծանքը: Ան ալ, Ուէլսի նման դժգոհ մըն է կեանքի իրականութենէն, նախապաշարումներէն եւն.:

Իր դժգոհութիւնը չառաջնորդեր զինք Ուէլսի պէս երազաշխարհներ կառուցանելու: Կը տեսնէ եսասիրութիւնը, մարդատեցութիւնը նոյն իսկ միեւնոյն ընտանիքի անդամներուն միջեւ, եւ փոխանակ յուսահատօրէն փշրելու, ջախջախելու ամէն բան, քնքոյշ մեղմաժպիտ ժպիտով մը կը պարզէ իրերը: «Ֆորսայթ Սակա» իր ընդարձակ գրքին մէջ, Սօէմզ, ստացուածքի ուժեղ բնազդը, որու ստացող մարմնացող մէկը, որու ստացող միջավայրէն կինը, Իրէնը, կը լքէ ու կը հեռանայ, ուրիշ հեղինակի մը ձեռքին մէջ Սօէմզ դառնար թերեւս ամէնէն զզուելի ագահ նկարագիրը, սակայն Կէլսուըրթի իր յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ թէ «հեղինակն ալ կը գթայ Սօէմզի վրայ, որու կեանքի եղերերգութիւնը հակակրելի ըլլալու պարզ ողբերգութիւնն է»:

Սէրը այլ եւս միջոց մը չէ ինչպէս վիքթորեան շրջանին, այլ վախճան մը, լափող ուժ մը: Իրէնը, վրդովիչ գեղեցկութիւնը, կրնայ հիմա արհամարհել ընկերութիւնը, աւանդութիւնները եւ հետեւիլ իր սրտի ձայնին:

Կէլսուըրթի կը նկարէ միջավայրը մանրամասնօրէն, ցոյց տալով անոր փոխազդեցութիւնը անհատին վրայ:

Առնոլտ Պէննէթ (մեռաւ 1931ին) եւս կը խորհի թէ միջավայրը ներգործող ազդեցութիւն ունի նկարագրին վրայ,— երբ ուզէ անձ մը նկարագրել, կը սկսի հագուստէն, բնակարանէն, մինչեւ փողոցի նկարագրութիւնը: Երբեմն աւելորդ էջեր կը լեցնէ, սակայն շատ անգամ իրերը անոր քով խօսող կենդանի են եւ ողբերգական անձնաւորութիւններ կը դառնան: «Մեր կիներու պատմութիւնը» վէպին մէջ անբաժան գրկած են իրար տիպարներն ու իրերը: Այն հին մութ, ճնշող սանդուղը, այն սենեակը որ յիսուն տարիէ ի վեր չէ փոխած իր կարասին, այն անկողինը հոն նոյն յարգարանքով եւ Բօնիմանը որու մեռնիլ երիտասարդութեան ականատես եղանք, մինչեւ անոր առաւօտութիւնը, անշարժ, կայուն, ինչպէս իր տունը եւ իրերը: Ոչ մէկուն կրնայ զինք շարժել բնակարանէն, ոչ իսկ զաւակը: Քոյրը՝ Սօֆիան, որ արկածախնդրութիւններով լեցուն, աւելի կեանք մը ունի, կը փախչի սիրականի մը հետ, որ անծանօթ երկրի մը մէջ, Փարիզ, կը լքէ զինք անձնին, տուար, աղքատ: Սօֆիան կը տոկայ հերոսական դիմադրութեամբ ու նոյն իսկ կը հարստանայ եւ ամէնէն վերջը՝ ծերութեան կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, անշարժացած քրոջը քով: Այս բոլոր պատմութեան մէջ արտաքին դժբախտութիւնները չեն որ կը յուզեն մեզ: Տիքընս մը թերեւս լացնէ ի տես այդ դիպուածներուն: Առնոլտ Պէննէթ կը պահէ մեր պաղարիւնը առանց համար եւ կը յուզէ Բօնիմանի պարզուկ, առօրեայ, միօրինակ կեանքին ելեւէջներուն ի տես: Իսկ Սօֆիայի առնական դիմադրութիւնը դժուարութիւններու հանդէպ՝ հիացման յուզում յառաջ կը բերէ: Ու ողբերգութիւնը կը փոխէ իր դիմագիծը:

Էտուըրտեան վիպասանները կը պահեն անգլիական վիպագրութեան աւանդական թէքնիքը: Վէպերը ունին պատմութեան հաստատուն կառուցուածք մը, ուժեղ նկարագիրներ, հանգոյց, դրամա, կը հասնին վերջաւորութեան, վախճանմիտ են: Պալզաքի, Ֆլոպէրի, Տօսթոեւսքիի ազդեցութիւնը կ'երեւայ ամէնէն աւելի էտուըրտեան վիպասաններուն վրայ: Նոր դարու խառնուածքը կ'արտացոլայ նաեւ ասոնց գործերուն մէջ, կը տեսնենք ոչ միայն նոր դարու մարդը, նոր աղջիկը, այլ եւ կը լսենք սաւառնակին թռիչքը, սակայն արտայայտութեան նոր եղանակը վերապահուած է Ճօրճեան վիպասաններուն:

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՔԻՒՐՏ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆԸ

«Վէմ»ի Գ. տարուան ԺԲ. թիւին մէջ, Տ. Նարդունի իր «Նպաստ մը հայ եւ թուրք աշուղական գրականութեան» յօդուածաշարքով կը ժխտէր Գարեգին Լեւոնեանի այն թիւր տեսակէտները թէ, աշուղական արուեստը անկախօրէն գերադանց է ժողովրդական երգերէն, թէ ժողովրդական երգերը չունին նիւթի մը ամբողջութիւնը եւ յանգերը onomatopée նմանաձայն են, եւն. եւն.:

Համաձայն եմ Նարդունիի ճշդումներուն.—

Ա.— Ժողովրդական ստեղծագործութիւնները արուեստի տեսակէտով բարձր են աշուղական երգերէն:

Բ.— Գ. Լեւոնեան կը շփոթէ ժողովրդական արուեստը ռամկասցութիւններուն եւ անշնորհ յանգարանութիւններուն հետ եւ բազմաթիւ են ժողովրդական երգերը իրենց տաղաչափական նրբութիւններով, թեմաներու հարստութեամբ:

Այս յօդուածովս պիտի ջանամ տալ որոշ լրացուցիչներ ժողովրդական քերթողութեան շուրջ:

Վերջերս հիւսիսային Իրաքի մէջ պատեհութիւն ունեցայ շատ մօտէն ուսումնասիրելու քիւրտ ժողովուրդը, ի մասնաւորի անոնց երգերը:

Ուրեմն արտայայտելիք տեսակէտներս սահմանաւորուած են միայն քիւրտ ժողովրդական բանահիւսութեան կալուածին մէջ: Իսկ եթէ ընդունինք այն կարծիքը թէ տարբեր ցեղերու բանահիւսութիւնները որոշ չափով մը օղակուած են իրարմով, աւելի լաւ:

Քիւրտ ժողովուրդին մէջ հազուագիւտ է աշուղներու երեւումը:

Անոնց երգերը ստեղծագործութիւններն են ժողովրդի վիպական խառնուածքին:

Իւրաքանչիւր ցեղակ՝ աշիրէթ կը ստեղծագործէ իր երգերը, բայց անոր ստեղծագործութիւնը չի սահմանափակուիր իր կալուածին մէջ միայն, այլ շրջիկ աստղիկներու՝ երգիչներու միջոցաւ կը տարածուի լեռնէ լեռ, հովիտէ հովիտ:

Ուրեմն երգիչին դերը այստեղ պարզապէս հաղորդակցական է:

Քիւրտ ժողովրդական երգերը բաժնուած են երեք գլխաւոր սեռերու.—

Ա.— Դիւցազներգութիւն,
Բ.— Հովուերգութիւն,
Գ.— Սիրերգ:

Անոնց ցեղային հրաշակերտ եւ մեծագոյն դիւցազնավէպը, արդարեւ է ժողովրդական քերթողութեան: Նիւթը առնուած է Վերանշահրի մէկ պատմութենէն՝ ընդդէմ Թուրք [illegible], 60—70 տարի առաջ:

Դիւցազնավէպը բաժնուած է երկու հատուածներու, որովհետեւ պատմութեան գլխաւոր հերոսը երկու տարբեր անուններով երեւան կուգայ: Առաջին հատուածը կը կոչուի Տարվիշէ Ապտի, իսկ երկրորդը՝ [illegible] Մուսէ:

Առաջին հատուածը բաղկացած է երեսունհինգ տունէ, կ[illegible] չափն է 4—3, 4—3, իսկ յանգաւորումը Ա.Բ.Գ.:

Երկրորդ հատուածին բովանդակութիւնն է վաթսուն տուն, կ[illegible] 5+5+4 իսկ յանգերու դասաւորումը՝ Ա.Բ. եւ Գ.Դ.:

Ասորիներու միջոցաւ Վերանշահրի այս ռազմերգը տարածուած է ամբողջ քրդութեան մէջ: Հիւսիսային Իրաքի 700.000 քիւրտ բնակիչները անխտիր գիտեն զայն ու ոչ միայն կ'երգեն, այլ եւ կը ներկայացնեն իբրեւ քրդական դիւցազնավէպ:

Այս ուղիէն կ'ընթանան նոյնպէս իրենց միւս բոլոր ռազմերգերը, նոյն տաղաչափական նրբութիւններով եւ նիւթերու հարստութեամբ:

Ամէն մէկ նոր հերոսի մը երեւումը կը ճոխացնէ քիւրտ ժողովրդական քերթողութեան գանձարանը:

Քիւրտ ցեղը ապրած ըլլալով լեռներու կատարը, արեւոտ երկինքի տակ եւ կանաչազարդ հովիտներու մէջ, բնականաբար հովուերգութեան սեռը մեծ տեղ պիտի գրաւէր իրենց երգերուն մէջ, բայց կայ ուշագրաւ տարբերութիւն մը,— քիւրտ ժողովրդական բնութեան նուիրուած երգերը զգա[illegible]պէս կը կրեն անհատապաշտութեան դրոշմը: Անոնք չեն երգեր բնութիւնը այնպէս ինչպէս որ է, այլ այնպէս ինչպէս կ'ըմբռնեն իրենք:

Օրինակ, երբ պիտի երգեն կենդանութիւնը արեւին, անոնք կ'ըսեն.

— Արեւը իր կենդանութեան ոգին քաջերէ է մեռնող հերոսի արիւնէն:

— Մայիսի վարդը իր երանգը գոյներէ է սիրականիս թուշերէն:

Եւ այսպէս կ'ընթանան բնութենապաշտ բոլոր երգերը:

Քրտական հովուերգութիւններուն կշռոյթն է 4+3 կամ 4—4—3 եւ կամ 4+4, իսկ յանգերը Ա.Գ. եւ Բ.Դ.

Գալով քրտական սիրերգներուն կարելի է ըսել որ արուեստի եւ մշակումի տեսակէտով հասած են իրենց բարձրագոյն աստիճանին:

Բայց տարաբախտաբար, դեռ մինչեւ այսօր ալ քիւրտ ժողովրդական բանահիւսութիւնը անգիր է, մաս կը կազմէ քրտական անգիր մշակոյթի գանձարանին:

Ցեղակային եթէ ունենամ պատեհութիւն, կը խոստանամ աւելի խորանալ եւ մանրակրկիտ բնորոշել քիւրտ ժողովրդական քերթողութիւնը:

Լ. ԳԱՐՄԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՂՔԱՏԻ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆ

Նիկողոս աղան ու ես, հանդերձ ընտանօք, ճաշի հրաւիրուած էինք մեր բարեկամներէն Տիգրան Սահակեանի տունը:

Տիգրան Սահակեան կանչած էր մեզ իր յարկին ներքեւ ուտելու, խմելու եւ մանաւանդ մասնակից ընելու իր ուրախութեան:

Տիգրան բանուոր է, ամուսնացած է, ունի երկու մանչ զաւակ ու կ'ապրի ծայրը ծայրին: Թէ ինչ էր իր ուրախութեան շարժառիթը՝ խօսքը կուտանք իրեն.

— Ինքնութեան թուղթս վերանորոգելու ժամանակը եկած էր: Անմիջապէս դիմում կատարեցի: Ինծմէ պահանջեցին ինը տարուան աշխատանքի վկայականներ, տուրքերս վճարած ըլլալու հաստատագիրներ: Ուզեցին նաեւ անցագիր, ամուսնական տետր, տղոցս ծննդեան վկայագիրները եւ կնոջս ինքնութեան թուղթը: Կրցածիս չափ ճարեցի այդ բոլորը, քանի մը օր կորսնցնելով ու կրկնեցի դիմումս: Տասը օր վերջ կանչուեցայ. ետ առած էին աշխատելու իրաւունքս: Ցուցումէս շփոթեցայ, աչքերս արցունքով լեցուեցան: Ասիկա ուրիշ բան չէր եթէ ոչ խլել ինծմէ կինս ու զաւակներս: Մեզ անօթութեան դատապարտել: Անմիջապէս գործէ հանեցին զիս: Խենթութեան նման բան մը եկաւ վրաս: Դիմումներ ըրի աշխատանքի նախարարութեան, ոստիկանական տեսչութեան, գործատէրիս, յետոյ գացի եկեղեցի, խօսեցայ Բաչալեանին, Տէր Լեւոն Ասլանեանին, պատմեցի ցաւս, յուսադրեցին, կրկին դիմել յանձնարարեցին, յանձնառին իրենք դիմել: Գլուխս հազար տեղ զարկի, սրտատրոփ սպասեցի, յուսադրուեցայ, յուսահատեցայ: Նախանձով սկսայ դիտել գործի գացող ֆրանսացի բանուորները: Ես որ դժգոհ էի գործէս, շատ ծանր կը գտնէի զայն ու քիչ վարձատրուած, հիմակ երանի կուտայի աշխատած ժամանակս ու կ'ըսէ.— Երջանիկ եմ եղեր եւ կը դժգոհիմ: Անցաւ երկու ամիս: Նեղութեան եւ անձկութեան, նեղութեան եւ անորոշութեան երկու ամիսներ: Խնայողութիւն մը չունէինք: Պարտքեն կը սոսկայինք: Շատ օրեր ցամաք հացով մը գոհացանք: Տղաքը չէին հասկնար կացութիւնը: Սիրտս բզիկ բզիկ կ'ըլլար: Վերջապէս, շնորհիւ Տէր Լեւոնին ջանքերուն՝ աշխատելու իրաւունքս վերստացայ: Ա՛լ ուրախութիւնս անսահման էր: Չէի հաւատար ու թուղթին վրայ կը նայէի ու անդադար կը կարդայի: Տուին ինքնութեան թուղթս: Համբուրեցի ու գրպանս դրի՝ մասունքի պէս: Սկսայ աշխատիլ: Ու հիմակ ինչ ուրախութեամբ, ինչ թեթեւութիւնով գործի կ'երթամ: Կրակէ կամուրջէ մը անցայ ...

Բաժակները լեցուեցան: Նիկողոս աղան առաջարկեց.

— Խմենք այս բաժակը Ֆրանսայի աշխատանքի նախարարութեան կենացը, որ պատճառ եղաւ քեզի զգացնել քու երջանկութիւնդ, որուն գիտակցութիւնը չունէիր ու կը դժգոհէիր ...

Վայրկեանները կը սահէին եւ Նիկողոս աղան, մեր սեղանապետը, նոր կենացներ կ'առաջարկէր.

— Խմենք այս բաժակն ալ ոստիկանական վերատեսչութեան կենացը որ քու մէջդ համոզում գոյացուց թէ հազար անգամ նախընտրելի է գործարանին մուխ ու ծուխին մէջ ըլլալ եւ լսել բերնին հոտը շէֆին, ֆօրրը-մէթրին, էնժէնիէօրին եւ փաթրօնին քան թէ գտնուիլ իր շէնքին մէջ ...

Հլու հնազանդ պարպեցինք մեր բաժակները:

— Բաժակ մըն ալ խմենք գործատէրերուն կենացը որ քեզ համոզեց թէ լաւագոյն է շահագործուիլ քան թէ անգործ թափառիլ, հազարումէկ մտածումով ...

Ու երբ ճաշը վերջացաւ եւ սուրճերը բերուեցան սեղանի վրայ՝ հետեւեալ հարցումը ուղղեց Նիկողոս աղան.

— Ըսէք ինծի թէ, Աստուած ի՞նչպէս կ'ուրախացնէ աղքատ մարդը:

Կին մը ըսաւ.

— Աստուած աղքատը կ'ուրախացնէ անիկա զերծ պահելով հիւանդութենէ, անոր ընծայելով առողջ ակռայ, առողջ թոք, առողջ ստամոքս եւ աղիք, առողջ սիրտ, առողջ միտք առողջ մարմնի մէջ ...

— Պարա՛պ խօսք, բացագանչեց Նիկողոս աղան, աղքատն ալ, հարուստն ալ հաւասարապէս ենթակայ են հիւանդանալու...

Ուրիշ մը ըսաւ.

— Աստուած աղքատը կ'ուրախացնէ մահէն վերջ զայն զետեղելով երկնքի թագաւորութեան մէջ, հայր Աբրահամու գոգը ...

— Լեփ լեցուն պարապ խօսք, աղաղակեց Նիկողոս աղան:

Վերջապէս իրմէ խնդրեցինք որ մեզի ըսէ թէ ինչպէս Աստուած կ'ուրախացնէ աղքատ մարդը: Նիկողոս աղա բացաւ իր գինեհամ բերանը.

— Ենթադրենք որ աղքատ Ղազարոս մը կայ որ ունի կին մը, չորս զաւակ եւ էշ մը: Ղազարոս իր օրապահիկը կը ճարէ շնորհիւ իր իշուն: Կը բեռցնէ անոր վրայ զանազան իրեղէններ ու գիւղէ գիւղ կ'երթայ զանոնք ծախելու եւ անօթի չմեռնելու չափ շահ մը հանելու իր այդ գործով: Ղազարոս այնքան դժգոհ է որ կ'անիծէ իր ծնած օրը: Եւ իրաւունք ալ ունի, որովհետեւ կէս կուշտ, կէս անօթի է, իսկ իրեններն ալ գլխաբաց, անվարտի ու բոպիկ: Իրաց այս վիճակին մէջ, օր մըն ալ Ղազարոսին էշը կը կորսուի: Կը փնտռեն զայն գիւղին ախոռներուն մէջ, անտառին մէջ, պարտէզներուն մէջ, ճամբաներուն վրայ, մօտակայ գիւղերուն տանիքներուն տակ: Օրերով փնտռտուք: Չկայ ու չկայ: Ղազարոսին միակ ապաւէնը, միակ յոյսը, միակ էշը ոչ եւս է: Էշը թռած է, էշը համբարձած: Ղազարոս ողբ ու կոծի մէջ է: Ամբողջ ընտանիքը սուգի մէջ: Վեց օր վերջը էշը կը գտնուի: Էշը մէջտեղ կ'ելլէ իր չորս ոտքով, իր երկու ականջներով եւ իր կատարելագործուած զռոցով: Ղազարոսին ուրախութիւնը չափ ու սահման չունի: Կուլայ նոյն իսկ իր ուրախութենէն քանզի գտնուած է իր սիրական էշը: Ահա այսպէս կ'ուրախացնէ Աստուած իր աղքատ զաւակները: Տրտնջացող աղքատին ձեռքէն կ'առնէ իր էշը, զայն մատնելով աղէտի ու քանի մը օր վերջ էշը մէջտեղ կը հանէ, պատճառելով անոր ուրախութիւն:

Այդպէս կ'ըսեն «հիւրընկալ» կառավարութիւններն ալ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Ն Ժ Ո Յ Գ Ն Ե Ր

Ժայռակոյտին վրայ ուր կէսօրն իր տա՛քն է թամբր
Նստած եմ ես, մինչ հեռուն նժոյգներն յաղթ եւ ուժգին,
Իրենց նայուածքն անհանդարտ խորքերով խորն աւազին՝
Կը բարձրանան լայնանիստ գետին քառատ ափն ի վեր։

Մարմինն անոնց կը փայլի հսկայ լոյսի՛ն մէջ օրուան,
Մինչ վերնշիւնը անոնց ալիքներուն վրայ գոռ՝
Կը տարածուի ռումբի պէս, եւ կը ցայտեն վիրաւոր
Կայծերու խումբ մը յանկարծ անոնց պայտին տակ խոպան։

Երբեմն անոնք դեղնորակ աւազներէ՛ն ափունքի
Աչքերն իրենց խորիմաց կ'ուղղեն բացերը գետին,
Ու կը կենան կուռքի պէս․ կարծես խոկման մէջ անգին
Անոնք կ'ապրին մոլեռանդ մարտին ժամերն երբեմնի։

Գետին շաչին հետ անխոնջ, որ՛ չառներ կանգ ու դադար,
Անոնց ռունգերը խոնաւ կ'արտաշնչեն թոքերուն՝
Շոգեպղնուած գոլորշին, եւ կողն անոնց տրորիուն
Կ'առնէ կշռոյթն իր անհեղ ներսի յոյզէ՛ մ'առապար։

Կը նային ինծ, ու բաշերն, հիւսուած ոսկի՛ թելերով,
Կը տարտղնին օդին մէջ․ կարծես իմ տեսքն երազուն՝
Կ'առնէ հրնուանք մ'անորոշ անոնց անսպառ եւ խոհուն
Ներաշխարհին մէջ շնչող շրթեղ կեանքին անվրդով։

Գրնացքն անոնց ներդաշնակ իմ հոգւոյս մէջ կ'արծարծէ
Լայնատարած դաշտերու ըզգայնութիւնն անուրջի,
Որոնց վրայ պայտերու եւ սուրերուն շաչիւնի
Կոհակն՝ իր վէս արձագանգն եւ մարտնչումը կ'առնէ։

Կ'ելլեմ ոտքի՛, ու կարշնեղ կուրծքիս զըրա՛հն ամեհի
Կը պղպջտե՛մ օդին մէջ․ ես կը քալեմ ներշնչուած
Աստուծո՛յ պէս, ու ինծ հետ մեր հերոսներն յաղթապանծ՝
Կ'ելլեն ոտքի, կը քալեն միջօրէի՛ն մէջ ոսկի։

ՏՈՔԹ․ ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՄՐԱՊԵԱՆ

ՑՈՒՑԱՐՁԱՆ ՄԸ

— · —

Ազգ մը որ իր փառաւոր անցեալով չի կրնար պարծենալ, ազգ չէ։

Եւ Հայը՝ ճակատաբաց կրնայ ըսել, թէ մենք ալ ԱԶԳ մըն ենք։

Մովսէս Խորենացի իր Պատմութեան մէջ (Գիրք Ա․ Գլ․դ․) կ'ըսէ, թէ մենք թէեւ փոքր ազգ մըն ենք, սակայն քաջութեան շատ գործեր կատարած ենք, որոնք արժանի են գրքերու մէջ յիշուելու։

Արդ, մեր հայ լեզուն կանոնաւոր գրելու կարդալու նպատակով՝ Սահակի ու Մեսրոպի ձեռքով կատարուած հայ այբուբենքի գիւտն եւ Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութիւնը՝ քաջութիւններու քաջութիւնն է, եւ իրաւամբ արժանի է յաւիտենական յիշատակութեան։

Այս մեծ գործը յաւերժացնելու եւ երբեւ յուշարձան կանգնելու համար է, — ինչպէս կ'ենթադրեմ, — որ Վիեննայի Միաբանութեան Հայրերը՝ Ս․ Ղազարի կղզեակին մէջ քաշուած՝ դարբնած են հետեւեալ գործը․— «Ի յիշատակի ԺԵ․ դարադարձի հայերէն թարգմանութեան Աստուածաշունչ Գրոց», որ կը բաղկանայ 179 մեծադիր էջերէ եւ 45 հիանալի պատկերներէ։ Այս պատկերներն ընտրովի առնուած ընդօրինակուած են հայերէն հին ձեռագիրներու մէջէն, եւ՝ նիւթին համաձայն՝ դասաւորուած են այս շքեղ գրքին մէջ, որ միաժամանակ մաս կը կազմէ «Բազմավէպ»ի, թիւ 9—12։

Նպատակը հասկցեցաւ։

Հիմա գանք յօդուածներուն, որով-հետեւ իրարմէ անջատ յօդուածաձեւ ուսումնասիրութիւններ են, գրուած այլ եւ այլ աշխատակիցներէ, բայց մէկ ամփոփուած, քանի որ միեւնոյն նիւթը կը շօշափեն բոլորն ալ։

Առաջին յօդուածը՝ խմբագրութեան կողմէ հայրենասիրական տաք շունչով գրուած առաջնորդող մըն է, «Հազարհինգհարիւրամեայ յոբելեան Հայերէն Թարգմանութեան» վերնագրով, որուն կը յաջորդէ Հ․ Ց․ Թորոսեանի ընդարձակ խնամեալ ուսումնասիրութիւնը՝ «Հայ Ոսկեդարը եւ Աստուածաշունչի թարգմանութիւնը»։ Ցետոյ կուգան Հ․ Վ․ Հացունիի՝ «Աստուածաշունչն ու Հայաստանը», Հ․ Աթանաս Ք․ի՝ «Նմոյշ մը Յովհաննու Աւետարանին Հայ թարգմանութեան բնագրէն ունեցած տարբերակներէն»ը, Հ․ Վահան Յովհաննէսեանի՝ «Եւսեբիոսի Եմեսացւոյ եպիսկոպոսի Մեկնութիւն Արարածոց»ը, անտիպ հատուածով մը միասին, Հ․ Յովհան Աւգերի՝ «Ակնարկ մը Ս․ Գրոց Հայկական Թարգմանութեան վրայ» քննականը, Տոքթ․ Արամայիս Մրապեանի, Հ․ Վահան Յովհաննէսեանի եւ Ա․ Իսահակեանի բանաստեղծութիւնները, Հ․ Մեսրոպ Ճանաշեանի՝ «Գրիգորիոս Արշարունւոյ Մեկնութիւն ընթերցուածոց»էն անտիպ կտոր մը․ ապա՝ դարձեալ Հ․ Վ․ Հացունիի «Ս․ Գրոց ընտրելագոյն գրչագիրք Ս․ Ղազարու մէջ»ը, հայերէնագէտ ուսուցչապետ Ալմոյ Ծանըլլիի իտալերէն մէկ ուսումնասիրութիւնը եւ Հ․ Ե․ գիտ Փէչիկեանի ամփոփումը՝ «Եւսեբիոս Եմեսացւոյն Մեկնութիւնները՝ այլիւր Պրոկոպիոսի Մեկնութեանց» վերնագրով, Հ․ Ս․ Ֆերահեանի «Ս․ Գրոց Հայկական Թարգմանութեան սխալներուն եւ առաւելութեանց նմոյշ մը»ն, Հ․ Եղիա Փէչիկեանի «Ցիշատակարանք գրչագրաց Ս․ Գրոց»ը, ուր մէջ կը բերուին Ս․ Ղազարու տասնըչնը գրչագիրներուն յոյժ շահեկան յիշատակարանները, դարձեալ՝ խմբագիր Հ․ Փէչիկեանի կողմէ գրուած նկարագրականը՝ «Աստուածաշունչի 1500ամեայ յոբելեանը Վենետկոյ մէջ», եւ՝ «Երկհարիւրամեակ տպագրութեան Մխիթար Աբբահօր Աստուածաշունչին», ստորագրուած Եղբայր Բարսեղ Զ․ի կողմէ։ Ասոնց կը յաջորդէ՝ խմբագրութեան կողմէ ֆրանսերէն ամփոփում մը բոլոր յօդուածներու։

Գրքին գինն է՝ 30 ֆր․ ֆրանք։

Արդ, մեզի կը մնայ շնորհաւորել Մխիթարեան Հայրերը, որոնք գիտեն առիթի համաձայն՝ պէսպիսի հետաքրքրական գործեր արտադրել իրենց դարաւոր տպարանէն, ի վայելումն հայ ազգին։

Կ․ Ց․ ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԹԱՒ ՋՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ

(Փունջ Փետրուար 22ին համար)

— o —

«Աշխարհս աշխարհով կշտացաւ
Ես քեզանից սո՛վ աչքիլուս․․․»։

ՍԱՅԵԱԹ - ՆՈՎԱ

Սրտիս վրայ
Իջաւ գիշեր
Երէկ գիշեր ․․․

Երէկ գիշեր՝
Փուշեր,
Ու գիշակեր
Իջաւ գիշեր ․․․

Հսկում,
Բաժանում,
Թաղո՛ւմ ․․․

Վաղն առաւօտ՝
Թաղում։
Ո՛չ պատանք,
Ո՛չ պատգարակ,
Ո՛չ իսկ պսակ ․․․

Վաղն առաւօտ
Ափսո՛ս, պսակ,
Աշխարհին համակ
Վարդեր ներմակ ․․․

Մինչ սրտիս վրայ՝
Արիւնլուայ,
Կը մնայ՝
Լեռնակուտակ
Ցիշատակ ․․․

Վաղն առաւօտ
Ես հարսնեւոր,
Ձեռքս սեղմած՝
Խրախճանքի մ'հրաւէր
Սիրտս աւե՛ր ․․․
Վաղն առաւօտ
Ես ինծ համար
Ցուղարկաւոր ․․․

Ես հարսնեւոր !

Սիրտս՝ դագաղ,
Սիրտս՝ մեռեալ,
Սիրտս՝ փլա՛ծ սգաւոր ․․․
Ճակատագի՛ր

Սեւ - սեւածիր ․․․
Վաղն առաւօտ
Ես կը թաղեմ
Սիրտս նորէն ․․․
Սրտիս խորէն
Անհո՛ւնօրէն
Կը տուայտի
Երգ մը նորէն ․․․

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԵՒ ՊԱԼՔԻՍ

— · —

Եթովպական բանկը տակաւին կը պահեն իրենց այժմէութիւնը,— ու-րեմն անգամ մըն ալ վերադառնանք այդ աւանդութիւններուն։

Ըստ Աստուածաշունչին, Սաբայի Թագուհին է, որ ճամբայ կ'ելլէ հարաւէն, գլուխն անցած հսկայ կարաւանի մը՝ անուշահոտութիւններով, համեմունքով եւ թանկագին քարերով բեռնաւոր, լսելու Սողոմոնի իմաստութիւնը։

Արաբ պատմիչները ուրիշ ձեւով կը պատմեն Երուսաղէմի Թագաւորին եւ Սաբայի Թագուհիին սիրոյ աւանդութիւնը։

Պալքիս կը կոչուէր Թագուհին, կ'ըսեն արաբ պատմիչները, եւ ստուածները անոր տուած էին աննման գեղեցկութիւն մը որ դող կը հանէր սիրտերը։ Սողոմոն լսեց գեղեցկութեան համբաւը եւ նոյն օրն իսկ ճամբայ ելաւ Երուսաղէմէն, գնաց հարաւի աշխարհը՝ գտնելու գեղուհին։ Երուսաղէմի Թագաւորը լսեր էր որ գեղուհին կը գտնուի Արաբիոյ հարաւը, — բայց ո՞ւր։ Ցոպոպ թռչունը եղաւ միջնորդը, որ յարաբերութեան մէջ դրաւ Թագաւորն ու Թագուհին։ Թռչունէն իմանալով Սողոմոնի ներկայութիւնը հարաւի երկրին մէջ, Պալքիս դիմաւորելու գնաց զայն, — սակայն ուղեց նախ ղրկել ընծաներ՝ առտնցմով փորձելու եւ գատելու համար Սողոմոնի իմաստութիւնը։ Եւ Սաբայի Թագուհին Սողոմոնի ղրկեց հինգ հարիւր պատանիներ, զանոնք հագուեցնելով թարմատի աղջիկներու պէս, եւ հինգ հարիւր աղջնակներ, զանոնք հագուեցնելով աղուոր մանչերու պէս։ Ղրկեց նաեւ ակնատուփ մը, որուն պարունակութիւնը, անխոց մարգարիտ մը, պէտք է գուշակէր Սողոմոն։ Եւ վերջապէս թանկագին քար մը, որ ունէր զիկզակ ծակ մը,— Սողոմոն եթէ իմաստուն էր, պէտք էր այդ ծակէն անցընէր թել մը ապրշում։

Երբ ընծաները ներկայացուեցան Սողոմոնի, իմաստուն Թագաւորը հրամայեց ճաշկերոյթ մը տալ աղջիկներուն եւ մանչերուն, եւ ինք կանգնեցաւ՝ դիտելու համար թէ ի՛նչպէս կը լուացուին անոնք՝ ճաշի նստելէ առաջ։ Ոմանք լուացին միայն իրենց երեսները, իսկ ոմանք, իրենց երեսները լուալէ առաջ, լուացին նաեւ իրենց ձեռքերը։ Սողոմոն ճանչցաւ եւ զատեց աղջիկները մանչերէն։ Իմաստուն Թագաւորը, թող օրհնուի իր յիշատակը, գուշակեց նաեւ ակնատուփին պարունակութիւնը, — մարգրիտ մը՝ արցունքի պէս մաքուր, կլոր եւ լեցուն։ Ցետոյ մանրաիկ շերամի մը կապեց թել մը ապրշում, թրթուրը անցաւ թանկագին քարին զիկզակ ծակէն եւ դերձանն ալ հետը։

Այժմ կարգն էր դիտելու հարաւի Թագուհիին գեղեցկութիւնը։ Սողոմոն լսած էր թէ Պալքիս, թէեւ յաւերժահարսի մը պէս գեղեցիկ եւ բիւրեղացեալ,— ո՛վ դժբախտութիւն,— ոտքեր ունէր այծի մը պէս թաւամազ։ Ուզեց աչքովը տեսնել, բայց աշխարհի սկիզբէն ի վեր կիները կը սիրեն ցոյց տալ իրենց մարմնոյն այն մասերը, որ կախարդիչ են եւ խելք կը տանին, իսկ տգեղ մասերը՝ երբեք։ Իմաստուն Թագաւորը հրամայեց որ իրենց տեսակցութեան յատկացուած դահլիճին յատակը շինուի ապակիով եւ ապակիին տակէն ջուր հոսի։ Երբ Թագուհին ոտքը երկնցուց սեմէն ներս, կարծեց թէ պիտի կոխէ ջուրին մէջ եւ բնազդաբար վեր քաշեց իր զառքաշին քղանցքը,— Սողոմոն տեսաւ, հայելիի նման ջուրին մէջ, որ Սաբայի Թագուհին ունէր բիւրեղի նման ոտքեր, ինչպէս երկու սիւներ ամպեղէն։

Այն գիշեր, Սողոմոն անցուց Թագուհիին հետ Սաբայի, որ թարգմանի հարաւ կամ երկիր հարաւի, երկիր արեւի, ինչպէս էր մարմինը Պալքիսի՝ թեւերուն մէջ Սողոմոնի։

ԼԵԶՈՒԻ ՀԱՐՑԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

— · —

Ազգերու կեանքին մէջ դժուար է գնահատել լեզուին դերը,— այնքան բարդ է ան եւ մեծ։

Հարցը տարբեր բարդութիւն մը կը ստանայ, երբ երկրի մը բնակչութիւնը կը խօսի մէկէ աւելի լեզուներ։

Այդպէս է պարագան Պելճիքայի մէջ։

Պելժ կառավարութիւնը ամէն տասը տարին անգամ մը ընդհ․ մարդահամար կը կատարէ, եւ միաժամանակ կը կազմէ լեզուական մարդահամար մը։ 31 դեկտ․ 1930ին կատարուած պելժիական մարդահամարը կը ներկայացնէր հետեւեալ պատկերը լեզուական տեսակէտով.—

Երկրին բնակչութեան թիւը՝ 8.092.004 (համեմատել 1920ին 7.465.782 էր, իսկ 1910ին՝ 7.423.784)։ Ֆրանսերէն կը խօսին 3.039.315 հոգի, այսինքն 37.56 առ հարիւր, Ֆլամաներէն՝ 3.479.291, այսինքն 42.92 առ հարիւր, գերմաներէն՝ 69,033, այսինքն 0,85 առ հարիւր, երկլեզուեան (ֆրանսերէն եւ ֆլամաներէն) 1,045,601, այսինքն 12,92 առ հարիւր, երկլեզուեան (ֆրանսերէն եւ գերմաներէն) 67,140, այսինքն 0,83 առ հարիւր, երկլեզուեան (ֆլամաներէն եւ գերմաներէն) 9,332, այսինքն 0,12 առ հարիւր, բազմալեզուեան (ֆրանսերէն, ֆլամաներէն եւ գերմաներէն) 54,086, այսինքն 0,67 առ հարիւր, իսկ 334,206 հոգի, այսինքն բնակչութեան 4,13 առ հարիւրը Պելժիոյ մէջ գործածական ծանօթ լեզուներէն ոչ մին չը խօսին։ Բազմալեզուեաններէն 474,006 հոգի առաւելապէս ֆրանսերէն կը խօսին, իսկ 662,277 հոգի՝ առաւելապէս ֆլամաներէն։

Ֆլաման 4 նահանգներու մէջ (երկու Ֆլանտրները, Անվէրս, Լիմպուրկ), 85,744 հոգի կը խօսին միայն ֆրանսերէն, իսկ 439,715 հոգի երկլեզուեան են (ֆրանսերէն եւ ֆլամաներէն)։Վալոն 4 նահանգներու մէջ (Լիէժ, Լիւքսէմպուրկ, Նամիւռ, Հէնօ), 24,658 հոգի կը խօսին միայն ֆլամաներէն, իսկ 125.109 հոգի՝ երկլեզուեան (ֆրանսերէն եւ ֆլամաներէն)։ Ընդհակառակն, Պրապանի մէջ, 512,884 հոգի կը խօսին միայն ֆրանսերէն, իսկ 597,007 հոգի՝ միայն ֆլամաներէն, եւ 480,677 հոգի՝ երկլեզուեան (ֆրանսերէն եւ ֆլամաներէն)։

Այս թիւերը ցոյց կուտան որ Պելժիա կը ներկայացնէ լեզուական 3 խմբակցութիւններու պատկեր մը, հիւսիսի մէջ՝ ֆլամաներէն, հարաւի մէջ՝ ֆրանսերէն, մեծադոյնՊրիւքսէլի մէջ՝ երկլեզուեան (ֆրանսախօսներու գերազանցութեամբ)։

Լեզուական այս պատկերէն կը հետեւի, որ ֆլամանական լեզուախումբը կէս միլիոն աւելի է վալոնական լեզուախումբէն։ Խորհրդարանին մէջ եւս ֆլաման տարրը մեծամասնութիւն կը կազմէ վալոն տարրին վրայ, — ինչ որ ներկայիս կը ստեղծէ դանազան դժուարութիւններ։ Արդարեւ, մինչեւ հիմա ֆլաման երեսփոխանները, ընդհանուր վիճաբանութիւններու ժամանակ, կը խօսէին ֆրանսերէն լեզուով, հասկնալի՝ բոլորին։ Սակայն վերջերս անոնք որոշեցին խօսիլ իրենց մայրենի բարբառով ոչ միայն ընդհանուր վիճաբանութիւններու ժամանակ, այլեւ յանձնաժողովներու մէջ։ Այս որոշումին հետեւանքով, Պրիւսէլցի վալոն երեսփոխանները կը մատնուին դժուարութիւններու։ Այս վերջինները նախ ուզեցին չմասնակցիլ վիճաբանութիւններուն,— լուծում մը չէր այդ։ Ոմանք պահանջեցին թարգմաններ նշանակել, ինչպէս կ'ըլլայ Ազգ․ Դաշնակցութեան ժողովներուն մէջ։

Լեզուական այս դժուարութենէն կը ծագին նաեւ քաղաքական հարցեր, որոնց լուծումը պիտի մնայ դժուար այնքան ատեն որ լեզուական միութիւնը երազ մը պիտի նկատուի երկրին համար։

ՕՐ․ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ԷՔՍԷՐՃԵԱՆ
ԵՒ
ԵԴՈՒԱՐԴ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Նշանուած
Մարսէյլ, 21 մարտ 1936

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՆՈՐ ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅ ԵՐԳԻՆ ՀԱՄԱՐ

— • —

Դարձեալ կը յաղթանակէ Հայ երգը, ու անոր առջեւ կը բացուին արուեստի տաճարին դռները, շնորհիւ Հայկանոյշ Թորոսեանի։

Փարիզի պետական երաժշտանոցի երգի տիեզերահռչակ ուսուցիչ Ա․ Լ․ Հէթիչ, այս ութսունամեայ երգի վարպետը այժմ քաշուած ուսուցչական ասպարէզէն, նուիրուած է բոլորովին երաժշտական ուսումնասիրութիւններու։ Իր ուսուցչական օրերէն սկսած է արդէն հրատարակութեան «վոքալիզ»ներու շարքի մը, որոնք Փարիզի պետական երաժշտանոցի երգի դասարաններուն առաջին տարուան կրթական ծրագրի մաս կը կազմեն։ Հրատարակութիւնը կը վայելէ կրթական նախարարութեան նիւթական օժանդակութիւնը։

Շարքը սկսած է ֆրանսական արդի երաժշտութեան վարպետը Կապրիէլ Ֆորէ։ Հետզհետէ աշխատակցած են անոր մեծ դէմքեր, Վէնսան Տէնտի, Մորիս Րավէլ, Հանրի Րապօ եւն․։

Վերջերս Ա․ Լ․ Հէթիչ դիմած է նաեւ սակաւաթիւ օտար մեծ վարպետներու։

Երգի այս ծերունի վարպետը լսած է նաեւ Կոմիտաս վարդապետի երաժշտութիւնը իր աշակերտուհիէն, Հայկանոյշ Թորոսեանէ, եւ խանդավառուած անոր եզական կշռոյթով, գունագեղ նկարագրով եւ գեղեցիկ ու դասական կառուցուածքով։ Իր ուսուցչին այդ խանդավառ տրամադրութիւններէն օգտուելով, Հայ արուեստագիտուհին կ'առաջարկէ որ

(Շար․ք կարդալ Դ․ էջ)

ՊՈԼՍՈՅ ՅԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՋԻՆ․ ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ․ ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

— Մէկդի ձգեցէք մեծարանքները, պատասխանեց անիկա։ Արժէք ունի Լէյլան, որովհետեւ ձեզի կը մատուցանէ ծառայութիւն մը, զոր ընդունելէ կը վախնաք։ Ուրեմն, գիտէ՞ք թէ այս օրերս «Եավուզ»ը օդը պիտի հանեն։

Արիւնը սառեցաւ երակներուս մէջ, բայց ջանացի հանդարտութիւնս պահել։ Խնդացի նոյն իսկ, ըսելով, թէ ոչ միայն չէի գիտեր այդ բանը, այլ նոյն իսկ չէի կրնար երեւակայել զայն թէ ատիկա երազ մը կրնար ըլլալ միայն, զոր մարդ կը տեսնէ, շատ ուտելէ վերջ քնանալով ․․․

— Եւ սակայն ճշմարտութիւն է, պատասխանեց։ Այս գործը երկու ամիսէ ի վեր կը պատրաստուի։ Մարդիկն ալ, ուժանակներն ալ պատրաստ են եւ առատ դրամ կայ գործին մէջ։

— Եթէ, ըսի, գիտես այս բոլորը, եւ չես յայտներ իշխանութիւններուն, հայրենիքդ մատնած կ'ըլլաս։ Այն ատեն ես պիտի յայտնեմ զանոնք։

— Մարդոց ամէնէն անպատիւը պիտի ըլլաս, եթէ այդպիսի բան մը ընես․ ես չեմ յուսար որ Ֆրանճիս մը այդպիսի անպատուութիւն գործէ։

Այս խօսքերը ըսած միջոցին շատ տժգունած էր։ Շունչը բռնուեցաւ եւ այնպիսի վայրագ ակնարկ մը նետեց վրաս, որ անսովոր էր իր անուշ աչքերուն համար։

Բարկացած, բայց լրջօրէն պատասխանեցի, թէ այդ բոլորը պիտի յայտնեմ իշխանութիւններուն, բայց պիտի խուսափիմ ըսելէ, թէ ինք ալ մաս ունի գործին մէջ։

Այն ատեն, իր ձեռքի պայուսակէն փոքր շիշ մը հանելով, վճռական շեշտով մը ըսաւ․

— Եթէ անմիջապէս պատւոյ խօսք չտաս, թէ ոչինչ պիտի յայտնես, անձնասպան կ'ըլլամ հոս։ Միայն կ'ըսեմ, որ զուր տեղը խելացի կը նկատես ինքզինքդ, եւ երբ այդ ալ համարում կը վայելես Թուրքերէն։

— Լէյլա հանըմ, պատասխանեցի, պատւոյ խօսք կուտամ, թէ ոչինչ պիտի ըսեմ ուրիշի, բայց ես ալ պայման մը ունիմ դնելիք։ Պիտի ըսես ինծի թէ որո՞նք են այս դաւադրութիւնը կազմակերպողները։

— Ամէն բան պիտի ըսեմ ձեզի, ըսաւ, ու սկսաւ պատմել։

Բացատրեց որ օտար պետութիւն մը դաւը կազմակերպած էր, եւ թէ Ա․ պետութեան (անունը տուաւ) Ա․ լրտեսը (նոյնպէս յայտնեց անունը), յաջողած էր գործը բաւական յառաջացնել, այնպէս որ քանի մը օրէն պիտի լսէինք ձայները ահաւոր պայթումին, որ երկրաշարժի պէս պիտի ցնցէր Բերան, միաժամանակ քանդելով Վոսփորի կարգ մը գիւղերը։ Թէ նոյն օրը պիտի սպաննուէին նաեւ մեծ վէզիրը, նախարարները, հանրապետութիւն պիտի հռչակուէր, եւ նեղուցները բացուելով, դաշնակիցները ազատօրէն պիտի մտնէին Պոլիս։

— Լէյլա հանըմ, ըսի իրեն, կամ զգայախաբութեան զոհ մըն ես, կամ քանի մը խաբեբաներու եւ կամ անոնց, որոնք քեզի հոս ղրկեցին՝ որպէսզի հասկնան թէ հելլէն զինուորական կցորդը բան մը գիտէ՞ այդ պատմութենէն, թէ ինք ալ մաս ունի՞ գործին մէջ։ «Եավուզ»ը օդը հանել անկարելի է։ Ան կը մնայ չարունակ ուր որ է ․․․

Ցանկարծ ընդմիջեց զիս, ըսելով․

— Հոն ուր որ է՝ կարելի է․․․

— Բայց չէ՞ք վախնար որ, հարցուցի, այսպիսի խաղէ մը վերջ ձերբակալութիւններ եւ ջարդեր կրնանք ունենալ։

— «Ինծմէ վերջ ջրհեղեղ», պատասխանեց։ Ես պիտի փախիմ, եւ բոլոր միջոցները պիտի ունենամ, այս անիծուած վայրէն հեռու ապրելու համար։

— Ես, ըսի, վերջին անգամ ըլլալով կը յանձնարարեմ ձեզ, լքել այս ոճրային ու անպատիւ ձեռնարկը։Ձեմ ուզեր նոյնպէս, որ հազարաւոր յոյն եւ քրիստոնեայ անմեղներ սպաննուին։ Հիմա կը խորհիմ նոյն իսկ, թէ ինչպէս պիտի կրնամ զսպել ինքզինքս եւ չմատնել ձեզ, անգամ մը որ պատւոյ խօսք տուի։

— Հոգ մի ըներ, պատասխանեց։ Կը յուսամ որ շատ ուշ պիտի մնան բան մը ընելու համար։ Այնպէս մը պիտի պատահին դէպքերը, որ չուտով ամէն ինչ կարգի պիտի մտնէ։

— Ուրեմն ինչո՞ւ կը ծրագրես անմիջապէս խօսս տալ, քանի այդպիսի հաւատք մը ունիս։

— Բայց, հազարէն մէկ հաւանականութեան համար։ Այս ալ խաղ մըն է։ Օրինակ, եթէ դուք մատնէք զիս, ամէնքն ալ կը կորսուին։ Կրնայ մատնել նաեւ ուրիշ մէկը։ Իմ միակ վախս այս բանն է արդէն, որովհետեւ շատ գաղտնիքներ ունինք։ Բայց, փոքրիկ շիշը տեսաք, այնպէս չէ՞։ Էհ ուրեմն, կաթիլ մը որ առնեմ անկէ, երկվայրկեան մը վերջ Լէյլան գոյութիւն չունենար այլ եւս ․․․

Ուրեմն դուք կը պնդէք թէ բան մը չէ՞ք գիտեր։

— Լէյլա հանըմ, ըսի, գաղտնիքը պահելէ շատ ուրիշ բան մի սպասէք ինծմէ։ Ինչ որ ըսի՛ք ինծի, կրնաք հանդարտ, թէ չէք ըսած։ Միայն, պիտի խորհիմ այնպիսի ծրագիր մը պատրաստել, որ անմեղ ժողովուրդը ազատի։ Այս բանը չեմ կրնար անտեսել։ Այդ անմեղները, որոնց մահուան պատճառ պիտի դառնաք, կրնան ձեզ համար կարեւորութիւն չունենալ, բայց ես, իմ կեանքս աւելի թանկագին կը նկատեմ զանոնք։ Ես պիտի փրկեմ այդ ժողովուրդը։

— Լա՛ւ, պատասխանեց, խորհեցէք եւ վաղը կէսօրէ վերջ, դեսպանատան թէյասեղանի ընթացքին կ'ըսէք ինծի․ բայց խորհեցէք նաեւ, թէ ինչ կ'արժէ Լէյլա մը։

Ասոնք ըսելով, ոտքի ելաւ, բարեւեց զիս ու մեկնեցաւ։

X

Քառորդ ժամ վերջ դուրս ելայ դեսպանատունէն, կանչել տալու համար այն լրտեսը, որ «Եավուզ»ի օդը հանելու ծրագիրը հաղորդած էր ինծի։

Գացի կեցայ լրտեսին յաճախած խանութին առջեւ։ Սպասեցի հոն, մինչեւ որ խանութին տէրը զիս տեսնէ։ Ցետոյ, բաճկոնիս վերի գրպանի թաշկինակը հանելով, տարատի գրպանս տարի զայն։ Այս գործողութիւնը կը նշանակէր թէ, «կ'ուզեմ տեսնել ․․․ը, թող գայ շուտով գտնէ զիս»։

Անմիջապէս դեսպանատուն դարձայ․ քիչ վերջը լրտեսը եկաւ։ Վանականի աղտոտ լաթեր հագած էր, կեղծ մօրուք մըն ալ ունէր, այնպէս որ արգահատելի եւ միանգամայն ծիծաղելի կերպարանք մը ստացած էր։ Բայց անիկա հպարտ էր այդ ծպտումին համար։

(Շար․)

զօտային տեսարանը։ Օդը կը թնդացնէր Քրուփի զինագործարանէն արձակ֊ուած ազդանշանը։ Գրեթէ միաժամանակ քաղաքը կարմրեցաւ կեռ խաչի դրօշներով։ Այս բոլորը տեղի կ'ունենային ժամը 3.45ին։ Ժամը 3.55ին Տոքթ. Կէօպէլս յայտարարեց.— «Ատոլֆ Հիթլէր Գերմանիան է»։ Եւ անմիջապէս Քրուփի սուլիչները արձակեցին երկրորդ ազդանշանը։ Սուլիչներուն ձայնը անթելէն անցնելով կ'արձագանգէր Քրուփի մէկ ծայրէն միւսը։ Այս երկրորդ ազդանշանը կը պատուիրէր մէկ վայրկեան լռութիւն պահել, ապացուցանելու համար թէ «գերման ժողովուրդը վճռած է մէկ մարդու պէս ուժ տալ Առաջնորդին, անոր խաղաղութեան, պատուոյ եւ հաւասար իրաւունքներու քաղաքականութեան։ Պերլինի մէջ քաղաքացիները կարծես քարացեր էին յանկարծ։

Հիթլէր իր ճառին մէջ կրկնելով ծանօթ նշանախօսքերը, յայտարարեց.

— «Այսօր ուզեցի խօսիլ խաղաղութեան զէնքերու այս դարբնոցին մէջ։ Այստեղ մարդիկ կ'աշխատին կեանքի պահանջներուն համար, բայց նաեւ կը շինեն այն զէնքերը որոնց պէտք ունի ժողովուրդը, պաշտպանելու համար իր անկախութիւնը։ Ես այս վայրը ընտրեցի, որովհետեւ չկայ աւելի յարմարը իբրեւ խորհրդանշան, որպէսզի աշխարհ լսէ զիս։ Ես միշտ ըսած եմ.— «Զկան յաղթականներ եւ պարտեալներ, բոլորն ալ պէտք է ձեռք երկարեն իրարու»։ Կան որ չեն ուզեր. հարկ է զօրաւոր ըլլալ, զանոնք խելքի բերելու համար։ Հարկ է ըսել անոնց.— դուք խաղաղութիւն չէք ուզեր։ Ես ժողովուրդէն սերած եմ եւ պէտք ունիմ ժողովուրդին։ Ձեմ պատկանիր որ եւ է դաւանանքի, դասակարգի կամ կուսակցութեան։ Որ եւ է շահ չունիմ ապառազինութիւններէն։ Թերեւս աշխարհի մէջ միակ մարդն եմ որ հաշիւ չունիմ դրամատան մէջ, ոչ ալ արժեթուղթ եւ շահարաժին։ Ես միայն մէկ բան կ'ուզեմ, որ իմ ժողովուրդս զօրաւոր ըլլայ։ Ես կռիւ չեմ ուզեր ուրիշ ժողովուրդներու հետ։ Ինչպէս որ երկրին մէջ տեղի չտուի ո եւ է մէկուն առջեւ, նոյնպէս դուրսը տեղի պիտի չտամ ո եւ է թշնամիի առջեւ։ Մենք պատրաստ էինք համակերպելու ապազինեալ շրջանին, եթէ ուրիշները յարգէին դաշնագիրներու ոգին եւ տառը։ Ես չեմ հանդուրժեր ստորադաս ժողովուրդի մը ներկայացուցիչն ըլլալու։ Եւրոպան տուն մըն է։ Անթոյլատրելի է որ երկու կամ երեք ընտանիքներ յաւակնին խառնուիլ ուրիշներու բնակարանի գործերուն։ Մենք մեր տան մէջ կը վարուինք այնպէս ինչպէս կ'ուզենք։Ուրիշը խառնուելու իրաւունք չունի։ Թող ինծի չխօսին դաշնագիրներու սրբութեան մասին։ Ե՞րբ աւելի շատ դաշնագիր խզուած է քան վերջին 17 տարիներու ընթացքին։ Երբ ինծի կը խօսին նամակներու եւ հաւատամքներու մասին, ես կը պատասխանեմ յանուն յաւիտենական բարոյականի։ Ես չեմ ուզեր դժուարութիւններ պատճառել Ֆրանսայի, Անգլիոյ կամ ուրիշ երկիրներու։ Թող միւս քաղաքագէտներն ալ իրենց երկրի գործերով զբաղին, փոխանակ խառնուելու մեր գործերուն»։

Բուռն երկրաշարժ Կարսի մէջ

Էնկիւրիէն հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ երկրաշարժի բուռն ցնցումներ պատահեցան Կարսի շրջանին մէջ։ Շարժը մեծ վնասներ պատճառած է բազմաթիւ գիւղերու, մանաւանդ Քէօթէքի շրջանին մէջ, ուր 168 տուներ եւ աւելի քան 200 ախոռներ քանդուած են։ Տակաւին ճշդուած չէ զոհերուն թիւը, բայց կը կարծուի թէ շատ մեծ է։ Բազմաթիւ անասուններ սատկած են։ Հազարաւոր բնակիչներ անպատսպար մնացած ըլլալով, տեղաւորուած են վրաններու տակ։

Չեխոս. սահմանագ. պաշտպանութիւնը

Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնն ալ հետեւելով ուրիշ պետութեանց օրինակին, կը պատրաստուի զօրաշարժի ենթարկել ամբողջ ազգը, երկրին պաշտպանութեան համար։ Մարտ 26ին խորհրդարանին ներկայացուեցաւ օրինագիծ մը որ ը տրամադրէ.— պետական մենաշնորհի վերածել գլխաւոր ճարտարարուեստները, զինուորական նպատակներու համար։— Սահմանային գօտի մը հաստատել, ուր օտարականները պիտի չկրնան հող գնել առանց մասնաւոր արտօնութեան.— պետական մենաշնորհի վերածել զինուորական գիւտերը, որոնք պէտք չէ ծախուին արտասահմանի.— Զինուորագրել կիները իբրեւ հիւանդապահ, գործարանի բանուոր կամ հակօդային եւ ուրիշ պաշտպանութեանց համար։

Սահմանային գօտին հաւանաբար պիտի հաստատուի Չեխոսլովաքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։

Գերմանիոյ ընտրութիւնները կը կատարուին այսօր

Այսօր, կիրակի, տեղի կ'ունենան Գերմանիոյ երեսփոխանական ընտրութիւնները։ Նոր խորհրդարանը անմիջապէս նիստի պիտի հրաւիրուի երեքշաբթի օր, եւ Հիթլէր պիտի խօսի Գերմանիոյ վերջնական առաջարկներու մասին։

Բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են ամբողջ ազգին մասնակցութիւնը ապահովելու համար։ Պերլինի բոլոր ընտրողներուն ազդարարուեցաւ որ եթէ քուէ տուած չըլլան մինչեւ կէսօր, պաշտօնեայ մը պիտի այցելէ, պատճառը իմանալու համար։ Ցանձնարարուած է նաեւ անմիջապէս դիմում կատարել, եթէ հիւանդ են կամ անկար, որպէսզի կառքով փոխադրուին դէպի քուէտուփ։ Պերլինի բոլոր ինքնաշարժներու ապակիներուն վրայ ազդեր փակցուած են, հետեւեալ բովանդակութեամբ.— «Գերման շարժավարը քուէ կուտայ Ատոլֆ Հիթլէրի»։ Պատերը ողողուած են բազմատեսակ ազդերով եւ նշանախօսքերով։ Օրինակ՝ «Ինչ որ Առաջնորդը կ'ըսէ, ամբողջ գերման ժողովուրդը կ'ըսէ»։

*** Ֆրանսայի Գերմանացիներն ալ անձամբ պիտի մասնակցին ընտրութեանց։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ ՉՈՐՍ ՄԱՀԱՑՈՒ ԱՐԿԱԾՆԵՐ պատահեցան մէկ օրուան մէջ, 25 զոհերով։ Անգլիական օդանաւ մը ջախջախուեցաւ հինգ ճամբորդներով, որոնց մէկը աղջիկ։ Ամերիկեան օդանաւ մը նմանապէս՝ չորս զոհերով։ Երկու աղջիկ օդաչուներ ջախջախուեցան Խ. Միութեան մէջ։ Իսկ ամէնէն ծանրը արկածը պատահեցաւ Մեքսիկայի լեռներուն մէջ եւ զոհ գացին 14 հոգի։

ՆՈՐ ԿՌԻՒՆԵՐ ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ Ռուսերու եւ Ճափոնցիներու միջեւ։ Խորհրդային օդանաւերը ռմբակոծեցին 200 Ճափոնցիներ, Մանչուրիոյ սահմանին վրայ։ Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ մարտ 24ին, 25ին եւ 26ին ճափոնական եւ մանչու զինուորներ արշաւեցին Արտաքին Մոնկոլիա, գնդացիրներ գործածելով։ Ցարաբերութիւնները աւելի լարուած են երկու երկիրներուն միջեւ։

«վոքալիզ»ներու շարքին մէջ ներկայանայ նաեւ հայ հեղինակ մը։ «Կոմիտաս վարդապե՞տը», կը բացագանչէ Ա. Լ. Հէթիչ զոհունակ ժպիտով մը, — ա՛ւ, հայ երգի անմահ վարպետը լաւ է յաւէտ, բայց անոր դպրոցին հետեւող երգահան մը կը կատարէ այդ գործը։

Ու հայկանուշ Թորոսեան կը դիմէ Հայաստանի նորագոյն հեղինակներէն Ցարօ Ստեփանեանի, որուն երգերէն «Քաղ հանող գեղջկուհու երգը» եւ «Շէկ տղայ»ն ֆրանսացի ուսուցչապետին ուշադրութիւնը գրաւած էին, իբրեւ յաջող ու գեղեցիկ գործեր։ Անշուշտ արտասահմանի մէջ ունինք հայ կարող ուժեր, կատարելու համար այդպիսի գործ մը, բայց հայ արուեստագիտուհին կը նախընտրէ դիմել հայրենի երկրի երգահանին, որուն երաժշտական ներշնչումը պիտի ըլլար մեր բնաշխարհի հարազատ շունչով օծուն։

Արդէն հրատարակուած է Ցարօ Ստեփանեանի «վոքալիզ էթիւտ»ը եւ Փարիզի պետական երաժշտանոցի առաջին դասարաններու երգիչներ ու երգչուհիներ իրենց շրթներուն վրայ կը հնչեցնեն հայ երգը, հայուն յաղթական երգը։

Երաժշտութիւնը սիրող մեր ընթերցողներուն համար կը նշանակենք այդ գործը.— Vocalises Etudes, publ. sous la direction de A.L. Hettich, No 155. Haro Stépanian, Paris, A. Leduc,1935։

Ա.

ԵԹՈՎՊԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏԷՆ հասած լուրերու համաձայն, Հարրարի բնակիչները լեռները կը փախչին, վախնալով օդային ռմբակոծութենէ մը։ Իտալական օդանաւերը թռուցիկներ ցրուեցին, որոնց մէջ կը յորդորեն հողչնել եկեղեցիներու կործանման համար, որովհետեւ Իտալացիները պիտի վերաշինեն զանոնք, երբ գրաւեն Եթովպիան։

«ԱՔՍԻՈՆ ՖՐԱՆՍԷԶ», արքայական կազմակերպութիւնը, որ լուծուեցաւ վերջերս, կը շարունակէ ապառազինուիլ, կ'ըսէն ձախակողմեան թերթերը, մանրամասնօրէն թուելով ունեցած թնդանօթները, հրացանները եւ ատրճանակները։

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— . —

ԼԱՆՍԷԻ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ԼԱՆՍԷ, 20 մարտ.— Մեր ազգային հերոս Անդրանիկի յուշարձանի համար մեր փոքրիկ գաղութն ալ իր համեստ մասնակցութիւնը կը բերէ։ Հանգանակութիւնը կատարուեցաւ բոլոր հոսանքներու մասնակցութեամբ անխտիր։

Ընդհանուր գումարն է 173 ֆրանք, որմէ կը զեղչուի փոստի ծախք 2.65։

Ոսկան Ցակոբեան 15 ֆր., Ոմն 15, Պետրոս Մուստաֆեան, Մարտիկ Նազարէթեան, Սիմոն Չէլլեան, Սողոմոն Զատիկեան10ական, Ղուկաս Քէօչէկեան 7, Ոմն, Տօնապետեան, Ցովհաննէս Ցարութիւնեան, Ղարիպ Աղազարեան, Եաղչըեան, Տէրտէրեան, Գաբրիէլ Քէշիշեան, Եդուարդ Կիւկիւշեան, Մարգրիտ Իզմիրլեան, Գրիգոր Կօշկարեան, Խաչատուր Ժամկոչեան, Աբրահամ Զարդարեան, Աւետիս Ցարութիւնեան, Ոմն, Կարպիս Քէստիկեան, Սարգիս Զարմանեան, Խորէն Քանէտանեան, Պարգեւ Օհանեան 5ական, Փոթակեան, Վարդան Քչիկեան, Սարգիս Ամարեան 2ական։ Ընդհ. գումար՝ 173 ֆրանք։

ԽՄԲ.— Ստացուած է 170 ֆրանք։ Տես «Յառաջ» 24 մարտ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վ. ԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ Հայր. միութեան անդամական ընդհ. ժողովը 29 մարտ կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, պաւ. տը լա փօսթի սրահին մէջ։ Անդամ եւ ոչ անդամ հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ միջհայրենակցական ներկայացուցչական ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 5 Bld. du Gomier, Brasserie Pigaleի սրահը։ Օրակարգ. վարչութեան ընտրութիւն։ Բոլոր միութիւններէն եւ մասնաւորաբար յանձնառութիւն ստանձնող միութիւններէն կը խնդրուի իրենց ներկայացուցիչը ղրկել փաստաթղթով։

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿ. տարեկան ընդհ. ժողովի շարունակութիւնը տեղի կ'ունենայ 30 մարտ երկուշաբթի ժամը 8.30ին Café Voltaireի մէջ։ Օրակարգ՝ նոր վարչութեան ընտրութիւն։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արամ Մանկասարեան կը փնտռէ իր հօրեղբօրորդին՝ Կարապետ Մանկասարեանը, որ 1928ին Յունաստանէն Ֆրանսա փոխադրուած է Նիւր Իսթ Ըըլիֆի կողմէ, ագարակներու մէջ աշխատելու համար։ Իր հասցէն գիտցողները հաճին իմացնել Մանկասարեանի 4 rue de la Défense Issy-les Moulineaux, Seine։

— Կը փնտռուի Տիկ. Թագուհի Մուրաֆեան—Հէօլիւքճեան (ծնեալ Զավուշեան), որ կորսուած է աքսորի ճամբան. բնիկ Թոքաթցի, քոյրը՝ Եպրաքսէ եւ եղբայրը՝ Կարապետ։ Տեղեկացնել Moskofianի, 18 rue Berthelot, Ville-Juif, Seine France.

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԽԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՄԱՐՏ
MARDI 31 MARS 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3077

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԴԷՊՔԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԸ

Կարելի է ճակատագրական համարել այս օրն ալ, երեքշաբթի, 31 Մարտ։ Հիթլէր աննախընթաց հանրաքուէ մը սարքելով, ստացաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս ծրագրած էր.— 99 առ հարիւր։

Ուրեմն, հիմնուելով Մարտ 29ի ջախջախիչ յաղթանակին վրայ, Գերմանիոյ Առաջնորդը այսօր իր պայմանները պիտի ներկայացնէ բրիտանական կառավարութեան միջոցաւ։ Եւ Լոնտոն անձկութեամբ կը սպասէ այդ առաջարկներուն, որոնց բովանդակութենէն կախում ունի կացութեան պայծառացումը կամ ծանրացումը։

Փարիզ կը շարունակէ դէպքերուն հետեւիլ բացարձակ վերապահութեամբ, չհաւատալով ո՛չ Հիթլէրի 25ամեայ խաղաղութեան, ո՛չ ալ միւս հաւաստիքներուն։ Վկայ՝ Պ. Ֆլանտէնի ճառը, որ հինգ լեզուներով տարածուեցաւ ի սփիւռս աշխարհի։

Այս ամբողջ տագնապին մէջ ամենէն խորհրդաւոր դիրքը բռնած է ֆաշական Իտալիան։ Համաձայն Հռոմի պաշտօնական շրջանակներէն քաղուած տեղեկութեանց, Մուսոլինիի հետեւեալ պայմանները դրած է իր գործակցութեան համար. 1.— Ջնջել պատժական տնօրինութիւնները, 2.— Վերահնել, թէ բարոյական եւ թէ իրաւական տեսակէտով, Ազգերու Ընկերութեան այն վճիռը որ յանցաւոր կը հռչակէ Իտալիան.— 3. Մեծ պետութիւնները պէտք չէ օգնեն Եթովպիոյ։

Մինչ այս մինչ այն, արդէն օրակարգի վրայ է Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ սպայակոյտներուն խորհրդակցութեան խնդիրը,— այլապէս ծանրակշիռ ախտանշան մը։

ԲՈՒՆ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱՅՍՕՐ

ԱՆԳԼԻՈՅ, ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՊԵԼԺԻՈՅ
Սպայակոյտներուն խորհրդակցութիւնը

Ինչպէս յայտնի է, Հիթլէր իր վերջնական առաջարկները պիտի ներկայացնէ այսօր, երեքշաբթի, 31 մարտ։ Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ անհամբեր կը սպասեն այդ առաջարկներուն։ Անգլիոյ նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ, երկուշաբթի, քննելու համար կացութիւնը, մանաւանդ անգլիական, ֆրանսական եւ պելժիական սպայակոյտներուն խորհրդակցութեան խնդիրը, որ ծանրակշիռ հանգամանք ունի։ Հաւանական է որ Իտալիա հրաւիրուի, նկատի առնելով իր բացառիկ դիրքը։ Ուրիշ խնդիր, եթէ Ֆրանսա պնդէ։ Սպայակոյտներու այս խորհրդակցութիւնը որոշ մտահոգութիւն կը պատճառէ քաղաքական շրջանակներու մէջ, իսկ սրտնեղութիւն՝ Գերմանիոյ մէջ։ Անգլիոյ նախարարները հարկադրուած են մեծ զգուշութեամբ շարժիլ, նկատի առնելով մանաւանդ Լոյտ Ճորճի եւ ուրիշներու ազդարարութիւնը, որ վտանգաւոր կը գտնէ զինուորական խորհրդակցութիւնները։ Առ հասարակ, Անգլիոյ հանրային կարծիքը կը խրտչի զինուորական դաշինքներէ, վախնալով որ պատերազմի կը յանգին, ինչպէս եղաւ 1914ին։ Պ. Իտըն մանաւանդ կ'աշխատի մօտեցնել Ֆրանսան եւ Գերմանիան, որպէսզի կարելի ըլլայ Լոքառնոյեաններու նոր ժողով մը գումարել, Եւրոպայի կացութիւնը քննելու համար։ Եթէ ճամբան հարթուի եւ Գերմանիա հաւանութիւն յայտնէ, պիտի հրաւիրուի սպայակոյտներու խորհրդակցութեան։ ԻՍԿ ԵԹԷ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԸԼԼԱՆ, ԱՅՆ ԱՏԵՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՁԱԽՈՂԱԾ ՊԻՏԻ ՀԱՄԱՐՈՒԻՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԵՐԵՔ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ։ Այս վերջին հաւանականութիւնը վտանգաւոր զինակցութիւն մը կը համարուի շատ մը անգլիացի երեսփոխաններու համար։ ԱՅՆ ԱՍՏԻՃԱՆ ՈՐ, ԱՆՈՆՔ ՊԻՏԻ ԽՆԴՐԵՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ ՕՐԸ ՕՐԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ՀԱՂՈՐԴԵԼ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ, ՍՊԱՅԱԿՈՅՏՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ։

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ պալատական շրջանակները եւ մանաւանդ Թագաւորը բոլորովին հակառակ են որ եւ է զինուորական յանձնառութեան եւ թէ անոնք էին որ ուժգնօրէն ընդդիմացան, երբ Ֆրանսա կը պնդէր Հռենոս մտնել 48 ժամէն, Գերմանիոյ օրինազանցութենէն անմիջապէս վերջը։

Մարտ 22ի նոր օրէնքը կօշկակարներու եւ կօշկավաճառներու մասին

Ինչպէս հաղորդած էինք կիրակի օր, կառավարութիւնը սկսած է գործադրել մարտ 22ի օրէնքը, որ կը պարունակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները.—

ՅՕԴ. 1.— Ներկայ օրէնքին հրատարակութեան թուականէն սկսեալ, եւ երկու տարուան համար, ամէն տեսակ եւ ամէն նիւթէ կօշիկի կամ կօշիկի մասերու նոր գործատեղիներ (իւզին), գործարաններ (ֆապրիք) կամ արհեստանոցներ (աթըլիէ) չեն կրնար բացուիլ, ոչ ալ ընդարձակուիլ կամ տեղափոխուիլ, առանց առեւտրական եւ ճարտարագործական նախարարութեան արտօնութեան, տնտեսական բարձրագոյն խորհուրդին կարծիքը առնելէ յետոյ։

Առանց այս արտօնութեան կարելի չէ այժմ գոյութիւն ունեցող գործատեղիներու, գործարաններու եւ արհեստանոցներու մէջ կատարել որ եւ է ձեւափոխութիւն որուն հետեւանքը պիտի ըլլայ աւելցնել արտադրութիւնը։ Սակայն կրնան շարունակուիլ կերպարանափոխութեան այն աշխատանքները որ կը կատարուէին 1936 փետրուար 19էն։

ՅՕԴ. 2.— Նոյն թուականէն սկսեալ եւ միեւնոյն տեւողութեան համար, կարելի չէ բանալ կամ գնել վաճառատուններ կամ վաճառատեղիներ, կօշիկներու նորոգման կամ փոքրաքանակ բաշխման որ եւ է կազմակերպութիւն, առանց առեւտրական եւ ճարտարագործական նախարարութեան արտօնութեան։ Այս արգելքը չի վերաբերիր այն տեղափոխութեան որ կը կատարուի միեւնոյն վայրին մէջ, արդէն գոյութիւն ունեցող վաճառատան մը կամ կազմակերպութեան մը մէջ, երբ «ֆոն տը քոմէրս»ը երբեք տարիէ ի վեր կը պատկանի միեւնոյն սեփականատիրոջ եւ կը գործէ միեւնոյն անունով։

Ընդհակառակն, պէտք է փակուին,— եթէ սակայն նախարարը արտօնած չըլլայ — այն վաճառատուները, վաճառատեղիները կամ կազմակերպութիւնները որոնք հաստատուած են 1936 յունուար 1էն սկսեալ կամ պայմանագրութիւնը արձանագրած չեն նոյն թուականէն առաջ։

ՅՕԴ. 3.— Ներկայ օրէնքին դէմ որ եւ է անսաստում ենթակայ է 500էն 5000 ֆրանք տուգանքի։ Կրկնութեան պարագային տուգանքը կը կրկնապատկուի։ Վճիռը կրնայ ըլլալ կա՛մ փակում նոր բացուած կամ տեղափոխուած գործարաններուն, արհեստանոցներուն, վաճառատուններուն եւ վաճառատեղիներուն, կամ վերահաստատում օրինազանցութենէն առաջ եղած վիճակին մէջ։

*** Պաշտօնաթերթը մարտ 27ին հրատարակեց այն հրահանգը, որուն համաձայն պիտի կատարուին դիմումները, մարտ 22ի օրէնքին տրամադրութեանց յարմարելու համար։ Դիմումները պիտի քննէ յանձնաժողով մը, որ կազմուած է հետեւեալ կերպով.— Երկու ներկայացուցիչ առեւտրական, մէկ ներկայացուցիչ՝ ներքին, մէկ՝ աշխատանքի նախարարութիւններէն, մէկ՝ Ֆրանսայի կօշիկի ճարտարուեստի ազգ. դաշնակցութենէն, մէկ՝ կօշիկի փոքրաքանակ արտադրութեան սէնտիքաներէն, մէկ՝ Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութենէն։ Յանձնաժողովին նախագահը կը նշանակէ առեւտրական նախարարը։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՎԵՐՋԱՑԱՆ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ
99 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ ԱՊԱՀՈՎԵԼՈՎ ՀԻԹԼԷՐԻ

ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՍՕՐ ԿԸ ՍՊԱՍՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐՈՒՆ

Լուրջ մտահոգութիւն Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ

Կիրակի, 29 մարտ, առտուն կանուխ սկսելով իրիկուան ժամը 6ին վերջացան Գերմանիոյ երեսփոխանական ընտրութիւնները։ Բոլոր լուրերը և պաշտօնական առաջին հեռագիրները կը հաստատեն թէ Հիթլէր շահած է քուէներու գրեթէ 99 առ հարիւրը։

Առաջին պաշտօնական զեկոյցը հետեւեալ թիւերը կը հաղորդէ քուէարկութեան արդիւնքի մասին.—

Արձանագրուած ընտրողներ՝ 45,431,102, *քուէարկողներ՝* 44,954,937, *Հիթլէրի դէմ եւ չեղեալ համարուած քուէներ՝* 543,026, *ձեռնպահներ՝* 1,019,051, *Հիթլէրի համար՝* 44,411,911*։ Առ հարիւր համեմատութեան բաժնելով.— Քուէարկութեան մասնակցողներ՝* 98,95 *առ հարիւր, թեր՝* 98,78, *դէմ կամ չեղեալ՝* 1,21 *առ հարիւր։*

Քանի մը թիւեր ալ՝ գլխաւոր շրջաններու մասին,— Քէօլնի շրջան (ապազինեալ) Հիթլէրի համար՝ 1,563,581, *դէմ՝* 14,947.— *Սառին Պավարիա՝ թեր* 861,056, *դէմ՝* 7707, *ձեռնպահ՝* 3617.— *Համպուրկ (300 ընտրական շրջանակ) թեր՝* 1,112,490, *դէմ՝* 23,080.— *Վիւրթէմպուրկ, թեր՝* 1,483,109, *դէմ՝* 10,727 *կեդրոնը, թեր՝* 80,000, *դէմ՝* 1000.— *Արեւելեան Փրուսիա, թեր՝* 1,438,438, *դէմ՝* 3666.— *Լայփցիկ, թեր՝* 934,608, *դէմ՝* 24,700.— *Շլէզվիկ Հոլշթայն, թեր՝* 1,112,490, *դէմ՝* 23,080.— *Վիւրթէմպէրկ, թեր՝* 1,483,109, *դէմ՝* 10,727 *եւայլն։*

Աւելորդ է բացատրել թէ այս ջախջախիչ յաղթանակը հետեւանք է Հռենոսի ապազինեալ շրջանի վերագրաւման, ուրիշ խօսքով՝ հրապարակային վաւերացումը Հիթլէրի վարած քաղաքականութեան։ Ճիշդ է որ Գերմանիա կը գտնուի միահեծան իշխանութեան մը թաթին տակ, բայց Ֆրանսայի ընդդիմադիրները թերթերն անգամ չեն ծածկեր ընտրութեան բարոյական արժէքը։ «Աքսիոն Ֆրանսէզ», արքայական օրկանը, կը գրէ այս առթիւ.— «Տխմարութիւն է ըսել թէ քառասուն միլիոն Գերմանացիներ իրենց քուէները տուած են բռնութեան տակ։ Աւա՜ղ, անոնք քուէարկած են խանդավառօրէն գործածելով իրենց ազատութիւնը։ Լաւ կամ գէշ, անոնք հանրային ոգի մը ունին։ Արդ, մէկ ամիս վերջը, ի՞նչ ողորմելի փոքրամասնութիւն մը պիտի ներկայացնէ այն կուսակցութիւնը որ պիտի կոչուի կառավարելու բոլոր Ֆրանսացիները»։

ԴԷՊԻ ՔՈՒԷՏՈՒՓ, ՏՂԱԲԵՐՔԷՆ ՎԵՐՋ...

Բոլոր թղթակիցներն ալ կը հաստատեն թէ աննկարագրելի տեսարաններ պարզուեցան ընտրութեանց առթիւ։ Կիրակի օրուան արդիւնքը բաղդատելով նախորդ երեք ընտրութեանց հետ, կարելի է գաղափար կազմել կատարուած յառաջդիմութեան մասին։ 1933 մարտ 5ի ընտրութեանց ատեն, երբ ազգային ընկերվարական (հիթլէրական) յեղաշրջումը դեռ վեց շաբթուան կեանք ունէր եւ հին կարգուսարքը կը տիրապետէր, Նացիները շահեցան 17 միլիոն քուէ՝ 39 միլիոնի վրայ։ Առաջին հանրաքուէն տեղի ունեցաւ 1933 նոյեմբեր 12ին, երբ Գերմանիա հրաժարեցաւ Ազգերու Դաշնակցութենէն։ Արդիւնքը՝ 93 առ հարիւր։ Երկրորդ հանրաքուէն կատարուեցաւ 1934 օգոստոս 19ին, երկու ամիս առաջուան արիւնալի մաքրագործումէն (30 յունիս) եւ սահմանադրութեան փոփոխումէն վերջ, երբ Հիթլէր հռչակուեցաւ թէ կուսակցապետ, թէ պետութեան նախագահ եւ թէ վարչապետ։ Արդիւնքը՝ 89 առ հարիւր։ Այս անգամուան հանրաքուէն գերազանցեց բոլոր ակնկալութիւնները, հասնելով 99 առ հարիւրի։

Ոչ մէկ նորութիւն կամ նրբութիւն չէր անտեսուած, ապահովելու համար բոլոր ձայնատու Գերմանացիներու քուէները։ Փարիզէն անգամ Գերմանացիներ գացին օդանաւով, մանաւանդ դեսպանական եւ հիւպատոսական պաշտօնեաներ եւ ուրիշներ, իրենց քուէները անձամբ ձգելու համար։ Քուէարկութիւն կատարուեցաւ օդին մէջ, ծովուն վրայ, եւ ուրիշ ուր որ ընտրող Գերմանացիներ կը գտնուէին, առժամապէս հռչակուած՝ գերմանական հողէն։ Հսկողութիւնը այնքան խիստ էր որ, մասնաւոր զարդանիշներ փակցուած էին բոլոր քուէարկողներուն լամբակներուն վրայ, որպէսզի հաստատուի թէ իսկապէս տուած են իրենց քուէները։ Այդ զարդանիշը չունեցողները չէին կրնար մտնել որ եւ է հանդիսասրահ, եւ կը հարցաքննուէին փողոցներուն մէջ։ Հրեաներուն արգիլուած էր մասնակցիլ քուէարկութեան։ Նիւրընպէրկի օրէնքէն ի վեր, առաջին անգամ էր որ Հրեաները խստօրէն կը զրկուէին ընտրական ի-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ 1500 ԱՄԵԱԿԻ ՄԵԾԱՀԱՆԴԷՍ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՕՏԱՐ ՀԻՒՐԵՐՈՒ ԵՒ 3000 ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՒ

Կիրակի օր Սորպոնի ընդարձակ ամփիթատրոնին մէջ մեծավայելուչ հանդիսաւորութեամբ մը տօնուեցաւ Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակի երկրորդ հանդէսը Փարիզի մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի երեսփոխան եւ երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահ Պ. Էտուար Սուլիէի։ Նախկին նախարար Պ. Լուի Մարէն Փարիզէն կը բացակայէր, իր ընտրական շրջանը մեկնած ըլլալով։

Սրահը ամբողջովին լեցուած էր կարգապահ բազմութեամբ մը, որ 3000ի կը հասնէր։ Բազմաթիւ օտար հիւրերու կարգին կը նշմարուէին Զօր. Շարփի, Զօր. Պրէմոն, գնդ. Պրնուա Տ'Ազի, Փրոֆ. Մաքլէր, Լիթվանիոյ դեսպանատան խորհրդական Պրինովսքի (որ հայերէն կը սորվի), Վրացիներէն՝ Կէկէչկորի, Զխենկէլի, Քանթելաքի, Հիւսիսային Կովկասէն՝ Նամիթոքով եւ բազմաթիւ ուրիշ մտաւորականներ եւ եկեղեցականներ։

Իր բացման խօսքով Պ. Է. Սուլիէ ներկայացուց օրուան տօնին նշանակութիւնը եւ նպատակը, որմէ վերջ Պ. Զօպանեան կարդաց երկու նամակներ, Փրոֆ.ներ Մէյյէ եւ Շարլը Տիլ, որոնք չկրնալով ներկայ ըլլալ հանդէսին, իրենց յարգանքը եւ հիացումը կը յայտնէին հայկական մշակոյթին հանդէպ։

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին երկու երգերէն վերջ («Ով մեծասքանչ դու լեզու» եւ «Հայաստան»), խօսք առաւ Գարեգին արք., կաթող. նուիրակը որ ուրբաթ Փարիզ հասած էր Յունաստանէն։ Լեւոն քահանայ կարդաց ֆրանսերէն թարգմանութիւնը այս ճառին զոր պիտի տանք առանձին։ Պ. Տիրան Ալէքսանեանի (թմբուկ) եւ իր քառեակին նուագէն յետոյ խօսեցաւ Պ. Զօպանեան (ֆրանսերէն), մանաւանդ ծանրանալով հայ բանաստեղծութեան վրայ։ Յետոյ երաժշտութեան ուսուցչապետ Պ. Լազար Լէվի դաշնակի վրայ նուագեց հայկական երեք կտորներ եւ խօսքը տրուեցաւ Պ. Կապրիէլ Միյէի, ուսուցչապետ Քոլէժ տը Ֆրանսի, որ խնամեալ ճառ մը կարդաց հայ ճարտարապետութեան մասին։ Օր. Հայկանուշ Թորոսեան երգեց երեք կտորներ, ընկերակցութեամբ քառեակի՝ «Տէր Ողորմեա» եւ սրինգի՝ Կալի երգը, ինչպէս նաեւ յայտագրէն դուրս «Լուսնակն անուշ»ը։ Ապա Փրոֆ. Ն. Ադոնց կարդաց ֆրանսերէն ճառ մը Աստուածաշունչի թարգմանութեան եւ անոր պատմական տարողութեան մասին, իսկ Պ. Ամէտէ Կասթուէ, նախագահ Ֆրանսայի Երաժշտագիտական ընկերութեան, ուսումնասիրութիւն մը հայ երաժշտութեան մասին, սկսելով հին եկեղեցական երգեցողութիւններէն ու երաժիշտներէն մինչեւ ժողովրդական ստեղծագործութիւնները եւ նոր հեղինակները։

Գեղարուեստական բաժինը լրացուցին «Սիփան-Կոմիտաս» երգչախումբին երգերը, Տիկին Ա. Սարգիսեանի հայերէն եւ Պ. Նուրհան Մարգարեանի ֆրանսերէն արտասանութիւնները, Պ. Պէն-Ապայի երկու հայերէն երգերը, որոնք բոլորն ալ ջերմապէս ծափահարուեցան։ Ամէնէն վերջը բեմ եկաւ Պ. Մաքսուտեան, արտասանելով բանաստեղծ Մորիս Ռօսթանի «Տաղ առ Հայաստան»ը (ֆրանսերէն)։ Երգերն ու արտասանութիւնները ընտրուած էին հայկական արտադրութիւններէ, բայց աչքի կը զարնէր թերութիւն մը.— հայ կարգ մը ծանօթ արուեստագէտներու բացակայութիւնը։ Անշուշտ պատասխանատուն կազմակերպիչ յանձնախումբն է։

1500ամեակի տօնակատարութիւնը — երկրորդը Փարիզի մէջ — մեծ տպաւորութիւն ձգեց օտար հիւրերուն վրայ, իսկ հազարաւոր հայ ունկնդիրներուն խանդավառութիւնը սահման չունէր։ Ապահովաբար Սորպոնի կամարները քիչ անգամ թնդացած են մեծարանքի այսքան պատկառելի ցոյցով մը։ Ճառերու ամփոփումը՝ յաջորդով։

ՆԻՍԻ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԵԾԱՐԱՆՔԸ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

Նիսի մեր թղթակիցը կը գրէ թէ երեսփոխան-քաղաքապետ Պ. Ժան Մէտըսէնի վերընտրութեան առթիւ, յանուն հայ գաղութին ծովանկարիչ Պ. Վարդան Մախոխեանի մէկ սքանչելի նկարը յանձնուած է մարտ 27ին, պաշտօնական ընդունելութեան մը մէջ, Պ. Մատթէոսեանի ձեռքով, ինչպէս եւ ուղերձ մը՝ գեղեցկօրէն արձանագրուած մագաղաթի մը վրայ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

Իտալացիները վառեցին Հարրարը

Իտալական 30 օդանաւեր կիրակի օր յարձակելով Հարրարի վրայ, որ Եթովպիոյ ամենամեծ քաղաքներէն երկրորդն է, կրակի տուին եւ քանդեցին զայն։ Հապէշական աղբիւրէ կը հեռագրեն թէ այս ռմբակոծութեան հետեւանքով քանդուած են ֆրանսական հիւանդանոցը, կաթոլիկ միսիոնարներու կեդրոնը, եւ շատ մը եկեղեցիներ։ Այս ռմբակոծութիւնը նախաքայլը կը համարուի նոր յառաջխաղացութեան մը՝ հարաւային ճակատին վրայ, անձրեւներէն առաջ խզելու համար հաղորդակցութիւնները՝ Հարրարի եւ Ատտիս-Ապէպայի միջեւ։

Իտալական օդանաւերը թանօներով ռումբ տեղացին, մանաւանդ պայթուցիկ եւ հրձիգ, ինչպէս կը հաղորդեն հապէշական աղբիւրէ։ Մարդկային կորուստը յայտնի չէ։ Շատեր փախած էին օրեր առաջ։ Ռմբակոծուեցաւ նաեւ Ճիճիկա քաղաքը, որ մեծապէս վնասուած էր վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին։

Հարրար քաղաքը հաստատուած է Ճիճիկայի եւ Տիրէ Տաւայի միջեւ, սարահարթի մը վրայ, 5000 ոտք բարձրութեամբ։ Բուն քաղաքը պարփակուած է քարաշէն բարձր պարիսպով մը որ ունի հինգ դուռ եւ բազմաթիւ աշտարակներ։ Բնակիչներուն թիւն է 50.000։ Բացի կառավարիչին ապարանքէն եւ օտար հիւպատոսարաններէն, միւս տուները տափարակ տանիքով չէնքեր են, քարով եւ ցեխով շինուած։ Հարրար առեւտրական կարեւոր կեդրոն մըն է եւ ճամբաներու հանգոյց մը։ Առեւտրական հրապարակին կը տիրեն հապէշ, յոյն եւ հայ խանութպաններ, ծախելով մորթ, փղոսկր, խէժ եւայլն։ Կ'արտադրէ պատուական սուրճ։ Քաղաքը հիմնուած է, կ'ըսեն, Արաբներու կողմէ, 17րդ դարուն։ Քանի մը անգամ արշաւանքի ենթարկուած է, եւ Եգիպտոսի սեփականութիւնը դարձած՝ 1875 — 1885։ Բնակիչները իրենց դրացիներէն տարբեր լեզու մը կը գործածեն եւ մահմէտական են, իրանեան ազանդով։ Առաջին սպիտակամորթ այցելուն եղած է Անգլիացի մը, Սըր Ռիչըրտ Պըրթըն, «Հազարումէկ գիշերներ»ու թարգմանիչը, որ իբրեւ Արաբ ծպտուելով, տասը օր մնացած է հոն, 1854ին։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԸ ՄՂՁԱՒԱՆՋԸ

Գերման պետութիւնը խզեց Վերսայլի եւ Լոքարնոյի դաշինքները եւ նոր դաշնագիր մը կնքելու առաջարկը բերաւ: Եւրոպա չմորեցաւ պահ մը:

Վերսայլի հաշտութեան դաշնագիրը չխաղաղեցուց Եւրոպան: Դժգոհ մնացին պարտեալները: Գոհ չմնացին նոյն իսկ յաղթականները:

Խաղաղութիւնը տեւականացնելու համար պետութիւնները քով քովի եկան միութիւն մը կազմելու համար եւ հեղնութեամբ մը «Ազգերու Դաշնակցութիւն» դրին անունը, նոյնացնելով ազգ եւ պետութիւն:

Դժգոհները չբաւականացան առով եւ դաշնագիրները խզելու համար սպառազինուեցան, ոմանք յարձակման նպատակով, ուրիշներ ալ պաշտպանողականի համար, իսկ ամէնը հաւաքական ապահովութեան համար: Ու դեռ կը զինուին գիտութեան ընծայած բոլոր միջոցներով, բոլորանուէր ջանքերով:

Երկու հակամարտ ուժերէն Ֆրանսա պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առած է միայն: Նախկին պատերազմական նախարար Մաժինօ արեւելեան ճակատին վրայ կառուցանել տուած է համանուն գիծը, ութ միլիառ ֆրանք ծախսելով, գիծ մը որ մասնագէտներու կարծիքով առ այժմ անխորտակելի է կամ կարելի է գրաւել անակնկալի բերելով պաշտպան բանակը:

Սակայն Մաժինոյի անխորտակելի ամբարտակը, պաշտպանելով Հոլանտայի ափերը, կը ստիպէ գերման սպայակոյտը վերադառնալ Վիսթուլա, ուրկէ կարելի է արշաւել ռուսական տափաստաններէն մինչեւ Մոնկոլիա:

Լուտէնտորֆի համաձայն վաղուան պատերազմները պիտի ըլլան,— «Ամբողջական»: Յարձակողը պիտի չխնայէ որ եւ է միջոց՝ արագօրէն հարուածելու համար թէ բանակը, թէ անզէն ժողովուրդը: Միակ նպատակը պիտի ըլլայ տկարացնել ոսոխին դիմադրելու կարողութիւնը:

Այս տեսութիւնը կարելի է գործադրել արեւմտեան ճակատին վրայ, ուր բնակչութիւնը խիտ է, մինչդեռ դժուարութեան պիտի բախի արեւելեան կողմը, ուր անծայրածիր տափաստաններու միջոցը իրարմէ կը զատէ բնակչութիւնները եւ կը պարտադրէ սաւառնակներուն երկար շառաւիղ մը դնել:

Ֆրանքեւռուս դաշնագիրը վտանգի կ'ենթարկէ Հոլանտայի շրջանը, երբ գերման լեգէոններ զբաղին արեւելեան արշաւանքով մը: Զօր. Պերնհարտի կը հրահանգէր ժամանակին Պելճիքայէն արշաւել Ֆրանսա, արագօրէն հաշտութիւն կնքել եւ վերադառնալ Մոսկովին՝ երբ ան տակաւին պատրաստուած չէ եւ մղել զայն Վոլկայէն անդին:

Այս ուղեգիծը չյաջողեցաւ 1914ին: Գերման սպայակոյտը երկընտրանքի մը մէջ մնալէ յետոյ, կը թուի թէ որոշեց ամրանալ Հոլանտայի մէջ, կառուցանել ամբարտակ մը հոն պաշտպանելու համար Ֆրանքեւռուս դաշնագրին տրամադրութեան համաձայն ֆրանսական արշաւանքի մը դէմ՝ երբ Գերմանիա կ'արշաւէ Ռուսաստան:

Այդ արշաւանքին համար Գերմանիա կատարած է ռազմական հսկայ յառաջդիմութիւններ՝ կատարելագործած է հրետանին, բազմապատկած է օդային տորմիղը, աւելցուցած է ռազմական նիւթերը: Զօր. Ֆոն Պըլոմպէրկ եւ Տոքթ. Կէօպէլս յայտարարեցին, թէ Գերմանիոյ ռազմական ուժը երբեք այնքան հզօր չէ եղած որքան այսօր: Կրկնենք դարձեալ որ բարոյական ազդակը աւելի մեծ արժէք ունի յաղթանակի մը համար եւ Նացին կ'աշխատի, ինչպէս Ֆաշիօն, ռազմական ոգի ներշնչել պատանութեան:

1918ի աւագ ուրբաթ օրը Մատլէն եկեղեցիին գմբէթին վրայ ինկաւ ռումբ մը: Պրպտումներէ յետոյ ճշդուեցաւ որ սաւառնակէ մը նետուած չէր, այլ սահմանագծէն, ուստի 120 քիլոմեթր հեռուէն: Պելժ թերթ մը, «Լա Ֆլանտր լիպերալ» կը յիշէ որ գերման սահմանային հրետանին կրնայ ռմբակոծել Պրիւքսէլը:

Յիշեալ թերթին յայտնութիւններուն համաձայն, գերմանական 77ը կրնայ ռմբակոծել 14 քիլոմեթր հեռուէն, մինչդեռ պելժիական 75ը միայն 7.5 քիլոմեթրէն, իսկ պելժ ծանր հրետանին, 105նոցը եւ 155նոցը 12 քիլոմեթր հազիւ կը հասնին: Գերմանական 100նոց թնդանօթը կը ռմբակոծէ 17 ու կէս քիլոմեթրէն եւ իր ծանրութիւնը իջած է 3 ու կէս քիլոկրամի, մինչդեռ պելժ թնդանօթները շատ աւելի ծանր են, 6000 եւ 9000 քիլոկրամ եւ հազիւ 16 քիլոմեթր հեռու կը հասնին: Գերման հրետանին առաւելութիւնն ունի թեթեւ ըլլալու եւ աւելի հեռուն ռումբ նետելու, եւ ժամը 35էն 40 քիլոմեթր արագութեամբ կը փոխադրուի:

Կարեւոր յատկանիշներէն մէկն է նաեւ նշանառութեան ճշդութիւնը, հետեւաբար ժամանակի շահ եւ նիւթի խնայողութիւն ունի գերմանական հրետանին:

Գերմանական բանակն ունի նաեւ սրընթաց հրասայլեր, ժամը 80 քիլոմեթր արագութեամբ: Ծաւալնին փոքր է եւ հետեւաբար դժուար է— արագութեան եւ փոքրութեան պատճառով — նշան առնել եւ հարուածել: Մասնաւոր դպրոց մը պատրաստած է ասոնց վարիչը: Հրասայլերը զինուած են ինքնաշարժ թէ փոքր եւ թէ մեծ շառաւիղ ունեցող զէնքերով: Գերման բանակը քանի մը ժամէն կրնայ կտրել անցնիլ Պելճիքան, որուն մէկ ծայրէն միւսը 250 քիլոմեթր է:

Գերմանները կատարելագործած են նաեւ օդային ռմբակոծումներու դէմ պաշտպանող հրետանիները եւ օդային տորմիղին ռմբակոծումներու համար պատրաստուած զէնքերը: Օդային ռմբակոծման դէմ հնարուած զէնքերը նշանակելի ճշդութեամբ մը կը հարուածեն մինչեւ 15 քիլոմեթր բարձրութեամբ ռումբ արձակելով: Հրետանիները կը գործեն ժամացոյցի շարժումներով: Մասնաւոր գործիք մը թնդանօթին կը փոխանցէ սաւառնակին շարժումներու ուղղութիւնը եւ ուրիշ գործիք մը կը սրբագրէ նշանառութիւնը: Թերթը կը յայտարարէ թէ հինգ կամ վեց հարուածներէ յետոյ սաւառնակը կը զարնուի:

Գերմաններն ունին առեւտրական բազմաթիւ սաւառնակներ, որոնք կարելի է անմիջապէս պատերազմական օդանաւերու փոխել: Սաւառնակներէն մէկը կրնայ տանիլ 3550 քիլոկրամ ծանրութեամբ ռումբեր եւ կտրել միջոցը ժամը 260 քիլոմեթր արագութեամբ ու դնել շառաւիղ մը մեկնակէտէն 1200 քիլոմեթր հեռու: Ուրիշ սաւառնակներ կրնան տանիլ 2400 քիլ. ծանրութիւն ժամը 403 քիլոմեթր արագութեամբ:

Սաւառնակներուն համար ընդունուած զնդացիրին ուղութեամբ մեքենան ինքնաշարժ է եւ մաթեմաթիքական ճշդութեամբ սաւառնորդը կը տանի որոշուած քաղաքին վրայ, հետեւաբար ամպերու պատճառով վար իջնելու եւ դիրքը ճշդելու պէտք չըկայ:

Անծանօթ կը մնայ սաւառնակներու ընդհանուր թիւը: Երկու տեսակ սաւառնակներ միասին պիտի գործեն, մէկը ռմբակոծման համար, միւսը՝ յարձակման: Առաջինը պիտի կրէ 500 քիլօ ռումբեր, պիտի ընթանայ 450էն 460 քիլոմեթր արագ եւ պիտի կարենայ դնել 800էն 1000 քիլոմեթր շառաւիղ մը: Ունի 1 թնդանօթ 20 միլիմեթրնոց, մէկ գնդացիր, 20 սաւառնորդ: Երկրորդը շատ աւելի արագ կ'ընթանայ եւ շատ աւելի թեթեւ է, պիտի յարձակի թշնամի սաւառնակին վրայ, որպէսզի կարէ անոր անցքը եւ արգիլէ վերադարձը: Այս տիպարին պատկանող սաւառնակ մը ունի երեք թնդանօթ 20 միլիմեթրնոց 6 գնդացիրներ եւ 4 սաւառնորդներ:

Ապահովաբար միւս երկիրներն ալ համանման պատրաստութիւններ ունին: Անծանօթ կը մնան քիմիական միջոցները, որոնք նախկին յունական կրակին նման փայլկենաբար պիտի փճացնեն թշնամիին դիմադրելու ուժերը: Գիտութիւնը երբեք ծառայած չէր այսքան գեհենական ծրագրի մը իրականացման: Մարդկային միտքը երբեք աշխատած չէր քանդիչ միջոցներ հնարելու որքան այսօր:

Որքա՜ն պիտի շահէր մարդկութիւնը եթէ սպառազինման համար գործածուած միջոցները ծառայէին ժողովուրդներու տնտեսական ու ընկերային վիճակը բարելաւելու:

ՀԵԹՈՒՄ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

(ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ)

— o —

ԽՄԲ.— Թուրք ծանօթ գրագէտ մը, Ֆազըլ Ահմէտ Այքաչ, մարտ 25ին դասախօսութիւն մը կարդաց Սորպոնի մէջ: Ստորեւ ամփոփումը.—

Թուրքիոյ բարենորոգիչը համոզուած էր որ երկրին քայքայման, պետութեան տկարացման պատճառը թուրք ժողովուրդը չէր, որովհետեւ ան կը պահէր տակաւին իր քաջութիւնը, իր կարգապահութիւնը եւ թունդ հայրենասիրութիւնը, այլ պետական վատթար վարչութիւնը՝ իր աստուածպետական կազմակերպութեամբ: Ուստի հիմն ի վեր բարեփոխելու էր այդ վարչութիւնը եւ տալու ժողովուրդին նոր պետական կազմակերպութիւն մը, որ ըլլար աշխարհիկ եւ ռամկավար, հեռու կրօնական ազդեցութենէ, ուր գոյութիւն չունենային դասակարգերու տարբերութիւն կամ առանձնաշնորհեալներ եւ զրկուածներ, այլ ամէնը հաւասարապէս իրաւունքներ եւ պարտականութիւններ ունենային օրէնքին առջեւ:

Ներկայ պետութիւնը գերազանցօրէն արդիական պետութիւն մըն է վարչական եւ քաղաքական տեսակէտով: Խաղաղասէր է արտաքին քաղաքականութեան մէջ, բայց յեղափոխական է իր ծագումով եւ ներքին ուժականութեամբ, ազգերու միջեւ իւրաքանչիւր ազգ իր իրաւունքները արժեւորելու եւ իր անկախութիւնը պահպանելու համար որ եւ է զիջում չի կրնար ընդունիլ:

Արդի յեղափոխական պետութեան ջանքերն եղան.—

1.— Կազմել անկախ հողամաս մը եւ ազգային միութեան մը գիտակցումը տալ ժողովուրդին:

2.— Կազմել արդիական բանակ մը, որ տոգորուած ըլլայ ազգային գիտակցութեամբ:

3.— Կազմել աշխարհիկ պետութիւն մը:

Յեղափոխութիւնը յաջողեցաւ պսակուած տեսնել իր ջանքերը: Այսօր պետութեան ելեւմուտքը առողջ է, իր տնտեսութիւնը ծաղկեալ, իր մշակոյթը ժողովուրդին յարմար:

Թուրքիոյ սահմանադրութեան հիմը ամբողջական ռամկավարութիւնն է: «Գերիշխանութիւնը անվերապահօրէն կը պատկանի ազգին: (Յօդ. 3): Այս գերիշխանութիւնը կը գործադրուի ժողովուրդին կողմէ իր ներկայացուցիչներուն միջոցաւ, որոնք կ'ընտրուին ուղղակի իրմէ:

Բոլոր Թուրքերը հաւասար են օրէնքին առջեւ, հաւասար իրաւունքներ ունին երկու սեռերն ալ եւ չկան առանձնաշնորհեալ անհատներ: Ամէն երկսեռ անհատ 18էն վեր ընտրող է եւ 20էն վեր ընտրելի է: Ամէն դաւանանք ամէն աղանդ ազատ է Թուրքիոյ մէջ բնականաբար օրէնքի սահմանին մէջ:

Յեղափոխական պետութեան տեւական սկզբունքն է երկրին ամբողջական անկախութիւնը: Այս իսկ պատճառով մայրաքաղաքը փոխադրուեցաւ Անգարա: Սթանպուլ անցեալը կը յիշեցնէր եւ բոլորովին արդիական պետութեան մը մայրաքաղաք չէր կրնար ըլլալ: Սթանպուլ հեռու էր ժողովուրդէն, երկրին կեդրոնէն: Անգարան ժողովուրդին մօտն էր, երկրին գրեթէ կեդրոնը: Ցեխոտ քաղաք մըն էր հին վարչութեան օրով, 20.000 բնակչութեամբ. այսօր արդիական քաղաք մըն է մաքուր եւ լուսաւոր փողոցներով եւ 120.000 բնակիչներով: Ուրեմն մայրաքաղաքի ընտրութիւնը կատարուեցաւ ընկերային եւ քաղաքական պատճառներով:

Երկրագործութեան դժբախտութիւնը կը կազմէր անցեալին մէջ տասնորդի դրութիւնը: Ասիկա ջնջուեցաւ եւ ուժ տալու համար երկրագործութեան՝ հիմնուեցան տիպար ագարակներ: Օժանդակելու համար երկրագործներու՝ հիմնուած են բազմաթիւ հիմնարկութիւններ, երկրագործական վարկեր տրամադրելու համար: Երկրագործական արտադրութիւնը հետզհետէ աւելցած է:

Պետութիւնը ջանացած է հաւասարակշռել իր պիւտճէն: Այսօր Թրքական դրամը կայուն է: Ելեւմտական վիճակը բարւոքուած է եւ կրնայ պարկեշտօրէն վճարել իր արտաքին պարտքերը:

Այս յաջողութիւնները ձեռք բերուեցան շնորհիւ Մեծ Յաղթականին եւ Բարենորոգիչին բոլորանուէր ջանքերուն: Ինքն է միանգամայն ոգին ժողովրդական կուսակցութեան, որ մեր մէջ տարբեր իմաստ մը ունի: Այս կուսակցութիւնը ազգայնական կազմակերպութիւն մըն է, որուն սկզբունքներն են.— 1. Ծառայել ժողովուրդին: 2. Ստեղծել արդիական պետութիւն մը: 3. Իշխել տալ օրէնքը ամէն բանէ վեր: Վեց յատկանիշներ ունի ան,— հանրապետական, աշխարհիկ, յեղափոխական, ազգայնական, պետապաշտական եւ ժողովրդային, այսինքն սեռի, դիրքի, հարստութեան տարբերութիւն չկայ օրէնքի առջեւ:

Ժողովուրդին ամէն խաւերուն մատչելի ըլլալու համար յեղափոխութեան բարիքները՝ ընդունուեցան լատին տառերը, որոնք կը դիւրացնեն լեզուին ուսուցումը, որ նոյնպէս մաքրուեցաւ հին, օտարոտի տարրերէ: Ժողովրդային լսարաններ հաստատուեցան ամէն կողմ: Այսօր բազմաթիւ քաղաքներու մէջ հաստատուած են գիշերային դասընթացքներ եւ երկրագործական կեդրոններու մէջ ալ հողամշակութեան ծանօթութիւններու հետ կը տրուի քաղաքացիական կրթութիւն:

Զինուորական ծառայութիւնը կը լրացնէ դպրոցին տուած կրթութիւնը: Թուրք բանակը հայրենասիրութեան, ազգային միութեան ծառայող, զինուորին ֆիզիքական կրթութեան հետ քաղաքացիական առողջ դաստիարակութիւն մը տուող դպրոց մըն է: Ծառայութենէն վերադարձող զինուորը առողջ մարմինի մը հետ, պիտի կրէ կարգապահ ոգի մը, ծանօթ պիտի ըլլայ երկրին օրէնքներուն, պիտի հնազանդի գիտակցաբար անոնց, պիտի կատարէ իր պարտականութիւնները սիրով եւ պիտի գիտնայ արժեցնել իր իրաւունքները:

Այս բոլոր իրականացումները ինչպէս նաեւ ճամբաներու, երկաթուղիներու շինութիւնները, ճարտարարուեստի տրուած մեծ զարկը, արեւմուտքցիներուդ համար շատ պարզ կը թուին: Բայց նկատելու էք որ կարճ ժամանակի մը մէջ միայն ստացուած են անոնք եւ նախած վարչաձեւի մը արմատական բարեփոխումով:

Յեղափոխութեան իրականացման պատճառներն են պետին հանճարը, պետին եւ գործակիցներուն, մանաւանդ օրուան վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւի շարունակական ճիգը, բարենորոգիչներու եւ ժողովուրդին իտէալին նոյնութիւնը:

Թուրքիա յեղափոխական կառավարութիւն մը եւ ուժական ժողովուրդ մը ունենալով հանդերձ, գերազանցօրէն պահպանողական է արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Ան կ'ուզէ բարեք յարաբերութիւններ մշակել եւ միշտ հաշտ ապրիլ իր դրացիներուն հետ: Իր արտաքին քաղաքականութիւնը երբեք յարձակողական չէ:

Պիտի հարցնէք թէ յեղափոխութեան բարենորոգումները թափանցա՞ծ են ժողովուրդին մէջ, թէ մակերեսային են: Ոչինչ կրնայ համոզել ձեզ որքան ճամբորդութիւն մը Թուրքիոյ ներքին անկիւնները ուր պիտի տեսնէք հողամշակը իր արդիական արօրով եւ միանգամայն քաղաքացիական գիտակցութեամբ, պիտի տեսնէք ինքնաշարժին ու ելեկտրական լուսաւորութեան մուտքը երկրին յետին անկիւնները: Պիտի տեսնէք երկրին ամէն անկիւնը տիրող կարգն ու ապահովութիւնը, որոնցմէ զուրկ էր նախկին Թուրքիան: Նոր սերունդը ցոյց կու տայ արդէն իր արդիական դաստիարակութիւնը ամէն ասպարէզի մէջ: Արդի Թուրքիան շատ բան կորսնցուց իր տարածութենէն, բայց շատ շահեցաւ ներքին յարակցութեամբ:

Յեղափոխութիւնն իր դերը կատարեց լիովին եւ Թուրքիա իր հանճարեղ բարենորոգիչին ղեկավարութեան տակ կը ձգտի ամբողջական ազատագրման եւ ունենալ ուրոյն ու ազգային մշակոյթ մը, անկախ քաղաքականութիւն մը եւ անկախ տնտեսութիւն մը: Թուրք ժողովուրդը, միակամ եւ միատարր պիտի քալէ իր պետին հետ դէպի իրականացումը ազգային իտէալին:

** Դասախօսը կարդաց ֆրանսացի հեղինակաւոր դէմքերու վկայութիւնները: Էտ. Էռիօ, Մորիս Փէրնօ, գնդ. Լա Մուշ, Մարիօ Ռուստան հիացումով կ'արտայայտուին Թուրքիոյ կատարած յառաջդիմութիւններուն մասին եւ վստահութիւն կը յայտնեն իր ապագային համար: Անհրաժեշտ կը նկատեն նաեւ իր քաղաքական անկախութիւնը եւ կարեւոր ազդակ մը պալքանեան համաձայնութեան:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՊԱՀԱՆՋ ՄԸ

— o —

Ինչպէս յայտնի է «La Renaissance Française» Միութեան նախաձեռնութեամբ ամէն տարի գարնան Փարիզի մէջ տեղի է ունենում միջազգային պարերեկոյթ, որին մասնակցում են ֆրանսական եւ օտար ուսանողական Միութիւններ: Ազգ. Ուս. Միութիւններից կազմուած խմբերը վերոյիշեալ ֆրանսական միութեան ծախքով, մէջը լինելով եւ առատ կերուխումը ամբան ընթացքին, մի քանի օրով ուղարկւում են ֆրանսական կամ դրացի երկրներից մէկի կարեւոր հանգստավայրերը, ընդհանրապէս ծովափնեայ քաղաքները:

Այն ինչ չքեղազարդ սրահների մէջ մի քանի օր ու գիշեր շարունակ, իւրաքանչիւր խումբ հանդէս է գալիս իր ազգային տարազով, նուագով, պարով եւ երգով: Հաւանաբար տնտեսական ծանր տագնապի հետեւանքով է որ, անցած տարի տեղի չունեցաւ միջազգային պարերեկոյթը: Իսկ նախանցեալ տարի բոլոր ազգային խմբերը, մէջը լինելով հարկաւ եւ հայկական խումբը, որ ամէնից շատ գնահատուած երեք օտար խմբերից մէկն է հանդիսացել, յուլիսին մի քանի օրով մեկնեցին Պելժիայի ծովափնեայ Օստանդ քաղաքը, որտեղ երեք օր ու գիշեր զանազան չքեղ սրահների մէջ իւրաքանչիւր խումբ փայլեցաւ իր ազգային նուագով, պարերով ու երգերով:

Այս տարուայ միջազգային պարերեկոյթը տեղի ունեցաւ մարտ 20ին, գիշերուան ժամը 10—12ին, Լիւթեսիայի չքեղ սրահներից մէկում, մի քանի հարիւր հրաւիրեալների ներկայութեամբ: Նախ հերթով բեմ ելան ֆրանսական մի շարք գաւառական երկսեռ խումբեր, իրենց տեղական խայտաբղէտ տարազներով, նուագով, պարերով, երգերով եւ արտասանութիւններով: Ապա հերթով իրար յաջորդեցին օտար ուս. խումբերը իւրաքանչիւրը իր ազգային ինքնատիպ տարազներով, պարերով ու երգերով:

ՊՈԼՍՈՅ ՀԵԼԼԷՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԶԻՆ. ԿՑՈՐԴ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՃԻՍԻ ՅՈՒՇԵՐԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Գրասենեակէս ներս մտնելուն, ըսի իրեն թէ Հայը կը մտնէ մեզ:

Ապշած երեւոյթ մը առնելով, ըսաւ.

— «Անկարելի է»:

— Ի՞նչպէս կը պատահի որ, ըսի, ուրիշներ ալ միաժամանակ կ'աշխատին «Եավուզ»ը օդը հանելու: Վստահաբար գիտեմ ասիկա: Պէտք է շուտով գտնես Հայը եւ հասկնաս, թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ: Իրիկունը պիտի սպասեմ քեզի, նպարավաճառի աշկերտի կերպարանքով եկուր, քիչ մըն ալ ուտելիք բերելով:

Շտապով մեկնեցաւ: Իրիկունը, ճաշի նստած միջոցիս, սպասուհին ըսաւ, թէ մարդ մը ձուկ բերած է եւ զիս տեսնել կ'ուզէ:

Ներս հրաւիրեցի զայն եւ անիկա, քիչ մը հանգստանալէ վերջ յայտնեց թէ Հայը երկու ամիս առաջ իր ծրագիրը յայտնած էր ուրիշ խումբի մը, որ իրեն հետ Հանըմ մըն ալ ունէր: Այդ մարդիկը, որոնք նախապէս օգնութիւն խոստացած էին իրեն, յետոյ լքած են զինք: Ատկէ վերջ մեր մօտ եկած էր, մեզ աւելի յանդուգն նկատելով:

Սպասուհիս կանչելով 2 մէճիտ ուղեցի ու տուի լրտեսիս, յանձնարարելով որ վերայաջորդ առաւօտը դարձեալ դեսպանատուն հանդիպի:

Նախ կ'ուզէի տեսնել թէ Լէյլան ինչ պիտի ըսէ:

Հայուն խօսքերէն, թէ նախապէս ուրիշներու ալ առաջարկած էր, եւ Լէյլայի ըսածներէն, թէ շատ մը Թուրքեր խառնուած էին գործին մէջ, եզրակացուցի որ խնդիրը ուշացած էր, որովհետեւ երկար խորհրդակցութիւններու ձեռնարկուած էր: Եւ իրաւունք ունէր Լէյլան ըսելով, թէ յեղափոխութիւնը շուտով պիտի պայթէր:

Այս մտածումները ուրիշ խորհուրդի մը առաջնորդեցին զիս: Պէ՞տք էր որ հելլէն տարրն ալ խառնուէր գործին, ապահովելու համար շարժման յաջողութիւնը, թէ լքելով ձեռնարկը դաւադիրներուն, խորհէի միայն յոյն բնակչութեան ապահովութեան համար:

Թուրքերու մտայնութեան շուրջ ունեցած փորձառութիւնս զիս այն եզրակացութեան բերաւ, թէ Ա.— Պէտք էր արգիլէի խառնել հելլէն ժողովուրդը այս արկածախնդրութեան, ուրկէ ոչինչ ունէր շահելիք: Բ.— Պէտք էր Լէյլայի բարեկամներուն ձգել դաւին գործադրութիւնը: Գ.— Միայն մտածել, թէ ի՞նչպէս ջարդէ պիտի փրկուին քրիստոնեաները:

Որոշում մը տալէ առաջ, սակայն ուղեցի նախ լսել Լէյլան, որուն համար այլ եւս վստահ էի, թէ Թուրքերու լրտեսը չէր, եւ կրնայի վստահութիւն ունենալ իր վրայ:

X

Կէսօրէ վերջ դեսպանատուն գացի թէյասեղանին համար: Մինչեւ ժամը 7 Լէյլան չտեսնուեցաւ, մինչդեռ խոստացած էր ժամը 5 ու կէսին հոն գտնուիլ: Պատրաստուեցայ մեկնիլ, երբ տեսայ որ Լէյլան ներս կը մտնէ: Հեռուէն նշան ըրաւ որ սպասեմ իրեն:

Արդարեւ, քանի մը հոգիներ բարեւելէ վերջ, քովս եկաւ, եւ զիս անկիւն մը տանելով, «կարեւոր բաներ ունիմ ըսելիք», փսփսաց:

Լսեցէք Լէյլա հանըմ, ըսի, ձեզի հետ անկեղծ ըլլալու համար պարտիմ խոստովանիլ, թէ տակաւին կասկածելի կ'երեւիք ինծի, եւ ասոր համար պէտք է ըսէք, թէ ո՞ւրկէ պիտի առնէք պայթուցիկ նիւթը, ո՞րքան քանակութիւնով ունիք անկէ, եւ որո՞ւն մօտ կը գտնուի անիկա:

Այս խօսքերուս վրայ, Լէյլա անմիջապէս պատասխանեց.

— Քուզկունճուկի մէջ, 3—400 օխա պայթուցիկ կայ Գրիգոր անունով Հայու մը մօտ:

Այս պատասխանէն վերջ, այլ եւս պէտք չէր որ կասկածէի իր անկեղծութեան համար: Բայց ուրիշ հարցում մը ուղղեցի.

— Որո՞նք են այն մարդիկը, որ պայթուցիկ նիւթերը պիտի զետեղեն «Եավուզ»ի մէջ:

Պատասխանեց թէ Գրիգորը ուրիշ երկու հոգիի հետ կը գործէր: Հաւ քիչ մը կեցաւ: Անտարակոյս կ'ուզէր յիշել մեղսակիցները, բայց յետոյ յարմար չնկատեց յայտնել զանոնք: Միայն ըսաւ, որ այդ երկուքը կը հաւաստէին թէ, դաւը 99 առ հարիւր պիտի յաջողէր:

— Հիմա ուրեմն, շարունակեց ան, կրկի՞ն կասկածելի կը նկատէք զիս:

— Է՛, ինչ ըսեմ Լէյլա հանըմ, պատասխանեցի: Քանի որ չէք ուզեր յայտնել այդ երկուքին անունները ...

— Ուրեմն գիտցէք որ այս երկուքը Պոլսէն չեն:

— Բայց աքծանո՞վ պէտք է հանեմ բերնէդ ամէն բառ: Քանի որ այսքան բաներ կը վստահիս ինծի, ինչո՞ւ կը վախնաս նաեւ այդ երկու անունները վստահելէ:

— Չեմ վախնար ... բայց, բայց ... ինչո՞ւ կը պնդէք: Տեսէք, երկու մարդիկ են, որ ուզած ատեննին եւ ուզած չափովնին կրնան «Եավուզ»ը մտնել ելել:

— Արդեօք այսինչնե՞րն են ըսի, անուններ տալով:

— Կը տեսնէ՞ք ուրեմն թէ ամէն բանի ծանօթ էք:

— Կ'երդնում ձեզ թէ բան մը չեմ գիտեր, պատասխանեցի, բայց ձեր ըսածներէն կրնամ այդպէս եզրակացնել: Ուրեմն այսպէս, հէ՞:

Զոր «այո»ով մը պատասխանեց: Յետոյ ես մեկնեցայ ժամադրութիւն տալէ վերջ: Վաղայաջորդ օրը պիտի գտնուէինք տիկին X-ի թէյասեղանին:

Երկու օր վերջ տիկին X-ին տունն էինք: Այս անգամ ճշդապահ ըլլալով հինգուկէսին եկաւ: Բաւական մը խօսակցեցանք: Իր արտայայտութիւններու ընթացքին աչքերը կը փայլէին, մանաւանդ երբ կ'ըսէր, թէ Ա. կամ Բ. պէյը անձամբ կ'ուզէր կախաղան առաջնորդել ...

Այն ատեն ես կը հեգնէի զինքը: Կ'ըսէի որ պէտք էր զուսպ ըլլար իր արտայայտութիւններուն մէջ, քանի ձեռնարկած էր այդպիսի ծանր գործի մը: Իբր օրինակ ցոյց կու տայի Հայը, որ իր կեանքը զոհել մտադրած ըլլալով հանդերձ, խաղաղ ու հանդարտ երեւոյթ մը ունէր, քիչ կը խօսէր, եւ միայն իր շրթներուն հազուադէպ շարժումներէն — երբ վճռական խօսք մը կ'արտասանէր — կրնայիր գուշակել, թէ ինչպիսի պայքար մը կը մղուէր իր հոգւոյն խորը, մտքերու եւ զգացումներուն միջեւ:

(Շար.)

(10)

փարիզահայ Ուս. Միութիւնը որ մի քանի տարի է ինչ մասնակցում է միջազգային պարահանդէսներին եւ միշտ էլ լաւ յաջողութեան է արժանանում շնորհիւ իրեն աջակցող ուժերի, այս անգամ հանդէս եկաւ հինգ պարով (բեմի փոքրութեան պատճառով) հայկական գեղեցիկ տարազներով եւ թառի ու դափի նուագով պարեց երկու շուրջպար.— «Հայկական կաքաւը» (Քէօր Օղլի) եւ «Պասկապակ»ը եւ երկու կովկասեան պար: Թառխոտ Թուրքէն Աւագեան եւ Օր. Հրանոյշ Գազազեան պարեցին «Լեզգինկա», իսկ Օր. Զարիկ Ժամհարեան՝ «Ուզունդարա»: Բոլորն էլ արժանացան բուռն եւ երկարատեւ ծափահարութեան: Օտար ուսանող. խմբերի մէջ ամէնից խեղճ ու կրակն էր ալպանական տարազով 7—8 հոգուց բաղկացած Թրքական խումբը, իր մէջ միայն երկու կին ունենալով: Խումբը Թառխոտ Արգարի նուագով պարեց մէկ խմբական եւ մէկ հատ էլ կենդ պար: Մեր դրացիներից այս տարի չկային Վրացիները, Թաթարները, Լեհականները եւ Իրանցիները: Անգամ ռուս գեղարուեստասէր ժողովուրդի կողմից մէկ կին միայն հանդէս եկաւ:

Այս տարուան միջազգային պարերի մրցման շարունակութիւնը տեղի է ունենալու յունիսին կամ յուլիսին (եթէ թնդանօթները չորոտան) Ռումանիայի Կոնստանցա քաղաքում, Սեւ ծովի ափին, որտեղ պիտի մնան երեք օր միայն, ամէն ինչ Ֆրանսական Միութեան ծախքով:

Հայ ուս. խումբը լինելով լաւագոյն խմբերից մէկը, հրաւէր է ստացել մասնակցելու Կոնստանցայի միջազգային պարահանդէսներին:

Հայկական արուեստի մի քանի ճիւղերը եւրոպական ժողովուրդներին ծանօթացնելու յարմար առիթներից մէկն էլ այս ձեւի միջազգային մրցումներն են, որտեղ մենք հնարաւորութիւն ունինք ասպարէզ գալու մեր լաւագոյն ուժերով, գրեթէ առանց նիւթական զոհողութեան: Քանի որ չունինք մեր դրացի տարագիր Ռուսերի պէս Երաժշտ. Միութիւն, առանձին շէնքով, մասնագէտ ուսուցիչներով եւ երկսեռ ուսանողներով, դժուար է Հայ Ուս. Միութեան վարչութեան ցուցնել հասցէն գեղարուեստասիրաց հայկական որ եւ է միութեան, որ մի քանի կարող ուժեր տրամադրէ մինչեւ Կոնստանցա մեկնումը մի քանի հայկական պարեր ու երգեր սովորեցնէր: Նոյնպէս լուրջ ուշադրութեան արժանի են Հայ արիները, որոնք անդամ լինելով սկաուտական համաշխարհութեան, հրաւիրուած են յառաջիկայ ճամբարին (Հոլանտա, 1937 յուլիս — օգոստոս): Ինչպէս որ մասնակցեցին նախորդ մի քանի ճամբարներին, միշտ բարձր բռնած հայկական եռագոյնը: Ցառաջիկայ ճամբարի յայտագրերի մէջ, ինչպէս հաղորդել էր «Ցառաջ»ը, պիտի մտցնեն ամէն երկրի ազգային յատկութիւնները, զանազան ցուցադրութեանց ընթացքին: Չեմ կարծում թէ որ եւ է ազգային միութիւն հետաքրքրուած լինի հայ արիների կազմած գեղարուեստական բաժնով գոնէ: Պարզ է որ հայ արիները եւս կարիք ունեն արուեստագէտ կարող ուժերի հայկական պարեր, երգեր ու խաղեր սովորելու համար: Մասնակցելով հայկական, եւրոպական եւ արեւելեան հանդէսներին, կարող եմ վկայել, որ մեր ազգային վայելուչ տարազով, նուագով, երգերով ու պարերով ամէնուրեք մեծ խանդավառութիւն ենք ստեղծում: Գեղարուեստական մարզի մէջ մանաւանդ: Բացի թատրոնից, որի մէջ դեռ եւս թոյլ ենք, մեզ հետ չեն կարող մրցել ոչ միայն շատ ու շատ արեւելեան, այլ եւ մի շարք եւրոպական ժողովուրդներ: Եթէ Հայաստանն ու հայկական գաղութները իրար հետ շաղկապուած լինէին, ուրեմն եթէ ունենայինք «ամէնուն Հայոց կառավարութիւն», անկասկած է որ ամէն տեղ էլ աւելի մեծ յաջողութիւններ կը շահէինք ... Խոստմնալից եւ նոյն իսկ տաղանդաւոր երեխաներ ու պատանիներ եւ երիտասարդներ շատ ունինք ամէնուրեք ցրուած, որոնք կարիք ունին կարող արուեստագէտների աջակցութեան, իւրաքանչիւրը իր մարզի մէջ, որով կարելի կը լինէր հայկական նուագը, պարը եւ երգը անաղարտ պահելու նպատակով պայքարել այլանդակութեան հասցրած երեւոյթների դէմ: Շատ յաճախ ամէնէն թերուս դերակատարները, երգողներն ու պարողները մեր մամուլի մէջ գովասանքի են արժանանում, փոխանակ պարսաւանքի եւ կամ քննադատութեան: Մի սխալ եւ յոռի երեւոյթ, որից տուժում են գեղարուեստն ու հայկական մշակոյթը:

Այս լոյս քաղաքի հայութիւնը հարուստ է արուեստագէտ հին ու նոր ուժերով, որոնք եթէ միանան մի գեղարուեստասիրաց միութիւն կազմեն, գոնէ մի համեստ շէնք վարձեն խոստմնալից ուժերից երգեցողութեան, երաժշտութեան եւ պարի դասեր տալով, շատ լաւ արդիւնք կարելի է ձեռք բերել, թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատների վրայ: Գոյութիւն ունեցող երգչախմբերը որոշ օգտակար դեր են կատարում, բայց իրենցից անկախ են վերեւ առաջադրուած պահանջներին բաւարարութիւն տալ:

Կարող արուեստագէտների ղեկավարութեամբ պատրաստուած ընդունակ ուժերով մենք ամէնուրեք կարող կը լինէինք հայկական նուագը, երգն ու պարը ցուցադրել եւրոպական շքեղ սրահների մէջ, վարձատրուելով ոչ միայն բարոյապէս, այլ եւ նիւթապէս:

ԲԵՆՕ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԲԻՒԹԱՆԻԱՆ

— o —

«Խ. Հայաստան»ի մէջ կը կարդանք.

Երեւանի ծայրը, իբրեւ տխրական գեղեցկուհի մը, կը բարձրանայ շէնք մը: Բաւական հեռուէն, անոր փայլուն ճակատին վրայ կը կարդանք. — «Նոր Բիւթանիոյ միջնակարգ դպրոց»:

Ժամանակ մը, այս հինայի արուարձանի փոխարէն ամայի տափաստան մը կար այստեղ,— բայց շուտով, մէկը միւսին ետեւէն, բարձրացան գեղանիստ շէնքեր, որոնց մէջ կ'ապրի հիմա երջանիկ բնակչութիւն մը: Նորեկներ են այդ բնակիչները, անոնք հինգ տարի առաջ նաւով մը եկան Ցունաստանէն:

Նոր-Բիւթանիա թաղամասը, որ ինկած է Երեւանի հարաւային կողմը, հազարաւոր բնիկ ու եկուոր բնակիչ ունի:

Հայրերը կ'աշխատին գործարաններու եւ նորաշէն հիմնարկութեանց մէջ, իսկ տղաքը կ'երթան վարժարան: 1620 աշակերտ ունի Նոր-Բիւթանիա վարժարանը: Պիրէոնի փողոցներու մէջ թափառող այս թարմ սերունդը հիմա խանդավառութեամբ կը հետեւի դպրոցական ու մարզական շարժումին:

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎ

Ճարտարապետական ակումբին մէջ, փետրուարի կիսուն, տեղի ունեցաւ ժողով մը, ուր հաւաքուած էին Երեւանի բոլոր ճարտարապետները, ճարտարագէտները, կերպարուեստի աշխատաւորները եւայլն:

Ճարտարապետական վերջին գործերու մասին քննական զեկոյց մը կարդաց ճարտարապետ Արմէն Խաչատրեան, որ ցոյց տուաւ վերջին 8 տարիներու ընթացքին Հայաստանի ճարտարապետութեան մէջ տեղի ունեցած «բեկում»ը: Վերջին տարիներու ընթացքին կառուցուած գործերէն իբրեւ յաջող շինութիւն՝ ներկայացուց Ժողովրդային Տունը (նախագիծ Թամանեանի), նոր սինէման (նախագիծ Քոչարի եւ Երկանեանի), Գրքի պալատը (նախագիծ Մազմանեանի եւ Մարգարեանի), Մեծ վաճառատունը (նախագիծ Աճարոնեանի, Մազմանեանի, Մարգարեանի եւ Քոչարի), Գիւղատնտեսական վարժարան (նախագիծ Սաֆարեանի) եւայլ կարգ մը շէնքեր:

Խաչատրեան ներկայացուց այդ շինութիւններուն թերութիւններն ու յաջողութիւնները, եւ հաստատեց որ ճարտարապետները կրցած են օգտագործել հին ճարտարապետութեան թելադրանքները, առանց անտեսելու նաեւ քանդակային աշխատանքները:

Կարծիքի փոխանակութեան մասնակցեցան Ջալալեան, Ս. Վարդանեան, Ս. Սաֆարեան, Վ. Ցարութիւնեան, Ս. Մանուկեան, Ա. Ահարոնեան, Վ. Բարաջանեան, Մարգարեան, Զ. Բախչինեան, Գ. Մուշեղեան, Մ. Մազմանեան, Արայ Սարգսեան եւ ուրիշներ:

Արտայայտուողներուն տեսակէտներէն կարելի էր եզրակացնել, որ մեր ճարտարապետները տակաւին չեն կրցած կատարել արուեստներու համադրութիւնը: Բոլոր տեսակի շէնքերուն նախագիծները պատրաստելու ժամանակ, ճարտարապետները իրենց ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնեն միայն արտաքին գեղարուեստական ձեւաւորումին վրայ, երկրորդական գծի վրայ ձգելով ներքին ճարտարապետական ձեւաւորումի հարցը: Երեւանի բոլոր շինութիւններուն մէջ կը բացակայի ամբողջականութիւնը, շէնքերը հանդէս կուգան իրարմէ անկախ, որով ընդհանուր ներդաշնակ տպաւորութիւն չի ստեղծուիր:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅ ՍԿԱՈՒՏԻ ՄԸ ՔԱՋՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 7 մարտ (Ցառաջ).— Մարտ 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը երկուքուկէսին հոծ բազմութիւն հաւաքուած էր քաղաքիս Պաքսա Փութպոլի խաղավայրը: Մրցում մը տեղի պիտի ունենար Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ անգլիական R.A.F. զինուորներու միջեւ: Խաղը չսկսած ժողովուրդին մէջ իրարանցում մը սկսաւ մօտակայ լիճին ափը: Այդ պահուն հայ սկաուտներէն 20 տարեկան Ցովսէփ Սանճեան նետուեցաւ ջուրին մէջ: Քանի մը վայրկեան յետոյ Ցովսէփ երիտասարդ մը ձեռքէն բռնած ջուրին վրայ երեւցաւ եւ յետոյ ցամաք ելաւ:

Երիտասարդը, Էտուարտ Սալման, 23 տարեկան, լիճը մտեր է լողալ սորվելու փորձով, սակայն կորսնցուցած է հաւասարակշռութիւնը եւ սկսած է օգնութիւն աղաղակել: Օտարազգի սկաուտներ չեն համարձակած ջուրին մէջ նետուիլ եւ գաւազան մը երկնցուցեր են, մինչեւ որ Ցովսէփ երկու մեթր խորութեամբ լճին մէջ նետուած եւ փրկած է երիտասարդը: Ժողովուրդը, հայ եւ օտար, ջերմապէս շնորհաւորեց հայ արին: Էտուարտ ուզեց անոր ձեռքը համբուրել ի նշան երախտագիտութեան, սակայն Ցովսէփ պարզութեամբ մը ըսաւ.

— Ես Հայ Արի մըն եմ եւ մարդկային պարտականութիւնս կատարեցի:

Արաբ երիտասարդը Պաղեստինի ընդհ. սկաուտապետ Ֆէվզի Նաշիշի պէյի հաղորդեց այս քաջագործութիւնը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅՈՒՍԱԽԱԲՆԵՐԸ

— . —

ՎԻԷՆ.— Անցած տարի օգոստոսին էր որ Փարիզ եկաւ ներգաղթի լիազօր Պ. Դ. Շահվերդեան, առաջին կարաւանը կազմակերպելու համար: Իր Փարիզ հասած օրերուն մասնաւոր յայտարարութիւններ ալ ըրաւ, այն մտքով թէ արձանագրութիւնները պիտի կատարուին առաւելապէս Վերաշինաց եւ Հայր. Միութիւններէն, որոնք նոր աւաններ շինած են Հայաստանի մէջ: Այս եւ նման յայտարարութիւնները նոր եռանդ մը ստեղծեցին Վերաշինաց հայրենակցականներու մէջ եւ մինչեւ այսօր հազարաւոր նամակներ ու շրջաբերականներ գրեցին իրարու դէմ, որոնք ձեռքէ ձեռք անցնելով կը կարդացուէին մինչեւ անգամ փողոցներուն մէջ: Ինչե՜ր ըսէք որ գրուած չըլլային այդ նամակներուն եւ շրջաբերականներուն մէջ,— Կարաւանը շուտով պիտի մեկնի, մենք Պ. Շահվերդեանի հետ տեսնուած ենք, այս կարաւանին դուք ալ մաս պիտի կազմէք, ինչպէս գիտէք բնակարանները պատրաստ են, երբեք նեղութիւն չպիտի քաշէք եւն.:

Վերաշինաց մը իր մէկ շրջաբերականով կը գրէր.— «Մենք հոս Փարիզի մէջ տեսնուեցանք Պ. Շահվերդեանի հետ որ մեզի յայտարարեց թէ ձեր հայրենակիցներուն համար որ եւ է արգելք չկայ Հայաստան երթալու, ուստի ձեզի կը յանձնարարենք որ շուտով արձանագրէք եւ մեզի ղրկէք ցանկը այն հայրենակիցներուն որոնք կը փափաքին Հայաստան երթալ:

Ահա այսպիսի շինծու եւ թխածոյ լուրերով էր Ֆրանսահայ գաղութները 5—6 ամիսէ ի վեր կ'օրօրէին: Զանազան Հայր. Միութիւններ մէկ օրէն միւսը իրենց զիրենք Վերաշինաց յայտարարեցին եւ անմիջապէս սկսան խօսիլ նոր աւանի շինութեան մասին: Նոյն իսկ իրենց շինելիք աւանին յատակագծի նկարն ալ սկսան տպել թռուցիկներու վրայ: Այս տեսակէտէն ամէնէն աւելի յուսախաբ եղան Վիէննաբնակ մաս մը Բազմաչէնցիներ: Բազմաչէնի Հայր. Միութիւնը գոյութիւն ունի աւելի քան 40 տարիէ ի վեր, հիմնուած Ամերիկայի մէջ «Լոյս» Ուսումնասիրաց անունով: Ժամանակին օգնութիւններ ըրած է իր դժբախտ հայրենակիցներուն եւ առ հասարակ բոլոր Բազմաչէնցիներուն: Բայց այս վերջերս այս Միութեան ալ պատահածը վերջ չգտնաց: Քանի մը հոգի միութիւնը կոչեցին Վերաշինաց եւ հրապարակ նետեցին 16 ընտանիքներու համար շինուած բնակարաններու պատմութիւնը: Եւ այսպիսի լուրերու վրայ էր որ մաս մը դիւրահաւան եւ թթու ամփոփ Բազմաչէնցիներ քանի մը ամիսէ ի վեր թեւ առած կը թռէին. ամէն օր ժողովներ ու խորհրդակցութիւններ:

— Մենք կ'երթանք, վա՜յ անոր որ հոս կը մնայ, մեր միութեան կեդրոնը Ամերիկայէն հեռագրած է Փարիզ Պ. Շահվերդեանին որ մենք մաս կազմենք այս կարաւանին եւն.: Հիմա որ արձանագրութիւնները մաղէ անցած եւ փակուած են, խաբուածները լուտանքներ կը թափեն Շահվերդեանի եւ իրենց պարագլուխներուն դէմ:

Անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ եղածը ներգաղթ չէ, այլ քմահաճոյքի գործ: Նոյն իսկ կը խօսին կաշառակերութեան մասին: Թոնիկ Հօկեան նեղն անգամ կը կասկածի իբրմէ: «Ի՞նչպէս կ'ըլլայ, ես աւելի ծանրաբեռնուած եմ ընտանեկան հոգերով եւ մանրամասնօրէն բացատրեցի արձանագրութեան ժամանակ: Ես չեմ յաջողած, իսկ անոնք ոչ ծանրաբեռնուածներ, նոյն իսկ մէկ հատ պզտիկ չունեցողներ յաջողած են ... Եւ այսպէս բազմաթիւ զրոյցներ եւ վիճաբանութիւններ»:

Թուրքերը լաւ առած մը ունին.— «Հայուն վերջին խելքը իմ գլուխս ըլլար» ...

Պ. Վլէժ

Զ. Ո. Մ. ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ.— Զ. Ո. Միութեան տասնամեակը տօնուեցաւ մարտ 21ի իրիկունը, պետական թատրոնի վերնայարկը, որուն ճակատը զարդարուած էր զոյգ եռագոյններով: Ճիշդ ժամանակին մեր համակիրները գրաւած էին արդէն աթոռները:

Օրուան նախագահ ընկ. Պետրոս Խաչիկեան Զ. Ո. Միութեան մասնաճիւղին տասը տարուան գործունէութեան մասին համառօտ տեղեկութիւններ հաղորդելէ վերջ հրաւիրեց երգչախումբը հնչեցնել «Հիմի էլ լռենք»ը: Արտասանեցին ընկերներ Կ. Թէհեան «Հէյ ջան հայրենիք»ը եւ Մ. Սէմէրճեան գեղեցիկ կտոր մը Սիամանթոյէն:

Երաժիշտ Պ. Ա. Մելքոնեան մէջ ընդ մէջ ջութակով նուագեց գեղեցիկ կտորներ: Հանդիսականներու ջերմ ծափերուն տակ երգչախումբն երգեց «Ախ մեր սիրուն լիքը գարուն ցալ»: Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկ. Ց. Փունարճեան որ նկարագրելէ յետոյ Զ. Ո. Մ.ի ծագումը եւ գործունէութիւնը, լայնօրէն բացատրեց թէ ինչ ճամբաներէ պէտք է անցնիլ հասնելու համար նպատակին եւ շարունակեց.

— «Ահա տասը տարի միութիւն մը որ ծնաւ հայ ժողովուրդի անմիջական պահանջէն: Ան ահաւոր փոխանցման շրջանի մը արտադրութիւնն է եւ անոր գործունէութիւնը տասը տարուան ընթացքին եղաւ արդիւնաւոր եւ ազգաշէն: Արեան գետերը միասին ճեղքող եւ մարդկային դիակներու դաշտերու վրայէն միասին քալող այս սերունդը, Զ. Ո. Մ.ի միջոցաւ ապացոյցը տուաւ որ մէկ բանի կը ձգտի ու այդ ձգտումին հասնելու համար միաձեւ կը մտածէ:

Մենք պիտի աշխատինք պահել այն ինչ որ մեզի հետ բերած ենք: Պէտք է որ բոլոր Զ. Ո. Մ.ականները նորածիններու կնքուին միայն Վրէժ եւ Արմէն անուններով: Այդ անուններով պէտք է լեցնել թաղապետութեանց տոմարները:

Զ. Ո. Մ.ը տասը տարի մնաց չէզոք ու ասկէ յետոյ պիտի շարունակէ մնալ չէզոք, բայց ոչ անտարբեր: Զաւամխուներն ու վայրերկաները են որ կ'ուզեն մեզ փչական կոչել: Տասը տարուան բեղնաւոր գործունէութենէ յետոյ, այլ եւս Զ. Ո. Մ.ի հիմերը զօրաւոր են: Մենք անոնց հետ ենք որոնք անկեղծօրէն հայ ժողովուրդի շահերը կը պաշտպանեն: Մենք պիտի տօնենք Մայիս 28ը, որովհետեւ աւելի թանկագին թուական չունեցաւ հայ ժողովուրդը: Մենք կը պաշտենք դրօշը, որովհետեւ սկզբունք ունինք: Անսկզբունք մարդն է որ դրօշ չունի: Ապրիլ 11ը տօնեցինք եւ պիտի տօնենք մինչեւ վերջ: Մեր նպատակները առողջ են եւ էական»:

Ճառը վերջացաւ ջերմ ծափերով, եւ հանդէսը փակուեցաւ «Ցառաջ Նահատակով»:

Ցաջորդ օր կիրակի կէսօրէ վերջ, Զ. Ո. Մ.ը իր տասնամեակին առթիւ եւ ի պատիւ ընկ. Փունարճեանի սարքած էր խնճոյք մը, Հ. Ց. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ, որ ամբողջութեամբ լեցուն էր: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Փունարճեան: Ազգային յեղափոխական եւ ժողովրդական երգերով ստեղծուեցաւ անուշ մթնոլորտ մը: Խօսք առին ընկերներ Անդրանիկ Փօյաճեան, Պ. Մինասեան եւ Ե. Կասեան: Արտասանեցին ընկ. Ա. Մարգարեան եւ Տիկին Միքայէլեան, իսկ երաժիշտ Մելքոնեանի ջութակը խնճոյքին թագն ու զարդը հանդիսացաւ: Խորոված նաչապանուհի մը աճուրդի դրուելով բարձրացաւ մօտ 300 ֆրանքի: Խնճոյքը վերջացաւ ուշ ատեն:

*** Հ. Ց. Դ. կոմիտէն օգտուելով ընկ. Փունարճեանի ներկայութենէն, կազմակերպած էր ընկերահամակիրական զրոյց - դասախօսութիւն մը, երկուշաբթի երեկոյ «Սիամանթօ» ակումբին մէջ: Ներկայ էին մօտ 40 երիտասարդներ: Ընկեր Փունարճեան խօսեցաւ ներկայ քաղաքականութեան եւ Հայաստանի մասին եւ պատասխանեց զանազան հարցումներու:

Թղթակից

Ո՞Վ ԶԻՆԵՑ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ

— o —

Ցայտնի է որ Գերմանները երկաթի հանք չունին եւ ստիպուած են մեծաքանակ ներածել, իր զինուորական եւ ճարտարարուեստական պէտքերուն համար:

Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն ֆրանսական ընկերութիւններ են որ երկաթ հայթայթած են Գերմանիոյ հետեւեալ կերպով.—97,000 թօնօ 1933 յունուարին, 1935 յունուարին 145.000 թօնօ, իսկ 1936 յունուարին 550.000 թօնօ:

Ընդդիմադիր թերթերը կը գրեն թէ կառավարութիւնը կը քնանա՞յ երբ Գերմանիա այնքան երկաթ կը ներածէր՝ իր վերազինումը գլուխ հանելու համար:

Կապիտալը՝ պրոլետարին պէս հայրենիք չունի:

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Մենք կը սիրէինք խաւարը. խաւարին յատուկ արդար փոխադարձութեան պիտի դիմէինք: Մեր ցեղը շատ է տեսած այդպիսի դաւադրական տեսարաններ: Մեր նամարտ թշնամին սորվեցուց. տխուր է խոստովանիլ, ուշ սորվեցանք եւ քիչով սորվեցանք: Շատոնց սորվելու էինք եւ ամբողջ ազգով սորվելու էինք: Մեր բոլոր դժբախտութեան բանալին հոս է. բայց դեռ չենք գիտակցիր:

Փոխադարձութեան արդար դատը վերջացած էր. պատանդներու բեռէն ազատած էինք: Կողբի կողքին վազող առուակի մեղմ խոխոջը կը լսուէր. դէպի ձորը սահեցանք պաղ ջրով լուացուելու համար: Մեր պահակներուն սուիններէն կ'երեւէին բլուրներու լերկ երեսին վրայ: Աքաղաղները իրենց առաջին կանչով արշալոյսը կ'ողջունէին. մենք յոգնած, անքուն, եւ գիշերուան ցուրտէն քիչ մը թմրած՝ մեր սենեակը երթալու ճամբան բռնեցինք:

— Հեռախօսին վրայ է գունդին հրամանատարը. վաշտի հրամանատարին կը սպասէ, եղաւ հեռախօսի զինուորին առաջին խօսքը երբ ոտքս սեմէն ներս կը դնէի սենեակս մտնելու համար:

— Ինչո՞ւ համար:

— Չեմ գիտեր, ըսաւ հեռախօսի զինուորը. հրամայեց որ միայն վաշտի հրամանատարը անձամբ գայ հեռախօսին գլուխը:

Արտակարգ բան մը կար. գիշերուան այս պահուն ոչ մէկ հեռախօսութիւն պատահած էր: Երբ այս խորհրդածութիւնը կ'ընէի, վաշտին հրամանատարը եկած անցած էր հեռախօսին գլուխը. քանի մը խօսքի փոխանակութենէ վերջ, հեռախօսի գործիքը լռեց: Թելերը կտրուած էին:

Գունդի հրամանը.— «Մոլլա-Կամարի մեր ուժերը գիշերուան ժամը 3ին պարտուելով նահանջած են Իգտիր. անմիջապէս նահանջեցէք որ թշնամին առաւօտուն չօղակէ ձեզ»:

Կացութիւնը իր մերկութեամբ բոլորիս աչքին առջեւ էր: Հաւանական նահանջի առթիւ օրեր առաջ մեր ընելիքները ճշդած եւ դերերը բաժնուած էին:

Հեռախօսի թելը կտրուելու պահուն մեր եւ Փիրլուի Բ. վաշտի կապը պիտի պահէինք դրօշախօսութեամբ, որ տեղի պիտի ունենար երկու որոշ բլուրներու վրայէն եւ անոնց վրայ շարունակ մէկ մէկ զինուոր կը պահէինք: Առաջին առթիւ հրաման ղրկեցի այդ զինուորին, որ դրօշով յայտնէ վտանգը:

Արեւելքը կարմրած էր. Արարատեան դաշտի մշուշ հորիզոնէն արեւու առաջին ճառագայթները Բարթողեան լերան ապառաժ գագաթներուն վրայ կը խայտային: Տանիքի մը վրայէն հեռադիտակով մաղեցի Կողբի նեղ շրջապատը, մեր դիրքերը եւ թշնամիին հաւանական դիրքերը: Մեր պահակախումբի բլուրներուն վրայ մեր տղոց մէջ արտակարգ շարժում մը կար. լրաբեր զինուորները դէպի կուգային վազելով: Թշնամին իր դիրքերը բռնած էր. ագռաւի բազմութեան նման անոնք կը շատնային: Պաշարուա՞ծ էինք:

— Պաշարուած ենք, Պ. Հրամանատար, ըսի:

— Մեր որոշումին համաձայն դիրքերը բռնէ:

— «Ի զէն», պոռացի վաշտի այն մասին, որ հանգստեան քաշուած զօրանոցը կը գտնուէր:

«Ի զէն» հրամանը այնպիսի բեկբեկուն շեշտով մը հնչեցի որ ինծի բոլորովին անծանօթ եկաւ: Հարիւր, հարիւր անգամներ, զանազան առիթներով, բոլոր մարզանքներու ատեն, ռազմափորձերու ժամանակ ես այդ կարճ ու խրոխտ բառը, մարզանքի գրքի այդ հպարտ հրամանը այնքան խեղդուկ խեղճուկ չէի հնչած: Ան լիաթոք ու հնչուն, տարածուն ու արձագանգող շեշտ մը ունէր առաջ: Զգացի որ սարսուռ մը կ'անցնի երակներուս մէջ պաղ օձի մը նման: Մաղձային ու լեղի լորձունք մը կոկորդս կը ճնշէր, ծարաւ մը կը զգայի: Եթէ այս ամէնը խմորեմ պիտի կրնամ ըսել թէ վախի մը սարսուռը անցաւ սրտէս: Չար քամի մը քսուեցաւ ինծի, երերցուց գիս ու անցաւ: Խոստովանիմ մըն է որ կ'ընեմ եւ չէի կրնար պահել ...

Առաջին անգամ էր որ կռուի կը մտնէի, առաջին անգամ էր որ գործնականօրէն պիտի տայի այն հրամանները որոնք մինչեւ հիմա տուած էի գնդակին ծակելուն սահմանէն դուրս:

Ես մեծ անձկութեամբ եւ հպարտութեամբ կը սպասէի այսպիսի կռիւի մը: Երեք տարի թրքական բանակին մէջ, միշտ թիկունքը, մարզանքի դաշտին վրայ, մեծ ու հսկայական ռազմախաղերու ժամանակ կռիւի բոլոր ձեւերու բովէն անցած — յարձակողական, պաշտպանողական գծի վրայ, կեղծ նահանջներու ատեն վերջապահ, յառաջացող զօրամասին յառաջապահը,— այս ամէնը տասնեակ անգամներ տեսած, երբեմն յաղթական, երբեմն պարտեալ, սակայն ողջ եւ առողջ նորէն զօրանոց դարձած եմ: Անոնք ամէնը մարզանք էին. հոն ամէն բան կեղծ էր— թշնամին կեղծ, գնդակը կեղծ, սուիններու շարժումը կեղծ: Երեք տարի շարունակ այսպէս կրթուած էինք եւ կրթած էինք զինուորները: Գնդակի մը շունչին հետ ճակատէն զարնուած մեռնող զինուորի մը դիակը դեռ տեսած չէի: Գնդացիրի լայնքէն հնձումի ժամանակ հարիւրաւոր զինուորի միահաղոյն խոտի նման թափիլը տեսած չէի, շրափնէլի կրակէ անձրեւը միայն տեսական դասի ժամանակ լսած էի, բայց ճիշդ պատերազմի ժամանակ անոր ահաւորութիւնը զգացած չէի: Թէեւ պզտիկ չափով, սակայն հոս իրական պատերազմ մը պիտի տեսնէի: Հեռուն բլուրներու վրայ ագռաւի երամի նման թառող թշնամի խումբերը ռազմախաղ կատարելու միտք չունէին: Անոնք եկած էին մեզ խեղդելու, մեր արիւնը խմելու: Շատ վերջը, շատ տաք ու պաղ օրեր, յաջող եւ անյաջող կռիւներէ վերջը կրցայ հասկնալ որ Կողբի այդ առաւօտեան զգացած սարսուռս կռիւի մտնելու ատեն առաջին բոպէին ստացած այն մտավախութիւնն է որ բոլոր կռուողներու մէջէն կ'անցնի եւ հետզհետէ կ'անհետանայ, երբ կռիւը արդէն կը սկսի երկարիլ: Մարդ բնականօրէն կը համակերպի եւ կ'ընտելանայ: Պաղ ջուրի մը մէջ սարսուռ մը կ'ունենաս եւ քիչ վերջը ջուրէն դուրս չես ելլեր:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(6)

(Շար.)

բաւունքէն: (Հրեայ կը համարուին անոնք որ հրէական արիւն ունին աւելի քան 50 առ հարիւր): Այն այրերը կամ կիները որոնք հրէական արիւն ունին 50 առ հարիւր կամ պակաս, կրնային քուէարկել, եթէ հրէական դաւանանքը ըրած կամ Հրեայի հետ ամուսնացած չէին:

Ամբողջ Գերմանիա ողողուած էր նացի դրօշներու ծովու մը մէջ: Չկար տուն մը, շէնք մը առանց կեռ խաչի դրօշին, բացի Զօր. Լիւտէնտորֆի բնակարանէն, Միւնիխի մօտ: Հակառակ հաշտութեան բոլոր փորձերուն, զօրավարը հեռու կը մնայ Հիթլէրէն եւ իր հետեւորդներէն, 1933ի դէպքէն ի վեր:

Աննկարագրելի են ընտրութեան առթիւ պարզուած տեսարանները: Պերլինի մէկ արուարձանին մէջ, յղի կին մը, Տիկին Ֆրից Փաչ, մանչ մը ծնաւ առտուն ժամը 8.15ին, աղջիկ մը՝ 8.30ին եւ ժամը 10ին քուէտուփ երթալով, ձգեց իր քուէն...

Քուէհամարի ատեն նկատի կ'առնուէին միայն թեր ու դէմ քուէները, սպիտակները հաշուելով թեր: Շատ մը թղթակիցներ որոշ վերապահութիւն կը յայտնեն քուէահամարի այս դրութեան մասին, բայց եւ այնպէս կը հաստատեն թէ գերման ժողովուրդին ջախջախիչ մեծամասնութիւնը վաւերացուցած է իր Առաջնորդին քաղաքականութիւնը: Ընտրողները քուէարկութեան սենեակը մտած ատեն, X նշանը կը դնէին քուէթուղթերուն վրայ, շրջանակի մը մէջ, եթէ թեր պիտի քուէարկէին: Շատ մը վայրերու մէջ քուէտուփերը դրուած էին սրճարաններու, գարեջրատուններու կամ կայարաններու մէջ: Հիթլէր ինք ալ, որ Քէօլնէն Պերլին հասած էր կիրակի առտու, իր քուէն ձգեց կայարանի քուէտուփին մէջ, ընկերակցութեամբ իր հետեւորդներուն: Այս առթիւ պաշտօնեաները իր լամբակին անցուցին մետաղեայ կլոր զարդանիշ մը, հաստատելու համար թէ ձգած է քուէն: Զարդանիշին վրայ արձանագրուած էր,— «Ազատութիւն եւ հաց»:

Ոստիկանական վերատեսչութիւնը կարգադրած էր որ մասնաւոր պաշտօնեաներ երթան ամենահեռաւոր գիւղերն եւ հովիտները, ապահովելու համար մոռացկոտներու կամ անկարներու քուէները: Հիւանդները, հաշմանդամներն ու զառամեալները կը փոխադրուէին մասնաւոր կառքերով:

Համաձայն 1924ի օրէնքին, 60,000 քաղաքացիներու կ'իյնայ մէկ երեսփոխան: Իւրաքանչիւրին ամսաթոշակն է 54 անգլ. ոսկի, ձրի ճամբորդելու իրաւունքով:

Ֆլանտէնի հարցումներ կ'ուղղէ Գերմանիոյ

Արտաքին նախարար Պ. Ֆլանտէն, որ լռութիւն կը պահէր իր վերջին զեկուցումէն ի վեր, կիրակի օր ճառ մը խօսեցաւ իր ընտրական շրջանակին մէջ, եւ հետեւեալ հարցումներն ուղղեց Գերմանիոյ.—

1.— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, վաղը, որ եւ է դաշնագրի արժէքը, եթէ Գերմանիա իրեն կը վերապահէ զայն դրժելու իրաւունքը, յանուն գերման ժողովուրդի կենսական իրաւունքներուն:

2.— Եթէ վէճ մը ծագի Գերմանիոյ հետ կնքուած դաշնագրին առթիւ, ո՞րը պիտի ըլլայ այն անկախ եւ անաչառ ատեանը զոր Գերմանիա պիտի ուզէ ճանչնալ իբրեւ ձեռնհաս՝ վճիռ արձակելու եւ անոր համակերպելու:

3.— Երբ Հէռ Հիթլէր ոչ-յարձակման դաշինք մը կ'առաջարկէ Լիթուանիոյ հետ, վերջնապէս կ'ընդունի՞ Մէմէլի վարչաձեւը, թէ այդ բանը կ'ընէ պարզապէս նոր «կատարուած իրողութիւն» մը հաստատելու համար, բռնաբարելով դաշնագիրները:

4.— Երբ պարագաները նպաստաւոր ըլլան, Հէռ Հիթլէր վճռելի չը՞ պիտի համարի Տանցիկի Ազատ Քաղաքին վարչաձեւը, յանուն գերման ժողովուրդի ամբողջական իրաւունքներուն:

5.— Հէռ Հիթլէր վերջերս խօսեցաւ իրաւունքներու հաւասարութեան մասին: Յետոյ ակնարկեց գաղթավայրերու հարցին, եւ ըսաւ թէ «կարգ մը կենսական իրաւունքներ կան դաշնագիրները վերաքննելու»: Լոքառնոյի պետութեանց հաղորդած յուշագրին մէջ ալ կը շօշափէր այս հարցը: Եթէ Գերմանիա գաղթավայրեր ունենալու եւ շահագործելու իրաւունք պիտի պահանջէ, ո՞ր գաղթավայրերու մասին պիտի ըլլայ այդ պահանջը: Պիտի պահանջէ՞ վերադարձնել իր նախապատերազմեան բոլոր գաղթավայրերը: Յանուն գերման ժողովուրդի կենսական շահերուն, օր մը պիտի ուզէ՞ տարածուիլ նոյնիսկ ի վնաս ուրիշ ազգերու:

6.— Ճիշդ այս պահուն, ինչո՞ւ նացի քարոզութիւնը կը կրկնապատկուի Աւստրիոյ, Շլեզվիկի, գերմանական Չեխոսլովաքիոյ, Վերին Շլեզիոյ եւ նոյն իսկ գերմանական Զուիցերիոյ մէջ: Հէռ Հիթլէր կը հրաժարի՞ այս բոլոր երկրամասներու կցումէն, թէ անոնց կցումը ներքին գործ մը կը համարի գերման ժողովուրդին համար, որուն խառնուելու իրաւունք չունին ուրիշները:

«Անշուշտ Հիթլէր կրնայ պատասխանել.— «Ձեր ի՞նչ գործն է խառնուիլ մեր գործերուն, քանի որ ես ձեզի՝ Ֆրանսացիներուդ չեմ ուղղեր իմ խօսքս»: Ահա այստեղ է որ մեր տեսակէտները կը բաժնուին իրարմէ՝ միջազգային կեանքի մասին: քովհետեւ մեզի համար խաղաղութիւնը մի է եւ անբաժանելի եւ չի կրնար փրկուիլ ոչ-յարձակման դաշինքներու միակողմանի դրժումով: Այլապէս, Հիթլէրի առաջարկած նոր դրութիւնը իրականին մէջ պիտի յանգի միայն աւելի լաւ պատրաստուելու պատերազմի համար եւ ապահովելու նախայարձակ պետութեան անպատիժ մնալը: Եւրոպա եւ ամբողջ աշխարհ կ'ուզեն գիտնալ թէ որ եւ է շօշափելի բան կա՞յ Հիթլէրի խաղաղութեան առաջարկներուն մէջ: Մենք պատրաստ ենք աշխատելու իրական եւ տեւական խաղաղութեան մը հաստատման համար, բայց միեւնոյն ատեն վճռած ենք մերժել այն սանդրանքներն ու ռազմախաղերը որոնք, խաղաղութեան քօղին տակ, միայն ճամբայ կը բանան նոր վէճերու եւ նոր պատերազմներու»:

Դաշնագիր Մոսկուայի եւ Մոնկոլիոյ միջեւ

Փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր մը կնքուեցաւ Խ. Միութեան եւ Մոնկոլիոյ հանրապետութեան միջեւ, ինչ որ մեծապէս պիտի ազդէ Ծայր. Արեւելքի դէպքերու ընթացքին վրայ: Իրականին մէջ, Մոսկուա իր թեւարկութեան տակ առած կ'ըլլայ Մոնկոլիան, որուն պիտի ընծայէ ամէն աջակցութիւն բոլոր ասպարէզներուն մէջ: Մոնկոլիոյ հանրապետութիւնը արդէն սահմանակից է Խ. Միութեան եւ ուղղակի խորհրդային ազդեցութեան տակ: Միայն Մոսկուա ճանչցած է այս հանրապետութիւնը, դեսպանութիւն հաստատելով փոխադարձաբար: Մոնկոլիա ունի 900,000 բնակիչ եւ տնտեսապէս կ'օգտուի Մոսկուայէն: Ճափոնիա մինչեւ այսօր ալ չի ճանչնար այդ անկախութիւնը, իր երկրին բաղկացուցիչ մասը համարելով Մոնկոլիան: Ժամանակին Մանչուրիոյ անկախութեան հռչակման առթիւ ալ բողոքեց Ազգերու Դաշնակցութեան, բայց ի՞նչ օգուտ: Կը կարծուի թէ այս անգամ չպիտի բողոքէ: Ամէնէն կարեւոր պարագան այն է որ Խ. Միութիւնը փոխադարձ աջակցութեան դաշնագիր կնքելով Մոնկոլիոյ հետ, կը ձգտի պատուար քաշել Ճափոնի ծաւալման դէմ: Մոնկոլիա 1,250,000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի, առանց հաշուելու Սիպերիոյ անծայրածիր տարածութիւնը: Կը նշանակէ թէ Մոսկուա զինուորական տեսակէտով ինքզինքը զօրաւոր կը զգայ, երբ կը մտնէ այսքան ծանր պատասխանատուութեան մը տակ, ճիշդ այն պահուն երբ իր իսկ խօսքով գերմանական աշխարհակալութիւնը ուղղակի կը սպառնայ եւրոպական պետութեանց:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊ ՄԸ ծագած ըլլալով, Պանք տը Ֆրանսը 3ուկէս առ հարիւրէն 5ի բարձրացուց զեղչի սակը, 5էն 6 առ հարիւրի՝ պարտաթուղթերու, իսկ 3ուկէսէն 5ի՝ 30 օրուան թուղթերու վրայ տրուած փոխառութիւնները:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ որոշեց անմիջապէս ձեռնարկել չորս թորփիլահալածներու շինութեան: Կ'ըսուի թէ գերմանական նաւաշինարանի մը պիտի յանձնուի շինութիւնը:— Հոլանտական կառավարութիւնն ալ որոշեց զօրացնել իր նաւատորմիղը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐԿՈՒՆՔ

ՕՐԿԱՆ Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ամսաթերթ գրական, պատմաքննական, դաստիարակչական եւ որբային շարժման նուիրուած:
Զ. տարի, Թիւ 1 (Մարտ) Խմբագիր Շ, ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Մեր տասնամեակը (խմբ.).— Թթենին (Վ. Յարութիւնեան).— Ֆէմինիզմի ընդհ. պատմութիւնը (Ս. Հմայեակ).— Բանաստեղծութիւն (գեղամ).— Ան որ ճակատ կը ժեկնի (Յ. Օշական).— Դասընթացք հոգեբանութեան (Լ. Լարենց).— Բանաստեղծութիւն (Աճարոն).— Որբի մը ոդիսականը (Բ. Ինճէարապեան) եւ պատկերներ:
Դիմել 17 rue Damesme, Paris.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հ.Յ.Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ընկ. Լեւոն Զորմիսեանի եւ իր տիկնոջ, իրենց զաւկին փոքրիկ ԶԱՒԷՆի անփոխարինելի կորստեան առթիւ:

×

Հ. Յ. Դ. Լիոնի «Վարանդեան» կոմիտէն իր շրջանի բոլոր ընկերներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Ա. Սիմոնեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց որդւոյն Վրէժի մահուան առթիւ:

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ՝ Չէյթունցի Աւետիս Մանչեան, Զիւէի Հայր. Միութիւնը, Մուշեղ Մելիք Յակոբեան, Պետրոս Գրիգորեան, Կարապետ Մեղրիկեան:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Արամ Մանկասարեան կը փնտռէ իր հօրեղբօրորդին՝ Կարապետ Մանկասարեանը, որ 1928ին Յունաստանէն Ֆրանսա փոխադրուած է Նիր Իսթ Ռըլիֆի կողմէ, ագարակներու մէջ աշխատելու համար: Իր հասցէն գիտցողները հաճին իմացնել Մանկասարեանի 4 rue de la Défense Issy-les Moulineaux, Seine.

— Կը փնտռուի Տիկ. Թագուհի Մոսքոֆեան—Հէօլիւքճեան (ծնեալ Զավուշեան), որ կորսուած է աքսորի ճամբան. բնիկ Թոքաթցի, քոյրը՝ Եպրաքսէ եւ եղբայրը՝ Կարապետ: Տեղեկացնել Moskofian-ի, 18 rue Berthelot, Ville-Juif, Seine France.

Le Gérant: H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13)
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ — Թիւ (Ե)

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԻՆՉԵ՞Ր ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ ՊԵԼԺԻՈՅ ՄԷՋ

Քրիկշայմ խիստ հաճոյակատար կերպով ինքզինքը ներկայացուց, յայտարարելով թէ իր գերադասին, զօրավար Ֆոն Եարոթզքիին կողմէ կատարեալ լիազօրութիւն ունի քաղաքապետին բոլոր ըսելիքները լսելու:

— «Ըսելիքս քիչ է, պատասխանեց Մաքս սառն կերպով, գերման զինուորները զիմաւորելու եկայ պարզապէս բողոքելու համար մայրաքաղաքը արշաւելու իրենց զինուորութեան դէմ, եւ միաժամանակ զօրավարին հեռագիր մը յանձնելու, որով կայսրէն կը խնդրեմ որ եթէ կը փափաքի որ ապագային իր ժողովուրդին եւ պելժ ազգին միջեւ որ եւ է իբրահասկացողութիւն կարելի ըլլայ, պէտք է ետ առնէ իր զինուորները Պրիւսէլի վրայ արշաւելու որոշումը»:

Քրիկշայմ որ եւ է բացատրութիւն չտուաւ. խոստացաւ միայն քաղաքապետին հեռագիրը իր պետին փոխանցել: Յետոյ յայտնելով թէ Ֆոն Եարոթզքիի կողմէ կարգ մը խնդիրներու մասին խօսելիքներ ունի, առաջարկեց վիճաբանութիւնը շարունակել մօտակայ զօրանոցներէն մէկուն մէջ:

Կամքերու ընդհարումին առաջին լուռ պայքարն էր, որ կը սկսէր գրիչին եւ զէնքին միջեւ եւ որ պիտի վերջանար քաղաքապետին բռնաւորական ամրոցի մը մէջ բերդարգելումովը:

Զօրանոց մտնելէն վերջը գերման հրամանատարին համբերատար ու ուսումնասիրողի երեւոյթը հաճոյակատար բայց խիստ հրամայականի փոխուեցաւ: «Առաջին առթիւ, ըսաւ ան կոշտօրէն, պէտք է ըսեմ որ ձեզ անձնապէս եւ անոնք որ ձեզի կ'ընկերանան իբրեւ պատանդ վար կը դնեմ եւ կը պահանջեմ որ հարիւր երեւելիներ ալ ինծի յանձնէք, դառնալ իբրեւ պատանդ»:

Քաղաքապետը զայրացած պատասխանեց.

— «Ես ալ ձեզի պէտք է ըսեմ որ այդպիսի բան չեմ կրնար ընել»:

Ու մինչ Քրիկշայմ բողոքելու վրայ էր, Մաքս շարունակեց.

— Թոյլ տուէք ձեր ուշադրութիւնը հրաւիրել թէ մենք հիմակ հոս սպիտակ դրօշին պաշտպանութեանը ներքեւ կը գտնուինք: Կը մերժեմ իբրեւ պատանդ գործել, ոչ ալ այդ նպատակով ո եւ է մէկը կը յանձնեմ: Գալով ինծի, ես ձեր տրամադրութեան տակ պիտի ըլլամ, սովորականին պէս քաղաքապետարանի իմ գրասենեակիս մէջ, ուր մտադիր եմ վերադառնալ այս տեսակցութենէն վերջ, ուզած ժամուս եւ փափաքած կերպովս:

Սպան խոժոռեցաւ: Երկուքին աչքերը իրարու հանդիպեցան, պաղ պողպատի շեղբերը կարծես խաչաձեւեցին:

Այս լարուած վիճակը քանի մը երկվայրկեան միայն տեւեց: Սպան բարկութեամբ աչքերը վար ծռեց:

Ատոլֆ Մաքս փորձեց իր շեղը եւ շահեցաւ:

×

Այն սերունդը որ պատերազմէն շատ քիչ բան կը յիշէ, անոր համար դժուար է ըմբռնել կացութեան ծանրութիւնը որուն դիմագրաւեց Մաքս այնքան իմաստութեամբ եւ քաջաբար, երբ կը հրահանգէր քանդել պատնէշները, գերման զինուորներուն Պրիւսէլ հասնելէն առաջ:

Դէպքերու իր ըմբռնումը — հիմնուած միայն հատուկտոր հեռագիրներու, գաղթականներու անկապ պատմութիւններու եւ բարձրագոյն հրամանատարութեան յարափոփոխ զեկոյցներուն վրայ — բացարձակապէս ճիշդ ըլլալը յայտնի կ'ըլլայ հետեւեալ նամակէն, որ այժմ Պրիւսէլի դիւանը կը գտնուի: Անիկա կը կրէ 19 օգոստոս թուականը, ուղղուած Պրիւսէլ քաղաքի իշխանութիւններուն եւ գրուած արշաւող բանակներու ընդհանուր հրամանատար Ֆոն Պիւլոֆի կողմէ:

— «Ֆրանսայի վրայ առաջացող գերման բանակները օգոստոս 20ին Պրիւսէլ պիտի մտնեն: Կրկնակի պատահումներով Պելժիոյ բնակիչները դաւադրաբար մեր զինուորներուն վրայ յարձակեցան... ուստի լրջօրէն կ'ազդարարեմ Պրիւսէլի ժողովուրդին որ նմանօրինակ վնասաբեր վարմունք չկրկնուի: Հակառակ այս ազդարարութեան, որ մարդկային զգացումէ թելադրուած է, եթէ ձեր կողմէ մեր զինուորները որ եւ է դիմադրութեան հանդիպին, կամ եթէ նոյնիսկ ամենափոքր թշնամական վերաբերում ցոյց տրուի, անխնայ պիտի չարժիմ, պաշտպանելու համար ինծի յանձնուած զինուորներուն կեանքը եւ Պրիւսէլ քաղաքը հիմնովին քար ու քանդ պիտի դարձնեմ: Այդ դէպքերուն պատասխանատուութիւնը քաղաքային իշխանութիւններուն վրայ պիտի իյնայ: Քաղաքի բնակչութեան ազնիւ վերաբերումի մասին իբրեւ երաշխաւորութիւն, վաղն առտու ժամը 10ին Պրիւսէլի արեւելեան մուտքին առջեւ պէտք է ներկայանան Պրիւսէլի քաղաքապետը, քաղաքապետական խորհուրդի անդամները եւ հարիւր յայտնի քաղաքացիներ... Այդ պարոնները առժամաբար հրամանատարութեան տրամադրութեան տակ պիտի մնան»:

Այս նամակին բախտը պատերազմի գաղտնիքներէն մէկն է: Մաքս երբեք չտեսաւ այս նամակը. անոր մասին իր տարագրութենէն վերադարձին ... կար ժամանակ յետոյ միայն իմացաւ...

Կ'երեւի անիկա զինուորական ... խանութիւններուն յանձնուեցաւ ... պարպումի աճապարանքին ատեն ... ռացութեան տրուեցաւ: Այս պարագան կարեւոր է, վասնզի կ'ապացուցանէ թէ քաղաքապետը բացարձակապէս իր անձնական հայեցողութեամբ գործած է: Անիկա որ եւ է հրահանգ ... ենթակայօրէն չգործեց: Թէեւ գերման սպաները շատ բնականօրէն ... հեցան թէ նամակը յանձնուած ... տակեց իրենց զարմացումը քաղաքապետին անշեղ կեցուածքին. զարմացում՝ որ արշաւող բանակի կարգ ... բարեմիտ մարդոց մօտ, շուտով ... ցումի փոխուեցաւ: Այսպէս, երբ ... զօրավար Եարոթզքի, չորրորդ զօրաբանակի հրամանատարը Փոտուան ... նոյնները հասաւ, օգոստոս 20 կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, քաղաքավարի ... եց Մաքսը եւ ձեռքը անոր երկարեց.

— Անշուշտ կ'ըմբռնէք, պարոն, ... այս պահուն ինչ զգացում ունիմ: ... ձեռքը չեմ կրնար սեղմել, ըսաւ ... ղաքապետը:

Զօրավարը գլխովը շարժում մը ըրաւ միայն:

(Շար.)